РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

У ДВАДЦЯТИ СЕМИ ТОМАХ

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ТРОНЬКО П.Т.
(голова)

ДАНИЛЮК Ю.З.
(заступник голови)

РЕЄНТ О.П.
(заступник голови)

БОГУНОВ С.М.
БОГУЦЬКИЙ Ю.П.
БОРЯК Г.В.
ВОЙНАЛОВИЧ В.А.
ГОРБИК В.О.
ЖУЛИНСЬКИЙ М.Г.
ЗЯБЛЮК М.П.
КОКІН С.А.
КРЕМЕНЬ В.Г.
КУРАС І.Ф.
ЛИТВИН В.М.
ЛОЗИЦЬКИЙ В.С.
МАКОВСЬКА Н.В.
МАРЧУК Є.К.
МОТРЕНКО Т.В.
НОВОХАТЬКО Л.М.
ПАПАКІН Г.В.
ПИРІГ Р.Я.
ПРИСТАЙКО В.І.
ПШЕННІКОВ О.М.
РЕПРИНЦЕВ В.Ф.
РУБЛЬОВ О.С.
СКЛЯРЕНКО Є.М.
СМІРНОВ Ю.О.
СМОЛІЙ В.А.
СОХАНЬ П.С.
ТАБАЧНИК Д.В.
ЧИЖ І.С.
ШЕМШУЧЕНКО Ю.С.
ШЕРЕМЕТА В.В.

КИЇВ–ДОНЕЦЬК
2004

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Книга перша

ОБЛАСНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ДЕМИДКО В.М.
(голова)

БЕЗРОДНИЙ В.П.
(перший заступник голови)

БУТ О.М.
(заступник голови)

САБІНА А.М.
(відповідальний секретар)

ДМИТРУК В.І.
ДОБРОВ П.В.
ЛИХОЛОБОВА З.Г.
ЛЮБИМОВ М.І.
МЕТАЛЬНИКОВА Н.Б.
НІКОЛЬСЬКИЙ В.М.
ПАРСЕНЮК Б.Ф.
СТАСЕВИЧ В.П.
ШЕВЧЕНКО В.О.

ВИДАВНИЦТВО КП «РЕГІОН»
ДОНЕЦЬК

ББК 63.3 (4УКР–4ДОН) 6-49

Р-31

Р-31 **Реабілітовані історією.** У двадцяти семи томах: Донецька область. Книга перша. Науково-документальні нариси. – Донецьк: видавництво КП "Регіон", 2004 – 648 с. (з ілюстраціями).

ISBN 966-7696-61-8

У книзі опубліковано матеріали про масові репресії громадян Донецької області в роки тоталітарного режиму – наукові статті, документи, нариси та спогади про тих, хто незаслужено був покараний, а також списки реабілітованих осіб.

Головна мета видання тому – відновити історичну справедливість щодо багатьох тисяч громадян, повернути історії забуті, викреслені з пам'яті народної імена, публічно реабілітувати і віддати належне жертвам тоталітаризму.

Книга розрахована на широкий читацький загал.

ББК 63.3 (4УКР–4ДОН) 6-49

© Донецька обласна редакційна колегія тому "Реабілітовані історією"

ISBN 966-7696-61-8

© КП "Регіон", 2004

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Невдовзі виповниться півсторіччя надзвичайно відповідальній справі – початку реабілітації жертв політичних репресій, які незагоюючою раною залишаються у свідомості поколінь. Це були неоднозначні роки: поряд з періодами активних дій проходили роки зневажливого ставлення щодо долі незаконно скривджених. Як тепер стає все більш зрозумілим, така зневага була викликана позицією деяких політиків, які вважали, що робота є завершеною, і не слід надалі ворушити проблему репресованих. Цей процес носив загальносоюзний характер, специфіка і особливості регіонів не враховувалися. І лише з прийняттям Верховною Радою УРСР 17 квітня 1991 року Закону "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні", а згодом – змін до нього, доповнень та тлумачень від 15 травня та 19 листопада 1992 року в умовах незалежної України надалася можливість заповнити цю прогалину.

Відзначаючи, що частину осіб, репресованих у 30-х – на початку 50-х років, уже реабілітовано в правах на підставі законодавства СРСР, Верховна Рада України наголосила, що реабілітація жертв політичних репресій "повинна охопити весь період після 1917 року до моменту набрання чинності цим Законом і поширюватись на осіб, необґрунтовано засуджених судами України або репресованих на території республіки іншими органами в будь-якій формі..." Надаючи великого значення цьому Закону, ми далекі від того, щоб не дати належної оцінки і першій критиці тоталітарного режиму. Отже, 25 лютого 1956 року у своїй доповіді на закритому засіданні XX з'їзду КПРС М.Хрущов розвінчав культ особи Й.Сталіна, виявивши таким чином громадянську мужність. Проте до глибокого розкриття причин культу справа не дійшла. М.Хрущов вбачав причини культу й масових репресій в особливостях характеру Й.Сталіна і труднощах внутрішнього й міжнародного становища. Доповідач перекладав злочини всієї радянської структури й режиму більшовицької влади, окремих осіб лише на мертвого вождя, якого нещодавно обожнювали. Звідси й правова і політична реабілітації були непослідовними, млявими, поверховими. В радянському суспільно-політичному житті настала доба хрущовської "відлиги" і її складова – хвилеподібна реабілітація певної частини жертв переслідувань.

Розпочатий процес десталінізації в Радянській Україні і, зокрема – в Сталінській (з жовтня 1961 р. – Донецькій) області, просувався дуже важко. Багато партійних діячів не схвалювали критику сталінізму, а рядові громадяни не розуміли, як можна було 30 років прославляти вождя, а потім "облити помиями". Хоча всі статуї й бюсти Й. Сталіна слухняно зняли, до реабілітації сотень тисяч українських громадян не приступили, бо при владі залишалися особи, що були причетними до репресій. Основна маса репресованих все ще вважалася "ворогами народу", "троцькістами", "буржуазними націоналістами", "шпигунами" тощо. Їхні діти, онуки покірно несли тавро, яке було поставлене батькам.

А почалося це з самого проголошення і утвердження Радянської влади в Україні, коли за прикладом Радянської Росії органи Надзвичайної комісії, пізніше Державного політичного управління, переслідували колишніх власників підприємств, голів товариств, фахівців дореволюційної підготовки – так званих старих спеціалістів, колишніх меншовиків, есерів, анархістів, петлюрівців, махновців, релігійних діячів і віруючих, куркулів. Найбільшого розмаху терор досяг в умовах сталінізації економіки і прийняття сталінської конституції – конституції офіційно проголошеної перемоги соціалізму. Лише в Донецькій області було заарештовано, розстріляно, запроторено до концтаборів близько п'ятдесяти тисяч невинних

людей. Репресіям з політичних мотивів піддавались різні верстви населення і в наступні десятиліття комуністичного правління аж до розпаду СРСР та проголошення незалежної України.

Масова реабілітація жертв тоталітарного режиму почалася після видання Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. "Про додаткові заходи по відновленню справедливості у відношенні жертв репресій, що мали місце в період 30 – 40-х та початку 50-х років". При обласних Радах депутатів трудящих запрацювали спеціальні комісії по реабілітації жертв тоталітаризму.

Новим поштовхом активізації комісій по реабілітації стали, як ми вже зазначили, Закон УРСР від 17 квітня 1991 року, постанови Президії Верховної Ради України (№ 2256 – XII від 6 квітня 1992 р.) та Кабінету Міністрів України (№ 530 від 11 вересня 1992 р.). Новацією якісного значення вказаних постанов стало рішення про підготовку та видання багатотомної науково-документальної серії книг "Реабілітовані історією". Унікальна за своїм змістом і обсягом праця ставила за мету увічнити пам'ять сотень тисяч громадян України, які стали жертвами політичних репресій періоду тоталітарної системи влади (1917-1990 рр.).

Ініціаторами видання книг "Реабілітовані історією" (окремими томами по кожній із областей України, Автономній Республіці Крим, у містах Києві та Севастополі) виступили Національна академія наук України, Служба безпеки України, Державний комітет по пресі України, Всеукраїнська спілка краєзнавців, Українське культурно-освітнє товариство "Меморіал" ім. В. Стуса. Визнаним висококваліфікованим координатором і організатором роботи на місцях стала Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг "Реабілітовані історією", очолювана академіком НАН України П.Т. Троньком.

З метою реалізації постанов Президії Верховної Ради та Кабінету Міністрів України за розпорядженням представника Президента України в Донецькій області Ю.К. Смірнова від 09.12.1992 р. було затверджено обласну редакційну колегію тому "Реабілітовані історією. Донецька область". У складі редколегії почала діяти науково-редакційна група. На чолі редакційної колегії за 10 років її діяльності були перші заступники голови обласної державної адміністрації О.Д. Шведченко, В.Л. Наконечний, заступники голови А.П. Клюєв, В.І. Теличко, Л.Д. Кириченко, О.М. Гурбич. Нині її очолює заступник голови облдержадміністрації В.М. Демидко. Вони об'єднали і вміло направляли зусилля затверджених до складу редколегії тому керівників правоохоронних органів області, працівників освіти і культури, Державного архіву Донецької області, обласного відділення культурно-освітнього товариства "Меморіал" ім. В. Стуса, вчених-істориків Донецького національного університету. Відповідальним секретарем редколегії з першого дня її існування працює Заслужений працівник культури України А.М. Сабіна.

Головна мета роботи з підготовки й написання тому (а він складає декілька книг) – відновити історичну справедливість щодо багатьох тисяч громадян – мешканців області, повернути історії забуті імена, публічно реабілітувати і віддати належне жертвам тоталітаризму.

Редакційна колегія з повною відповідальністю розуміє, що належним чином оцінити минуле – складна, відповідальна справа. Великий внесок у розв'язання цих завдань – не лише веління часу, а й чималі зусилля нащадків. Минуле відійшло в історію, але воно не зникло безслідно, воно живе у свідомості суспільства. "Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього, – дуже слушно доводив класик української літератури М.Т. Рильський. – Хто не шанує видатних людей свого народу, той і сам не вартий пошани". До останніх є підстави віднести не лише знаних народом людей, а й тих рядових трудівників промисловості і колгоспних ланів, спеціалістів народного господарства, науки, культури, господарських кадрів, які зазнали переслідувань, загинули в таборах Гулагу, на засланні, були знищені спецорганами СРСР на території Донецької області.

Досягти своєї мети редколегія вирішила шляхом залучення вчителів шкіл, викладачів ви-

щих навчальних закладів, письменників, журналістів, працівників архівів, бібліотек, краєзнавців, активістів культурно-освітнього товариства "Меморіал" ім. В. Стуса. В містах і сільських районах області працювали групи сприяння обласній редакційній колегії.

Їх зусиллями зібрано і опрацьовано чисельні архівні документи і матеріали із суперсекретної за радянських часів "Окремої папки" Політбюро ЦК КПУ та інших документів у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України, м. Київ), Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України, м. Київ), Державному архіві Російської Федерації – ДАРФ (колишньому ЦДАЖР СРСР, м. Москва), Російському державному архіві економіки – РДАЕ (колишньому ЦДАНГ СРСР, м. Москва), Російському центрі збереження і вивчення документів новітньої історії (колишньому ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, м. Москва), Державному архіві СБУ (м. Київ), Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області (м. Донецьк), Державному архіві Донецької області. Разом з опублікованими статистичними матеріалами і документами опрацьовані архівні документи стали грунтовною джерельною базою для написання наукових статей, монографій і дисертацій, виступів і доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях та симпозіумах. Значною підмогою науковцям стали спогади жертв політичних репресій, родичів репресованих. Відновленню правди історії сприяла робота студентів історичного факультету Донецького національного університету. Вони підготували декілька наукових повідомлень на симпозіумах і конференціях, наукових статей і захистили дипломні роботи з проблем реабілітації жертв тоталітаризму.

Кращі наукові розробки знайшли втілення в трьох монографіях, п'яти навчальних посібниках для студентів вузів, всіх, хто цікавиться історією рідного краю, у виступах на наукових конференціях і статтях та в шести книгах "Правда через роки", в яких вміщено статті, спогади, документи й частина списків реабілітованих. Важливо, що у багатьох з них містяться рекомендації органам місцевого самоврядування і державної влади, господарським керівникам, суспільно-політичним і культурним товариствам по увічненню пам'яті жертв тоталітаризму в Радянському Союзі.

Заслуговує на увагу робота Донецької обласної державної телерадіокомпанії, яка випустила на екран документальний телефільм "Правда через роки" в семи серіях по півгодини кожна (автор Л. Кузьменко). На прохання глядачів фільм двічі показували по місцевому телеканалу в 1995 р., а також на державному телеканалі "УТ-1" в 1995 та 1996 рр. Систематично на сторінках газет "Донбасс", "Акцент", "Взгляд", "Позиция" публікувалися матеріали, присвячені новітнім узагальнюючим дослідженням з проблем тоталітаризму і його жертв.

Наукова і публіцистична апробація зібраних матеріалів про репресії та реабілітації жертв політичних репресій, як і відомості про них, дали змогу авторам підготувати, а редакційній колегії сформувати першу книгу науково-документального тому "Реабілітовані історією. Донецька область", яку ми сьогодні пропонуємо вашій увазі. Збереження історичної пам'яті – не лише життєва потреба, а й гостра необхідність визначення подальшого шляху розбудови державності, демократичного розвитку суверенної України, засторога тому, щоб жахливі наслідки тоталітарного режиму не дістали розвитку. Не випадково на сторінках книги вміщено матеріали науковців, журналістів, працівників спецслужб про трагічні наслідки тоталітаризму, про репресії й беззаконня, пережиті населенням багатонаціонального Донбасу. Ця книга – данина нашим землякам, що невинно постраждали в роки політичних репресій. Правда історії вимагає знати їх імена, шанувати їх такими, якими вони були, як їм бачилося щастя нашого народу.

О.М. Бут, П.В. Добров,
доктори історичних наук.

ПРАВДА
ЧЕРЕЗ
ГОДЫ...

ПРАВДА ЧЕРЕЗ ГОДЫ...

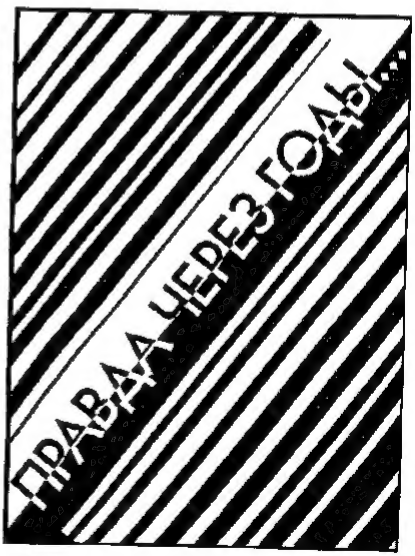
ПРАВДА ЧЕРЕЗ ГОДЫ...

ПРАВДА ЧЕРЕЗ РОКИ

ВСТУПНА СТАТТЯ[1]

Проголошення незалежності України дало рішучий поштовх до ліквідації "білих плям" в її історичному минулому. Серед найтяжчих злочинів тоталітарної держави на першому місці, безперечно, знаходяться політичні репресії. Гоніння сталінського режиму проти власного народу вражають своїми масштабами та жорстокістю. Влада, що проголошувала світле майбутнє, перш за все дбала про своє існування, знищуючи на "переможному шляху" всіх, хто був з нею незгодним.

Викриття на XX з'їзді КПРС злочинів сталінізму було лише початком. Після смерті Й. Сталіна в 50 – 60-х рр. було реабілітовано певну частину жертв переслідувань, але основна маса репресованих так і залишилася поза законом.

Масова реабілітація розпочалася після видання Указу Президії Верховної Ради СРСР "Про додаткові заходи по відновленню справедливості у відношенні жертв репресій, що мали місце в період 30 – 40-х та початку 50-х років" від 16 січня 1989 р. та прийняття 17 квітня 1991 р. Закону УРСР "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні".

Реабілітація – це явище, що має юридичний та моральний зміст. У незалежній Україні зроблено новий крок для відновлення історичної правди. Президія Верховної Ради України (постановою від 6 квітня 1992 р.) та Кабінет Міністрів України (постановою від 11 вересня 1992 р.) прийняли рішення про видання серії книг "Реабілітовані історією". Голова Головної редакційної колегії цієї державної програми академік НАН України П.Т. Тронько підкреслив, що треба "...не просто глибоко осмислити і проаналізувати негативні явища в історії України, а й опрацювати пропозиції до керівних державних органів про увічнення світлої пам'яті невинно репресованих. Не менш цінно дослідити, ввести в науковий обіг, оприлюднити досі невідомі документи про наміри і діяння вищого політичного керівництва, органів вищого державного управління, колишніх спеціальних служб і тим самим відкрити можливості для наукового вивчення і узагальнення проблем, пов'язаних з зародженням і функціонуванням тоталітарної системи".[2]

Було створено редакційну колегію Донецького тому "Реабілітовані історією", яку очолювали протягом більш як десяти років перші заступники та заступники голови Донецької обласної держадміністрації. До складу редколегії також увійшли доктори історичних наук О.М. Бут, П.В. Добров, З.Г. Лихолобова, Р.Д. Лях, В.М. Нікольський, кандидат історичних наук В.О. Шевченко, співголова Донецького "Меморіалу" Б.Ф. Парсенюк, директор Державного архіву Донецької області Н.Б. Метальникова. Опрацюванням архівно-слідчих справ та створенням картотеки на репресованих займалися І.М. Головатюк та В.М. Макаров.

---

[1] Матеріал за 1936-1938 роки написаний професором З.Г. Лихолобовою.

[1] Підрахунки та таблиці в тексті зроблені В.М. Нікольським.

[2] Тронько П.Т. Наш священний обов'язок //З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 1/2. – С. 5.

У 1995 – 2003 рр. обласною редколегією було підготовлено та видано шість збірників "Правда через роки..." Але основним доробком плідної праці науковців стане семикнижне видання "Реабілітовані історією", перша книга якого й представляється на суд широкого загалу.

* * *

Донецька область є одним з найбільших промислових, наукових та культурних центрів України. З нею пов'язано багато подій, які значним чином вплинули на ситуацію в Україні в різні періоди її історії. Водночас Донеччина з її цікавим минулим є невід'ємною частиною історії України.

Територія, на якій відбувалися події, про які йдеться, сьогодні має назву Донецька область. За часи свого існування вона зазнала певних змін адміністративно-територіального устрою.

У лютому – травні 1918 р. територія сучасної Донецької області входила до складу Донецько-Криворізької республіки. 5 лютого 1919 р. Раднарком України прийняв декрет "Про утворення Донецької губернії". В січні 1920 р., після того, як Червона армія вибила з цієї території білогвардійські війська, центром губернії стає м. Луганськ. 16 квітня 1920 р. Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) затвердила межі Донецької губернії, до якої увійшли частини Харківської і Катеринославської губерній та Області Війська Донського. У листопаді 1920 р. центром губернії стає м. Бахмут (з 1924 р. – Артемівськ). У березні 1923 р. уряд України затверджує нову систему адміністративно-територіального поділу республіки: повіти та волості замінено округами та районами. Згідно з постановою ВУЦВК "Про адміністративно-територіальний поділ Донецької губернії" від 7 березня 1923 р. в її складі затверджено сім округів: Бахмутський, Луганський, Маріупольський, Старобільський, Таганрозький, Юзівський та Шахтинський. 29 вересня 1924 р. спільною постановою Донецького губвиконкому та Південно-Східного крайвиконкому РСФРР останньому передано частини Шахтинського та Таганрозького округів. Постановою ВУЦВК "Про ліквідацію губернії та про перехід до триступеневої системи управління" від 3 червня 1925 р. Донецьку губернію ліквідовано. На її території було затверджено п'ять округів: Артемівський, Луганський, Маріупольський, Старобільський та Сталінський. 2 вересня 1930 р. ВУЦВК та Рада народних комісарів УСРР прийняли постанову "Про ліквідацію округів та перехід до двоступеневої системи управління". Територія Донбасу ділилася на дванадцять міських рад і двадцять три райони.

2 липня 1932 р. ВУЦВК прийняв постанову "Про утворення Донецької області", а з 16 липня того ж року адміністративним центром області стає м. Сталіно (з листопада 1961 р. Донецьк). Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 червня 1938 р. Донецьку область поділено на Сталінську та Ворошиловградську. 9 листопада 1961 р. Сталінську область Указом Президії Верховної Ради УРСР перейменовано у Донецьку.

Специфічність Донбасу полягала, перш за все, в тому, що це – великий промисловий регіон, який швидко прогресував внаслідок розвитку вугільної, металургійної, машинобудівної, хімічної, соляної галузей промисловості. Але ще на початку 1920-х років основна маса населення займалася сільським господарством. За переписом 1923 р. в Донецькій губернії мешкало понад 2,5 мільйона населення, з яких три чверті були селянами.

На початку 20-х років регіон Донбасу було фактично депролетаризовано. Промисловість, що у дореволюційні часи була на піднесенні, внаслідок воєнної розрухи і громадянської війни потрапила у стан фактичного розвалу. Якщо в 1916 р. видобували один мільярд сімсот мільйонів пудів вугілля, то у 1920 р. – лише двісті сімдесят три мільйони, тобто – у 6,2 раза менше. Із 3269 шахт працювали лише 893, а 2376 вимагали значного

ремонту внаслідок затоплення та завалів. Це означає, що не працювали три з кожних чотирьох шахт. У 1916 р. в Донбасі було 295 тисяч шахтарів, а на кінець 1920 р. залишилося лише близько 130 тисяч.

В період 1920-х років значно зросло безробіття у всіх галузях промисловості. В умовах поступового відновлення виробництва кількість непрацюючих постійно збільшувалася. Якщо у 1921 р. в губернії на обліку було 1926 безробітних, то у 1925 р. – вже 22293.

Перехід до нової економічної політики дозволив швидко відбудувати промисловість цього важливого регіону. У 1928 р. видобуток вугілля перевищив рівень 1916 р. Для поповнення кадрів робітників уряд проводив спеціальні вербовочні кампанії на території РСФРР та УСРР.

З середини 1920-х років радянський уряд узяв курс на індустріалізацію. Особливо інтенсивно він реалізовувався на території Донбасу. Для проведення швидкої реконструкції регіону було здійснено заходи по розвитку його енергетичної бази. Станом на 1937 р. сумарна потужність електростанцій в Донбасі збільшилася у дванадцять разів порівняно з дореволюційним періодом. Це дозволило протягом перших двох п'ятирічок (1928-1937 рр.) побудувати та реконструювати 119 шахт. На кінець 1937 р. близько 90% вугілля видобували механізованим способом.

Швидко розвивалися металургійний, машинобудівний та хімічний комплекси. Було введено в дію та реконструйовано доменні печі на Маріупольському ім. Ілліча, Краматорському та Макіївському металургійних заводах. Було побудовано металургійний завод "Азовсталь", Маріупольський новотрубний, Новокраматорський машинобудівний, п'ять коксохімічних заводів. Проведено реконструкцію Сталінського металургійного заводу, Старокраматорського машинобудівного, Горлівського азотнотукового, Костянтинівського хімічного, Донецького та Слов'янського содових заводів. Розвивалися соляна, скляна, харчова галузі промисловості. Швидка індустріалізація призвела до певних негативних наслідків. Регіон було техногенно перенасичено, швидко виснажувалися природні ресурси, загострювалася екологічна ситуація. Практично не приділялося уваги розвитку соціальної сфери, життєвий рівень населення знижувався.

Форсована індустріалізація призводила до значного зростання чисельності робітників – на середину 1937 р. їх в регіоні було близько 1,3 млн., з яких 0,3 млн. працювали у вугільній галузі, близько 0,1 млн. – у металургійній. Поповнення робітників проходило, в основному, з Росії та України. Значну частину шахтарів становили вчорашні селяни. Голодомор 1932 – 1933 рр. призвів до значної міграції на шахти, заводи та будівельні об'єкти Донбасу. Згідно з Всесоюзним переписом 1939 р. міське населення Донбасу збільшилося у чотири рази порівняно з переписом 1926 р.

Значні зміни на селі відбулися внаслідок примусової колективізації та розкуркулення. За період з жовтня 1929 р. до жовтня 1932 р. кількість колективізованих господарств на Донеччині збільшилася більш ніж у дев'ять разів та досягла рівня у 84,4%. У 1940 р. в Донбасі було 1119 колгоспів та 141 радгосп. Внаслідок проведення у 1932 р. паспортизації, що виключала видання паспортів колгоспникам, вони були фактично закріпачені. У селян вилучили засоби виробництва та землю. Відсутність матеріальної зацікавленості колгоспників призвела до різкого падіння продуктивності праці в сільському господарстві, зменшення поголів'я худоби. Держава вилучала з колгоспів результати праці селян шляхом обов'язкових поставок та введення натуральної оплати за роботу машинно-тракторних станцій. На засів, внутрішні потреби колгоспів та оплату праці колгоспників залишалося тільки близько 40% продукції артілі.

Через примусове вилучення хліба в 1932 – 1933 рр. по Донеччині, як і по всій Україні, прокотився небачений голодомор. Вимирали цілі села. За неповними підрахунками від голо-

ду в ці роки померло не менше 15% селян. Ситуацію в містах у цей період було пом'якшено створенням системи громадського харчування.

Внаслідок воєнних дій та німецько-фашистської окупації періоду з жовтня 1941 р. по вересень 1943 р. промисловість регіону була вщент зруйнована. З 1941-го промислового підприємства області частково вціліло 61, які випускали лише 0,6% довоєнної продукції. Було зруйновано всі шахти, електростанції. Окупанти зруйнували міста та села. Загальний збиток становив близько 50 мільярдів карбованців. Тільки колгоспи втратили майна на суму понад 1,7 мільярда карбованців.

Значну частину населення було відправлено до Німеччини, тисячі загинули від голоду, бомбардування. Фашисти знищили в Донбасі понад 379 тисяч людей. Враховуючи значення Донбасу для економіки СРСР, його відродження було пріоритетним завданням держави. Так, для відновлення вугільної промисловості Донбасу було виділено понад 60% всіх коштів, спрямованих на всю цю галузь по СРСР. Загальна сума інвестицій в народне господарство області в роки четвертої п'ятирічки складала понад 16 мільярдів карбованців.

Одним з найважливіших питань відновлення промисловості Донбасу була проблема кадрів. Після визволення в регіоні залишилось лише 17% довоєнної кількості робітників. Через нестачу робочої сили в регіоні держава провела масову мобілізацію населення по всій країні. На середину 1944 р. тут працювало понад 40 тисяч молодих робітників з інших районів СРСР. В основному це була некваліфікована робоча сила. Важливу роль у відродженні народного господарства Донбасу у перші післявоєнні роки відігравали демобілізовані фронтовики. На початку 1945 р. в комбінаті "Сталінвугілля" майже половина фахівців не мали необхідної професійної підготовки та освітнього рівня. В 1947 р. у вугільній промисловості понад третину працюючих становили жінки. Кожен шостий працюючий у промисловості регіону був віком до 19 років.

За півтора року після визволення в області розпочали видобуток вугілля понад 400 шахт. Свою продукцію відправляли замовникам практично всі підприємства металургійної, машинобудівної, хімічної та інших галузей промисловості регіону.

На селі продовжувалася практика вилучення державою продукції за допомогою продрозкладки. Відчуження колгоспників від засобів виробництва призводило до низької продуктивності праці, безгосподарності. На селі була гостра нестача робочої сили, що вимагало застосування на виробництві праці підлітків та людей похилого віку. У повоєнні роки було проведено низку непродуманих соціально-економічних експериментів, таких, як ліквідація сільських районів, створення двовладдя на території областей, тобто промислових та сільських обкомів партії, ліквідація міністерств і створення раднаргоспів, тощо. Це не дало практичних результатів. Надалі розпочали новий адміністративний експеримент – ліквідацію "безперспективних сіл".

Було застосовано нові заходи примусу щодо колгоспників. Зокрема, 21 лютого 1948 р. Президія Верховної Ради СРСР видала указ "Про виселення з Української РСР осіб, що злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві, які ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя". Тільки за березень-травень 1948 р. в Сталінській області було винесено 4777 громадських вироків про виселення. Але й ця кампанія не дала реальних результатів у вирішенні соціально-економічних проблем села.

У 1946 – 1947 рр. Україну спіткало нове лихо – голод. В умовах низького врожаю через несприятливі погодні умови продовжувалася хлібозаготівельна кампанія без зменшення планів. Її гаслом було: "Боротьба за хліб – боротьба за соціалізм". Центральні партійні органи, як і раніше, вимагали виконання планів державних хлібозаготівель за будь-яку ціну.

За неповними підрахунками протягом року в 16 з 36 районів та 9 містах Сталінської області від голоду померло близько 2700 жителів.

У повоєнні роки поступово відновлялися соціальна сфера, мережа освітніх установ та

закладів культури. Але поганими залишалися матеріально-побутові умови життя більшості населення. Низькою була заробітна плата, неякісними – товари широкого вжитку. Було вжито певних заходів для поліпшення рівня життя населення. В грудні 1947 р. відмінено карткову систему розподілу продовольчих та промислових товарів, проведено грошову реформу. У 1947 – 1954 рр. було проведено сім знижень роздрібних цін.

У повоєнні роки відбувався процес репатріації громадян, вивезених окупантами в Німеччину. За неповними даними, з 1945 р. по 1953 р. в область повернулися 88367 репатріантів, що пройшли так звану "фільтрацію" у спеціальних таборах.

Регіон залишався одним із найбільш розвинутих у промисловому відношенні, з притаманними економічними, соціальними та екологічними проблемами.

Донеччина – регіон багатонаціональний. За Всесоюзним переписом населення 1926 р. 62,14% населення області були українці, 26,05% – росіяни, 3,44% – греки, 2,2% – німці, 2,1% – татари, 1,7% – євреї, 0,22% – поляки, 0,03% – болгари та 2,12% – належали до інших національних груп.[1] За даними 1922 р. на території, що тепер є Донецькою областю (без урахування Луганського, Старобільського, Таганрозького та Шахтинського округів), було 52 грецьких населених пунктів, 106 німецьких та 7 єврейських.[2]

* * *

Виникнення органів державної безпеки в Україні пов'язано з постановою Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 28 листопада 1918 р. "Про організацію влади на місцях",[3] що передбачала утворення місцевих надзвичайних комісій. Декретом від 3 грудня 1918 р. "Про організацію Всеукраїнської надзвичайної комісії"[4] в Україні було створено чекістські органи.

Перший період існування радянської влади увійшов в історію як період громадянської війни та "воєнного комунізму". Його ознаки – примусове вилучення у селянства продуктів у вигляді так званої продрозкладки, відсутність нормальних торговельно-грошових відносин, використання примусової праці в формі обов'язкової трудової повинності та трудових армій, обмеження можливості пересування населення без спеціального дозволу тощо. Бурхливі події того часу характеризуються декількома спробами встановлення робітничо-селянської влади в регіоні Донбасу. За радянською історичною термінологією ця влада "остаточно" була встановлена на Донеччині після вигнання Червоною армією військ генерала А.Денікіна з Маріуполя 4 січня 1920 р. Але ще у 1919 р. в Донбасі короткотерміново діяли різні надзвичайні органи радянської влади – НК, Ревтрибунал тощо, які й займалися переслідуванням її ворогів.

Політика "воєнного комунізму" викликала серйозний опір з боку населення. Це проявилося, зокрема, у масових селянських виступах на території Донбасу та в інших регіонах Росії і України. Повстання моряків у Кронштадті змусило владу розпочати перехід до нових засад економічної політики, які отримали назву "неп". Продрозкладку було замінено фіксованим продподатком, на державних підприємствах поступово впроваджувався госпрозрахунок, частину раніш націоналізованих середніх та дрібних підприємств було передано в оренду окремим організаціям, групам громадян та приватним особам, стимулювався розвиток кооперації, було проведено ефективну грошову реформу...

---

[1] Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 2246, арк. 40.

[2] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. Р-5, оп. 1, спр. 1827, арк. 32.

[3] Зв. СУ УРСР. – 1919. – № 1. – С. 3.

[4] Там само. – С. 7.

Всі ці заходи призвели до відновлення економіки, пожвавлення торгівлі, підвищення життєвого рівня населення. Нова економічна політика прийшла на зміну спробам комуністичного штурму. Економічний підйом мав своїм змістом також і появу нових соціальних прошарків, яким "комуністичні ідеали" лише заважали. Це, перш за все, так звані "непмани", тобто особи, які швидко пристосувалися до нових обставин та проявили себе в організації торгівлі, дрібного та середнього виробництва, сфери розваг тощо. Радянська влада, що здійснила націоналізацію землі і таким чином ліквідувала куркульство попередніх часів, усвідомила факт появи нового радянського заможного селянина, якого відразу ж віднесла до "куркульства". На початку періоду непу в країні ще існували так звані "нерадянські" політичні партії (українські соціал-демократи, українські соціал-революціонери, боротьбисти, кадети, монархісти, анархісти тощо). Вони вже не мали ефективно діючих керівних структур, не проводили своїх з'їздів, були обмежені у інших формах політичного життя. Але нова влада вважала їх своїми супротивниками, що заважали соціалістичним перетворенням. Залишалися в країні й так звані "колишні". Це були в минулому поміщики, власники підприємств, офіцери, поліцаї, жандарми... Все це було середовище, вороже радянській владі. Окрему категорію становили особи, яких було запідозрено у співробітництві з білогвардійцями або в службі у "білих бандах" (до цієї категорії відносилися військові та цивільні установи Денікіна, Врангеля, Петлюри, Махна тощо).

І органи НК, а з 1922 р. – новоствореного Державного політичного управління (ДПУ) починають боротьбу проти цих ймовірних, потенційних "ворогів". Підставами для порушення справ були заяви громадян, анонімки, агентурні дані.

Боротьба надзвичайних органів проти політичних супротивників радянської влади суто формально мала два напрямки так звані "одинаки" та члени організацій. Перших на початку діяльності НК-ДПУ, як правило, репресували за антирадянську агітацію, контрреволюційні злочини або службу у білих арміях. По другій групі арештам підлягали організовані осередки, що мали за мету боротьбу проти влади на її послаблення та повалення.

Першою з групових на Донеччині була справа "Всеросійського комітету відродження Росії".

* * *

Згідно з документами, отриманими через агентуру або шляхом так званого "вилучення", працівниками Донецької губНК було встановлено, що громадянин Г.В. Локотош отримав запрошення від громадянина Колессара "вступити до підпільної організації, що поширювала свій вплив на промислові райони Донбасу та мала наміри зривати промисловість шляхом організованого саботажу та агітації, а у кінцевому плані викликати загальне збройне повстання проти Радянської влади".[1] Локотош дав згоду та 27 грудня 1920 р. повідомив про це голові ревтрибуналу Донецької трудової армії. З метою встановлення нагляду за організацією Локотоша було зараховано військовим слідчим зазначеного трибуналу. Начальник Особливого відділу Цупнадзвичкому[2] для проведення операції відправив у Донбас уповноваженого Активної частини Мукке. Оперативним шляхом в організацію під виглядом колишнього білого офіцера (студента) було введено співробітника НК "Ника", який раніше займався "розробкою" аналогічної організації в Ростові та знав її учасників. Через нього було встановлено справжнього керівника підпілля , що пройшов навчання у "Школі закордонної пропаганди при штабі генерала Кутепова" (курси підготовки розвідників та контррозвідників).

У справі є копії документів про передачу цим керівником інформації начальнику відділу

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 38247-пф, арк. 79.

[2] Центральне управління надзвичайних комісій України.

пропаганди першого корпусу армії Врангеля полковнику Тарлу. Але ці копії містять дуже мало інформації, яку можна було б визнати за розвідувальну. Переправлений за лінію фронту, він повинен був підпорядкувати свою розвідницьку діяльність впровадженій раніше у Дмитрівську (Макіївка) розвідниці Луїзі Горбаконі, але, коли опинився відрізаним від врангелівських військ, вирішив діяти самостійно, обравши великі промислові та кам'яновугільні центри. Відносно Горбаконі відомо, що вона ненадійна у збереженні таємниці. Ним, нібито, було створено друкарню, що видавала прокламації, які розповсюджувалися у містах Дмитрівську, Юзівці, Чистяковому, Гришино, Єнакієвому, Ханжонковому, Харцизьку та Зуївці.

У своїх звітах агент-студент повідомляв, що Колессар після декількох бесід, через які малось на меті "промацати справжнє обличчя", визнав його за свого спільника та показав підпільну друкарню та зразки прокламацій. Було встановлено коло людей, що спілкуються з керівництвом організації. У повідомленні уповноваженого Цупнадзвичкому Мукке в центр йшлося, що в кінці лютого 1921 р. на великих сталеливарних заводах Юзівки, Дмитрівська та навколишніх шахтах піднялася хвиля робітничих страйків, спровокованих відкритою меншовицькою агітацією, "а листівки (Колессара. – *В.Н.*) були лише допомогою"[1].

У цей час місцеві чекісти за допомогою своєї агентури, впровадженої до "бандитських шайок" у регіоні, нібито дізналися, що у Ростові знаходиться центральний штаб повстанських загонів. Повідомлялося, що у лютому 1921 р. "в Олександрівську відбувся з'їзд гетьмано-повстанських військ, що прийняв спільні правила для партизанської боротьби проти більшовиків"[2].

У березні 1921 р. Колессар вирішив відправитися в Ростов для зв'язку з центром організації, але був попереджений про зв'язок НК з Локотошем. Агентурою НК було встановлено, що механік заводу "Уніон" В.К.Гордієнко викрав в конторі посвідчення особи на ім'я Володимира Васильовича Колессара та передав його головному організатору підпілля В.М. Тищенку, за яким той і проживав. Окрім того, Тищенко мав клички Богданев та В.М. Дмитрівський.

ДонгубНК було негайно проведено широкі арешти по губернії. Спочатку було заарештовано 74 особи, з яких сім відпущено, шістнадцять дали підписку про невиїзд, одного відразу віддали під губревтрибунал, трьох – в губНК, двадцять п'ять відправили під слідство у столицю – Харків, по інших розслідування проводили на місці. Серед заарештованих були колишні власники шахт, заводів та млинів, завідувач шахти, два вчителі, начальник цеху та три службовці заводу "Уніон", чотири службовці радянських установ, робітники, селяни, непрацюючі.

14 березня 1921 р. на конспіративній квартирі братів Барильченків у Ханжонковому військовим слідчим Локотошем та секретним агентом ДГНК "Ника" було заарештовано В.М. Тищенка (він же В.В. Колессар) та етаповано в слободу Зуївку. В ніч на 16 березня Тищенко втік з-під варти з кабінету голови місцевого підрозділу НК.

Вивчення справи дозволяє зробити висновок про дуже непрофесійне ведення слідства. Так, всіх заарештованих було посаджено в одну камеру в'язниці, де вони домовилися щодо спільної поведінки. Коли ж дізналися про втечу з-під варти Тищенка, як записано у документі – "ударилися в німу", тобто відмовилися давати свідчення. У справі, окрім виписок з зізнаннями окремих заарештованих, практично відсутні інші докази.

У своєму висновку по справі уповноважений Цупнадзвичкому Мукке пропонував винести такі вироки: п'яти заарештованим розстріл, чотирьом – 15 років концтаборів, шістьом – 10 років, десяти 5 років, одному – три роки, чотирнадцять – звільнити, інших амністувати (двоє під час слідства померлий).

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 38247-пф, арк 81-82.

[2] Там само. - Арк. 109.

21 жовтня 1921 р. Судова колегія ВУНК під головуванням Євдокимова, розглянувши цю справу, дійшла висновку щодо необхідності її відкладення до наступного спеціального засідання, а "тов. Мукке разом з тов. Луцьким доручено підготувати справу для доповіді".[1]

23 грудня 1921 р. Судова колегія ВУНК під головуванням В Балицького постановила: одного з обвинувачених (втік з-під варти) – розстріляти за умови знайдення, п'ятнадцять засудити на 5 років концтабору (у тому числі чотирьох – умовно), сім осіб – на 3 роки, дев'ятнадцять амністувати. Вирок відносно Тищенка винесено не було. Дії слідчого Г.С. Локотоша було визнано недбалими та злочинно-невірними, його позбавлено права працювати в каральних органах. Матеріали щодо голови ревтрибуналу Донецької трудової армії Сауєського, секретаря Олександрова та коменданта Виноградова виділити та відправити для розгляду у Верховний трибунал[2].

У справі цій є багато "білих плям". По-перше, виникає питання, чому не було виділено для розслідування кримінальну справу відносно керівника організації Тищенка після його втечі з-під варти? У справі відсутні матеріали навіть відносно заходів щодо його розшуку. Відсутні також зразки прокламацій (листівок), які він нібито виготовляв та розповсюджував. По-друге, відразу проведені широкі арешти підозрюваних, більшість з яких пізніше було випущено. По-третє, після арешту Тищенка його протягом двох діб не допитували. З перших днів своєї "роботи" з Тищенком таємний агент "Ніка" повідомляв, що Локотош поводиться досить незрозуміло, хоча він знав, що останній був також агентом НК; водночас ці факти поведінки Локотоша не уточнюються. Зроблені уповноваженим Мукке висновки та запропоновані жорсткі заходи покарання свідчать про його впевненість щодо їх безумовного врахування судовими органами. Повідомлення таємного агента "Ніка" про його попередню участь у розкритті раніше аналогічної підпільної організації в Ростові та явно провокаторські дії при цьому також викликають багато питань.

Таким чином, можна зробити декілька припущень.

Перше: в Донбасі дійсно існувала підпільна антирадянська організація, яка ставила за мету повалення існуючого ладу, але місцеві органи НК та уповноважений центру Мукке цю справу не довели до дійсного розкриття, лише ліквідували певні ланцюги.

Друге: організацію цю "створили" місцеві чекісти з метою обгрунтування подальших репресій щодо супротивників влади. І це була одна з перших спроб провокаційного характеру, досвід по якій потім враховувався у діяльності органів НК-ДПУ-НКВС. У цьому випадку Тищенко (Колессар) був не простою дійовою особою, а підготовленим провокатором, якого намагалися використовувати й надалі. А відсутність "розкручування" репресій на підставі цієї справи можна вважати результатом поганого її оформлення. Саме тому й було винесено каральні рішення щодо керівництва ревтрибуналу Донецької трудової армії; тому справу відправили на дослідування після першого розгляду Судовою колегією ВУНК. Тут не можна не враховувати і ймовірну конкуренцію у самих чекістських лавах.

Це все припущення. Але реальними є факти активного "розкручування" першої групової політичної справи органами держбезпеки в Донбасі та винесення стосовно групи заарештованих вироків. Додамо, що 17 лютого 1995 р. засуджених за цією справою було повністю реабілітовано рішенням Донецького обласного прокурора.

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 38247-пф, арк. 97

[2] Там само. – Арк. 109-109 зв.

Іншим важливим напрямком діяльності органів НК були так звані справи по економічній контрреволюції. Ось що надруковано на сторінках журналу "Хозяйство Донбасса" у 1921 р. у статті під назвою "Діяльність Донецької ГубНК на господарському фронті":

"Наявність продовольчих ускладнень в Донбасі, що викликало значне зменшення продуктивності промислових підприємств та катастрофічне становище соляної та вугільної промисловості, змусили звернути увагу ГубНК на органи, що займаються постачанням робітників. Це було викликано тим, що в цих органах панувала вакханалія, починаючи з місць переробки збіжжя..."[1]

Журнал наводить конкретні факти "злочинів". Так, на млинах, які брали підряди у губспілки, після отримання борошна, нібито внаслідок зловживань виник дефіцит висівок. Працівники ГубНК спровокували передачу хабаря та заарешували "винних". У місті Гришині селянин звернувся з заявою про крадіжки зерна на млинах. Гришинська НК встановила факт зловживань, зафіксувавши нестачу 3500 пудів.

На розширеному засіданні колегії ГубНК по цих справах було притягнуто до відповідальності 38 осіб. Згідно з вироком, одну особу (що втекла з-під арешту) оголошено поза законом, восьмеро були розстріляні, сімнадцять відправлено до концтабору на терміни від 5 до 2 років, одну жінку через похилий вік звільнили від кари та одинадцять визнали невинними та відпустили.

У зв'язку з монополізацією продажу солі розпочалися її крадіжки у великих розмірах. Робітники соляних рудників крадену сіль продавали "мішочникам", які потім перепродавали її спекулянтам. НК кинула всі сили на боротьбу з цим злом. Тільки за серпень 1921 р. було конфісковано 8665 пудів продукту, 1475 мішків, затримано 97 підвод та 370 коней. Затриманих було притягнуто до відповідальності та засуджено на громадські роботи від семи днів до трьох місяців.

У 1922 р. було заведено декілька справ на порушників кордону, колишніх "білих шпигунів". По всіх справах після попереднього ув'язнення підозрюваних було звільнено.

Наступний 1923 р. вже відрізнявся характером заведених "кримінальних справ". По-перше, у тому році в Донбасі розпочався небачений період масових страйків робітників, як наслідок так званих "кожиць цін" та багатомісячних невиплат заробітної платні. В результаті страйків та "волинок", за підрахунками губвідділу ДПУ, видобуток вугілля в регіоні скоротився майже на п'яту частину. Органи ДПУ "розробляли" чотири справи проти керівників страйків. Було притягнено десять робітників: четверо ув'язнено в концтабори, двох вислали з Донбасу. Слід зазначити, що йшлося про так звані "нелегальні страйки", тобто про такі, які не були підтримані профспілковими організаціями. Але профспілки офіційно підтримували тільки страйки на приватних та орендних підприємствах, а на державних (їх була в Донбасі більшість у великій та середній промисловості) боролися із страйкарями. Таким чином, органи ДПУ практично залякували робітників.

Того ж 1923 р. Артемівський окрвідділ ДПУ розпочав так звану справу "Кабель", за якою трьох "спецїв" було обвинувачено у створенні "антирадянської організації" на станції Красний Лиман і проведенні шкідницької діяльності (справу було відновлено у 1927 р.).

1924-й рік посідає особливе місце у репресіях 20-х років. 28 березня було підписано "Положення про права Об'єднаного державного політичного управління щодо адміністративних висилань, заслань та ув'язнень в концентраційний табір". У ньому, зокрема, говорилося: "Надати ОДПУ права відносно осіб, які визнаються ними на підставі перерахованих нижче ознак

[1] Хозяйство Донбасса. - 1921. – № 6-7. - С. 52-54.

соціально-небезпечними: а) висилати таких з місцевостей, де вони мешкають, з забороною повернення терміном не більше трьох років; б) висилати таких з тих же місцевостей з забороною проживати в ряді місцевостей або губерній згідно зі списком, що встановлюється Об'єднаним ДПУ на той же термін; в) висилати з обов'язковим проживанням в певних місцевостях за спеціальною вказівкою Об'єднаного ДПУ на той же термін; г) ув'язнювати в концентраційний табір терміном до трьох років; г) висилати за межі державного кордону Союзу РСР на той же термін"[1]

Для розгляду відповідних справ створювалася "Особлива нарада" з трьох членів колегії ОДПУ, які призначалися головою ОДПУ з обов'язковою участю у засіданнях прокурора. Подібні особливі наради створювалися при республіканських ДПУ.

Це був початок юридичного оформляння позасудового переслідування, яке набуло небаченого поширення в подальші роки, особливо – за часів так званої "великої чистки" 1937-1938 рр. В основу діяльності Особливої наради було покладено таку ознаку, як відсутність у слідства необхідних доказів для притягнення обвинувачених до суду при наявності агентурних даних тощо. Тобто, було закладено підвалини для свавілля самих органів ДПУ.

Слід відзначити, що у 20-ті роки ще існував прокурорський нагляд за діяльністю Особливої наради, зокрема – нагляд прокуратури СРСР, яка тоді була підрозділом Народного комісаріату юстиції. Прокурори (від окружного та вище) повинні були санкціонувати арешти, притягнення до карної відповідальності, передання справ на розгляд Особливих нарад та припинення правового переслідування. Аналіз архівно-слідчих справ, які зберігаються в архівно-обліковому підрозділі управління Служби безпеки України в Донецькій області, показує, що тільки приблизно по 7% з них не було санкції прокуратури на відправлення для розгляду Особливою нарадою при Колегії ОДПУ СРСР. З розглянутих цією колегією справ за період 20-х років по Донеччині тільки у трьох випадках обвинувачених було звільнено.

В 90% випадків долю заарештованого вирішував місцевий слідчий (в 20-ті роки слідство вів "уповноважений" або "помічник уповноваженого" відповідного відділення ДПУ). За нашими підрахунками 87% справ порушувалися на основі інформації секретних співробітників або інформаторів ДПУ. Для імітації об'єктивності по справах селян-куркулів або тих, хто не сплатив податок, не виконав плану хлібозаготівель чи самообкладання, співробітники ДПУ "організовували" протоколи зборів, характеристики від імені сходки односельців, партосередку або місцевої групи комітету незаможних селян. У вивчених справах у двадцяти шести випадках відсутні протоколи допиту свідків, у дев'яти справах немає навіть протоколу допиту обвинуваченого. Протоколи очних ставок є лише в десяти справах.

Більшість протоколів оформлені неграмотно, часто в них відсутня елементарна логіка. Лише три справи було передано на розгляд народного суду. По всіх інших випадках слідчі-уповноважені не могли зібрати достатніх даних, які б підтверджували провину заарештованого, однак, оскільки той "є (згідно з агентурними даними) особою соціально небезпечною", то порушувалося клопотання перед Особливою нарадою при Колегії ДПУ про виселення (або ув'язнення в концтабір) обвинуваченого. Постанова слідчого затверджувалася начальником відділення, начальником окрвідділу і, санкціонована прокурором, направлялася до Харкова "з особою заарештованого". В деяких випадках доля людини вирішувалася заочно, без відправки до столичного ДПУ. Колегія ОДПУ приймала рішення без заслуховування сторін.

У 1925 р. діяльність органів ДПУ в Донбасі набуває характеру заздалегідь централізовано спланованих кампаній. У 1925-1926 рр. основну масу заарештованих на Донеччині становили групи сіоністів з організацій "Техолуц", "Цафім", "СТП", "ССМ Гістадрут", "ЦСЮФ", "СВОСМ", "Гашомер Гацоір", "Маккабі", "ССП". У більшості справ цієї групи як речові докази було додано журнали, газети, брошури, листівки вказаних організацій, зроблені російською мовою, мовами івріт та ідіш. В справах знаходяться програми цих партій, політичні платфор-

[1] Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1172, оп. 2, спр. 17, арк. 59.

ми, листування тощо. Жоден із звинувачених у сіонізмі не визнав своєї провини. Це були, в основному, студенти, учнівська молодь, представники інтелігенції, віком до 26 років.

Другу групу "нерадянських партій" становили меншовики та анархісти. Більшість серед них – це робітники, в основному з нижчою освітою. Як правило, вони зізнавалися в тому, що раніше співчували цим партіям, але ніякої участі в їх діяльності не брали. Тільки в одній справі є складена обвинуваченим "програма" групи анархістів.

Результати розбору "партійних справ" були такими. По трьох слідство було припинено (деякі дані вказують на причину – згода обвинуваченого стати "секретним співробітником"). Особлива нарада в Харкові припинила шість справ сіоністів та одну – меншовика-інтернаціоналіста. Один меншовик за рішенням Особливої наради у Москві був ув'язненим на три роки у Соловецький концтабір, ще один – одержав "мінус" (заборону проживати у шести місцевостях країни). Одного анархіста було вислано в Комікрай, меншовика-сапроновця – у Казахстан. З сіоністів двох вислали на Урал, двох – у Зирянський край, одного – в Киргизію, двох – в Казахстан, одного – поміщено в політізолятор та один потрапив до в'язниці. Пізніше чотирьом з засуджених сіоністів було дозволено виїхати до Палестини, але фактично виїхав один.

Особливу групу серед репресованих становили релігійні діячі (священики, диякони, активісти-миряни).

З чисельних справ Архіву тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області по цій групі нашу увагу привернула одна.[1] Вона цікава не лише тим, що є типовою для тих років – особливої уваги заслуговує сама особа, на яку заведено цю справу.

13 травня 1926 р. підвідділ культів адміністративного відділу Сталінського окружного виконкому одержав документ під назвою "Протест". На трьох сторінках дрібним почерком було перераховано провини настоятеля Свято-Преображенського собору у місті Сталіно протоієрея Дмитра Полікарпова. Суть звинувачення зводилася до того, що 12 травня цей священик провів таємні збори церковної п'ятдесятки, на яких були присутніми особи, що не входили до цього органу. Особливе обурення авторів "протесту" викликало те, що на збори не запросили їх. Не рахуючись з елементарною логікою, вони повідомляли, що повноваження членів п'ятдесятки (зокрема і їх) припинилися в зв'язку з закінченням терміну, на який вона обиралася. То в зв'язку ж з чим був протест? Ті, хто підписався, висували свої формальні вимоги. По суті, йшлося про внутрішні справи громади – управління господарством собору, фінансову звітність тощо. Для ДПУ Полікарпов був справжньою знахідкою та, при "грамотному веденні справи", давав непогані перспективи.

Серед багатьох матеріалів його біографії є один дуже цікавий – у 1911 – 1917 рр. він був священиком у соборі Зимового Палацу, щороку запрошувався до імператорської резиденції – Царського Села; нагороджений орденами святої Анни 2-го та 3-го ступеню, Володимира 3-го ступеню. Після революції переїхав до зятя, що працював у Донбасі. Поселився у Сталіно. У грудні 1925 р. Полікарпова обрали настоятелем Свято-Преображенського собору.

Після нетривалого слідства було вирішено "справу та самого Полікарпова відправити в розпорядження ДПУ УСРР, згідно з запитом". Про це стало відомо віруючим. 3 серпня 1926 р. надвечір біля будинку окрвідділу ДПУ зібрався натовп – близько чотирьохсот осіб, який вимагав звільнення священика: били охорону, увірвалися в приміщення. Серед нападників були такі, що підбурювали до розгрому відділу та знищення справ. Для розгону були викликані бійці частини особливого призначення, які за участю озброєних працівників установи почали розганяти натовп пострілами у повітря. Були затримані. Полікарпова в дправили до Харкова. 1 листопада, за погодженням з прокуратурою Наркомату юстиції, в ДПУ УСРР було прийнято ріщення про відправку Полікарпова до Москви у роз по-

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 4391-2ф.

рядження ОДПУ СРСР. 28 листопада Особлива нарада при колегії ОДПУ постановила вислати Полікарпова до Казахстану на три роки. Були також засуджені за антирадянську пропаганду священик цього собору, диякон та церковний староста, які брали участь у спробі звільнити Полікарпова.

Після відбуття покарання священика позбавлено права проживання в Москві, Ленінграді Ростові-на-Дону, відповідних округах та губерніях, в УСРР з закріпленням за певним місцем проживання терміном на три роки. Подальша доля його невідома.

* * *

Вище партійне керівництво стало на шлях згортання нової економічної політики, реалізація якої заважала побудові світлого майбутнього. 1928 р. увійшов в історію як рік першого відкритого масового політичного процесу. Органи ОДПУ розкрили і довели до судового розгляду "змову" старих спеціалістів і колишніх власників шахт в Донбасі, яка отримала назву "Шахтинської справи." Обвинувачення будувалось на основі формулювання: "економічна контрреволюція".

Чим же була викликана необхідність такої активності органів ОДПУ? Причин тут, на наш погляд, декілька. По-перше, так звані "старі спеціалісти" неоднаково ставилися до самої радянської влади. В архівах збереглося багато документів, які так характеризують цю ситуацію. ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, Донецький губком партії неодноразово надсилали на місця інструкції, циркуляри, розпорядження, в яких давалася характеристика спеціалістам, окремим їх групам, накреслювалися стратегія і тактика стосунків з ними. Ще в 1922, 1923, 1924 роках визначилась основна лінія. В політичному листі "Про вивчення питання про спеціалістів", зокрема, говорилось: "Спеціалістів у Донбасі можна розділяти за настроями на три групи: 1) старі верхи, 2) середні прошарки, 3) молоді прошарки. До першого типу належить висококваліфікований елемент. Це крупні специ, раніше вони посідали високі посади і у нас перебувають на командних посадах. Настроєні вони різко проти радянської влади, не вірять в її еволюцію. До цього типу належать найреакційніші шари спеців"[1]. В цьому абсолютно секретному документі партійним органам пропонувалось спиратися на ворожнечу між групами інтелігенції. І зрозуміло, що коли виникла потреба змінити лінію в економічній політиці від непу до командної системи, було вирішено шляхом організації судилищ над групою представників старої інтелігенції "поставити їх на місце". Тут найбільше підходив Донбас. Рішенням XIV з'їзду РКП (б) був узятий курс на індустріалізацію (1925 рік). Минуло понад два роки, успіхів у вугільній, металургійній, машинобудівній промисловості не було. Слід відзначити, що, як свідчать документи архівів, у ті роки нерідкими були випадки безгосподарності, хабарництва, чванькуватості, хамства з боку господарських керівників. На цій базі і виникло таке явище, яке назвали "спецєїдством", тобто, негативне ставлення до господарських керівників. Його прояви були в одних місцях зримими: побиття, хуліганство, навіть вбивства інженерів і техніків. А в інших місцях подібних фактів взагалі не було. Все залежало від місцевих умов. Часто особами, які провокували робітників на таке ставлення до "спців", були новоспечені техніки, штейгери – так звані "висуванці". Органи ОДПУ СРСР і ДПУ УСРР фіксували такі факти в своїх зведеннях і інформаціях. Але все це було надто несуттєвим для цих структур. Для початку було проведено масові операції 14 червня і 25 серпня 1927 р. – арешти по всій Україні осіб, яких вважали за соціально небезпечних за "контрреволюційну діяльність" а 5 березня 1928 р. – "українського контрреволюційного активу". Але ці операції не дали значних результатів.

[1] Державний архів Донецької області. – Ф. 1п, оп. 1, спр. 1090, арк. 20-21.

В керівних колах ще за кілька років до цього висловлювались радикальні пропозиції щодо наведення порядку. 16 січня 1925 року голова ВРНГ УСРР К. Максимов (раніше працював заступником керуючого трестом "Донвугілля") в листі до голови Раднаркому В. Чубаря, секретарів ЦК КП(б)У Е. Квірінга, А. Медведєва і голови ЦКК Д. Лебедя пропонував "колишніх службовців", як переважно злочинний і контрреволюційний контингент, баласт для радянської держави, який становив відому соціальну небезпеку для внутрішнього благополуччя Союзу", комплектувати в спеціальні групи і переселяти в спеціально відведені на околицях Союзу, переважно в Сибіру, колонії. Він писав, що історичним прикладом таких заходів в державному масштабі може бути колишня Римська імперія, яка подібним шляхом сприяла колонізації своїх околиць. Крім того, весь південь України – колишній Новоросійський край, також свого часу, в XVII-XIX століттях, колонізувався злочинним і втікацьким елементом, що сприяло в результаті піднесенню продуктивних сил країни.

Існувала і законна, зважаючи на мірки тих літ, підстава для обраної в 1928 р. форми "виховання мас". Ще 16 липня 1921 р. вийшла в світ інструкція ЦК КП(б)У про постановку показових судових процесів. В цьому документі, з одинадцятьма пунктами, детально була розписана технологія підготовки та проведення таких "заходів". Фактично це був сценарій не лише "Шахтинської справи", а й сумнозвісних політичних процесів 1936-1938 рр. Автори інструкції не приховували свого підходу до "проблеми", вимагаючи виділення добре підготовлених обвинувача, захисника і навіть свідків з обох боків. Тут, як мовиться, додати нічого.[1]

18 травня – 5 липня 1928 р. в Колонному залі Будинку спілок у Москві відбулась добре відрежисована вистава. Головував А. Вишинський (постійний викривач "ворогів народу" в 30-ті роки), державне звинувачення представляв М. Криленко, громадськими обвинувачами були інженер С. Шейн і співробітник Держплану І. Гринько. Не будемо зупинятись на аналізі самого судового розгляду, про нього вже немало опубліковано різних матеріалів. Результати процесу такі: з 53 обвинувачених 11 були засуджені до розстрілу (пізніше шістьом Президія ЦВК СРСР замінила вирок на десять років ув'язнення). Четверо були засуджені умовно, чотири – виправдані, інші отримали від десяти до одного року ув'язнення. 9 липня 1928 р. було розстріляно М.А. Бояринова, С.З. Будного, М.М. Горлецького, М.К. Крижанівського та А.Я. Юсевича.

Але це було лише початком репресій, які розгорнулися щодо інженерно-технічної інтелігенції. В Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області вдалося виявити декілька так званих "карних справ", які були продовженням шахтинського процесу.

Здається, почалося справжнє змагання місцевих органів ДПУ щодо виявлення й розвінчання "шкідників" та економічних "контрреволюціонерів". З позицій чекістів українського Донбасу вони "пасли задніх", оскільки "Шахтинську справу" "розкрутив" уповноважений ОДПУ по Північно-Кавказькому краю Ю. Євдокимов за участю крайового ДПУ та московських слідчих. Район цей, що входив раніше до складу Донецької губернії УСРР, у 1924 р. був переданий до складу РСФРР. А більшість обвинувачених працювала на шахтах і в установах українського Донбасу. Таку "ганьбу" можна було відмити, лише довівши свою працездатність новими розвінчаннями.

25 квітня 1928 р. Артемівським окружним відділом ДПУ були заарештовані за створення контрреволюційної економічної організації в Щербинівському рудоуправлінні "Донвугілля" Кузьменко і Костюков. У травні того ж року заарештовані за шкідництво і підбурювання

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Архівно-слідча справа 21404-2ф, арк. 2".

завідувач рудником імені Рухимовича штейгер С. В. Чудотворцев, завідувач шахти імені Клари Цеткін С.І. Левитін. За два місяці до цього були заарештовані перекладач німецьких інженерів у Горлівському рудоуправлінні гірничий технік П. А. Друшин і районий інженер "Донвугілля" К. С. Таманов. Тим же Артемівським окрвідділом ДПУ були взяті під варту головний інженер рудоуправління комбінату "Південсталь" В.Ф.Вишняк і завідувач аналізом виробництва того ж управління Я.П.Король, помічник інженера Д.М. Хролович.

7 липня 1928 р. на закритому засіданні Сталінського окружкому КП(б)У було розглянуто питання "Про шкідницьку роботу на підприємствах "Донвугілля" і "Південсталі" округу в зв'язку з шахтинською справою". Тут уперше в тексті зроблене уточнення: "так звані Шахтинські справи" (в множині). В постанові зазначалося, що бюро окружкому вважає за цілком доцільне проведення судового розгляду справ про шкідницьку роботу в Сталіно. Доручалося начальнику окрвідділу ДПУ Крауклісу довести це до відому ОДПУ СРСР. Таким чином, місцеве керівництво показало "начальству" свою активність.

17 липня 1928 р. старший уповноважений Сталінського окрвідділу ДПУ Нікельберг виділив у спеціальне "проізводство" "справу про соціально-небезпечні діяння", вчинені членами шкідницької контрреволюційної організації І.М. Андреєвим, Р.Б.Шапіро, Р.Г.Тиркан, В.І.Прохоровим, В.М.Голубовим, Н.В.Тусновим, Сидоренко, Спельт, Вокаєвим, Кобецьким, Ананьєвим, Єфимович, Запорожцем, Вітковським, Долинським, Гудковим та ін.[1] Однак із списку було виключено І.М Андреєва. І не випадково! Як показує аналіз архівної карної справи 32604, всю її побудовано на свідченнях однієї людини – Андреєва. Судячи з усього, він розпочав зізнання ще в квітні того року. Сама справа починається додатковими свідченнями Андреєва 18 квітня, коли він повідомив, що Шапіро казав йому у 1923 чи в 1924 роках про якісь дані, передані через лікаря Кауфмана, що їздив до Німеччини. Очевидно, це повідомлення зацікавило слідчого, тому що наступного дня Андреєва допитали ще раз. Він додатково "згадав", що в 1921 чи в 1922 роках Шапіро говорив, нібито віддав гроші "за збереження Штерівського рудника зав. шахтою №11/12 Орлову і зав. вентиляцією". Ще наступного дня Андреєв свідчить, що Р.Б.Шапіро, працюючи головним інженером Рутченківського рудоуправління, прагнув приховати устаткування. А ще через день він (Андреєв) повідомив, що не лише Шапіро, а й Волошанівський, Сербинов і Горовіц розповідали йому, що кожен отримував по декілька разів одночасно від Детера й Мешкова по 1-1,5 тисячі карбованців для своїх конспіративних шкідницько-контрреволюційних "четвірок". Себе Андреєв уже називає керівником цієї підпільної організації. Того ж дня Андреєв був допитаний ще двічі, він назвав понад десяток активістів своєї організації, вказуючи місця їх роботи та винагороди, які вони одержували від нього.

Потім протягом десяти днів допити не проводилися. А 1 травня на "зустрічі" із слідчим Андреєв докладно розповів про те, які завдання він давав учасникам "економічної контрреволюційної організації". В цих "зізнаннях" було все передбачено. Однак їх слідчому видалось замало. І він повторно допитує Андреєва того ж дня. Як результат – нові докладні дані про "шкідництво". Можна лише домислити, яким чином слідчий одержував потрібні "зізнання". Але сама термінологія протоколу розвінчує їх авторів: не міг інженер Андреєв оперувати лексичними штампами ДПУ; крім того, видається у вічі своєрідний синдром все нових "просвітлень" пам'яті допитуваного. До того ж, на всіх так званих виписках з додаткових зізнань Андреєва немає підпису самого допитуваного.

5 травня 1928 р. було видано ордер на арешт та обшук головного інженера Рутченківського рудоуправління Р. Б. Шапіро. Далі в справі додаткові "зізнання" А. Л. Волошані-

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 32604-2ф, арк. 15.

вського (і знову без його підпису). Паралельно доповнює своє "зізнання" Андреєв. Сталінський окрвідділ ДПУ постійно інформував ДПУ УСРР про хід слідства в цій справі. Харківське керівництво запропонувало підлеглим в Сталіно завербувати Шапіро як інформатора. Відповідь була такою: "Вважаємо за потрібне повідомити, що вербовка Шапіро нічого позитивного для нас не дасть, оскільки Шапіро якщо й буде працювати с/с, то меншою мірою, в крашому разі буде двійником, а тому недоцільно". Тут позначались різні підходи до проблеми: в апараті ДПУ УСРР вважали важливим мати свою людину серед осіб, авторитетних в колах спеціалістів, але на випадок вербування Шапіро справа фактично розпадалася, оскільки вибував основний фігурант. Ось і було висунуто викладену вище версію.

А поки що, незважаючи на ордер на арешт, Шапіро залишався на волі. В Сталінському окрв дділі ДПУ пішли на безпрецедентний крок – "зізнання" Андреєва було надруковано в газетах. Було інспіровано хвилю обурення частини спеціалістів з того, що Шапіро перебуває на волі. Після цього 9 жовтня 1928 р. до ДПУ УСРР було відправлено листа начальника окрвідділу Краукліса з проханням дати санкцію на арешт Шапіро. У відповідь запропонували переслати матеріали по справі до Харкова, а Шапіро зобов'язати прибути до ДПУ УСРР. 25 жовтня 1928 р. Шапіро був заарештований в українській столиці. Наступного дня уповноважений ДПУ УСРР Арров підписує постанову про притягнення Шапіро як обвинуваченого за гальмування розвитку виробництва, сприяння розгортанню робіт на рудниках колишнього свого господаря; все це, нібито, робилося згідно з директивою шкідницької організації.

Під час допиту 26 квітня 1928 р. Шапіро категорично відмовився визнати себе винним і заперечив усі звинувачення. На запитання, чим він може пояснити наявність свідчень про його участь в контрреволюційній організації з боку інженерів, які працювали разом з ним, Шапіро відповів, що зізнання Андреєва, якщо такі є, пояснює недоброзичливим ставленням і повним розходженням щодо методів роботи, а також юдофобством. Пояснити наявність свідчень проти нього інших осіб не може, оскільки не розуміє їх мотивів. Принагідно відзначимо, що в Сталінському окрвідділі ДПУ справу Шапіро вів слідчий також Шапіро.

В підписаному 30 жовтня 1928 р. обвинувальному висновку в справі члена контрреволюційної організації в "Донвугіллі" Шапіро Романа Борисовича провина його тлумачилася досить своєрідно – прямо цитувався обвинувальний висновок у справі 53-х інженерів та техніків ("Шахтинська справа"), в якому прізвище Р.Б. Шапіро зовсім не згадувалося. А потім було зроблено посилання на зізнання Андреєва та Волошанівського. Далі йшлося, що допитаний по суті пред'явлених обвинувачень Шапіро заперечує свою участь в організації, шкідницьку роботу і отримання грошових винагород.Далі обвинувачений переводиться до Бутирської в'язниці в Москву і 30 листопада 1928 р. Особливою нарадою при Колегії ОДПУ СРСР засуджується до трьох років позбавлення волі. Половину терміну покарання він відбував у цій в'язниці, а потім був переведений на рудник Рурбаха в Уральській області. 1 серпня 1931 р. він звертається до особливої інспекції ОДПУ з заявою про те, що термін його покарання закінчився три місяці тому, а розпорядження щодо звільнення не надходило. 12 жовтня 1931 р. та ж Особлива нарада, переглядаючи справу Р.Б. Шапіро, дозволила йому вільне проживання на території СРСР. 13 квітня 1932 р. повноважне представництво ОДПУ по Уралу повідомило ОДПУ СРСР, що дозвіл про звільнення Шапіро залишено без виконання, оскільки засуджений помер. Доля інших осіб, згаданих у постанові слідчого Нікельберга 17 липня 1928 р., невідома.

Отже, масова справа, сфабрикована Сталінським окрвідділом ДПУ, закінчилася засудженням однієї людини. Судячи з усього, це відбулося через поспіх, бо обвинувачення Шапіро немотивоване.

Можливо, у зв'язку з попередньою невдачею у Сталінському окрвідділі ДПУ, щоб відзна
читися на ниві боротьби з економічною контрреволюцією, вирішили взятися за іншу справу
До червня 1928 р. тут було зібрано агентурні дані про існування в окрузі чисельної контрре
волюційно-диверсійної організації у вугільній промисловості. Справа ця – найбільша за весь
період 20-х рр.; її обсяг – 807 аркушів, зібраних у двох томах.

8 червня 1928 р. той же уповноважений Сталінського окрвідділу ДПУ Нікельберг допи
тав 34-річного гірничорятувальника Івана Сидоровича Кабаченка.

Тоді ж помічник уповноваженого Ясон допитав вибійника шахти № 1 Щегловського ру
доуправління Василя Чабанова, який повідомив, що Овсійчук і Сайченко запропонували йому
вступити до меншовицької партії.

Допитаний Ясоном Овсійчук, кріпильник того ж рудоуправління, розповів, що у січні
1928 р. вони компанією відзначали свято. Один з учасників, Кривцов, повідомив, що в СРСР
існує організація, яка має за мету позбутися всіх недоліків шляхом боротьби з радянською
владою, і що він, Кривцов, є уповноваженим цієї організації. Наступного дня, витверезив-
шись, Кривцов сказав, що учора напридумував різного "з п'яних очей", не звертайте, мов-
ляв, уваги.

До справи було підключено іншого слідчого – Омельчука. Очевидно, керівництво окрві-
ділу вирішило, що напало на слід дуже важливої справи. Тут же почалися допити усіх, кого
згадали названі особи. Вони підтвердили висловлювання Кривцова, були оформлені, як підозрювані та заарештовані. Потім було оголошено обвинувачення в участі у контрреволюційній терористичній та диверсійній організації.

Виникли нові подробиці, зокрема: "керівником організації є Мартов – рідний брат лідера меншовиків Ю. Мартова".

9 серпня заарештований Василь Куликов повідомив на допиті, що 1 лютого, після випивки, Кривцов запросив його та Овсійчука на вулицю та розповів, що є уповноваженим якоїсь меншовицької партії, до якої входять колишні комуністи, що перейшли в опозицію. Завдання та мета партії, нібито, полягали в тому, щоб проводити роботу диверсійного характеру на промислових підприємствах Сталінського та інших округів Донбасу. Робота ця полягала у здійсненні підпалів, вибухів і "взагалі у псуванні шахт та інших технічних споруд, що мали державне значення; проводити діяльність по дискредитації радянського апарату, партії та окремих її членів".

При ознайомленні з цими зізнаннями дивуєшся: з одного боку – заяви заарештованих, написані дуже неграмотно, з іншого – використання складних термінів, що явно не були в їх лексиконі.

До справи було залучено карну справу по обвинуваченню колишнього міліціонера Дерев'янка в організації пограбування комісійного магазину. Виявилося, що один з заарештованих був з ним знайомим. Було висунуто версію, що пограбування заплановане контрреволюційною організацією.

Один з слідчих знайшов у архіві справу майже річної давності, де значилося, що згідно з агентурними даними кочегар шахти "Марія" Іван Сурда, поляк за національністю, займався антирадянською агітацією, поширював чутки, що незабаром буде війна і радянську владу буде придушено.

15 червня 1927 р. Сурду було заарештовано. Ніякої зброї у нього не було знайдено, але знайшли 704 карбованці (при місячному заробітку 60 карбованців та сім'ї з чотирьох осіб). Це виявилося достатньою підставою для віддання до суду Надзвичайної сесії.

Щось не склалося з судом, і Сурду також було "включено" до контрреволюційної організації. А вже 27 жовтня помічник уповноваженого Ясон повідомив, що у м. Сталіно існує

диверсійна група під керівництвом 2-го відділу Польського генштабу. Було проведено нові арешти. Всього під вартою опинилися 24 особи. Справа швидко доповнювалася новими протоколами допитів.

Зрештою вияснилося, що не знайдено доказів щодо причетності підозрюваних до "організації". Але слідчі не припинили своїх зусиль, так 30 травня 1929 р. по справі № 66 було підписано обвинувальний висновок, з якого випливало, що центр організації знаходився у м. Орші – біля польського кордону. У м. Сталіно, значилося у ньому, проходили збори осередку, на яких розглядалися наступні заходи по удосконаленню диверсійних актів. На одних із зборів, нібито, обговорювалися питання організації вибуху на азотному заводі імені Рикова у м. Єнакієвому Артемівського округу і динамітного льоху поблизу Новосмолянинівського рудника.

На чолі організації слідчими було "поставлено" якогось Івана Сергійовича Афанасьєва (він же Іван Васильович Бирбков, він же Поштарчук, він же Волков). Ця людина, як мовиться, мала строкату біографію: до громадянської війни спекулював, потім створив загін повстанців, визнавши зверхництво Н.Махна, відмовився перейти на бік червоних, був заарештованим, звільненим, працював директором соляного рудника в Артемівському окрузі, за посадові злочини був заарештованим, втік, служив у Червоній армії, заарештований особливим відділом, засланий, повернувся в Донбас, був призначеним уповноваженим по боротьбі з бандитизмом у Старобільському окрузі... За незаконні арешти і розстріли, конфіскацію майна у селян та п'ятику був викликаним для арешту та втік. У 1924 р. повернувся, був заарештованим і знову втік. Виїхав до Криворіжжя, де працював на шахтах. За агентурними даними, вів антирадянську агітацію, обіцяв поквитатися з адміністрацією. Знову заарештовувався, від суду втік...

У обвинувальному висновку було вказано, хто з заарештованих зізнався у злочинах, хто їх заперечував. У справі практично відсутні докази. Хоч об'єктивних даних для притягнення до суду не було, але, виходячи з "соціальної небезпеки" (на думку окрвідділу ДПУ), справу було передано в Особливу нараду ОДПУ для розгляду в позасудовому порядку. Справу було повернуто та рішення приймала трійка ДПУ УСРР. Кривцова, Афанасьєва та Дерев'янка було засуджено до позбавлення волі терміном на п'ять років; Орлова – на три роки, інших обвинувачених 24 січня 1930 р. було звільнено з-під варти.

Якою ж була реакція на "Шахтинську справу"? На газетних та журнальних шпальтах друкувалися матеріали, що ганьбили "злочинців", застерігали таких, що ще не розкаялися. Але були й інші. В архіві зберігається документ під назвою "Доповідна записка про настрої технічної інтелігенції на промислових підприємствах Артемівської округи". В ньому говориться, що загалом ситуацію можна оцінити, як здорова недовіра до спеціалістів з боку робітників, що змушувало спеціалістів заформалізувати свою роботу. З іншого боку, технічний персонал потерпав від страху бути покараним за цілком ймовірні технічні неполадки в роботі устаткування. Не сприяло поліпшенню настрою спеціалістів постійне поповнення робітничого класу вихідцями з села, які не мали достатньої кваліфікації. Зношене устаткування, низький освітній рівень робітників та молодшого технічного персоналу, формальні причіпки з боку органів нагляду (особливо – інспекції праці), відсутність захисту техперсоналу з боку профспілок, "хвостизм" партійних та профспілкових організацій на місцях, проведення жорстких заходів в країні щодо обліку продуктів, продуктові черги, в дсутність мануфактури, недовіра до взятої лінії на індустріалізацію, небезпека війни, труднощі у міжнародних стосунках і внутрішньопартійна боротьба – ось сума явищ, що, в основному, породжували у переважної більшості інженерно-технічних працівників антирадянські настрої.

Але репресивна машина робила лише перші оберти... Поки що відпрацьовувався механізм "організації" політичних справ.

Загалом за період 1921-1928 рр. на Донеччині було репресовано 376 осіб, у тому числі: у 1921 р. 66, у 1922 р. - 2, у 1923 р. - 2, у 1924 р. – 13, у 1925 р. – 37, у 1926 р. – 20, у 1927 р. – 99 та у 1928 р. – 137. Отже, максимум арештів припадав на останні два роки.

Сталінське керівництво зробило рішучий поворот до жорсткої регульованої системи управління економікою, що не могло не позначитися на діяльності органів Державного політичного управління.

Другим кроком у приборканні "спецїв" стала справа "Промпартії".

Ось що говориться в "Радянському енциклопедичному словнику" (вид. 4-е, 1987 р., с. 1068): "Промпартія (Промислова партія, Спілка інженерних організацій) – антирадянська підпільна шкідницька організація, яка в 1925-30 рр. діяла в промисловості і на транспорті СРСР. Об'єднувала частину верхівки буржуазно-технічної інтелігенції. Спиралася на допомогу і підтримку інших контрреволюційних організацій. В кінці 1930 керівники П. засуджені до різних термінів ув'язнення".

Звинувачуваних, вісім крупних спеціалістів на чолі з Л.К.Рамзіним, засудили під час відкритого судового процесу в Москві (першому з серії організованих у 1930-1931 рр.) до ув'язнення. Однак незабаром їх звільнили, а Л.К.Рамзін за свій винахід - прямотічний котел, був удостоєний Сталінської премії.

В обвинувальному висновку по Донбаському осередку організації, підписаному головою Державного політичного управління УСРР В.Балицьким, говориться: "Особливе значення цієї контрреволюційної організації, на яку після початку інтервенції покладалися завдання широкого розвитку диверсії з метою паралізування промисловості Донбасу, визначається безпосереднім керівництвом нею Рамзіним – директором Московського технологічного інституту, який особисто давав вказівки по роботі в різні періоди існування організації. Заснувавшись на початку 1926 року, організація, яка на час її розкриття і ліквідації нараховувала в своїх лавах встановлених 120 членів, сферою своєї активної діяльності мала основні промислові райони Донбасу. Проповідуючи мету насильницького повалення радянської влади і відновлення капіталістичного ладу шляхом систематичного підриву економічної могутності СРСР та активного, бойового сприяння інтервентам, організація, поруч з щоденним шкідництвом, спрямованим, в основному, на дезорганізацію постачання палива промисловості, проводила: 1) масову вербовку антирадянськи настроєних осіб; 2) підготовку широкого фронту диверсійних актів; 3) виявлення політичних настроїв населення для інформування керівництва організації в Москві і забезпечення необхідним політичним орієнтуванням ймовірних противників на випадок інтервенції; 4) антирадянську агітацію серед широких прошарків населення і популяризацію ідей неминучої в найближчому майбутньому і смертельної для радвлади інтервенції і 5) створення військових осередків з колишніх офіцерів для організації бойових виступів до початку інтервенції і в зв'язку з військами інтервентів"[1].

Що ж становила собою місцева найбільша організація "Промпартії" в Донбасі? Тут потрібно повернутися до періоду нової економічної політики (непу). Одним з найважливіших

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 31404-1ф, арк. 1 зв

елементів непу було так зване "трестування", тобто децентралізація управління промисловістю. В процесі її здійснення вугільна галузь була поділена на декілька трестів – "Донвугілля", "Південсталь", "Хімвугілля", "Коксобензол" та ін. Поруч з позитивними наслідками виникли й непередбачені труднощі, зокрема, постійні непорозуміння між "Донвугіллям" і його споживачами через якість вугілля, особливо того, що відправлялося на коксування. Конфлікти ці були частими, тривалими, переростали в сварки. Тому було прийняте "соломонове" рішення створити незалежний приймальний апарат, який був би своєрідним буфером між "Донвугіллям", "Південсталлю" та іншими споживачами. В грудні 1925 р. "Південсталь" та "Донвугілля" запропонували Всесоюзному теплотехнічному інституту в Москві прислати інженера для організації приймання коксу, який відправлявся з коксових установок "Донвугілля" для потреб "Азовсталі". Директор інституту Л.К. Рамзін запропонував на цю посаду М.М. Радовича (уродженець Чорногорії, у 1918 р. закінчив гірничий інститут, працював на значних інженерних і керівних посадах в різних галузях промисловості). В Харкові, де містилось правління трестів, було прийняте рішення – приймальний апарат створюється як незалежний, але утримується за рахунок обох сторін. На початку 1926 р. почалась робота по створенню цього апарату. Теплотехнічний інститут вважав свою місію виконаною і не брав у цій справі ніякої участі. Новостворена установа відразу ж опинилась повністю залежною від обох сторін.

В кінці 1927 р. споживачі вугілля почали настійно вимагати, щоб приймання палива для них взяв на себе Теплотехнічний інститут. Інститут погодився з цим і почав приймання на комерційних засадах, тобто розрахунок здійснювався за тонну прийнятого палива. Основним було питання пошуку кадрів спеціалістів – інспекторів і приймальників. Контора апарату містилась у Микитівці. Штати поволі розросталися – з 16 осіб спочатку до 27-30 в кінці 1926 р. і до 40-42 в 1927 р. Приймав співробітників М.М.Радович. Він встановив місячний випробувальний термін, а потім – одержання згоди профспілки. Документи справи засвідчують, що Радович керувався "класовим підходом" при доборі кадрів; категорично відмовляв так званим "колишнім людям" – дореволюційним шахтовласникам, офіцерам тощо. Претенденти на посади заповнювали анкети, де вимагалось детально розповісти автобіографію, повідомити про соціальне походження, родичів та інше. На випадок сумнівів Радович звертався до місцевих органів Державного політичного управління. У 1928 р. в апараті був обраний місцевком профспілки, який складався з 4-х членів партії. Однією з функцій профспілки було вивчення особистих справ співробітників.

Дослідження архівно-слідчої справи показує, що установа, якою керував Радович, виконувала свої функції на досить низькому рівні – невистачало приймальників, низькою була їх кваліфікація, проби вугілля брались нерегулярно. Як засвідчив Радович на допиті 26 жовтня 1930 р., Л.К. Рамзін у бесіді з ним сказав, що головне призначення апарату в Донбасі – дати приробіток інституту. "Інститут дивиться на роботу апарату не як на орган, який допомагає промисловості, але який робить виграш, що робить дуже важливу справу. Коли я запитав, а хто ж так думає і чиї то ідеї, Рамзін відповів, що ідеї його і багатьох інших і відразу настійно почав мені доводить, що для того, аби змусити рахуватись з інтелігенцією, потрібно вміти робити те, що вважається потрібним для даного моменту".

Таким чином, в основу діяльності апарату приймання була покладена лінія мирного співіснування з рудоуправліннями. За словами Радовича, це мирне співіснування з рудоуправліннями давало змогу пропускати й не реагувати на всі неполадки в роботі по лінії поліпшення якості палива. У 1929 р. в зв'язку з "Шахтинською справою" були проведені широкі чистки серед інженерів і техніків у Донбасі. У нас немає прямих доказів, оскільки відповідні справи не знайдені в архіві Управління Служби безпеки України, але, очевидно, в результаті тієї ж кампанії були заарештовані М.М. Радович, його заступник Л.Є. Пензін, приймальники

В.Н. Михайлов, П.В. Самойлов, О.П. Хропов, С.П. Яковенко, М.І. Шкітін. Надзвичайною сесією Артемівського окружного суду того ж 1929 р. були засуджені: М.М. Радович - до розстрілу, Л.Є. Пензін – до 10 років концтабору. П.В. Самойлов і О.П. Хропов – до 8 років, В.Н. Михайлов, О.П. Яковенко – до 5 років суворої ізоляції, М.І. Шкітін був звільнений, оскільки невистачало доказів його провини. Всіх їх звинувачували у шкідництві.

З нез'ясовних досі причин вирок про розстріл М.М.Радовича не був виконаний. У справі є непрямий доказ цього - протокол допиту від 26 жовтня 1930 р., де вказано, що Радович 29 листопада 1929 р. засуджений до розстрілу і перебуває в IV таборі НКВС в Маріуполі.

Першим був заарештований М.С. Бондирєв – 19 жовтня 1930 р. Згодом за два дні прийнята постанова відносно М.М. Радовича, 23 жовтня було заарештовано ще чотирьох працівників апарату. Всього до 1 травня 1931 р. була ізольована й перебувала під слідством 71 особа. Відзначимо, що багато арештів проводилось без відповідних ордерів і наступного пред'явлення звинувачення. Арешти здійснювали Донецький оперативний сектор ДПУ УСРР та другий сектор відділу по боротьбі з економічною контрреволюцією ДПУ. Було створено спеціальну слідчу групу, до якої входили уповноважений О.І. Волохов, Книгов, Левітан, Чурашов та ін.

М.М. Радович під час допитів докладно розповідав про діяльність установи, недоліки в роботі. Судячи з усього, слідчий почав його переконувати, що це і є шкідництво. Радович, зокрема, сказав, що щоразу, коли на роботу приймався колишній офіцер, Пензін намагався довести, що приймальник вкрай необхідний. Потім він "зізнався", що взагалі співробітники приймались за чиєюсь рекомендацією і випадкових людей було менше, ніж рекомендованих. З таким, мовляв, штатом можна було шкодити не лише в мирній ситуації, а й на випадок інтервенції. Під час одного з допитів Радович заявив, що єдиний, хто мав недобре минуле і був прийнятий ним до установи, це Пензін. Але перед тим, як прийняти Пензіна, він запитував ДПУ і одержав дозвіл не лише зарахувати того до штату, а й використовувати.

Загалом, справа "Офіцерської бойової диверсійно-шкідницької і шпигунської контрреволюційної організації в Донбасі" ("Промпартія") складається з 37 томів. Про те, що розслідуванню діяльності цієї організації надавалось виключного значення, свідчить той факт, що звинувальний висновок був виданий друкарським способом з грифами "Цілком таємно", "Зберігати нарівні з шифром". Підписаний головою ДПУ УСРР В. Балицьким.

Першим у списку звинувачуваних стоїть прізвище Пензіна Леоніда Євгеновича – колишнього штабс-капітана, заступника М.М.Радовича. В примітці указано, що звинувачуваний Радович помер під час слідства (в справі відсутні будь-які документи з цього приводу). В звинувальному висновку зазначено, що до травня 1929 року організацією керували Радович, Милутін, Милович і його заступник штабс-капітан Пензін Леонід Євгенович. Після їх арешту на чолі організації перебував Зеленцов (про нього в справі немає жодного слова), а потім колишній штабс-ротмістр Бондирєв Микола Сергійович та колишній полковник Зінько Андрій Филимонович.

Вивчення справи "Промпартії" дозволило зробити однозначний висновок про те, що всі звинувачення побудовані на зізнаннях однієї людини – основного звинувачуваного Л.Є. Пензіна. Ми нарахували за всіма пунктами звинувального висновку 53 епізоди, по яких дав основний матеріал Пензін. Він свідчив про виникнення організації, про те, що протидіяв прийняттю до апарату комуністів, про діяльність "Московського центру", звітність, зв'язок з іншими контрреволюційними організаціями, роботу серед релігійних сект, шкідницькі методи відбору проб, диверсії, зіпсування механізмів, методи збору даних, діяльність членів військових осередків, характер агентурних даних тощо.

Свідчення Пензіна носять декларативний, неконкретний характер, в них немає жодних доказів. В основному він говорить "планувалось", "намічалось", "передбачалось"... Ось його

свідчення по пункту "Диверсія": "Діяльність контрреволюційної організації по лінії диверсії втілювалась в проведенні підготовчих робіт для здійснення диверсійних актів в момент інтервенції. До цього організація розробила план здійснення диверсійних актів і побіжно через членів керівного ядра дала директиву про виділення об'єктів, намічених для виведення з ладу і насаджування в них диверсантів-виконавців. Ця директива в основному була виконана при розробці плану. Контрреволюційна організація керувалась такою установкою: шляхом здійснення диверсійних актів припинити вивезення палива з Донбасу і, отже, паралізувати промисловість і транспорт Союзу РСР.

Досить багато епізодів звинувачення побудовані на зізнаннях Бондирєва. Але вони складають ледь чи не десяту частину свідчень Пензіна.

Слідство проводилось з грубими порушеннями процесуальних норм. Слідчі, судячи з усього, клопотались про те, щоб створити найвражаючу картину розмаху й масштабів контрреволюційної та шкідницької діяльності "Промпартії". Їх мало турбували доказовість, логіка. При вивченні окремих томів у вічі кидаються протиріччя в зізнаннях звинувачених. Дуже часто в одному протоколі даються суперечливі дані про один і той же епізод. Очні ставки майже не проводились, а в протоколах тих з них, які все ж мали місце, зафіксовані явні недоречності. Уже в матеріалах цієї справи помітні методи й способи фальсифікацій, які масово тиражувались у 1937-1938 роках.

На 102 сторінках звинувального висновку його автори в основному акцентують на компрометуючих матеріалах, що стосуються соціального походження й минулого звинувачуваних. В спеціальному розділі проти прізвищ 47 звинувачуваних вказано таке: у 1915 р. закінчив юнкерське училище; був у полоні; син торговельника; з куркульської родини; колишній дворянин; штабс-капітан; або й просто – службовець. Останнє також було неабияким компроматом.

Звертає на себе увагу й той факт, хто з основних звинувачуваних до заведення цієї справи уже відбував визначене раніше покарання в концтаборах. Ми не можемо сьогодні достовірно стверджувати, чому так послідовно співробітничав з службою звинувачення колишній штабс-капітан Пензін.

3 липня 1931 р. прокурор Донецького оперативного сектору ДПУ Райхенштейн, розглянувши справу про бойову, диверсійну, шкідницьку діяльність контрреволюційної організації в кількості 70 звинувачуваних, виявив: 1) попереднє слідство по справі проведено досить докладно і не потребує доповнень, 2) звинувальний висновок зроблений з дотриманням вимог ст. 203 КПК, 3) за матеріалами слідства досить підстав для того, щоб звинувачувані були віддані до суду.

12 вересня 1931 р. відбулося закрите судове засідання колегії ДПУ, яке в особливому порядку, без присутності звинувачуваних, прокурора, захисту винесло вирок по даній справі. Микола Сергійович Бондирєв, Василь Дмитрович Богомолов, Андрій Филимонович Зінько, Михайло Хомович Томаєв, Олександр Петрович Хропов, Володимир Петрович Шевкаленко були засуджені до розстрілу. Вирок відносно Опанаса Івановича Кимарського, Олександра Георгійовича Найдьонова, Володимира Никифоровича Михайлова і Дем яна Архиповича Опошнянського був сформульований так: "вища міра покарання з заміною на 10 років концтабору".[1] Інші звинувачувані одержали різні терміни покарання – від 2 до 10 років концтаборів та до вселення в Північний край або Казахстан на 3 роки і позбавлення прав проживання в 12 пунктах і в Донбасі на 3 роки. Відносно головного звинувачуваного Л.Є. Пензіна вирок був: "вважати вирок Артемівського окружного суду 10 років концтаборів умовним".

Такою була найвідоміша з невідомих справ, які зберігаються в Архіві тимчасового збе-

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Архівно-слідча справа 31404, т. 1, арк. 17.

рігання документів УСБУ в Донецькій області.

1929-1933 роки відкарбувалися в історії країни, як період масової примусової колективізації та розкуркулення.

Статистика незаконних репресій цих років має такий вигляд: 1929 р. – арешти 169 осіб, 1930 р. – 1558, 1931 р. – 962, 1932 р. - 1557, 1933 р. - 1964. Загалом - 6210 осіб. Ці дані є далеко неповними, оскільки рішення по наймасовішому виду покарання того часу – заслання – виносили виконкоми обласних Рад[1].

У нашому розпорядженні є тільки матеріали, що зберігаються в архівно-обліковому підрозділі управління Служби безпеки України в Донецькій області. Йдеться про осіб, слідство у справах яких вели місцеві органи Державного політичного управління УСРР.

Розглянемо обвинувачення, які було застосовано щодо репресованих по роках цього періоду.

У 1929 р. 194 особи (41,6% від загалу заарештованих) було притягнуто за антирадянську агітацію, 73 (15,7%) – за належність до контрреволюційних організацій. Це поняття конкретизувалося як того року, так і в інші – організаціями підривними, терористичними, шкідницькими, диверсійними тощо. Окрім того, 31 особа (6,7%) була заарештована за контрреволюційну діяльність, 27 (5,8%) – як колишні жандарми, білогвардійці або петлюрівці. Перехід до масової примусової колективізації був поштовхом до появи нового явища: замахів на життя та убивства різного роду активістів – партійців, комсомольців, комнезамівців, голів та секретарів сільрад, учасників різного роду сільськогосподарських кампаній. У 1929 р. було заарештовано 26 осіб (5,6% від загалу), але, виходячи з того, що в 1990-х роках їх було реабілітовано, очевидно, що арешти були безпідставними. За терористичну діяльність, яку також обумовлювали колективізація та розкуркулення, було заарештовано 40 осіб (8,6%). В українському націоналізмі була обвинувачена 21 особа (4,5%), у шпигунстві – 19 (4,1%), у шкідництві – 17 (3,65%). Окремо знаходяться обвинувачення у належності до куркульських організацій – 12 осіб (2,6%). Як диверсантів було заарештовано 3 особи (0,6%). По одній особі (по 0,2%) репресували у підозрі в бандитизмі, зберіганні зброї та халатності.

У 1930 р. на першому місці серед заарештованих були обвинувачені у контрреволюційній агітації, кількість яких, порівняно з минулим роком, збільшилася майже у п'ять разів та становила 956 осіб (61,3% від загалу заарештованих того року). Кожного п'ятого (313 осіб) обвинувачували у належності до контрреволюційних організацій (збільшення у 1,8 раза), кожного дванадцятого (129) – у контрреволюційній діяльності, кожного двадцять п'ятого (62) – як колишнього жандарма, білогвардійця або петлюрівця, кожного сорокового (39) – у шпигунстві. Окрім того, 56 (3,6%) заарештували за терористичну діяльність (вдвічі більше, ніж попереднього року) та трьох осіб (0,2%) – за зраду Батьківщини.

У 1931 р. загальна кількість репресованих органами ДПУ УСРР зменшується, порівняно з 1930 р., у 2,6 раза. Водночас відбувся перерозподіл кількості заарештованих. Так, найбільшу частку заарештували за належність до контрреволюційних організацій – 409 осіб (42,5% від загалу). Репресовані за контрреволюційну агітацію становили дещо більше третини – 363 особи. Кожного десятого заарештували за контрреволюційну діяльність – 104, кожного двадцять п'ятого (38) – за шпигунство, кожного п'ятдесятого – як колишнього жандарма, білогвардійця або петлюрівця. За терор та диверсії було репресовано 14 осіб, як соціально-небезпечних елементів – 12, за халатність – 3.

У 1932 р. – сумнозвісному першому році голодомору – число заарештованих збільшилося у 1,6 раза. На першому місці знов були репресовані за контрреволюційну агітацію - 729 осіб (46,2%). Далі йшли обвинувачені з таких категорій: учасники контрреволюційних організацій - 413 осіб (26,0%), за контрреволюційну діяльність – 189 (12,1%), за шпигунство – 90

[1] Див.: З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 12. – С. 397.

(5,8%), за тероризм та диверсії 64 (4,1%), за боротьбу з революційним рухом (колишні поліцаї, жандарми, офіцери, співробітники охранки) – 28 (1,8%), учасники релігійних організацій та за незаконну релігійну діяльність 222 особи (1,4%), за втечу з заслання – 10 (1,2%), за спекуляцію золотом та валютою – 6 (0,7%) та як соціально-небезпечні елементи – 2 особи (0,2%).

У 1933 р. – кульмінаційному році голодомору – кількість заарештованих органами ДПУ збільшилася у 1,3 раза. Як і минулого року, перше місце "займали" репресовані за контрреволюційну агітацію – 711 осіб (36,6%). Дещо менше – 613 осіб (31,5%) – було притягнуто до відповідальності за участь в контрреволюційних організаціях, удвічі менше – 296 осіб (15,2%) за контрреволюційну діяльність. Вперше у масовому порядку застосовується обвинувачення у приховуванні соціального минулого – 170 осіб (8,8%). У шпигунстві було звинувачено 70 осіб (3,6%), у тероризмі та диверсіях – 29 (1,5%), у втечі з заслання – 21 (0,9%), у боротьбі з революційним рухом – 21 (0,9%), як соціально-небезпечні елементи – 11 (0,5%). Окрім того, 6 осіб (0,3%) було притягнуто до відповідальності за недонесення про злочини, що готувалися, та 5 осіб (0,2%) – за службово-посадові злочини.

Таким чином, у період колективізації та масового розкуркулення серед заарештованих переважали обвинувачення у контрреволюційній агітації (за винятком 1931 р.). На другому місці були заарештовані за належність до контрреволюційних організацій, а на третьому – за контрреволюційну діяльність. Кількість репресованих з іншими обвинуваченнями була порівняно незначною.

Соціально-фахова належність заарештованих у 1929-1933 рр. характеризується такими даними.

У 1929-1931 рр. кількісно переважали селяни-одноосібники (відповідно 57,7%, 68,3%, 48,1% від загалу). У 1932-1933 р. "першість" переходить до категорії робітників (38,8% та 42,9% від загалу). Третє місце у всі ці роки було за категорією службовців, яка включала працівників освіти, медицини, державних установ, керівників підприємств тощо (9,5%, 23,0%, 17,4%, 21,8%,). Порівняно незначними були показники групи колгоспників – 1,3% 1,4%, 5,7%, 7,1%, 11,5%. Їх кількість зростала з досягненням кількісних "успіхів в охопленні колективізацією".У групі працівників радгоспів відносні частки репресованих були такими: 0,4% від загалу, 0,1%, 0,7%, 3,9%, 4,6%. По групі непрацюючих (домогосподарки, пенсіонери) та безробітних показники були такими: 10,5%, 4,3%, 3,0%, 3,4%, 4,5%.

Порівняно незначними були показники в групах кустарів, приватних власників, священиків, учнівської молоді, військовослужбовців та працівників ДПУ і міліції, відносні частки репресованих тут не перевищували одного відсотка від загалу.

За національним складом серед заарештованих переважали українці: 1929 р. – 116 осіб (68,6%), 1930 р. – 1125 (72,2%), 1931 р. – 687 (70,4%), 1932 р. – 1151 (73,9%). 1933 р. – 1427 ос б (72,7%).

По групі росіян показники арештів були такими: 1929 р. – 31 особа (18,5%), 1930 р. – 170 (10,9%), 1931 р. – 170 (17,1%), 1932 р. – 229 (14,7%), 1933 р. – 304 (15,5%); по групі євреїв: 1929 р. – 4 особи (2,2%), 1930 р. – 5 (0,3%), 1931 р. – 8 (0,8%), 1932 р. – 14 (0,9%), 1933 р. 10 (0,5%); по групі греків: 1929 р. – 6 осіб (3,7%), 1930 р. 153 (9,8%), 1931 р. – 41 (4,3%), 1932 р. – 61 (3,9%), 1933 р. – 79 (4,0%); по групі німців: 1929 р. – 3 особи (1,5%), 1930 р. – 83 (5,3%), 1931 р. 31 (3,2%), 1932 р. – 56 (3,6%), 1933 р. – 79 (4,0%).

Загалом у 1929-1933 р. на Донеччині було репресовано 4506 українців, 904 росіянина, 340 греків, 252 німця, 76 поляків, 46 білорусів, 41 єврей та 45 з інших національних груп.

У 1929 р. 78% заарештованих в регіоні були з сільської місцевості, а 22% – з міст та селищ міського типу, у 1930 р. співвідношення були такими: 75,8% – з сільської місцевості, 17,2% – з міст та селищ, 3,5% мешканці залізничних поселень, 3,5% – з інших регіонів України; у

1931 р. - 60,8%, 32,3%, 5,5%, 1,4%; у 1932 р. 55,3%, 39,0%, 2,1%, 3,6%; у 1933 р. – 45,2%, 40,6%, 13,0%, 1,2%. Отже, поступово збільшувалися відсотки заарештованих з міст, селищ та залізничних поселень і зменшувалися - з сільської місцевості.

Розподіл винесених вироків та рішень судів і позасудових органів був таким:

№№ п/п	Вироки та рішення	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
1	Вищий захід соціального захисту - розстріл	33 ос.	80 ос.	11 ос.	9 ос.	29 ос.
2	Ув'язнення в концентраційні табори	198 ос.	487 ос.	237 ос.	381 ос.	503 ос.
3	Заслання	115 ос.	645 ос.	305 ос.	343 ос.	499 ос.
4	Умовно	8 ос.	31 ос.	67 ос.	69 ос.	103 ос.
5	Примусові роботи	9 ос.	-	-	-	-
6	Звільнені під час слідства	71 ос.	243 ос.	291 ос.	654 ос.	707 ос.
7	Виправдані судами	25 ос.	72 ос.	51 ос.	101 ос.	123 ос.

У відсоткових показниках співвідношення вироків та рішень були такими:

№№ п/п	Вироки та рішення	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	1933 р.
1	Вищий захід соціального захисту - розстріл	7,6%	5,2%	1,2%	0,6%	1,5%
2	Ув'язнення в концентраційні табори	42,5%	31,2%	24,6%	24,5%	25,6%
3	Заслання	23,9%	41,4%	31,7%	22,0%	25,45
4	Умовно	2,1%	22,0%	7,0%	4,4%	5,2%
5	Примусові роботи	1,6%	-	-	-	-
6	Звільнені під час слідства	16,3%	15,6%	30,2%	42,0%	36,0%
7	Виправдані судами	5,3%	4,6%	5,3%	6,5%	6,3%

Таким чином, простежується загальна тенденція: на загальному тлі збільшення кількості репресованих відбувалося певне зменшення жорстокості покарань у вигляді зменшення відносних показників засуджених до розстрілу та збільшення показників звільнених під час слідства та виправданих судами.

У 1929-1933 рр. органами ДПУ УСРР в регіоні було "реалізовано" декілька гучних справ, на які звернуто увагу керівництва органів держбезпеки.

Так, у 1929 р. на Донеччині було "викрито" контрреволюційну повстанську організацію "Українська демократична народна партія", що існувала на території Маріупольського округу. Було заарештовано та притягнуто до відповідальності 28 осіб. В обвинувальному висновку, зокрема, записано: "...Враховуючи загальний стан у країні, нестачу деяких продуктів харчування, хлібні ускладнення, невдоволення куркульства політикою Радвлади на селі, проведенням колективізації, хлібозаготівель та ін., "УНДП" своєю метою ставила зрив цих заходів шляхом виступів на зібраннях, сходах, агітації серед окремих прошарків населення. Для успішності своєї діяльності організація розпалювала національну ненависть, агітуючи проти євреїв та великоросів, нібито винних у поневоленні українського народу, закликаючи населення до боротьби за Україну, яка належить тільки українцям"[1].

Організацію було створено у великому українському селі Новотроїцькому Андріївського району Маріупольського округу, вона мала осередки у селах Нововасилівка та Новоспасівка на Бердянщині. Було зроблено спроби утворити гуртки на Волині та у Бердянському педагогічному технікумі.

Органами ДПУ УСРР притягалися до відповідальності 28 осіб у віці від 25 до 38 років. Слідчими було запропоновано відносно 12 осіб, "як до ідейних ворогів Радянської влади, соціально небезпечних та таких, що невиправні, застосувати "вищий захід соціального захисту" – розстріл. Рішенням Особливої наради ДПУ УСРР 13 членів організації було засуджено на 5 років концтаборів та 3 роки заборони проживання в країні.[2]

Обвинувальний висновок по цій організації було розіслано як зразок по місцевих підрозділах ДПУ тому, що йшлося про організацію, яка дійсно існувала та члени якої намагалися якось діяти. Інша річ – оцінка діяльності з боку тогочасних працівників Державного політичного управління, які керувалися діючими на той час інструкціями та настановами партійних органів. Сьогодні ж ця організація виглядає лише як наївна спроба протистояти жорстокій владі.

У 1930 р. економічним управлінням ДПУ УСРР "розкрито та ліквідовано" контрреволюційну організацію, що діяла під назвою "Український хімічний центр". Вона була центральною відносно до галузевих "контрреволюційних організацій" у коксобензольній, хімічній та воєнно-хімічній промисловості України. У свою чергу, УХЦ був зв'язаним з Українським інженерним центром (філія "Промпартії" в Україні) та безпосередньо – з ЦК "Промпартії".

Донецький оперсектор ДПУ УСРР "знайшов" найбільший осередок УХЦ – "шкідницьку та диверсійну організацію на Штерівському динамітному заводі Вохімтресту". Фактично вперше заарештованим у цій справі було інкриміновано проведення диверсійних актів, до яких віднесли "підпали змішувальної та відстоювальної майстерень на Киштимському та вибух амонального та нітровочного цехів на Штерівському динамітному заводі"[3]. Окрім того, йшлося про підготовку на період інтервенції повного виводу з ладу останнього. Було притягнуто 18 осіб, усі зізналися у злочинах.

---

[2] Державний архів Служби безпеки України (далі – ДАСБУ). – Ф. 13. – Спр. 100, арк. 2.
[2] Там само. – Арк. 20.
[3] Там само. – Спр. 89, арк. 49.

Широкого відлуння набула справа "Української Військової Організації" (УВО), яку ДПУ закінчило у 1931 р. Організація дійсно виникла у 1920 р. за кордоном. Основним її кістяком були офіцерські кадри Осадного корпусу Січових стрільців. "Старшинська рада СС, до якої входили Є.Коновалець, А.Мельник, Р.Дашкевич, Сушко, Кучабський, Матчак, спиралася на бойові націоналістичні кадри командного складу корпусу та на політичну підтримку лідерів УПСР, а також українських есерів".[1]

Обвинувальний висновок по справі має тринадцять розділів, у яких викладається історія та діяльність організації. Із документа видно, що органи ДПУ мали у своєму розпорядженні значну інформацію, достатньо повну та, на наш погляд, таку, що спиралася на агентурну інформацію з середини УВО. Ось таким був лише перелік питань, що їх викладено у висновку: "Виникнення УВО", "Нова тактика УВО та перенесення боротьби на Радянську Україну", "Зв'язки з блоком контрреволюційних націоналістичних партій", "Структура організації", "Зовнішньополітична орієнтація", "Зв'язок з закордонними центрами", "Розклад та провокаційна робота в КПЗУ", "Підготовка до збройного повстання та інтервенції", "Організація саботажу в сільському господарстві у 1931-1932 рр.", "Шпигунська та розвідницька діяльність", "Бойова та терористична діяльність", "Діяльність на культурному фронті".

Загалом було притягнуто 89 осіб, у тому числі – троє з Донеччини: М.В. Заяць – заступник директора Комунального банку у Артемівську; І.К. Баб'як – інженер-хімік, завідувач хімічним виробництвом коксобензольного заводу у Маріуполі; М.Г. Кузяк – професор педагогічного інституту у Маріуполі. Всі вони свого часу служили в Корпусі січових стрільців, знаходилися за кордоном.

15 квітня 1931 р. було підписано обвинувальний висновок по справі "Шкідницької диверсійної організації на Єнакієвському заводі ім. Рикова об'єднання "Сталь". Розробку цієї організації вело місцеве Риківське відділення Донецького оперсектора ДПУ. За мету організації ставилося "повалення Радянської влади та заміну її капіталістичним ладом".[2]

У обвинувальному висновку стверджувалося, що організація виникла у 1927 р., а її керівником був головний інженер "Південсталі" Ломов. "Для здійснення цілей організація на підставі директив Ломова, під керівництвом Д.С.Кашенка та К.В.Мессерле (технічні директори – *В.Н.*), займалася систематичним шкідництвом із здійсненням диверсійних актів, що викликали вивід з ладу агрегатів, а також вели підготовку заводу до інтервенції шляхом проведення будівництва та реконструкції заводу повільними темпами, із розрахунком швидкого введення агрегатів та цехів до ладу при зміні Радвлади".[3]

По справі було притягнуто 7 осіб, з яких п'ятеро провину визнали, один визнав, але згодом відмовився, а один – не визнав. Окрім того, матеріали на п'ятьох притягнутих було виділено в окреме провадження. Обвинувачення побудовано лише на взаємних "викривальних" свідченнях заарештованих, будь-які матеріали експертизи відсутні.

Того ж року було закінчено справу по "Шкідницькій та диверсійній організації на Сталінському азотному заводі". Згідно з так званою "Резолютивною частиною" було заарештовано та звинувачено 15 осіб, серед яких 8 мали вищу освіту та займали інженерні посади (від змінного інженера до головного механіка, у тому числі – два начальники цехів); 2 мали середню освіту та були техніками виробництв. За нашими спостереженнями, це була перша справа із серії "економічної контрреволюції", по якій проходили 5 працівників з нижчою освітою: два майстри та три кваліфікованих робітники слюсар, електромонтер, кочегар. Таким чином, до контрреволюційної діяльності, нібито, було залучено й робітників. З 15-ти

[1] ДАСБУ. – Ф. 13. – Спр. 117, арк. 9.
[2] Там само. – Спр. 8, арк. 37.
[3] Там само.

чотирнадцять визнали свою провину, а лише один – телефонний майстер В.К. Ковалевич, 29 років, член КП(б)У, з нижчою освітою – відмовився. Справу було виділено в окреме провадження, але зазначалося, що шкідницьку діяльність його викривали свідченнями двох заарештованих – головного механіка заводу та інженера-механіка будівельного цеху.

Діяльність злочинної групи, як було зазначено, розпочалася у 1923 р., а наступного року це вже була сформована організація. Вона була не просто контрреволюційною організацією: "Сталінський азотний завод став як би школою шкідницько-диверсійної роботи … У кожному цеху був свій осередок на чолі з начальником цеху, загальне ж керівництво організацій походило від технічного директора, що мав двох найближчих помічників – одного з виробництва, другого з будівництва. Керівництво центру здійснювалося через відряджених на завод членів Центральної Української шкідницької організації у хімічній промисловості".[1] Безпосередня шкідницька діяльність полягала у "затримці нового будівництва і реконструкції заводу, у зниженні ефективності роботи основних цехів, у пошкодженні та швидкому зношенні апаратури та окремих агрегатів, погіршенні якості продукції та зменшенні виробітку".[2] У висновку не наведено жодного конкретного факту прояву такої діяльності, а обвинувачення побудовані на взаємних свідченнях, при повній відсутності якоїсь експертизи.

У 1931 р. Донецьким оперсектором ДПУ було закінчено справу "Шкідницької та диверсійної організації на Рубіжанській групі заводів "Червоний прапор". Було притягнуто 21 особу, у тому числі 14 інженерів, серед яких були: головний інженер групи заводів, три завідувачі профільними підприємствами, завідувач центральної лабораторії та 9 керівників підрозділів виробництв та їх заступників ("Інженерна група" включала професора та колишнього статського радника). До другої категорії входили "висуванці" із нижчою освітою, що працювали на інженерних та технічних посадах (5 осіб). Окрім того, до організації було залучено трьох робітників –апаратників. Винними себе не визнали: завідувач лабораторії Південної групи заводів та майстер азотного заводу (обидва висуванці, з робітників).[3]

Документ дає інформацію щодо "трансформації" цієї організації: виникла у 1921 р., остаточно оформилася у 1926 р., з середини 1929 р. стала осередком Всеукраїнського центру шкідницьких організацій у хімічній промисловості, що був, у свою чергу, галузевою філією ЦК "Промпартії". У висновку зазначається, що справи на вісім осіб виділено в окремі провадження: 1) по справі ЦК контрреволюційної шкідницької організації у хімпромисловості України К.Д. Курченінов (технічний керівник групи заводів, він же керівник Рубіжанської організації); 2) по польському шпигунству – 6 осіб; 3) по німецькому шпигунству – один чоловік. Окрім того, під час слідства один заарештований помер, троє знаходилися на лікуванні.

У розділі "Форма обвинувачення", зокрема, йшлося: "З 1926 р., безперервно розвиваючись та поповнюючи свої лави новими членами, організація охопила не тільки виробничі одиниці заводів, а й інженерно-громадські організації. Організація ставила собі за мету повалення радянської влади та поновлення капіталістичного ладу. Для досягнення зазначеної мети організація систематичним шкідництвом всебічно перешкоджала розвиткові Рубіжанських заводів, уповільнюючи темпи роботи діючих заводів, зриваючи виконання промфінплану, намагаючись здорожувати продукцію та погіршувати її якість, неодноразовими диверсійними актами виводила з ладу або частково зупиняла діючі заводи".[4]

Як і в попередніх документах, тут відсутні матеріали експертиз, лише наводяться окремі факти дійсних аварій, які досить часто бувають на хімічних виробництвах. Наводяться такі

[1] ДАСБУ – Ф. 13. – Спр. 25, арк. 5, 10.
[2] Там само. – Арк. 14.
[3] Там само. – Спр. 55, арк. 69-89.
[4] Там само. – Арк. 1-2.

приклади: а) у 1928 р. було організовано вибух на азотному заводі Південної групи, що частково зруйнував будівлі та апаратуру; б) у 1930 р. – вибух на тому ж заводі, що викликав пожежу, яка повністю знищила завод; в) у 1930 р. шляхом забивки зовнішньої каналізації проведено часткову зупинку Новоазотного заводу; г) у 1930 р. було викликано вибух баку сірчаної кислоти.[1] Всі ці аварії "списували" на діяльність шкідницької контрреволюційної організації.

Обвинувачення повністю побудовано на свідченнях заарештованих. Наведемо одне з них: "Майстер Черевань свідчить: "Я розмовляв з Івановим про ставку, звернувши його увагу, що я працюю не менше Шевченка, та отримую 140 карбованців, а він – 170. Іванов мені сказав, що я тобі дам 170 крб. за умови, якщо ти будеш виконувати мої розпорядження як і Шевченко".[2]

У тому ж 1931 р. по Донеччині було "закінчено справу та ліквідовано": "Контрреволюційну шкідницьку організацію на колишніх донецьких залізницях" ("створена" у 1921 р., включала сім інженерно-технічних працівників),[3] "Контрреволюційну організацію в коксобензольній промисловості СРСР" ("створена" у 1920-1921 рр.), що включала 12 членів, які в ті чи інші часи працювали на Донеччині. Справу вело ДПУ УСРР. Друкарська брошура з обвинувальним висновком має 194 стор. з грифами "Суворо таємно", "Зберігати нарівні з шифром";[4] "Контрреволюційну шкідницьку організацію в Південному машинобудівному тресті (ПМТ)" (охоплювала на Донбасі Луганський паровозобудівний завод та Торецький завод – притягнуто 2 особи);[5] "Український інженерний центр – філія "Промпартії на Україні";[6] "Бойову диверсійну офіцерську шкідницьку контрреволюційну організацію в Донтопі".[7]

Аналіз цих документів свідчить про їх тотожність як загалом, так і у окремих деталях. Окремі "фігуранти" проходили по декількох справах. Загальна схема залишалася однаковою: шкідницька діяльність, відсутність актів експертиз, свідчення заарештованих один проти одного тощо.

З цього ряду випадає лише одна справа – "Контрреволюційна повстанська організація "Союз звільнення робітників та селян" (створена у 1923 р. з колишніх членів партії, заарештовано 65 осіб, мала свою програму).[8] Організація ця настільки специфічна, що викладення матеріалів її дослідження потребує спеціальної публікації. Водночас ця справа мала спільну рису з іншими, про що буде далі.

У 1932 р. на Донеччині з категорії справ, про які йдеться у цій статті, була лише одна – Червонопроміньського "Донбасторгу", по якій заарештовано 52 особи. "Всі вони звинувачуються у тому, що протягом 10 місяців... систематично та організовано з метою підірвати заходи комуністичної партії та радянської влади в частині планового постачання робітників та взагалі трудящих дефіцитними товарами розбазарювали останні, спекулюючи ними на різних місцевостях СРСР".[9] Ця цитата з документа не потребує додаткових коментарів. Але й цю справу ми відносимо до категорії, що досліджується. Очевидно, керівництво ДПУ вважало за доцільне спрямувати зусилля місцевих підрозділів й у цьому напрямку.

У 1933 р. було закінчено аналогічну справу "Відділу робітничого постачання (ВРП) Ма-

---

[1] ДАСБУ. – Ф. 13. – Спр. 55, арк. 63.
[2] Там само. – Арк. 12.
[3] Там само. – Арк. 137.
[4] Там само. – Арк. 139.
[5] Там само. – Арк. 93.
[6] Там само – Арк. 121.
[7] Там само. – Спр. 122.
[8] Там само. – Спр. 61.
[9] Там само. – Спр. 19.

київського металургійного заводу ім. Томського".[1] З 29 притягнутих осіб чотирнадцять визнали провину, один – частково, чотирнадцять не визнали. Йшлося про дві категорії: 1) розкрадачі та розтратники у системі робітничого постачання, 2) посадові особи, що не здійснювали заходів по запобіганню цьому.

Того ж року було завершено низку справ, що мали одну загальну назву "Шкідницькі диверсійно-повстанські організації у системі тресту "Донбасантрацит". Виходячи з намагання показати значні досягнення у боротьбі з ворогами, було заведено декілька справ, кожна з яких мала свій том: "Фашистські повстанські осередки у німецьких колоніях" (15 осіб). "Організація в Хрустальському рудоуправлінні" (16 осіб); "Контрреволюційний осередок на Боківському рудоуправлінні"; "Контрреволюційний осередок на Шварцевському рудоуправлінні" (34 особи); "Організація в системі тресту "Донбасантрацит", а також відповідні осередки на Чистяківському, Фомінському та Свердловському рудоуправліннях.[2] Про багату фантазію працівників місцевих органів ДПУ свідчить, скажімо, такий факт – по Шварцевському рудоуправлінню контрреволюційний осередок охоплював своєю шкідницькою та диверсійною діяльністю 80 шахт з 102-х діючих, проведено 530 диверсійних актів.[3] У обвинувальних висновках йшлося, що ці організації та їх осередки створювали особи, які були раніше засуджені або по справі "Промпартії", або по "німецьких справах".

У 1934 р. відбулося значне зменшення кількості репресованих на Донеччині – загалом у 3,7 раза (536 осіб). Після XVII з'їзду ВКП (б) в СРСР майже за рік різко зменшуються масштаби репресій, наступив період певного "потепління". Але ситуація різко змінилася після убивства 1 грудня у Ленінграді С.М.Кірова. Уже наступного року в Донецькій області було заарештовано в два рази більше осіб (1068) із звинуваченнями політичного характеру. А у 1936 р. кількість заарештованих збільшилася ще у 1,4 раза (1462 особи). Але цей показник був меншим порівняно з 1930 р., 1932 р. та 1933 р.

Серед репресованих у 1934 р. найбільшу частку складали робітники – 235 осіб (38,1%), на другому місці були службовці – 185 осіб (30,0%), на третьому – колгоспники – 61 особа (9,9%). Далі були: непрацюючі – 54 особи (8,8%), працівники МТС та радгоспів – 35 (5,7%), селяни-одноосібники – 14 (2,3%), кустарі і приватники – 11 (1,8%), військовослужбовці – 11 (1,8%), священнослужителі – 6 (1,0%) та учнівська молодь – 4 (0,6%).

У 1935 р. співвідношення по соціально-фахових групах заарештованих були такими: робітники – 446 ос. (41,3%), службовці – 295 ос. (27,3%), непрацюючі – 106 ос. (9,8%), колгоспники – 75 ос. (6,9%), учнівська молодь та працівники МТС і радгоспів – по 38 ос. (по 3,5%), військовослужбовці – 22 ос. (2,0%), селяни-одноосібники – 21 ос. (1,9%), священнослужителі – 14 ос. (1,3%), працівники ДПУ і міліції – 13 ос. (1,2%), приватники та кустарі – 10 ос. (0,9%), ув'язнені – 2 ос. (0,2%).

У 1936 р. 381 ос. заарештованих (42,6%) були з робітників, 310 ос. (34,6%) – із службовців, 42 ос. (4,7%) – з колгоспників, 37 ос. (4,1%) – з військовослужбовців, 36 ос. (4,0%) – з непрацюючих, 33 ос. (3,7%) – з учнівської молоді, 31 ос. (3,5%) – з працівників ДПУ і міліції, 12 ос. (1,3%) – з працівників МТС та радгоспів, 6 ос. (0,7%) – з селян-одноосібників, по 3 ос. (по 0,3%) – з приватників і кустарів та ув'язнених.

Співвідношення в національних групах заарештованих у 1934-1936 рр., порівняно з попереднім роком, змінилося. Відносні частки українців складали у 1934 р. – 43,4% (231 особа), у 1935 р. – 46,5% (497), у 1936 р. – 43,5% (636), а у попередні роки вони були на рівні, близькому до 70%. В групі росіян відбувалося поступове збільшення відносних часток: 1934 р. – 13,9% (75 осіб), 1935 р. – 22,8% (244), 1936 р. – 32,5% (474). В групі німців

[1] ДАСБУ. – Ф. 13. – Спр. 48.
[2] Там само. – Спр. 85, т. 1-8.
[3] Там само. – Т. 2, арк. 4-5.

відбулося різке збільшення як відносних, так і абсолютних показників з подальшим поступовим зменшенням: 1934 р. 37,6% (203 особи), 1935 р. – 22,3% (238), 1936 р. – 12,7% (186). Це було реакцією на встановлення у 1933 р. в Німеччині влади націонал-соціалістичної партії.

Змінюються також і показники розподілу обвинувачень. У 1934 р. на першому місці серед заарештованих були учасники контрреволюційних організацій 230 осіб (4,3%), на другому обвинувачені у контрреволюційній діяльності 112 (20,9%). Далі йшли звинувачені. у шпигунстві – 97 осіб (18,1%), у контрреволюційній агітації – 64 (11,9%), у тероризмі та диверсіях – 20 (4,0%), у відправці в Німеччину провокаційних листів 10 (1,6%), у спробах нелегального переходу державного кордону – 2 (0,3%) та у підробці довідок про соціальне походження – 1 (0,2%). Але у 1935 р. на першому місці знов опиняються обвинувачені у контрреволюційній агітації 498 осіб (46,3%), втричі менше було заарештованих за контрреволюційну діяльність – 177 (16,6%). Далі йшли: учасники контрреволюційних організацій – 89 осіб (8,2%), заарештовані за відправку провокаційних листів до Німеччини – 78 (7,2%), за шпигунство – 64 (6,1%), за незаконну релігійну діяльність – 48 (4,4%), за тероризм та диверсії – 42 (4,1%), за приховування соціального минулого – 34 (3,3%), за тероризм та бандитизм – 17 (1,7%), за боротьбу проти революційного руху – 13 (1,3%), за службово-посадові злочини – 5 (0,5%), за недонесення про контрреволюційні злочини – 2 (0,2%), як соціальнонебезпечні елементи – 1 особа (0,1%).

У 1936 р. 925 осіб (63,3%) було обвинувачено у контрреволюційній агітації, 273 (18,6%) – у контрреволюційній діяльності, 162 ос. (11,0%) – у належності до контрреволюційних організацій, 48 ос. (3,2%) – у шпигунстві, 20 (1,4%) – у боротьбі проти революційного руху, 14 (1,0%) – і недонесенні про контрреволюційні злочини, 13 (0,9%) – у тероризмі, 3 (0,3%) – в отриманні матеріальної допомоги з Німеччини, 2 (0,2%) – у повстанських тенденціях, по 1 особі (по 0,1%) – у приховуванні соціального минулого та крадіжці партійних документів.

Таким чином, у 1934-1936 рр. простежується загальна тенденція по збільшенню абсолютних та відносних показників заарештованих за контрреволюційну агітацію, та зменшення обвинувачених за контрреволюційну діяльність. У інших обвинуваченнях будь-які закономірності не виявляються.

У 1934-1936 рр. було винесено такі вироки та рішення:

№№ п/п	Вироки та рішення	1934 р.	1935 р.	1936 р.
1	Вищий захід соціального захисту - розстріл	2 особи	17 осіб	168 осіб
2	Тюремне ув'язнення	-	6 осіб	208 осіб
3	Ув'язнення у виправно-трудові табори	168 осіб	723 особи	889 осіб
4	Заслання	72 особи	19 осіб	13 осіб
5	Умовно	23 особи	5 осіб	-
6	Звільнені під час слідства	227 осіб	284 особи	154 особи
7	Виправдані судами	44 особи	14 осіб	30 осіб

У відсоткових показниках співвідношення вироків та рішень були такими:

№№ п/п	Вироки та рішення	1934 р.	1935 р.	1936 р.
1	Вищий захід соціального захисту - розстріл	0,3%	1,6%	11,5%
2	Тюремне ув'язнення	-	0,6%	14,2%
3	Ув'язнення в виправно-трудові табори	31,2%	67,4%	60,8%
4	Заслання	13,2%	1,8%	0,9%
5	Умовно	4,3%	0,5%	-
6	Звільнені під час слідства	42,1%	26,8%	10,5%
7	Виправдані судами	8,3%	1,3%	2,1%

Отже, значне збільшення кількості та відносних показників засуджених до розстрілу, до тюремного ув'язнення та виправно-трудових таборів, з одночасним зменшенням показників заслання, умовного засудження, звільнених під час слідства та виправданих судами є безперечним свідченням посилення репресій у цей період.

До резонансних у 1934 р. на Донеччині можна віднести справу "Про диверсійну діяльність німців-фашистів на Україні". В обвинувальному висновку зазначалося, що "ДПУ УСРР викрито та ліквідовано широко розгалужену мережу німецьких диверсійних та розвідницьких резидентур та повстанських штурмових груп, що проводили контрреволюційну роботу в Україні під загальним керівництвом представника німецької розвідки члена НСДАП – Ганна, що був секретарем німецького консульства в Одесі".[1] Організація, за уявою ДПУ УСРР, мала дев'ять підрозділів, у тому числі 2 – на Донеччині (у Маріупольському порту та на Маріупольському заводі ім. Ілліча). По справі проходило 32 особи, з яких 11 мешкали та працювали у Маріуполі.

Всі інші справи будь-якими особливостями не виділялися.

Насильницько-репресивні методи, які супроводжували весь процесс формування тоталітарної державної системи, досягли кульмінації в кінці 30-х років, коли Сталін і його оточення стали на шлях великого терору проти радянського народу. Якщо репресії 20-х – початку 30-х років націлювались проти окремих, здебільшого "непролетарських елементів" (куркулів, непманів, старої інтелігенції), то в другій половині 30-х років їх в масштабах Союзу спрямували на представників усіх соціальних прошарків.

Сталін, спираючись на підібране протягом багатолітньої внутрішньопартійної боротьби

[1] ДАСБУ – Ф 13. Спр. 120, арк. 3.

слухняне політбюро ЦК ВКП(б), в результаті всеохоплюючого терору розраховував досягти певних цілей: остаточно позбутись суперників, колишніх керівників опозицій і ухилів у партії (троцькістів, зінов'євців, бухарінців), провести криваву чистку партійного і державного апарату, замінивши старих більшовиків, які не користувалися його довір'ям, молодшими, для яких був би абсолютним авторитетом; піддати тотальному знищенню залишки колишніх "експлуататорських класів" (поміщиків, буржуазії, білогвардійців, куркулів); остаточно побороти найменші прояви вільнодумства у всіх прошарках суспільства, насамперед у середовищі інтелектуалів, створити в країні обстановку суцільної покори і послуху. Враховувалась також можливість перекласти на репресованих всю відповідальність за провали в економіці, соціальну напругу, матеріальні труднощі, а водночас використати їх як безплатну робочу силу для вирішення господарських завдань.

Що стосується України, то тут масові репресії були пов'язані ще й з національним питанням і націлювались на те, щоб раз і назавжди покінчити з "українізацією", придушити будь-які прояви національної самосвідомості і гідності, закріпити становище найзначнішої з національних республік як невід'ємної частини по суті унітарної держави – СРСР. У звітній доповіді ЦК XVII з'їзду ВКП(б) генеральний секретар підкреслював думку про український націоналізм як про головну небезпеку в національному питанні в Україні, ставив завдання посилення боротьби проти цього класового ворога.[1]

Фізичне знищення одних і залякування інших, в кому бачились потенційні супротивники режиму, повинні були закріпити тоталітаризм як систему державного управління і становище вождя як всемогутнього диктатора.

Ідеологічним обґрунтуванням курсу на масові репресії повинна була слугувати висунута Сталіним теорія неминучого загострення класової боротьби в процесі просування суспільства до соціалізму і вимога зміцнення органів диктатури пролетаріату, яка витікала з неї. В системі тоталітаристської держави особлива роль відводилася репресивно-каральному апарату, збільшенню його кількості, матеріальному зміцненню, розширенню повноважень.

Сигналом до посилення політичних репресій послужив процес проти "Об'єднаного троцькістсько-зінов'євського терористичного центру" (серпень 1936 р.) – 16 підсудних (Зінов'єв, Каменєв, Євдокимов, Мрачковський, Смирнов та ін.) за "проведення антирадянської шпигунської шкідницької і терористичної діяльності, причетність до вбивства Кірова, підготовку до ліквідації інших керівників партії і уряду" були засуджені і розстріляні. В прийнятій 29 вересня 1936 року постанові ЦК ВКП(б) роз'яснювалася суть нового підходу до троцькістсько-зінов'євських елементів. Якщо раніше вони розглядались як передовий політичний і організаційний загін міжнародної буржуазії, то тепер скотилися до ролі "розвідників, шпигунів, диверсантів і агентів фашистської буржуазії в Європі", з якими необхідно боротись до повного знищення. При цьому висувалося завдання розправи з "троцькістсько-зінов'євськими мерзотниками", не тільки арештованими, а й тими, що перебувають на даному етапі під слідством, хто раніше був на засланні.[2]

Керівництво КП(б)У, яке пройшло сталінську школу виховання кадрів, негайно відреагувало на вказівку зверху. Першими жертвами стали Ю.М. Коцюбинський (голова Держплану УРСР), інші відомі партійні і державні працівники – Логінов, Голубенко, Мухін, Нирчук, звинувачені в співробітництві з троцькістсько-зінов'євським центрам, створенні блоку з украї-

[1] Сталін Й. В. Звітна доповідь XVII з'їзду партії про роботу ЦК ВКП(б). Твори. – т. 13. – С. 350
[2] Известия ЦК КПСС. – 1989. – № 9. – С. 39.

ськими націоналістами, агентами польських і німецьких фашистів з метою вбивства Сталіна і його соратників у республіці – С.В. Косіора і П.П. Постишева[1].

В обстановці інспірованого зверху і безперервно нагромаджуваного страху перед тотальним терором керівники Донецької обласної партійної організації розгорнули енергійну діяльність по "розвінчуванню ворогів". Перший секретар обкому С.А. Саркісов, який у 1927 році виключався з партії і відбував покарання на засланні за участь у троцькістсько-зінов'євській опозиції, розумів, що закінк ЦК розправлятися з тими, хто раніше був причетним до опозиції, до нього особисто має безпосереднє відношення, і почувався неспокійно, що значною мірою стимулювало його настійну боротьбу за проведення лінії ЦК.

Це проявилося насамперед у тому, що в Донбасі застосовувалися найжорсткіші методи чистки партії від класово-ворожих елементів, яка проводилася тоді в загальносоюзному масштабі. В Донецькій області, яка об'єднувала тоді території сучасних Донецької і Луганської, за результатами перевірки і обміну партдокументів до початку 1938 року було виключено з партії понад 7 тисяч колишніх троцькістів, зінов'євців, білогвардійців, куркулів та інших "ворогів"[2]. Виявлені в процесі партчистки "класово чужі елементи" потім ставали першими жертвами масових репресій.

Підготовка до великого терору велась і по іншій лінії. Офіційно оголошене дострокове виконання другої п'ятирічки за 4 роки і 3 місяці не мало відношення до провідної галузі Донбасу – вугільної, яка перебувала в стані занепаду. Не виправдовував надій і стахановський рух, який виник у 1935 році на шахтах басейну. Цей рух, який втілив у собі щире прагнення трудящих до зміцнення країни, наближення світлого майбутнього, повернувся й негативним боком. В умовах директивно-командних методів управління господарством організація цього руху була вкрай заформалізована. Оцінка Сталіним стахановського руху як глибоко революційного, такого, що відкриває необмежені можливості для зростання продуктивності праці, покладала на партійні організації величезну відповідальність. Турбуючись про свій престиж, партійні керівники вимагали від господарників поширення стахановських методів на всі підприємства і ділянки виробництва для збільшення вуглевидобутку у великих розмірах. Але технічна база галузі не дозволяла створювати для всіх колективів такі ж сприятливі умови, як для окремих стахановців-рекордсменів.

Інженерно-технічні працівники, які не могли зробити всіх шахтарів рекордсменами, відповідно до прямої вказівки мудрого вождя оголошувались "саботажниками", "консерваторами", нерідко позбавлялися своїх посад і навіть віддавались до суду.

В гонитві за новими й новими рекордами на шахтах забували проводити планово-профілактичні ремонти, підготовчо-перспективні роботи. Зношувалось устаткування, частішали аварії й простої. А розраховуватися доводилось тим же спеціалістам, оскільки відповідальність за аварії покладалась не лише на безпосереднього винуватця, а й на тих, хто ним керував.

З введенням у 1936 р. нових виробничих норм у вугільній промисловості (вони на 1/3 перевищували діючі норми) становище ускладнилось. Для освоєння підвищених норм від господарників вимагали організації колективних форм стахановської праці (стахановських декад, місячників і т.д.). Погіршення технічного стану шахт все більше ускладнювало їх організацію, а "саботажників" – інженерів все прибувало і все частіше вони поставали перед судом. З'явилися цілі шахти, які називалися "шахтами виправно-трудових робіт". До судової

---

[1] Шаповал Ю.І. У трагічні роки: сталінізм на Україні. – К.: Політвидав України. 1990. – С. 38.

[2] Державний архів Донецької області. – Ф. 326п, оп. 1, спр. 511, арк. 9-11.

відповідальності у 1936 році було притягнуто понад тисячу інженерно-технічних працівників галузі[1].

Карт-бланш партійним і силовим органам у розгортанні каральної діяльності був даний і закритому листі ЦК ВКП(б) від 15 липня 1936 р. "Про терористичну діяльність контрреволюційного троцькістсько-зінов'євського блоку" і продубльованому у рішенні політбюро ЦК КП(б)У від 15 серпня 1936 року, в якому говорилось:

"Особливі умови України вимагають підвищити вимоги до КП(б)У в справі посилення революційної пильності. ЦК ще раз нагадує всім парторганізаціям, що в лавах нашої партії не може бути місця гнилому лібералізму до ворогів революції, підлих троцькістсько-зінов'євських білобандитів"[2].

Відділення НКВС в Донецькій області приступили до розгрому "троцькістських гнізд". В серпні-вересні було заарештовано 600 осіб, звинувачених у допомозі троцькістам. З них 146 працювали у вугільній промисловості, 34 – на залізничному транспорті, 115 – на металургійних і машинобудівних заводах, 54 – в енергетиці, 79 – в сільському господарстві, 27 – в радянському апараті, 64 – в закладах освіти і культури. Серед заарештованих були відповідальні працівники обкому партії: завідувач вугільним відділом С.Я. Шаєв (у 1923 р. голосував за троцькістську резолюцію, а потім протягом двох тижнів проявляв "троцькістські сумніви"), завідувач відділом пропаганди і агітації С.Я. Сергєєв (у 1916 році був меншовиком), інструктор культосвітвідділу Алексєєв. В апараті облвиконкому заарештували Ф.І. Вайсберга, зняли з посади, а потім репресували завідувача облвно Ф.А. Новаша, звинувачених в троцькізмі і націоналізмі. За арештом Шаєва потягнувся ланцюжок арештів керівних працівників вугільної галузі, яких також звинуватили в троцькізмі. Репресували керівників трестів "Чистяківантрацит" І.Я. Антонцева і "Донбасантрацит" Зубкова. В тресті "Чистяківантрацит" заарештували головного інженера П.Й. Липова і його помічника К.С. Таманова та інших. Всі вони були звинувачені в причетності до антирадянського троцькістського центру, який нібито діяв у Донбасі під керівництвом Шаєва і проводив руйнівну роботу на шахтах (зрив підготовчих робіт, організація аварій, саботаж стахановського руху), і засуджені до вищої міри покарання – розстрілу.[3] І звинувачення, і покарання повною мірою відповідали духові московських процесів. Безпідставність жорстоких вироків згодом була доведена, а жертви репресій реабілітовані в 1957-1969 рр.

Роковий 1937-й починався в Україні з розгрому "ворожих гнізд" в самій столиці – Києві. Велика група "зрадників" і "шкідників" була розвінчана і ліквідована в Київському обкомі партії, облвиконкомі, облпрокуратурі. В постанові ЦК ВКП(б)У від 13 січня 1937 р. "Про незадовільне партійне керівництво Київського обкому КП(б)У і недоліки в роботі ЦК КП(б)У" були піддані різкій критиці керівництво Київського обкому і ЦК КП(б)У за притуплення пильності. Одночасно вказувалось, що засміченість має місце і в інших обкомах КП(б)У, зокрема, і в Донецькому. Керівники Донецького обкому партії, прагнучи уникнути долі своїх колег зі столиці, поспішали вжити профілактичних заходів. Уже 21 січня були скликані збори облпартактиву по обговоренню січневої постанови ЦК ВКП(б). На початку лютого з цього питання пройшли ще одні збори облпартактиву, на яких доповідачем виступив голова Раднаркому України П.П. Любченко. Паралельно з ним у ролі критика виступив начальник облуправління НКВС В.Т. Іванов (незабаром призначений заступником наркома внутрішніх справ УРСР, а потім розстріляний), який звинуватив парторгани і особисто першого секре-

---

[1] Російський державний архів документів новітньої історії (РДАНІ). Ф. 17, оп 21, спр. 4684, арк 21.

[2] Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп 21, спр. 409, арк. 60

[3] Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні. – Донецьк, 1996. – С. 105.

тря обкому в тому, що запізнилися з виявленням шкідників і шпигунів.[1] С.А. Саркісов усвідомлював безвихідність свого становища як колишнього троцькіста, гарячковими діями намагався довести свою відданість лінії сталінського ЦК. На зборах партактиву, які відбулися 13-14 березня, присвячених підсумкам лютнево-березневого пленуму ЦК ВКП(б), він виступив з доповіддю, в якій акцентував увагу на закликах ЦК нещадно виявляти як правих, так і троцькістсько-зінов'євських фашистів, щоб остаточно ліквідувати цих "заклятих ворогів партії", а також на критиці, яка прозвучала на пленумі на адресу Донецького обкому за насиченість партійного апарату ворогами-троцькістами. По його доповіді актив схвалив і прийняв до керівництва всі установки пленуму ЦК.[2]

Протягом трьох місяців, які передували арешту Саркісова, він понад десяток разів виступав перед партійним, радянським активом, господарниками області з закликами до пильності і ліквідації шкідників, організував кампанію по виключенню з партії, усуненню з посад і арештах керівних працівників за поданням органів НКВС і проявив особисту ініціативу в репресуванні найближчих соратників: М.Г. Іванова (голови облвиконкому), Вайнова (секретаря обкому партії), Г.В. Гвахарії (члена обкому, директора Макіївського металургійного заводу) та інших.[3]

Повною мірою використовувались можливості перекладання на "ворогів" відповідальності за всі провали у промисловості. В зв'язку з постановою Раднаркому УРСР і ЦК КП(б)У від 28 квітня 1937 року, якою робота вугільної промисловості басейну визнавалася незадовільною, обком партії скликав нараду гірників. Доповідач Саркісов не проаналізував дійсних причин падіння вуглевидобутку. Замість цього він послався на постанову лютнево-березневого пленуму ЦК, в якій констатувалося, що шкідництвом, диверсіями, шпигунством зачеплені хімічна, вугільна промисловість, паровозне і колійне господарство залізниць, тобто галузей, які переживали найбільший занепад. Він потрубував лише про те, щоб конкретизувати підривну роботу "японо-німецьких троцькістських агентів" на вугільних шахтах: організація пожеж, аварій, затягування будівництва нових об'єктів, спротив впровадженню нової техніки і технології, зривання заходів по техніці безпеки, саботаж стахановського руху тощо. Одне слово, всі хронічні хвороби галузі списувалися на рахунок новоявлених шкідників і приховувалися справжні вади керованого планово-командними методами вугільного господарства з його відсталою технічною базою і ослабленими постійними гоніннями інженерно-технічними кадрами.[4] Терор набирав сили. Взятий лютнево-березневим пленумом ЦК курс на масові репресії одержав закріплення в організаційних заходах. 2 липня 1937 року приймається постанова ЦК ВКП(б) "Про антирадянські елементи", в якій парторганізаціям пропонувалося "взяти на облік всіх куркулів і карних елементів, які повернулися на батьківщину, щоб найворожіші з них були негайно заарештовані і розстріляні в порядку адміністративного проводження їхніх справ через трійки, а інші, менш активні, але все ж ворожі елементи, були б переписані і вислані в північні райони за вказівкою НКВС".

3 липня 1937 року ЦК ВКП(б) зажадав від ЦК союзних республік, обкомів і райкомів партії визначити трійки у складі першого секретаря обкому, начальника управління НКВС і обласного прокурора для розгляду справ репресованих у позасудовому порядку.

Органам НКВС надавалися надзвичайні повноваження, тобто свобода дій у проведенні масових репресій.

Державний архів Донецької області. – Ф. 326п, оп. 1, спр. 482, арк. 23.

Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні. С. 63

Державний архів Донецької області. – Ф. 326п, оп. 1, спр. 841, арк. 75.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 6362-2ф. 91-82.

7 липня 1937 р. був заарештований, а через два місяці розстріляний С.А. Саркісов. Така ж доля спіткала голову облвиконкому М.Г. Іванова, арештованого 9 червня і розстріляного 21 вересня, його заступника В.Я. Конотопа та ін.[1] В процесі слідства вони змушені були визнати обвинувачення у керівництві "шкідницькою диверсійною організацією троцькістів, правих і націоналістів", що нібито існувала у Донбасі. Позначилися сподівання полегшити участь свою, і своїх родин, наслідки "слідчої обробки", а також віра (всупереч реальності) в правоту справи партії.

Ідея існування такої організації логічно витікала з матеріалів московських процесів. А визнання арештованими своєї участі і керівництва право-троцькістською націоналістичною терористичною організацією було достатнім для підтвердження цього факту, бо прокурор СРСР А.Я. Вишинський оголосив визнання в здійсненні злочину "царицею доказів".

Причетність до терористичної організації троцькістів, бухарінців, націоналістів, яка ніколи не існувала в Донецькій області, стала юридичною основою для репресованих у кінці 30-х років тисяч ні в чому не винних людей. В процесі слідства в справі Саркісова називалось безліч імен, з ким контактував перший секретар обкому в щоденній роботі. Всі вони були заарештовані.

У середині 1937 р. до керівництва Донецькою областю прийшли нові люди. Першим секретарем обкому партії став Е.К. Прамнек. На посаду другого секретаря він рекомендував свого соратника по партійній роботі в Горькому У.Н. Пиндюра. Ці люди ніколи не працювали в Україні, не мали коренів і зв'язків у Донбасі і тому, очевидно, вважались особливо зручними для реалізації задумів вождя. Тим більше, що над Прамнеком уже нависла тінь звинувачення в причетності до справи латиської контрреволюційної націоналістичної організації, сфабрикованої в Горькому. Облуправління НКВС з квітня 1937 року очолював Д.М. Соколинський. Обласним прокурором залишався Р.А. Руденко. В складі обласної "трійки" Прамнек, Соколинський і Руденко вершили людські долі.

На пленумі обкому новий партійний лідер області так окреслив основні завдання: "добивати ворогів.., ширше очищати Донбас від куркулів, націоналістів та іншої нечисті..." "Почалась серйозна і грунтовна чистка Донбасу, – говорив він, – ніколи в історії краю такої глибокої роботи по очищенню ще не проводилось".

Терор ставав всеосяжним. Одним з головних об'єктів уваги пильних чекістів залишалася вугільна промисловість. Після прийняття постанови Раднаркому і ЦК ВКП(б) від 28 квітня 1937 р. позитивних зрушень в галузі не спостерігалось. Змінність кадрів дезорганізовувала діяльність шахт, там падала дисципліна, частішали аварії.

Для виправдання такої ситуації користувались випробуваним, освяченим зверху способом – шукали нових шкідників і диверсантів. Показовою щодо цього є "Будьоннівська справа", за якою проходила група керівних працівників вугільної промисловості Будьоннівського району, заарештованих у жовтні 1937 р.: С.П. Володарський – керуючий трестом "Будьонніввугілля", І.Л. Штеренсон – головний інженер тресту, Д.І. Ярославцев – виконучий обов'язки головного інженера, М.О. Процików – головний інженер, С.П. Толстиков – головний механік та І.М. Шишков – начальник дільниці на шахті № 9 "Капітальна". Це були молоді інженери, які отримали освіту в радянських вузах. Володарський відомий як організатор введення диспетчеризації шахт. Всіх їх звинуватили в належності до троцькістсько-бухарінської організації і шкідництві у вугільній промисловості, тобто у зриві підготовчих робіт, антимеханізаторській практиці, саботажі стахановських методів праці. До "Будьоннівської справи" професіонали

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідчі справи 6362-2ф, 23336-2ф.

НКВС приступили у всеозброєнні досвіду фальсифікації подібних справ і отриманих необмежених повноважень. Деякі допити вели особисто обласний прокурор Р. Руденко і начальник облуправління НКВС Д. Соколинський. Для отримання бажаних самозізнань застосовувались методи фізичних тортур, психологічного тиску, викривлення змісту протоколів (все це виявилося в результаті перегляду справи в 1957 році). Після того, як зізнання були вирвані, призначали експертизу. При цьому члени експертної комісії, позбавлені можливості особистого спілкування з заарештованими, могли задовольнятись лише переписуванням слідчих висновків.

І, нарешті, з метою громадського виявлення "шкідників" організували лицемірний відкритий судовий процес, якому передувала широка пропагандистська кампанія. Обласні, районні газети, багатотиражки трубили про те, що "підсудні є учасниками антирадянської терористичної і шкідницької організації". За вказівкою виявленого "ворога народу" Саркісова вони довели трест до глибокого прориву: звинувачувані в звершених злочинах зізналися. Преса заздалегідь, до винесення вироку, затаврувала підсудних як "ворогів народу". Збиті з пантелику, залякані шахтарі вимагали нещадної розправи з шкідниками. Суд засудив С.П. Володарського, І.Л. Штеренсона, Д.І. Ярославцева, М.О. Процикова, С.П. Толстикова до розстрілу, І.М. Шишкова – до 25 років позбавлення волі. Через 20 років всі вони були реабілітовані [1].

Жертвами тривалого терору стали і рядові робітники. Каратели були особливо нещадними до колишніх поміщиків, куркулів, опозиціонерів. Багато з цих людей влаштовувались на найтяжчі роботи в шахтах, сподіваючись в такий спосіб врятуватись. Але дуже часто ці надії не справджувались.

70-літній машиніст вентилятора шахти № 9 тресту "Сніжнянатрацит" Ф.Ф. Данилін, який в молодості служив в жандармерії, 27 грудня 1937 року був заарештований "за проведення серед робітників контрреволюційної повстанської пропаганди" і через 9 днів за рішенням "трійки" розстріляний без пред'явлення звинувачення.

28 серпня 1938 року трійка НКВС постановила розстріляти П.Ф. Друшенка, бурильника шахти 12/13 "Макіїввугілля", розкуркуленого в 1930 р. Йому була приписана 54 стаття на тій підставі, що він "затримував підготовчі роботи на шахті, в приватних бесідах висловлював невдоволення колгоспним ладом".[2]

Спустошливих каральних операцій не уникнула жодна галузь промисловості, жодне значне підприємство. На найстарішому металургійному заводі в Сталіно, відомому своїми стабільними, відданими справі кадрами, їх жертвами стали кваліфіковані спеціалісти і робітники, технічний директор Г.Б. Котін, майстер паросилового цеху Д.Д. Шевченко, обермайстер цеху П.Д. Сафронов, помічник начальника мартенівського цеху Г.В. Жернєв, головний енергетик З.В. Понякін, заступник головного механіка С.Л. Хаскель, головний механік А.Й. Острін[3] та інші.

Продовжувалась фабрикація гучних справ "націоналістичних організацій" – українських, грецьких, німецьких, які на думку працівників НКВС мали на меті відокремлення України від Союзу, Приазов'я від України й Союзу і т.д. Досить було належати до української національності, щоб у справі арештованого до трафаретного звинувачення "учасник троцькістської контрреволюційної терористичної організації" було дописано: "української націоналістичної".

---

[1] Бут А.Н., Добров П.В. "Экономическая контрреволюция" в Украине в 20-30 годы XX в. – Донецк, 2000. – С. 240-250.

[2] Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим... – С. 69-72.

[3] Бут А.Н., Добров П.В. "Экономическая контрреволюция"... – С. 211-220.

Серед тих, хто поклав життя за участь в міфічній "українській націоналістичній організації", був уродженець Галичини О.І. Гутникевич – вчитель української мови і біології в середній школі Маріуполя. На початку слідчого процесу він категорично відмовлявся від пред'явлених звинувачень. Але вже через тиждень (можна здогадатись, в результаті яких засобів впливу) він, напевно, під диктовку слідчого сам підписав собі смертний вирок: на шкільних уроках викладав шкідливий зміст теми за старими програмами, розпалював націоналістичні почуття висловлюваннями про те, що розвиток української культури стане можливим тільки після відділення України від Союзу, а також "висловлював невдоволення своїми матеріальними нестатками".

Провина Гутникевича перед радянською владою полягала і в тому, що волею долі він мав родичів за кордоном.[1]

Подібні обставини були і у педагога-математика, завуча технічної школи в Артемівську А.С. Жулкви. Згідно з показаннями свідків він висловлював образи на адресу Сталіна і заявляв, що Україна неодмінно відділиться від Союзу, засудили Скрипника та інших, а Україна відділиться без бою. Звинувачення підкріплювалось фактом з його біографії – служба в армії Денікіна.

Відповідно до директивних вказівок НКВС на території області була проведена "грецька операція". Немало потрудилися органи держбезпеки, фабрикуючи чисельні справи про нібито існуючу організацію, яка ставила за мету створення грецької фашистської держави шляхом збройного повстання. В належності до організації звинувачувався, наприклад, В.Н. Данилов, інспектор залізниці з Маріуполя. Головними мотивами для звинувачення послужили факт розкуркулення його батьків і показання свідків про його антиколгоспні настрої. Данилов стійко заперечував причетність до організації. У його справі немає обмов ні себе, ні інших, на таких, як Данилов, інквізиторська система давала збої. Але фінал був передбачуваним: 10 січня 1938 року Данилову винесений смертний вирок.[2]

О.І. Іванов, повернувшись зі служби в армії, не був прийнятий до колгоспу і не одержав паспорта, як син куркуля. З цієї ж причини не був прийнятий на Макіївський металургійний завод. В приватних бесідах нарікав на колективізацію, говорив про дискримінацію греків. Виступав на захист заарештованих учителів. За участь у фантастичній повстанській грецькій націоналістичній організації і контрреволюційну націоналістичну пропаганду 11 березня 1938 року засуджений до розстрілу.[3]

Результатом "грецької операції" в Донбасі був арешт 3628 осіб, з яких 3470 були розстріляні і 158 відправлені до таборів.[4]

Наказ НКВС СРСР № 00439 від 25 липня 1937 року зобов'язував провести негайний облік і арешт всіх німців, які не були громадянами країни. На ділі ж жертвами стали особи німецької національності, громадяни СРСР. Всього в Донецькій області арештовано 4265 німців, з яких 3608 були розстріляні[5].

Характерною є справа Ф.Ф. Єцлава, мешканця села Принцфельд Тельманівського району, колгоспника, який походив з селян-бідняків, звинуваченого в причетності до контрреволюційної фашистської організації. Головний кримінал зводився до того, що через односельця Кригера з німецького консульства одержав 8 марок. Швидше за все це була допомога бідному селянину, батькові трьох дітей (йдеться про голодний 1933 рік). Звідси робився висновок: "З 1933 року є активним учасником шкідницької повстанської організації, куди завербо-

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 23200-2ф
[2] Там само. – Архівно-слідча справа 23182-2ф.
[3] Там само. – Архівно-слідча справа 20126-2ф.
[4] Никольский В.М. Греческая операция //Правда через годы... Донецк, 1998. С. 43
[5] Никольський В.М. "Велика чистка" //Правда через роки... Донецьк, 1995. - С. 29.

ваний керівником фашистського підпілля Кригером", за що за рішенням Особливої наради НКВС і Прокуратури СРСР засуджений до розстрілу.

З 9 вересня 1937 року по 19 липня 1938 року в області проводилася "польська операція", в процесі якої засуджено 3777 осіб, з яких 3029 розстріляно, 723 відправлено до таборів терміном від 5 до 10 років...[1]

Татар звинувачували в належності до панісламізму, що працівниками НКВС ототожнювалося з німецьким шпигунством.

Щоденні арешти, жорстокі вироки, безслідне зникнення людей створювали напружену обстановку страху, відчаю, тривожного очікування, що давили і пригнічували як рядових трудівників, так і керівників, які виступали в безславній ролі виконавців волі головного інквізитора. Як очікуваний промінчик світла, що обіцяв зміни на краще, була сприйнята в Донбасі постанова січневого пленуму ЦК ВКП(б) 1938 р. "Про помилки партійних організацій при виключенні комуністів з партії, про формально-бюрократичне ставлення до апеляцій виключених з ВКП(б), про засоби усунення цих недоліків". По суті це було проявом уже випробуваного Сталіним в період масової колективізації методу перекладання відповідальності за вчинені злочини на місцеві організації. В постанові лицемірно засуджувались випадки, коли без будь-яких підстав людину перетворювали на ворога народу, увільняли від роботи, піддавали всіляким гонінням. Винуватцями не-обгрунтованих репресій оголошувались "окремі кар'єристи", а також "вороги партії і народу", поки що не виявлені, замасковані всередині партійних організацій. Разом з тим замовчувалися заклики, що безперервно надходили згори, щодо підвищення пильності, принциповості, нещадності в боротьбі з небезпечними ворогами, шпигунами, диверсантами, фашистами. І все ж постанова була сприйнята в Донбасі з полегшенням. Це позначилось на настрої учасників зборів обласного партійного активу, які пройшли 25 січня 1938 р. Доповідач Е.К. Прамнек відзначив, що постанова пленуму ЦК відноситься до Донбасу насамперед, оскільки тут було немало ворогів, які сиділи на чолі Донецької парторганізації і свідомо з певною метою і послідовністю виганяли комуністів з парторганізації цілими пачками. Оратор з гнівом картав тих, хто писав доноси, щоб вигородити себе, нібито недавно з цієї ж трибуни не звучали заклики до пильності, виявлення і викорчовування ворогів.

Доповідач навіть дозволив собі покритикувати каральні органи за наругу над вчителями. В багатьох випадках учителів арештовували, їх знімали з роботи тільки на тій підставі, що їхні родичі виявились ворогами. В області було репресовано 400 вчителів. Всього ж від роботи увільнено їх 4 тисячі. Такий масований удар по вчительських кадрах створив у школах критичну ситуацію, що не могло не стурбувати обласне начальство. Серйозний докір адресувався органам прокуратури: "Якщо можна відносно вчителів допустити таку наругу, і органи, які покликані дотримуватись революційної законності, ніякого протесту не подавали, – це значить, що вуха прокуратури були закриті ватою".[2]

Начальник облуправління НКВС Д.М. Соколинський, який разом зі своїми колегами по обласній трійці Прамнеком і Руденком підписував смертні вироки тисячам невинних людей, з трибуни зборів нещадно розвінчував "кар'єристів і перестрахувальників" і загрожував: "Хто спробує і далі так працювати, той повинен буде попрощатися з посадою керівника організації".[3]

Однак сигнал відносно деякого послаблення щодо "ворогів партії і народу", даний керівникам області, виявився передчасним. І дуже швидко їх найбезцеремонніше осмикнули головні режисери історичної трагедії, яка розігрувалася.

---

[1] Нікольський В.М. "Велика чистка" //Правда через роки... – С. 29.
[2] Державний архів Донецької області. – Ф. 326п, спр. 1238, арк. 39-40.
[3] Там само. – Спр. 1534, арк. 114.

8 квітня 1938 року відбувся пленум Донецького обкому партії, в роботі якого взяв участь М.С. Хрущов, направлений ЦК ВКП(б) в Україну замість репресованого С.В. Косіора. До обрання він виконував обов'язки першого секретаря ЦК КП(б)У, залишаючись членом політбюро ЦК ВКП(б). Пленум схвалив рішення ЦК ВКП(б) про звільнення Прамнека від обов'язків першого секретаря обкому партії (згідно з вироком Військової колегії Верховного Суду СРСР від 29 липня 1938 року за керівництво антирадянською шпигунською латиською організацією в Горькому розстріляний, у 1956 р. реабілітований) і нещадно розкритикував керівництво Донецького обкому партії за припущення більшовицької пильності. У виступах Хрущова і відповідального працівника ЦК КП(б)У Наумова критикувалися керівники Донецького обкому за самозаспокоєність, безпринципність, недостатньо енергійну діяльність по очищенню керівних кадрів від ворогів. Приводом послужила затримка з арештом групи керівних працівників, на яких до ЦК надійшли компрометуючі матеріали. Е.К. Прамнек вважав, що повідомлення потрібно перевіряти. Йшлося про осіб, призначених ним на керівні посади, частково запрошених з Горького. Прамнека вже не було, весь вогонь критики був спрямований проти другого секретаря обкому Пиндюра. Йому висловили недовір'я і тут же, на пленумі, заарештували. Хрущов з гнівом накинувся на нього: "Говорите, ще потрібно розслідувати, а вороги ж діяли".[1]

М.С. Хрущов, ініціатор розвінчання культу особи Сталіна і засудження політики масових репресій, на жаль, в даному випадку виявив себе як один з настійливих і активних провідників цієї політики. Час "відлиги" настане ще не скоро, наведені факти показують механізм репресій в дії. Вказівки ЦК ВКП(б) були законом для республіканських і обласних керівників. Їх потрібно було виконувати негайно, без роздумів і обговорень. Хто ж намагався затримати проходження тієї чи іншої справи, перевірити обґрунтованість пропонованих рішень, сам негайно потрапляв під колеса машини смерті.

Лицемірно засуджуючи безпідставні масові репресії, викладені в постанові січневого (1938 р.) пленуму ЦК, керівництво Донецької (Сталінської) області продовжувало їх на ділі.

У 1938 р. список жертв сталінізму поповнився іменами значних господарських керівників, відомих своїми заслугами в індустріалізації країни. Серед них І.Т. Кирилкін – начальник будівництва, потім перший директор Новокраматорського заводу важкого машинобудування, керівник будівництва Архангельського суднобудівного заводу, Б.С. Трахтер – начальник будівництва "Запорожсталі", директор Макіївського металургійного заводу, М.В. Радін – директор Маріупольського заводу імені Ілліча.

І.А. Фесенко, 31-річний інженер, який у жовтні 1937 року був призначений керівником одного з найбільших у країні комбінатів "Донбасвугілля", через неповних 8 місяців був заарештований по звинуваченню в належності до контрреволюційної правотроцькістської організації і підривній роботі на шахтах басейну і розстріляний 28 серпня 1938 р.[2] Молодий спеціаліст і організатор, який подавав надії, став ще однією жертвою спокутування старих гріхів командного управління галуззю, прийняття науково необґрунтованих рішень, ослаблення інженерно-технічного корпусу в результаті кривавих чисток.

Не припинялись гоніння і на педагогічні кадри. Навесні 1938 року була репресована група керівних працівників народної освіти, звинувачених в належності до української націоналістичної повстанської організації: завідувач облвно І.П. Василенко, перший директор Сталінського пединституту А.В. Євдокименко, начальник сектору облвно І.Г.Кураков, викладач індустріального інституту В.Р. Могила. По цій же справі проходили секретар обкому комсомолу Г.І. Богиня і вчитель В.І. Семенов.

[1] Державний архів Донецької області. – Ф. 326п, оп. 1, спр. 1097, арк. 3-5, 30-39.

[2] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 6660-2ф

В цілому ж за 1937 – 1938 рр. в Донецькій області було незаконно репресовано 25381 особу.[1]

Найзначнішу групу серед заарештованих склали люди у віці до 45 років. При цьому 60% всієї групи мало вік від 31 до 40 років. Тобто, терор виривав із суспільного буття зрілих людей у віці найбільшої працездатності й творчої активності. В цілому ж віковий діапазон тих, хто потерпів від репресій, досить широкий, від 17 до 70 років.

За національним складом понад тридцять відсотків заарештованих були українцями, п'ята частина – росіянами, інші – це греки, німці, поляки, євреї, білоруси, болгари, литовці, молдавани, татари та ін.

Групи репресованих греків, німців і поляків значно перевищували відповідні національні прошарки в загальній чисельності населення краю. 76,3 відсотка проаналізованих справ заведено на безпартійних громадян, 22 – на членів і кандидатів КП(б)У і 0,7 – на комсомольців. Освітній рівень репресованих значно вищий, ніж у всього населення. За даними перепису 1939 р. на тисячу населення припадало осіб з вищою освітою в Сталінській області – 6,6, з середньою – 106. А серед заарештованих на тисячу осіб вищу освіту мали 93, середню – 118. Неграмотних серед мешканців області, старших 9 років, було 12 відсотків, а серед репресованих – 2,6. Вирівалася з суспільного життя найосвіченіша, найбільш інтелектуально розвинута частина населення.

Розподіл обвинувачень репресованих у Донецькій (Сталінській) області в 1937 – 1938 рр.

№№ п/п	Характер обвинувачень	Заарештовано (осіб)	Процент від загалу
1	Належність до контрреволюційних організацій	6675	26,3
2	Контрреволюційна агітація	5584	22,0
3	Націоналізм та належність до націоналістичних організацій	3122	12,3
4	Контрреволюційна діяльність	2411	9,5
5	Належність до антирадянських партій	2386	9,4
6	Шпигунство	2259	8,9
7	Троцькісти	1904	7,5
8	Терористична та диверсійна діяльність	456	1,8
9	Інші	584	2,3
	Загалом	25381	100

[1] За даними обласної редколегії "Реабілітовані історією".

Отже, понад чверть заарештованих було обвинувачено в належності до контреволюційних організацій, більше п'ятої частини в контрреволюційній агітації. Кожного восьмого репресовано за націоналізм або належність до націоналістичних організацій, майже кожного десятого – за контрреволюційну діяльність або належність до антирадянських партій, кожного одинадцятого – за шпигунство, кожного тринадцятого – як троцькіста…

Соціальний стан та рід занять заарештованих у Донецькій (Сталінській) області в 1937 – 1938 рр.

№№ п/п	Категорії	Заарештовано (осіб)	Процент від загалу
1	Робітники	10721	42,2
2	Колгоспники	4492	17,7
3	Службовці	3008	11,9
4	Інженерно-технічні працівники	2264	8,9
5	Вчителі шкіл, викладачі технікумів, профучилищ, ФЗН	757	3,0
6	Працівники торгівлі	585	2,3
7	Непрацюючі	583	2,3
8	Військовослужбовці	343	1,4
9	Домогосподарки	322	1,3
10	Ув'язнені	286	1,1
11	Медичні працівники	237	0,9
12	Голови колгоспів, агрономи	204	0,8
13	Партійні працівники	172	0,7
14	Кустарі	151	0,6
15	Працівники НКВС, прокуратури, міліції	135	0,5
16	Керівники промислових підприємств	122	0,5
17	Працівники культури	106	0,4
18	Студенти, учні	95	0,4
19	Радянські службовці	91	0,4

(Закінчення на стор. 51).

(Продовження таблиці. Початок на стор. 50).

20	Служителі релігійних культів	85	0,3
21	Пенсіонери	84	0,3
22	Журналісти, письменники	44	0,2
23	Працівники вузів, науковці	36	0,1
24	Директори МТС	9	0,04
25	Директори радгоспів	5	0,02
26	Інші	317	1,2
27	Не визначено	127	0,5
	Загалом	25381	100,0

Висока питома вага робітників серед заарештованих обумовлена, насамперед, специфікою Донбасу, а ще – страхом режиму перед робітниками і їх згуртованістю, організованістю. Репресії мали на меті профілактику, залякування робітників.

Хто ж розпоряджався долями людей, ненависних режиму? Третина справ була розглянута Особливою трійкою при облуправлінні НКВС, стільки ж – Особливою нарадою при НКВС СРСР і Прокуратурою СРСР. Тобто, долі більшості заарештованих (66 %) вирішували органи, поставлені тоталітарним режимом поза законом і над законом.

Розподіл вироків та рішень щодо заарештованих у 1937 – 1938 рр.

№№ п/п	Вироки та рішення	Застосовано до (осіб)	Процент від загалу
1	Розстріл	17561	69,2
2	Тюремне ув'язнення	127	0,5
3	Виправно-трудові табори	6117	24,1
4	Звільнені в процесі слідства	1396	5,5
5	Виправдані судами та позасудовими органами	76	0,3
6	Вислані за межі СРСР	36	0,1
7	Гласний нагляд	19	0,1
8	Заслання	14	0,05
9	Обмеження місць проживання	5	0,02
	Загалом	25351	100

Отже, понад дві третини репресованих було засуджено до розстрілу, майже кожного четвертого – до виправно-трудових таборів. Кожного вісімнадцятого було звільнено під час слідства самими органами НКВС, а ось частка виправданих судами та позасудовими органами була мізерною – 0,3%.

У другій половині 1938 року все нетерпимішими ставали негативні наслідки репресій у народному господарстві. На той час головний режисер кривавої драми вирішив, що поставлені ним цілі досягнуті. Не лише реальні, а й потенційні конкуренти ліквідовані, а інші опозиційні елементи достатньо залякані. Терором, доповненим соціальною демагогією, Сталін добився утвердження особистої диктатури. В таких умовах 17 листопада 1938 р. була прийнята постанова Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) "Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства", яка знаменувала відхід від політики масових репресій. Постанова відміняла надзвичайне законодавство про порядок розгляду по-літичних справ. Органам НКВС і прокуратури заборонялось здійснювати масові операції щодо арештів і виселень. Арешти можна було проводити, як і передбачалось Конституцією СРСР, лише з санкції суду чи прокурора. В центрі і на місцях ліквідовувались судові трійки, справи потрібно було передавати на розгляд судів або Особливих нарад при НКВС СРСР.

В постанові репресії виправдовувались, але діяльність НКВС критикувалась. Відступаючи від політики масових репресій, партійне керівництво перекладало відповідальність за злочини на ворогів і шпигунів, які проникли в НКВС, тому постало питання чистки в самому апараті НКВС.

В листопаді 1938 року Єжов був усунений від керівництва Наркоматом внутрішніх справ, потім, як і його попередник Ягода, був розстріляний. На чолі НКВС став Л. Берія, якому доручалось здійснити відступ від попереднього політичного курсу, насамперед, провести чистку апарату.

Період 1939-1940 рр. характеризується певним послабленням репресій: було безпідставно заарештовано, відповідно, 257 та 518 осіб.

Розподіл обвинувачень був таким:

№№ п/п	Характер обвинувачення	Заарештовано в 1939 р.	Процент від загалу	Заарештовано в 1940 р.	Процент від загалу
1	Контрреволюційна агітація	116	45,0	373	72,4
2	Учасники контрреволюційних організацій	58	22,5	27	5,3
3	Антирадянська релігійна діяльність	20	7,8	31	6,1
4	Шпигунство	18	6,9	25	4,8
5	Належність до антирадянських партій	14	5,6	15	2,9
6	Контрреволюційна діяльність	8	3,0	12	2,4

(Закінчення на стор. 53).

(Продовження таблиці. Початок на стор. 52).

7	Терористична діяльність	8	3,0	-	-
8	Шкідництво	7	2,6	3	0,5
9	Диверсійна діяльність	2	0,9	3	0,5
10	Колишні поліцейські	1	0,4	4	0,8
11	Нелегальний перехід кордону	1	0,4	6	1,1
12	Неповідомлення про контрреволюційний злочин	1	0,4	-	-
13	Порушення трудової дисципліни	1	0,4	-	-
14	Провокатор (неправдиві відомості про КР злочини)	1	0,4	-	-
15	Відмова від служби в армії	1	0,4	-	-
16	Саботаж	-	-	6	1,1
17	Члени родин зрадників Батьківщини	-	-	6	1,1
18	Соціально небезпечні елементи	-	-	3	0,5
19	Бандитизм	-	-	2	0,3
20	Члени ОУН	-	-	2	0,3
	Загалом	257	100	518	100

Таким чином, напередодні війни у Сталінській області значно збільшилася кількість заарештованих за контрреволюційну агітацію при певному зменшенні кількості та відносних показників репресованих за іншими обвинуваченнями.

Серед заарештованих у 1939 – 1940 рр.: 55,6% робітників, 21,9% – службовців, 11,7% – не працювали, 4,9% були колгоспниками, 4,1% – ув'язненими, 0,5% селянами-одноосібниками, 0,4% – кустарями, 0,1% – працівниками міліції, у 0,8% рід занять не визначено.

Національний склад репресованих був таким: українці – 48,8%, росіяни - 24,9%, євреї – 6,2%, поляки – 6,1%, німці – 4,6%, білоруси – 2,7%, греки – 1,4%, інші – 5,3%.

Вироки та рішення щодо репресованих у 1939 – 1940 рр.

№№ п/п	Характер вироків та рішень	Застосовано щодо (осіб)	Процент від загалу
1	Розстріл	23	3,0
2	Тюремне ув'язнення	2	0,3
3	Виправно-трудові табори	604	77,9
4	Заслання	15	1,9
5	Звільнені в процесі слідства	103	13,3
6	Виправдані	21	2,7
	Загалом	768	99,1

Отже, понад дві третини заарештованих у 1939-1940 рр. було засуджено до виправно-трудових таборів. Засуджено до розстрілу одного з тридцяти трьох, а звільнено під час слідства майже кожного восьмого. Кількість виправданих судами майже дорівнювала кількості засуджених до розстрілу.

Окрім того, п'ять осіб померло під час слідства та двоє втекло з-під варти.

Напад фашистської Німеччини на СРСР був початком нового періоду в діяльності органів державної безпеки. Особливість його полягала у тому, що поряд з переслідуванням реальних злочинців – зрадників Батьківщини, посібників окупантів, шпигунів, терористів тощо, органи НКВС-НКДБ продовжували репресії щодо традиційних – "антирадянщиків" та "контрреволюціонерів".

За роки Великої Вітчизняної війни органами НКДБ-НКВС було незаконно репресовано 9737 уродженців Донеччини, у тому числі 5758 осіб (59,1%), які у той період мешкали на її території; 3979 осіб на момент арешту перебували в діючій армії або проживали в інших регіонах. Розподіл по роках був таким: 1941 р. – 3895 осіб, 1942 р. – 1592, 1943 р. – 1785, 1944 р. – 1440, 1945 р. – 1025 осіб.

За неповними даними загальна кількість репресованих уродженців області перевищувала кількість реабілітованих майже вдвічі. Але у зв'язку з тим, що згідно з діючим положенням, архівно-слідчі справи на нереабілітованих закриті для дослідників, ми можемо орієнтуватися лише на приблизні підрахунки по картотеці архівно-облікового підрозділу УСБУ в Донецькій області.

Обвинувачення осіб, що були незаконно репресовані, за сфальсифікованими справами, розподіляються так: за антирадянську діяльність – 4930 осіб (понад половина від загалу незаконно засуджених), як німецькі посібники 1968 осіб (кожен п'ятий), за шпигунство – 837 (кожен одинадцятий), як соціально небезпечні елементи 409 (кожен двадцять четвертий), за службу в поліції – 370 (кожен двадцять шостий), за дезертирство – 342 (3,5% від загалу), за саботаж та шкідництво 205 (2,1%), за службу в гестапо – 196 (2,0%), за службу в німецькій армії – 146 (1,5%), як учасники ОУН і УПА - 117 (1,2%), за службу в німецькій військовій розвідці (абвер) – 97 (1,0%), за службу в жандармерії – 88 (0,9%), як учасники "Просвіти" – 10 (0,1%), за службу в військах СС 10 (0,1%),за службу в РВА - 10 (0,1%), за службу в козацьких військах - 2 (0,02%).

Національний склад незаконно репресованих був таким: українці – 4744 особи (48,7% від загалу), німці – 2081 (21,4%), росіяни - 1975 (20,3%), греки – 148 (1,5%), євреї – 139 (1,4%), білоруси - 105 (1,1%)... Загалом були репресовані представники 36 національних груп.

Особливість репресій щодо німців полягала в тому, що 95% арештів припадало на 1941 р. Тобто, йшлося про превентивні заходи. За документами архівно-облікового підрозділу УСБУ в Донецькій області, німців, в основному чоловіків, на яких в органах НКВС був хоч якийсь компрометуючий "матеріал", було заарештовано та відправлено етапом (пішки) у напрямку Сталінграда. Внаслідок холоду, недоїдання, а також бомбардування фашистської авіації значна частина німців загинула.

Винесені вироки та рішення були такими: розстріл та повішання – 711 осіб (7,3% від загалу), каторжні роботи – 263 (2,7%), виправно-трудові табори на термін 16-25 років – 39 (0,4%), виправно-трудові табори на термін 10-15 років – 3009 (30,9%), виправно-трудові табори на термін 5-9 років – 1840 (18,9%), виправно-трудові табори на термін до 5 років – 127 (1,3%), заслання – 237 (2,4%), примусове лікування у психіатричних лікарнях – 6 (0,1%), були звільнені в процесі слідства – 2298 (23,6%), виправдані судами та позасудовими органами – 1207 осіб (12,4%).

Отже, понад третину від загалу репресованих або звільнили до суду, або виправдали. Найбільша частка засуджених припадала на ув'язнених у виправно-трудові табори терміном на 10-15 років. Засудили до смертної кари кожного тринадцятого.

У повоєнні роки було незаконно репресовано 2016 осіб.

По роках розподіл був таким:

№№ п/п	Роки	Репресовано (осіб)	Процент від загалу
1	1946 р.	386	19,1
2	1947 р.	318	15,8
3	1948 р.	258	12,8
4	1949 р.	331	16,4
5	1950 р.	215	10,7
6	1951 р.	201	10,0
7	1952 р.	70	3,5
8	1953 р.	85	4,2
9	1954 р.	12	0,6
10	1955 р.	15	0,7
11	1956 р.	8	0,4
12	1957 р.	35	1,7

(Закінчення на стор. 56).

(Продовження таблиці. Початок на стор. 55).

13	1958 р.	22	1,1
14	1959 р.	6	0,3
15	1960 р.	3	0,1
16	1961 р.	3	0,1
17	1962 р.	11	0,5
18	1963 р.	3	0,1
19	1964 р.	10	0,5
20	1965 р.	2	0,1
21	1966 р.	3	0,1
22	1967 р.	Не було	
23	1968 р.	2	0,1
24	1969 р.	1	0,05
25	1970 р.	2	0,1
26	1971 р.	Не було	
27	1972 р.	Не було	
28	1973 р.	Не було	
29	1974 р.	1	0,05
30	1975 р.	1	0,05
31	1976 р.	Не було	
32	1977 р.	2	0,1
33	1978 р.	Не було	
34	1979 р.	1	0,05
35	1980 р.	Не було	
36	1981 р.	5	0,2
37	1982 р.	4	0,2
	Загалом	2016	100

Отже, у 1946 р. було заарештовано майже кожного п'ятого від загалу за весь повоєнний період. Якщо взяти 1946-1953 рр., то сумарний відсоток репресованих дорівнював 92,5%. Тобто, після смерті Й.Сталіна за весь останній період радянської влади було репресовано

7,5% від усієї повоєнної кількості. При цьому навіть за цей період простежується тенденція до поступового зменшення арештів.

У 1967 р., 1971 р., 1972 р., 1973 р., 1976 р., 1980 р. та після 1982 р. органи держбезпеки на території Донецької області арештів не проводили.

Обвинувачення у 1946-1982 рр. розподілялися так: за антирадянську діяльність – 1023 особи, як німецькі посібники – 325, за шпигунство – 114, як соціально небезпечні елементи – 279, за службу в поліції – 58, за дезертирство – 46, за саботаж та шкідництво – 28, за службу в гестапо – 26, за службу в німецькій армії – 322, як учасники ОУН-УПА – 41, за службу в абвері – 22, за службу в жандармерії – 8, як учасники "Просвіти" – 3, за службу в військах СС – 3, за службу в РВА – 6, за службу в козацьких військах – 2 особи[1].

Отже, понад половину було заарештовано за "антирадянську" діяльність, тобто – за антирадянську агітацію та пропаганду, належність до різного роду організацій та груп, включаючи релігійні, тощо. Кожен шостий був репресований як німецький посібник, кожен сьомий – як соціально небезпечний елемент, кожен вісімнадцятий – за шпигунство, кожен п'ятдесятий – за участь в Організації українських націоналістів або в Українській повстанській армії. Загалом за службу в німецькій армії, гестапо, жандармерії, абвері, козацьких військових частинах та РВА (Російська визвольна армія) було репресовано кожного тринадцятого.

Серед репресованих за шпигунську діяльність були такі, що нібито належали до американських, західнонімецьких, великобританських, італійських, французьких, фінляндських, югославських та японських розвідувальних органів. Обвинувачення в належності до американської розвідки останній раз було висунуто у 1982 р., до західнонімецької – у 1952 р., а до інших – у 1946-1951 рр.

Національний склад незаконно репресованих у повоєнні роки був таким: українці – 1026 осіб (50,9% від загалу), росіяни – 568 (28,2%), болгари – 170 (8,4%), німці – 73 (3,6%), греки – 52 (2,6%), євреї – 45 (2,2%), білоруси – 30 (1,5%). Загалом були репресовані представники 27 національних груп.

Винесені вироки та рішення були такими: розстріл – 153 особи, каторжні роботи – 68, виправно-трудові табори на термін 16-25 років – 6, виправно-трудові табори на термін 10-15 років – 582, виправно-трудові табори на термін 5-9 років – 389, виправно-трудові табори на термін до 5 років – 26, заслання – 48, примусове лікування у психіатричних лікарнях – 2, були звільнені в процесі слідства – 486, виправдані судами та позасудовими органами – 256 осіб.

* * *

Найбільш резонансною за повоєнні роки була справа О.І.Тихого та М.Д.Руденка.[2]

Олексій Іванович Тихий народився на хуторі Іжівці Костянтинівського району Донецької області. Закінчив заочно філософський факультет Московського державного університету. З осені 1950 р. працював учителем біології в школі с. Новокостянтинівка Приазовського району Запорізької області. З 1953 р. мешкав у с. Рубці Краснолиманського району Донецької області. З 1954 р. працював викладачем історії в школі с. Олексієво-Дружківка.

Вперше був засуджений на 5 років позбавлення волі військовим трибуналом Сталінської області в 1948 р. за самовільне залишення місця праці, але військовий трибунал МВС Українського округу замінив покарання на умовне (3 роки). 18 квітня 1957 р. на закритому засіданні Сталінського обласного суду на підставі ст. 54-10 ч. I КК УРСР за антирадянську агітацію та пропаганду був засуджений на 7 років позбавлення волі (покарання відбував у Володимирській в'язниці та Дубовлагу). Звільнений з ув'язнення 15 лютого 1964 р.

За дипломом "науковий працівник в галузі філософських наук, викладач вузу", маючи звання "вчитель середньої школи", після виходу на волю працював вантажником, пальщиком, слюсарем-механіком, оператором-дефектоскопістом, пожежником. Водночас проводив

[1] Слід мати на увазі, що певна частина репресованих обвинувачувалася по декількох статтях кримінального кодексу, тому кількість обвинувачених не співпадає з кількістю репресованих.

[2] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 31729-пф

велику роботу по укладанню словника української мови, розробив "метод навчання без школи (за домашніми завданнями)". Найважливішим для себе вважав боротьбу за відродження української мови та культури на Донеччині.

"Карна справа № 94 по обвинуваченню Тихого Олексія Івановича у скоєнні злочинів, передбачених ст. 62 ч. І КК УРСР, і Руденка Миколи Даниловича у скоєнні злочинів, передбачених ст. 62 ч. І КК УРСР і ст. 70 ч. І КК РРФСР". Сорокавосьмитомну справу розпочато 2 лютого 1977 р., закінчено 26 травня 1977 р.

Починається вона листом заступника прокурора м. Москви до прокурора УРСР, в якому повідомляється, що направляються для прийняття рішення матеріали відносно М. Руденка, О. Бердника, О. Тихого, І. Кандиби, Л. Лук'яненка, виділені з кримінальної справи № 46012/18-76, що знаходилась в розробці. На цьому документі – резолюція: "Прокурору Донецької області. За матеріалами порушити кримінальну справу у відношенні Тихого та ін. і притягти до крим. відп. по ст. 187-11 КК. Про результати доповісти".

Але ще раніше, 23-24 грудня 1976 р., було проведено обшуки у всіх перелічених вище осіб, за результатами яких зроблено висновок: "Під час цих обшуків знайдено та вилучено ряд документів, що мають свідомо брехливі вигадки, які паплюжать радянський державний та суспільний лад".

Майже за півроку до цього було проведено обшук у О. І. Тихого, як сказано у постанові "в зв'язку з крадіжкою в магазині № 7 Павлівського споживчого товариства". Наступного дня виконуючий обов'язки начальника Костянтинівського міськвідділу внутрішніх справ повідомив начальника міськвідділу КДБ: "Костянтинівським МВВС 15 червня 1976 р. за підозрою в крадіжці з магазину № 7, що була в ніч з 24 на 25 березня 1976 р., було проведено обшук у гром. Тихого Олексія Івановича... Внаслідок обшуку було знайдено 46 найменувань, що не належать до товарно-матеріальних цінностей з магазину. Вилучені найменування підлягають перевірці вашим відділом".

19 червня 1976 р. О.І. Тихому було оголошено застереження КДБ, в якому йшлося: "...було знайдено та вилучено надруковані на друкарській машинці та рукописні документи націоналістичного та тенденційного змісту з наклепами на радянську дійсність: "Мова народу — народ" на 398 арк., "Сільські проблеми" на 6 арк., "Бувальщини" на 7 арк., "Вільний час трудящих" на 8 арк., "Думки про рідний Донецький край" на 23 арк., "Думи про виховання" на 14 арк., "Роздуми про долю української мови та культури в Донецькій області" на 12 арк. та ін." Далі йшлося, що про розповсюдження тенденційних та наклепницьких матеріалів Тихим до органів КДБ надійшли заяви громадян. В кінці документу: "Дати письмові та усні пояснення Тихий відмовився".

Цікаво, що наступного дня після обшуку органами КДБ було взято письмові пояснення відносно особи Тихого у його знайомих, що мешкали в м. Краматорську. Ось що вони повідомили: "В період зустрічей він постійно говорив про чистоту мови, особливо літературної, по радіо, телебаченню. Взагалі, в школі вважав необхідним підвищити вимоги щодо вивчення дисциплін... Про самого Тихого О.І. сказати особливо нічого. Він упертий, захоплений своїми думками. Влаштуватися працювати викладачем історії, як він говорив, у нього нічого не виходило. По іншому профілю не хотів, тому працював робітником з різних професій. Часто говорив про свою реабілітацію, вважаючи, що його справа підлягає реабілітації. Про свою роботу відгукувався непогано. Говорив – працювати неважко, колись пропонував в перервах проводити музичні сцени, самодіяльність, говорив, що сам грає на баяні...", "...розмови його не носили націоналістичного характеру", "...Тихий не згоджувався з політикою партії відносно татар, вважаючи, що потрібно їм дозволити повернутися до Криму. Він вважав, що виїзд за кордон громадян повинен дозволятись згідно з їхнім бажанням, якщо немає за ними секретів. Говорячи про єврейську націю, він говорив про неї позитивно, відзначаючи їхню організованість": "...Проаналізувавши всі розмови з ним і його матеріали, я

дійшов висновку, що в нього проскакують націоналістичні тенденції і незадоволення політикою партії в сфері освіти"; "Про Бандеру і його рух він (Тихий) говорив, що не поділяє його політики, що Бандера своєю жорстокістю настроїв проти себе людей. Ніяких своїх концепцій національних Тихий не висував". "Постійною улюбленою темою розмов Тихого О.І. було питання українізації шкіл в Донбассі, перебудова системи шкільної освіти. До речі, він часто нарікав на те, що ніхто з інтелігентів (зокрема, і я) не говорив в установах українською. Він ставив себе за приклад".

Ми навели висловлювання про Тихого, дані різними його знайомими.

В листопаді 1976 р. в м. Чернігові О. Тихий був у гостях у Л. Лук'яненка і той познайомив його з киянином М. Руденком. Разом вони обговорили та підписали тексти двох документів: "Декларація Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінських Угод" та "Меморандум № 1".

3 лютого 1977 р. було підписано постанову прокуратури про арешт О. І. Тихого. Наступного дня на допиті у прокурора "підозрюваний" заявив: "Прошу поінформувати, у скоєнні яких злочинів я підозрююсь?"

Питання прокурора: "Органи попереднього слідства мають дані про те, що ви маєте зв'язок з особами, які проживають за межами Рад. Союзу і в своїх листах робите наклепницькі випади проти державного і суспільного ладу, поясніть, з ким ви листуєтесь і при яких обставинах з ними познайомились?"

Відповідь: "Я маю кількох знайомих, що мешкають за межами Рад. Союзу. Ніяких наклепницьких випадів проти державного та суспільного ладу не робив. На другу частину питання відповідати не бажаю".

В подальшому на допитах Тихий постійно відмовлявся від відповідей, заявляючи, що слідчі та прокуратура порушують кримінально-процесуальний кодекс.

Цікаво, що паралельно йшло слідство по факту виявлення 29 грудня 1976 р. зброї – німецького карабіна – в будівлі, що належала О. Тихому та його матері. Експерти відзначили, що на зброї – шар пилу до 1 мм завтовшки. Свідки-сусіди відмітили, що ця зброя, можливо, залишилась ще з часів війни – від брата Олекси, що бавився нею, а невдовзі пропав безвісті на фронті. Але справу не закривали, хоча Тихий заявив, що нічого не знав про цю зброю.

Було прийнято рішення про вилучення всіх поштових відправлень на адресу О. І. Тихого.

15 лютого 1977 р. справу Тихого передано для провадження слідчому відділенню КДБ. Наступного дня було затверджено слідчу групу, до якої увійшли шість осіб – представники обласного управління та республіканського Комітету.

Тихий робить слідчим таку заяву: "Суть кримінальної справи мені не зрозуміла, оскільки пред'явлені мені обвинувачення не містять конкретних злочинних діянь і я не знаю, що маю спростовувати чи стверджувати".

Звернімось до документів, які слідчі вважали наклепницькими. В січні 1971 р. О. Тихий відправив до редакції газети "Радянська Донеччина" статтю під назвою "Роздуми про долю української мови та культури в Донецькій області". Зробивши історичний екскурс-огляд про процес заселення Донбасу, він пише: "Дружба грунтується на взаємній симпатії, взаєморозумінні. Чи можна говорити про дружбу, коли значна частина жителів Донецької області зневажливо ставиться до укр. культури та мови, дивиться на українців як на щось відживаюче, неповноцінне, не вчать їхньої мови, не болюють за їхнє теперішнє становище та майбутнє, а навпаки, заохочують українців до асиміляції, денаціоналізації чи, як іноді говорять, до злиття націй... Сьогодні укр. мова в Донецькій області є другорядною, нижчою, необов'язковою для вивчення, приреченою на злиття. Але вона ще звучить по радіо, телевізору, в кіножурналах, піснях під час випивок. Теперішнє ж покоління вчилось в українських школах, знає укр. мову, тільки не говорить нею, бо дехто (може один із 100 чоловік)

її не вчив, не знає. А що ж буде через 20-30 років? Ким стануть сьогоднішні діти, що від колиски чують тільки суржик та російську мову, в школі вивчають українську як іноземну? Невже наші діти та внуки під час переписів будуть записувати себе: "національність – совєцький, українського походження, родной язик – донбаський".

Далі О. Тихий пише: "Для зсунення ненормального становища, що склалося в області в останні десятиліття і веде до асиміляції українців, годилося б:

1) Видати масовим тиражем по найдешевшій ціні збірку висловлювань типу "Цікаві бувальщини", "Музиканти сміються" чи "Золоті розсипи" про рідну мову та мову взагалі, про батьківщину, про Україну, визначних людей минулого та сучасних.

2) Видати книгу, що вчила б, як буквар грамоті, любити, шанувати людську гідність, свій народ, Радянський Союз, всіх людей Землі. Якщо такої книги нема, оголосити конкурс.

3) Щоб вчителі ніде не соромились говорити рідною укр. мовою, постійно доводили, що людина без патріотичних устремлінь, без свідомої праці на користь свого народу (в першу чергу), без свідомого творення добра є віл, вартий лише того, щоб його запрягали в ярмо.

4) Не приймати вчителем будь-якого предмету людину, що не знає, не шанує української мови та культури.

5) Ганьбити тих, хто питає учнів чи студентів, якою мовою вести предмет чи курс, українською чи російською (мені однаково).

6) Зупиняти тих батьків та дітей, що рвуться до російських шкіл.

7) Запропонувати іншу роботу вчителям, які чванливо кажуть: "Укр. язик – це теляча мова" (слова директора укр. школи!); "Я не знаю украинского языка, он мне не нужен й вообще не нужен" (чув від багатьох учителів)".

Далі Тихий пропонував заходи до впровадження української мови в книгарнях, музеях, пресі, радіо та на телебаченні.

Крім того пропонувалось:

"11) Щоб закон у судовому порядку позбавляв громадянства Укр. РСР кожного, хто зневажає Україну, український народ, укр. мову. Щоб суд з найширшим оповіщенням громадськості виносив вироки ГРОМАДСЬКА ДОГАНА тим, хто з необережності чи несвідомо так чи інакше діяв на шкоду українському народові.

12) При влаштуванні на роботу, скороченні штатів, наданні квартир, прийомі до вузів та технікумів і т. д. надавати перевагу місцевим жителям"...

2 січня 1973 р. О. І. Тихий відправив Голові Президії Верховної Ради УРСР І.С. Грушецькому листа під назвою: "Думки про рідний Донецький край". В ньому, зокрема, йшлося: "Я за те, щоб в донецьких вузах вчились росіяни, грузини, в'єтнамці, юнаки та дівчата інших народів. Це зближує народи, взаємозбагачує їх. Але чужинці в вузах Донеччини повинні вчитись українською мовою. Тільки тоді вони одержать не лише знання за фахом, а й пізнають наш народ, його культуру, його звичаї та понесуть свої знання про Україну своїм народам".

Всього в обвинуваченні йому інкримінувалось 20 епізодів, що містили листи та статті, надіслані в редакції та посадовим особам. Із справи видно, що із змістом вказаних матеріалів були ознайомлені лише 2-3 людини.

Справу О. Тихого було об'єднано з такою ж справою М. Руденка (як свідчать документи, вони зустрічалися лише раз).

23 червня 1977 р. в Дружківці почався судовий процес. Головуючим був суддя Е.М. Зінченко, народними засідателями Л.Д. Неруш, А.Я. Лукашенко (запасний О.І. Безверхній), секретар суду Н.Г. Сусідка. Обвинувачення підтримував прокурор П.С. Аржанов. Захищали підсудних адвокати О.Г. Корецький, Ф.І. Олексівнін.

В останньому слові підсудний О.І. Тихий сказав (цитується за стенограмою):

"Я не визнаю себе винним ні в жодному пункту обвинувачення. В силу умов, які склалися у судовому засіданні, мені треба захищатись не тільки проти прокурора, а і проти

нав'язанного мені адвоката, який діяв проти мене, не захищав, а діяв на шкоду свого підзахисного. У судовому засіданні моє право на захист було ущемлено в багатьох пунктах. Я вважаю себе сином радянського народу, сином всього людства. Завжди в своїх діях я користувався своїми переконаннями - ні жодного закону я не порушив. Я і зараз не змінив свого внутрішнього переконання. Вважаю, що всі епізоди мого обвинувачення вигадані, не обґрунтовані. Під час попереднього слідства всі мої документи не досліджувались. Ні один із документів не можна інкримінувати мені як антирадянський. Я підтверджую, що авторами документів "Декларація" і "Меморандум № 1" є всі члени групи сприяння. Я не займався антирадянською агітацією та пропагандою. Як видно з усієї справи, злочину я не скоїв і прошу суд винести виправдовуючий вирок". (Під час останнього слова Тихого головуючий робив офіційне попередження про те, що якщо Тихий буде допускати образи на адресу прокурора, адвокатів, працівників КДБ, присутньої громадськості, то він згідно з ст. 319 КПК УРСР позбавить його останнього слова, але Тихий заперечував, пояснюючи, що на його думку він ніяких образ не допускав.

1 липня 1977 р. було оголошено вирок: за ст. 62 ч. 2 КК УРСР Тихого позбавити волі на 10 років з засланням на 5 років, за ст. 222 ч. 1 КК УРСР – на 3 роки позбавлення волі. Остаточно – 10 років позбавлення волі в виправно-трудовій колонії особливого режиму з засланням на 5 років.

15 вересня 1977 р. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду УРСР розглянула цю справу за касаційними скаргами та ухвалила: "Вироки залишити без змін".

У справі зберігається свідоцтво про смерть О.І. Тихого 6 травня 1984 р., причина смерті "рак шлунку з метастазами". Вказано місце смерті – РРФСР, м. Перм, район Ленін-ський.

31 жовтня 1990 р. перший заступник Голови Верховного Суду УРСР П. І. Цупренко направив протест (в порядку нагляду) до Пленуму Верховного Суду, в якому, зокрема, говориться: "Аналіз змісту перелічених робіт (О. Тихого, про які йшлось у вироку. – *В. Н.*) свідчить про те, що Тихий не переслідував мети повалення чи послаблення Радянської влади. Безпідставно суд дійшов висновку про те, що Тихий в розмовах... займався антирадянською агітацією та пропагандою... Тихий в розмовах... висловлювався в напрямку необхідності розвитку української мови, літератури та культури в межах Укр. РСР".

Постановою Пленуму Верховного Суду УРСР № 4174/90 від 7 грудня 1990 р. вироки відносно О.І. Тихого скасовано і справу закрито "за відсутністю в діях складу злочину" – за ч. 2 ст. 62 КК УРСР та "за недоведеності його участі у вчиненні злочину" – за ч. 1 ст. 222 КК УРСР (незаконне зберігання зброї).

* * *

Восени 1955 р. учень 10 класу середньої школи з м. Шахтарська комсомолець Іван Донченко створює антирадянську групу "Союз борців за національну Україну", "який проводив роботу по відторгненню України від СРСР" та створенню на її території "Самостійної України". До організації було залучено учня 8 класу Дудіна, робітника Кривошеєнка, робилися спроби втягнення інших осіб. Було розроблено шифр для спілкування, розповсюджувалися листівки, малювалися антирадянські гасла та плакати. У справі зберігаються зразки листівок. За обвинувальним висновком, І. Донченко давав завдання по придбанню вогнепальної зброї.

12 квітня 1956 р. Сталінський обласний суд відправив І.І.Донченка на 6 років у виправно-трудові табори з конфіскацією майна.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 32427-пф, арк. 148.

У жовтні 1955 р. учень міської друкарні Євген Доніченко створив у селищі Жовтневому Куйбишевського району м. Сталіно "нелегальну антирадянську групу "Реалістичний союз демократів", що ставив собі за мету боротьбу проти радянської влади".[1] Було розроблено статут та "Завдання" організації, складено текст клятви. Під час обшуку у нього знайдено рукописні брошури "Що таке демократія", "Маніфест демократичної партії", "Правила конспірації та революційне підпілля", "Завдання опозиції", тексти статей "Страйк у Воркуті", "До молоді", "Про кадри", "Програма комуністів", "Чи буде комунізм в країні", "Про радянську владу", "Про комуністичний маніфест", "З чого почати", рукописний журнал "Свободное слово" № 2 з антирадянськими віршами та розповідями, інше. Було також знайдено списки комуністів, чекістів, комсомольців, членів загонів допомоги міліції. Члени організації мали підпільні клички. Члени організації А. Сергієнко, С.Володченко та М. Малий неодноразово виготовляли (десятками та сотнями примірників) листівки антирадянського змісту та розповсюджували їх протягом 1956-1957 рр. Члени організації розсилали анонімні листи на адресу Сталінського клубу письменників, Ворошиловградського та Сталінського товариств художників, до Президії Верховної Ради СРСР. Неодноразово робилися спроби залучення до організації молодих робітників та учнів. Під час обшуку було знайдено стріляні гільзи від пістолета "ТТ", близько тисячі капсулей для мисливської рушниці, дев'ять патронів для військової гвинтівки, малокаліберні снаряди, фінські ножі та самопал.

27-29 листопада 1957 р. справу розглядав Сталінський обласний суд, який засудив вісімнадцятилітнього Є.Г. Доніченка на 8 років виправно-трудових таборів та позбавлення прав на 5 років; сімнадцятилітнього А.Л. Сергієнка – на 6 років виправно-трудових таборів та позбавлення прав на 5 років; двадцятирічного С.Є. Володченка - на 4 роки таборів без позбавлення прав; вісімнадцятирічного М.М. Малого на 4 роки таборів без позбавлення прав[2].

* * *

У 1966 р. Управління КДБ при Раді Міністрів УРСР в Донецькій області завело кримінальну справу на учасників підпільної організації "Союз справедливих" в місті Слов'янську, "створеної у 1963 1964 рр. для захоплення влади в країні".[3] До складу організації, створеної лікарем-психіатром 2-ї Житомирської психіатричної лікарні Тарасенком, входили інструктор міжрайонного протипожежного товариства у м. Слов'янську, студент 4 курсу Харківського юридичного інституту В.І.Голебенький, токар меблевої фабрики, член КПРС В.П.Щербина, електрик керамічного заводу, комсомолець Г.П. Кучеренко, вчитель середньої школи № 5 м. Донецька, студент-заочник 4 курсу Харківського державного університету комсомолець В.П. Захаренко, студент 5 курсу Донецького медичного інституту комсомолець М.І. Заровний, вчитель селища Кіровського безпартійний П.М. Наконечников. Всі вони були віком 25-27 років, а найстаршому, Наконечникову, було 38 років.

У справі зберігаються програма та статут організації, рукопис "антирадянського змісту", складені Л.С. Тарасенком, рукопис В.І. Голубенького "Очерки общественного предпринимательства", оцінений слідством як наклеп на радянську владу.

22 серпня 1966 р. начальник УКДБ Є.Г. Кравченко підписав "Повідомлення" про цю організацію на адресу секретаря Донецького обкому партії В.А.Сологуба, першого сек-

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 36913-пф.

[2] Там само. – Архівно-слідча справа 36913-пф, т. 2, арк. 320 зв – 321.

[3] Там само. – Архівно-слідча справа 20636-2ф, арк. 341-344.

ретаря Донецького міськкому партії М.П.Шульгіна, першого секретаря Слов'янського міськкому В.І.Нестеренка, першого секретаря Краснолиманського райкому В.І. Сиволоба[1].

Відносно осіб, що проходили по справі, було застосовано заходи профілактики. Комсомольців та члена партії Щербину було виключено з організації. На загальних зборах шкіл, де працювали члени організації, було засуджено їх дії та висловлено думку щодо неможливості перебування на посадах вчителів. Засновника організації Л.С. Тарасенка на зборах колективу 2-ї Житомирської психіатричної лікарні було попереджено, що якщо він продовжить свою антирадянську діяльність, то колектив порушить клопотання перед КДБ про притягнення його до кримінальної відповідальності"[2].

* * *

Ось ще декілька прикладів по справах людей, яких відносили до так званої категорії "дисидентів".

25 грудня 1970 р. Донецький обласний суд засудив до двох років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії загального режиму сорокап'ятирічного асистента кафедри інфекційних захворювань Донецького медичного інституту Сука Івана Степановича. Наведемо лише фрагмент з обвинувального висновку: "Сук, проживаючи у містах Києві та Донецьку, протягом 1964-1970 рр. придбав у різних осіб та зберігав у себе на квартирі до дня арешту з метою подальшого їх розповсюдження так звані самвидавські документи під назвами: "Репортаж з заповідника імені Берія", "До керівників комуністичних партій світу", "Голові Ради Міністрів Укр. РСР", підписане "Творча молодь м. Дніпропетровська", "Скільки українців на світі?", "Відповідь діячам культури Укр.РСР від діячів української культури в Америці і Канаді"...[3]

Серед пунктів обвинувачення – "зберігання антирадянських націоналістичних книг": "Історія України" Д. Дорошенка, "Історія України" М.Грушевського, "Історія січових стрільців". За злочин вважалося ознайомлення кого-небудь з альбомом "Українські січові стрільці. До 20-ліття виступу". Під час обшуку також було знайдено машинописний текст "Інтернаціоналізм чи русифікація" І. Дзюби.

Цікавим у цій справі було й те, що суд перекваліфікував діяльність І.С.Сука зі статті 62 ч. 1 КК УРСР (антирадянська агітація та пропаганда) на ст.187-1 (поширювання завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять радянський державний і суспільний лад) у зв'язку з відсутністю достатніх доказів того, що обвинувачений мав за мету підрив та послаблення радянської влади[4].

* * *

31 липня 1970 р. рішенням Донецького обласного суду було призначено примусові заходи медичного характеру з розміщенням у психіатричній лікарні спеціального типу асистента кафедри експериментальної фізики Донецького державного університету Анатолія Івановича Демчишина. Двадцятидев'ятилітнього викладача було обвинувачено в тому, що він ви-

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 20636-2ф, арк. 344.
[2] Там само. – Арк. 350-385.
[3] Там само. – Архівно-слідча справа 32571-пф, т. 2, арк. 67.
[4] Там само. – Архівно-слідча справа 32571-пф, т. 3, арк. 168.

готовив та відправив на адресу ЦК КП України та на адресу Ради Міністрів РРФСР тракта "К пересмотру" (обсягом 338 арк.), в якому закликав до зміни політичного ладу в СРСР шляхом створення другої політичної партії, опозиційної до КПРС, та до передачі законодав чої влади профспілкам[1].

У 1973 р. за клопотанням начальника "установи" (закритої психлікарні) судова колегія кримінальних справ Донецького облсуду винесла рішення щодо розміщення А.І.Демчиши на у примусовому порядку в психіатричну лікарню загального типу. А у 1975 р. його відпра вили на лікування на загальних засадах[2].

* * *

Розуміння дійсних спрямувань політичних репресій неможливе без з'ясування юридич них основ (законних та підзаконних актів), що регламентували цю діяльність. До початку 60-х років діяли документи, на сутності та реальній спрямованості яких ми й зупинимося (зазна чимо, що до завдання цього дослідження не входить безпосередньо юридичний аналіз цих документів; йдеться лише про аналіз їх змісту та його еволюцію). Перш за все, це – Кримі нальний кодекс (далі – КК) УРСР (УСРР), затверджений у 1927 р. Він включав так звану "Особливу частину". Перший розділ – "Контрреволюційні злочини" – мав, фактично, одну статтю – 54. У статті 54-1 "Контрреволюційною вважається всяка дія, спрямована на пова лення, підрив або послаблення влади робітничо-селянських рад і обраних ними на підстав Конституції Союзу РСР і Конституцій союзних республік робітничо-селянських урядів Со юзу РСР, союзних і автономних республік, або на підрив чи послаблення зовнішньої безпе ки Союзу РСР і основних господарських, політичних та національних здобутків пролетар ської революції..."[3]

Стаття 54 з наступними позначками від першої до чотирнадцятої з додатковими літе рами деталізувала зміст контрреволюційних злочинів, зокрема: за зраду батьківщини, вте чу або переліт за кордон військовослужбовця, недонесення з боку військовослужбовця про готовану або вчинену зраду, за збройне повстання або вторгнення з контрреволюційною метою на радянську територію озброєних банд, захоплення влади в центрі або на місцях, за зносини з контрреволюційною метою з іноземною державою або з окремими її пред ставниками, а також за сприяння будь-яким способом іноземній державі, що воює з Со юзом РСР або бореться з ним шляхом інтервенції чи блокади, за допомогу будь-яким спо собом міжнародній буржуазії, а також окремим суспільним групам і організаціям здійсни ти ворожу проти Союзу РСР діяльність, за сприяння ворожим діям, за шпигунство, пере дачу або збирання для передачі економічних відомостей, які не підлягають оголошенню, за розголошення державної таємниці, за підрив державної промисловості, транспорту, торгівлі, грошового обігу або кредитної системи та кооперації, за вчинення терористич них актів, спрямованих проти представників радянської влади або діячів революційних робітничих і селянських організацій, за вчинення диверсії, за пропаганду або агітацію, які закликає до повалення, підриву або послаблення радянської влади чи до вчинення окре мих контрреволюційних злочинів, а також за розповсюдження чи виготовлення або збері

---

[1] Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа 32636-пф арк. 230.

[2] Там само. – Арк. 297, 309.

[3] Реабілітація репресованих: Законодавство та судова практика. Офіційне видання, за ред. В.М. Маляренка – Київ: Юрінком, 1997. – С. 20.

гання контрреволюційної літератури, за організаційну діяльність, спрямовану на підготування або вчинення відповідних злочинів та за контрреволюційний саботаж.[1]

Окрім того, у другому розділі Особливої частини (ст. 55) йшлося про злочини проти порядку управління, тобто вчинення без контрреволюційної мети дії, що порушує правильну діяльність органів управління чи народного господарства або послаблює силу і авторитет влади і поєднана з опором органам влади, перешкодою їх діяльності або непокорою законам.[2] Деталізувалися вони через статті 56 – 58 та 80: масові заворушення, збройний опір владі, бандитизм, ухилення від чергового призову на дійсну військову службу, за ухилення від призову до тилового ополчення і трудових частин, за відмову або ухиляння в умовах воєнного часу від внесення податків або від виконання повинностей, за пропаганду або агітацію, спрямовану на підбурювання національної або релігійної ворожнечі чи розбрату, за вироблення фальшивих грошей, чеків, документів та цінних паперів, знаків поштової оплати та транспортних квитків, за кваліфіковану контрабанду, за сприяння незаконному переходу державних кордонів, за таємне або явне загарбання вогнепальної зброї, зруйнування або пошкодження шляхів, споруд, за порушення працівниками транспорту трудової дисципліни та службових обов'язків, за здачу державі недоброякісних продуктів.[3]

Розділ четвертий визначав ознаки злочинів по порушенню правил відокремлення церкви від держави.[4]

25 лютого 1927 р. Центральний Виконавчий Комітет СРСР (далі – ЦВК СРСР) затвердив "Положення про злочини державні (контрреволюційні) та особливо для СРСР небезпечні злочини проти порядку управління". Цей документ давав уточнення та тлумачення відповідних положень Кримінального кодексу.[5]

Постановою ЦВК СРСР від 8 червня 1934 р. було встановлено на доповнення до Постанови від 25.02.1927 р., що зрада Батьківщини карається розстрілом з конфіскацією майна, а при наявності пом'якшуючих обставин – позбавлення волі на термін 10 років з конфіскацією (щодо військовослужбовців позбавлення волі не використовувалося). У разі втечі військовослужбовця за кордон повнолітні члени його родини, що сприяли цьому, позбавлялися волі терміном від 5 до 10 років з конфіскацією, а всі інші підлягали висиланню до Сибіру на 5 років з позбавленням виборчих прав. Було також визначено, що недонесення військовослужбовця про підготовку або здійснення зради Батьківщини карається терміном ув'язнення на 10 років.[6]

Постановою ЦВК СРСР від 2 жовтня 1937 р. з метою подальшої боротьби проти шпигунства, шкідництва, диверсійних актів було збільшено термін покарання за ці злочини до 25 років.[7]

Прокурор СРСР видав 23 січня 1935 р. директиву, згідно з якою контрреволюційні виступи, що схвалювали терористичні акти щодо "вождів партії та радянського уряду", кваліфікувалися відповідно до ст. 54-10 КК, тобто – як контрреволюційна пропаганда та агітація, а на випадок організованого характеру цих виступів – по ст. 58-11.[8]

Директива Наркомату юстиції СРСР № 13с від 15 квітня 1938 р. "Про кваліфікацію контр-

---

[1] Реабілітація репресованих... – С. 20-25.
[2] Там само. – С. 25.
[3] Там само. – С. 25-31.
[4] Там само. – С. 31-32.
[5] Там само. – С. 32-36.
[6] Там само. – С. 36-37.
[7] Там само. – С 37-38
[8] Там само. – С. 38-39.

революційних терористичних висловлювань" констатувала: "У ряді місць встановилася практика кваліфікації контрреволюційних терористичних висловлювань по ст. 58-10 КК РСФСР та відповідних статтях КК інших союзних республік. Така кваліфікація злочинів про контрреволюційні терористичні висловлювання є політично невірною". Далі було вказано про необхідність кваліфікувати такі злочини за ст. 58-8 КК РРФСР (на Україні - 54-8), тобто, як за терористичні акти проти представників радянської влади.[1] Таким чином, провину було покладено, як це часто бувало у таких випадках, "на місця".

Низкою підзаконних актів було встановлено або уточнено кваліфікацію певних злочинів воєнних часів. Так, наказом Наркомату юстиції СРСР № 6 від 26 січня 1942 р. була встановлена відповідальність за ухилення від здачі трофейного майна. Згідно з листом НКЮ СРСР № 18/28с від 15 листопада 1941 р. було роз'яснено, що в умовах воєнного часу, незалежно від оголошення місцевості на воєнному становищі, застосовується частина друга ст. 58-10 (54-10 для УРСР), тобто – розстріл, або при пом'якшувальних обставинах – не менше трьох років позбавлення волі з конфіскацією майна.[2]

Наказом Прокурора СРСР № 46сс від 15 травня 1942 р. "Про кваліфікацію злочинів осіб, що перейшли на службу до німецько-фашистських окупантів в районах, тимчасово зайнятих ворогом" було відмічено, що у судовій практиці зафіксовано випадки, коли ця категорія осіб притягалася до відповідальності не як зрадники Батьківщині, а, згідно з ст. 54-3, за зносини з іноземною державою або з її представниками з контрреволюційною метою.

Було наказано: "1) Радянських громадян, що перейшли на службу до німецько-фашистських окупантів, а також виконували вказівки німецької адміністрації по зібранню продовольства, фуражу та речей для потреб німецької армії, по відновленню промислових та комунальних підприємств, або іншими діями допомагали німецько-фашистським окупантам; шпигунів; провокаторів; доносників, що були викриті у видачі партизанів, комуністів, комсомольців, радянських працівників та їх родин; брали участь у розвідці та бойових діях проти партизанських загонів та частин Червоної армії; брали участь в роботі каральних німецьких органів – притягати до відповідальності за ст. 54-1 "а" КК РРФСР та відповідними статтями КК інших союзних республік". Тобто, як за зраду Батьківщині (тут є цікавий момент: у Кримінальному кодексі дослівно йдеться про "зраду батьківщини" – з малої літери, а в наказі, вперше, "зраду Батьківщині", тобто – "кого" чи "кому").

Далі у наказі записано: "2. Не притягати до кримінальної відповідальності: а) радянських громадян, що займали адміністративні посади при німцях, якщо в процесі розслідування буде встановлено, що вони подавали допомогу партизанам, підпільникам та частинам Червоної армії або саботували вимоги німецьких властей, допомагали населенню у приховуванні запасів продовольства та майна, або іншими способами активно сприяли боротьбі з німецько-фашистськими окупантами; б) робітників та службовців, службовців адміністративних установ та осіб, що займалися своєю професією (лікарі, агрономи, ветеринари та ін.), якщо внаслідок ретельного розслідування буде встановлено, що в їх діях відсутні ознаки, перераховані у пункті 1 цього наказу. 3…Не допускати огульного притягнення радянських громадян по підозрі у сприянні ворогу. Добровільна явка з повинною при відсутності тяжких наслідків злочинної діяльності обвинуваченого повинна розглядатися як пом'якшуюча провину обставина".[3]

Згідно з директивою НКЮ та Прокурора СРСР № 1096 від 31 липня 1942 р. на виконання Наказу Народного Комісара Оборони Сталіна № 227 від 28 липня того ж року було визначено кваліфікувати дії командирів, комісарів та політпрацівників, що самовільно відступили з бойових позицій без наказу, як зраду Батьківщині, з винесенням вищої міри соціального

[1] Реабілітація репресованих… – С. 39-40.
[2] Там само. – С. 45.
[3] Там само. – С. 44-45.

захисту розстрілу. Таким саме був зміст Директиви Прокурора СРСР №13/18580с від 12 жовтня 1942 р., що кваліфікувала дезертирів Червоної армії, які займалися бандитизмом, збройними грабунками та контрреволюційною повстанською діяльністю.[1]

19 квітня 1943 р. було видано Указ Президії Верховної Ради СРСР "Про заходи щодо покарання для німецько-фашистських злодіїв, винних в убивствах та катуванні радянського цивільного населення та полонених червоноармійців, для шпигунів, зрадників Батьківщини з числа радянських громадян та їх посібників". Пункт другий цього Указу встановлював: "Посібники з місцевого населення, викриті у сприянні злодіям у скоєнні розправ та насильств над цивільним населенням та полоненими червоноармійцями, караються засланням на каторжні роботи на термін від 15 до 20 років".[2]

Питання, пов'язане з уточненням поняття "зрада Батьківщині" було розглянуто Пленумом Верховного Суду СРСР. У його постанові № 22/М/16/У/сс від 25 листопада 1943 р. зазначалося, що невірною була кваліфікація у ряді випадків, воєнними трибуналами "будь-яке сприяння, що здійснене радянськими громадянами німецьким загарбникам у період тимчасової окупації, незалежно від характеру цього сприяння". Тобто, йшлося про необхідність знаходити різницю між зрадниками Батьківщини та посібниками ворогу. Було визначено, що зрадниками Батьківщини вважаються громадяни СРСР, що у період тимчасової окупації служили в гестапо, на відповідальних посадах бургомістрів, начальників поліції, комендантів тощо; доставляли ворогу відомості, що складають військову та державну таємницю; видавали або переслідували партизанів, військовослужбовців Червоної армії, радянських активістів та членів їх родин; брали безпосередню участь у вбивствах та насильствах над населенням, грабунках та знищенні майна громадян, держави, установ; та рівнозначно – військовослужбовці, які перейшли на бік ворога. Далі визначалося, що посібниками слід вважати тих осіб, що виконували завдання загарбників по збиранню продовольства, фуражу та речей для німецької армії, по відновленню промислових підприємств, транспорту та сільського господарства або здійснювали сприяння у цьому при відсутності ознак зради Батьківщини, про які йшлося вище. Було також визначено дві категорії громадян, що не підлягали кримінальному переслідуванню: а) займаючи при окупації адміністративні посади, допомагали партизанам, підпільникам та частинам Червоної армії або саботували виконання вимог окупантів, допомагали населенню у приховуванні продовольства, майна тощо, б) дрібні службовці адміністративних установ та спеціалісти, що займалися своєю професією (лікарі, ветеринари, агрономи, інженери, вчителі тощо).[3]

Таким чином, ця постанова повинна була внести суттєві корективи у вирішення долі багатьох людей. Відмітимо, забігаючи дещо вперед, що саме невиконання положень зазначеного уточнення стало основною причиною значно суворішого покарання тих, кого пізніше було реабілітовано.

7 серпня 1944 р. Пленум Верховного Суду СРСР прийняв спеціальну Постанову № 12/8/у/с, у якій було зазначено: "Ворожу діяльність, здійснену проти радянської держави "оунівцями" – членами антирадянської організації "ОУН" – з числа радянських громадян кваліфікувати за статтями 54-1 "а" або 54-1 "б" та 54-11 КК УРСР". Тобто, згідно з КК 1927 р. це – зрада Батьківщини, яка може посилюватися за участі військовослужбовців, та організаційна діяльність, спрямована на підготування або вчинення контрреволюційних злочинів.[4]

У наступні роки було прийнято ще декілька актів, постанов та наказів, що уточнювали юридичні аспекти використання тих чи інших заходів безпосередньо відносно тих осіб, які

---

[1] Реабілітація репресованих... – С. 45.
[2] Там само. – С. 146.
[3] Там само. – С. 47-49.
[4] Там само. – С. 20, 24, 49.

вже знаходилися у місцях виконання вироків (втеча з місць обов'язкового та постійного поселення тощо).

23 грудня 1958 р. було прийнято Закон СРСР "Про кримінальну відповідальність за державні злочини". Він повинен був замінити застаріле "Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо для СРСР небезпечні злочини проти порядку управління)" від 25 лютого 1927 р. та доповнення до нього (Постанова ЦВК СРСР від 8 червня 1934 р.)

У новому законі вже не було поняття "контрреволюційні злочини", замість нього ввели нове – "особливо небезпечні державні злочини". Принципово новими були тлумачення певних видів злочинів. Якщо раніше зрадою Батьківщини вважалися "дії, здійснені громадянами СРСР на шкоду воєнній міці Союзу РСР, його державної незалежності та недоторканності його території, а саме: шпигунство, видача воєнної чи державної таємниці, перехід на бік ворога, втеча або переліт за кордон", то тепер йшлося про "дії, навмисно здійснені громадянином СРСР на шкоду суверенітету, територіальній недоторканності або державної безпеки та обороноздатності СРСР: перехід на бік ворога, шпигунство, видача державної або воєнної таємниці іноземній державі, втеча за кордон або відмова повернутися з-за кордону в СРСР, здійснення допомоги іноземній державі у проведенні ворожої діяльності проти СРСР, а також змова з метою захоплення влади".[1]

Казуїстична сутність нововведень, що підкреслені нами, полягала у можливості ширше тлумачити ті чи інші дії громадян, що, м'яко кажучи, не задовільняли правлячу партію та владу. Це є показовим моментом, оскільки "уточнення" було зроблено саме на початку так званої хрущовської "відлиги". До розряду особливо небезпечних було введено поняття "відмова повернутися з-за кордону" до соціалістичного раю. Це було ознакою саме того ладу, та виключним явищем для усього світу, де людина могла обирати країну перебування, якщо не порушувала її закони (у різних статусах, включаючи так званих біженців, осіб без постійного місцеперебування тощо).

Значно ширшими були тлумачення таких злочинів як шпигунство, терористичний акт, диверсія, шкідництво, антирадянська агітація та пропаганда, організаційна діяльність, спрямована на здійснення особливо небезпечних державних злочинів, участь у антирадянській організації. Так, у 1927 р. шпигунством вважалися "передача, викрадення або збирання з метою передачі відомостей, що за змістом своїм є спеціально охоронюваною державною таємницею, іноземним державам, контрреволюційним організаціям або приватним особам", а у 1958 р. це – "передача, а також викрадення або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх агентурі відомостей, що являють собою державну або воєнну таємницю, а також передача або збирання за завданням іноземної розвідки інших відомостей для використання їх на шкоду інтересам СРСР, якщо шпигунство здійснене іноземним громадянином або особою без громадянства".[2]

Терористичним актом раніше вважалися невизначені (у документі) дії, спрямовані проти представників радянської влади або діячів революційних робітничих та селянських організацій, та участь у виконанні цих актів осіб, які не належали до контреволюційних організацій. Згідно з законом 1958 р. терористичний акт – це "убивство державного або громадського діяча або представника влади, здійснене у зв'язку з його державною або громадською діяльністю, з метою підриву або послаблення радянської влади.[3] Тобто, тут було введене реальне поняття, на відміну від абстрактних "дій" за документом 1927 р.

Раніше під диверсією малися на увазі зруйнування або пошкодження з контрреволюцій-

[1] Реабілітація репресованих... – С. 55.
[2] Там само. – С. 34, 56.
[3] Там само.

ною метою вибухом, підпалюванням або іншими способами залізниць або інших шляхів та засобів сполучення, засобів народного зв'язку, водопроводу, громадських складів та інших споруд або державного та громадського майна. Тепер визначення було таким: "Здійснення з метою послаблення Радянської держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, спричинення тілесних пошкоджень або іншої шкоди їх здоров'ю, на зруйнування або пошкодження підприємств, споруд, шляхів та засобів сполучення,засобів зв'язку або іншого державного та громадського майна, а також здійснення у тих саме цілях масових отруєнь або розповсюдження епідемій та епізоотій".[1] Й у цьому випадку видно не тільки спробу удосконалення юридичного змісту статті, а й намагання зробити більш жорстокими каральні заходи держави.

За Положенням 1927 р. передбачалися дії, які не було термінологічно визначено: "підрив державної промисловості, транспорту, торгівлі, грошового обігу або кредитної системи, а також кооперації, здійснений у контрреволюційних цілях шляхом відповідного використання державних установ та підприємств або протидія їх нормальній діяльності, а також використання державних установ і підприємств або протидії їх діяльності, здійснені в інтересах колишніх власників або зацікавлених капіталістичних організацій". У статті 6 Закону 1958 р. ці дії мали назву – "Шкідництво", тобто: "Діяння або бездіяння, спрямоване на підрив промисловості, транспорту, сільського господарства, грошової системи, торгівлі або інших галузей народного господарства, а також діяльності державних органів або громадських організацій з метою послаблення Радянської держави, якщо це діяння здійснене шляхом використання державних або інших громадських установ, підприємств, організацій або шляхом протидії їх нормальній роботі".[2] У цьому випадку визначення мало на увазі саме діяння або бездіяння.

Принципово новими були підходи до встановлення юридичних меж визначення понять пропаганда та агітація, які підлягали кримінальному переслідуванню. У Положенні 1927 р. стаття 10 мала таке звучання: "Пропаганда та агітація, що вміщують заклик до повалення, підриву або послаблення радянської влади або до здійснення окремих контрреволюційних злочинів, а так само розповсюдження або виготовлення, або зберігання літератури того ж змісту". Окрім того, у статті був додаток: "Ті ж дії при масових заворушеннях або з використанням релігійних або національних забобонів мас, або у воєнних обставинах, або в місцевостях, що об'явлені на воєнному становищі". Та зовсім інший зміст був у статті 7 Закону 1958 р.: "Агітація або пропаганда, що проводиться з метою підриву або послаблення радянської влади, або здійснення окремих особливо небезпечних державних злочинів, розповсюдження з тими ж цілями наклепницьких вигадок, що паплюжать радянський державний та суспільний лад, а також розповсюдження або виготовлення та зберігання з тими ж цілями у письмовій, друкованій або іншій формі творів такого ж змісту... Ті ж дії, здійснені з використанням грошових коштів або інших матеріальних цінностей, отриманих від іноземних організацій або осіб, діючих в інтересах цих організацій, або особою, раніш засудженою за особливо небезпечні злочини, а також здійснені у воєнний час".[3]

В обох випадках не було виділено різниць між поняттями "пропаганда" та "агітація". Новий підхід передбачав введення термінів "наклепницькі" та "вигадки". Але, як зрозуміло, способи та шляхи встановлення "наклепницького" характеру віддавалися слідчим та судовим органам. Що, безперечно, давало можливості для всіляких перекручень, підтасовок тощо.

Відповідні "уточнення", що не тільки осучаснювали юридичний зміст певних державних злочинів, а й давали змогу розширити коло "передбачуваних" злочинців, було введено й у інші статті Закону 1958 р.

Було також додано перелік та визначення нових антидержавницьких злочинів. Так, терористичний акт проти представника іноземної держави передбачав убивство з метою провокації

---

[1] Реабілітація репресованих... – С. 35, 57.
[2] Там само
[3] Там само. С. 35, 58.

війни або міжнародних ускладнень.[1] Додавалися статті щодо "закликів до здійснення злочинів проти держави", "пропаганди війни", "закликів до насильницького повалення або зміни радянського державного та суспільного ладу або до насильницького зламу єдності території СРСР", "особливо небезпечних державних злочинів, здійснених проти іншої держави трудящих".[2]

У відповідності до Закону СРСР "Про кримінальну відповідальність за державні злочини" від 25 грудня 1958 р. було розроблено та затверджено Кримінальний кодекс УРСР 1960 року, в якому була також Особлива частина, що вміщувала главу I "Державні злочини". Ця глава мала дві частини: 1) особливо небезпечні державні злочини, 2) інші державні злочини.

Структурно та змістовно КК УРСР 1960 р. був продовженням та розвитком КК 1927 р. Внесені зміни та доповнення текстуально повторювали положення та статті Закону 1958 р.

Таким чином, Радянська держава, організуючи та реалізуючи політичні репресії на теренах України силами відповідних юридично-законодавчих та виконавчих установ спиралася на певне юридичне підґрунтя. Робилися спроби якось осучаснювати цю базу. Але, виходячи з потреб охорони, перш за все влади, ця діяльність була значною мірою консервативно-негнучкою. У екстремальні часи, на прикладах періоду Великої Вітчизняної війни, ми бачимо, що динамічність легітивної бази не відповідала вимогам. Це призводило до повсякденного та повсюдного порушення, різноманітних уточнень, роз'яснень по використанню дікчого законодавства. Звідсіля – незаконні репресії, що мали своїми основами й відповідні негаразди у правовому полі.

У повоєнні часи загалом продовжувалися "традиції", закладені як у саму правничо-каральну систему, так і у її законодавчу базу.

Наведені нами документи були основою, формальним орієнтиром для керівництва та рядових працівників органів держбезпеки в їх повсякденній роботі. Вони визначали напрямки діяльності, її акценти та можливі результати.

* * *

Якими ж були кількісні оцінки репресій?

Розподіл реабілітованих уродженців Донецької області (по роках арештів)

Роки	Осіб	Роки	Осіб	Роки	Осіб
1919	7	1941	3895	1963	3
1920	118	1942	1592	1964	10
1921	66	1943	1785	1965	2
1922	2	1944	1440	1966	3
1923	2	1945	1025	1967	-
1924	13	1946	386	1968	2
1925	37	1947	318	1969	1

(Закінчення на стор. 71).

[1] Реабілітація репресованих... - С. 56-57.
[2] Там само. – С. 63-64.

(Продовження таблиці. Початок на стор. 70).

1926	20	1948	258	1970	2
1927	99	1949	331	1971	-
1928	137	1950	215	1972	-
1929	466	1951	201	1973	-
1930	1558	1952	70	1974	1
1931	962	1953	85	1975	1
1932	1557	1954	12	1976	-
1933	1964	1955	15	1977	2
1934	536	1956	8	1978	-
1935	1068	1957	35	1979	1
1936	1462	1958	28	1980	-
1937	17213	1959	6	1981	5
1938	8168	1960	3	1982	4
1939	257	1961	3	Загалом	47983
1940	518	1962	11		

Таким чином, в Донецькій області було реабілітовано близько 48 тисяч громадян, які були незаконно репресовані в роки радянської влади.

Масові політичні репресії радянських часів зачепили майже кожну родину. Катами тоталітарної держави було обірвано і понівечено життя сотень тисяч людей.

Як підтверджено історією, комуністична система не могла забезпечити своїм громадянам гідного рівня життя. Пропагандистська машина працювала над тим, щоб у населення створювалося враження, що воно живе краще за всіх у світі. Тим же, хто виявляв якесь невдоволення, рота затуляли. Найбільш поширеним було обвинувачення в тому, що люди чинять наклеп на радянську владу або ганьблять її. Їх карали за нарікання на тяжке матеріальне становище, за порівняння умов життя в СРСР та за кордоном, а також у дореволюційні часи. У багатьох випадках антирадянською пропагандою вважався факт відмови вступати до колгоспу, висловлювання про помилки та викривлення в проведенні колективізації та індустріалізації, поширенні стахановського руху та інших заходів влади.

Аварії на шахтах, обумовлені специфікою цього важкого виробництва, були приводом для обвинувачень у диверсіях, саботажі та тероризмі.

Державними злочинцями вважалися ті, хто схвально відгукувався про Л. Троцького, М. Бухаріна, О. Рикова, М. Тухачевського, І. Якіра, І. Уборевича, інших "ворогів" народу, а також і такі, хто негативно висловлювався про "вождя народів" та його оточення.

Особливо жорстоко каралася думка про незалежність України. Вчитель, який у школі насмілювався розповісти дітям про таких видатних діячів України, як Іван Мазепа, Пилип Орлик, Симон Петлюра, наступного дня опинявся за гратами. Комуністична держава не тільки руйнувала церкви, а й переслідувала окремі віровання – адвентистів сьомого дня, євангель-

ських християн-баптистів, п'ятдесятників. Їх відправляли до таборів за те, що вони молилися Богові "не так і не там".

Але навіть у найтяжчі роки тоталітаризму народ не був до кінця заляканим та повністю покірним. Люди складали анекдоти, вірші, співали частівки, в яких давали належну оцінку діям комуністичної партії та її провідників.

Органи держбезпеки створили розгалужену мережу "інформаторів-сексотів", "агентів" та "резидентів". Страх примушував людей доносити. В таборах сиділи й ті, хто слухав, але не доніс.

Окрему категорію репресованих складали члени родин зрадників Батьківщини, вся провина яких була у тому, що вони були родичами засуджених.

Репресії проти багатьох людей були наслідком зумисної фальсифікації. З заарештованих шляхом застосування тортур, позбавлення сну, голодом та холодом вибивали "зізнання" у скоєнні злочину. Саме зізнання обвинуваченого, згідно з теорією прокурора СРСР А.Вишинського, було "царицею доказу". У звітах органів НКВС репресованих робітників, колгоспників та службовців "переводили" в категорії куркулів та так званих "колишніх людей" (колишніх царських чиновників, офіцерів, жандармів, дворян, торгівців, власників підприємств тощо).

Багатьох працівників органів держбезпеки, причетних до репресій, було суворо покарано, з обвинуваченнями, які вони застосовували щодо невинних людей. Серед них – працівники ДПУ – НКВС в Донецькій (Сталінській) області: три колишніх начальники облуправління, сім начальників відділів, дев'ять керівників відділень, підрозділів у Сталіно, Чистяковому, Штерівці, Волновасі, Слов'янську, керівники різного рівня УДБ на транспорті, оперуповноважені. Багатьох було обвинувачено у фальсифікації слідства, застосуванні незаконних методів його ведення.

Процес реабілітації незаконно засуджених почався у 1953 р., після смерті Й. Сталіна. Верховному Суду СРСР було надано право переглядати за протестами Генерального прокурора рішення колишніх колегій ДПУ, трійок та Особливої наради при НКВС-МДБ-МВС СРСР.

В Україні цю роботу практично почали проводити у 1954 р. 3 липня 1954 р. КДБ СРСР видає директиву № 34/175 сс, якою було рекомендовано процес реабілітації. У 1954-1959 рр. реабілітовано близько 250 тисяч громадян, однак, у подальшому процес реабілітації фактично було припинено. Перевірки проводилися тільки за заявами репресованих чи їх родичів. За наступні 28 років реабілітовано лише 60 тисяч осіб.

У 1989 р. процес реабілітації було відновлено. У 1991 р. Президент СРСР видав Указ "Про відновлення прав усіх жертв політичних репресій 20-30-х років", яким скасував судовий порядок реабілітації громадян, що існував раніше, але не передбачив ніякого іншого правового механізму її проведення, чим практично "зв'язав" руки правоохоронним органам, позбавивши їх можливості приймати рішення у справах.

Все це потребувало прийняття закону, який би став ефективним правовим інструментом для відновлення історичної справедливості.

Прийнятий 17 квітня 1991 р. Закон України "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні" суттєво спростив порядок реабілітації, але він не допускає випадків реабілітації осіб, винних у скоєнні тяжких злочинів.

Реабілітації підлягають особи, які з політичних мотивів були необгрунтовано засуджені судами України або піддані репресіям на території України позасудовими органами, в тому числі "двійками", "трійками", "особливими нарадами" і в будь-якому іншому позасудовому порядку, за вчинення на території України діянь, кваліфікованих як контрреволюційні злочини, антирадянська агітація і пропаганда, поширення явно неправдивих вигадок, що ганьблять радянський державний і суспільний лад, порушення законів про відокремлення церкви

від держави і школи від церкви, посягання на особу та права громадян під приводом виконання релігійних обрядів. Підлягають реабілітації також особи, щодо яких із політичних мотивів було застосовано примусові заходи медичного характеру.

Згідно зі змінами та доповненнями, передбаченими Законом від 15 травня 1992 р., дію цього Закону поширено на громадян України, які постійно проживали в Україні, а згодом були репресовані за межами колишнього СРСР.

Пройшли роки, десятиліття, але в пам'яті народній, пам'яті рідних та близьких, нащадків залишається скорбота за безвинно загиблими. Сьогодні місця поховання багатьох з них невідомі, бо система намагалася стерти навіть згадку про них.

Ми сподіваємося, що підготовлене видання стане реальним пам'ятником жертвам тоталітарного режиму.

Світла пам'ять шахтарям і вчителям, колгоспникам і залізничникам, металургам і вченим, будівельникам і будівничим, всім, хто постраждав у роки політичних репресій!

В.М. Нікольський,
доктор історичних наук.

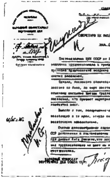
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СЕКРЕТАРЮ ЦК ВКП/б/.

тов. С Т А Л И Н У.

Постановлением ЦИК СССР от 27/V-34 г. ...

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР /Г.ЯГОДА/

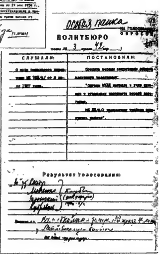
Особая папка

НА ГОЛОСОВАНИЕ ОПРОСОМ

ПОЛИТБЮРО

СЛУШАЛИ:	ПОСТАНОВИЛИ:
[illegible]	[illegible]

Результат голосования:

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Вашій увазі, шановний читачу, пропонується лише частка тих матеріалів, які підтверджують аналіз і висновки, зроблені у вступній частині видання відносно становлення і розвитку тоталітаризму в СРСР, в Україні з 1917 по 1985 рік і, зокрема, однієї з найтрагічніших його сторінок – політичних репресій в названий період.

Документові, як найоб'єктивнішому і найвірнішому джерелу, завжди надавалося виключного значення як на державному, так і на побутовому рівнях. Недарма говориться, що те, що написано пером, не вирубаєш і сокирою. Хоч слід відразу зазначити, що цією "сокирою" на різних етапах історичного розвитку суспільства дослідники користувались, виходячи зі своїх політичних інтересів, тобто трактували документ так, як у даному випадку було вигідним.

І для того, щоб читач на основі фактичного матеріалу не упереджено, а об'єктивно зміг оцінити ситуацію того часу в її різнопланових і багатогранних політичних і соціально-економічних аспектах, публікуються архівні документи, розподілені умовно на декілька груп.

До першої групи віднесені документи вищого партійного і радянського керівництва. Насамперед, це висловлювання В.І. Леніна, звернення, постанови Всеросійського центрального виконавчого комітету (ВЦВК) і Ради народних комісарів (РНК), циркулярні листи ЦК РКП(б): про визнання контрреволюційною дією спроб присвоїти собі функції державної влади, про набатний дзвін, про червоний терор, про розкозачування, про Державне політичне управління (ДПУ), про адміністративне заслання та інші, які заклали основу репресивної машини.

Документи 30-х – 50-х років характеризують подальше посилення репресивних заходів, викликаних політичними, соціально-економічними і культурно-духовними діями керівництва країни (партійні дискусії, індустріалізація, колективізація, культурна революція), формами і методами, втілення в життя яких не все населення схвалювало. До "незгодних" застосовувались засоби впливу, які формувались і визначались в цей період владними структурами держави – політбюром ЦК ВКП(б) і президією Центрального виконавчого комітету СРСР. Репресивні дії в країні розгорнулись задовго до вбивства Кірова, після чого, як відомо, терор набув справді тотального характеру, охопивши всі прошарки суспільства. Дану тезу підтверджує постанова президії ЦВК СРСР про порядок ведення справ про підготовку або здійснення терористичних актів, про внесення змін до діючих карно-процесуальних кодексів союзних республік (від 1 грудня 1934 року і від 14 вересня 1937 року), виписки з протоколів політбюро ЦК ВКП(б) про порядок проведення арештів, про антирадянські елементи (від 2 лютого 1937 року і від 31 січня 1938 року) про питання діяльності НКВС, шифрограми ЦК ВКП(б) про дозвіл застосовувати фізичний вплив на арештованих органами НКВС, закритий лист ЦК ВКП(б) "Про неблагополучне становище в Міністерстві державної безпеки СРСР" та інші. Дані документи "відкривали дорогу" слідчим і судовим органам вести справи прискореним темпом і позбавляли приречених права на оскарження вироків. Політбюро ЦК ВКП(б) визначало позасудове покарання антирадянських елементів "трійками" через розстріл і виселення до віддалених районів СРСР.

5 липня 1937 року політбюро ЦК ВКП(б) прийняло спеціальну постанову про ув'язнення до таборів на 5-8 років дружин членів "право-троцькістських і шпигуно-диверсійних

організацій", визначались місця їхнього утримання в Сибіру й Казахстані. Згідно з цією ж постановою їх діти розміщувались окремо від батьків поза Москвою в мережі закритих дитячих будинків і інтернатів.

Сюди ж вписується і лист секретаря Московського міськкому ВКП(б) М.С. Хрущова на ім'я секретаря ЦК ВКП(б) Й.В. Сталіна про рух карно-куркульських елементів, які відбули покарання і оселилися в Москві. Хрущов просить затвердити комісію, яка б займалася цією категорією населення. На перший погляд цей документ не має прямого відношення до України і Донецької області, але він цікавий тим, що засвідчує: ставши в 1938 році секретарем ЦК КП(б)У, Хрущов уже мав практичний досвід по розкручуванню репресивної машини, набутий раніше у Москві.

Злочинно відносно населення України звучить постанова політбюро ЦК ВКП(б) від 31 січня 1938 року "Про антирадянські елементи", якою затверджувалась пролозиція НКВС СРСР "Про додаткові репресії колишніх куркулів і активного антирадянського елемента". Запропонована рознарядка по всіх регіонах СРСР, в тому числі і в Україні – шести тисяч осіб по першій категорії.

Тут же окремо слід звернути увагу на постанови політбюро ЦК ВКП(б), листи і шифрограми ЦК відносно безпосередніх виконавців репресивних заходів – прокуратури і органів НКВС – про продовження операцій по розгрому "шпигунсько-диверсійних контингентів" як іноземних підданих, так і громадян СРСР, про продовження дії позасудового порядку розгляду справ заарештованих, про дозвіл НКВС УРСР на додатковий арешт "антирадянського елемента" до 30 тисяч осіб, про арешт, прокурорський нагляд і ведення слідства. Згідно з цією постановою ліквідовувалися позасудові "особливі трійки" і встановлювалася формальна законність у проведенні арештів і слідства.

Свою частку в запущення й обкатування репресивної машини в довоєнний період внесла президія Всесоюзного центрального виконавчого комітету (ВЦВК), очолювана Н. Нариманом і М. Калініним. Вони розробляли й узаконювали положення, секретні й тимчасові інструкції про виселення і розселення антирадянськи настроєного населення у віддалених місцевостях, ув'язнення до таборів і про порядок утримання заарештованих.

Таким чином, документи першої групи переконують, що основою для проведення політичних репресій в країні була сама природа тоталітаризму, яка втілювалась переважно в директивах і постановах політбюро ЦК ВКП(б), Всесоюзного центрального виконавчого комітету.

Другу групу джерел складають найчисельніші документи безпосередніх виконавців директив партійного і державного керівництва країни в боротьбі з "внутрішніми і зовнішніми" ворогами радянської влади – прокуратури і органів НКВС. Документи цієї групи доцільно поділити на дві підгрупи. Перша – документи прокуратури і НКВС СРСР, і друга – місцевих каральних закладів. Серед них: витяг з інструкції Наркомату юстиції радянського уряду від 19 грудня 1917 року під назвою "Про революційний трибунал, його склад, справи, які підлягають його провадженню", яка окреслювала коло злочинів і види покарання за них. Інструкція стала орієнтиром для наступних нормативних документів Наркомату внутрішніх справ РСФРР. Таких, наприклад, як Положення про надзвичайні комісії на місцях, конструкції відділів надзвичайних комісій, інструкції надзвичайних комісій на місцях, Положення про Об'єднане державне політичне управління СРСР і його органи, Положення про права ОДПУ в часи адміністративних виселень, заслань і ув'язнення до концентраційних таборів, про організацію управління таборами ОДПУ, про формування чекістських кадрів на керівну роботу в таборах, які організовуються, про структуру і функції НКВС СРСР на кінець 1938 року та інші.

Досвід Революційного трибуналу був врахований при розробці карного Кодексу РСФРР в

1922 і 1926 роках. Окремих рядком ідуть директиви прокуратури СРСР (січень 1935 року) і оперативні накази народного комісара внутрішніх справ за 1937-1938 роки: про контрреволюційні виступи, які схвалюють терористичні акти відносно керівників партії і уряду, про арешти німецьких підданих, про ліквідацію антирадянських політичних партій, польських диверсійних груп і реемігрантів Китайсько-Східної залізниці, про репресування дружин і дітей політичних ув'язнених, про порядок визначення національності при видачі чи обміні паспортів. Сюди ж включені ордери прокурорів на арешти, анкети заарештованих, протоколи їх допитів, постанови органів НКВС, звинувачувальні висновки, вироки особливої наради НКВС СРСР і трійок. Про трагічні події перших місяців Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років і діяльність особливого відділу НКВС, який "закрив собою" прорахунки радянського керівництва і командування Червоної армії в військово-політичних і стратегічних питаннях ведення війни і згоду Ставки Верховного Головнокомандування і Державного комітету оборони свідчить одна з довідок, підписана заступником начальника Особливого відділу НКВС СРСР комісара держбезпеки 3-го рангу Мельштейна від 10 жовтня 1941 року, у якій повідомляються дані про результати діяльності загороджувальних загонів військ НКВС по охороні тилу.

З документів повоєнного періоду відмітимо доповідну записку керівника Міністерства державної безпеки СРСР Абакумова від 17 липня 1947 року на ім'я Сталіна про практику ведення слідства, яка склалася в органах МДБ, в справах шпигунів, диверсантів, терористів і учасників антирадянського підпілля. Приводяться дані про категорії осіб, висланих з України до Казахстану і в східні регіони СРСР згідно з постановою НКВС Союзу (1929-1951 роки). Публікуються накази міністрів внутрішніх справ СРСР і голів Комітету держбезпеки про ліквідацію в Лефортовській і внутрішній в'язницях приміщень для застосування до заарештованих фізичних засобів впливу з застосуванням знарядля для катувань (квітень 1953 року), про порядок розгляду заяв громадян на перегляд справ і реабілітацію засуджених з політичних мотивів (серпень 1955 року), доповідна голови Комітету держбезпеки при Раді Міністрів СРСР В. Семичасного ЦК КПРС (грудень 1962 року) про порядок повідомлення громадян про дійсну причину смерті засуджених осіб, а не сфальсифіковану, як до 1955 року.

Документи другої підгрупи "цієї ж обойми" характеризуються спецповідомленнями і доповідними записками працівників Донецької губернської надзвичайної комісії і агентури органів НКВС партійним органам на місцях, які стосуються репресивних заходів щодо членів інших партій, духовенства і троцькістсько-зінов'євських угрупувань та окремих громадян України і Донецької області в 1922-1938 роках.

В зв'язку з першими виборами до Верховної Ради і Ради національностей СРСР в 1938 році з'являються нові види документів – доповідні записки працівників НКВС про реагування антирадянських і контрреволюційних елементів на майбутні вибори. Як приклад приводяться дві доповідні записки по Постишевському (Красноармійському) району Донецької області, які відображають загальний настрій частини населення регіону щодо ставлення до цього політичного заходу радянського керівництва. Громадяни, включені до "облікового елементу", заарештовувались і судились трійками з політичними статтями.

Зі сказаного видно, що за становищем і статусом у суспільстві прокуратура і НКВС СРСР здійснювали каральні функції не тільки щодо карних злочинців, але й щодо політичних ув'язнених формами і методами, властивим тоталітарному режиму.

До документів третьої групи віднесені матеріали ЦК КП(б)У та місцевих партійних і державних структур. Це пояснюється тим, що, по-перше, партійним керівництвом СРСР республіканські Центральні Комітети прирівнювались за своїм статусом до обласних, а по-друге, всі дії партійних і державних структур відносно репресій здійснювались в масштабах республіки і були взаємопов'язаними.

Згідно з хронологією першим документом цього виду стала інструкція ЦК КП(б)У від 16 липня 1921 року "Про постанову показових судових процесів", якою визначалися порядок, форми і методи постановки і здійснення показових судових процесів, зокрема, над учасниками військових формувань Н.І. Махна. І ще про одне. В радянські часи спеціалісти знали, а інші люди чули про існування так званої "Окремої папки" великого і малого політбюро ЦК правлячої партії. Але першим такі документи не видавалися (навіть у переліку питань їх не позначали інакше, як "Особлива папка"), вони зберігались під суворим "табу". Сьогодні надана змога подивитися, вивчити ті суворо засекречені документи, заглянути в такий спосіб "на кухню" політичних рішень вищого керівництва України.

Уже немало опубліковано документів і в післярадянський час про так звану Шахтинську справу. Зараз важко знайти людину, яка б не знала, що ця "справа" була сфабрикована органами ДПУ. П'ять документів, які приводяться, прийняті на закритих засіданнях політбюро ЦК КП(б)У по гарячих слідах "діяльності" уповноваженого ДПУ по Північно-Кавказькому округу, переконливо показують і доказують, що не тільки органи ДПУ УСРР (голова В. Балицький), а й політбюро ЦК КП(б)У (генеральний секретарь ЦК КП(б)У Л. Каганович, один з секретарів ЦК А. Медведєв) оперативно і неодноразово розглядали і вирішували як політично, так і юридично процесуальний характер необхідних, на їх погляд, заходів. Так що є можливість переконатись, що ДПУ нічого не вирішувало без політичного керівництва України. І, нарешті, третє, не менш істотне – завжди і в усьому керівництво радянської України прохало. Погоджувало усі питання з Москвою, з ЦК ВКП(б).

Документи наводяться за матеріалами фонду ЦК Компартії України, опис – особливої папки рішень політбюро ЦК КПУ Центрального державного архіву громадських об'єднань України (м. Київ).

Документи засвідчують, що найжорстокішим відносно репресій був 1937 рік. Істотно змінилась спрямованість репресій. Якщо в кінці 20-х – на початку 30-х років вони, в основному, були спрямовані проти непманів, куркулів, старої інтелігенції, то в 1935-1936 роках – проти учасників старої опозиції, всебічних ухилів, членів небільшовицьких партій. З 1937 року репресії охопили всі прошарки партійних, радянських працівників, командний склад армії, господарських керівників.

Що стосується партійних кадрів, то, зокрема, в Україні з 102 членів і кандидатів у члени ЦК КП(б)У було розстріляно 100, з 11 членів політбюро знищено 10. Під кулі йшли райкоми, міськкоми, обкоми партії, а слідом за ними – нові склади партійних комітетів, які ледь встигали приступити до роботи в Донбасі. Репресії щодо комуністів здійснювались за планом під централізованим керівництвом. За деякими даними, було репресовано 270 тисяч членів КП(б)У.[1]

Весь 1937 і по лютий 1938 року в Донбасі, як і по всій країні, політичні репресії сягнули свого апогею. Парадоксально, але однією з характерних особливостей тих трагічних років було те, що керівна партія шляхом політичних репресій, часом сліпо виконуючи рішення органів НКВС, кількісно і якісно по суті самознищувалась.

Візьмемо, наприклад, протоколи партійних конференцій, пленумів, засідань бюро, партійно-господарських активів, стенограми протоколів зльотів, нарад за цей період по Донецькій області, то по них видно, що майже всі політичні, господарські питання і проблеми духовності вирішувались через призму виявлення антипартійних контрреволюційних, троцькістських, опортуністичних, націоналістичних та інших "елементів", під які був підведений спільний знаменник – "ворог народу".

Крім того, в партійних органах у цей час був заведений такий порядок, коли працівники їхніх апаратів, які брали участь в роботі партійних зборів первинних партійних організацій

[1] Політична історія України. – К., 2001. – С. 318.

області, в обов'язковому порядку аналізували і узагальнювали характерні виступи комуністів по "виявленню ворогів народу". В моду увійшли політичні звіти членів партії, на яких оцінювалось, яку кількість "ворогів народу", насамперед, троцькістів, виявив той чи інший комуніст.

Про те, що партійні комітети займалися самознищенням, підтверджують і списки виключених з партії, як "ворогів народу".

Виключення з партії давало "зелене світло" органам НКВС до політичних репресій.

Наведені списки привертають увагу тим, що вони відображають віковий, соціальний і професійний склад виключених і заарештованих органами НКВС, дають уявлення про характер "злочинів" і міру покарання тих, хто завинив".

Трагічну картину по розкриттю контрреволюційних організацій "троцькістських" угрупувань і "класових ворогів" доповнюють доповідні записки керівників місцевих партійних органів – секретаря Риківського (Єнакієвського) райкому партії Д. Свирського до ЦК КП(б)У (вересень 1931 року), секретаря Донецького обкому КП(б)У С. Саркісова на ім'я Л. Кагановича (жовтень 1933 року), партога ЦК ВКП(б) Маріупольського рибкомбінату М. Калініна секретареві Донецького обкому партії Е. Прамнеку.

Сюди ж слід віднести і листа інструктора Наримського окружного комітету ВКП(б) В.А. Величка від 23 серпня 1933 року на ім'я Й.В. Сталіна, секретареві Західно-Сибірського крайкому ВКП(б) Р.І Ейхе і секретареві Наримського окружного комітету партії К.І. Левіцу, в якому він повідомляє про жахливу картину пересування в дорозі і організацію побуту спецпоселенців, до складу яких входила більша частина політичних ув'язнених.

Хоч згаданий документ не відноситься прямо до України й Донбасу, він є типовим для всіх виправно-трудових таборів того часу і дає яскраве уявлення про них.

Однак не всі комуністи були згодними з політикою Й.В. Сталіна і очолюваного ним ЦК ВКП(б) відносно тези нарощування класової боротьби у зв'язку з подальшим розвитком соціалізму. До 1937 року старі кадри партії були знищені майже повністю. Тільки деякі комуністи з дореволюційним стажем та ті, хто вступив до партії в роки громадянської війни, зберігали волю до незалежності від "верхів", до конструктивної критики, відданості ідеалам, хоч багато хто з них за це наклали життям.

Одним з таких сміливців був член партії з 1918 року, інженер Маріупольського заводу імені Ілліча А.Я. Балагура, за характеристикою Тростянецького райвідділу НКВС провокатор з троцькістським ухилом і колишній есер, який написав розвінчального листа самому Сталіну.

Документи різних політичних і державних інстанцій дають можливість простежити технологію проведення політичних репресій.

Вивчення документів Державного архіву Донецької області, а також другого фонду архівно-слідчих справ Архіву тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області, м. Донецьк, дозволяє переконатись, що в Україні переслідування за "економічну контрреволюцію" здійснювалось перманентно. Специфічною особливістю початку 30-х років стало звинувачення так званих українських буржуазних націоналістів і учасників троцькістських груп і блоків. Вирішальним показником активізації каральної політики стала радикальна зміна стратегічного курсу країни, зв'язана з переходом до здійснення глибинних суспільних перетворень на базі індустріалізації і суцільної колективізації, фактичного збільшення військово-комуністичних методів штурмівщини, насильства у всіх сферах життя. Як бачимо, в Україні репресивні дії розгорнулись задовго до 1 грудня 1934 року, дня вбивства Кірова, після чого, як відомо, терор набув тотального характеру, охопивши все суспільство. Це була прелюдія "великого терору".

Характерною в цьому відношенні є справа про троцькістські групи в Артемівську влітку 1933 року на солеруднику імені Шевченка і в донецькій конторі "Укрплодоовоч". Одинадцять осіб, майже всі вони були членами партії, звинувачувалися у троцькістській контрреволюційний діяльності, суть якої намагалися сформулювати на засіданнях комісії по чистці

партії і декількох засіданнях бюро Артемівського міськкому і обласної контрольної комісії, а також секретаріату ЦК КП(б)У і Центральної контрольної комісії. Представлені документи свідчать про взаємопогоджені дії працівників Артемівського міськвідділу ДПУ (начальник Чорний) і бюро міськкому з президією міської контрольної комісії (Кікайон і Селезньов), а також керівництва Донецького обкому і обласної контрольної комісії з управлінням ОДПУ в Донецькій області. Причому, партійні комітети брали на себе невластиві їм функції знімати з господарської роботи за так звані ідейні розходження за пропозицією ОДПУ заарештовувати цих комуністів. Питання ж виключення з партії розглядалося на бюро обкому на суворо секретному засіданні і оформлене було в так званій особливій папці. Все це свідчить, що місцеві партійні органи (перший секретар Донецького обкому КП(б)У С. Саркіс, (ледь пізніше він же – Саркісов) йшли в фарватері політики республіканського керівництва (генеральний секретар ЦК КП(б)У С. Косіор, другий секретар ЦК, новий посланець Сталіна, П. Постишев), яке постійно приносило "клятву вірності сталінській лінії, підтримувало генсека в розкритті "контрреволюційної білогвардійської організації Рютіна-Галкіна, Іванова та ін.". Підтвердженням тому стала "чистка" партійних лав, розпочата в 1933 році. Тільки в Донецькій області, якій після рубіжної постанови Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) від 8 квітня 1933 року Сталін, Молотов і Каганович приділяли особливу увагу, було виключено з партії майже 20 відсотків складу організації. Кожного третього з них віднесли до "класово ворожих, куркульських елементів і перероджених, які свідомо творили справу класового ворога, прикриваючись партійним квитком". Таку оцінку революційної пильності ми знаходимо у другого секретаря Донецького обкому партії А. Вайнова.[1]

В приведених документах показано, по-перше, що під переродженцями, класово чужими елементами партфункціонери разом з працівниками компетентних органів вбачали тих, хто хоч трохи сумнівався в правильності методів будівництва нового суспільства, і, не дай Боже, був ще й походження непролетарського – з непманів, купців, заможних селян.

По друге, аналіз пропонованих документів розкриває технологію фальсифікації судово-слідчих справ заарештованих органами ДПУ. Це і відсутність будь-яких суттєвих доказів злочинної діяльності так званих контрреволюційних груп на солеруднику імені Шевченка, і в конторі "Плодоовоч", і сфабриковані показання свідків, і, найдивніше, грубі підтасовки (у справі Л. Гінзбурга – Д. Болотинського – суть звинувачення у їхньому зв'язку з засудженим троцькістом Б. Пташним, який в дійсності судимим не був).

По-третє, приведені документи переконують, що потрібно було немало часу, щоб радянська Феміда визнала неправильність дій ДПУ. І тільки. Партійні комітети не поспішали ініціювати реабілітацію жертв політичних репресій. Така правда історії. Гірка, але правда.

Політичною розправою була і кампанія радянської влади по розкуркуленню і розселенню заможного селянства (куркулів) України.

Механізм її проведення в Артемівському окрузі зафіксований в "Інструкції" про залишення мінімуму засобів виробництва куркульським господарствам, що підлягають розкуркуленню в межах округу" (1930 рік), коротка інструкція про порядок розкуркулення і розселення куркулів всередині Костянтинівського району (1930 рік). Доповідна записка "Про підсумки проведення робіт по ліквідації куркуля як класу по Костянтинівському району", план розкуркулення та внутрішнього розселення куркулів в межах Олександрівського району, Постанова президії РВКу від 10.03.1930 року відносно виселання за межі України О.С. Фареника, селянина хутора Вікнено Некременської сільради Артемівського округу, і зразок форми опису конфіскованого майна у розкуркуленого.

Подібні документи є майже по всіх районах, які входили в 1923-1930 роках до Бахмут-

[1] Більшовик України. – 1934. – № 1. – С. 114.

ського (Артемівського), Маріупольського, Юзівського (Сталінського), Луганського і Старобільського округів, територія котрих в 1932 році ввійшла до складу Донецької області.

Особливі стосунки склалися між радянською владою і церквою та духовенством. Офіційно церква була відділена від держави. За нею залишились лише функції відправлення релігійних культів. Однак вище партійне і радянське керівництво, пояснюючи широким масам населення, що церква як складова частина надбудови експлуататорського суспільства була пов'язана з панівними класами, одержувала від них матеріальну підтримку і була знаряддям зміцнення їхньої політичної влади, накопичила необмежені багатства. До того ж, більшість вищого духовенства не підтримувала атеїстичної радянської влади. Тому на початку 30-х років вістря репресованих насильницьких заходів було спрямовано на церкву та її служителів. Щоб підірвати економічну основу церкви, радянський уряд на початку 20-х років розпочав кампанію по вилученню церковних цінностей. Приводом для експропріації став голод 1921-1925 років у Росії і Україні. Про це красномовно свідчив сам Л. Троцький 30 березня 1922 року: "Кампанія з приводу голоду для цього дуже вигідна, бо загострює всі питання на долі церковних скарбів".

Для радянської влади кампанія по вилученню церковних цінностей була ув'язана з її ставленням до зміновіхівського[1] духівництва, яке той же Троцький рекомендував розглядати "як небезпечного ворога завтрішнього дня. Саме завтрішнього. А сьогодні потрібно було знешкодити контрреволюційну частину церковників, в руках яких було фактичне управління церквою. В цій боротьбі ми повинні зіпертися на зміновіхівське духівництво".

Як показало життя, більшість "зміновіхівського" духівництва в 30-х роках закінчила своє життя в таборах.

В документах попередніх груп ми розглянули роль партійних і державних структур в організації і здійсненні політичних репресій. Активну допомогу їм надавали і громадські організації країни. Серед них особливо енергійно у виявленні "ворогів народу" проявив себе комсомол – "вірний помічник і резерв Комуністичної партії", як було записано в статутах ВЛКСМ і ЛКСМУ.

Як вже відзначалося, весь 1937 рік в СРСР і в Україні був "урожайним" на арешти з політичних мотивів. Ця біда не минула й комсомол. В Державному архіві Донецької області в фонді обкому комсомолу зберігається справа, яка називається "Доповідні записки, довідки про комсомольців, які скомпрометували себе, і про розвінчаних ворогів народу". На обкладинці представлені дати: січень-грудень 1937 року. До справи включені довідки, доповідні записки, а то й просто доноси на комсомольців, яких зарахували до троцькістів, а значить, до "ворогів народу".

Публікуються деякі документи з цієї справи і з інших фондів, які розкривають іншу сторону життя комсомольських організацій області. Навіть без коментарів вони допоможуть відчути складність і протиріливість того часу. Документи переконливо засвідчують, що репресивно-командно-адміністративна система не обійшла молодіжного середовища, більше того, розмахувала маховик пекельної машини.

У документах цього розділу друкується база даних, складених музеєм і громадським центром "Світ, прогрес, права людини" імені Андрія Сахарова, представлених групою по увічненню пам'яті жертв політичних репресій, керованою М.Б. Миндлиним, а також Державним архівом Російської Федерації, Центральним архівом ФСБ Росії, Управлінням ФСБ по Москві і Московській області. До цього документа включені політично репресовані громадяни, які народились або працювали з 1938 року в Сталінській області.

Отже, наведені архівні документи свідчать про те, що в 20-і й 30-і роки в СРСР і в

[1] "Зміновіхівство" – громадсько-політична течія серед частини інтелігенції, переважно емігрантської, яка розцінювала введення в РСФРР нєпу як "зміну віх" радянським урядом в напрямку ринкової економіки. З цієї причини багато з них взяло курс на співробітництво з радянською владою, зокрема і частина духівництва.

Україні по суті продовжувалась не озвучена громадянська війна, тільки в нових, специфічних умовах.

В односторонньому порядку владні структури, маючи в своїх руках потужні пропагандистський і каральний апарати, відправляли інакомислячих, а разом з ними і безвинно засуджених за політичними статтями до вищої міри покарання або до таборів звідки багато з них не повернулось, що не могло не позначитись на демографічній ситуації, економічному і соціально-політичному житті, на національній безпеці і обороноздатності країни.

До розділу увійшли 160 документів і ряд ілюстрацій з архівних фондів Центрального Державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву Російської Федерації Державного архіву Донецької області, а також опубліковані в різних виданнях

Документи публікуються мовою оригіналу, кожен з них супроводжується контрольно-довідковими даними (легендами), в котрих вказані назва архіву або іншого джерела, номери фонду, опису, аркуші, сторінки.

У доборі матеріалів для розділу "Мовою документів" брали участь О.М. Бут, П.В. Добров В.М. Мікушев, В.М. Нікольський, Б.Ф. Парсенюк, А.М. Сабіна, О.П. Букалов.

Тексти документів подані з максимальним збереженням орфографії, пунктуації, стилю.

В.О. Шевченко,
кандидат історичних наук.

№ 1

Із звернення Ради народних комісарів «Ко всему населенню» про боротьбу з контрреволюцією

26 листопада 1917 р.

... Нужно смести прочь преступных врагов народа. Нужно, чтобы контрреволюционные заговорщики почувствовали железную руку революционного народа.

Декреты Октябрьской революции. – М., 1938. – С. 189-190.

№ 2

З інструкції Народного комісаріату юстиції про революційний трибунал

19 грудня 1917 р.

1. Революционному трибуналу подлежат дела о лицах:

а) которые организуют восстания против власти Рабоче-Крестьянского Правительства, активно противодействуют последнему, или не подчиняются ему, или призывают других лиц к противодействию или непослушанию ему;

б) которые пользуются своим положением по государственной или общественной службе, чтобы нарушить или затруднить правильный ход работ в учреждениях или предприятиях, в которых они состоят или состояли на службе (саботаж, сокрытие или уничтожение документов или имущества и т. п.);

в) которые прекращают или сокращают производство предметов массового потребления

без действительной к тому необходимости;

г) которые путем скупки, сокрытия, порчи, уничтожения предметов массового потребления или иными способами стремятся вызвать их недостаток на рынке или повышение цен на них;

д) преступления против народа, совершаемые путем использования печати, подлежат ведению особо учреждаемого революционного трибунала печати.

2. Революционный трибунал за указанные в первом отделе деяния определяет виновным следующее наказание: 1) денежный штраф, 2) лишение свободы, 3) удаление из столиц, отдельных местностей или пределов Российской Республики, 4) объявление общественного порицания, 5) объявление виновного врагом народа, 6) лишение виновного всех или некоторых политических прав, 7) секвестр или конфискация (частичная или общая) имущества виновного, 8) присуждение к обязательным общественным работам.

Меру наказания революционный трибунал устанавливает, руководствуясь обстоятельствами дела и велениями революционной совести.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. – М. 1993. – С. 9-10.

№ 3

Постанова ВЦВК «О признании контрреволюционным действием всех попыток присвоить себе функции государственной власти»

5 січня 1918 р.

На основании всех завоеваний Октябрьской революции и согласно принятой на заседании Центрального Исполнительного Комитета 3 января с.г. Декларации трудового и эксплуатируемого народа вся власть в Российской Республике принадлежит Советам и советским учреждениям. Поэтому всякая попытка со стороны кого бы то ни было или какого бы то ни было учреждения присвоить себе те или иные функции государственной власти будет рассматриваема как контрреволюционное действие. Всякая такая попытка будет подавляться всеми имеющимися в распоряжении советской власти средствами, вплоть до применения вооруженной силы.

Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. – 1918. – № 14. – С. 215.

№ 4

Положення про надзвичайні комісії на місцях*

11 червня 1918 р.
Цілком таємно

1. При каждом областном, губернском, уездном пограничном и т. п. Совдепе Исполнительный Комитет или Совет выделяет группу лиц, преданных делу революции и Советской власти, товарищей, которые составляют Чрезвычайную Комиссию по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией.

* Прийняте на Всеросійській конференції Надзвичайних комісій.

Примечание 1. Председатель из числа этих членов назначается Совдепами, а число членов определяется местными условиями.

Примечание 2. Там, где имеется областной и губернский Совдеп или где имеются отдельные рабочие и крестьянские Совдепы, там должна быть образована одна Комиссия. В первом случае: Комиссия должна быть при областном Совдепе, которая обслуживает ту губернию или город, в каком областной Совдеп находится. Во втором случае Чр. Комиссия должна быть организована при Совете Рабочих, Красноармейских и Крестьянских депутатов.

2. Губернские Комиссии есть органы административной власти, берущие на себя задачу борьбы с контрреволюцией и спекуляцией, а также стоящие на страже советского порядка и спокойствия в своей губернии, а также на страже неуклонного проведения в жизнь всех распоряжений Советской власти.

3. Губернские и Областные Комиссии подчинены Всероссийской Чрезвычайной Комиссии и дают отчет местному Совдепу или Исполнительному Комитету, комиссары дают отчет губернским и областным ЧК и своим исполкомам. Общее руководство и направление работ Комиссии принадлежат Всероссийской Чрезвычайной Комиссии.

Примечание: Все циркуляры, приказы и указания, поступающие от ВЧК, исполняются и не могут быть отменяемы нижними инстанциями.

4. В задачи Комиссий входит следующее:

а) Беспощадная борьба с контрреволюцией и спекуляцией наличными силами, которые имеются в распоряжении Комиссии.

б) Наблюдение за местной буржуазией и за направлением в ее среде контрреволюционной работы.

в) Доведение до сведения местной и центральной власти о совершающихся беспорядках и злоупотреблениях и пресечении их.

г) Производство дознаний по государственным преступлениям.

д) Производство исследований в порядке чрезвычайного положения.

е) Наблюдение за лицами, проезжающими через границу.

ж) Наблюдение за иностранными разведчиками.

з) Розыск и наблюдение за лицами, укрывающимися от властей.

и) Участие в сохранении общественного спокойствия, при отсутствии чинов милиции и содействие последней в восстановлении нарушенного революционного порядка.

к) Выполнение поручений в высших губернских советских органах по производству дознаний о преступлениях, когда будет признано необходимым.

л) Участие в некоторых нужных для борьбы совещаниях.

м) Наблюдение и регистрация всех проезжающих через границу и тщательная проверка документов на право въезда и выезда и т. п.

н) Строжайшее наблюдение за проведением в жизнь декретов и распоряжений Советской власти.

5. Комиссия, наблюдая и выполняя вышеуказанные ее обязанности и строго следя за нормальным революционным порядком в губернии, принимая для этого меры пресечения и предупреждения в случае всякого рода контрреволюционных выступлений, погромов и черносотенных беспорядков, имеет право делать следующее:

а) предлагать Совдепу вводить во всей губернии чрезвычайное или военное положение;

б) издавать обязательные постановления, касающиеся внешнего революционного порядка в губернии;

в) подвергать преступных лиц административному аресту и налагать штрафы в общем порядке;

г) имеет право производить обыски, аресты лиц, заподозренных в контрреволюции и вообще направленной против Советской власти деятельности.

6. Комиссия работает в тесном контакте со всеми губернскими советскими учреждениями и оказывает им всяческое содействие.

7. Если где в советских органах замечено будет злоупотребление и упущение, то Комиссия немедленно принимает соответствующие меры.

8. Если будут обнаружены злоупотребления и непорядки в самой Комиссии, то губернский Совет или Исполнительный Комитет принимает меры против этого, вплоть до ареста и предания суду членов Комиссии.

9. ВЧК руководит работами всех губернских комиссий и дает им направление и помогает их успешной работе.

10. За бездействие Комиссия несет ответственность как перед местной, так и высшей властью, так и перед ВЧК.

11. Губернские комиссии имеют право руководить и указывать на недостатки наружной милиции и контролировать ее работу.

12. Если в губернии есть крупные центры, где существуют Чрезвычайные Комиссии, то таковые подчиняются губернской Комиссии, если на то не поступает особого указания из центра.

13. Из среды испытанных и надежных товарищей уездные Исполнительные Комитеты назначают комиссаров для этой же цели в каждом малом городе, которые дают отчет уездному Совдепу и в действиях своих подчинены губернской Комиссии. Волостные Советы, в свою очередь, выделяют таких же комиссаров, которые подчинены уездной комиссии или комиссару, отчет дают волостному совету.

14. На обязанности уездных и волостных комиссаров лежит наблюдение за революционным порядком в своем районе, следить за тем, чтобы не было контрреволюционной погромной агитации, бдительно следить за местной буржуазией, производить дознания, осуществлять надзор за ненадежными контрреволюционными элементами, кулаками, спекулянтами и прочими врагами Советской власти, принять меры пресечения и предупреждения против таковых.

15. Желательно было бы, чтобы в волостных районах в интересах экономии сил и средств должность комиссаров Чрезвычайной Комиссии соединялась с должностью комиссаров милиции.

16. Волостной комиссар обязан каждую неделю составлять полный отчет о всем том, что у него случилось и какие происшествия имели место. Такой отчет в виде донесения представляется уездной комиссии или комиссару.

17. Уездные комиссары или Комиссии через каждые две недели обязаны представлять полный доклад в губернскую Комиссию с полным изложением всего происходящего в данном уезде.

18 Губернские Комиссии дают соответствующее распоряжение для принятия тех или иных мер уездным, волостным комиссарам и Комиссиям.

19. Волостной и уездный Советы, выбрав комиссаров, доводят до сведения губернской Комиссии.

20. Губернская Комиссия имеет право отстранять уездных, железнодорожных и волостных комиссаров за бездеятельность, а в случае злоупотребления властью с их стороны, подвергает аресту и предает суду.

21 На крупных железнодорожных пунктах образуются районные, участковые Чрезвычайные Комиссии, которые подчинены губернским Комиссиям.

Примечание. Все жел. дор. Комиссии, находящиеся в районе данной губернии, подчинены губернской Комиссии и окружной.

22 На более мелких жел. дор. пунктах губернская Комиссия назначает комиссаров, которые подчинены ей.

Примечание: Права и обязанности жел. дор. Комиссии и комиссаров определяются особой инструкцией, на основании которой они действуют, строжайше придерживаясь последней ввиду сложности ж. д. аппарата, при котором они работают.

23. Губернские Комиссии разделяются на следующие отделы: а) отдел борьбы с контрреволюцией; б) отдел борьбы со спекуляцией; в) отдел борьбы с преступлениями по должности; г) отдел иногородний; д) отдел железнодорожный.

Примечание 1. Внутренняя конструкция определяется особыми положениями.

Примечание 2. При отсутствии большой работы вместо отделов могут быть столы.

Примечание 3. При незначительности работы отделы контрреволюции и прест. по должности могут быть объединены в один отдел.

24. Отделы борьбы с контрреволюцией выполняют большую государственную работу: они призваны повсеместно беспощадно бороться со всеми контрреволюционными выступлениями, заговорщическими организациями и погромами черносотенных организаций. Эти отделы должны всюду быть бдительными стражами советского революционного порядка и спокойствия, выполняя эту работу самоотверженно и честно.

25. Отдел по борьбе со спекуляцией ведет беспощадную борьбу со спекуляцией и мародерством во всех ее проявлениях, ведет надзор за всеми грузовыми отправками и прибытиями как внутри республики, так и на границе.

Ведет надзор за буржуазными агентами, пробравшимися во всякого рода продовольственные, распределительные и прочие экономические организации.

26. Отделы по борьбе с преступлениями по должности играют видную роль в работах Комиссии, так как на их обязанности лежит борьба со злоупотреблениями лиц, служащих у Советской власти. Отделы ведут борьбу со всеми проходимцами, сумевшими пробраться в ряды Советской власти и компрометирующими ее, а также наблюдение и контролирование уголовной милиции и борьбу с преступностью вообще.

27. Иногородний отдел в комиссии должен играть колоссальную роль. На его обязанности лежит тесно связаться со всеми комиссиями, ему подчиненными, и с ВЧК. На иногороднем отделе лежит все управление ЧК, борьба на ж. д. и пограничных пунктах, широкая информация, инспекция и т.п.

28. Отделы подчиняются Комиссии и выполняют все ее постановления.

29. При каждой губернской Комиссии образуется канцелярия соответственно размеру ее работ.

30. Сметы расходов производятся обычным порядком, как и ВЧК.

Примечание 1: ВЧК имеет право по своему усмотрению предлагать, сокращать или увеличивать смету и штаты той или иной Комиссии.

Примечание 2: Сметы уездных и волостных комиссаров входят в общую смету губернской Комиссии.

31. Для контроля действий губернский Комиссий и ее агентов Чрезвычайные Комиссии создают контрольные коллегии из одного члена Комиссии и двух членов партии, конструкция, права и обязанности которых определяются особым положением.

32. ВЧК имеет право производить чрезвычайную ревизию той или иной губернской Комиссии и приманить соответствующие меры пресечения против злоупотреблений и упущений. Губернские, в свою очередь, имеют право производить ревизии подчиненных им Комиссий и комиссаров.

33. Для проверки работ Чрезвычайных Комиссий и чрезвычайных комиссаров при ВЧК образуются контрольная коллегия и инспекторская часть, которые производят проверку их деятельности; при губернских – организуется то же самое.

34. Все инструкции, распоряжения, приказы и циркуляры, исходящие от Всероссийской Чрезвычайной Комиссии, губернской Комиссии и комиссары исполняют немедленно и хранят их как руководящий материал.

35. Если нужно принять какие-нибудь меры, которые выходят из общих рамок губернских Комиссий, то таковые немедленно запрашивают ВЧК путем телеграфных сношений, испрашивая указаний и инструкций.

36. Для секретных сношений губернских Комиссий, чрезвычайных комиссаров с ВЧК вырабатывается определенный шифр, путем которого происходят секретные сношения.

37 Губернские Комиссии ежемесячно должны присылать полный отчет о своей деятельности в ВЧК, последняя, в свою очередь, посылает свои отчеты по местам.

38 Для уездных, волостных, жел. дор. комиссаров вырабатываются особые инструкции, в которых определяются их права и обязанности.

39. Все Комиссии носят однородные названия: "Чрезвычайная Комиссия по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией при таком-то Совете".

40. Каждая Комиссия имеет свою гербовую печать согласно постановлению 5-го Всероссийского Съезда Советов.

Примечание: Отделы не могут иметь гербовых печатей, а имеют лишь печати простые. Гербовые печати должны иметь строго установленную форму.

41. Положение действует впредь до отмены.

Фельштинский Ю. Бенсон. ВЧК-ГПУ. – Вермонт, 1989. – С. 7-12.

№ 5

Постанова Ради народних комісарів «О набатном звоне» про заборону скликання населення в контрреволюційних цілях

30 липня 1918 р.

1. Виновные в созыве населения набатным звоном, тревожными гудками, рассылкой гонцов и т.п. способами с контрреволюционными целями предаются Революционному трибуналу.

2. Соучастники, пособники, подстрекатели (как-то: призывающие устно, письменно или печатно к использованию означенными в п. 1 способами возбуждения тревоги и т.п.) и вообще прикосновенные лица отвечают перед Революционным трибуналом наравне с главными [illegible];

3. Покушение на совершение означенного деяния наказуются как оконченное деяние.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. – М., 1993. – С. 11-12.

№ 6

Протокол міжрайонної наради з питання проведення терору в зв'язку з замахом на В.І. Леніна

31 серпня 1918 р.

О расстрелах. Подтвердить прежнее постановление об оружии (расстрел контрреволюционеров за нахождение у них оружия). Расстреливать всех контрреволюционеров. Представить районам право самостоятельно расстреливать. Дать соответствующие инструкции районам.

О заложниках. Взять заложников (крупных фабрикантов) от буржуазии и союзников, объявить, что никакие ходатайства за арестованных буржуа не принимаются.

Район определяет, кого брать в заложники. Освобождать арестованных только в крайнем случае на день, а ночь держать их под арестом. Устроить в районах маленькие концентрационные лагеря.

Указания провинции. В ближайшие дни созвать совещание от представителей ВЧК, Народного Комиссариата Юстиции и ЦИК. Обратиться в ЦК РКП, чтобы он посылал людей (по возможности) в Губчрезвкомы.

Об арестованных. Сегодня же ночью Президиуму ВЧК рассмотреть дела К.-Р. и все явных К.-Р. расстрелять. То же сделать районным ЧК. Принять меры, чтобы трупы не попадали в нежелательные руки. Ответственным товарищам ВЧК и районных ЧК присутствовать при крупных расстрелах.

Поручить всем районным ЧК к следующему заседанию доставить проект решения вопроса о трупах. Предложить комиссариату Юстиции в специальном порядке разгрузить тюрьмы от мелких преступников.

Об инструкции районам. Поручить избранной комиссии выработать инструкции.

О других партиях. Поскольку левые эсеры стоят на точке зрения ЦК (своего) и выступают активно, арестовать их. Что касается правых эсеров, центровиков, меньшевиков, кадетов и др. черносотенцев, то вопрос о них ясен.

Новое время – 1996. – № 16. – С. 44-45.

№ 7

Положение про структуру та функції Надзвичайних комісій*

серпень 1918 р
Цілком таємно

1) Работа ЧК распределяется по отделам, которые состоят из заведующих Отделом, который подбирает секретаря и членов коллегии отдела. Секретарь и члены коллегии должны быть утверждены Общей Комиссией.

Примечание 1: В Губ. Чр. Комиссии, где дел не так много, могут существовать не отделы, а столы: контрреволюц., спекулятивный, железнодорожный и проч.

Примечание 2: При незначительности работы в том или ином отделе можно этот отдел присоединить к другому, сходному по деятельности отделу, например, отдел контрреволюц. и преступл. по должности могут быть слиты.

Примечание 3: Состав коллегии по возможности должен быть немногочисленным, примерно в три-пять человек.

2) Заведующий Отделом является ответственным лицом Отдела и поэтому все важные бумаги, исходящие от Отдела, должны быть обязательно им подписаны.

3) Заведующий делает доклады на заседаниях Общей Комиссии в ходе работ в Отделе.

4) Все выдаваемые ордера на производство различного рода операций Отдела должны быть обязательно подписаны заведующим.

Примечание: В отсутствие заведующего ордер может быть подписан другим членом Отдела, его заместителем.

---

* Прийняте на Всеросійській Конференції Надзвичайних комісій 13 червня 1918 р., доповнено в серпні 1918 р Іногороднім ввіділом ВНК.

5) Все исходящие бумаги должны быть также скреплены Секретарем Отдела.

Примечание 1: Исходящие бумаги, более важные, денежные отношения и тому подобные бумаги, имеющие отношения или связь с Общей Комиссией, должны быть подписаны помимо заведующего Отделом и его секретаря, также и председателем Комиссии.

Примечание 2: В губернских и уездных комиссиях все ордера подписываются только председателем Комиссии и секретарем.

6) На обязанности секретаря лежит наблюдение за ходом работ в канцелярии Отдела, выполнение протоколов заседания Отдела, делать доклады, созывать заседания президиума Отдела для решения текущих вопросов, заведовать перепиской Отдела, и т. п.

7) Отдел выбирает из своей среды президиум, который совместно с заведующим руководит работой Отдела в числе не более трех человек.

Примечание 1: Все члены Общей Комиссии, работающие в Отделе, считаются членами их президиума.

Примечание 2: При узком составе отделов президиум не выбирается, а всю работу выполняет Коллегия Отдела в целом.

8) Президиум выбирает из своей среды председателя и секретаря.

9) Президиум решает все текущие дела и назначает общие заседания Отдела.

10) Президиум подбирает и утверждает штат сотрудников.

11) Общее заседание членов Коллегии Отдела разрешает вопросы, представленные Президиумом и Следственной Коллегией.

12) Все постановления Президиума и общих заседаний Отдела протоколируются и по подписании их рассылаются, согласно инструкции Общей Комиссии, председ. Ком., завед. отделами и подотделами.

Примечание: В губернской и уездной Чрезвычайной Комиссии все дела могут решаться общим собранием членов Комиссии.

13) Отделы имеют следственный подотдел (Коллегию), которая ведет следствие поступающих дел, руководствуясь изданными декретами, обязательными постановлениями и распоряжениями Советской власти.

Примечание 1: В Губчрезкомах и Уездчрезкомах при каждом отделе следственной коллегии может и не быть: таковая должна существовать только при комиссии в целом, где следователи ведут дела по своей специальности: спекуляция, контрреволюция, жел. дор. дела и т. п.

Примечание 2: Следователи действуют согласно особой инструкции. По возможности желательно, чтобы следственный аппарат при губернских и уездных комиссиях был подразделен на секции: секция спекулятивная, секция контрреволюционная и секция преступления по должности.

14) Следственная Коллегия имеет своего председателя.

15) Следователь ведет следствие по данному ему председателем Следственной Коллегии делу и по окончании следствия, дав свое заключение, представляет в президиум или на общее собрание членов Коллегии отдела или Комиссии.

16) При получении дела на ведение по нему следствия, следователь обязан требовать из общей канцелярии отдела представление ему всех вещественных доказательств по данному делу и от секретной части письменного агентского доклада о ходе совершенной операции.

17) Если при ведении следствия следователь находит нужным делать дополнительные аресты, следователь докладывает об этом заведующему секретной частью, который и должен распорядиться о таковых.

18) Вызовы свидетелей тоже происходят с ведома заведующего Отделом, за его подписью и подписью следователя, который вызывает данного свидетеля.

19) При разборе вещественных доказательств вещи или бумаги, не представляющие материала для следствия, сейчас же вручаются владельцу их или кому он поручит, деньги, ото-

бранные при обыске, вносятся впредь до полного выяснения дел на текущий счет Чрезвычайной Комиссии.

20) При следственной Коллегии имеются ревизоры для ревизии складов, амбаров и т. п., которые в своей деятельности подчинены председателю следственной Коллегии.

21) Следственная Коллегия устраивает поочередно дежурства следователей.

22) На обязанности дежурного следователя лежит снятие первого допроса путем вещественных доказательств и сдача их в Общую канцелярию, регистратура арестованных, выяснения причастности тех или иных лиц в связи с данным делом и т. д.

Примечание: По выяснении причастности задержанных, если дежурный следователь находит, что кого-либо подлежит освобождению, он входит в обсуждение по этому вопросу с заведующим Отделом и одним из членов Президиума и за их подписями может освободить арестованного.

23) Отдел имеет при себе разведывательный отряд с особым заведующим разведкой или секретной частью.

Примечание 1: Секретная часть действует согласно особой инструкции.

Примечание 2: В губернской и уездной Чрезвычайной Комиссии заведующие отделами могут являться и заведующими секретной частью, или секретная часть может существовать одна при общей комиссии, где заведующим секретной частью является одно лицо для всей комиссии.

24) Заведующий разведкой состоит одновременно и заведующим секретной частью Отдела или Комиссии.

25) Заведующий разведкой и секретной частью имеет при себе помощника и секретаря.

26) Отряд разведчиков разделяется на отдельные специализированные части, как, например: разведчик по борьбе со спекулянтской продовольствием, металлургией, золотом и процентными бумагами, мануфактурой, спиртными напитками и т. д.; разведчик по борьбе с контрреволюцией: монархистов, кадетов, попов и т. д.

27) Все разведчики по получении ими сведений или по исполнении возложенных на них поручений дают обо всем обязательный отчет заведующему разведкой в письменной форме по установленному образцу.

28) По получении тех или других сведений, требующих производства обысков, арестов, ревизий и т. п., заведующий разведкой и секретной частью посылает за своей подписью и подписью секретаря требование на ордера.

Примечание: О всех ордерах, выписанных помимо требований заведующего разведкой и секретной частью, последний обязательно должен быть поставлен в известность.

29) Заведующий разведкой назначает наряд из имеющегося при Комиссии отряда на производство операций, причем назначает одного старшего наряда и на его имя выписывает требования на ордер.

Примечание: В требованиях на ордер обязательно должно быть указано точный адрес и подлежит ли кто аресту; без этих указаний ордера могут и не выдаваться.

30) Старший наряда ответственен за правильность производства обыска, за целость найденных вещей, денег и т. п.

31) При производстве операций старший отряда обязан на все забранные вещи при обыске составить протокол и с ордером доставить в Отдел и сдать дежурному следователю под расписку, которая сдается заведующему разведкой.

32) Заведующий разведкой и секретной частью назначают ежедневно дежурства разведчиков.

Примечание. Секретная часть ежедневно представляет заведующему отделом, а где секр. часть общая, то в комиссию ежедневно сведения по установленной форме ведомости: сколько у кого произведены обыски, что отобрали, кто арестован.

33) Отделы имеют свою канцелярию, во главе которой стоит Заведующий Делами Отдела.

Примечание: В губернской и уездной Чрезвычайных Комиссиях может быть общая канце-

лярия со специальными столами: контрреволюц., спекулятивный, иногородний, железнодорожный стол и т. п.

34) Канцелярия разделяется на столы по усмотрению коллегии отдела и заведующего делами Отдела, как, например: стол исходящих и входящих бумаг, стол по приемке арестованных, стол по заведованию вещественных доказательств и т. д.

Примечание: Там, где канцелярия общая, как, например, в уездчрезвкомах, там существуют столы контрреволюц., спекул., иног., железнодор., вход. бумаг и т. д.

35) Заведующий делами Отдела принимает от дежурных следователей поступающие дела, вещественные доказательства, вещи и т. п. и передает их в надлежащие столы.

36) Заведующий делами Отдела выдает в порядке поступления дела председателю следственной коллегии для раздачи следователям и ведения по ним следствия.

37) Заведующий делами отдела принимает дела, подлежащие в архив, который находится в его ведении, и сдает в архив Общей Комиссии.

Примечание: В губчрезвкомах и уездчрезвкомах существует только один архив.

38) Заведующий делами отделов следит за добросовестностью работы канцелярии, ведет выдачу канцелярских принадлежностей, назначает дежурства по канцелярии.

39) Отделы через заведующего делами и секретаря дают все справки и ответы на запросы просителей.

Примечание: Следователи никаких справок родственникам и никому не выдают и к следователям никто из просителей не допускается, за исключением лиц, ими вызванных.

40) Справки выдаются только родственникам арестованных и демократическим организациям, но отнюдь не частным лицам и поверенным.

41) Руководствоваться впредь до отмены.

Фельштинский Ю. Бенсон. ВЧК-ГПУ – Вермонт, 1989. – С. 13-17.

№ 8

Постанова Ради народних комісарів про червоний терор

5 вересня 1918 р.

Совет Народных Комиссаров, заслушав доклад председателя Всероссийской Чрезвычайной комиссии по борьбе с контрреволюцией, спекуляцией и преступлением по должности о деятельности этой комиссии, находит, что при данной ситуации обеспечение тыла путем террора является прямой необходимостью; что для усиления деятельности Всероссийской Чрезвычайной комиссии по борьбе с контрреволюцией, спекуляцией и преступлением по должности и внесения в нее большей планомерности необходимо направить туда возможно большее число ответственных партийных товарищей; что необходимо обезопасить Советскую республику от классовых врагов путем изолирования их в концентрационных лагерях; что подлежат расстрелу все лица, прикосновенные к белогвардейским организациям, заговорам и мятежам; что необходимо опубликовать имена всех расстрелянных, а также основания применения к ним этой меры.

Народный комиссар юстиции — *Д. Курский*
Народный комиссар по внутренним делам — *Г. Петровский*
Управляющий делами СНК — *В. Бонч-Бруевич*

Известия ВЦИК. – 1918. – 10 сентября.

№ 9

Наказ Народного комісаріату внутрішніх справ про арешти правих есерів, білогвардійців, контрреволюціонерів у зв'язку з замахом на В.І. Леніна та вбивством Володарського та Урицького*

5 вересня 1918 р.

Убийство Володарского, убийство Урицкого, покушение на убийство и ранение Председателя совета народных комиссаров Владимира Ильича Ленина, массовые, десятками тысяч расстрелы наших товарищей в Финляндии, на Украине и, наконец, на Дону и в Чехословакии, постоянно открываемые заговоры в тылу наших армий, открытое признание правых эсеров и прочей контрреволюционной сволочи в этих заговорах, и в то же время чрезвычайно ничтожное количество серьезных репрессий и массовых расстрелов белогвардейцев и буржуазии со стороны советов, показывает, что, несмотря на постоянные слова о массовом терроре против эсеров, белогвардейцев и буржуазии, этого террора на деле нет.

С таким положением должно быть решительно покончено. Расхлябанности и миндальничанию должен быть немедленно положен конец. Все известные местным советам правые эсеры должны быть немедленно арестованы. Из буржуазии и офицерства должны быть взяты значительные количества заложников. При малейших попытках сопротивления или малейшем движении в белогвардейской среде должен приниматься безоговорочно массовый расстрел. Местные губисполкомы должны проявить в этом особую инициативу.

Отделы управления через милицию и чрезвычайные комиссии должны принять все меры к выяснению и аресту всех скрывающихся под чужими именами и фамилиями лиц, с безусловным расстрелом всех замешанных в белогвардейской работе.

Все означенные меры должны быть проведены немедленно.

О всяких нерешительных в этом направлении действиях тех или иных органов местных советов Завотуправ обязан немедленно донести народному комиссариату Внутренних Дел. Тыл наших армий должен быть, наконец, окончательно очищен от всякой белогвардейщины и всех подлых заговорщиков против власти рабочего класса и беднейшего крестьянства. Ни малейших колебаний, ни малейшей нерешительности в применении массового террора.

Получение означенной телеграммы подтвердите, передать уездным советам.

Народный комиссар внутренних дел *Петровский*

Еженедельник ЧК. – 1918. – № 1.

* Передано телеграфом.

№ 10

З роботи В.І. Леніна «Пролетарская революция и ренегат Каутский» про диктатуру пролетаріату

10 листопада 1918 р.

... Революционная диктатура пролетариата есть власть, завоеванная и поддерживаемая насилием пролетариата над буржуазией, власть, не связанная никакими законами.

Ленин В И Полное собрание сочинений. – Т. 37. – С. 245.

№ 11

Інструкція Всеросійської Надзвичайної комісії про діяльність надзвичайних комісій на місцях*

1 грудня 1918 р.

I

Всеми делами по непосредственной борьбе с контрреволюцией, спекуляцией и преступлением по должности ведают на местах организованные местными Советами или их Исполкомами на одинаковых правах с остальными своими отделами местные Чрезвычайные Комиссии.

II

Члены местных Чрезвычайных Комиссий назначаются и отзываются местными исполкомами и ВЧК, число же членов определяется местными условиями.

Примечание 1: Коллегии губернских ЧК состоят из 5 человек, уездных – из 3-х.

Примечание 2: В крупных промышленных уездных центрах коллегии могут быть увеличены до 5-ти с согласия губ. ЧК.

3

Председатели и заместители местных ЧК назначаются местными Исполкомами и утверждаются ВЧК.

Примечание: Коллегии ЧК должны состоять из коммунистов.

4

Высшие органы ЧК имеют право посылать в низшие органы своих представителей с решающим голосом. Постановления местных ЧК могут быть приостановлены и отменены Чрезвычайными Комиссиями высших инстанций.

5

В задачи комиссии входит следующее:

а) безпощадная борьба с контрреволюцией, преступлениями по должности и спекуляцией наличными силами, которые имеются в распоряжении Комиссии;

б) наблюдение за местной буржуазией и за направлением в ее среде контрреволюционной работы;

в) доведения до сведения местной и центральной власти о совершающихся беспорядках и злоупотреблениях и пресечении их;

г) производство дознаний по государственным преступлениям;

д) производство исследований в порядке чрезвычайного положения;

е) наблюдение за лицами, проезжающими через границу;

ж) наблюдение за иностранными разведчиками;

з) розыск и наблюдение за лицами, укрывающимися от властей;

и) участие в сохранении общественного спокойствия при отсутствии чинов милиции, содействие последней в восстановлении нарушенного Революционного Порядка;

к) выполнение поручений в высших губернских Советских органах по производству дознаний о преступлениях, когда будет признано необходимым;

л) участие в некоторых нужных для борьбы совещаниях;

м) наблюдение и регистрация всех проезжающих через границу и тщательная проверка документов на право въезда и выезда и т. п.;

н) строжайшее наблюдение за проведением в жизнь декретов и распоряжений Советской власти.

---

* Прийнята на 2-й Всеросійській конференції надзвичайних комісій, остаточно відредагована ВНК 1 грудня 1918 р.

Комиссия из состава своих членов выбирает Заведующих Отделами и секретаря.

7

Комиссия, наблюдая и выполняя вышеуказанные обязанности и строго следя за нормальным революционным порядком в губернии, принимая для этого меры пресечения и предупреждения в случае всякого рода контрреволюционных выступлений, погромов и черносотенных беспорядков, имеет право делать следующее:

а) предлагать Совдепу вводить по всей губернии чрезвычайное или военное положение;

б) издавать обязательные постановления, касающиеся внешнего революционного порядка в губернии, и доводить об этом немедленно до сведения высшей инстанции – ЧК и ВЧК;

в) подвергать преступных лиц и организации административному аресту и налагать штрафы в общем порядке.

Примечание: Уездные ЧК могут подвергать в административном порядке до 3 месяцев. Высшие сроки наказаний в административном порядке могут назначаться с разрешения губернских ЧК.

г) имеет право производить обыски, аресты лиц и организаций, заподозренных в контрреволюции и вообще направленных против деятельности Советской власти.

8

Комиссия работает в тесном контракте со всеми Советскими учреждениями и оказывает им всяческое содействие.

9

Если где в Советских органах замечено будет злоупотребление и упущение, то комиссия немедленно принимает соответствующие меры, известив об этом президиум, а в экстренных случаях – председателя.

10

При арестах ответственных Советских или партийных работников ЧК извещает об этом немедленно, т. е. не позднее 24 час., соответствующее учреждение, где данное лицо служит.

11

Если будут обнаружены злоупотребления и непорядки в самой Комиссии, то Совдеп или Исполнительный Комитет извещает об этом: если это произошло в уезде – в Губерн. ЧК, а о Губ. ЧК – в ВЧК.

12

Высшим руководящим органом Чрезвычайных Комиссий является ВЧК, объединяющая и направляющая борьбу с контрреволюцией, спекуляцией и преступлениями по должности на всей территории РСФСР.

13

За бездействие Комиссия несет ответственность как перед местной властью, так и перед ВЧК.

14

Высшим органом по борьбе с контрреволюцией, спекуляцией и преступлением по должности в губерниях являются Губернские Чрезвычайные Комиссии.

Примечание: Там, где имеются областной и губернский Совдеп или имеются отдельно рабочие и крестьянские Совдепы, там должна быть образована одна Комиссия. В первом случае Комиссия должна быть при областном Совдепе, которая обслуживает ту губернию и город, в какой область находится. Во втором случае, ЧК должна быть организована при Совете Рабоч., Красноармейских и Крестьянских Депутатов.

15

Уездные ЧК для того, чтобы иметь сведения из густонаселенных волостей, сел, местечек и т. п., заручаются связью с надежными партийными товарищами, которые дают уездной ЧК

сведения о контрреволюционной агитации кулаков, попов и прочих белогвардейцев, приютившихся в деревнях.

16

На обязанности уездных ЧК лежит наблюдение за революционным порядком в своем районе, следить за тем, чтобы не было контрреволюционной и программной агитации, бдительно следить за местной буржуазией, производить дознания, осуществлять надзор за неблагонадежными контрреволюционными элементами, кулаками, спекулянтами и прочими врагами Советской власти, принять меры пресечения и предупреждения против врагов.

17

Уездные Комиссии через каждые две недели обязаны представлять полный доклад в Губернскую Комиссию с полным изложением всего происходящего в данном уезде.

18

Если нужно принять какие-нибудь меры, которые выходят из общих рамок Губ. Комиссий, то таковые немедленно запрашивают ВЧК путем телеграфных сношений, испрашивая указаний и инструкций, уездные ЧК в этих же случаях запрашивают губериские ЧК.

19

Все инструкции, распоряжения, приказы и циркуляры, исходящие от Всероссийской Чрезвычайной Комиссии, губернские, уездные комиссии и комиссары исполняют немедленно и хранят их, как руководящий материал.

20

Губернские Комиссии ежемесячно должны присылать полный отчет о своей деятельности в ВЧК, последняя, в свою очередь, посылает свои отчеты по местам.

21

Все комиссии носят однородные названия "Чрезвычайная Комиссия по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией при таком-то Совдепе, при такой-то армии, такого-то фронта".

Примечание: Со всеми самовольно возникающими и именующими себя Чрезвычайными Комиссиями по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией и не входящими в общий организационный план, местные ЧК ведут решительную борьбу.

22

Каждая Комиссия имеет свою гербовую печать согласно постановлению 5-го Всероссийского Съезда Советов.

Примечание: Отделы не могут иметь гербовых печатей, а имеют лишь печати простые. Гербовые печати должны иметь строго установленную форму.

23

Чрезвычайные Комиссии имеют право на организацию при себе особых вооруженных отрядов. Величина отрядов на местах устанавливается местными Исполкомами по соглашению с ВЧК. Кредиты на отряды при Комиссии отпускаются в общем порядке через местные исполкомы. Все отряды при ЧК находятся под контролем согласно положению о ВЧК и местных ЧК, опубликованному в "Известиях Вс. ЦИК" от 2 ноября 1918 г.

24

Все сметы местных ЧК предварительно утверждаются местными Исполкомами и проходят в общем порядке по смете и выработанным штатам ВЧК.

Все ассигнования ЧК получают через свои исполкомы от ВЧК.

Примечание 1: Уездные ЧК, составляя смету, отсылают ее после утверждения Исполкома в Губ ЧК. Губ. ЧК включает в свою смету все сметы уездных ЧК и по утверждению Исполкомом направляет их в 3 экземплярах в ВЧК.

Примечание 2: Транспортные узловые отделения составляют смету на себя и на комиссаров, входящих в состав их участка и пересылают эти сметы в 3 экземплярах в Окружной Транспортный отдел, который, включив все эти сметы в свою, в свою очередь, передает таковую для включения и утверждения в ту смету Губернской или областной ЧК, при которой данный округ (Окружной отдел) находятся. После утверждения сметы Исполкомом эта смета в 3 экз. пересылается в ВЧК.

Примечание 3: Пограничные ЧК, пунктовые посылают участковым, участковые – окружным, окружные включают все сметы своего округа в смету Губернской или Областной Комиссии, при которой находится пограничный округ ЧК и, после утверждения Исполкомом, в 3 экземплярах пересылается в ЧК.

25

Губернские ЧК разделяются на следующие отделы: Иногородний, Секретно-Оперативный, Юридический и Транспортный отдел, где таковой, согласно постановлению 2-й Всероссийской Конференции Чрезвычайных комиссий, полагается:

Примечание 1: Иногородним отделом заведует председатель или заместитель губернской ЧК, Юридическим, Секретно-Оперативным – члены ЧК и секретарь комиссии, он же заведующий канцелярией член ЧК.

Примечание 2: Там, где имеется согласно постановлению Конференции, Транспортный отдел, им заведует заместитель председателя.

26

В местностях, расположенных в пограничной полосе, образуются пограничные ЧК, в местностях, расположенных по линии фронта, образуются армейские ЧК, первые борются только на границе, вторые – только в военной среде.

Примечание: Внутренняя конструкция пограничных и армейских комиссий определяется особыми инструкциями.

27

Для контроля над повседневной деятельностью отдельных членов и сотрудников ЧК образуется из 3 человека Контрольная Коллегия в составе председателя Исполкома, представителя местного комитета РК партии и представителя местной ЧК. Права и обязанности Контрольной коллегии устанавливаются особыми инструкциями.

28

Уездные ЧК имеют общую Коллегию из трех человек (параграф 2), которые всю ответственную работу распределяют между собою.

Примечание: При уездных ЧК никаких отделов не имеется, а в канцелярии имеются столы: контрреволюционный, должностных преступлений, спекулятивный и т. д.

29

Отделы Обл., Губ. и Уездн. ЧК подчиняются Комиссии и выполняют все ее постановления.

Заведующий отделом является ответственным лицом отдела и поэтому все важные бумаги, исходящие из отдела, должны обязательно быть им подписаны.

Заведующий делает также доклады на заседании Общей Комиссии о ходе работ в отделе.

30

На обязанности Заведующего Иногородним Отделом в ГЧК лежит руководство и направление борьбы с контрреволюцией, преступлением по должности и спекуляцией в пределах губернии.

Примечание 1: Там, где при Губернской или Областной ЧК имеются Пограничные Комиссии, они управляются Иногородним отделом, входя в него как подотдел.

Примечание 2: На этот же отдел возлагается организация, ревизия, инструктирование подчиненных Губчека Комиссий.

31

На обязанности заведующего Юридическим отделом возлагается руководство всем следственным делом Комиссии.

Примечание 1: Внутри Юридического отдела следствие ведется по специальностям: контррев., должност. преступлен., спекуляция, железнодорожные дела.

Примечание 2. До железнодорожных дел допускается контрольная комиссия, согласно декрету Совнаркома, а потому они в Юридическом отделе и должны быть выделены как специальные дела.

32

Секретно-Оперативный отдел сосредоточивает все секретные сведения и разрабатывает их по специальностям. Проводит операции в городах, где находится Комиссия, и в уездах через уездные комиссии.

33

Заведующие Окружным Транспортным отделом действуют согласно особой инструкции.

34

Следователи ведут следствие по данному им заведующим Юридическим отделом делу и по окончании следствия, дав свое заключение, представляют на общее собрание членов Комиссии для вынесения окончательного постановления.

35

Общее заседание членов Комиссии разрешает вопросы, представленные Юридическим отделом.

Все постановления общих заседаний Комиссии протоколируются, а протоколы рассылаются всем заведующим отделами и подотделами.

36

Общее собрание Комиссии при разборе дел, представленных следователями, руководствуется изданными декретами и постановлениями Советской власти.

37

Чр. Комиссии, являясь органом борьбы в острые моменты революции, накладывают в случае необходимости пресечения или прекращения незаконных действий наказания в административном порядке, но не в судебном, штрафы, высылки, расстрелы и т. п.

38

Право применять высшую меру наказания имеют Губернские, фронтовые, армейские и областные ЧК.

39

Воспрещается ведение в какой бы то ни было стадии и в каком бы то ни было порядке параллельного производства следствия по делам, уже переданным Революционным Трибуналам или иным судебным местам, а материалы, поступившие после, передавать в тот суд, куда дело передано.

40

Воспрещается какое бы то ни было, без ведома соответствующего судебного места и его на то согласия, зачисление содержащихся под стражей и числящихся за Трибуналом или иными судебными местами заключенных, если, конечно, в производстве Чрезвычайных Комиссий нет за ними иного дела, отличного от того, по которому ведется производство судебными учреждениями.

41

Воспрещается самовольно, без ведома Трибуналов и их судов, перевоз заключенных, числящихся за судебными местами, из одного места заключения в другое, их освобождение под залог или на каких-либо иных условиях, вторичное задержание освобожденных постановлениями следственных или судебных властей, если в производстве Комиссии не имеется

иного материала, отличного от того дела, по которому ведется судебным местом производство по обвинению данного лица или группы лиц. Но и в этом последнем случае перевод, освобождение или арест может иметь место только в случае, если со стороны судебного места не встречается никаких возражений или протестов.

42

Воспрещается наложение одновременно административных взысканий по делам, передаваемых для судебного разбирательства, или находящихся в производстве судебных мест.

43

Воспрещается заключение в тюрьму на срок кого бы то ни было по делам, находящимся в производстве Комиссии, если только таковое заключение не было предусмотрено в обязательном постановлении Чрезвычайной Комиссии или следственных властей.

44

Все поступающие в Комиссии конфискованные деньги или как штрафные вносятся в Государственное Казначейство на текущий счет Республики с указанием "штраф", "конфискованы".

Примечание 1: Все конфискованные вещи и продукты передаются в соответствующие учетно-распределительные органы, которые по оценке вносят стоимость их в Казначейство на текущий счет Республики.

Примечание 2: Конфискованные вещи, имеющие историческую ценность, как, например, библиотеки, старинные монеты, церковная утварь, портреты и все прочее, передаются в отдел Комиссариата Просвещения.

Примечание 3: При сдаче денег, товаров и проч. предметов должны составляться акты ведомости, согласно циркуляру № 99, и прилагаться к делам, а копию давать на руки бывшему владельцу их, а также для отчета.

45

В Губернских Чрезв. Комис. и Уездн. имеется одна общая канцелярия, которая распадается на ряд делопроизводств: Общее, Контрреволюционное, Спекулятивное, Преступления по должности, Транспортное со столами: Железнодорожным, Водным и т. п., Иногороднее со столами: Пограничным, Инструкторским и т. п.

Примечание 1: Кроме того в Губ ЧК и Секретно-Оперативной части имеются свои специальные регистрационные книги.

Примечание 2: В Юридическом отделе ведутся также только специальные книги: регистрация арестованных, дел и т. п.

Примечание 3: Вся кассовая и хозяйственная отчетность Комиссии ведется в общей канцелярии по Общему делопроизводству.

46

Вменяется в обязанность руководствоваться неуклонно данной инструкцией и за неисполнение виновные будут привлечены к строгой ответственности.

47

Инструкции от 11 и 13 июня и допол. в августе 1918 года отменяются.

Подлинный подписали:
Председатель — *Ф. Дзержинский*
Зав. Иногор. Отд. — *В. Фомин*
Секретарь — *Ксенофонтов*

С подлинным верно:
Секретарь Иногор. Отд. — *Г. Мороз*

Фельштинский Ю. Бенсон. ВЧК-ГПУ. – Вермонт, 1989. - С. 79-91.

№ 12

Циркулярний лист ЦК РКП(б) про розказачення

24 січня 1919 р
Циркулярно таємно

Последние события на различных фронтах в казачьих районах наши продвижения в глубь казачьих поселений и разложение среди казачьих войск заставляют нас дать указания партийным работникам о характере их работы при воссоздании и укреплении Советской власти в указанных районах. Необходимо, учитывая опыт года гражданской войны с казачеством, признать единственно правильным самую беспощадную борьбу со всеми верхами казачества путем поголовного их истребления. Никакие компромиссы, никакая половинчатость пути недопустимы. Поэтому необходимо:

1. Провести массовый террор против богатых казаков, истребив их поголовно; провести беспощадный массовый террор по отношению ко всем вообще казакам, принимавшим какое-либо прямое или косвенное участие в борьбе с Советской властью. К среднему казачеству необходимо применять все те меры, которые дают гарантию от каких-либо попыток с его стороны к новым выступлениям против Советской власти.
2. Конфисковать хлеб и заставить ссыпать все излишки в указанные пункты, это относится как к хлебу, так и ко всем другим сельскохозяйственным продуктам.
3. Принять все меры по оказанию помощи пересекающейся пришлой бедноты, организуя переселение, где это возможно.
4. Уравнять пришлых "иногородних" к казакам в земельном и во всех других отношениях.
5. Провести полное разоружение, расстреливая каждого, у кого будет обнаружено оружие после срока сдачи.
6. Выдавать оружие только надежным элементам из иногородних.
7. Вооруженные отряды оставлять в казачьих станицах впредь до установления полного порядка.
8. Всем комиссарам, назначенным в те или иные казачьи поселения, предлагается проявить максимальную твердость и неуклонно проводить настоящие указания.

ЦК постановляет провести через соответствующие советские учреждения обязательство Наркомзему разработать в спешном порядке фактические меры по массовому переселению бедноты на казачьи земли.

Центральный Комитет РКП(б)

Известия ЦК КПСС. – 1989. – № 6. – С. 17-18.

№ 13

З роботи М.І. Бухаріна «Экономика переходного периода» про пролетарське примушення як засіб формування комуністичного людства

Травень 1920 р.

.С более широкой точки зрения, т.е. с точки зрения большего по своей величине исторического масштаба, пролетарское принуждение во всех своих, начиная от расстрелов и кончая трудовой повинностью, является, как парадоксалью это не звучит, методом выработки коммунистического человечества из человеческого материала капиталистической эпохи…

Бухарін Н.И Проблемы теории и практики социализма. - М., 1989. С. 168.

№ 14

Наказ командуючого військами Тамбовської губернії М. Тухачевського про застосування проти селянських повстанців отруйних газів

12 червня 1921 р.

Остатки разбитых банд и отдельные бандиты, сбежавшие из деревень, где восстановлена Советская власть, собираются в лесах и оттуда производят набеги на мирных жителей.

Для немедленной очистки лесов ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Леса, где прячутся бандиты, очистить ядовитыми газами, точно рассчитывая, чтобы облако удушливых газов распространялось полностью по всему лесу, уничтожая все, что в нем пряталось.

2. Инспектору артиллерии немедленно подать на места потребное количество баллонов с ядовитыми газами и нужных специалистов.

3. Начальникам боевых участков настойчиво и энергично выполнять настоящий приказ.

4. О принятых мерах донести.

Командующий войсками *Тухачевский*
Наштавойск Генштаба *Какурин*

Російський державний військовий архів. – Ф. 34228, оп. 1, спр. 3, арк. 1.

№ 15

Інструкція ЦК КП(б)У про проведення показових судових процесів

16 липня 1921 р

1) Однією з найпопулярніших і доступних форм і методів агітпропаганди є постановка судових процесів. Показовий процес вимагає тривалої і ретельної підготовки як з боку форми і способу ведення процесів, так і з боку змісту. Показовий процес має властивість зримо виявляти негативні й позитивні сторони явищ, які розглядаються. Маси трудящих легко сприймають всю суму знань і досвіду, які випливають з даних процесів. Тому важливою умовою успіху цього методу агітпропаганди є вірна і добре підготовлена постановка його.

2) Постановка процесу вимагає:

а) уважної розробки судового матеріалу;

б) зробити предметом розбору найкрупніші соціально-політичні події поточного життя;

в) відповідного добору складу суду;

г) виділення добре підготовлених товаришів для виступу в ролі сторін (захист і звинувачення);

д) виділення добре підготовлених товаришів для виступу в ролі свідків з боку захисту і звинувачення;

е) своєчасна підготовка й повідомлення відповідним фабрично-заводським підприємствам і установам про підготовку процесу;

є) залучення до участі в показових процесах безпартійних робітників, які користуються авторитетом і довір'ям у масах.

3) Підготовка судового матеріалу складається головним чином з даних попереднього слідства, на підставі якого складається звинувальний акт. Протоколи допиту свідків і звинувачуваних, які беруть участь у процесі, повинні бути складені заздалегідь; на основі цих даних складать-

ся звинувальний акт. Бажано, щоб були заготовлені також речові докази у вигляді прокламацій, закликів, які випускаються ворогами Радянської влади. Звинувальний акт повинен грунтуватися на фактичному матеріалі і свідченнях, іноді на свідомості звинувачуваного.

4) Предметом розбору треба зробити крупні соціально-політичні події, як наприклад, суд над бандитизмом, суд над Петлюрою, суд над Махном, суд над кронштадтськими заколотниками, справу про страйк англійських вуглекопів, суд над другим і другим з половиною Інтернаціоналом, справу про недозасів полів, справу про крадіжки на державних підприємствах і т. д. і т. д.

Кожна з таких справ повинна бути найретельніше продуманою і підготовленою.

5) Склад суду повинен бути дібраний з середовища найбільш шанованих робітників і партійних товаришів. Особлива увага повинна бути звернена на голову суду, як керівника всього процесу. Суд повинен безумовно користуватися авторитетом аудиторії, і рішення суду має бути безстороннім. Для полегшення роботи суду бажано складати попередньо декілька проектів виправдальних і звинувальних вердиктів у справі, яка розглядається, з яких суд вибере найбільш придатний.

6) В ролі захисту й звинувачення повинні виступати найпідготовленіші і політично виховані товариші. Основні тези промов захисту і звинувачення попередньо переглядаються при підготовці до процесу. Крім офіційного звинувачувача й захисника, які призначаються заздалегідь, з публіки, можуть виступати по кожному процесу захисники й звинувачувачі. Їх кількість в кожному випадку визначається судом.

7) Свідки як захисту, так і звинувачення повинні попередньо прорепетирувати свою роль і точно знати зміст своїх зізнань. Бажано, щоб учасники виступали загримованими для більшої яскравості й показовості процесів. Свідки як з того, так із іншого боку можуть бути також з середовища слухачів, які присутні на процесі. Суд зобов'язаний допитати таких свідків, якщо вони бажають зробити суттєві зізнання.

8) Про кожен процес повинно повідомлятись заздалегідь, за два-три тижні, як у місцевій пресі, так і спеціальними плакатами. Особливу увагу звернути на робітничі райони. Постановку процесу бажано переносити в робітничі райони, а якщо можливо – на фабрики і заводи. В місцевостях, де проважає селянське населення, в приміщеннях, де найлегше зібратись селянам. Для постановки процесів треба відводити найпросторніші і гарні приміщення. Вхід обов'язковий для всіх, насамперед для членів профспілки і робітничих організацій.

9) Для участі в процесах не тільки в ролі суддів, а й у ролі сторін та свідків потрібно систематично залучати літніх та випробуваних робітників, які мають великий досвід і користуються довір'ям. Необхідно через комосередки та фабрично-заводські комітети зацікавлювати робітників в постановці показових процесів. Необхідно пробудити ініціативу широких мас і залучати їх до активної участі в цих процесах.

10) Процедура постановки процесу повинна бути точно проведена з дотриманням всіх процесуальних аспектів справи. Після відкриття суду голова оголошує про розгляд такої-то справи, наприклад: заслуховується справа про шістьох учасників, перерахувати імена й прізвища банди Махна, після короткого допиту звинувачуваних, оголосити звинувальний акт. В звинувальному акті повинно бути вказано, що звинувачувані є учасниками банди Махна, що у них виявлені зізнання, які друкувалися від імені батька Махна, що зізнаннями свідків повністю підтверджується, що звинувачувані брали участь в систематичних пограбуваннях і розкраданнях майна селянського населення. Троє або четверо з звинувачуваних належать до куркульського елементу за своїм соціальним станом були поневолювачами селянської бідноти. У одного з тих, хто звинувачується, виявлений документ, зашифрований, з якого видно, що батько Махно одержує інструкції від закордонних контрреволюціонерів і що йому доручено грабувати й знищувати радянські міста і села.

Після допиту звинувачуваних повинні бути допитані свідки й потерпілі. Свідки повинні підтвердити, що вони особисто бачили звинувачуваних під час нападів банди Махна на село, що звинувачувані брали участь в пограбуваннях бідних селян, відбирали в них останнього візка і коня. Потерпілий засвідчує, що за те, що не послухався махновців і за те, що доніс

радянській владі, його будинок спалили і все забрали. Свідки захисту показують, що деякі із звинувачуваних були мирними й добрими мешканцями, що їх загітував священик, який втік з села, що син священика, колишні денікінські офіцери агітували в селі і погрозами змушували деяких селян приєднатись до банди Махна.

Після допиту свідків захисту і звинувачення суд оголошує цілий ряд документів. З документів оголошуються відозви махновців і накази селянам, а також розшифрований документ про зв'язок Махна з закордонними контрреволюціонерами.

Звинувачувач процесу виявляє соціально-політичний бік справи, все зло, яке чинить радянській владі і селянській бідноті бандитизм. Вказує фактичну провину всіх звинувачуваних і ступінь їхньої участі, добровільної чи недобровільної, в бандах Махна. Залежно від серйозності і доведення звинувачення вимагає відповідного покарання.

Захисник виявляє обставини, що полегшують провину звинувачуваних, показує, що звинувачувані через свою несвідомість були загітовані петлюрівськими та денікінськими офіцерами, що двоє з тих, хто звинувачуються, за класовим становищем належать до селянської бідноти, що звинувачувані зараз розкаюються, що Радянська влада оголосила амністію для бандитів, які з'являються добровільно і тому вимагають поблажливого і милостивого ставлення з боку суду до звинувачених.

Після виступів сторін надається слово звинувачуваним, які можуть щиросердно покаятись, визнати свою провину перед трудовими масами Радянської республіки. Суд йде радитися і виносить відповідний вирок.

11) Показові процеси, як метод агітпропаганди, повинні систематично ставитись партійними організаціями на місцях. Необхідно враховувати й виважувати досвід показових процесів і періодично повідомляти до агітвідділу ЦК про результати постановки.

ЦК КП(б)У

Державний архів Донецької області. – Фп-1, оп. 1, спр. 373, арк. 32.

№ 16

Постанова Донецького губвиконкому про опис церковного майна та реєстрацію релігійних громад

30 січня 1922 р.

Во исполнение декрета Совнаркома УССР об отделении церкви от государства (собрание Узаконений Украины № 3 1919 года, ст. 37) Губисполком

ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1) Все церковное имущество, как то: храмы, костелы, кирхы, монастыри, синагоги и прочие молитвенные дома объявляются народным достоянием.

2) Все церковнослужители и представители религиозных культов: христианского, иудейского, магометанского и прочих, а также сектанты, евангелисты, духоборы, баптисты и проч., имеющие в своем фактическом ведении все перечисленное в п. 1 имущество, обязаны в присутствии местной власти составить опись в 3-х экземплярах находящегося в настоящее время вышеуказанных выше помещений и инвентарного имущества и представить таковые списки в Уездную комиссию по отделении церкви от государства.

3) Описи имущества молитвенных домов, расположенных в селах, направляют в Уездную ликвидационную комиссию через Волисполкомы.

4) Количество богослужебного имущества по описи должно быть не менее значащегося по старым инвентарным книгам. В случае сокрытия вещей виновные будут преданы суду Ревтрибунала. В случае утраты богослужебного имущества, значащегося по старым инвентарным книгам, должно быть оговорено о причинах недостачи имущества.

5) Молитвенные здания и предметы культа могут быть переданы в бесплатное пользование группы религиозно-верующих не менее 20 человек, которые своевременно должны подать в местный исполнительный комитет письменное заявление о желании получить в пользование храмы и вообще молитвенные здания и имущество богослужебного характера и принять на себя ответственность за сохранность здания и имущества, перечисленного в описи, согласно 18-20 ст. Инструкции от 10 ноября 1920 года, как народное достояние.

После проверки богослужебного имущества договор подписывается представителем местного Совета рабочих, Крестьянских и Красноармейских депутатов или по уполномочию Совета депутатов председателем Ликвидационной комиссии.

6) Срок явки представителей культа с инвентарными книгами и описями назначается как для городов, так и для сел и местечек в 30-дневный срок со дня получения и объявления на местах настоящего Обязательного Постановления.

7) В случае пропуска срока, указанного в 6 ст. настоящего Обязательного Постановления, молитвенные дома, на которые не подано заявление группой верующих не менее 20 человек, должны быть закрыты, богослужебное имущество должно быть передано по принадлежности (колокола в Совнархозы).

А не зарегистрированные религиозные общины объявлены распущенными на основании 23-26 ст. ст. Инструкции от 10 ноября 1920 года.

8) Религиозные общины, устав которых утвержден Отделом Управления Губернского или Уездного Исполкома, не имеют права пользоваться соответствующей печатью.

9) Старые печати и штампы, присвоенные различными религиозными учреждениями, Епархиальным Советом, приютом и т. п. должны быть немедленно сданы в отдел юстиции. При несдаче печатей, штампелей, бланков добровольно в назначенный 3-х дневный срок, Ликвидационная комиссия отбирает их принудительно через милицию.

10) Срок регистрации религиозных общин отделениями Управления месячный со дня опубликования настоящего Обязательного Постановления.

Председатель Донгубисполкома — *Рухимович*
Врид. зав. Донгубюстом, член коллегии — *(фамилия не ясно)*
Зав. Донгуботуправления — *Зарудкий*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1146, оп. 2, спр. 220, арк. 56.

№ 17

Постанова Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету «О передаче церковних ценностей в фонд помощи голодающим»

8 березня 1922 р.

В виду неотложной необходимости спешно мобилизовать все ресурсы страны, могущие послужить средством борьбы с голодом и для осеменения полей, Всеукраинский Центральный Исполнительный Комитет

ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Предложить местным Советам в месячный срок изъять из церковного имущества, как переданного в пользование группам верующих всех религий по описи и договору, так и не переданных им еще по договору, все предметы из платины, золота, серебра, драгоценных камней, слоновой кости, изъятие которых не может существенно затронуть интересы самого культа, и передать их органам Уполнаркомфина со специальным назначением в фонд ЦК Помголода.

2. В целях планомерного проведения этих мероприятий, организации и точного учета и передачи органам Уполнаркомфина по особому счету для Центральной Комиссии Помощи Голодающим указанных ценностей, образовать в каждой губернии комиссии в составе ответственного представителя Губисполкома, Губкомпомголода и Губфинотдела под председательством одного из членов ВУЦИКа.

3. Пересмотр договора и фактическое изъятие по описям драгоценных вещей производить с обязательным привлечением представителей групп верующих, в пользование которых было передано вышеуказанное имущество.

4. Изъятие драгоценных вещей в церквах, монастырях и молитвенных домах всех вероисповедований, случайно до настоящего времени еще не переданных по договору группе верующих, надлежит производить той же комиссией, с обязательным привлечением фактически существующего Совета религиозно-приходской общины.

5. Изъятые имущества поступают в особый фонд на особые нужды и обращаются исключительно на нужды помощи голодающим в порядке, предусмотренном особой инструкцией, выработанной ЦК Помголодом по соглашению Наркомюста и Уполнаркомфина.

6. Сокрытие драгоценного имущества, сданного в руки верующих по договору, карается как растрата достояния УССР.

7. Сокрытие от описи драгоценных предметов из золота, серебра, камней, слоновой кости карается принудительными работами на срок до одного года с конфискацией всего имущества религиозных или церковных организаций.

8. ЦК Помголод о всех ценностях, поступающих из церковных имуществ и об их расходовании, публикует периодически в печати, причем в местной печати публикации должны содержать подробный перечень ценностей, изъятых из местных храмов, молелен, синагог, мечетей и т. д. с указанием названия этих храмов.

Председатель ВУЦИК *Петровский*
Секретарь ВУЦИК *А. Иванов*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1146, оп. 2, спр. 22, арк. 22.

№ 18

Лист В.І. Леніна членом Політбюро про вилучення церковних коштовностей

19 березня 1922 р.
Цілком таємно

Просьба ни в коем случае копий не снимать, а каждому члену Политбюро (тов. Калинину тоже) делать свои заметки на самом документе.

тов. Молотову
для членов Политбюро

По поводу происшествия в Шуе, которое уже поставлено на обсуждение Политбюро, мне кажется, необходимо принять сейчас же твердое решение в связи с общим планом борь-

бы в данном направлении. Так как я сомневаюсь, чтобы мне удалось лично присутствовать на заседании Политбюро 20-го марта, то поэтому изложу свои соображения письменно.

Происшествие в Шуе должно быть поставлено в связь с тем сообщением, которое недавно РОСТА переслало в газеты не для печати, а именно сообщение о подготовлявшемся черносотенцами в Питере сопротивлении декрету об изъятии церковных ценностей. Если сопоставить с этим фактом то, что сообщают газеты об отношении духовенства о нелегальном воззвании патриарха Тихона, то станет совершенно ясно, что черносотенное духовенство во главе со своим вождем совершенно обдуманно проводит план дать нам решающее сражение в данный момент.

Очевидно, что на секретных совещаниях влиятельнейшей группы черносотенного духовенства этот план обдуман и принят достаточно твердо. События в Шуе лишь одно из проявлений и применений этого общего плана. Я думаю, что здесь наш противник делает громадную стратегическую ошибку, пытаясь втянуть нас в решительную борьбу тогда, когда она для него особенно безнадежна и особенно невыгодна. Наоборот, для нас именно данный момент представляет из себя не только исключительно благоприятный, но и вообще единственный момент, когда мы можем 99-ю из 100 шансов на полный успех разбить неприятеля наголову и обеспечить за собой необходимые для нас позиции на много десятилетий. Именно теперь и только теперь, когда в голодных местностях едят людей и на дорогах валяются сотни, если не тысячи трупов, мы можем (и поэтому должны) провести изъятие церковных ценностей с самой бешеной и беспощадной энергией и не останавливаясь перед подавлением какого угодно сопротивления. Именно теперь и только теперь громадное большинство крестьянской массы будет либо за нас, либо во всяком случаев будет не в состоянии поддержать сколько-нибудь решительно ту горстку черносотенного духовенства и реакционного городского мещанства, которые могут и хотят испытать политику насильственного сопротивления советскому декрету.

Нам во что бы то ни стало необходимо провести изъятие церковных ценностей самым решительным и самым быстрым образом, чем мы можем обеспечить себе фонд в несколько сотен миллионов золотых рублей (надо вспомнить гигантские богатства некоторых монастырей и лавр). Без этого фонда никакая государственная работа вообще, никакое хозяйственное строительство, в частности, и никакое отстаивание своей позиции в Генуе в особенности, совершенно немыслимы. Взять в свои руки фонд в несколько миллионов золотых рублей (а может быть, и несколько миллиардов) мы должны во что бы то ни стало. А сделать это с успехом можно только теперь. Все соображения указывают на то, что позже сделать нам этого не удастся, ибо никакой иной момент, кроме отчаянного голода, не даст нам такого настроения широких крестьянских масс, который бы либо обеспечивал не сочувствие этих масс, либо, по крайней мере, обеспечил бы нам нейтрализование этих масс в том смысле, что победа в борьбе с изъятием ценностей останется безусловно и полностью на нашей стороне.

Один умный писатель по государственным вопросам справедливо сказал, что, если необходимо для осуществления известной политической цели пойти на ряд жестокостей, то надо осуществлять их самым энергичным образом и в самый кратчайший срок, ибо длительного применения жестокостей народные массы не вынесут. Это соображение, в особенности, еще подкрепляется тем, что по международному положению России для нас, по всей вероятности, после Генуи окажется или может оказаться, что жестокие меры против реакционного духовенства будут политически нерациональны, может быть, даже чересчур опасны. Сейчас победа над реакционным духовенством обеспечена нам полностью. Кроме того, главной части наших заграничных противников среди русских эмигрантов за границей, т. е. эсерам и милюковцам, борьба против нас будет затруднена, если мы, именно в данный момент, именно в связи с голодом, проведем с максимальной быстротой и беспощадностью подавление реакционного духовенства.

Поэтому я прихожу к безусловному выводу, что мы должны именно теперь дать самое

решительное и беспощадное сражение черносотенному духовенству и подавить его сопротивление с такой жестокостью, чтобы они не забыли этого в течение нескольких десятилетий. Самую кампанию проведения этого плана я представляю себе следующим образом:

Официально выступить с какими то ни было мероприятиями должен только тов. Калинин, – никогда и ни в каком случае не должен выступать ни в печати, ни иным образом перед публикой тов. Троцкий.

Посланная уже от имени Политбюро телеграмма о временной приостановке изъятий не должна быть отменена. Она нам выгодна, ибо посеет у противника представление, будто мы колеблемся, будто ему удалось нас запугать (об этой секретной телеграмме, именно потому, что она секретная, противник, конечно, скоро узнает).

В Шую послать одного из самых энергичных, толковых и распорядительных членов ВЦИК или других представителей центральной власти (лучше одного, чем нескольких), причем дать ему словесную инструкцию через одного из членов Политбюро. Эта инструкция должна сводиться к тому, чтобы он в Шуе арестовал как можно больше, не меньше, чем несколько десятков представителей местного духовенства, местного мещанства и местной буржуазии по подозрению в прямом или косвенном участии в деле насильственного сопротивления декрету ВЦИК об изъятии церковных ценностей. Тотчас по окончанию этой работы он должен приехать в Москву и лично сделать доклад на полном собрании Политбюро или перед двумя уполномоченными на это членами Политбюро. На основании этого доклада Политбюро даст детальную директиву судебным властям, тоже устную, чтобы процесс против шуйских мятежников, сопротивляющихся помощи голодающим, был проведен с максимальной быстротой и закончился не иначе как расстрелом очень большого числа самых влиятельных и опасных черносотенцев г. Шуи, а по возможности, также и не только этого города, а и Москвы и нескольких других духовных центров.

Самого патриарха Тихона, я думаю, целесообразно нам не трогать, хотя он несомненно стоит во главе этого мятежа рабовладельцев. Относительно него надо дать секретную директиву Госполитупру, чтобы все связи этого деятеля были как можно точнее и подробнее наблюдаемы и вскрываемы, именно в данный момент. Обязать Дзержинского и Уншлихта лично делать об этом доклад в Политбюро еженедельно.

На съезде партии устроить секретное совещание всех или почти всех делегатов по этому вопросу совместно с главными работниками ГПУ, НКО и Ревтрибунала. На этом совещании провести секретное решение съезда о том, что изъятие ценностей, в особенности, самых богатых лавр, монастырей и церквей, должно быть проведено с беспощадной решительностью, безусловно ни перед чем не останавливаясь и в самый кратчайший срок. Чем большее число представителей реакционного духовенства и реакционной буржуазии удастся нам по этому поводу расстрелять, тем лучше. Надо именно теперь проучить эту публику так, чтобы на несколько десятков лет ни о каком сопротивлении они не смели и думать.

Для наблюдения за быстрейшим и успешнейшим проведением этих мер назначить тут же на съезде, т. е. на секретном его совещании, специальную комиссию при обязательном участии т. Троцкого и т. Калинина без всякой публикации об этой комиссии с тем, чтобы подчинение ей всех операций было обеспечено и проводилось не от имени комиссии, а в общесоветском и общепартийном порядке. Назначить особо ответственных наилучших работников для проведения этой меры в наиболее богатых лаврах, монастырях и церквах.

Ленин

19 марта 1922 г.

Прошу тов. Молотова постараться разослать это письмо членам Политбюро вкруговую сегодня же (не снимая копий) и просить их вернуть секретарю тотчас по прочтении с крат-

кой заметкой относительно того, согласен ли с основою каждый член Политбюро или письмо возбуждает какие-нибудь разногласия.

Ленин

19 марта 1922 г.
Приняла по телефону М. Володичева

Известия ЦК КПСС. – 1990. – № 4. – С. 190-193.

№ 19

Шифротелеграма ВЦВК про порядок відбору для вилучення з церков виробів із золота та срібла*

22 березня 1922 р.
Не публікувати.

Определить с полной точностью понятия о церковных ценностях, не имеющих существенного значения для самого культа, нет возможности, ибо предметы, существенные для богослужения, как-то: антиминс икона, "самая живопись" изъятию вообще не подлежат ибо не представляют из себя ценности в смысле серебра, золота и каменьев.

Относительно риз, "окладов", украшений футляров от престолов, рак, гробов, паникадил, подсвечников никаких препятствий для изъятия излишних экземпляров или замены их менее ценными с точки зрения самого культа не имеется. Из серебряной посуды и золотой, т. е. чаш, блюдец, дискосов, кадил и т. д., когда нет возможности заменить драгоценные предметы менее ценными, оставлять потребное для богослужения количество за исключением золотых, кои изъемлются во всяком случае.

Из серебра и золота крестов, а равно чаш для приобщения, необходимой при богослужении посуды, если их не находится по несколько экземпляров, то можно при требовании со стороны группы оставлять по одному серебряному экземпляру, золотые же с бриллиантами, как правило, подлежат изъятию.

По исключительным случаям возможно допустить замену равноценным количеством серебра или золота по ходатайству самой группы верующих, имеющих по договору во владении ту или иную вещь. Надо разуметь такие случаи, когда дело идет о каком-либо особо почитаемом предмете, как например, об иконе, особо почитаемой местными жителями, ризы, которые жители желают сохранить неприкосновенными. В этих случаях комиссии могут пойти навстречу желанию группы, но при условии замены равным количеством веса имеющемуся в данном предмете серебра или золота. При этом необходимо строго соблюдать параграф инструкции (о не обложении).

В случае, если будут встречаться литые из благородных металлов иконы и кресты, особо чтимые или, так называемые, чудотворные, судя по местным условиям, комиссии могут изъятие отсрочить. Ходатайство о замене соответствующим эквивалентом разрешается ЦК Помголод.

Подписали: Председатель ВЦИК *М. Калинин*
Настоящую телеграмму принять к срочному исполнению
Зампред ВУЧК *Янушевский*
Председатель ВУЦИК *Ермощенко*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1146, оп. 2, спр. 222, арк. 23.

* Направлена у вигляді шифрограми комісіям по вилученню церковних коштовностей.

№ 20

Записка Л. Троцького в Політбюро ЦК РКП(б) про політику стосовно церкви та духовенства

30 березня 1922 р.

1. Октябрьская Революция докатилась до церкви только теперь. Причины: идейная слабость церкви и ее сервилизм. Переход от "самодержавного" к "благоверному временному правительству". При переходе к Советской власти отделение церкви от государства помогло бесхребетной церковной иерархии приспособляться и отмалчиваться. Но несомненно, что за время Советской власти церковная иерархия, чувствуя себя "гонимой" (потому что непривилегированной), готовилась и готовится воспользоваться благоприятным моментом. Вокруг нее определенные контрреволюционные кадры и политическое влияние через посредство религиозного влияния.

2. Европейская церковь прошла через стадию реформации. Что такое реформация? Приспособление церкви к потребностям буржуазного общества. Ему предшествовали секты среди ремесленников и крестьян. Секта – это религиозная партизанщина крестьянства и мелкой буржуазии вообще. Буржуазия подняла секты до уровня реформации, обуржуазив религию и церковь, и тем придала ей больше жизненности и устойчивости (Англия).

3. У нас оппозиция против церковной казенщины дальше не шла. Буржуазия была слишком ничтожна, чтобы создать реформацию (как режим демократии). Интеллигенция судила в религиозной области -- каждый по-своему. Церковь оставалась формальной, бюрократической и, как сказано, вставила в свой ритуал вместо "самодержавного" - "благоверное временное правительство".

4. Таким образом, церковь, вся пропитанная крепостническими, бюрократическими тенденциями, не успевшая проделать буржуазной реформации, стоит сейчас лицом к лицу с пролетарской революцией. Какова же может быть ее дальнейшая судьба? Намечаются два течения: явно, открыто контрреволюционное с черносотенно-монархической идеологией и "советское". Идеология "советского" духовенства, по-видимому, вроде сменовеховской, т.е. буржуазно-соглашательская.

5. Если бы медленно определяющееся буржуазно-соглашательское сменовеховское крыло церкви развилось и укрепилось, то она стала бы для социалистической революции гораздо опаснее церкви в ее нынешнем виде. Ибо, принимая покровительственную "советскую" окраску, "передовое" духовенство открывает себе тем самым возможность проникновения в те передовые слои трудящихся, которые составляют или должны составлять нашу опору.

6. Поэтому сменовеховское духовенство надлежит рассматривать, как опаснейшего врага завтрашнего дня. Но именно завтрашнего. Сегодня же надо повалить контрреволюционную часть церковников, в руках коих фактическое управление церковью. В этой борьбе мы должны опереться на сменовеховское духовенство, не ангажируясь политически, а тем более принципиально. (Позорные передовые статьи в партийных газетах о том, что "богородице приятнее молитвы накормленных детишек, чем мертвые камни" и пр.).

7. Чем более решительный, резкий, бурный и насильственный характер примет разрыв сменовеховского крыла с черносотенным, тем выгоднее будет наша позиция. Как сказано, под "советским" знаменем совершаются попытки буржуазной реформации православной церкви. Чтобы этой запоздалой реформации совершиться, ей нужно время. Вот этого-то времени мы ей и не дадим, форсируя события, не давая сменовеховским вождям очухаться.

8. Кампания по поводу голода для этого крайне выгодна, ибо заостряет все вопросы на судьбе церковных сокровищ. Мы должны, во-первых, заставить сменовеховских попов це-

ликом и открыто связать свою судьбу с вопросом об изъятии ценностей; во-вторых, заставить довести их эту кампанию внутри церкви до полного организационного разрыва с черносотенной иерархией, до собственного нового собора и новых выборов иерархов.

9. Во время этой кампании мы должны сменовеховским попам дать возможность открыто высказываться в определенном духе. Нет более бешенного ругателя, как оппозиционный поп. Уже сейчас некоторые из них в наших газетах обличают епископов поименно в содомских грехах и пр. Думаю, что следует разрешить им и даже внушить им необходимость собственного органа, скажем, еженедельника для подготовки созыва собора в определенный срок. Мы получим, таким образом, неоценимый агитационный материал. Может быть, даже удастся поставить несколько таких изданий в разных концах страны. Мы до завершения изъятия сосредотачиваемся исключительно на этой практической задаче, которую ведем попрежнему исключительно под углом зрения помощи голодающим. Попутно расправляемся всяческими способами с контрреволюционными попами, ответственными за Шую и пр.

10. К моменту созыва собора нам надо подготовить теоретическую пропагандистскую кампанию против обновленной церкви. Просто перескочить через буржуазную реформацию церкви не удастся. Надо, стало быть, превратить ее в выкидыш. А для этого надо прежде всего вооружить партию историко-теоритическим пониманием судеб православной церкви и ее взаимоотношений с государством, классами и пролетарской революцией.

11. Надо уже сейчас заказать одну программно-теоритическую брошюру, может быть с привлечением к этому делу М.Н. Покровского, если у него есть малейшая возможность.

30 марта 1922 года.

Практические выводы для совещания секретарей губпартхомов и предгубисполкомов.

1. Провести агиткампанию в самом широком масштабе. Устранить как слезливое благочестие, так и глумление.

2. Расколоть духовенство.

3. Изъять ценности как следует быть. Если было допущено попустительство, исправить.

4. Расправиться с черносотенными попами.

5. Побудить определиться и открыто выступить сменовеховских попов. Взять их на учет. Неофициально поддерживать.

6. Теоретически и политически подготовиться ко второй кампании. Выделить для этого одного партийного "спеца" по делам церкви.

Л. Троцкий

Бутовский полигон. Книга Памяти жертв политических репрессий. – М., – 1998 – Кн. 2. – С. 355-356.

№ 21

З доповіді Донецької губернської Надзвичайної комісії адміністративно-організаційному управлінню Всеукраїнської надзвичайної комісії про роботу в березні 1922 р.

Березень 1922 р.

Политотделение

В отчетном месяце Политотделением была проявлена интенсивность в области проведения учета меньшевиков по всей периферии. Неналаженность связи с уездами, отсутствие агентурной сети при Политотделении не делают работу отделения полноценной. Кроме того,

качественный состав сотрудников также слаб и необходимо пополнение работниками вполне политически развитыми и с продолжительным партийным стажем.

Работа Политотделения по группам представляется в следующем виде.

1-я группа (по меньшевикам). В марте проводила разработку старых материалов на предмет установления основ работы по организации РСДРП, даны задания Информационно-осведомительному отделению (за неимением агентуры при Политотделении) выяснить местожительство членов РСДРП в районах Соляном, Лисичанском, Константиновском и Бахмуте.

Были даны задания на места взять на учет всех членов РСДРП, таковые сведения уже получены из Славянского, Мариупольского, Таганрогского, Шахтинского, Луганского уездов. Сведения из остальных районов отсутствуют.

Согласно данным директивам ВУЧК произведено изъятие меньшевиков По Бахмутскому уезду выявить членов РСДРП 21 человек, во время обыска компрометирующих материалов найдено не было. В Юзовском уезде у члена той же партии Либермана была найдена меньшевистская газета «Сициал-демократ», изданная в г. Харькове в 1922 г. Все задержанные члены РСДРП, у которых не было найдено компрометирующих материалов, были освобождены. Группой установлено, что среди местных меньшевиков общей спайки не наблюдается и проводят взгляды каждый по своему мнению.

2-я группа. По С.Р. Произвела в отчетном месяце учет членов ПСР. В разработке имеется одно дело крупной эсеровской организации. Найдены воззвания в Славянском уезде левых эсеров. Принимаются меры по выявлению.

3-я группа. Даны задания относительно группы УКП идейных коммунистов на руднике Бунге и Енакиево. По сведениям в г. Юзово на 10 мая предполагается Губсъезд УКП. Дано задание о проверке этого в Губкоме УКП и распоряжение Уполномоченному Губотдела по Юзовскому уезду о доставлении материалов предполагающего быть съезда. По собранным сведениям, УКП в деле массового проведения дня памяти Шевченко участия не принимали.

4-я группа. Производила за отчетный период распоряжение о взятии на учет в общегубернском масштабе духовенства, религиозных общин, групп и сект. Производился учет членов кадетской партии и подобных ей группировок. Учет бывшего офицерства, не состоящего на службе в Красной Армии. Сделано распоряжение по взятию под наблюдение петлюровцев, графов, князей и т. д., а также точного их учета, но из уездов до сих пор все-таки необходимые сведения не переданы. Группой за март закончено в следствии 8 дел, из которых 6 дел преступлений по должности и 2 дела в агитации против Совласти. Ведется следствие по делу Русской Национальной Партии, раскрытой в Таганрогском уезде, но ввиду побега главаря Трошина не представляется возможным добиться определенных результатов. Арестованные члены организации определенно заявили, что Трошин лично поддерживал связь с контрреволюционерами в Ростове и Мариуполе. К 1 апреля в группе останется в стадии следствия 3 дела, литерных 7 дел, арестованных по группе 13 человек.

5-я группа. Производила за отчетный период выяснение работы УКРЮСА (Українська Комуністична Юнацька Спілка). Организация в количестве 10 человек, имеющая свой губернский центр в г. Бахмуте, активности не проявляет. Все зачатки творческого элемента, составляющие организацию украинских середняков и сынков куркулей. Губком КСМУ путем особенного внимания, уделяющего на расслоение организации, пресекается в корне. Для работы в среду организации введен один сексот, ведущий работу, и завербована одна осведомительница.

В Дебальцевском уезде на руднике Бунге существует организация УКРЮС в составе от 10 до 12 человек. Организация работает под руководством УКП. Сделано соответствующее распоряжение по взятию на учет через уполномоченного Дебальцевского уезда членов организации.

У отдельных членов организации СКАУТА есть тенденция организации, но в течение марта активность по созданию Скаутской единицы замечено не было. В общем работа Политотделения была интенсивна только в области фильтрации, учета и части временной изоляции меньшевиков. Контрреволюционные организации, сидящие в подполье, зашевелившиеся в феврале, в связи с предпринятыми мерами предались полнейшей пассивности.

Агентурное отделение

Работа агентурного отделения сводилась главным образом к заканчиванию разработок, имевшихся в отделениях некоторые задания. Все разработки к концу отчетного периода крупного характера переданы соответствующим органам, и большая часть времени отчетного месяца была занята агентурой по выполнению заданий Политотделения в области выяснения местожительства отдельных членов антисоветских партий.

Оперативное отделение

Работа оперативного отделения за март месяц шла усиленным темпом, в зависимости от работы отделений СОО. Аресты и обыски в городе и районах меньшевиков значительно заняли времени у сотрудников оперативного отделения, что могут свидетельствовать цифровые данные о произведенных обысках и арестах членов РСДРП, помещенных в отчете РСО.

Регистрационно-статистическое отделение

Работа отделения в марте нормально. Регистрационно-статистический учет ведется аккуратно.

Отчетность в губернском масштабе не составляется вследствие отсутствия необходимых данных из уездов.

За отчетный период деятельность Губотдела ГПУ в цифровых данных представляется в следующем виде:

Дел поступило в регистрацию:

В пьянстве	1
Преступление по должности	4
Порча народного достояния	1
В наруш. декретов Центр. Вл.	1
В краже народ. достояния	2
В незаконных действиях	2
В незак. сдаче в аренду шахты	1
В переходе границы	1
В вооруженных налетах	1
В задержке 124 в. продгрузом	1
Арестов по телег. ЧК РГИК	1
Грабеже	2
В неисполн. Пр. под из Губзем	1

Итого 60

Дел, разобранных на заседании коллегии

Хранение оружия	1	Преступл. по должности	2
Расхищение материалов	1	Незаконные действия	1
Грабеж	1	Пьянство	1
Превышение власти	1	Расстрел красноармейцев	1
Бандитизм	1	Дискредитир. органов ЧК	1
Контрреволюция	1	Хищение имущества	1
Хищение смазочного матер.	1		

Итого – 14 дел.

Дел, отосланных по подсудности

В Губревтрибунал

Контрреволюция –	
преступл. по должн. –	
расхищ. Госдостояния –	
наруш. Декретов Центр. Власти –	
задержка 124 вагонов продгрузов	1
растрата казенных денег	1
издевательства	1
побег из-под ареста	1
грабеж	1
Итого – 13 дел	

В Губком КП(б)У

В неисполнении приказов	1
В преступл. по должности	1
Итого дел – 2	

В совнарсуд

Хищение оружия	2
Хищение госимущества	1
Продажа оружия	1
Итого – 4	

Уполномоченным Донецкгуботдела ГПУ

В сбыте фальшивых денег	1
Контрреволюции	1
Итого дел – 2	
Незак. действиях	1
Службе у белых	1
Итого 5 дел	

ПредДонецгубчека (Подпись)
Секретарь (Подпись)

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1146, оп. 1, спр. 52, арк. 86-90.

№ 22

Шифротелеграма ЦК КП(б)У про додаткове вилучення церковних коштовностей

4 квітня 1922 р.
Літера «А».

Всем Губкомам. Копия Губисполкомам

ЦК КПУ предлагает к исполнению следующий циркуляр ЦК РКП:

Во многих местах комиссии в целях "мирного" изъятия церковных ценностей изъемлют ничтожную часть, оставляя главные ценности. Равным образом во многих местах изъятие приостанавливается вследствии предложений со стороны верующих выкупить церковные ценности. Им предлагается произвести изъятие ценностей согласно точного смысла декрета

ВЦИК и инструкций. Не полное изъятие церковных ценностей будет рассматриваться как нерадение местных органов. Где произведено неполное изъятие, немедленно нужно произвести дополнительное согласно декрета и инструкций. Ходатайство об оставлении части ценностей не приостанавливает изъятие и с заключением комиссии направляются в ЦК Помгол и ВЦИК. Газеты часто приводят призывы духовенства о помощи голодающим, видя в них лояльное выполнение декрета об изъятии церковных ценностей. Необходимо поддержать то лояльное духовенство, которое точно и прямо призывает верующих к исполнению декрета ВЦИК об изъятии.

04.04 22

Председатель ВЦИК Калинин
Секретарь ЦК РКП Молотов

Секретарь ЦК КПУ *С. Косиор*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1146, оп. 2, спр. 222, арк. 17.

№ 23

Наказ президії Шахтинського повітового виконкому про запобіжні заходи під час вилучення церковних коштовностей

25 квітня 1922 р.
Цілком таємно.

Согласно Постановления Президиума Уисполкома от 20 апреля с. г. организована Уездная комиссия по изъятию церковных ценностей, каковой предложено изъять церковные ценности во всем уезде до 10 мая с. г. Изъятие ценностей есть акт особой политической важности, могущей вызвать со стороны верующих, и особенно темных масс населения, волнения вплоть до активного выступления.

На основании уже замеченной Президиумом контрреволюционной агитации в целях предупреждения могущих произойти эксцессов и принятия всех мер предосторожности к охране, как-то: госучреждений и имущества, Президиум с получением сего приказывает:

§ 1

Начальнику гарнизона иметь на готове дежурную часть, могушей во всякий момент быть вызванной Уездкомиссией по изъятию церковных ценностей; учредить на период производства изъятия, т.е. с 26 апреля по 10 мая включительно следующие посты: 1) на телеграфе, 2) в Уфинотделе, 3) в помещении Уисполкома, а также усилить патрулирование как в городе, так и по уезду, отдав соответствующее распоряжение частям гарнизона, боеучастникам и Уездмилиции.

§ 2

Политбюро, Умилиции и Угрозыску приказывается усилить конспиративный надзор как на местами изъятия, т. е. "храмами", а равно и за всеми учреждениями, базарами, всякого

рода заведениями и прочими местами скопления, для чего держать всегда наготове активную агентуру.

Всем вышеуказанным в сем приказе начальникам под их личную ответственность вменяется в обязанность ежедневно не позже 12 часов секретными рапортами доносить Предукомиссии по изъятию тов. Кучмиеву за истекшие сутки о действительном положении в подведомственных каждому областях его работы.

Получение настоящего приказа и о принятых мерах во исполнения его донести Президиуму.

Председатель Уисполкома — *Власов*
Зав. отделом управления — *Кучмиев*
Секретарь — *Ступин*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1146, оп. 2, спр. 223, арк. 2.

№ 24

З доповнень В.І. Леніна до проекту вступного закону до карного кодексу РСФРР та листа Д.І. Курському* про узаконення терору

15, 17 травня 1922 р.

... По-моему, надо расширить применение расстрела (с заменой высылкой за границу) ... ко всем видам деятельности меньшевиков, с.-р.** и т.п.; найти формулировку, ставящую эти деяния в связь с международной буржуазией и ее борьбой с нами (подкупом печати и агентов, подготовкой войны и т.п.).

Суд должен не устранить террор; обещать это было самообманом или обманом, а обосновать и узаконить его принципиально, ясно, без фальши и без прикрас...

Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – Т. 45. – С. 189-190.

---

* Курський – народний комісар юстиції.

** Соціалістів-революціонерів.

№ 25

З карного кодексу РСФРР про покарання за контрреволюційні злочинства*

*1 червня 1922 р.***

Особенная часть. Глава 1

1. О контрреволюционных преступлениях.

57. Контрреволюционным признается всякое действие, направленное на свержение завоеванной пролетарской революцией власти Рабоче-крестьянских Советов и существующего на основании Конституции РСФСР Рабоче-крестьянского Правительства, а также действия в направлении помощи той части международной буржуазии, которая не признает равноправия приходящей на смену капитализму коммунистической системы собственности и стре-

---

*** Дата введення до дії.

мится к ее свержению путем интервенции или блокады, шпионажа, финансирования прессы и т. п средствами.

58. Организация в контрреволюционных целях вооруженных восстаний или вторжения на советскую территорию вооруженных отрядов или банд, а равно участие во всякой попытке в тех же целях захватить власть в центре и на местах или насильственно оторгнуть от РСФСР какую-либо часть ее территории, или расторгнуть заключенные ею договоры карается высшей мерой наказания и конфискацией всего имущества с допущением при смягчающих обстоятельствах понижения наказания до лишения свободы на срок не ниже пяти лет со строгой изоляцией и конфискацией всего имущества.

При установлении судом неосведомленности участника о конечных целях означенного в сей статье преступления, участие в нем карается лишением свободы на срок не ниже трех лет.

59. Сношение с иностранными государственными или их отдельными представителями с целью склонения их к вооруженному вмешательству в дела Республики, объявлению ей войны или организации военной экспедиции, равно как способствование иностранным государствам уже после объявления ими посылки экспедиции, в чем бы это способствование ни выражалось, карается – наказаниями, предусмотренными 1-й ч. 68-й ст. Уголовного Кодекса.

60. Участие в организации, действующей в целях совершения преступлений, означенных в ст. 57-59 Уголовного Кодекса, карается – наказаниями, предусмотренными 1 и 2 чч. 58-й статьи.

61. Участие в организации или содействие организации, действующей в направлении помощи международной буржуазии, указанной в ст. 57 Уголовного Кодекса, карается – теми же наказаниями.

62. Участие в организации, действующей в целях, названных в 57 статье Уголовного Кодекса, путем возбуждения населения к массовым волнениям, неплатежу налогов и невыполнению повинностей или всяким иным путем в явный ущерб диктатуре рабочего класса и пролетарской революции, хотя бы вооруженное восстание или вооруженное вторжение и не являлось ближайшей задачей деятельности этой организации, карается – теми же наказаниями

63. Участие в организации, противодействующей в контрреволюционных целях нормальной деятельности советских учреждений, или использующей таковые в тех же целях, карается – теми же наказаниями.

64. Участие в выполнении в контрреволюционных целях террористических актов, направленных против представителей Советской власти или деятелей рабоче-крестьянских организаций, хотя бы отдельный участник такого акта и не принадлежал к контрреволюционной организации, карается – наказаниями, предусмотренными 1-й ч. 58 статьи.

65. Организация в контрреволюционных целях разрушения или повреждения взрывом, подкопом или другим способом железнодорожных или иных путей и средств сообщения, средств народной связи, водопроводов, общественных складов и иных сооружений или строений, а равно участие в выполнении указанных деяний, карается – наказаниями, предусмотренными 1 и 2-й ч. 58 статьи.

66. Участие в шпионаже всякого рода, выражающееся в передаче, сообщении или похищении, или собирании сведений, имеющих характер государственной тайны, в особенности военных, иностранным державам или контрреволюционным организациям в контрреволюционных целях или за вознаграждение карается - наказаниями, предусмотренными 1 частью 58 статьи.

Оглашение тех же сведений, при отсутствии контрреволюционных или корыстных целей и неосведомленности о возможных последствиях таковой деятельности, карается – наказаниями, предусмотренными 2-й частью 58-й статьи.

67. Активные действия и активная борьба против рабочего класса и революционного движения, проявленные на ответственных должностях при царском строе, караются – наказаниями, предусмотренными 1-й частью 58-й статьи.

68. Укрывательство и пособничество всякого рода преступлениям, предусмотренным ст. ст. 57-67, не связанные с непосредственным совершением означенных преступлений или при неосведомленности в их конечных целях, карается - лишением свободы на срок не ниже одного года.

69. Пропаганда и агитация, выражающаяся в призыве к свержению власти Советов путем насильственных или изменнических действий или путем активного или пассивного противодействия Рабоче-Крестьянскому Правительству, или массового невыполнения возлагаемых на граждан воинской или налоговых повинностей, карается – лишением свободы на срок не ниже трех лет со строгой изоляцией.

За те же преступления, совершенные в военной обстановке или при народных волнениях, наказание повышается до высшей меры наказания.

Призыв к выполнению или противодействию распоряжениям центральной или местной власти, при неустановленности контрреволюционных целей, карается – наказаниями, предусмотренными 83-й ст. Уголовного Кодекса (лишение свободы на срок не ниже одного года со строгой изоляцией).

70. Пропаганда и агитация в направлении помощи международной буржуазии, указанной в ст. 57-й, карается – изгнанием из пределов РСФСР или лишением свободы на срок не ниже трех лет.

71. Самовольное возвращение в пределы РСФСР в случае применения наказания по пункту "а" ст. 32-й, карается – высшей мерой наказания.

72. Изготовление, хранение с целью распространения и распространение агитационный литературы контрреволюционного характера, карается – лишением свободы на срок не ниже одного года.

73. Измышление и распространение в контрреволюционных целях ложных слухов или непроверенных сведений, могущих вызвать общественную панику, возбудить недоверие к власти и дискредитировать ее, карается – лишением свободы на срок не ниже шести месяцев.

При недоказанности контрреволюционности означенных действий наказание может быть понижено до трех месяцев принудительных работ.

Собрание кодексов РСФСР. – М., 1923. – С. 346-348.

№ 26

З декрету ВЦВК «О дополнении к постановлению» «О государственном политическом управлении» и «Об административной высылке»

16 жовтня 1922 р.

1. В целях скорейшего искоренения всякого рода бандитских налетов и вооруженных ограблений предоставить государственному политическому управлению право внесудебной расправы, вплоть до расстрела, в отношении всех лиц, взятых с поличным на месте преступления при бандитских налетах и вооруженных ограблениях (ст. 76, ч. 2, ст. ст. 183 и 184 Уголовного кодекса).

2. В дополнение и развитие постановления ВЦИК о порядке высылки лиц, признаваемых социально опасными ("Сборник узаконений" 1922 г. № 51, стр. 646) предоставить образованной согласно декрета о высылке комиссии при Народном Комиссариате внутренних дел право высылать и заключать в лагерь принудительных работ на месте высылки на тот же срок (не свыше трех лет):

а) деятелей антисоветских политических партий (ст. ст. 60, 61, 62 Уголовного кодекса);
б) лиц, дважды судившихся за преступления, предусмотренные ст. ст. 76, 85, 93, 140, 170, 171, 176, 180, 182, 184, 189, 190, 191 и 220 Уголовного кодекса.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации – М., 1993. – С. 12-13.

№ 27

Циркуляр ЦК Російської комуністичної партії про проведення газетної кампанії, спрямованої на розкол духовенства

1922 р.
Цілком таємно

ЦК КП предлагает к руководству следующий циркуляр ЦК РКП:

Газетная кампания по поводу изъятия церковных ценностей ведется неправильно. Она направлена против духовенства вообще. Печатаются веселые сатирические стишки против попов вообще. Эта сатира бьет по низшему духовенству и сплачивает духовенство в одно целое. Политическая задача данного момента совсем не та, а прямо противоположная. Нужно расколоть попов или, вернее, углубить и заострить существующий раскол. И в Питере, и в Москве, и в провинциях есть много попов, которые согласны на изъятия ценностей, но боятся верхов. Недовольство верхами, которое ставит низы духовенства в трудное положение в этом вопросе, очень велико. Мы должны в агитации исходить из этого основного сейчас акта. Мы считаемся сейчас с попами не как с жрецами какой-то религии, а как с группой граждан, которым государство доверило на известных условиях ценности. В этой группе граждан раскол. Одна ее часть, независимо от своих религиозных предрассудков, нас сейчас не интересующих, признает необходимость передать ценности для спасения голодающих, а часть "князей церкви", жадные, хищные, развращенные, противонародные всемерно борются против этого, терроризируя низы. Задача агитации поддерживать сейчас эти низы против верхов, дать им понять и почувствовать, что государство не позволит верхам терроризировать их, поскольку они стремятся обеспечить исполнение декретов рабоче-крестьянской власти. Еще раз, политическая задача состоит в том, чтобы изолировать верхи церкви, скомпрометировать их на конкретнейшем вопросе помощи голодающим и затем показать им суровую руку рабочего государства, поскольку эти верхи осмеливаются восставать против него.

Секретарь ЦК РКП Молотов

За секретаря ЦК КПУ *С. Косиор*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1146, оп. 2, спр. 222, арк. 18.

№ 28

Положення про Об'єднане державне політичне управління СРСР та його органи*

23 листопада 1923 р.

1. На основании ст. 61 Конституции Союза ССР и в целях революционных усилий республик по борьбе с политической и экономической контрреволюцией, шпионажем и бан-

* Затверджено наказом адміністративно-організаційного управління ОДПУ 26 листопада 1923 р.

дитизмом, учреждается при Совете Народных Комиссаров Союза Объединенное Государственное Политическое Управление (сокращенно ОГПУ).

2. Председатель Объединенного Государственного Политического Управления и заместитель назначаются Президиумом Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР. Председатель или его заместитель входят с правом совещательного голоса в Совет Народных Комиссаров Союза ССР.

3. При председателе Объединенного Государственного Политического Управления Союза ССР образуется Коллегия, члены которой утверждаются Советом Народных Комиссаров Союза ССР и пользуются всеми правами членов коллегий Народных Комиссаров Союза ССР.

4. Объединенное Государственное Политическое Управление Союза ССР ведает:

а) руководством работой Государственных Политических Управлений союзных республик и им подведомственных особых отделов военных округов, а также транспортных органов Государственных Политических Управлений на железных дорогах и водных путях сообщения на территории соответствующих союзных республик;

б) непосредственным руководством и управлением особыми отделами фронтов и армий;

в) организацией охраны границы Союза ССР;

г) непосредственной оперативной работой в общесоюзном масштабе.

5. Объединенное Государственное Политическое Управление и его местные органы пользуются правами действующих частей Красной армии в вопросах пользования железнодорожными, водными и воздушными путями сообщения, государственными средствами связи (телефон, почта, телеграф и пр.); в отношении снабжения особых отделов, пограничных отделений, пограничной охраны и войск Государственного Политического Управления продовольствием, обмундированием Объединенное Государственное Политическое Управление пользуется правами, присвоенными частям Красной армии.

6. Сотрудники Объединенного Государственного Политического Управления и его местных органов в своих правах и обязанностях, а также во всех других отношениях приравниваются к лицам, состоящим на действительной военной службе.

7. Объединенное Государственное политическое Управление имеет свою самостоятельную смету, утверждаемую Советом Народных Комиссаров Союза ССР и включаемую в бюджет Союза ССР. По смете Объединенного Государственного Политического Управления проходят, кроме сметы самого Объединенного Государственного Политического Управления, также сметы особых отделов фронтов и армий, а равно сметы Государственных Политических Управлений союзных республик, со включением в них смет им подведомственных особых отделов военных округов транспортных органов Государственных Политических Управлений.

8. В непосредственном распоряжении Объединенного Государственного Политического Управления состоят особые войска в количестве, устанавливаемом Советом Труда и Обороны Союза ССР, и подчиненные во всех отношениях председателю Объединенного Государственного Политического Управления или его заместителю.

9. Объединенное Государственное Политическое Управление Союза ССР руководит работой местных органов Государственного Политического Управления через своих уполномоченных при Совете Народных Комиссаров союзных республик, действующих на основании специального положения, утвержденного в законодательном порядке.

10. Объединенное Государственное Политическое Управление, Государственные Политические Управления союзных республик, особые отделы, пограничные органы, транспортные органы действуют на основе постановления Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета от 6 февраля 1922 г. и 16 октября 1922 г., Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета от 22 марта 1922 г., Центральных Исполнительных Комитетов союзных республик и постановления Президиума Центрального Исполнительного Комитета ССР от 2 ноября 1923 г.

11. Объединенное Государственное Политическое Управление имеет своего представителя в Верховном Суде Союза ССР, утверждаемого Президиумом Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР, на основании ст. 45 Конституции Союза ССР.

12. Надзор за закономерностью действий Объединенного Государственного Политического Управления Союза ССР осуществляется Прокурором Верховного Суда Союза ССР в порядке и пределах, указанных в положении о Верховном Суде Союза ССР, утвержденном III сессией Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР и в специальных постановлениях Президиума Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР.

Председатель ЦИК Союза ССР — *А. Червяков*
Секретарь ЦИК Союза ССР — *А. Енукидзе*

Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. – 1924. – № 12. – С. 104-105.

№ 29

Рішення Політбюро ЦК КП(б)У про покладення на органи Державного політичного управління виконання вироків про вищу міру покарання

22 лютого 1924 р.

Об исполнении приговоров к высшей мере наказания.
Возложить на органы ГПУ.

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 1. арк. 32.

№ 30

Положення
про права Об'єднаного державного політичного управління щодо адміністративних висилень, заслань і ув'язнення в концентраційний табір

28 березня 1924 р.

З метою боротьби зі злочинною діяльністю осіб, які визнаються згідно з викладеним нижче порядком соціально-небезпечними, Президія Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР

Постановляє:

1. Надати ОДПУ право відносно осіб, які визнаються на підставі перерахованих нижче ознак соціально небезпечними:

а) висилати таких з місцевостей, де вони мешкають, заборонивши проживати в цих місцевостях на термін, не довший трьох років;

б) висилати таких з тих же місцевостей, заборонивши проживати в ряді місцевостей або губерній, згідно зі списком, визначеним Об'єднаним ДПУ на той же термін;

в) висилати з зобов'язанням проживати в певних місцевостях за спеціальною вказівкою Об'єднаного ДПУ на той же термін;

г) ув'язнювати в концентраційний табір на той же термін;

д) висилати за межі державного кордону Союзу РСР на той же термін.

2. Винесення постанов про виселення покласти на Особливу нараду в складі трьох членів колегії Об'єднаного ДПУ, призначених головою ДПУ при обов'язковому прокурорському нагляді, якому надати право зупиняти постанови наради при ОДПУ і опротестувати такі в Президії Центрального Виконавчого Комітету СРСР.

3. В союзних республіках винесення постав покладається на такі ж наради в складі членів колегій ДПУ при союзних республіках під головуванням уповноваженного ДПУ, про надання Особливій нараді при Об'єднаному ДПУ права перегляду і зміни будь-якої постанови Особливої наради ДПУ при союзних республіках.

4. Виключно до відання Особливої наради при ОДПУ щодо виселень, заслань і ув'язнень в концентраційних таборах належить вирішення питань про застосування цих заходів відносно осіб:

а) причетних до контрреволюційної діяльності, шпигунства та інших видів державних злочинів, які підпадають під ст. ст 57-73 Карного кодексу РСФСР;

б) тих, хто підозрюється в контрабандній діяльності по ввезенню і вивезенню товарів або переході кордонів без відповідного дозволу чи сприянню такому переходу;

в) за підозрою і підробці грошових знаків і державних паперів при відсутності достатніх підстав для оформлення справ на них у судовому порядку;

г) тих, хто спекулює золотою монетою, іноземною валютою, цінними металами та сирою платиною і пов'язаних в своїй діяльності з іноземними організіціями, що не мають торговельного характеру.

5. Для застосуваня цих заходів Особлива нарада Об'єднаного ДПУ не обмежується кордонами республік.

Про виселення за кордони Союзу РСР і ув'язнення в концентраційний табір право належить виключно Особливій нараді при Об'єднаному ДПУ.

6. Особливим нарадам союзних республік надати виключне право виселення лише за межі території даної республіки, до того ж, відносно таких осіб:

а) тих, хто підозрюється в бандитських наладах, пограбуваних, розбійництві, а також їхніх посібників і тих, хто їх прикриває, тих, які підпадають під статті Карного кодексу союзної республіки, на випадок відсутності достатніх даних для оформлення справ на них в порядку судового розслідування;

б) тих, хто не має певних занять і не зайняті професійно працею, а саме: 1) професійних гравців на перегонах, скачках, в гральних будинках, 2) шулерів та аферистів, 3) тих, хто утримує різного роду кубла і будинки, 4) торгівці кокаїном, морфієм, сантонином, спиртом, самогоном та іншими речовинами, які містять спирт без відповідного на те дозволу, 5) спекулянтів чорної біржі, відносно яких є дані про їх особливу небезпеку або з соціально-злочинним середовищем, 6) особи, соціально-небезпечні за своєю минулою діяльністю, а саме, які мали в минулому не менше двох звинувачувальних вироків, або чотирьох приводів за підозрою в майнових злочинах або зазіханнях на особу і її гідність (хуліганство, спонукання до проституції тощо). Категорії осіб, на яких поширюються вказані права, не можуть збільшуватись без особливої сенкції щоразу Президії ЦВК СРСР.

7. При визнанні Особливою нарадою ДПУ союзної республіки за необхідне вислати будь-кого з осіб даної категорії за межі даної республіки або ув'язнити їх в концентраційний табір, така постанова набуває сили лише після затвердження Особливою нарадою ДПУ союзної

республіки необхідності вислати кого-небудь з осіб, які підпадають під категорію осіб, перерахованих в ст. 4 даного положення – остання може лише порушити клопотання про таке виселення перед центральною Особливою нарадою при ОДПУ;

8. При внесенні постанови по виселенню обов'язкова участь прокурорського нагляду даної союзної республіки з наданням останньому права протесту як до Президії ЦВК союзної республіки, так і безпосередньо до центральної прокуратури, яка наглядає за діяльністю Об'єднаного ДПУ.

9. Постанова про висилення кожної окремої особи повинна супроводжуватись висновками місцевого прокурорського нагляду, який додається до клопотання.

10. Особи, відносно яких постанови про виселення супроводжуються вказівкою з боку наради на місцях їх обов'язкового проживання, позбавляються на час виселення активних і пасивних виборчих прав, права членства в громадських організаціях і права вільного пересування в районі виселення.

Ніякі інші обмеження в правах, крім зазначених вище, щодо висланих не застосовуються. На Об'єднане ДПУ і прокурорський нагляд покладається обов'язок виробити інструкцію про деякі засоби гласного нагляду з боку органів ДПУ відносно різних категорій осіб, які висилаються.

11. Правила, викладені в ст. ст. 8, 9, 10 даної постанови, стосуються однаково як Особливої наради при ОДПУ, так і особливих нарад ДПУ союзних республік.

12. Особлива нарада при ОДПУ звітує про свою діяльність перед Президією ЦВК союзних республік і Особливою нарадою при ОДПУ.

Голова ЦВК Союзу РСР — *Нариманов*
Секретар ЦВК Союзу РСР — *Єнукідзе*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1969, оп. 1, спр. 19, арк. 126.

№ 31

З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про необхідність збільшення коштів на контр-диверсійну роботу ДПУ, підвищення заробітної платні та поповнення органів ДПУ членами партії

25 червня 1925 р.
Окрема папка

Слушали: Доклад о работе ГПУ УССР (докл. Балицкий)

Постановили: Настаивать на усилении средств на осведомителей и контр-диверсионную работу ГПУ...

Пополнять органы ГПУ членами партии.

...настаивать на повышении заработной платы, уравнять с работниками Красной армии (в партийном и правовом отношении).

Создать постоянно действующее совещание (председатель – Владимирский, секретарь ЦК КП(б)У.

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 178-179.

№ 32

З карного кодексу РСФРР про покарання за державні злочини

1926 р.

Глава I
Преступления государственные

1. Контрреволюционные преступления.

58[1]. Контрреволюционным признается всякое действие, направленное к свержению, подрыву или ослаблению власти рабоче-крестьянских советов и избранных ими, на основании Конституции Союза ССР и конституций союзных республик, рабоче-крестьянских правительств Союза ССР, союзных и автономных республик, или к подрыву или ослаблению внешней безопасности Союза ССР и основных хозяйственных, политических и национальных завоеваний пролетарской революции.

В силу международной солидарности интересов всех трудящихся такие же действия признаются контрреволюционными и тогда, когда они направлены на всякое другое государство трудящихся, хотя бы и не входящее в Союз ССР.

58[1а]. Измена родине, т. е. действия, совершенные гражданами СССР в ущерб военной мощи СССР, его государственной независимости или неприкосновенности его территории, как-то: шпионаж, выдача военной или государственной тайны, переход на сторону врага, бегство или перелет за границу, караются высшей мерой уголовного наказания – расстрелом с конфискацией имущества, а при смягчающих обстоятельствах – лишением свободы на срок десять лет с конфискацией всего имущества.

58[1б]. Те же преступления, совершенные военнослужащими, караются высшей мерой уголовного наказания – расстрелом с конфискацией всего имущества.

58[1в]. В случае побега или перелета за границу военнослужащего совершеннолетние члены его семьи, если они чем-либо способствовали готовящейся или совершенной измене или хотя бы знали о ней, но не довели об этом до сведения властей, караются лишением свободы на срок от пяти до десяти лет с конфискацией всего имущества.

Остальные совершеннолетние члены семьи изменника, совместно с ним проживавшие или находившиеся на его иждивении к моменту совершения преступления, подлежат лишению избирательных прав и ссылке в отдаленные районы Сибири на пять лет.

58[1г]. Недонесение со стороны военнослужащих о готовящейся или совершенной измене родине влечет за собой лишение свободы на десять лет.

58[2]. Вооруженное восстание или вторжение в контрреволюционных целях на советскую территорию вооруженных банд, захват власти в центре или на местах в тех же целях, и, в частности, с целью насильственно оторгнуть от Союза ССР и отдельной союзной республики какую-либо часть территории или расторгнуть заключенные Союзом ССР и иностранными государствами договоры, влекут за собой высшею меру социальной защиты – расстрел или объявление врагом трудящихся с конфискацией имущества и с лишением гражданства союзной республики и тем самым гражданства Союза ССР навсегда, с допущением при смягчающих обстоятельствах, понижения до лишения свободы на срок не ниже трех лет, с конфискацией всего или части имущества.

58[3]. Сношения в контрреволюционных целях с иностранным государством или отдельными его представителями, а равно способствование каким бы то ни было способом иностранному государству, находящемуся с Союзом ССР в состоянии войны или ведущему с ним борьбу путем интервенции или блокады, влекут за собой меры социальной защиты, указанные в ст. 58[2] настоящего Кодекса.

58[4]. Оказание каким бы то ни было способом помощи той части международной буржуазии, которая, не признавая равноправия коммунистической системы, приходящей на смену капиталистической системе, стремится к ее свержению, а равно находящимся под влиянием или непосредственно организованным этой буржуазией общественным группам и организациям, в осуществлении враждебной против Союза ССР деятельности, влечет за собой лишение свободы на срок не ниже трех лет с конфискацией всего или части имущества, с повышением, при особо отягчающих обстоятельствах, вплоть до высшей меры социальной защиты – расстрела или объявления врагом трудящихся, с лишением гражданства союзной республики и тем самым гражданства Союза ССР и изгнанием из пределов Союза ССР навсегда, с конфискацией имущества.

58[5]. Склонение иностранного государства или каких-либо в нем общественных групп путем сношения с их представителями, использования фальшивых документов или иными средствами, к объявлению войны, вооруженному вмешательству в дела Союза ССР или иным неприязненным действиям, в частности: к блокаде, к захвату государственного имущества Союза ССР или союзных республик, разрыву дипломатических сношений, разрыву заключенных с Союзом ССР договоров и т. п., влечет за собой меры социальной защиты, указанные в ст. 58[2] настоящего Кодекса.

58[6]. Шпионаж, т.е. передача, похищение или собирание с целью передачи сведений, являющихся по своему содержанию специально охраняемой государственной тайной, иностранным государствам, контрреволюционным организациям или частным лицам, влечет за собой лишение свободы на срок не ниже трех лет, с конфискацией всего или части имущества, а в тех случаях, когда шпионаж вызвал или мог вызвать особо тяжелые последствия для интересов СССР, – высшую меру социальной защиты – расстрел или объявление врагом трудящихся, с лишением гражданства союзной республики и тем самым гражданства СССР и изгнанием из пределов СССР навсегда, с конфискацией имущества.

Передача, похищение или собирание с целью передачи экономических сведений, не составляющих по своему содержанию специально охраняемой государственной тайны, но не подлежащих оглашению по прямому запрещению закона или распоряжению руководителей ведомств, учреждений или предприятий, за вознаграждение или безвозмездно, организациям и лицам, указанным выше, влекут за собой лишение свободы на срок до трех лет.

58[7]. Подрыв государственной промышленности, транспорта, торговли, денежного обращения или кредитной системы, а равно кооперации, совершенный в контрреволюционных целях путем соответствующего использования государственных учреждений или противодействия их нормальной деятельности, а равно использование государственных учреждений и предприятий или противодействие их деятельности, совершаемое в интересах бывших собственников или заинтересованных капиталистических организаций, влекут за собой меры социальной защиты, указанные в ст. 58[2] настоящего Кодекса.

58[8]. Совершение террористических актов, направленных против представителей Советской власти или деятелей революционных рабочих и крестьянских организаций, и участие в выполнении таких актов, хотя бы и лицами, не принадлежащими к контрреволюционной организации, влекут за собой меры социальной защиты, указанные в ст. 58[2] настоящего Кодекса.

58[9]. Разрушение или повреждение с контрреволюционной целью взрывом, поджогом или другими способами железнодорожных или иных путей и средств сообщения, средств народной связи, водопровода, общественных складов и иных сооружений или государственного или общественного имущества влечет за собой меры социальной защиты, указанные в ст. 58[2] настоящего Кодекса.

58[10]. Пропаганда или агитация, содержащие призыв к свержению, подрыву или ослаблению Советской власти или к совершению отдельных контрреволюционных преступлений (ст. 58[2] – 58[9] настоящего Кодекса), а равно распространение или изготовление или хранение литературы такого же содержания влекут за собой лишение свободы на срок не ниже шести месяцев.

Те же действия при массовых волнениях или с использованием религиозных или национальных предрассудков масс, или в военной обстановке или в местностях, объявленных на военном положении, влекут за собой меры социальной защиты, указанные в ст. 58^2 настоящего Кодекса.

58^{11}. Всякого рода организационная деятельность, направленная к подготовке или совершению предусмотренных в настоящей главе преступлений, а равно участие в организации, образованной для подготовки или совершению одного из преступлений, предусмотренных настоящей главой, влекут за собой меры социальной защиты, указанные в соответствующих статьях настоящей главы.

58^{12}. Недонесение о достоверно известном готовящемся или совершенном контрреволюционном преступлении влечет за собой лишение свободы на срок не ниже шести месяцев.

58^{13}. Активное действие или активная борьба против рабочего класса и революционного движения, проявленные на ответственной или секретной (агентура) должности при царском строе или у контрреволюционных правительств в период гражданской войны, влекут за собой меры социальной защиты, указанные в ст. 58^2 настоящего Кодекса.

58^{14}. Контрреволюционный саботаж, т. е. сознательное неисполнение кем-либо определенных обязанностей или умышленно небрежное их исполнение со специальной целью ослабления власти правительства и деятельности государственного аппарата, влечет за собой лишение свободы на срок не ниже одного года, с конфискацией всего или части имущества, с повышением, при особо отягчающих обстоятельствах, вплоть до высшей меры социальной защиты – расстрела, с конфискацией имущества.

Собрание узаконений рабоче-крестьянского правительства СССР. – 1926. – № 80.

№ 33

Директивний лист народного комісаріату юстиції УСРР про проведення операції по «вилученню» українського контрреволюційного активу

7 березня 1928 р
Цілком таємно

До всіх окрпрокурорів та прокурора АМССР
"Про масову операцію по українському к-р активу"

За останній час, в зв'язку з загостренням нашого міжнародного становища і деякими внутрішніми економічними та господарчими ускладненням, спостерігається пожвавлення діяльності українсько-шовіністичних елементів та зріст їх антирадянської активності.

Вивчення матеріалів та розробок, які мають в нашому розпорядженні в цієї галузі, примушує нас констатувати нищезазначені моменти:

1) Виникає ціла низка підпільних осередків, угрупувань та організацій, які мають тенденцію поширюватись та поглиблятися для активної боротьби проти Радянської влади за незалежну, себто буржуазно-демократичну, Україну з організацією на західні капіталістичні держави.

2) Особлива активність помічається серед колишніх членів українських антирадянських партій - "Української партії соціалістів-революціонерів" (УПСР) та української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) і серед старого петлюрівського активу.

3) Шовіністичні антирадянські настрої в деяких місцях проникають у лави Червоної армії, мають ознаки спроб та організації військових к-р осередків.

4) Закордона українська еміграція, зокрема діячі так званої колишньої Української Народної Республіки (УНР), напрямовують до нас своїх агентів з метою шпигунства та утворення "повстанкомів", партизанських загонів та терористичних груп.

5) Провадиться робота по к-р обробці української молоді та вихованню їх в сутошовіністичному дусі для підготовки її до майбутньої боротьби за "самостійну Україну" тощо.

Маючи на увазі, що завдяки нашої правильної національної політики українські трудящі маси, в тому числі – переважна більшість української інтелігенції, являють повну радянську орієнтацію і що контрреволюційні шовіністично-петлюрівські тенденції охоплюють лише порівняно невеличку купку упертих непоправних ворогів Радвлади та прихильників міжнародної буржуазії, ми були примушені визнати за необхідне стати на шлях більш-менш широкої репресалії щодо українського антирадянського активу.

В зв'язку з цим 5-го березня місцеві органи ДПУ, за директивою ДПУ УСРР, яку було погоджено з прокуратурою Республіки, провели операцію по вилученню українського к-р елементу.

Місцеві органи прокуратури повинні забезпечити правильну, швидку та раціональну реалізацію цієї операції.

Необхідно простежити за тим, щоб справи, які виникли в зв'язку з операцією, було закінчено в найкоротший термін, не припускати ніякої затяжки або затримки в напрямуванні справ (більшістю до Окремої Наради при Колегії ДПУ УСРР), аби вони не загубили свою актуальність.

Справи, які можуть одержувати напрямок по судовій лінії, їх треба закінчувати форсованим порядком; одначе, жодної справи не надсилати до суду без відповідної постанови Центральної Розпорядчої Наради, мати при тому на увазі взагалі небажаність з точки зору політичної доцільності, утворення судових процесів в цих справах.

В справах, які будуть скеровані до Окремої Наради при Колегії ДПУ УСРР, давати свої висновки з великою обережністю, уділяючи кожної справи особливу увагу під кутком зору індивідуального підходу.

В разі надання негативного висновку по питанню про адміністративні висилання докладно цей висновок мотивувати, при чому в цих випадках утримуватись від визволення з-під варти звинуваченого до остаточного вирішення в центрі прокуратурою Республіки та Окремою Нарадою.

На 1-е квітня подати до прокуратури Республіки доповідну записку про наслідки операції.

Одержання цього підтвердити.

За Наркомюстиції та ГПР *(Лазуренко)*

Пом. ГПР по догляду за органами ДПУ УССР *(Железногорський)*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1172, оп. 2, спр. 17, с. 59, 59 зв.

№ 34

З протоколу закритого засідання Політбюро ЦК КП(б) про «шахтинські арешти» та про «процеси» будівельного тресту «Донвугілля»

9 березня 1928 р.

1. Слушали т. Балицкого о шахтинских арестах.

1 а) Информацию принять к сведению.

б) тов. Балицкому сговориться с Москвой насчет скорейшего окончания и возможность дать интервью для печати.

в) Считать необходимым обратиться с закрытым письмом к партийным организациям для информации по настоящему делу. Письмо в срочном порядке поручить составить секретариату.

2. О процессах Стройтреста Донугля (т. Балицкий)

2. Поручить т. Порайко изучить дело и доложить Политбюро для разрешения вопроса о форме постановки процесса. Исходить из нецелесообразности поднимать большой шум в связи с этим делом.

Секретарь ЦК *Медведев*

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 133.

№ 35

З протоколу закритого засідання Політбюро ЦК КП(б)У про арешти в «Донвугіллі»

13 березня 1928 р.

Присутствовали:
Каганович, Петровский, Чубарь, Скрыпник, Медведев, Сухомлин, Шлихтер, Чувырин, Якир, Балицкий, Сербиченко

Слушали: Об арестах в Донугле.

Постановили:

1. а) Считать необходимым энергично* продолжать дальнейшее углубленное следствие по делу, производя и в дальнейшем все необходимые аресты.

б) В целях бесперебойной работы Донугля признать необходимым своевременное* извещение об арестах только лично тов. Ломова с тем, чтобы он имел возможность своевременно производить соответствующие перестановки работников.

в) Удовлетворить просьбу тов. Балицкого о разрешении выезда 14.III. с. г. в Москву для согласованиях всех вопросов, связанных с арестами по Донуглю.

г) Доклад тов. Балицкого в связи с его отъездом в Москву с порядка дня пленума снять.

Секретарь ЦК *Каганович*

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 125.

* Підкреслене в тексті документа – особисті поправки Л.М. Кагановича червоним чорнилом.

№ 36

З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про «економічну контрреволюцію та стан «Донвугілля» та про освітлення в пресі питань, пов'язаних з економічною контрреволюцією

31 березня 1828 р

Слушали:

Об экономической контрреволюции и состоянии Донугля.

Постановили:

Поручить т. Кагановичу, Чубарю, Петровскому принять участие в Москве в составлении резолюции, общей резолюции по вопросу об экономической контрреволюции, учтя основ-

ные выводы, вытекающие из обмена мнений на заседании Политбюро.

Признать также желательным участие тов. Ломова в разработке резолюции.

2. Считать решительно необходимым коренную реорганизацию Донугля в направлении большей децентрализации, улучшении работы правления и усиления работниками…

Слушали:

Об освещении в печати вопросов, связанных с экономической контрреволюцией.

Постановили:

Не освещая в прессе следственных материалов, считать необходимым (сообщать) о выдвижении кадров, о молодых специалистах в духе статей в "Правде" и пленума ЦК КП(б)У.

Центральний державний архів громадянських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 90, 114

№ 37

З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про необхідність розгляду справ робітників «Донвугілля» в місцях скоєння ними «злочинів»

30 квітня 1928 р.

Слушали:

1 О деле Стройбюро Донугля.

Постановили:

1. Считая, что по чисто юридическим условиям дело Стройбюро Донугля подлежало бы слушанию в целом как один процесс – Политбюро ЦК, исходя из общеполитических соображений в связи с шахтинским делом, считает необходимым слушать дела работников Донугля раздельно в местах совершения ими преступлений, т. е., в округах.

Дело руководителей Стройбюро слушать в Харькове.

Запросить об этом ЦК ВКП(б).

Секретарь ЦК *Каганович*

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 74.

№ 38

З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про направлення до Москви всієї групи спеціалістів, засуджених по справі «Донвугілля»

27 липня 1928 р.

Слушали.

Сообщение т. Балицкого (Балицкий, Иванов, Ломов, Акулов, Михайлин, Медведев).

Постановили:

1. Согласиться с мнением т. Балицкого о направлении в Москву всей группы специалистов, осужденных по делу Донугля.

2. Считать целесообразным дело обвиняемых специалистов по ЮРТу, Химуглю и Югостали слушать в закрытом заседании чрезвычайной сессии. Поручить т. Балицкому согласовать этот вопрос с Москвой.

3. Ввиду необходимости ряда новых арестов специалистов в ЮРТе настоятельно просить ЦК ВКП(б) во избежание перебоев в работе ЮРТа принять меры к переброске на Украину квалифицированных инженеров, специалистов по рудному делу (в частности, из Урала).

Секретарь ЦК *Медведев*

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 319.

№ 39

З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б) про вилучення з України кількох активних опозиціонерів та узгодження цього питання в Москві

27 липня 1928 р.

Слушали:

Об оппозиционерах (Постышев, Балицкий).

Постановили:

1. Согласиться с предложениями тт. Постышева и Балицкого об изъятии из Харькова нескольких (3-4) особо активных оппозиционеров, ведущих разлагающую работу.

2. Принять предложения т. Балицкого о необходимости изъять из других округов Украины нескольких особо активных оппозиционеров, поручив т. Балицкому список подлежащих изъятию согласовать с т. Медведевым.

Вопрос об изъятии оппозиционеров поручить т. Балицкому, согласовать с Москвой.

Секретарь ЦК *Медведев*

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 318.

№ 40

З доповідної записки ДПУ НКВС УСРР до Секретаріату ЦК КП(б)У про кошторис витрат на утримання інформаторів та таємних співробітників в релігійних та сектантських громадах

3 грудня 1928 р.

На первое полугодие 1928 г. содержание секретных сотрудников по религиозным и сектантским группам:

по синодальному движению	82 чел.	4920 руб.
по тихоновскому движению	82 чел.	4920 руб.
по автокефальному движению	66 чел.	5940 руб.
по сбору епископов	36 чел.	3240 руб.
по еврейскому духовенству	76 чел.	4560 руб.
по сектантам	41 чел.	2460 руб.
	383 чел.	26040 руб.

Содержание осведомления в руководящих органах религиозных и сектантских групп:

синод	– 900 руб.
автокефалия	– 1200 руб.
епископы	– 900 руб.
секты	– 200 руб.

.. Вербовка попов особенной трудности не представляет, но использовать их возможно только при условии выплаты денежной компенсации.

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 26.

№ 41

З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У по асигнування коштів на розроботку матеріалів по провокаторах та про введення узгодженої з ДПУ УРСР кандидатури до складу колегії Центроархіву

18 січня 1929 р.

18 января 1929 г. Политбюро ЦК КП(б)У. Прот. 64, п. 23.

Слушали: Вопрос ДПУ (о разработки материалов по провокаторам).

Постановили: 1. Поручить т. Чубарю рассмотреть вопрос об ассигновании средств на разработку материалов по провокаторам.

2 Согласиться с предложением ГПУ УССР о введении тов. Горожанина в состав коллегии Центроархива.

Секретарь ЦК *Медведев*

Копии:

Т.т. Чубарю,
Балицкому – все, п. 2 т. Василенко

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 34, арк. 50-53.

№ 42

Інструкція ЦВК СРСР та РНК СРСР Центральним виконавчим комітетам, РНК союзних та автономних республік, краєвим та обласним виконавчим комітетам про куркульські господарства

4 лютого 1930 р.
Цілком таємно

Копия: 1. ОГПУ, НКЗему СССР, НКФину СССР, НКТоргу СССР (лично наркомам)

2. Всем остальным наркомам и членам СТО, т. Огаркову и т. Анцеловичу – для сведения и руководства с обязательным срочным возвратом.

В дополнение и разъяснение к Постановлению Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров Союза ССР о мероприятиях по укреплению социалистического сельского хозяйства в районах сплошной коллективизации и по борьбе с кулачеством, опубликованным в газете "Известия" 2 февраля с.г., предлагается в районах сплошной коллективизации провести немедленно, а в остальных районах по мере действительного развертывания коллективизации, нижеследующие мероприятия.

I. Выселение и расселение кулаков

1. В целях решительного подрыва влияния кулачества на отдельные прослойки бедняцко-середняцкого крестьянства и безусловного подавления всяких попыток контрреволюционного противодействия со стороны кулаков, проводимым советской властью и колхозами мероприятий.

а) Выселить кулацкий актив наиболее богатых кулаков и полупомещиков в отдаленные местности Союза ССР и в пределах данного края – в отдаленные его районы;

б) расселить остальных кулаков в пределах районов, в которых они проживают на новых, отводимых им за пределами колхозных хозяйств, участках.

Примечание: Вся организация доставки и сама доставка кулаков в отдаленные местности Союза ССР возлагается на ОГПУ. Выселение кулаков в отдаленные районы данного края возлагается на краевые (областные) исполкомы. Расселение кулаков в пределах данного района возлагается на окружные и районные исполкомы.

2. Количество выселяемых и расселяемых кулацких хозяйств должно строго дифференцироваться по районам в зависимости от фактического числа кулацких хозяйств в районе с тем, чтобы общее число ликвидируемых хозяйств составляло бы в среднем примерно 3-5%.

Настоящее указание (3-5%) имеет целью сосредоточить удар по действительным кулацким хозяйствам и безусловно предупредить распространение этих мер на какую-либо часть середняцких хозяйств.

3. Списки выселяемых кулацких хозяйств (п. "А" ст. 1-я) устанавливаются районными исполнительными комитетами на основе решений собраний колхозников и батрацко-бедняцких собраний и утверждаются окружными исполнительными комитетами в соответствии с указаниями вышестоящих органов. Порядок расселения остальных кулацких хозяйств (п. "Б" ст. 1-я) устанавливается окружным исполнительным комитетом.

4. Члены семей выселяемых кулаков могут при своем желании и при согласии на это районных исполнительных комитетов оставаться временно или постоянно в прежнем районе (округе).

II. Конфискация имущества кулаков

5. В районах сплошной коллективизации конфисковать у кулаков средства производства, скот, хозяйственные и жилые постройки, предприятия производственные и торговые, продовольственные, кормовые и семенные запасы, излишки домашнего имущества, а также и наличные деньги.

6. При конфискации у кулаков имущества им должны быть оставлены лишь самые необходимые предметы обихода, некоторые простейшие средства производства в соответствии с характером их работы на новом месте и необходимый на первое время минимум продовольственных запасов.

При конфискации наличных денег у кулаков им оставляется некоторая минимальная сумма (до 500 руб. на семью), необходимая для переезда и устройства на новом месте.

Расселяемым кулакам (п. "В" ст. 1-я) и тем семьям выселяемых кулаков (ст. 4-я), которые остаются в данном районе или округе, средства производства при конфискации оставляются в размерах минимально необходимых для ведения хозяйства на вновь отводимых им участках.

7. Сберегательные книжки и облигации государственных займов отбираются у всех кулаков и заносятся в опись с выдачей расписки о направлении их на хранение в соответствующие органы НКФина. Всякая выдача кулацким хозяйствам их вкладов в сберегательные кассы, а также выдача ссуд под залог облигаций в районах сплошной коллективизации, безусловно прекращается.

8. Паи и вклады всех кулаков в кооперативные объединения передаются в фонд коллективизации бедноты и батрачества, а владельцы исключаются из всех видов кооперации.

9. Конфискация имущества у кулаков производится особо уполномоченными районных исполнительных комитетов с обязательным участием сельских советов, представителей колхозов, батрацко-бедняцких групп и батрачкомов.

При конфискации производится точная опись и оценка конфискованного имущества с возложением на сельсоветы ответственности за полную сохранность конфискованного.

10. Колхозы, получающие земли и конфискуемое имущество, должны обеспечить полный засев передаваемой земли и сдачу государству товарной продукции.

11. Конфискуемые у кулаков жилые постройки используются на общественные нужды сельсоветов и колхозов или для общежития вступающих в колхозы батраков, не имеющих своего жилья.

12. Должно быть обращено сугубое внимание всех исполкомов на то, чтобы кулацкие элементы не успели до конфискации ликвидировать свое имущество (брать немедленно на учет!), а также на строгий учет и правильное использование конфискуемого у кулаков имущества.

III. Порядок расселения кулацких хозяйств

13. В отношении расселяемых кулацких хозяйств (п. "Б" ст. 1-я) и семей выселяемых кулаков, которые остаются в данном районе или округе (ст. 4-я), руководствоваться следующим:

а) окружными исполнительными комитетами должны быть указаны места расселения с тем, чтобы поселение в отведенных местностях допускалось лишь небольшими поселками, управление которыми осуществляется специальными комитетами (тройками) или уполномоченным, назначаемыми районным исполнительным комитетом;

б) на расселяемых возлагаются определенные производственные задания и обязанности по сдаче товарной продукции государственным и кооперативным органам;

в) окружные исполнительные комитеты должны срочно проработать вопрос о способе использования расселяемых кулаков, как рабочей силы, в особых трудовых дружинах и колониях на лесоразработках, корчевках, лесонасаждениях, строительных, дорожных, мелиоративных, лесоустроительных и др. раб.

14. Выселение и конфискация имущества не применяется к семьям красноармейцев и командного состава РККА.

15. В отношении кулаков, члены семей которых длительное время работают на фабриках и заводах, должен быть проявлен особо осторожный подход и должны быть наведены все необходимые справки о соответствующих лицах не только в деревне, но и в заводских организациях.

Совнаркомы союзных республик и областных (краевые) исполкомы должны обратить внимание всех окружных и районных исполкомов и сельских советов на недопустимость подмены работы по массовой коллективизации голым раскулачиванием. Конфискацию кулацкого имущества и ликвидацию кулачества нужно производить в неразрывной связи с процессом сплошной коллективизации, опираясь на бедняцко-середняцкие и батрацкие массы деревни на основе коллективизации, эти административные меры могут привести к успешному разрешению поставленных советской властью задач в отношении социалистического переустройства деревни и ликвидации кулачества, как класса.

Необходимо подчеркнуть, что все вышеуказанные меры должны проводиться строго организовано под постоянным и неослабным наблюдением и руководством СНК союзных республик и краевых (областных) исполнительных комитетов под их ответственность за правильность проведения этих мероприятий. При этом должны быть приняты все меры к тому, чтобы ликвидация кулачества была произведена с максимальной быстротой и ни в малейшей степени не помешала бы подготовке к весенней посевной компании, а, наоборот, способствовала бы успешному ее проведению.

Председатель ЦИКа СССР — *Калинин*
Председатель СНК СССР — *Рыков*
Секретарь ЦИКа СССР — *Енукидзе*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, оп. 2, спр. 210, арк. 3-5.

№ 43

Характеристика політичного та майнового стану селянина хут. Вікнено Некременської сільради Олександрівського району О.С. Фареника, який підлягає виселенню за межі України

10 березня 1930 р.

Фареник Олександр Сергійович – 26 років

жінка Марія	21 рік
син Іван	1 рік
син Віктор	3 роки
батько Сергій	61 рік
ненька Наталка	60 років
сестра Марія	20 років

Всі виходці з х. Вікнено, за соціальним станом – заможні, до революції мав своєї землі 160 дес., постійно наймав 5-10 постійних робітників та 10-15 сезонних, коней мав 15-20, корів 7-10, молодняка 15-20 голів, молотилку з двигуном і весь сільськогосподарчий реманент. Під час революції брати Фареника добровільно служили в білій армії і каральних загонах, з которих один із них до цих пір не повернувся, а другий працює в ОКРФінвідділі. Сам Фареник і вся його сім'я активно допомагала білій армії. Після громадянської війни Фареник мав: землі 39 дес., коней – 4, корів – 3, молодняка – 3, свиней – 4, постоянную наймону силу – 3, сезоних – 5-6 чол., молотилку з двигуном та весь сільськогосподарчий реманент. Обкладений налогом в експертному порядку 512 крб. 29 коп., самообложення 256 крб. 13 коп. Весь час сімейство вороже відноситься до заходів Радяньської влади, агітували проти хлібозаготівлі та колективізації. Восени 1929 року за невиконання плану хлібозаготівлі хозяйство розпродувалось. Сам Фареник та його сім'я проводять агітацію проти колективізації і заходів Радяньської влади. Сам Фареник та члени його сім'ї, котрі знаходяться на його утриманні, позбавлені виборчих прав.

Постановили: Призидія РВКу од 10.03.30 р., протокол № 2 – виселати за межі України.

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, оп. 2, спр. 224, арк. 78.

№ 44

Тимчасова інструкція про права і обов'язки уповноважених у пунктах, заселених розкуркуленими й розселеними куркульськими господарствами

16 березня 1930 р.
Цілком секретно.
Розголошенню не підлягає.

Для стеження за виконанням основних законоположень радянської влади, законів і розпоряджень, які можуть бути спеціально виданими, відносно розселених куркульських господарств, а також для організації і керівництва роботою дружин з працездатних куркулів на лісорозробках, на розробці кам'яних і піщаних кар'єрів і на інших роботах, у пунктах, заселених розкуркуленими господарствами, призначаються спеціальні уповноважені.

Уповноважені призначаються представниками влади в даному пункті і в своїй практичній роботі підлягають і звітують перед РВКом через сільську раду.

Мережа пунктів, в яких призначаються уповноважені, встановлюється РВКом і затверджується ОВКом.

Для здійснення своїх обов'язків уповноважені виділяють серед куркулів чергових по пунктах виконавців почергово, через яких скликають в необхідних випадках збори, викликають певних мешканців для розпоряджень та дають інші завдання, потрібні для виконання покладених на уповноважених обов'язків.

На уповноважених, крім спостережень за виконанням законоположень і розпоряджень радянської влади, покладаються такі спеціальні обов'язки:

а) вести реєстрацію всіх змін, які відбуваються в родині того, хто мешкає в селищі;

б) стежити за тим, щоб поселенці самовільно не кидали і не перепродавали майно;

в) стежити за тим, щоб куркулі не залишали поселень, для чого встановлюється реєстрація тих, хто мешкає, не рідше одного разу в 10 днів;

г) враховуючи, що будь-які виїзди й переїзди поселенців з селища абсолютно забороняються, уповноважені на випадок крайньої необхідності дають дозвіл на виїзди на базар чи в інших справах.

Додаток: уповноважений не може забороняти поселенцям здійснювати релігійну обрядність;

д) враховуючи, що без дозволу уповноваженого в селищі не дозволяється перебування сторонніх осіб, навіть родичів, щодо будь-яких приїздів родичів, знайомих, поселенець зобов'язаний брати дозвіл в уповноваженого і залежно від цього уповноваженим реєструється приїзд того чи іншого громадянина;

е) при організації з поселенців дружин для робіт і відправки таких за межі населеного пункту уповноважений складає списки осіб, які входять до дружини і під розписку здає уповноваженим на те РВКом. Будь-які розрахунки по оплаті тієї чи іншої роботи, виконаної поселенцями, здійснюються організаціями виключно з уповноваженими, які проводять відповідний облік робіт і грошових коштів, що належать за виконану роботу, до того ж, облік прибутків і витрат коштів, одержаних за роботу дружин, уповноважений здійснює згідно з існуючими вказівками;

є) стежити за виконанням актів громадянського стану, які виконуються по селищу найближчою сільрадою;

ж) стежити за тим, щоб будь-яке відкриття в населеному пункті торговельного підприємства проводилось з дозволу уповноваженого. Продаж спиртних напоїв в місцях розташуван-

ня куркульських господарств категорично забороняється;

з) стежити за тим, щоб поселенці не мали вогнестрільної й холодної зброї як військового, так і цивільного зразка;

і) стежити за дотриманням поселенцем агромінімуму, керуючись вказівками райагрономів, а також за тим, щоб всі товарні надлишки здавалися відповідними державними й кооперативними організаціями.

Обслуговування міліцейським складом населеного пункту проводиться силами райміліції того чи іншого райвиконкому шляхом закріплення за населеним пунктом міліціонера.

Ніяких виборних посад по самоуправлінню селищем не засновується. Мешканці селища також не користуються ніякими громадянськими правами по Конституції СРСР, як позбавлені права голосу.

Поселенці мають право одержувати лікарняну допомогу в розташованих поблизу пунктах, про що уповноважений домовляється з лікарняною установою, визначаючи з останньою порядок і час прийому.

Діти поселенців шкільного віку мають право на відвідання початкової школи. До обов'язків уповноваженого входить закріплення за школою.

Всю свою роботу уповноважений проводить у повній відповідності з законами радянської влади, які обмежують права і переваги куркульського класу, і за порушення відповідає, як за перепону соціалістичному будівництву і сприяння класовому ворогу!

Державний архів Донецької області. – Ф.Р-1169, оп. 2, спр. 211, арк. 78-79.

№ 45

Доповідна записка Костянтинівського райвиконкому про ліквідацію куркульських господарств та колективізацію в Костянтинівському районі

30 березня 1930 р.

I. Подготовительная работа

На основе и в соответствии с директивами вышестоящих партийных и советских органов о проведении ликвидации кулака как класса и замены ликвидированных кулацких хозяйств крупными коллективными хозяйствами к осуществлению этих работ было приступлено еще в конце января.

Работа по выполнению этих задач была организована в следующем порядке:

а) организована комиссия в районе из представителей: РПК, Фракции РИК'а, ЛКСМУ и ГПУ, которая и руководила подготовительной работой;

б) мобилизованы лучшие силы из партийного и советского актива в качестве уполномоченных РИК'а по Сельсоветам и по отдельным населенным пунктам для организационно-агитационно-пропагандистской работы в количестве до 60 человек;

в) этот вопрос был проработан на Фракции РИК'а, а затем на расширенном заседании Президиума с участием широкого сов. актива;

г) уполномоченными РИК'а и Сельсоветами со второй половины января было проведено собрания среди батраков, бедняков и в колхозах по вопросам проработки политики партии и подбор и обсуждение соответствующих материалов (характеристик) на кулацкие элементы села. Таких собраний по району было проведено до 350, с охватом участников до 50000 человек;

д) профсоюзными, советскими и партийными организациями была проведена большая массовая работа среди рабочих, работниц, служащих и домохозяек, по всем цехам, сменам, красным уголкам, клубам, где ставились вопросы о ликвидации кулака как класса на селе и выявление кулаков, пролезших в среду рабочего класса;

е) собрания батраков, бедняков и колхозников превратились в действительную тщательную проверку и подбор материалов на кулаков на протяжении как дореволюционного так и послереволюционного периода, при этом необходимо отметить, что характеристики составлялись в массовом порядке и отдельные пропущенные факты выявлялись и дополнительно вносились прямо на собраниях;

з) за период февраля и первой половины марта было проведено 2 массовых похода на село за коллективизацию и подготовку к весенней посевной кампании. В походах участвовало до 1000 человек рабочих из предприятий, актива района и культурных сил (духовые оркестры, драм. кружки, стенгазеты и т. д.). Организованы были специально агитбригады из пропагандистских сил района. Было проведено две конференции женщин-работниц и селянок с участием до 300 чел.;

ж) с уполномоченными РИК'а и председателями Сельских советов было проведено 4 районных инструктивных совещания;

и) в связи с тем, что отдельные Сельские советы проявили полную неспособность твердо проводить директивы партии и правительства по коллективизации и ликвидации кулака как класса в районе было распущено 3 сельсовета (Александро-Калиновский, Сталинский и Петровский). Посещаемость перевыборных собраний доходила от 70 и до 95% по отдельным избирательным участкам.

При проведении всех этих мероприятий на селе, связывая с задачами коллективизации и подготовкой к весенней посевной кампании, мы добились значительных успехов по охвату батрацко-бедняцких и середняцких масс в колхозы, лучшей части ее в ряды партии и ЛКСМУ. Однако, необходимо отметить, что не везде Сельсоветы и уполномоченные РИК'а увязали эту работу с задачей сбора посевного материала, в результате чего на 15/II – состояние сборов находилось в чрезвычайно неудовлетворительном состоянии.

Вся эта подготовительная работа была проведена с тем, чтобы в первой половине февраля провести уже раскулачивание, однако по причине не разрешения этого вопроса вышестоящими организациями, вопрос о раскулачивании затянулся, что вызвало некоторую неуверенность со стороны отдельных групп батрацко-бедняцких и середняцких масс и даже в отдельных уполномоченных и Сельсоветов. В связи с затяжкой этого вопроса с 15/II – все внимание было сосредоточено на работе по созданию семенных фондов, и как результат этого создание семенных фондов имеет следующие показатели:

По колхозах яр. пшеницы	57.434 п.
"Зерн. Т-вам"	4.110 п.
"С.Т.В."	5.267 п.
Итого:	66.811 п.

II. Проведение практических мероприятий по раскулачиванию

1. В первой половине марта после того, как вопрос о ликвидации кулака как класса разрешился в соответствующих вышестоящих организациях, было уже приступлено к практической работе.

Весь материал, проработанный Сельсоветами и на общих собраниях был рассмотрен и

окончательно утвержден Президиумом Райисполкома. Было мобилизовано дополнительно членов партии и комсомольцев до 500 человек в Сельсоветы, а также и на посадочно-погрузочные пункты. Мобилизованным активом проведено было 2 совещания с подробным инструктированием задач, кои они обязаны выполнять.

2. Вторично по всем Сельсоветам и населенным пунктам были проведены собрания с требованием о скорейшем проведении в жизнь раскулачивания.

3. Был разработан точный оперативный план по выселению с указанием подробно мест посадки, пути следования и проч. По раскулачиванию и расселению внутри района была разработана подробная инструкция о порядке расселения внутри района. Кроме этой инструкции, так же как и по выселению, по расселению был составлен план с указанием подробного населенного пункта, куда расселяются кулаки.

4. Первоначально было определено 7 бедняцких хуторов (Голубовка, Ново-Степановка, Ново-Артемовка, Петровка № 1, хутора Майский, Ново-Николаевский и Ижецкий), где впоследствии на 4-х из них, исходя из потребного количества дворов, добились полного добровольного согласия на переход батраков, бедняков и колхозников на кулацкие земли и в кулацкие постройки.

5. Уполномоченные и Сельсоветы на основе плана разработали в каждом Совете свой план и из актива батраков, бедняков и колхозников была проведена соответствующая расстановка сил в таком порядке, что к каждому кулацкому двору уже заранее были прикреплены комиссии по конфискации имущества и определенное количество средств передвижения, а также установлено точно день и час операции. Средства передвижения, как для выселяемых, так и для расселяемых были мобилизованы полностью по всем Сельсоветам.

6. Заранее были подготовлены все необходимые бланки описей конфискации имущества, анкеты на выселяемых и остальные необходимые технические материалы. На посадочно-погрузочных пунктах и по Сельсоветам был организован соответствующим образом технический аппарат для проведения всей технической работы.

7. Кооперативные организации, как в Сельсоветах, так и на посадочно-погрузочных пунктах организовали специальные передвижные буфеты, холодную и горячую пищу для всего количества работников, занятых по раскулачиванию.

8. Уполномоченные и Сельсоветы повседневно (днем и ночью) держали постоянную связь с районным центром и информировали о положении в Сельсоветах и на отдельных участках через специально выделенных конных связистов. Через этих же связистов район информировал всех уполномоченных и Сельсоветы о происходящих тех или иных изменениях.

9. Точно в назначенный срок Округом, т. е. 13-го марта было приступлено к проведению операции по выселению и расселению.

10. Благодаря проведению соответствующей подготовительной работы, операция по выселению и расселению кулаков была проведена без каких-либо столь серьезных волынок и т.д., за исключением отдельных мест (Александро-Калиново, Предтечено-Перещепное), о чем ниже.

11. На посадочно-погрузочных пунктах при тщательном отборе выселяемых в комендатурах не было обнаружено ни одного случая, чтобы возвратили то или иное хозяйство по причинам, что он середняк. Были случаи (5), возврата по причинам не относящим к его социальному положению, а таковым: одно хозяйство возвращено вследствие того, что вся семья сифилитики, одно хозяйство возвращено вследствие беременности жены и т. д.

III. Результаты работ по выселению, расселению и раскулачиванию

1. После того, как вся подготовительная организационная работа по выселению и расселению кулаков была закончена 13 марта 1930 года, было приступлено к практической работе

по выселению за пределы района и расселению внутри района кулацких хозяйств в результате чего:

Выслано за пределы района

Всего хозяйств	Из них мужч.	Женщин	Детей до 6 лет	Всего
63	157	141	50	348 душ

Конфисковано у них имущества

Лошадей	Рог. скота	Денег и цен. бумаг	Земли	Озимых посевов	Общая стоим. конф. движ. и недвиж. имущ. со стоим. посева
96	83	6965	1426 г.	222	115505 рб.

Расселено внутри района

Всех хозяйств	Из них мужчин	Женщин	Детей до 6 лет	Всего
127	281	256	87	624 души

Конфисковано у них имущества

Лошадей	Рог. скота	Денег и ценных бумаг	Земли	Озимых посевов	Общая стоимость конф. и недвиж. имущ. со стоим. посева
109	120	6441 рб.	1775 г.	439	164782 рубля

Незначительная сумма стоимости конфискованного у кулацких хозяйств имущества объясняется тем, что:

а) все, как выселяемые так и расселяемые кулацкие хозяйства, в весенние и осенние хлебозаготовки распродавались за злостное уклонение от выполнения задания по хлебозаготовке, вследствии чего значительная часть имущества этих кулаков в особенности лошади, скот и т. д. были распроданы.

б) благодаря затяжке раскулачивания часть кулаков успела свое имущество разбазарить до раскулачивания.

в) невысокая сумма конфискованного имущества у кулаков объясняется еще тем, что почти по всем советам сельские советы и оценочные комиссии сравнительно низкую становили оценку конфискуемому имуществу, например: дом оценялся в 40-80 рб. Сеялка – 5 рб. и т. д. и Райисполком вынужден был вынести решение о создании специальной Комиссии для переоценки этого имущества, к которому уже приступили.

Выводы

По району в целом мы считаем эти работы проведены вполне удовлетворительно и без сколько либо серьезных ошибок. Это было достигнуто благодаря проведенных целого ряда мероприятий

Районный актив партийный, советский, кооперативный, сельский и др. действительно оказался на высоте своего положения и сумел организовать и руководить работой. По ряду Советов эта работа была проведена прямо блестяще. Такими Советами мы считаем: Веролюбовский Сельсовет, где уполномоченным был товарищ Ляднов и Председателем Сельсовета тов. Сорока, Алексеевский Сельсовет, где уполномоченным был тов. Приходько и председателем Сельсовета тов. Сердюченко, Кондратьевский Сельсовет, где уполномоченным был тов. Падалко и председателем Сельсовета тов. Миллер, и Сталинский Сельсовет, где уполномоченным был тов. Зеленский и председателем Сельсовета тов. Роменский.

Плохо была проведена работа в Александро-Калиновском Сельсовете, где уполномоченным был тов. Андрюхин и председателем Сельсовета тов. Пинченко.

Особо необходимо отметить работу, проведенную ГПУ тов. Тимофеевым и тов. Черным, руководившими операциями в районе. Раймилиция в этой работе неудовлетворительно справлялась с поручаемыми ей заданиями.

Наряду с этим необходимо отметить отдельные ошибки и извращения:

а) По Александро-Калиновскому Сельсовету бригада партийцев на хуторе Васильевка при раскулачивании использовали конфискованное имущество и из отобранной муки у кулаков начали печь пышки, разбили иконы. Поели варенье и т. д. В этом же Сельсовете имело место сопротивление кулака Сороки, не подчинявшегося во время ареста, и бабы хотели было не дать его арестовать. Однако этот арест потом соответствующим образом был проведен.

б) На Веролюбовском посадочно-погрузочном пункте один из партийцев при получении денег комендантом на питание команды заявил: "Мы знаем эти проделки чекистов, они прокормят на 30 рублей, а скажут на 100 рублей".

в) В Предтечино-Перешипном во время отправки кулаков один из уполномоченных толкнул женщину, которая помогала нагружать уголь отправляемого кулака, чем вызвал определенное недовольство среди женщин, которые требовали над ним принятия соответствующих мер.

г) При выборе мест для расселения кулаков была допущена ошибка в том, что избрали хутор Ижицкий, во-первых потому, что хутор имеет не плохие жилые хозяйственные постройки, близко расположены от железной дороги. Хутор полностью состоял в Колхозе и после посещения этого хутора тов. Тереховым, который совершенно правильно указал на допущенные ошибки, она была на другой день исправлена тем, что в хутор возвратились Колхозники, а кулаки были переселены в другое место. Трудностей по возвращении колхозников в хутор Ижицкий не было вследствии того, что их посевной материал и инвентарь оставался на месте.

Политический вывод из всей проведенной работы надо сделать таков, что блок бедноты с середняком укрепился, а также укрепился и Союз Рабочего класса с бедняцко-середняцкой массой села, о чем свидетельствуют проводимые массовые собрания, а также и весь процесс работы по раскулачиванию.

Исходя из этого наши задачи заключаются в том, чтобы:

а) Проверить еще раз подробно списки раскулаченных хозяйств с тем, чтобы ни одного середняцкого хозяйства не оказалось бы в этих списках.

б) Закрепить достигнутые успехи и на основе этого добиваться дальнейших успехов в деле коллективизации и успешного проведения весенней посевной компании, на что сейчас уже и переключили все силы и внимание Районных организаций.

Председатель Райисполкома *(Сазонов)*
Секретарь Райисполкома *(Сепетый)*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, оп. 2, спр. 216, арк. 154-161.

№ 46

Наказ Об'єднаного державного політичного управління про організацію Управління таборами ОДПУ

25 квітня 1930 р.

1. В составе ОГПУ Центра организовать Управление лагерями ОГПУ согласно штатов, объявляемых в приложении.

2. Начальником Управления лагерями ОГПУ назначается тов. Эйхманс Ф.И., его заместителем тов. Мейер.

3. Содержание Управления и его личного состава отнести за счет лагерей ОГПУ.

4. Распространение приказа ОГПУ № 195 – 1927 г. на лиц, вновь принимаемых на службу в Управление лагерями ОГПУ, производится Комиссией по обеспечению в персональном порядке по представлению Нач. Управления лагерями.

На сотрудников ОГПУ и его органов, переводимых на службу в Управление лагерями ОГПУ, действие приказа 1927 г. № 195 распространять автоматически.

5. Прием, увольнение и перемещение личного состава Управления лагерей и ОГПУ производить по согласовании с Административным Отделом ОГПУ.

6. Штаты Управления лагерями ОГПУ ввести в действие с 15-го апреля с.г.

7. Приложение разослать только заинтересованным органам.

Зам. Председателя ОГПУ *С. Мессинг*

Лубянка. ВЧК-ОГПУ-НКВД-НГБ-МГБ-МВД-КГБ. 1917-1960. – М.– 1997. – С. 181-182.

№ 47

Наказ Об'єднаного державного політичного управління про запис добровольців з чекістських кадрів на керівну роботу до виправно-трудових таборів

25 квітня 1930 р.

Постановлением Совнаркома СССР от 11/VII-29 г. об исправительно-трудовых лагерях на ОГПУ возложена задача развития хозяйственной жизни наименее доступных, наиболее трудно осваяемых и вместе с тем обладающих огромными естественными богатствами окраин нашего Союза, путем использования труда изолируемых социально опасных элементов, колонизации ими малонаселенных мест.

Одним из важнейших условий успешного выполнения этой правительственной задачи по организации новых лагерей в Сибири, на Севере, на Дальнем Востоке, в Средней Азии является комплектование руководящего состава лагерей из чекистских кадров.

Чекисты не раз показали себя энтузиастами всякого нового дела.

Энтузиазм и энергия чекистов создали и укрепили Соловецкие лагеря, играющие большую положительную роль в деле промышленного и культурного развития далекого Севера европейской части нашего Союза.

Новые лагеря под руководством чекистов так же, как и Соловецкие, должны сыграть преобразовательную роль в хозяйстве и культуре далеких окраин.

Для этой ответственной руководящей работы в новых лагерях, в условиях специфической

обстановки работы в них, необходимы твердые чекисты, добровольно желающие работать.

Ввиду изложенного приказываю:

1. Открыть запись добровольцев из чекистских кадров на руководящую работу в имеющихся и вновь организующихся лагерях.

2. К 10-му мая с.г. представить в Админоргупр ОГПУ списки добровольцев с приложением досрочных аттестаций на них и медицинских актов о состоянии здоровья.

Срок службы в лагерях устанавливается 3-годичный, после чего желающие переменить место работы будут переводиться на оперативную работу и в местности по их выбору.

Учитывая особые и трудные условия работы в лагерях, установить следующие льготы добровольцев:

1) к получаемой зарплате на все время службы добровольцев в лагерях установить надбавку в размере до 50% в зависимости от месторасположения лагерей;

2) раз в год добровольцам предоставлять отпуска сроком на 2 месяца с выдачей пособия в размере месячного оклада;

3) по истечении 3-х лет службы выдавать денежное вознаграждение, выслугу в размере 3-х месячного оклада и предоставлять дополнительный 3-х месячный отпуск;

4) админоргупр ОГПУ установить ежемесячную посылку добровольцам книжных пайков бесплатно за счет ОГПУ и обеспечить их максимальными льготами по приобретению предметов культурной необходимости, радиоаппаратуры, спортивных принадлежностей и проч.;

5) сотрудникам ОГПУ, добровольно поступившим на службу в лагеря особого назначения, предоставляется, кроме прав, перечисленных в приказе ОГПУ № 158-28 г., права совершения перевозок по требованиям ф. № 5 за счет ОГПУ при проезде их в очередные отпуска не более одного раза в год.

Члены семей сотрудников тех же категорий, кроме прав, предоставленных приказом ОГПУ № 158-28 г., имеют право совершения перевозки по требованию ф № 5 за собственный счет едущих при проезде по домашним обстоятельствам не более 2-х раз в год;

6) семьи добровольцев, остающиеся на жительство по месту последней службы, пользуются всеми правами семей сотрудников данного органа ОГПУ;

7) настоящие льготы добровольцам поглощают собой §§ 67 и 68 главы (о льготах по службе в отдаленных местностях Союза ССР) приказ ОГПУ № 195-27 г., оставляя в силе все остальные льготы, предусмотренные означенным приказом.

Зам. Председателя ОГПУ *Г. Ягода*
Нач. Админоргупр *И. Воронцов*

Лубянка. ВЧК-ОГПУ-НКВД-НГБ-МГБ-МВД-КГБ. 1917 – 1960. М., 1997. – С. 182-183.

№ 48

Бланк особистої картки особи, яка підлягає виселенню

Особиста карточка

_____округ_____р-н
_____селище_____

1. Прізвище, ім'я, по-батькові _____
2. Рік і місце народження _____
3. Склад сім'ї _____

вказати ім'я, по-батькові, вік, де проживає, перерахувати всіх членів сім'ї

4. Національність, колишня станова належність і соц. стан_____
5. Чи позбавлений виборчих прав _____
6. Служба в старій і (особливо) білій та ін. арміях, формуваннях, бандах і т. п. (в яких частинах, в якому чині, в який час)_____
7 Рід занять (основний і додатковий)_____
8. Чи є члени сім'ї, які служать в Радянській Армії (де, коли)_____
9 Чи мав судимість і адміністративні стягнення (детально де, за що, який вирок, чи відбув покарання)_____
10. Політхарактеристика (тут вказати суть постанови бідняцько-батрацького активу відносно даної особи, її загальну характеристику і перерахувати наявний конкретний матеріал)_____

Підпис особи, яка проводить виселення
"_____"_____193___р.
місто (се.ю)

Слідчою групою перевірено
Уповноважений слід. групи

"_____"_____ року

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, 2, спр. 211. арк. 78-79.

№ 49

Інструкція про розкуркулення та розселення куркулів на території Костянтинівського району

1930 р.

I. Общее положение

1. Одновременно с проведением расселения кулаков, отнесенных к 2-й категории за пределы района и округа проводится расселение кулаков внутри района тех хозяйств, которые отнесены соответствующими собраниями и органами к 3-й категории.

2. Расселение кулацких хозяйств внутри района производится после того, как будут рассмотрены списки к расселению на общих собраниях КНС, колхозников, заседаниях сельсоветов и затем утверждены Президиумами РИКа и ОИКа.

3. Расселение производится в участки и места, которые отведены с этой целью РИКом, при чем кулаки не могут быть оставлены на территории Совета, где они проживают в настоящее время, поэтому, как правило, воспрещается расселять их внутри сельсовета, где они проживают.

4. Подлежат расселению те кулацкие семьи, которые по соответствующим признакам установлены инструкцией к выселению. Кулаков – дряхлых стариков и инвалидов, больных и т. д. разрешается производить расселение в пределах Совета с тем, чтобы их расселять на окраине села и в худшие бедняцкие дворы. Если же хозяйственные и жилые поселки, находящиеся в ведении этих кулаков не представляют хозяйственной ценности, то их возможно оставлять у таковых. Однако, при этом надо учитывать, чтобы это оставление не отразилось на политическом и моральном духе села.

Примечание: 1. Старики, инвалиды, кулаки, если они находятся на иждивении трудоспособных членов семьи или родственников, подлежат расселению вместе с ними.

2. За оставленными на территории прежнего места жительства, устанавливается соответствующий негласный контроль и наблюдение и, если будет выявлено, что они ведут контрреволюционную работу, то последние подлежат также расселению.

3. В сельсоветах, где пошла сплошная коллективизация, оставлять кулаков ни в коем случае невозможно.

5. Кулаков, в семьях которых имеется к моменту расселения либо беременная жена, либо тяжело больные члены семьи, подлежат расселению после выздоровления больных.

6. У расселяемых кулаков конфискация имущества производится в том же порядке и размерах, установленных для кулаков, выселяемых. Однако, кроме тех вещей, которые должны оставляться выселяемым (топор, лопата, пила) для расселяемых кулаков необходимо оставить старый, подлежащий ремонту, инвентарь (плуг, борона), которыми он должен работать на новых участках земли и, кроме того, домашние вещи в размере: один стол, до 6 стульев, одна и 2 кровати, один шкаф, один сундук и вся мелкая домашняя посуда.

Примечание: Отбор возможных и невозможных вещей к перевозу определяется комиссией при производстве описи для конфискации.

7. Средствами передвижения расселяемых должны обеспечить сельсоветы за счет имеющихся у кулаков средств передвижения, найма специальных подвод за средства кулаков и мобилизации средств передвижения в колхозах и остальных индивидуальных хозяйствах. Во время передвижения кулацкими средствами передвижения, хотя бы это были и его собственные, не распоряжаются, а этими средствами передвижения распоряжается вожатый, выделенный из лучших колхозников и руководитель, который производит расселение, он же распоряжается и вообще всеми средствами передвижения.

8. Расселяемые на новых местах жительства получают наделы земли – "голодные участки" – исходя из расчета 0,4 га на едока или 3-4 га на двор, на худших участках земли. Этот надел производит землеустроитель по указанию участка сельсоветами.

9. Вследствии того, что расселение кулаков производится в специально отведенные для этого населения пункты, в которых проживают бедняки и середняки, поэтому необходимо:

а) провести разъяснительную работу среди бедняков и середняков населенного пункта, куда будут переселены кулаки и добиться при этом полного согласия с их стороны, доказать им, что они будут перевезены на лучшие земли, лучшие постройки, им будет дан инвентарь и т. д.

б) разъяснить тем, которые не состоят в колхозе, что их гонят не в коллектив, а предоставляют лучшие условия жизни и что если они не хотят быть в колхозе, им будет сделан надел в определенном порядке.

в) колхозники, которые переезжают в кулацкие постройки и на кулацкие земли, перевозят с собой все свое имущество и обязательно переходят при этом в колхоз того Совета, куда они переехали.

г) предоставить средства передвижения для переезжающих (колхозников), использовав при этом их собственные средства передвижения, колхозные, кулацкие и остальных индивидуальных хозяйств в порядке мобилизации без всякой оплаты.

д) части бедноты и середняков из хуторов и тех мест, куда будут перевезены кулаки, предоставить кулацкие постройки в этом же Совете, при этом выяснить желание каждого из них остаться или нет в этом Совете.

е) посевы или обработка почвы, а также количества земли, имеющегося у хозяйств, которые переезжают на кулацкие земли и постройки, должны быть соответствующим образом равноценно компенсировано на новом местожительстве либо в колхозе, если он колхозник,

либо в индивидуальном порядке. Если этого не удается сделать, предоставить им право снять урожай на посеянных полях в прежних границах.

ж) компенсация за жилые и хозяйственные постройки тем хозяйствам, которые переезжают на кулацкие земли, не выдается в тех случаях, когда это хозяйство состоит в колхозе или когда соответствующей оценки покинутый двор оценивается меньше того, куда он переселился. Если же он не колхозник и переселился в худший двор, то ему соответствующим образом компенсируется разница по оценочной стоимости. Эту разницу выплачивает колхоз.

з) колхозникам, а также батракам, беднякам – не состоящим еще в колхозе, разрешается при переезде на новое место жительства, т. е. на кулацкие земли и постройки, забрать с собой хозяйственные строения, имеющиеся на старом дворе.

к) нужно, как правило, установить, чтобы переезжающие занимали лучший двор по сравнению с тем, который они оставили, если он батрак, бедняк или колхозник.

л) в случае, если в этом населенном пункте окажется хозяйство, не желающее переселяться, к ним мер административно-принудительного порядка не применять, а предупредить их о невозможности пребывания вместе с кулаками в одном населенном пункте, объяснить о тех формах управления, которые будут установлены на этих участках и организовать это переселение внутри Совета, выявив при этом желающих бедняков и середняков в этом Совете, хотя из другого населенного пункта переехать в кулацкие постройки и на кулацкие земли в другой Совет, а тех, кто остаются в населенном пункте с кулаками, переселить вместо них.

10. Ни в коем случае расселению не подлежат середняки, тем более бедняки, красноармейцы и партизаны, если они сейчас не являются кулацким элементом, ведущим антисоветскую работу.

11. Расселение производят сельсоветы под персональной ответственностью председателя с участием батраков, бедняков и колхозников, под общим руководством и наблюдением уполномоченного района.

2. Организация и подготовительная работа к расселению

1. Сельсоветы и уполномоченные немедленно по получению материалов из района организовывают и проводят общие собрания батраков, КНС, бедняков и колхозников, на которых окончательно определяют количество и лиц, подлежащих расселению. После общего собрания созывается заседание сельсовета с активом села, на котором и утверждается решение собрания.

2. На заседании сельсовета избирается комиссия из 3-х человек, на каждые 2-3 кулацкие двора для производства описи и конфискации имущества. В составе комиссии должны быть выдержанные и авторитетные батраки, колхозники по возможности из кандидатов в члены партии с участием обязательно одного хорошо грамотного, который будет писать акты о конфискации. Эти комиссии заранее прикрепить к определенным кулацким дворам, причем до момента производства описи о прикреплении не сообщать.

3. Выделить немедленно группу актива села на все время расселения, установить дежурство и охрану сельсоветов, сельбудов, амбаров с семенами, склады с инвентарем и наблюдению за кулаками, подлежащими выселению и расселению. Применять немедленно меры ареста к тем кулакам, которые будут замечены в бегстве или вредительстве.

4. Составить списки подвод и вожатых, набрав этих вожатых из актива. Ни в коем случае нельзя допускать в вожатых близких или дальних родственников кулаков, особенно тех из них, которые окончательно не порвали связи с кулаками. Выделить специальных путеводителей, которые знают хорошо дорогу и места переселения кулаков. Заранее наметить подводы и вожатых на определенные кулацкие дворы, причем о прикреплении подвод к вожатым не сообщать.

5. Мобилизовать имеющийся по всему сельсовету транспорт, средства передвижения, как индивидуальных, так и коллективных хозяйств и оставить его мобилизованным до конца расселения.

6. В тех сельсоветах и населенных пунктах, куда будут переселяться кулаки, необходимо заранее проработать с жителями этого поселка об их перемещении на лучшие и удобные участки земли – кулацкие, учесть наличие построек и жилой площади, а также наличие худших земель, на которых будет отведена "голодная норма" кулакам.

3. Порядок расселения

1. По получению окончательно утвержденных из районов материалов накануне расселения проводится краткое инструктивное совещание и расстановка сил таким образом, чтобы к каждому кулацкому двору одновременно прибыла комиссия для производства оценки и средства передвижения для перевоза.

2. Работа начинается не позже 8 часов утра. При прибытии во двор кулака, член сельсовета объявляет о решении собраний и сельсовета о его переселении и предлагает комиссии произвести оценку имущества, а хозяину упаковать вещи и грузить на подводу. Вместе с членами Совета пребывают 2-3 человека колхозника для помощи по отгрузке кулацких вещей.

Примечание: За два дня до производства операции хозяин двора арестовывается и находится под стражей до момента окончательного переселения. Комиссия по оценке и описи имущества производит эту работу за один день до выселения.

3. Работа по упаковке и погрузке вещей должна быть проведена быстро и закончена одновременно по всем дворам. Немедленно нагруженные подводы выезжают от всех дворов к сборному пункту, который заранее намечается, где их встречает соответствующий вооруженный отряд и от которого немедленно руководитель переселением и путеводитель отправляются с обозом в пункт переселения.

4. На подводах с вещами едут исключительно женщины, дети и старики. Мужчины и взрослые парни переправляются совершенно отдельно под соответствующей охраной.

5. Ни в коем случае не допускать прощание при отъезде родственников, знакомых, друзей и тем более не допускать каких бы то ни было групповых сборищ в этом пункте. В случае образования этого немедленно посылать соответствующую бригаду для разъяснительной работы. Если же выявляются элементы хулиганствующие или уголовного порядка, ведущие агитацию или горлохваты, немедленно без разговора арестовывать и изолировать в соответствующие места.

6. После отъезда руководителя переселением в селе остается его заместитель, который проводит при помощи бригад соответствующую разъяснительную работу и выявляет политическое состояние и настроение села.

7. После окончательного проведения операции, в селе созывается собрание бедноты, батраков и колхозников, на котором ставятся вопросы о подготовке к весенней посевной кампании и практической организации колхозного хозяйства для замены ликвидированных кулацких элементов.

8. На все время работы держать тесную связь с районом путем ежедневной информации, используя для этой цели все средства (сельских исполнителей, телефоны, телеграф).

9. Дополнительно будет дано указание о количестве расселяемых по каждому сельсовету, дне расселения и пунктов, куда будет произведено расселение.

Председатель райисполкома *Сазонов*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, оп. 2, спр. 216, арк. 8-11.

№ 50

План розкуркулення та внутрішнього розселення куркулів в межах Олександрівського району 1930 р.

№№ п/ч	Звідки куркуль висилається	Кільк. курк. дворів	Хто освоює землі	Куди перес. куркулі	Скільки куркулів одерж. землі	Якість землі	Під що викор куркульські будівлі
1	2	3	4	5	6	7	8
Петрівська сільрада							
1.	х. Гейдено	16	ком. "Червона Зірка"	Некременьське х. Лаврово	64	солончак хрящ	ком. "Червона Зірка"
2.	Знаменівка	1	арт. "Згода"	на місці за межі колгоспу	4	солончак	Читальня
3.	Миколаєвка	2	С-з "Червон. орач"	-"-	8	пісок	СОЗу під читальню
Некременьська сільрада							
1.	х. Вікнено	12	Арт. "Червон. плугатарь"	х. Михайлівський Федірівської с/р	48	глина	Арт. "Червон. плугатарь"
2.	Некременна	1	С-з "Лучезарний"	-"-	4	-"-	С-з "Лучезарний"

(Продовження на стор. 146)

(Продовження. Початок на стор.145)

1	2	3	4	5	6	7	8
Степанівська сільрада							
1.	Степанівка	2	С-з "Шевченко"	На місці за межі колгоспу	8	піски	Під школу та гуртожиток
2.	Ново-Павлівка	6	С-з "Зелений"	х. Зелений	24	-"-	С-з х. Зеленого
3.	Вікторовка	2	С-з "Вікторовка"	-"-	8	-"-	Контора СОЗу та хата-читальня
4.	Самойлівка	6	С-з "Форверц"	-"- Мирне Поле Єлізаветівка	24	суглинок	Житлові будівлі для переселенців
Дмитродарівська сільрада							
1.	Дмитродарівка	1	С-з "Дмитродарівський"	На місці за межі колгоспу	4	глина	Читальня СОЗу
2.	Надеждівка	4	-"-	х. Зелений, Ново-Олександр. с/р	16	пісок	С-зу Дмитродарівки
3.	Варварівка І-ша	2	С-з "Червоний Донбас"	-"-	8	-"-	С-зу "Червоний партизан"

(Продовження на стор. 147)

(Продовження. Початок на стор. 145)

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	Варварівка 2-га	5	Арт. "Червоний Партизан"	-"-	20	-"-	-"-
5.	х. Бахметьєвка	2	-"-	-"-	8	-"-	Школа та хата-читальня
Мирно-Долиньська сільрада							
1.	Мирна Долина	7	Арт. "Труд"	На місці за межі колгоспу	28	-"-	Гуртожиток
2.	Ново-Васильєвка	6	С-з "Пробудження"	-"-	24	-"-	Школа та лікарня
3.	х. Парамонів	4	Зернотрест	-"-	16	-"-	Зламати
Миколаївська сільрада							
1.	Панова Балка	5	Зернотрест	Ново-Селівка Беззаботівка	20	-"-	На злом
2.	х. Малєєво	8	Зернотрест	Софіївка Федірівка	32	-"-	На злом
Золото-Прудська сільрада							
1.	Н. Куркулак	4	С-з "Червоні копані"	На місці за межі колгоспу	16	глина	Контора та хата-читальня СОЗу

(Продовження на стор. 148)

(Продовження. Початок на стор. 145)

1	2	3	4	5	6	7	8
Беззаботівська сільрада							
1.	Беззаботівка	1	Арт. "Звільнена праця"	На місці за межі колгоспу	4	солонець	Гуртожиток, під школу
2.	Новоселівка	9	С-з "Золоте поле"	х. Золоте Поле Сп. Михайл. с/р	36	пісок	С-з "Золоте Поле"
3.	Роздольє	3	С-з "Роздольє"	На місці за межі колгоспу	12	-"-	Хата-читальня та школа СОЗу
4.	Дмитро-Калино	13	С-з "Червоний Лиман"	Софіно-Лиман Беззаботівської с/р	52	-"-	С-з "Червоний Лиман"
Спасько-Михайлівська сільрада							
1.	Весело-Любовка	2	С-з "Ново-Сергіївка"	На місці за межі колгоспу	8	-"-	Школа та гуртожиток
2.	Ново-Томаківка	6	-"-	М. Поле Єлізаветівської с/р	24	-"-	Під школу та квартири с-зу Н. Сергієв
3.	х. Чумаки	6	-"-	М. Поле Єлізаветівської с/р	24	-"-	Під школу та квартири с-зу Н. Сергієв

(Продовження на стор. 149)

(Продовження. Початок на стор .145)

1	2	3	4	5	6	7	8
Федірівська сільрада							
1.	Куроїдівка	7	С-з "Широкий шлях"	На місці за межі колгоспу	28	солонець	Школа та хата-читальня
2.	х. Михайлівка	9	Арт. "Змичка"	Серпівка Федірівської с/р	36	-"-	С-з "Змичка"
3.	Весела Гора	5	Арт. "Петровського"	На місці за межі колгоспу	20	пісок	Арт.
Очеретяньська сільрада							
1.	Очеретяне	6	С-з ім. Сталіна	На місці за межі колгоспу	24	солонець	Хата-читальня, сільрада, гуртожиток, школа
Запаро-Мар'ївська сільрада							
1.	Зарембівка	2	С-з Ворошилова	На місце за межі колгоспу	8	солонець	С-з Ворошилова
2.	Запаро-Мар'ївка	5	С-з "Сонце Ланів"	-"-	20	-"-	Хата-читальня

(Продовження на стор. 150)

(Продовження. Початок на стор. 145)

1	2	3	4	5	6	7	8
Мар'ївська сільрада							
1.	Мар'ївське товариство	8	зернотрест	-"-	32	-"-	Школа, хата-читальня
2.	х. Шевченка	2	-"-	-"-	8	пісок	теж та контора СОЗу
Благодат'ївська сільрада							
1.	Ново-Олександрівка	8	СОЗ	-"-	32	солонець	СОЗ
2.	х. Любітцкий	5	СОЗ	-"-	20	-"-	СОЗ
3.	Мало-Васильєвка	5	М. Васил. СОЗ	-"-	20	кручі	М. Василь. СОЗ
4.	х. Високе Поле	6	-"-	-"-	24	бугри	хата-читальня М. Василь. СОЗу
5.	Благодать	2	Благодат. СОЗ	-"-	8	солонець	теж та лазня
6.	х. Іванівський	4	-"-	-"-	16	-"-	Благодать. СОЗ
7	х. Мисюро-Артюхи	13	Н. Водянський СОЗ	-"-	52	-"-	Н. Водянсь. СОЗ
Іверська сільрада							
1.	Іверське	14	СОЗ Іверського	-"-	56	пісок	хата-читальня, школа та контора СОЗу

(Продовження на стор. 151)

(Продовження. Початок на стор. 145)

1	2	3	4	5	6	7	8
Олександрівська сільрада							
1.	Олександрівка	8	Артіль	на місці за межі колгоспу	32	солонець	Райвиконком
2.	. Петрівка -1	7	Артіль "Шлях до Соціалізму"	-"-	28	-"-	хата-читальня, школа, лазня, контора СОЗу
3.	Ново-Полтава	15	СОЗ Н. Полтави	Н. Селівка Беззаботівський с/р	60	-"-	переселенці Миколаївської с/р
	Разом	261			1044		

Голова РВКу *Дудін*
Секретар РВКу *Куренний*

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, оп. 2, спр. 224, арк. 122-123.

№ 51

Інструкція
про залишення мінімуму засобів виробництва куркульським господарствам, що підлягають розкуркуленню та розселенню в межах Артемівського округу

1930 р.

1. Засоби виробництва розкуркуленому господарству залишаються найпростіші, малоцінні, якими він повинен буде обробляти землю, що дається йому у розмірі не більше 4 га для багатодітних і 0,80 га на їдця для малосімейних, в разі, коли ця норма не перебільшує норми на їдця в районі або селі.

Коли пересічна норма в районі або селі менш 4 га на господарство і 0,80 на їдця – то розкуркуленому господарству потрібно дати землі менш пересічної норми на господарство на їдця.

2. Якщо до часу розкуркулення засоби виробництва куркульського господарства продано за невиконання державних завдань (с. г. податок, хлібозаготівлю), то такому куркульському господарству жодних засобів виробництва не надається, землею наділяються у загальному для них порядку.

3. Як правило, засоби виробництва залишаються там, де вони маються в момент розкуркулення. Для обробітку землі потрібно залишити:

1. Коней – 1 найгіршу з розрахунку 6 га на коняку.
2. Плуг – 1 найпростіший та менший з тих, що маються в момент розкуркулення.
3. Борон – 1
4. Бричка – 1
5. Ручна коса – 1
6. Граблі дерев'яні – 2
7. Копальна лопата – 2
8. Сокира – 1
9. Пилка – 1
10. Молоток – 1
11. Полка 3-х лемішна – 1
12. Букер 3-х або 4-х лемішний старий або замінений на старий – фураж залишається з розрахунку можливого обробітку землі у весну 1930 р.

4. Корови, свині, домашні птахи конфіскуються повністю.

5. Посівматеріал залишається у нормі завдання посіву, що дано куркульському господарству сільрадою (з разрахунку останньої норми землі) й відбирається підписка, що це зерно буде обов'язково посіяне.

На споживання залишаються норми, що вказано НКТ для куркульських господарств, а саме: по одному пуду зернохлібів на одного їдця на один місяц терміном до 1 липня, картоплі один пуд на місяц на їдця терміном до 1 липня.

6. Сало, масло, смалець конфіскуються повністю й передаються кооперативам для потреб робітничого постачання. Кошти, що будуть сплачені кооперативам за ці продажі, залічуються в РВК на спецфонд до особливого розпорядження.

7. Речі домашнього обіходу залишаються у жорстко мінімальному розмірі. Дитячий одяг, дитяча білизна та дівоче вбрання конфіскації не підлягає. З хатніх речей залишається:

Стіл 1-2
табуретки або ослінці 3-5
старі дерев'яні ліжка 1-2 (а за їх відсутністю просто залізні ліжка)
сундуки жіночі – 1
кухоний посуд по кількості родини
найгірша, старіша постіль для дорослих (дитяча постіль не конфіскується).

7-а. Верхній, як літній, так і зимній одяг залишається лише старий, білизна для дорослих залишається не більше, як 3 зміни.

8. Речі релігійного культу не конфісковуються.

9. Коли куркульські господарства мали кузнєчний реманент або теслярське приладдя, то залишається у одному комплекті найпростіші. Решта конфіскується.

10. Додаткові питання на місцях вирішуються РВК, сільрадами та уповноваженими.

11. Все конфісковане у куркульських господарств майно, засоби виробництва та інші речі оцінюються за дійсною їх вартістю та передаються за відповідними актами сільрадам (перевозка до сільради не обов'язкова) й дальніше призначення конфіскованного майна визначається вищими Урядовими установами. Конфіскована худоба повина мати певний догляд та повина бути повністю забезпечена кормом.

12. Суворо заборонити самовільну роздачу конфіскованого майна й відповідальності за сохранність покладається на сільради. Всяким руйнацьким тенденціям дотя рішучу відсіч.

13. Переселення бідняків-колгоспників у куркульські хати не повинно затягуватись й щоби останні ні в якому разі не мали характеру пустощів.

14. Гроші та інші цінності належать повної конфіскації.

15. Ощадкнижки та облігації позик відбираються під розписку й здаються в банк або фінвідділ для схоронення.

16. Паливо, як солома й кізяк, залишити за необхідною потребою.

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, оп. 2, спр. 211, арк. 42-44.

№ 52

Бланк опису конфіскованого майна

1930 р.

Конфіскованого майна в 1930 р. _____ м-ця _____ дня
належне _____
_____ району _____ сільради

складающого з:

1. Будівлі _____
2. Реманент, двигуни та машини _____
3. Тяглова сила _____
4. Посівний матеріал _____
5. Фураж _____
6. Молочно-м'ясна худоба, вівцы, свині, птахи та інше _____
7. Виробництво (млини, олійниці, черепичні верстати та інше) _____
_____
8. Продукти у всякому вигляді _____
9. Цінності (гроші, золоті та срібні предмети, облігації, сберкнижки та інше) _____
_____
10. Озимі засіви та фруктові сади _____
11. Будівельні матеріали (дерево, цегла, камінь, вапно та інше) _____
_____

12. Меблі та хатнє майно_____
13. Інструмент та інші речі_____
14. Одяг, білізна всіх видів, взуття_____

_____

Комісія_____

_____

_____

Власник _____

Особа, що прийняла_____

Державний архів Донецької області. – Ф. Р-1169, оп. 2, спр. 224, арк. 79.

№ 53

Доповідна записка Риківського* РПК в ЦК КП(б)У про розкриття в районі «контрреволюційної» організації

21 вересня 1931 р
Цілком таємно. Серія «К»

На территории Рыковского района раскрыта контрреволюционная организация, ставящая себе задачей подготовку вооруженного восстания против Советской власти.

Возникновение этой организации относится к началу февраля месяца 1931 г. Руководителем ее является бывший член партии красный партизан, житель села Луганского Горловского района Голодник Прокопий. Деятельность организации распространялась на территории Рыковского, Горловского и Попаснянского районов. Указанная организация имела ячейки в гг. Славянске и Луганске, на станциях Яма и Ямполь и на ртутном руднике Горловского района. Руководители организации были связаны с интеллигенцией села Луганского (с доктором больницы и учителями), через которых поддерживалась связь с Харьковом, (где, надо полагать, находится руководство организацией) и оттуда получались соответствующие указания и инструктаж.

Руководители организации подбирали в ее члены всех недовольных мероприятиями Советской власти на селе, раскулаченных, лиц с антисоветским прошлым, а также втягивали в организацию бывших красных партизан, "обиженных" Совластью. В обязанности членов организации, кроме предполагаемого вооруженного восстания, входило повседневное вредительство. Организация также использовала недовольство рабочих, старалась привлечь таковых в члены организации.

17 сентября 1931 года ряд членов этой организации арестованы. Ведется следствие, о результатах которого сообщим докладной запиской.

Секретарь РПК *Д. Свирский*

Центральний державний архів громадських об'єднань. – Ф. 1, оп. 20, спр. 4227, арк. 127-128.

* З 1928 по 1935 рр. таку назву мав Єнакієвський район.

№ 54

З протоколу засідання бюро Донецького обкому КП(б)У про доручення ДПУ заарештувати директора тресту «Донплодоовоч» Л.Л. Гінзбурга по справі про троцькістську групу в тресті

4 липня 1933 р
Окрема папка

О Гинзбурге (Плодоовощ)
(т. Саркис)

Предложить тов. Иванову В. (ГПУ) арестовать Гинзбурга по делу о троцкистской группе в "Донплодоовощи".

Секретарь обкома *Саркис*

(Факсимиле)

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 10648, арк. 6.

№ 55

Постанова об'єднаного засідання бюро Артемівського міського партійного комітету та президії міської контрольної комісії про троцькістську групу на шахті ім. Шевченка «Артемсільтресту»

5 липня 1933 р.
Цілком таємно

1. Бюро РПК и президиум ГКК считает установленным существование вредительской работы на шахте им. Шевченко (продолжительное время, начиная с 1927 г. и по настоящее время) контрреволюционной троцкистской группировки.

2. На протяжении ряда лет партийная ячейка не боролась с контрреволюционной работой троцкистов, и не только не разоблачала подрывную работу, а, наоборот, скрывала наличие троцкистов и их работу от ГПК и ГКК, чем способствовала троцкистам по разложению рабочего коллектива и срыву производственных заданий.

3. Контрреволюционная группа троцкистов оказывала свое влияние не только за остальные слои рабочих, связанных непосредственно с селом, но также и на часть членов партячейки и руководства.

Наряду с этим отсутствовала партийно-воспитательная работа внутри ячейки и массово-политическая работа среди рабочих, при наличии зажима критики и самокритики, семейственности и круговой поруки. Все это привело к потере классовой бдительности со стороны коммунистов шахты имени Шевченко и создало благоприятную почву для контрреволюционной работы троцкистов.

4. В момент начала чистки районной комиссией вскрыты контрреволюционные, кулацкие и троцкистские элементы, проникшие в ряды партии. Однако, несмотря на проводившуюся массово-политическую работу, комиссией по чистке и ГПК еще не развернута критика и самокритика, еще не поднята на должную высоту классовая бдительность коммунистов, комсомольцев и всех рабочих на борьбу с контрреволюционными элементами на шахте.

5. Такое внутрипартийное состояние ячейки дало возможность работы троцкистской группировке, при засоренности классово чуждым элементом неприятие мер к их очистке со сто-

ны шахтных организаций, долгое время систематически срывать выполнение производственной программы, а в последнее время перейти к прямому вредительству (бросание кусков железа в вагонетки с солью, в кофейницы на мельнице, динамит на стрелке).

6. Отметить, что несмотря на производственную работу по Сольтресту по проверке работы в связи с решением ЦК и СНК по угольному Донбассу, однако ГПК и ГКК не развернули нужной массово-политической работы вокруг решения ГПК и ГКК по Сольтресту и не мобилизовали партийцев и беспартийных рабочих на борьбу с вредительскими действиями и не заявили политический сути работы контрреволюционной группировки троцкистов.

7. Бюро ГПК и президиум ГКК считают, что перестройка работы на шахте только началась, и сейчас требуется дальнейшая борьба за полную перестройку работы шахтных организаций, в особенности в части укрепления крепкими большевиками подземных смен рабочих, решительного разворачивания критики и самокритики.

Поднятие на принципиальную высоту борьбы с контрреволюционным троцкизмом и примиренцами с ним.

Бюро ГПК и президиум ГКК постановляют:

1. В связи с засоренностью ячейки шахты им. Шевченко классово чуждым, антипартийным контрреволюционным троцкистским элементом ячейка подлежит роспуску, но, учитывая, что сейчас проходит чистка данной ячейки, просить районную комиссию по чистке составом районной комиссии тщательно проверить состав ячейки.

2. Для помощи ячейки в разворачивании партийно-массовой и организационной работы, мобилизации рабочих на выполнение промплана, разоблачение чуждых кулацких и троцкистских элементов командировать партийную бригаду в составе тт. членов бюро ГПК Тарасенко, члена президиума ГКК Пукъянова, члена президиума ГПС Белоусова, директора треста "Доннарпит" Мельникова, райенорга Компаниец и выездную редакцию газеты "АП" под руководством Романенко.

Срок пребывания бригады в ячейке шахты имени Шевченко установить не менее декады.

3. Горкому ЛКСМУ и ГорОНО обеспечить шахту им. Шевченко театром путем посылки из города на срок 15 дней.

4. Принять к сведению сообщение тов. Черного, что следствие по делу троцкистской группировки на шахте им. Шевченко еще не закончено, а будет закончено в ближайшие дни. После окончания следствия материалы передать райкому по чистке.

И.о. секретаря ГПК *Кикайон*
Председатель ГКК *Селезнев*

Державний архів Донецької області. – Ф.п-17, оп. 1, спр. 47, арк. 3, 4.

№ 56

Резолюція об'єднаного засідання бюро Артемівського міського партійного комітету та міської контрольної комісії про троцькістську діяльність в обласній конторі «Укрплодоовоч»

29 липня 1933 р

Заслушав сообщение объединенной бригады облпарткома и обл. КК о контрреволюционной деятельности в тресте "Донплодоовощ", бюро ОПК и Президиум обл. КК считают установленным:

1. Наличие в тресте "Донплодоовощ" контрреволюционной троцкистской группы, возглавляемой директором треста Гинзбургом, членом КП(б)У с 1926 г., бывшим эсером с 1909 г.

по 1920 г, и бывшим ответственным сотрудником треста Болотинским, в прошлом сионистом, арестовывавшемся ранее органами ГПУ.

2. Гинзбург, находясь у руководства трестом, прикрываясь своей принадлежностью к коммунистической партии, выступая на словах за генеральную линию партии, на деле контрреволюционную троцкистскую работу:

а) используя свое служебное положение через аппарат треста, оказывал материальную – денежную помощь за счет треста находящимся в ссылке троцкистам (Пташный).

б) для успешного проведения контрреволюционной троцкистской работы создал обстановку дискредитации и выживания коммунистов из аппарата треста.

в) сознательно способствовал засорению аппарата треста классово чуждым (Шишман, Маркин, Нарыжнюк, Стольберг, Болотинский и др.).

3. Плодоовощное объединение Наркомснаба УССР присылкой в аппарат треста антисоветских элементов (Нарижнюк, Хазанов) и связанных с троцкистской деятельностью (Болотинский) способствовало усилению троцкистской группировки в тресте "Донплодоовощ".

Объединенное заседание бюро ОПК и Президиума ОПК постановляет:

1. Подтвердить решение Артемовского ГПК и ГКК об исключении из партии и снятии с работы Гинзбурга, приняв к сведению сообщение т. Иванова об аресте.

2. Просить ЦК и ЦКК КП(б)У выявить и привлечь к ответственности лиц плодоовощного управления Наркомснаба УССР, санкционировавших присылку в аппарат "Донплодоовоща" антисоветских контрреволюционных элементов.

3. Отменить решение ГПК и ГКК, как неправильное, о наложении взыскания (выговор) на т. Улановскую – за нерешительность в борьбе с троцкистскими элементами, которая по существу первая вскрыла контрреволюционную троцкистскую деятельность в тресте "Плодоовощ".

4. Вскрытие за последнее время в Артемовской организации двух контрреволюционных троцкистских групп, проводивших открыто свою контрреволюционную работу по организации саботажа мероприятий партии и правительства, разложению парторганизации, срыву чистки партии – говорит о наличии засоренности контрреволюционными элементами и ослаблении классовой бдительности в Артемовской парторганизации.

5. Указать тт. Селезневу, Черному, Хазанову на допущенную ими недооценку дела вскрытия группы троцкистов в "Плодоовощи", которые, получив сообщение об отдельных элементах деятельности контрреволюционной группировки, не приняли немедленно мер к разоблачению этой группировки.

6. Бюро ОПК и Президиум ОКК предлагают всем Рай. Гор. парткомам и Гор. РайКК, особо Артемовскому ГКК, в связи со вскрытием контрреволюционных групп в Артемовской организации мобилизовать всю парторганизацию на повышение классовой бдительности в деле вскрытия и решительной борьбы с остатками контрреволюционного троцкизма и разоблачения его классовой сущности.

7. Поручить тт. Гмыре и Багликову проверить работу "Донплодоовощи" и его периферии, проведя чистку от классово чуждых элементов.

8. Поручить отделу кадров ОПК направить не менее 15 членов партии в систему "Плодоовощ" для усиления партийного влияния в аппарате и улучшения работы системы "Плодоовощ".

Державний архів Донецької області. – Фп-326, оп. 1, спр. 66, арк. 4, 7-9.

№ 57

Доповідна записка парткому Центральної контрольної комісії КП(б)У до Президії ЦКК КП(б)У про діяльність контрреволюційних троцькістських організацій в конторі «Облпродоовоч» та на солеруднику ім. Шевченка у м. Артемівську

Не раніше 8 серпня 1933 р.
Цілком таємно

…Обком после получения постановления Артемовского ГПК и ГКК от 29.07. об исключении директора "Облплодоовоща" Гинзбурга из партии 31.07. своим постановлением отстранил от работы Гинзбурга и передал на срочное рассмотрение областной КК-РКИ материалов по данному делу.

ОблКК-РКИ для рассмотрения дела на месте выделила комиссию во главе с зам. председателя областной КК тов. Петерсоном, которая выехала в Артемовск 3.08.1933 г. 4.08. обком, имея подтверждение о действительной пересылке Гинзбургом денег троцкисту Пташному, вынес постановление об аресте Гинзбурга.

8.08 обком и облКК заслушали результаты расследования комиссией т. Петерсона и объяснения представителей ГПК и ГКК, вынесли постановление, устанавливавшее, что в тресте "Донплодоовощ" контрреволюционная троцкистская группа при активном участии председателя треста Гинзбурга (члена ВКП(б) с 1926 г., бывшего эссера с 1909 по 1920 г., сына торговца) систематически вела тайную вредительскую работу вместе в контрреволюционными антисоветскими элементами, оказывая за счет средств треста денежную помощь троцкистам (Пташному), насаждая в аппарате треста и периферии классово чуждые элементы.

…При обследовании дела выяснилось, что из Овощеобъединения УССР и "Союзплодоовоща" присылались в аппарат Донтреста и насаждались по периферии антисоветские элементы и лица, связанные с деятельностью троцкистов.

…Плодоовощным управлением УССР посланы такие лица:

Болотинский – бывший сионист, ранее арестовывавшийся ГПУ, друг сосланного троцкиста Пташного, которому неоднократно посылал деньги, выписывая задним числом (после ареста т. Пташного) 500 руб., якобы за командировку в Одессу и вручил их жене Пташного. Во время содержания Пташного под стражей вместе с Д.Е. Шехтманом выплатили Пташному зарплату и отпускные за прошлый год 900 руб. при наличии числящегося долга за Пташным более 1000 руб., этот тип был назначен зав. загот. – и сбытотделом "Донплодоовоща" с окладом 700 руб. в месяц.

Шикман – б. крупный помещик, 8 месяцев сидевший в ГПУ за золото, вычищенный при чистке соваппарата по 1 категории – назначен консультантом по садоводству и плодоэкспорту с окладом 600 руб , при бесплатной квартире и многочисленных премиях за вредительство.

Хазанов – б. меньшевик, пробравшийся в партию, а после при чистке исключенный из партии, назначен начальником сектора заготовок с окладом 600 руб. в месяц.

Нарыжнюк – находящийся под судом и т. д.

Лица, посланные "Союзплодоовощем":

Подлесный – послан в качестве агронома, оказавшийся лжеспециалист, прибывший из Франции с фальшивым документом, ныне арестован ГПУ.

Агроном Павлюк и директор по технической сети Безух, отданные после под суд по 54 ст. за вредительство во время последней кампании (в совхозе № 1) и которых перед судом защи-

* Датується за змістом документу.

щали специально приехавшие Гинзбург (директор треста), Воловников, Якубович и Чернер ("Союзплодоовощ") и пытавшиеся, несмотря на установленную виновность, назначить Безуха и Павлюка* в другой совхоз № 2.

Богаев В.С. послан в качестве бухгалтера в Сталинский совхоз, где развалил работу бухгалтерии, растратил деньги – взят под защиту Якубовичем ("Союзплодоовощ").

Рукавишников П.Г. послан в качестве агронома-огородника. Оказавшийся лжеспециалист. Директией Горловского совхоза снят за бездействие, но Якубовичем и Гинзбургом направлен в Сталинский совхоз.

Козлов прислан в качестве парниковода по рекомендации Якубовича, оказался раскулаченный и судимый за вредительство.

Все эти лица, посылаемые из Харькова и Москвы по системе "Плодоовоща", получали подъемные и прочее довольствие на переезд.

Лица, принятые директором Гинзбургом:

Парубец, бывший жандарм. Стольберг – бывший спекулянт, сын заводчика, Негримовский, исключавшийся в 1927 году из комсомола за троцкистскую работу в бытность его секретарем в Союзе швейников в Мариуполе при руководстве Гинзбурга, но затем пробравшегося в ряды партии на заводе ХТЗ, где проработал 6 месяцев и приехал по приглашению Гинзбурга на работу заведующим кадрами "Облплодоовоща". В совхозе № 1 Негримовский проработал секретарем рабочкома и техническим секретарем партячейки и занимался уничтожением протоколов и фальсификаций их.

Заведующим цехом совхоза № 1 принят командир гайдамацкого отряда, активно выступавший против Советской власти. Были приняты также бывшие крупные владельцы садов, перешедшие в совхоз № 1, Балабанов, Стрижаченко…

2. Дело солерудника им. Шевченко

Возникновение к-р троцкистской группы на солеруднике им. Шевченко относится к 1927 г. на всем протяжении до июля 1933 г. эта группа на руднике не прекращала своей деятельности, о чем было известно районным и областным органам. Лишь в процессе чистки не только были выявлены конкретные участники группы и примиренцы, но была обнаружена и связь этой группы с другими предприятиями и совучреждениями Артемовска.

До этого времени ни партийные комитеты, ни контрольные органы не добились полного разгрома и выкорчевывания троцкистских осколков, напротив, окружные ОПК и ОКК (секретарь ОПК Терехов, председатель КК Татьков Ф., 1928-30 гг), ГПК и ГКК.., рассматривая контрреволюционные проявления, как бузотерство, хулиганство, и т. п. Такой непримиримый взгляд на контрреволюционную организацию со стороны партийного руководства позволил контрреволюционной группе сольрудника им. Шевченко организационно укрепиться, добиться захвата основных руководящих участков и пустить свои щупальцы и на другие предприятия – сольрудник им. К. Либкнехта, доломитный завод, карьеры и т.д.

Контрреволюционная деятельность троцкистов на соляном руднике им. Шевченко разделяется на три периода. Первый период относится к 1927-1929 гг., когда они полулегально вели агитационную работу среди рабочих против введения сдельщины, против подписки на заем индустриализации и непомерное обложение налогом крестьян.

Второй период, 1929-1930 гг., является усиленной работой к-р группы в окружающих селах, для чего посылались группы, доставлялись им партизанские билеты, устраивались волынки (с. Михайловское, Урицкое и др.) и под видом партизан вели агитацию: "Что мы, партизаны, под руководством Троцкого добились свободы и земли, что мы добились не для того, чтобы у крестьян отбирали хлеб, рабочие такой линии не поддерживают, гоните в шею, кто приезжает за хлебом. Сталин насаждает колхозы, чтобы легче было у крестьян забрать

* В текстi документу – Павлика.

хлеб. С колхозами нужно бороться, если нужно, то и с оружием в руках. Мы, партизаны, всегда будем во главе".

Третий период, 1930-1933 гг., к-р троцкистская группа с целью сохранения ее отказалась от открытой агитации, а перешла к новым формам работы – вредительству, направляя короткие удары по центральному, наиболее жизненному месту, от которого зависит работа всего предприятия, т. е., на достижение немедленно эффективности.

Наиболее распространенным вредительством на сольруднике им. Шевченко – это было бросание клиньев и кусков железа в кофейницу мельницы, вызывая этим простой и сокращение производительности до 40%.

Наибольшее количество случаев аварий из-за бросания железа и клиньев началось с осени 1932 г. Точный учет всех случаев в данное время выявляется органами ГПУ. Установленные виновники подвергались либо административным взысканиям – выговор, либо увольнение, т. к. рассматривалась их действия как халатное отношение.

Причем лица, совершившие преступления, в большей части скрывались из рудника. Практиковалось составление фиктивных актов, что у кофейницы ослабли болты, отчего она упала и вызвала этим простой (Гребенюк и Бунин члены к-р троцкистской группы). Был и такой случай, когда кофейница выбыла из строя на 2 суток, был установлен и виновник Кравсун, зав. взрывными работами, бывший помощник начальника варты, отданный под суд. Но управляющий шахтой Гребенюк, и зав. производственной частью Бунин, послав в суд в качестве свидетеля активного члена к-р троцкистской группы Жуковского, дело повели так, что петлюровец Кравсун был оправдан.

Из показаний обвиняемых, а также и на чистке было выявлено, что к-р троцкистская группа ставила своей целью снижать производительность шахты. Кузьменко (член к-р троцкистской группы) на одном из совещаний группы дает такую установку: необходимо вести агитацию среди рабочих, обращая их внимание на разные неполадки, ссылаться на плохое питание, призывать рабочих не выполнять нормы, меньше гонять вагоны, вместе с солью в вагоны бросать клинья, куски железа, чтобы попадали в кофейницу и этим самым вызывать простой.

Рева Михаил: "Я лично стремился и проводил агитацию за снижение производительности, опираясь на рабочих, пришедших из села, и деклассированный элемент. В результате чего многие рабочие не мирившиеся с этим, уходили из шахты..".

Таким образом к-р группа расставила свои силы на руководящих участках сольрудника им. Шевченко. Управляющий шахтой Гребенюк Павел, а затем Бунин, секретарь партчяейки Дубинин, председатель шахткома Рева Павел, которые игнорировали постановление партии и правительства о перестройке работы на руднике, игнорировали вопросы культурно-бытового обслуживания рабочих, задержку выплаты зарплаты, нерегулярное снабжение, недоброкачественные обеды, расхищение продуктов, отсутствие какой-либо культурной работы и прочее.

...За все эти годы указанная группа делала неоднократные попытки установить непосредственную связь с троцкистским центром в Москве. В 1928 г. в этих целях был специально послан в Москву руководитель этой группы Кузнецов Ефим. Об этой поездке и ее целях знал председатель шахткома Расторгуев, б. меньшевик, а затем член КП(б)У, ныне арестован. Средства на поездки собирались с рабочих членами группы под видом отчисления в фонд организации экскурсий в Москву и Ленинград. Гребенюк был связан с работником штаба УВО* Ковалько в Харькове, в Славянске с Кулькиным.

Можно предполагать о связи "Облплодоовоща" Гинзбурга с сольрудником им. Шевченко, т. к. Гинзбургом был рекомендован на работу председателя рудкома солькуста Шуляк, который без ведома Артемовской парторганизации и ячейки сольрудника скрылся и сейчас работает в Луганской конторе "Плодоовощ".

Артемовским ГПУ установлены и зафиксированы приезды в Артемовск к редактору журнала "Литературный Донбасс" Баглюку (в прошлом активный троцкист) из Москвы Горба-

* Українська військова організація.

това, из Харькова Батальского, Левитова (б. активные троцкисты, которые на устраиваемых у Баглюка "Литературных вечерах" – пьянках, занимались рассказами к-р анекдотов, стихов и критикой Политбюро ЦК ВКП(б).

...В заключение необходимо сделать ряд общих выводов, вытекающих из материалов расследования по делу к-р троцкистских группировок на сольруднике им. Шевченко и Донецком "Плодоовоще" в Артемовске.

Во-первых, необходимо указать на стремление троцкистов проникнуть в учреждения и предприятия с тем, чтобы вести обычную вредительскую работу, а также и то, что мы имели другой вид деятельности троцкистов в части расстановки своих сил на важных участках, попыток разложения неустойчивых членов и, пользуясь методами запугивания и шельмования честных партийцев и беспартийных, ущемления материальных интересов, крутого зажима критики и самокритики, а в других случаях, особенно на производстве, для привлечения сторонников – организация пьянок, создание группировок, используя антисоветские элементы и деклассированных для вредительских актов.

Во-вторых, к-р троцкистские группы в "Донплодоовоще", и особенно на солеруднике им. Шевченко, существовавшая длительный срок и срывавшая производство, политкампании, творя безнаказанно вредительские акты, свидетельствуют, до какой степени притупляется политическая бдительность там, где партийные организации не перестроили своей работы в соответствии с новыми условиями, ведут работу шаблонно, где нет конкретного, оперативного, большевистского руководства, где партийные комитеты руководят ячейками канцелярски-бюрократически...

В-третьих, материалы показывают неумение обобщать отдельные изолированные антисоветские проявления и познавать в конкретных актах вредительства к-р организации, организующую роль троцкистов, расценивая сплошь и рядом троцкистские действия как бытовое разложение, хулиганство, а выступления активных троцкистов, как бузотерство.

Отдельные же акты вредительства квалифицировались как вылазки кулаков и с такой политической оценкой выступали перед рабочими.

Член парткома ЦКК КП(б)У *Лагода*

(Оригинал)

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 38, арк. 138-140; 143; 147-150, 153.

№ 58

З протоколу засідання бюро Артемівського міськпарткому про звільнення з роботи керівника Шевченківського солерудника Росинського та передачу матеріалу про нього в комісію по чищенню партії

9 серпня 1933 р.

Об управляющем Шевченковского солерудника т. Росинском

За систематическое пьянство, за необеспечение выполнить программу по добыче соли т. Росинского с работы снять и материал о нем передать в комиссию по чистке партии.

Директором Шевченковского солерудника утвердить тов. Козлова.

Державний архів Донецької області. – Фп-17, оп. 1, спр. 47, арк. 17.

№ 59

З протоколу засідання комісії по чищенню партосередка солерудника ім. Шевченка про виключення з партії керівника солерудника Росинського в зв'язку з діяльністю на руднику троцькістської групи

11 серпня 1933 р.

Слушали: Росинский[1] Константин Иванович, 1899 г. рождения, образование среднее, член ВКП(б) с 1920 г., управляющий рудником с апреля 1933 г.

…на руднике работала контрреволюционная троцкистская группа Ревы, Жуковского, Гребенюка…

Постановили: Исключить из партии Росинского.

Державний архів Донецької області. – Ф.п-17. оп. 1, спр. 113, арк. 27-29.

[1] В протоколі комісії – Рацинський.

№ 60

З листа інструктора Наримського окружного комітету ВКП(б) В.А. Величка І.В. Сталіну, секретарю Західсибірського крайкому Р.І. Ейхе та секретарю Наримського окружкома ВКП(б) К.І. Левіцу про умови утримання засуджених з міст Москви та Ленінграда на трудовому поселенні в Наримському окрузі

22 серпня 1933 р.

29 и 30 апреля этого года из Москвы и Ленинграда были отправлены на трудовое поселение два эшелона деклассированных элементов. Эти эшелоны, подбирая по пути следования подобный же контингент, прибыли в г. Томск, а затем на баржах в Нарымский округ.

18 мая первый и 26 мая второй эшелон, состоя из трех барж, были высажены на реке Оби у устья р. Назина, на остров Назина, против остяцко-русского поселка и пристани этого же названия (Александровский р-он, северная окраина Нарымского округа).

Первый эшелон составлял 5070 человек, второй – 1044. Всего 6114 человек. В пути, особенно в баржах, люди находились в крайне тяжелом состоянии: скверное питание, скученность, недостаток воздуха, массовая расправа наиболее отъявленной части над наиболее слабой (несмотря на сильный конвой). В результате – помимо всего прочего – высокая смертность. Например, в первом эшелоне она достигала 35-40 человек в день…

Первый эшелон пристал к острову в прекрасный солнечный день. Было очень тепло. В первую очередь были вынесены до сорока трупов, и потому, что было тепло, а люди не видели солнца, могильщикам было разрешено отдохнуть, а затем приступить к своей работе. Пока могильщики отдыхали, мертвецы стали оживать. Они стонали, звали о помощи, и некоторые из них поползли по песку к людям. Так, из этих трупов ожили и стали на ноги 8 человек.

Жизнь в баржах казалась роскошью, а пережитые там трудности сущими пустяками по сравнению с тем, что постигло этих оба эшелона на острове Назина (здесь должна была произойти разбивка людей по группам для расселения поселками в верховьях р. Назиной). Сам остров оказался совершенно девственным, без каких то ни было построек. Люди были

высажены в том виде, в каком они были взяты в плен в городах и на вокзалах в весенней одежде, без постельных принадлежностей, очень многие босые.

При этом на острове не оказалось никаких инструментов. Ни крошки продовольствия, весь хлеб вышел и в баржах, поблизости также продовольствия не оказалось. А все медикаменты, предназначенные для обслуживания эшелонов и следовавшие вместе с эшелонами, были отобраны еще в г. Томске.

Такое положение смутило много товарищей, сопровождавших первый эшелон 5070 ч. (дело в том, что в баржах многие из-за недостатка хлеба голодали). Однако эти сомнения комендантом Александровско-Баховской комендатуры Цыпковым были разрешены так: "Выпускай... Пусть пасутся".

На второй день прибытия первого эшелона, 19 мая, выпал снег, поднялся ветер, а затем мороз. Голодные, истощенные люди, без крова, не имея никаких инструментов и в главной своей массе трудовых навыков и тем более навыков организованной борьбы с трудностями, очутились в безвыходном положении. Обледеневшие, они были способны только жечь костры, сидеть, лежать, спать у огня, бродить по острову и есть гнилушки, кору, особенно мох и пр. Трудно сказать, была ли возможность делать что-либо другое, потому что трое суток никому никакого продовольствия не выдавалось. По острову пошли пожары, дым.

Люди начали умирать.

В первые сутки после солнечного дня бригада могильщиков смогла закопать только 295 трупов, неубранных оставив на второй день. Новый день дал новую смертность, и т. д.

Сразу же после снега и мороза начались дожди и холодные ветры, но люди еще оставались без питания. И только на четвертый или пятый день прибыла на остров ржаная мука, которую и начали раздавать трудпоселенцам по несколько сот грамм.

Получив муку, люди бежали к воде и в шапках, портянках, пиджаках и штанах разводили болтушку и ели ее. При этом огромная часть их просто съедали муку (так как она была в порошке); падали и задыхались, умирали от удушья.

Всю свою жизнь на острове (от 10 до 30 суток) трудпоселенцы получали муку, не имея никакой посуды. Наиболее устойчивая часть пекла в костре лепешки. Кипятка не было. Кровом оставался тот же костер. Такое питание не выправило положения. Вскоре началось изредка, а затем в угрожающих размерах людоедство. Сначала в отдаленных углах острова, а затем – где подвертывался случай.

Однако наряду с этим известная часть жила сносно, хотя и не имела, как и все, жиров, а одну муку. Такое положение объяснялось методами организации всех этих людей. На острове был комендант (Шихилев), стрелки ВОХР и медработники и, конечно, каптенармусы. Наряду с людоедством комендатурой острова были зарыты в землю тысячи килограммов муки, так как она находилась под открытым небом и испортилась от дождей. Даже та мука, которая выдавалась трудпоселенцам, попадала не всем. Ее получали т. н. бригадиры, т. е. отъявленные преступники. Они получали мешки муки на "бригаду" и уносили их в лес, а бригада оставалась без пищи. Неспособность или нежелание организовать обслуживание людей дошло до того, что, когда впервые привезли на остров муку, ее хотели раздавать пятитысячной массе в порядке индивидуальном, живой очереди. Произошло неизбежное: люди сгрудились у муки, и по ним была произведена беспорядочная стрельба. При этом было меньше жертв от ружейного огня, чем затоптано, смято, вдавлено в грязь...

Образовались мародерские банды и шайки, по существу царившие на острове. Даже врачи боялись выходить из своих палаток. Банды терроризировали людей еще в баржах, отбирая у трудпоселенцев хлеб, одежду, избивая и убивая людей. Здесь же, на острове, открылась настоящая охота, и в первую очередь за людьми, у которых были деньги или золотые зубы и коронки. Владелец их исчезал очень быстро, а затем могильщики стали зарывать людей с развороченными ртами.

Мародерство захватило и некоторых стрелков, за хлеб и махуху скупавших золото, платье и др. По острову установились цены: новое пальто 1/2 булки или 1 пачка махорки; 1 пач. ма-

хорки – 300 руб., два золотых зуба или четыре коронки. Моментами, стимулирующими эту сторону и усиливающими смертность, явилось отсутствие какого бы то ни было физического производительного труда. За все время пребывания на острове трудпоселенцы ничего не делали. Тот, кто не двигался или мало делал движений, умирал.

В такую обстановку попал и второй эшелон, быстро воспринявший порядки острова. В конце мая (25-27) началась отправка людей на т. н. участки, т. е. места, отведенные под поселки.

Участки были расположены по р. Назина за 200 километров от устья: поднимались на лодках. Участки оказались в глухой необитаемой тайге, также без каких бы то ни было подготовительных мероприятий. Здесь впервые начали выпекать хлеб в наспех сооруженной одной пекарне на все 5 участков. Продолжалось то же ничегонеделание, как на острове. Тот же костер, все то же, за исключением муки. Истощение людей шло своим порядком. Достаточно привести такой факт. На пятый участок с острова пришла лодка в количестве 78 человек. Из них оказалось живыми только 12.

Смертность продолжалась.

Участки были признаны непригодными, и весь состав людей стал перемещаться на новые участки, вниз по этой же реке, ближе к устью.

Бегство, начавшееся еще на острове (но там было трудно: ширина Оби, шел еще лед), здесь приняло массовые размеры. На одном участке в ясные зори слышалась отдаленная гармонь, крик петуха и звуки, подобные гудку. Это был крохотный поселок, от которого участки отделяло непроходимое болото. Люди, не зная, где они, бежали в тайгу, плыли на плотах, погибали там или возвращались обратно.

После расселения на новых участках приступили к строительству полуземляных бараков, вошебоек и бань только во второй половине июля. Здесь еще были остатки людоедства, и на одном из участков (№ 1) закапывались в землю испорченные мука и печ. хлеб, портилось пшено на другом (уч. № 3).

Жизнь начала входить в свое русло – появился труд, однако расстройство организмов оказалось настолько большим, что люди, съедая по 750-800-900-1000 грамм хлеба, продолжали заболевать, умирать, есть мох, листья, траву и пр. Наряду с присылкой сюда прекрасных коммунистов, взявшихся за дело как следует, оставались комендантами и стрелками разложившиеся элементы, творившие над трудпоселенцами суд и расправу, узурпаторство, убийства людей, – бездушие в отношениях к ним, мат и произвол – нередкие явления. Такие примеры. Комендант Власенко и Понасенко избивали трудпоселенцев. Стрелок Головачев за похищение одной рыбины в пути следования лодки избил трудпоселенца и приказал ему умыться. Когда это было выполнено, приказал прыгнуть с лодки. Трудпоселенец прыгнул и утонул… Комендант Сулейманов, кроме того, что избивал людей при выдаче трудпоселенцам сахара, поедал его (на глазах у всех) в невероятно больших количествах и теперь, по его собственному заявлению, потерял всякий вкус. Помимо этого он брал гребцов-трудпоселенцев и катался на лодке.

Будь-то поворотливее, смертность можно было бы сократить до минимума, т. к. она происходила главным образом от поноса. Однако, несмотря на строжайшие приказы командования, сухари больным не выдавались, тогда как сухарь спас бы сотни людей, потому что отсутствовали всякие медикаменты, ощущалась потребность в вяжущих (против поноса) средствах. При этом огромный запас галет лежал в палатках и базах, т. к. не было указания, могут или нет пользоваться этими галетами больные. Такая история случилась и с сушеной картошкой, и с листовым железом, тогда как наступили осенние холода, а больные лежали в палатках, а затем в бараках без окон и дверей. Можно привести факты прямой провокации: несмотря на то, что поселки в тайге, больные лежали на земле, а та часть, которая не помещалась на нарах из палок, лежала на мху, в котором немедленно заводились черви. Или (другой пример): обмундирование висело в складах, а люди голы, босы, заедались сплошной вшивостью.

Нужно заметить, что все описанное так примелькалось начсоставу и работникам большинства участков, что трупы, которые лежали на тропинках, в лесу, плыли по реке, прибивались к берегам, уже не вызывали смущения. Более того, человек перестал быть человеком. Везде установилась кличка и обращение – ШАКАЛ.

Нужно отдать справедливость, что взгляд этот последовательно осуществлялся в ряде случаев. Например, 3 августа с Назинской базы на участок № 5 была отправлена со стрелком т. Шапита лодка с людьми. Их нигде не снабдили, и они оставались голодом, проезжая участки, прося хлеба. Им нигде не давали, а из лодки на каждом участке выбрасывали мертвых. На 5-й участок прибыло 36 человек, из них мертвых 6 человек. Сколько человек выехало, так и не удалось установить.

В результате всего из 6100 человек, выбывших из Томска, и плюс к ним 500-600-700 человек (точно установить не удалось), переброшенных на Назинские участки из других комендатур, на 20 августа осталось 2200 человек.

Все это, особенно остров, осталось неизгладимой мечтой у всех трудпоселенцев, даже у отъявленного рецидива, видавшего виды на своем веку. Остров прозван Остров смерти, или Смерть-остров (реже – Остров людоедов). И местное население усвоило это название, а слух о том, что было на острове, пошел далеко вниз и вверх по реке.

Державний архів Новосибірської області. – Фп-3, спр.540-а, арк. 89-100.

№ 61

Постанова Президії Центральної Контрольної Комісії КП(б)У про троцькістські угруповання на солеруднику ім. Шевченка та тресті «Донплодоовоч» у м. Артемівську

28 серпня 1933 р.

Заслушав доклад т. Лагоды, Президиум ЦКК КП(б)У считает установленным, что:

1. В Артемовском районе на солеруднике им. Шевченко и Донплодоовощтресте в продолжении длительного времени до последних дней существовали группы к-р троцкистов, ведшие к-р вредительскую работу, направленную на срыв производства, растранжиривание государственных средств, дискредитацию мероприятий партии и правительства, материальную поддержку сосланным к-р троцкистам. Для выполнения своих к-р революционных целей группа троцкистов прибегала к расстановке своих сил на важных участках работы, разложению неустойчивых членов партии, пользуясь методами запугивания, ущемления материальных интересов, зажима критики и самокритики, а в других случаях, особенно на солеруднике и в совхозах Плодоовощтреста, для привлечения сторонников прибегала к организации пьянок, созданию группировок, используя антисоветские и декласированные элементы для вредительских актов.

… 3. Президиум ЦКК КП(б)У отмечает, что партийные руководители Артемовской организации на протяжении с 1928 г. по 1933 год, имея неоднократные сигналы о наличии к-р группы на солеруднике им. Шевченко, не обобщили отдельные изолированные антисоветские проявления и не увидели в конкретных актах вредительства и к-р агитации организующую роль троцкистов, расценивая сплошь и рядом троцкистские к-р действия, как бытовое разложение и хулиганство, а выступления активных троцкистов, как бузотерство. Отдельные же факты вредительства квалифицировались как вылазка кулаков.

… 5. Президиум ЦКК КП(б)У также отмечает, что обком и облКК, получая на протяже-

нии последнего полугодия неоднократные сообщения от органов ГПУ о наличии к-р группировки на солеруднике им. Шевченко, своевременно не приняли мер к укреплению Артемовского руководства, несмотря на отсутствие ряда основных работников ГПК (Культпроп, Агитмасс, Зав. кадрами), не заострили внимания Артемовского ГПК и ГКК на необходимости укрепления партячеек на рудниках и усиления массово-политической работы для окончательного разгрома к-р троцкистских осколков и ликвидации последствий их работы.

Точно также областные организации недостаточно уделили внимания положению и работе областного треста "Плодоовощ".

Ответственный работник обкома Рапопорт, зам. зав. Агитмассового отдела обкома и ответ. Секретарь огородной комиссии, под постоянным контролем и наблюдением которой находился трест "Облплодоовощ", несмотря на сигналы и заявления, поступавшие от членов ячейки и беспартийных Облплодоовощтреста о засоренности аппарата чуждым элементом (помещики, жандармы, троцкисты, спекулянты и т. д.), не принимал никаких мер, отнесся к заявлениям делячески и при поддержке представителей "Союзплодоовощ" Воловникова и Якубовича добился посылки Артемовским организациям телеграммы о создании Гинзбургу необходимых условий для работы, пытаясь изъять из аппарата Облплодоовоща членов партии, возглавлявших борьбу против вредительских действий Гинзбурга.

5. Президиум ЦК КП(б)У отмечает, что Плодоовощным управлением УССР (в лице б. начальника управления Пташного, ныне сосланного за к-р работу, и его заместителя Шехтмана), а также и "Союзплодоовощью" все время направлялись в Донецкий трест "Плодоовощ" и насаждались на периферии антисоветские элементы и лица, связанные с троцкистской деятельностью (Болотинский, Негримовский, Шишман, Безух, Подлесный, Козлов, Парубец и т. д.).

Руководящие работники "Союзплодоовоща" Воловников, Якубович, Чернер, несмотря на их частые приезды, длительное пребывание, не только не выявили прямых вредительских действий в "Облплодоовоще" и на периферии, и не разоблачили Гинзбурга, как троцкиста, но и взяли его, как и других людей, под прямую защиту против партийных организаций, санкционируя, а в отдельных случаях и сами давая по сути вредительские приказания в работе явно невыполнимой (приказ об освоении 100 тыс. кв. м. грибов шампиньонов, навязывание садовому совхозу зернового производства и т. д.).

Исходя из указанного, Президиум ЦКК КП(б)У постановляет:

1. Подтвердить решение обкома и облКК от 4-го и 8-го августа по делу Донплодоовоща и Гинзбурга. Наряду с этим указать обкому и облКК на медлительность, проявленную в деле Артемовского солерудника им. Шевченко.

Предложить обкому и облКК проследить за дальнейшим ходом разработки и следствия по делу солерудника и "Облплодоовоща" и информировать об этом деле ЦКК КП(б)У и вместе с тем принять меры к быстрейшей проверке деятельности аппарата всей системы "Плодоовоща" по Донбассу.

2. Решение обкома и облКК об освобождении от работы начальника Артемовского горотделения ГПУ т. Черного отменить, ввиду того, что т. Черный неоднократно информировал районные и областные организации о наличии троцкистов на солеруднике и о их контрреволюционной работе, а также и о положении "Донплодоовоща".

... 4. Заместителя заведующего Агитпрома обкома т. Рапопорта за притупление классовой бдительности, проявление излишнего доверия и защиту Гинзбурга объявить строгий выговор с предупреждением и считать невозможным пребывание его на ответственной партийной работе.

5. В отношении начальника плодоовощного управления УССР т. Шехтмана, ввиду его отсутствия, поручить партколлегии ЦКК разработать вопрос о нем на ближайшем заседании.

6. В отношении руководящих работников "Союзплодоовоща" Воловникова, Якубовича, Чернева и др. лиц, причастных к данному делу, поставить вопрос перед ЦКК ВКП(б) о привлечении их к партответственности, направив все материалы по данному делу в ЦКК ВКП(б).

Председатель ЦКК КП(б)У *Сухомлин*

(Факсимиле)

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 38, арк. 135-137.

№ 62

Доповідна записка Краматорського міськкому НКВС Донецькому обкому КП(б)У про арешти та звільнення «антирадянського та стороннього елементу» з промислових підприємств Краматорського району за 1932 р. 7 місяців 1933 р.

Не раніше серпня 1933 р.

В 1932 г. по Краммашстрою	арестовано	61 чел.
	уволено	51 чел.
по КГМЗ	арестовано	24 чел.
	уволено	65 чел.
Итого:		201 чел.

В 1933 г. по Краммашстрою:

ЦМК	6 чел.
сталелитейный цех	20 чел.
чугунолитейный цех	13 чел.
механические А, В, С	25 чел.
инструментальный цех	9 чел.

Итого – 71 чел., из них арестовано 12 чел.

Державний архів Донецької області. – Ф-326, оп. 1, спр. 128, арк. 28.

---

* Датується за змістом документа.

№ 63

З протоколу засідання комісії по чищенню партії партосередка солерудника ім. Шевченка про перевірку керівника солерудника А.В. Козлова

21 вересня 1933 р.

Слушали. Козлов Андрей Васильевич, 1883 г. рождения, член КП(б)У с 1918 г., управляющий Шевченковского солерудника (до последнего времени работал директором Мариупольского спиртзавода).

…Благодаря комиссии по чистке, а также благодаря Шевченковского рудника во главе обновленного треугольника раскрыта контрреволюционная троцкистская группа, которая продолжительное время занималась вредительством на руднике, и наследство этой вредительской работы очень тяжелое. Но работа комиссии по чистке на протяжении 2-х месяцев и обновленного треугольника на нашем руднике своей 2-х месячной работой, своей правильной работой сделали такую обстановку, что честный пролетариат Шевченковского рудника взялся за выкорчевывание из рудника еще притаившейся контрреволюционной шайки бандитов, за изжитие того поганого наследства в работе, которое осталось от этих вредителей…

Вопросы: Какие 4 лозунга по крестьянскому вопросу выдвигала партия?
Какие уклады хозяйства мы имели в начале Октябрьской революции и теперь?
Что такое финансовый капитализм?
Что такое империализм?
Что такое ленинизм?
Что такое товар?
Что такое продукт? (ответы правильны).
Постановили: члена партии т. Козлова считать проверенным.

Председатель комиссии — *Гриневич*
Члены комиссии — *Кочергин*
Щербинина

Державний архів Донецької області. – Фп-17, оп. 1, арк. 113, арк. 144-146.

№ 64

Доповідна записка Донецького обкому КП(б)У в ЦК ВКП(б) про викриття органами ДПУ троцькістських угрупувань на підприємствах області і необхідність укріплення апарату ДПУ та партійної організації Донбасу

29 жовтня 1933 р.
Окрема папка
ЦК ВКП(б) т. Кагановичу

Считаю необходимым поставить Вас в известность, что за последние 4-5 месяцев при помощи органов ГПУ, особенно в ходе чистки, вскрыты в ряде районов КР троцкистские группы на отдельных предприятиях области.

Нужно сказать, что в Донбассе в результате ослабления партийной бдительности как КР троцкистские элементы, так и др. вредительские КР группы получили возможность вести работу на отдельных шахтах, заводах и учреждениях.

После разоблачения троцкистской работы в Артемовских солерудниках (как выяснилось, троцкисты там вели свою работу свыше 2 - 2,5 лет) в сентябре были вскрыты и ликвидированы КР троцкистские группы на шахте "Артем" и "1-е мая" Лисичанского района, где на протяжении двух лет бывший активный троцкист Клитченко вел свою КР работу. В сентябре же была вскрыта и ликвидирована КР троцкистская группа в Славянске на заводе "Триплекс" (7 человек).

За последнее время в Луганске в Институте Народного Образования вскрыта КР троц-

кистская работа, которой руководил директор Института ЦИКИН (бывш. троцкист, исключенный, а затем восстановленный в членах партии), секретарь партколлектива Института Дейнеко и др. (материалы по этому делу посылаю Вам).

Дальнейшее расследование троцкистской работы в Луганском ИНО ведется по линии Облотдела ГПУ и ОблКК, а также Луганского Горпарткома.

Несомненно, что слабая внутрипартийная работа во многих ячейках Донецкой партийной организации дала возможность КР троцкистским элементам, а также правым оппортунистам вести свою работу на протяжении долгого времени на отдельных предприятиях области и даже вербовать себе сторонников из состава членов партии.

Ослабление классовой бдительности у ряда низовых партийных работников также сыграло немалую роль в этом отношении. В то же время троцкисты сумели очень искусно замаскироваться и двурушнически вести свою КР работу (некоторые из них, как например, в Луганском ИНО являлись секретарем партколлектива, членами бюро и т. д.).

Разумеется, мы проводили серьезную работу по максимальному усилению бдительности во всех партийных ячейках против остатков КР троцкистов, правых оппортунистов и др. антисоветских элементов. Мы проводим решительные меры и по линии ПТУ и совместно с областной комиссией по чистке для полного искоренения остатков КР троцкистов и др. КР вредительских групп.

За последнее полугодие нашим областным отделом ГПУ вскрыт ряд вредительских организаций в угольной промышленности Донбасса, на электростанциях, в химической промышленности и т. д. Эти материалы по линии ГПУ направлены ОПТУ. *В свое время Обком одно из таких дел послал в ЦК (вредительская организация в Лисичанском рудоуправлении) с просьбой разрешить открытый процесс.*

Безусловно, происходящие частые меткие и крупные аварии являются результатом не только слабости нашей собственной организационной, хозяйственной работы, но также и наличие вредительских КР элементов, проводящих организовано свою работу на шахтах в системе электроснабжения, химической промышленности и на отдельных заводах.

В связи с этим мы ставим перед ЦК следующие вопросы:

1. Рассмотреть и разрешить вопрос об укреплении аппаратов ГПУ в Донбассе.

Дело в том, что Донбасс до сих пор имеет такой сокращенный аппарат ГПУ, который установлен для всех областей, входящих в состав республики. Наш областной Отдел ГПУ имеет такой же аппарат, как Обл. Отдел ГПУ Черниговской области и значительно меньший, чем аппарат ГПУ на Урале, в Западной Сибири, в ЦЧО, в Ивановской области и т. д. В этом отношении, безусловно, имеет место некоторая обезличка.

Нам кажется, что такой подход построения аппарата ГПУ в Донбассе является неправильным и поэтому Обком просит безусловно приравнять во всех отношениях областной аппарат ГПУ в Донбассе к аппарату полномочных представительств ОГПУ хотя бы в таких областях как Урал, Западная Сибирь и т. д.*

Мы, безусловно, имели бы право претендовать на построение у нас такого же аппарата ГПУ, какой имеется в Ленинградской области.

Важнейшие наши промышленные районы (Горловка, Макеевка, Кадиевка, Луганск, Мариуполь и проч.) в отношении аппарата ГПУ приравнены к обычным районам. Это обстоятельство безусловно отражается на все еще слабой работе нашей в Донбассе.

2. Партийную организацию Донбасса нужно укрепить, командировав несколько опытных партийных работников, в основном для работы в районах**.

В настоящий момент ряд наших крупнейших горпаркомов полностью не укомплектова-

---

* Підкреслено в оригіналі документу.

** Підкреслено в оригіналі документу.

ны руководящими работниками (нет Зав. культпропом в Луганске, Мариуполе – Зав. Орг. Отделом, Зав. культпропом и редактора газеты; в Макеевке – Зав. Орг. Отделом и Зав. культпропом; в Красном Луче – Зав. Орг. Отделом; в Горловке - Зав. Агитмасотделом и т. д.).

Кроме того, в ряде районов требуется безусловное укрепление партийного руководства. Мы просим дать задание Оргинсту ЦК, Культпропу и распредотделу отобрать и направить в Донбасс ряд работников с опытом партийно-организационной работы и культпропработы.

Одновременно с этим Обком просит ускорить командирование в Донбасс тов. АРТАКА для работы в качестве секретаря Рыковского ГПК; М. Каспаровой – для работы в качестве парторга ЦК на "Азовстали", либо в Луганске, а также тов. Столярова (работает в Профинтерне) для руководящей партийной работы в одном из промышленных районов и, наконец, т. Акулинушкина, либо т. Беленького Б. (бывш. Зам. парторга НКПС) для работы в качестве Зав. Оргинстом Обкома.

Секретарь обкома КП(б)У *(Саркис)*

Державний архів Донецької області. – Ф. 326п. оп. 5. спр. 4. арк. 278-280.

№ 65

Звинувачувальний висновок в справі «контрреволюційної троцькістської групи» на соляних рудниках Артемівського району*

4 листопада 1933 р.

Обвиняемые:

1. Кузнецов Ефим Владимирович
2. Гребенюк Петр Николаевич
3. Рева Михаил Антонович
4. Жуковский Терентий Клементьевич
5. Чернов Григорий Лазаревич
6. Рева Павел Митрофанович
7. Куренный Даниил Антонович
8. Кувшинов Павел Иванович
9. Гребенюк Павел Иванович

В августе месяце 1933 года Донецким областным отделом ГПУ ликвидирована на солеруднике имени Шевченко Артемовского района контрреволюционная троцкистская группа.

Деятельность этой группы выражалась в распространении внедрения троцкистских идей в рабочие массы рудника, а также и колхозников близлежащих сел, путем антисоветской агитации, разложении их, противодействии хоз. политкампаниям и мероприятиям, проводимым партией и Советской властью.

В результате активной деятельности к-р троцкистской группы, к моменту ликвидации ее, часть партийной организации и отдельные группы рабочих солерудника имени Шевченко были разложены; трудовая дисциплина значительно пала: важнейшие мероприятия партии и Советской власти встречали сопротивление со стороны рабочих; постановления партии саботировались.

* Затверджено начальником обвідділу ДПУ.

Партийные и профессиональные организации солерудника временно не реагировали на деятельность группы, должного отпора не дали, а отдельные руководители сами подпали под влияние группы, что еще в большей степени давало возможность группе беспрепятственно проводить свою контрреволюционную деятельность.

Все вместе взятое имело свое отражение на работе солерудника, благодаря чему производственная программа срывалась, и из года в год не выполнялась. Так, например, задание особого квартала 1930 г. выполнено всего на 38,92%, в 1931 г. задание выполнено на 53,31%, в 1932 г. - на 67,55% и за первое полугодие 1933 года на 75,28%.

Проведенным по настоящему делу следствием установлено:

В 1926 г. на солеруднике им. Шевченко на должность пропагандиста был прислан зав. агитпромом Карловского райпарткома быв. Полтавского округа Кузнецов Ефим Владимирович. Будучи убежденным троцкистом, вовлеченным в троцкистскую оппозицию еще в период 1924-25 г. был управляющим Глобинского сахарного завода Сафроненко и, скрывая это от партии, Кузнецов с самого начала своей работы на солеруднике стал проводить работу по сколачиванию троцкистской группы на солеруднике имени Шевченко.

Проработав около 5-ти месяцев, Кузнецов в 1927 году был переведен на должность политинспектора Артемовского окр. политпросвета. Однако, не имея квартиры в г. Артемовске, Кузнецов продолжал проживать на солеруднике.

Таким образом, не порывая связи с солерудником, Кузнецов приступил к изучению и обработке отдельных рабочих, членов ВКП(б) в троцкистском духе, имея целью через последних создать на солеруднике оппозиционную группу.

Одними из первых обработанных Кузнецовым в троцкистском духе являлись рабочие солерудника Гребенюк Петр Николаевич, Кузьменко Иван Пантелеевич.

В осуществление намеченных перед собой задач Гребенюк Петр и Кузьменко приступили к обработке отдельных рабочих в троцкистском духе и, одновременно собирая рабочих группами, доказывали неправильность политики партии по ряду вопросов, увязывая это с положением на солеруднике и с трудностями.

...Чувствуя поддержку со стороны определенной группы рабочих, Гребенюк Петр в феврале месяце 1928 г., явившись на общее собрание рабочих солерудника по вопросу о 7-ми часовом рабочем дне, сгруппировал вокруг себя часть антисоветски настроенных лиц и при поддержке последних выступил на собрании и стал открыто доказывать правоту тезисов Троцкого, говоря, что партия большевиков оторвана от рабочих и не руководит ими и проч... В результате собрание было сорвано...

Будучи в курсе политнастроений отдельных групп рабочих солерудника, Гребенюк и Кузьменко, продолжая внедрять в среду рабочих троцкистские взгляды, одновременно подбирали и обрабатывали наиболее подходящие кандидатуры из числа членов и кандидатов ВКП(б), солидаризовавшихся с их взглядами, постепенно вовлекая их в свою группу.

Таким образом, в течение 1928 г. ими были втянуты в контрреволюционную троцкистскую группу рабочие члены ВКП(б) Кувшинов Павел, Рева Михаил, Черков Григорий, Жуковский Терентий и исключенный из ВКП(б) Куренный Даниил, а в начале 1929 г. ими был вовлечен и Рева Павел...

В период 1929 года под руководством Гребенюка Петра созывались частые совещания, на которых последний осуждал политику партии в вопросах индустриализации страны, доказывая, что в связи с этим трудности с каждым годом увеличиваются, материально-бытовые условия рабочих с каждым годом ухудшаются, реальность зарплаты понижается и проч., противопоставляя этому платформу троцкистов, в результате чего участниками группы делался вывод, что политика партии и ее ЦК направлена против рабочего класса, на пользу буржуазии и что Троцкий в своих взглядах был прав.

С такими понятиями и взглядами участники группы после сборов вливались в гущу рабо-

чих солерудника, прививая последним свои взгляды, привлекая их на свою сторону.

Особенно усилилась деятельность к-р троцкистской группы с началом проведения массовой коллективизации и ликвидации кулачества как класса.

...Сталкиваясь на производстве с рабочими, связанными с сельским хозяйством, и обсуждая положение на селе, участники группы, учтя имеющиеся недовольства среди отдельных групп крестьянства в связи с коллективизацией, пришли к заключению о необходимости развернуть троцкистскую деятельность на селе. С этой целью наряду с проведением антисоветской агитации на руднике группой начали посылаться отдельные участники в близлежащие села как Парасковеевка, Карповка, Переездная, Чуйковка и др. с целью противодействовать коллективизации и др. мероприятиям, проводимым партией на селе, и внедрения троцкистских идей в массы селянства, путем противопоставления политике партии платформу троцкистов.

...По мере расширения активной деятельности группы на одном из собраний участников был поставлен вопрос о связи с центром и вследствие того, что идеологический вдохновитель группы Кузнецов Ефим, через которого предполагали осуществлять связь с гор. Москвой, из рудника выбыл, было решено организовать бригаду из числа участников группы для сверхурочной работы и на заработанные деньги под видом экскурсии послать участников группы, в частности, Гребенюка Петра и Реву Павла в гг. Москву и Ленинград с целью связаться с троцкистским центром...

Период 1930-1931 гг. деятельность к-р троцкистской группы... характеризуется усилением антисоветской агитации и проповедованием троцкистских идей на руднике среди рабочих и в селах среди колхозников.

...Плодотворной работе троцкистской группы на солеруднике способствовало отсутствие какой бы то ни было политико-воспитательной и культурно-массовой работы со стороны партийных и общественных организаций рудника.

Больше того, отдельным ответственным партийным и профессиональным работникам, в том числе и управляющему рудника Гребенюку Павлу, было известно о наличии и деятельности троцкистской группы, однако никаких мер к разоблачению их к-р деятельности не принял, а наоборот, сами, подпав под влияние группы, разделяли их взгляды.

...Начиная с 1932 г. ряд ответственных постов на солеруднике были уже заняты участниками группы, что создало им авторитет и в то же время давало им возможность проводить беспрепятственно дальнейшую свою к-р троцкистскую работу среди рабочих.

...Уже в 1933 г. влияние контрреволюционной троцкистской группы на руднике стало настолько сильно, что в отдельных случаях при проведении той или иной кампании партийное руководство солерудника вынуждено было обращаться за помощью к участникам троцкистской группы.

В результате активной деятельности контрреволюционной троцкистской группы на солеруднике рабочая масса была окончательно разложена, трудовая дисциплина пала, важнейшие мероприятия партии и власти встречались рабочими враждебно и зачастую срывались.

На руднике царил полный произвол, рабочие бросали механизмы во время работы и уходили, вследствие чего увеличивалось количество аварий. Участились прогулы, увеличилась текучесть.

Все это способствовало срыву выполнения плана добычи соли, и рудник на протяжении продолжительного времени находился в прорыве, не выполняя из года в год свой промфинплан.

На основании изложенного обвиняются:

1. Кузнецов Ефим Владимирович, 1893 г. рождения, выходец из семьи кустаря-сапожника села Можено Вельмской волости быв. Поневежского уезда Ковельской губ. Закончил двухклассное еврейское училище и Полтавскую губпартшколу. В члены ВКП(б) вступил в 1923 г., с 1927 г. прекратил уплату членских взносов и фактически выбыл из партии, в 1929 г. чистки

не проходил… Лишь в июне месяце с/г был частично разоблачен и исключен из партии за отрыв от партии и неуплату членских взносов. По профессии преподаватель, не судим, холост, до ареста являлся преподавателем ФЗУ ст. Попасная.

. .Виновным в предъявленном ему обвинении полностью признал.

2. Гребенюк Петр Николаевич, 1900 г. рождения, из рабочих Шевченковского рудника Артемовского района, по социальному положению рабочий, не имущий, украинец, холост. С 1923 г. по 1928 г. состоял членом партии… Перед арестом занимал должность запальщика на солеруднике им. Шевченко… Виновным в предъявленном ему обвинении признал себя полностью.

3. Рева Михаил Антонович, 1902 г. рождения, из рабочих солерудника им. Шевченко Артемовского района, по социальному положению рабочий, украинец, холост, не судим. В партию вступил в 1930 г. и исключен в 1933 г. за разложение. Перед арестом работал на солеруднике им. Шевченко разбойщиком… Виновным в предъявленном ему обвинении признал себя полностью.

4. Жуковский Терентий Клементьевич, 1901 г. рождения, из крестьян-середняков села Митино быв. Смоленской губернии, по социальному положению рабочий, не имущий, русский, состоял членом ВКП(б) с 1925 г. по февраль 1933 г. и исключен за хулиганство и антипартийное поведение. Перед арестом работал на солеруднике им. Шевченко десятником мельницы… Виновным в предъявленном ему обвинении признал себя полностью.

5. Чернов Григорий Лазаревич, 1907 г. рождения, из крестьян-бедняков села Лески Белгородского района ЦЧО, рабочий, русский, образование низшее, женат, по профессии машинист-лебедчик. В 1931 г. вступил в члены ВКП(б), исключен в 1933 г. за антипартийное поведение и разложение… Виновным в предъявленном ему обвинении признал себя полностью.

6. Рева Павел Митрофанович, 1896 г. рождения, из рабочих солерудника им. Шевченко Артемовского района, по социальному положению рабочий, украинец с низшим образованием, по профессии автогенщик. В члены ВКП(б) вступил в 1925 г., исключен в 1933 г. за антипартийное поведение и разложение работы шахтного комитета. До ареста работал на заводе "Пролетарий" Артемовского района в качестве грузчика. Виновным себя признал.

7. Куренный Даниил Антонович, 1892 г. рождения из села Калиново Кадиевского района, по социальному положению рабочий, неимущий, украинец, образование низшее, женат, по профессии машинист подъема, в партию ВКП(б) вступил в 1924 г., исключен в 1925 г. за отрыв от партии и антипартийное поведение… В предъявленном ему обвинении виновным себя признал.

8. Кувшинов Павел Иванович, 1899 г. рождения, из солерудника им. Шевченко, по социальному положению рабочий, украинец, женат, образование низшее… В 1931 г. вступил в ВКП(б) и исключен в 1933 г. комиссией по чистке за троцкистскую деятельность. До ареста работал на солеруднике им. Шевченко в должности рукоятчика… В предъявленном ему обвинении виновным себя не признал.

9. Гребенюк Павел Иванович, 1885 г. рождения, из рабочих г. Славянска, украинец, с низшим образованием… С мая месяца 1917 г. по октябрь месяц того же года состоял членом партии социалистов-революционеров, откуда механически выбыл. В январе 1919 г. вступил в КП(б)У, откуда исключен в 1925 г. за невыполнение решения о слиянии рабкоопов, в 1927 г. снова принят в партию и исключен в 1933 г. комиссией по чистке за троцкизм и развал работы на шахте До ареста работал слесарем на заводе "Победа труда"… Виновным себя в предъявленном ему обвинении признал.

Вследствие изложенного полагал бы следственное дело № 885 по обвинению Кузнецова Е.В., Гребенюка П.Н., Ревы М.А., Жуковского Т.К., Чернова Г.Л., Куренного Д.А., Кувшинова П.И.,

Гребенюка П.И. направить на рассмотрение Особого Совещания при коллегии ГПУ УССР с ходатайством о применении к обвиняемым по настоящему делу следующих мер социальной защиты:

1. Кузнецова Ефима Владимировича, 1893 г., преподавателя ФЗУ ст. Попасная заключить в политизолятор сроком на 5 лет.

2. Гребенюка Петра Николаевича, 1900 г., запальщика солерудника им. Шевченко Артемовского района заключить в политизолятор сроком на 5 лет.

3. Реву Михаила Антоновича, 1902 г., разбойщика солерудника им. Шевченко Артемовского района выслать за пределы УССР сроком на 3 года (три).

4. Жуковского Терентия Клементьевича, 1901 г., десятника мельницы… выслать за пределы УССР на 3 года (три).

5. Чернова Григория Лазаревича, 1907 г., … выслать за пределы УССР сроком на 3 года (три).

6. Реву Павла Митрофановича, 1896 г., … выслать за пределы УССР сроком на 3 года (три).

7. Куренного Даниила Антоновича, 1899 г., … выслать за пределы УССР сроком на 3 года (три).

8. Кувшинова Павла Ивановича, 1899 г., … выслать за пределы УССР сроком на 3 года (три).

9. Гребенюка Павла Ивановича, 1885 г., … выслать за пределы УССР сроком на 3 года (три).

Справка: Арестованных по настоящему делу, содержащихся под стражей в Артемовском ИТУ, перечислить содержанием за Особым совещанием коллегии ГПУ УССР.
Вещдоков по делу не имеется.

Опер. уполномоченный СПО ДОО ГПУ *Двин*
Начальник I отделения СПО ДОО ГПУ *Родал*

Согласен:

Зам. нач. СПО ДОО ГПУ *Герзон*

Обвинительное заключение утверждаю, с мерами социальной защиты согласен

Прокурор ДОО ГПУ *Райхенштайн*

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецкій області. – Ф. 2, спр. 20264, т. 2, арк. 446-469.

№ 66

З протоколу засідання колегії ОДПУ про звинувачення Л.Л. Гінзбурга та Д.Я. Болотинського по статті 58/10 Карного кодексу

29 грудня 1933 р.

Слушали: Дело № 9578 по обвин. Гинзбурга Льва Львовича по ст. 58/10 ст. УК дело рассм. в пор. постан. през. ЦИК СССР от 9/6-27 г.

Постановили: Гинзбурга Льва Львовича заключить в места лишения свободы, подв. ОГПУ, строком на три года, считая срок с 8/8-33 г.

Слушали: дело № 9578 по обвин. гр. Болотинского Давида Яковлевича по 58/10 ст. УК дело рассм. в пор. постан. през. ЦИК СССР от 9/6-27 г.

Постановили: Болотинського Давида Яковлевича заключить в места лишения свободы, подведом. ОГПУ, сроком на три года, сч. срок с 8/8-33 г.

Секретарь коллегии ОГПУ *(Подпись)*

(Печать)

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 10648, арк. 146, 148.

№ 67

З протоколу засідання Колегії ОДПУ
про звинувачення Є.В. Кузнецова по ст. 58/10 Карного кодексу

29 грудня 1933 р.

Слушали: дело № 9737 по обвинению гр. Кузнецова Ефима Владимировича по 58/10 ст. УК. Дело рассм. в пор пос. През. ЦИК СССР от 9/6-27 г.

Постановили: Кузнецова Ефима Владимировича закл. в места лишения свободы, подв. ОГПУ, сроком на три года, считая срок с 31/8-33 г.

Секретарь коллегии ОГПУ

(Печать) *(Подпись)*

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 20264, т. 2, арк. 470.

№ 68

З протоколу засідання колегії ОДПУ
про звинувачення П.М. Гребенюка по статті 58/10 Карного кодексу

29 грудня 1933 р.

Слушали. дело № 9737 по обвинению гр. Гребенюка Петра Николаевича по 58/10 ст. УК. Дело рассм. в пор. пост. През. ЦИК СССР от 9/6-27 г.

Постановили· Гребенюка Петра Николаевича закл. в местах лишения свободы, подв. ОГПУ, сроком на 3 года, считая срок с 7/7-33 г.

Секретарь коллегии ОГПУ

(Печать) *(Подпись)*

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 20264, т. 2, арк. 73.

№ 69

Із звинувачувального висновку в справі по звинуваченню керівників обласної контори «Укрплодоовоч» Л.Л. Гінзбурга та Д.Я. Болотинського по статті 54-11 Карного кодексу УСРР

1933 р.

В июле месяце 1933 года в Доноблотдел ГПУ поступили данные, что директор областной конторы "Укрплодоовощ", член ВКП(б) с 1926 г., бывший эсер Гинзбург Лев Львович и нач. сектора сбыта и торговли Болотинский Давид Яковлевич занимались троцкистской деятельностью и, имея тесную связь с троцкистом, находящимся в ссылке, Пташным Борисом, оказывали ему материальную помощь.

В связи с этим Гинзбург и Болотинский были арестованы и привлечены к ответственности.

…Обвиняемый Гинзбург виновным себя не признал.

Обвиняемый Болотинский Д.Я. виновным себя не признал.

Принимая во внимание, что проведенным следствием виновность обвиняемых доказана

ПОСТАНОВИЛИ:

Дело № 1551 по обвинению гр. гр. Гинзбурга Л.Л., Болотинского Д.Я. о совершении преступлений, предусмотренных ст. ст. 54-11, направить на рассмотрение Особого Совещания при Коллегии ГПУ УССР с ходатайством о применении к Гинзбургу Л.Л. и Болотинскому Д.Я. меры социальной защиты – высылку на Север сроком на три года.

Справка: Вещдоков по делу не имеется. Обвиняемые Гинзбург и Болотинский содержатся под стражей в Доноблотделе ГПУ и с сего числа перечисляются содержанием за о/с при Коллегии ГПУ УССР.

Оперуполномоченный СПО *Кудыш*
Согласен: нач. СПО (подпись зама) *Заславский*

Утверждаю:

Начальник ДОО ГПУ УССР *В. Иванов*

С предполагаемыми мерами социальной защиты согласен.

Прокурор ДОО ГПУ УССР (подпись зама) *Райхенштейн*

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 10648, арк. 137.

№ 70

Доповідна записка А. Михайлова Донецькому обкому КП(б)У про боротьбу Артемівської партійної організації з троцькістами на підприємствах «Артемсолі»

1933 р.

Секретарю Донецкого обкома КП(б)У
тов. Саркису

Борьба с троцкистским охвостьем в Артемовской парторганизации была развернута после известного решения обкома в связи со вскрытой Комиссией по чистке троцкистской груп-

пы на "Соли" в двурушнической деятельности Гинзбурга в "Союзплодоовоще".

Парийная организация на "Соли" до чистки была крайне засорена социально чуждыми и враждебными элементами. Достаточно сказать, что еще в 1923 году здесь открыто существовал меньшевистский центр, который в значительной своей части пробрался в партию (Расторгуев, Косиков, ныне исключенные по чистке, и целый ряд других, которые частично находятся уже за пределами района). Крайняя слабость партийной организации на "Соли", совершенно недостаточное количество партийцев-кадровиков при несомненно слабой работе и руководстве парторганизациями на "Соли" со стороны горкома и в особенности орготдела и инструкторского аппарата, дали возможность антипартийным элементам и, в первую очередь троцкистам, вести свою работу. Идя по линии, указанной партии, мы провели мобилизационные мероприятия и укрепили кадры, ряд звеньев партийных, профессиональных и хозяйственных рабочих.

Так, за это время нами посланы на шахту имени Либкнехта № 2 секретарь тов. Голедзинов (проверенный товарищ) и зав. шахтой тов. Лисица. На шахту им. Либкнехта № 1 секретарем и парторгом послан тов. Черненко, присланный обкомом в счет намеченных парторгов, на шахту им. Шевченко направлен секретарь т. Гаращенко (имея ввиду заменить по прибытии парторга), зав. шахтой – т. Козлов и предзавкома – т. Тарасенко. На шахту им. Свердлова секретарем послан тов. Субботин, зав. шахтой № т. Дивенко, завкомом – т. Бакуменко и женорганом – т. Брезгаль.

Мы решили также обновить руководство рудкома, послав туда члена президиума горпрофсовета тов. Лыкова. Кроме того, мы с поверхности провели переброску по "Свердловке" 14 человек, по "Шевченко" – 4, по "Либкнехта" № 1-2 – 4 человека и по "Володарке" – 5 (членов КП(б)У).

Все это, конечно, далеко не исчерпало те мероприятия, которые надо бы там провести...

Простите, что "вкратце" получилось длинно. Совершенно очевидно, что только сейчас мы начинаем жить более интенсивной жизнью на идеологическом фронте. Члены парткома начали понимать на уроках, преподанных им и всей парторганизации и ГПК в том числе, решение Донецкого обкома "О троцкистской группе на "Соли" и в "Союзплодоовощи", как нужно по-большевистски бороться с врагами партии.

С коммунистическим приветом

А. Михайлов

Державний архів Донецької області. – Фп-17, оп. 1, спр. 64, арк. 1, 3.

№ 71

З доповіді представника Донецького обласного партійного комітету та обласної контрольної комісії Петерсона на Артемівській міській партконференції про існування «контрреволюційних троцькістських груп» на підприємствах і в установах області

*6-9 січня 1934 р.**

...Надо сказать, что раскрытие контрреволюционных элементов в "Плодоовощи" у вас послужило сигналом для всей Донецкой парторганизации переключиться и посмотреть, как у нас обстоит с этим вопросом. И когда основательно копнули, то мы обнаружили во многих

* Дата проведення конференції.

районах в Луганском районе в Институте народного образования, в Славянске, Макеевке, Артемовске, в 2-х, даже в 3-х местах, в Лисичанске, на некоторых шахтах, в Мариуполе контрреволюционные троцкистские группы. Что характерно в этих организациях? Раньше всего то, что эти троцкисты сплошь и рядом группировались с любыми вредительскими элементами, и с петлюровцами, и с махновцами, и просто с анархистами. Одним словом, всякий классовый враг им был товарищ для того, чтобы составлять единый план действий как срыв мероприятий, проводимых нами.

Державний архів Донецької області. - Фп-17, оп. 1, спр. 231, арк. 28.

№ 72

Доповідна записка Чистяковського міського партійного комітета Донецькому обкому КП(б)У про можливу причетність виключеного з партії О.Е. Іштокіна до «контрреволюційного троцькістського угрупування»

25 лютого 1934 р.
Донецкому обкому КП(б)У

Иштокин А.Е., член партии с 1932 г., работал на шахте Красная звезда-Капитальная Чистяковского района кладовщиком столовой и секретарем партячейки "Нарпит". Бюро горпарткома исключило из партии 10 февраля 1934 г.

Горпартком дал специальное указание городскому отделу ГПУ о дальнейшей разработке Иштокина. Имеются основания предполагать, что дальнейшая разработка по линии ГПУ может привести к вскрытию контрреволюционной троцкистской группировки.

Секретарь Чистяковского ГПК *Карасев*

Державний архів Донецької області. – Фп-326, оп. 1, спр. 290, арк. 13, 14.

№ 73

Повідомлення Н. Журавльова в Донецький обком КП(б)У про існування на шахтах Гришинського району організованої групи «шкідників»

9 березня 1934 р.
Цілком таємно.

Дорогой тов. Саркисов

Чем глубже я всматриваюсь в работу шахт, особенно им. Чувырина и им. Скрыпника, чем больше я вникаю во все мелочи производства этих шахт, тем я яснее ощущаю, что на шахтах существует какая-то организованная группа вредителей, старающихся разрушить и парализовать производство шахт. Для примера приведу несколько фактов:

1 Два месяца назад на шахте им. Скрыпника на протяжении нескольких километров были вбиты в шпалы костыли… этим самым выведено из строя 47 лошадей.

2 2-го марта вбит гвоздь в кабель, вследствие чего возник пожар.

3. 4-го марта забиты гвозди в кабель… рабочий вовремя заметил.

4. 8-го марта под электровоз брошен деревянный чурбак, вследствие электровоз простоял 1 час.

5. 8-го марта во всех сменах бастовали "кони", дезорганизуя работу в шахте, направляя на срыв добычи угля.

Все это вместе взятое заставляет меня обратить ваше внимание и просить вас, чтобы областное ГПУ направило сильную группу работников для более глубокого изучения состояния работы по шахтам им. Скрыпника и им. Чувырина.

С коммунистическим приветом

Державний архів Донецької області. – Ф.п-326, оп. 1, спр. 290, арк. 15.

№ 74

З протоколу засідання колегії ОДПУ про перегляд справи про звинувачення нач. сектору збуту та торгівлі обласної контори «Укрплодоовоч» Д.Я. Болотинського

26 травня 1934 р.

Слушали: 15. Пересмотр дела № 9578 гр. Болотинського Давида Яковлевича, прич. Постан. кол. ОГПУ от 29.XII-33 г. к закл. в п/изолятор, сроком на три года. Бут. изол.

Постановили: Во изменение прежнего постановления Болотинського Давида Яковлевича заключить в исправтрудлагерь на оставшийся срок с 8/8-33 г.

Секретарь коллегии ОГПУ *(Подпись)*
(Печать)

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 10646, арк. 145.

№ 75

З протоколу засідання колегії ОДПУ про перегляд справи про звинувачення директора тресту «Доналодоовоч» Л.Л. Гінзбурга

26 травня 1934 р.

Слушали: Пересм. дела № 9598 Гинзбурга Льва Львовича Постан. Кол. ОГПУ от 16/4 к заключ. в п/изол. сроком на три года Бут. из.

Постановили: Во изменение прежн. постан. Гинзбурга Льва Львовича выслать через ППО ОГПУ в СВК г. Оренбург в оставш. срок, считая срок с 14/1-33 г.

Секретарь коллегии ОГПУ *(Подпись)*
(Печать)

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. - Ф. 2, спр. 10648, арк. 47.

№ 76

Постанова ЦВК СССР про порядок розгляду справ про злочинства, які розслідують НКВС та його місцеві органи

10 липня 1934 р.

В связи с организацией Народного комиссариата внутренних дел Союза ССР и в целях обеспечения правильного рассмотрения передаваемых в судебные органы дел о преступлениях, расследуемых Народным комиссариатом внутренних дел Союза ССР и его местными органами, Центральный Исполнительный Комитет Союза ССР постановляет:

I.

1. Расследуемые Народным комиссариатом внутренних дел Союза ССР и его местными органами дела о преступлениях государственных (контрреволюционных и против порядка управления), за исключением указанных в последующих пунктах настоящего раздела, подлежат рассмотрению по подсудности в Верховном суде Союза ССР, верховных судах союзных республик, краевых и областных судах, а также в верховных судах автономных республик.

Для рассмотрения этих дел при названных судебных учреждениях Союза ССР и союзных республик организуются специальные судебные коллегии в составе - председательствующего и двух членов суда.

2. Расследуемые Народным комиссариатом внутренних дел Союза ССР и его местными органами дела об измене родине, о шпионаже, терроре, взрывах, поджогах и иных видах диверсий (ст. ст. 6, 8, 9 Положения о преступлениях государственных) подлежат рассмотрению Военной коллегией Верховного суда Союза ССР и военных трибуналов округов по подсудности.

3. Расследуемые теми же органами дела о преступлениях на железнодорожном и водном транспорте подлежат рассмотрению Транспортной и Водной коллегией Верховного суда Союза ССР и линейных, железнодорожных и водных судов по принадлежности.

4. Все остальные, расследуемые теми же органами, дела подлежат рассмотрению в народных судах в общем порядке.

II.

Для рассмотрения протестов на постановления пленумов и президиумов верховных судов союзных республик, а также протестов на приговоры, решения и определения коллегией Верховного суда Союза ССР учредить судебно-надзорную коллегию Верховного суда Союза ССР в составе – председателя Верховного суда Союза ССР и двух его заместителей, с правом непосредственной отмены или изменений постановлений, определений, решений приговоров верховных судов союзных республик и коллегий Верховного суда Союза ССР.

Рассмотрение дел в судебно-надзорной коллегии Верховного суда Союза ССР обязательно при участии Прокурора Союза ССР и его заместителя.

Постановления судебно-надзорной коллегии Верховного суда Союза ССР могут быть опротестовываемы председателем Верховного суда Союза ССР и Прокурором Союза ССР в пленум Верховного суда Союза ССР и в Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР.

III.

Признать необходимым, в соответствии с указанным в разделах I и II настоящего постановления, усилить штаты Верховного суда Союза ССР, верховных судов союзных республик, краевых и областных судов и военных трибуналов.

Предложить Центральным исполнительным комитетам союзных республик обязать Народные комиссариаты юстиции и председателей верховных судов союзных республик в пятидневный срок разработать и провести в установленном порядке соответственное дополне-

ние штатов верховных судов союзных республик, краевых и областных судов.

Поручить Председателю Верховного суда Союза ССР в тот же срок разработать и провести в установленном порядке дополнение штатов Верховного суда Союза ССР и военных трибуналов округов.

Председатель Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР *М. Калинин*
Секретарь Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР *А. Енукидзе*

Архів національного історико-освітнього центра "Меморіал". Колекція документів.

№ 77

Постанова ЦВК СССР
про утворення загальносоюзного народного комісаріату внутрішніх справ

10 липня 1934 р.

Центральний Исполнительный комитет Союза ССР постановляет:

1. Образовать общесоюзный Народный комиссариат внутренних дел со включением в его состав Объединенного государственного политического управления (ОГПУ).

2. На Народный комиссариат внутренних дел возложить:

а) обеспечение революционного порядка и государственной безопасности;

б) охрану общественной (социалистической) собственности;

в) запись актов гражданского состояния (запись рождений, смертей, бракосочетаний и разводов);

г) пограничную охрану.

3. В составе Народного комиссариата внутренних дел образовать следующие управления:

а) Главное управление государственной безопасности;

б) Главное управление рабоче-крестьянской милиции;

в) Главное управление пограничной и внутренней охраны;

г) Главное управление пожарной охраны;

д) Главное управление исправительно-трудовых лагерей и трудовых поселений;

е) Отдел актов гражданского состояния;

ж) Административно-хозяйственное управление.

4. В союзных республиках организовать республиканские народные комиссариаты внутренних дел, действующие на основе Положения об общесоюзном Народном комиссариате внутренних дел, а в РСФСР установить вместо республиканского Народного комиссариата внутренних дел институт Уполномоченного Народного комиссариата внутренних дел Союза ССР.

В автономных республиках, краях и областях организовать управления Народного комиссариата внутренних дел союзных республик.

5. Судебную коллегию ОГПУ – упразднить.

6. Народному комиссариату внутренних дел Союза ССР и его местным органам дела по расследуемым ими преступлениям по окончании следствия направлять в судебные органы по подсудности в установленном законом порядке.

7. Дела по управлению государственной безопасности Народного комиссариата внутренних дел направлять в Верховный суд Союза ССР, дела же о таких преступлениях, как измена родине, шпионаж и подобные им, передавать в Военную коллегию Верховного суда Союза ССР или в военные трибуналы по подсудности.

8. При народном комиссаре внутренних дел Союза ССР организовать Особое совеща-

ние, которому на основе Положения о нем предоставить право применять в административном порядке высылку, ссылку, заключение в исправительно-трудовые лагери на срок до пяти лет и высылку за пределы Союза ССР.

9. Поручить Народному комиссариату внутренних дел Союза ССР представить в Совет Народных Комиссаров Союза ССР Положение об общесоюзном Народном комиссариате внутренних дел.

Председатель Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР *М Калинин*
Секретарь Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР *А Енукидзе*

Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства СССР. – 1934. – № 36. – С. 283

№ 78

Спецповідомлення Маріупольського міського відділу НКВС про «антирадянські виступи» робітників під час зборів на судноремонтному заводі Маріупольського порту

5 серпня 1934 р.

Проверкой и путем дополнительных допросов, бесед с рабочими, членами КП(б)У, официальных справок и агентурных донесенкй, состояние и событие, развернувшееся 10-го июля на судоремонтном заводе в порту, рисуется следующим образом.

Наряду с удовлетворительным выполнением программы фонд зарплаты и материально-бытовые условия рабочих завода из месяца в месяц ухудшались. Так, например:

Месяц	Годовая программа	Программа в кв. месячн. разр.	Фонд зарплаты
апрель	105,5	100,5	105,5
май	108,8	92,2	90,0
июнь	126,4	111,0	88,5

Рабочие СРЗ с апреля-мая с. г. фактически находились на полуголодном пайке; в плановом порядке, кроме хлеба, крупы и неполной нормы сахара, ничего не получали.

Внеплановым порядком рабочие завода получили в мае и июне только по 1 кг рыбы.

Характерно отметить, что ОРС порта официальной справкой констатирует перевыполнение плана товарооборота. Так, например:

Месяц	План	Выполнено
апрель	305,0	349,6
май	355,0	366,4
июнь	435,0	342,4

Столовая № 5, кормящая большинство рабочих порта, в том числе и рабочих СРЗ, как правило, изготовляла обед из воды и капусты без жиров и приправ. Санитарное состояние столовой желало и желает много лучшего. Эти обстоятельства вызвали ряд справедливых нареканий со стороны рабочих, в том числе и отдельных членов партии.

Задержка выплаты заработной платы с апреля месяца с. г. приняла хронический порядок. Так, например, задержка выплаты по месяцам:

За первую половину апреля – на 4 дня.
За вторую половину апреля – на 9 дней.
За первую половину мая – на 20 дней.
За вторую половину мая – на 9 ней.
За первую половину июня – на 17 дней.
За вторую половину июня – на 19 дней.
За первую половину июля – на 9 дней.

Задолженность зарплаты выражалась в сумме:

На 1-е мае – 56,795 р.
На 1-е июня – 39,871 р.
На 1-е июля – 54,116 р.

Ежемесячно общее количество рабочих завода составляет около 600 человек.

Таким образом, текучесть ежемесячно выражается в 17%.

При наличии явно неудовлетворительного материально-бытового состояния завода по официальной справке профорганизации СРЗ.

Плана массовой работы по заводу за последний квартал не было, также в делах завкома нет никаких следов о проделанной работе, за исключением 3-х собраний и нескольких митингов.

Надо полагать, что в это число 3-х собраний входит и 2 последних собрания, имевших место 10 и 13 июля.

Еще в худшем состоянии находится вопрос с заключением соцдоговора. Так, например, если в апреле и мае было заключено 136 бригадных соцдоговоров, то в июне и июле не было заключено ни одного договора. Такое же, примерно, состояние и с индивидуальными соцдоговорами.

По этому поводу в порядке объяснений завком СРЗ дал следующую справку: "За июнь и июль договоры не были оформлены бригадами и в делах завкома не имеется протоколов бригад".

Явно неудовлетворительное материально-бытовое положение рабочих и почти полное отсутствие общественно-массовой работы со стороны профорганизации в значительной степени предопределили и способствовали ненормальному ходу собрания, имевшему место 10 июля с. г.

Подготовка и ведение самого собрания 10-го июля в организационном отношении также изобилует рядом крупнейших дефектов.

По этому поводу документацией устанавливается следующая картина подготовки и ведения собрания:

– "внесенный на общее собрание вопрос "Об итогах Пленума Совконтроля" до собрания ни по цехам, ни среди членов партии, ни среди руководящих партпрофработников не прорабатывался";

"о собрании и о повестке дня как члены партии, так и беспартийные узнавали только утром в 11-12 часов того же дня";

– "абсолютное большинство" членов партии в день собрания на заводе отсутствовали и находились на общегородском пленуме ГПК совместно с активом";

"из числа свыше 500 рабочих завода на заводском собрании присутствовало около 100 человек рабочих, в том числе 5 членов партии и кандидатов, несмотря на это профорг Король признал кворум собравшихся правомочным".

Председательствовал на собрании Майборода – кандидат КП(б)У, медник, партгрупорг медницкого цеха, имеет два собственных небольших домика и усадьбу, в 1932 году осужден условно на 6-ть месяцев за незаконную выдачу справки.

Секретарствовал Костюченко – счетовод главной конторы СРЗ, б/п, зажиточный середняк, имущество распродано государством в 1931 году за невыполнение государственных обязательств.

Докладчиком был Король, член КП(б)У, профорг завода, в 1919-1920 годах служил у белых на судне, по показаниям членов партии дважды исключался из партии.

Перед открытием собрания среди отдельных рабочих было выражено недовольство по поводу отсутствия на собрании ответственных работников – членов партии как завода, так и парткомовского партийного комитета.

Король свой доклад построил главным образом на тему о дополнительном избрании рабочего контроля.

Выступавшие в прениях по докладу в абсолютном большинстве говорили о материально-бытовом состоянии завода и рабочих – о плохой кормежке в столовой, о невыплате зарплаты, об обсчетах рабочих, об отсутствии продуктов питания и т. д. в этом духе.

Заданные Королю вопросы по его докладу также были исключительно материально-бытовые.

Первым по докладу Короля выступил кандидат партии Коляда – член партии с 1925 г., переведенный в кандидаты в 1933 г., месяц тому назад избран рабочим контролем.

В своем выступлении Коляда заявил следующее:

"На заводе счетная часть обсчитывает рабочих, приводил пример о том, что его обсчитали на 6-8 рублей, говорил о столовке, что в ней много безобразий, которые им, как рабочим контроля выявлены, об этом он заявил зав. столовой, председателю столовой комиссии, но эти безобразия недостаточно изживались; говорил о детских яслях, что горсовет отпустил 3000 на улучшение детпитания, но эти деньги использованы не по прямому назначению и что кормление детей идет по-разному: дети руководящих работников получают лучшую пищу и в большем количестве, а дети рабочих получают худшую пищу и в меньшем количестве, а поэтому как-будто две расы – черная и белая; говорил о том, что профорганизатор Король мало уделяет внимания контролю и изживанию безобразий". (Показания Майбороды).

Таким образом, недостаточно продуманный и неудачный доклад Короля и первое антипартийное выступление Коляды (в части черной и белой расы) фактически задали тон собранию и создали возбужденную критическую обстановку среди рабочих, присутствовавших на собрании.

Присутствовавшие на собрании отдельные рабочие с антисоветским прошлым и такими же настроениями, воспользовавшиеся отсутствием руководящих партийцев и ответственных работников завода, а также не совсем удачным докладом Короля и антипартийным выступлением Коляды, – выступили с весьма резкой критикой беспорядков на заводе, в особенности в столовой и ОРСе, использовали трибуну для резкого нападения на руководство, с одной стороны, и с другой – протащили явно антисоветские выступления. Так, например, вслед за Колядой выступили:

Травкин - модельщик, б/п, говоря о том, что в столовой рабочих нарочно так плохо кормят, чтобы рабочий класс вымер.

Жулев – слесарь рембригады, бывший член партии, наряду с указанием на действительно имевшие факты ненормальностей, заявил о том, что не доверяет руководству профорганизации.

Сентюрин - токарь, исключен из партии как троцкист, заявил о том, что контроля у нас много, контроль над контролем и сейчас нас опять зовут всех, но мы если пойдем, то уж не так проконтролируем.... Свое выступление он сопровождал размахиванием сжатых кулаков.

Все остальные выступления рабочих носили резко критический характер, в абсолютном большинстве касавшиеся материально-бытовых условий и действительно имевших место безобразий.

Присутствовавшие партийцы Король, Михеев, Комаровский и Майборода не сумели дать надлежащего отпора антисоветским выступлениям, также как и не сумели направить выступления рабочих в правильное и здоровое русло критики и самокритики, вследствие чего в организации голосования резолюций приняло ненормальный характер.

Первое предложение Короля о том, чтобы вскрытые недостатки и дефекты организации ОРСа проверить нашим рабочим контролем и после, если окажется необходимость, более детальная проверка, материалы передать в область и довести рабочий контроль до 100 человек, с включением сюда и домохозяек, получило 25 голосов.

Второе предложение Жулева, который предлагал вызвать из области советский контроль для проверки ОРСа и хозорганизации, получило 31 голос, т. е., большинство.

Характерно отметить, что голоса подсчитывал лично председатель собрания Майборода и при голосовании второго предложения, т.е. Жулева, насчитал всего 24 голоса, но Жулев, следя за подсчетом, якобы, уличил Майбороду в неправильности, сослался на задние ряды рабочих, которые голосовали за его предложение и, продолжая подсчет, насчитал 31 голос, что и было принято собранием. Ни возражений, ни переголосований не было.

Большинство руководящего состава парт-профорганизаций порта об этом собрании и выступлениях на нем узнали с большим опозданием, а некоторые ответ. работники до приезда бригады обкома и ЦК не знали, что по существу произошло на СРЗ 10-го июля. Вследствие этого достаточно развернутой работы и правильного разрешения вопросов, связанных с собранием 10-го июля, портовскими организациями проведено не было до непосредственного вмешательства городского партийного комитета и только после этого осуществлялся некоторый сдвиг в материально-бытовом вопросе (погашение задолженности зарплаты, некоторые улучшения продовольственного снабжения).

Однако, в целом материально-бытовое состояние порта, в том числе и СРЗ, как и коммунальное благоустройство и очистка портовских организаций и предприятий от социально-чуждого элемента, требует решительных и быстрых мероприятий.

Основным и крупнейшим недостатком в разрешении всех вопросов, связанных с жизнью порта, является несогласованность руководящих работников порта, исходящая в большинстве своем из чисто ведомственных соображений, несмотря на то, что по этому поводу неоднократно давались конкретные указания ГПК и горсоветом.

В процессе агентурной работы по СРЗ на сегодняшний день из числа выявленного социально-чуждого элемента заслуживают особого внимания следующие лица:

1) Сентюрин, 1878 г. рождения, производственный стаж 35 лет, на данном заводе с 1927 года, токарь механического цеха, исключен из партии как троцкист.

2) Коваленко Максим Степанович, котельщик СР завода, работает с 1931 г., исключен в 1929 г. из партии как троцкист.

3) Литвиненко Даниил Иванович, 1877 г. р., производственный стаж 42 года, на данном заводе с 1931 г. С 1903 по 1907 г. меньшевик, затем белый эсер, был в ссылке, бежал в Америку, в СССР вернулся в 1922 г. Об отходе не декларировал.

4) Булатов Николай Петрович, 32 лет, мастер судоремонтного завода. Отец его меньшевик, умер в 1932 году. Сам Булатов Н П. в последнюю чистку исключен из партии, как двурушник, дезорганизатор производства, организатор подачи коллективных рваческих требований. В бытность в партии при снижении суммы партвзносов заявлял, что кончилась грабиловка партвзносов.

5) Кротов Михаил Николаевич, 1884 г. рождения, производственный стаж 35 лет, работает мастером с 1932 г., в прошлом троцкист.

6) Ратман Иван Адольфович, недавно уволился с завода, где был инструктором ФЗУ. Ратман с 1903 по 1906 гг. был в РСДРП, в КП(б)У с 1925 г.. В 1933 г. исключен из партии как двурушник и оппортунист. В данное время проживает в домах портуправления.

7) Лавров Евгений Кононович, 1878 г. рождения, слесарь судоремонтного завода, на заводе с 1921 г. По непроверенным еще точно данным в прошлом эсер или анархист, отбывал ссылку. В 1924 г. вступил в партию, откуда исключен по чистке в 1933 г. за отрыв.

8) Зимин Михаил Иванович, слесарь-инструментальщик, на заводе с 1914 г. По неуточненным данным бывший меньшевик. В 1932 г. встречался с активным троцкистом Полтавским, проводившим тогда антипартийную деятельность в порту.

9) Глазунов Василий Григорьевич, 1898 г. рождения, уроженец Ново-Айдара на Старобельщине. На заводе работает с января 1934 г. Глазунов в прошлом член партии с 1916 г. В 1923 г., работая в продорганах в Донбассе, являлся лидером "рабочей оппозиции" в Артемовске. Был арестован в этом же году при ликвидации антипартийного подполья в Донбассе. Освобожден в 1924 г. в Харькове, в партии не восстанавливался. С тех пор Глазунов работал в разных местах Союза (Западная Сибирь, ДВК, Средняя Азия). Будучи на работе во Владивостоке, высказывал троцкистские настроения.

10) Жулев – мастер завода, производственный стаж 20 лет, на заводе работает с 1932 г. Жулев исключен из партии в 1927 г. за принуждение к половому сожительству работниц в бытность мастером одной из текстильных фабрик Московской области. Отбывал 3-х годичный срок заключения.

11) Муклей Андрей Николаевич – бухгалтер завода, офицер царской и белой армий.

12) Тимошева – табельщица, дочь адмирала, связана с приезжающими ин. моряками.

13) Гвоздецкий – бухгалтер, белый офицер, участник Цетральной Рады.

14) Рафалович – кочегар, выбыл из партии как несогласный с линией партии, подозревается в польшпионаже.

15) Греве – формовщик, немец, связан с родственниками за границей, имел намерение уехать со своим братом, приехавшим оттуда.

16) Ганжела – мастер, в прошлом сотрудник жандармерии.

17) Николаев – юрист, активный церковник тихоновской ориентации, связан с н-р духовенством Мариуполя (Арнаутовым и др.).

Примечание: В отношении ряда вышеуказанных лиц приведенные компрометирующие данные требуют дополнительно тщательной проверки (Тимошева, Рафалович, Ганжела).

Одновременно по заводу учтено до 25 рабочих, проявляющих резко отрицательные настроения, в частности, Травкин, Малюта, Кукуш, отрицательно проявлявшие себя на собрании 10.07. с. г.

Из вышеперечисленных лиц в связи с указанным собранием по своему поведению на собрании (выкрики с мест, отдельные реплики и т. п.) заслуживают внимания такие:

Лавров заявлял среди рабочих: "Сколько мы здесь ни проверяем, все равно ни черта нет, если мы сейчас пойдем контролировать, то уж будем не так проверять". Лавров говорил сидевшему рядом с ним Ващенко: "Здесь без забастовки не обойдется".

Зимин с места поддержал выступление Жулева, крича, что не нужен советский контроль.

Величко (систематически проявляет шовинистические настроения) поддерживал выкриками выступления Жулева и др.

Согласно указаний облуправления НКВД от 17-го июля № 423356 совместно с ТОГПУ продолжаем разработку дела СРЗ, одновременно даны конкретные указания Оперпосту ТОГПУ об усилении освещения разработки вышеуказанных (по линии политпартий, под "учетные лица" взяты в обслуживание Горотделы).

По делу разработки СРЗ нами проводится агентурная работа, в целях установления и вскрытия возможных организационных форм группировок, в том числе и лиц, выступавших с антисоветскими высказываниями на собрании 10-го июля.

Одновременно с этим, согласно указаний ГПК, вместе с администрацией и партийно-профессиональными организациями порта приступлено к очистке порта, в том числе и СРЗ, от социально чуждых элементов.

Подробности о состоянии порта по организациям и предприятиям освещаются в специальных справках.

Приложение: Протоколы Майбороды, Коляды, Костюченко, Комаровского, Кошелева, Михеева, Ищенко и Шехарцова.

Начальник горотдела НКВД *Веселов*

Державний архів Донецької області. – Фп-326, оп. 1, спр. 284, арк. 58-68.

№ 79

Постанова Президії ЦВК СРСР про порядок ведення справ про підготовку чи здійснення терористичних актів

1 грудня 1934 р.

1. Следственным властям – вести дела обвиняемых в подготовке или совершении террористических актов ускоренным порядком.

2. Судебным органам – не задерживать исполнение приговоров о высшей мере наказания из-за ходатайства о помиловании, так как Президиум ЦИК Союза ССР не считает возможным принимать подобные ходатайства к рассмотрению.

3. Органам Наркомвнудела – приводить в исполнение приговоры о высшей мере наказания в отношении преступников названных выше категорий немедленно по вынесении судебных приговоров.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. – М., 1993. – С. 33-34.

№ 80

Постанова ЦВК та РНК РСФРР про внесення змін в діючі карно-процесуальні кодекси союзних республік щодо розгляду справ про терористичні організації і терористичні акти

1 грудня 1934 р.

Внести следующие изменения в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик по расследованию дел о террористических организациях и террористических актах против работников советской власти:

1. Следствие по этим делам заканчивать в срок не более десяти дней.

2. Обвинительное заключение вручать обвиняемым за одни сутки до рассмотрения дела в суде.

3. Дела слушать без участия сторон.

4. Кассационного обжалования приговоров, как и подачи ходатайства о помиловании, не допускать.

5. Приговор о высшей мере наказаний приводить в исполнение незамедлительно по вынесению приговора.

Сборник законодательных и нормативних актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. М., 1993. – С. 33-34.

№ 81

З директиви Прокурора РСФРР про кваліфікацію контрреволюційних виступів та підготовку терактів проти керівників партії та уряду

23 січня 1935 р.

1. Контрреволюционные выступления, одобряющие террористические акты в отношении вождей Партии и советского Правительства, квалифицировать по ст. 58-10 УК РСФСР и соответствующим статьям УК других союзных республик.

2. В тех случаях, когда такие выступления носят организованный характер (группа, обсуждение необходимости совершения терактов над вождями партии и правительства, обработка людей в направлении террора), даже при отсутствии элементов прямой подготовки теракта (подыскания средств, способов, выяснения возможностей и т.п.), надлежит квалифицировать по ст. ст. 58-11, 17-58-8 УК РСФСР и соответствующим статьям УК РСФСР и соответствующим статьям УК других союзных республик с тем, однако, что на такие дела не распространяется Закон от 1 декабря 1934 года в отношении порядка их рассмотрения.

3. По вопросу о подсудности дел по ст. 58-10 руководствоваться следующим:

а) групповые дела по ст. 58-10 УК при наличии достаточных доказательств для рассмотрения в суде направлять в спецколлегии по подсудности;

б) дела в отношении одиночек, обвиняемых в террористической пропаганде и террористических высказываниях, а также и дела групповые, по которым нет достаточных документов, данных для рассмотрения в судах, как правило, направлять для рассмотрения Особым совещаниям при НКВД СССР, что, однако, не исключает передачи этих дел для рассмотрения в спецколлегии, если это вызывается местными условиями.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. – М., 1993. – С. 35-36.

№ 82

З протоколу Особливої наради при НКВС РСФРР про перегляд справи про засудження П.М. Гребенюка та Є.В. Кузнецова

22 квітня, 22 липня 1936 р.

Слушали: Пересмотр дела № 9737 Гребенюка Петра Николаевича Ос. пост. ос. сов. 29/XII-33 г. к заключению в места лиш. свободы, подвед. ОГПУ, сроком на 3 г. (Сузд. тюрьма).

Постановили: Гребенюка Петра Николаевича заключить в исправтрудлагерь сроком на три года.

Слушали. 6. Дело № 9737 о Кузнецове Ефиме Владимировиче 1892 г. р., б. чл. ВКП(б) Ос. сов. от 29.XII-33 г. закл. в места л/свободы, подв. ОГПУ сроком на 3 года. Суздальск. т-ма.

Постановили. По отбытии срока наказания Кузнецова Ефима Владимировича за к/р троцкистскую деятельность заключить в исправтрудлагерь сроком на пять лет.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 20264, т. 2, арк. 500-503.

№ 13

Постанова РНК РСФРР та ЦК ВКП(б) «О порядке производстве арестов»

№ П/27/157 *17 червня 1935 р.*
Цілком таємно

тт. Ягоде, Вышинскому, Ежову,
Мирошникову, Акулову, Сулимову, Крыленко, Калинину.
Обкомам, крайкомам, нац. ЦК, союзным наркоматам.

Совет Народных Комиссаров Союза ССР и Центральный Комитет ВКП(б) постановляют:

1. Во изменение инструкции от 8.V. 1933 г. по всем без исключения делам органы НКВД впредь могут производить лишь с согласия соответствующего прокурора.

2. В случае необходимости произвести арест на месте преступления уполномоченные на это по закону должностные лица из НКВД обязаны о произведенном аресте немедленно сообщить соответствующему прокурору для получения подтверждения.

3. Разрешения на аресты членов ЦИК Союза ССР и ЦИК'ов союзных республик даются лишь по получении органами Прокуратуры и НКВД согласия председателя ЦИК Союза ССР или председателей ЦИК'ов союзных республик, по принадлежности.

Разрешения на аресты руководящих работников наркоматов Союза и союзных республик и приравненных к ним центральных учреждений (начальников управления и заведующих отделами, управляющих трестами и их заместителей, директоров и заместителей директоров промышленных предприятий, совхозов и т. п.), а также состоящих на службе в различных учреждениях инженеров, агрономов, профессоров, врачей, руководителей, ученых учебных и научно-исследовательских учреждений – даются по согласованию с соответствующими Народными Комиссарами.

4. Разрешения на аресты членов и кандидатов ВКП(б) даются по согласованию с секретарями районных, краевых, областных комитетов ВКП(б), ЦК нацкомпартий, по принадлежности, а в отношении коммунистов, руководящие должности в наркоматах Союза и приравненных к ним центральных учреждениях, – по получении на то согласия председателя Комиссии Партийного Контроля.

5. Разрешения на аресты военнослужащих высшего, старшего и среднего начальствующего состава РККА даются по согласованию с Наркомом Обороны.

6. Разрешения на аресты даются в районе районным прокурором, в автономных республиках – прокурорами этих республик, в краях (областях) – краевыми (областными) прокурорами.

По делам о преступлениях на железнодорожном и водном транспорте разрешения на аресты даются участковыми прокурорами, дорожными прокурорами и прокурорами бассейнов по принадлежности, по делам, подсудным Военным Трибуналам, – прокурорами военных округов.

Разрешения на аресты, производимые непосредственно Народными Комиссариатами

Внутренних Дел Союзных Республик, даются Прокурорами этих республик.

Разрешения на аресты, производимые непосредственно Народным Комиссариатом Внутренних дел СССР, даются Прокурором Союза.

Председатель Совета Народных Комиссаров Союза ССР — *В. Молотов*
Секретарь Центрального Комитета ВКП(б) — *И Сталин*

Державний архів Донецької області. – Фп-326, оп. 1, спр. 304, арк. 142.

№ 84

Лист інженера Маріупольського металургійного заводу ім. Ілліча А.Я. Балагури І.В. Сталіну з приводу скасування пільг колишнім червоногвардійцям та червоним партизанам

16 серпня 1936 р

Тов. Сталин

Пришлось почти год ждать, не выступит ли кто из ветеранов с большим именем по вопросу, изложенному ниже. Люди с большим именем ожирели, живут относительно припеваючи и им еще раз пострадать за народ нет охоты.

Все равно, мол, без толку, а я пропаду. Ну что ж. Придется мне пропадать. Все равно жизнь "поломатая".

Лозунги – забота о живом человеке, жить стало веселее.., это не для нас, ветеранов гражданской войны. Забота руководства направлена на молодежь, т. к. молодежь это будущее, она опора, а поэтому для них все. Решение ВЦСПС ("Правда" от 10 апреля) – практическое мероприятие в осуществление этой политики. Постройка санатория для передовиков и т. д. в Сочи – лишний штрих к тому. Мало того, что Вы в своей заботе о живом человеке забыли нас. Вы начали глумиться. Разве не издевательством служит приказ правительства (Г.И. Петровский. Октябрь 35 г.) о ликвидации льгот бывшим красногвардейцам, партизанам, краснознаменцам? Допустим, что законодатель был прав в своей мотивировке "как утративших свое значение". Зачем нужно было ликвидировать "утратившее". Раз льготы утратили свое значение, то они никому не мешают. Зачем же наносить моральное оскорбление, не заслуженное, ветеранам и пачкать свое реноме таким неблаговидным поступком. Очевидно они, льготы, кому-то мешали, или на этом заработала казна пару копеек. Что могли заработать? Буквально гроши – 2-3 миллиона. И это шестидесятимиллиардный бюджет. Даже американская буржуазия и та оказалась благороднее, решив все-таки выплатить ветеранам бонус. Разве люди, отдавшие свое здоровье за власть Советов, могут угнаться за молодыми, не нюхавшими пороху гражданской войны? Нет, не могут. Правда, группа ленинградских партизан решила так: не дали ордена за настоящие подвиги, то, может быть, дадут за модный подвиг, и двинули в пеший переход (и это со своим подорванным здоровьем) в Москву за орденами. Такова сила льгот. И... опоздали. Получили благодарность от т. Калинина. Я не против того, чтобы раздачей орденов, пышными букетами и раздачей других материальных благ создавать стимулы к росту нашего хозяйства. Раз можно, то почему же не раздавать при наличии такой зажиточности. Но зачем же у ветеранов отнимать копейки. Они занимают плохо оплачиваемые должности, и льготы служили им немалым подспорьем в бюджете. Скидки за коммунальные услуги давали в среднем до 30 рублей в месяц. Дети в школах лишены бесплат-

ных завтраков. Отнято право пользоваться бесплатно транспортом. В Москве лишили красноармейцев права заходить с передней площадки. Пусть нам выдавливают последние кишки в очередях. Скорее подохнем во славу чиновников. Нашим инвалидам, старикам, сиротам наравне с прочими - в собесе. Ведь подобного примера издевательства еще не было в истории. Единственное, чего я хотел бы, чтобы люди, добившиеся ликвидации льгот, а эти люди, безусловно, не нюхали пороху, не были в лапах смерти, стали бы внезапно инвалидами и наравне с прочими пошли в собес. Там бы они, собаки, узнали, что значит жизнь человека, утратившего здоровье. Допустим, что льготы были большим расходом для госсундука. Но ветеранов-то с каждым годом становится все меньше и меньше. Ведь благодаря такому исключительному невниманию и оскорблению они дохнут все больше, и могла бы казна еще десяток лет потерпеть такой расход. Вы можете за такое грубое письмо превратить меня в ничто, но поверьте, что на фоне роста нашего хозяйства, на фоне раздачи орденов и пр. факт отнятия у ветеранов копейки выглядит жалким поступком и не к лицу вождю. Историю ведь не обманешь.

т. Сталин

Вношу предложение:

Приговор над осужденными к расстрелу задержать до тех пор, пока Вы будете жить. Таким образом, все единомышленники их будут обезоружены. Член партии 18 г. Ветеран-красноармеец-инженер завода им. Ильича, Мариуполь. 16.08.36 г.

А. Балагура

Державний архів Донецької області. – Фп. 19, оп. 1, спр. 1183, арк. 18, 19, 25, 27.

№ 85

Довідка Донецького обкому ЛКСМУ про незадовільну роботу завкому комсомолу Старомакіївського коксохімзаводу по підбору кадрів, викриттю «шкідників» та родичів «ворогів народу»

*Не раніше вересня 1936 р.**
Таємно

Колосов С.А. – работает секретарем с 10.01.36 года на оплате директора завода.

На заводе 119 комсомольцев, 428 человек молодежи.

Отец его живет в Западной области. Единоличник, в колхоз не вступал, почему? Он не мог на это ответить. Работает очень слабо, нерешительный в разоблачении врагов на заводе, зная факты, имея сигналы, на них решительно не реагирует, имеет под сомнением людей из актива комсомола, но ничего по существу не принимает к очищению от таких людей.

Так: Несетеренко – член завкома, начальника охраны, характеристика ему дается такая: "что на него можно положиться, если он будет работать". Лентяй, имеет предупреждение за бездействие в оборонной работе, пьянствует. Имеются частые случаи, когда на заводе проходят без пропусков случайные люди, мер никаких не принято.

Осадчая – член завкома, зав. отделом кадров завода, работает слабо, на острые вопросы не обращает внимания.

Якименко – член комитета, не проверен, имеются сигналы, что он скрывает от организации, что его отец раскулачен и сослан.

Лахварь – комсорг транспортного цеха, вызывает сомнение, шкурник, занимается само-

* Датується за змістом документу.

премированием, пьянствует, имеет выговор за развал КСМ работы. В цехе требует, чтобы ему как машинисту платили больше, потому что он комсорг.

Суркова – комсорг Главной конторы, отец ее бывший торговец, она исключена из техникума, как дочь торговца, от комсомольской организации это скрывает.

Задорожний – комсомолец, дежурный электростанции завода, крупный кулак, скрывает от комсомольской организации. В комсомоле ничего не делает.

Писарев – комсомолец, сын арендатора.

Синюк – комсомолец, инженер, нач. смолоразгонного цеха. По национальности поляк. Был в комсомоле пропагандистом, где его родные, никому не говорит.

Этот самый Синюк приказывал комсомольцу Глебову: "что бы в нашем цехе не случилось, ты смотри, никому не говори"*.

Об этом знает секретарь с марта 1936 г., но ничего по разоблачению Синюка не делает. У Синюка были обнаружены книжки, где было написано "Да здравствует логинская политика".

Ильин – комсомолец, смен. пом. нач. цеха, у которого дядя в Румынии, крупный военный работник, он с ним держит связь. Одно время он заявлял – это знает и Колосов: "что если бы меня пустили, поехал бы к нему за границу"*.

Соболенко – комсомолец, сменный пом. нач. Смолоразгонного цеха. Всем известно, что он проводит вредительские дела, разливает хим. продукт, выпущено в балку 15 тонн бензола.

В сентябре 1936 года был пожар в цехе и когда этому Соболенко сообщили, он отвечал: "Пусть горит, это дело не мое, я в отпуске".

Об этом знал т. Артюшин, член партии, но никому не говорил.

В учкомбинате был преподаватель некий Шиллер – немец, оказался немецким фашистом и пропагандировал фашизм среди учащихся. Шиллер исключен из партии, но остается до сих пор в заводе.

Райхман – был комсомольским пропагандистом и комсоргом коксового цеха. На политшколе говорил: "Троцкий имеет революционные заслуги". Исключен из комсорга как троцкист. Сейчас продолжает работать газовым мастером*.

Все эти факты среди комсомольцев до сих пор не обсуждали и мер решительных не принято.

Такие факты, как: главный механик завода Базаров выводит механизмы из строя, выпускает из ремонта недоделанные механизмы, не укрепляет газовые трубы, что угрожает взрыву.

Директор завода Молодцов вместо того, чтобы его разоблачить, под видом отпуска освободил его из завода.

В качестве нач. цеха на завод принят Сопира, который исключен из партии на Мушкетовском заводе за троцкизм, но сбежал оттуда и уже партбилет у него отобрали в Макеевке.

Молодцов знает и его держит, заявляя: "некем заменить, нет людей".

В качестве нач. мех. цеха принят Тяпкин, исключенный из рядов комсомола, и был под судом за саботаж стахановских методов работы, прибыл из Макстроя.

Коммерческий директор Савченко занимается воровством, самоснабжением, расхищением государственной собственности, продает частным образом заводской кокс, он исключен из партии, но продолжает работать.

В заводе имеется 21 исключенный из комсомола за серьезные политические проступки, но наблюдения за ними нет*.

Зав. сектором первичных КСМ
организаций отдела раб.
молодежи ОК ЛКСМУ — *Ф. Бабков*

Державний архів Донецької області. – Ф. 424п, оп. 1а, спр. 371, арк. 56-57.

* Підкреслено в оригіналі.

№ 86

Доповідна записка Мар'їнського райкому ЛКСМУ Донецькому обкому ЛКСМУ про викриття та виключення з комсомолу троцькістів та націоналістів

1936 р.
Цілком таємно

За 1936 год райкомом ЛКСМ и органами НКВД разоблачены следующие троцкистские подсобники и националисты:

1. Гончаренко Иван Андреевич, работавший в Александровской НСШ преподавателем украинского языка, он же был 2 года пропагандистом комсомольской политшколы по истории ВКП(б), разоблачен органами НКВД как контрреволюционер, который распространял запрещенную контрреволюционную литературу, а также распространял разные контрреволюционные анекдоты.

Райком ЛКСМУ исключил его из членов ЛКСМУ, провел два закрытых комсомольских собрания в Александровской комсомольской организации для извлечения уроков.

Сейчас Гончаренко И.А. арестован и осужден, как контрреволюционер.

2. Виноградов работал в Богояленской МТС агрономом, был принят первичной комсомольской организацией Богояленской МТС в члены ЛКСМУ, который был послан на курсы по повышению квалификации в Луганский с/х институт, там же собрал группу молодежи, организовывая ее в защиту фашиста Троцкого, а также пытался доказать революционную заслугу Троцкого.

3. Шульга С.П. и Молчанов И.Ф. -- студенты 3-го курса Донецкого зоотехникума, исключены из членов ЛКСМУ Лисичанским горкомом ЛКСМУ, как пособники троцкистов, которые, будучи на практике в совхозе "Спорный", на собрании рабочей молодежи рассказывали историю Троцкого, его "гениальную" заслугу перед советской властью, и что Троцкий очень много сделал для того, чтобы захватить диктатуру пролетариата.

Молчанов и Шульга разоблачены, как подсобники троцкистов, исключены из комсомола первичной организации, а также исключены из техникума.

Нужно отметить, что райком ЛКСМУ не бдительно отнесся к проверке их контрреволюционной работы, фактом является то, что на бюро райкома ЛКСМУ от 26/XII-36 года вынесено решение, в котором пыталось взять Молчанова и Шульгу под защиту.

Бюро райкома ЛКСМУ в своем решении от 10/II-37 года отменило это решение и указало на небдительность секретаря райкома ЛКСМУ тов. Любецкого, который проверял Шульгу и Молчанова поверхностно.

4. Белко Николай Филиппович ранее был в комсомоле, исключен из комсомола Марьинским ЛКСМУ как националист, который сознательно пользовался запрещенными учебниками Грушевского и доказывал, что учебник Грушевского является самым популярным, несмотря на то, что комсомольское собрание завода разъяснило ему политическую ошибку.

Белко Н.Ф. находится под следствием органов НКВД.

Секретарь РК ЛКСМУ *Подпись (Любецкий)*

Державний архів Донецької області. Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 24-25.

№ 87

З протоколу засідання бюро Донецького обкому КП(б)У про виключення з членів партії директора Маріупольського заводу «Кокс» М.І. Гончарова як посібника контрреволюціонерам

22 січня 1937 р.

Член партии с 1917 г., русский, директор завода "Кокс" № 25 в Мариуполе.

Сейчас нигде не работает.

Мариупольский ГПК 9 сентября 1936 г. отметил:

Допускал засоренность ряда командных должностей троцкистскими и социально чуждыми элементами. Одноробов (бывший член партии, исключен как двурушник), Бакулин-Сытник исключен, как троцкист (присланный трестом на должность зам. директора).

Начальник планового отдела служил у белых, гл. бухгалтер служил у белых…

Гончаров сдал партбилет. Решение горпарткома считать неправильным.

Постановили:

Исключить Гончарова Н.И. из членов партии как двурушника-пособника контрреволюционера-троцкиста Логинова.

Державний архів Донецької області. – Ф.п-326. оп. 1. спр. 880. арк. 23.

№ 88

Довідка Донецького обкому ЛКСМУ про незадовільну роботу комсомольської організації Старо-Єнакієвського коксохімзаводу з питань боротьби з «шкідництвом» на заводі

Не раніше січня 1937 р.[*]
Цілком таємно.

т. Ерусалимский А.А. – работает освобожденным секретарем комитета с 28.08.36 года на складе заводоуправления, на руководящей комсомольской работе всего 6-7 месяцев. Комсомольцев в организации 106 человек, молодежи 312.

В проверке выяснилось, что Ерусалимский, секретарь комитета комсомола, знает, с кем он работает, что они из себя представляют.

По заявлению Ерусалимского, что член комитета, он же комсорг химического цеха тов. Красников работает хорошо, не вызывает никаких сомнений в политической борьбе с врагами народа, а в самом деле он политически неустойчив, нет решительности вести борьбу с вредителями, отсутствует самокритика в организации.

В хим. цеху долго орудовали враги – троцкисты, присланные Логиновым, – Митриев, Пушин, которые совершили ряд аварий, в январе месяце 1937 года с вредительской целью было выпущено масло 15 тонн из агрегатов, этим самым расстроили работу цеха на продолжительное время. Аварии электрических установок – этим самым выводились из строя отдельные агрегаты, газопроводы не чистились, не ремонтировались больше двух лет, а это угрожало взрыву, и ряд других аварий, которые не обсуждались среди комсомольцев даже после того, как была вскрыта вредительская группа.

[*] Датується за змістом документу.

Член комитета комсорг коксового цеха тов. Гелентина работает плохо, в этом цехе очень много аварий, вредительские действия вывели из строя 5 батарей коксовых печей и ряд аварий, а комсомольская организация во главе с комсоргом до сих пор не обсуждала и не извлекала никаких уроков.

До августа месяца 1936 года после Девенчука, который был снят с работы секретаря комитета комсомола и исключен за прямую связь с польскими фашистами, после него была посажена горкомом комсомола Кочкина. В октябре месяце было выявлено, что у Кочкиной отец и брат троцкисты, сама Кочкина знала, он скрывала от организации, после чего горкомом была отпущена с работы и снята с учета в другой район.

По заявлению Ерусалимского, что комсорг главной конторы тов. Досковский работает зав. сбытом химпродукции, в котором он не уверен в его благонадежности и не знает его политического лица, но до сих пор никаких мер не принял в проверке тов. Досковского.

Зав. сектором первичных комсомольских организаций
отдела рабочей молодежи ЛКСМУ *Ф. Бабков*

Державний архів Донецької області. – Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 11.

№ 89

Із звіту Макіївського міськкому КП(б)У про викриття та виключення із членів партії контрреволюціонерів

1 лютого 1937 р.

Макеевская парторганизация разоблачила и изгнала из своих рядов 15 человек врагов партии, пробравшихся в ряды ВКП(б), получивших новые партбилеты:

1. Воробей А.И. (завод имени Кирова) – троцкист.
2. Гончаров В.Н. (завод им. Куйбышева) – двурушник, троцкист.
3. Денисов А.Т. (шахта "Холодная Балка") – проводил контрреволюционную агитацию.
4. Зеленин В.Е. (завод им. Кирова) – проводил контрреволюционную пропаганду.
5. Иванов А.С. (завод им. Кирова) – двурушник, перерожденец.
6. Крысин Н.А. (шахта "Капитальная-Совуголь") – контрреволюционер, троцкист.
7. Левченко Л.М. (Щегловская школа) – двурушник, троцкист.
8. Ларин-Артюшин К.А. (химзавод № 5) – двурушник, пособник ведения контрреволюционной работы.
9. Матюшин И.В. (завод им. Кирова) – проводил контрреволюционные разговоры.
10. Наумчик А.Ф. (совхоз "Незаможник").
11. Рожкова В.У. (шахта № 1 Щегловка) – покровительница меньшевистской контрреволюционной организации.
12. Тимофеев А.Я. (горкомхоз) – троцкист, двурушник.
13. Третьяк И.Д. (завод им. Кирова) – проводил контрреволюционную пропаганду, избивал рабочих и разваливал труддисциплину на производстве.
14. Чесноков В.А (трест "Совуголь") – двурушник, не изживший троцкистских взглядов.
15. Вигдергауз (зам. редактора газ. "Макеевский рабочий") – двурушник, троцкист.

Державний архів Донецької області. Фп-79, оп. 1, спр. 81 а, арк. 21-22.

№ 90

Повідомлення транспортного відділу Управління державної безпеки ст. Волноваха Волноваському райкому партії про «антипартійні розмови» робітників під час судового процесу над троцькістсько-зінов'євською організацією

3 лютого 1937 р.
Цілком таємно.

ОПТОУГБ ст. Волноваха сообщает, что член ВКП(б) с 1932 года зав. пекарней ж. д. орс Делов Федор Захарович в период судебного процесса над троцкистско-зиновьевской бандой в беседе с рабочим пекарни допустил антипартийные разговоры, по сути выражал солидарность к означенной презренной банде.

Следственными материалами факт антипартийных действий Делова характеризуется в следующем виде.

Из показаний гр-на Хаджинова Дмитрия Федоровича, члена ВЛКСМ с 1932 года, видно, что в августе м-це во дворе пекарни среди рабочих во время передачи по радио о вынесении приговора Зиновьеву, Каменеву и др. о расстреле присутствовавший Делов заявил:

"…разве таких людей расстреляют, как Зиновьев и Каменев. Если бы нас с вами, то давно бы расстреляли без разговоров".

На вопрос Хаджинова к Делову, почему он так думает, Делов вторично ответил:

"…если бы нас с тобой, то давно уже расстреляли, а их не расстреляют".

Хаджинов указанный факт, кроме показаний, подтвердил и на очной ставке. Кроме Хаджинова данный факт подтверждается свидетелем Войтенко Павлом Филипповичем.

Из показаний гр-на Квашина Степана Митрофановича устанавливается, что в тот же период времени, когда он, Квашин, читал газету о приговоре к расстрелу троцкистско-зиновьевской банды, то Делов, проходя по двору, на обращение к нему одного из рабочих о том, что в газете объявлен приговор о расстреле, сказал:

"…что нас с тобой скорее расстреляют".

Квашин также этот факт подтвердил и на очной ставке с Деловым.

По существу обвинения Делов на допросе категорически отрицает подобные разговоры, заявляя о том, что Хаджинов и Войтенко ложно на него показывают на почве личных счетов, однако взаимоотношения по его заявлению с Квашиным у него нормальные и при очной ставке с Квашиным Делов признал, что он действительно говорил "… что их не так скоро расстреляют", но это было сказано якобы шутя.

Со своей стороны считаю, что со стороны Делова перечисленные выше факты антипартийных разговоров среди рабочих имели место и в достаточной степени подтверждены.

Кроме этого необходимо отметить, что о действиях Делова первичной парторганизации было известно, однако в вопросе исключения его из партии этому делу нужного партийного значения придано не было и, хуже того, вопрос по указанным материалам совсем не разбирался.

Прошу принять соответствующие меры партийного порядка.

Нач. О/П ТОУГБ ст. Волноваха лейтенант госбезопасности *(Бобылев)*

Державний архів Донецької області. – Фп-577, оп. 1, спр. 151, арк. 6-7.

№ 91

Повідомлення транспортного відділу УДБ ст. Волноваха Волноваському райкому партії про необхідність очищення об'єктів залізниці від класово ненадійних працівників

10 лютого 1937 р.
Цілком таємно.

Вопрос очистки транспорта от классово чуждого элемента, главным образом связанного с движением поездов и находящегося на объектах, имеющих серьезное экономическое и стратегическое значение, обстоит неблагополучно. Так, например, на таком серьезном объекте как водокачка "Лесничество" из имеющегося там штата в качестве пом. машиниста работал Дараган Семен Иванович (нами арестован за троцкистскую деятельность), в настоящее время работает Садченко П.Н., махновец, и Стаховский В.Д., лишенный права голоса, братья которого высланы за пределы УССР.

Не лучше дело обстоит и по другим службам. Так например, башмачник ст. Волноваха Бова Ф.Ф., выходец из крупной кулацкой семьи, кондуктор Леонидов Ф.Л., кулак, отец и два брата его судимы за воровство колхозных лошадей и бандитизм осуждены по 10 лет каждый, главный кондуктор Ефименко Т.И., в прошлом крупный кулак, лишен права голоса, Гаравай А.И., конторщик НЖД, в прошлом сын крупного кулака, лишался избирательных прав, отец состоял при гетьмане в организации хлеборобов-собственников, брат служил у гайдамаков, приходорасходчик материального склада Карнаух А.И., сын крупного кулака, отец которого в 1931 г. лишен избирательных прав. Сам Карнаух в 1934 г. работая в тыловом отделении при ст. Авдеевка, за злоупотребления был уволен.

Кочегар электростанции Сахаров Сергей Иг., в прошлом кулак, раскулачен, лишен избирательных прав, занимался торговлей, техник по древонасаждению. Никитенко Д.Ф., сын крупного кулака, лишенный права голоса.

Ремрабочий Савин В.П., сын крупного кулака, в 1932 г. при раскулачивании хозяйства из села скрылся.

Необходимо отметить, что хозяйственники не только слабо занимаются вопросами очистки своих предприятий от классово чуждых и ненадежных людей, но наоборот, зачастую прием людей на работу, связанную главным образом с движением поездов, не согласовывают с органами НКВД, нарушают в этой части приказ НКПС (по секретной линии) и в результате чего на транспорт имеет возможность пролазить ненадежный, преступный элемент.

По этому вопросу прошу оказать партийное воздействие на соответствующую администрацию.

Нач. О/П ТОУГБ ст. Волноваха лейтенант госбезопасности *(Бобылев)*

Державний архів Донецької області. – Фп-577, оп. 1, апр. 151, арк. 15.

№ 92

Інформація Артемівського міського партійного комітету міськвідділу НКВС про «антирадянські» висловлювання робітників та службовців

14 лютого 1937 р.

Артемовский ГПК направляет вам материалы с характерными выступлениями коммунистов на партийных собраниях:

1. Зайченко, Уманцев ведут среди колхозников Прасковеевки контрреволюционную работу (выступление тов. Эстерлейда).

2. Учитель Трофименко ведет разлагательскую контрреволюционную работу, срывает работу в школе, антисоветски воспитывает детей, об этом мы сообщали в Нарообраз, но мер никаких не принято (выступление тов. Колесникова).

3. Бабенко – кулак, враг, работает в колхозе "12-ти річчя Жовтня" – Ямского с.с. зав. хатой лаборатории, сам выходец из помещиков, среди колхозников ведет антисоветские, контрреволюционные разговоры, восхваляет Троцкого. Его сын работает в колхозе шофером, уже несколько раз разбивал колхозную машину (выступление тов. Бакуменко).

4. Смирнов работает начальником в депо Часов-Ярских карьеров, контрреволюционно настроен против совласти, среди рабочих отражает антисоветские, контрреволюционные настроения (выступление тов. Слипенко).

5. У нас в с. Николаевке колхозники начали подавать заявление о выходе из колхоза, причем, эти заявления стали поступать от многих колхозников, когда мы рассмотрели, то все эти заявления написаны одной рукой, как выяснилось, все эти заявления пишет техник, работает он на ВРП ст. Соль, агитирует колхозников о выходе из колхоза (выступление тов. Тульгука).

6. У нас на шахте работает Чередниченко, на шахте он ведет вредительскую работу, об этом я также говорил еще на предыдущем собрании, однако мер никаких не приняли, наоборот, на второй день Чередниченко уже знал, что я о нем говорил (выступление тов. Погорелова).

7. Мы несколько раз на партсобрании указывали о засоренности нашего завода такими врагами, как Луценко, Эфес, Вишневецкий. Этот Эфес последнее время особенно активно проводит свою контрреволюционную работу, привез из Москвы фашистскую газету, литературу и давал читать сотрудникам (выступление Любарского – завод Х-й годовщ. Окт.)

8. На заводе им. Орджоникидзе мастер Долженко друг контрреволюционера, арестованного Штецера, как видно, продолжает контрреволюционную работу своего друга, отремонтировал газопроводы так, что весь газ выходит не на улицу, а в цех, от которого могут удушиться рабочие (выступление тов. Шеховцова).

9. Зализняк – бывший член партии, работает сейчас в тресте стройматериалов, контрреволюционно настроен, среди рабочих и служащих отражает антисоветские контрреволюционные разговоры, нанося оскорбления по адресу т. Сталина и восхваляет Троцкого (выступление т. Овчаренко).

10. Малицкий – сын подрядчика, его отец выдавал коммунистов немцам, которых немцы потом расстреливали, а сейчас он работает в пожарной команде завода № 1 (выступление тов. Козак).

11. Удовенко – работая на заводе № 1, проявляет антисоветские настроения, заявляет среди рабочих, что, мол, раньше жилось лучше, чем теперь (выступление т. Бойцева).

12. Лыганов – работает на трубном заводе, подозрительный человек, поломал пресс, повесил черный флаг (выступление тов. Засухи).

13. Коммунист Мельникова говорит: троцкист Кувшиков, который вернулся из ссылки, сказал, что "я отмщу члену правительства Зиньковой за то, что она говорила, чтобы меня не принимали на шахту". Коммунист Кальченко говорит, что рабочий бурильщик Орлов его друг. Вместе с Кувшиковым распивали спиртные напитки в шахте и на дому.

14. Дмитрюшенко, что Вишневецкий, работает парикмахером на заводе № 2, заявляет: "Если бы Троцкий вернулся в СССР, вы бы не годились ему сапоги чистить".

15. В гараже, где заведует коммунист Крохмалев, проглядели, что несколько раз изорваны портреты тов. Сталина (завод № 2).

16. Кулак Мартынов, судившийся за контрреволюционную работу, говорит среди рабочих: "5-10-1937 г. будут выдавать карточки на хлеб, т.к. хлеба в стране нет. В Москве, как в столице, рабочих нет, там барствуют за счет рабочего класса, а мы страдаем (завод № 2).

17. Член партии Шалашный разрешил читать газету и разъяснять рабочему, 3 месяца тому прибывшему из тюрьмы (завод № 2).

18. Тов. Небогатый в своем выступлении заявил: "У нас в цеху работает начальником

некий баптист, заявляя, – какая разница, что раньше, что теперь, все равно голод, нищета. (завод X-й годовщины).

19. Недавно одна учительница 2-го класса нашла у себя в коридоре записку такого содержания "долой Сталина, дайте волю народу" (нач. и сред. школы).

20. Рабочий Качевский заявляет, что по новой Конституции коммунисты отдают религию назад народу (завод "Победа труда").

21. Рабочий Гавриличенко сказал, что Советская власть почувствовала себя слабой, стала делать много героев. Теперь он работает зав. карьерами ст. Деконская (шахта Володарского).

22. Иотенко в своем выступлении говорит: "Мы на своем заводе тоже имеем вредительство, за последнее время наши агрегаты часто выходят из строя, вчера на ленте поймали совершенно чистый кусок железа: как он попал, мы до сих пор не знаем". А это могло вызвать крупную аварию (завод им. Орджоникидзе).

23. Наши склады сырья так устроены, что дают возможность врагу свободно проводить свою вредительскую работу тем, что он бросает в сырье железо, камни и этим выводят механизмы из строя (завод им. Орджоникидзе).

24. Захарин говорит, что вот придут немцы, то будут в первую очередь резать коммунистов (завод им. Орджоникидзе).

25. Работница Кононцева по поводу убийства тов. Прониной говорит: пусть побольше убивают, меньше будет таких (швейная фабрика).

26. Нач. маккомбината подозрительный человек, в милицию забрали 2-х типов, он каждый день ходит и ходатайствует, чтобы их освободили, собирает подписи, приносит им деньги (милиция).

27. Директор гипсового завода Левит рассказывает контрреволюционные анекдоты о сталинской конституции, сам Левит бывш. крупный торговец в Артемовске и работает директором этого завода, парторганизация об этом знала и мер не принимала.

28. Нестеровский, Демченко сами из кулаков, антисоветски настроены, всегда отражают недовольствия политикой партии на селе в области хлебозаготовок и т. д. (Союзмука).

29. Рабочий Озеров вел разговоры, что будут переписывать безработных женщин и им не будут давать хлеба (завод им. Чубаря).

Инструктор Артемовского ГПК *(Логов)*

Державний архів Донецької області. – Фп-17. оп. 1. спр. 449, арк. 6-7.

№ 93

Доповідна записка Снєжнянського райкому ЛКСМУ Донецькому обкому комсомолу про розкриття та виключення з комсомолу троцькістів та контрреволюціонерів

Не раніше 20 березня 1937 р.[*]
Таємно.

Секретарю Донецкого ОК ЛКСМУ
Тов. Татарникову

Согласно вашего письма от 20.03.37 г. за № 189 (с экзм. № 26) сообщаем в докладной записке о разоблаченных троцкистских-вредительских элементах и их пособников в Снежнянской райКСМ организации в 1936 году и в 1-м квартале 1937 года.

[*] Датується за змістом документу.

В ПСШ ш. 18 им. Сталина в сентябре месяце 1936 года обнаружен нами альбом, а после органами НКВД другие документы у ученицы IX-го класса, бывшего члена ЛКСМУ Данильченко с контрреволюционным содержанием, высказывалась против вождей нашей партии и правительства, злорадствовала по случаю злодейского убийства тов. Кирова, сожалела над бандой убийц Зиновьева, Каменева.

После дополнительного расследования НКВД оказалось, что с Данильченко, через другую ученицу, ее подругу, тоже комсомолка Луговая, отец которой находится за границей, влиял и руководил ними для организации контрреволюционной работы в школе и среди молодежи. Связь эта была установлена письменно, всякими условными изречениями, а также через местных фашистских агентов, через группу Байера и другой сволочи.

После того, как эти два лица были нами исключены из рядов ЛКСМУ и арестованы органами НКВД, мы вскрыли целый ряд контрреволюционных элементов, мы исключили из рядов ЛКСМУ Гончарова, ученика, бывший руководитель организации пиратов школы 1932-33 годов, составлявший контрреволюционные стихи, анекдоты, дезорганизатор массы.

Установлено, что Коваленко, член ЛКСМУ, учитель по истории завез контрреволюционную литературу в школу по заданию бывшего Зав. Гор. ОНО Репьяха.

Установлено, что брат Луговой – бывший секретарь КСМ комитета, окончивший школу в 1935 году, также держал связь со своим отцом и этой группой, ведя антисоветскую работу, вследствие чего КСМ организация школы была в полном развале. Созданная бригада РПК и РК ЛКСМУ по обследованию школы установила полное укрывательство всех безобразий в школе со стороны бывшего директора школы Максименко, за что он исключен из радов КП(б)У.

Неоднократные наши настаивания перед РайОНО (зав. РайОНО тов. Омельяненко) о немедленном отстранении Коваленко с работы историка не увенчались успехом. Сейчас выясняем дополнительно о Коваленко, нет ли за ним ничего больше, кроме привоза троцкистской литературы, после чего поставим вопрос о возможности пребывания в рядах ЛКСМУ.

Руководство КСМ организации нами укреплено, также руководство Ю.П.

На самой шахте № 18 им. Сталина изгнаны нами из рядов ЛКСМУ троцкистские элементы (секретарем комитета был Бузанов) в ноябре месяце 1936 года, такие как Ширкин – бывший комсомолец КСМ организации ш. 15 н/района, всегда готовился к занятиям политКСМ школ только по троцкистской литературе, распределял роли между своими сообщниками, как и кто во главе с ним должен давать контратаку пропагандисту, т. е., выступать с троцкистскими трактовками.

О Ширкине знал другой член комсомола Бондаренко, бывший комсорг механического цеха ш. 18, с которым Ширкин делился, и друг другу рассказывали контрреволюционные вещи.

С Ширкиным был очень близко знаком Бузанов, которому, когда стало известно об этом, послал на квартиру с обыском к Ширкину Войтилевича, оказавшийся одним из лиц также державший связь с контрреволюционной группой Байера.

Войтилевич был лично рекомендован Бузановым на курсы рабочих пропагандистов. Короче говоря, эти элементы использовали Бузанова как слепое существо, он им пособничал, а они творили свои гнусные дела. Бузанов исключен нами из рядов ЛКСМУ, вопрос о его партийности решается в РПК.

Кроме того, органами НКВД с ш. 18 им. Сталина изъята одна фашистская немецкая группа молодежи во главе с Байером, о ее методах контрреволюционной работы нам неизвестно.

Нами утвержден, а собранием избран секретарем КСМ комитета этой шахты тов. Венгерчук Ф., который, правда с трудом, но начинает постепенно исправлять положение дел, допущенное Бузановым.

В НСШ ш. № 18 работал комсорг некий Саенко, он же преподаватель истории. Когда был арестован отец ученика этой школы, член ЛКСМУ – Яук за фашистскую работу на шахте, Саенко всячески поддерживал этого ученика, прикрывал его, ученик Яук с ним делился, рас-

сказывал ему, как он помогал своему отцу собирать собрания, слушал их разговоры, кое-что знал о их планах, но Саенко об этом молчал, наоборот научал его никому не говорить даже в НКВД не говорить под предлогом того, что он маленький: "тебя судить не будут, молчать будешь, бить тебя не будут, ты же маленький".

Когда присмотрелись ближе, оказалось, что Саенко на уроках протаскивал троцкистские трактовки, националистические настроения и открыто даже на одном из уроков высказался по адресу НКВД.

Мы, конечно, Саенко и Яука из рядов ЛКСМУ исключили, избрали нового комсорга школы, послан РайОНО – нового историка, директор – член ЛКСМУ, укрепили учителями школу и т.д.

О школе на ш. 8 мы вас информировали специальной политинформзапиской еще 26.01.37 (за № 08).

Для того, чтобы не повторяться в данной докладной, напоминаем, что о контрреволюционных вылазках мы вас информировали регулярно как то:

1) 02.09.36 г. "о ходе проработки по КСМ организациям о троцкистско-зиновьевском контрреволюционном блоке".

2) 10.36 г. "о бывшем комсорге колхоза "Нове життя" Желновач Е.

3) 17.09. 36 г. за № 59 о ПСШ ш. 18 им. Сталина.

4) Информ сводка от 31.10.36 г..

5) Информ сводка от 16.03.37 г. за № 26.

6) Информ сводка от 16.03.37 г. за № 27. Прилагаю два списка по форме, присланной ОК'а ЛКСМУ (форма № 1 и 3).

В первом списке – 14 человек. Во втором – 8 человек. Всего на 22 человека.

Секретарь Снежнянского РК ЛКСМУ *(Розентул)*

Державний архів Донецької області. – Ф.п-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 50-53.

№ 94

Довідка Донецького обкому ЛКСМУ про незадовільну роботу комсомольської організації Маріупольського коксового заводу в організації політичного навчання та викритті «шкідництва»

23 березня.
Цілком таємно.

Якименко П.К. – работает на производстве дежурным электриком, по совместительству секретарь комитета комсомола, секретарем работает с 10.10.35 г.

В организации 18 человек комсомольцев и 90 человек молодежи.

В проверке выяснилось, что в течение 1936 года комсомольцы, которыми руководит т. Якименко, нигде не учились, из 2-х организованных комсомольских политшкол одна школа по истории партии, и по существу она еще не приступила к занятиям, за 7 месяцев сменилось 7 пропагандистов. Школа политической грамоты, которой руководит сам секретарь т. Якименко, занятия систематически срывает, а Якименко сам нигде не учится, несмотря на то, что малограмотный.

Из 90 человек молодежи, работающих на заводе, среди них 35% присланных из лагерей НКВД работать на этот завод. Вся эта молодежь предоставлена сама себе, среди них частые пьянки, случаи хулиганства, распущенность, так, например, из 12-ти присланных девушек, которые когда-то судились, как нарушители, а сейчас работают на заводе, из них 4 девушки

занимаются проституцией. Есть случаи антисоветского выступления, так, например, Иванова, ранее в ссылке, в общежитии, во время беседы представителю проф. организации заявила: "Пускай начнется война, мы вам покажем". Все эти факты комсомольская организация не обсуждала, не приняла никаких мер по улучшению работы среди молодежи, живущей в общежитии, и, особенно среди молодежи, присланной из лагерей НКВД.

Руководство комитета комсомола прошло мимо такого факта, когда на заводе начальник строительства Лукьянов по-вредительски выстроил 4 коксовых печи, которые систематически дают некачественный кокс. О вредительском строительстве этих печей не раз заявляли рабочие, комсомольцы, но меры со стороны комсомольских, профсоюзных организаций не приняты и даже не обсуждались на комсомольских и рабочих собраниях.

Все эти факты свидетельствуют о том, что комсомольская организация находилась в запущенном состоянии, большая вина плохой работы ложится на секретаря комитета комсомола Якименко, но не в меньшей мере должен нести вину райком комсомола, который в течение года не руководил, не контролировал работу комсомольской организации.

Зав. сектором первичных КСМ
организаций отдела рабочей молодежи *Ф. Бабков*

Державний архів Донецької області. – Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 10.

№ 95

Доповідна записка Ольгинського* райкому ЛКСМУ Донецькому обкому ЛКСМУ про викриття та виключення з комсомолу контрреволюціонерів та троцькістів

*3 квітня 1937 р.***

По Ольгинскому району за 1936 год и 1-й квартал 1937 года.

1. Мутерко А.А., мужчина, украинец, рождения 1914 г., образование среднее, происхождение из крестьян-бедняков, КСМ стаж 1934 г., КСМ билет № 059302, работал историком в Еленовской СШ. Сейчас работает там же математиком, исключен из комсомола за несогласие с политикой партии. Несогласие выявилось в следующем: "Неправильно, что партия построила метрополитен, который стоит больше одного миллиарда рублей. Лучше было б дать тысяче колхозам по миллиону рублей для пополнення товарных ферм, что ликвидация карточной системы "фактически не повышает, а понижает зарплату рабочим". На бюро заявил: я с политикой партии согласен, однако мясо в Донбассе должно быть дешевле". Эти трактовки он проводил среди б/партийных учителей. По решению бюро РК ЛКСМУ районо он снят с преподавания истории в школе.

2. Судомко В.Н. работал директором в селе Владимировка, где и сейчас работает в качестве директора НСШ, год рождения 1914, КСМ стаж 1927 г., КСМ билет № _____, по происхождению не выяснено.

Троцкистская деятельность выявилась в следующем: в колхозе "Рад. Село" 1-го сентября в честь стахановской годовщины и XXII МЮД был организован вечер. На вечер были приглашены учителя, однако явился только директор НСШ Судомко В.Н. После торжественной

* У 1959 р. Ольгинський район було ліквідовано, а його територія увійшла до складу Волноваського та Мар'їнського районів.

** Дата реєстрації.

части он вечер оставил и ушел до учителей, которые организовали вечеринку, выпивши там, он пришел вторично на вечер. Парторг колхоза т. Ермак обвинил Судомко в том, что он поступает, как двурушник.

Судомко, рассердясь, начал себя называть троцкистом и т. д. На второй день он созывает профсоюзное собрание школы, где начал обсуждать поступок парторга Ермоша. Профсобрание решения никакого не выносит, тогда Судомко фабрикует его решение, с этим решением едет в РК ЛКСМУ и говорит, что я работать директором больше не буду. После разговора в РК ЛКСМУ и в РПК он едет работать. После этого было собрано партийно-комсомольское собрание, где Судомко не признал своих ошибок, и заявляет "чтобы знать троцкизм, надо изучать марксизм, а потом уже будете обсуждать мой поступок". На этом собрании было выяснено, что Судомко прикрывает пьяниц учителей (Белицкий). Было также выявлено, что он сорвал первые дни занятий в школе, об этом профсоюзное собрание отметило в своем решении. При приезде в Ольгинский район Судомко 8 месяцев не брался на КСМ учет, нося при себе личное дело. Работая пропагандистом политкружка, систематически срывал занятия кружка, из комсомола исключен как с троцкистскими убеждениями.

3. Кренцел Михаил Давидович.

Ч/партии, 1927 г. КСМ стаж, 1921 г. рождения, по происхождению из рабочих. Разоблачен по материалам ОК ЛКСМУ как скрывший брата, видного троцкиста. Следствие не закончено, о партийности вопрос еще не решен. С работы снят помнач. Политотдела и секретаря к-та ЛКСМУ Еленовского з/совхоза 12/III-37 г. При обсуждении о нем вопроса на пленуме РК ЛКСМУ от 6/II-37 г. члены пленума и члены бюро подтверждали метод действия шумихи, внешнего блеска, выдвижение предложений не осуществленных (поход в противогазах на 30 км в количестве 1500 чел.), КСМ организацию в совхозе развалил, из 39 чел. комсомольцев осталось 18 чел., а остальные неизвестно куда выбыли.

Политвоспитательная работа поставлена была из рук вон плохо. Материалы взяты на Мутерко и Судомко с решения бюро РК ЛКСМУ за 1936 год, а Кренцеля из решений пленума РК ЛКСМУ от 6/II-37 г. и с фактов, которые имелись в 31 совхозе.

Секретарь Ольгинского РК ЛКСМУ *Подпись (Савоскин)*

Державний архів Донецької області. – Ф.п-424, оп. 1а, спр. 424, арк. 27-29.

№ 96

Доповідна записка Маріупольського райкому ЛКСМУ Донецькому обкому ЛКСМУ про виключення з комсомолу за контрреволюційну роботу, зв'язок з троцькістами

3 квітня 1937 р.

Сообщаю согласно вашего письма, что по нашему району имеются следующие факты:

1. Исключили из рядов комсомола Дмитерко Виктора Алексеевича за клеветническую контрреволюционную вылазку, за антисемитизм. Дмитерко распространял стихи, им же написанные, выражавшие недовольствие Советской властью. Был разоблачен райкомом комсомола, лично мною. Обком комсомола утвердил наше решение.

2. Гользберг Мария Гавриловна исключена из комсомола за связь с троцкистом мужем Бакулиным, который исключен из партии, работал на Коксовом заводе № 25. Сама работала литработником в редакции "За металл", скрывала рабочие письма, старалась вербовать мо-

лодежь. На учете состояла в Доменном цехе. Была исключена из комсомола первичной организацией Доменного цеха и РК ЛКСМУ. Разоблачена Райкомом комсомола.

3. Васин Виктор Захарович исключен из комсомола за связь с троцкистом братом – агентом фашизма. Брат его имел связь с фашист (ами – Ред). Первичная КСМ организация Коксохимкомбината и Райком комсомола исключили из комсомола. Васин был разоблачен на комсомольском собрании. Работал машинистом паровоза, имел случаи аварий.

4. Зотова Евдокия Ильинична была исключена за контрреволюционную работу. В настоящее время арестована, разоблачена НКВД, работала до организации Райкома и до меня в Доменстрое пропагандистом КСМ школы.

Секретарь *(Шотиди)*
Печать *Подпись*

Державний архів Донецької області. – Ф.п-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 26.

№ 97

Доповідна записка Старокерменчицького* райкому ЛКСМУ Донецькому обкому ЛКСМУ про викриття та виключення з комсомолу учасників контрреволюційних та троцькістських груп

*7 квітня 1937 р.***

Старо-Керменчикский РК ЛКСМУ настоящим сообщает факты попыток классовых врагов вести работу среди молодежи, разоблачения троцкистов, вредителей, националистов и их пособников за период 1936 г. и 1 кв. 1937 г.

1. Разоблачен один из активных участников "Бинатовской группы", которая признана ЦК ВКП(б) как контрреволюционно-троцкистско-кулацкая группа, Балбек Илья Григорьевич, который пытался вовлечь молодежь и комсомольцев в эту контрреволюционную группу. Баябек из рядов ЛКСМУ исключен.

2. Костенко Тимофей Иванович.

Работая в районо председателем союза НСШ и, зная о контрреволюционной деятельности бывшего зав. районо, Костенко, не разоблачил его, а держал с ним тесную связь, активно помогал ему в контрреволюционной работе.

Из рядов ЛКСМУ исключен.

3. Клименко И.С. – разоблаченный троцкист, имел связь с троцкистскими элементами. Работая директором Ново-Петриковской ПСШ, разваливал работу школы, дискредитировал к.с.м. организацию школы.

Из рядов ЛКСМУ исключен.

4. Прокопенко В.Ф. Проходимец, имел связь с троцкистами Клименко, Федоренко. Систематически пьянствовал в школе. Развалил работу педколлектива Ново-Андреевской школы Ольгинского района, откуда сдезертировал, прибыл в наш район с двумя личными делами.

Из рядов ЛКСМУ исключен.

5. За примиренчество с троцкистом Величко на областных курсах пропагандистов в г. Старобельске исключен из состава слушателей комсомолец тов. Отрощенко и решением

* Великоновосілківський район (з 1959 р.).

** Дата реєстрації.

Донобкома объявлен ему выговор. Одновременно решением бюро райкома от 4.X.36 г., протокол № 24, Отрощенко был отстранен от руководства КСМ организацией к-за "Ленинский шлях" Егоровского с/с. Сейчас тов. Отрощенко работает зав. сельбудом в этом же с/с. Систематически его проверяем.

6. За связь с троцкистом Клименко и оказание ему денежной помощи исключена из комсомола Клименко Антонина Семеновна.

7. За развал работы в КСМ организация колхоза "Красная Зоря", выступление на общем колхозном собрании против хлебозакупок и решений партии и правительства исключен из комсомола Бедим Х.П.

На протяжении 1 кв. 1937 г. исключены из комсомола Пустовойтенко, который, работая педагогом, применял антисоветские методы воспитания детей, морально разложился. От работы в школе педагогом отстранен.

Папу – бывший комсорг к-за им. Чапаева Ново-Петриковского с/с за развал КСМ работы в колхозе, за хулиганство, выразившееся в издевательстве над стахановцами, исключен из рядов ЛКСМУ.

Приговорен к 3-м годам тюремного заключения.

Все эти факты послужили нам уроком, на основании их КСМ организация района мобилизовала себя на еще большее разоблачение до конца троцкистско-зиновьевских контрреволюционных элементов, на еще большее поднятие революционной бдительности.

Секретарь РК ЛКСМУ *Подпись (Седлецкий)*

Державний архів Донецької області. – Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 37-38.

№ 98

Довідка про виключення з комсомолу члена бюро і пленуму Лиманського райкому ЛКСМУ Шепілової за «притуплення більшовистської пильності та двурушництво»*

10 квітня 1937 р.

Пленум Лиманского райкома комсомола своим решением от 27.03.37 года вывел из состава членов бюро и пленума РК ЛКСМУ т. Шепилову и поручил бюро райкома рассмотреть вопрос о возможности пребывания ее в рядах комсомола за притупление большевистской бдительности и двурушничество, а также поставил вопрос перед Обкомом рассмотреть возможность пребывания т. Шепиловой в составе члена пленума Обкома ЛКСМУ.

Решение пленума райкома комсомола о т. Шепиловой принято в ее отсутствие.

По материалам, полученным из Лиманского райкома, т. Шепилова обвиняется за то, что в ее смене (т. Шепилова работает командиром-оператором механизированной горки) – долгое время работали троцкисты-диверсанты Шмуля – исключенный из партии, и Васильченко – польский подданный, занимавшийся вредительством, систематическим боем вагонов и контрреволюционной агитацией.

Тов. Шепилова при обсуждении работы за смену на планерке давала положительные характеристики Шмулю на "отлично", Васильченко "отлично" и "хорошо", а также скрывала, что в ее смене происходили бой вагонов, неправильное составление актов.

* Додаток до проекту постанови бюро обкому ЛКСМУ, протокол № 4321 від 10.04.37.

При аресте Шмуля и Васильченко т. Шепилова дала показания, что они занимались вредительской работой, а вторично (на очной ставке) дала положительные характеристики.

Тов. Шепилова обвиняется также за то, что ее отец в 1932 году исключен из партии и осужден за растрату государственных денег, о чем она как будто скрывала от КСМ организации.

Вызванная в Обком т. Шепилова в беседе заявила, что в показаниях своих в органах НКВД вторично дала положительную характеристику Шмуля в его присутствии, объясняя это тем, что растерялась, о скрытии фактов боя вагонов в моей смене и обвинения меня в очковтирательстве и дискредитации коммуниста т. Кузьменко – я отрицаю.

О судимости и исключении его из партии я нигде не скрывала, говорила помполиту по комсомолу т. Покровскому, знала об этом первичная КСМ организация.

Отец мой исключен за растрату, выразившуюся в халатности, был осужден на три года с заменой 7 месяцев принудительных работ.

(Герасимов)

Державний архів Донецької області. – Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 45-46.

№ 99

Донесення транспортного відділу УДБ ст. Волноваха Волноваському райкому партії про арешт В.Я. Федченка за «контрреволюційну агітацію та терористичні» настрої

17 квітня 1937 р.
Цілком таємно.

Секретарю Волновахского
РПК тов. Фуксу
и нач. политотдела ст. Волноваха
тов. Грегорчаку

О/П 6 Отд. УГБ ст. Волноваха сообщает, что нами арестован гр. Федченко Василий Яковлевич, 1908 г. рождения, происходит из крестьян-кулаков села Платоновки Волновахского района.

Гр-н Федченко, работая грузчиком ст. Волноваха, проводил контрреволюционную агитацию и проявлял террористические настроения. Так, например, он заявлял, что "Кирова убили мои товарищи, осталась очередь за Сталиным и Кагановичем".

Кроме того, гр. Федченко высказывал свое недовольство по отношению политики партии и соввласти, а также высказывал свое намерение отомстить местным активистам и представителям власти, участвующим в его раскулачивании.

Сам Федченко Василий имел три судимости, последнюю судимость, на три года, отбывал в отдаленных местностях СССР, откуда возвратился в конце 1935 г. и устроился работать на транспорте.

Его брат Федченко Петр Яковлевич также в 1933 году судим на 5 лет высылки в отдаленные местности СССР за участие в к/р группе в подготовке к вооруженному восстанию.

Нач. 6 Отд. УГБ ст. Волноваха
лейтенант Госбезопасности *(Бобылев)*
Опер. уполномоченный мл. лейтенант Госбезопасности *(Клопков)*

Державний архів Донецької області. – Фп-577, оп. 1, спр. 151, арк. 53.

№ 100

Резолюція IX партійної конференції Постишевського* району про необхідність боротьби з ворогами партії і народу

20-25 квітня 1937 р **

Центральный Комитет ВКП (б) в своем закрытом письме по поводу злодейского убийства т. Кирова в своих неоднократных постановлениях требовал и решительно предостерегал партийные организации, что "надо покончить с оппортунистическим благодушием, исходящим из ошибочного предположения о том, что по мере роста наших сил враг становится будто бы все более ручным и безобидным. Такое предположение в корне неправильно. Оно является отрыжкой правого уклона, уверяющего всех и вся, что враги будут потихоньку вползать в социализм, что они станут в конце концов настоящими социалистами. Не дело большевиков почивать на лаврах и ротозействовать. Не благодушие нам нужно, а бдительность, настоящая большевистская революционная бдительность. Надо помнить, что чем безнадежнее положение врагов, тем охотнее они будут хвататься за крайние средства, как единственные средства обреченных в их борьбе с советской властью. Надо помнить это и быть бдительным".

(Из закрытого письма ЦК ВКП(б) от 18-го января 1935 г).

Райпартком, бюро и его секретари тт. Коровченко и Галич не сделали должных выводов, не извлекли политических уроков из всех неоднократных, настойчивых предупреждений ЦК ВКП(б).

В ходе и после проверки и обмена партдокументов районный партийный комитет и его секретари неудовлетворительно выполняли указания ЦК ВКП(б), не перестроили свою работу, не мобилизовали партийную бдительность первичных партийных организаций и коммунистов на борьбу за ликвидацию и разоблачение до конца остатков врагов партии и советского народа – контрреволюционных фашистов, троцкистов, правых отщепенцев и их пособников. Лишь после обмена партдокументов в Постышевской парторганизации разоблачены были контрреволюционеры, троцкисты, националисты: Зенюта, Соколенко, Бова, Киселев, Соломонцев и др., что является результатом притупления партийной бдительности со стороны партийного комитета и его секретарей тт. Коровченко и Галича.

В центре внимания своей работы партийный комитет и его секретари не ставили повседневную заботу об идейно-политическом росте коммунистов, о работе с каждым коммунистом, о доведении через коммунистов первичных парторганизаций важнейших решений партии и правительства до каждого рабочего и колхозника.

Секретарями РПК тт. Коровченко и Галичем руководство важнейшими вопросами партийной пропаганды и агитации были передоверены товарищам, не несущим первую и прямую ответственность за эту работу и в особенности не разоблаченному правому оппортунисту, бывшему культпропу РПК Маркевичу.

В результате такого самоустранения от руководства партийной пропагандой и агитацией, отсутствия заботы о подборе проверенных и способных кадров пропагандистов, являющихся центральной фигурой пропагандистской работы, значительная часть пропагандистов не соответствует своему назначению, как Левинзон – парторганизация РИКа, Якимов парторганизация СНК, допускали грубейшие политические извращения, а бывший пропагандист райотделения НКВД Жежеря, ныне исключенный из партий, оказался троцкистом.

---

*В 1934-1938 рр. таку назву мав Красноармійський район.

** Дата проведення конференції.

Все это не могло не сказаться на работе кружков партийного просвещения как в отношении посещаемости, так и в отношении усвояемости. Райлартхом, вместо политического обобщения вопросов хозяйственного, советского, культурного строительства, стал на путь вмешательства в оперативную и советскую работу. Это привело к подмене и обезличиванию хозяйственных, советских и др. руководителей. В своей практической работе бюро РПК и его секретари проглядели факты вредительства как в промышленности, транспорте, так и в сельском хозяйстве района. Не приняли должных мер к очистке от троцкистских и других вредителей, их пособников шахт, транспорта и др. предприятий и учреждений района (трест "Постышевуголь", шахта им. Димитрова, шахта Центральная 1-3 и др.).

Бюро РПК не выполнены неоднократные указания ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У о подборе и выращивании партийных кадров и более смелом выдвижении этих кадров на ответственную партийную и другую работу. Партийный комитет вопросом подбора и выращиванием украинских кадров не занимался и не подготавливал их ни с точки зрения их политической закалки, ни с точки зрения повышения их деловых качеств.

РПК недостаточно руководил партийной группой райисполкома, а отсюда и вопросами советского строительства. Перестройка советской работы на основе решений февральского Пленума ЦК ВКП(б) и указаний тов. Сталина проходит очень медленно и неудовлетворительно. Все это привело к тому, что ряд колхозов в районе (артели им. Блюхера, им. Чубаря, "Червоний Донбас", Андреевский и ряд других) еще и на сегодня в организационно-экономическом отношении являются отсталыми.

Вопросу подбора и выращивания советских и колхозных кадров РПК также не уделял внимания, в результате чего имеет место большая текучесть среди этих кадров.

Из поля зрения РПК выпал контроль за работой органов здравоохранения, что привело к засоренности враждебными людьми, врагами народа лечебных органов (Гришинская больница, поликлиника Новоэкономического рудника и т. д.).

В органах советской власти района не изжит бюрократизм, постановка работы по разбору жалоб трудящихся находится в совершенно неудовлетворительном состоянии. Отчетность советов секции председателей депутатских групп не проводится регулярно. Райисполком о работе отделов не отчитывается на широких собраниях трудящихся.

Конференция отмечает, что РПК не осуществлял должного партийного руководства комсомолом и не требовал этого руководства от первичных партийных организаций. В результате притупления партийной бдительности со стороны секретаря ЛКСМУ т. Тишечкина в аппарате райкома работал и долгое время не был разоблачен контрреволюционер троцкист Ванярка. Большая засоренность имела место среди руководящих кадров первичных организаций.

Политотдел отделения недостаточно уделял внимания руководству комсомолом, в результате чего проглядел врага народа Шаркова, который руководил комсомольской организацией.

Работа ряда первичных организаций, в особенности на селе, находится на грани развала (села Красное, Гродовка и др.). В практике работы РК ЛКСМУ воспитательная работа отрывалась от вопросов социалистического строительства вследствие того, что работники РК ЛКСМУ, и в первую голову т. Тишечкин, неправильно поняли и усвоили основные задачи, поставленные 10-м съездом комсомола.

Следует отметить, что РПК недостаточно руководил районной газетой "Новий Донбас", в результате чего газета плохо освещала вопросы партийной работы и мало критиковала недостатки в работе партийных, советских и других организаций.

Конференция отмечает, что из доклада т. Коровченко совершенно выпал вопрос о руководстве стахановским движением. Это полностью характеризует отсутствие заботы и руководства этим важнейшим участком работы со стороны РПК. В отношении работы Постышевского РК КП(б)У целиком и полностью относятся следующие указания тов. Сталина, сделанные им на февральском пленуме ЦК ВКП(б).

"...Троцкистские и нетроцкистские вредители в Кузбассе и Донбассе злоупотребляют доверием наших политически беспечных товарищей, систематически водили за нос стахановцев, ставили им палки в колеса, искусственно создавали целый ряд препятствий для их успешной работы и добились, наконец, того, что расстроили их работу".

Считать, что РПК недостаточно руководил работой профсоюзов и, в частности, райпрофсовета. Это привело к тому, что долгое время был на руководящей работе в райпрофсовете разоблаченный враг народа троцкист Хейфец.

Отметить, что Донецкий обком партии и его секретари тт. Саркисов и Холохоленко притупили партийную бдительность, допустив засорение аппарата обкома партии врагами народа, подлыми контрреволюционерами-фашистами (Сергеев, Шаев и др.).

После решений ЦК ВКП(б) от 13 января, решений февральского Пленума ЦК ВКП(б) и указаний тов. Сталина были вскрыты факты грубейших нарушений внутрипартийной демократии и устава партии как в Постышевском РПК, так и в первичных партийных организациях. В райкоме КП(б)У кооптированы были в состав бюро и пленума РПК 5 чел., в том числе и секретари тт. Коровченко и Галич. Парторганизацией шахты им. Димитрова кооптирован в состав парткома тов. Дворский, в парторганизацию шахты Центральная 1/3 кооптированы были Костюк и Осанов, и в других первичных организациях.

Как бюро РПК, так и партийные комитеты первичных организаций по несколько лет не отчитывались о своей работе.

Конференция отмечает, что в Постышевской парторганизации большевистская критика и самокритика находятся на чрезвычайно низком уровне. Секретари РПК тт. Коровченко и Галич не возглавили разворота большевистской критики и самокритики.

Ряд вопросов, особенно руководство хозяйственной работой, бюро РПК разрешало семейным порядком, в результате чего крупнейшие ошибки и потеря партийной бдительности со стороны руководителя треста, члена бюро РПК т. Орлова, не получало необходимой политической оценки, это не могло не демобилизовать работу партийных организаций шахт и самого треста по разоблачению врагов народа – троцкистов, диверсантов, вредителей и по ликвидации последствий вредительства на шахтах.

Конференция считает необходимым отметить наличие неприсущих большевизму качеств подхалимства, угодничества, имевших место как в самом аппарате райкома партии, так и в политотделе отделения и в некоторых первичных партийных организациях, например, в Червоно-Гришинской МТС. Именно из этих побуждений, были введены... в списки тайного голосования директор МТС и зав. нефтескладом, получившие меньше 50% голосов при составлении списков для тайного голосования.

Ряд подобных фактов был вскрыт коммунистами на активах и партийных собраниях, где обсуждались закрытые письма ЦК ВКП(б) и материалы февральского пленума ЦК ВКП(б) и еще с большей яростью были вскрыты в ходе отчетов и выборов парторганов в районе.

Райпартконференция особенно отмечает неудовлетворительное выполнение РПК решений февральского Пленума ЦК ВКП(б) и указаний тов. Сталина в отношении коренной перестройки партийно-политической и хозяйственной работы.

РПК неудовлетворительно руководил выборами партийных органов в первичных партийных организациях. (В парторганизациях шахты 1/3 Центральная не вошли в состав партийных комитетов рабочие с производства, стахановцы. В состав комиссий избирались представители райкома партии).

Партийная конференция считает, что основным недостатком по осуществлению постановлений Пленума ЦК ВКП(б) в деле ликвидации последствий вредительства японо-немецких диверсантов, является шараханье райпарткома от одной крайности к другой. Райпарткомом не сумел сочетать максимальный подъем партийно-политической работы с усилением работы по руководству хозяйственным, советским строительством и земельными органами. Вследствие этого квартальный план 1937 г. по угледобыче не выполнен.

Неудовлетворительное руководство со стороны РПК и политотдела транспорта сказалось на невыполнение плана перевозок. Конференция отмечает, что политотдел не вел решительной борьбы за ликвидацию аварий, крушений, брака в работе и с предельщиками. Отметить, что тов. Алексеев проявил благодушие тем, что пытался замазать факты неудовлетворительной работы транспорта.

По сельскому хозяйству имела место совершенно неудовлетворительная подготовка к весенней посевной кампании и срыв сроков раннего сева.

IX районная партийная конференция считает работу Постышевского райпарткома за отчетный период неудовлетворительной.

Исходя из отмеченных недостатков и серьезных ошибок в работе РПК, IX райпартконференция постановляет:

1. Предложить вновь избранному составу райпарткома на основе неуклонного осуществления решений февральского Пленума ЦК ВКП(б), указаний тов. Сталина в его докладе и в заключительном слове перестроить всю партийно-политическую работу райпарткома и первичных партийных организаций, а также хозяйственных, советских и других организаций.

Райпарткому поставить в центр внимания задачу политического просвещения и идейно-политической закалки партийных, советских и хозяйственных кадров, обеспечив при этом осуществление указаний т. Сталина о необходимости дополнить старый лозунг об овладении техникой новым лозунгом об овладении большевизмом, о ликвидации политической беспечности и обучении кадров на их собственных ошибках.

Следить за неуклонным исполнением постановлений обкома КП(б)У о ежемесячном созыве хозяйственных, советских активов и проверять, какие приняты меры по критическим замечаниям, разоблачениям и предложениям на этих активах.

Для выращивания партийных, хозяйственных и советских, в особенности украинских кадров, практиковать созыв соответствующих семинаров выдвиженцев, втягивая этих товарищей в практическую работу как в районе, так и на местах.

Поручить РПК принять все меры, в первую очередь организационные, по укреплению хозяйственных органов, очистке их от чуждых и вредительских элементов, в особенности, по шахтам района и транспорта, неуклонно осуществляя решения Пленума ЦК ВКП(б) и указания товарища Сталина.

Новому составу РПК в течение мая месяца с. г. заслушать доклады хозяйственников на бюро о мероприятиях по ликвидации последствий вредительства по каждой отрасли хозяйства района.

РПК принять все меры к укреплению проверенными работниками земельных органов МТС и района.

Обязать РПК в течение месяца пересмотреть состав пропагандистов и персонально утвердить каждого пропагандиста на бюро РПК.

Считать необходимым для поднятия идейно-политического уровня пропагандистов возложить руководство семинарами на членов бюро РПК.

Поручить РПК, мобилизуя партийную организацию на борьбу с врагами, разъяснить коммунистам методы контрреволюционной деятельности японо-немецких-троцкистских шпионов, диверсантов.

Предложить РПК в течение первой декады мая организовать партийную учебу актива как города, шахт, транспорта, так и села.

Обязать членов бюро и РПК систематически посещать кружки партийного просвещения с целью проверки постановки идейно-политического уровня, оказывая практическую помощь пропагандистам и принимая меры к устранению вскрываемых недочетов.

Предложить РПК в течение первой декады мая привлечь к пропагандистской работе ответственных партийных, советских и хозяйственных руководителей района и предприятий, осуществляя указания ЦК ВКП(б).

РПК систематически контролировать работу руководителей семинаров агитаторов, постановку агитации в первичных партийных организациях предприятий, села и учреждений. Обратить внимание на состояние постановки глубокого изучения доклада товарища Сталина на чрезвычайном VIII съезде Советов, Конституции СССР и УССР, доклада и заключительного слова тов. Сталина на Пленуме ЦК ВКП(б), а также на состояние антирелигиозной пропаганды.

Обязать РПК, мобилизуя хозяйственников, профсоюзные организации на борьбу с остатками вредительства, разъяснить массам контрреволюционную сущность подлых врагов народа - японо-немецких, троцкистских шпионов, диверсантов.

Считать необходимым РПК обратить особое внимание на состояние работы в первичных организациях по идейно-политическому воспитанию и подготовке кандидатов партии и переводу в ряды партии.

Отмечая неудовлетворительную работу первичных партийных организаций среди сочувствующих, обязать РПК систематически контролировать и оказывать практическую помощь первичным партийным организациям в деле постановки работы среди сочувствующих и подготовке их к приему в ряды партии.

Для улучшения постановки воспитательной работы среди комсомола предложить РПК созвать однодневный семинар парторгов и секретарей первичных парторганизаций по вопросу перестройки работы и руководства комсомольскими организациями на местах.

Считать необходимым в течение мая подобрать проверенных и способных пропагандистов для всех кружков комсомольского просвещения.

Предложить РПК осуществить через первичные парторганизации прикрепление ко всем школам среднего образования проверенных большевиков для обеспечения должной воспитательной работы среди пионеров и детей школы.

Считать необходимым РПК в своей практической работе неуклонно осуществлять контроль и принять меры устранения недочетов, имеющихся в работе советских органов, очистки его от чуждых и вредительских элементов. Обеспечить в ходе подготовки к выборам в Верховный Совет улучшение постановки по разбору жалоб трудящихся, обеспечение отчетности отделов РИКа, торговых организаций, раймилиции и т. д. на собраниях трудящихся, изжития фактов нарушения советской демократии. Одновременно обеспечить улучшение постановки снабжения трудящихся.

Обязать РПК систематически проверять постановку работы первичных партийных организаций и профсоюзов в деле руководства стахановским движением, созыва совещания, осуществлений выдвигаемых предложений ими, помня указания т. Сталина о том, что "необходимо разбить и отбросить прочь четвертую гнилую теорию, говорящую о том, что стахановское движение является будто бы основным средством ликвидации вредительства" и что "борьба за ликвидацию вредительства, обуздание вредительства является условием, необходимым для того, чтобы стахановское движение могло развернуться во всю ширь".

Обязать РПК в месячный срок укомплектовать проверенными коммунистами аппарат РПК, дома партпроса, редакции райгазеты, многотиражных газет и ЛИТ и другие важнейшие участки работы.

Предложить РПК принять меры по тем критическим мероприятиям и предложениям, которые были в выступлениях на IX райпартконференции как по работе РПК, так и по первичным парторганизациям.

Обязать райпартком систематически отчитываться во всех первичных парторганизациях о своей работе в течение 1937 года.

IX райпартконференция считает, что вооружившись историческими указаниями февральского Пленума ЦК ВКП(б), историческими указаниями тов. Сталина в его докладе и заключительном слове, неуклонно борясь за их осуществление, решительно освободившись от

политической беспечности, не забывая о существующем капиталистическом окружении Советского Союза, ведя борьбу с теми, кто недооценивает значение факта капиталистического окружения, недооценивает силы и значение вредительства, беспощадно выкорчевывая и громя врагов партии и народа – остатков контрреволюционных фашистских троцкистов, правых отщепенцев и их пособников, еще шире развернув критику и самокритику, сочетая партийно-политическую работу с хозяйственной, Постышевская партийная организация выполнит все стоящие перед ней задачи в деле решительной перестройки всей партийной, хозяйственной, советской, комсомольской, профсоюзной и другой работы, как этого требует от нас февральский Пленум ЦК и вождь нашей партии товарищ Сталин.

Державний архів Донецької області. – Ф.п-68, оп. 1, спр. 89, арк. 1-11

№ 101

Резолюція партійної конференції м. Чистяково* про необхідність корінної перебудови партійно-політичної роботи та боротьбу з шкідництвом, диверсійною роботою

*20-27 1937 р.***

Заслушав и обсудив отчетный доклад ГПК (т. Капрана) о работе городского комитета партии за период от XV до XVI горпартконференции, партконференция отмечает, что парторганизация Чистяковщины:

1. Выполняя решения 17 съезда партии, последующих пленумов ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У, указания вождя партии и народов товарища Сталина, данные им на Всесоюзных совещаниях стахановцев промышленности, транспорта и сельского хозяйства, вместе со всей партией, выкорчевывая остатки классово враждебных элементов, контрреволюционный троцкизм и его агентуру, правых отщепенцев, контрреволюционеров, националистов и иных двурушников, добилась подъема промышленности и сельского хозяйства района, роста культурного строительства и значительного улучшения материального благосостояния трудящихся.

2. Проверка и обмен партийных документов, проведенные на основе решений ЦК ВКП(б) от 13 мая 1935 года, вскрывшие большую засоренность чистяковской парторганизации и в значительной мере помогли парторганизации очиститься от троцкистских белогвардейских и иных классово чуждых элементов, а также вскрыли вопиющие организационную распущенность в партийной организации и политическую беспечность в партийно-политической работе в деле воспитания коммунистов. Проверка и обмен партдокументов полностью не использованы для разворота организационной партийно-политической работы.

Партконференция отмечает, что:

а) окунувшись с головой в очередные хозяйственные кампании, потеряв вкус к партийно-политической работе – ГПК, его бюро, бывшие секретари Щелоков, Котляр и руководители первичных парторганизаций допустили притупление большевистской бдительности, зажим критики и самокритики, пренебрежение проверкой исполнения своих собственных решений, нереагирование на сигналы низовых организаций и коммунистов, вследствие чего заклятые враги народа троцкистско-вредительская банда – Антонцев, Олешко, Зотов, Зайцев и ряд таких же немецко-фашистских шпионских диверсионных банд долго орудовали в тресте

* З 1964 р. – м. Торез.

** Дата проведення конференції.

"Чистяковантрацит" и на шахтах, проводя свою диверсионно-вредительскую работу путем срыва подготовительных работ, срыва стахановских методов работы, срыва технического снабжения, разрушения электромеханического хозяйства, срыва осуществления мероприятий по технике безопасности, срыва жилищно-бытового строительства, мероприятий улучшения культурно-бытовых условий горняков, улучшения водо-электроснабжения и планирования поселков, – что привело к провалу выполнения производственной программы как в 1935 г., так и в 1936 г.;

б) только потерей большевистской бдительности бывших секретарей ГПК Щелокова и Котляра и бюро можно объяснить тот факт, что многим, ныне разоблаченным и арестованным троцкистам-вредителям были выданы партийные билеты нового образца, чем дали возможность этим бандитам продолжать свою вредительскую, диверсионную работу, прикрываясь партийным билетом;

в) аналогичными действиями троцкистских и правых вредителей (Терещенко, Лопатченко, Борисенко) фашистских групп, подвизающихся в отдельных колхозах, было задето и социалистическое сельское хозяйство, особенно его важнейшая отрасль – животноводство;

г) партийная конференция отмечает совершенно слабую партийно-политическую и организационно-массовую работу, запущенность партийного хозяйства, грубое нарушение устава нашей партии, кооптация в состав ГПК и бюро, отсутствие отчетности ГПК, затяжка разбора апелляций, проявление беспечности, политической слепоты со стороны бюро ГПК, его секретарей Щелокова и Котляра, что дало возможность фашистским агентам, троцкистам-вредителям, диверсантам и убийцам проникнуть не только в хозяйственные организации, но и в партийный аппарат;

д) партийная конференция отмечает, что указание вождя партии товарища Сталина, данное им на февральском Пленуме ЦК ВКП(б) о ликвидации беспечности, политической слепоты, последствий вредительства, коренной перестройки партийно-политической организационной работы, выполняется крайне неудовлетворительно;

е) трест "Чистяковантрацит" и его новый руководитель т. Лифшиц по существу ничего не сделали по ликвидации вредительства и повышению угледобычи шахт и треста, вследствие этого партийная конференция признает работу треста в 1-м квартале и в апреле совершенно неудовлетворительной;

ж) партийная конференция считает совершенно правильным решение 12 пленума Донецкого обкома КП(б)У, относящееся в первую очередь к нашей партийной организации, ГПК, его бюро и секретарю тов. Капрану в том, что: "Основным недостатком в работе партийных организаций являются факты шарахания от одной крайности к другой, т. е. факты отхода от хозяйства, неумение сочетать максимальное усиление партийно-политической работы с усилением работы по хозяйству – по выполнению постановления пленума ЦК ВКП(б) о ликвидации последствий вредительства троцкистских фашистов в угольной, коксохимической и других отраслях промышленности и на железнодорожном транспорте.

Многие хозяйственники сильно заражены благодушием, имеются среди них факты растерянности от самокритики, господствует вредный стиль общих разговоров и, наоборот, отсутствует конкретная работа на участках, цехах, на шахтах и заводах, а также на железнодорожном транспорте в деле ликвидации последствий вредительства японо-немецких, троцкистских агентов. Горкомы и райкомы не подошли с должным вниманием к делу организации освещения и обсуждения на широких рабочих собраниях народнохозяйственного плана на 1937 год";

з) партконференция отмечает, что критика и самокритика, развернувшаяся на выборных партийных собраниях, разворачивается все еще недостаточно. В организации есть немало работников, особенно из состава партийных и хозяйственных руководителей, которые еще и далее стоят на неправильных позициях и недопонимают того, что критика и самокритика является основным средством продвижения вперед.

В парторганизациях (ш. им. Киселева, 2/14, 3 им. Коцюра, № 19, им. Лутугина) допускали грубейшую политическую ошибку, не по-партийному понимая, что якобы прошедшими отчетно-выборными партийными собраниями, на которых развернулась критика и самокритика, прошел период критики и самокритики, этим самым допускали сворачивание критики и самокритики, давая возможность распоясываться зажимщикам.

Исходя из вышеизложенного, XVI городская партийная конференция признает работу партийного комитета и его бюро неудовлетворительной.

Партийная конференция постановляет:

1) В основу повседневной практической работы ГПК и всей парторганизации взять решение февральского пленума ЦК ВКП(б) и указания товарища Сталина в том, что:

"Правильно руководить – это значит: во-первых, найти правильное решение вопроса. А правильное решение невозможно найти без учета опыта масс, которые на своей собственной спине испытывают результаты нашего руководства; во-вторых, организовать проведение в жизнь правильного решения, чего однако нельзя сделать без прямой помощи со стороны масс; в-третьих, организовать проверку исполнения этого решения, чего опять-таки невозможно сделать без прямой помощи масс".

Партийная конференция предлагает ГПК в организационно-политической работе парторганизации руководствоваться таким указанием товарища Сталина:

"Необходимо, стало быть, повернуть внимание работников в сторону партийно-политических вопросов с тем, чтобы хозяйственные сочетались и шли рядом с успехами партийно-политической работы".

2) Конференция предлагает ГПК совместно с трестом "Чистяковантрацит" и другими организациями в течение месяца разработать, обсудить на собраниях первичных парторганизаций и утвердить на бюро ГПК по каждой шахте конкретные меры ликвидации последствий вредительства, систематически проверяя их выполнение, организовав работу так, чтобы к XX годовщине Октября погасить задолженность и выполнить планы.

Державний архів Донецької області. – Ф.п-99, оп. 1, спр. 236, арк. 1-3.

№ 102

Доповідна записка Краснолиманського райкому ЛКСМУ Донецькому обкому ЛКСМУ про викриття та виключення з комсомолу контрреволюціонерів та троцькістів

Квітень 1937 р.
Таємно.

Секретарю Донецького обкома ЛКСМУ
т. Татарникову

За период с 1/X-36 года по 1/IV-37 года в комсомольских организациях было вскрыто и разоблачено 6 человек комсомольцев, которые вели контрреволюционную троцкистскую работу в школах и других местах нашего района.

1. Воликов И.А. работал в транспортной школе № 2, хранил запрещенную, националистическую литературу Остапа Вышни, а также популяризировал среди учителей в Райме-

[*] Датується за змістом документу.

тодкабинете РОНО в октябре месяце. Здесь же был разоблачен присутствующими комсомольцами и исключен бюро РК из рядов комсомола.

2. Иценко А.В. - работал директором Шандриголовской СШ, был активным участником контрреволюционной националистической группы, в которую входили некоторые учителя, работая с ним. Эта группа пропагандировала среди учеников и населения националистическую литературу, а также подготовляла террористический акт на отдельных работников местной партийно-комсомольской и советской организаций. 2 человека этой группы были органами НКВД арестованы в октябре месяце и осуждены. Иценко и еще 4 человека ему активных подсобников арестованы в марте месяце этого года.

3. Маслик И.Г. – работал токарем МПС № 10, вел контрреволюционную работу среди молодежи, выразившуюся в дискредитации вождя народа тов. Сталина и новой Сталинской конституции. Будучи командирован на учебу в город Тулу, тоже вел антисоветскую работу, которого разоблачили, сейчас арестован, как контрреволюционер.

4. Сова В.А. – работая токарем в МПС № 10 вместе с Масликом, прикрывал, доказывал, что он хороший стахановец и никакой антисоветской работы не ведет.

Сову первичная комсомольская организация МПС и бюро РК ЛКСМУ исключили из рядов комсомола, как пособника врага.

5. Журавлев В.А. – студент транспортного рабфака при ст. Красный Лиман, вел среди студенческой молодежи контрреволюционные разговоры, направленные на дискредитацию вождя тов. Сталина. Журавлев исключен из рядов комсомола, а также лишен права учиться в рабфаке по настоянию комсомольской и студенческой молодежи.

6. Ткаченко Г.П. – работая учителем в транспортной школе № 9 с. Ямполь, на протяжении 2 лет имела связь из ныне разоблаченным и арестованным троцкистом Рязанцевым, бывш. директор школы. Зная его действия, никому не говорила, а комсомольцы этой организации Остапенко, Грушко вместе с ним пьянствовали, а она не принимала никаких мер.

Кроме этого, во время обсуждения указаний февральского пленума ЦК ВКП(б) Украины и бюро ЦК ВЛКСМ от 28/I-37 года в транспортной школе № 9 с. Ямполь выявлена и разоблачена контрреволюционная работа бывшего директора школы Рязанцева, который имел большое влияние на некоторых комсомольцев, как Грушко и Остапенко, а также комсорга Ткаченкову.

Секретарь РК ЛКСМУ *Медвинский*

Державний архів Донецької області. – Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 14.

№ 103

Із звіту Артемівського міськкому КП(б)У IV міській партійній конференції про затискання критики, притуплення пильності в партійних організаціях м. Артемівська

Квітень 1937 р.

Вследствие наличия фактов нарушения устава и попирания основ демократического централизма, вследствие нетерпимости критики и самокритики, а также из-за явно неудовлетворительного реагирования ГПК на решения и сигналы первичных парторганизаций и отдельных коммунистов создавалась обстановка для притупления большевистской бдительности у руководителей партийных, хозяйственных и других организаций, а также у коммунистов, этим создавалась благоприятная почва для антипартийных, контрреволюционных, троцкист-ских, националистических и других элементов.

В результате беспечности, вредного благодушия, притупления бдительности в составе прошлого пленума ГПК были враги 5 членов пленума исключено из партии, из них 2 троцкиста, а один из них (Вапс) продолжительное время работал в аппарате ГПК, был допущен к разработке материалов на врагов партии в период проверки и обмена партдокументов. И не случайно поэтому в артемовской парторганизации враги народа Розенфельд, Степин, Сабочинский, Семенов, Коломойцев, Плотников и др. оставались продолжительное время не разоблаченными даже после обмена партдокументов.

Только по причине притупления бдительности в ряде парторганизаций, по причине слабости партийно-массовой работы и низкого уровня критики и самокритики, в руководстве отдельных первичных парторганизаций также сидели враги: на шахте им. Шевченко секретарем ШПК работал враг Крыт-Крылов – перебежчик, шпион, уголовник, в областной партшколе секретарем парткома был враг троцкист Коломойцев, там же заведовал учебной частью (до марта 1937 года) троцкист Степин, который в своих лекциях пропагандировал троцкизм и принимал на курсы в школу врагов, в горкоме ЛКСМУ заведовал отделом учащейся молодежи троцкист Семенов, секретарем ЗПК завода им. Буденного, а затем секретарем парткома парторганизации горсовета (до апреля 1937 г.) работал Колосов, который скрывал до момента ареста активного троцкиста, контрреволюционера (своего родственника) Псахье. На заводе "Победа труда", зная о троцкистской работе Элькина, допустили избрание его на работу председателем цехкома.

Факты зажима критики имели место в артемовской парторганизации и после указаний ЦК ВКП(б) от 13.01.1937 г. и февральского Пленума:

а) зажим и дискредитация члена партии тов. Бессрочной со стороны зав. парткабинетом Шабельникова (НШЗ);

б) в парторганизации мотороремонтного завода секретарь ЗПК Карпенко зажимал критику следующим образом: собрание принимало решение, обсуждающее поведение и работу секретаря, он же "в окончательной редакции" все то, что относилось к критике его личности, вычеркивал и, наоборот, предъявлял обвинения критикующим коммунистам, т. е. по сути занимался фальсификацией;

в) в парторганизации автореммастерских "Совхозтранса" управляющий Голованов уволил из автоколонны 4 коммунистов и 20 комсомольцев, пытался еще уволить из мастерских 3 коммунистов (в том числе парторга), не допускал в аппарат конторы ни одного коммуниста. Голованов даже после решения февральского Пленума ЦК ВКП(б) заявляет, что "у него в аппарате областной конторы нет должностей и специальностей, на которых бы могли работать коммунисты";

г) на отчетно-выборном собрании парторганизации завода "Победа труда" инструктор ГПК Плотников в своем выступлении дал явно неправильную оценку совершенно справедливому и большевистскому выступлению члена партии Улановской, которая критиковала руководство ГПК, в частности Плотникова, и этим самым допустил зажим критики в отношении члена партии Улановской.

Наличие указанных фактов притупления бдительности, зажима критики и нарушения устава имело место и потому, что бюро ГПК недостаточно реагировало на сигналы коммунистов при обсуждении решений ЦК ВКП(б), а также и потому, что секретари ГПК совершенно недостаточно занимались подбором, воспитанием и подготовкой руководящих партийных работников и передоверяли инструкторскому аппарату. Только этим можно объяснить, что ГПК направил на курсы парторгов Соколова, который отбывал принудиловку, направил работать парторгом в областной трест "Союзмука" Милованова, снятого перед этим за жульничество и растранжиривание государственных средств.

ГПК провел отчетно-выборные собрания по всем первичным парторганизациям, где его ошибки, выразившиеся в нарушении устава о выборности, а также проявлении слепоты и зажима самокритики были поставлены на обсуждение первичных парторганизаций и под-

вергнуты критике со стороны коммунистов. Однако перестройка партийной работы в свете решений февральского Пленума ЦК ВКП(б) и указаний товарища Сталина не получила до сих пор заметного улучшения.

Державний архів Донецької області. – Фп-17, оп. 1, спр. 424, арк. 13, 18-20.

№ 104

Рішення політбюро ЦК ВКП(б)
«Об антисоветских элементах»

№ П 51/94

3 липня 1937 р.
Цілком таємно.

Тов. Ежову
Секретарям обкомов, крайкомов
ЦК нацкомпартий

Послать секретарям обкомов, крайкомов, ЦК нацкомпартии следующую телеграмму:

"Замечено, что большая часть бывших кулаков и уголовников, высланных одно время из разных областей в северные и сибирские районы, а потом по истечении срока высылки вернувшихся в свои области, – являются главными зачинщиками всякого рода антисоветских и диверсионных преступлений как в колхозах и совхозах, так и на транспорте и в некоторых отраслях промышленности.

ЦК ВКП(б) предлагает всем секретарям областных и краевых организаций и всем областным, краевым и республиканским представителям НКВД взять на учет всех возвратившихся на родину кулаков и уголовников с тем, чтобы наиболее враждебные из них были немедленно арестованы и были расстреляны в порядке административного проведения их дел через тройки, а остальные, менее активные, но все же враждебные элементы были бы переписаны и высланы в районы по указанию НКВД.

ЦК ВКП(б) предлагает в пятидневный срок представить в ЦК состав троек, а также количество подлежащих расстрелу, равно как и количество подлежащих высылке".

Секретарь ЦК *И. Сталин*

Не предав забвению. Книга Памяти Ярославской области. – Ярославль. – Т. 4. – 1997. – С. 13.

№ 105

Рішення Політбюро ЦК ВКП(б)
про ув'язнення в табори дружин і дітей засуджених «зрадників батьківщини» та членів правотроцькістських організацій

№ П 51/144

5 липня 1937 р.
Цілком таємно
Належить поверненню
впродовж 24 годин
у 2-гу частину
Особливого сектору ЦК
Тов. Ежову.

1. Принять предложение Наркомвнудела о заключении в лагеря на 5-8 лет всех жен осужденных изменников родины, членов право-троцкистской шпионско-диверсионной организации, согласно представленному списку.

2. Предложить Наркомвнуделу организовать для этого специальные лагеря в Наримском крае и Тургайском районе Казахстана.

3. Установить впредь порядок, по которому все жены изобличенных изменников родины, право-троцкистских шпионов подлежат заключению в лагеря не менее, как на 5-8 лет.

4. Всех оставшихся после осуждения детей-сирот до 15-летнего возраста взять на государственное обеспечение, что же касается детей старше 15-летнего возраста, о них решать вопрос индивидуально.

5. Предложить Наркомвнуделу разместить детей в соответствующей сети детских домов и закрытых интернатах наркомпросов республик.

Все дети подлежат размещению в городах вне Москвы, Ленинграда, Киева, Тифлиса, Минска, приморских городов, приграничных городов.

Секретарь ЦК

Архів Президента Російської Федерації. – Ф. 3, оп. 58, спр. 175, арк. 107.

№ 106

Інформація секретаря МК ВКП(б) М.С. Хрущова про облік кримінальних злочинів та кулаків, які проживають у м. Москві та Московській області

10 липня 1937 р.

Сообщаю, что всего уголовных и кулацких элементов, отбывших наказание и осевших в гор. Москве и Московской области, учтено 41305 человек. Из них уголовного элемента учтено 33436 человек.

Имеющиеся материалы дают основание отнести к 1-й категории уголовников 6500 чел и ко 2-й категории 26936 человек.

Из этого количества по г. Москве ориентировочно относ. к 1-й категории – 1500 чел. и 2-й категории – 5272 чел.

Кулаков, отбывших наказание и осевших в г. Москве и районах области, учтено 7869 человек.

Имеющийся материал дает основание отнести из этой группы к 1-й категории 2000 чел. и ко 2-й категории 5869 человек.

Комиссию просим утвердить в составе тт. Реденс – нач. управления НКВД по М.О., Маслова - зам. прокурора Московской области, Хрущева Н.С. – Секретаря МК и МГК с правом, в необходимых случаях, замены т. Волковым А.А. – вторым секретарем Москов-ского Горкома.

Секретарь МК ВКП(б) *Н. Хрущев*

10 июля 1937 года.

Не предав забвению. Книга Памяти Ярославской области. – Ярославль. Т. 4, 1997. - С. 16

№ 107

Наказ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР про облік та арешти німецьких підданих та політичних емігрантів, підозрюваних в шпигунській та диверсійній роботі

№ 00439 *25 липня 1937 р.*

Следственными материалами последнего времени доказано, что Германский Генеральный штаб и Гестапо в широких размерах организуют шпионскую и диверсионную работу на важнейших и, в первую очередь, оборонных предприятиях промышленности, используя для этой цели осевшие там кадры германских подданных.

Агентура из числа германских подданных, осуществляя уже сейчас вредительские и диверсионные акты, главное внимание уделяет организации диверсионных действий на период войны и в этих целях подготавливает кадры диверсантов.

Для полного пресечения этой деятельности германской разведки

Приказываю:

1. В трехдневный срок со дня получения настоящего приказа точно установить и мне донести списки германских подданных;

а) работающих на всех военных заводах и на заводах, имеющих оборонные цеха, согласно прилагаемому списку заводов;

б) отдельно список германских подданных, в разное время работавших и уволенных с этих предприятий и цехов, но остававшихся на территории СССР, вне зависимости от того, где они в настоящее время работают;

в) отдельно список германских подданных, работающих на железнодорожном транспорте.

В списках указать: фамилию, имя и отчество германского подданного, занимаемую им должность и наименование предприятия, в котором он работает.

2. Начиная с 29 июля с. г. приступить к арестам всех установленных вами германских подданных, работающих на военных заводах и заводах, имеющих оборонные цеха, железнодорожном транспорте, а также уволенных с этих заводов в том случае, если они проживают на территории вашей республики, края или области.

Всю операцию по арестам закончить в пятидневный срок.

3. Германских политических эмигрантов, работающих на военных заводах и заводах, имеющих оборонные цеха, арестовывать только в случае, если они сохранили германское подданство.

На каждого из германских политических эмигрантов, принявшего советское гражданство, представить мне не позже 5 августа 1937 года подробный меморандум с изложением компрометирующих материалов для решения вопроса об аресте.

4. Следствие по делам арестованных вести особо тщательно. Добиваться исчерпывающего вскрытия не разоблаченной до сих пор агентуры германской разведки и окончательного разгрома диверсионной низовки, заложенной ею на промышленных предприятиях.

Дела арестованных по окончанию следствия направлять в НКВД СССР для последующего рассмотрения их Военной Коллегией или Особым совещанием НКВД.

5. Вновь выявляемых в процессе следствия германских агентов-шпионов, диверсантов и террористов как из числа советских граждан, так и подданных других государств, немедленно арестовывать, независимо от места их работы.

6. Одновременно с проведением операции приступить к проведению тщательного учета всех германских подданных, работающих на всех других промышленных предприятиях, в сельском хозяйстве и советских учреждениях, а также бывших германских подданных, при-

нявших советское гражданство и работавших ранее на военных заводах и оборонных цехах других промышленных предприятий.

К 1 сентября (ДВК и ВСО к 15 сентября) с. г. представить мне на каждого из указанных лиц подробный меморандум с изложением в нем установочных данных и подробных компрометирующих материалов для решения вопроса об аресте.

7. Ежедневно к 12 часам за истекшие сутки доносить мне телеграфом ход и результаты операции и все добытые следствием материалы.

8. Приказ ввести в действие по телеграфу.

Народный комиссар Внутренних дел СССР
Генеральный комиссар Государственной безопасности *Ежов*

Бутовский полигон. Книга пам'яті жертв політичних репресій. 1937-1938 роки. – М., 1997. – С. 110-111.

№ 108

Наказ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР про репресії проти колишніх куркулів, активних «антирадянських» елементів та карних злочинців

№ 00447 *30 липня 1937 р.*

Материалами следствия по делам антисоветских формирований устанавливается, что в деревне осело значительное количество бывших кулаков, ранее репрессированных, скрывшихся от репрессий, бежавших из лагерей, ссылки и трудпоселков. Осело много в прошлом репрессированных церковников и сектантов, бывших активных участников антисоветских вооруженных выступлений. Остались почти нетронутыми в деревне значительные кадры антисоветских политических партий (эсеров, грузмехов, дашнаков, муссаватистов, иттихадистов и др.), а также кадры бывших активных участников бандитских восстаний, белых, карателей, репатриантов и т. п.

Часть перечисленных выше элементов, уйдя из деревни в города, проникла на предприятия промышленности, транспорт и на строительства.

Кроме того, в деревне и городе до сих пор еще гнездятся значительные кадры уголовных преступников – скотоконокрадов, воров-рецидивистов, грабителей и др. отбывавших наказание, бежавших из мест заключения и скрывающихся от репрессий. Недостаточность борьбы с этими уголовными контингентами создала для них условия безнаказанности, способствующие их преступной деятельности.

Как установлено, все эти антисоветские элементы являются главными зачинщиками всякого рода антисоветских и диверсионных преступлений, как в колхозах и совхозах, так и на транспорте и в некоторых областях промышленности.

Перед органами государственной безопасности стоит задача – самым беспощадным образом разгромить всю эту банду антисоветских элементов, защитить трудящийся советский народ от их контрреволюционных происков и, наконец, раз и навсегда покончить с их подлой подрывной работой против основ советского государства.

В соответствии с этим ПРИКАЗЫВАЮ - С 5 АВГУСТА 1937 ГОДА ВО ВСЕХ РЕСПУБЛИКАХ, КРАЯХ И ОБЛАСТЯХ НАЧАТЬ ОПЕРАЦИЮ ПО РЕПРЕССИРОВАНИЮ БЫВШИХ КУЛАКОВ, АКТИВНЫХ АНТИСОВЕТСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ И УГОЛОВНИКОВ. В УЗБЕКСКОЙ, ТУРКМЕНСКОЙ, ТАДЖИКСКОЙ И КИРГИЗСКОЙ ССР ОПЕРАЦИЮ

НАЧАТЬ С 10 АВГУСТА с. г., А В ДАЛЬНЕВОСТОЧНОМ И КРАСНОЯРСКОМ КРАЯХ И ВОСТОЧНО-СИБИРСКОЙ ОБЛАСТИ – С 15-ГО АВГУСТА с. г.

При организации и проведении операций руководствоваться следующим:

I. Контингенты, подлежащие репрессии

1. Бывшие кулаки, вернувшиеся после отбытия наказания и продолжающие вести активную антисоветскую подрывную деятельность.

2. Бывшие кулаки, бежавшие из лагерей или трудпоселков, а также кулаки, скрывшиеся от раскулачивания, которые ведут антисоветскую деятельность.

3. Бывшие кулаки и социально опасные элементы, состоявшие в повстанческих, фашистских, террористических и бандитских формированиях, отбывшие наказание, скрывшиеся от репрессий или бежавшие из мест заключения и возобновившие свою антисоветскую преступную деятельность.

4. Члены антисоветских партий (эсеры, грузмеки, муссаватисты, иттихадисты и дашнаки), бывшие белые, жандармы, чиновники, каратели, бандиты, бандпособники, переправщики, реэмигранты, скрывшиеся от репрессий, бежавшие из мест заключения и продолжающие вести активную антисоветскую деятельность.

5. Изобличенные следственными и проверенными агентурными материалами наиболее враждебные и активные участники ликвидируемых сейчас казачье-белогвардейских повстанческих организаций, фашистских, террористических и шпионско-диверсионных контрреволюционных формирований.

Репрессированию подлежат также элементы этой категории, содержащиеся в данное время под стражей, следствие по делам которых закончено, но дела еще судебными органами не рассмотрены.

6. Наиболее активные антисоветские элементы из бывших кулаков, карателей, бандитов, белых, сектантских активистов, церковников и прочих, которые содержатся сейчас в тюрьмах, лагерях, трудовых поселках и колониях и продолжают вести там активную антисоветскую подрывную работу.

7. Уголовники (бандиты, грабители, воры-рецидивисты, контрабандисты-профессионалы, аферисты-рецидивисты, скотоконокрады), ведущие преступную деятельность и связанные с преступной средой.

Репрессированию подлежат также элементы этой категории, которые содержатся в данное время под стражей, следствие по делам которых закончено, но дела еще судебными органами не рассмотрены.

8. Уголовные элементы, находящиеся в лагерях и трудпоселках и ведущие в них преступную деятельность.

9. Репрессии подлежат все перечисленные выше контингенты, находящиеся в данный момент в деревне – в колхозах, совхозах, сельскохозяйственных предприятиях и в городе – на промышленных и торговых предприятиях, транспорте, в советских учреждениях и на строительстве.

II. О мерах наказания репрессируемых и количестве подлежащих репрессий

1. Все репрессируемые кулаки, уголовники и др. антисоветские элементы разбиваются на две категории:

а) к первой категории относятся все наиболее враждебные из перечисленных выше элементов. Они подлежат немедленному аресту и, по рассмотрении их дел на тройках – РАССТРЕЛУ.

б) ко второй категории относятся все остальные менее активные, но все же враждебные элементы. Они подлежат аресту и заключению в лагеря на срок от 8 до 10 лет, а наиболее злостные и социально опасные из них, заключению на те же сроки в тюрьмы по определению тройки.

2. Согласно представленным учетным данным Наркомами республиканских НКВД и начальниками краевых и областных управлений НКВД утверждается следующее количество подлежащих репрессий:

	Первая категория	Вторая категория	Всего
Украинская ССР			
Харьковская область	1500	4000	5500
Киевская область	2000	3500	5500
Винницкая область	1000	3000	4000
Донецкая область	1000	3000	4000
Одесская область	1000	3500	4500
Днепропетровская область	1000	2000	3000
Черниговская область	300	1300	1600
Молдавская АССР	200	500	700

3. Утвержденные цифры являются ориентировочными. Однако, наркомы республиканских НКВД и начальники краевых и областных управлений НКВД не имеют права самостоятельно их превышать. Какие бы то ни было самочинные увеличения цифр не допускаются.

В случаях, когда обстановка будет требовать увеличения утвержденных цифр, наркомы республиканских НКВД и начальники краевых и областных управлений НКВД обязаны представлять мне соответствующие мотивированные ходатайства.

Уменьшение цифр, а равно и перевод лиц, намеченных к репрессированию по первой категории – во вторую категорию и, наоборот – разрешается.

4. Семьи приговоренных по первой и второй категории, как правило, не репрессируются.

Исключение составляют:

а) Семьи, члены которых способны к активным антисоветским действиям. Члены такой семьи, с особого решения тройки, подлежат водворению в лагеря или трудпоселки.

б) Семьи лиц, репрессированных по первой категории, проживающие в пограничной полосе, подлежат переселению за пределы пограничной полосы внутри республик, краев и областей.

в) Семьи репрессированных по первой категории, проживающие в Москве, Ленинграде, Киеве, Тбилиси, Баку, Ростове-на-Дону, Таганроге и в районах Сочи, Гагры и Сухуми, подлежат выселению из этих пунктов в другие области по их выбору, за исключением пограничных районов.

5. Все семьи лиц, репрессированных по первой и второй категориям, взять на учет и установить за ними систематическое наблюдение.

III. Порядок проведения операции

1. Операцию начать 5 августа 1937 года и закончить в четырехмесячный срок.

В Туркменской, Таджикской, Узбекской и Киргизской ССР операцию начать 10 августа с. г., а в Восточно-Сибирской области, Красноярском и Дальневосточном краях с 15-го августа с. г.

2 В первую очередь подвергаются репрессии контингенты, отнесенные к первой категории.

VI. Порядок приведения приговоров в исполнение

1. Приговоры приводятся в исполнение лицами по указаниям председателей троек, т. е. наркомов республиканских НКВД, начальников управлений или областных отделов НКВД.

Основанием для приведения приговора в исполнение являются – заверенная выписка из протокола заседания тройки с изложением приговора в отношении каждого осужденного и специальное предписание за подписью председателя тройки, вручаемые лицу, приводящему приговор в исполнение.

2. Приговоры по первой категории приводятся в исполнение в местах и порядком по указанию наркомов внутренних дел, начальников управления и областных отделов НКВД с обязательным полным сохранением в тайне времени и места приведения приговора в исполнение.

3. Документы об исполнении приговора приобщаются в отдельном конверте к следственному делу каждого осужденного.

4. Направление в лагеря лиц, осужденных по 2 категории, производится на основании нарядов, сообщаемых ГУЛАГом НКВД СССР.

VII. Организация руководства операций и отчетности

1. Общее руководство проведением операций возлагаю на моего заместителя – Начальника главного управления государственной безопасности – Комкора тов. ФРИНОВСКОГО.

Для проведения работы, связанной с руководством операций, сформировать при нем специальную группу.

2. Протоколы троек по исполнении приговоров немедленно направить начальнику 8-го Отдела ГУГБ НКВД СССР с приложением учетных карточек по форме № 1.

На осужденных по 1 категории одновременно с протоколом и учетными карточками направлять также и следственные дела.

3. О ходе и результатах операции доносить пятидневными сводками к 1, 5, 10, 15, 20 и 25 числу каждого месяца телеграфом и подробно почтой.

4. О всех вновь вскрытых в процессе проведения организации контрреволюционных формированиях, возникновении эксцессов, побегах за кордон, образовании бандитских и грабительских групп и других чрезвычайных происшествиях доносить по телеграфу – немедленно.

* * *

При организации и проведении операции принять исчерпывающие меры к тому, чтобы не допустить перехода конвоируемых на нелегальное положение; бегства с мест жительства и особенно за кордон; образования бандитских и грабительских групп, возникновения каких-либо эксцессов.

Своевременно выявлять и быстро пресекать попытки к совершению каких-либо активных контрреволюционных действий.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР
Генеральный комиссар государственной безопасности *(Н. Ежов)*

Бутовский полигон. Книга пам'яті жертв політичних репресій. 1937-1938 рр. – М., 1997. – С. 112-114.

№ 109

Повідомлення І. Яковенка в Донецький обком ЛКСМУ про антипартійні принципи в підборі кадрів колишнього секретаря Макіївського міськкому комосмолу Стояновського

1 серпня 1937 р.

Считаю необходимым сообщить следующее:

Сейчас, когда стало ясно, что орудовавшие долгое время в руководстве Донецкой комсомольской организации Татарников и Безногих оказались не кем иными, как фашистами, изменниками родине, для меня стало совершенно понятно, как эти негодяи покрывали антипартийные методы, граничащиеся с прямой троцкистской деятельностью бывшего секретаря Макеевского горкома ЛКСМУ Стояновского.

ФАКТЫ:

В феврале месяце 1937 года бригада Обкома ЛКСМУ обнаружила, что комсомольские кадры во многих комсомольских организациях засорены враждебными элементами, например:

Комсомольская организация шахты 12 Моспино

По предложению Стояновского Горком ЛКСМУ рекомендовал секретарем комитета ЛКСМУ Горшкова, скрыл от комсомольцев то, что он снимался с работы, как разложившийся элемент и разваливший работу комсомольской организации шахты имени Ленина, впоследствии оказавшийся контрреволюционером-троцкистом. После этого в эту комсомольскую организацию рекомендуется Козин, которого через два месяца комсомольцы изгоняют из комсомола как социально-чуждого (сын кулака), затем секретарем комитета рекомендуется Филонич, который исключался из комсомола за хулиганство, лодырь и прогульщик, комсомольская организация ровно через два месяца исключает его из комсомола.

После того секретарем комитета рекомендуется Король, который через полтора месяца из шахты дезертирует.

После этого Стояновский подбирает секретарем комитета комсомола Панина, брат которого Захар подлый враг партии, троцкист-диверсант.

Точно так же Стояновскнй посылал врагов в комсомольскую организацию шахты 3-4-7 и в другие комсомольские организации.

С этими фактами я выступил на областном комсомольском активе в феврале месяце 1937 года. Но бюро Обкома ЛКСМУ ограничилось только лишь снятием Стояновского с работы и не поинтересовались им глубже, как личностью.

Вспоминаю и такой факт: летом 1936 года бюро обкома ЛКСМУ обсуждало вопрос о Макеевском горкоме ЛКСМУ в связи с разоблачением врага народа Горшкова, по приезду Стояновского с Обкома, члены бюро горкома интересовались, как решился вопрос, тогда Сто-

яновский заявил, что решение не принято и что он – Стояновский с Татарниковым пойдет говорить по этому вопросу к Саркисову и в результате, как мне теперь известно, по этому вопросу решения принято не было, никаких политических выводов бюро обкома ЛКСМУ не сделано

Таким образом, бандиты Саркисов, Татарников и Безногих укрыли Стояновского.

Все это дает право мне делать вывод, что Стояновский не ушел далеко от ныне разоблаченных паразитов, а действовал с ними заодно, я считаю, что Стояновский не внушает никакого политического доверия, и прошу Обком ЛКСМУ вернуться к обсуждению Стоя-новского.

I/VIII-37 г. *Подпись (Ив. Яковенко)*

Державний архів Донецької області. - Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 71-73.

№ 110

Наказ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР про арешт та ліквідацію місцевих організацій «польської розвідки» та «ПОВ»

№ 00485 *11 серпня 1937 р.*

Рассылаемое вместе с настоящим приказом закрытое письмо о фашистско-повстанческой, шпионской, диверсионной, пораженческой и террористической деятельности польской разведки в СССР, а также материалы следствия по делу "ПОВ" вскрывают картину долголетней и относительно безнаказанной диверсионно-шпионской работы польской разведки на территории Союза.

Из этих материалов видно, что подрывная деятельность польской разведки проводилась и продолжает проводиться настолько открыто, что безнаказанность этой деятельности можно объяснить только плохой работой органов ГУГБ и беспечностью чекистов.

Даже сейчас работа по ликвидации на местах польских диверсионно-шпионских групп и организации "ПОВ" полностью не развернута. Темп и масштаб следствия крайне низкие. Основные контингенты польской разведки ускользнули даже от оперативного учета (из общей массы перебежчиков из Польши, насчитывающей примерно 15000 человек, учтено по Союзу только 9000 человек. В Западной Сибири из находящихся на ее территории около 5000 перебежчиков учтено не более 1000 человек. Такое же положение с учетом политэмигрантов из Польши.

Недостаточно решительная ликвидация кадров польской разведки тем более опасна сейчас, когда разгромлен московский центр "ПОВ" и арестованы многие активные его члены. Польская разведка, предвидя неизбежность дальнейшего своего провала, пытается привести, а в отдельных случаях уже приводит в действие свою диверсионную сеть в народном хозяйстве СССР и, в первую очередь, на его оборонных объектах.

В соответствии с этим основной задачей органов ГУГБ в настоящее время является разгром антисоветской работы польской разведки и полная ликвидация незатронутой до сих пор широкой диверсионно-повстанческой низовки "ПОВ" и основных людских контингентов польской разведки в СССР.

ПРИКАЗЫВАЮ

1. С 20 августа 1937 года начать широкую операцию, направленную к полной ликвидации местных организаций "ПОВ" и, прежде всего, ее диверсионно-шпионских и повстанческих кадров в промышленности, на транспорте совхозах и колхозах.

Вся операция должна быть закончена в 3-х месячный срок, т. е. к ... ноября 1937 года.

2. Аресту подлежат:

а) выявленные в процессе следствия и до сего времени не разысканные активнейшие члены "ПОВ" по прилагаемому списку;

б) все оставшиеся в СССР военнопленные польской армии;

в) перебежчики из Польши, независимо от времени перехода их в СССР;

г) политэмигранты и политобмененные из Польши;

д) бывшие члены ППС и других польских антисоветских политических партий;

е) наиболее активная часть местных антисоветских националистических элементов польских районов.

3. Операцию по арестам провести в две очереди:

а) в первую очередь подлежат аресту перечисленные выше контингенты, работающие в органах НКВД, в Красной Армии, на военных заводах, в оборонных цехах всех других заводов, на железнодорожном, водном и воздушном транспорте, в электросиловом хозяйстве всех промышленных предприятий, на газовых и нефтеперегонных заводах;

б) во вторую очередь подлежат аресту все остальные, работающие в промышленных предприятиях не оборонного значения, в совхозах, колхозах и учреждениях.

4. Одновременно с развертыванием операции по арестам начать следственную работу. Основной упор следствия сосредоточить на полном разоблачении организаторов и руководителей диверсионных групп с целью исчерпывающего выявления диверсионной сети.

Всех проходящих по показаниям арестованных шпионов, вредителей и диверсантов – НЕМЕДЛЕННО АРЕСТОВЫВАТЬ.

Для ведения следствия выделить специальную группу оперативных работников.

5. Все арестованные по мере выявления их виновности в процессе следствия – подлежат разбивке на две категории:

а) первая категория, подлежащая расстрелу, к которой относятся все шпионские, диверсионные, вредительские и повстанческие кадры польской разведки;

б) вторая категория, менее активные из них, подлежащие заключению в тюрьмы и лагеря сроком от 5 до 10 лет.

6. На отнесенных в процессе следствия к первой и второй категории, каждые 10 дней составляются списки с кратким изложением следственных материалов, характеризующих степень виновности арестованного, которые направляются на окончательное утверждение в НКВД СССР.

Отнесение к первой или второй категории на основании рассмотрения следственных материалов производится Народным Комиссаром Внутренних Дел республики, начальником УНКВД области или края, совместно с соответствующим прокурором республики, области, края.

Списки направляются в НКВД СССР за подписью Народного Комиссара Внутренних Дел республики, начальников УНКВД и Прокурора соответствующих республик, края и области.

После утверждения списков в НКВД СССР и Прокурором Союза приговор немедленно приводится в исполнение, т. е. осужденные по первой категории – расстреливаются и по второй отправляются в тюрьмы и лагеря, согласно нарядов НКВД СССР.

7. Прекратить освобождение из тюрем и лагерей оканчивающих срок заключения осужденных по признакам польского шпионажа. О каждом из них представить материал для рассмотрения на Особое Совещание НКВД СССР.

8. О ходе операции телеграфно доносить каждые 5 дней, т. е. 1, 5, 10, 15, 20, 25, и 30 числа каждого месяца.

Народный Комиссар Внутренних Дел СССР,
Генеральный Комиссар государственной безопасности *Ежов*

Бутовский полигон Книга пам'яті жертв політичних репресій. 1937-1938 рр." – М., 1997. С. 116-117

№ 111

Наказ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР про репресії проти дружин та дітей засуджених «зрадників Батьківщини», членів «правотроцкістських диверсійних організацій»

№ 00485 *15 серпня 1937 р.*

С получением настоящего приказа приступите к репрессированию жен изменников Родины, членов правотроцкистских шпионско-диверсионных организаций, осужденных Военной коллегией и военными трибуналами по первой и второй категориям, начиная с 1 августа 1936 года.

При проведении этой операции руководствуйтесь следующим:

Подготовка операции:

1. В отношении каждой намеченной к репрессированию семьи производится тщательная ее проверка, собираются дополнительные установочные данные и компрометирующие материалы.

На основании собранных материалов составляются:

а) подробная общая справка с указанием: фамилии, имени и отчества осужденного главы семьи, за какие преступления, когда, чем и какому наказанию подвергнут; именной список семьи (включая и всех лиц, состоявших на иждивении осужденного и вместе с ним проживавших), подробных установочных данных на каждого члена семьи; компрометирующих материалов на жену осужденного; характеристики в отношении степени социальной опасности детей старше 15-летнего возраста; данные о наличии в семье престарелых и нуждающихся в уходе родителей, наличие детей, по своему физическому состоянию требующих ухода;

б) отдельная краткая справка на социально опасных и способных к антисоветским действиям детей старше 15-летнего возраста;

в) именные списки детей до 15 лет отдельно дошкольного и школьного возраста.

2. Справки рассматриваются соответственно наркомами внутренних дел республик и начальниками управлений НКВД краев и областей.

Последние:

а) дают санкцию на арест и обыск жен изменников Родины;

б) определяют мероприятия в отношении родителей и других родственников, состоявших на иждивении осужденного и совместно с ним проживающих.

Производства арестов и обысков

3 Намеченные к репрессированию арестовываются. Арест оформляется ордером.

4. Аресту подлежат жены, состоявшие в юридическом или фактическом браке с осужденным в момент его ареста.

Аресту подлежат также и жены хотя состоявшие с осужденным, к моменту его ареста, в разводе, но:

а) причастные к контрреволюционной деятельности осужденного;

б) укрывавшие осужденного;

в) знавшие о контрреволюционной деятельности осужденного, но не сообщившие об этом соответствующим органам власти.

5. Аресту не подлежат:

а) беременные; жены осужденных, имеющие грудных детей, тяжело или заразно больные; имеющие преклонный возраст.

В отношении таких лиц временно ограничиваться отобранием подписки о невыезде с установлением тщательного наблюдения за семьей;

б) жены осужденных, разоблачившие своих мужей и сообщившие о них органам власти сведения, послужившие основанием к разработке и аресту мужей.

6. Одновременно с арестом производится тщательный обыск. При обыске изымаются: оружие, патроны, взрывчатые и химические вещества, военное снаряжение, множительные приборы (копирографы, стеклографы, пишущие машинки и т. п.), контрреволюционная литература, переписка, иностранная валюта, драгоценные металлы в слитках, монетах и изделиях, личные документы и денежные документы.

7. Все имущество, лично принадлежащее арестованным (за исключением необходимых белья, верхнего и нижнего платья, обуви и постельных принадлежностей, которые арестованные берут с собой), конфискуется.

Квартиры арестованных опечатываются.

В случаях, когда совместно с арестуемыми проживают их совершеннолетние дети, родители и другие родственники, то им помимо их личных вещей оставляется в пользование необходимые: жилая площадь, мебель и домашняя утварь арестуемых.

8. После производства обыска арестованные жены осужденных конвоируются в тюрьму. Одновременно порядком, указанным ниже, вывозятся и дети.

Порядок оформления дел

9. На каждую арестованную и на каждого социально опасного ребенка старше 15-летнего возраста заводится следственное дело, в которое помимо установленных документов помещаются справки (см. пункты "а" и "б" ст. 1) и краткое обвинительное заключение.

10. Следственные дела направляются на рассмотрение Особого совещания НКВД СССР.

Начальникам управлений НКВД по Дальне-Восточному и Красноярскому краям и Восточно-Сибирской области следственных дел на арестованных Особому совещанию не высылать. Вместо этого сообщать по телеграфу общие справки на семьи осужденных (пункт "а" ст. 1), которые и будут рассматриваться Особым совещанием. Последнее свои решения по каждой семье с одновременным указанием мест заключения (лагеря) сообщает начальникам перечисленных УНКВД также по телеграфу.

Рассмотрение дел и меры наказания

11. Особое совещание рассматривает дела на жен осужденных изменников Родины и тех их детей старше 15-летнего возраста, которые являются социально опасными и способными к совершению антисоветских действий.

12. Жены осужденных изменников Родины подлежат заключению в лагеря на сроки, в зависимости от степени социальной опасности, не менее как 5-8 лет.

13 Социально опасные дети осужденных, в зависимости от их возраста, степени опасности и возможностей исправления, подлежат заключению в лагеря или исправительно-трудовые колонии НКВД или водворению в детские дома особого режима Наркомпросов республик.

14 Приговоры Особого совещания сообщаются для приведения их в исполнения наркомам республиканских НКВД и начальникам Управлений НКВД краев и областей по телеграфу.

15. Следственные дела сдаются в архив НКВД СССР.

Порядок приведения приговора в исполнение

16. Осужденных Особым совещанием жен изменников Родины направляют для отбывания наказания в специальное отделение Темниковского исправительно-трудового лагеря, по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД СССР.

Направление в лагеря производить соответствующим порядком.

17. Осужденные жены изменников Родины, не подвергнутые аресту в силу болезни и наличия на руках больных детей, по выздоровлению арестовываются и направляются в лагерь.

Жены изменников Родины, имеющие грудных детей, после вынесения приговора немедленно подвергаются аресту и без завоза в тюрьму направляются непосредственно в лагерь.

Так же поступать и с осужденными женами, имеющие преклонный возраст.

18. Осужденные социально опасные дети направляются в лагеря, исправительно-трудовые колонии НКВД или в дома особого режима Наркомпросов республик по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД для первой и второй группы и АХУ НКВД СССР – для третьей группы.

Размещение детей осужденных

19. Всех оставшихся после осуждения детей-сирот размещать:

а) детей в возрасте от 1-1,5 лет и до трех полных лет – в детских домах и яслях Наркомздравов республик в пунктах жительства осужденных;

б) детей в возрасте от 3 полных и до 15 лет – в детских домах Наркомпросов других республик краев и областей (согласно установленной дислокации) и вне Москвы, Ленинграда, Киева, Тбилиси, Минска, приморских и пограничных городов.

20. В отношении детей старше 15 лет вопрос решать индивидуально. В зависимости от возраста, возможностей индивидуального существования собственным трудом или возможностей проживания на иждивении родственников такие дети могут быть:

а) направлены в детские дома Наркомпросов республик в соответствии с п. "б" ст. 19;

б) направлены в другие республики, края и области (в пункты, за исключением перечисленных выше городов) для трудового устройства или определение на учебу.

21. Грудные дети направляются вместе с их осужденными матерями в лагеря, откуда по достижении возраста 1-1,5 лет передаются в детские дома и ясли Наркомздравов республик.

22. Дети в возрасте от 3 до 15 лет принимаются на государственное обеспечение.

23. В том случае, если оставшихся сирот пожелают взять другие родственники (не репрессируемые) на свое полное иждивение, – этому не препятствовать.

Подготовка к приему и распределению детей

24. В каждом городе, в котором производится операция, специально оборудуются:

а) приемно-распределительные пункты, в которые будут доставляться дети тотчас же после ареста их матерей, и откуда дети будут направляться затем по детским домам,

б) специально организуются и оборудуются помещения, в которых будут содержаться до решения Особого совещания НКВД социально опасные дети.

Для указанных выше детей используются, там, где они имеются, детские приемники отделов трудовых колоний НКВД.

25. Начальники органов НКВД пунктов, где расположены детские дома Наркомпросов, предназначенные для приема детей осужденных, совместно с заведующими или представителями ОБЛОНО производят проверку персонала домов и лиц, политически неустойчивых, антисоветски настроенных и разложившихся увольняют. Взамен уволенных персонал доу-

комплектовывается проверенным, политически надежным составом, могущим вести учебно-воспитательную работу с прибывающими к ним детьми.

26. Начальники органов НКВД определяют, в каких детских домах и яслях Наркомздравов можно разместить детей до 3-летнего возраста, и обеспечивают немедленный и безотказный прием этих детей.

27. Наркомы внутренних дел республик и начальники управлений НКВД краев и областей сообщают по телеграфу лично заместителю начальника АХУ НКВД СССР тов. Шнеерсону именные списки детей, матери которых подвергаются аресту. В списках должны быть указаны: фамилия, имя, отчество, год рождения ребенка, в каком классе учится. В списках дети перечисляются по группам, комплектуемым с таким расчетом, чтобы в один и тот же дом не попали дети, связанные между собой родством или знакомством.

28. Распределение детей по детским домам производит заместитель начальника АХУ НКВД СССР. Он телеграфом сообщает наркомам республиканских НКВД и начальникам НКВД краев и областей, каких детей и в какой дом направить. Копию телеграммы посылают начальнику детского дома. Для последнего эта телеграмма должна являться основанием к приему детей.

29. При производстве ареста жен осужденных дети у них изымаются и вместе с их личными документами (свидетельство о рождении, ученические документы), в сопровождении специально наряженных в состав группы, производящей арест, сотрудника или сотрудницы НКВД отвозятся:

а) дети до 3-летнего возраста – в детские дома и ясли Наркомздравов;

б) дети от 3-х до 15-летнего возраста – в приемники – распределительные пункты;

в) социально опасные старше 15-летнего возраста – в специально предназначенные для них помещения.

Порядок отправки детей в детские дома

30. Детей на приемно-распределительном пункте принимает заведующий пунктом или начальник детского приемника ОТК НКВД и специально выделенный оперработник (работница) УГБ.

Каждый принятый ребенок записывается в специальную книгу, а документы его запечатываются в отдельный конверт.

Затем дети группируются по местам назначения и в сопровождении специально подобранных работников отправляются группами по детским домам Наркомпросов, где сдаются вместе с их документами заведующему домом под личную его расписку.

31. Дети до 3-летнего возраста сдаются лично заведующим детскими домами или яслями Наркомздравов под их личную расписку. Вместе с ребенком сдается и его свидетельство о рождении.

Учет детей осужденных

32. Дети осужденных, размещенные в детских домах и яслях Наркомпросов и Наркомздравов республики, учитываются АХУ НКВД СССР.

Дети старше 15-летнего возраста учитываются 8-м отделом ГУГБ НКВД.

Наблюдение за детьми осужденных

33. Наблюдение за политическими настроениями детей осужденных, за их учебой и воспитательной жизнью возлагаю на Наркомов внутренних дел республик, начальников Управлений НКВД краев и областей.

34. О ходе операции доносить мне 3-дневными сводками по телеграфу. О всех эксцессах и чрезвычайных происшествиях – немедленно.

35. Операцию по репрессированию жен уже осужденных изменников Родины закончить к 25 сентября с. г.

36. Впредь всех жен изобличенных изменников Родины, правотроцистских шпионов арестовывать одновременно с мужьями, руководствуясь порядком, устанавливаемым настоящим приказом.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР *Ежов*

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. – М., 1993 – С. 86-93.

№ 112

Лист колишнього парторга Маріупольського рибокомбінату М.Я. Калініна в Донецький обком КП(б)У про боротьбу партійної організації з «ворогами народу» та про «шкідницьку» діяльність керівництва рибокомбінату

17 серпня 1937 р.

Около 2-х лет работаю парторгом на комбинате и вот уже год веду борьбу с классовыми врагами. Враг народа Дисконтов применял ко мне, политработникам, а также честным коммунистам комбината все методы издевательства, компрометации, дабы изжить и выгнать всех из Мариупольской парторганизации, чтобы производить свои вредительские делишки.

Первое: во время перевыборов парторганов он сам со своими близкими подхалимами – Голеусовым, Шевченко, Соколовым, Кровсниковым и др. – добивались неизбрания меня в секретари, избрав секретарем парткомитета своего человека Голеусова, отщепенца. Но он скоро был разоблачен при содействии бригады обкома…

Выборы были классированы при соответствующем нажиме инструкторов обкома, но никаких мер в отношении партийности Голеусова не было принято со стороны врага народа Дисконтова (он сейчас работает пом. директора). Зато Дисконтовым были приняты меры ко мне. Он заявил, что Калинина не избирайте в секретари и ушел.

Вторично выбрали секретарем Шевченко, присланную ранее Дисконтовым на должность редактора газеты, хотя редактор имелся, утвержденный Политуправлением. Как Голеусов, так и Шевченко, были ставленниками Дисконтова, которых он характеризовал как хороших работников, умеющих выполнять поручения, отмечая, что Шевченко он знает в течение 3-х лет. Она же, в свою очередь, на партсобраниях ратовала о том, что она училась работать у Дисконтова.

Далее действия самой Шевченко: один коммунист, управл. отд. сбыта Бучихин выступает на партконференции, говоря, что не нужен на комбинате парторг ЦК, что это лишняя надстройка. Шевченко целиком его поддерживала.

Второе· комсорг дал отвод на профсобрании Голеусову как правому оппортунисту, то за это Шевченко стала привлекать его к ответственности со снятием с работы и просить райком исключить его из комсомола.

Далее, выступая на рабочем собрании, называла контрреволюционную банду Тухачевского, Якира и др. "товарищами".

Обо всем изложенном я поставил вопрос на горкоме перед Дисконтовым, в райкоме перед Панасенко, но результатов не добился никаких, кроме насмешек.

Тогда я обратился в обком к бывшему секретарю Холохоленко, к зав. промотделом Козлову (враги народа), но результат получил такой же, как и в горкоме как по вышеуказанным вопросам, так и по вопросам о чуждых элементах на комбинате.

Директор комбината Кровсиков обставил себя чуждо-классовыми людьми, жена Кровсикова исключена на пратии за скрытие контрреволюционеров, братья ее белобандиты.

Зам. директора комбината Левинсон, сын частного владельца, имевшего завод газовых вод, пивную базу и мыловаренный завод.

Голеусов – правый отщепенец (зам. директора). Соколов – директор консервного завода, темная личность. По его собственному заявлению, он состоял в партии с 1918 года под фамилией Максименко, сбежал из части Красной армии, от Ревтрибунала. Сейчас он имеет фамилию Соколов, в партии с 1920 года.

Несмотря на то, что Соколов является темной личностью, враг народа Дисконтов билет все же выдал ему.

Чуенко – начальник флота, сын судовладельца. Начальник ремонтных мастерских – Полтавский служил у белых.

Несмотря на указанные противодействия, мы все же вели борьбу и часть чуждо классового элемента пришлось выгнать из комбината (список прилагаю). Но командный состав чужаков еще остается на комбинате.

Что можно ожидать хорошего в отношении производства?

Когда закончилась основная путина – заводы имеют по 100 и 10 тысяч убытку, безобразно проходит ремонт флота.

Если взять отдельные заводы, то мы имели такие безобразные факты: на Бердянском заводе около 40 центнеров рыбы (судак, тунец) испорчено, сдано в утиль. Белосарайский завод – испорчено 12 центнеров красной рыбы. Сам же директор Кровсиков безнаказанно продавал без наряда рыбу около 185 центнеров.

Из этой информации, Вы, тов. Прамнэк, поймете, в каких тяжелых условиях приходилось работать и вести борьбу мне и другим политработникам (Ткачук, Белоцерковский), когда со всех сторон видишь издевательство как не комбинате, так и работников райкома и врага народа Дисконтова, Саркисова, Холохоленко, Козлова и работника "Главрыбы" Медведева.

Теперь я вынужден уйти, не закончив борьбы с негодяями, которых и теперь поддерживают руководители Молотовского райкома.

Державний архів Донецької області. – Фп-19. оп. 1. спр. 1183. арк. 131-133.

№ 113

Постанова ЦВК СРСР «О внесении изменений в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик» з питань розгляду справ про «контрреволюційне шкідництво» та диверсії

14 вересня 1937 р.

Внести следующие изменения в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик по рассмотрению дел о контрреволюционном вредительстве и диверсиях:

1. По делам о контрреволюционном вредительстве и диверсиях обвинительное заключение вручать обвиняемым за одни сутки до рассмотрения дел в суде.

2. Кассационного обжалования по делам о преступлениях, предусмотренных ст. ст. 58-7 УК РСФСР (вредительство) – и 58-9 УК РСФСР (диверсии) и соответствующими статьями УК других союзных республик, – не допускать.

Приговоры о высшей мере наказания (расстрел) приводить в исполнение немедленно по отклонению ходатайств осужденных о помиловании.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. М., 1993. - С. 34.

№ 114

Наказ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР про ліквідацію «диверсійно-шпигунських та терористичних кадрів «харбинців», які працюють на транспорті і в промисловості

№ 00593 *20 вересня 1937 р.*

Органами НКВД учтено до 25000 человек, так называемых "харбинцев" (бывшие служащие Китайско-Восточной железной дороги и реэмигранты из Маньчжоу-Го), осевшие на железнодорожном транспорте и в промышленности Союза.

Учетные агентурно-оперативные материалы показывают, что выехавшие в СССР харбинцы, в подавляющем большинстве, состоят из бывших белых офицеров, полицейских, жандармов, участников различных эмигрантских шпионско-фашистских организаций и т. п. В подавляющем большинстве они являются агентурой японской разведки, которая на протяжении ряда лет направляла их в Советский Союз для террористической, диверсионной и шпионской деятельности.

Доказательством этого могут служить также и следственные материалы. Например, на железнодорожном транспорте и промышленности за последний год репрессировано за активную террористическую и диверсионно-шпионскую деятельность до 4500 харбинцев. Следствие по их делам вскрывает тщательно подготовленную и планомерно выполнявшуюся работу японской разведки по организации на территории Советского Союза диверсионно-шпионских баз из числа харбинцев.

Рассылая при настоящем приказе закрытое письмо о террористической, диверсионной и шпионской деятельности японской агентуры из харбинцев, в целях разгрома насажденных на транспорте и в промышленности СССР шпионских кадров из харбинцев,

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. С 1-го октября 1937 г. приступить к широкой операции по ликвидации диверсионно-шпионских и террористических кадров харбинцев на транспорте и в промышленности.

2. Аресту подлежат все харбинцы:

а) изобличенные и подозреваемые в террористической, диверсионной, шпионской и вредительской деятельности;

б) бывшие белые, реэмигранты, как эмигрировавшие в годы гражданской войны, так и военнослужащие разных белых формирований;

в) бывшие члены антисоветских политических партий (эсеры, меньшевики и др.);

г) участники троцкистских и правых формирований, а также все харбинцы, связанные с деятельностью этих антисоветских формирований;

д) участники разных эмигрантских фашистских организаций ("Российский общевоинский союз", "Союз казачьих станиц", "Союз мушкетеров", "Желтый союз", "Черное кольцо", "Христианский союз молодых людей", "Русское студенческое общество", "Братство русской правды", "Трудовая крестьянская партия" и т. д.);

е) служившие в китайской полиции и войсках как до захвата Маньчжурии японцами, так и после образования Маньчжоу-Го;

ж) служившие в иностранных фирмах, прежде всего японских, а также белогвардейских (фирма ЧУРИНА и друг.);

з) окончившие в Харбине известные курсы "Интернационал", "Славия", "Прага";

и) владельцы и совладельцы различных предприятий в Харбине (рестораны, гостиницы, гаражи и проч.);

к) нелегально въехавшие в СССР без установленных по закону советских документов;

л) принимавшие китайское подданство, а затем переходившие в советское гражданство;

м) бывшие контрабандисты, уголовники, торговцы опиумом, морфием и т. п.;

н) участники контрреволюционных сектантских группировок.

3. Аресты провести в две очереди:

а) в первую очередь арестовать всех харбинцев, работавших в НКВД, служащих в Красной армии, на железнодорожном и водном транспорте, в гражданском и воздушном флоте, на военных заводах, в оборонных цехах всех других заводов, в электросиловом хозяйстве всех промпредприятий, на газовых и нефтеперегонных заводах, в химической промышленности;

б) во вторую очередь – всех остальных харбинцев, работающих в советских учреждениях, совхозах, колхозах и проч.

4. Харбинцев, не подпавших под перечисленные в пункте втором категории, независимо от наличия компрометирующих данных, немедленно удалить из железнодорожного, водного и воздушного транспорта, а также из промышленных предприятий, приняв одновременно меры к недопущению впредь на эти объекты.

5. Следствие по делам арестованных харбинцев развернуть с таким расчетом, чтобы в кратчайший срок полностью разоблачить всех участников диверсионно-шпионских и террористических организаций и групп.

Выявляемую в процессе следствия харбинцев новую сеть шпионов, вредителей и диверсантов – НЕМЕДЛЕННО АРЕСТОВАТЬ.

6. Всех арестованных харбинцев разбить на две категории:

а) к первой категории – отнести всех харбинцев, изобличенных в диверсионно-шпионской, террористической, вредительской и антисоветской деятельности, которые подлежат расстрелу;

б) ко второй категории – всех остальных, менее активных харбинцев, подлежащих заключению в тюрьмы и в лагеря, сроком от 8 до 10 лет.

7. На харбинцев, отнесенных в процессе следствия к первой и ко второй категории,

ежедекадно составлять альбом (отдельная справка на каждого арестованного), с конкретным изложением следственных и агентурных материалов, определяющих степень виновности арестованных.

Альбом направлять в НКВД СССР на утверждение.

Отнесение арестованных харбинцев к 1-й и 2-й категории производится на основании агентурных и следственных данных Народным Комиссаром Внутренних Дел республики – начальником УНКВД, области или края, начальником ДТОГУГБ НКВД, совместно с соответствующим прокурором республики, области, края, дороги.

8. После утверждения списков НКВД СССР и прокурором Союза приговор приводить в исполнение – НЕМЕДЛЕННО.

9. Освобождение из тюрем и лагерей ранее осужденных харбинцев, отбывающих наказание за шпионаж, диверсию и вредительство – ПРЕКРАТИТЬ.

10. На этих лиц представить материалы для рассмотрения на Особом совещании НКВД СССР.

11. Операцию закончить к 25 декабря 1937 года.

12. В отношении семей репрессируемых харбинцев руководствоваться моим приказом 00486 от 15 августа 1937 года.

13. О ходе операции доносить мне по телеграфу каждые пять дней (5, 10, 15, 20, 25, 30 числа каждого месяца).

Народный Комиссар Внутренних Дел Союза ССР
Генеральный Комиссар государственной безопасности *Ежов*

Бутовский полигон. Книга памяти жертв политических репрессий. – 1937-1938. – М., 1997. – С. 120-122.

№ 115

Постанова ЦВК СРСР про внесення змін до карного законодавства союзних республік щодо встановлення 25-річного ув'язнення за шпигунство, шкідництво, диверсії

2 жовтня 1937 р.

Действующим уголовным законодательством СССР и союзных республик для борьбы со шпионажем, вредительством, с попытками организации взрывов, крушений, поджогов с человеческими жертвами и других диверсионных актов установлены в качестве мер уголовного наказания лишение свободы на срок не свыше 10 лет, а для наиболее тяжких видов государственных преступлений – высшая мера наказания (расстрел).

В целях дальнейшей борьбы с такого рода преступлениями и предоставления суду возможности избирать по этим преступлениям не только высшую меру наказания (расстрел), но и лишение свободы на более длительные сроки, Центральный Комитет СССР постановляет:

1. Во изменение ст. 18 Основных начал уголовного законодательства СССР и союзных республик установить в качестве меры уголовного наказания лишения свободы на срок не свыше 25 лет.

Предложить центральным исполнительным комитетам союзных республик привести свое законодательство в соответствие с настоящим постановлением.

Собрание законов СССР. – М., 1937 – № 66. – С. 297.

№ 116

Інформація Донецького обкому ЛКСМУ про причетність С. Мулера до діяльності заарештованого як «ворога народу» його брата

10 жовтня 1937 р.

Считаю необходимым сообщить следующее о брате врага народа Мулере С.:

1. Брат арестованного как враг народа С. Мулер был женат на дочери диверсанта. Этот вопрос обсуждался в Краснолучской организации и только потому был снят с учета, что он, якобы, порвал с ней связь, а на самом деле он с ней жил, как после мне стало известно.

2. Будучи в Красном Луче, когда его брата обсуждали на собраниях в парторганизации и писали в газетах, как о троцкисте, о враге народа, то С. Мулер всячески старался собирать все газеты и узнавать о том, что говорят о нем на партсобраниях с тем, чтобы об этом проинформировать брата.

То, что Мулер брата своего информировал, так об этом говорит тот факт, что он однажды зашел в горком и говорит, что я еду в Днепропетровск, прошу мне сказать что с Мулером, мол, меня, как комсомольца, интересует, ответа на этот вопрос он не получил. С. Мулер был снят с учета решением бюро, так как тогда у него не было оснований его исключить, ибо еще и сам брат его состоял в партии.

Вообще он не только его информировал, но он с ним вместе в одной квартире жил и, по-моему, он не мог не знать о своем брате и его враждебной работе.

Вот все, что я могу добавить, к тому, что обкому уже известно.

Подпись /В./

Державний архів Донецької області. - Фп-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 98-99.

№ 117

Список членів комуністичної партії, виключених з партії Маріупольським міськпарткомом за звинуваченням у троцькізмі, контрреволюційній діяльності, двурушництві, розкраданні соціалістичної власності за період з 1 січня по 1 жовтня 1937 р.

28 листопада 1937 р.
Цілком таємно.

Фамилия, имя, отчество	Парт. стаж	Занимаемая должность	Характер исключения
1	2	3	4
Балагура Александр Яковлевич	1918	нач. цеха точной механики завода Ильича	как контрреволюционера, написал т. Сталину контрреволюционное письмо
Батрак Василий Иванович	1932	машинист воздуходувки "Азовсталь"	за скрытие, что брат - троцкист, был судим с высылкой, оказывает брату материальную помощь, живет с братом
Бриллиантов Семен Матвеевич	1925	управл. конторой ГУТАП	как двурушника, поддерживающего в 1927 г. троцкистов, о чем скрывал от партии
Борисовец Александр Яковлевич	1924	нач. ст. Сартана	контрреволюционные высказывания среди беспартийных (арестован НКВД)
Бадеев Иосиф Исакович	1917	ректор ВКСХШ	как врага народа (арестован НКВД)
Выборный Павел Дмитриевич	к/п	весовщик ст. Мариуполь	как расхитителя соцсобственности (арестован)
Волжин Аким Иванович	1929	"Азовсталь"	как врага народа (арестован)

(Продовження на стор. 238)

Дата реєстрації документу.

(Продовження. Початок на стор. 237)

1	2	3	4
Гугель Яков Семенович	1921	директор завода "Азовсталь"	как врага народа (арестован)
Грабовский Лазарь Абрамович	1919	секретарь ЗПК Ильича	как врага народа (арестован)
Гончаров Андриан Андреевич	1917	начальник порта	как двурушника, связь с врагами народа
Думчев Михаил Георгиевич	1932	рабочий погрузки сл. движения	как расхитителя соцсобственности (арестован)
Дисконтов Александр Григорьевич	1917	секретарь горпарткома	как врага народа (арестован)
Демьяненко Яков Радионович	1919	директор Ялтинской МТС	как врага народа (арестован)
Ефременко Константин Спиридонович	-	директор Союзпищеторга	осужден за злоупотребления по службе
Котенжи Захар Иванович	1917	конторщик завода Ильича	двурушника, поддерживающего врагов партии
Колесников Гавриил Степанович	1930	рабочий завода Ильича	осужден за ограбление
Клишевич Николай Васильевич	1930	"Азовсталь", гл. инженер	как врага народа
Левин Иуда Абрамович	1921	директор кокс. 25	как ставленника врага народа Яновского, продолжал его работу

(Продовження на стор. 239)

(Продовження. Початок на стор. 237)

1	2	3	4
Левин Соломон Григорьевич	1919	зав. гор. ФО	как врага народа (арестован)
Ляус Франц Карлович	1930	нач. литейного цеха завода Ильича	арестован как польский шпион
Машура Савва Ильич	ч/п 1921	-	как врага народа (арестован)
Марков Николай Васильевич	1918	упоцкомзаг. СНК	как перерожденца, злоупотребления на службе
Николаев Алексей Сидорович	к/п 1932		осужден за уголовное преступление
Осадчий Николай Семенович	ч/п 1917	директор кокс. 25	как троцкиста (арестован)
Правич Дора Марковна	1920	зав. фельдш. школой	утеря 2 партбилетов, брат троцкист, муж исключен за связь с троцкистом
Рафалович Яков Кириллович	1917	кочегар пекарни	двурушник, активно поддерживал троцкистов в 1927 г.
Рихтер Бенедикт Моисеевич	1925	штатпром порта	связь с троцкистами, принят в партию без достаточной проверки, с 1915 по 1917 г. состоял в банде
Русецкий Антон Францович	1929	завод Ильича ж/д цех	как врага народа (арестован)

(Продовження на стор. 240)

(Продовження. Початок на стор. 237)

1	2	3	4
Розенман Ирма Аронович	1920	секретарь ЗПК завода Куйбышева	как врага народа (арестован)
Уткин Василий Иванович	1927	секретарь парткома порта	как двурушника, пособник троцкистам
Ширстов Николай Константинович	1925	нач. домпечи № 3 "Азовсталь"	как врага народа (арестован)
Гришин Павел Осипович	1918	завед. ОТК завода Ильича	как врага народа (арестован)
Кривоченко Николай Абрамович	к/п 1932	зам. директора Ялтинской МТС	за связь с врагами народа, проводившими вредительскую работу в МТС (арестован)
Водолажский Петр Емельянович	1918	мясокомбинат, юрист	как член украинской контрреволюционной организации (арестован)
Крайненко Анатолий Петрович	к/п 1932	пред. горсовета ОСО	за использование служебного положения, растратчик, впоследствии арестован как враг народа
Клишевич Зинаида Ивановна	1921	врач горбольницы	за скрытие мужа врага народа. Муж арестован. Считает, что муж не враг народа, поддерживает с арестованным связь и помогает материально
Попов Василий Федорович	1932	нач. планового отдела "Азовсталь"	за длительную связь с польской шпионкой, оказание помощи врагу народа в получении денег по доверенности на сумму 14 тыс. руб.

Секретарь горпарткома *(Третьяков)*

Державний архів Донецької області. – Фп-19, оп. 1, спр. 1183, арк. 112-114.

№ 118

Протокол загальних профспілкових зборів школи ФЗУ Маріупольського заводу ім. Ілліча про «антирадянські» виступи учениці Гавви

29 листопада 1937 р.

Работало 578 чел.
Присутствовало 490
Президиум: Кириченко, Аксенов, Штучков

Повестка дня:
1. Антисоветское выступление ученицы группы химиков Гаввы.
Информация тов. Гоцкого об антисоветских выступлениях Гаввы.

В школу ФЗУ заводов им. Ильича Гавва поступила, имея при себе "документы" батрачки и сироты. По особому ходатайству ЛКСМУ Гавва была принята в группу химиков. При своем поступлении в школу ФЗУ Гавва подала заявление в завком металлургов, чтобы завком металлургов взял на себя обеспечение ее до окончания школы. В этом ей завком отказал, но предложил обратиться за помощью в профорганизацию школы. Профорганизация школы по линии КВП выдает Гавве 60 руб., администрация школы оказывает помощь, выдавая, помимо ученической стипендии, дотацию по льготному питанию. Однако всего этого Гавве мало, она отказывается от ссуды в 60 руб. и рвачески требует выдачи ей 100 руб. Этот поступок Гаввы обратил на себя внимание администрации школы и организаций.

В конце учебного года, во время зачетов, Гавва сочиняет слова антисоветского характера на мотив "Каховки", распространяет ее среди учеников с целью сорвать зачетную кампанию. Комсомольская организация указала тогда Гавве на недопустимость ее поведения, разъяснила ей, что эта работа направлена на дезорганизацию учебы в школе ФЗУ.

Однако Гавва на этом не остановилась, она снова распространяет среди учащихся контрреволюционную литературу, на этот раз так называемую "архимандритскую цепь", призывающую крестовый поход папы римского на Советский Союз.

Комсомольская организация вынесла за это взыскание Гавве и занялась выяснением вопроса, действительно ли Гавва батрачка и сирота. По наведенным справкам оказалась, что Гавва вовсе не сирота, что отец Гаввы раскулачен в 1929-30 гг., скрылся из села и в настоящее время работает на "Азовстали". Лицо "сироты" и "батрачки" было выявлено. Наконец, 22 ноября 37 г. на комсомольском собрании, где стоял вопрос о задачах комсомола в выборах в Верховный Совет, после доклада помполита школы тов. Кулика Гавва задает ему следующий ряд вопросов: можно ли вычеркнуть т. Мирошниченко из бюллетеня и заменить его другими лицами? Почему выдвинута одна кандидатура?

Тов. Кулик разъяснил Гавве, что задача комсомола агитировать за кандидатуру т. Мирошниченко, так как эта кандидатура выдвинута всеми трудящимися Мариупольского избирательного округа, что у нас была выдвинута не одна кандидатура т. Мирошниченко, а первым кандидатом был любимый вождь трудящихся тов. Сталин. Кандидатами были выдвинуты также тт. Ворошилов, Молотов, Крупская и Петровский.

После опубликования открытого письма, подписанного членами ЦК ВКП(б), нам стало известно, что ЦК партии дало указание, где им баллотироваться, а поэтому у нас осталась одна кандидатура тов. Мирошниченко.

После этого в своем выступлении Гавва бросает контрреволюционное, лживое обвинение руководителям партии и правительства в том, что они заранее знали, где они будут баллотироваться, а их кандидатуры выдвигали у нас с политикой, чтобы обмануть рабочих и провести г. Мирошниченко в Верховный Совет. Зачем вообще выдвигать кандидатуры т. Сталина, т. Молотова и других, когда, они уже дали согласие баллотироваться по другим округам. Далее Гавва в своем выступлении говорила, зачем выдвигают коммунистов, а не рабочих в Верховный Совет. После этого выступления комсомолу стало совершенно ясно лицо Гаввы, охвостья кулацких отрепков, которым нет места среди комсомольцев школы. Решением общего комсомольского собрания Гавву исключили из комсомола, а также Гавве не должно быть места и среди учеников школы. Гавва не просто не разбирающийся человек, она окончила 8 классов. Ее выступления и поступки носят явный контрреволюционный характер. В прениях выступили:

т. Корнева: Все то, что сказал т. Гоцкий, правильно. Гавва все время пыталась проводить свое влияние среди учеников группы химиков и делала это очень хитро. Когда мы работали в цехе № 9 на анализах плавок, то Гавва усиленно добивалась расшифровок спецсталей. По секрету Гавва говорила Прокопенко, что ей какой-то дядя помогает в этой расшифровке. Я предлагаю передать этот вопрос следственным органам, так как здесь что-то большее, чем простое любопытство.

т. Ляшков: Когда мы на бюро разбирали вопрос о Гавве, то Гавва в заключительном слове созналась, что она занималась контрреволюционными вопросами, но что делала это несознательно. На другой же день на комсомольском собрании Гавва изменяет свою тактику и отказывается вовсе говорить, боясь, чтобы ее не разоблачили. Но как бы Гавва ни маскировалась, нужно открыто сказать, что она занималась контрреволюционными антисоветскими разговорами, она призывала, это все мы слышали, вычеркивать нашего кандидата в Верховный Совет тов. Мирошниченко. Ей не удалось втянуть в свое грязное дело коллектив учеников ФЗУ, т. к. мы знаем, что г. Сталин дал нам, подросткам, счастливую жизнь.

Мы знаем, что выступления Гаввы, это выступление кулацких охвостьев, которые, скрыв свое социальное происхождение, пролезли в ряды Ленинского комсомола.

т. Старостенко: Гавва, как нам сейчас известно, занималась антисоветскими разговорами, мы старались ее воспитать, мы ее предупреждали, давали взыскания. Но это все не помогло, мы видим, что Гавва специально вела антисоветскую работу и сейчас, когда вся страна живет одним, чтобы избрать в Верховный Совет лучших людей рабочего класса, Гавва ведет подрывную работу, направленную на срыв выборной кампании. Она агитирует против нашего кандидата тов. Мирошниченко и даже против руководителей нашей партии и правительства, против нашего любимого вождя тов. Сталина. Нужно крепко заняться этим вопросом, нужно узнать, откуда у нас появляются антисоветские разговоры, нужно не забывать, что у нас есть ученики, чьи отцы забраны органами НКВД. У нас был такой ученик, как Корниенко, который открыто выступал против наших вождей и защищал врагов народа. Оказалось, что он вел эту работу по специальным указаниям врагов. Правильно поступила комсомольская организация, исключив Гавву из комсомола и поставив вопрос о дальнейшем пребывании в школе.

т. Аксенов: Мы слышали информацию т. Гоцкого, который рассказал, как пришла Гавва в нашу школу, и путь, пройденный ею до сегодняшнего дня. Этот путь от начала и до конца пропитан антисоветскими делами, маскировалась батрачкой, сиротой, пролезла в комсомольскую организацию, чтобы вести внутри комсомола подрывную работу.

Окончательно Гавва показала себя там, где нас т. Сталин предупредил быть особо бдительными, а именно во время перевыборной кампании. Гавва выступала против т. Мирошниченко, против нашего любимого вождя т. Сталина. Мы отдадим свои голоса за наших общих кандидатов тов. Мирошниченко Л.Т. и тов. Шпилевого П.И.

Тт. Пилипенко, Хара, Лобанов поддерживали выступление всех товарищей, требовали исключения со школы ФЗУ и о передаче материала органам НКВД.

Постановили: За распространение контрреволюционных записок, призывающих на

крестный поход папы римского против Советского Союза, за сочинение и распространение антисоветской "Каховки", призывающей на срыв зачетной работы по школе ФЗУ, за антисоветскую агитацию против выборов в Верховный Совет, выразившуюся в следующих ее выступлениях:

1. Рабочим замазывали глаза, выдвигая Сталина, Ворошилова, Молотова. Петровского, чтобы провести Мирошниченко в Верховный Совет.

2. В Верховный Совет выбирают коммунистов, а не рабочих.

3. Тт. Сталина, Молотова, Ворошилова не нужно выбирать по нашему округу, так как они дали согласие баллотироваться по другим избирательным округам и пр.

Общее профсобрание постановило Гавву из членов союза исключить, сообщить органам НКВД о расшифровке спецплавок в цехе № 9 и просить администрацию школы уволить Гавву из школы...

Державний архів Донецької області. – Ф.п-19, оп. 1, спр. 1183, арк. 167-169.

№ 119

Доповідна записка Постишевського* районного відділу НКВС в Управління державної безпеки НКВС по Донецькій області про реагування «антирадянського та контрреволюційного елементу» на підготовку виборів до Верховної ради та Рад національностей СРСР

2 грудня 1937 р.
Цілком таємно

В дополнение к предыдущим докладным запискам сообщаем, что за истекший период времени установлено ряд фактов проявлений подучетного элемента, по вопросу предстоящих выборов в Верховный Совет национальностей, которые сводятся к следующему:

Вержбицкий Константин Степанович, 38 лет, работавший секретарем технического отдела у пом. Главного инженера треста "Постышевуголь" Чистяченко, по вопросу выборов в Верховный Совет в разговоре с рабочим задал такого содержания вопрос: "Интересно, кто при тайном голосовании пройдет в управление страной, Сталин или Рыков?". Но, не получив ответа, продолжал:"... я думаю, что Рыков, так как он является лучшим учеником Ленина, и народ любит Рыкова и за него, безусловно, будет голосовать". На возражение рабочего Балашова о том, что народ в данное время политически развит, хорошо воспитан и что он этого не допустит, Вержбицкий сказал: "Все равно это одна кучка".

В феврале 1937 г. Вержбицкий, читая в газете сообщение о процессе над троцкистско-бухаринской бандой, активно защищал обвиняемых, фигурирующих на процессе, говорил: "Сталин сам был первым против заключения мирного договора в Брест-Литовске и когда Ленин сказал, что если не будет заключен договор, то делайте сами, что хотите, а я умываю руки, то только тогда Сталин согласился. На это у меня есть документ, брошюра, которая хранится и до сего времени. Пятаков, Бухарин и Рыков большие надежды возлагали на Надежду Константиновну (Крупскую), но ничего не получилось. Об этом мне говорил по секрету один видный член партии. Бухарин и Рыков, а особенно Томский, это были люди, которые пострадали за народ в свое время, это лучшие ученики Ленина, а их сделали врагами народа.

* З 1938 р. – Красноармійський район.

(Вержбицкий взят на д-ф).

Работница шахты № 1 Варанникова в среде рабочих упорно распространяет слухи о том, что выдвигаемый для баллотировки в Верховный Совет Постышевским районом тов. Кеpакин является сыном помещика. Агитация Варанниковой распространилась на шахту № 3 и Динасовый завод.

(Документируем факты и Варанникова будет арестована).

В разговорах о выборах фигурант ог. дела "Подрыватели" Лихно Евдоким по вопросу голосования заявил: "что там голосовать, они сами себя назначают и выбирают. Я сделаю так: вычеркну всех и брошу им пустой пакет в урну".

Эти слова сопровождались бранью.

Зав. расчетным отделом шахты № 1 Райхенберг А. на заявление сотрудников, что нужно проработать положение о выборах, заявил: "Мы сами знаем лучше вас о выборах, на кой черт нам собираться, если кому нужно, пусть читает больше газет и брошюр".

(Райхенберг взят на гервичный учет).

Зав. магазином шахты 19, некто Шинкарь Степан Филиппович, увидел, что в магазине наклеивают портреты тт. Куракина, Заставы и лозунги, подошел, сорвал это все со стенки, заявил: "Что это здесь каждый будет заходить и расклеивать разную архимудию".

(Шинкарь привлекается к ответственности).

Председатель избирательного участка Новотроицкого с/совета Король Николай Савельевич заявил, что его 10.XI. с. г. неизвестные раздели и бросили в колодец его же двора. Впоследствии было установлено, что он, Король, является кассиром колхоза, у которого за период 2-х мес. работы растрачено 1114 р. колхозных денег. Арестованный Король признался в том, что он умышленно создал это все, т. е. симулировал это ограбление. Отдается под суд.

Король выведен из состава участковой избирательной комиссии.

Счетовод колхоза им. Чубаря Ковалев 29-го ноября с. г. в момент проведения разъяснительной работы среди колхозников, касающейся выборов, произвел пробные выборы, сделал тайное голосование. Кандидатурами выдвигались т. Застава и Петров. Это произошло под видом показательного порядка выборов. В данное время производим расследование, и о результатах сообщим в следующей докладной записке.

Начальник РО НКВД лейтенант госбезопасности *(Войченко)*
Опер. упол. 4 отд. УГБ мл. лейтенант госбезопасности *(Куцак)*

Державний архів Донецької області. – Ф.п-68, оп. 1, спр. 821, арк. 4-5.

№ 120

Доповідна записка Постишевського районного відділу НКВС до обласного Управління державної безпеки про реагування взятих на облік органами ДПУ осіб на кампанію по виборах до Верховної Ради СРСР

5 грудня 1937 р.
Цілком таємно

К ранее посланным нами докладным запискам сообщаем, что на освещение предвыборной кампании в Верховный Совет СССР нами включена вся сеть секретного аппарата, которая прикреплена к подучетникам и за истекшие три дня получены материалы, характеризующие проявления а/с и к-р настроенных лиц по вопросу предстоящих выборов, а именно:

Рабочий депо ст. Постышево Черницкель по вопросу выборов говорил: "Вы знаете, что в связи с этими выборами много людей арестовали, арестован и мой брат с шахты № 1 Центральная. Они боятся, чтобы классовый враг не пролез в Верховный Совет. Но этим они не спасутся, они уже есть там, мне говорил брат, приезжавший из Днепропетровска, что выборы должны пройти, а потом посмотрим, что будет, все это подвигает дело к концу. Возьми ты Испанию, ее уже разбили, осталось ничтожное расстояние, а потом очередь дойдет и сюда".

(Черницкель взят нами на учет, освещается агентом "Кичаев", одновременное сообщение в ОДТО УГБ НКВД для разработки его по месту работы).

27/XI – с. г. счетовод транспортного цеха завода им. Дзержинского Цикаленко Леонтий Николаевич в присутствии диспетчера завода пом. нач. транспортного цеха о кандидатуре, выдвинутой для баллотировки в Верховный Совет СССР, т. Куракина говорил с презрением: "Приходите встречать пастуха, приедет к нам на завод. Ну, представьте себе, что может быть хорошего, когда пастух будет сидеть и управлять государством. Раньше люди сидели с образованием и то кое-где ошибались. Теперь просто живым в землю зарывайся".

(Цикаленко взят на учет, делаем спец. проверку о его полит. прошлом).

27/XI с. г. в будке весовщика завода им. Дзержинского шел разговор аналогичного содержания вышеприведенному. Осмотрщик вагонов НКПС Ковтун рассказывал весовщику Исаеву и дежурному Доценко: Куракин такой же пастух, как бы и мы, и что можно ожидать хорошего от его руководства. Зачем называют это все выборами, когда они выбраны давно без нас. Это просто туманят людям глаза и, конечно, одна беда, что мы находимся в клещах. Никто ничего не может сказать. Нет правды и не будет".

(На Ковтуна производим спец. проверку, взяв его на учет).

Наряду с этим необходимо указать и на имеющие место моменты активных проявлений классово-чуждых элементов, которые сводятся к следующему:

29/XI с. г. член колхоза "3-й решающий" Новоэкономического с/совета Хворостяной Владимир Аврамович, 16 лет, будучи выпивши, около витрины, где были вывешены автобиография и фотография т. Куракина, с нецензурой руганью по адресу т. Куракина сорвал автобиографию и фотокарточку, изорвал и затоптал ногами в грязь.

(Хворостяной арестован нарследователем по нашим материалам и привлекается к уголовной ответственности).

Доценко Семен Никифорович, 1902 г. рождения, сын кулака, отец его репрессировался, а сам он распродан – избил свою жену, которая является членом Андреевского с/совета, и при этом приговаривал: "Ты знаешь, что советская власть нас ограбила и забрала все наше хозяйство, не смей ходить по участкам".

(По данному вопросу ведется следствие РКМ).

В предыдущей докладной записке нами сообщалось о том, что уборщица школы № 4 шахты Баранчикова распространяет слухи о том, что т. Куракин является сыном помещика.

Проверкой установлено, что Баранчикова действительно рассказывала на участковом совещании избирателей о том, что фамилия Куракин ей знакома, что она работала с 16 лет в экономии князя Куракина, но о Куракине, выдвигаемом в Верховный Совет, она ничего не говорила, так как там же было разъяснение подробной автобиографии его.

Слова, сказанные Баранчиковой, искажаются классово враждебными элементами и распространяются.

Работница сырьевого цеха завода им. Дзержинского Комарова в дет. яслях завода утверждала, что на руднике есть женщина, которая служила в экономии Куракина и что это именно тот Куракин, которого выдвигают в Верховный Совет СССР, что Куракин уже ра-

зоблачен и выборы из-за этого переносятся с 12/XII на 18/XII с. г. для подбора новой кан дидатуры".

(Проводим расследование и о выполненном конкретном виновнике распространени провокационных слухов сообщим в следующей докладной записке).

В с. Алексеевка на расклеенных брошюрах т.т. Куракина и Заставы к заголовкам "Голо суйте за т. Куракина", дописано красным карандашом "НЕ".

(Устанавливаем агентурным путем лицо, производившее дописку на брошюрах, о чем сообщим дополнительно).

Наряду с этим, продолжая глубоко прорабатывать членов избирательных комиссий, уста новлено, что член избирательной комиссии Чубаревского с/совета Кононенко Захари родственно тесно связан с кулаками, два его родных брата раскулачены и высланы на Север сын его женат на дочери крупного кулака.

(О Кононенко ставим вопрос перед РИКом об отводе его из членов избирательной комиссии)

Член избирательной комиссии кирпичного завода г. Постышево – Балобос Евдоким Ива нович в 1937 г. осужден Постышевским нарсудом к 6 мес. принуд. работ за хулиганство. О Балобосе поставлен в известность РИК.

Зам пред. участковой избирательной комиссии Краснолиманского с/совета Синьковска Полина Трофимовна является активной баптисткой.

(Ставим вопрос перед РИКом об отводе ее кандидатуры из состава избирательной комиссии)

Проверкой охраны, установленной на избирательных участках, установлено, что сторож избирательного участка, расположенного при фабрике-кухне, Церковный Семен Михайло вич является крупным кулаком, раскулаченным по 1 категории в 1930 г.

(Церковный с работы снят).

Начальник РО НКВД лейтенант госбезопасности *(Бойченко)*
Опер. упол. 4 отд. УГБ мл. лейтенант госбезопасности *(Куцак)*

5 декабря 1937 г.

Державний архів Донецької області. – Фп-68, оп. 1, спр. 821, арк. 6-8.

Список виключених з партії по Чистяковському району після обміну партдокументів за звинуваченням в контрреволюційній діяльності, зв'язках з троцькістами, зінов'євцями, правими, націоналістами

1937 р.

№ п/п	Фамилия, имя и отчество	Год рожден.	№ партбилета	Парт. стаж	Где и в качестве кого работал к моменту исключения	Арестован ли	Краткое содержание причины исключения из партии
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	БОРИСЕНКО Григорий Петрович	1905	0769330	V-1930 г.	Шах. № 3 Коснора, десятн.	Нет	Как партийно неустойчивый, скрытно от партии своего участия в троцкистской группировке
2.	ХОЛЯВКО Ефим Ануфриевич	1906	0769530	XI-27 г.	РК Угольщиков, методист	Нет	Как скрытого троцкиста-двурушника. В момент обсуждения на митинге в тресте на общем городском партсобрании с контрреволюцион. троцкистск. зиновьевск. протаскивал к/р троцкистскую пропаганду, популяризировал Зиновьева и Каменева, читая выдержки из речей
3.	ЕРЕМЧУК Яков Моисеевич	1897	0770082	VIII-31 г.	Совхоз Строганова, объездчик	Арест.	В 1935-36 гг. вел и ведет явно троцкистскую контрреволюционную пропаганду как с коммунистами, так и с беспартийными. Был в свое время связан с троцкистами Гориным, Геращенко, Левченко и др., исключенными из партии в 1935 г.

(Продовження на стор. 248)

(Продовження Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	ИВАНКИН Борис Степанович	1910	0582572	к. IV-32 г.	Редакц. "Горняк", инструкт. промышлен. отдела	Нет	За тесную связь с бывшим активным меньшевиком Павлоцким со своим родственником в 1928-29 году, работая на руководящей комсомольской работе, активно выступал как троцкист на парт. и комс. собраниях.
5.	ЗАЙЦЕВ Иван Степанович	1893	0769801	ч. IV-24 г.	ш. Лутугина, зав. уч. комб.	Арест.	Следствием по делу троцкистской контрреволюционной организации установлено, что Зайцев в 1936 году завербован в эту организацию троцкистом Волошановским и сам пытался завербовать Медянина.
6.	КОСТРОМИН Александр Иванович	1897	0770003	Х-30 г.	ш. № 27, пом. нач. уч-ка	Нет	Как политически неустойчивый, находящ. под влиянием троцкистско-зиновьевских к/р элементов, морально разложившегося.
7.	ОЗЮМЕНКО Алексей Степанович	1903	0781587	XII-27 г.	ш. 1/1-бис, пом. зав. шах.	Нет	Троцкистом Олешко был послан на вербовку рабочей силы в Белолуцкий район, будучи на вербовке в своем выступлении на собрании колхозников колх. им. Куйбышева вел к/р агитацию, за что был отозван с этой работы.

(Продовження на стор. 249)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
8.	БОЯРКО Василий Евстафьевич	1887	07690001	VIII-30 г.	ЦММ ш. "Красная звезда", кузнец	Арест.	Был в партии с 1920-22, выбыл из партии в связи с несогласием с линией партии, причины выбытия скрыл как при проверке, так и при обмене партдокументов, следственными органами НКВД установлено: был завербован в контрреволюц. группу рабочей оппозиции, возглавляем. Хлюстовым.
9.	ИЩЕНКО Гавриил Степанович	1901	0769302	VII-26 г.	ш. Лутугина, штатпроп.	Нет	Будучи штатпропом ГПК до последнего времени, имел у себя троцкистскую и националистическую литературу (брошюры Моренского, Слепкова об оппозиции и др.) и передавал троцкисту Зайцеву.
10.	БУРЬЯНОВ Григорий Степанович	1901	0769936	II-28 г.	ш. 12/15, десятник	Нет	При обсуждении сообщения прокуратуры о раскрытии троцкистской зиновьевской банды выступил в защиту террористической войны. Докладывал о том, что они люди большие, ученые и если бы приехал к нам Зиновьев, мы бы все голосовали за него.

(Продовження на стор. 250)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
11.	ДОБРОШТАН Мирон Алексеевич	1904	0769199	Ш-28 г.	Зав. Кирова Максевс. р-на, рабочий	Нет	За сокрыт. от ГПК места жительства брата, активного троцкиста и связь с ним, самовольный выезд из района.
12.	ЗОТОВ Иван Максимович	1896	0769928	IX-24 г.	Шах. "Красная звезда", зам. шахтой	Арест.	За активное контрреволюционное вредительство на шахте "Красная звезда", за подделку партстажа. Зотов из рядов партии исключен как вредитель-диверсант.
13.	ШОРИНА Екатерина Ильинична	1898	0769476	XII-28 г.	Промартель Розы Люксембург, культработн.	Нет	За связь с женой троцкиста Беликова, за сокрытие контрреволюционных разговоров с женой троцкиста Беликова от партгранизации и ГПК, при исключении ее она заявила: "Не все арестованные троцкисты являются троцкистами".
14.	ГУБАНОВ Михаил Семенович	1904	1638397	IX-24 г.	Шах. 3 Коснора, главн. инженер	Нет	За участие в контрреволюционной [illegible], практическая деятельность Губанова полностью подтвердилась, за выступление с явной демонстрацией против ареста вредителя Липова - быв. главного инженера треста.

(Продовження на стор. 251)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
15.	ЗАЙЦЕВ Аполинарий Павлович	1899	0769969	VI-1937 г.	Трест "Чистяковантрацит", пом. главного инженера	Нет	За участие в контрреволюционной организации, практическая деятельность вредительства на шахтах полностью подтверждается. Зайцев из партии исключен как вредитель-двурушник.
16.	ЛИС Александр Георгиевич	1908	0768974	XI-28 г.	Облгазета "Соцдонбасс", собствен. корреспонд.	Нет	За связь с женой контрреволюционера-троцкиста Беликова и как разложившегося.
17.	ФИЛОНОВ Иван Моисеевич	1889	0769961	VI-30 г.	Шахта "Таганлог", пред шахткома	Нет	За связь с разоблаченным и арестованным в Таганроге троцкистом Волковым (управляющий треста ("Таганлога"). Зная о том, что Волков лишился чувств при объявлении приговора о расстреле контрреволюционера-троцкиста Мрачковского, не сообщил об этом ни парторганизации, ни ГПК.
18.	БОРИСЕНКО Григорий Григорьевич	1899	0769689	II-1927 г.	Председатель колхоза "Перемога"	Нет	За проявление правого уклона на практике, будучи председателем колхоза, выразившихся в умышленном снижении стоим. трудодней в колхозе с целью утайки зерна и сдачи его государству.

(Продовження на стор. 252)

(продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
19.	СЕРЕДА Василий Степанович	1896	0769136	1925 г.	Шахта № 20, электрос.	Нет	За пособничество троцкистам, в марте месяце 1935 года получил строгий выговор от ГПК за защиту на партсобрании разоблаченного активного троцкиста Крайникова
20.	КОСЯК Яков Кириллович	1896	0769935	XI-20 г.	Зав. учебной частью облкурсов	Арест.	Будучи преподавателем курсов угольного партактива, неоднократно открыто на занятиях протаскивал к/р баяду, цитируя Троцкого, Зиновьева и других контрреволюционеров. Причем, пользовался изъятой из библиотеки литературой. На замечания курсантов в недопустимости пользования запрещенной литературой Косяк ссылался на то, что якобы об этом известно НКВД, обкому и Шаеву.
21.	МОИСЕЕНКО Николай Васильевич	1905	0769987	VII-26 г.	Зав. парткабинетом ГПК	Нет	На протяжении 8 месяцев держал скрыто от ГПУ в парткабинете контрреволюционно-зиновьевск. каменевск. литературу, которая хранилась в хаотическом состоянии и без всякого учета. Кроме того, Моисеенко держал у себя дома книжку контрреволюционера Зиновьева, за пропуск которой в печать во время его работы в Главлите ему был вынесен ЦК КП(б)У строгий выговор с предупреждением.

(Продовження на стор. 253)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
22.	МИТРАКОВ Матвей Александрович	1891	0769579	XII-24 г.	Председатель рудсовета "Красная звезда"	Нет	Установлено, что Митраков действительно давал ответственные поручения от имени Президиума рудсовета Дерезе уже после разоблачения его как контрреволюционера-троцкиста и больше того, вплоть до 22 августа 1936 года Митраковым - секретарем партгруппы рудсовета - не был поставлен вопрос перед президиумом о выводе его из состава рудсовета. Такую же линию укрывательства Митраков провел по отношению бывшего активного троцкиста Мещкова, работающего завхозом школы и до сих пор являющегося членом президиума рудсовета и руководителем финансовой секции рудсовета. В прошлом Митраков был одним из активных организаторов антисоветской забастовки на шахте "Красная звезда" в 1923 году.

(Продовження на стор. 254)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
23.	ЛОПАТЧЕНКО Сидор Дмитриевич	1898	0769691	VI-32 г.	Председат. Алексеево-Орловского сельсов.	Нет	Лопатченко, зная о контрреволюционной пропаганде разоблаченного и арестованного сейчас троцкиста Терещенко, работающего агрономом МТС, не только не разоблачил его, но активно защищал перед парторгом своей парторганизации т. Василенко. Кроме того, установлено, что Лопатченко за последнее время был тесно связан с разоблаченным троцкистом Олешко, бывавшим у него на квартире.
24.	МАНКУ Михаил Феофанович	1901	0582849	III-1932 г.	Нач. отдела капитальных работ треста "Чистяковантрацит"	Нет	Манку, будучи еще студентом Московского горного института, зная о троцкистской деятельности Беликова и Фесенко и несмотря на это не только никому не сообщил при приезде в 1925 году этих троцкистов, но даже взял на работу к себе в отдел Фесенко. Кроме того, Манку уличен в распространении контрреволюционных анекдотов, которые в июле месяце 1935 года рассказывал в группе специалистов.

(Продовження на стор. 255)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
25.	СТАНКЕВИЧ Апполинарий Антонович	1892	0769986	I-1927 г.	Зав. шахт. местпрома	Нет	Станкевич приютил у себя и устроил на ответственную работу в 1933 году мужа сестры, потом оказавшегося активным контрреволюционером, членом подпольной контрреволюционной организации, разоблаченного и осужденного в 1934 году. Сестра Станкевича до сих пор живет у него и через нее Станкевич связан с родственником фашистом - офицером польской армии. Станкевич был в партии с 1919 по 1921 год и очевидно исключен по чистке, что скрывает, скрыл при проверке и обмене партдокументов, что исключался из партии в марте месяце 1929 года Чистяковским ГПК, как подозрительный и морально разложившийся, причем никаких следов не сохранилось о его восстановлении в партии, очевидно он обманным путем прошел чистку в 1919 году и снова восстановлен.

(Продовження на стор. 256)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
26.	БУЛГАКОВ Иван Васильевич	1904	0769870	IV-25 г.	Руководитель группы оргнабора рабсилы треста "Чистяковантр."	Нет	Булгаков 1932 г. давал поручительства при вступлении в партию Кияченко и Уланова, разоблаченным троцкистам. В бытность его на работе в Чистяково по совместительству секретарем ЦК парторганизации треста "Чистяковантрацит", Булгаков показал, что он не только не сделал для себя никаких выводов с постановления обкома, а наоборот продолжал практику пособника троцкизма, зная о том, что Чуприна, преподаватель политшколы, ведет школу неправильно и даже допустил голосование вопроса о том, "будет ли диктатура пролетариата при коммунизме" - не поставил о нем вопроса в организ. Допустил дважды выступление троцкиста Халявко (ныне исключенного обкомом из партии). На беспартийных собраниях с протаскиванием к/р троцкистской пропаганды, при чем Булгаков предварительно знал о тезисах выступления Халявко. Допустил хранение на протяжении года в библиотеке парткомитета треста троцкистско-зиновьевской литературы, допустил посылку в качестве вербовщиков политически ненадежных людей Изуменко и Бойко, одних из которых, Изюменко, на вербовке занимался антисоветской работой.

(Продовження на стор. 257)

(Продовження. Початок на стор. 247)

1	2	3	4	5	6	7	8
27.	БАХМЕТЬЕВ Михаил Семенович	1896	0769920	VIII-30 г.	Предрабочкома совх. им. Строганова	Нет	Бахметьев, зная на протяжении долгого времени о контрреволюционной пропаганде троцкиста-двурушника Еремчука, объездчика совхоза, никому ничего не говорил о нем до самых последних дней, несмотря на то, что часто бывал в ГПК и знал, что старый партбилет у него, Еремчука, был долгое время задержан. Заявив о контрреволюционной деятельности этого троцкиста лишь на президиуме горпрофсовета 23 августа 1936 г. Он в то же время сообщил коммунистам ГСПС (в свое оправдание), что якобы об этом троцкисте им уже сообщено горпарткому в то время, как этого не было.

Секретарь парткома *(Капран)*

Державний архів Донецької області. – Ф.п-99, оп. 1, спр. 256, арк. 36-39.

Список виключених з партії по Чистяковському району після обміну партдокументів за звинуваченням в контрреволюційній агітації та зв'язках з троцькістами

№ п/п	Фамилия, имя и отчество	Год рожд.	№ партбилета	Партстаж	Где и в качестве кого работал к моменту исключения	Арестован ли	Краткое содержание причины исключения из партии
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	ДЕРЕЗА Григорий Филиппович	1893	070118	1920	Ш. № 2 "Красная звезда", кассир базы ДНП	Нет	За взятие под активную защиту двоюродного брата, явного контрреволюционера-троцкиста, разоблаченного и исключенного из партии в 1935 г., а сейчас арестован. Пытался писать в ЦК ВКП о восстановлении. Все время держит связь тесную и пьянствует у себя на квартире с троцкистами Дерезой и Мешковым.
2.	САЛЛЕР Иоган Михайлович	1894	3108818	1925	Шахта 1/1-бис, чернорабочий	Арест.	Имел по счету 4 билета образца 1926 года. Во время обсуждения на собрании рабочих обвинительного заключения над к/р бандой троцкистов зиновьевского центра. Саллер выступал в защиту фашистской банды, тесно связан с быв. зав. шахтой троцкистом Олешко.

(Продовження на стор. 259)

(Продовження. Початок на стор. 258)

1	2	3	4	5	6	7	8
3.	ОЛЕЙКО Иван Иванович	1903	1019940	XI-24 г.	Зав. шахтой 1/1-бис	Арест.	На протяжении своей учебы в Московской горной академии и последующей работы в Кузбассе и Чистяковском р-не проводил активную контрреволюционную вредительскую работу в тресте "Чистяковантрацит" и на шахте 1/1 бис был связан с активными контрреволюционными троцкистами, потом исключенными из партии, поддерживал их, предоставлял им работу, скрывал их прошлое от партии и Советской власти, давая им явно лживые характеристики, в то время, сам будучи в партии, клялся в верности генеральной линии партии, т.е. маскировался, проводя свойственную контрреволюционерам, троцкистам, зиновьевцам подлейшую тактику двурушничества. Противник стахановского движения, противник выполнения планов угледобычи, противник директив партии и товарища Сталина о внимательном и чутком отношении к людям.

(Продовження на стор. 260)

(Продовження. Початок на стор. 258)

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	АМЕЛИН Матвей Дмитриевич	1892	3108909	VI-26 г.	Нач. участка шах. № 3	Нет	Получив в 1935 году строгий выговор от бюро Чистяковского ГПК за популяризацию контрреволюционера Троцкого и за то, что посоветовал одному из техников выступать на рабочем собрании, как Троцкий, считая всех слушателей "дураками", не сделал для себя никаких выводов и до сих пор не признал своей ошибки. Не счел нужным изучить историю партии и не мог в беседе с тов. Вечкутовым правильно объяснить контрреволюционную сущность троцкизма, хотя имеет высшее образование. Сын Амелина ученик школы, в школе высказывает к/р суждение о т. Сталине, что, видно, не обошлось без внимания родителей.
5.	РАСКАТОВ Константин Лукьянович	1907	2672175	II-32 г.	Нач. участка шахты 1/1 бис	Арестов.	Раскатов занимался контрреволюционной троцкистской агитацией, имел связь с троцкистом Олешко, который после своего исключения предлагал Раскатову скрыться с шахты, чтобы не быть разоб.

Секретарь парткома *(Капран)*

Державний архів Донецької області. – Фп-99, оп. 1, спр. 256, арк. 40-41.

№ 123

Доповідна записка Володарського райкому ЛКСМУ Донецькому обкому ЛКСМУ про розкриття та виключення з комсомолу «ворогів народу»

1937 р.

Володарский РК ЛКСМУ ставит вас в известность в том, что в 1936 году и в начале 1937 года первичными организациями и Райкомом ЛКСМУ разоблачены и исключены из рядов комсомола враги партии и Советской власти.

1. Клименко Григорий Петрович, ранее работал в совхозе "Диктатура" в качестве агротехника и последнее время до разоблачения работал 2,5 месяца секретарем комитета комсомола.

Клименко в общежитии, где жило 3 чел., вел троцкистскую работу, выражал, что социализм и коммунизм в одной стране нельзя построить, а также восхвалял Троцкого, как видного руководителя. Клименко говорит о Троцком, что Троцкого не расстреляли только потому, что он пользовался большой авторитетностью среди рабочего класса и если его расстреляли б в 1927 году, рабочий класс был бы недоволен со стороны Советской власти.

Клименко исключен из комсомола первичной организацией, Райкомом комсомола и Обкомом комсомола (решение Райкома комсомола об исключении Клименко из комсомола находится в Обкоме комсомола).

В настоящее время Клименко находится на территории нашего района, подробно, где он в настоящее время, нам не известно.

2. Первичной КСМ организацией НКВД и Райкомом ЛКСМУ исключен из комсомола Позаченюк Павел Антонович, работавший ранее следователем Володарского Нарсуда.

Позаченюк во время процесса над параллельным троцкистским центром выражал свои взгляды среди сотрудников прокуратуры о том, что Троцкий был видный человек, он имеет большие заслуги перед нашей страной.

Позаченюк в наш район прибыл из Днепропетровского Обкома комсомола с решением на руках о том, что он восстановлен в комсомол и якобы был исключен из комсомола за поддержку взглядов одного товарища о троцкизме.

Мы запросили Днепропетровский РК ЛКСМУ, чтобы нам выслали его личное КСМ дело. ГК ЛКСМУ личное КСМ дело выслал, комсомольский билет Позаченюка хранится в Днепропетровском Горкоме комсомола.

В настоящее время Позаченюк с работы снят и он выехал в г. Сталино для разрешения своего личного дела о восстановлении его на работу.

3. Первичной КСМ организацей арт. "Колхозного труда" и Райкомом ЛКСМУ исключен из комсомола Балабан Мирон Васильевич.

Балабан в 1936 году в беседе с директором Чердаклицкой школы тов. Каписакалисом высказывал свои взгляды по отношению строительства колхозов. Балабан говорил, что колхозы строить не нужно, а если партия захочет строить колхоз, то нужно было б построить 1-2 колхоза и посмотреть результаты жизни этих двух колхозов.

Каписакалис, зная об этом, на протяжении 5-ти месяцев никому об этом не говорил и только недавно об этом Каписакалис высказал на партийном собрании, о потере бдительности со стороны Каписакалиса разбираются на парткоме.

Балабан 22.02.37 г., находясь на учебном пункте на месячных сборах, когда все бойцы ушли на тактические занятия совместно с беспартийным "бойцом" Сергеевым, стреляли мелкокалиберной винтовкой в портрет маршала Советского Союза тов. Буденного.

* Датується за змістом документу.

Балабан работает счетоводом в Чердакляцком сельпо и нами был утвержден пропагандистом полит. КСМ школы при арт. "Колхозный труд", пропагандистом он работал на протяжении года. В настоящее время Балабан арестован.

Все три врага разоблачены и в настоящее время исключены из комсомола. О их враждебных делах обсуждалось на КСМ собрании и бюро РК ЛКСМУ. Их объективные данные смотри по форме № 1 и № 2.

Секретарь Володарского РК ЛКСМУ *(Каюв)*
Печать *Подпись*

Державний архів Донецької області. – Ф. 424п, оп. 1а, спр. 371, арк. 15-16.

№ 124

Інформація політвідділу Донецької залізниці про викриття контрреволюціонерів, троцькістів, «шкідників» серед комсомольців та молоді залізниці

*1937 р.**
Таємно
прим. № 2

Разоблачение врагов и мерзавцев за 1936 год и начало 1937 г. 218 человек, из них 199 комсомольцев и 19 человек из числа несоюзной молодежи.

По квалификации они разделяются по группам:

а) троцкистов-зиновьевцев 89 человек, из них 78 КСМ и 11 человек внесоюзной молодежи.

б) Правых 3 чел., из них 3 КСМ и внесоюзной молодежи.

в) Шпионов 1 КСМ.

г) Вредителей 21 КСМ и

д) молодежи – 2 человека.

е) Прочие (сыновей кулаков, разгильдяев, аварийщиков) – 102 человека, из них 96 КСМ и 6 человек внесоюзной молодежи.

Это троцкистско-зиновьевское отребье ухищрялось различными методами вести свою подрывную работу среди молодежи и проникать в различные участки ж.д. транспорта идеологического фронта, школы и др. в силу притупления революционной бдительности отдельных комсомольских организаций. Так, например, в Славянском политотделе руководство КСМ организациями осуществлял пом. нач. политотдела по комсомолу Гоухштейн А.А., ныне исключен из партии и в настоящее время находится под арестом, который руководил комсомольскими организациями славянского отделения в период с 1934 по 1936 гг. Основной целью руководства Гоухштейна заключалось в том, чтобы развалить комсомольскую организацию путем агитации среди КСМ, молодежи, направленной против генеральной линии партии. Свою работу проводил через комсомольцев-троцкистов Житника, Верховода, Батрака, разоблаченных в Славянской тех. школе, которые занимались дискредитацией руководителей партии, в частности, т. Постышева и вождя народов т. Сталина, восхваляя заслуги и авторитет Троцкого.

Гоухштейн в практике своей работы подбирал комсоргами в первичных КСМ организациях пассивных членов комсомола, неспособных мобилизовать комсомольцев, молодежь на выполнение решений партии, комсомола.

* Датується за змістом документу.

Например, КСМ организации Райтрансторгпита – комсоргом работала Кузьменко, благодаря неспособности организовать работу среди КСМ, молодежи организация была доведена до развала, т. е.:

а) плохая работа комсомольцев на своей непосредственной работе;

б) обсуждение решений X-го съезда КСМ на КСМ собраниях не ставилось;

в) дисциплина среди КСМ отсутствовала;

д) последние не имели поручений.

Комсомольское хозяйство находилось в самом хаосном состоянии и, в частности, протоколы, учетные карточки хранились открыто в столе, членские взносы большинство комсомольцев не платили более 3-4 месяцев, а также не читали газет.

В совхозе райтрансторгпита была подобрана комсоргом Резникова, не знающая союзной работы и не пользующаяся авторитетом среди комсомольцев и молодежи. В силу создания антисанитарных условий в общежитиях совхоза (поломанные койки, белье не менялось, помещение грязное), было вызвано недовольство среди молодежи. Зав. участком совхоза Гаркуша, воспользовавшись бесконтрольностью, занимался дискредитацией комсомольцев-стахановцев, принуждал комсомолок к сожительству, давал КСМ незаслуженные дисциплинарные взыскания, зажимал самокритику. (Последний изгнан и осужден).

И когда отдельные комсомольцы справедливо говорили о троцкистских действиях Морозовой и др., Гоухштейн причислял их к отстающим, предлагал секретарям КСМ организации воспитывать, создавать "теорию" о комсомольцах "бойцах" и комсомольцах" "отстающих".

Одним из методов Гоухштейна также являлся зажим критики и самокритики в организациях, прием в комсомол классово чуждых людей, на которых он опирался в своей троцкистской работе, расставляя на определенных участках.

В клубе ст. Родаково вскрыта в августе 1936 г. контрреволюционная группа молодежи, в состав которой входили: Остапенко - слесарь паровозного депо, Шейченко – конторщик д/пути, Дубина - слушатель рабфака, комсомолец. Последние использовали художественно-самодеятельные кружки клуба для контрреволюционной троцкистской работы. В частности, среди членов духового оркестра распространяли троцкистскую литературу, пытались создавать авторитет среди молодежи врагам народа Троцкому, Зиновьеву и Каменеву в клубе, разработали специальный план террора над ответственными партийными работниками. Эта группа осуждена и сослана.

На комсомольском активе Ворошиловского отделения разоблачена группа троцкистов-двурушников (завод НКПС), в которой были отдельные члены комитета во главе с секретарем комитета комсомола Порусом. В эту группу входили Могильников – член комитета, он же редактор заводской газеты, Дольная – член комитета и ГК ЛКСМУ.

Методом своей работы они избрали противопоставление комсомола партии, заключающегося в том, что они сознательно срывали решения партийной организации, делали наглый наклеп на парторганизацию в зажиме молодежи завода и подговаривали комсомольцев не считаться с мнением парторга.

Открыли дискуссию среди КСМ организаций молодежи о создании в одно время партией революционных заслуг и авторитета Троцкому, Зиновьеву, этим самым они старались сделать самый наглый наклеп на руководство нашей партии.

Открыто выступали с враждебными выпадами на советскую торговлю и на законы советской власти, обвиняя ее в спекуляции хлебом (продажа на рынке 20 руб. за пуд, а у крестьян забирают по 1 руб. за пуд).

В заводской газете не разоблачили врагов партии, которые систематически вредили на заводе (Постников, Руденко), а наоборот восхваляли их, как лучших стахановцев.

На ст. Краматорская в неполной средней школе в первую четверть 1936-37 уч. года была организована фашистская игра, организатором которой явился ученик 6-го класса Гандзий, в настоящее время лишен в правах. Эта фашистская игра заключалась в том, что ученики разбивались на 2 лагеря – лагерь фашистов и лагерь республиканцев. В лагерь фашистов были подобраны более сильные ребята и победителями в игре оказался фашистский лагерь, за что ученик Гандзий писал на рукавах мелом фашистские значки.

27-го января с. г. в этой же школе ученик 6-го класса Ольферт Петр Петрович, по национальности немец, принес в класс портреты Зиновьева и Каменева. Портреты были отобраны вожатым Козленко и переданы в НКВД. В беседе с учеником Ольфертом выяснилось, что портреты отец выписал в 1931 году из Москвы и он их взял для рисования. Отец Ольферта осужден и сослан на 10 лет с 1931 года.

В рабфаке Дебальцево на 4 курсе филиала ХИИТа вскрыта группа лиц, как-то: Бухтий, Гурович, Сагельник, Цимбал, Поливин, занимавшихся контрреволюционной работой. Сочиняли контрреволюционные стихи и распространяли их среди студентов, использовали школьную литературную газету для дискредитации вождей партии и Советской власти (к произведению Лермонтова – "Прощай, немытая Россия" добавили "Прощай, немытый СССР".

Бухтий среди студентов вел также контрреволюционный разговор на тему о том, что тов. Сталин не был на Царицынском фронте, так как отец Бухтий (впоследствии выяснилось кулак) не видел.

В этом рабфаке вскрыт сын шпиона – Панченко, исключенный из комсомола за антисоветские троцкистские настроения, выясняющиеся в систематической организации группы комсомольцев, противопоставляя последнюю работе КСМ, профорганизаций и особенно действия в направлении разложения трудовой дисциплины.

На ВРП ст. Константиновка проводили свою подрывную вредительскую работу начальник ВРП Готский – КСМ и мастер Бондаренко – КСМ.

Скрывали фактическое положение ремонта вагонов, давая фиктивную сводку о нуле больных, в то время, как вагоны простаивали и ремонтировались на другой день и то недоброкачественно и вредительски, путем снятия годных ходовых частей и замены последних негодными.

В депо Кагановича бывший комсомолец котельного цеха Прожога занимался вальцовкой дымогарных труб в горячих паровозах, не вынимая последние из решетки, что приводило паровозный парк к разрушению.

ДСП ст. Горловка Мальгун быв. комсомолец – сын кулака проводил свою подрывную работу путем организации аварий, получающихся вследствии самого грубого нарушения технической эксплуатации.

Надо отметить, что отдельные комсомольские организации Донецкой дороги политически остро ставят вопрос на малейшие происки врагов, например, комсомольская организация вагонного участка Дебальцево (секретарь комитета Малиенко) за последние месяцы декабря 1936 года и январь 1937 года разоблачила 9 человек врагов народа и мерзавцев.

Комсомольской организацией вскрыт и разоблачен Токарев И.И. сын крупного кулака, впоследствии оказавшегося троцкистом, восхвалявшего Троцкого.

Разоблачен и изгнан из комсомола Щербатых П.П., участник вредительской группы по порче электроагрегатов и ряд других аналогичных фактов. Комсомольская организация завода НКПС Ворошиловград вевремя не вскрыла действия троцкистских последышей и только после вмешательства ПОДОР'а и политотделения эта группа была вскрыта и разоблачена на активе КСМ и организации и были приняты организационно-практические мероприятия по оздоровлению этой организации.

Иловайская комсомольская организация вагонного участка проглядела ярого троцкиста комсомольца Крысу и рекомендовала на курсы пропагандистов. При вмешательстве ПОДОР'а Крыса был разоблачен и сейчас арестован. Комсомольская организация из этого факта извлекла политический урок.

Таким образом приведенные факты действий врагов народа, разоблаченных комсомольскими организациями, показывают о том, что комсомольские организации дороги правильно, политически остро мобилизовывают комсомольцев, молодежь на политическую борьбу со всякими попытками антигосударственных действий.

В настоящее время ПОДОР'ом намечено провести ряд мероприятий к тщательной проверке всех руководящих кадров комсомола, а также собрания с отчетами секретарей о политической борьбе комсомольской организации за выполнение боевых приказов Л.М. Кагановича и разворачивании соревнования КСМ ворошиловских групп, что дает возможность повести молодежь Донецкой дороги к новым победам во всей работе железнодорожного транспорта.

Нач. ПОДОР'а
Донецкой области *(Яковлев)*

Пом. нач. ПОДОР'а
по КСМ *(Власов)*

Державний архів Донецької області. – Ф-424, оп. 1а, спр. 371, арк. 39-42.

№ 125

Циркуляр Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР по можливість передавання на опіку родичам дітей, батьки яких репресовані

7 січня 1938 р.

Народным Комиссарам союзных и автономных республик, начальникам УНКВД краев и областей

Приказ НКВД СССР 1937 г. № 00486 предусматривает возможность выдачи на опеку родственникам детей, родители которых репрессированы.

Устанавливается следующий порядок выдачи детей на опеку:

1. Начальник УНКВД по месту жительства лиц, желающих взять детей на опеку, самостоятельно разрешает выдачу детей, о чем ставит в известность начальника НКВД по месту проживания ребенка (в детдоме). Последний дает указание зав. детдомом о выдаче ребенка на опеку, с соблюдением при этом предъявления соответствующих документов (паспорт или доверенность лица, получившего разрешение). Опека оформляется соответствующим обязательством, форма которого при этом прилагается.

2. Начальник УНКВД, разрешивший выдать ребенка на опеку, в последующем сообщает в АХУ НКВД сведения о нем: фамилия, имя отчество, кому и когда передан и адрес местожительства опекуна с ребенком.

3. В том случае, если дети еще не отправлены по нарядам в детдома Наркомпроса, выдача на опеку родственникам производится начальником УНКВД непосредственно на месте.

4. После выдачи ребенка на опеку, УНКВД проверяет опекуна по отделам УГБ, на предмет выявления о нем компрометирующих данных. Если последующей проверкой будут установлены компрометирующие данные об опекуне, начальник УНКВД решает вопрос о возможности дальнейшего оставления ребенка на воспитании или передачи другому родственнику и о своем решении ставит в известность АХУ НКВД.

5. Помимо первичной проверки, УНКВД должно установить систематическую проверку за состоянием воспитания детей опекунами, настроениями детей, их поведением и знакомствами, а также тем влиянием, которое оказывают на детей лица, взявшие детей на опеку.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. М., 1993. – С. 90-91.

№ 126

Рішення Політбюро ЦК ВКП(б) «Об антисоветских элементах» про утвердження додаткової кількості колишніх куркулів, кримінальних злочинців, антирадянського елементу, які підлягають репресіям

№ П 57/48 *Січень 1938 р.*

тов. Ежову, – всем обкомам, крайкомам, ЦК нацкомпартий – соответ.

а) Принять предложение НКВД СССР об утверждении дополнительного количества подлежащих репрессии бывших кулаков, уголовников и активного антисоветского элемента по следующим краям, областям и республикам:

.....

5. Украинская ССР – 6000 чел. По 1-й категории.

.....

б) Предложить НКВД СССР всю операцию по указанным выше областям, краям и республикам закончить не позднее 15 марта 1938 года, а по ДВК не позднее 1-го апреля 1938 года.

в) В соответствии с настоящим постановлением продлить работу троек по рассмотрению дел на бывших кулаков, уголовников и антисоветских элементов в областях, краях и республиках, перечисленных в пункте "а".

Во всех остальных краях, областях и республиках работу троек закончить не позднее 15-го февраля 1938 года с тем, чтобы к этому сроку были закончены и рассмотрены все дела в пределах установленных для этих краев, областей и республик лимитов.

Секретарь ЦК

Не предав забвению. Книга Памяти Ярославской области. – Ярославль. – Т. 4. – 1997. – С. 31-32.

№ 127

Рішення Політбюро ЦК ВКП(б) про дозвіл НКВС України провести додаткові арешти куркулів та іншого «антирадянського» елементу

№ П 58/67 *17 лютого 1938 р.*
Цілком таємно
(з О.П.)

Тов. Фриновскому

Дополнительно разрешить НКВД Украины провести аресты кулацкого и прочего антисоветского элемента и рассмотреть дела их на тройках, увеличив лимит для НКВД УССР на тридцать тысяч.

Секретарь ЦК.

Не предав забвению. Книга Памяти Ярославской области. – Ярославль. – Т. 4. – 1997. – С. 33.

№ 128

Рішення Оргбюро ЦК ВКП(б) «О порядке проведения замены партдокументов, подписанных лицами, оказавшимися врагами народа»

№ ОБ-82/8с *4 березня 1938 р.*

1. Признать необходимым произвести замену партдокументов, подписанных лицами, оказавшимися врагами народа.

ЦК ВКП(б) возлагает ответственность за организацию этого дела на обкомы, крайкомы, ЦК нацкомпартий, политуправление РККА, политуправление Военно-Морского флота, политотдел ГУПВО НКВД, политуправление Главсевморпути и обязывает их провести всю работу по замене партдокументов в течение 1938 г.

ЦК ВКП(б) предупреждает партийные организации о том, что замена партдокументов не должна быть превращена в кампанию повторного обмена и предлагает партийным органам вопросы, возникающие на основе различных материалов об отдельных членах партии, решать в обычном порядке, т.е. не связывать всех этих вопросов с проведением замены партдокументов.

2. Установить, что замена партийных документов проводится в том райкоме, горкоме партии и политотделе, где члены и кандидаты партии состоят на учете в настоящее время.

Райкомы, горкомы партии и политотделы, которые должны производить замену партдокументов, обязаны о всех коммунистах, выбывших в другие парторганизации, сообщить соответствующим райкомам, горкомам партии, что партдокументы этих коммунистов подлежат замене.

3. При замене партийных документов новая учетная карточка и регистрационный бланк составляются на основе старой учетной карточки.

В регистрационном бланке члена партии (форма 10) и кандидата партии (форма 10 а) указывается номер партийного документа, взамен которого выдается новый билет или кандидатская карточка.

4. При заполнении новой учетной карточки необходимо все записи, занесенные ранее во второй раздел (последующие изменения), вносить в первый раздел новой учетной карточки.

Во втором же разделе новой учетной карточки необходимо заполнить только пункт 32. А в кандидатской карточке пункт 31, где указать номер замененного партийного билета, кандидатской карточки и о причинах выдачи нового партийного документа делается запись: "Заменен".

5. В отчетных карточках на вновь выдаваемых партийных билетах в графе 7 (а в кандидатской карточке в графе 6), а также в акте выдачи партийных документов указывается номер заменяемого партийного билета или кандидатской карточки образца 1936 года, причем о причинах выдачи нового партийного документа делается запись: "Заменен".

В книге учета партийных документов указывается номер замененного партийного билета или кандидатской карточки и о причинах выдачи партийных документов делается запись: "Заменен".

6. После замены старые партийные документы должны быть погашены, при этом на партийных билетах, кандидатских карточках проставляется номер вновь выданного партийного документа и делается запись: "Заменен".

7. Регистрационные бланки, отчетные карточки и вновь выданные партийные документы и погашенные старые партийные документы направляются в ОРПО ЦК ВКП(б) обкомами, крайкомами и ЦК нацкомпартий.

Секретарь ЦК ВКП(б) *А. Андреев*

Державний архів Донецької області. – Ф. 1, оп. 1, спр. 123, арк. 2.

№ 129

Супровідний лист до рішення НКВС СРСР про розгляд списку репресованих, надісланого управлінням державної безпеки НКВС Південно-Донецької залізниці

15 березня 1938 р.

Врид. нач. ДГО ГУГБ НКВД Южн.-Дон. ж.д.
Ст. лейтенанту государ. безопасности
тов. Сомову – лично
гор. Ясиноватая
Копия: Наркому внутренних дел Украинской ССР
Комиссару госуд. безопасности 3 ранга
тов. Успенскому – лично
гор. Киев

Направляю копию прот. № 88 от 5/III-1938 г. с решением Народного Комиссара Внутренних Дел Союза ССР и Прокурора Союза ССР по списку на 45 чел., представленному вами за № 753/6 от 17/II-38 г. в порядке директивы НКВД № 50215 от 11 декабря 1937 г.

Прошу распорядиться немедленно привести в исполнение приговор в отношении 35 чел., приговоренных к расстрелу. Дела на них со справками об исполнении приговоров вышлите в Москву.

В отношении Бахтар С.М., осужденного к заключению в исправтрудлагерь, вам будет выслана выписка из постановления Особого совещания при НКВД СССР. Дело на него вышлите в Москву.

Остальные 9 дел по обвинению Бахалова Г.А., Василиканова С.Е., Куркурина К.А., Паскал А.Г., Пичахчи А.Ф., Поряз К.И., Хаджинова И.Г., Хаджинова Д.М., Хара Ю.И. – необходимо доследовать.

Получение и исполнение прилагаемого протокола подтвердите. Приложение: упомянутое.

Начальник 8 отдела ГУГБ НКВД СССР
Старший майор государ. безопас. *Цесарский*
(Подпись. Оригинал)

Державний архів Донецької області. – Ф.п-326, оп. 1, спр. 1240, арк. 91.

№ 130

Директива Народного комісаріату юстиції про кваліфікацію контрреволюційних висловлювань

15 квітня 1938 р.

В ряде мест установилась практика квалифицировать контрреволюционные террористические высказывания по ст. 58-10 УК РСФСР и соответствующим статьям УК других союзных республик. Такая квалификация преступлений о контрреволюционных террористических высказываниях является политически неправильной.

В связи с этим предлагаю:

1. Дела о контрреволюционных преступлениях, содержащих одобрение террористических актов, а также высказывания террористических намерений в отношении руководителей Партии и советского Правительства квалифицировать по ст. 17-58-8 УК РСФСР и соответствующим статьям УК других союзных республик.

2. Дела эти на основании Постановления ЦК И СНК СССР от 10 июня 1934 г. ("Сборник узаконений № 36, стр. 284) направлять для рассмотрения в военные трибуналы.

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. – М., 1993. С. 36.

№ 131

Доповідна записка народного комісара державної безпеки А.І. Успенського М.С. Хрущову про політичну неблагонадійність керівництва Народного комісаріату радгоспів

27 квітня 1938 р.

ЦК КП(б)У
тов. Хрущеву Н.С.

На протяжении последних нескольких лет работа народного комиссариата совхозов находится в крайне неудовлетворительном состоянии.

Руководство Народным комиссариатом в ряде случаев политически скомпрометировано и работой совхозов руководит слабо.

1. Заместитель наркома Больбат Н.В. женат на дочери скотовладельца. Брат его Василий в 1932 г. выслан на 3 года. Работая с 1931 по 1937 гг. директором совхоза "Шахтер" (Донецкая область), показал себя плохим администратором и работу совхоза развалил. Больбат был близок к врагу народа Бондаренко (б. Председатель СНК УССР) и связан с врагами Саркисовым и Ивановым.

2. Начальник управления свиносовхозов Скатемо В.К. близко связан с родственником Елисеевым, являющимся одним из руководителей эсеровской организации.

3. Начальник молочно-мясного управления Лепский Г.З., сын лесоторговца, был в близкой связи с врагами народа Барановским и Крыхом. По показаниям членов антисоветской организации правых Лепский является участником этой организации.

4. Зам. начальника б. овцеуправления Чайковский А.Ф., поляк, имеет связи с родственниками, проживающими в Польше, что скрывает. Также был тесно связан с Барановским и Крыхом.

5. Главный зоотехник Кривоносов А.Т. – сын управляющего помещичьим имением пана Краснобарского. Отец его имел 30 десятин земли. Был в большой дружбе с осужденным активным петлюровцем Сыщ и Андрущаком.

…Такое положение в Народном комиссариате совхозов Украины со всей очевидностью свидетельствует об отсутствии решительных мер со стороны Больбата к оздоровлению деятельности Народного комиссариата и необеспеченности нынешнего руководства Народного комиссариата совхозов.

Нарком НКВС УССР *А.И. Успенский*

Справка

Больбат Николай Власович, заместитель наркома совхозов, 1896 г. рождения, уроженец с. Прохоры Спасского уезда Приморской губернии, по профессии агротехник. Во время войны проживал на территории, занятой белыми, арестовывался чехословаками.

По агентурным данным, будучи военкомом 84 кавалерийского полка, в 1928 г. Больбат использовал свое служебное положение, выписывал большое количество проездных литеров, получал сверх нормы продукты, вносил дезорганизацию в руководство командира полка Борисова, отменял его распоряжения, взаимоотношения у них были натянутые. За плохое руководство в полку Больбату был объявлен выговор.

Работая директором совхоза "Шахтер" Донецкой области с 1931 г. по ноябрь 1936 г., проявил себя как плохой администратор. В совхозе новые стройки мастерские содержались бесхозяйственно, не ремонтировались и развалились.

Рабочие совхоза были недовольны действиями Больбата, указывали на зажим критики, обсчеты при выдаче зарплаты, плохую организацию питания, отсутствие производственных совещаний.

Больбат пьянствовал с районным руководством, подхалимничал врагам народа Саркисову и Иванову и пользовался у них доверием.

По заявлению завхоза наркомсовхозов члена партии Прокофьева Б. являлся хорошим другом врага народа Бондаренко – б. председателя СНК УССР.

Жена Больбата, дочь крупного скотовладельца. Брат Василий в 1932 году был осужден на 3 года ссылки, за что, неизвестно.

По учетам 4 и 8 отделов ЦГБ НКВД УССР Больбат не проходит.

Начальник IV отдела УГБ НКВД УССР
майор государственной безопасности *Хатеневер*

Центральний державний архів громадських організацій України. Ф. 1, оп. 16, спр. 15, арк. 130, 131, 137-139.

№ 132

Циркуляр відділу актів громадянського стану НКВС СРСР про порядок внесення записів про національність в паспорти громадян

29 квітня 1938 р.
Таємно

Всем начальникам ОАГС НКВД и УНКВД

Циркуляром НКВД СССР от 2 апреля 1938 года (разосланный нач. УРКМ) установлен новый порядок указания национальности при выдаче или обмене паспортов, обязывающий при записи национальности владельца паспорта исходить исключительно из национальности по рождению (по родителям).

В связи с этим, существовавшее до настоящего времени положение, когда национальность граждан при регистрации актов гражданского состояния записывалась та, к которой причислял себя регистрирующий, – отменяется.

Во всех случаях актовых записей национальность должна указываться на основании предъявленных при регистрации паспортов.

Там, где паспортизация отсутствует, уточнение вопроса о национальности регистрирующего проводится в процессе записи путем опроса заявителей. При этом надо иметь в виду, что запись национальности должна быть приведена в соответствии с фактическим национальным происхождением родителей регистрирующегося. Если родители немцы, поляки и т. д., вне зависимости от их места рождения, давности проживания в СССР или перемены подданства и др., нельзя записывать регистрирующегося русским, белорусом и т. д.

В случаях несоответствия указанной национальности родному языку или фамилии, как например: фамилия регистрирующегося Попандопуло, Мюллер, а называет себя русским, белорусом и т. д., и если во время записи не удается установить действительную национальность регистрирующегося, – графа о национальности не заполняется до представления заявителями документальных доказательств о принадлежности регистрирующегося к той или иной национальности.

Разъяснить сотрудникам ЗАГС, что непредставление документов о национальности может повлиять только на запись о национальности, но ни в коем случае не задерживать регистрацию вообще, руководствуясь в этих случаях указаниями главы 3-22 инструкции о записях актов.

Национальность ребенка при рождении, если родители разных национальностей по желанию родителей, о чем в графе "особые отметки" указать, что национальность ребенку записана на основании соглашения родителей, т. е. по национальности отца или матери. При отсутствии соглашения – вопрос разрешается органами опеки (согласно ст. 39 Кодекса законов РСФСР и соответствующих ст. кодексов союзных республик). До вынесения решения пункт о национальности не заполняется.

Начальник Отдела актов гражданского состояния майор государственной безопасности *Алиевский*

Державний архів Російської Федерації. Колекція документів.

№ 133

Циркуляр Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР про передачу дітей віком 15-17 років, батьки яких репресовані, на опіку родичам, в табори, дитячі будинки

20 травня 1938 р.

Народным Комиссарам союзных и автономных республик.
Начальникам УНКВД краев и областей

В дополнение к приказу НКВД СССР № 00486 от 15 августа 1937 года в части размещения детей старше 15 лет, родители которых осуждены Военной коллегией и Военным трибуналом по первой и второй категории, – предлагается руководствоваться следующим:

1. Дети репрессированных родителей от 15 до 17 лет включительно, не внушающие своим поведением социальной опасности, не проявляющие антисоветских настроений и действий, при наличии родственников (не репрессированных) могут быть переданы последним на полное их иждивение. В этих случаях оформление опеки производится в соответствии с циркуляром НКВД № 4 от 7 января 1938 года.

2. При отсутствии родственников, изъявляющих желание взять детей репрессированных родителей на опеку, детей в возрасте от 15 до 17 лет – учащихся следует помещать в детские дома в пределах области, края, республики (за исключением мест, где были репрессированы их родители), дав им возможность окончить среднее учебное заведение. Направление таких детей в детдома Управления НКВД производят самостоятельно по согласованию с местными органами Наркомпроса. На начальников Управлений НКВД возлагается ответственность за создание необходимых условий для окончания учебного заведения указанной категории детей.

3. Дети репрессированных родителей старше 15 лет – не учащиеся, подлежат трудоустройству на предприятиях и учреждениях в пределах области (кроме городов, в которых репрессированы их родители) и за исключением предприятий и учреждений оборонного значения.

4. Социально опасные дети, проявляющие антисоветские и террористические настроения и действия, должны предаваться суду на общих основаниях и направляться в лагеря по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД.

5. Начальнику ГУЛАГа дивинтенданту тов. Плинер дать соответствующее указание о порядке содержания в лагерях указанного контингента детей репрессированных родителей.

6. О детях репрессированных родителей старше 15 лет, трудоустроенных или определенных на учебу, УНКВД сообщает список в АХУ НКВД СССР.

7. Вывод детей репрессированных родителей из детских домов (как переростков или за окончанием учебы) без специального указания АХУ НКВД СССР – не производить.

Заместитель Наркома *комкор М. Фриновский*

Державний архів Російської Федерації. Колекція документів.Справа не зафондована.

№ 134

Рішення Політбюро ЦК ВКП(б) про передачу нерозглянутих слідчих справ на «контрреволюціонерів національного контингенту» на розгляд особливих трійок

15 вересня 1938 р.

П 64/2.?

Цілком таємно (з О П.)
Належить поверненню
продовж 24 годин у
2-гу частину Особливого
сектору ЦК

1. Принять предложение НКВД о передаче оставшихся нерассмотренных следственных дел на арестованных по к.р. национальным контингентам, согласно приказов НКВД СССР №№ 00485 и 00593 – 1937 года и №№ 302 и 326 – 1938 года, на рассмотрение Особых троек на местах.

2. Особые тройки образуются в составе: первого секретаря обкома, крайкома ВКП(б) или ЦК нацкомпартий, начальника соответствующего Управления НКВД и Прокурора области, края, республики. В Украинской и Казахской ССР и в Дальне-Восточном крае Особые тройки создаются по областям.

3. Особые тройки рассматривают дела в отношении лиц, арестованных только до 1-го августа 1938 года и заканчивают работу в 2-х месячный срок.

4. Дела на всех лиц, указанных нац. к.р. контингентов, арестованных после 1-го августа 1938 года, направлять для рассмотрения в соответствующие судебные органы, по подсудности (Военные трибуналы, линейные и областные суды, Военную Коллегию Верховного Суда), а также на Особое Совещание при НКВД СССР.

5. Предоставить право Особым тройкам выносить приговоры в соответствии с приказом НКВД СССР № 00485 от 25-го августа 1937 года по первой и второй категориям, а также возвращать дела на доследование и выносить решения об освобождении обвиняемых из-под стражи, если в делах нет достаточных материалов для осуждения обвиняемых.

6. Решения Особых троек по первой категории приводить в исполнение НЕМЕДЛЕННО.

Секретарь ЦК *И. Сталин*

Не предав забвению. "Книга Памяти" Ярославской области. – Ярославль. – Т. 4, 1997. – С. 30-31.

№ 135

Акт про виконання вироку
про розстріл осіб, засуджених трійкою УНКВС по Сталінській області

Цілком таємно
Окладено в 3 прим.

17 вересня 1938 р.

Мы, нижеподписавшиеся, зам. нач. УНКВД по Сталинской области капитан Госбезопасности – Шашков, нач. 1-го спецотдела УНКВД – Соломонович и нач. Внутренней тюрьмы УГБ УНКВД – Дерновой сего числа привели приговор в исполнение над осужденными трой-

кой УНКВД по Сталинской области к ВМУН расстрелу, согласно нижеуказанного перечня (по протоколу засед. № 7, 6, 5):

1. Аверкин Дмитрий Иванович	–	1892 г.
2. Алимов Исай Артемович	–	1903 г.
3. Альбрехт Генрих Готфридович	–	1912 г.
4. Аверьянов Сергей Федорович	–	1914 г.
5. Амелин Федор Лаврентьевич	–	1906 г.
6. Алехин Иван Васильевич	–	1895 г.
7. Брагинец Петр Андреевич	–	1893 г.
8. Булгаков Тихон Васильевич	–	1903 г.
9. Булатченко Прохор Емельянович	–	1913 г.
10. Баскаков Григорий Григорьевич	–	1909 г.
11. Белицкий Гвидон Иосифович	–	1903 г.
12. Вачинский Иван Григорьевич	–	1885 г.
13. Выскребцов Полиан Григорьевич	–	1912 г.
14. Визнюк Фадей Алексеевич	–	1899 г.
15. Вожжов Николай Ильич	–	1914 г.
16. Воронов Иван Дмитриевич	–	1912 г.
17. Ворожко Владимир Иванович	–	1912 г.
18. Горожанкин Роман Николаевич	–	1903 г.
19. Грузин Григорий Терентьевич	–	1901 г.
20. Гура Михаил Петрович	–	1894 г.
21. Гоптарь Роман Григорьевич	–	1907 г.
22. Гузик Прокофий Павлович	–	1886 г.
23. Шаповалов Петр Антонович	–	1893-1898 г.
24. Юр Филипп Демьянович	–	1900 г.
25. Яковлев Аким Семенович	–	1891 г.
26. Яресько Михаил Иванович	–	1892 г.
27. Яцура Никифор Исаакович	–	1908 г.

Приговора приведены в исполнение.
Смерть расстрелянных констатирована.

Зам. нач. УНКВД по Стал. обл.
капитан госбезопасности *(Шашков)*
Нач. ВН тюрьмы УГБ *(Дерновой)*
Нач. 1 спец. отдела УНКВД *(Соломонович)*

Арх в тимчасового зберігання документів СБУ в Донецькій області. (Справа не зафондована).

№ 136

Наказ народного комісара внутрішніх справ СРСР Єжова про репресії проти дружин заарештованих або засуджених «ворогів народу», які сприяли контрреволюційній діяльності своїх чоловіків

№ 00689 *17 жовтня 1938 р.*

Во изменение приказа НКВД СССР № 00486 от 15 августа 1937 года о порядке ареста жен изменников родины, участников право-троцкистских организаций, шпионов и диверсантов,

предлагается:

1. В дальнейшем репрессировать не всех жен арестованных или усужденных изменников

родины врагов народа право-троцкистских шпионов, а только тех из них:

а) которые по имеющимся материалам были в курсе или содействовали контрреволюционной работе своих мужей;

б) в отношении которых органы НКВД располагают данными об их антисоветских настроениях и высказываниях и которые могут быть рассматриваемы как политически сомнительные и социально опасные элементы.

2. Вопрос об аресте и репрессировании жен врагов народа решается в каждом отдельном случае начальником соответствующего органа НКВД, исходя из полученного агентурным путем материала, степени причастности их к контрреволюционной работе своих мужей, продолжительности совместного проживания и проч.

3. Пункт 36 оперативного приказа № 00486 об обязательности ареста жен врагов народа одновременно с мужьями – отменяется. Вопрос этот решается в соответствии с п. 3 настоящего приказа.

4. Порядок ареста и дальнейшего направления жен врагов народа, а также порядок размещения их детей, установленный приказом № 00486 от 15 августа 1937 года – сохраняется.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР
Генеральный Комиссар государственной безопасности *Ежов*

Начальник ГУГБ НКВД СССР
комиссар государственной безопасности 1-го ранга *Берия*

Державний архів Російської Федерації. Колекція документів, справа не зафондована.

№ 137

Лист ЦК ВКП(б) бюро горкомів, обкомів, крайкомів, ЦК нацкомпартій «Об учете, проверке и утверждении ответственных работников НКВД»

14 листопада 1938 р.
Таємно

ЦК ВКП(б) принял постановление о том, что в ЦК ВКП(б) подлежат учету, проверке и утверждению все ответственные работники центрального аппарата Наркомвнудела от высших должностей до начальников отделений и следующие отдельные работники местных органов Наркомвнудела – наркомы, заместители наркомов и начальники отделов НКВД союзных и автономных республик; начальники краевых, областных и окружных органов НКВД, их заместители и начальники отделов этих органов, начальники городских и районных отделений НКВД.

В соответствии с этим решением обкомы, крайкомы, ЦК нацкомпартий обязаны:

а) взять на учет всех указанных выше ответственных работников местных органов НКВД, составить персональный список работающих ныне в НКВД на день получения настоящего письма и завести на каждого из них личное дело, которое должно храниться в обкоме, крайкоме, ЦК нацкомпартии, закончив всю работу по учету не позднее 5-го декабря 1938 года;

б) провести тщательную проверку всех взятых на учет работников НКВД путем внимательного изучения всех документов о работниках (личные дела, материалы спецпроверки и т. п.) и личного ознакомления с ними, не дожидаясь при этом представления этих работников начальником НКВД на утверждение обкома, крайкома, ЦК нацкомпартий. В результате этой проверки органы НКВД должны быть очищены от всех враждебных людей, обманным путем проникших в органы НКВД, от лиц, не заслуживающих политического доверия;

в) рассмотреть на бюро обкомов, крайкомов, ЦК нацкомпартий предложения начальников областных, краевых управлений НКВД и наркомов НКВД союзных и автономных республик о кандидатурах работников на все перечисленные выше должности ответственных работников местных органов НКВД и утвердить на эти должности честных, вполне проверенных большевиков, беззаветно преданных делу нашей партии. С каждым из утверждаемых работников НКВД обязан лично ознакомиться заведующий ОРПО и один из секретарей обкома, крайкома, ЦК нацкомпартии. При утверждении начальников городских и районных отделений НКВД необходимо иметь от соответствующего горкома, райкома ВКП(б) на каждого утверждаемого работника отзыв первого секретаря горкома, райкома партии, согласованный с членами бюро горкома, райкома ВКП(б).

По мере утверждения работников НКВД на бюро обкома, крайкома, ЦК нацкомпартии начальник управления НКВД или нарком НКВД союзной или автономной республики должен направлять свои предложения вместе с решениями соответствующего руководящего партийного органа в НКВД СССР для представления этих работников на утверждение ЦК ВКП(б).

Всю работу по учету, проверке и утверждению работников Наркомвнудела необходимо закончить не позднее 1 января 1939 г. и прислать в ЦК ВКП(б) полный отчет о результатах этой работы.

Первый секретарь обкома, крайкома, ЦК нацкомпартии должен систематически представлять в ОРПО ЦК ВКП(б) докладные записки о ходе работы по учету, проверке и утверждению ответственных работников Наркомвнудела. В этих записках необходимо указывать все факты о недостатках в работе органов НКВД и засоренности их чуждыми и враждебными людьми, обнаруженные в связи с учетом, проверкой и утверждением работников НКВД. В частности, необходимо сообщать, какие работники НКВД и по каким мотивам отклонены решением бюро, а также какие работники из работающих в настоящее время в органах НКВД и по каким мотивам не были представлены начальником управления НКВД или наркомом НКВД союзной или автономной республики на утверждение комитета партии и заменены другими работниками. Вместе с докладными записками необходимо также выслать все решения о принятии или отклонении работников НКВД, представленных на утверждение руководящих партийных органов.

Что касается всех остальных работников местных органов НКВД, не утверждаемых ЦК ВКП(б), то они также должны быть проверены обкомами, крайкомами, ЦК нацкомпартий совместно с руководителями местных органов НКВД. Эту работу необходимо провести в течение ближайших 3-х месяцев. В отношении этих работников впредь должен быть установлен такой порядок, что они принимаются на работу и освобождаются от нее распоряжением руководителя соответствующего местного органа НКВД и по получении по этому вопросу решения обкома, крайкома, ЦК нацкомпартии о работниках областных, краевых и республиканских органов НКВД и решения райкома, горкома, окружкома партии о работниках районных, городских и окружных органов НКВД.

Переброска на утверждаемых ЦК ВКП(б) работников местных органов НКВД из одной области, края, республики в другую производится заместителем наркома НКВД СССР (по кадрам) по получении разрешения Отдела руководящих парторганов ЦК ВКП(б), как это установлено инструкцией ЦК ВКП(б) о переезде коммунистов из одной парторганизации в другую. Переброска работников местных органов НКВД из одного района в другой в пределах одной и той же области, края, республики производится распоряжением начальника Управления НКВД и по получении по этому вопросу разрешения обкома, крайкома, ЦК нацкомпартии.

Секретарь ЦК ВКП(б) *И. Сталин*

14 ноября 1938 года
№ 4384

Державний архів Донецької області. – Фп-19, оп. 1, спр. 1232, арк. 5-7.

№ 138

З протоколу засідання Політбюро ЦК ВКП(б) про схвалення постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) про ліквідацію судових трійок та трійок при органах міліції

№ П 65/116 *17 листопада 1938 р.*
Цілком таємно

Принять следующее решение:

В целях решительного устранения изложенных недостатков и надлежащей организации следственной работы органов НКВД и Прокуратуры, СНК СССР и ЦК ВКП(б) постановляют:

Ликвидировать судебные тройки, созданные в порядке особых приказов НКВД СССР, а также тройки при областных, краевых и республиканских Управлениях РК милиции.

Впредь все дела в точном соответствии с действующими законами о подсудности передать на рассмотрение судов или Особого Совещания при НКВД СССР.

Председатель СНК СССР *Секретарь ЦК ВКП(б)*

Документы музея и общественного центра «Мир, прогресс, права человека» им. А. Сахарова.

№ 139

Постанова Ради народних комісарів СРСР та Центрального Комітету ВКП(б) «Об арестах, прокурорском надзоре и ведении следствия»

№ П 63/116 *17 листопада 1938 р.*
Цілком таємно.
Прим. № 32

Наркомам внутренних дел союзных и автономных республик, начальникам УНКВД краев и областей, начальникам окружных, городских и районных отделений НКВД

Прокурорам союзных и автономных республик, краев и областей, окружным, городским и районным прокурорам.

Секретарям ЦК нацкомпартий, крайкомов, обкомов, окружкомов, горкомов и райкомов ВКП(б)

СНК СССР и ЦК ВКП(б) отмечают, что за 1937-38 гг. под руководством партии органы НКВД проделали большую работу по разгрому врагов народа и очистке СССР от многочисленных шпионских, террористических, диверсионных и вредительских кадров из троцкистов, бухаринцев, эсеров, меньшевиков, буржуазных националистов, белогвардейцев, беглых кулаков и уголовников, представляющих их себя серьезную опору иностранных разведок в СССР и, в особенности, разведок Японии, Германии, Польши, Англии и Франции.

Одновременно органами НКВД проделана большая работа также и по разгрому шпионско-диверсионной агентуры иностранных разведок, переброшенных в СССР в большом количестве из-за кордона под видом так называемых политэмигрантов и перебежчиков из поляков, румын, финнов, немцев, латышей, эстонцев, харбинцев и проч.

Очистка страны от диверсионных повстанческих и шпионских кадров сыграла свою положительную роль в деле обеспечения дальнейших успехов социалистического строительства.

Однако, не следует думать, что на этом дело очистки СССР от шпионов, вредителей, террористов и диверсантов окончено.

Задача теперь заключается в том, чтобы, продолжая и впредь беспощадную борьбу со всеми врагами СССР, организовать эту борьбу при помощи более совершенных и надежных методов.

Это тем более необходимо, что массовые операции по разгрому и выкорчевыванию вражеских элементов, проведенные органами НКВД в 1937-1938 гг., при упрощенном ведении следствия и суда не могли не привести к ряду крупнейших недостатков и извращений в работе органов НКВД и Прокуратуры. Больше того, враги народа и шпионы иностранных разведок, пробравшиеся в органы НКВД как в центре, так и на местах, продолжая вести свою подрывную работу, старались всячески запутать следственные и агентурные дела, сознательно извращали советские законы, проводили массовые и необоснованные аресты, в то же время спасая от разгрома своих сообщников, в особенности, засевших в органах НКВД.

Главнейшими недостатками, выявленными за последнее время в работе органов НКВД и Прокуратуры, являются следующие.

Во-первых, работники НКВД совершенно забросили агентурно-осведомительную работы, предпочитая действовать более упрощенными способами, путем практики массовых арестов, не заботясь при этом о полноте и высоком качестве расследования.

Работники НКВД настолько отвыкли от кропотливой, систематической агентурно-осведомительной работы и так вошли во вкус упрощенного порядка производства дел, что до самого последнего времени возбуждают вопросы о предоставлении им так называемых "лимитов" для производства массовых арестов.

Во-вторых, крупнейшим недостатком работы органов НКВД является глубоко укоренившийся порядок расследования, при котором следователь ограничивается получением от обвиняемого признания своей вины и совершенно не заботится о подкреплении этого признания необходимыми документальными данными (показания свидетелей, акты экспертизы, вещественные доказательства и проч.).

Часто арестованный не допрашивается в течение месяца после ареста, иногда и больше. При допросах арестованных протоколы допроса не всегда ведутся. Нередко имеют место случаи, когда показания арестованного записываются следователем в виде заметок, а затем, спустя продолжительное время (декада, месяц и даже больше), составляется общий протокол, причем, совершенно не выполняется требование статьи 138 УПК о дословной, по возможности, фиксации показаний арестованного. Очень часто протокол допроса не составляется до тех пор, пока арестованный не признается в совершенных им преступлениях. Нередки случаи, когда в протокол допроса вовсе не записываются показания обвиняемого, опровергающие те или другие данные обвинения.

Следственные дела оформляются неряшливо, в дело помещаются черновые, неизвестно кем исправленные и перечеркнутые карандашные записи показаний, помещаются не подписанные допрашиваемым и не заверенные следователем протоколы показаний, включаются не подписанные и не утвержденные обвинительные заключения и т.п.

Органы Прокуратуры со всей стороны не принимают необходимых мер к устранению этих недостатков, сводя, как правило, свое участие в расследовании к простой регистрации и штампованию следственных материалов.

Органы прокуратуры не только не устраняют нарушений революционной законности, но фактически узаконивают эти нарушения.

Такого рода безответственным отношением к следственному производству и грубым нарушением установленных законов процессуальных правил нередко умело пользовались пробравшиеся в органы НКВД и Прокуратуры – как в центре, так и на местах, – враги народа. Они сознательно извращали советские законы, совершали подлоги, фальсифицировали следственные документы, привлекая к уголовной ответственности и подвергая аресту по пустяковым основаниям и даже вовсе без всяких оснований, создавали с провокационной целью "дела" против невинных людей, а в то же время принимали все меры к тому, чтобы укрыть и спасти от разгрома своих соучастников по преступной антисоветской деятельности. Такого рода факты имели место как в центральном аппарате НКВД, так и на местах.

Все эти отмеченные в работе органов НКВД и Прокуратуры совершенно нетерпимые недостатки были возможны только потому, что пробравшиеся в органы НКВД и Прокуратуры враги народа всячески пытались оторвать работу органов НКВД и Прокуратуры от партийного контроля и руководства и тем самым облегчить себе и своим сообщникам возможность продолжения своей антисоветской, подрывной деятельности.

В целях решительного устранения изложенных недостатков и надлежащей организации следственной работы органов НКВД и Прокуратуры, СНК СССР и ЦК ВКП(б) постановляют:

1. Запретить органам НКВД и Прокуратуры производство каких-либо массовых операций по арестам и выселению.

В соответствии со ст. 127 Конституции СССР аресты производить только по постановлению суда или с санкции прокурора.

Выселение из пограполосы допускается в каждом отдельном случае с разрешения СНК СССР и ЦК ВКП(б) по специальному представлению соответствующего обкома, крайкома или ЦК нацкомпартий, согласованному с НКВД СССР.

2. Ликвидировать судебные тройки, созданные в порядке особых приказов НКВД СССР, а также тройки при областных, краевых и республиканских Управлениях РК милиции.

Впредь все дела в точном соответствии с действующими законами о подсудности передавать на рассмотрение судов или Особого Совещания при НКВД СССР.

3. При арестах органам НКВД и Прокуратуры руководствоваться следующим:

а) согласование на аресты производить в строгом соответствии с постановлением СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17 июня 1935 года;

б) при истребовании от прокуроров санкций на арест органы НКВД обязаны представлять мотивированное постановление и все, обосновывающие необходимость ареста, материалы;

Установить, что за каждый неправильный арест, наряду с работниками НКВД, несет ответственность и давший санкцию на арест прокурор.

4. Обязать органы НКВД при производстве следствия в точности соблюдать все требования уголовно-процессуальных кодексов.

В частности:

а) заканчивать расследование в сроки, установленные законом;

б) производить допросы арестованных не позже 24-х часов после их ареста; после каждого допроса составлять немедленно протокол в соответствии с требованием статьи 138 УПК с точным указанием времени начала и окончания допроса.

Прокурор при ознакомлении с протоколом допроса обязан на протоколе делать надпись об ознакомлении с обозначением часа, дня, месяца, года;

в) документы, переписку и другие предметы, отбираемые при обыске, опечатывать не-

медленно на месте обыска, согласно ст. 184 УПК, составляя подробную опись всего опечатанного.

5. Обязать органы Прокуратуры в точности соблюдать требования уголовно-процессуальных кодексов по осуществлению прокурорского надзора за следствием, производимым органами НКВД.

В соответствии с этим обязать прокуроров систематически проверять выполнение следственными органами всех установленных законом правил ведения следствия и немедленно устранять нарушения этих правил;

Принимать меры к обеспечению за обвиняемым предоставленных ему по закону процессуальных прав и т. п.

В связи с возрастающей ролью прокурорского надзора и возложенной на органы Прокуратуры ответственностью за аресты и проводимое органами НКВД следствие признать необходимым:

а) установить, что все прокуроры, осуществляющие надзор за следствием, производимым органами НКВД, утверждаются ЦК ВКП(б) по представлению соответствующих обкомов, крайкомов, ЦК нацкомпартий и прокурора Союза;

б) обязать обкомы, крайкомы и ЦК нацкомпартий в 2-х месячный срок проверить на утверждение в ЦК ВКП(б) кандидатуры всех прокуроров, осуществляющих надзор за следствием в органах НКВД;

в) обязать Прокурора Союза ССР тов. Вышинского отобрать из состава работников центрального аппарата политически проверенных квалифицированных прокуроров для осуществления надзора за следствием, проводимым центральным аппаратом НКВД СССР, и в двухнедельный срок представить их на утверждение ЦК ВКП(б).

7. Утвердить мероприятия НКВД СССР по упорядочению следственного производства в органах НКВД, изложенные в приказе от 23 октября 1938 г. В частности, одобрить решение НКВД об организации в оперативных отделах специальных следственных частей.

Придавая особое значение правильной организации следственной работы органов НКВД, обязать НКВД СССР обеспечить назначение следователями в центре и на местах лучших, наиболее проверенных политически и зарекомендовавших себя на работе квалифицированных членов партии.

Установить, что все следователи органов НКВД в центре и на местах назначаются только по приказу Народного Комиссара Внутренних Дел СССР.

8. Обязать НКВД СССР и Прокурора Союза ССР дать своим местным органам указания по точному исполнению настоящего постановления.

СНК СССР и ЦК ВКП(б) обращают внимания всех работников НКВД и Прокуратуры на необходимость решительного устранения отмеченных выше недостатков в работе НКВД и Прокуратуры и на исключительное значение организации всей следственной и прокурорской работы по-новому.

СНК СССР и ЦК ВКП(б) предупреждают всех работников НКВД и Прокуратуры, что за малейшее нарушение советских законов и директив Партии и Правительства каждый работник НКВД и Прокуратуры, невзирая на лица, будет привлекаться к суровой судебной ответственности.

Председатель Совета Народных Комиссаров СССР — *В. Молотов*
Секретарь Центрального Комитета ВКП(б) — *И. Сталин*

Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов - Т 1. – На кануне - Кн. 1 (ноябрь 1938 – декабрь 1940 гг.). М., 1995. С. 3-8.

№ 140

З виступу начальника обласного управління міліції на нараді робітників суду, міліції та прокуратури про наявність в складі апарату цих органів членів родин репресованих, куркулів, контрреволюціонерів

2 жовтня 1938 р.

"По 21 району Сталинской области

...в составе аппарата органов юстиции, прокуроров, помощников прокуроров, судейских защитников

...имеется кулаков и членов их семей – 5, духовенства и членов их семей – 2, эсеров – 1, бывших белых – 2, бывших контрабандистов – 1, лиц, связанных с контрреволюционными элементами, – 7, членов семей репрессированных – 4, исключенных из ВКП(б) – 2, антисоветски настроенных – 3, розложившихся в быту – 22, взяточников – 4, смазывающих дела – 15.

Державний архів Донецької області. – Фп-326, оп. 1, спр. 133, арк. 28.

№ 141

Список виключених з партії по м. Артемівську, репресованих органами НКВС як «ворогів народу»

Жовтень 1937 - грудень 1938 рр.[*]

№№ п/п	Фамилия, имя, и отчество	Партийн.	№№ п/документа	Первичн. парторг.	Кем исключен	Когда
1.	Залевский Ф.К.	Ч/П	0754752	Управ. дорог	Бюро ГПК	13.I.38 г.
2.	Коваленко М.Е.	-"-	07800751	-"-	-"-	-"-
3.	Логвинский С.Б.	-"-	0754211	-"-	-"-	17.X-37 г.
4.	Коцеруба П.П.	-"-	0775010	-"-	-"-	30.XII-37 г.
5.	Левин Л.Б.	-"-	0754420	-"-	-"-	-"-
6.	Головачев В.Ф.	-"-	07544938	-"-	-"-	-"-
7.	Беседнова А.И.	-"-	0755206	-"-	-"-	23.XII-37 г.
8.	Калугин И.М.	-"-	0754683	-"-	-"-	30.XII-37 г.
9.	Безмен М.К.	-"-	0755172	-"-	-"-	-"-
10.	Дугинов Г.Е.	-"-	07744989	-"-	-"-	19.XII-37 г.
11.	Кнышев П.Ф.	-"-	0841981	-"-	-"-	-"-

(Продовження на стор. 282)

[*] Дата подій.

(Продовження. Початок на стор. 281)

№№ п.п	Фамилия, имя, и отчество	Партийн.	№№ п/документа	Первичн. парторг.	Кем исключен	Когда
12.	Шаповалов К.Г.	-"-	0763425	-"-	-"-	-"-
13.	Летюшев А.Т.	-"-	0754314	-"-	-"-	30.XII-37 г.
14.	Фонталин Н.П.	-"-	0755085	-"-	-"-	13 XII-37 г
15.	Зоркий З.К.	-"-	0672135	-"-	-"-	-"-
16.	Резвый И.М.	-"-	0772700	-"-	-"-	-"-
17.	Лебедь А.И.	-"-	0754886	-"-	-"-	30.XII-37 г.
18.	Роскошный Б.З.	-"-	0754757	-"-	-"-	13.I-38 г.
19.	Селезнев В.Г.	-"-	0754238	-"-	-"-	13.I-38 г.
20.	Толмачев М.В.	-"-	1698440	-"-	-"-	23.III-38 г.
21.	Гук Э.У.	-"-	0755168	-"-	-"-	13.III-38 г.
22.	Селезнев П.А.	-"-	0754561	-"-	-"-	13.III-38 г.
23.	Зюбин У.А.	-"-	0797061	-"-	-"-	13.III-38 г.
24.	Мальцев Д.В.	-"-	0755314	-"-	-"-	13.III-38 г.
25.	Могильный Я.И.	-"-	0766169	-"-	-"-	13.VI-38 г.
26	Меркулов Н.М.	-"-	0755215	9-й стр. уч.	-"-	13.VI-38 г.
27	Богут П.П.	к/п	0577001	-"-	-"-	13.VI-38 г.
28.	Свенко П.А.	к/п	0576997	-"-	-"-	13.I-38 г.
29.	Чекванидзе Б.П.	-"-	0577007	-"-	-"-	23.XII-38 г.
30.	Сердинский Ф.П.	ч/п	1668380	з-д Х год. Ч.-Яр	-"-	17.X-37 г.
31.	Бабич Д.И.	-"-	0841836	Донинартит	бюро ГПК	19.XII-37 г.
32.	Баранов Г.С.	-"-	0797483	-"-	-"-	19.XII-37 г.
33.	Романенко С.Е.	-"-	0755296	-"-	-"-	-"-
34.	Бахчисарай Н.Ф.	-"-	0477027	Военторг	-"-	-"-
35.	Хает М.С.	-"-	0754877	Промартели	-"-	-"-
36	Прснер И.И.	-"-	0754112	Горнаробраз	-"-	13.II-38 г.

Секретарь Артемовского ГК КП(б)У *(Москаленко)*

Державний архів Донецької області. – Фп-17, оп. 1, спр. 483, арк. 1.

№ 142

Шифрограма ЦК ВКП(б) про дозвіл застосування методів фізичного діяння стосовно заарештованих «ворогів народу»*

10 січня 19399 р.
15 година

Берія, Щербакову, III части, т. Маленкову
Шифром ЦК ВКП(б)

Секретарям обкомов, крайкомов, ЦК нацкомпартий
*Наркомам внутренних дел, начальникам УНКВД***

ЦК ВКП стало известно, что секретари обкомов – крайкомов, проверяя работников УНКВД, ставят им в вину применение физического воздействия к арестованным, как нечто преступное. ЦК ВКП разъясняет, что применение физического воздействия в практике НКВД было допущено с 1937 года с разрешения ЦК ВКП. При этом было указано, что физическое воздействие допускается, как исключение, и притом в отношении лишь таких явных врагов народа, которые, используя гуманный метод допроса, нагло отказываются выдавать заговорщиков, месяцами не дают показаний, стараются затормозить разоблачение оставшихся на воле заговорщиков – следовательно, продолжают борьбу с Советской властью также и в тюрьме. Опыт показал что такая установка дала свои результаты, намного ускорив дело разоблачения врагов народа. Правда, впоследствии на практике метод физического воздействия был загажен мерзавцами Заковским, Литвиным, Успенским и другими, ибо они превратили его из исключения в правило и стали применять его к случайно арестованным честным людям, за что они понесли должную кару. Но этим нисколько не опорочивается самый метод, поскольку он правильно применяется на практике. Известно, что все буржуазные разведки применяют физическое воздействие в отношении представителей социалистического пролетариата и притом применяют его в самых безобразных формах. Спрашивается, почему социалистическая разведка должна быть более гуманна в отношении заядлых агентов буржуазии, заклятых врагов рабочего класса и колхозников. ЦК ВКП считает, что метод физического воздействия должен обязательно применяться и впредь, в виде исключения, в отношении явных и не разоружившихся врагов народа, как совершенно правильный и целесообразный метод. ЦК ВКП требует от секретарей обкомов, крайкомов, ЦК нацкомпартий, чтобы они при проверке работников НКВД руководствовались настоящим разъяснением. № 1/с, 2/с, № 26/ш.

Секретарь ЦК ВКП(б) *И. Сталин*

Дополнительно напечатано
два экз. 8.11.1956 г. ак

Не предать забвению. Книга Памяти Ярославской области. – Ярославль. – Т. 4. – 1997. – С. 40.

---

* Текст цієї шифрограми, знайденої у фондах Політбюро, що знаходяться на зберіганні в Архіві Президента Росії, вперше був процитований М.С Хрущовим у звіті XX з'їзду КПРС.

** Копії документу були відправлені Берії, Щербакову, Журавльову, Жданову, III частині, Вишинському, Голякову (Верхсуд СРСР), Кабанову (Пензенський обком), Рубинову (голова Верхсуду РРФСР).

№ 143

Структура і функції Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР

1939 р.

I. Руководство, секретариаты и входящие в секретариат аппараты.

1. Руководство НКВД СССР.

2. Секретариат НКВД СССР:

– приемная НКВД СССР

– приемная наркома

– кодификационное отделение.

3 Секретариат Особого совещания при наркоме:

– 1 отделение (проверка следственных дел, поступающих на рассмотрение ОСО, ознакомление и составление заключений),

– 2 отделение (организация заседаний ОСО, оформление протоколов заседаний и передача выписок и дел 1 с/о, контроль исполнения),

– 3 отделение (рассмотрение заявлений и жалоб осужденных).

4. Особое техническое бюро при наркоме (использование з/к, имеющих специальные технические знания).

5. Особое бюро при наркоме:

– 1 отделение (разработка и издание учебных материалов по чекработе и работе иностранных разведок),

2 отделение (составление характеристик и справочных материалов на руководителей, государственных и общественно-политических деятелей кап. стран).

6. Контрольно-инспекторская группа при наркоме.

7. Особо уполномоченный (следствие по делам сотрудников НКВД).

8. Секретариат первого зам. НКВД СССР по ГУГБ (Меркулов).

– 1 отделение (оперативное),

– 2 отделение (рассмотрение поступающих заявлений).

9. Контрольно-инспекторская группа при зам. НКВД СССР.

10. Секретариат зам. НКВД СССР (Чернышов).

11. Отделение по организованному набору рабочей силы при зам. НКВД.

12. Инспекция по котлонадзору при НКВД СССР.

13. Постоянная техническая комиссия при НКВД СССР.

14. Сектор капитальных работ при НКВД СССР.

15. Отдел ж.д. и водных перевозок НКВД СССР.

– 1 отделение (оперативное планирование перевозок),

– 2 отделение (диспетчерское).

16. Сектор ширпотреба НКВД СССР.

– 1 отделение (планово-учетное и цен),

– 2 отделение (производственное и инспекция по качеству).

II. Главное управление государственной безопасности.

1. 1 отдел ГУГБ (охрана руководящих партийных и советских работников) – в составе 1 отдела ГУГБ: политотдел, 24 отделения, школа, комендатуры ЦК ВКП(б) и НКВД СССР.

2. 2 отдел ГУГБ (секретно-политический):

– 1 отделение (троцкисты, зиновьевцы, левые, правые, мясниковцы, шляпниковцы, исключенные из ВКП(б) и закордонная работа),

- 2 (меньшевики, анархисты, эсеры, бундовцы, сионисты, клерикалы, провокаторы, жан-

дармы, контрразведчики, каратели, белоказаки, монархисты),
3 (борьба с украинской, белорусской, угро-финской нац. к-р),
4 " (агентурная разработка по а/с политпартиям, дашнаки, тюрко-татарско-монгольская нац. к-р, грузмеки, муссаватисты и националисты),
5 " (литераторы, печать, издательства, театры, кино, искусство),
– 6 (академии наук, НИИ, научные общества),
– 7 (вскрытие и разработка к-р формирований среди учащейся молодежи, система Наркомпроса и дети репрессированных),
– 8 (Наркомздрав СССР и РСФСР и его учебные заведения),
9 (НКЮ, Верхсуд, Прокуратура, Наркомсобес и их учебные заведения),
– 10 (борьба с церковно-сектантской к-р),
– 11 (физкультурные организации, добровольные общества, клубы, спортивные издательства),
– 12 (ОСО, милиция, пож. охрана, военкоматы и начсостав запаса).
3. 3 отдел ГУГБ (контрразведывательный):
– 1 отделение (Германия, Венгрия),
– 2 (Япония, Китай),
– 3 (Англия),
– 4 (Франция, Италия, Бельгия, Швейцария, Испания),
– 5 (Румыния, Греция, Болгария, Югославия),
– 6 (Польша),
– 7 (Финляндия, Швеция, Норвегия, Дания),
– 8 (США и страны Южной Америки),
– 9 (Турция, Иран, Афганистан и внутренняя к-р),
– 10 (белогвардейские к-р элементы),
– 11 (Латвия, Эстония, Литва),
– 12 (НКИД, полпредства и консульства),
– 13 (ИККИ, МОПР),
– 14 (Внешторг, торгпредства),
– 15 (интурист и ВОКС),
– часть ОДК,
– политотдел ОДК,
– 16, 17, 18, 19 отделения ОДК.
4 4 отдел ГУГБ (особый):
– 1 отделение (штабы),
– 2 (разведупры),
– 3 (авиация),
– 4 (технические войска),
– 5 (мото-тех. части),
– 6 (артиллерия, кавалерия и артчасти),
– 7 (пехота, кавалерия и артчасти),
– 8 (политорганы),
– 9 (довольственные органы),
– 10 (ВМФ),
– 11 (войска НКВД),
– 12 (орг-моб),
- следчасть.
5 5 отдел ГУГБ (иностранный):
- 1 отделение (Германия, Венгрия, Дания),

2 (Польша),
– 3 (Франция, Бельгия, Швейцария, Голландия),
– 4 (Англия),
– 5 (Италия),
– 6 (Испания),
– 7 (Румыния, Болгария, Югославия, Греция),
– 8 (Финляндия, Швеция, Норвегия, Шпицберген),
– 9 (Латвия, Эстония, Литва),
– 10 (США, Канада, Южная Америка, Мексика),
– 11 (Япония, Маньчжурия),
– 12 (Китай, Синьцзян),
– 13 (Монголия, Тува),
– 14 (Турция, Иран, Афганистан),
– 15 (техническая разведка),
– 16 (опертехника),
– 17 (визы).

6. 7 отдел ГУГБ (шифровальный, охрана гос. тайны):
– 1, 2, 3 отделения (охрана гос. тайны, проверка и учет допускаемых к секретной работе и документам),
– 4 отделение (дешифровальное),
– 5 (исследование, разработка и учет шифров, составление шифров НКВД, подготовка шифровальных работников),
– 6 (шифработа НКВД),
– 7 (организационное руководство периферией, разработка инструкций и положений по секретно-шифровальной и агентурной работе),
– 8 (шифровальное),

7. Следственная часть ГУГБ.

III. Главное экономическое управление.

1. Руководство.
2. Объединенный секретариат ГЭУ.
3. 1 отдел ГЭУ (промышленность):
– 1 отделение (электростанции и электропромышленность),
– 2 (черная и цветная металлургия),
– 3 (тяжелое машиностроение и станкостроение),
– 4 (легкая и текстильная промышленность),
– 5 отделение (лесная промышленность),
– 6 (пищевая промышленность),
– 7 (местная промышленность, Наркомхоз, промышленность стройматериалов и предприятия АХУ НКВД).

4. 2 отдел ГЭУ (оборонная промышленность):
– 1 отделение (Наркомат боеприпасов),
– 2 (Наркомат вооружений),
– 3 (судостроение),
– 4 (химическая промышленность),
– 5 (автотракторная и танковая промышленность),

5. 3 отдел ГЭУ (сел. хоз-во):
– 1 отделение (Наркомзем СССР и РСФСР),
– 2 (Наркомсовхозов СССР и РСФСР),
– 3 (с/хоз ВУЗы, НИИ и животноводство),

– 4 (Наркомзаг СССР, Управление госрезервов),
– 5 (Наркомторг СССР и РСФСР),
– 6 (Центросоюз),
– 7 (НКФ СССР, Госбанк и Спецбанк).
6. 4 отдел ГЭУ (наблюдение за гознаком и аффинажными заводами).
7. 5 отдел ГЭУ (авиационная промышленность):
– 1 отделение (промышленность самолетостроения),
– 2 (моторостроение),
– 3 (авиаприборостроение и радиооборудование),
– 4 (капстроительство и аппарат Наркомавиапрома),
8. 6 отдел ГЭУ (топливо):
– 1 отделение (нефть),
– 2 (уголь, торф, сланцы, газ).
9. Следственная часть ГЭУ.
IV. Главное транспортное управление.
1. Руководство.
2. Секретариат.
3. 1 отдел ГТУ (ж.д. транспорт):
– 1 отделение (Центральное управление паровозного и вагонного хозяйства, центральный отдел электрификации, оперативное управление, НИИ, научно-технический совет),
– 2 (Центральные управления: пути, движения, грузовое, пассажирское, связи и телеграфы. Тресты спальных вагонов и шпало-пропитки),
– 3 (Центральное управление снабжения и отделы: планово-экономический, финансовый, учета с фабрикой механизированного учета),
– 4 (тресты паровозоремонтные, вагоноремонтных заводов и машиностроения, центральный лесной отдел),
– 5 (Гужелдорстрой и другие строительные организации, оборонное строительство, НИИ пути и строительства),
– 6 (Центральный моботдел, разработка мобплана органов 1 отдела ГТУ),
– 7 (Москов. транспортные ВУЗы, техникумы и другие учебные заведения, Центральный отдел учебных заведений НКПС, типографии, издательства),
– 8 (секретариаты, юрид. отделы, управление делами НКПС со всеми его подсобными предприятиями и автобазой. Трансанупр. со всеми организациями Союзтрансторгпит, ЦАО, ОАХ, Локомотив, ЦУКС, ЦБЖ),
– 9 (руководство ДТО 12 ж.д. центра, метрополитен, ЦК Союза ж.д. центра),
– 10 (руководство ДТО 12 ж.д. Юга и Кавказа),
– 11 отделение (руководство ДТО ж.д. Урала, Сибири и Дальнего Востока),
– 12 (руководство ДТО Восточно-Азиатских ж.д.),
– 13 (учетно-статистическое),
– 14 (оргвопросы и кадры),
– 15 (обеспечение вагонов особой нормы),
– 16 (оперативный розыск на ж.д. транспорте),
– 17 (разведка объектов транспорта).
4 2 отдел ГТУ (водный транспорт):
– 1 отделение (суда загранплавания, загранпредставительства Наркомморфлота, Совфрахт и иносуда),
– 2 (морской, пассажирский, сухогрузный, нефтеналивной флот и морские порты. Обслуживание соответствующих центральных управлений Наркомморфлота),
– 3 (промышленность, строительство, снабжение, охрана, учебные заведения. Обслужи ва-

ние соответствующих управлений и отделов Наркомморфлота),

- 4 (речные пароходства, пути, порты и пристанское хозяйство Южно-Северного, Волжско-Камского портов. Обслуживание соответствующих управлений и отделов Наркомречфлота),

-- 5 (то же по Восточному управлению речного флота),

-- 6 (планирование, промышленность, строительство и снабжение. Обслуживание соответствующих управлений и отделов Наркомречфлота),

-- 7 (Главсевморпуть и его местные органы),

5. 3 отдел ГТУ (связь, шоссейные дороги, ГВФ):

-- 1 отделение (Наркомат связи: центральный телеграф, телеграфно-телефонное управление, центральная международная телефонная станция, радиоуправление. Периферия),

-- 2 (Наркомат связи: 1 и почтовое управление, строительные и управленческие отделы, НИИ, фельдсвязь),

-- 3 (Наркомат связи: учебные заведения и Всесоюзный радиокомитет),

-- 4 (ГУШОСДОР НКВД СССР, тресты, Союзлорпроект, Московская проектно-изыскательная контора, Союздорснаб НКВД и Главдорупр. при СНК РСФСР),

-- 5 (учебные заведения ГУШОСДОРа НКВД, МАДИ, техникум, рабфак и ДОРНИИ),

-- 6 (ГУГВФ со всеми подразделениями и учебными заведениями),

-- 7 (Главное управление гидрометслужбы при СНК СССР. Центральный институт погоды, Московский гидрометеорологический институт, издательство гидрометеослужбы).

6. Следственная часть ГТУ.

V. 1 с/о (учетно-статистический):

-- 1 отделение (учет агентуры и агентурных разработок),

-- 2 (учет конфискатов и хранения вещей арестованных, наложение и снятие ареста с имущества и жилплощади),

-- 3 (учет следственных дел и арестованных, исполнение решений по делам центрального аппарата),

-- 4 (исполнение решений ОСО и контроль за учетом ссылки и осужденных),

-- 5 (оперативная статистика),

-- 6 (Центральная картотека: алфавитный учет политнеблагонадежного элемента, выявление по материалам органов ВЧК-ОГПУ-НКВД),

-- 7 (Всесоюзный розыск государственных преступников и дактилофотека),

-- 8 (прием, учет и обработка жалоб и заявлений по делам осужденных),

-- 9 (общий архив),

-- 10 (следственный архив),

-- 11 (особый архив),

- 12 (агентурный архив),

- 13 (архив личных дел агентуры и быв. сотрудников ВЧК-ОГПУ-НКВД),

- 14 (общеканцелярский архив),

- 15 (учет репрессированных иностранцев),

- 16 (оперативно-справочное),

- 17 (оргинструкторское).

VI. 2 с/о (опертехника):

- политотдел,

-- 1 отделение (по литеру "Н" – микрофонное),

- 2 (по литеру "М" - телефонное),

- 3 (политконтроль),

- 4 (по литеру "Е"),

- 5 (радио),

- 6, 7 (экспериментальные лаборатории и мастерские),

- 8 (Правительственная "ВЧ"-связь).

VII. 3 с/о (наружная разведка, агентурное осведомление, установка):

– политотдел

– 1 отделение (наружная разведка по спецзаданиям руководства НКВД),

– 2, 3 (наружная разведка по объектам 3 отдела ГУГБ НКВД – посольства, миссии, консульства),

– 4 (наружная разведка по объектам 3 отдела ГУГБ, разрабатываемыми по террору, шпионажу, диверсии и другим к-р образованиям),

– 5 (наружная разведка за объектами 2 отдела ГУГБ НКВД),

– 6 (наружная разведка за объектами 1 и 4 отделов ГУГБ НКВД),

– 7 (наружная разведка за объектами ГЭУ НКВД),

– 8 (наружная разведка за объектами ГТУ НКВД),

– 9 (наружная разведка за объектами УНКВД по Московской области),

– 10 (агентурное осведомление по гостиницам, ресторанам, кафе и барам),

– 11 (агентурное осведомление по городу),

– 12 (агентурно-установочное),

– 13 (оперативное, обыски-аресты),

– 14 (обработка агентурных материалов и оперучет),

– 15 (комплектование, учет и подготовка кадров),

– 16 (финансовое),

– 17 (автотехническое),

– 18 (хозяйственное).

VIII. 4 с/о (лаборатории).

IX. 5 с/о (по руководству ГОХРАНом).

X. Мобилизационный отдел.

– 1 отделение (организация и комплектование),

– 2 (оперативное),

– 3 (материальное снабжение),

– 4 (эвакуация),

– 5 (ПВО).

XI. Отдел кадров НКВД СССР.

– 1 отделение (комплектование оперативно-чекистских кадров: Архангельской, Вологодской, Воронежской, Ивановской, Калининской, Курской, Ленинградской, Московской, Мурманской, Орловской, Рязанской, Смоленской, Тамбовской, Тульской, Ярославской областей; Карельской АССР и Коми АССР),

– 2 (комплектование оперативно-чекистских кадров: Башкирской, Марийской, Мордовской, Немцев Поволжья, Татарской, Удмуртской, Чувашской АССР; Горьковской, Кировской, Куйбышевской, Пензенской, Пермской, Саратовской, Свердловской, Челябинской, Чкаловской областей),

– 3 (по комплектованию оперативно-чекистских кадров: НКВД БССР и его местных органов. Крымская АССР, НКВД УССР и его местных органов),

– 4 (по комплектованию оперативно-чекистских кадров: НКВД Азербайджанской, Армянской, Грузинской ССР, Дагестанской, Каб.-Балкарской, Калмыцкой, Чечено-Ингушской АССР; УНКВД Краснодарского, Орджоникидзевского краев, Ростовской и Сталинградской областей),

5 (по комплектованию оперативно-чекистских кадров: НКВД Казахской, Киргизской, Таджикской, Туркменской и Узбекской ССР),

– 6 (по комплектованию оперативно-чекистских кадров: УНКВД Алтайского, Красноярского, Приморского, Хабаровского краев, Иркутской, Новосибирской, Омской, Читинской областей, Бурят-Монгольской и Якутской АССР),

– 7 (кадры особых отделов НКВД РККА и флота),

– 8 (кадры транспортных органов НКВД по ж.д. транспорту),
– 9 (ГУГБ, ГЭУ, 1 отдел ГУГБ центра),
– 10 (секретариат, 1 – 4 с/о, ОК, Особоуполномоченный, ОТБ, УКМК),
– 11 (по номенклатурным кадрам – ГУРКМ, Тюрем. упр., ГУПО, ГАУ, АХУ, ЦФПО, ЦОАГС),
– 12 (по номенклатурным кадрам – главные войсковые управления),
– 13 (по номенклатурным кадрам – ГУЛАГ, ГУШОСДОР, Дальстрой),
– 14 (подготовка и переподготовка опер.-чек. кадров).
– Инспекция по военно-учебным заведениям.
– 15 отделение (организационные, штатные, дислокационные и наградные вопросы),
– 16 (мобилизационное),
– 17 (учетно-статистическое),
– 18 (хранение личных дел),
– 19 (пенсионное).

XII. Главное тюремное управление.

1. Руководство.
2. Секретариат.
3. Политотдел.
4. Общая инспекция при нач. управления.
5. Мобинспекция.
6. 1 отдел Гл. тюрем. упр. (оперативный):
– 1 отделение (режим, охрана и боевая подготовка),
– 2 (особистское),
– 3 (агентурное обслуживание з/к),
– 4 (учет з/к),
– 5 (этапирование з/к).
7. 2 отдел Гл. тюрем. упр. (отдел кадров):
– 1 отделение (дача санкций по номенклатуре наркома и комплектование тюрем ГУГБ),
– 2 (оргштатное),
– 3 (учетное).
8. 3 отдел Гл. тюрем. упр. (эксплуатационно-строительное):
– 1 отделение (строительное),
– 2 (эксплуатация зданий),
– 3 (материально-техническое),
9. 4 отделение Гл. тюрем. упр. (снабжение):
– 1 отделение (учетно-плановое),
– 2 (обозно-вещевое-продфуражное),
– 3 (арт-тех. имущество).
10. Санитарная инспекция.

XIII. Центральный финансово-плановый отдел.

– 1 отделение (организационное),
– 2 (бюджет и свободный баланс),
– 3 отделение (сметное),
– 4 (расчетное),
– 5 (центральная бухгалтерия),
– 6 (ревизионное),
- 7 (планирование и финансирование кап. строительства),
- 8 (планирование и финансирование производства и эксплуатации предприятий и хозяйств),

– 9 (специальное),
– 10 (материальные балансы).

XIV. Административно-хозяйственное управление.

Руководство.
Секретариат.
1 отделение АХУ – специальное обслуживание.
2 отделение – мобилизационное.
Группа контроля.
1. Административный отдел АХУ:
– 1 отделение (кадры),
– 2 (кадры),
– Учетно-статистическая группа.
– 3 отделение (организационное),
– 4 (административное),
– 5 (вооружение и вещ. довольствие),
– 6 (по трудовым книжкам),
– 7 (учебное).
– Печатно-техническая группа.
2. Жилищный отдел АХУ.
3. Хозяйственный отдел АХУ.
4. Сельскохозяйственный отдел АХУ.
5. Планово-финансовый отдел АХУ.
6. Строительный отдел АХУ.
7. Поликлиника санотдела АХУ.
8. Больница санотдела АХУ.
9. Аптека санотдела АХУ.
10. Комендантский отдел АХУ.
11. Автотехнический отдел АХУ.
– центральный телефонный узел,
– автобазы № 1, 2, 3,
– авторемонтная мастерская.
12. Отдел фельдъегерской связи АХУ.

XV. Главное архивное управление.

1. Руководство.
2. Секретариат.
3. 1 отдел (оргметодический).
4. 2 отдел (секретных фондов).
5. 3 отдел (научно-издательский).
6. 4 отдел (адм.-хозяйственный).
7. 5 отдел (финансово-плановый).

XVI. Главное управление пожарной охраны.

1. Руководство.
2. Секретариат.
3. Общее отделение.
4. 1 отдел (госпожнадзор).
5 2 отдел (службы и ПВО).
6. 3 отдел (подготовки и учебных заведений).
7. 4 отдел (оргмоб).
8. 5 отдел (командный).

9. 6 отдел (боевой техники и вооружения).
10. Политотдел.
11. Военно-хозяйственный отдел.
12. Квартирно-строительный отдел.
13. Финансовый отдел.
14. Санитарный отдел.
15. Центральный военно-хозяйственный склад.
16. Центральный научно-исследовательский институт.

XVII. Главное управление РК милиции.

1. Руководство.
2. Оперсекретариат.
3. Отдел уголовного розыска.
4. ОБХС.
5. Паспортно-регистрационный отдел.
6. Отдел службы и подготовки.
7. Железнодорожный отдел.
8. Специальный отдел.
9. Отдел виз и регистраций.
10. Госавтоинспекция.
11. Политотдел.
12. Командный отдел.
13. Моботдел.
14. Особая инспекция.
15. Отдел материально-технического обеспечения.
16. Административно-хозяйственный отдел.
17. Санинспекция.
18. Финотдел.

XVIII. Главное управление шоссейных дорог.

1. Руководство.
2. Секретариат.
3. Секретная часть.
4. Инспекция при нач. управления.
5. Технический отдел.
6. Отдел нового строительства.
7. Отдел эксплуатации.
8. Плановый отдел.
9. Финансовый отдел.
10. Отдел учебных заведений.
11. Моботдел.
12. Отдел кадров.
13. АХО.
14. Архив.
15. Политотдел.

XIX. Главное управление лагерей.

1. Руководство.
2. Секретариат.
3. Политотдел.
4. 3 отдел.

5. Управление военизированной охраны.
6. Управление лесной промышленности.
7. Управление ИТК и с/х лагерей.
8. 1 отдел ж.д. строительства.
9. 2 отдел ж.д. строительства.
10. Гидротехнический отдел.
11. Отдел морского строительства.
12. Отдел топливной промышленности.
13. Отдел цветной металлургии.
14. Целлюлозно-бумажный отдел.
15. Отдел кадров.
16. Плановый отдел.
17. Учетно-распределительный отдел.
18. Инспекция контроля исполнения.
19. Отдел технического снабжения.
20. Отдел общего снабжения.
21. Культурно-воспитательный отдел.
22. Финансовый отдел.
23. Центральная бухгалтерия.
24. Санитарный отдел.
25. Ветеринарный отдел.
26. АХО.
27. Отдел мобилизации внутренних ресурсов.
28. Отдел механизации и автотранспорта.
29. Приемная и бюро жалоб.
30. Мобинспекция.
31. Отдел трудовых поселений.
32. Юридическое отделение.
33. Архив.
34. Отдел особого строительства.
35. Отдел трудовых колоний.

XX. Центральный отдел актов гражданского состояния.

XXI. Государственное хранилище.

XXII. Центральный клуб сотрудников.

XXIII. Управление коменданта Московского Кремля (УКМК).

1.1. Руководство.
2. Аппарат дежурных помощников коменданта.
3. Секретариат управления.
4. Экспедиция.
5. Особая группа.
6. Отдел пропусков.
7. Отдел службы.
8. Отдел боевой подготовки.
9. Отдел кадров.
10. Отдел технической связи.
11. Финансово-плановый отдел.
12. Санитарный отдел.

13. Оркестр.
14. Политотдел.
15. Комендатуры.
1.2. Хозяйственное управление УКМК.
– руководство и секретариат,
– эксплуатационно-технический отдел,
– отдел материально-технического обеспечения,
– ХОЗО,
– Отдел специального назначения,
- Комендатура Большого Кремлевского дворца,
– строительный отдел.
3. Полк специального назначения УКМК.
4. Отдельный батальон ГУГБ-УКМК.
5. Отдельная транспортная рота.
6. Военно-пожарная команда.

XXIV. Главное управление пограничных войск.

1. Руководство.
2. Секретариат.
3. 5 отдел.
4. Штаб войск.
5. Политуправление войск.
6. Авиационный отдел.
7. Морской отдел.
8. Отдел по комначсоставу.
9. Санитарный отдел.
10. Ветеринарный отдел.
11. Отдел материально-технического обеспечения.

XXV. Главное управление войск НКВД по охране ж.д. сооружений.

1. Командование.
2. Секретариат.
3. Штаб.
4. Оперативный отдел.
5. Отдел боевой подготовки.
6. Отделение связи.
7. Отделение орг.-моб. комплектования.
8. Политотдел.
9. Отдел комначсостава.
10. Отдел вооружений.
11. КЭО.
12. Отдел службы.

XXVI. Главное управление конвойных войск.

1. Руководство.
2. Секретариат.
3. Штаб войск.
4. Политотдел.
5. Отдел по комначсоставу.
6. КЭО.
7. Контрольно-инспекторская группа.

XXVII. Главное управление войск НКВД по охране особо важных предприятий промышленности.

1. Командование.
2. Штаб.
3. Секретариат.
4. 1 отдел (оперативный).
5. 2 отдел (оргмобкомплектования).
6. 3 отдел (боевой подготовки).
7. Служба связи.
8. Отделение с/собак.
9. Отдел по комначсоставу.
10. Военно-хоз. инспекция.
11. Политотдел.
12. Санслужба.
13. Ветслужба.

XXVIII. Главное управление военного снабжения.

1. Командование.
2. Секретариат.
3. Политотдел.
4. Контрольно-инспекторская группа.
5. Санотдел.
6. 1 отдел (арт.-технич. вооружение).
7. 2 отдел (авто-бронетанкового имущества).
8. 3 отдел (плановый).
9. 4 отдел (финансовый).
10. 5 отдел (продфуражный).
11. 6 отдел (обозно-вещевой).
12. 7 отдел (горючих и смазочных материалов и противопожарного имущества).
13. 8 отдел (имущество связи).
14. Отдел по комначсоставу.
15. Отделение складов и мастерских.

XXIX. Главное военно-строительное управление.

1. Управление.
2. Политотдел.
3. Производственный отдел.
4. Проектно-сметный отдел.
5. Финансовый отдел.
6. Отдел снабжения.
7. Отдел кадров.
8. Отдел инженерных частей.

XXX. Управление НКВД по делам военнопленных и интернированных.

1 Руководство.
2 Секретариат.
3. Политотдел.
4 1 отдел (режима).
5. 2 отдел (учетно-регистрационный).
6 3 отдел (снабжение).
7 4 отдел (санитарный).

Державний архів Російської Федерації. – Ф. 9401, оп. 8, спр. 11, арк. 39-65.

№ 144

Довідка Центрального фінансово-планового відділу НКВС СРСР про штатну чисельність центрального апарату НКВС СРСР

1 січня 1940 р.

Секретариат НКВД СССР	– 200	
Особое бюро при наркоме	– 42	
Контрольно-инспекторская группа	– 10	
Особое техбюро	– 72	
Аппарат особоуполномоченного	– 70	
ГУГБ: следчасть	– 155	
2 отдел	– 233	
3 отдел	– 247	
4 отдел	– 394	
5 отдел	– 255	
7 отдел	– 230	
всего:		1.484
ГЭУ	– 629	
Главное транспортное управление	– 496	
Спецотделы: 1	– 358	
2	– 621	
3	– 147	
4	– 61	
5	– 18	
всего:		1.205
Статья 9 – ГУГБ		
1 отдел	– 8.664	
2	– 18	
3	– 84	
3-ОДК	– 587	
4	– 32	
5	– 20	
7	– 9	
Статья 9 – ГТУ	– 99	
2 с/о	– 567	
3 с/о	– 1.379	
4 с/о	– 169	
ГУЛАГ	– 8	
всего:		11.636
Главное тюремное управление	– 225	
Отдел кадров	– 362	
ЦФПО	– 165	
Моботдел	– 31	
Отдел ж д. перевозок	– 15	
Сектор ширпотреба	– 14	
Сектор капработ	– 10	
Инспекция по котлонадзору	– 10	

УПВИ	– 56	
Гохран	– 32	
АХУ:	–	
секретариат и адмотдел	– 131	
комендантский отдел	– 1.186	
отдел фельдсвязи	– 382	
АТО	– 68	
Центр. телефон. узел	– 113	
ПФО, СХО, ХОЗО	– 200	
стройотдел	– 69	
жилотдел	– 49	
1-е отделение	– 35	
автобаза № 1	– 525	
автобаза № 2	– 1,260	
санотдел	– 70	
всего:		4.088
Войска: ГУПВ	– 552	
ГУКВ	– 137	
ГУ ж.д. войск	– 180	
Войска: Гл. упр. пром. войск	– 141	
ГУВС	– 761	
Гл. упр. воен. строит.	– 134	
всего:		1.905
ГУМ	– 1.043	
ГУПО	– 250	
УКМК	– 1.466	
ГУЛАГ: управление	– 1.810	
гараж	– 230	
всего:		2.040
ГУШОСДОР: управление	– 367	
центральные тресты	– 304	
Союздорснаб	– 103	
Политотдел	– 39	
Контора управления жилищного хозяйства	– 107	
всего:		920
Главное архивное управление	– 121	
гараж, упр. домами, комендатура, издательство	– 112	
всего:		233
Московское управление Дальстроя	– 117	
Динамо	– 126	
Клуб НКВД	– 158	
всего:		29.110
Кроме того:		
Дальстройснаб	– 192	
Московская контора снабжения ГУЛАГа	– 151	
Центральная база ГУЛАГа	– 486	
Автобаза № 3 и мастерские	– 1.831	
Поликлиника санотдела АХУ	– 448	

Больница	– 96	
Аптека	–	
Ансамбль песни и пляски	– 259	
всего:		3.532
		32.642 чел.

Державний архів Російської Федерації. – Ф. 9401, оп. 4, арк. 44-45.

№ 145

Повідомлення Маріупольського міськвідділу НКВС Маріупольському міськпарткому про арешт та засудження М.В. Радіна, Ю.Д. Якименка, Е.І. Юр'єва

7 лютого 1940 р.
Цілком таємно.

Секретарю Мариупольского горпарткома
Только лично тов. Третьякову
Здесь

Сообщаем, что Радин Николай Викторович, Якименко Юрий Дмитриевич арестованы и осуждены.

Юрьев Евгений Иванович арестован и дело находится в стадии следствия.

В отношении остальных лиц результатов суда мы не имеем.

По этому вопросу мы запросили УНКВД по Сталинской области, при получении ответа сообщим.

И.о. начальника горотдела НКВД
лейтенант госбезопасности *Владимирский*
Начальник отделения УГБ
сержант госбезопасности *Игнатенко*

Державний архів Донецької області. – Фп-19, оп. 1, спр. 1510, арк. 245.

№ 146

Повідомлення Маріупольського міськвідділу НКВС Маріупольському міськкому КП(б)У про репресування К.І. Рибіної як учасниці контрреволюційної право-троцькістської організації, яка діяла на заводі ім. Ілліча

2 березня 1940 р.
Цілком таємно.

Рыбина Клавдия Ивановна, 1899 г. рождения, в 1938 г. была изобличена показаниями бывшего начальника отдела кадров завода им. Ильича Баранова Д.В. как участница контр-

революционной право-троцкистской организации, существовавшей на заводе им. Ильича.

Кроме того, на Рыбину имелись показания репрессированного Черторыжского о принадлежности ее к контрреволюционной и военно-повстанческой организации.

На основании вышеизложенного материала Рыбина в 1938 г. Мариупольским горотделом НКВД была репрессирована. Находилась под следствием УНКВД по Сталинской области около года, впоследствии была освобождена.

Имеющиеся у нас свидетельские показания по делу Рыбиной свидетельствуют о том, что последняя, будучи начальником 1-го спецотдела завода им. Ильича, в своей практической работе грубо нарушала инструкцию о секретной работе, допуская к ознакомлению с секретными материалами лиц, не имеющих специального допуска к этой работе.

Зам. начальника горотдела НКВД
мл. лейтенант госбезопасности — *Меткий И.*
Начальник отделения УГБ
сержант госбезопасности — *Игнатенко*

Державний архів Донецької області. – Фп-19, оп. 1, спр. 1510, арк. 140.

№ 147

Повідомлення Маріупольського міськвідділу НКВС Маріупольському міськкому КП(б)У про арешт та засудження громадян

21 березня 1940 р.
Цілком таємно.

Секретарю Мариупольского
горкома КП(б) Украины
тов. Третьякову
Здесь
(лично)

Сообщаем, что согласно справок УНКВД

1. Фурсов Константин Георгиевич, 1895 г. рождения
2. Семашко Макар Игнатьевич, 1896 г. рождения
3. Свидло Александр Петрович, 1906 г. рождения
4. Витковский Владимир Григорьевич, 1892 г. рождения
5. Баранов Дмитрий Васильевич, 1897 г. рождения, арестованы и осуждены в 1938 г.

В отношении остальных лиц продолжаем выяснять, о результатах сообщим.

Зам. начальника горотдела НКВД
мл. лейтенант госбезопасности — *Меткий И.*
Начальник отделения УГБ
сержант госбезопасности — *Игнатенко*

Державний архів Донецької області. – Фп-19, оп. 1, спр. 1510, арк. 187.

№ 143

Заява секретаря парбюро при Маріупольському міськомі КП(б)У Л.Т. Батракової до міськвідділу НКВС про антирадянські висловлювання машиністки К.Н. Кіріної

19 червня 1940 р.

По указанию секретаря горкома КП(б)У т. Третьякова И.Р. при сем направляется вам копия заявления т. Братковой Л.Т. о нездоровых разговорах, проявленных машинисткой Кириной К.Н. Одновременно сообщаем, что Кирина с 20.VII. 40 г. нами от работы в горкоме КП(б)У освобождена

Пом. секретаря горпарткома
Г. Лютый

Заявление

Настоящим ставлю вас в известность, что со стороны машинистки горкома т. Кириной проявляются нездоровые разговоры, а именно:

Несколько дней тому назад в беседе с нею в присутствии машинистки горкома т. Енютиной вела разговор о том, что в данное время существовать невозможно, что нигде ничего не купишь, голодаем форменным образом, что остается только взять с собой ребенка и броситься под трамвай, потому что перспектив на лучшую жизнь нет.

Причем было сказано: "Мы при социализме ходим в трусах с дырками, а что же будет при коммунизме? Тогда совсем голые ходить будем".

В дальнейшем был разговор об Указе правительства о 8-ми часовом рабочем дне, о котором она заявила: "Вот как нас купили и продали, даже пикнуть не дали".

Недавно к нам в машбюро явился знакомый Кириной по национальности поляк, по фамилии Фриц, с которым она якобы познакомилась в горсовете на работе у сестры. Фриц жаловался ей на тяжелую жизнь здесь, говорил, что на те деньги, которые платят здесь рабочим, хватит только пить воду и то без сиропа... Будучи в Польше... в течение 26 лет две недели был в заключении и то за подпольную работу, а в Советском Союзе он находится несколько месяцев, а уже месяц был в заключении, на что Кирина ответила ему: "Вы только начинаете мучиться, а мы вот 22 года здесь живем и все время мучаемся. Хотели приехать сюда, так живите, вот тогда узнаете".

Кроме того, Кирина рассказывала антисоветские анекдоты во время перерыва на завтрак.

Секретарь партбюро при горкоме КП(б)У *Батракова Л.Т.*

Державний архів Донецької області. – Ф.п-19, оп. 1, спр. 1510, арк. 48-49.

№ 149

Довідка особливого відділу НКВС наркому внутрішніх справ Берія про діяльність загороджувальних загонів військ НКВС

Не пізніше 10 жовтня 1941 р.
Таємно

"С начала войны по 10 октября с. г. (1941) Особыми отделами НКВД и заградительными отрядами войск НКВД по охране тыла задержано 657364 военнослужащих, отставших от своих частей и бежавших с фронта. Из них оперативными заслонами Особых отделов задержано 249969 человек и заградительными отрядами войск НКВД по охране тыла – 407395. Особыми отделами арестованы 25878 человек, остальные сформированы в боевые части и отправлены на фронт. По постановлениям Особых отделов и по приговорам военных трибуналов расстреляно 10201 человек, из них перед строем 3321".

Справка подписана заместителем начальника Особого отдела НКВД СССР комиссаром госбезопасности 3-го ранга Мильштейном.

В. Суворов День М. – Інглес – Черкаси, 1994 – С. 255.

---

* Датується за змістом документів.

№ 150

Список уроджениців Донецької області, репресованих, розстріляних і похованих в м. Москві та Московській області

*1937-1941 рр.**

Александров Спиридон Филиппович, 1909 года рождения, уроженец с. Комарь Больше-Янисольского района Донецкой области, из крестьян, грек, беспартийный, образование высшее; место работы и занимаемая должность: завод № 46 в г. Кунцево, технолог. Проживал по адресу: г. Кунцево Моск. обл., 25 участок, д. 1, кв. 25.

Арестован 17 марта 1938 года.

29 июля 1938 года Александров осужден и приговорен к расстрелу Комиссией НКВД СССР по обвинению в участии в националистической шпионско-диверсионной группе греков, действующей на территории Кунцевского района.

Приговор приведен в исполнение 9 августа 1938 года.

Александров Спиридон Филиппович реабилитирован 6 июля 1959 года.

Место захоронения: Бутово.

Будков Алексей Васильевич, 1893 года рождения, уроженец Сталинской обл., из торговцев, русский, беспартийный, образование среднее; место работы и занимаемая должность: Куровская электроподстанция, начальник. Проживал по адресу: пос. Куровская Моск. обл.

---

* Дати подій.

Арестован 22 января 1938 года.

26 января 1938 года Будков осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в контрреволюционной агитации.

Приговор приведен в исполнение 31 января 1938 года.

Будков Алексей Васильевич реабилитирован 7 марта 1956 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Булава Никита Петрович, 1908 года рождения, уроженец с. Павловка Павловского района Донецкой области, из крестьян, украинец, беспартийный, образование среднее: студент планового рабфака Госплана СССР. Проживал по адресу: г. Москва, Алексеевский студгородок, 3-й пер., корп. 3, комн. 31.

Арестован 29 августа 1937 года.

8 октября 1937 года Булава осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в том, что скрываясь в Москве, вел контрреволюционную агитацию, являлся организатором создания террупы из беглых кулаков. Дело № У-19006.

Приговор приведен в исполнение 17 октября 1937 года.

Булава Никита Петрович реабилитирован 24 июня 1989 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Безштанько Яков Васильевич, 1911 года рождения, уроженец с. Фащевка Краснолуцкого района Донецкой области, из крестьян, украинец, беспартийный, образование среднее; бухгалтер депо ст. Дебальцево. 10 сентября 1934 г. – содержался на лесном участке Дмитлага НКВД. Проживал по адресу: г. Дебальцево, ул. Больничная, д. 6.

Арестован 2 февраля 1938 года.

11 февраля 1938 года Безштанько осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в систематической антисоветской агитации среди заключенных.

Приговор приведен в исполнение 17 февраля 1938 года.

Безштанько Яков Васильевич реабилитирован 9 мая 1989 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Бадрухин Гавриил Гаврилович, 1915 года рождения, уроженец с. Буденновка Мариупольского района Донецкой области, из крестьян, русский, беспартийный, образование низшее; без определенных занятий. Арестован 27 июля 1933 г. – заключенный, бурильщик 2-го участка Центрального района Дмитлага НКВД СССР. Проживал по адресу: с. Клевцово, Воронежской области, д. 40.

Арестован 4 февраля 1938 года.

11 февраля 1938 года Бадрухин осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в контрреволюционной пропаганде среди заключенных Дмитлага.

Приговор приведен в исполнение 21 февраля 1938 года.

Бадрухин Гавриил Гаврилович реабилитирован 16 июня 1989 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Богданович Михаил Петрович, 1898 года рождения, уроженец г. Сталино, из рабочих, русский, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: Всесоюзная специальная контора по камчатским нефтеразведкам, управляющий. Проживал по адресу: г. Камчатка, нефтеразведывательный поселок.

Арестован 14 февраля 1939 года.

6 июля 1941 года Богданович осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной организации, во вредительстве и в шпионаже.

Приговор приведен в исполнение 27 июля 1941 года.

Богданович Михаил Петрович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 1 сентября 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Бочков Григорий Дмитриевич, 1878 года рождения, уроженец слободы Скасырской Донецкой области, русский, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: Дорсанотдел Московской железной дороги, помощник начальника. Проживал по адресу: ст. Ухтомская, ул. Карла Маркса, д. 33.

Арестован 5 июня 1937 года.

20 сентября 1938 года Бочков осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 20 сентября 1938 года.

Бочков Григорий Дмитриевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 18 февраля 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Базулин Василий Иванович, 1895 года рождения, уроженец г. Сталино (Донецк), русский, член ВКП(б), образование низшее; место работы и занимаемая должность: трест паровозоремонтных заводов НКПС СССР, начальник. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Спартаковская, д. 19, кв. 20.

Арестован 26 октября 1937 года.

7 февраля 1938 года Базулин осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 7 февраля 1938 года.

Базулин Василий Иванович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 12 ноября 1955 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Векличев Георий Иванович, 1898 года рождения, уроженец г. Сталино (Донецк) Донецкой области, украинец, член ВКП(б), образование среднее; член Военного Совета при НКО СССР и член военного совета СКВО. Проживал по адресу: г. Ростов-на-Дону, ул. М-Садовая, 22.

Арестован 7 июня 1936 года.

8 января 1938 года Векличев осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 8 января 1938 года.

Векличев Георгий Иванович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 7 июля 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Ворошилов Тимофей Романович, 1900 года рождения, уроженец с. Баровское Лисичанского района Донецкой области, украинец, член ВКП(б), образование неоконченное высшее; место работы и занимаемая должность: СНК Киргизкой ССР, заместитель председате-

ля. Проживал по адресу: г. Москва, Уланский пер., д. 2, кв. 120.

Арестован 26 ноября 1937 года.

29 августа 1938 года Ворошилов осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 29 августа 1938 года.

Ворошилов Тимофей Романович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 31 декабря 1955 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Ганжерли Георгий Ильич, 1904 года рождения, уроженец с. Новая Карань Старо-Карабьского района Сталинской области, грекo-татарин, член ВКП(б), образование не установлено; место работы и занимаемая должность: Управление коменданта Московского Кремля, ВРИД нач. части караульной службы, капитан. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Пушкинская, д. 14, кв. 1.

Арестован 19 ноября 1938 года.

2 марта 1939 года Ганжерли осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации. Приговор приведен в исполнение 3 марта 1939 года.

Ганжерли Георгий Ильич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 4 февраля 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Давыдов Павел Иванович, 1896 года рождения, уроженец ст. Красноармейской Гришинского района Донецкой области, из рабочих, русский, член ВКП(б) с 1926 года, образование высшее; место работы и занимаемая должность: паровозное Управление НКПС, начальник. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Краснопрудная, д. 26, кв. 53.

Арестован 25 сентября 1939 года.

5 июля 1941 года Давыдов осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной организации, в тернамерениях.

Приговор приведен в исполнение 27 июля 1941 года.

Давыдов Павел Иванович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 22 февраля 1958 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Дробовский Николай Федорович, 1893 года рождения, уроженец г. Мариуполь Донецкой области, из рабочих, цыган, беспартийный, образование низшее; без определенного места работы, трижды осужден за воровство, содержался в тюрьме № 4 НКВД. Без определенного места проживания.

Арестован 11 января 1938 года.

19 марта 1938 года Дробовский осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в антисоветской пропаганде среди заключенных. Дело № 73669.

Приговор приведен в исполнение 25 марта 1938 года.

Дробовский Николай Федорович реабилитирован 16 января 1989 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Жугин Павел Федорович, 1892 года рождения, уроженец г. Славянск Сталинской об-

ласти, из рабочих, русский, беспартийный, образование высшее; место работы и занимаемая должность: оздоровительная Лесная школа МОНО, врач. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Бакунина, д. 29, кв. 2.

Арестован 14 ноября 1937 года.

30 ноября 1937 года Жугин осужден и приговорен к расстрелу комиссией НКВД СССР по обвинению в шпионаже в пользу иностранного государства. Дело № 25815.

Приговор приведен в исполнение 9 декабря 1937 года.

Жигун Павел Федорович реабилитирован 25 августа 1956 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Зеленский Христофор Алексеевич, 1888 года рождения, уроженец Есауловской станицы Сталинской области, русский, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: Управление учета и отчетности Наркомхоза РСФСР, начальник. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Б. Серпуховская, д. 31, кв. 85.

Арестован 25 июля 1938 года.

3 октября 1938 года Зеленский осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участи в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 3 октября 1938 года.

Зеленский Христофор Алексеевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 3 декабря 1955 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Закарлюк Григорий Анисимович, 1887 года рождения, уроженец с. Алексеевка, Сталинского района, Донецкой области, из рабочих, украинец, беспартийный, образование высшее; место работы и занимаемая должность: трест "Гормост", главный механик. Проживал по адресу: г. Москва, Сокольники, Поперечный просек, д. 27, кв. 20.

Арестован 22 октября 1937 года.

23 декабря 1937 года Закарлюк осужден и приговорен к расстрелу комиссией НКВД и прокурором СССР по обвинению в вредительстве и в шпионаже в пользу Германии. Дело № 33589.

Приговор приведен в исполнение 2 января 1938 года.

Закарлюк Григорий Анисимович реабилитирован 25 июня 1957 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Иосифов Федор Матвеевич, 1896 года рождения, уроженец ст. Матвеевская Донецкой области, русский, член ВКП(б), образование среднее; место работы и занимаемая должность: Сельхозотдел ЦК ВКП(б), зав. сектором. Место проживания не указано.

Арестован 26 октября 1937 года.

8 апреля 1938 года Иосифов осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 8 апреля 1938 года.

Иосифов Федор Матвеевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 14 декабря 1955 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Красозов Георгий Моисеевич, 1895 года рождения, уроженец села Мангуш Мариупольского района Донецкой области, русский, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: Центральное грузовое управление НКПС СССР, заместитель начальника. Проживал по адресу: г. Москва, Грузинский вал, д. 26, кв. 122.

Арестован 13 декабря 1937 года.

26 апреля 1938 года Красозов осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного суда СССР по обвинению в шпионаже.

Приговор приведен в исполнение 26 апреля 1938 года.

Красозов Георгий Моисеевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 29 сентября 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Калинин Андрей Яковлевич, 1891 года рождения, уроженец поселка Петровского Донецкой области, из крестьян, румын, беспартийный, образование неоконченное высшее; место работы и занимаемая должность: паровозное депо ст. Люблино ж.д. им. Дзержинского, машинист. Проживал по адресу: г. Москва, ул. 1-я Боевская, д. 1, кв. 49.

Арестован 1 октября 1937 года.

26 декабря 1937 года Калинин осужден и приговорен к расстрелу постановлением Комиссии НКВД СССР и Прокурора СССР по обвинению в шпионаже.

Приговор приведен в исполнение 4 января 1938 года.

Калинин Андрей Яковлевич реабилитирован определением Военного трибунала Московского военного округа 20 февраля 1958 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Клейн Александр Андреевич, 1907 года рождения, уроженец с. Елизаветино Ново-Экономического района Донецкого края, из рабочих, немец, беспартийный, образование среднее; место работы и занимаемая должность: трикотажная фабрика Болшевской Трудкоммуны № 1, статик. Проживал по адресу: ст. Болшево Ярославской ж.д., Трудкоммуна № 1, д. 6, кв. 18.

Арестован 21 марта 1938 года.

29 июля 1938 года Клейн осужден и приговорен к расстрелу комиссией НКВД и прокурором СССР по обвинению в контрреволюционной фашистской деятельности и шпионаже. Дело № П-57223.

Приговор приведен в исполнение 16 августа 1938 года.

Клейн Александр Андреевич реабилитирован 4 сентября 1958 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Ковалев Иван Михайлович, 1896 года рождения, уроженец с. Большая Вергунка Луганского района Донецкой области, из крестьян-середняков, украинец, беспартийный, образование низшее; до 1-го ареста в 1933 г. (ст. 162 на 10 лет ИТЛ) – имел торговлю пивом и фруктовой водой, после ареста – заключенный, начальник отряда Портового участка Дмитлага НКВД. Проживал по адресу: Портовый участок Дмитровского района Дмитлага НКВД.

Арестован 23 марта 1938 года.

20 мая 1938 года Ковалев осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в контрреволюционной деятельности. Дело № П-73729.

Приговор приведен в исполнение 27 мая 1938 года.

Ковалев Иван Михайлович реабилитирован 16 января 1989 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Коваленко Владимир Иосифович, 1904 года рождения, уроженец г. Сталино, украинец, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: завод № 40 в г. Казани, начальник 5-го производства. Проживал по адресу: г. Казань, ул. 1-го Мая, д. 2, кв. 7.

Арестован 2 февраля 1937 года.

15 сентября 1937 года Коваленко осужден и приговорен к расстрелу военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в террористической диверсионной организации.

Приговор приведен в исполнение 15 сентября 1937 года.

Коваленко Владимир Иосифович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 1 февраля 1956 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

Косовский Лев Николаевич, 1900 года рождения, уроженец г. Артемовск Донецкой области, из рабочих, еврей, член ВКП(б), образование неоконченное-среднее; начальник отделения оперотдела ГУПВО НКВД СССР. Проживал по адресу: г. Москва, Покровка, д. 20/1, кв. 7.

Арестован 1 июня 1939 года.

20 января 1940 года Косовский осужден и приговорен к расстрелу военной коллегией Верховного суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной заговорщической организации в НКВД, в подготовке терактов.

Приговор приведен в исполнение 21 января 1940 года.

Косовский Лев Николаевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 16 мая 1956 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

Кухтин Афанасий Прохорович, 1896 года рождения, уроженец д. Канитаново Донецкой области, из крестьян, украинец, член ВКП(б), образование неоконченное-высшее; заместитель Председателя Президиума "Центросоюза" СССР. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Ново-Слободская, д. 67/69, кв. 7

Арестован 7 сентября 1938 года.

15-16 мая 1939 года Кухтин осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 2 июня 1939 года.

Кухтин Афанасий Прохорович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 18 февраля 1956 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

Леонов Валентин Андреевич, 1896 года рождения, уроженец Луганской станицы Донецкой области, из крестьян, русский, член ВКП(б), образование высшее; начальник УПВО НКВД Туркменской ССР, комбриг. Проживал по адресу: г. Ашхабад, ул. Крымская, д. 44.

Арестован 9 сентября 1938 года.

8 июля 1941 года Леонов осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной заговорщической организации.

Приговор приведен в исполнение 8 июля 1941 года.

Леонов Валентин Андреевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 31 марта 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Мартыненко Василий Васильевич, 1892 года рождения, уроженец с. Ровеньки Ровенецкого района Донецкой области, из рабочих, украинец, член ВКП(б) с 1917 г., образование среднее; начальник 2-го паровозного отделения ст. Москва Горьковской ж.д. им. Дзержин-

ского. Проживал по адресу: г. Москва, Рогожский вал, д. 21, кв. 2.

Арестован 17 марта 1937 года.

19 февраля 1938 года Мартыненко осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в участии в антисоветской право-троцкистской террористической шпионско-диверсионной организации и подготовке террористического акта над вождем народов т. Сталиным. Дело № П-61680.

Приговор приведен в исполнение 26 февраля 1938 года.

Мартыненко Василий Васильевич реабилитирован 10 июля 1959 года.

Место захоронения: Бутово.

Медников Михаил Лазаревич, 1884 года рождения, уроженец ст. Дебальцево Донецкой ж.д. Донецкой области, еврей, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: управление военно-строительной части РККА, начальник, комдив. Проживал по адресу: г. Москва, Чистые Пруды, д. 12, кв. 39.

Арестован 4 июля 1937 года.

22 августа 1938 года Медников осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в военно-фашистском заговоре.

Приговор приведен в исполнение 22 августа 1938 года.

Медников Михаил Лазаревич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 13 июля 1956 года.

Место захоронения: Бутово-Коммунарка.

Меллер Эммануил Федорович (он же Миллер), 1875 года рождения, уроженец г. Венден Лифляндской губ. (Латвия), русский, беспартийный, образование высшее; место работы и занимаемая должность: Донецкий индустриальный институт, заведующий кафедрой обогащения полезных ископаемых. Проживал по адресу: г. Сталино (Донецк), 1-я линия, д. 93, кв. 2.

Арестован 15 мая 1939 года.

13 августа 1939 года Меллер осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в шпионаже.

Приговор приведен в исполнение 17 августа 1939 года.

Меллер Эммануил Федорович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 3 октября 1957 года.

Место захоронения: Донское кладбище, могила 1.

Мельников Семен Семенович, 1908 года рождения, уроженец с. Златоустовка Мариупольского уезда Донецкой области, русский. Бывший кандидат в члены ВКП(б) с 1932 по 1933 год, выбыл механически, образование среднее; место работы и занимаемая должность: средняя школа, преподаватель математики. Проживал по адресу: совхоз № 4 Зимовниковского района Ростовской области.

Арестован 19 июня 1940 года.

19 октября 1940 года Мельников осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной организации.

Приговор приведен в исполнение 1 ноября 1940 года.

Мельников Семен Семенович реабилитирован законом РФ "О реабилитации жертв политических репрессий" 18 октября 1991 года.

Место захоронения: Донское кладбище, могила 1.

Михайленко Семен Евстигнеевич, 1888 года рождения, уроженец г. Лисичанск Луган-

ской области, украинец, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: трест "Куйбышевуголь", главный инженер проходки шахты № 13. Проживал по адресу: г. Сталино (Донецк), проходка шахты № 13, Николаев-Мариуполь, технический дом.

Арестован 26 марта 1939 года.

13 августа 1939 года Михайленко осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной диверсионно-вредительской организации.

Приговор приведен в исполнение 17 августа 1939 года.

Михайленко Семен Евстигнеевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 3 октября 1957 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

Орлов Николай Михайлович, 1893 года рождения, уроженец г. Макеевка Донецкой области, из семьи религиозного культа, русский, беспартийный, образование высшее; место работы и занимаемая должность: Институт холодильной промышленности Наркомтяжпрома, ст. научный сотрудник. Проживал по адресу: г. Москва, Дмитриевское шоссе, д. 1, кв. 22.

Арестован 12 октября 1937 года.

15 декабря 1937 года Орлов осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в шпионаже.

Приговор приведен в исполнение 15 декабря 1937 года.

Орлов Николай Михайлович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 6 февраля 1958 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Прамнэк Эдуард Карлович, 1899 года рождения, уроженец Ново-Раненбургской волости (Латвия), латыш, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: Донецкий обком ВКП(б), секретарь. Проживал по адресу: г. Сталино в доме облисполкома.

Арестован 9 мая 1938 года.

29 июля 1938 года Прамнэк осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в создании контрреволюционной организации.

Приговор приведен в исполнение 29 июля 1938 года.

Прамнэк Эдуард Карлович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 14 марта 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Прамнэк Матильда Карловна, 1904 года рождения, уроженка г. Рига, латышка, член ВКП(б), образование неоконченное среднее; директор кондитерской фабрики. Проживала по адресу: г. Сталино, 4-й дом облисполкома, кв. 14.

Арестована 15 апреля 1938 года.

26 августа 1938 года Прамнэк осуждена и приговорена к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в связях с контрреволюционной террористической организацией.

Приговор приведен в исполнение 26 августа 1938 года.

Прамнэк Матильда Карловна реабилитирована определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 5 мая 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Персиц Иосиф Ефимович, 1908 года рождения, уроженец д. Лозовая-Павловка Кадиевского района Донецкой области, из кустарей, еврей, член ВКП(б) с 1927 года, образование

среднее; место работы и занимаемая должность: Управление промышленности при МОГЭКЕ, начальник, бывший секретарь Советского РК ВКП(б). Проживал по адресу: г. Москва, ул. 2-я Миусская, д. 4, кв. 15.

Арестован 5 марта 1938 года.

9 мая 1938 года Персиц осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в контрреволюционной деятельности.

Приговор приведен в исполнение 9 мая 1938 года.

Персиц Иосиф Ефимович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 22 января 1955 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Рыбин Василий Степанович, 1897 года рождения, уроженец г. Сталино, русский, член ВКП(б), образование высшее; место работы и занимаемая должность: трест "Тулауголь", управляющий. Проживал по адресу: г. Тула, ул. Пушкинская, д. 12.

Арестован 23 декабря 1936 года.

28 мая 1937 года Рыбин осужден и приговорен к расстрелу военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в антисоветской троцкистской террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 29 мая 1937 года.

Рыбин Василий Степанович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 1 сентября 1956 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

Станкевич Иван Васильевич, 1897 года рождения, уроженец с. Павловка Марьинского района Донецкой области, украинец, беспартийный, образование низшее, место работы и занимаемая должность: хлебозавод Трудкоммуны № 1 НКВД, зав. производством. Проживал по адресу: ст. Болшево, Моск. обл., Трудкоммуна № 1 НКВД, д. 20, кв. 56.

Арестован 1 декабря 1937 года.

3 декабря 1937 года Станкевич осужден и приговорен к расстрелу тройкой УНКВД по Московской области по обвинению в контрреволюционной агитации и высказывании террористических настроений.

Приговор приведен в исполнение 8 декабря 1937 года.

Станкевич Иван Васильевич реабилитирован 27 сентября 1956 года.

Место захоронения: **Бутово.**

Титаренко Александр Алексеевич, 1893 года рождения, уроженец с. Ворошиловка Кадиевского района Донецкой области, украинец, беспартийный, образование низшее; место работы и занимаемая должность: магазин № 21 Советского райпищеторга г. Москвы, старший бухгалтер. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Б. Грузинская, д. 48, кв. 5.

Арестован 20 апреля 1937 года.

14 июля 1937 года Титаренко осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в антисоветской террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 14 июля 1937 года.

Титаренко Александр Алексеевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 3 марта 1956 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

Титаренко Сергей Алексеевич (он же Титеренко), 1897 года рождения, уроженец

с. Дмитровка Артемовского района Донецкой области, русский, беспартийный, образование низшее; место работы и занимаемая должность: "Мосселькром", старший товаровед. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Лесная, д. 61.

Арестован 14 апреля 1937 года.

14 июля 1937 года Титаренко осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в антисоветской террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 14 июля 1937 года.

Титаренко Сергей Алексеевич реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 3 марта 1956 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

Федоров Андрей Павлович, 1888 года рождения, уроженец села Мангуш Мариупольского района Донецкой области, русский, член ВКП(б), образование неоконченное высшее; начальник ИНО УНКВД по Ленинградской области, майор госбезопасности. Место проживания не указано.

Арестован 3 августа 1937 года.

20 сентября 1937 года Федоров осужден и приговорен к расстрелу по решению НКВД и Прокуратуры СССР по обвинению в шпионаже.

Приговор приведен в исполнение 20 сентября 1937 года.

Федоров Андрей Павлович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 14 апреля 1956 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Хецров Илья Романович, 1887 года рождения г. Сталино, из мещан, русский, беспартийный, образование высшее; профессор гигиены, зав. отделом водоохраны в институте им. Эрсмана. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Пятницкая, д. 1, кв. 1.

Арестован 24 февраля 1938 года.

4 октября 1938 года Хецров осужден и приговорен к расстрелу Военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в шпионаже, в участии в контрреволюционной организации.

Приговор приведен в исполнение 4 октября 1938 года.

Хецров Илья Романович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 17 декабря 1955 года.

Место захоронения: **Бутово-Коммунарка.**

Чередниченко Михаил Миронович, 1896 года рождения, уроженец с. Шаранкино Ровенского района Донецкой области, украинец, член ВКП(б), образование среднее; место работы и занимаемая должность: завод "Североникель", директор. Проживал по адресу: г. Москва, ул. Станкевича, д. 20, кв. 2.

Арестован 18 декабря 1936 года.

9 сентября 1937 года Чередниченко осужден и приговорен к расстрелу военной коллегией Верховного Суда СССР по обвинению в участии в контрреволюционной террористической организации.

Приговор приведен в исполнение 9 сентября 1937 года.

Чередниченко Михаил Миронович реабилитирован определением Военной коллегии Верховного Суда СССР 12 мая 1956 года.

Место захоронения: **Донское кладбище, могила 1.**

База данных «Жертвы политических репрессий, расстрелянные и захороненные в Москве и Московской области в период с 1918 по 1953 гг.». Музей и общественный центр «Мир, прогресс, права человека» им. А. Сахарова.

№ 151

Доповідна записка Міністерства державної безпеки І.В. Сталіну про практику ведення слідства у справах про шпигунів, диверсантів, терористів та учасників антирадянського підпілля

17 липня 1947 р.
Цілком таємно.

Докладываю о сложившейся в органах МГБ практике ведения следствия по делам о шпионах, диверсантах, террористах и участниках антисоветского подполья.

1. Перед арестом преступника предусматриваются мероприятия, обеспечивающие внезапность производства ареста – в целях

а) предупреждения побега или самоубийства;

б) недопущения попытки поставить в известность сообщников;

в) предотвращения уничтожения уликовых данных.

При аресте важного государственного преступника, когда необходимо скрыть его арест от окружающих, или невозможно одновременно произвести арест его сообщников, чтобы не спугнуть их и не дать им возможности улизнуть от ответственности, или уничтожить уликовые данные, – производится секретный арест на улице, или при каких-либо других специально придуманных обстоятельствах.

2. При аресте преступника изымаются:

а) личные документы;

б) переписка, фотоснимки, записи адресов и телефонов, по которым можно изучить круг и характер личных связей арестованного;

в) множительные аппараты, средства тайнописи, пароли, шифры, коды, оружие, взрывчатые, отравляющие и ядовитые вещества;

г) секретные и официальные документы, не подлежащие хранению на квартире;

д) антисоветские листовки, платформы, книги, дневники, письма и другие документы, которые могут помочь в изобличении преступника.

Для захвата связей преступника, в необходимых случаях в квартире арестованного как во время операции по аресту, так после ее организуется чекистская засада, которая, находясь там, впускает в квартиру всех пришедших и в последующем оперативно их проверяет.

В ряде случаев аресты проводятся с участием оперативного работника, который вел разработку преступника до его ареста и следователя, которому поручено вести следствие с тем, что они, зная особенности дела, могли обнаружить во время обыска уликовые материалы для использования их в разоблачении преступника.

Во всех случаях совершения террористических актов и диверсий, появления антисоветских листовок, хищения и пропажи особо важных государственных секретных документов, – следователи и оперативные работники выезжают для личного осмотра и фотографирования места происшествия, обнаружения следов и доказательств преступления, выявляют всех очевидцев для их допроса и немедленно принимают меры к поимке преступников.

Производятся секретные обыски, выемки и фотографирование документов, изобличающих арестованных в совершенных ими преступлениях.

Такие мероприятия производятся, главным образом, в тех случаях, когда обстановка не позволяет произвести гласный обыск. Например: на квартире у иностранного разведчика, пользующегося правом экстерриториальности.

В необходимых случаях, еще до ареста преступник секретно фотографируется со своими шпионскими и вражескими связями с тем, чтобы во время допроса этими документами изобличить его в практической преступной деятельности.

3. Следователь, принявший дело к производству, тщательно изучает все имеющиеся агентурные, следственные и иные материалы, послужившие основанием к аресту, а также вещественные доказательства, личные документы, переписку и другие предметы, изъятые при обыске, в целях использования всех этих данных в следствии.

Специально проверяется одежда арестованных, а также изъятые у них при обыске подозрительные вещи с целью обнаружения тайников.

При аресте переброшенных на территорию СССР иностранными разведками шпионов, диверсантов и террористов, изъятые у них документы и подозрительные записи проверяются в специальных лабораториях МГБ для обнаружения тайнописи, условных знаков, паролей, а также установления не пропитаны ли эти документы отравляющими или ядовитыми веществами.

4. При допросе арестованного, следователь стремится добиться получения от него правдивых и откровенных показаний, имея в виду не только установление вины самого арестованного но и разоблачение всех его преступных связей, а также лиц, направлявших его преступную деятельность и их вражеские замыслы.

С этой целью следователь на первых допросах предлагает арестованному рассказать откровенно о всех совершенных преступлениях против советской власти и выдать все свои преступные связи, не предъявляя в течение некоторого времени, определяемого интересами следствия, имеющихся против него уликовых материалов.

При этом следователь изучает характер арестованного, стараясь:

в одном случае, расположить его к себе облегчением режима содержания в тюрьме, организацией продуктовых передач от родственников, разрешение чтения книг, удлинением прогулок и т.п.;

в другом случае – усилить нажим на арестованного, предупреждая его о строгой ответственности за совершенное им преступление в случае непризнания вины;

в третьем случае – применить метод убеждения, с использованием религиозных убеждений арестованного, семейных и личных привязанностей, самолюбия, тщеславия и т. д.

Когда арестованный не дает откровенных показаний и увертывается от прямых и правдивых ответов на поставленные вопросы, следователь, в целях нажима на арестованного, использует имеющиеся в распоряжении органов МГБ компрометирующие данные из прошлой жизни и деятельности арестованного, которые последний скрывает.

Иногда, для того, чтобы перехитрить арестованного и создать у него впечатление, что органам МГБ все известно о нем, следователь напоминает арестованному отдельные интимные подробности из его личной жизни, пороки, которые он скрывает от окружающих и др.

5. Уликовые данные, которыми располагает следствие, как правило, вводятся в допрос постепенно с тем, чтобы не дать возможности арестованному узнать степень осведомленности органов МГБ о его преступной деятельности.

При этом следователь учитывает психологическое состояние арестованного и в наиболее благоприятный, с этой точки зрения, момент предъявляет арестованному уликовые данные.

В качестве уликовых данных органов МГБ чаще всего пользуются:

а) показаниями других арестованных и свидетелей;

б) материалами, изъятыми при обыске у арестованного: перепиской, записями, книгами, фотографиями и другими вещественными доказательствами;

в) заключениями экспертов;

г) данными, полученными от агентуры, наружного наблюдения, оперативной техники и иным путем.

6. Для того, чтобы сбить арестованного с позиции голого отрицания своей вины, в процессе следствия практикуются очные ставки, причем в ряде случаев очные ставки проводятся лишь по одному какому-либо вопросу с тем, чтобы только уличить арестованного во лжи и использовать этот момент для разматывания дела.

7. В отношении арестованных, которые упорно сопротивляются требованиям следствия,

ведут себя провокационно и всякими способами стараются затянуть следствия, либо сбить его с правильного пути, применяются строгие меры режима содержания под стражей.

К этим мерам относятся:

а) перевод в тюрьму с более жестким режимом, где сокращены часы сна и ухудшено содержание арестованного в смысле питания и других бытовых нужд;

б) помещение в одиночную камеру;

в) лишение прогулок, продуктовых передач и права чтения книг;

г) водворение в карцер сроком до 20 суток.

Примечание. В карцере, кроме привинченного к полу табурета и койки без постельных принадлежностей, другого оборудования не имеется; койка для сна предоставляется на 6 часов в сутки; заключенным, содержащимся в карцере, выдается на сутки только 300 гр. хлеба и кипяток и один раз в 3 дня горячая пища; курение в карцере запрещено.

8. В отношении изобличенных следствием шпионов, диверсантов, террористов и других активных врагов советского народа, которые нагло отказываются выдать своих сообщников и не дают показаний о своей преступной деятельности, органы МГБ, в соответствии с указанием ЦК ВКП(б) от 10 января 1939 года применяют меры физического воздействия.

В центре – с санкции руководства МГБ СССР.

На местах – с санкции министров государственной безопасности республик и начальников краевых и областных Управлений МГБ.

9. В целях проверки искренности поведения арестованных на следствии, правдоподобности их показаний и для более полного разоблачения их, практикуется подсада в камеру к арестованным агентов МГБ и организуется техника секретного подслушивания в камере.

В качестве внутрикамерных агентов используются арестованные, чистосердечно рассказавшие о своих преступлениях, а также осужденные на небольшие сроки.

Арестованные и осужденные, привлекаемые в качестве внутрикамерных агентов, предварительно проверяются через другую агентуру и при помощи техники секретного подслушивания.

В некоторых случаях для внутрикамерной разработки арестованных практикуется подсада в камеру под видом арестованных – сотрудников МГБ или агентов с воли.

10. В следственной практике органов МГБ придается большое значение характеру совершенного преступления.

Так, допрос шпионов ведется не только в направлении выявления всей агентуры иностранных разведок, но и каналов проникновения разведчиков на советскую территорию и в интересующие их объекты, характера полученных заданий и способов выполнения, методов и средств подрывной деятельности иностранных разведок против СССР.

По делам террористов и диверсантов особое внимание уделяется тщательному выявлению вдохновителей и сообщников преступления, изучению способов и методов совершения преступления, выявлению и установлению лиц, снабдивших преступников адресами, планами домов и квартир, данными о передвижениях руководителей партии и правительства, схемами военных и промышленных предприятий, оружием, взрывчатыми веществами и др.

По делам участников вражеских организаций и групп прежде всего выявляется политическое направление, связи с иностранными разведками или с заграничными антисоветскими белогвардейскими центрами, средства и способы размножения и распространения вражеской литературы, места хранения оружия, взрывчатых веществ, сборищ, явки, пароли и т. п.

11. В процессе всего следствия следователь устанавливает личность арестованного и проверяет его прошлую деятельность.

В этих целях проверяется подлинность изъятых при обыске документов, удостоверяющих личность арестованного, а также правдоподобность его показаний путем направления запросов по всем местам прежнего жительства и работы.

Кроме того, по месту жительства родственников и знакомых арестованного направляется его фотокарточка для опознавания.

Также производится в необходимых случаях личное опознавание арестованного знающими его лицами из числа других арестованных и свидетелей.

12. Показания арестованных всесторонне документируются и проверяются посредством сопоставления с остальными имеющимися в следственном деле документами и агентурными материалами, допроса других обвиняемых и свидетелей, получения в необходимых случаях заключения экспертизы, сбора новых письменных и иных доказательств, розыска и установки проходящих по показаниям лиц и других оперативно-следственных действий. В необходимых случаях следователь передает показания арестованных в оперативные отделы МГБ для проверки их через агентуру.

13. В целях наиболее полного раскрытия преступления, органы МГБ, наряду со следствием, ведут активную агентурную разработку оставшихся на свободе связей арестованного и передают следователям все вновь выявленные данные, могущие иметь значение для разоблачения преступников.

Сами следователи всячески стараются использовать всякую мелочь и зацепку для того, чтобы перехитрить преступника, поймать его на каких-либо противоречиях и добиться полного разоблачения.

Необходимо отметить, что произведенной в соответствии с решением ЦК ВКП(б) повсеместной проверкой следственной работы в органах МГБ, о чем Вам было доложено 2 июня с. г. за № 282, выявлено, что некоторые чекисты забыли и в ряде случаев извратили многие положения из указанной выше практики ведения следствия. Кроме того, вновь пришедшие за последние годы на работу в МГБ товарищи ряд этих положений не знают. Поэтому изложенная выше практика в некоторой части найдет свое отражение в подготавливаемом в настоящее время МГБ СССР приказе об улучшении следственной работы в органах МГБ.

Приказ представляю Вам дополнительно.

Абакумов

Державний архів Російської Федерації. Колекція документів, справа не зафондована.

№ 152

Закритий лист ЦК ВКП(б) «О неблагополучном положении в Министерстве государственной безопасности СССР»*

13 липня 1951 р.
Цілком таємно.

Центральным Комитетам компартий союзных республик, крайкомам, обкомам партии, министерствам государственной безопасности союзных и автономных республик, краевым и областным управлениям МГБ

Центральный Комитет ВКП(б) считает необходимым довести до сведения ЦК Компартий союзных республик, крайкомов и обкомов партии, министерств государственной безопасности союзных и автономных республик, краевых и областных управлений МГБ нижеследующее постановление ЦК ВКП(б) от 11 июля 1951 года.

* Цей документ зіграв свою роль в посиленні репресій в останні роки життя І.В. Сталіна. На його основі були сфабриковані. Справа лікарів та «єврейського антифашистського комітету». В липні 1951 р. був заарештований міністр державної безпеки СРСР Абакумов (в грудні 1954 р. був присуджений до розстрілу). В апараті Міністерства державної безпеки були проведені численні кадрові заміни.

"2 июля 1951 года ЦК ВКП(б) получил заявление старшего следователя следственной части по особо важным делам МГБ СССР т. Рюмина, в котором он сигнализирует о неблагополучном положении в МГБ со следствием по ряду весьма важных дел крупных государственных преступников и обвиняет в этом министра государственной безопасности Абакумова.

Получив заявление т. Рюмина, ЦК ВКП(б) создал комиссию Политбюро в составе тт. Маленкова, Берия, Шкирятова, Игнатьева и поручил ей проверить факты, сообщенные т. Рюминым.

В процессе проверки комиссия допросила начальника следственной части по особо важным делам МГБ Леонова, его заместителей тт. Лихачева и Комарова, начальника второго Главного управления МГБ т. Шубнякова, заместителя начальника отдела 2-го Главного управления т. Тангиева, помощника начальника следственной части т. Путинцева, заместителей министра государственной безопасности тт. Огольцова и Питовранова, а также заслушала объяснения Абакумова.

Ввиду того, что в ходе проверки подтвердились факты, изложенные в заявлении т. Рюмина, ЦК ВКП(б) решил немедля отстранить Абакумова от обязанностей министра госбезопасности и поручил первому заместителю министра т. Огольцову исполнять временно обязанности министра госбезопасности. Это было 4 июля с.г.

На основании результатов проверки комиссия Политбюро ЦК ВКП(б) установила следующие неоспоримые факты.

1. В ноябре 1950 года был арестован еврейский националист, проявлявший резко враждебное отношение к советской власти – врач Этингер. При допросе старшим следователем МГБ т. Рюминым арестованный Этингер, без какого-либо нажима, признал, что при лечении т. Щербакова А.С. имел террористические намерения в отношении его и практически принял все меры к тому, чтобы сократить его жизнь.

ЦК ВКП(б) считает это показание Этингера заслуживающим серьезного внимания. Среди врачей несомненно существует законспирированная группа лиц, стремящихся при лечении сократить жизнь руководителей партии и правительства. Нельзя забывать преступления таких известных врачей, совершенные в недавнем прошлом, как преступления врача Плетнева и врача Левина, которые по заданию иностранной разведки отравили В.В. Куйбышева и Максима Горького. Эти злодеи признались в своих преступлениях на открытом судебном процессе, и Левин был расстрелян, а Плетнев осужден к 25 годам тюремного заключения.

Однако министр госбезопасности Абакумов, получив показания Этингера о его террористической деятельности, в присутствии следователя Рюмина, зам. начальника следственной части Лихачева, а также в присутствии преступника Этингера признал показания Этингера надуманными, заявил, что это дело не заслуживает внимания, заведет МГБ в дебри, и прекратил дальнейшее следствие по этому делу. При этом Абакумов, пренебрегая предостережением врачей МГБ, поместил серьезно больного арестованного Этингера в заведомо опасные для его здоровья условия (в сырую и холодную камеру), вследствие чего 2 марта 1951 года Этингер умер в тюрьме.

Таким образом, погасив дело Этингера, Абакумов помешал ЦК выявить безусловно существующую законспирированную группу врачей, выполняющих задания иностранных агентов по террористической деятельности против руководителей партии и правительства. При этом следует отметить, что Абакумов не счел нужным сообщить ЦК ВКП(б) о признаниях Этингера и таким образом скрыл это важное дело от партии и правительства.

2. В августе 1950 года в Германии был арестован бывший заместитель генерального директора акционерного общества "Висмут" Салиманов, бежавший в мае 1950 года к американцам. Салиманов – крупный государственный преступник. Изменив Родине, он выдал

американцам важные сведения. Несмотря на то, что прошел почти год с момента ареста Салиманова, Абакумов до сих пор скрывает от Центрального Комитета ход следствия по этому делу, хотя это дело имеет большое государственное значение. При выяснении комиссией Политбюро, почему Абакумов скрыл от ЦК результаты следствия по делу Салиманова, сколько-нибудь вразумительных объяснений Абакумов дать не мог.

Таким образом, Абакумов обманул партию и по этому делу.

3. В январе 1951 года в Москве были арестованы участники еврейской антисоветской молодежной организации. При допросе некоторые из арестованных признались в том, что имели террористические замыслы в отношении руководителей партии и правительства. Однако в протоколах допроса участников этой организации, представленных в ЦК ВКП(б), были исключены, по указанию Абакумова, признания арестованных в их террористических замыслах. Допрошенные комиссией Политбюро по этому вопросу начальник следственной части Леонов и его заместитель Лихачев, а также заместитель министра государственной безопасности т. Огольцов подтвердили, что показания арестованных об их террористических намерениях действительно не были включены в протокол допроса. Указанные товарищи пытались объяснить преступную фальсификацию протоколов, посланных в ЦК ВКП(б), намерением произвести дополнительную проверку. Но, несмотря на важность факта о террористических замыслах участников антисоветской молодежной организации и на то, что прошло достаточно времени, – никаких дополнительных сообщений из МГБ в ЦК ВКП(б) послано не было.

Следовательно, и по этому делу Абакумов обманул партию.

4. В МГБ грубо нарушается установленный правительством порядок ведения следствия, согласно которому допрос арестованного должен фиксироваться соответствующим образом оформленным протоколом, а протокол должен сообщаться в ЦК ВКП(б). В МГБ укоренилась неправильная практика составления так называемых протоколов допроса арестованных на основании накопленных следователями заметок и черновых записей. Эта вредная и антигосударственная практика в следственной работе привела к безответственности среди работников аппарата МГБ, способствует затяжке сроков расследования дел о серьезных преступлениях, дает возможность скрывать от партии положение дел в МГБ.

Далее, в нарушение закона об ограниченных сроках ведения следствия в МГБ имеется много недопустимой затяжки окончания следственных дел на очень длительные сроки. В центральном аппарате МГБ есть следственные дела, которые ведутся два-три года, тогда как согласно закону полагается вести следствие не более двух месяцев.

Таким образом, Абакумов не только обманывал партию, но и грубым образом нарушал постановления ЦК ВКП(б) и правительства.

5. ЦК считает нужным отметить, что, будучи вызванным сначала в Политбюро, а затем в комиссию ЦК ВКП(б), Абакумов встал на путь голого отрицания установленных фактов, свидетельствующих о неблагополучном положении в работе МГБ, при допросе пытался вновь обмануть партию, не обнаружил понимания совершенных им преступлений и не проявил никаких признаков готовности раскаяться в совершенных им преступлениях.

На основании вышеизложенного ЦК ВКП(б) постановляет:

1. Снять Абакумова В.С. с работы министра государственной безопасности СССР как человека, совершившего преступления против партии и Советского государства, исключить из рядов ВКП(б) и передать его дело в суд.

2. Снять с занимаемых постов начальника следственной части по особо важным делам МГБ СССР Леонова и заместителя начальника следственной части Лихачева, как способствовавших Абакумову обманывать партию, и исключить их из партии.

3. Объявить выговор первому заместителю министра т. Огольцову и заместителю министра т. Питовранову за то, что они не проявили необходимой партийности и не сигнализировали ЦК ВКП(б) о неблагополучии в работе МГБ.

4. Обязать МГБ СССР возобновить следствие по делу о террористической деятельности Этингера и еврейской антисоветской молодежной организации.

5. Назначить члена комиссии Политбюро по проверке работы МГБ и заведующего отделом партийных и комсомольских органов ЦК ВКП(б) т. Игнатьева С.Д. представителем ЦК ВКП(б) в Министерстве государственной безопасности.

ЦК ВКП(б) надеется, что коммунисты, работающие в органах МГБ, не пожалеют сил для того, чтобы с полным сознанием своего долга и ответственности перед советским народом, партией и правительством, на основе большевистской критики, при помощи и под руководством ЦК компартий союзных республик, областных (краевых) и городских комитетов партии быстрее покончить с недостатками в работе органов МГБ, навести в них большевистский порядок, повысить партийность в работе чекистов, обеспечить неуклонное и точное выполнение органами МГБ законов нашего государства, директив партии, правительства.

ЦК ВКП(б) уверен, что ЦК компартий союзных республик, крайкомы и обкомы партии всемерно усилят свое внимание и помощь органам МГБ в их сложной и ответственной работе, повысят заботу о дальнейшем улучшении политического воспитания и идейной закалки работников органов МГБ.

Центральный Комитет ВКП(б)

13 июля 1951 г.

Свободная мысль. – 1996. – № 1. – С. 90-93.

Довідка про категорії осіб, висланих за межі України в масовому порядку, і правові акти, на підставі яких це здійснювалось

1929-1951 рр

№№ п/п	Категорія осіб, висланих на спецпоселення з території України	Підстава	Підстава на звільнення із спецпоселень
1	1929-33 роки. Куркулі і члени їх сімей із районів суцільної колективізації	Рішення виконкомів обласних Рад	Звільнені в 1954 році на підставі наказу МВС СРСР № 00713 від 20 серпня 1954 р.
2	1936 рік. З прикордонних районів України особи польської національності із сім'ями в Казахстан	Постанова Ради Народних Комісарів СРСР від 28 квітня 1936 р.	Звільнені за постановою РМ СРСР від 17 січня 1956 р. № 62-41 сс (постанова РМ УРСР від 31 січня 1956 р. № 142-006) без повернення конфіскованого при виселенні майна і без права повернення на проживання в області, з території яких вони були виселені
3	В 1939-40 рр. із західних областей особи польської національності (осадники, вартова охорона лісів) і члени їх сімей	Постанова Ради Народних Комісарів СРСР від 5 грудня 1939 р. № 2010-558 і від 22 грудня 1939 р. № 2085-592	Звільнені по Указу Президії Верховної Ради СРСР від 12 серпня 1941 року "Про амністію польских громадян"

(Продовження на стор. 320)

* Дати подій.

(Продовження. Початок на стор. 319)

1	2	3	4
4	В 1940-1941 рр. із західних областей України і кол. Ізмаїльської області колишні поміщики, фабриканти, торговці, керівники і учасники бурж. політичних партій, антирадянських організацій, керівні діячі к. бурж. урядів і члени їх сімей, а також сім'ї поліцейських, жандармів, тюремників та офіцерів польської армії (т. зв. "бувші люди"), прислужники, зареєстровані в органах к. польської поліції	Постанова Ради Народних Комісарів СРСР від 2 березня 1940 р. і рішення УВС СРСР 1941 року	Звільнені із спецпоселення: а) сім'ї офіцерів польської армії, поліцейських, жандармів, тюремників на підставі Указу Президії ВР від 12 серпня 1941 року "Про амністію польських громадян"; б) сім'ї кол. поміщиків, фабрикантів, торговців, керівників і учасників бурж. політичних партій, керівників б. бурж. урядів по Указу МВС СРСР від 19 червня 1958 року без повернення конфіскованого майна і без права повернення на колишнє місце прожив.
5	В 1941-45 рр. а) 1941 р. - особи німецької нац. із Донецької, Запорізької і Ворошиловградської обл.; б) 1941-42 рр. - німці з Дніпропетровської, Одеської і Харківської областей; в) 1944 р. - німці із Криму	Постанова Державного Комітету оборони від 22 вересня 1941 року № 702, оголошеного Наказом НКВС пост. ВР фронтів Пост. Держ. Комітету оборони від 2 червня 1944 року № 5984 сс.	Указом Президії ВР СРСР звільнені (а, б, в) без повернення конфіскованого майна і права повернення на колишнє місце проживання. Постанова Ради Міністрів УРСР від 15 грудня 1956 року № 501-05 заборонено розселення в Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях німцям та особам іншої національності, виселених раніше і повернених із спецпоселень

(Продовження на стор. 321)

(Продовження. Початок на стор. 319)

1	2	3	4
6	В 1944 р. із Криму: а) греки, болгари, вірмени і члени їх сімей; б) кримські татари і члени їх сімей; в) грецькі, іранські і турецькі піддані без громадянства.	Постанова Державного Комітету оборони СРСР від 24 червня 1944 року № 5984 і 6100 від 11 і 21 червня № 5859 і 5937	Звільнені із спецпоселень: а) від 27 березня 1956 р. (греки, болгари, вірмени і члени їх сімей); б) від 28 квітня 1956 року (кримські татари і члени їх сімей)
7	В 1944-45 рр. висилались сім'ї осіб, що в період окупації брали німецьке підданство (фольксдант), голови яких арештовані МВС	Постанова Особливої наради на підставі листа НКВС № 20-б від 1947 року	Звільнені по Указу Президії Верховної Ради СРСР від 17 березня 1955 року "Про амністію радянських громадян, які співробітничали з окупантами в період ВВВ 1941-1954 рр.
8	В 1944 р. - вислані члени сімей посібників ОУН	Розпорядження НКВС СРСР від 31 березня 1944 року № 7129	-
9	1945 р. - німці-громадяни СРСР, репатрійовані з Німеччини	Директива НКВС СРСР № 181 1945 року	Постановою РМ УРСР 21 березня 1958 року № 298-035 заборонено розселення і прописка осіб німецької нац. на території Запорізької, Миколаївської, Кримської, Одеської, Херсонської областей після повернення із спецпоселень, незалежно, де раніше вони проживали - в цих, чи інших областях

(Продовження на стор. 322)

(Продовження. Початок на стор. 319)

1	2	3	4
10	В 1945 р. - особи, які служили в період війни в німецькій армії, в спеціальних німецьких формуваннях - "власівці" і поліцейські, які втікали з німцями, виселялись на спецпоселення строком на 6 років	Пост. Держ. Ком. Обор. від 18 серпня 1945 р. Директива МВС СРСР № 97 від 20 квітня 1946 р.	Звільнені по Указу УВС СРСР від 13 грудня 1955 р. Постанова РМ СРСР від 7 жовтня 1951 р. № 3857-1763 сс. Звільнені по закінченні строку
11	В 1948 р. - к. керівники і учасники націоналістичного підпілля і озброєних націоналістичних банд, раніше засуджених і позбавленних волі після відбування покарання, направлених на заслання з поселенням в окремих місцях СРСР	Указ Президії ВС від 21 лютого 1948 р. направити за нарядами МДБ, МВС СРСР і пост. Особливої наради МВС СРСР	Указом МВС СРСР від 27 березня 1953 року звільнені із заслання на поселення
12	Постановою РМ СРСР від 6 жовтня 1948 року виселені куркулі і члени їх сімей із Ізмаїльської області. Пост. РМ СРСР від 2 березня 1951 року № 183-88 виселені куркулі із західних областей України і члени їх сімей	Пост. РМ СРСР від 23 січня 1951 року виселені куркулі і члени їх сімей із західних областей України Постан. Особливої наради на основі пост. РМ СРСР від 3 березня 1951 року № 667-333 сс виселені істовісти і члени їх сімей із західних областей	

З архівів ВУЧК, ДПУ, НКВС, КДБ - 1995. № 1/2. – С. 397.

№ 154

З наказу Міністра внутрішніх справ Л. Берія про ліквідацію в тюрмах приміщень та знарядь для тортурів над заарештованими

№ 0068 *4 квітня 1953 р.*

"(..) В МГБ было принято широкое применение различных способов пыток. жестокие избиения арестованных, круглосуточное применение наручников на вывернутые за спину руки, продолжавшиеся в отдельных случаях в течение нескольких месяцев длительное лишение сна, заключение арестованных в раздетом виде в холодные карцеры и др. (...).

Приказываю: (...) Ликвидировать в Лефортовской и Внутренней тюрьмах организованные руководством б. МГБ СССР помещения для применения к арестованным физических мер воздействия, а все орудия, посредством которых осуществлялись пытки, уничтожить".

Из специального випуска Московского мемориала. – М., 1999. – С. 72.

№ 155

Проект положення про Міністерство внутрішніх справ СРСР

16 червня 1953 р.
Цілком таємно

I. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Министерство внутренних дел СССР в соответствии со ст. 78 Конституции (Основного Закона) Союза Советских Социалистических Республик является союзно-республиканским министерством.

2. Министерство внутренних дел СССР в соответствии с пунктом «И» ст. 14 Конституции (Основного Закона) СССР осуществляет охрану государственной безопасности Союза Советских Социалистических Республик.

3. Во главе Министерства внутренних дел Союза ССР стоит министр.

4. Министр внутренних дел СССР руководит всей деятельностью Министерства и подчиненных ему органов, войск и милиции.

На министра внутренних дел СССР возлагается обеспечение выполнения законов, указов, а также постановлений и распоряжений Правительства по вопросам, относящимся к компетенции Министерства.

5. Министр внутренних дел СССР в соответствии со ст. 78 Конституции (Основного Закона) Союза Советских Социалистических Республик издает, в пределах своей компетенции, приказы и инструкции на основании и во исполнение действующих законов, а также постановлений и распоряжений Совета Министров СССР, и проверяет их исполнение.

6. Министр внутренних дел СССР назначает и освобождает от должности руководящих работников центрального аппарата Министерства и подчиненных ему органов, вносит в Совет Министров СССР предложения о присвоении генеральских и адмиральских званий, о награждении орденами и медалями Советского Союза рядового, сержантского и офицерского состава, присваивает воинские звания, утверждает положения об управлениях и отделах Министерства, а также положения, наставления и уставы подчиненных Министерству органов, войск и милиции.

7. В Министерстве внутренних дел СССР образуется Коллегия в составе министра (пред-

седатель), его заместителей и руководящих работников Министерства.

Состав Коллегии по представлению министра утверждается Советом Министров Союза ССР.

8. Коллегия Министерства внутренних дел СССР рассматривает вопросы практической работы Министерства, проверки исполнения приказов и инструкций министра, подбора, подготовки и воспитания кадров, заслушивает отчеты министров внутренних дел союзных и автономных республик, начальников управлений МВД краевых и областных, Главных управлений и отделов центрального аппарата Министерства.

Решения Коллегии проводятся в жизнь приказами министра.

9. Для рассмотрения дел о преступлениях, которые не могут разбираться в судебной инстанции, при министре внутренних дел СССР имеется Особое совещание в составе министра и его заместителей.

В заседаниях Особого совещания участвуют генеральный прокурор СССР и его заместитель.

Особое совещание работает по Положению, утверждаемому Президиумом Верховного Совета СССР.

10. Структура Министерства внутренних дел СССР утверждается Советом Министров Союза ССР.

11. В соответствии со ст. 76 Конституции (Основного Закона) Союза Советских Социалистических Республик образуются министерства внутренних дел в союзных и автономных республиках и управления министерства внутренних дел в краях и областях.

12. Структура периферийных органов МВД устанавливается применительно к структуре центрального аппарата и утверждается министром внутренних дел СССР.

Штаты МВД СССР и его местных органов утверждаются министром внутренних дел СССР или его заместителями.

II. ЗАДАЧИ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

13. Основными задачами Министерства внутренних дел СССР являются:

а) борьба с подрывной, шпионской, диверсионной, террористической деятельностью разведывательных органов капиталистических государств, антисоветских зарубежных эмигрантских центров и связанного с ним антисоветского подполья внутри страны;

б) ведение разведывательной и контрразведывательной работы в капиталистических странах;

в) контрразведывательная работа в Советской Армии, Военно-Морских силах и войсках МВД;

г) выявление и пресечение враждебной деятельности всякого рода антисоветских элементов;

д) борьба с вредительской деятельностью в промышленности, на транспорте и в сельском хозяйстве;

е) организация шифровального и дешифровального дела;

ж) охрана руководящих кадров Партии и Правительства;

з) охрана военных и государственных тайн в печати;

и) охрана государственных границ Союза ССР;

к) разработка мобилизационных планов по развертыванию на военное время органов и войск министерства;

л) охрана общественного порядка в стране, борьба с уголовной преступностью и хищением социалистической собственности, осуществление паспортной системы и регистрации актов гражданского состояния;

м) административный надзор за ссыльными, высланными, спецпоселенцами и обеспечение установленного режима в местах их расселения;

н) содержание и охрана в тюрьмах и особых лагерях осужденных преступников;

о) организация местной противовоздушной обороны в стране;

п) государственный надзор за противопожарной охраной и руководство противопожарными мероприятиями;

р) организация государственного геодезического надзора;

с) учет, хранение и разработка государственных архивных фондов Союза ССР и контроль за постановкой работы в архивах государственных учреждений, предприятий, общественных организаций;

т) подбор, подготовка и переподготовка руководящих и оперативных кадров. Воспитание всего личного состава Министерства внутренних дел в духе беззаветной преданности делу партии Ленина – Сталина, честности, правдивости и высокой дисциплинированности;

у) руководство деятельностью местных органов Министерства внутренних дел;

ф) выполнение специальных заданий Правительства Союза ССР.

III. ПРАВА МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР

14. Министерству внутренних дел для выполнения возложенных на него задач предоставляется право:

а) вести агентурно-оперативную работу по разоблачению и пресечению враждебной деятельности, направленной против Советского Союза, вербовать агентов из числа советских граждан и иностранцев,

б) производить в установленном порядке выемки, обыски (гласные и негласные) и аресты лиц, подозреваемых в преступной деятельности;

в) в строгом соответствии с советскими законами вести предварительное следствие по делам арестованных государственных преступников с последующей передачей дел по подсудности;

г) проводить различные специальные мероприятия, направленные к выявлению преступной деятельности агентуры иностранных разведок и антисоветских элементов;

д) задерживать нарушителей общественного порядка и налагать на них административные взыскания согласно существующим законоположениям;

е) вести оперативный учет политических и уголовных преступников и лиц, разрабатываемых по подозрению в принадлежности к агентуре иностранных разведок, участию в антисоветских организациях и иной враждебной деятельности;

ж) проводить специальную проверку лиц, имеющих по службе отношение к хранению государственной и военной тайны, командируемых за границу и выезжающих из-за границы в СССР;

з) в необходимых случаях устанавливать контакт с органами общественной и государственной безопасности стран народной демократии;

и) ведение следствия по делам лиц офицерского, сержантского и рядового состава органов, войск и милиции, связанного с должностными и бытовыми преступлениями, с последующей передачей дел в военные трибуналы войск МВД.

15. Издавать приказы, инструкции, наставления и распоряжения, регулирующие деятельность органов, войск и милиции.

IV. ЛИЧНЫЙ СОСТАВ ОРГАНОВ МВД СССР

16. Весь личный состав Министерства внутренних дел СССР и его местных органов проходит службу в соответствии с Положением о прохождении службы, утвержденным Советом Министра Союза ССР.

17. Правовое положение и материальное обеспечение военнослужащих и работников органов МВД СССР определяется Советом Министров Союза ССР.

18. Личному составу МВД СССР присваиваются воинские звания и предоставляется право ношения установленной формы одежды и знаков различия.

19. Весь офицерский и сержантский состав органов МВД снимается с воинского учета Министерства обороны СССР и состоит на особом учете МВД СССР.

20. На всех работников Министерства внутренних дел СССР и его периферийных органов действие Кодекса Закона о труде и изданных в его развитие указаний и инструкций не распространяется.

21. Министерство внутренних дел имеет свою смету в составе общесоюзного бюджета.

Денежные сметы, выделяемые Советом Министров Союза ССР на расходы, связанные с агентурно-оперативной работой, составляют секретный фонд и расходуются Министерством внутренних дел на содержание штатных секретных сотрудников, агентуры и другие расходы, связанные с секретной оперативной работой.

Обручников

Державний архів Російської Федерації. – Ф. 9401, оп. 1, спр. 4164, арк. 52-57.

№ 156

Директива Комітету державної безпеки при раді Міністрів СРСР про порядок розгляду запитів про долю осіб, які були засуджені «за контрреволюційну діяльність» до вищої міри покарання*

№ 108 сс *24 серпня 1955 р.*
Цілком таємно

Устанавливается следующий порядок рассмотрения заявлений граждан с запросами о судьбе лиц, осужденных к ВМН бывш. Коллегией ОГПУ, тройками ПП ОГПУ и НКВД-УНКВД, Особым совещанием при НКВД СССР, а также Военной Коллегией Верховного Суда СССР по делам, расследование которых производились органами госбезопасности:

1. На запросы граждан о судьбе осужденных за контрреволюционную деятельность к ВМН бывш. Коллегией ОГПУ, тройками ПП ОГПУ и НКВД-УНКВД и Особым совещанием при НКВД СССР органы КГБ сообщают устно, что осужденные были приговорены к 10 годам ИТЛ и умерли в местах заключения.

Такие ответы, как правило, даются только членам семьи осужденного: родителям, женемужу, детям, братьям-сестрам. Гражданам, проживающим вне областных, краевых и республиканских центров, устные ответы даются через районные аппараты КГБ, а там, где таковых нет, – через районные аппараты милиции, согласно письменному уведомлению органа КГБ в каждом случае.

2. В необходимых случаях при разрешении родственниками осужденных имущественных и правовых вопросов (оформление наследства, раздел имущества, оформление пенсии, регистрации брака) и в других случаях по требованию родственников производится регистрация смерти осужденного к ВМН в ЗАГСах по месту их жительства до ареста, после чего родственникам выдается установленного образца свидетельство о смерти осужденного.

В таком же порядке регистрируется смерть осужденных к ВМН, если они впоследствии были реабилитированы.

* Булазмінена директивою Голови КДБ від 26 грудня 1962 р., див. докум. № 159.

3. Решения о регистрации смерти осужденных по делам, расследование по которым производилось по линии органов государственной безопасности принимаются председателями комитетов госбезопасности при Советах Министров союзных и автономных республик, начальниками краевых и областных управлений КГБ (в том числе управлений областей республиканского и краевого подчинения).

4 Указания ЗАГСам о регистрации смерти осужденных даются органами КГБ через управления милиции. В них сообщаются: фамилия, имя, отчество, год рождения и дата смерти осужденного (определяется в пределах десяти лет со дня его ареста), причина смерти (приблизительная) и место жительства осужденного до ареста.

5. Регистрация в ЗАГСах смерти осужденных Военной Коллегией Верховного Суда СССР производится по указаниям Военной Коллегии Верховного Суда СССР.

6. О данных заявителям ответах о смерти осужденных учетно-архивные отделы КГБ-УКГБ направляют письменные уведомления в первые спецотделы МВД-УМВД по месту следствия для производства отметок в оперативно-справочных карточках с обязательным указанием сообщенной заявителю даты и причины смерти. Если смерть зарегистрирована в ЗАГСе, в учетных карточках оперативно-справочных карточек МВД-УМВД делается запись "Смерть зарегистрирована в ЗАГСе". Одновременно учетно-архивные отделы КГБ-УКГБ направляют соответствующие уведомления в Первый спецотдел МВД СССР для производства таких же отметок в Центральной оперативно-справочной картотеке.

Если осужденные в результате пересмотра дела реабилитированы и сняты с оперативного учета, отметки о данных заявителям ответах производятся в учетных карточках на прекращенные дела.

7. Переписка по заявлениям граждан о судьбе осужденных к ВМН приобщается к архивно-следственным делам на осужденных.

Председатель Комитета государственной безопасности
при Совете Министров СССР

Генерал армии И. Серов

Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. Издание Верховного Совета Российской Федерации. М., 1993. – С. 180-181.

№ 157

Постанова Президії Сталінського обласного суду про скасування постанов колегії ОДПУ 1933 та 1934 рр. стосовано Л.Л. Гінзбурга та Д.Я. Болотинського в зв'язку з відсутністю складу злочину

10 грудня 1959 р.

Президиум Сталинского областного суда в составе:

председатель президиума Иванченко,
члены президиума Михалева, Демидова, Бычков,
с участием прокурора Корнеева.

Рассмотрено по протесту прокурора Сталинской области по обвинению Гинзбурга Л.Л. и Болотинского Д.Я., постановление коллегии ОГПУ от 29 декабря 1933 г.

Этим постановлением Гинзбург Лев Львович, рождения 1891 г., уроженец гор. Рогачев

Могилевской губернии, грамотный, член ВКП(б) с 1912 г., работал директором Донецкого треста Укрплодоовощторга УССР.

Болотинский Давид Яковлевич рождения 1901 г., уроженец гор. Гадяч Полтавской губ., еврей, б/п, грамотный, работал начальником сбыта и торговли Донецкого треста "Укрплодоовощторга" УССР. Оба подвергнулись лишению свободы на три года каждый. Постановление коллегии ОГПУ от 26 мая 1934 г. изменено постановлением коллегии ОГПУ от 19 декабря 1933 г.

Гинзбург Лев Львович выслан в г. Оренбург на оставленный срок наказания.

Болотинский Давид Яковлевич на оставшийся срок наказания заключен в исправительно-трудовой лагерь.

Гинзбург и Болотинский признаны виновными в том, что, работая в системе Плодоовощторга, они злоупотребляли служебным положением: подбирали кадры из социально чуждой сферы, враждебно относящихся к Советской власти. Это выражалось в их взаимосвязи со ссыльным троцкистом Пташным и оказывали ему материальную помощь. Гинзбург оказывал гонение против активных коммунистов.

В протесте прокурор Сталинской области просит постановление коллегии ОГПУ в отношении Гинзбурга Льва Львовича и Болотинского Давида Яковлевича отменить и дело производством прекратить за отсутствием состава преступления.

Проверив материалы дела, выслушав заключение прокурора, президиум Сталинского областного суда нашел: протест подлежит удовлетворению. Из материалов дела усматривается, что обвинение Гинзбурга и Болотинского было основано на их личных показаниях и показаниях свидетелей.

На допросе Болотинский показал, что Пташный Б.М. является его хорошим знакомым, на квартире которого в гор. Харькове в 1932 г. он неоднократно встречался с Шехтманом, Спутником, Зельдиным, Вайнштеком и Карпенко, которые осуждали политику коммунистической партии, как неправильную. Позже, в 1993 г. в гор. Артемовске на квартире Гинзбурга также встречался с лицами антисоветски настроенными.

Гинзбург на допросе вину свою в к.р. деятельности отрицал и заявил, что Пташного он знал очень поверхностно, никакой материальной помощи ему не оказывал.

Свидетели Левченко С.Ф., Мужчинин Г.М., Слончиков и др. изобличали Гинзбурга и Болотинского в оказании материальной помощи троцкисту Пташному.

В процессе проверки в 1959 году никаких данных о контрреволюционной деятельности Гинзбурга и Болотинского собрано не было. По учетам УКГБ МВД Харьковской и Сталинской областей арестованным и осужденным Пташный не значится, не значатся по учетам арестованными и осужденными Спутник, Шехтман, Зельдин, Карпенко.

Конкретные данные о контрреволюционной деятельности Гинзбурга и Болотинского в материалах дела отсутствуют.

Из приобщенной обзорной справки по архивно-следственному делу по обвинению Гинзбурга видно, что он 30 апреля 1937 г. был арестован за к.р. преступление и осужден в Оренбургской области к расстрелу, однако определением Военного Суда СССР от 28 марта 1938 г. дело по обвинению Гинзбурга прекращено за отсутствием в его действиях состава преступления.

Кроме неполноты следствия, по делу грубо нарушен закон тем, что Гинзбург и Болотинский были арестованы без санкции прокурора, требования ст. 200 УК УССР не выполнялись.

Таким образом, в материалах отсутствуют объективные доказательства, свидетельствующие о совершении Гинзбургом и Болотинским контрреволюционных преступлений и потому постановления коллегии ОГПУ подлежат отмене, а дело прекращено производством.

Руководствуясь Указом от 14 августа 1954 г., президиум Сталинского областного суда

ПОСТАНОВИЛ:

Постановление коллегии ОГПУ от 29 декабря 1933 г. и постановление коллегии ОГПУ от 26 мая 1934 г. в отношении Гинзбурга Льва Львовича и Болотинского Давида Яковлевича отменить и дело производством прекратить за отсутствием состава преступления.

Председатель президиума *(Подпись)*
Состав областного суда *(Подписи)*

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 106448, арк. 219-221.

№ 158

Указ Президії Верховної Ради СРСР
про скасування Міністерства внутрішніх справ СРСР
та передачу його функцій Міністерствам внутрішніх справ союзних республік

13 січня 1960 р.

Упразднить Министерство внутренних дел СССР и передать его функции министерствам внутренних дел союзных республик.

Председатель Президиума Верховного Совета СССР *К. Ворошилов*

Секретарь Президиума Верховного Совета СССР *М. Георгадзе*

Державний архів Російської Федерації. – Ф. 7523, оп. 77, спр. 88, арк. 25-27.

№ 159

Директива Комітету державної безпеки СРСР
про порядок розгляду запитів громадян
про долю осіб розстріляних рішеннями несудових органів

№ 3265-С *26 грудня 1962 р.*
Цілком таємно.
прим. № 1

ЦК КПСС

В 1955 году с ведома инстанций и по согласованию с Прокуратурой СССР Комитетом госбезопасности было издано указание № 108сс органам КГБ, определяющее порядок рассмотрения заявлений граждан, интересующихся судьбой лиц, расстрелянных по решениям несудебных органов (б. Коллегией ОГПУ, тройками ПП ОГПУ-НКВД-УНКВД и Комиссией НКВД СССР и Прокурора СССР). В соответствии с этим указанием органы госбезопасности сообщают членам семей осужденных, что их родственники были приговорены к 10 годам ИТЛ и умерли в местах лишения свободы, а в необходимых случаях при разрешении имущественных или иных правовых вопросов регистрируют в загсах смерть расстрелянных с вы-

дачей заявителям свидетельств, в которых даты смерти указываются в пределах 10 лет со дня ареста, а причины смерти – вымышленные.

Установление в 1955 году указанного порядка мотивировалось тем, что в период массовых репрессий было необоснованно осуждено большое количество лиц, поэтому сообщение о действительной судьбе репрессированных могло отрицательно влиять на положение их семей. Кроме того, предполагалось, что сообщение членами семей расстрелянных действительной судьбы их родственников могло быть использовано в то время отдельными враждебными элементами в ущерб интересам советского государства.

Существующий порядок сообщения вымышленных данных касается в основном невинно пострадавших советских граждан, которые были расстреляны по решениям несудебных органов в период массовых репрессий.

В результате пересмотра уголовных дел с 1954 по 1961 годы из общего количества расстрелянных в несудебном порядке около половины реабилитированы. В отношении большинства из них родственникам объявлены не соответствующие действительности сведения о смерти, якобы наступившей в местах лишения свободы.

После проделанной Центральным Комитетом КПСС работы по разоблачению беззаконий, допущенных в период культа личности Сталина, существующий порядок рассмотрения заявлений граждан с запросами о судьбе их родственников считаем необходимым отменить.

Сообщение гражданам вымышленных дат и обстоятельств смерти близких им лиц ставит органы госбезопасности в ложное положение, особенно при опубликовании в печати дат смерти лиц, имевших в прошлом заслуги перед партией и государством. Кроме того, регистрация смерти расстрелянных лиц по решениям несудебных органов с указанием в документах вымышленных сроков их пребывания в местах заключения ставит членов их семей в неравные условия с членами семей лиц, расстрелянных по суду.

Советские люди о массовых нарушениях социалистической законности осведомлены и мотивы, в силу которых в 1955 году был установлен порядок сообщения родственникам о судьбе репрессированных членов их семей, отпали.

Учитывая изложенное, представляется целесообразным впредь на запросы граждан о судьбе их родственников, осужденных в несудебном порядке к расстрелу, устно сообщать действительные обстоятельства смерти этих лиц, а регистрацию в загсах их смерти производить датой расстрела, без указания причины смерти, как это делают Военная коллегия Верховного суда СССР и военные трибуналы в отношении лиц, расстрелянных по приговорам судов.

При этом имеется в виду, что данный порядок не будет распространяться на лиц, в отношении которых ответы давались в соответствии с ранее установленными и действующими в настоящее время порядками рассмотрения заявлений.

Уведомление граждан о действительной причине смерти осужденных лиц будет давать членам их семей, имеющим право на пенсионное обеспечение по случаю потери кормильца, основание возбуждать ходатайства перед соответствующими органами о назначении пенсий на льготных условиях как родственникам лиц, умерших от трудового увечья или погибших при исполнении служебных обязанностей.

Следует отметить, что количество заявлений о судьбе осужденных в несудебном порядке с каждым годом сокращается (в 1959 году 36225, а за 8 месяцев 1962 года 8018).

Установленный решением Президиума Совета Министров СССР от 15 декабря 1959 года (протокол № 37) порядок сообщения за границу дат смерти осужденных к расстрелу применительно к обстоятельствам каждого дела, но не ранее дат приведения приговора в исполнение и не позднее 10 лет со дня ареста, по нашему мнению, целесообразно не изменять.

Данное предложение согласовано с Прокуратурой СССР и Верховным судом СССР. Прошу рассмотреть.

Председатель Комитета госбезопасности *В. Семичастный*

Державний архів Російської Федерації. Колекція документів, справа не зафордована.

№ 160

Постанова президії Донецького обласного суду про скасування постанови колегії ОДПУ 1933 р. стосовно П.М. Гребенюка та Є.В. Кузнецова в зв'язку з відсутністю складу злочину

29 вересня 1965 р.

Под председательством Иванченко

УСТАНОВИЛ:

Протест основательный, обвинение указанных выше лиц основано на некоторых показаниях свидетелей Ковалева М.С., Чернова А.Л., Бабенко Г.В., показавших, что обвиняемые высказывали троцкистские взгляды.

Передопрошенный в 1965 г. свидетель Чернов А.Л. не подтвердил своих прежних показаний. Дополнительно допрошенные свидетели Кузьменко С.П., Шапоренко И.Т., Ляшенко И.И. заявили, что о преступной деятельности обвиняемых им ничего не известно.

Никаких доказательств в процессе перепроверки не добыто.

Руководствуясь ст. 393 УПК УССР, президиум постановляет:

Протест удовлетворить.

Постановление коллегии ОГПУ от 29 декабря 1933 г. в отношении Кувшинова П.И., Кузнецова Е.В., Гребенюка Н.Н., Ревы М.А., Жуковского Т.К., Чернова Г.Л., Ревы П.М., Куренного Д.А., Гребенюка П.Н.* отменить, а дело производством прекратить за недоказанностью обвинения.

Председатель президиума Донецкого областного суда *Иванченко*

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 20264, т. 2, арк. 616-617.

* В документі – И.

104

СОВ. СЕКРЕТНО

ФОРМА № 1[illegible]

ПРИГОВОРЫ

Судов НКЮ по делам Донецкого Облотдела ОГПУ за I квартал 1933 г.

СОКРАЩЕННЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ОКРАСОК УЧЕТА	ВСЕГО получено приговоров	Расстреляно	Осуждено к лишен. свободы	Осуждено к принуд. работам	Осуждено к высылке	Осуждено условно	Штраф, обществ. порицан. и прочие меры	Оправдано
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сельская к-р	241	9	242	18	1	3	1	8
Сель террор	3	3	3	1				2
Эконом вредительство	2		4					
Должностные преступления	149	9	182	46		4	4	27
Спекуляция	184	1	173	27	2	4		10
Фальшивомонетчество	1		5			1		
Хищения и кражи	291	47	409	54	2	11	4	41
Прочие преступления	23		33	6				1
Всего	894	69	1051	152	5	23	9	89

Характеристика вироків судів Наркомату юстиції по справах, розглянутих Донецьким обласним відділом ОДПУ. 1933 р.

Державний архів Служби безпеки України. – Ф. 42, спр. 12, арк. 27.

Срочно - совершенно секретно.

т.БАЛИЦКОМУ.

Направляем Вам материалы ЦК КП/б/У по делу завода № 56, ЦК КП/б/У предлагает, как можно быстрее, арестовать всю эту свору и еще глубже прощупать все кадры завода № 56 и следствие вести ускоренным порядком.-

СЕКРЕТАРЬ ЦК КП/б/У /П.ПОСТЫШЕВ/

8.X-1935 г.

Лист ЦК ВКП(б) про прискорення розгляду справ про контрреволюційну діяльність в жовтні 1935 р.

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 14, арк. 38.

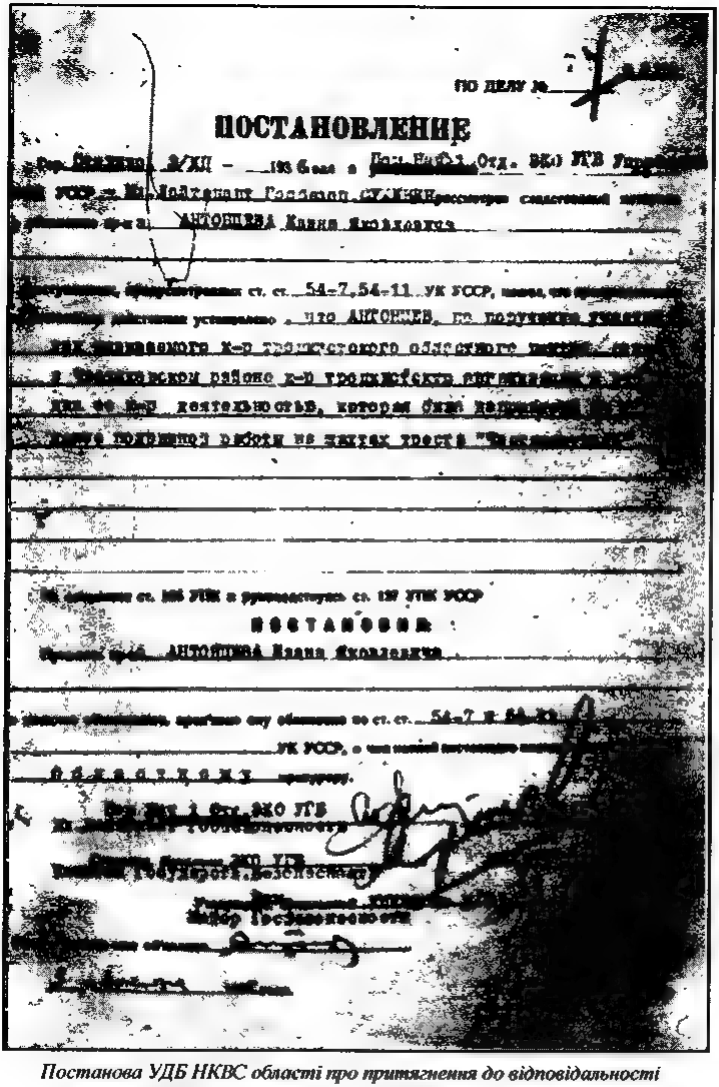

ПО ДЕЛУ №

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Гор. [illegible] 3/XII – 1936 года в [illegible] Отд. ЗКО УГБ [illegible]

[illegible] УССР [illegible] рассмотрев следственный [illegible]

[illegible] АНТОНЦЕВА Ивана Яковлевича

[illegible] ст. ст. 54-7, 54-11 УК УССР, [illegible]

[illegible] установлено, что АНТОНЦЕВ, по поручению [illegible]

[illegible] к-р троцкистского областного [illegible]

[illegible] районе к-р троцкистской [illegible]

[illegible] деятельностью, которая была [illegible]

[illegible] работы на шахтах треста "[illegible]

[illegible] ст. 105 УПК и руководствуясь ст. 137 УПК УССР

ПОСТАНОВИЛ:

[illegible] АНТОНЦЕВА Ивана Яковлевича

[illegible] обвинения, [illegible] ему обвинение по ст. ст. 54-7 и 54-11

УК УССР, [illegible]

[illegible] ЗКО УГБ

[illegible] ЗКО УГБ

[illegible] Государств. Безопасности

[illegible]

[illegible]

Постанова УДБ НКВС області про притягнення до відповідальності І.Я Антонцева по звинуваченню в створенні троцькістської організації в Чистяковському районі. 3 грудня 1936 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 6239, т. 1, арк. 7.

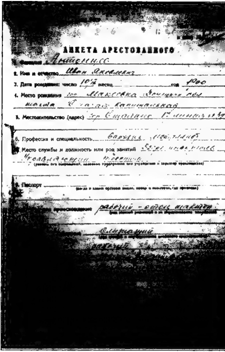

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

1. Фамилия Антонцев
2. Имя и отчество Иван Яковлевич
3. Дата рождения: число 10/[illegible] месяц [illegible] год 1900
4. Место рождения [illegible] Максевка Донецкой обл [illegible] шахта [illegible]
5. Местожительство (адрес) гор. Чистяково 17 линия [illegible]
6. Профессия и специальность [illegible]
7. Место службы и должность или род занятий [illegible]
(указать его сокращенное, название предприятия или учреждения и характер производства)
8. Паспорт
(когда и каким органом выдан, номер и категория, где прописан)

происхождение рабочий - отец шахтер

[illegible]

Анкета заарештованного І.Я. Антонцева по звинуваченню в створенні троцькістської організації в Чистяківському районі. 3 грудня 1936 р

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Ф. 2, спр. 6239, т. 1, арк 6.

Докладная записка

О [illegible] по району.

разоблаченных [illegible] их подобных среди комсомольцев и молодежи пытавшихся проводить враждебную пропаганду и пролезших в комсомольское руководство. По Ольшанскому району за 1936 год и 1 квартал 1937 года.

1. Мутерко А.А. мужчина, украинец, 1 рожд. 1914 г. образование среднее, происхождение из крестьян бедняков. КСМ стаж 1934 г. КСМ билет № 059360. Работал инспектором в в[illegible] ной С.Ш. Сейчас работает там же математиком. Исключен из комсомола за несогласие с политикой партии. Не соглашался в следующем: „не правильно, что армия построила метрополитен, который стоит больше одного миллиарда рублей. Лучше было б дать тысячи колхозам по миллиону рублей для покупания товарных [illegible], что ликвидация карточной системы практически не повышает, а понижает зарплату рабочим." На бюро заявил: „что

(Продовження на стор. 337)

(Продовження. Початок на стор. 336)

И с положением партии согласен, однако
мясо в Донбассе должно быть дешевле" Эти
трактовки он проводил среди [illegible]
учеников. По решению бюро Р.К. ЛКСМУ
райОНО он снят с преподавания истории
в школе.
2. Судомко В.Н. работал директором Ш
в селе Владимировка, где и сейчас работ
в качестве директора НСШ. год рождения
КСМ стаж 1927г. КСМ билет №
по происхождению не выяснено.
Троцкистская деятельность выявилась в с.м.
щем: В колхозе „Родсело" по сентябрь
честь Стахановской годовщины, и XXII ЛКСМ
был организован вечер. На вечер были при
глашены учителя; однако явился только ди
ректор НСШ Судомко В.Н. После торжест
венной ч..., он вечер оставил и ушел до у
чителей, которые организовали вечеринку. Вы
пивши там, он пришел вторично на вечер
Парторг колхоза т. Врилин обвинил Судо
в том что он выступает как фурункул
Судомко расселся начал себя называть троц
стом и т.д.

(Продовження на стор. 338)

(Продовження. Початок на стор. 336)

18

а второй день, он созывает профсоюзное
собрание школы, где начал обсуждать ...
... портрета т. Ворошилова. Проф. собрание
решение никакого не выносят, тогда Буданко
фабрикует сам решение, с этим решением
... в РК ЛКСМУ и говорит, что я рабо-
тать директором больше не буду. После перегово-
в РК ЛКСМУ и РПК он снова работать.
После этого было собрано партийно-комсомоль-
ское собрание, где Буданко не признал своих
ошибок, и заявляет, „чтобы знать троцкизм
до изучать Марксизм, а потом уже буду
осуждать мой поступок". На этом собра-
нии выяснено, что Буданко прикрывает
троцкизм учителей, (Балицкий). Было также
выяснено, что он сорвал первые дни занятий
в школе. Об. этим профсоюзное собрание было
... в своем решении. При приезде в Ольш...
... район Буданко 8 месяцев не был на
партучете, имея при себе личное дело.
Работая пропагандистом полит-кружка
систематически срывал занятия, кружок
комсомола исключен. Как с троцкистски-
ми убеждениями.

(Продовження на стор. 339)

(Продовження. Початок на стор. 336)

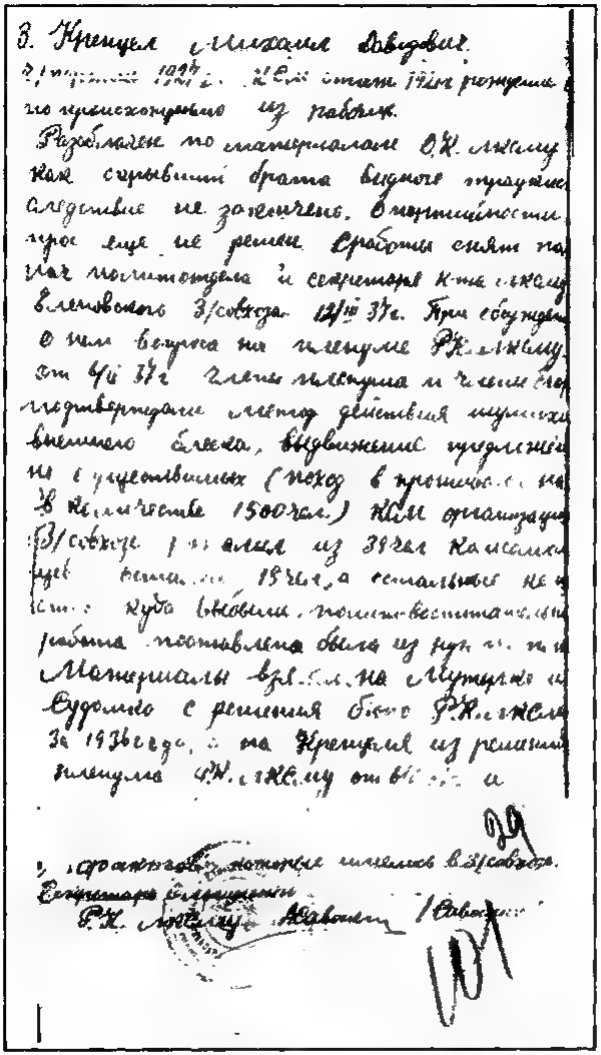

Доповідна записка Ольгинського райкому ЛКСМУ в Донецький обком ЛКСМУ про викриття та виключення з комсомолу «контрреволюціонерів» та «троцькістів». 3 квітня 1937 р.

Державний архів Донецької області. – Фп-424, оп. 1а, спр. 424, арк. 27-29.

Доповідна записка

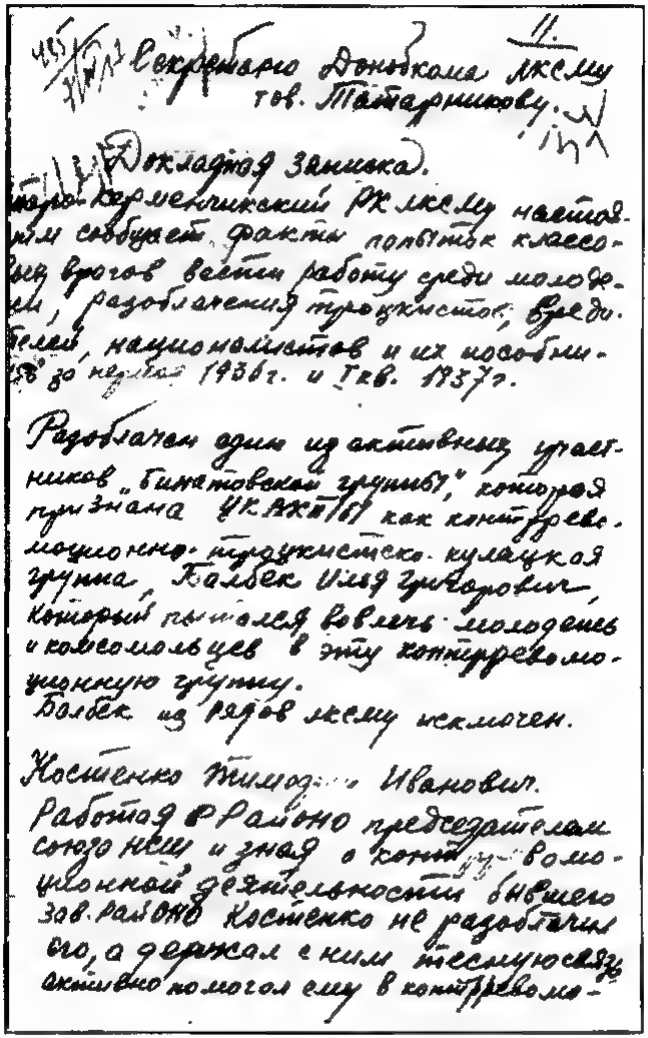

11.

Секретарю Донбкома ЛКСМУ
тов. Татарникову.

Докладная записка.

Старо-Керменчикский РК ЛКСМУ настоящим сообщает факты попыток классовых врагов вести работу среди молодежи, разоблачения троцкистов, вредителей, националистов и их пособников за период 1936 г. и I кв. 1937 г.

Разоблачен один из активных участников „Бинатовской группы", которая признана ЦК ВКП(б) как контрреволюционно-троцкистско-кулацкая группа, Балбек Илья Григорович, который пытался вовлечь молодежь и комсомольцев в эту контрреволюционную группу.
Балбек из рядов ЛКСМУ исключен.

Костенко Тимоф[illegible] Иванович.
Работая в Районо председателем союза НСШ и зная о контрреволюционной деятельности бывшего зав. Районо Костенко не разоблачил его, а держал с ним тесную связь, активно помогал ему в контрреволю-

(Продовження на стор. 341)

(Продовження. Початок на стор. 340)

ционной работе.
Из рядов лксму исключен.

3. Клименко И. С. - Разоблаченный троцкист, имел связь с троцкистскими элементами. Бывая директором Ново-Петровской ПСШ, развалил работу школы, дискредитировал как организацию школы.
Из рядов лксму исключен.

4. Прокопенко В.Ф. Проходимец, связь с троцкистом Клименко, Федоренко. Систематически пьянствовал в школе. Развалил работу педколлектива Ново-Реевской школы Ольгинского, откуда сдезертировал, прибыв в наш район с двумя личными делами.
Из рядов лксму исключен.

5. За примиренчество с троцкистом Величко на областных курсах пропагандистов в г. Старобельске [illegible] чен из состава слушателей комсомолу тов. Отрощенко и решением

(Продовження на стор. 342)

(Продовження. Початок на стор. 340)

Доновкома объявлен ему выговор
одновременно решением бюро РайКо-
ма от 4 X. 36 г. протокол № 24 он должен
был отстранен от руководства КСМ
организацией к-за "Ленинский шлях"
Веспровского с/с. Сейчас тов. Отрощен-
ко работает зав. сельбудом в этом
же с/с, систематически его проведывая.

За связь с троцкистом Клименко
и оказание ему денежной помощи
исключена с комсомола
Клименко Антонина Семеновна.

За развал работы в КСМ организации кол-
за "Красная Заря", выступление на
общем колхозном собрании против
хлебозакупок и решений партии и
правительства исключен с комсомола
Бедим Х. П.

На протяжении I кв. 1937 г. исключен с комсомола Пустововтенко,
который работал педагогом
применял антисоветские мето-
ды воспитания детей морально
разложился. От работы в школе
педагогом отстранен.

(Продовження на стор. 343)

(Продовження. Початок на стор. 340)

Пану- бывший комсорг к-за
им. Чапаева Ново-Петриковского
за развал к.с.м. работы в колхозе
за хулиганство выразившееся в
издевательстве над стахановцами
исключен из рядов лксму.
Приговорен к 3м годам тюремного заключения.

Все эти факты послужили
нам уроком, на основании их
КСМ организация района мобилизовала
себя на еще большее разоблачение
до конца троцкистско-новцевских
контрреволюционных
элементов, на еще большее поднятие
революционной бдительности.

Секретарь РКЛКСМ [signature] /Гедлецк[illegible]/

Доповідна записка Старокерменчицького райкому ЛКСМУ Донецькому обкому ЛКСМУ про викриття та виключення з комсомолу учасників троцькістських груп. 7 квітня 1937 р.

Державний архів Донецької області. – Ф. 424п, оп. 1а, спр. 371, арк. 37-38.

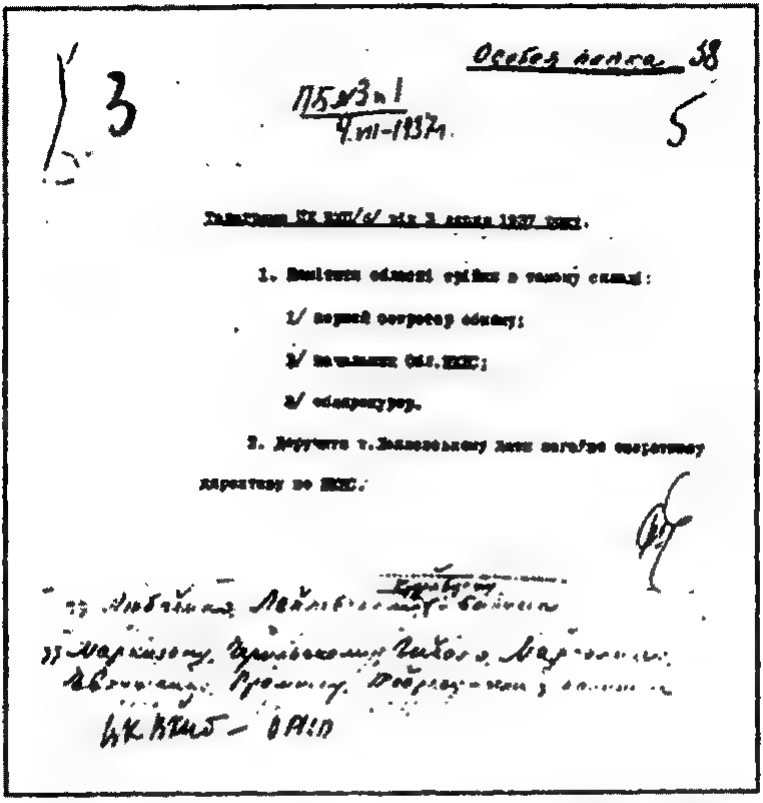

Телеграма ЦК ВКП(б) про створення обласних трійок в складі першого секретаря обкому, начальника обласного відділу НКВС та облпрокурора. 3 липня 1937 р.

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 6, спр. 375, арк. 211.

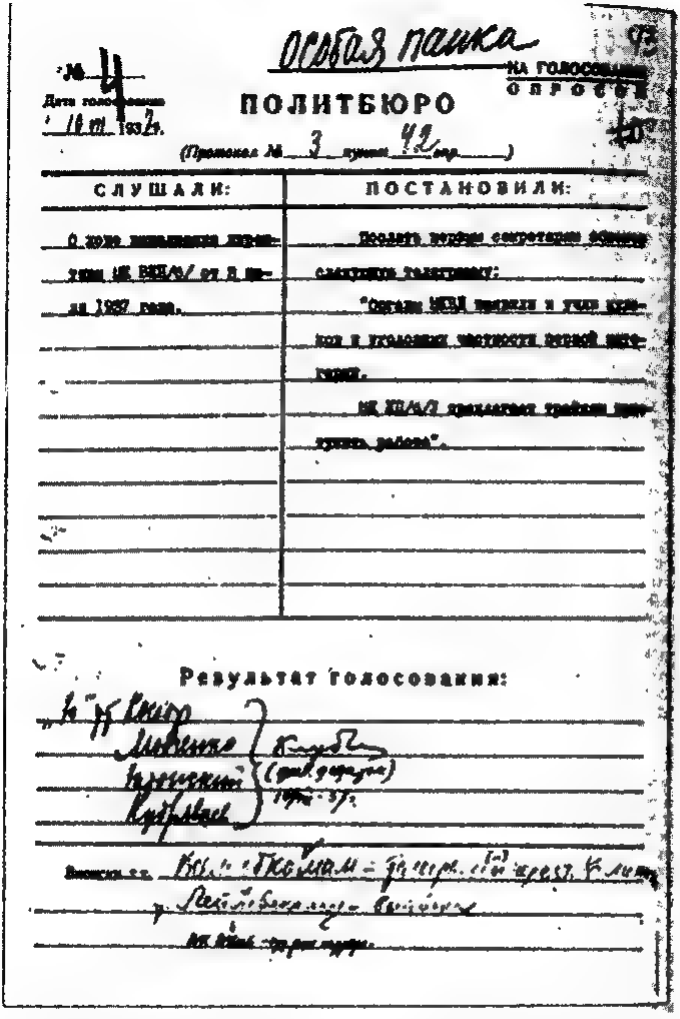

Особая папка

№ 4

Дата голосования 10 VII 1937 г.

НА ГОЛОСОВАНИЕ ОПРОСОМ

ПОЛИТБЮРО

(Протокол № 3 пункт 42 секр.)

СЛУШАЛИ:	ПОСТАНОВИЛИ:
О мере наказания преступников ЦК КП(б)У от 8 июля 1937 года.	Поддать второй секретарь обкома следующую телеграмму: "Согласно НКВД приказа о суде куркулях и уголовных элементов первой категории. НК УВД/УГБ предлагает тройки приступить работе".

Результат голосования:

„За" тт. Косиор, Любченко, Постышев, Кудрявцев

Внесено от: КК: Гикало — 10 VII. 37 г. Секретарь ЦК КП(б)У — Бакинский

Рішення Політбюро ЦК КП(б)У про початок роботи «трійок» з розгляду справ куркулів та карних злочинців. 10 липня 1937 р.

Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 16, сп. 14, арк. 43.

30 ИЮЛЯ 1937 ГОДА НАРКОМ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР НИКОЛАЙ ЕЖОВ ПОДПИСАЛ ПРИКАЗ, ПОЛОЖИВШИЙ НАЧАЛО МАССОВЫМ РЕПРЕССИЯМ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ

Наказ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР про репресії проти колишніх куркулів, активних антирадянських елементів та карних злочинців. 30 липня 1937 р.

Факти. – 2000. – 29 липня.

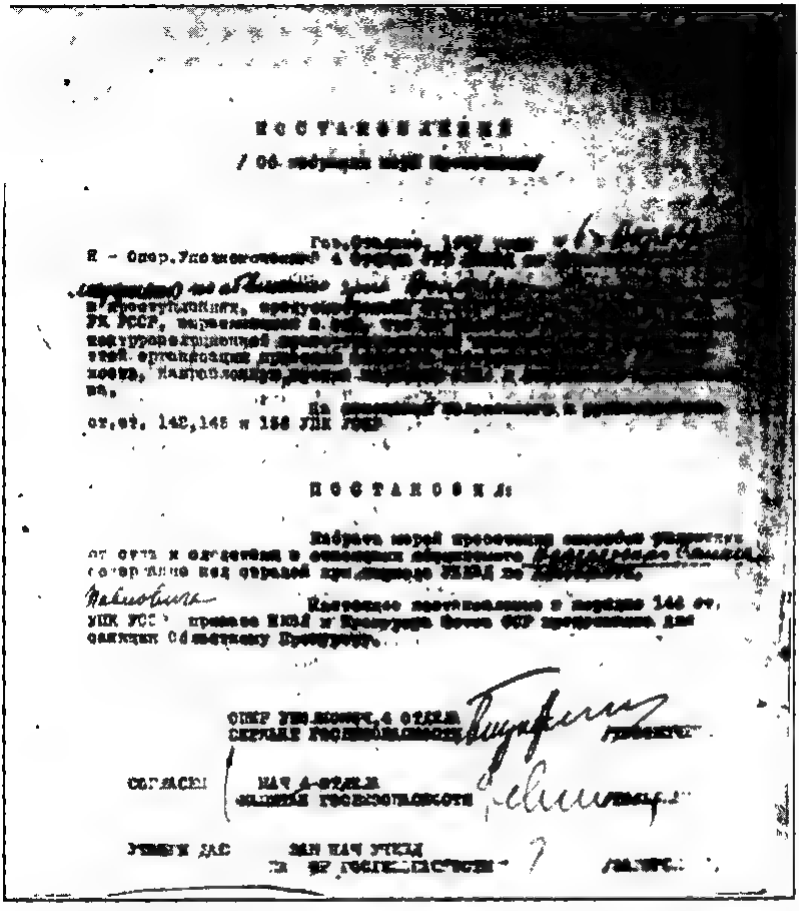

П О С Т А Н О В И Л И:

Постанова УДБ УНКВС по Донецькій області про арешт С.П. Володарського по звинуваченню в участі в контрреволюційній правотроцькістській організації. 6 жовтня 1937 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. - Ф.2, спр. 6459, т. 1, арк. 1.

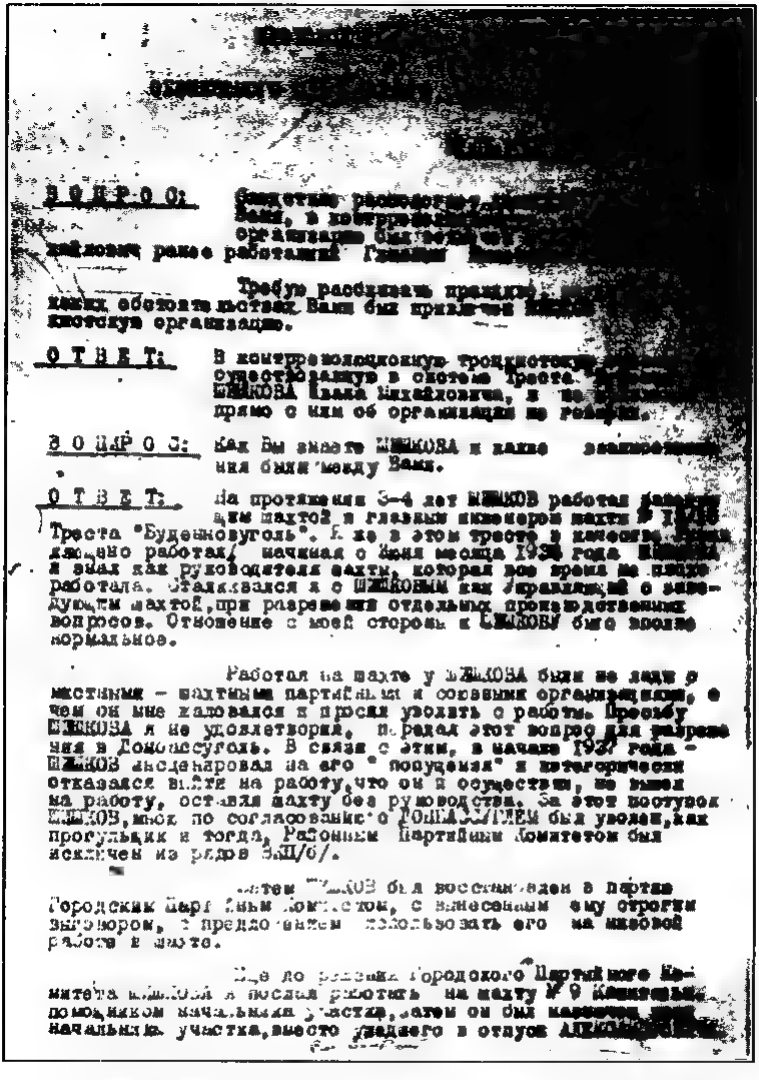

[illegible]

[illegible]

[illegible]

В О П Р О С: Следствие располагает [illegible] Вами, в контрреволюционную [illegible] организацию был [illegible] хайлович ранее работавший Главным [illegible]

Требую рассказать правдиво, [illegible] каких обстоятельствах Вами был привлечен [illegible] кистскую организацию.

О Т В Е Т: В контрреволюционную троцкистскую [illegible] существовавшую в системе Треста [illegible] ШИШКОВА Ивана Михайловича, я не [illegible] прямо с ним об организации не говорил.

В О П Р О С: Как Вы знаете ШИШКОВА и какие взаимоотношения были между Вами.

О Т В Е Т: На протяжении 3-4 лет ШИШКОВ работал [illegible] щим шахтой и главным инженером шахты № [illegible] Треста "Буденновуголь". Я же в этом тресте в качестве [illegible] ляющего работал, начиная с июня месяца 1934 года [illegible] я знал как руководителя шахты, которая все время не плохо работала. Сталкивался я с ШИШКОВЫМ как управляющий с заведующим шахтой, при разрешении отдельных производственных вопросов. Отношение с моей стороны к ШИШКОВУ было вполне нормальное.

Работая на шахте у ШИШКОВА были не лады с местными - шахтными партийными и союзными организациями, о чем он мне жаловался и просил уволить с работы. Просьбу ШИШКОВА я не удовлетворил, передал этот вопрос для разрешения в Донбассуголь. В связи с этим, в начале 1937 года - ШИШКОВ инсценировал на его " попущения" и категорически отказался выйти на работу, что он и осуществил, не вышел на работу, оставив шахту без руководства. За этот поступок ШИШКОВ, мною по согласованию с ДОНБАССУГЛЕМ был уволен, как прогульщик и тогда, Районным Партийным Комитетом был исключен из рядов ВКП/б/.

Затем ШИШКОВ был восстановлен в партии Городским Партийным Комитетом, с вынесенным ему строгим выговором, с предложением использовать его на низовой работе в шахте.

Еще до решения Городского Партийного Комитета ШИШКОВА я послал работать на шахту № 9 [illegible] помощником начальника участка, затем он был назначен [illegible] начальником участка, вместо уходящего в отпуск [illegible]

З протоколу допиту С.П. Володарського про залучення до контрреволюційної троцькіст-ської організації І.М. Шишкова 31 жовтня 1937 р

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Ф 2 спр. 6459, 2, арк. 81

По делу №

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(об избрании меры пресечения).

Гор. Мариуполь 1937 Ноября месяца „10" дня, я, оперуполномоченный, 3-го Отд. УГБ Мар.Гор.Отд.НКВД - КЛКШНКР

рассмотрев материал по обл. гр. СКЕЛИАС Костаса Стельянзанца

год рождения 1895 место рождения остров Кипр, г. Лемсо

адрес г. Мариуполь ул. Франко № 47

профессия и специальность плотник

место службы и род занятий Редакция греческой газеты "Коллективистис"

социоположение рабочий компрометирующее прошлое и судимости

партийность б/п

национальность грек подданство греческое

категория воинского учета не состоит

в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 54-6, 54-2, 54,9,54-10 УК УССР

и выразившихся в том, что он является участником к/р националистической

~~Это~~ организации

З постанови УДБ Маріупольського міського відділу НКВС про арешт теслі редакції грецької газати «Коллективистис» по звинуваченню в участі в контрреволюційній націоналістичній організації. 7 листопада 1937 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф.2, спр. 26370.

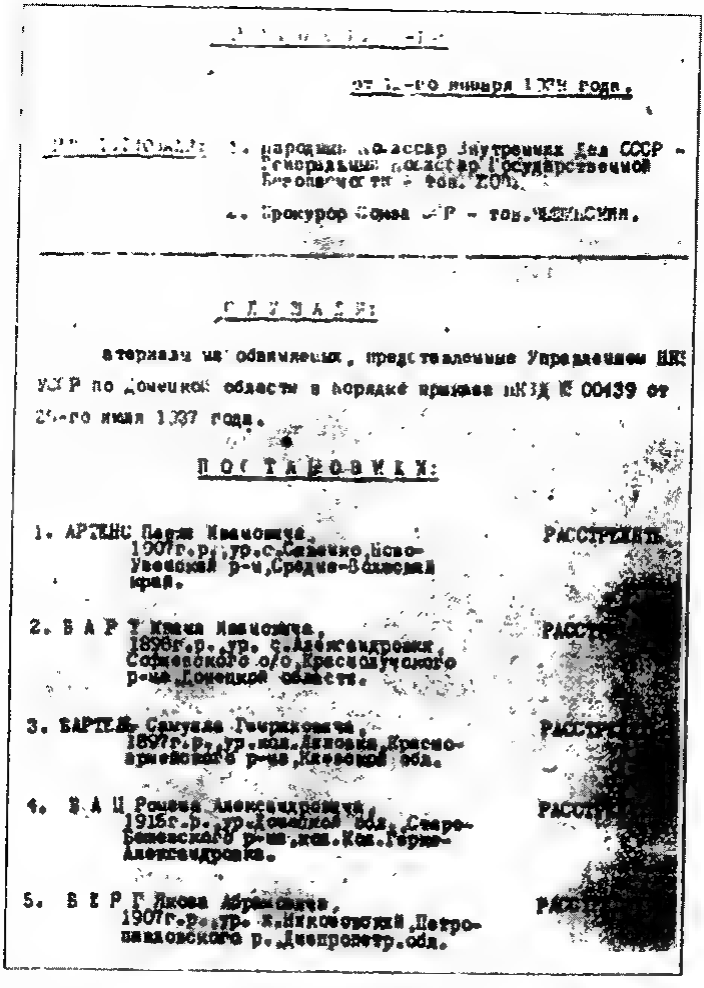

З протоколу розгляду справ Всесоюзною «двійкою» – наркомом НКВС Єжовим та Генеральним прокурором СРСР Вишинським. 11 січня 1938 р

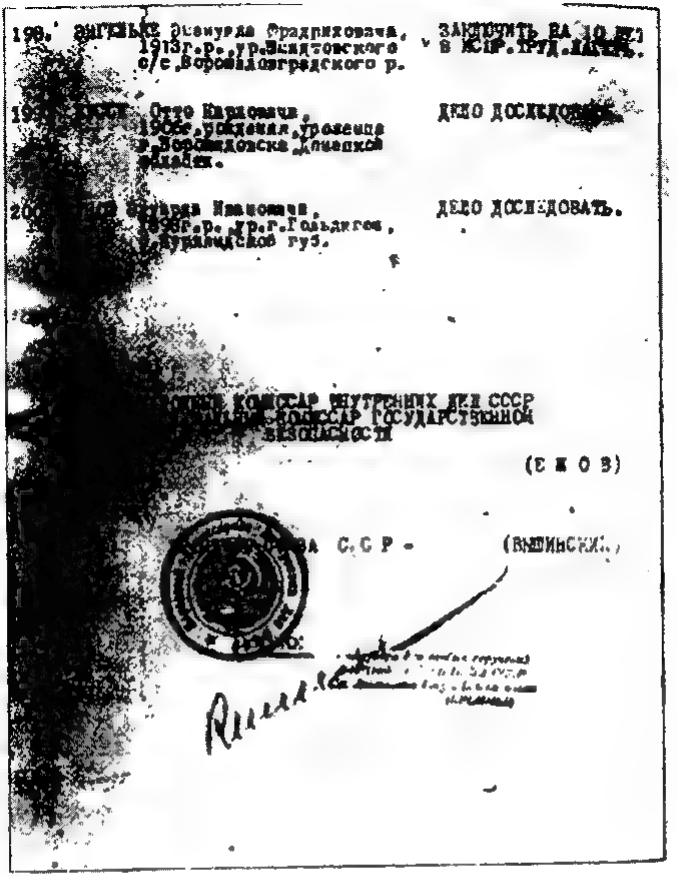

Органы государственной безопасности в Донецкой области. Воспоминания. Факты. Документы. -Донецк, 2002. С. 107-108.

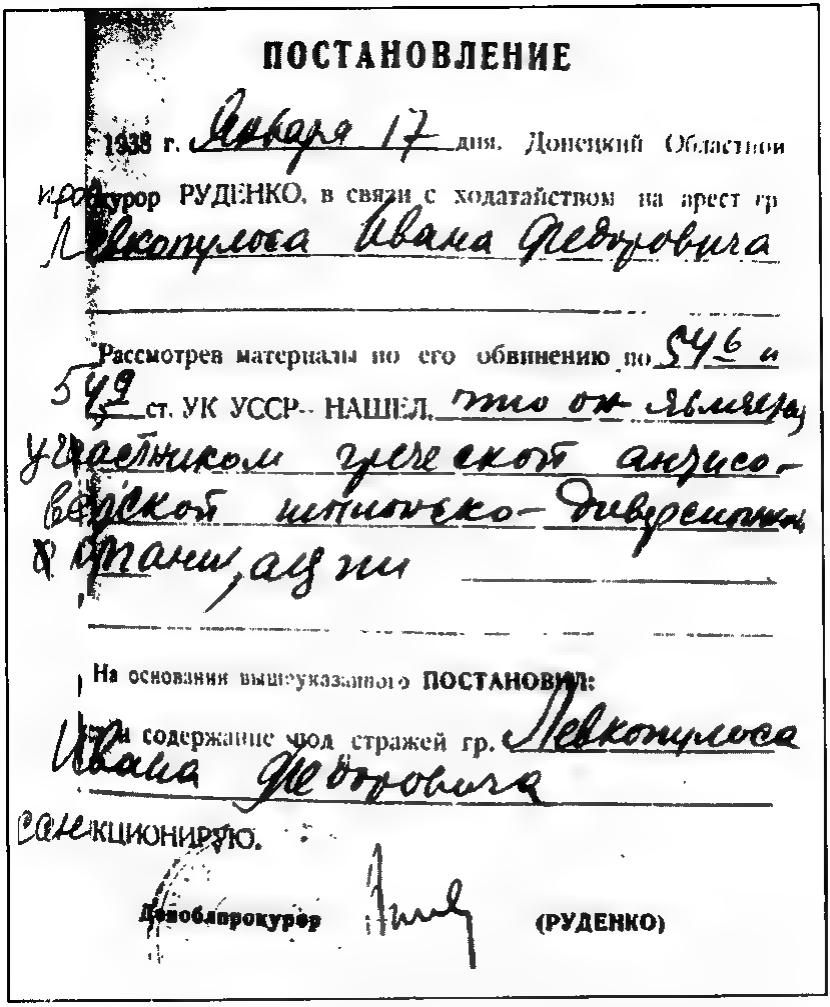

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1938 г. Января 17 дня. Донецкий Областной прокурор РУДЕНКО, в связи с ходатайством на арест гр Левкопулоса Ивана Дедуровича

Рассмотрев материалы по его обвинению по 54-6 и 54-9 ст. УК УССР НАШЕЛ, что он являлся участником греческой антисоветской шпионско-диверсионной организации

На основании вышеуказанного ПОСТАНОВИЛ:

Арест содержание под стражей гр. Левкопулоса Ивана Дедуровича

санкционирую.

Облпрокурор (РУДЕНКО)

Постанова Донецького обласного прокурора Руденко про санкціонування арешту І.Ф. Левкопулоса, звинуваченого в участі в грецькій антирадянській шпигунсько-диверсійній організації. 17 січня 1938 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. - Ф.2. спр. 7643.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА № 42

Особого Совещания при НКВД СССР

от 5 февраля 1938

СЛУШАЛИ

ПОСТАНОВИЛИ

5. КЕСИСОГЛИ Тимофея Саввича
1909г.р.ур.с.Старая Игнатовка,
Мариупольского р-на,Донобласти
греч.подданин.

РАССТРЕЛЯТЬ

Верно

Постанова Особливої наради при НКВС СРСР про розстріл грецькопідданого Т.С. Кесисогли. 5 лютого 1938 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. - Ф.2, спр.29541.

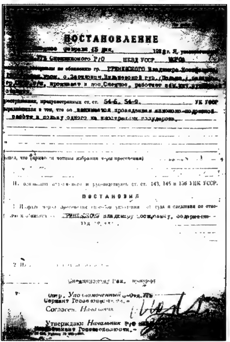

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

... февраля 15 дня ... 193 8 г. Я, ...

... Снежнянского Р/О НКВД УССР ...

... материалы по обвинению гр. ГРИНЕВСКОГО Владимира Иосифовича ...

... о. Заставни Вильковской губ. (Польша) ... проживает в пос. Снежное, работает ...

в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 54-6, 54-9 УК УССР

выразившихся в том, что он занимался проведением шпионско-подрывной работы в пользу одного из иностранных государств.

Нашел, что (приведены мотивы избрания меры пресечения) ...

И, основываясь ... и руководствуясь ст. ст. 143, 145 и 156 УПК УССР.

ПОСТАНОВИЛ

1. Избрать мерой пресечения способов уклонения от суда и следствия по отношению к обвиняемому ГРИНЕВСКОМУ Владимиру Иосифовичу, содержание под стражей.

2. ...

... прокурору

Опер. Уполномоченный ... Отд. РО
Сержант Госбезопасности ...

Согласен. Начальник

Утверждаю: Начальник Р/О НКВД
... Госбезопасности ...

Постанова УДБ Сніжнянського райвідділу НКВС про арешт В.І. Гриневського, звинувачуваного в проведенні шпигунсько-підривної роботи на користь іноземної держави. 15 лютого 1938 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф.2, спр.7377, т. 1, арк. 1

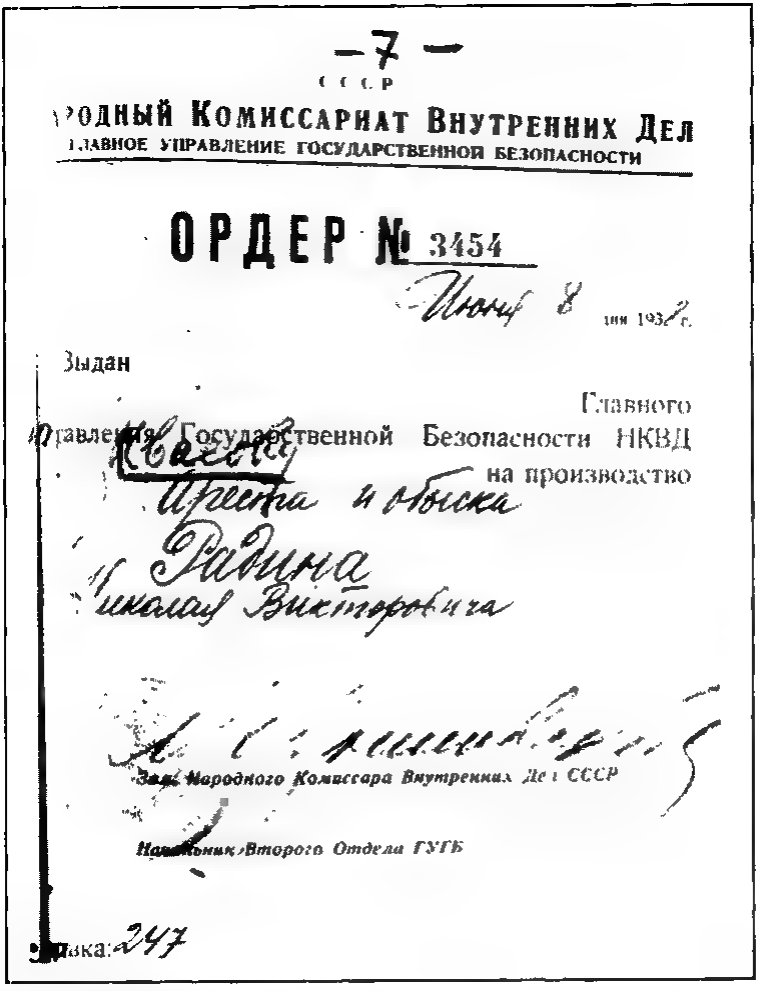

— 7 —

С С С Р

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ОРДЕР № 3454

Июнь 8 1938 г.

Выдан

Главного Управления Государственной Безопасности НКВД на производство

Ареста и обыска

Радина

Николая Викторовича

Зам. Народного Комиссара Внутренних Дел СССР

Начальник Второго Отдела ГУГБ

Выписка: 247

Ордер УДБ НКВС СРСР на арешт та обшук М.В. Радіна. 8 червня 1938 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Ф. 2, спр. 7366, т. 1, арк. 7.

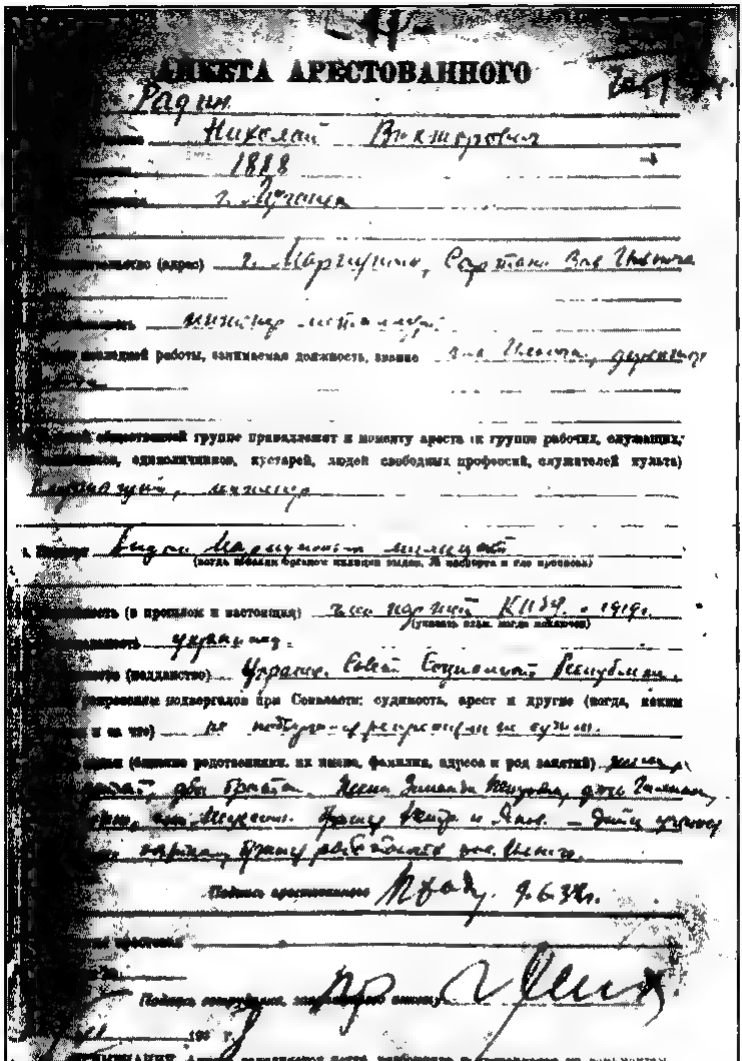

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

Радин

Николай Викторович

1888

г. Мурманск

(адрес) г. Мариуполь, Радин Ник. Викт.

директор металлургического завода

последней работы, занимаемая должность, звание Зав. Радина, директор

общественной группе принадлежит в момент ареста (к группе рабочих, служащих, одноличников, кустарей, людей свободных профессий, служителей культа)

рабочая группа, техника

(когда обвинен органами советской власти, № паспорта и кто произвел)

(точность адм. когда выдан)

Украинец, Советский Социалистической Республики

(гражданство)

(когда, какими органами и за что)

(данные родственников, их имена, фамилия, адреса и род занятий)

Подпись арестованного

Подпись сотрудника, производившего арест

ПРИМЕЧАНИЕ: Анкета заполняется четко, разборчиво и аккуратно по документам

Анкета заарештованого директора Маріупольського металургійного заводу ім. Ілліча М.В. Радіна. 8 червня 1938 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 7366, т. 1, арк 11

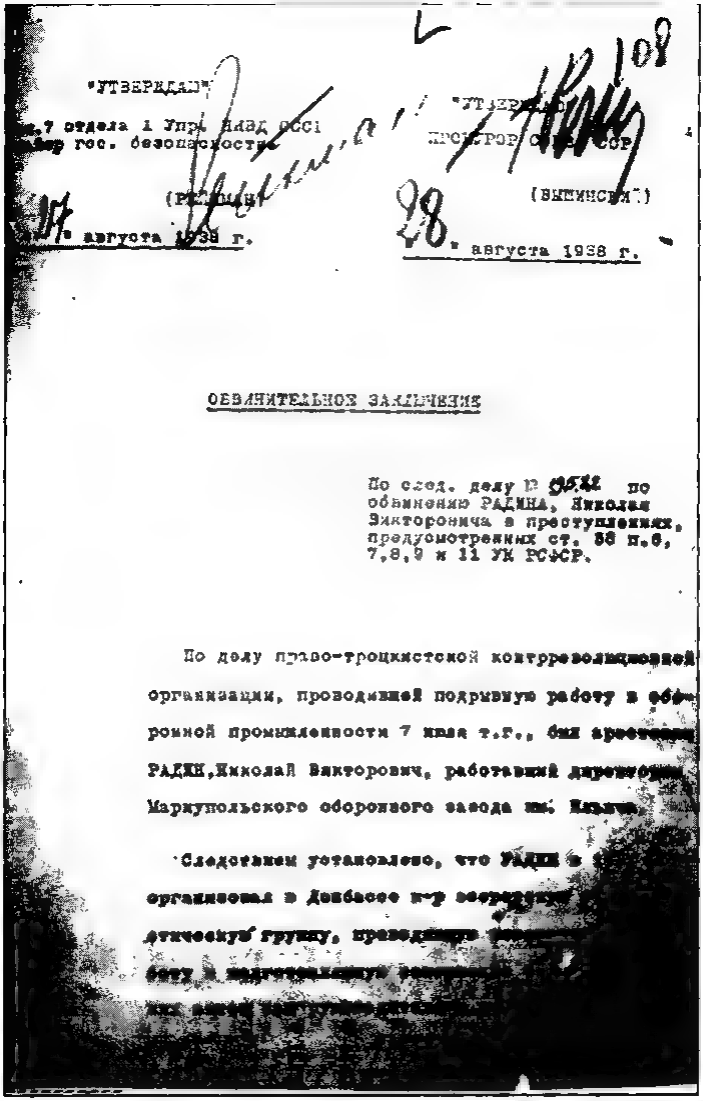

"УТВЕРЖДАЮ"

...7 отдела 1 Упр. НКВД СССР
...р гос. безопасности

(РЕЙЛЯН)

"17" августа 1938 г.

"УТВЕРЖДАЮ"

ПРОКУРОР СССР

(ВЫШИНСКИЙ)

"28" августа 1938 г.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По след. делу № 95.22 по обвинению РАДИНА, Николая Викторовича в преступлениях, предусмотренных ст. 58 п.6, 7,8,9 и 11 УК РСФСР.

По делу право-троцкистской контрреволюционной организации, проводившей подрывную работу в оборонной промышленности 7 июля т.г., был арестован РАДИН, Николай Викторович, работавший директором Мариупольского оборонного завода им. Ильича.

Следствием установлено, что РАДИН в [illegible] организовал в Донбассе к-р эсеровскую [illegible] стическую группу, проводившую [illegible] боту в подготовляющую [illegible]

Із звинувачувального висновку в справі по звинуваченню М.В. Радіна в організації контрреволюційної есерівської терористичної групи. 23 серпня 1938 р

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 7366, т. 1, арк. 108.

Секре[illegible]

СПРАВКА.

[illegible] Приговор о расстреле Радина Николая Викторовича приведен в исполнение в [illegible] Москве " 1 " IX 1938 г. Акт о приведении приговора в исполнение хранится в Особом архиве [illegible] спецотдела НКВД СССР том № 3 лист № [illegible]

НАЧ 12 ОТД.1 СПЕЦОТДЕЛА НКВД СССР
Лейтенант Госбезопасности [illegible] (Шевелев)

Довідка спецвідділу НКВС СРСР про розстріл М.В. Радіна. 1 вересня 1938 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Ф. 2, спр. 7366, т. 1, арк. 118

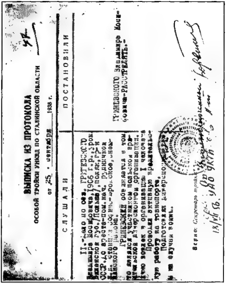

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА
ОСОБОЙ ТРОЙКИ УНКВД ПО СТАЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ

от 25 сентября 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
11.-Дело по обв. ГРИНЕВСКОГО Владимира Иосифовича, 1906 г.р., урож. Виленской губ. /Польша/, поляк, гр-н СССР. до ареста-пом. нач. рудничной ж.д. станции Социно-Бродское, Снежнянского района. ГРИНЕВСКИЙ обвиняется в том, что являлся участником польской вредительской диверсионной организации. Лично вовлек в организацию I человека. Проводил активную вредительскую работу на транспорте. Подготовлял диверсионные акты на случай войны.	ГРИНЕВСКОГО Владимира Иосифовича-РАССТРЕЛЯТЬ.-

Верно: Секретарь тройки

Постанова особливої трійки УНКВС по Сталінській області
про розстріл В.І. Гриневського, звинуваченого в участі
в польській,шкідницькій організації. 25 вересня 1938 р

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області – Ф. 2, спр. 7377, т 1, арк. 47

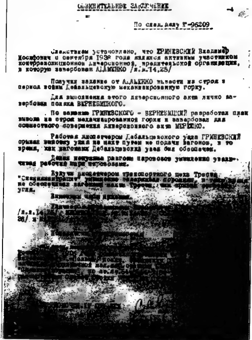

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По след. делу №-96209

Следствием установлено, что ГРИНЕВСКИЙ Владимир Иосифович с сентября 1932 года являлся активным участником контрреволюционной диверсионной, вредительской организации, в которую завербован АДАМЕНКО /л.д.14,25/

Получил задание от АДАМЕНКО вывести из строя в период войны Дебальцевскую механизированную горку.

Для выполнения этого диверсионного акта лично завербовал поляка ВЕРЖБИЦКОГО.

По заданию ГРИНЕВСКОГО - ВЕРЖБИЦКИЙ разработал план вывода из строя механизированной горки и завербовал для совместного совершения диверсионного акта МЕРЕНКО.

Работая диспетчером Дебальцевского узла ГРИНЕВСКИЙ срывал выгрузку угля на шахтах путем не подачи вагонов, в то время, как вагонами Дебальцевский узел был обеспечен.

Давая ненужные разгоны паровозов умышленно увеличивал рабочий парк паровозов.

Будучи диспетчером транспортного цеха Треста "Снежнянантрацит" умышленно задерживал порожняк, в результате не обеспечивал вагонами шахты Треста, чем срывал [illegible] угля.

Виновным себя признал.

[illegible]

Звинувачувальний висновок в справі по звинуваченню В.І. Гриневського в участі в контрреволюційній диверсійній організації на ст. Дебальцево і в тресті «Сніжнянантрацит». Вересень 1938 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Ф. 2, спр. 7377, т. 1, арк. 45.

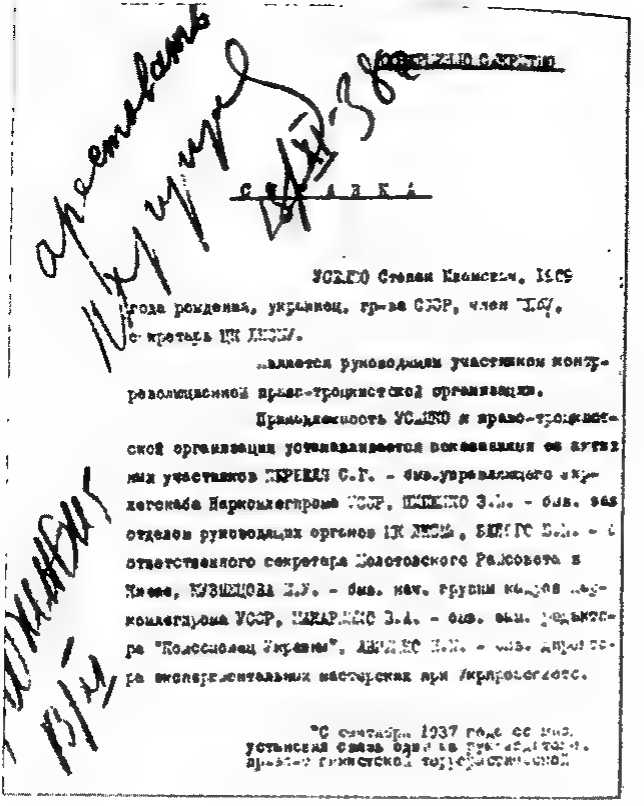

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

С П Р А В К А

УСЕНКО Степан Кленович, 1909 года рождения, украинец, гр-на СССР, член ВКП(б), секретарь ЦК ЛКСМУ.

Является руководящим участником контрреволюционной право-троцкистской организации.

Принадлежность УСЕНКО к право-троцкистской организации устанавливается показанием ее активных участников ПЕРЕЕЛЯ С.Г. - быв. управляющего Укрлегснаба Наркомлегпрома УССР, [illegible] З.А. - быв. зав. отделом руководящих органов ЦК ЛКСМУ, [illegible] - б. ответственного секретаря Молотовского Райсовета в Киеве, КУЗНЕЦОВА Н.У. - быв. нач. группы кадров Наркомлегпрома УССР, [illegible] З.А. - быв. зам. редактора "Комсомолец Украины", [illegible] - быв. директора экспериментальных мастерских при Укрпромсовете.

"С сентября 1937 года ее мне установил связь один из руководителей право-троцкистской террористической

Резолюція першого секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова на підготовленій у НКВС УРСР довідці про колишнього першого секретаря ЦК ЛКСМУ С. Усенка: "Арестовать. Н. Хрущев. 18.XI 38 г.".

Це рюкісний документ, оскільки Хрущов майже не залишив після себе свідоцтв причетності до репресій, знищуючи такого роду матеріали за допомогою КДБ СРСР у 50-ті рр.

Органы государственной безопасности в Донецкой области: Воспоминания. Факты. Документы – Донецк, 2002 - С. 113

Із списку уроджениців Донецької області, репресованих, розстріляних та похованих в г. Москві і Московській області. 1938 р. База даних. Жертвы политических репрессий, расстрелянные и захороненные в Москве и Московской области в период с 1918 по 1953 гг. Музей и общественный центр «Мир, прогресс, права человека» им. А. Сахарова

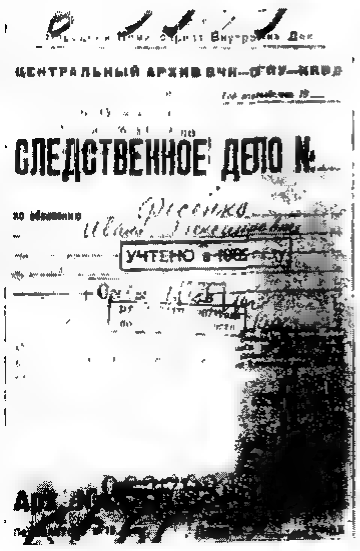

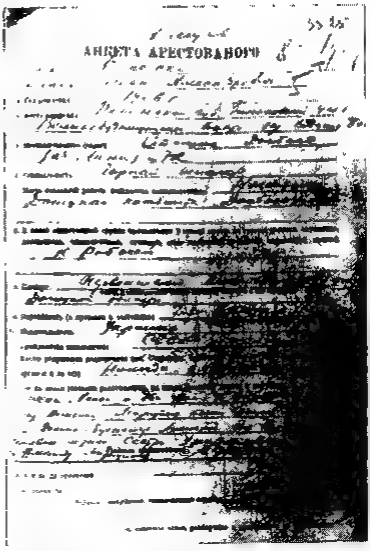

Титульний аркуш справи по звинуваченню в «економічній контрреволюції» начальника комбінату «Донбасвугілля» І.О. Фесенко, 1938 р.

О.М. Бут, П.В. Добров. Економічна контрреволюція в Україні в 20-30-ті роки XX ст. – Донецьк, УКР НТЕК, 2002. – С. 275, 277, 281.

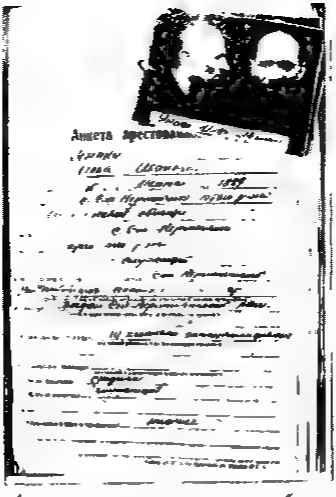

Анкета заарештованого службовця с. Ст. Керменчик І.І. Янакі. 1938 р.

ПРИ СТАЛИНЕ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ДЕПОРТАЦИИ ПОДВЕРГЛИСЬ 3,5 МЛН. ЧЕЛОВЕК

Великое переселение народов по-советски

Інформація газети «Аргументы и факты в Украине» про примусову депортацію населення в 1936-1949 рр

Аргументы и факты в Украине. - 2002. – № 20.

НАРИСИ ПРО РЕПРЕСОВАНИХ

З.Г. Лихолобова

ДОЛІ КОМАНДИРІВ ІНДУСТРІЇ В ТРИДЦЯТІ РОКИ

Масові репресії кінця 30-х років минулого століття стали наслідком утвердження в СРСР тоталітарного режиму, який характеризувався всевладдям більшовицької диктатури. Тоталітарно-унітарна держава встановила всебічний контроль не лише над діями, а і над думками кожної соціальної групи і кожної особи зокрема.

Пропоновані увазі читача нариси – про долі визначних господарських керівників, чий внесок в індустріалізацію СРСР вагомий і безсумнівний.

Г.В. ГВАХАРІЯ

Гвахарія Георгій Віссаріонович, народився 14 травня 1901 року у м. Кутаїсі (Грузія), грузин, освіта неповна вища, член ВКП(б). Директор металургійного заводу ім. Кірова. Проживав: м. Макіївка, вул. Орджонікідзе, буд. № 1. Заарештований 20 квітня 1937 року. Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Києві 1 вересня 1937 року його засуджено до розстрілу. Вирок приведено до виконання у м. Києві 2 вересня 1937 року. Реабілітований 26 травня 1956 року.

Анкетні дані та інші матеріали, які містяться в слідчій справі, окреслюють бурхливу діяльність допитливої, вольової людини до моменту арешту. Народився Георгій Віссаріонович у 1901 році в Кутаїсі у сім'ї дрібного службовця, навчався на факультеті суспільних наук МДУ. В 1923 році вступив в троцькістську організацію, керував її групою в МДУ. У 1926 – 1927 роках виконував окремі доручення троцькістського центру по пропагандистській роботі і зв'язках з периферією. Однак, не збираючись назавжди пов'язувати свою долю з троцькізмом, відмовився переходити на нелегальну роботу троцькіста-професіонала.

У 1928 році відбував заслання в Актюбинську. За його власним зізнанням під час перебування на засланні почав відходити від троцькізму під впливом загострення соціальних протиріч на селі. У листопаді 1929 року приєднався до заяви І.Н. Смирнова про розрив з опозицією і троцькізмом. У 1930 році отримав дозвіл на повернення до Москви, працював агітпропом на Червоноармійському заводі. Його старанність і організаторські здібності були помічені парторгом заводу, за поданням якого в травні 1930-го Гвахарія був поновлений в лавах ВКП(б). В наступні роки, як зазначалося в заяві, написаній незабаром після арешту, "намагався всіма силами загладити провину перед партією". В 1930 – 1933 рр., працюючи в апараті Наркомважпрому, направлявся на різні будови, неодноразово відряджався до Лондона для вивчення зарубіжного досвіду і закупівель устаткування.

У 1933 році призначений директором Макіївського металургійного заводу, де повною мірою розкрився його талант організатора виробництва великого масштабу. У 1934 році за вказівкою Орджонікідзе на підприємстві під керівництвом Гвахарії проводився важливий експеримент по впровадженню внутрішнього заводського агрегатно-бригадного госпрозра-

хунку. Суть його полягала в створенні системи матеріального стимулювання, найраціональнішого використання технічного устаткування. Заробітна плата як робітників, так і ІТП була поставлена в пряму залежність від досягнутих техніко-економічних показників. Вводилися чіткі госпрозрахункові відносини між змінами й цехами. Ці заходи поєднувались зі скороченням витрат на утримання управлінського апарату. Експеримент закінчився досягненням значного економічного результату. Якщо в 1934 році завод мав 33 мільйони карбованців збитків, то в 1935-му дав державі 11 мільйонів карбованців прибутку. Досвід макіївців був поширений на підприємства всього Союзу, що дозволило у 1936 році відмінити державну дотацію для збиткових підприємств важкої індустрії.

Г.В. Гвахарія став одним з найавторитетніших господарських керівників. Не було в Донбасі почеснішого, визначнішого керівника, більшої "зірки", ніж Гвахарія, – стверджував його колега, директор "Азовсталі" Гугель.

Після нагородження орденом Леніна, публікацій матеріалів про досягнення Макіївського заводу в газетах "Правда" і "За індустріалізацію" його ім'я стало відомим усій країні. Гордий грузин, 36-літній красень, талановитий організатор, кого цінував і ким опікувався сам Орджонікідзе, досяг зеніту в своїй творчій діяльності.

І саме в цей момент партія вирішила з ним порахуватися за троцькістське минуле. Сталін бачив єдиний шлях до закріплення уже досягнутого єдиновладдя в партії і державі насамперед у викоріненні всього і вся, зв'язаного з троцькізмом. Незважаючи на те, що його недавній основний конкурент Л. Троцький перебував у вигнанні і після 1935 року втратив будь-який зв'язок з СРСР, а колишні опозиціонери, які залишились у країні, покаялись і визнали Сталіна єдиним "видатним вождем", він, не вірячи в щирість їх покаянь, вирішив водночас зітерти з лиця землі все, що нагадувало минулі битви за лідерство. І це при тому, що сам він уже давно перехопив у Троцького ідею прискореної індустріалізації за рахунок перекачування коштів з сільського господарства, тобто пограбування села, і деякі інші ідеї, втілюючи їх в життя. Виявилась справжня сутність боротьби двох "видатних вождів" не за ідеї, а за владу. Гвахарії відводилася роль однієї з її чисельних жертв.

Хмари над головою цього, здавалося б, улюбленця долі, почали збиратися після московського процесу над троцькістсько-зінов'євським центром (липень-серпень 1936 р.), коли був даний сигнал до репресування усіх, хто будь-коли належав до опозиції. А після лютневo-березневого (1937 р.) пленуму ЦК ВКП(б), на якому Сталін, посилаючись на свою облюбовану "теорію" загострення класової боротьби в процесі наближення до соціалізму, закликав до нещадного винищення всіх опозиціонерів, які перетворилися в "агентів імперіалізму, шпигунів, диверсантів, шкідників", розпочалося справжнє цькування вчорашнього героя. Насамперед, були заарештовані найближчі співробітники Гвахарії і члени його сім'ї: комерційний директор заводу Бардзинишвілі, керуючий трестом "Макіївбуд" Мамішвілі, чоловік сестри Акудіс та ін. Слідчі робили все, щоб отримати від них найбільше показань проти Гвахарії.

Водночас на обласних зборах і на нарадах керівники облуправління НКВС і обкому партії публічно звинувачували Гвахарію в причетності до троцькізму. В їхніх діях відчувається прагнення уникнути відповідальності і відвести загрозу від себе. Начальник облуправління НКВС В.Т. Іванов на початку 1937 року повідомив зборам партактиву області, що він доповідав першому секретареві обкому партії С.А. Саркісову, про те, що Гвахарія збирає навколо себе троцькістів.

Після бесіди Саркісова з Орджонікідзе в Москві ці особи з оточення директора заводу були усунені (тобто заарештовані). На розправу з самим Гвахарією дозволу, очевидно, не було отримано. Про це можна лише здогадуватись, беручи до уваги спротив наркома репресіям господарників і його ставлення до Гвахарії як до здібного, ініціативного керівника.

Саркісов, який також примикав у 20-ті роки до опозиції, особливо ретельно прагнув відвес-

и від себе підозри в дворушництві і примиренстві з троцькістськими елементами. Свого асу санкціонувавши призначення колишнього зінов'євця Мамішвілі (заарештованого у 1936 оці) на посаду начальника тресту "Макіївбуд", він прагнув усю провину за цей кадровий ромах перекласти на директора заводу. Пригадав, що, підтримуючи Мамішвілі під час об- іну партдокументів, Гвахарія хвилювався, чому, мовляв, цього товариша тримаєте три місяці ез партквитка. Приходив до нього і запитував: "Слухай, адже колишній троцькіст може есно порвати з троцькізмом"? Саркісов відповідав: "може", мовляв, на абстрактне запитан- я давав абстрактну відповідь.

Змалювавши картину розвінчання "лютого ворога" Мамішвілі, Саркісов зробив виснов- к: обком дбав про чистоту партійних лав, а Гвахарія проявив гниле ставлення до людини, ка перебувала під підозрою. На додаток висунув звинувачення проти Гвахарії, як "сучас- ого троцькіста" і додав: "Гвахарія визнавав, що він сумнівався, контактуючи з троцькіста- ми, ми це знаємо. Але зараз потрібно пояснити, чому 10-15 троцькістів він прийняв на авод".

Гвахарія: – Я давав відповідь на бюро і партактиві.

Саркісов: – Доводиться дивуватись, розуміє він чи ні, про що йдеться.

Опинившись у ситуації загнаного в глухий кут, Гвахарія звертається до Сталіна з листом, відповіді на який не отримав.

Сприятливий момент для розправи з одним з найвидатніших господарників настав після загибелі Орджонікідзе. 18 лютого 1937 року Орджонікідзе покінчив життя самогубством, а 8 квітня Гвахарію було заарештовано. На першому етапі слідства він категорично відмітає усі звинувачення. Приведемо фрагмент з протоколу допиту 20 квітня, на якому йому було висунуто звинувачення в участі у троцькістській терористичній організації.

Слідчий: – Чи були вам відомі терористичні установки троцькістської організації відносно тов. Сталіна.

Гвахарія: – Мені ніколи не були відомими терористичні установки троцькістської організації. Серед грузинських троцькістів говорили про терористичні настрої проти т. Сталіна троцькіста Котецінадзе, він помер в 1930 р.

Гвахарія навмисне називає мертвих, щоб не називати живих. На подальші запитання теж категорично: ні, не знаю, не був. Це не влаштовувало працівників НКВС. Згідно зі сценаріями московських процесів головне завдання вони вбачали в тому, щоб вирвати з своєї жертви самовизнання про продовження троцькістської діяльності після 1929 року. Для цього, зокрема, використовується провокаційний метод посилань на показання інших заарештованих. "Ви ухиляєтесь від відвертих показань. Зачитую вам витяг з показань Мамішвілі про вас: "З 1932 року я був зв'язаний з Гвахарією, як з учасником троцькістської організації. З бесід з Гвахарією мені відомо, що він переконаний троцькіст-терорист і з 1920 року перебуває в організації. Таким чином, підтверджується факт вашої участі в троцькістсько-терористичній організації".

Гвахарія: – Твердження Мамішвілі є домислом. Всі мої бесіди з ним були глибоко партійними.

Слідчий: – А який же настрій при цих бесідах висловлював Мамішвілі?

Гвахарія – Мамішвілі також ніколи не висловлював антипартійних настроїв в розмовах зі мною.

У листі до наркома внутрішніх справ Єжова Гвахарія писав: "До вбивства Кірова я не розумів ніякої троцькістської небезпеки. Колишніх троцькістів, якщо вони позитивно показували себе в справах, я приймав на роботу. В цьому я проявляв дійсно політичну сліпоту... Багатьох помилок припустився я і в практичній господарській роботі, про які я неодноразово говорив і яких можна було б уникнути, якби я не відірвався від партії і робітничих мас заводу, але троцькістом і шкідником я не був... Совість моя чиста, в цьому моя єдина втіха. Я прошу вас, наскільки це можливо, розібратись в моїй справі, для мене життя з тавром троцькіста – ворога народу нестерпне".

У червні для продовження і прискорення слідства справу було направлено до Києва, куди етапували і самого Г.В. Гвахарію. Співробітникам НКВС, зрештою, вдалося "розколоти" свою жертву. Основну роль в цьому відіграв капітан держбезпеки Брук, який 26 червня добився, щоб Гвахарія підписав заяву на ім'я наркома внутрішніх справ УРСР Леплевського, в якій Гвахарія визнавав себе учасником контрреволюційної троцькістської організації, до якої він нібито залучений навесні 1933 року заступником наркома важкої промисловості П'ятаковим.

Заява Гвахарії від 26 червня викликає багато запитань. Що сталося в стінах республіканського управління НКВС? Як вдалося змусити сильну, вольову людину підписати те, що він настійно заперечував протягом двох з половиною місяців? Значні підозри викликав той факт, що заява і протокол допиту, проведеного Бруком 29 червня, написані одним почерком (певно, самого слідчого). Можливо, це перлюстрація, але оригінал заяви в справі відсутній.

Як відзначалося в заяві, на одній з перших зустрічей П'ятаков заявив, що колишні троцькісти – не повноправні партійці, а члени партії з ганджем. І порекомендував "з метою маскування і здобуття довіри ЦК докласти зусиль, щоб негайно підняти завод і зарекомендувати себе з кращого боку". Ідея "маскування" достеменно підказана слідчим. Інакше як можна було пояснити виробничі перемоги "члена контрреволюційної організації"? А в чому ж, в такому випадку, повинна була полягати суть шкідництва? Виявляється, в тому, щоб "оточити себе надійними людьми і вступити в гру лише на початку війни, створюючи труднощі в металургійній і коксохімічній промисловості". Слід віддати належне слідчому Бруку, у якого вистачило фантазії перетворити новатора вітчизняної металургії в потенційного Квислінга.

Далі в заяві йшлося про те, що, виконуючи установки центру, директор заводу прийняв на роботу 5 колишніх троцькістів, які після подій 1 грудня 1934 року були звільнені, за винятком Мамішвілі (за нього клопотав Саркісов).

Під кінець підслідний писав: "Я заслуговую на суворе покарання. Прошу повірити моєму щирому каяттю. Мені 36 років. Прошу дати мені будь-яке випробування і тим спокутати провину перед нашою великою країною". Певно, самообмова була ціною за обіцянку зберегти життя.

На наступних допитах Гвахарія підтвердив своє відношення до антирадянської організації, однак категорично заперечував причетність до тероризму. 5 серпня, відповідаючи на запитання Брука: "Мамішвілі стверджує, що ви були інформовані про наявність терористичної групи в Донбасі", заявив: "Я це категорично заперечую". В даному пункті зізнання допитуваного розходяться зі змістом заяви від 26 червня, з якої витікає, що П'ятаков орієнтував Гвахарію на застосування "всіх методів боротьби, аж до терористичних". Ця фраза в заяві підслідного була потрібна для оформлення обвинувального висновку, в якому сказано, що Гвахарія є учасником "контрреволюційної, троцькістсько-терористичної і диверсійної організації", хоч в показаннях обвинувачуваного нічого не говорилося про терористичну і диверсійну діяльність троцькістської організації, в якій він нібито перебував. До цих показань згодом були додані виписки з протоколів допитів засуджених по інших справах – Саркісова, Мамішвілі, Андерса тощо. Під час розгляду справи Гвахарії нікого з названих осіб не допитували, їх показання судом не перевірялися, хоч містили немало протиріч. Так, Андерс стверджував, що Гвахарія ще у 1932 році був членом троцькістської організації. А в заяві самого Гвахарії від 26 червня відзначалось, що в організацію він залучений навесні 1933 року П'ятаковим. Це твердження взагалі є самообмовою, оскільки в слідчій справі П'ятакова ім'я Гвахарії зовсім не згадується.

Виїзна сесія Військової колегії Верховного суду СРСР в Києві на закритому судовому засіданні під головуванням А.М. Орлова розглянула справу Гвахарії і 1 вересня 1937 року винесла йому смертний вирок з конфіскацією майна. В останньому слові підсудний сказав, що коли йому дозволять, він працюватиме чесно. Наступного дня вирок був виконаний.

В результаті додаткового розслідування, проведеного в березні 1956 року, було встановлено, що Гвахарія Г.В. засуджений безпідставно і підлягає реабілітації, оскільки в його справі відсутній склад злочину.

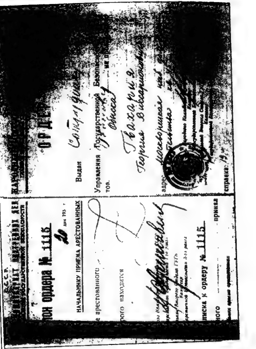

ОРДЕР

Выдан

Управления Государственной Безопасности

тов.

Гвахария Георгия Виссарионовича

адрес

справка:

ордера № 1115

НАЧАЛЬНИКУ ПРИЕМА АРЕСТОВАННЫХ

к ордеру № 1115

принял

Ордер Головного управління державної безпеки НКВС СРСР на обшук у заарештованого директора Макіївського металургійного заводу Г.В. Гвахарії. 20 квітня 1937 р.

Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області.

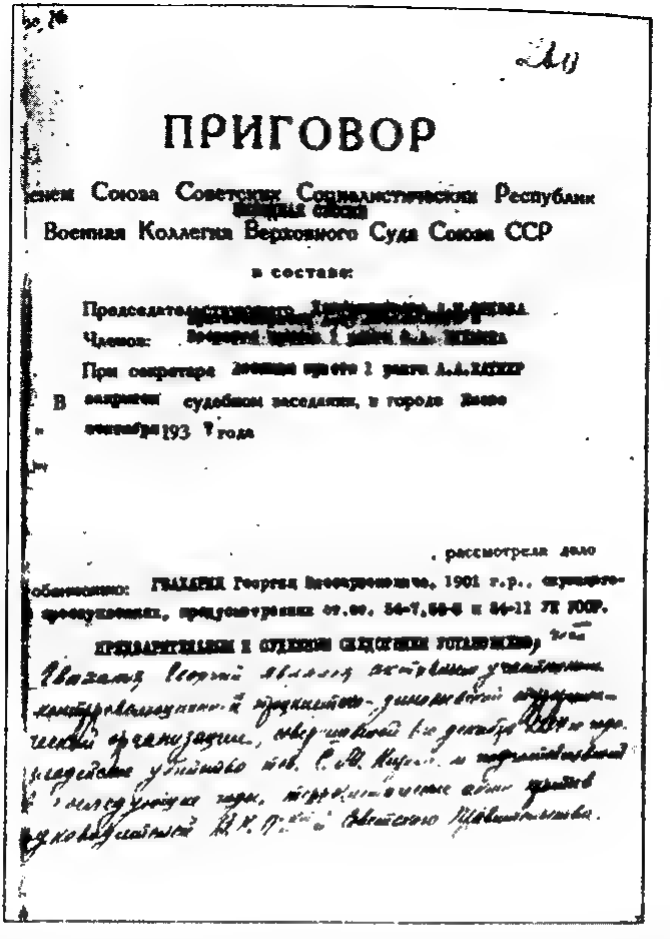

ПРИГОВОР

...ских Союза Советских Социалистических Республик

Военная Коллегия Верховного Суда Союза ССР

в составе:

Председательствующего ...

Членов: ...

При секретаре ...

В закрытом судебном заседании, в городе ...

... декабря 193 ... года

... рассмотрела дело

обвиняемого: ГВАХАРИЯ Георгия Александровича, 1901 г.р., ...

ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ И СУДЕБНОЕ СЛЕДСТВИЕ УСТАНОВИЛО:

З вироку військової Колегії Верховного суду СРСР про звинувачення Г.В. Гвахарія як учасника контрреволюційної троцькістсько-зінов'євської організації

Військова колегія Верховного Суду Союзу РСР за 15 хвилин засідання виріпшла долю Г. В. Гвахарії

Я.С. ГУГЕЛЬ

Гугель Яків Семенович, народився 23 січня 1895 року, м. Гуркин Могилівської губернії, єврей, освіта неповна вища, член ВКП(б). Директор заводу "Азовсталь". Проживав: м. Маріуполь, вул. Енгельса, буд. № 14. Заарештований 20 серпня 1937 року. Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Києві 14 жовтня 1937 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 15 жовтня 1937 року у м. Києві. Реабілітований у 1964 році.

19 серпня 1937 року, коли слідство в справі Гвахарії закінчувалось, був заарештований його колега, директор "Азовсталі" Яків Семенович Гугель. Біографія цього видатного організатора металургійної промисловості не містила нічого, що давало б привід для підозр з боку органів безпеки. Народився в сім'ї рядового службовця в 1895 році. У непролетарських партіях і опозиціях участі не брав, в військах чи установах білих урядів не служив, під судом і слідством не був, родичі за кордоном не перебували і репресованими не були. Нелегкий трудовий шлях, пройдений Яковом Семеновичем, здавалося б, повинен був імпонувати партійно-радянській владі. Після закінчення початкової школи почав працювати помічником шофера в Єнакієвому, потім чотири роки провчився в Одеському середньому технічному училищі. На момент арешту закінчував без відриву від виробництва Донецький інститут господарників. У 1917 році обирався депутатом Пересипської районної ради робітничих депутатів. Добровільно вступив до Червоної армії в 1920 році, працював по технічному оснащенню 1-ї Кінної. Вступив до більшовицької партії.

Після закінчення громадянської війни Гугель брав активну участь у відродженні південної металургії, займав керівні посади послідовно на Таганрозькому, Сталінському, Костянтинівському, Маріупольському заводах. У 1927 році на три місяці був відряджений до Німеччини і Чехословаччини для вивчення зарубіжного досвіду в галузі металургійного виробництва і закупівлі устаткування для Маріупольського заводу імені Ілліча.

У 30-ті роки Я.С. Гугель виступає як організатор металургійної промисловості великого масштабу. У січні 1931 року призначається начальником будівництва і директором Магнітогорського металургійного комбінату. Під його керівництвом були споруджені і запущені перші агрегати металургійного гіганту і розгорнуто будівництво всієї першої черги Магнітки. У січні 1933 року призначається членом колегії Наркомату важкої промисловості і заступником начальника Державного управління металургійної промисловості, а в лютому цього ж року – начальником будівництва, директором комбінату "Азовсталь". На цей пост призначив його і особисто привіз на будівництво заводу, яке перебувало в прориві, Г.К. Орджонікідзе. Використовуючи досвід Магнітки, новий директор зумів мобілізувати колектив на перелом у процесі робіт і досягненні вирішальних успіхів на спорудженні заводу: були пущені перші дві домни, чотири мартени, розгорнуто будівництво інших агрегатів. За заслуги в розвитку металургійної промисловості в 1935 році нагороджений орденом Леніна, на VI і VII Всесоюзних з'їздах Рад обирався членом ВЦВК.

Незважаючи на бездоганну біографію, організатор будівництва двох всесвітньо відомих заводів став жертвою сталінського режиму. Заарештований був Яків Семенович в прямому розумінні "за компанію" з іншими керівниками металургії. Цьому передував лист наркому внутрішніх справ Єжову, написаний місцевими партійними керівниками – секретарями Маріупольського міськкому А. Дисконтовим та Орджонікідзевського райкому І. Філатовим. Продиктований він був, очевидно, страхом за власну долю в умовах суцільних арештів і прагненням продемонструвати особисту непримиренність до "ворогів": "Деякі факти викликають у нас сумнів відносно Гугеля Я.С., чи не зв'язаний він ідейно з ворогами народу, які діяли в

металургії", відмічали автори цієї ганебної писанини. Перший факт, який збентежив партійних чиновників, зводився до того, що директор "Азовсталі" протягом 1936 року неодноразово бував у відрядженнях в Москві в Наркомважпромі, спілкувався з заарештованими незабаром керівними працівниками Канером (заступником начальника ГУМП), Шлейфером (директором тресту "Сталь"), Іванченком (директором тресту "Трубосталь"). При цьому не бралася до уваги та широко відома обставина, що в умовах командно-адміністративної системи будь-яке важливе питання будівництва заводу, постачання матеріалами, оснащення утстаткуванням вимагало погоджень з центром, "вибивання" коштів і т. п.

Викликало підозру у авторів листа і те, що апарат управління "Азовсталі" виявився, на їхню думку, "засміченим... не нашими людьми і ворогами". Деякі, уже на той час заарештовані, особи були "перетягнуті" Гугелем з Магнітки (комерційний директор "Азовсталі" Устругов, інженери Шерстов, Клиневич та ін.). Зрештою, повідомлявся факт "прямого шкідництва" – проектування і будівництво 250-тонних обертових мартенівських печей [1]. До речі, згодом їх створення оцінювалось як видатне досягнення радянської металургії.

Лист з доданими до нього автобіографії, особової картки Я.С. Гугеля відправлено 15 липня 1937 року, а 19 серпня його заарештовано. Та автори листа-доносу були заарештовані ще раніше. Санкціонуючи арешт Гугеля, обласний прокурор Руденко звинувачував його в участі в контрреволюційній троцькістській терористичній організації і проведенні активної контрреволюційної роботи, спрямованої проти ВКП(б) і радянського уряду. Хоч протоколи перших допитів в слідчій справі відсутні, неважко здогадатись, що, діючи за трафаретним сценарієм, працівники НКВС вживали доступні їм дозволені, а можливо й недозволені, засоби для переконування арештованого в тому, що його звинувачення грунтуються на показаннях осіб, допитаних раніше (Гвахарія, Саркісов та ін.), та інших джерелах, а тому не зізнавати немає сенсу. До речі, Гвахарія в справі Гугеля не допитувався.

Враховуючи ситуацію, що склалася, Яків Семенович вирішив згодитися з вимогами слідства. 23 серпня він пише на ім'я начальника Донецького обласного управління НКВС Соколинського заяву, в якій визнає свою участь в організації, до якої був залучений Гвахарією в кінці 1935 року. А через два дні дає цьому факту грунтовне письмове пояснення. В ретельно обдуманому поясненні заарештований намагається захиститися, розкриваючи мотиви тих чи інших своїх висловлювань, які могли б фігурувати в зізнаннях осіб, які спілкувалися з ним протягом останніх років. Це роздуми зрілої людини, яка пройшла тернистий шлях господарського керівника часів сталінізму, людини, яка багато бачила й пережила, здатна дивитись на явища оточуючої дійсності з державних позицій. Крок за кроком простежується історія виникнення і розвитку у директора заводу "контрреволюційних поглядів", тобто критичного ставлення до панівної системи управління. Лист містить цінний матеріал для характеристики опозиційних настроїв в директорському корпусі періоду індустріалізації.

Незважаючи на те, що будівництво "Азовсталі" Гугель прийняв у занедбаному стані, очікуваної підтримки від обкому партії, його секретаря Саркісова не отримав. Першим актом уваги з їхнього боку було несподіване для всіх зміщення секретаря завпарткому Дрожжина і призначення на його місце Каспарової. На заперечення Гугеля ніхто уваги не звернув. Ділові стосунки між директором заводу і секретарем завпарткому не склалися. Каспарова не вникала в суть виробничих проблем, керувала з кабінету, користуючись інформацією наближених до неї осіб. На господарського керівника дивилась, як на командира третього сорту, зобов'язаного виконувати волю завпарткому. Помічника директора виключили з партії і зняли з роботи, навіть не повідомивши Гугелю. В такий же спосіб поквитались і з начальником ООТ. Апеляції в міськком партії нічого не дали, а Саркісов заявив: "Самі винні, треба було порозумітись". Ситуація на "Азовсталі" не була винятком. Аналогічною вона була й на сусідньому заводі імені Ілліча, який очолював М.В. Радін, а парторгом був чоловік Каспарової Столя-

ров. При зустрічах директори металургійних підприємств обговорювали умови роботи, ділилися своїми проблемами. "Я скаржився на позицію обкому, – писав Гугель, – він різкіше ставив питання: вони парторги ЦК, лінія йде від ЦК. Така наша директорська доля. Без докорінної зміни режиму в партії ладу не буде".

Двічі розповідав про ситуацію на заводі Орджонікідзе. Той обурювався, обіцяв поговорити з Саркісовим. Можливо, й говорив, але результат вийшов протилежний – стосунки з обкомом погіршились. "В усіх випадках щось записували, майже щоденно смикали по телефону з будь-якої нагоди і завжди з погрозами. Обком не допомагав, не впливав на постачальників". (Згідно з логікою господарників 30-х років саме в цьому повинна була полягати роль обкому, який координував діяльність підприємств, пов'язаних виробничим процесом).

Не знаходячи розуміння в області, Гугель спробував апелювати до центральних органів. Песимістичним був погляд на проблему керівника тресту "Сталь" Шлейфера. "Це не випадковість, – говорив він, – а система керівництва господарством і господарниками, яка йде від ЦК". А завідуючий промислово-транспортним відділом ЦК ВКП(б) Ілін рішуче став на бік парткому. "Потрібно порозумітися з парторганізацією, а ви хочете підім'яти її під себе", – заявив він. Виклавши ці факти, заарештований підбивав підсумок: "Все загалом сформувало мій настрій – незадоволення режимом в партії".

Водночас, відчуваючи своє безсилля в зіткненні з системою, що склалася, він вирішив пристосуватися до її умов: "Керуючись народною мудрістю, яка не радить плювати проти вітру, я почав думати: ти загубиш справу, загинеш сам, коли захочеш їти сам. Іди з лідером, сяйво його зорі впаде й на тебе. Тоді перестануть смикати, робота буде ефективною". – Так Гугель пояснював своє зближення з визнаним лідером в металургії Гвахарією. У лідера, незважаючи на його привілейоване становище, були підстави для незадоволення. Гвахарія боровся за підвищення культури виробництва, за нові форми господарювання, його не задовольняло таке становище директора, якому, як він висловлювався, "не довіряючи, довіряють". Тобто, довіряють господарство, змушуючи звітувати перед парторганізацією. Лінія ЦК, – підкреслював він, – відносно господарників полягає в тому, що їх надміру опікують через комісарів-парторгів. Його особисто посилено перевіряли. І він формулює завдання позбутися опікування хоча б знизу.

Відчувши, що Гугель сповідує ці ідеї, Гвахарія нібито запропонував йому вступити в організацію, яка діяла в Донбасі і мала на меті змінити режим у партії, здійснити дійсну демократію – не лише знизу, а й зверху на противагу існуючій диктатурі зверху. За словами Гвахарії до складу організації входили Саркісов, Холохоленко, Дисконтов, Гуревич (заступник голови Держплану СРСР), Шлейфер та ін. Викликає подив: якщо організація донбаська, то до чого тут працівники центральних органів управління господарством – Гуревич, Шлейфер. До речі, їхні імена не фігурують в справах Саркісова і Гвахарії. А Гугель зовсім не згадується в справі Гуревича. До того ж, чи можливим було перебування Саркісова й Гугеля в одній законспірованій організації, якщо вони конфліктували між собою?..

Практичним завданням організації, як визначив його Гвахарія, була дезорганізація промисловості, щоб змусити звернути увагу на голос знизу. У зв'язку з цим викликає подив таке: Гвахарія - новатор у металургії: 1935-36 роки – час активного впровадження внутрішнього заводського госпрозрахунку, ініціатором якого виступив керований ним колектив. Чи поєднується це з завданням дезорганізації виробництва в металургійній промисловості? До того ж, звинувачень в дезорганізації промисловості слідство проти нього не висувало. Всі положення, пов'язані з участю двох директорів в "організації", схоже, продиктовані працівниками НКВС, які набили руку на подібних фальсифікаціях.

Пригадуючи розмови з заарештованими раніше людьми, Гугель викладає свою позицію щодо партійної політики відносно профспілок. І слід сказати, що його судження цілком логічні:

"Ліквідовувати профспілки не можна і не потрібно. Але як виправдати непевність їхнього становища і ролі, яка призводить до бездіяльності цієї армії на виробництві, а також у сфері робітничого побуту? Бездіяльність і безвідповідальність остаточно розбестили профспілкових працівників".

Він антипартійні розмови з секретарем райкому Філатовим. Він "висловлював незадоволення режимом в партії, відсутністю прав у низових парторганізацій, секретарі яких перетворені на "механічних ляльок". Визнавши свою участь у контрреволюційній організації, Гугель повинен був назвати імена нових завербованих ним членів. І він перераховує імена уже заарештованих осіб, які входили до його найближчого оточення: директор міського відділення держбанку Любов, директор Маріупольського трубопрокатного заводу Мосяков, директор коксохімзаводу Коваль, його безпосередні підлеглі – Бас, Копшицький, Харін.

Практичне шкідництво здійснював, нібито, за завданням Гуревича, виконуючи плани, що спускалися зверху: некомплексне проведення будівельних робіт (відставання будівництва прокатних цехів, ремонтного господарства, енергетики, нециклове завершення будівельних об'єктів, недоробки). В результаті розпорошувалися кошти і деконцентрувалися роботи. За особистою ініціативою ввів шкідницьку "штрафну" систему оплати праці інженерно-технічних працівників.

Участь свою в організації Гугель трактує як короткочасну, спонукану ворожим оточенням. Події, які сталися незабаром – процеси Зінов'єва–Каменєва, П'ятакова відкрили очі, роз'яснили все, що відбувається, вдарили по нервах. "Я з жахом збагнув, що в цьому єдиному ланцюгу зради, злочинів проти партії я якась ланка, нехай навіть частина ланки. У мене мозок горів від усвідомлення своєї помилки... Як більшовик, вирішив виправити "все, що вчинив, ліквідувати результати шкідництва". З колективом інженерно-технічних працівників переглянув увесь план 1937 року і почав втілювати в життя новий план.

Взявся за кадри. На партійних і загальних зборах відкрито говорив про наявність шкідників на заводі, про необхідність боротьби з ворогами. Взявся за практичну чистку колективу, вигнав 15 осіб "соціально чужих і політично неблагонадійних". (Наш трагічний герой зовсім не бездоганний. Як і багато його колег, він несе на собі тавро свого часу).

Арешт Гвахарії і Саркісова втішив. "Я боявся їх і ненавидів як людей, що знищили мою совість". Зобразивши картину своїх стосунків з "організацією", Гугель на закінчення пише: "Я не ворог, я випадковий попутник на деякому маленькому відрізку часу" [2]. На тому етапі Яків Семенович ще сподівався, що виконання вимог слідства, логічне пояснення мотивів своїх висловлювань і вчинків, чистосердне каяття будуть враховані правосуддям у вирішенні його долі.

На очній ставці Гугель та Дисконтов 10 вересня обидва підтвердили участь в контрреволюційній організації, але розійшлися в даті встановлення організаційних зв'язків. На цьому облуправління НКВС вважало своє завдання виконаним, і Гугель був відправлений до Києва для проведення слідства уже в IV відділі УДБ НКВС УРСР.

На допиті 25 вересня він розкривається ще більше, визнаючи свої гріхи проти партії. "Я почав заперечувати існування внутрішньопартійної демократії, вважаючи, що вона підміняється жорстким централізмом, призначеннями не за принципами політико-ділового порядку, які широко практикувались. Критика існує для нижчих ланок партії, а не відносно відповідальних працівників. Партапарат я розглядав як силу, що пригнічує живу думку, відірвану від мас.

Відрив від партійного й робітничого середовища, політика "цькування", а не керівництва, призначення, пригнічення спроб протесту - весь цей стиль роботи колишнього Донецького обкому мною розцінювався як загальна лінія ЦК" [3].

Київські слідчі добилися конкретизації зізнань, вирваних у заарештованого в обласному управлінні, загострили формулювання. Несхвалення стилю роботи Каспарової, Саркісова,

Дисконтова та інших виливалося в критику найсвятішого – політичної лінії ЦК ВКП(б). Надій вибратися з тенет, розставлених професіоналами НКВС, залишалося все менше.

Конкретизуються також зізнання в підривній діяльності на "Азовсталі". Мартенівська піч здана на півроку пізніше визначеного терміну, житлове будівництво зірвано на 25 відсотків до плану, відкладене будівництво рудного двору. До того ж, експертизи для перевірки причин виробничих неполадків не проводилися. Слідство досягло своєї мети: заарештований визнав себе винним за всіма статтями (в контрреволюційній організації брав участь, нових членів для неї залучав, на виробництві вів підривну роботу), чим і підписував собі смертний вирок. Остаточно зламаний і деморалізований, Гугель в останньому слові на закритому засіданні Виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР, що відбулося 14 жовтня в Києві, заявив, що будь-яке рішення суду буде вважати таким, на яке він заслуговує. Винесений йому смертний вирок був виконаний наступного дня, 15 жовтня 1937 року.

Проаналізовані нами архівно-слідчі справи двох визначних господарських керівників свідчать про те, що контрреволюційна троцькістська організація, участь в якій вони нібито брали, була нічим іншим, як результатом уяви працівників каральних органів. Але серйозні критичні настрої в середовищі господарників вищого рангу відносно сталінського режиму в питаннях партійного керівництва промисловістю, становища всередині партії мали місце. У цьому розумінні опозиція сталінізмові була реальним фактом.

І.Я. АНТОНЦЕВ

Антонцев Іван Якович. 1900 року народження, м. Макіївка Донецької області, росіянин, даних про освіту немає, член ВКП(б). Керуючий трестом "Дзержинськвугілля". Проживав: м. Донецьк, 17 Лінія, буд. № 38. Заарештований 23 листопада 1936 року. Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Харкові 10 липня 1937 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 10 липня 1937 року у м. Харкові. Реабілітований у 1957 році.

Широкі репресії відносно працівників вугільної промисловості в Донбасі розпочалися ще до настання 1937 року. Серед їх жертв був керуючий одним з трестів, які тоді відставали, – "Чистяківвугілля" – Іван Якович Антонцев. Тридцятишестилітній господарник на момент арешту (23 листопада 1936 року) пройшов життєвий шлях, не відзначений особливо яскравими подіями. Виходець з родини робітника-шахтаря здобув двокласну освіту в початковій школі і професію зварювальника-металіста. Судячи з відповідей на допитах і написаних особисто заяв, якимось чином зумів поповнити свою освіту. До більшовицької партії вступив у 1917 році. Всю громадянську війну провів у лавах Червоної армії. З 1922 року був на керівних посадах в партії, профспілках, на господарській роботі. З 1933 року – у вугільній промисловості (керуючим трестами "Сніжнянантрацит", "Чистяківвугілля", "Дзержинськвугілля"). При обшуку у заарештованого були вилучені посвідчення червоного партизана і орден Трудового Червоного Прапора.

Хоч в опозиції Іван Якович участі не брав, компромат проти нього партійні органи виявили, і в постанові обкому КП(б)У від 8 грудня 1936 року було записано: "Вважати виявленим, що Антонцев служив у бандах Махна... Перебуваючи на господарській роботі, провалював вуглевидобуток, як саботажник стахановських методів". По факту служби у Махна в ході слідства звинувачуваний дав вичерпне пояснення. Полк, в якому він служив (у складі Кримської дивізії під командуванням Дибенка), щоб уникнути полону від білої армії, приєднався до Махна, разом з котрим проводив операції у її тилу протягом трьох місяців (жовтень-грудень

1919 року). Коли підійшли частини Червоної армії, об'єднався з ними. Очевидно, задовольнившись одержаними поясненнями, слідство до даного питання більше не поверталося.

Головний мотив арешту – зрив програми вуглевидобутку і саботаж стахановських методів - посів центральне місце в процесі слідства, яке тривало сім з половиною місяців (надзвичайно довго для подібних справ). Виявилося, що керуючий трестом критично ставився до лінії, яка проводилася першим секретарем обкому партії Саркісовим. В бесіді з Д.Н. Івановим (відповідальним працівником тресту, також заарештованим), яка відбулася 16 листопада, тобто за тиждень до арешту, Антонцев говорив, що Саркісов ставить вірно один бік питання - розвиток стахановського руху і не турбується про підведення під нього технічної бази. Тому і вийшов провал. Будуть ще знімати людей, але від цього видобуток не збільшиться. Чим не саботажник?

Саркісов, виступаючи в кінці 1936 року на чисельних зборах і нарадах, при обговоренні проблем критичного стану у вугільній промисловості головною вважав – зрив плану підготовчих робіт, який стався, нібито, в ув'язку з діями троцькістських шкідників. Ця установка була взята на озброєння облуправлінням НКВС при розслідуванні справи Антонцева. Весь хід слідства підпорядковувався основному завданню – обґрунтуванню звинувачення заарештованого в шкідницькому зриві підготовчих робіт на шахтах Чистяківського району. Московські процеси, які відбулися перед цим і набули широкого розголосу, продемонстрували приклади "блискучої" діяльності слідчих, які, як правило, домагалися самозізнань звинувачуваних, що їх головний прокурор СРСР Вишинський назвав "царицею доказів". І часто лідери ВКП(б) схиляли голову перед радянським правосуддям, визнаючи себе винними в злочинах перед партією, з якою пройшли шляхами підпілля, жовтневого штурму, громадянської війни, партією, яку привели до влади. Але цього разу коса найшла на камінь.

На першому ж допиті на поставлене запитання: "Ви звинувачуєтесь в тому, що були учасником троцькістської організації, яка здійснювала контрреволюційну підривну роботу. Чи визнаєте себе винним?", слідчий почув тверду відповідь: "Ні, винним себе в цьому не визнаю". Переконаний у своїй правоті, звинувачуваний категорично заперечував будь-які неофіційні стосунки, зв'язки, антирадянські бесіди, які він нібито мав з заарештованим раніше завідувачем промисловим відділом обкому партії Шаєвим.

Допит 2 грудня був ретельно підготовлений і проводився на "високому рівні". Допитували не рядові слідчі, а компетентні і відповідальні особи – начальник економічного відділу, капітан держбезпеки Орлов і прокурор у спецсправах Онуфрієнко, влаштовувались очні ставки, велася стенограма (а не протокол) допиту. Почали з традиційного запитання: "За свідченнями Шаєва, Олешка (заарештованого раніше керуючого трестом "Чистяківантрацит") та інших ви є активним учасником контрреволюційного підпілля в Донбасі і проводили підривну роботу на шахтах тресту "Чистяківвугілля". Слідство вимагає правдивих і чесних показань".

Антонцев: – Правдиво і чесно заявляю, що з цією публікою зв'язаний не був і ніякої контрреволюційної роботи не проводив".

На влаштованій очній ставці Олешко дав зовсім невмотивовані показання.

Слідчий: – Коли відбулось ваше зближення з Антонцевим і коли ви відкрилися один одному в тому, що належите до троцькістського підпілля?

Антонцев: – Навесні 1935 року".

Про обставини цього "відкриття" розповів так: "Якщо мати на увазі всі обставини підпілля, то я думаю, що Антонцев повинен був це розуміти… На запитання Антонцева до мене щодо безпосереднього підпілля, мовляв, чи знаю я, де був і як жив Раковський, я сказав, що цього не знаю. Тоді Антонцев запитав, кого я знаю. Я сказав що з головних троцькістів знаю Муралова, на що він відповів: "Це також була велика людина". Вважаючи, що показання Олешко повністю розвінчують Антонцева, як учасника контрреволюційної організації, Онуфрієнко зажадав ще раз дати правдиві показання і отримав сповнену гідності відповідь: "Я давав і даю лише правдиві показання" [4].

Нічого не добившись від звинувачуваного, спробували "розколоти" його за допомогою

"незаперечних фактів" його практичної діяльності в контрреволюційній організації.

Слідчий: – Показаннями всіх заарештованих у справі, зокрема Шаєва і Олешка, встановлено, що вами за вказівкою Шаєва в 1935 році всім шахтам тресту був даний занижений порівняно з планом "Донвугілля" обсяг підготовчих робіт з метою їх зриву. Ви це, звісно,заперечуєте?

Антонцев: – Заперечую. Плани змінювались декілька разів, це правда, у відповідності зі зміною кредитів на капітальні роботи.

Слідчий (до Олешка): – Ви підтверджуєте свої показання про те, що установки Антонцева контрреволюційній організації, до якої ви належали, одним з основних питань підривної діяльності поставили завдання зриву підготовчих робіт?

Олешко: – Так, я це підтверджую.

Антонцев: – Я заперечую. Це вигадка [5].

Згодом обвинувачуваний пояснив слідству, що показання Олешка необ'єктивні, оскільки керуючий трестом його неодноразово критикував, а це ускладнювало стосунки. Олешко через образу міг стати на шлях обмови. Слідство, звичайно, не могло задовольнитись безрезультатністю так ретельно підготовленого допиту. Потім були ще допити, на яких уточнювалися ті чи інші деталі. Підсумок першого етапу слідства підбив допит від 25 грудня.

Слідчий: – Показаннями заарештованих у справі встановлено, що в результаті підривної діяльності троцькістської контрреволюційної організації, до якої ви належали, по Чистяківському району був зірваний план підготовчих робіт. Що ви можете сказати з цього питання?

Антонцев – До троцькістської організації я не належав і про її існування в Чистяківському районі не знав. Невиконання плану підготовчих робіт по тресту "Чистяківвугілля" мало місце з ряду причин: відсутність устаткування (електрозварювання) і зношеність ремонтного господарства. По окремих шахтах підготовчі роботи були заплановані, але перехід на нижні горизонти по цих шахтах не був здійснений. На деяких шахтах необхідність у виконанні підготовчих робіт в запланованому обсягу відпала, оскільки ми переходили на вищий етап роботи, тобто, з двох лав робили одну. Таким чином, два штреки механічно скорочувались [6].

Не одержавши бажаних зізнань, облуправління НКВС і прокуратура вирішили відправити Антонцева спецконвоєм до Києва для очної ставки з Шаєвим, який перебував у слідчому ізоляторі НКВС УРСР. Повернувся до Сталіно 1 березня 1937 року незламаним і непримиренним. На іронічне запитання молодшого лейтенанта Сухіна: "Де ви, Антонцев, так довго їздили?" з гіркотою відповів: "Я був в академії Балицького: їздив по його готелях". Молодший лейтенант негайно відреагував рапортом начальству, в якому кваліфікував відповідь заарештованого як чергову контрреволюційну вилазку.

А сам Антонцев, пройшовши "академію Балицького", 5 березня подав слідству письмову заяву про відмову далі давати показання. Своє рішення мотивував неприпустимими в радянських умовах формами і методами слідства (залякування, погрози, образи під час допитів, прагнення фальсифікувати протоколи допитів, вносячи до них те, в чому зацікавлене слідство, але що не відповідає дійсності). "Облвідділ, – писав він,– штучно створює на мене справу, нічим не гребуючи для досягнення своєї мети. Застосовуються різні методи психічного впливу на підслідного. З перших же допитів мені заявили, – писав Антонцев, – що в слідства достатньо матеріалів, щоб мене розстріляти, вимагаючи, щоб я зізнався, що є троцькістом. Коли ж побачили, що на мене це не діє, почались обіцянки непогано влаштувати мене в таборах. При цьому часто підкреслювалося, що НКВС має значний вплив у суді, тобто мені давалося зрозуміти, що вони сильні люди і можуть зробити що завгодно. Одного разу мені натякнули, що партії потрібно, щоб я обмовив себе.

Після мене заарештували дружину, фізично розбиту, хвору людину, відібравши її від дев'ятилітнього сина. Мені неодноразово говорили, що я хочу позбутися своєї сім'ї, інакше не замикався б у своїх показаннях. Понад три місяці я не знаю, де моя родина і що з нею".

В заяві відзначалися найочевидніші протиріччя в показаннях, призначених для того, щоб звинуватити підслідного як учасника контрреволюційної організації. "Олешко говорить, що ми відкрилися в травні 1935 року у мене на квартирі і що я при цьому назвав прізвище Шаєва з обласного центру.

Шаєв же говорив, що він мене завербував у грудні 1935 року у мене на квартирі (він на той час у мене на квартирі взагалі не був). І коли я вказую слідству, що їх прямі звинувачення не сходяться, мені говорять, що це не важливо, це уточнюється. Коли я запитую: "Припустимо, що я, завербований у грудні 1935 року, і відразу ж почав шкодити, то чи можна мені приписати недовиконання 5 тисяч погонних метрів штреку в 1935 році як шкідництво? Пауза: "Так ви були правим ще в 1933 році". Ці прийоми слідчих викликають природнє обурення переконаної в своїй правоті людини. Я питаю, що це значить, де я перебуваю, в гестапо чи в радянському органі. Я знаходжуся в радянському органі і розраховую, що знайдуться люди, які покладуть кінець цій ганебній авантюрі".

Підставою для звинувачення в приналежності до правих послужив факт переходу Антонцева у 1933 році з партійної на господарську роботу. І він пояснює слідству, що залишив партійну роботу за станом здоров'я, потім був рекомендований обкомом партії в Чистяківський трест, який уже на той час був у важкому стані і систематично не виконував плану. У тресті працювали низької кваліфікації інженерно-технічні кадри і майже половина сезонних робітників. Досягти певного перелому в кращий бік йому не вдалося. "І ось тепер на мені хочуть виїхати і виправдати провал керівництва вугільним Донбасом". Тобто, Антонцев все вірно зрозумів і називав речі своїми іменами. "Створюється враження, що я обраний об'єктом для знущань і великої гри, яку ведуть облвідділ і Саркісов" [7].

На допиті 15 березня Антонцев категорично відмовився давати показання. На зауваження, що його справа вирішуватиметься в суді, заявив, що суд є бутафорією, що "суд все одно відрубає йому голову", "радянська юстиція безсильна проти НКВС". Протокол підписали обласний прокурор Руденко і начальник третього відділення обласного УДБ НКВС Шейніс.

Дізнавшись, що нова група заарештованих працівників тресту (Липов, Іванов та ін.) зізналася в причетності до шкідницької організації, Антонцев змінює тактику свого захисту. Він заявляє, що, як тепер вияснилося, причиною невиконання плану підготовчих робіт були дії існуючої в тресті шкідницької організації. Людя, яким він сліпо довіряв, підвели його, і згодився давати зізнання. На наступних допитах він визнав факт розмов з деякими колишніми працівниками тресту, в яких висловлював незадоволення ставленням до нього Саркісова і критикував дії обкому.

Слідство настійно домагалося визнання участі в організації.

Слідчий: – З усіх ваших відповідей витікає, що в опозиції відносно дій обкому партії були не тільки ви, а й інші керуючі трестами. Це значить, що у вас існувала група.

Антонцев: – Незадоволених Саркісовим господарників-вугільників дуже багато. Але ніякої групи у нас не було. Ці люди були незадоволені ставленням Саркісова до господарників. Ми вважали, що постанови обкому, де перераховуються наші гріхи, не сприяють авторитету господарського керівника, руйнують його. Це створює важкі умови для керівництва справою [8]. (Тут, як і в попередній справі, простежується конфлікт партійного і господарського керівництва).

Натомість акт причетності до контрреволюційної організації Антонцев заперечував до кінця. На закритому судовому засіданні Військової колегії Верховного суду СРСР, яке відбулося 10 липня 1937 року в Харкові, заявив, що його справа створена штучно, показання проти нього інших заарештованих фальшиві. Він ніколи не був троцькістом і ні до яких опозицій і груп не належав. В останньому слові заявив, що він не винен. Грунтуючись лише на показаннях інших заарештованих, без перевірки їхньої достовірності, без будь-якої експертизи і вияснення причин поганої роботи вугільного тресту, суд у своєму вироку записав,

що Антонцев є учасником антирадянської, троцькістсько-диверсійної організації, був організаційно зв'язаний з керівником троцькістської групи в Донбасі Шаєвим, "вербував до створеної ним в Чистяково троцькістської групи нових осіб і проводив шкідництво, зриваючи підготовчі і капітальні роботи, чим створював аварійну обстановку на шахтах, загальмував розвиток шахт і зривав впровадження стахановських методів". Винесений судом смертний вирок був виконаний того ж дня, 10 липня 1937 року.

Вистоявши в двобої з могутнім НКВС, пройшовши з високо піднятою головою через чисельні допити, очні ставки, обмови вчорашніх друзів і недругів, Іван Якович Антонцев довів, що і на донецькій землі дерева помирали стоячи.

У оформленні справи І.Я. Антонцева спостерігається ретельність і деяка полохливість слідчих (зафіксовані всі деталі поведінки заарештованого, рішуче відмовлення підкорятися вимогам карателів). Невздовзі вони діятимуть більш нахабно.

Жорстоке покарання І.Я. Антонцева за нескоєний і навіть невизнаний злочин – прояв свавілля місцевого керівництва, його прагнення виправдати провали у провідній галузі господарства регіону.

І.Т. КИРИЛКІН

Кирилкін Іван Тарасович, 1890 року народження, росіянин, член ВКП(б). Працював керуючим будівництва, потім першим директором Новокраматорського заводу важкого машинобудування, начальником спорудження Архангельського суднобудівного заводу. Заарештований 8 вересня 1938 року. Засуджений 2 червня 1941 року Військовим трибуналом Архангельського військового округу на 15 років ВТТ. Помер у в'язниці 26 березня 1942 року. Причина смерті та місце поховання не вказані. Реабілітований 26 червня 1956 року.

Народився Іван Тарасович Кирилкін у 1890 році в шахтарській сім'ї, освіту здобув у церковно-приходській школі. Рано залишився без батьків, дванадцятилітнім пішов працювати на шахту коногоном. У 1913 році вступив до партії більшовиків. З 1917 року перебував на керівній роботі в радянському і господарському апаратах, зокрема, керуючим Макіївським металургійним комбінатом, заступником керуючого трестом "Південсталь".

Зоряним часом Кирилкіна стало керівництво будівництвом і освоєння Новокраматорського заводу важкого машинобудування. Авторитетним свідченням його вкладу в створення гіганта індустрії служить наказ наркома важкої промисловості Орджонікідзе від 29 травня 1936 року: "Тов. Кирилкін організував будівництво, монтаж і початковий період освоєння Краматорського заводу, обладнаного за останнім словом світової техніки". В наказі відзначалися найважливіші досягнення заводського колективу під керівництвом Кирилкіна: виготовлення прокатного устаткування і підйомно-транспортних споруд для Магнітки й "Азовсталі", підйомних шлюзових кранів для каналу Москва – Волга, щитів для московського метро, приступок для виготовлення прокатного устаткування на "Запоріжсталі". Нарком висловив Кирилкіну подяку за справжнє керівництво будівництвом і енергійну роботу по освоєнню заводу та запропонував встановити на НКМЗ меморіальну дошку, на яку занести його ім'я як організатора будівництва заводу [9]. Заслуги Кирилкіна в розвитку радянської індустрії в 1935 році були відзначені орденом Леніна. Наступного року він був обраний членом ЦК ВКП(б) і ЦВК СРСР.

А 8 вересня 1938 року під час перебування в Москві Іван Тарасович був заарештований за санкцією, виданою особисто Л.П. Берією. Органами НКВС Кирилкін звинувачувався в участі в контрреволюційних організаціях і шкідництві, починаючи з 1928 року. Завербова-

ний до правонаціоналістичної організації В.Я. Чубарем, він, нібито, створив у Краматорську її філію, діяльність якої спрямовував на затягування будівництва заводу.

Слідство затяглося до травня 1941 року. Матеріали склали 10 томів (не менше 300 аркушів кожен). На першому етапі слідства Кирилкін визнав себе винним. Але на допиті 1 квітня 1939 року і в процесі подальшого слідства відмовився від попередніх показань, мотивуючи це тим, що вони були вимушеними, результатом застосування слідчими насильницьких методів.

Справа розглядалася на закритому судовому засіданні Військового трибуналу Архангельського військового округу з 26 травня до 2 червня 1941 року. Тут слід сказати, що незадовго до арешту Кирилкін був призначений начальником спорудження суднобудівного заводу в Архангельську. Підсудний, заперечуючи всі пункти звинувачення, намалював перед судом похмуру картину слідчого процесу в стінах НКВС. Відразу ж після арешту йому запропонували сказати, що завербував його Радек, від чого Кирилкін категорично відмовився. Такий же результат був і після вимоги визнати зв'язки з Троцьким. 13 вересня, говорив заарештований, в нього був застосований фізичний метод допиту. Троє слідчих били, змушуючи зізнаватись у тому, що самі пропонували. Після цього Іван Тарасович підписав складений слідчим протокол про те, що завербував його до контрреволюційної організації В. Чубар. Ось чому Кирилкін, захищаючись, сказав: "Я заявляю суду, що ніколи мене Чубар не вербував і я ні в яких контрреволюційних організаціях не перебував" [10].

Так було і зі звинуваченнями у шпигунстві. Заперечуючи їх, підсудний розкриває некомпетентність слідчих, абсурдність їхніх висновків. Підставою для звинувачень послужили зв'язки з німецькими фірмами Круппа і "Демаг", які Кирилкін встановив за дорученням Орджонікідзе з метою укладення з ними угод.

Голова: – Ви сказали, що передавали дані по вугіллю і металу.

Кирилкін: – По вугіллю і металу ніяких секретів у Радянському Союзі немає, оскільки про це пишеться в наших газетах відкрито. Що стосується спецсталей, то у нас на той час спецсталі не вироблялись, а ми їх отримували від фірми Круппа. Ця вигадка слідчих грунтується на тому, що я бував за кордоном. З німецькими фірмами ми були зв'язані по будівництву. Ми посилали своїх інженерів на круппівські заводи вчитися за розпорядженням Орджонікідзе, і у нас на заводі працювали німецькі спеціалісти...

Член суду: – Про газоповітряні машини передавали дані німцям?

Кирилкін: – У нас вони тоді не вироблялись, їх ми одержували з-за кордону, тобто, від німців. Які ж дані я міг передавати німцям про машини, які закуповувались у них? [11].

У 1941 році, через декілька років після урочистого пуску заводу, нагородження орденами його творців, в обстановці, коли НКМЗ став гордістю вітчизняної індустрії, успішно освоюючи все нові й нові види складного устаткування для металургійних і вугільних підприємств, організатору його будівництва, посадженому на лаву підсудних, задається запитання: "Чи мала місце затримка будівництва Краматорського заводу?" На це Кирилкін відповів: "Ні. Завод був спорудженний своєчасно, на що був складений акт урядовою комісією під головуванням наркома важкої промисловості Кагановича"[12].

Звинувачення у підготовці за дорученням Чубаря терористичного акту проти Г. Орджонікідзе викликає обурення у підсудного. Це волання душі: "Заперечую категорично. Ніякого завдання я не одержував. Це видумка слідчого, яку я змушений був підписати. А виникло це питання з моєї заяви про те, що на заводі у нас часто бував Орджонікідзе і бачив мою роботу. Орджонікідзе знав мене з 1917 року, він мене представляв до нагороди. Він виростив мене як господарника. Він був моїм вихователем. Виступати проти нього для мене було неможливим" [13].

Одним з центральних пунктів звинувачення в шкідництві при спорудженні заводу в Архангельську, було подорожчання собівартості будівництва. На суді приводився підписаний Кирилкіним аналіз собівартості за січень-квітень 1938 року, згідно з яким подорожчання склало 42,7% кошторисної вартості. Спростовуючи серйозне звинувачення, підсудний дово-

див, що причин подорожчання було багато. "Кошторис складав я сам. Але оскільки не знав місцевих умов, то не міг точно скласти його. Тому фактичні витрати перевершили передбачувані... Боротьба за економію була слабкою, оскільки всі сили були зосереджені на боротьбі за виконання плану будівельних робіт. Реальні умови будівництва не можна було передбачити заздалегідь, доводилося виконувати багато видів робіт, не передбачених кошторисом. Земляні роботи, розраховані за літніми розцінками, доводилося робити взимку, коли земля була мерзлою, а розцінки значно вищими, оскільки в умовах боліт котлован заливало водою, довелося робити водовідведення, що не передбачалося кошторисом".

Щодо замовлення електропотяга, який не виправдав себе в роботі, Кирилкін роз'яснив суду, що він звертався за турбінами для тимчасової електростанції до наркомату, де йому порекомендували електропотяг. Він погодився і уклав договір з відповідною організацією. Голова суду наполягав на конкретизації питання: "Вам було відомо, що енергопотяг ще не освоєний, а виготовляється перший, експериментальний енергопотяг?" [14]. Кирилкін відповів: "Замовляв енергопотяг не я, а уряд, і мені було запропоновано взяти його" [15].

На відміну від судів 1937-1938 років цього разу у суді виступали свідки і адвокати-захисники. В результаті перед судом постала широка картина розслідування справи, яка тривала понад три роки. Попереднє слідство було проведено неправильно, в справі не було проведено справжньої експертизи, слідчі застосовували незаконні методи. Про це говорили не тільки підсудні, але й шість свідків, виправданих іншим судом. На суді пройшов ряд свідків, які працювали з І.Т. Кирилкіним і продовжували працювати на будівництві після його арешту. Їхні свідчення, зроблені в умовах, небезпечних для них особисто, відзначені явною об'єктивністю. Не довіряти їм у суду не було підстав. Так, заступник головного інженера Монастирський, який продовжував працювати на підприємстві, заявив: "Завод як будувався, так ми його і продовжуємо будувати і зараз уже працює... Темп будівництва був таким, що забезпечував виконання урядового завдання - закласти корабель у IV кварталі 1939 року. Заново нічого не перероблялося..., якість виконаних робіт сумнівів не викликає" [16].

Всі посадові особи, які входили до експертної комісії і підписали акт здачі-приймання підприєства перед арештом Кирилкіна, відреклися від зроблених в ньому висновків, заявивши, що названі в акті факти не відповідали справжньому стану справ, вони спростовані життям. Свідок Щебетовський (колишній член експертної комісії, який підписав акт здачі підприємства), заявив: "Весь акт написаний за одну добу. Первинних документів ми не бачили, а керувалися тими даними, які давав нам слідчий... Ми зробили неправильний висновок про будівництво. Зараз я такого акта не підписав би". Свідок Протопопов О.Ю. (колишній голова експертної комісії, який також підписав акт, сказав: "На сьогодні всі висновки, вказані в акті, неправильні. Вони робились на підставі протоколів допитів заарештованих, де вони визнавали себе винними в шкідництві".

Такі ж свідчення дали колишні члени експертної комісії К.Н. Баранов, Я.К. Гельман, Н.О. Кроков. Відповідаючи на запитання членів суду, свідки характеризували І.Т. Кирилкіна як умілого господарника, який з кожного питання швидко приймав рішення (Монастирський), досвідченого керівника, який користувався великим авторитетом (Щебетовський). На цьому фоні абсолютним дисонансом щодо показань підсудних і свідків прозвучав виступ представника державного звинувачення, помічника військового прокурора Попова. Наведені чисельні факти про незаконні методи слідства не справили на того жодного враження, не спонукали до перевірки жодного факту. Оратор просто відмахнувся від них, не взяв до уваги. "Виступи підсудних, – заявив він, – спрямовані на те, щоб скомпрометувати органи слідства. Акцентують на тому, що їх показання є результатом злочинної поведінки слідчих... Такі пояснення зовсім непереконливі... Самі підсудні Кирилкін і Копп давали власноручні показання про важкі злочини, в яких вони звинувачуються... Визнавати себе винними не

будучи такими – це незбагненно. Я вважаю, що їхні зізнання, дані на попередньому слідстві, є справжніми, а їхнім показанням, даним у суді, я не вірю. Мені чомусь здається, що суду вони говорили неправду".

Державному обвинувачу "чомусь здалося", що підсудні винні, а Військова колегія Верховного Суду СРСР відповідно до цього винесла вирок. І.Т. Кирилкін і Л.Х. Копп визнавались винними в тому що, як учасники атирадянської організації, займалися шкідництвом як у Краматорську, так і на будівництві підприємства в Архангельській області. Кирилкіну як провина інкримінувалася також розтрата 200 тис. крб. державних коштів під час перебування на посаді начальника будівництва заводу № 402.

На цій підставі засуджувалися до утримання у виправно-трудовому таборі Кирилкін – на 15 років, а Л.Х. Копп – на 6. Згідно з довідкою, яка міститься в слідчій справі, підписаній виконуючим обов'язки голови військового трибуналу Північного військового округу, Кирилкін помер у в'язниці 26 березня 1942 року. Причина смерті і місце поховання не вказані. Таким був фінал життєвого шляху одного з визначних діячів індустріалізації. При цьому народний комісаріат важкої промисловості на чолі з "залізним наркомом" байдуже спостерігав за розправою над його кращими кадрами. Більше того, ймовірно, що саме йому належала ініціатива передачі до силових структур справи, яка могла бути вирішеною звичайним адміністративним шляхом.

26 серпня 1956 року Кирилкін був повністю реабілітований і його слідча справа припинена. Було визнано, що матеріали по звинуваченню сфальсифіковані працівниками Архангельського облуправління НКВС шляхом застосування незаконних методів слідства, а об'єктивні докази провини Івана Тарасовича в справі відсутні.

Таким чином, жертвами сталінських репресій були не лише політичні діячі, відомі революційними заслугами, а й діячі з безперечними заслугами в справі зміцнення господарської могутності країни. Деяких з них Сталін знав особисто (Кирилкін, Гвахарія). Кирилкіна він називав "самородком", надійним товаришем. Але це не завадило могутньому властителю залишити без відповідей звернені до нього листи заарештованого Кирилкіна, а ще раніше Гвахарія. Диктатору зовсім не імпонували особистості авторитетні, сильні, впевнені в собі, здатні мислити самостійно. В таких людях він вбачав загрозу для себе.

Джерела

1. Державний архів Донецької області. – Ф. 19, оп. 1, спр. 1183, арк. 55-57.
2. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Ф. 2, спр. 5657, т. 1, арк. 16-50.
3. Там само. – Арк. 106.
4. Там само. – Спр. 6239, арк. 24.
5. Там само. – Арк. 35.
6. Там само.
7. Там само. – Арк. 77-85.
8. Там само. – Арк. 92.
9. За індустріалізацію. – 1936. – 30 травня.
10. Архів управління Федеральної служби і контррозвідки по Архангельській області. – ДП-6124 4а, арк. 73.
11. Там само. – Арк. 100, 73.
12. Там само – Арк. 96.
13. Там само. – Арк. 99.
14. Там само. – Арк. 114, 125.
15. Там само. – Арк. 143.
16. Там само. – Арк. 172-173.

О.М. Бут

ТРІУМФ І ТРАГЕДІЯ ГЕНЕРАЛА ВІД МЕТАЛУРГІЇ

Радін Микола Вікторович, 1888 року народження, с. Петропавлівка Луганської області, освіта вища, член ВКП(б). Директор Маріупольського металургійного заводу імені Ілліча. Заарештований 8 червня 1938 року. Засуджений Військовою колегією Верховного Суду СРСР 1 вересня 1938 року до розстрілу. Реабілітований 16 листопада 1957 року.

Згідно з ордером на арешт і обшук від 8 червня 1938 року за № 3454 Головним управлінням держбезпеки НКВС СРСР у Москві був взятий під варту директор Маріупольського металургійного заводу імені Ілліча Микола Вікторович Радін. На час арешту – визнаний господарський керівник, удостоєний ордена Леніна, член Маріупольського міськкому і Донецького обкому партії.

Аналіз документів колишнього Центрального державного архіву народного господарства СРСР, фондів Маріупольського міськкому і заводського імені Ілліча парткому з Державного архіву Донецької області, періодичної преси переконує, що після лютнево-березневого (1937 року) пленуму ЦК ВКП(б) М.В. Радін опинився в полі зору органів НКВС. На відміну від директорів інших металургійних заводів для чекістів Микола Вікторович був особистістю неординарною. Він відповідав за надзвичайно важливе для національної безпеки країни підприємство. Завод був фактичним монополістом по виробництву танкової та корабельної броні. Особливого значення надавалося новим танкам "КВ" ("Клим Ворошилов") та "ИС" ("Иосиф Сталин").

Арешти господарників, генералів від промисловості до того часу стали ледь не звичайним явищем. Не лише заарештовувалися, але й були знищені як вороги народу за "контрреволюційну, антирадянську діяльність" практично всі керівники вугільних трестів, найбільших шахт і провідних дільниць. Такою ж була ситуація і в коксохімічній галузі. Знищені, як вороги народу, директори всіх, крім Сталінського, заводів чорної металургії України. У 1938 році дійшла черга до технічного директора Сталінського металургійного – Г.Б. Котіна.

Не помилувала доля й, здавалося б, благополучного, з великим запасом міцності директора Маріупольського заводу імені Ілліча. І звинувачення йому були висунуті специфічні. Нібито у 1928 році, на той час помічник директора Дніпропетровського металургійного заводу, М.В. Радін був залучений до шпигунства на користь Німеччини тодішнім технічним директором цього підприємства Беліковим (уже засудженим). Звинувачення підкріплювалося й політичними факторами: стверджувалося, що ще в 1931 році Радін організував у Донбасі есерівську терористичну групу, проводив повстанську роботу і готував терористичні акти проти керівників партії і держави. Пізніше, в 1932 році, говорилось у звинуваченні прокуратури, вступив у злочинний зв'язок з С.А. Саркісовим (колишнім першим секретарем Донецького обкому партії, на момент арешту Радіна уже розстріляним), і злився з есерівською терористичною групою в право-троцькістську антирадянську організацію, яку очолював керівник області [1]. Як бачимо, ініціатори арешту врахували все, що тільки можна, для висунення звинувачення. Головне – це його політичне минуле. Адже з 1907 по 1909, а потім з 1917 по 1918 рік Радін перебував у партії есерів. Правда, про есерівське минуле Миколи Вікторовича знали не лише ті, кому це було потрібно. Про нього знали й заводчани. В період нагнітання ідеологічних пристрастей, під час московських відкритих судових процесів і арештів партійних керівників міста із заводу дехто навіть доріжав правоохоронним органам

за короткозорість. Так, в одному з виступів на зборах Маріупольського міського активу було заявлено (стиль оригіналу зберігається): "В корені есери і меншовики весь час борються з партією. Наша партія повинна давати відсіч. На сьогодні повинна викорчовувати цих ворогів народу, як Радін, Кравцов. Вони є в нас. Радін був в партії есерів, його висунули в бюро… Радін, оскільки він есер, не виконує плану. Нехай з ним роблять що завгодно" [2]. Ось так. Не більше і не менше. Думається, тут не обійтися без коментарів.

По-перше, Радін був бездоказово названий ворогом народу. З ним разом фігурувало ім'я безпартійного технічного директора орденоносця П.Я. Кравцова. Його навіть військовий трибунал таким не міг визнати, відправивши справу на дослідування.

По-друге. Радін навіть у момент найбільшого загострення політичних пристрастей не приховував свого минулого. Він навіть підкреслював, відповідаючи на запитання на першій конференції заводу Ілліча 15 травня 1938 року, за три тижні до виклику до Москви, де був заарештований, що в 1907 і 1917 роках належав до партії есерів, а з 1918 року – член комуністичної партії, ніяких ухилів і стягнень не мав.

На сумнозвісному лютнево-березневому (1937 року) пленумі ЦК ВКП(б) Сталін знову заявив, що по мірі успіхів соціалізму класова боротьба загострюватиметься, хоч офіційно розглядалося питання про розвиток в партії критики й самокритики. Рішення пленуму спричинили нову хвилю переслідувань за політичними мотивами, які переросли в узагальнене поняття – "рік великого терору". Особливість нової хвилі масового беззаконня – в його розгортанні в умовах проголошеної в сталінській Конституції демократії. Повсюди відбувалися збори партійно-господарського активу, пленуми партійних комітетів, на яких, з одного боку, висловлювалася підтримка курсу правлячої партії, а з іншого, розгорнулася компанія по виявленню і розвінчанню прихованих ворогів радянської влади. В стенографічному звіті про пленум Маріупольського міськкому партії приведена одна з розмов серед трудівників заводу: "Критика і самокритика прийшли, вони відійдуть, а Радін з Кравцовим залишаться" [3]. Розмова, думається, знаменна, оскільки в ній відкрито заявлялося про тверду позицію директора і технічного директора металургійного гіганта. Крім того, зі сказаного випливає, що директор і його оточення є повновладними господарями політичної ситуації і для них рішення Центру необов'язкові. І ще. Суть розмови включена до офіційної партійної стенограми не випадково. Її можна завжди, за бажання, повернути проти зазначених осіб, використати для обгрунтування спочатку цькування, а потім і розправи.

З 1931 до 7 липня 1938 року технічним директором заводу імені Ілліча працював П.Я. Кравцов. Був заарештований після директора М.В. Радіна. В Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області у слідчій справі директора Маріупольського металургійного заводу "Азовсталь" Я.С. Гугеля є протокол допиту від 18 листопада 1955 року свідка Кравцова, який працював у середині 50-х років заступником начальника лабораторії Харківського інституту металів. В даному документі засвідчені прийоми слідчих НКВС, які "шляхом застосування до мене фізичних методів впливу, шляхом звірячого побиття змусили мене визнати те, чого я не робив". Тоді, влітку 1938 року, заарештованого довели до такого стану, що "вже стало байдуже, які я підпишу показання, і я підписував усе, що від мене вимагали". Інший слідчій "не хотів записувати моїх правдивих показань" [4]. Все сказане Кравцовим дає підставу думати, що не кращим було ставлення й до заарештованого Радіна, тим більше, що останнього намагалися звинуватити ще й у шпигунстві.

Безумовно, технічний директор добре знав свого безпосереднього керівника. І з протоколів допитів видно, наскільки порядною людиною виявився безпартійний і в 30-ті, і в 50-ті роки П.Я. Кравцов. Він характеризував Миколу Вікторовича як вольову, чесну і правдиву людину, як кращого директора заводу, нагородженого разом з ним орденом Леніна за виробництво високоякісної броні.

М.В. Радін завжди відзначався прагненням до нового. Знаючи, що освоєння нових техні-

и і технології є справою копіткою, яка безжально вимотує фізичні й моральні ресурси, він міцно йшов назустріч новому. Ось один з характерних прикладів, що яскраво характеризує Миколу Вікторовича.

У травні 1933 року на Всесоюзній конференції з глибокого буріння в Грозному було вирішено Маріупольському металургійному заводу імені Ілліча доручити освоїти в IV кварталі нове виробництво – нарізку і виготовлення обсадних труб за американським зразком. Уже через півтора місяці на технічній конференції нафтовиків Баку і Грозного разом з металургами заводу Ілліча одним з основних доповідачів був заступник начальника цеху М.В. Радін. Він розповів про успішне освоєння нових способів виготовлення безмуфтових труб, що дозволило учасникам конференції прийняти важливе рішення – спустити колону безмуфтових труб в трестах "Грознафта" і "Азнафта" (Баку). Достроково, через місяць після конференції, металурги відвантажили нафтовикам 3,5 тисячі метрів труб. Микола Вікторович їздив до Грозного для безпосередньої участі в роботі буровиків по спуску безмуфтової колони, виступив з доповіддю на технічній нараді в спецтехбюро тресту "Азнафта". Нові труби допомогли нафтовикам значно прискорити процес буріння, а безмуфтове виробництво труб лише за два місяці дозволило зекономити заводу імені Ілліча 2,7 мільйона карбованців.

Так, нарізані і виготовлені за американським зразком маріупольські труби, довели перевагу нової технології. Їх застосування виявилось, як відзначила технічна нарада в спецтехбюро "Азнафти" 28 вересня 1933 року, "особливо важливим для нафтової промисловості" [5]. Замовлення на нові труби нафтовики збільшили в декілька разів. А в періодичній пресі – газетах "Правда", "Грозненский рабочий", "Бакинский рабочий", "Приазовский рабочий" – бригада грозненських бурильників П. Юр'єва, яка вперше використала безмуфтові труби, опублікувала спеціальне звернення до металургів і нафтовиків країни освоїти виробництво і використання якісних бурильних труб по 6 тонн на рік. Слід сказати, що й сьогодні безмуфтові труби є основним засобом виробництва в геології.

Під час перебування в тривалому відрядженні в 1935 році у ряді європейських держав, М.В. Радін прагнув не лише схопити новинки в практичній діяльності металургійних заводів, але й шукав найновішу літературу, довідники, так необхідні Наркомважпрому. Згадуючи про цю зарубіжну поїздку (перебування в якій інкримінувалось як одна з головних провин при арешті органами НКВС у 1938 році) на одних партзборах заводу імені Ілліча, він розповів, як йому "вдалося у П'ятакова дістати 50 марок, щоб за дорученням Наркомату важкої промисловості купити дві книги з світової статистики виробництва для того, щоб можна було порівняти, як ми працюємо" [6]. В умовах тодішньої ізоляції радянських спеціалістів від найновіших технологій, останніх досягнень науки і техніки, довідкової і наукової літератури такі прагнення Миколи Вікторовича доповнюють його багатогранну особистість.

Передовий досвід, нова спеціальна література допомагали Миколі Вікторовичу у вирішенні складних народногосподарських проблем. Звідси той вагомий внесок іллічівців у досягнення маріупольських металургів. Два заводи (йдеться про інше підприємство – новий металургійний гігант "Азовсталь") у 1936 році по виплавці, наприклад, чавуну втроє випередили Польщу, Верхню Сілезію. Завод імені Ілліча задавав тон у нарощуванні виробництва металу в Донбасі, а по виплавці сталі був визнаний кращим за якісними показниками.

Важливе значення мало і відкриття вечірнього металургійного інституту. Тут проходили інженерну підготовку десятки ініціативних практиків, молодих робітників. У Сталінському металургійному інституті в 1937 році дипломом інженера захистив і Микола Вікторович Радін.

Керівництво підприємства надавало важливого значення розвитку соціальної сфери і культурно-побутовому будівництву. З початку 30-х років на спорудження об'єктів культурно-побутового забезпечення було виділено понад 15 мільйонів карбованців. Не дивно, що в розпорядженні металургів були будинок відпочинку, 6 шкіл, 9 дитячих садків, водолікарня, лазня,

парк культури і відпочинку. Підприємство отримало стійкий транспорний зв'язок з містом - почав ходити трамвай.

Наприкінці 1937 року начальник "Головспецсталі" І.Г. Макаров відзначав: "Металургійні заводи Півдня, зокрема Маріупольський імені Ілліча і Сталінський, стали найбільшими постачальниками якісного і сортового металу для судноавтобудівництва" [7].

Починаючи з 1937 року, завод імені Ілліча різко змінив своє виробництво і від металу звичайного перейшов на виплавку високоякісних сталей. Обличчя підприємства визначали відливка й прокатка всіх вуглеродистих і деяких легованих марок автотракторних і авіаційних сталей, а також вуглеродистої і високомарганцевистої судносталі. Завод освоїв виробництво 20- і 45-тонних злитків для нових рам паровозів на залізничному транспорті, а також дискову сталь, пружину і обід для автомобільного колеса, спецлисти для москворіцьких мостів.

Такій якісній перебудові одного з найстаріших металургійних підприємств півдня країни сприяло цілеспрямоване державне фінансування. Тільки за 1932-1935 роки капітальні вкладення заводу перевищили 107 мільйонів карбованців. Ефективному їх використанню значною мірою сприяло ознайомлення Радіна з досвідом металургів зарубіжних країн. Зокрема, він бував у відрядженні в Берліні, Празі, Катовіцах (Польща), Волонсьєні (Франція).

13 травня 1937 року Радіна востаннє обрують членом бюро Маріупольського міськкому партії. Пізніше, у вересні 1937 року, зі складу бюро міськкому партії було виведено трьох осіб, серед них і першого секретаря О.Г. Дисконтова. Новим першим секретарем був обраний І.Р. Третьяков. У протоколі пленуму немає виступу Миколи Вікторовича, але в складі бюро він залишений. Радін продовжував поєднувати громадську партійну роботу з умілим керівництвом багатотисячним флагманом важкої індустрії, найважливішою ланкою військово-промислового комплексу. На фоні провалів у господарському житті Донецького регіону завод імені Ілліча бачився благополучним. Іллічівці добилися найкращих показників по виплавці сталі серед однопрофільних підприємств басейну.

Виробничу програму першого кварталу 1938 року завод виконав по всьому металургійному циклу. Так відзначено в резолюції по звітній доповіді парткому на першій заводській конференції (травень 1938 року). Завдяки здійсненню розроблених заводоуправлінням під керівництвом директора ряду технічних і організаційних заходів (а вони обговорювались на зборах партійних активів у плані ліквідації наслідків шкідництва) за чотири місяці 1938 року на рахунку трудового колективу було більш ніж 11 тисяч тонн чавуну, 20 тисяч тонн сталі, 27 тисяч тонн прокату, 700 тонн труб понад план. Продукція спеціальних цехів № 5 і № 8 була видана згідно з обумовленою кількістю. В цілому по підприємству виконали програму за договорами, що свідчило про культуру виробничих відносин. Узагальнюючим показником фінансово-господарської діяльності заводу стала економія понад 2 мільйонів карбованців. Не без гордості говорячи про це на заводській партконференції, Радін, однак, заявив: "Вся проблема для нас – якість" [8].

Відзначивши збільшення кількості майстрів першого класу, стахановців та ударників, значний ріст продуктивності праці, конференція разом з тим зазначила, що не було достатньої боротьби за якість продукції і поліпшення роботи спеццехів. З тексту резолюції не витікає, чиї це спільні досягнення і спільні недоліки, господарського керівництва чи партійного комітету.

Аналогічне звинувачення знаходимо по деяких провідних цехах, видах виробництва. Так, у мартенівському виробництві і в спеццехах продовжувався випуск продукції з браком, у прокатних цехах було багато других сортів. Бували аварії, простої агрегатів, випадки травматизму. Але, незважаючи на недоліки, прорахунки, на плинність кадрів і їхню недостатню підготовку, було головне завод відчував тверду спрямовуючу руку директора, стратегія розвитку перебувала під його началом. Так, він маневрував, вислуховував усю критику з нападками, змушений був враховувати все до дрібниць, йому потрібно було щоразу вибирати, кому дякувати за пропозицію, а чию думку залишити на потім, а може, й взагалі не враховувати. Радіна цьому навчили життя і правляча партія, а вона вміла вимагати за доручену ділянку

роботи. Він знав, що відповідальність за всі справи на заводі на ньому, на директорові. Ось характерний приклад. Інженер Махора запропонував відливати великогабаритні ковальські злитки вагою 106 тонн. Заводський партком рекомендував директорові негайно приступити до впровадження пропозиції. Радін заявив, що для того, щоб мартен переробити, потрібно його перебудувати і втратити багато тонн сталі на добу. Партком з директором не погоджувався а через три місяці відмінив своє рішення, оскільки Микола Вікторович мав рацію.

Показовий приклад по спецвиробництву цеху № 5, де за заходами парткому пропонувалося застосувати при плавці дуплекс-процес. Для перевірки зробили спочатку 10 плавок, які показали негативні результати. Потім за вказівкою директора ще 20. Але результат виявився знову негативним, що засвідчив і член колегії главку чорної металургії Шмідт. Для більшої переконливості було проведено ще 6 плавок, які остаточно переконали, що не в дуплексі річ, а в канаві і в технічних окислювачах. До того ж, дуплекс давав подорожчання на 2,5 мільйона карбованців і втрату 25 тисяч тонн металу. Інша річ – з дуплексом на виробництві товстої броні. До застосування дублекс-процесу якісна броня досягла 30 відсотків продукції, з переходом на нову технологію – 40 відсотків, а застосуванням ще й подвійного осадку забезпечувалася ще й 100-відсоткова придатність сталі. Як бачимо, сам новий метод плавки ще не гарантував повного успіху.

Природно, директор опирався на перевірених у справі керівників підрозділів, інженерно-технічні кадри, не забуваючи висувати молодих спеціалістів. Однак те, що забезпечувало роботу при випуску цивільної продукції, не означало, що воно автоматично переноситься на нове для заводу виробництво військово-стратегічного призначення.

"Я хочу, щоб у спецвиробництві були такі ж хороші показники, як у цивільній продукції. Ніякий з заводів, – з гордістю за свій трудовий колектив відзначав його директор на першій партконференції підприємства в травні 1938 році, – не працює краще, ніж наш... Ми трудимось культурніше, ніж вони. Ми кожну деталь зачищаємо і перевіряємо по люстерку. Там ніхто цього не робить. Маючи за плечима 16-річний досвід роботи в металургії, Радін з властивою йому скромністю відзначав: "Я лише старший на рейді за дорученням парторганізації, у мене є 747 інженерів і техніків" [9].

Відзначимо, що 38 цехів обслуговував 30-тисячний колектив металургів.

Серйозні виробничо-технічні завдання з їхніми труднощами, шляхами подолання, усуненням вузьких місць у спецвиробництві опинилися в полі зорі органів НКВС. Після широкомасштабного, організованого "зверху" святкування 20-річчя НК їм потрібно було показати і доказати свою відданість керівництву партії, вміння розпізнавати й виявляти ворогів. Адже на урочистих зборах в Сталіно, присвячених ювілею, у відповідь на привітання секретаря Донецького обкому партії Е.К. Прамнека прозвучав виступ одного з керівників обласного управління НКВС, нагородженого орденом Червоної Зірки С.І. Гольдмана: "Ми, рядові чекісти, виконуючи завдання, покладені на нас партією і урядом... Ще з більшою енергією, впертістю і ентузіазмом ми будемо очищувати Донбас від троцькістсько-бухарінських шкідників і диверсантів".

А тут ще потрібно було виділитися перед новим українським керівництвом НКВС. Адже 27 січня 1938 року політбюро ЦК КП(б)У, як свідчать матеріали раніше недосяжної для дослідників Особливої папки, був звільнений від обов'язків наркома внутрішніх справ УРСР І.М. Леплевський і затверджений новий нарком А.І. Успенський. Своєрідним сигналом до активізації маріупольських чекістів стало обрання на VI міській партконференції (травень 1938 року) начальника міського управління НКВС Г.Є. Говберга і прокурора міста К.П. Білого членами міськкому партії, водночас М.В. Радін був забалотований. І чекісти для здійснення своїх амбіцій побачили в новому партійному керівництві міста, а також заводу імені Ілліча несподіваних, але бажаних союзників. Напрямок головного удару в одних і інших спільний – М.В. Радін, який досі не потрапив під жорна сталінських репресій. Новий парторг заводу

О.П. Панін бачив своє покликання у виявленні ворогів народу, зв'язуючи свої потуги з приходом нового керівництва комуністів України. "Безпощадне розвінчання, викорчовування і розгром осиних гнізд троцькістсько-бухарінських і буржуазно-націоналістичних агентів польсько-німецького і японського фашизму – говорилося в резолюції загальнозаводських партійних зборів по доповіді Паніна "Про підсумки XIV з'їзду КП(б)У, почалося лише після того, як ЦК ВКП(б) прислав для керівництва ЦК КП(б)У вірного більшовика-сталініця, випробуваного і нескореного в боротьбі з ворогами партії і народу тов. М.С. Хрущова" [10].

О.П. Панін – уродженець Томська, член партії з 1920 року. Після закінчення Академії РСЧА в 1937 році присланий на Маріупольський завод імені Ілліча інженером-дослідником і незабаром був призначений начальником особливого 16-го відділу. З 1 жовтня 1937 року став секретарем парткому. Швидко порозумівся з першим секретарем Маріупольського міськкому партії І.Р. Третьяковим.

З молодечим запалом і енергією Панін взявся вишукувати "недоліки" у досвідченого і вдумливого директора. До свого активу добирав "ображених" Миколою Вікторовичем, надавав їм слово на різних заходах. Він прагнув використати будь-який привід для розвінчання "небажання" директора налагодити справи у спецвиробництві. Особливо часто почали звинувачувати директора в його непоспішності в реагуванні на сигнали про "шкідницьку" діяльність ряду керівних інженерно-технічних кадрів, доки їх не "вилучали" органи НКВС. Не обійшлося й без "загравання" з новим першим секретарем міськкому Третьяковим, якого свого часу Радін призначив заступником начальника залізничного цеху, однієї з слабких ділянок на підприємстві.

До речі, директор все робив з урахуванням думки партійного комітету. "Погодитись з пропозицією тов. Радіна, – відзначено в постанові заводського парткому 10 липня 1937 року по доповіді Миколи Вікторовича "Про виконання рішень партзборів про ліквідацію наслідків шкідництва по заводу", – про висунення на керівну, виробничу роботу групи комуністів". Серед чотирьох висуванців був і Третьяков. В цій же постанові окремим пунктом записано: "Вважати правильним наказ Радіна про призначення члена ЗПК інженера Паніна начальником 16-го відділу" [11].

Як бачимо, відмічені факти, по-перше, показують, наскільки директор заводу діяв відповідно до статуту партії, по-друге, свідчать про виконання ним рішень заводських партзборів про боротьбу з наслідками шкідницької діяльності. І, нарешті, по-третє, висував на керівну роботу у виробництві молоді перспективні інженерно-технічні кадри, турбувався про майбутню зміну, а також реагував на вимогу часу – посилити наступальну боротьбу за пильність.

Атака партійного секретаря на директора окрилила чекістів. Не дивно, що в оглядовій довідці по архівно-карній справі № 933904, яка зберігається в Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області відзначається, що Радін зривав виробництво броні шляхом дезорганізації технологічного процесу і зумисного створення браку. В 1937 році Червона армія недоодержала 150 танків, а державі нібито завдано збитків на 30 мільйонів карбованців.

Про недоданих 150 танків говориться в звинуваченні, затвердженому 27 серпня 1938 року по справі М.В. Радіна. Більше того, слідчим НКВС вдалося "дізнатися", що шкідницька діяльність Миколи Вікторовича розгорнулася ще з 1936 року. Замість деревно-вугільного чавуну (з Уралу) брався чавун коксовий (місцевий). Пізніше пішли далі: відмовилися прийняти партію ферромарганцю високої кондиції, без якого, як розкислювача, нормальна сталь не могла бути підготовлена. В результаті матеріальний збиток у 1937 році становив 34 мільйони карбованців. Як бачимо, сума збитку протягом одного року у слідчих НКВС вийшла різною, хоч і значною. У 1938 році, як випливає з "зізнань" Радіна, брак на танковій броні досяг 50 відсотків, забраковано 120 тонн готових танкових деталей для 40 танків. Слідство не турбувало, що ніяких експертиз технічного характеру не проводилося. Достатньо виявилось особистих зізнань під час допиту заарештованого. Як проходили такі допити, раніше уже розповів колишній директор заводу П.Я. Кравцов.

Ось лише частина з хронології подій, які розгорнулися навколо керівника заводу імені Ілліча, на той час єдиного в галузі, який не потрапив до рук слідчих НКВС. Факти переконливо засвідчують, що цькування Радіна розгорталося динамічно, цілеспрямовано, масам нав'язувалась ідея безкомпромісного розвінчання ворогів, де б вони не переховувалися. До президії VI Маріупольської міської партконференції (травень 1938 року) директор заводу імені Ілліча, член бюро міськкому не пройшов, набравши 145 голосів (для порівняння: від парторганізації цього ж заводу сталевари Кравець і Пузирьов отримали по 239 і 336 голосів і стали членами президії конференції).

Виступаючи у обговоренні звіту міськкому, новий керівник заводської парторганізації О.П. Панін не просто звинуватив директора заводу М.В. Радіна в небажанні враховувати всі пропозиції парткому про заміну керівників різних інженерно-технічних підрозділів до арешту їх органами НКВС, але й критикував організаційну роботу міськкому. Чого варта ось така заява: "Міськком жодного разу за звітний період не ставив питання про стан роботи величезних підприємств – заводів імені Ілліча, "Азовсталі" – в повному обсязі їхньої діяльності або по окремих об'єктах" [12]. Але не погодитись з таким твердженням дозволяє аналіз планових засідань бюро. Ось характерний приклад – липень 1937 року.

16 липня:

п. 6. Про роботу мартенівського цеху заводу імені Ілліча (серед доповідачів – М.В. Радін);

п. 7. Про виконання рішень господарських активів по "Азовсталі" і по заводу імені Ілліча (доповідач в т. ч. М.В. Радін);

п. 8. Про стан громадського харчування по заводу імені Ілліча (в т. ч. доповідач М.В. Радін);

п. 10. Про господарський резерв висунення і про роботу з ним по заводу імені Ілліча і "Азовсталі" (серед доповідачів М.В. Радін).

13 липня:

п. 2. Обговорення III плану п'ятирічки по заводах імені Ілліча і "Азовсталь" (серед доповідач в -- М.В. Радін).

20 липня:

п. 9. Про якісне освоєння капіталовкладень у важку промисловість і виконання планів по будівництву (серед доповідачів – М.В. Радін).

28 липня:

п. 7. Про роботу стахановсько-виробничих нарад по мартенівських цехах заводу імені Ілліча (серед доповідачів – М.В. Радін);

п. 12. Про виконання замовлень прокатними цехами заводу імені Ілліча (доповідач М.В. Радін).

Суть розходжень з директором новому секретареві парткому Паніну бачилася в підході до кадрів. Так, виступаючи на VI Маріупольській міській партконференції, він підкреслював: "Ми орієнтуємось на групу молодих, але перевірених інженерів і спеціалістів. Тов. же Радін орієнтується на Астаф'єва, Кравцова.

Тов. Радін не замінював доти, доки НКВС не знімало з роботи. А Радін – член бюро міськкому" [13].

Для виправдання своєї прогресивної позиції відносно директора заводу секретар парткому заявив, що основне питання, яке висувається парткомом (а фактично його секретарем) – про технічне керівництво на заводі. Секретаря парткому дратувало, що директор мав свою думку про спеціалістів Кравцова, Астаф'єва, Панасенка, які чесно трудилися. Правда, історія через декілька десятиліть, починаючи з хрущовської "відлиги", доведе, наскільки безпідставними були нападки, зайва підозріливість нового партійного керівника, яку використали органи НКВС.

Закінчуючи конференцію, Панін зробив все можливе, щоб показати, як він виявив пильність і наскільки був політично сліпим директор заводу. Він з задоволенням розповідав,

як завадив висуненню на інше підприємство Астаф'єва, коли перебував у Москві, в Наркомат оборонної промисловості. Не вийшло з висуненням Радіна на оборонний завод в Таганрог, бо Панін повідомив, куди слід, про необхідність його ретельної перевірки. Таким чином парторг старався довести, що Радін, як директор заводу, займав неприпустиму позицію щодо позбавлення від людей, які не користувалися політичним довір'ям.

Особливе роздратування у найближчого оточення Паніна викликала улюблена фраза Миколи Вікторовича: "Незамінних людей не буває". На зборах партійного активу Маріупольської міської парторганізації, де фактично спланували і здійснили цькування Радіна у ряді виступів (Сапаг, Солобаєв та ін.) приводилися приклади політичної короткозорості директора у роботі з керівними кадрами.

Для стилю роботи директора з кадрами спеціалістів, інженерно-технічних працівників було характерним судити про людей за їх діловими якостями, практичними діями, не карати недбало за випадкові прорахунки, а також не захоплюватися в зв'язку з цим політичними ярликами.

Звідси: "Тов. Радін не заміновав доти, доки НКВС не знімав з роботи" [14]. Секретар парткому кадрову політику розумів інакше. "Товариші, – говорив він в заключному слові на заводській звітно-виборній конференції у травні 1938 року, – треба буде перед Радіним так поставити питання, що, Радін, пора тобі рішучіше і сміливо висувати кадри, не уникати висунення людей підготовлених і перевірених, йти в ногу з партією, працювати з нею разом і розуміти, що незамінних людей у нас немає" [15].

Логічним продовженням більшовицької атаки секретаря парткому на директора підприємства стала міська конференція. При висуненні до складу нового міськкому партії розгорілася полеміка відносно кандидатури Радіна. Основним опонентом був Панін, який посилався на те, що Радін не допоміг виявити ворогів народу.

Правда, були аргументовані докази і на користь Радіна. Так, майстер мартенівського цеху № 2, який знав Радіна протягом останніх 16 років, відзначив ряд позитивних якостей господарника, організатора масштабного виробництва, якому вдалося вивести підприємство на передові позиції, а три провідних цехи були відзначені урядом. Цікаво, що такі дебати розгорілися після того, як Микола Вікторович заявив про самовідвід. Навіть після того, як парткоміся по висуненню відзначила "помилку Радіна" відносно керуючого конторою держбанку Лобова, заарештованого органами НКВС як ворога народу, на задоволення прохання Радіна про зняття кандидатури проголосувало 111 делегатів конференції, 66 делегатів висловилися за залишення його в списках для голосування. Як бачимо, навіть за умов тотального тиску з боку нового керівництва міськкому частина людей проявила громадянську мужність. Знаючи, що за даних умов кандидатура Радіна виявилася "непрохідною", частина делегатів все-таки віддала свої симпатії відомому господарнику.

Але генерал від металургії Микола Вікторович Радін програв. Це стало трагедією одного з найбільших господарських керівників країни. Перемогу святкувала агресивна більшість. У резолюції загальнозаводських партійних зборів по доповіді Паніна від 10 липня 1938 року читаємо: ". . розвінчання ворожо-шкідницького керівництва на нашому заводі (Радін, Кравцов, Шмідт, Астаф'єв, Литвиненко та ін.)"

З не меншим запалом, ще до підготовки органами НКВС звинувачення в справі М В. Радіна, таврував шпигунів, ворогів народу (Саркісов, Гугель, Радін, Яблонська) перший секретар Маріупольського міськкому партії Третьяков. У заключному слові на серпневому (1938 року) пленумі міськкому партії, він застеріг партактив: "В зв'язку з арештом ворогів народу (Радін та ін.) можуть таврувати чесних комуністів незаслужено" [16]. Як бачимо, сам же таврував.

Заарештований у Москві за вже відпрацьованим сценарієм слідчих НКВС Микола Вікторович Радін до кінця першого тижня в спеціальній заяві на ім'я наркома внутрішніх справ

СРСР Єжова, як це відбувалось і з іншими господарниками, заявив про визнання пред'явленого йому звинувачення в причетності до право-троцькістської організації в Донецькому басейні під керівництвом колишнього першого секретаря обкому партії С. Саркісова. Але слідству цього виявилося замало, хоч Саркісов на той час уже був розстріляний. Через три тижні в об'ємному протоколі допиту Радіна було оформлено все, що чекістами планувалося давно.

Якихось речових доказів, спеціальних досліджень не було і не проводилось. Але є дані звинувачення про те, що Радін був членом правління кооперативу на заводі Гартмана (Луганськ), в дореволюційний час був членом партії есерів, брав участь в шкідницькій діяльності при випуску танкової броні напередодні арешту.

Слідчі НКВС звинуватили Миколу Вікторовича також у шпигунстві на користь німецької розвідки. І ось 1 вересня 1938 року Військова колегія Верховного суду СРСР під головуванням армвійськюриста В.В. Ульріха винесла смертний вирок, який того ж дня було виконано. Так обірвалося життя Миколи Вікторовича – визначного господарника, відомого організатора металургійного виробництва стратегічного значення.

Хрушовська "відлига" дозволила дочці Радіна Ірині та її чоловікові розпочати тривалу боротьбу за перегляд батькової справи. Тим більше, що з ними мешкала хвора мати, дружина М.Е. Радіна, у якої не було пенсії.

Минуло вже майже піввіку після реабілітації Миколи Вікторовича Радіна, але поки що і на сучасному гіганті – Маріупольському металургійному комбінаті імені Ілліча, і на його батьківщині, в Луганській області, мало кому відомо про життя і діяльність Радіна. А його ім'я заслуговує на те, щоб не загубитися в часі.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 7366-2ф, арк. 108-110.
2. Державний архів Донецької області. – Ф. 19, оп. 19-1, спр. 1175, арк. 32.
3. Там само – Спр. 1112, арк. 18.
4. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 5657-2ф, арк. 192.
5. Російський державний архів економіки. – Ф. 4086, оп. 2, спр. 550, арк. 10.
6. Державний архів Донецької області. – Ф. 251, оп. 1, спр. 332, арк. 6.
7. Там само. – Спр. 402, арк.
8. Там само. – Спр. 401, арк. 129, 131.
9. Там само. – Арк. 137, 138, 140.
10. Социалистический Донбасс. – 1937. – 21 грудня.
11. Державний архів Донецької області. – Ф. 251. оп. 1, спр. 333, арк. 75.
12. Там само. – Ф. 19, оп. 1, спр. 1237, арк. 8.
13. Там само. – Оп. 19-1, спр. 1115, арк. 6, 7, 8.
14. Там само. – Спр. 1237, арк. 8.
15. Там само. – Ф 251, оп. 1, спр. 401, арк. 170.
16 Там само. – Ф. 19, оп. 19-1, спр. 1250, арк. 120.

В.С. Бондаренко

ЗАМІСТЬ НОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – КАТІВНЯ НКВС

Пучков Роман Іванович, народився 24 липня 1892 року, м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області, українець, освіта середня, член ВКП(б), директор металургійного заводу у м. Єнакієвому (Донбас). Проживав: м. Єнакієве, вул. Першотравнева, буд. № 4. Заарештований 5 жовтня 1937 року. Військовою колегією Верховного Суду СРСР 10 грудня 1937 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 15 вересня 1956 року.

Рік "великого терору" в Донбасі виявився фатальним для більшості господарських кадрів. Один з них – Роман Іванович Пучков. Сім років він очолював один із значних металургійних заводів країни – Єнакіївський. Під його керівництвом, завдяки умінню націлювати інженерно-технічний персонал, багатотисячний колектив металургів на вирішення складних завдань, підприємство перетворилось у флагман важливої галузі важкої індустрії.

Напередодні всесоюзної наради по стахановському руху на Єнакіївському металургійному утвердились нові способи виплавки металу, про що дізнався весь Донбас. Керівники Донецької обласної парторганізації гаряче вітали новаторів: "Єнакієве, металургійний завод, т.т. Пучкову, Грабовському. Передайте сталевару Дмитрієву гарячий товариський привіт і наше спасибі за новий великий успіх оволодіння дуплекс-процесом. Зробіть це постійним показником роботи всіх металургів, сміливо по-сталінськи, ламаючи старі технічні норми... Піднімайте нових стахановців на подальші перемоги. Саркісов, Вайнов".

На початку 1937 року всі обласні газети вмістили рапорт Орджонікідзевського (Єнакіївського) заводу за підписом керівників "трикутника" про успішне і дострокове виконання виробничого плану 1936 року по всьому металургійному циклу. Там публікувалося й привітання металургам "всеукраїнського старости" голови Всеукраїнського ЦВК Рад Г.І. Петровського, який в дореволюційний час працював на цьому заводі.

29 січня 1937 року "Социалистический Донбасс" вмістив промову директора Орджонікідзевського заводу Р.І. Пучкова, з якою він виступив у дебатах по доповіді П.П. Любченка про проект нової Конституції України на надзвичайному XVI Українському з'їзді Рад. Розповівши про трудові успіхи металургів у 1936 році, про їх соціальний стан і турботу про здоров'я трудящих, він сказав і про себе: "Мені 44 роки. Я десять років працював у господаря з 6 годин до 10 вечора. Діти мої – сини і дочка – щасливі".

Щасливі діти з мамою на початку жовтня 1937 року проводжали Романа Івановича до Москви, як їм здавалося, для підвищення по службі, але він звідти більше в родину не повернувся. Майже два десятиріччя потрібно було дружині, щоб отримати офіційну відповідь, що ж трапилося з чоловіком. 15 січня 1956 року з Військової колегії Верховного Суду СРСР надійшла довідка, де говорилося, що Р.І. Пучков 10 грудня 1937 року був засуджений, і, відбуваючи покарання, помер 13 вересня 1939 року.

Про це свідчать і документи з архівно-слідчої справи Р.І. Пучкова, яка зберігається за № 16248-2Ф у Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Зі справи видно, як офіційна довідка стала тією соломинкою, за яку ухопилася дружина Пучкова, коли звернулася з клопотанням про реабілітацію чоловіка до заступника голови Ради Міністрів СРСР

Завенягіна. До честі останнього він відправив заяву дружини колишнього директора Єнакіївського заводу Генеральному прокурору СРСР Р.А. Руденку з такою приписскою: "Знаю тов. Р.І. Пучкова як сумлінного працівника і хорошого партійця, який ініціативно працював на посаді директора (ЄМЗ) тривалий час. Переконаний, що він засуджений необгрунтовано". Це було 28 квітня 1956 року.

Після протесту військового прокурора в порядку нагляду і з'явився документ Військової колегії Верховного Суду СРСР 15 вересня 1956 року № 4п-011847/56, який відмінив вирок від 10 грудня 1937 року і справу Р.І. Пучкова припинив через відсутність складу злочину.

Пучков народився 24 липня 1892 року в Кам'янському (Дніпродзержинськ). З грудня 1930 року і до арешту 5 жовтня 1937 року працював директором металургійного заводу. Неодноразово обирався делегатом районної, обласної партійних конференцій, був делегатом XVII з'їзду ВКП(б). Удостоєний ордена Леніна за перевиконання заводом виробничої програми попереднього року і значні успіхи в оволодінні технікою. Підприємство на той час задавало тон в галузі.

І ось виклик і арешт, утримання під вартою в Києві, звинувачення, нібито був учасником контрреволюційної троцькістської організації в металургійній промисловості, за завданням якої проводив шкідницьку діяльність. Йдеться про статтю 54 з пунктами 7, 8, 11 Карного кодексу. На попередньому слідстві, як видно з протоколів допитів, винним себе визнав і показав, що був залучений до антирадянської діяльності на той час уже розстріляним як ворог народу директором Макіївського металургійного заводу Г.В. Гвахарією.

Від Гвахарії Пучков, нібито, дізнався про учасників троцькістської організації, серед них вожаки донецьких комуністів, ряд господарських керівників, з якими доводилося зустрічатись на зборах партійного, господарського активу, нарадах. В архівно-слідчій справі Пучкова до протоколів його допитів додані копії з протоколів їхніх показань.

Очних ставок не проводилося, бо в живих нікого не залишилось. Слідчі НКВС знали, що так звані вороги народу уже отримали своє, тому використовували їхні показання з великим задоволенням. Ось лише деякі з таких матеріалів, залучених до справи Пучкова як основні звинувачення.

Ще 14 травня 1937 року під час одного з допитів заарештований директор Макіївського коксохімзаводу К.К. Бердзенішвілі "зізнався" в своїх зв'язках з Пучковим в рамках троцькістської організації.

19 липня 1937 року в об'ємному протоколі допиту С.А. Саркісова, який тривалий час працював першим секретарем Донецького обкому партії, приведена розгалуджена мережа містичного право-троцькістського центру по організації шкідництва в промисловому Донбасі, де опинився і Р.І. Пучков.

Вивчення протоколів допитів дозволяє дійти висновку, що всі відповіді заарештованого на запитання слідства розглядались як головний доказ його шкідницьких дій. Сьогодні ж це змушує проникнутись глибокою повагою до Пучкова, з якого, як стало відомо, "вибивали" зізнання. Слідчим НКВС такі показання були потрібними й важливими, бо вони витікали з "темного" минулого Пучкова. Уже в анкеті заарештованого відмічена його належність в 1916-1917 роках до партії меншовиків.

У протоколі допиту від 1 листопада Пучков "виправдав" надії слідчих, показавши, що в 1926 році примкнув до троцькістської організації, працюючи завідувачем відділом організації праці на заводі імені Дзержинського в Кам'янському. Пізніше в протоколах знаходимо зізнання і в поширенні троцькістської літератури, а також в залученні до організації господарських керівників області і в проведенні шкідницької діяльності в металургії.

Цікаво, що відповіді заарештованого, зафіксовані в протоколах, збігаються з нашим сьогоднішнім розумінням тих подій. Це і незадоволення втручанням партійної організації в господарське життя підприємства, і твердження про те, що в партії створені такі умови, за яких

зиявляти недоліки партійних керівників неможливо, якщо не хочеш бути репресованим.

В протоколі допиту директора Ворошиловського металургійного заводу Крайнєва від 25 липня, прилученого до справи Пучкова, котрий, нібито, залучив його до троцькістської організації, знаходимо ще сміливіші висловлювання. Говорячи про труднощі в роботі, Роман Іванович бачив їхню причину в непосильних темпах індустріалізації, яка проводилася за рахунок погіршення матеріального становища робітників. Правдивішу оцінку соціально-економічної політики правлячої партії важко уявити. Але такі висловлювання трапляються рідко. Як правило, все обмежувалося стандартними запитаннями – відповідями. "Ви проти радянської влади мали намір щось зробити?" – "Так, мав намір".

Під час судового засідання Військової колегії, яке проходило в Харкові 10 грудня 1937 року, Пучков винним себе не визнав.

Це один з рідкісних випадків у практиці подібних засідань, тим більше, що головував на ньому "залізний" кат Орлов. В сухому судовому протоколі відзначено: свідків до суду не викликали, а лише оголошували уривки з показань репресованих перших керівників області і ряду колег – господарників. Пучков у відповідь заявив, що це обмова, учасником антирадянської організації він не був і шкідництвом не займався. В останньому слові просив його виправдати.

Але Військова колегія була невмолимою: вища міра покарання з негайним виконанням – 10 грудня 1937 року. Так обірвалося життя одного з талановитих організаторів металургійного виробництва, керівника-самородка Романа Івановича Пучкова.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа № 16248-2ф.

О.М. Бут, П.В. Добров

"БУДЬОННІВСЬКА СПРАВА": МІФИ І РЕАЛЬНІСТЬ

Володарський Семен Павлович, 1904 року народження, м. Фастів Київської області, єврей, освіта вища, член ВКП(б). Керуючий трестом "Будьонніввугілля". Проживав: м. Донецьк, 7 Лінія, буд. № 135. Заарештований 8 жовтня 1937 року як учасник троцькістсько-терористичного руху. Засуджений 5 листопада 1937 року спецколегією Донецького облсуду до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 31 липня 1957 року постановою судової колегії з карних справ Верховного Суду УРСР.

За належність до антирадянської організації і шкідництво у вугільній промисловості, яке уособилось у зриві підготовчих робіт, антимеханізаторській практиці, протидії і саботажі стахановських методів праці і управління виробництвом 8 жовтня 1937 року був заарештований органами НКВС керуючий трестом "Будьонніввугілля" С.П. Володарський, член партії з 1924 року, батько чотирьох дітей (за 5 днів до арешту народився син Володимир, старшій дочці було 13 років).

Слідчу справу № 18894 почав вести начальник другого відділення 4-го відділу лейтенант держбезпеки М.І. Рабінович, який незабаром передав її до 3-го відділу. Разом з С.П. Володарським у справі проходили головний інженер шахти № 9 "Капітальна" Д.Й. Ярославцев, головний механік С.П. Толстиков і начальник однієї з найкрупніших дільниць № 1 цієї ж шахти І.М. Шишков. В ході слідства до кінця жовтня оперуповноважений Ткаченко встановив, ніби до контрреволюційної організації входило 35 осіб [1].

Як правило, всі заарештовані в перші дні й тижні відмовлялися від пред'явлених нічим не підтверджених звинувачень, а через тиждень-місяць допитів писали заяви слідчим НКВС про бажання щиросердно у всьому зізнатися. "Я на перших кількох допитах доказував правду, що ніколи ніяких злочинів не здійснював. Те, що говорив, до протоколів допиту не заносилося. Мені весь час погрожували і потім... під диктовку слідчого я написав коротку заяву, що визнаю себе винним, – писав у листопаді 1956 р. після дострокового звільнення з ГУЛАГу І.М. Шишков. – На слідстві і в камері в'язниці були створені надто гнітючі умови. Заарештованих в процесі допиту били, в результаті чого ми брали на себе провину, якої ніколи не вчиняли".

Аналогічні підтвердження знаходимо і в показаннях періоду хрущовської "відлиги" колишнього оперуповноваженого НКВС А.Ц. Солодухи, який вів слідство у справі С.П. Володарського та інших керівників треста "Будьонніввугілля" в 1937 р.: "Абсолютна більшість заарештованих управлінням НКВС Донецької області рано чи пізно зізнавалися в пред'явленому їм звинуваченні.., оскільки вони потрапляли в таку ситуацію, за якої не зізнатися в пред'явленому звинуваченні не могли". І далі: "В тих випадках, коли звинувачуваний на допитах у слідчого не зізнавався в пред'явленому йому звинуваченні, його через 1-2 години викликав слідчий і доручав йому написати протокол допиту, заявляючи при цьому, що заарештований зізнався... Все це створювало умови, за яких заарештований міг обмовляти себе і інших".

Так, зокрема, сталося з С.П. Володарським. Після кількох днів заперечення на допитах, які вів М.І. Рабінович, будь-якої провини, участі в антирадянській троцькістській диверсійній організації і проведенні шкідницької роботи в тресті "Будьонніввугілля" з'являється велика (14 стор.) заява на ім'я начальника облуправління Д.М. Соколинського від заарештованого

Володарського. Там написано: "Я визнаю себе винним". Потім були два допити, другий з яких (18 стор.) проводили особисто Соколинський і його помічники Гольдман і Рабінович. А через два тижні абсолютного мовчання заарештованого з'явилася чергова заява на ім'я Соколинського (26 жовтня 1937 р.): "Сьогодні тов. Шейніс (нач. відділення обл. УНКВС) задав мені ряд технічних запитань стосовно шахт тресту "Будьонніввугілля", ... обіцяю відповісти на ті запитання, які я міг пропустити, але зараз будуть переді мною поставлені" [2].

Що впадає в око? Відчується тверда паличка диригента. Інакше навіщо, по-перше, декілька заяв заарештованого на ім'я начальника управління. І, по-друге, в останній такій заяві лише повідомлення про бажання давати нові показання підлеглим Соколинського.

Заява про щиросердне визнання своїх злочинів проти Радянської влади 10 жовтня 1937 року на ім'я начальника третього відділу Д.В. Орлова з'явилася від М.О. Процикова, який працював головним інженером шахти № 9 "Капітальна" (з травня), а до цього — помічником головного інженера Сталінського рудоуправління і тресту "Куйбишеввугілля". Слідчі НКВС при допитах Процикова виходили з його нібито ворожого ставлення до Жовтня через його "буржуазне походження" (батько закінчив юридичний факультет Санкт-Петербурзького університету, працював державчиновником, членом окружного суду, сам служив у старій армії, а в кінці громадянської війни "вилучений" з Червоної армії як білий офіцер). Закінчивши у 1928 р. Дніпропетровський гірничий інститут, пов'язав свою долю з Донбасом, почавши працювати начальником дільниці шахти "Капітальна" Будьоннівського рудуправління [3].

Повертаючись до заяви заарештованого Процикова, слід сказати, що її суть зводилася до "викриття" завербованих до контрреволюційної організації. Головний же виклад контрреволюційної роботи витікає з солідного (на 15 стор.) протоколу допиту того ж дня, що й подана заява. Тут визнання в залученні до контрреволюційної організації в "Куйбишеввугіллі" двох осіб, в зриві вуглевидобутку на вирішальних дільницях № 1 і 5 шахти № 9 "Капітальна" в результаті саботажу начальників цих дільниць. Особливість справи М.О. Процикова була закріплена в протоколі допиту 30 жовтня 1937 р., проведеного особисто прокурором Р.А. Руденком: "Завдання ставилось вести активну боротьбу з радянською державою для повалення існуючого ладу і реставрації капіталізму" [4].

Як "клеїлась справа", що отримала назву "Будьоннівська", добре видно на прикладі ще одного заарештованого І.М. Шишкова, який працював начальником видобувної дільниці № 1 шахти № 9 "Капітальна". Після тривалих відмов від звинувачення він 25 жовтня дійшов висновку, що "відмовлятися марно" і зізнався в залученні С.П. Володарським до контрреволюційної організації, ще коли був завідувачем і головним інженером шахти № 13/18 тресту "Будьонніввугілля". Наскільки нетривкий грунт у організаторів спектаклю про шкідників на даній шахті, показує протокол очної ставки І. М. Шишкова і М. О. Процикова. На запитання про взаємодію і зв'язки в контрреволюційній організації на шахті, з відповіді Процикова витікає: "Зв'язку по лінії організації з Шишковим не мав, він мені як учасник організації відомим не був". Відповідь Шишкова: "Про його (Процикова. – *Автори*) участь в організації я не знав". Слід звернути увагу, що ці відповіді були дані після "щиросердних заяв" одного і іншого заарештованого. Цікаво, що і через декілька днів на допиті С. П. Володарського, незважаючи на прагнення слідчих спонукати його зізнатися в залученні до підривної шкідницької організації І. М. Шишкова, звучала лише одна відповідь: "Ні". Навіть коли на очній ставці Володарського з Шишковим зламаний Шишков указав на залучення його до організації Володарським, останній все повністю заперечував [5].

Друга частина "Будьоннівської справи" складалась з раніше заарештованої пари Й.Л. Штеренсон – Д.Й. Ярославцев, які звинувачувалися в підривній роботі на користь іноземної держави. Слідство будувалося на тому, що вони притягувалися на початку 30-х років,

причому Ярославцев за контрреволюційну діяльність. Їх об'єднувало непролетарське походження. Виходячи з цього, слідству було вигідно будувати їх справу на звинуваченні в ділових зв'язках з агентом польської розвідки. Незважаючи на відносно швидку згоду Штеренсона з пред'явленими звинуваченнями, Ярославцев заперечував будь-який свій зв'язок з розвідувальними органами і свою причетність до шкідницької роботи на шахті № 6 "Червона зірка" шляхом концентрації і консервації робіт на пластах "Смолянинівському" і "Лівенському". І лише в кінці жовтня від Ярославцева добилися визнання в зриві стахановських методів праці на шахті № 9 "Капітальна", а на допиті, проведеному особисто облпрокурором Р.А. Руденком, в участі в контрреволюційній троцькістській організації для підриву Радянської влади, куди був залучений Й.Л. Штеренсоном [6]. Становище Штеренсона і Ярославцева ускладнювалося даними з протоколу допиту А.І. Липинського, слюсаря шахти "Червона зірка", якого заарештували як агента генштабу Польщі. Слідство виходило з того, що ще у серпні Липинський був засуджений до вищої міри покарання [7].

Після того, як заарештований С.П. Володарський був переданий слідчим 3-го відділу УНКВС, уже до кінця жовтня в його справі проходило 35 осіб [8]. Якщо на перших допитах заарештований не визнав себе винним, то уже 11 жовтня начальнику 8-го відділення 3-го відділу Шейнісу вдалося вибити довірливого листа на ім'я начальника УНКВС по Донецькій області Соколинського. Оригінал листа на 14 сторінках, написаний дрібним почерком. Його суть: "Я визнаю себе винним". Через декілька днів Соколинський за участю співробітників відділу провів грунтовний допит Володарського (оформлений на 18 стор. машинопису).

В ході слідства С.П. Володарському нав'язували ідею причетності до антирадянської організації головного інженера шахти № 13/18 І.М. Шишкова. Слідство виходило з того, що в липні-серпні 1937 р. порушувалося питання про відновлення Шишкова в партії, тому прагнуло скористатися бесідами, які відбувалися.

Про упередженість слідства свідчать розбіжності в часі ворожих діянь. Так, під час допиту 26 жовтня 1937 р. виконуючого обов'язки головного інженера шахти № 9 "Капітальна" Д.Й. Ярославцева звинувачували в злочинних діях на шахті № 6 "Червона зірка", які відбилися в проведенні "теорії концентрації робіт" у кінці 1934 р. Тут слідство переграло себе. Адже "теорія" була винайдена лише наступного року. Це, по-перше. А по-друге, ворожою дану "теорію" визнали лише навесні 1937 р. До того ж, тоді Ярославцев не посідав керівної посади. Відтак, давати розпорядження на шахті він не міг.

Ще одна прикметна особливість "Будьоннівської справи" – фабрикація акту експертизи спец альної комісії, до якої входили начальник техвідділу комбінату "Донбасвугілля" професор Ю.П. Беліков, доцент індустріального інституту П.С. Кучеров, начальник Донецької гірничотехнічної інспекції Б.Г. Турубінер. В основу висновку експертної комісії був покладений наказ Наркомважпрому № 776 від 18 вересня 1937 р. "Про роботу тресту "Будьоннівугілля", підписаний Л.М. Кагановичем. Причому, зберігся і стиль наказу: "Підготовчі роботи по тресту по-шкідницьки зірвані... Керівники тресту злочинно ставляться до боротьби з аваріями" [9] (*виділено авторами*).

Ознайомлення з висновком експертної комісії викликає запитання: "Хто уповноважив експертів займатися юридичною кваліфікацією заарештованих господарників? В технічній експертизі дуже часто вживаються терміни – шкідництво, шкідницькі, злочинно – хоч юридична кваліфікація не входила до компетенції даних експертів. Наприклад, керівництво шахти (№ 9 "Капітальна". – *Автори*) і тресту по-шкідницьки недовикористало геологічні багатства ., застосовуючи шкідницьку систему гірничих робіт... Саботувало виконання дуже важливого рішення уряду і партії про кам'яновугільну промисловість Донбасу (від 28 квітня 1937 р., тобто через три місяці (!) після його прийняття)... Планове завдання по видобутку злочинно не виконувалося... Шкідницьке згортання лінії вибоїв... Здійснювалася на практиці

шк дницька теорія концентрації... і т. д. Тільки на 5 сторінках тексту (з 60 всього висновку) 7 разів дана кваліфікація як шкідництво (*підраховано авторами*).

До "Будьоннівської справи" залучалися матеріали інших раніше заарештованих і засуджених керівних працівників системи комбінату "Донбасвугілля". Серед них протокол допиту від 28-29 липня 1937 р. заступника головного інженера комбінату А.І. Гусєва. Протокол великий, на 61 сторінці. Допит проводили Соколинський, Орлов і Шейніс. А також протокол допиту від 29 жовтня. З протоколів помітна причетність В.М. Бажанова і О.В. Годзевича, як керівників "Головвугілля", до шкідницької організації в Наркомважпромі, їх вплив на керівний інженерно-технічний персонал в Донбасі, причетність Штеренсона, Мирясова до плану концентрації гірничих робіт в тресті "Будьонніввугілля", що ускладнило становище підслідних.

У справі є також виписки з протоколів допиту К.Ф. Коваля (колишнього секретаря Сталінського міськпарткому), А.А. Богомолова (помічника головного інженера тресту "Будьонніввугілля"), Г.І. Гетала (колишнього секретаря Будьоннівського райпарткому), де приводиться дані про участь С.П. Володарського в "контрреволюційній організації". Тут слід підкреслити, що очних ставок з названими підслідними вже не могло відбутися, бо майже всі вони вже були засуджені до вищої міри покарання.

На відміну від більшості слідчих справ до "Будьоннівської" додані показання свідків. Це А.А. Ляха – редактора багатотиражки "Врубівка" шахти № 9 "Капітальна", Н.Н. Скрябіна і Г.Є. Єріна – інструкторів по впровадженню стахановських методів праці на шахті № 16/17 "Євдокіївка", А.Є. Климова — кладовщика відділу постачання тресту "Будьонніввугілля". Всі свідки підкреслювали саботаж заарештованих на шахтах тресту, очолюваного С. П. Володарським [10]. В ході розслідування чекістами економвідділу всі звинувачувані, крім Ярославцева, визнали себе винними. В результаті заступник начальника обласного УНКВС Г.Б. Загорський 31 жовтня 1937 р. затвердив звинувальний вирок у слідчій справі № 050896 по звинуваченню Володарського, Мірясова, Прошкова, Шишкова, Толстікова у злочинах за статтею $54^{2,7,11}$, Штеренсона, Ярославцева в злочинах, передбачених статтею $54^{2,4,7,11}$ КК УРСР. Висновок був направлений обласному прокурору для передачі винних до суду спеціальної колегії обласного суду. Наступного дня по доповіді Руденка відбулося підготовче засідання, а 2-5 листопада – виїзна сесія спеціальної колегії Донецького обласного суду. Суд відбувся в палаці культури Будьоннівського району. Напередодні суду, 1 листопада 1937 р., у обласній газеті "Социалистический Донбасс" з'явилося повідомлення: "В Донецькій обласній прокуратурі", де говорилося, що "Донецьке УНКВС виявило і заарештувало групу ворогів народу, колишніх працівників тресту "Будьонніввугілля". Всі були учасниками контрреволюційної троцькістсько-бухарінської організації. Діючи за прямим завданням виявлених ворогів народу Саркісова, Гусєва, ця група привела трест до глибокого прориву. Всі звинувачувані у здійснених злочинах зізналися".

Вечірня газета "Сталинский рабочий" цього ж дня дала цілу добірку матеріалів під спільним заголовком: "Знищити ворогів. Завтра починається процес над троцькістсько-бухарінською бандою, яка орудувала в "Будьоннівугіллі". Тут же публікувалися вимоги гірників "Будьоннівки": шахт № 6 "Червона зірка", № 9 "Капітальна". Не менш претензійно звучать заголовки матеріалів газет і в інші дні: "Знищити фашистських бандитів всіх до одного!" – передова стаття ("Социалистический Донбасс", 3 листопада); "Суд над контрреволюційною троцькістсько-бухарінською бандою" ("Сталинский рабочий", 3 листопада, "Социалистический Донбасс", 4 листопада), "З залу суду: А. Ярмаль. Ворог виявлений" ("Социалистический Донбасс", 5 листопада). Звернімо увагу, обласні партійно-радянські газети до початку суду вже фактично винесли вирок, і навіть деякі газети (не кажучи вже про "Вечірку"), не очікуючи винесення судом офіційної постанови, дають репортажі, виносячи в заголовок вияв-

лення ворога і вирок банді. Таким чином, преса виступала підбурювачем судового фарсу над групою господарських керівників, вона загострювала обстановку навколо підсудних, збурювала трудові колективи.

В матеріалах слідчої справи, в пресі є немало протоколів загальних зборів, резолюцій мітингів, листів окремих громадян зі скаргами і різкими засудженнями колишніх керівників. Наскільки і як діяла режисура судового фарсу, можна судити з таких фактів. Факти на С.П. Володарського від начальника збагачувального цеху А. Писаренка, нач. дільниці № 1 Є. Петрова, парторга Воробйова (без ініціалів. *Автори*) чомусь написані на одному й тому ж незвичному папері — зворотному боці розрізаної навчальної географічної карти. Ось так посп шали! В скарзі Макаренка (встановити ініціали, ким працював не вдалося) говорилось: "Якщо тов. Сталін турбується про живу людину, то колишні керівники шахти № 9 "Капітальна" навпаки – знущалися, не давали заробити і калічили людей. Моя вимога – цих негідників розстріляти!" Загальношахтні робітничі збори шахти № 9 "Капітальна" від 3 листопада 1937 р. по доповіді Тализіна "Про хід процесу над відкритою контрреволюційною троцькістсько-бухарінською групою в Будьоннівці" прийняла рішення – розстріляти. Резолюція мітингу студентів індустріального інституту від 4 листопада, яку підписали старшокурсники В. Гейер, В. Плужников, Ф. Єлисеєв, Борисенко, Щербина, закінчувалась словами: "Хай живуть органи НКВС і її славний керівник сталінський висуванець тов. Єжов! Розвінчання Володарського зобов'язує нас ще пильніше перевіряти студентські лави і трудящих інституту". Так майбутні командири виробництва і вчені Донбасу відреагували на судову справу колишніх випускників і викладачів Alma mater (саме таким був С.П. Володарський) [11].

Все це було до і під час суду. А як же саме судове засідання? До залу Будинку культури під вартою доставлені всі звинувачувані, з'явилися всі свідки (в справі — 8 осіб), члени колегії захисту І.О. Беркович, Б.М. Резников. Звинувачував — прокурор Р.А. Руденко. Підсудний С.П. Володарський повністю визнав себе винним. І от для збурення натовпу присутній на суді голова оголосив листа робітників шахти ім. Кагановича (прийнято на зборах 2 листопада), в якому говорилося про аварію з людськими жертвами ще в 1934 р., нібито проведеною з контрреволюційною метою. Незважаючи на відмову С.П. Володарського від такого трактування аварії, лист додається до справи.

Погодилися з пред'явленим звинуваченням і інші підсудні, крім Ярославцева, який не визнавав участі у шпигунстві, і Процикова, який заперечував звинувачення в каральних діях під час громадянської війни.

Під гучні аплодисменти залу прокурор резюмував свій виступ: "Вважаю звинувачення по усіх пред'явлених статтях доказаним повністю відносно всіх звинувачених і прошу винести всім звинуваченим вищу міру покарання – розстріл". А що ж захист? Захисники поділили підсудних, попросивши замінити розстріл тривалим ув'язненням. Резников відносно Володарського, Штеренсона, Процикова, Толстикова (не більше 25 років), а Беркович – відносно Ярославцева, Мірясова, Шишкова.

В останньому слові звинувачений Володарський просив врахувати, що цілком "роззброївся" і його, як радянську людину, немає необхідності знищувати. А підсудний Ярославцев, який добивався посади головного інженера сумлінною працею протягом 13 років, звертаючись до суддів, заявив, що не хочеться помирати, не доживши двох днів до свого сорокаріччя. Говорячи про щиросердне каяття, звинувачений Шишков просив дати можливість трудитися для побудови соціалізму. Вирок суду - всіх звинувачених, крім Шишкова, засудити до розстрілу без права на оскарження. Шишкова засудили до 25 років позбавлення волі з обмеженням у правах на 5 років після відбуття покарання [12].

Природно, виникає питання, чому підсудні не заявили в суді, що неправдиво, примусово, під загрозою побиття показували на попередньому слідстві? Крім інтуїтивного розуміння ситуації, відповідь дають протоколи допитів. Так, І.М. Шишков, який залишився живим,

розповідав, що детально на суді його ніхто не опитував. І найстрашніше, слідчий до початку суду викликав і попереджав, що на випадок відмови від своїх показань у прокурора або в суді підсудному потім створять такі умови, що він пізніше "все знову згадає" [13]. Тому не дивно, що підсудні і на допитах прокурором, і в суді вирішили визнати себе винними, розраховуючи на м'який вирок суду.

А як же бути з висновком експертної комісії? Адже це одне з грізних звинувачень і доказ в провині. І тут проявляється почерк слідчих НКВС. Під час роботи по додатковому виявленню обставин судового фарсу 1937 р. один з тодішніх провідних експертів, який став після війни директором Інституту гірничої справи АН УРСР, член-кореспондент АН республіки П.С. Кучеров згадував, як організував роботу експертної комісії начальник відділення УНКВС Шейніс. Заперечувались всі спроби експертів зустрітися зі звинувачуваними, дати час на аналіз техніко-економічних показань: "Навіщо вам говорити зі звинуваченим? Ознайомитесь з його показаннями і вам буде все зрозуміло, – говорив у таких випадках Шейніс. І.М. Шишков розповідав, що потрібні слідчим показання добивалися засобами фізичного впливу і погроз. Що це таке, видно з заяви дружини Штеренсона: "Через місяць (після арешту. – *Автори*) мене викликали на побачення, коли я його побачила, я злякалася, він опух, був на себе не схожим" [14].

Висновок експертизи складався з матеріалів слідчих і в самому будинку УНКВС. А що це значило? Ось як про це свідчив через 20 років Кучеров: "О 12 годині ночі в кабінеті Шейніса комісії було сказано, що коли висновок не буде поданий до 5 години ранку, доведеться дописувати в камері. Після того, як Шейніс пішов, слідчий Ткаченко роз'яснив експертам, що писати висновок в камері означає бути заарештованим за сприяння шкідникам".

Експерти, зокрема і П.С. Кучеров, за його особистою заявою, були переконані, що дійсно мали справу зі злісними шкідниками. І ось тут відчувається двоїстість душі (а можливо й сов стіі) академіка. Бо як же можна було говорити такі слова (а вони взяті з оригіналу заяви Кучерова), якщо того ж дня, 31 січня 1957 р., він писав, що: "З С.П. Володарським добре знайомий. Учився в Донецькому гірничому інституті на курс вище від мене. Багато разів доводилося зустрічатись, коли він працював на Донецькій дослідній станції, на Донецькій станції диспетчеризації шахт, а також керуючим тресту "Будьоннівугілля", часто слухав виступи на нарадах, зльотах". І далі, на думку Кучерова, С.П. Володарський був всебічно освіченим і досвідченим інженером, справляв враження значного спеціаліста.

Потрібно було І.М. Шишкову декілька років поневірянь, щоб, відбуваючи покарання в Магаданському ГУЛАЗі, писати заяви до різних інстанцій – державних і партійних – на доказ фабрикації всієї "Будьоннівської справи", необ'єктивності його засудження. Так, у листі до ЦК КПРС від 29 вересня 1955 р. ми знаходимо: "Досі, протягом 18 років, не можу довести, що я не був ні шкідником, ні ворогом народу, тобто я не верблюд, а чесна людина".

І тільки 31 липня 1957 р. на протест прокурора УРСР на вирок Донецького обласного суду від 2-5 листопада 1937 р. було винесено рішення судової колегії в карних справах Верховного Суду УРСР під головуванням П.С. Плотко про скасування вироку і припинення справи керівників тресту "Будьоннівугілля" за відсутністю складу злочину [15]. Так були реабілітовані С.П. Володарський, В.І. Мірясов, Й.Л. Штеренсон, М.О. Процików, Д.Й. Ярославцев, С.П. Толстиков, І.М. Шишков. Потрібні були два десятиліття, щоб Феміда сказала правду.

Правда історії вугільної галузі промисловості постійно вимагає віддати належне С.П. Володарському за ідею й практичну реалізацію вперше в системі Наркомважпрому диспетчеризацію шахт [16]. Впроваджена на початку 30-х років диспетчерська служба і сьогодні служить справі оперативного наукового управління виробництвом у всіх галузях економіки.

1 VII Всеукраїнська конференція Комуністичної партії (більшовиків) України. Бюлетень № 1. – Харків: Партвидав України, 1923 - С. 64.
2 XII съезд РКП(б), 17-25 апреля 1923 г. Стенограф. отчет. – М.: Политиздат, 1968. – С. 581-582.
3 Четвертое совещание УК РКП с ответственными работниками национальных республик и областей в Москве 9-12 июня 1923 г. Стенограф. отчет. – М.: Политиздат, 1923. – С. 202.
4. Докладніше див.: Мельниченко В.Е. Був ли Х.Г. Раковский конфедералистом: // Вопросы истории КПСС – 1989. – № 7. – С. 121-124.
5. Сталін Й.В. Твори – Т. 5. – С. 331-335.
6. Раковский Х. Союз Социалистических Советских Республик. – Харьков: Госиздат Украины, 1923. – С. 28.
7. Кульчицький С. Чорно-білий портрет на червоному фоні // Радянська Україна, 1991, 21 лютого.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (Далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2031. – Арк. 3.
9. Там само.
10. Проблемы планирования: Итоги и перспективы. Стенограф. отчет I съезда президиумов Госплана СССР и Госпланов союзных республик. – М.: Плановое хозяйство, 1926. – С. 121-123.
11. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2031. – Арк. 29.
12. Докладніше див.: Бут О.М. Проблеми управління промисловістю: історичний досвід і уроки. – К.: Либідь, 1990. – Розділ V; Бут О.М. Економічний суверенітет УРСР у 20-і роки: надії та втрати // Українська державність: історія і сучасність. – К.: ІСДО, 1993. – С. 260-261.
13. Тоталитаризм и антитоталитарные движения в Болгарии, СССР и других странах Восточной Европы. – Т. 1. – С. 264.
14. В.И. Ленин и ВЧК (1917-1922). Сб. док. – М.: Политиздат, 1987. – С. 522.
15. Тоталитаризм и антитоталитарные движения в Болгарии, СССР и других странах Восточной Европы. – Т. 1. – С. 264-265.
16. Там само.

Г.М. Захарова

ДВІЧІ "ВОРОГ НАРОДУ"

Липятських Михайло Дмитрович, 1890 року народження, м. Нолинськ Архангельської області, росіянин, освіта вища. Проживав у м. Маріуполі. Технічний директор Маріупольського коксохімічного заводу. Заарештований у липні 1937 року. Засуджений Військовим трибуналом Харківського військового округу до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Помер у в'язниці 22 червня 1940 року. Реабілітований 27 жовтня 1960 року.

У кінці 1998 року один з найбільших в Україні Маріупольський коксохімічний завод відзначив своє шістдесятиліття з дня пуску його на повну потужність. Але навіть старожили не пам'ятають ні директора, ні головного інженера підприємства, яке будувалося в 30-ті роки. Багато інженерів, простих робітників і майже весь керівний склад будівництва були знищені.

Трагічна доля головного інженера Новомаріупольського коксохіму (так тоді називалася будова) М.Д. Липятських. Я так і не змогла знайти нікого в Маріуполі, хто б його пам'ятав. Лише слідча справа № 89774, яка зберігається в Державному архіві Служби безпеки України, розповіла про цю непересічну людину.

Народився Михайло Дмитрович 11 грудня 1890 року в місті Нолинську в родині ремісника. Крім нього, в сім'ї було ще двоє дітей – Геннадій і Ліза. Остання й розповіла згодом дочці Михайла Дмитровича, з якою мені довелося зустрітися, про те, як ріс її батько. Хлопець був дуже здібним. Коли закінчив гімназію, незважаючи на умовляння батьків піти учитись десь поблизу від рідних країв, наполіг на своєму: "Буду навчатися тільки в столичному вузі".

З торговельниками пішки дійшов до Архангельська, а звідти потягом дістався до Петербурга. На "відмінно" склав вступні екзамени до технологічного інституту. Вибрав хімічний факультет, оскільки в гімназії з усіх предметів найбільше любив хімію, робив всілякі досліди. Старий учитель Федосій Петрович завжди доручав своєму відмінникові готувати прилади для дослідів. Успішне навчання в інституті було перерване першою світовою війною.

Липятських був мобілізований до армії. У 1916 році командування направляє його для проходження термінових курсів до Петроградського військово-технічного училища.

З архівної слідчої справи: "Жовтневий переворот я не прийняв (саме так ставився Михайло Дмитрович до подій 1917 року), а сприйняв його як катастрофу для всієї Росії". Війна йому також була ненависною. У 1916 році він залишає армію. Так тоді робив багато хто, кривава перша світова, потім громадянська набридли солдатам. "Дезертирували?" – запитує слідчий НКВС і записує своє запитання до протоколу. – "Так, якщо хочете".

Та незважаючи ні на що військова справа подобалася Липятських. У 1922 році він вступає до Петроградської військово-інженерної академії. Але вчитися довелося лише десять місяців. "Мене викликав до себе в кабінет політкомісар академії і сказав, – читаю в слідчій справі, ти, Липятських, антирадянщик. Ми вирішили виключити тебе".

Ніяких пояснень за що виключили, хто вирішив, у справі немає. Так чинили з багатьма. Швидше за все, причина в тім, що керівництво академії дізналося, що він не пролетарського походження. Зрозумівши, що військова кар'єра обірвалася, Липятських відновлює навчання в технологічному інституті, який залишив через призив до армії. У 1926 році, успішно закінчивши інститут та вже маючи сім'ю, Михайло Дмитрович одержує призначення в Донбас. Очоливши один з провідних відділів тресту "Дніпрококс", Липятських займається специфікацією устаткування для будівництва коксохімічних заводів Донбасу, а потім Запорізького коксохіму.

Як талановитий технолог, що подавав великі надії, Всесоюзною радою народного господарства він був відряджений для стажування і вивчення досвіду будівництва і устаткування коксохімічних заводів до Німеччини. Там йому довелося контактувати з інженером Міллером, який виявив бажання поїхати консультантом до Донбасу. Але потрапити до нашої країни було не так просто. Пізніше органи НКВС витягнуть "зв'язок" Липятських і Міллера посвоєму.

Коли було ісценовано ряд процесів під назвою "Промпартія", в Донбасі одним з активних "промпартійців" зробили директора Макіївського коксохіму П.С. Соколова. А він, нібито, завербував Липятських, який проходив практику на заводі, коли був студентом четвертого курсу. Михайла Дмитровича, який повернувся з-за кордону, засудили до десяти років концтаборів. Він тоді відбувся, можна сказати, "легким переляком".

У 1934 році Липятських був амністований. Ледь змінивши робу ув'язненого на цивільний костюм, прибув до тресту. Був призначений головним інженером Запорізького коксохіму, що тоді споруджувався. А тут і новий наказ – їхати до Маріуполя.

З листопада 1935 року М.Д. Липятських – на будівництві Новомаріупольського коксохіму. Директор М.І. Гончаров зустрів нового головного інженера привітно. Сам він, не маючи спеціальної освіти, дуже цінував таких людей, як Михайло Дмитрович. Побачивши в ньому енергійну, розумну, а головне, технічно високоосвічену людину, він буквально через декілька місяців почав погоджувати з Серго Орджонікідзе можливість призначення технічним директором будівництва М.Д. Липятських. Нова посада відкрила перед Михайлом Дмитровичем широке поле діяльності. Михайло Дмитрович сам добував, замовляв, привозив для монтажу устаткування, стежив за технічним станом уже запущеної черги заводу.

Країні, і насамперед уже діючій на повну потужність "Азовсталі", потрібен був кокс. Багато коксу. Будову контролював сам Орджонікідзе. Часто вже пізно ввечері нарком важкої промисловості телефонував Гончарову по прямому проводу. Гончаров і Липятських разом готували повідомлення "нагору". Неоціненну допомогу їм надавав інженер Міллер, який прибув на будову з Німеччини. Якою бідою став цей приїзд для Михайла Дмитровича!

Країні потрібен був метал. Броньована сталь. Орджонікідзе підганяв Сталін. Гончарова підганяв Серго. А Михайла Дмитровича – Гончаров. Лиш далеко за північ керівники заводу сідали в машини і їхали до міста. Їхні квартири були розташовані в Маріуполі майже поруч по проспекту Республіки. Сім'я Липятських жила в будинку 45, Гончарова – в 53-му.

Будівництво Новомаріупольського заводу завершувалось. Але пуску підприємства Липятських уже не довелося побачити.

26 січня 1937 року першим заарештували М.І. Осадчого. Щоранку, приходячи на роботу, Михайло Дмитрович не дораховувався інженерів, інших працівників. Гончаров вирішив врятувати свого колегу від арешту, відрядивши його до Ленінграда. Навіть згоду Орджонікідзе на це одержав. В технологічному інституті, стіни котрого Михайло Дмитрович залишив понад десять років тому, його пам'ятали багато професорів і викладачів. Липятських очолив нову лабораторію по розробці надсекретних технологій у коксохімічній промисловості.

Заарештували Липятських прямо на роботі в лабораторії. Обшук в квартирі, і знову в'язниця, як у 1930 році. Одинадцять місяців Михайло Дмитрович провів у в'язниці. У справі не значиться жодного допиту. І лише після переведення в Сталінську в'язницю його допитали вперше 24 червня 1938 року.

Слідчими НКВС Храпко, Чеперським і Текслером Липятських був зарахований до правотроцькістської організації. Вони ж вимагали зізнань у тому, що він є шпигуном однієї з іноземних держав, що передавав потрібні дані Міллеру, який прибув до Маріуполя. На це звинувачення Липятських категорично відповідав "Ні".

Якою ж шкідницькою діяльністю займався Михайло Дмитрович?

Друга черга заводу була пущена з недоробками. Але ж у Центрі знали про ці недоробки,

але вимагали термінового пуску підприємства. Мовляв, пізніше доробимо.

Лише 22 червня 1939 року на засіданні Військового трибуналу Харьківського військового округу під головуванням військюриста 3-го рангу Байдера слухалася справа М.Д. Липятських.

Суд установив: Липятських Михайло Дмитрович є одним з активних учасників у прихованій і ліквідованій органами НКВС правотроцькістській терористичній, диверсійно-шкідницькій організації, до якої був завербований Бучеловським, від якого і отримував завдання по вербовці нових осіб в контрреволюційну організацію і по практичному шкідництві на будові... Бучеловський очолював будівництво Запорізького коксохіму.

Вирок був коротким: "Липятських Михайла Дмитровича засудити до вищої міри покарання, розстрілу, з конфіскацією майна, яке належить особисто йому. Вирок може бути оскарженим протягом п'яти діб..."

Михайло Дмитрович скористався наданою йому можливістю оскаржити вирок. Сто двадцять дві доби провів він в одиночній камері. Про що там передумав, нам уже не дізнатися. Дружина Липятських з дочкою неодноразово їздили в Сталіно на побачення з ним. Але все обмежувалося лише прийомом передач. На сто двадцять третю добу йому зачитали вирок про помилування. Розстріл замінили десятьма роками концтаборів і п'ятьма – позбавленням прав.

В цей час була заарештована і дружина Липятських Тетяна Анатоліївна. Вона отримала восьмирічний термін ув'язнення. Діти, Наталя і Борис, були відправлені до різних дитячих будинків.

Багато років родина нічого не знала про долю Михайла Дмитровича. Вперше Тетяна Анатоліївна звернулася з клопотанням до Генеральної прокуратури в 1940 році і одержала відповідь, що вирок визнаний вірним, Липятських був завербований однією з іноземних розвідок.

Де опинився після суду Михайло Дмитрович, тривалий час було не відомо. Нарешті, 21 квітня 1997 року на запит комісії Маріупольської ради з питань відновлення прав реабілітованих з управління внутрішніх справ Архангельської області була одержана відповідь "Липятських Михайло Дмитрович, 1890 року народження, у віці 50 років помер у виправному трудовому таборі Архангельської області. Дата смерті – 22 червня 1940 року".

Реабілітований 27 жовтня 1960 року.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа № 89774.
2. Гіравда через годы. Третий выпуск. – Донецк, КП «Регион», 1999 г.

О.М. Бут

ЛЮДИНА ВЕЛИКОЇ МУЖНОСТІ

Гриневський Володимир Йосипович, 1906 року народження, с. Забіловці Вільнеиської області, Польща, білорус, освіта середня, б/п. Заступник начальника рудничної станції. Проживав: м. Сніжне, казарма залізниці. Заарештований 15 лютого 1938 року. Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області 25 вересня 1938 року засуджений до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. 27 серпня 1945 року помер в ув'язненні. Місце смерті не вказано. Реабілітований 11 січня 1958 року.

Про трагічні тридцяті уже сказано й написано немало. Однак жертв так багато, що потрібні будуть зусилля ще багатьох істориків-дослідників, щоб люди дізналися правду про злочини сталінщини.

"Після тривалого перебування в ув'язненні я зрозумів і усвідомив свій злочин перед Батьківщиною" -- вперше засвідчив протокол допиту звинувачуваного В.Й. Гриневського від 22 липня 1938 року. Це трапилося через 157 діб після арешту.

Мені довелося вивчити декілька десятків слідчих справ репресованих у 20-30 роки, але такого "унікального" не траплялось. Як правило, уже наступного дня, а найбільше протягом тижня допит протокольно оформлявся.

Що ж трапилось? Як розвивалися події після винесення оперуповноваженим Сніжнянського райвідділу III відділення УНКВС по Донецькій області постанови про арешт В.Й. Гриневського? У справі є санкція прокурора (Сніжнянського району), анкета заарештованого (без підпису).

Отже, все по порядку. Трудову діяльність Гриневський почав рано, з 15 років. Як і його батько, спочатку працював на посаді технічного конторщика на станції Дебальцево-Сортувальна. Потім став черговим по станції диспетчером, черговим по відділенню дороги. За сумлінну працю неодноразово одержував подяки, премії. У 1936 році несподівано був увільнений від роботи без пояснень. Писав скарги, сподіваючись на справедливість, відправляв листи Єжову і "батькові всіх народів". Був поновлений на посаді. Оскільки робоче місце було зайняте, його направили черговим на станцію Попасну. Але не минуло й року, як Гриневський знову був звільнений і направлений на станцію Софія-Бродська, де через декілька тижнів його заарештували. За анкетою заарештованого від 15 лютого (не збагненно, але факт) – документ від 22 липня 1938 року. Це постанова оперуповноваженого IV відділення УНКВС м. Костянтинівки про притягнення Гриневського В.Й. як звинувачуваного [1]. Відразу за постановою – протокол допиту.

Чому ж аж через п'ять з гаком місяців? Відповідь я знайшов лише через 35 аркушів справи серед телеграм на адресу начальників дорожньо-транспортних відділів держбезпеки станції Дебальцево і Попасної від 22 квітня. В них висловлюється настійливе прохання терміново вислати компрометуючі матеріали на Гриневського, оскільки він, перебуваючи під вартою два місяці, заперечує пред'явлені йому звинувачення.

За цей час від 15 лютого до 22 липня його встигли передати один одному співробітники НКВС Сніжного, Ворошиловграда, Костянтинівки, Артемівська. Це понад п'ять місяців жахливих нічних допитів, оскільки Гриневський не хотів вписуватися у сценарій, який розігрувався – шпигун-диверсант у глибокому тилу.

Суть сценарію. Оскільки народився в Польщі (на той час входила до складу Російської імперії), значить, ніякий він не білорус, а поляк. Але цього мало. Де взяти докази його

ворожнечі до Радянської влади. Втім, вони на той час і не були потрібними. Досить фальшивих зізнань, обмов. А такі не забарилися. У справі зберігся витяг з протоколу допиту звинувачуваного Я.І. Адаменка. У своїх зізнаннях він нічого конкретного про практичну діяльність Гриневського на користь іноземної держави не сказав, але до обмовлянь вдався. У справі зберігаються показання трьох свідків: заступника начальника транспортного цеху тресту "Сніжнянантрацит" – через тиждень після арешту Гриневського, та двох диспетчерів цього цеху, – через два місяці [2]. Написані ці документи однією рукою. Очні ставки зі свідками не проводилися, тобто не були виконані вимоги статей карно-процесуального кодексу республіки.

Унікальною для дослідників ця справа є ще в тому, що вона відображає, ніби в зеркалі, систему підтасувань, якою користувалися органи НКВС. Оформлений слідчим 8 квітня 1938 року протокол допиту свідка – диспетчера транспортного цеху тресту "Сніжнянантрацит" Мімонова переконує, що його в 1938 році ніхто не допитував, протокол підписаний не ним. Сфальсифікованим є протокол і за змістом, бо Мімонов у 1935 році на станції Дебальцево-Сортувальна не працював і, природно, не міг бачити, як Гриневський проводив підривну діяльність на транспорті [3]. Якихось доказів про причетність Гриневського до шпигунської діяльності немає.

Свідки Ф.Т. Бирулін, М.А. Мальцев, які працювали разом з Гриневським, а також з його батьком, старим залізничником (приїхав з сім'єю на станцію Дебальцево ще в 1906 році), жили по-сусідськи, відгукувались про них як про добросовісних, працьовитих, знавців своєї справи. Дехто, звісно, навіть заздрив трудовим успіхам молодого Гриневського.

Сам Володимир Йосипович брав активну участь у драматичному гуртку, знався на українських піснях, своїм співом приносячи задоволення як товаришам по роботі, так і мешканцям селища імені 8 Березня, де жив. Ні про яку антирадянську діяльність Гриневського нічого не було відомо ні в той час, ні через двадцять років, коли переглядалася його справа в Донецькому обласному суді [4]. Посмертно. Бо у вересні 1938 року Володимир Йосипович Гриневський за рішенням трійки УНКВС по Сталінській області був розстріляний [5].

Авторові цих рядків першому вдалося дослідити справу Гриневського у її повному обсязі та розповісти про неї рідній сестрі Володимира Йосиповича і своїй учительці Зінаїді Йосипівні Ареф'євій. Нещодавно нестало сина Володимира Йосиповича Геннадія, який після закінчення Харківського гірничого інституту працював у Макіївці. Цього року вийшла на пенсію донька – Алла Володимирівна, яка працювала лікарем Донецької обласної лікарні ім. Калініна.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 7377-2ф, арк. 5.
2. Там само. – Арк. 14, 15, 33-38.
3. Там само. – Арк. 86.
4. Там само. – Арк. 106,107.
5. Там само. – Арк. 47.

О.М. Бут, Є.В. Зозуля

НОВА ГЕНЕРАЦІЯ ГОСПОДАРНИКІВ ПІД ЖОРНАМИ РЕПРЕСІЙ

Фесенко Іван Олександрович, 1906 року народження, с. Водяна Балка Зіньківського району Полтавської області, українець, освіта вища, член ВКП(б). Начальник комбінату "Донбасвугілля". Проживав: м. Донецьк, вул. Артема, буд № 72. Заарештований 11 червня 1938 року. Військовою колегією Верховного Суду СРСР у м. Москві 28 серпня 1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 28 серпня 1938 року. Реабілітований у 1957 році.

"Молодий радянський інженер тов. Фесенко І.О., представник нової радянської інтелігенції, тісно зв'язаної з робітничим класом і селянством, який пройшов визначний шлях від рядового робітника до відомого господарника, – писала газета "Социалистический Донбасс" 16 листопада 1937 року під вміщеним фотознімком, – гідний кандидат до Ради Союзу Верховної Ради СРСР". Але мине лише півроку, і заступник наркома внутрішніх справ країни підпише 11 червня 1938 року ордер № 3525 "на проведення арешту і обшуку Фесенка Івана Олександровича за місцем перебування" [1]. Як витікає з архівно-слідчої справи першого допиту від 11 червня, йдеться про депутата Верховної Ради СРСР по Лисичанському Донецької області виборчому округу № 392, начальника комбінату "Донбасвугілля", члена Центрального комітету гірничих робітників СРСР І.О. Фесенка. На той час він був одружений, синам Анатолію і Володимиру, відповідно 9 і 7 років.

Так що ж спонукало керівництво НКВС доручити старшому лейтенанту Головного управління державної безпеки заарештувати таку неординарну особу? В чому суть злочину командира промисловості, державного діяча в умовах недавно прийнятої Конституції СРСР, яка закріпила перемогу соціалізму, і похідної від неї Конституції УРСР, затвердженої 30 січня 1937 року, в главі І якої "Суспільний устрій", ст. 2, зокрема підкреслювалося, що політичну основу України становлять Ради депутатів трудящих, які виросли і зміцніли в результаті повалення влади поміщиків і капіталістів, завоювань диктатури пролетаріату, визволення українського народу від національного гніту царизму і російської імперіалістичної контрреволюції. Як же уродженець української сільської глибинки, який підлітком почав трудовий шлях у вугільному краї, пройшовши східцями життя від простого робітника до підготовленого гірничого інженера, генерала вугільної галузі міг стати активним контрреволюціонером в економіці згідно з вироком Військової колегії Верховного Суду СРСР від 28 серпня 1938 року в Москві, та був засуджений до вищої міри покарання?

Іван 15-річним підлітком розпочав трудову діяльність на шахті "Євгенівка", що на Луганщині. Пізніше перейшов на сусідній рудник Тітова. Перша спеціальність – плитовий. Це був тяжкий час відбудови вугільного Донбасу в умовах нової економічної політики. Кмітливий юнак тягнувся до знань, що й привело його на вечірні профтехкурси, після закінчення яких його взяли в артіль відомого досвідченого вибійника І. Лопати. Тут він на все життя прикипів до шахтарського життя, до небезпечної і важкої шахтарської праці. Саме з цього часу, як сказав якось на передвиборчих зборах шахтарів при висуненні його кандидатом у депутати Верховної Ради СРСР, він на все життя відкинув думку залишити шахту. Іван не бачив уже себе поза шахтою, поза вугільним Донбасом.

В артілі І. Лопати швидко помітили тямовитого, жвавого, допитливого новачка. Незабаром його почали називати стрімким коногоном. Беручи участь у роботі молодіжної шахтної

організації, Фесенко дізнається про відкриття підготовчого курсу при Лисичанському гірничому технікумі. Стати дипломованим спеціалістом було давньою мрією юнака. Чотири кілометри пішки з Несвітевічого до Лисичанська і назад – таким був шлях до знань. Викладачі підготовчого курсу примітили допитливість юнака і в 1925 році зарахували його на перший курс технікуму. Заняття вимагали додаткових витрат, тому Іван почав шукати можливостей більшого заробітку, переходив з одної артілі до іншої, став помічником кріпильника у досвідченого бригадира І. Бабкова, а потім перейшов ближче до технікуму – на шахту імені К. Цеткін. Тут юнак почав працювати кріпильником, а потім десятником. Безперечно, такий ріст міг бути тільки завдяки глибокому знанню справи, умінню розумітися на психології гірників.

Поєднуючи шахтарську працю з навчанням у технікумі, Фесенко зрозумів, що дипломований спеціаліст може бути впевненим у собі тільки після стаціонарної форми навчання. Останній курс він закінчує на денному відділенні. Тут його обрали секретарем комсомольського осередку, прийняли до партії. Після реорганізації в 1927 році технікуму в Лисичанський гірничий інститут Іван Фесенко став його студентом. Одержані в технікумі і в інституті знання дали йому змогу підготувати дипломну роботу "Проект рудника". Однокурсники і викладачі з цікавістю слухали, як випускник захищав проект. Цьому сприяло й те, що районний технічний інспектор вказав на істотну помилку проекту, а дипломник, пославшись на відповідну літературу, доказав свою правоту. Проект одержав високу оцінку державної екзаменаційної комісії.

Молодого спеціаліста, який пізнав труднощі і радощі шахтарської праці, призначили начальником видобувної дільниці шахти імені Мельникова. А незабаром він став завідувачем цієї шахти. Добове навантаження підприємства становило 350 тонн. Новий керівник як першочергове завдання визначив подвоєння видобутку. Своєю енергією, згадували ветерани праці на передвиборчих зборах по висуненню кандидата в депутати Верховної Ради СРСР І.О. Фесенка, він піднімав усіх на успішну роботу, яку блискуче умів організувати. І пишався, що йому вдалося довести видобуток вугілля до 930 тонн на добу. Набутий досвід умілого керівництва шахтою давав йому змогу швидко і впевнено підніматися кар'єрними східцями професійного господарника. Восени 1932 року його послали на ліквідацію прориву Брянського рудоуправління. За основу в роботі керуючий взяв скорочення бюрократичного апарату, зміцнення інженерами видобувних дільниць. І очікувати на істотне поліпшення довго не довелося. Через півроку рудоуправління з відстаючих перетворилося на таке, що стало виконувати державний план, а потім і повело за собою інших.

Важливим кроком в біографії Фесенка була робота на "Первомайці". Це рудоуправління тривалий час було відстаючим. Тому для виведення його з прориву туди був призначений Іван Олександрович. Швидко розібравшись у ситуації, він провів ряд організаційно-технічних заходів і кадрових перестановок. Декількох професійно не підготовлених керівників шахт, дільниць він звільнив. Одночасно звернув увагу на навчання тих, хто хотів оволодіти секретами керівництва. Великий резонанс у регіоні викликало рішення Фесенка перевести завідувача шахтою імені Менжинського, яка відставала декілька років, Харламова начальником дільниці, а самому очолити колектив підприємства. За декілька тижнів була перебудована вся система управління підприємством, по-новому розставлені інженерно-технічні кадри. Такі дії і привели колектив шахти до запланованої мети – виконання державного плану вуглевидобутку.

Черговою службовою сходинкою для Фесенка став трест "Орджонікідзевугілля" в Єнакієвому. Сюди за рішенням Донецького обкому партії в травні 1936 року він був рекомендований керуючим. Серед багатьох цікавих і високоефективних організаційно-технічних заходів, здійснених новим керуючим трестом, були дії на шахті № 4 "Червоний жовтень". За розрахунками попереднього керівництва тресту ця шахта могла в 1936 році дати не більше 32

тонн вугля, тому її під виглядом концентрації вугільних робіт наполовину закрили і приєднали до розташованої поруч шахти № 1-2 "Червоний жовтень", щоб остання доробляла запаси вугілля, які залишалися. Вивчивши карту залягання вугільних пластів, систему вуглевидобутку і управління виробництвом, І.О. Фесенко прийняв рішення не закривати шахту № 4.

Діставши підтримку бюро Єнакіївського міськкому партії щодо виділення з шахти "Червоний жовтень" в самостійну шахту № 4, йому вдалося відстояти свою точку зору в Головвугіллі. Реалізація плану заходів організаційно-технічного і фінансово-господарського характеру, кадрові перестановки – призначення завідувачем шахтою С.М. Тютюнникова, начальником великої видобувної дільниці М.Я. Орленка, дозволили колективу шахти № 4 досягти у вересні 1936 року середньодобового видобутку 863 тонни. Все це сприяло виконанню річного плану на 107,2%. Шахта задавала тон у змаганні шахтарів і протягом 1937 року майже на третину перевершила вуглевидобуток попереднього. Значилась вона серед тих, які впевнено працюють, і у важкому для галузі 1938 році [2]. На це підприємство рівнявся комбінат "Донбасвугілля".

Вершинним для Івана Олександровича став 1937 рік. Це і перехід в шеренгу "генералів" вугільної галузі, і обрання до Верховної Ради країни. А йому ж виповнився всього 31 рік.

Так, з червня 1937 року він став начальником Головвугілля Наркомважпрому СРСР. Незабаром був відряджений до Кузбасу для надання допомоги, звідки його викликали телеграмою до Москви, де він дізнався про арешт начальника комбінату "Донбасвугілля" С.А. Саркісова та інших. За завданням керівництва Наркомважпрому І.О. Фесенко виїхав негайно до м. Сталіно для вирішення питань кадрового укріплення комбінату. Там йому новий керівник донецьких комуністів Е.К. Прамнек запропонував очолити комбінат "Донбасвугілля" [3].

З призначенням наркомом важкої промисловості Л.М. Кагановича, Іван Олександрович був призначений заступником начальника і головним інженером Головвугілля. Природно, що на новій посаді Фесенку потрібно було вникнути в найвідсталішу ділянку вуглевидобувної галузі – прохідку. Ключ до вирішення цієї проблеми новий посадовець бачив у поширенні досвіду новаторів виробництва. Його увагу привернула система організації і управління прохідницькими роботами майстра буріння шахти № 16-біс тресту "Донбасантрацит" стахановця Шемякіна, яка дозволяла в чотири і більше разів збільшити темпи буропідривних робіт. "Нова система, – відзначав у центральній пресі І.О. Фесенко, – велика справа для ліквідації відставання підготовчих робіт" [4]. Вона була застосована на шахтах "Известия", № 2 та інших, в сусідніх трестах.

Великого значення він надавав поширенню передових методів праці і організації ефективного вуглевидобутку, йому довелося супроводжувати недавно призначеного наркома важкої промисловості Л.М. Кагановича, близького сподвижника і любимчика Сталіна.

Це був важкий час для вугільного Донбасу. За 9 місяців з початку року комбінат недодав 7,6 млн. тонн палива. Жоден з 22 вуглевидобувних трестів не виконував державного плану, з 305 шахт лише 25 виконали план вуглевидобутку, а з проведенням підготовчих робіт ситуація була ще гіршою.

Серйозне занепокоєння викликала ціна вуглевидобутку. Фактична собівартість тонни палива в першому півріччі становила 24,91 крб. при річному плануванні 21,95 крб. Тонна донецького вугілля обходилась на два карбованці дорожче, ніж в цілому по галузі.

Державний план 1937 року був провалений, але в цілому по басейну видобуток вугілля залишався на рівні попереднього року. Давалися взнаки наслідки вольового директивного планування від досягнутого при тому, що фінансування галузі скорочувалось, і це призвело до розробки і реалізації так званої концентрації вугільних робіт.

На злеті стахановців і ударників, який відбувся на початку жовтня 1937 року, взяло участь 14,5 тисячі гірників, які завоювали таке право за виконання двох і більше річних норм. Крім Сталіно, цей захід проводився в Горлівці, Кадіївці, Макіївці. Тут обмінювалися досвідом

роботи відомі всій країні новатори виробництва О.Г. Стаханов, М.К. Дюканов, І.І. Бридько, М.Т. Кретов, а також командири галузі К.Ф. Єпіфанцев – начальник комбінату "Донбасвугілля", М.Я. Ізотов – керуючий трестом "Артемвугілля", І.М. Тютюнников – завідувач шахти № 4 "Червоний жовтень" та інші. Учасники зльоту прийняли звернення до всіх шахтарів країни, в якому викликали гірників вугільних басейнів на змагання. Каганович, виступаючи на зльоті, підкреслював, що головна технічна норма – цикл врубмашини. Необхідно довести її використання до 20 циклів на місяць, добитись просування штреку на добу до 2 метрів для формування підготовчих робіт, видобувати не менше 300 тисяч тонн вугілля на добу, щоб перекрити заборгованість з початку року. При цьому пильний нарком застеріг: "Майте на увазі, зараз, коли Донбас починає підніматися, вороги будуть нам заважати: вони затоплять шахти, будуть ламати машини. Вони ставитимуть палки в колеса і, боже вас борони, зараз захопитися: все добре, ворогів вичистили і таке інше" [5]. Всі ці попередження про підступи ворогів переплітались з прославленням як факелу свободи сталінської конституції соціалізму, який переміг.

Оскільки вуглевидобуток значно знизився, чому значною мірою сприяли численні віддачі до суду керівників нижчої і середньої ланок на шахтах, командного складу ряду вугільних трестів, Каганович вирішив поповнити кадровий склад інженерно-технічних працівників достроковим випуском студентів гірничого факультету Сталінського індустріального інституту. П'ятикурсників призначали головними інженерами і директорами шахт [6].

Перебуваючи в Сталіно, нарком широко впроваджув гірші риси командно-бюрократичної машини господарського управління: грубе командування, яке нерідко доходило до приниження інженерно-технічних кадрів при поспішній реорганізації апарату комбінату. Предметом особливої гордості наркома в даній реорганізації стало наділення широкими правами виробничо-розпорядчого відділу комбінату. Його диспетчерський персонал був укомплектований заново, переважно студентами останнього курсу індустріального інституту. Навіть не маючи практичного досвіду у вугільній галузі неважко уявити, як будували свої стосунки нові диспетчери з підвідомчими трестами, шахтами. Особливо в складній ситуації опинилися керівники колективів, які хронічно відставали. Розповідаючи про роботу зльоту, про заходи Головвугілля по виходу Донбасу з прориву, І.О. Фесенко під час відвідання шахти імені Кагановича в Сталіно вручив 25 новаторам і передовикам виробництва премії Наркомважпрома. Шахтарі не могли не відзначити високого професіоналізму, ерудиції, ширості генерала від промисловості.

Тут же, в дні роботи всесоюзного зльоту, відбулася бесіда Е.К. Прамнека з І.О. Фесенком про перехід останнього на комбінат. Іван Олександрович погодився за умови, що це питання буде погоджене з наркомом Кагановичем. А через певний час Фесенка призначили начальником комбінату "Донбасвугілля" і заступником начальника Головвугілля. Високе довір'я окриляло. Начальник енергійно взявся за виведення комбінату з тривалого прориву. Програмним документом стала постанова Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) від 28 квітня 1937 року "Про роботу вугільної промисловості Донбасу". Головним докором керівництву галузі було ігнорування рішення партії і уряду по вугільному Донбасу від 8 квітня 1933 року. Як відомо, в радянській історіографії економісти давали даній постанові схвальну оцінку у вирішенні господарських проблем, завдань індустріалізації. Навіть змінивши назву індустріалізації сталінської на ленінську, історики, юристи і економісти аж до кінця 80-х років давали однозначну сталінську позитивну оцінку постанові 1933 року як відмові від командно-бюрократичних методів господарювання, засудженню функціонального управління виробництвом. Яскравим тому підтвердженням є тези промови Сталіна на лютнево-березневому (1937 року) пленумі ЦК ВКП(б).

Згадуючи про події 1933 року, Сталін говорив, що це було декілька років тому. Члени ЦК ВКП(б) обговорювали питання про поліпшення ситуації в Донбасі. Проект заходів, представлений Наркомважпромом, був незадовільним. Тричі повертали всі різні проекти. На-

решті вирішили викликати з Донбасу декількох робітників і рядових господарників та професіональних працівників. Три дні з ними бесідували. І всі члени ЦК повинні визнати, що лише вони, ці рядові працівники, ці "маленькі люди" зуміли підказати правильне рішення, яке докорінно змінювало ще не зжитий канцелярсько-бюрократичний метод керівництва, функціональне управ-ління виробництвом.

Лише наприкінці 80-х років почався перегляд старих оцінок сталінської пори управління економікою на основі нового поглибленого прочитання опублікованих джерел і архівних документів. "При вирішенні управлінських завдань часто застосовувалися жорсткі адміністративні методи, які в багатьох випадках приносили лише тимчасовий успіх.., – відзначалось в одній з перших таких публікацій. – Так поступово закріплювалась адміністративно-командна система управління промисловістю, яка багато в чому збереглася аж до наших днів" [7].

Ситуація до осені 1937 року вимагала від керівників вугільної галузі, виконуючи нову спільну постанову Раднаркому СРСР та ЦК ВКП(б) про Донбас, доходити до суті вимог партії і уряду 1933 року. Як і на попередній керівній господарській роботі, І.О. Фесенко почав з вивчення ситуації з кадрами.

Його дуже турбувало, що лише за перший квартал 1937 року змінилося понад 20% всього керівного складу шахт басейну, а за попередній рік понад тисячу інженерно-технічних працівників і господарників віддано до суду, кожен другий з яких був засуджений. Практика арештів у 1937 році засвідчувала тенденцію до їх зростання. За І квартал – 433. І по-друге, що зафіксували перевірки Наркомважпрому і ЦК КП(б)У, "бездоказове звинувачення командних кадрів у злочинах, яких вони не здійснювали, віддання до суду осіб, які на це не заслуговують" [8].

Така ситуація нагнітання постійного страху, списування організаційно-технічних прорахунків і помилок на "ворогів народу" змушувала керівництво країни відступати. В бесіді з журналістом на запитання, що робить прокуратура в зв'язку з рішенням Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) по Донбасу Генеральний прокурор А.Я. Вишинський говорив: "Я дав розпорядження суворо дотримуватися вказівки про вдумливе і обачливе ставлення до притягнення до карної відповідальності" [9].

Головним завданням нового керівника Донбасу стало прагнення вивести шахтарів з тривалого прориву. Тільки за перші тижні на проведення термінових ремонтних робіт, упорядкування гірничих виробок і механізмів витрачено до 22 млн. крб. Організовані спеціальні бригади в святкові дні 7 і 8 листопада відремонтували 212 підйомних машин, 215 лебідок, перекріпили 47 тисяч метрів виробок, переклали та уклали понад 261 кілометр нових колій.

Разом з ЦК профспілки вугільників начальник комбінату схвалив ініціативу з місць про організацію змагання між вугільними районами, трестами й шахтами. Шахтарів підтримав Донецький обком партії. Змагалися трести "Артемвугілля" і "Сталінвугілля", "Орджонікідзевугілля" і "Дзержинськвугілля" і т. д. Була підвищена зарплата всім, хто працював на механізмах, кріпильникам встановлювалася надбавка, змінено суми окладів техперсоналу і десятникам.

Ледь не до сліз радів Іван Олександрович одержаним успіхам. Якщо в кращі дні жовтня середньодобовий видобуток комбінату ледь досягав 180 тис. тонн вугілля, то 13 листопада – 196376 тонн, 14 листопада - 197797 тонн. Це становило уже 95,6% державного плану. Ряд трестів успішно впоралися з планом, а такі, як "Макіїввугілля", "Чистяківантрацит", "Донбасантрацит" дали понад 102-104% плану 16 листопада. Донбас уперше переступив 200-тисячний рубіж вуглевидобутку.

Вирішуючи організаційно-технічні і фінансово-господарські проблеми, зміцнюючи інженерно-технічними кадрами вирішальні ділянки вугільного виробництва, Іван Олександрович був непохитним у питаннях суворої відповідальності за доручену справу і особливо за зневажливе ставлення до потреб і запитів шахтарів, до використання нової техніки і механізмів. Так, 16 листопада наказом начальника "Донбасвугілля" зняли з роботи і віддали до суду завідувача шахтою № 11 тресту "Куйбишеввугілля" Артюшкова за саботаж. Йшлося не

стільки про відсутність ініціативи в перспективній технічній політиці, скільки про неефективне використання наявних машин і механізмів. Повільно велися підготовчі роботи. Дісталося керівництву тресту "Серговугілля", шахти № 5-6 імені Калініна тресту "Куйбишеввугілля" за самозаспокоєння, що призвело до зниження планових показників.

А вугільний Донбас, в комплексі вирішуючи проблеми вуглевидобутку і підготовчих робіт, в кінці листопада йшов до досягнення заповітної мети - вторатися з державним планом. 14 листопада – 95,6%, 16 листопада – 96,9%, 21 листопада – 97,3%, 23 листопада – 98,5%, 25 листопада – 99,2%. А це перевищувало 205 тис. тонн добового видобутку.

Висунення І.О. Фесенка кандидатом у депутати Верховної Ради по Лисичанському виборчому округу дозволяло йому частіше бувати в трудових колективах, глибше вникати в суть інтересів і запитів людей. Першочергова увага начальника комбінату приділялася просуванню лінії очисного вибою. Вимога наркома важкої промисловості добитись 21 циклу використання врубової машини на місяць дозволяло українському Донбассу щодобово давати 235-240 тисяч тонн палива. Там, де застосовувався відбійний молоток, акцент робився на використання стахановського методу організації і управління виробництвом. Завдання господарських керівників, – говорив І.О. Фесенко, – поширювати передовий досвід, впроваджувати стахановський розподіл праці у кріпильників. На шахтах крутого залягання вугільних пластів все більше практикувалось укомплектування бригад кріпильників з 6-ти осіб. Як справжній господарник нової генерації, начальник "Донбасвугілля" за підтримки партії проводить всеодонецьку нараду кріпильників. Головне – узагальнити і поширити передовий досвід диференціації їхньої праці – прогресивний метод новаторів організації і проведення підготовчих робіт. Виступаючи на нараді, Фесенко закликав розглядати кріпильників як підземних будівельників [10]. Новаторські методи здобули повне визнання в трестах "Артемвугілля", "Дзержинськвугілля", на шахті "Щегловка" в Макіївці. Підготовчі роботи створили плацдарм для наступу вугерубів.

Так поступово, але впевнено шахтарі набирали темп. 5 грудня український Донбас видав 215874 тонн вугілля (104,3%), вперше виконав план підготовчих робіт більше, ніж на 75%. Просування лінії очисного вибою вселяло впевненість, що стратегія і тактичні прийоми її реалізації обрані вірно. В грудні комбінат підійшов до позначки державного плану, досягнувши середньодобового видобутку 230 тисяч тонн вугілля [11].

Але вугільна промисловість – специфічна галузь економіки, де велике значення мають об'єктивні фактори, насамперед гірничо-геологічні умови. А тут ще й суб'єктивні обставини – особливо нагнітання історії навколо керівників, пошуки "ворогів народу", виконання спецрозпоряджень по їхньому арешту органами НКВС. І якщо про першу причину гірники говорили завжди (більше чи менше), то про другу – лише в особливих випадках. І це було вже на межі громадянської сміливості (інколи навіть більше).

У квітні 1938 року на нараді керуючих трестами і секретарів вугільних міськрайкомів партії з питань роботи шахт у присутності щойно призначеного першого секретаря ЦК Компартії України М.С. Хрущова і першого секретаря Донецького обкому партії О.С. Щербакова (замість заарештованого як "ворога народу" Е.К. Прамнека) начальник комбінату І.О. Фесенко відзначив, що якщо за січень програма вуглевидобутку була успішно виконана, то потім вугільний Донбас "покотився вниз". За перший квартал лише 9 з 22 трестів виконали план.

Уважне прочитання архівних документів дозволяє сьогодні побачити глибинні причини зриву державного плану. Так, у виступі керівника "Будьонніввугілля" підкреслювалося: "Після процесу, який проходив восени 1937 року, розстріляли майже з кожної шахти.., але велика засміченість не лише в апараті тресту, а й на кожній шахті" [12].

Як бачимо, тут відверто зниження вуглевидобутку пояснювалось уже проведеними арештами керуючого трестом С.П. Володарського та інших керівників.

Це, по-перше. Але найстрашніше, що на нараді звучав фактичний заклик до нових арештів, бо ж була й "велика засміченість".

Не менш показовим було виправдання керуючого трестом "Артемвугілля" Руденка на нараді в липні 1937 року: "Товариш Куричев нова людина, заступника немає, помічника немає, а я сам не інженер" [13]. Такі кадрові проблеми – результат уже проведених арештів "ворогів народу", шкідників. І найдивніше та при цьому найстрашніше, що незважаючи на очевидні причини занепаду вугільної галузі психоз та істерія проводжували нагнітатися.

І тон задавав сам М.С. Хрущов. На тій нараді він говорив: "Цілком зрозуміло, що Донбас приваблює ворогів, шпигунів, як би вони не називались – троцькістів, правих, шпигунів. Всі вони ведуть ворожу роботу проти Радянської влади. Потрібно на шахтах стежити за людьми. У вас, товариші, тут до біса всілякої погані" [14].

Звичайно, незадовільні справи з виконанням державного плану видобутку в "Донбасвугіллі", арешт Е.К. Прамнека став сигналом для Івана Олександровича та його колег.

Арешт Фесенка відбувся після чергового звинувачення в право-троцькістській підривній діяльності керівників Донецької області. Викликаний на допит першого ж дня, він написав заяву на ім'я наркома внутрішніх справ М.І. Єжова. "Вважаю необхідним щиро заявити, що я, працюючи в Донбасі, був учасником право-троцькістської організації, яка проводила підривну роботу в вугільній промисловості" [15].

Далі в заяві вказувалося, що залучив його до організації колишній секретар обкому партії С.А. Саркісов (заарештований у липні, розстріляний 1 вересня 1937 року), а потім Е.К. Прамнек, не без допомоги якого Фесенка відкликали з Москви.

Нехай нікого не дивує таке відверте і швидкостигле зізнання заарештованого. Ознайомлення з архівними справами засвідчує, що так було тоді прийнято. Всіх, кого заарештовували в Москві, "переконували" звертатися до залізного наркома з каяттям для "взяття до уваги". Підтвердженням роботи слідчих держбезпеки саме в цьому напрямку є, по-перше, мінімум протоколів допиту, по-друге, великі розміри протоколів, по-третє, відсутність будь-яких речових доказів (науково-технічних експертиз і т. д.), по-четверте, незастосування очних ставок і перехресних допитів.

Протокол допиту І.О. Фесенка оформлений лише раз, майже через місяць після арешту. Обсяг його солідний, повних 43 сторінки. Прочитання цього протоколу дає зрозуміти, яку мужність в тих нелюдських умовах довелося проявити Іванові Олександровичу. Так, відповідаючи на запитання про причини усунення його з посади Кагановичем, колишній керівник "Донбасвугілля" вказав на невиконання комбінатом державного плану видобутку, погане використання техніки і механізмів, а звідси і зрив плану циклічності. Як бачимо, в основі причин зняття з роботи – техніко-економічне забезпечення. На таку відповідь слідчий сказав: "Це не так. Матеріали і документи, які є в нашому розпорядженні, свідчать про інше. Невиконання наказів Наркомату важкої промисловості і погіршення роботи шахт є прямим результатом ворожої діяльності, яка проводилася вами і співучасниками ваших злочинів у вугільній промисловості Донбасу". Відповідь І.О. Фесенка: "Я це заперечую" [16].

Наступні запитання – повідомлення про проведені арешти в апараті комбінату спонукали Івана Олександровича категорично не згоджуватися зі слідчим: "Я не можу повірити, що мене можуть звинувачувати в тому, в чому не винен" [17].

І ось з цього уже часу дві третини протоколу містять матеріали, як Фесенко зізнається в причетності до "право-троцькістського центру".

Сухі рядки протоколу закритого судового засідання виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР в Москві 28 серпня 1938 року переконливо показують, наскільки білими нитками зшита справа Фесенка, наскільки напередкір слідству він мужньо поводився. Після заслуховування звинувального висновку підсудний відповів, що винним себе не визнає і від своїх зізнань на попередньому слідстві відмовився. Судді вдалися до впливу на підсудного шляхом виголошення уривків з показань заарештованих двох заступників начальника комбінату і завідуючого вугільним відділом Донецького обкому партії. Фесенко заявив: "Усе це

від початку й до кінця наклеп". Ворожих стосунків з перерахованими особами у нього не було. В антирадянській організації не перебував і ніякої диверсійно-шкідницької роботи не проводив. Незважаючи на це, за заздалегідь запрограмованим спектаклем Військової колегії під головуванням В.В. Ульріха був винесений заздалегідь визначений вирок і вища міра покарання з конфіскацією майна. Вирок остаточний, оскарженню згідно з діючими тоді радянськими законами не підлягав і виконаний був негайно.

Тільки хрущовська "відлига" внесла ясність у справу Фесенка. За протестом Прокуратури СРСР 27 серпня 1957 року Верховний Суд СРСР виніс ухвалу № 4н-010060/57, відмінивши за відсутністю складу злочину вирок від 28 серпня 1938 року. Першими отримали про це повідомлення сестра і брат Івана Олександровича. І знову-таки давався взнаки бюрократизм "відлиги": брату Миколі Олександровичу повідомили до Києва, нібн Іван Олександрович помер 25 вересня 1941 року, відбуваючи покарання. Здійснюючи реабілітацію репресованих, офіційна влада не говорила правди, продовжуючи обманювати родичів, приховуючи злочини режиму тоталітаризму. Мабуть тому і до сьогодення маловідоме ім'я визначного господарника як на його батьківщині – Полтавській області, так і в Донбассі.

Джерела

1 Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 6660-2ф, арк. 1.

2 Державний архів Донецької області. - Ф. 389, оп. 1, спр. 345, арк. 264, 402, 433; ф. 326, оп. 1, спр. 1241, арк. 35

3. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Спр. 6660-2ф, арк. 23-24

4 За індустріалізацію. – 1937. – 21 серпня.

5 Державний архів Донецької області. – Ф. 326, оп. 1, спр. 997, арк. 148, 154-156.

6. Каганович Л.М. Памятные записки. – М., 1996. – С. 452.

7. Бут О.М. Проблеми управління промисловістю, історичний досвід і уроки. – К: Либідь, 1990 - С. 156.

8 Социалистический Донбасс. – 1937. – 16 травня.

9 Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 6, спр 439, арк. 99. Державний архів Донецької області. – Ф. 326, оп. 1, спр. 841, арк. 76.

10. Державний архів Донецької області. - Ф. 326, оп. 1, спр. 994, арк. 206, 209.

11. Социалистический Донбасс. – 1937. – 10 грудня.

12. Державний архів Донецької області. – Ф. 326, оп. 1, спр. 994, арк. 218.

13. Там само. – Спр. 1243, арк. 14.

14. Там само. – Спр. 1241, арк. 52, 53.

15. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 6660-2ф, арк. 9.

16. Там само. – Арк. 10, 11.

17. Там само. – Арк. 12.

І.М. Благовєщенська, В.М. Єльський

ТАЛАНОВИТИЙ УЧЕНИЙ

Благовєщенський Микола Миколайович, 1893 року народження, с. Луньово Мосальського району Калузької області, росіянин, освіта вища, безпартійний. Професор, засновник і завідувач кафедри мікробіології Донецького медінституту. Проживав: м. Донецьк, вул. Артема, буд. № 117, кв. 13. Заарештований 30 грудня 1937 року. Засуджений виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Донецьку до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання у м. Донецьку 5 вересня 1938 року. Реабілітований у 1957 році.

Професор, засновник і перший завідуючий кафедрою мікробіології Донецького медінституту Микола Миколайович Благовєщенський народився 14 жовтня 1893 року в родині священика. У сім'ї було семеро дітей. Ніхто із синів не пішов шляхом батька, не прийняв духовний сан. Віктор Миколайович був літератором, професором, завідував кафедрою філології Калузького пединституту, Іван Миколайович – юристом у Міністерстві шляхів сполучення СРСР, Раїса Миколаївна завідувала технологічною лабораторією на Ленінградському заводі "Червоний виборжець", у блокаду розробила метод одержання вітаміну С із хвої, за що мала урядові нагороди. Старший брат – Никонор Миколайович був мікробіологом, працював у лабораторії І.І. Мечникова в Інституті Пастера у Парижі. Ним була відкрита речовина, що тепер називають антибіотиком (Велика медична енциклопедія, 1975 р.).

Микола Миколайович у 1910 році закінчив духовну семінарію, але не став продовжувати навчання у духовній академії, а пішов на медичний факультет Варшавського університету (Польща тоді входила до складу Росії). Під час Першої світової війни університет перевели до Ростова. Таким чином, він одержав вищу медичну освіту саме у цьому місті.

З 1915 по 1918 роки працював лікарем-бактеріологом у клініці професора В.А. Барикіна – відомого вченого, якому доводилося часто виїжджати з Ростова для боротьби з епідеміями тифу і холери у різних куточках Росії.

З 1919 по 1929 роки Микола Миколайович працював у Казані на кафедрі мікробіології університету й у бактеріологічному інституті під керівництвом професора, академіка АМН СРСР, заслуженого діяча науки РРФСР В.М. Аристовського, був одним з кращих його учнів і послідовників. Так було написано у Великій медичній енциклопедії (1957 р.) ще до офіційної реабілітації М.М. Благовєщенського.

Вже в Казані проявився повною мірою талант М.М. Благовєщенського як ученого, який спрямував свої дослідження на боротьбу з важкими інфекціями. Його роботи присвячені спірохетозові, коккової інфекції, дифтерії, скарлатині, сибірській виразці і туберкульозу. У Казані він опублікував багато робіт у "Казанському медичному журналі", а також монографію "Про місцевий імунітет", що одержала широку популярність новизною проблеми, її теоретичним значенням і практичним застосуванням.

У 1930 році М.М. Благовєщенський приїздить за запрошенням до щойно відкритого Донецького медінституту, створює кафедру мікробіології, організовує навчальну і наукову роботу на кафедрі Він готує кадри, налагоджує тісні зв'язки з кафедрами епідеміології й інфек-

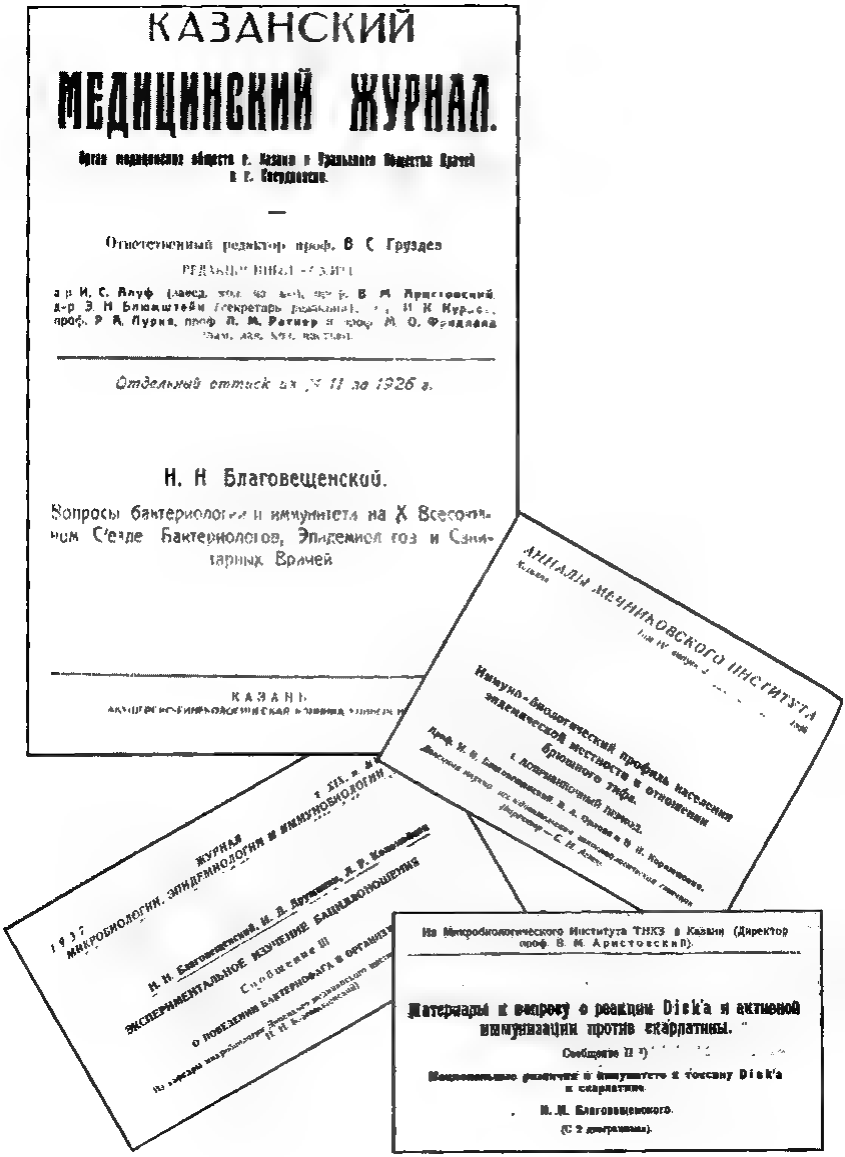

КАЗАНСКИЙ

МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ.

Орган медицинского общества г. Казани и Уральского Общества Врачей в г. Свердловске.

Ответственный редактор проф. В. С. Груздев

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

д-р И. С. Алуф (завед. [illegible]), проф. В. М. Аристовский, д-р Э. Н. Блюмштейн (секретарь редакции), [illegible] И. К. Курасов, проф. Р. А. Лурия, проф. Л. М. Ратнер и проф. М. О. Фридлянд (зам. зав. [illegible])

Отдельный оттиск из № 11 за 1926 г.

Н. Н. Благовещенской.

Вопросы бактериологии и иммунитета на X Всесоюзном С'езде Бактериологов, Эпидемиологов и Санитарных Врачей

КАЗАНЬ

АКУШЕРСКО-ГИНЕКОЛОГИЧЕСКАЯ КОЛЛЕГИЯ УНИВЕРСИТЕТА

АННАЛЫ МЕЧНИКОВСКОГО ИНСТИТУТА

Казань

Иммуно-биологический профиль населения эпидемической местности в отношении брюшного тифа.

I. ДОПРИВИВОЧНЫЙ ПЕРИОД.

Проф. Н. Н. Благовещенский, В. А. Орлова и В. Н. Корнилова.

Дворянская научно-исследовательская [illegible] гимназия

Директор — С. Н. Асеев.

1927

ЖУРНАЛ МИКРОБИОЛОГИИ, ЭПИДЕМИОЛОГИИ И ИММУНОБИОЛОГИИ

Н. Н. Благовещенский, И. Д. Друшицын, Д. Р. Коломейцев

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ БАЦИЛЛОНОШЕНИЯ

Сообщение III

О ПОВЕДЕНИИ БАКТЕРИОФАГА В ОРГАНИЗМЕ

Из Микробиологического Института ТНКЗ в Казани (Директор проф. В. М. Аристовский).

Материалы к вопросу о реакции Dick'a и активной иммунизации против скарлатины.

Сообщение II [1])

Национальные различия в иммунитете к токсину Dick'a и скарлатине.

Н. Н. Благовещенского.

(С 2 диаграммами).

Наукові роботи М.М. Благовєщенського

ційних хвороб (завідуючий - професор І.Д. Іонін), обласною санепідемстанцією (дир. С.М. Агте, Є.К. Струков), обласним відділом охорони здоров'я (завідуючий відділом М.І. Куликовський, І.Ф. Сукачев), організовує боротьбу з епідеміями у Донбасі. Створює наукову школу (доцент Л.Р. Коломойцев, асистенти І.Д. Дружинін, С.І. Борисов, В.О. Орлова, М.П. Корнющенко, М.С. Харченко та ін.). Він залучає до наукової праці лікарів обласної санепідемстанції та лікарів з периферії, куди часто виїздить у зв'язку зі спалахами інфекцій, веде органі-заторську і просвітницьку діяльність, виступає в обласній газеті "Социалистический Донбасс", налагоджує тісні наукові контакти з Київським і Харківським інститутами мікробіології. Саме у Донецьку розкрився його величезний талант вченого й організатора. Його роботи присвячені імунології, постановці прищеплювальної справи, профілактиці інфекцій.

Микола Миколайович організовує вивчення імунно-біологічного профілю населення у відношенні черевного тифу. Одночасно з цим проводить фундаментальну розробку проблеми бацилоносіння, а також комплексні експериментальні дослідження разом з кафедрою фізіології. У короткій записці для "Довідника Академії наук" М.М. Благовєщенський пише: "Основний напрямок кафедри – патогенез інфекцій і імунітет". Його роботи друкуються в працях Харківського інституту мікробіології, епідеміології й імунології", "Мікробіологічному журналі", в "Експериментальній медицині", а також у "Международном архиве экспериментальной медицины" (Париж). За неповними даними його перу належить 79 робіт. Громадськості вдалося зібрати відбитки його 29 робіт, у тому числі монографію. Збереглися також авторські відбитки друкованих праць Миколи Миколайовича і відомих вчених того часу з автографами йому, що свідчить про тісні наукові контакти з колегами.

За свідченням його учнів Л.Р. Коломойцева та І.Д. Дружиніна професор М.М. Благовєщенський був блискучим вченим і чудовою людиною. Його колеги, професори-теоретики М.Д. Довгяло, О.Й. Войнар, М.П. Вашетко, Є.І. Пальчевський і професори-клініцисти В.М. Богуславський, Е.І. Бунін, С.Ф. Літник, К.М. Жмакін, І.Д. Іонін у своїх спогадах відгукувалися про нього як про людину енциклопедичного розуму, яскравого таланту, високої культури і моральності. Його колишні студенти, лікарі-випускники 30-х років дуже тепло і ніжно говорять про свого вчителя як про чудового лектора, прекрасного педагога, чуйного, доброго вихователя. Це співробітники ДонМІ професори Б.С. Агте, Г.Д. Горб і О.Н. Бурцев, доцент В.А. Сибірькова, старші наукові співробітники кандидати медичних наук П.О. Еньякова (Донецький інститут гігієни праці і профзахворювань) і О.Ф. Воробйов (Донецький інститут травматології й ортопедії), професор Г.О. Сардак (Тернопіль), а також лікарі практичної охорони здоров'я З.І. Калмичкова (заступник завідуючого Донецьким обласним відділом охорони здоров'я), Б.О. Бараненко, Л.П. Антоньєва, Г.Д. Букіна, М.О. Будкер (Донецьк), А.С. Кондрашов (Київ), В.М. Опара (Кіровоград). Випускник 1940 року, учасник Великої Вітчизняної війни, лікар В.М. Золотухін (Ленінград) написав художню книгу про Донецький медінститут, у якій прообразом професора Успенського був узятий М.М. Благовєщенський.

* * *

У розквіті життєвих і творчих сил у віці 44-х років 30 грудня 1937 року по наклепу був заарештований професор М.М. Благовєщенський. Одночасно з ним були заарештовані його вчитель професор В.М. Аристовський (Ленінград), професори В.А. Барикін (Москва), С.І. Златогоров, М.І. Соловйов (Харків), директор Харківського інституту мікробіології професор М.І. Мельник, завідуючий Донецьким обласним відділом охорони здоров'я М.І.Куликовський, І.Ф. Сукачев, завідуючий комунальним відділом обласної санітарно-епідеміологічної станції, лікар-епідеміолог Є.К. Струков.

Хвиля арештів мікробіологів-епідеміологів пройшла по всій країні. У статті "Уроки давнего "дела" А. Турков у газеті "Известия" від 1 березня 1989 року, рецензуючи книгу "На рубежах

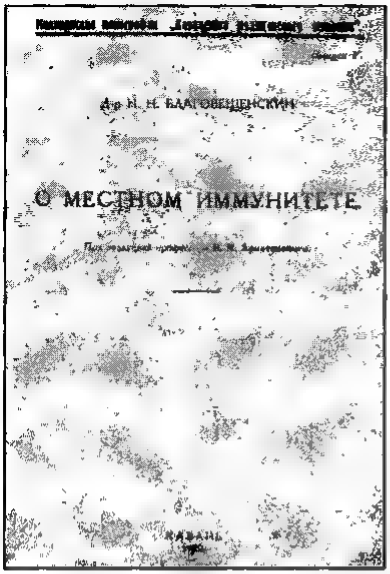

Проф. Н. Н. БЛАГОВЕЩЕНСКИЙ

О МЕСТНОМ ИММУНИТЕТЕ

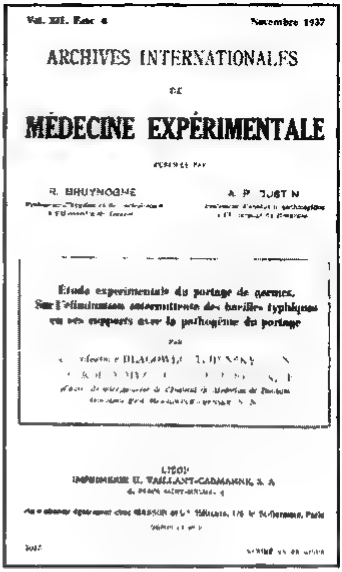

Vol. XII. Fasc. 6 — November 1937

ARCHIVES INTERNATIONALES

DE

MÉDECINE EXPÉRIMENTALE

R. BRUYNOGHE — A. P. JUST N

Etude expérimentale du portage de germes.
Sur l'éliminations intermittente des bacilles typhiques
et ses rapports avec le pathogène du portage

Наукові роботи М.М. Благовєщенського

Форма № 30

Военная Коллегия
Верховного Суда
Союза ССР

6 декабря 1957 г.
№ 4н-09115/57
Москва, ул. Воровского, д. 15а

Гр-ну БЛАГОВЕЩЕНСКОМУ В.Н.
гор.Сталино, ул.Микояна, д.1, кв.6.

Сообщаю, что дело по обвинению БЛАГОВЕЩЕНСКОГО Николая Николаевича пересмотрено Военной Коллегией Верховного Суда СССР 30 ноября 1957 года.

Приговор Военной Коллегии от 5 сентября 1938г. в отношении БЛАГОВЕЩЕНСКОГО Н.Н. по вновь открывшимся обстоятельствам отменен и дело о нем производством прекращено за отсутствием состава преступления.

БЛАГОВЕЩЕНСКИЙ реабилитирован посмертно.

Справка о реабилитации направлена его жене

ЗАМ.ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ
ВЕРХОВНОГО СУДА СОЮЗА ССР
ПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ

/ П.ЛИХАЧЕВ /

ЖБ

Повідомлення з Військової колегії Верховного Суду СРСР

двух епох", пише: "У книзі розповідається про трагічну долю вигаданих лікарів-отруйників, засуджених ще у 1938 році, з болем читаються і сторінки справжньої епідемії арештів, що косила в ті роки наукове середовище, зокрема мікробіологів (напередодні навислої війни з цілком реальною можливістю застосування бактеріологічної зброї це було настільки ж дивовижно, як і знищення вищого командного складу)".

У названій книзі її автор Я.Л. Рапопорт розповідає про події 30-х років так: "Наступна велика група найвідоміших мікробіологів була репресована в роки масових репресій (1937-1939 роки). Серед них - чудові вчені, які зробили великий внесок у науку, у її організацію, у підготовку кадрів мікробіологів, у боротьбу з інфекціями, – Барикін, Кричевський, Любарських, Гартох, Вєліканов та інші. Усі вони були обвинувачені в антирадянській діяльності і шкідництві, кожний у своїй спеціальній науковій і практичній області. Усі вони, зрозуміло, у цьому "зізналися" і понесли відповідне покарання – розстріл. Барикін – автор вакцини проти черевного тифу -- "визнав" шкідницьке призначення цієї вакцини (вона дотепер виготовляється за його методом і має назву автора)".

З професором В.А. Барикіним Микола Миколайович працював протягом декількох років у Ростові по ліквідації епідемій. Професійні контакти з професорами Барикіним (Москва), Аристовським (Ленінград), Мельником, Златогоровим, Соловйовим (Харків) могли послужити зовнішнім приводом для залучення в "справу" і професора Благовєщенського.

Дружина Миколи Миколайовича – Софія Іванівна Єльська розділила з ним напружену роботу у боротьбі з інфекціями, працюючи в Ростові (1915-1918 роки) і надалі після їхнього одруження у 1922 році була його вірним другом і помічником у Казані і Сталіно. Незважаючи на те, що її теж могли заарештувати як дружину "ворога народу", та ще й потомствену дворянку, вона звертається у різні інстанції, доказуючи, що її чоловік абсолютно невинний. Численні звернення у ці ж інстанції і його колег (професорів І.Д. Іоніна, В.М. Богуславського та Е.І. Буніна) також позитивних результатів не принесли. І.Д. Іонін пробував клопотатися про нього і в Москві, куди він перейшов на роботу у 1939 році. Але усім їм було повідомлено, що нібито Миколу Миколайовича репресовано на 10 років без права переписки. Тому у Сталіно пройшли чутки, що М.М. Благовєщенського нібито відправляють до табору. Професор Е.І. Бунін, який наприкінці літа 1938 року довідався про це, пішов до вагону з в'язнями і передав для нього валянки і довідник терапевта, наївно думаючи, що вони йому знадобляться.

Через 10 років знову відновили клопотання в різні інстанції. Дружина М.М. Благовєщенського С.І. Єльська (до речі, – учасниця партизансько-підпільного руху проти фашистів у 1941-1943 роки. – *Ред.*) та син Віктор Миколайович Єльський були в Москві, зверталися з письмовими й усними проханнями, але на жоден з їхніх запитів не було відповіді ні в приймальній КДБ, ні в приймальній Президії Верховної Ради. Родині "ворога народу" було відмовлено в одержанні інформації про долю чоловіка і батька.

З радістю визволення Донбасу від німецько-фашистських загарбників в родину прийшли дві сумні звістки: двоюрідні старші брати Євген Іванович Благовєщенський загинув під Москвою в ополченні у 1941 році, а Віктор Миколайович Благовєщенський був заарештований на фронті у 1942 році. Особливо близьким родині Благовєщенських-Єльских був Віктор, який свого часу залишився круглим сиротою. Його мати Ганна Миколаївна, рідна сестра Миколи Миколайовича, вмерла, а батько, Олександр Іванович Чистяков, – священик, був репресований у 20-і роки, коли маховик тоталітарного режиму вже почав набирати чимдуж більших обертів. Віктор виховувався в родині Благовєщенських у Казані, був усиновлений Миколою Миколайовичем, носив його прізвище та по батькові. У 30-і роки Віктор жив у Краснодарі, працюючи артистом і режисером крайового театру. У роки війни виїздив з концертами до фронтової бригади, де за наклепницьким доносом був заарештований. Напевно, йому нагадали, що його батько репресований як священик, а дядько, який усиновив його, – заарештований як "ворог народу"

у 1937 році. Вирок для сина двох "ворогів народу", певна річ, – розстріл. Посмертна реабілітація Віктора про його повну невинність прийшла з трибуналу Московського військового округу лише в 1956 році. Так обірвалося життя братів Благовєщенських – один загинув у боях з фашизмом, другий став жертвою сталінського терору.

У 1943 році у в зв'язку з цими обставинами, щоб не піддавати сина Віктора цькуванням з боку співробітників НКВС, за порадою рідної сестри М.М. Благовєщенського Раїси Миколаївни його дружина С.І. Єльська змінила прізвище сина на своє. Так він став Віктором Єльським.

У 1946 році дочка Миколи Миколайовича Ірина Миколаївна Благовєщенська (тоді студентка 3-го курсу мединституту) відвідала батькового вчителя – академіка В.М. Аристовського. Перед війною він був звільнений. Тепер академік знову був начальником кафедри мікробіології Військової медичної академії. Він дуже тепло й зворушливо прийняв Ірину, бо пам'ятав її ще зовсім малою, коли працювали разом з її батьком у Казані. Аристовський тоді розповів, що коли його звільнили з ув'язнення і призначили на нову роботу в Збройних Силах СРСР, його запитали, хто йому потрібний для цієї роботи. Він сказав, що першим назвав ім'я її батька. Миколу Миколайовича розшукували у таборах і місцях заслань, але ніде знайти не [illegible]

У 1951 році діти М.М. Благовєщенського знову зверталися в офіційні інстанції Москви з запитами, бажаючи довідатися про долю батька, але їм знову було відмовлено. Сталінська ідеологічна машина і в ці роки не давала збоїв.

Слід зазначити, що видатні люди, особливо інтелігенція, навіть у ті жорстокі часи не боялися говорити правду, відстоюючи кращі людські ідеали. Завдяки їхній громадянській мужності й чесності, постійній турботі, вийшли "в люди" діти Миколи Миколайовича – Ірина й Віктор (автори цієї статті – *Ред.*), які пішли шляхом батька, і нині – доктори медичних наук. У 1952 році на першій лекції з анатомії професор М.Д. Довгялло студентам першого курсу, а в 1953 році на першій лекції з біохімії професор О.Й. Войнар студентам другого курсу дуже тепло і сердечно говорили про М.М. Благовєщенського як про одного із засновників Донецького мединституту, великого вченого, прекрасну людину. У 1954 році на лекції з мікробіології студентам третього курсу доцент Л.Р. Коломойцев, учень Миколи Миколайовича, завідуючий у ті роки кафедрою, говорив про великий внесок у вітчизняну й зарубіжну науку, зроблений його вчителем професором М.М. Благовєщенським. Він говорив, що вчений став жертвою сталінського режиму, але пам'ять про нього живе в інституті, його справу гідно несуть учні. При цьому додав, що тут в аудиторії знаходиться його рідний син – студент Віктор Єльський. Так було і на наступних курсах, на клінічних кафедрах: професори А.І. Чаругін і С.Ф. Літник, Р.В. Богославський і О.Н. Бурцев, доценти П.П Раєвський, С.Л. Ерез, В.С.Щуренок і багато інших завжди на лекціях і заняттях згадували добрими словами ім'я одного із засновників ДонМІ професора М.М. Благовєщенського. У 1955 році, ще до офіційної реабілітації, про це вперше було сказано на урочистих зборах інституту, присвячених 25-річному ювілеєві інституту. Про Миколу Миколайовича згадували у своїх виступах колишній ректор інституту І.Я. Олімпієв, професор К.М. Жмакін (Москва).

Цього ж року вийшов із ув'язнення з виправно-трудового табору колишній завідуючий Донецьким обласним відділом охорони здоров'я (його було заарештовано у грудні 1937 року) – Микола Іванович Куликовський. І.М. Благовєщенська відвідала його у Підмосков'ї. Він їй розповів, що в 1938 році йому після арешту була улаштована очна ставка з М.М. Благовєщенським. Коли вони зустрілися, то обнялися, розцілувалися і заплакали. М.М. Благовєщенський відразу сказав, що слідчі шантажують його, змушують під катуваннями обмовити себе й інших, і щоб Куликовський не вірив жодному їх слову. Незважаючи на це, слідчий відразу звернувся до Благовєщенського: "Розкажіть про вашу спільну з Куликовським шкідницьку діяльність". На це Благовєщенський відповів: "Ви мені самі розповідали це раніше, то ж розкажіть і тепер це саме при Куликовському". Слідчий Благовєщенському знову:

"Ось ваші показання". Благовєщенський: "Це ваші показання". Слідчий: "Підпишіть їх, Микола Миколайович". Благовєщенський: "Це ваш витвір, ви і підписуйте".

Після очної ставки Благовєщенський і Куликовський знаходилися в загальній камері. Ночами Миколу Миколайовича допитували, змушуючи зводити наклепи на інших. Він повертався в камеру змучений від катувань, зі слідами фізичного насильства. Удень муки продовжувалися, оскільки заарештованих годували оселедцями і не давали води. Микола Миколайович тяжко переносив тюремні харчі, тому що в нього було захворювання шлунково-кишкового тракту. Але особливо тяжким було його моральне страждання: величезна тривога за долю родини, особливо дітей. Куликовський згадує, що він днями підходив до тюремного вікна (будинок в'язниці знаходився проти будинку, де жила родина) і повторював: "Бідні діти, бідні діти"... А ночами його знову викликали на незліченні виснажливі допити зі знущаннями - фізичними й моральними. Куликовського незабаром відправили в концтабір, а Благовєщенського залишили. Куликовський говорив І.М. Благовєщенській: "Ваш батько непохитно і мужньо переносив усі муки слідства й ув'язнення. Він шляхетна і мужня людина".

У грудні 1957 року родина М.М. Благовєщенського одержала повідомлення (форма 30) Військової колегії Верховного Суду СРСР, що "справа за обвинуваченням Благовєщенського Миколи Миколайовича переглянута Військовою колегією Верховного Суду СРСР 30 листопада 1957 року. Вирок Військової колегії від 5 вересня 1938 року стосовно Благовєщенського М.М. по знову відкритих обставинах відмінено і справа про нього провадженням припинена за відсутністю складу злочину. Благовєщенський реабілітований посмертно". Лист на ім'я Благовєщенського В.М. (Єльського В.М.) підписаний заступником голови Військової колегії Верховного Суду СРСР полковником юстиції П. Лихачовим. Полковник КДБ Васильків, що приїхав з Москви довести постанову про реабілітацію до відома потерпілих, говорив синові і дочці вченого, що їхній батько поводився на слідстві гідно і мужньо, не підписав ніяких лжесвідчень, що він справжній громадянин. На суді він сказав: "Я вчений. Моя робота потрібна державі. Прошу зберегти мені життя". Але тодішнім суддям було байдуже до долі держави і його народу, не говорячи вже про окремих осіб. Отож і байдуже поставилися до слів вченого. Перед ними був, як представлено слідчими, – син священика, "шкідник", який мав зв'язки за кордоном, – навчався у Варшаві, а друкувався у Парижі. Для винесення вироку – вищої міри покарання – членам суду цього було достатньо.

Дружина Миколи Миколайовича Софія Іванівна в цей час була вже на пенсії, дочка працювала науковим співробітником Інституту гігієни праці, син – студент 5-го курсу Донецького мединституту. Постанову про реабілітацію М.М. Благовєщенського було зачитано на засіданні вченої ради мединституту. Рада ушанувала пам'ять вченого вставанням і хвилиною мовчання. У цей час в інституті ще працювали співробітники, що добре і близько знали й пам'ятали Миколу Миколайовича: професори М.Д. Довгялло, О.Й. Войнар, О.Б. Фельдман, С.Б. Зелігман, В.А. Равін, О.П. Мініович, С.Ф. Літник, Б.С. Агте, Р.В. Богуславський, А.В. Анучин, доценти М.С. Лейчик, П.П. Раєвський, В.А. Сибірькова, Л.Р. Коломойцев, асистент кафедри мікробіології І.Д. Дружинін і старший лаборант цієї кафедри Л.І. Помазова. Усі вони з гіркотою й жалем сприйняли сумну звістку про смерть Миколи Миколайовича і з великою повагою висловили своє співчуття його рідним.

Свого часу, у грудні 1988 року, у зв'язку з роботою комісії ЦК КПРС по реабілітації жертв сталінщини І.М. Благовєщенська-і В.М. Єльський звернулися до Військової колегії Верховного Суду СРСР із проханням повідомити подробиці про арешт, суд і смерть їхнього батька. У свідоцтві про смерть, що їм було видано у 1957 році, вказувалося, що Благовєщен-ський М.М. помер 22 травня 1941 року; причина, місце смерті і поховання не вказувалися. Однак, як уже відомо, на прохання академіка В.М. Аристовського М.М. Благовєщенського не змогли розшукати в таборах ще в 1939 році. Невідомо також, у чому обвинувачували нашого батька, хто був автором анонімного лжесвідчення, хто вів слідство. У листі начальника сек-

ретаріату Військової колегії Верховного Суду СРСР А. Никонова (23 грудня 1988 року, № 4Н9115) повідомляється, що "М.М. Благовєщенський 5 вересня 1938 року Військовою колегією Верховного Суду СРСР був засуджений до розстрілу за обвинуваченням в участі у троцькістській диверсійно-шкідницькій організації, а також у шкідництві в галузі охорони здоров'я". Повідомляється також, що "за існуючими на той час правилами подібні вироки приводилися у виконання негайно, після проголошення вироку, а місце поховання засуджених не фіксувалося". Закінчується лист словами: "Розуміючи глибину трагедії, що осягла Вас і Ваших близьких, у зв'язку з необґрунтованим осудом Благовєщенського Миколи Миколайовича, прошу прийняти щирі співчуття".

Отже дата розстрілу М.М. Благовєщенського, як видно з цього офіційного повідомлення, – 5 вересня 1938 року.

* * *

Батько, за спогадами мами, був далеким від політики. Ми твердо упевнені в тім, що він не знав ні Троцького, ні троцькізму. Як твердять його колеги і друзі, він був академічним ученим-натуралістом, захопленим своєю професією, який міг поєднати дослідницьку працю в лабораторії з великою організаторською роботою з профілактики інфекції. Тим більше блюзнірським було обвинувачення в шкідництві. У ті важкі роки перших п'ятирічок становлення і розвитку Донбасу його протиепідемічна служба зробила усе можливе для попередження інфекцій. Цю службу очолювали професор М.М. Благовєщенський, М.І. Куликовський та ін. Таке поєднання двох талановитих людей – вченого-теоретика і практика-організатора створювало протиепідемічний щит Донбасу.

Минуло більш ніж 65 років від тих трагічних часів для всієї країни і, зокрема, для нашої родини. Перше десятиріччя після 1937 року було заповнене проханнями, чеканнями, надіями, що мікробіолога в передвоєнні роки звільнять.

Після війни ми чекали закінчення 10-річного терміну від дня суду. Однак розпочалися нові репресії в країні. Лише через 20 років (1957 рік) ми одержали звістку про посмертну реабілітацію батька (посмертна реабілітація його племінника – нашого старшого брата Віктора Миколайовича Благовєщенського прийшла роком раніше).

У 60-70 роки ми з великим сумом усвідомлювали, як поступово стала забуватися суспільна думка про жертви сталінізму.

І тільки тепер відчуваємо, яка велика робота ведеться в останнє десятиріччя по відновленню доброго імені незаслужено репресованих, безневинно страчених людей, кращих представників нашої Батьківщини.

* * *

У ході роботи над цим нарисом ми звертались до ще здорових, живих свідків, учнів професора М.М. Благовєщенського із проханням поділитися своїми спогадами про нього. Нижче наводяться деякі з них.

"Професор Микола Миколайович Благовєщенський – один з високошановних педагогів і вчених нашого інституту. Як і більш піввіку назад зберігся в нашій пам'яті енциклопедично ерудованою, високо культурною інтелігентною людиною. Він був чудовим педагогом, невтомним наставником, вихователем. Його змістовні і хвилюючі цікаві лекції настільки захоплювали, що ми не звертали уваги на скромність і бідність оточуючої обстановки молодого інституту. Ми були зачаровані багатством змісту і красою форми його лекцій. Стрункий, підтягнутий, завжди доброзичливий, чуйний до студентів, завжди готовий прийти на допомогу - посмішкою, доброю порадою, словом і справою. Таким його пам'ятаємо ми, його колишні студенти". (Доцент кафедри гістології Донецького медінституту, ветеран Великої

Вітчизняної війни і праці В.А. Сибірькова, 5.04.1989).

"Нині проводиться реабілітація безневинно загиблих у страшні роки сталінських репресій. Пішов від нас у ті роки, коли я був студентом нашого інституту, великий учений – професор М.М. Благовєщенський. Він завідував кафедрою мікробіології, і я слухав його лекції, навчався на кафедрі основам мікробіології. У ті роки ми, студенти, ставилися до професора і викладачів з особливою повагою, а Микола Миколайович заслужено користувався нашою повагою і любов'ю. Лекції його привертали увагу не тільки цікавим змістом, але і захоплюючим викладом, що значно розширювало наші пізнання навколишнього світу. Я згадую затемнену аудиторію, струнку фігуру професора, що демонструє нам діапозитиви... Завжди ввічливий, доброзичливий, готовий відповісти на наші запитання". (Колишній студент Донецького мединституту, професор Б.С. Агте 12.04.1989).

"Громадськість нашої Батьківщини наполегливо пропонує увічнити пам'ять репресованих і загиблих у роки сталінщини спорудженням пам'ятників, висвітленням матеріалів у періодичній пресі й інших засобах масової інформації. Ми, випускники Донецького мединституту 1938 року, чоловік і жінка Бурцев Олександр Несторович, що був завідуючим кафедрою хірургії стоматологічного факультету і колишній заступник завідуючого облздороввідділу з лікувально-профілактичних питань Калмичкова Зінаїда Іванівна (тепер на пенсії), просили б Вас знайти куточок у музеї для увічнення пам'яті нашого вчителя – професора Благовєщенського Миколи Миколайовича, який завідував кафедрою мікробіології, репресований у 1937 році і реабілітований у 1957 році посмертно. Після закінчення інституту минуло більш 50 років, багато чого з пам'яті вивітрилося, але ми добре пам'ятаємо образ М.М. Благовєщенського. Він був завжди підтягнутим, акуратним, виходив на кафедру в білосніжному халаті, його лекції носили дохідливий і демонстраційний характер, кожне положення ілюструвалося таблицями, малюнками, слайдами.

Серед студентів нашого курсу було багато "парттисячників", слабко підготовлених теоретично, тим більше для засвоєння такої точної науки, як мікробіологія. Але професор М.М. Благовєщенський зі своїми асистентами Іваном Дмитровичем Дружиніним і Леонідом Рафаїловичем Коломойцевим намагалися допомогти їм, організувавши додаткові практичні заняття. Кафедра розміщалася у двох кімнатах теперішньої першої міської лікарні, було тісно, ніде було зберігати препарати, навчальні посібники, але на кафедрі був завжди порядок, чистота, панував дух доброзичливості і взагалі доброго ставлення до студентів. Тоді вже був створений студентський гурток, і деякі студенти прилучилися до наукової праці. М.М. Благовєщенський був зразком ученого, друга, товариша і вчителя студентів. Світла йому пам'ять". (О.Н. Бурцев, З.І. Калмичкова, 21.04.89).

* * *

14 жовтня 1993 року виповнилося 100 років від дня народження професора М.М. Благовєщенського. Як пам'ять про нього в "Архіві клінічної й експериментальної медицини" була опублікована стаття заслуженого діяча науки України професора Г.П. Кондратенка і професора Ю.С. Варенка: "Микола Миколайович Благовєщенський (до 100-річчя з дня народження)". 2003 року до 110-ї річниці з дня народження професора у видавництві "Регіон" вийшла книга "Життя професора – як спалах зірки".

Ще раніше про професора М.М. Благовєщенського опублікована стаття І. Клементьєвої "Був він шляхетним і мужнім..." у газеті "Вечерний Донецк" (24.11.89, № 269).

У 1995 році Донецька обласна редколегія "Реабілітовані історією" надрукувала книгу "Правда через роки...", у якій опублікована наша стаття "Талановитий вчений" про дорогого нам батька, професора М.М. Благовєщенського. Донецька студія телебачення за матеріала-

ми цієї книги створила багатосерійний відеофільм (автор Л.П. Кузьменко), що двічі демонструвався на різних каналах телебачення. Частина фільму про професора Благовєщенського знята по сценарію В М Єльського і зберігається у фондах музею історії Донецького мед-університету

За клопотанням ректорату Донецького медінституту і "Меморіалу" прийнято постанову Донецького міськвиконкому №7 від 25 квітня 1990 року про встановлення на фасаді 3-го навчального корпусу медінституту меморіальної дошки з барельєфом М.М. Благовєщен-ського, на якій викарбувано. "Микола Миколайович Благовєщенський, професор, засновник кафедри мікробіології Донецького медінституту, розстріляний у роки сталінських репресій, реабілітований у 1957 році". Інформацію про цю подію було опубліковано у газеті "Вечерний Донецк".

Згодом меморіальну дошку перенесено на кафедру мікробіології і встановлено у музеї кафедри.

Знаходяться стенди про засновника кафедри мікробіології Донецького медінституту професора М.М. Благовєщенського на кафедрі мікробіології й у музеї історії Донецького мед-університету.

16 вересня 1989 року відбулася урочиста жалобна церемонія перепоховання останків жертв репресій 30-40 років на Рутченківському полі (місці розстрілу жертв сталінських репресій) біля жилмасиву "Текстильник" у Кіровському районі Донецька. На місці братської могили встановлений пам'ятник з написом: "Жертвам репресій 30-40-х і початку 50-х років у Донецькій області". Це пам'ятник і нашому батькові. До нього з живими квітами ми приїздимо щороку, і щороку промовляємо: "Хай земля буде пухом нашому татові і мільйонам невинних людей, що загинули в роки сталінських репресій!".

Джерела

1. Життя професора – як спалах зірки. – Донецьк, КП «Регіон», 2003 р.

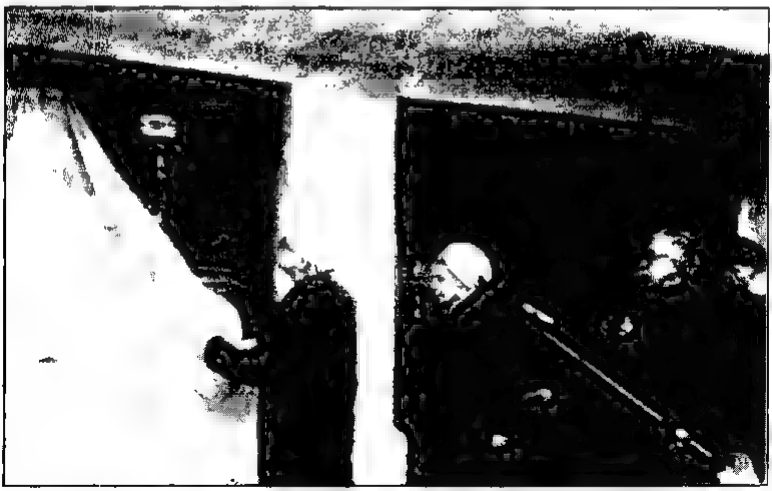

Ректор Донецького медичного університету академік АМН України В М Казаков відкриває меморіальну дошку засновнику, завідуючому кафедрою мікробіології професору М.М. Благовєщенському

О.М. Бут

ХЛІБОРОБ

Албаут Олександр Семенович, 1909 року народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Стила Старобешівського району Донецької області. Бригадир колгоспу "Іскра". Заарештований 27 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС Донецької області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1966 році.

Мені імпонує графа з анкети заарештованого 24 січня 1938 року начальником Старобешівського райвідділу НКВС Чорнухою згідно з санкцією прокурора Хов'якова бригадира польової бригади сільськогосподарської артілі "Іскра" Олександра Семеновича Албаута: професія і спеціальність – хлібороб. Як видно з архівної справи 20642-2ф, що зберігається в управлінні Служби безпеки України в Донецькій області, Албаут народився 1909 року в селі Стила. У нього з дружиною Софією Георгіївною була донька Ніна, що мала всього рік від роду. Працював чесно, добросовісно, як підтвердять свідки І.Х. Петров, А.І. Кирпа в процесі додаткового розслідування у 1966 році. Заарештований "за участь у грецькій націоналістичній контрреволюційній диверсійно-повстанській організації" – зазначено в постанові начальника районного управління НКВС [1].

З першого допиту, оформленого протоколом 1 лютого 1938 року, видно, що на пряме запитання про участь у названій організації була чітка відповідь: "Ні, в контрреволюційній організації не перебуваю" [2]. Правда, тут же зафіксовано: "Переконавшись у тому, що відмовлятися даремно, я дійшов висновку про необхідність правдиво розповісти про свій злочин". Так, як мовиться, ні сіло, ні впало, без будь-яких доказів (їх не було і в звинувальному висновку) вирішив розповісти про злочин. В чому ж він полягав? Заарештований зізнався, буцімто його завербував у листопаді 1937 року односелець Дмитро Мацука, запропонувавши займатися шкідництвом – розвалити свою бригаду, яка до останнього часу працювала по-стахановськи, щоб "морити" Радянську владу. Далі в протоколі значиться, що пообіцявши Мацуці, Албаут почав ретельно розвалювати роботу бригади, і навіть деморалізував її настільки, що на день його арешту трудовий колектив майже не працював. Але ж йшлося про польову бригаду, то яка ж у полі робота з листопада по січень? Здається, коментар тут зайвий.

На запитання про те, які ще завдання одержував заарештований, той відповів, що ніяких, до організації нікого не залучав. Як бачимо, компрометуючих матеріалів у протоколі як кіт наплакав. Але не зупинятись же слідчому Блідченку, якщо одержана команда від начальства знайти контрреволюціонера-націоналіста, до того ж, диверсанта. І він на цілих семи сторінках зібрав "зізнання" свідків, нібито Албаут проводив антиколгоспну агітацію. До того ж, до справи занесені копії зізнань без підписів [3], але де знаходяться оригінали, з матеріалів справи не видно.

Наступний допит оформлений протоколом аж 29 вересня. Відповівши, що підтверджує попередні зізнання, Албаут, на вимогу слідчого, ніби відразу згодився визнати, що приховав від органів дійсну диверсійну роботу. Завдання давав усе той же Мацука: на випадок війни здійснити диверсійний акт на залізниці між станціями Кутейниково і Каракуббудом, а також підпалити в колгоспі "Іскра" зерносховище. І дав на це згоду, – записав до протоколу начальник третього відділення молодший лейтенант держбезпеки Ящук, який допитував Албаута. Більше – ні рядка. "Речових доказів немає", – знов зафіксовано в звинувальному висновку А

для слідства головне, що заарештований визнав себе винним, тому матеріали відправили на розгляд Особливої трійки управління НКВС, яка 3 жовтня 1938 року винесла рішення: Албаута розстріляти за участь у грецькій націоналістичній контрреволюційній диверсійно-повстанській організації.

Минули роки. Зміни в соціально-політичному житті країни підштовхнули, певно, колгоспницю Софію Георгіївну Албаут звернутися в січні 1956 року до Прокуратури Союзу з заявою про сприяння в розшукуванні чоловіка [4]. Ця заява була передана в управління держбезпеки по Сталінській області.

І тут знову-таки далася взнаки закритість тоталітарного суспільства, небажання його владних структур рахуватися з живою людиною та відновити пам'ять про ним же загублених. У цьому переконують дії місцевих органів влади. В обласному управлінні держбезпеки вирішили не ворушити старих гріхів. Адже заступнику начальника відділу капітану Катуніну виконавці доповіли, що в справі Албаута є виписка з засідання трійки НКВС. Незважаючи на це, начальникові Старобешівського райвідділу міліції надійшов лист з розпорядженням викликати Софію Георгіївну Албаут і усно оголосити їй, що її чоловік був засуджений на десять років позбавлення волі і, перебуваючи в ув'язненні, помер 9 квітня 1946 року від бронхіальної астми. Як бачимо, працівник служби безпеки, не відчуваючи мук сумління власручно змінив міру покарання. І ще один злочин – Софію Георгіївну змусили дати розписку, що вона одержала повідомлення [5]. На ній збереглася дата 19 лютого 1959 року. Розписку відібрав дільничний міліціонер. На прохання начальника підрозділу управління держбезпеки по Донецькій області А. Манжоса ЗАГС Старобешівського райвиконкому зареєстрував смерть громадянина Албаута Олександра Семеновича згідно з новою версією органів.

Необхідно віддати належне настійливості Софії Георгіївни докопатися до правди: вона повторно звернулася до начальника управління держбезпеки перевірити законність засудження чоловіка. В результаті додаткового розслідування, в якому брали участь молодший радник юстиції Ю. Носков та старший слідчий управління держбезпеки Воробйов, президія обласного суду 29 грудня 1966 року [6] припинила судову справу № 6331. Повернуто ще одне чесне ім'я. Колишній хлібороб Олександр Семенович Албаут реабілітований посмертно.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 20642-2ф, арк. 1.
2. Там само. – Арк. 8
3. Там само. – Арк. 17.
4. Там само. – Арк. 20.
5. Там само. – Арк. 23.
6. Там само. – Арк. 44-45.

Б.Ф. Парсенюк

ДОЛЯ СЕКРЕТАРЯ ОБКОМУ

Саркісов (Даніелян) Саркіс Артемович, народився 14 лютого 1898 року, м. Шуша, Нагірний Карабах, Азербайджан, вірмен, освіта середня, член ВКП(б). Начальник "Донбасвугілля". Проживав: м. Донецьк, будинок НКВС № 55, кв. 26. Заарештований 7 липня 1937 року. Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Києві 2 вересня 1937 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 2 вересня 1937 року у м. Києві. Реабілітований 19 травня 1956 року.

17 вересня 1933 року до виконання обов'язків першого секретаря Донецького обкому партії приступив Саркіс Артемович (Арутюнович) Саркісов (Даніелян), який перед цим попрацював тут секретарем обкому по заготівлях.

Про методи його роботи як головного обласного хлібозаготівельника свідчить очевидець подій того часу, мешканець села Стили Старобешівського району В.Г. Іванов. "У 1932 році приїхав Гапонов, уповноважений обкому партії. На території Стильської сільради секретарем кущового партосередку на той час був Пефтієв, а головою сільради Гудинов.

В момент заготівельної кампанії Гапонов, Пефтієв і Гудинов скликали усіх членів і кандидатів партії, зокрема й мене, і поставили перед нами питання: "Хліб потрібно забрати силою у одноосібників. Кого не буде вдома, ламайте замки від сараїв і забирайте хліб. А хто з числа членів чи кандидатів партії не виконає, можете завчасно виходити з партії". Я особисто зламав замки у одноосібників Н.Г. Халаджі, В. Афендікова та інших. Хто відмовився йти ламати замки, того виключили з партії, як Костанду Івана – бідняка" [1].

Для полегшення роботи таким "заготівельникам", як Саркісов, Рада Народних Комісарів 11 листопада 1932 року прийняла постанову, згідно з якою у "заядлих одноосібників" за несвоєчасну здачу держпоставок зерна місцева влада мала право розпродати все їхнє майно, а також позбавити повністю присадибної землі і господарських будівель. За вказівкою ЦК КП(б)У у селян вилучені і знищені ручні млини, крупорушки і навіть ступи. Згодом члени партії за завданням обкому будуть уже грабувати не лише одноосібників, а й колгоспників, у яких відберуть навіть вирощене на присадибних ділянках. Свідчить жителька Макіївки Віра Тимофіївна Філіп'єва. "В перші дні колективізації батько вступив до колгоспу без будь-якого примусу. Він на той час мав лише пару коней. Діда по батькові розкуркулили лише за те, що він володів водяним млином. А у батька навіть корови не було. На початку 1933 року голова колгоспу попередив батька, що його, тобто нас, прийдуть розкуркулювати. Забрали картоплю. Що було засолено в бочках, повикидали в сніг, а тару забрали. Винесли і постіль. Уже після розкуркулення батько повернувся додому. В голодні роки померли брат і сестра 1927 і 1928 року народження. Батько загинув на фронті".

"У 1933 році, розповідає учасниця тих подій мешканка Донецька Г.М. Батуріна, – райздороввідділ відрядив мене в село Пустинку, в фельдшерський пункт. Величезне це село нагадувало цвинтар. Спочатку мені довелося обійти наполовину спустошені будинки. У багатьох з них ми, я і голова сільради, знаходили людей, які померли від голоду. Тут же лазили діти. Нашою першою турботою було зібрати цих малюків, надати їм людського вигляду, нагодувати й причепурити. В жахливому стані були дитячі ясла. До хати набивалося до півсотні дітей. Багато з них хворіли. Доглядали за ними старенькі бабусі, які тільки й уміли, що зачиняти вікна й двері. Ліків ніяких не було. Мила – також. Але найголовніше – дітей

нічим було годувати. І тут допомогла шахта. Гірники одержували по кілограму хліба. Молодь відривала від себе по 200 грамів борошна для дітей. З нього ми варили затірку, борщі з кропиви. У червні поспіла малина, вишня, і це рятувало від авітамінозу. Під час жнив нам дозволили збирати колоски, що на той час категорично заборонялося. З цього зерна ми на жорнах мололи борошно".

Автор цих спогадів розповідає про заборону на збирання колосків уже після жнив. Та заборона була викликана постановою ВЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 року, яку в народі прозвали "Про колоски". В Донбасі лише за рік за цією постановою було засуджено 9286 осіб. Більшість – колгоспники, які намагалися хоч у такий спосіб врятуватися від голодної смерті. Приблизно кожен тридцятий із заарештованих згідно з цією постановою був засуджений до розстрілу, кожен восьмий – до позбавлення волі на 10 років, кожен п'ятий – на термін від 5 до 10 років [2].

У кінці 1932 і в першій половині 1933 року сільське населення вимирало сім'ями і навіть цілими селами. В Донбасі, як і в інших областях України, були випадки канібалізму.

Знаючи тепер про методи, які використовувалися під час хлібозаготівель урожаю 1932 року і до чого вони призвели, можна впевнено сказати, що Саркісов повністю виправдав довір'я Сталіна. Можна також стверджувати, що безпосередніми організаторами голодомору 1933 року в області були перший секретар обкому партії І.О. Акулов і секретар по заготівлях С.А. Саркісов. Обидва отримали за свої "подвиги" підвищення по службі: перший був призначений прокурором СРСР, а інший став першим секретарем Донецького обкому партії. За своє кар'єрне зростання вони заплатили загибеллю багатьох тисяч наших земляків.

Знаючись на ситуації в сільському господарстві, Саркісов і після того, як став першим секретарем обкому партії, проводив політику примусової трудової участі населення у виробництві сільгосппродукції, активно розвивав мережу МТС, підтримував і впроваджував у життя інститут політвідділів. Важливо було організувати роботу на селі з урахуванням таких факторів, як оптимальні терміни посіву, наявність робочої худоби, своєчасна обробка грунтів, суворий облік участі у праці конкретних осіб і, нарешті, господарське витрачання прибутків. Для цього необхідні були кваліфіковані спеціалісти, досвідчені організатори. Але і одні, й інші були фізично знищені голодомором 1932-1933 років або вивезені за межі України в період колективізації і розкуркулення.

У 1933 році з 1578 колгоспів було виключено шість тисяч осіб, серед них 267 голів і 299 бригадирів. Іншими словами, було розформовано близько 70 колгоспів. Як правило, виключених заарештовували. В кінці 1933 року були розукрупнені колгоспи, і в області їх стало 2073 при середній чисельності 86 селянських господарств у кожному. В середньому колгосп володів на кінець року 1070 гектарами орної землі. В області нараховувалося 210 тисяч коней (в 1932 їх було 333 тисячі), 385 тисяч великої рогатої худоби (було 413 тисяч). Поголів'я свиней тільки за один рік скоротилося на 35%. Основне ж скорочення худоби відбулося ще в 1930 році, коли через відсутність приміщень для її утримання і недостатнього догляду уже в колгоспних умовах загинуло або було здано державі в рахунок держпоставок м'яса близько половини худоби.

За таких обставин область прогодувати себе не могла, тим більше, що 3/4 населення складали робітники, які мешкали в містах і селищах. Зрозумівши, що селянство повністю спустошене і взяти в нього вже нічого, держава вперше протягом 1933-1934 років виділила 15 мільйонів пудів насіннєвого зерна, видала через сільгоспбанк 12 мільйонів карбованців кредиту і безповоротної позики та ще 5,4 мільйона по інших каналах. Одночасно мешканцям міст і селищ для розведення городів була виділена земля терміном на сім років. Процесу городництва обком приділяв особливу увагу, систематично розглядаючи на засіданнях бюро такі проблеми, як організація поливів, доставка робітників до городів, будівництво льохів

для зберігання зимових запасів та інші. Той факт, що НКВС вело спостереження за будівництвом колодязів, які були потрібними не лише для водопостачання мешканців Донбасу, але й для поливу сільгоспугідь, свідчить про значимість городництва для життєдіяльності промислових підприємств і про глибину контролю цією зловісною організацією різноманітних сторін життя населення. У 1934 році городництвом в області було охоплено близько 600 тисяч робітничих родин. Город на березі 2-го ставка в Сталіно мав і Саркісов.

Заохочувалася також організація підсобних господарств підприємствами. Ці заходи потім неодноразово використовуватимуться урядом для вирішення продовольчої проблеми, яка виникла чи через злочинні дії партії і уряду, як на початку 30-х, чи в результаті історичних подій, як війна 1941-1945 років, коли городництво рятувало населення від голоду. Але у всі часи компартія тримала в руках землю - джерело добробуту народу, різною мірою буде регламентувати діяльність колгоспів і радгоспів. І ця регламентація доходила часом до абсурду. Приклад можна навести з одного із засідань Донецького обкому партії в 1934 році, на якому розглядалося питання про забезпечення коровами передовиків промисловості і сільського господарства. На засіданнях обкому і облвиконкому систематично вирішувались питання про час і темпи заготівлі зеленого корму, підвищення надоїв молока, збільшення поголів'я корів та інші подібні.

У 1934 році Донецька область могла забезпечити себе хлібом лише на 50 відсотків, м'ясом – на 90, олією – на 70, картоплею – на 72, овочами – на 90, молоком – на 107. Тобто, колгоспи і радгоспи були не в змозі забезпечити населення області своєю продукцією в той час, як городництво майже вирішувало цю проблему. Іншими словами, партія і радянська влада, зруйнувавши порядок обробітку землі за особистого зацікавлення селян у результатах своєї праці, який установився од віку, переведенням сільського господарства на колективну основу, не змогли нагодувати навіть своїх громадян. Нагадаємо, що до революції Україна, зокрема й Донбас, експортували вирощене зерно за кордон.

Незважаючи на абсурдність такого становища, обком на чолі з Саркісовим спрямовував зусилля на підтримку колективних господарств, заздалегідь розуміючи неефективність такої організації сільськогосподарського виробництва. В хід ішли грошові ін'єкції, матеріально-технічне забезпечення і репресії. На четвертому пленумі обкому, який відбувся 29-31 жовтня 1934 року, Саркісов констатував, що в 1933 році з 2060 колгоспів план хлібоздачі виконали лише 960, а в 1934 році – 1600. 14 районів усі попередні роки з моменту їх утворення плану не виконували. 9 районів у 1934 році вперше виконали план, і лише 4 райони виконували його всі 3 роки підряд. На цьому пленумі Саркісов сказав: "Наявність 460 колгоспів, які не виконали своїх зобов'язань по хлібоздачі, вимагає від нас максимуму пильності відносно опортуністів, класово ворожих елементів, які заважають зміцненню колгоспів". У цих словах – весь принцип підходу Саркісова до роботи в сільськогосподарському секторі. І, звичайно, начальник облуправління НКВС не міг сприйняти виступ Саркісова інакше, як спонукання до дії.

Зі свого боку Саркісов проводив активну політику і партійний контроль за діяльністю колгоспів. На засіданні бюро обкому 23 грудня 1934 року відзначалося, що в деяких селах - малочислений партійний прошарок, а в шести колгоспах, які об'єднують в основному населення німецької і грецької національностей, немає ні членів партії, ні комсомольців. За рішенням обкому з міст області до сіл було направлено три тисячі комуністів для роботи на керівних посадах, але при цьому було заборонено посилати вихідців з села, знайомих з веденням сільського господарства.

У кінці 1933 року по лінії партії і НКВС була розгорнута широка кампанія по боротьбі з "гітлерівською допомогою", яка, нібито, підриває авторитет соціалістичної держави. Ті, хто отримував посилки і грошові перекази та не віддавав їх до фонду Міжнародної організації допомоги революції (МОПР), оголошувалися контрреволюціонерами і агентами німецького

фашизму, а значить заарештовувались. Більше того, репресовувались навіть ті, хто сприяв отриманню допомоги з-за кордону шляхом інформування потенційних отримувачів про адреси благочинних організацій. За першу половину 1934 року в Україні було заарештовано близько ста організаторів так званої "гітлерівської допомоги". На початку листопада 1934 року ЦК ВКП(б) дав вказівку зажадати від німецького населення країни повністю припинити будь-який зв'язок з закордонними гуманітарними організаціями.

Таким чином, матеріально підтримуючи колгоспи, організувавши широку мережу штатних і законспірованих наглядачів за діяльністю їхніх керівників і поведінкою рядових селян, репресіями буквально вибивши з селян навіть думку про спротив примусовій і часто неоплачуваній праці, обком добився підвищення виробництва сільськогосподарської продукції, за що перший його секретар Саркісов у 1935 році був нагороджений орденом Леніна. Реальні ж результати діяльності всіх шести довоєнних партійних секретарів області висвітлив дев'ятий пленум Сталінського обкому партії, який проходив у серпні 1939 року. Там констатувалося, що з січня 1934 року по січень 1939-го в колгоспах великої рогатої худоби збільшилося всього на 61,4 відсотка, коней – на 43,3, овець – на 93,6, свиней – на 165,5 відсотка. Водночас 12 колгоспів зовсім не мали продуктивної худоби. Понад 30 відсотків з них утримували менше 10 корів, до 20 відсотків мали менше 10 свиноматок і т. д. Фактично до початку війни була відновлена кількість худоби, яку селяни мали до початку колективізації.

Далі тиск на колгоспне селянство не скорочувався, а все посилювався, набуваючи потворних форм. Так, за інструкцією Наркомату харчової промисловості встановлювався новий порядок м'ясозаготівель на 1937-1938 роки. Згідно з ним переписувалося все поголів'я худоби станом на 1 січня 1937 року, і всі колгоспники під розписку зобов'язувалися здати державі по 30-32 кілограми м'яса з голови, а одноосібники – по 62. При цьому здача м'яса повинна була проводитися поквартально, нібито одну й ту ж свиню можна було різати чотири рази на рік. Для колгоспів норма здачі м'яса була іншою: 7-17 кілограмів з одиниці великої рогатої худоби, 24-40 – з однієї свині, 4-6 кілограмів з вівці. Правда, за виконання такого плану м'ясозаготівель довелось відповідати уже не Саркісову, а іншим першим керівникам області. Остання велика акція Саркісова полягала в організації примусового вивезення з Донецької до Вінницької області близько 40 тисяч голів молодняка корів у грудні 1936 року і вилученні з сільгосппідприємств великої кількості соломи для Московської області.

На початку 30-х років промисловість Донбасу перебувала в стадії нарощування свого потенціалу. У вугільну галузь за п'ять років було вкладено близько мільярда карбованців інвестицій. Тільки у 1931 році намічалося ввести в експлуатацію 15 нових шахт і ще 15, які перебували на капітальній реконструкції. Державою вживалися заходи щодо організації видобутку вугілля механізованим способом, але використання техніки, яку впроваджували часто насильницьки, гальмувалося низьким рівнем технічних знань рядових шахтарів, а іноді і свідомим спротивом учорашніх селян. Політика на механізацію дала свої результати на момент призначення Саркісова керівником області.

З 1930 по 1933 рік тільки по тресту "Артемвугілля" введено до ладу 12 нових шахт, по тресту "Сталінвугілля" 13, по інших вугільних трестах картина була подібною. Це дало змогу збільшити видобуток в окремі дні четвертого кварталу 1935 року до 270-330 тисяч тонн. Виросла і продуктивність праці: з 16,5 тонни в 1934 до 23,2 – в грудні 1935 року. План по продуктивності праці на 1936 рік становив 24 тонни.

Проектна потужність 25 нових шахт по двох згаданих трестах становила 16,2 тонни вугілля на рік, але в 1935 році вони видобули всього 10,2 мільйона тонн. Ці цифри свідчать про те, що розвиток базової для індустріалізації країни галузі відбувався без урахування таких факторів, як психологічна підготовка населення, його загальноосвітній рівень, наявність висококваліфікованих спеціалістів виробничників і організаторів виробництва.

Гірнича промисловість має одну особливість: якщо не вкладати кошти в підготовчі роботи, а тільки зосередитися на видобутку вугілля, шахта існувати не зможе навіть за наявності

достатньої кількості розвіданих запасів вугілля. В системі жорсткого централізованого планування кошти на ведення підготовчих робіт виділялися недостатньо, і навіть висока механізація вуглевидобутку не забезпечувала виконання плану, який все збільшувався. В результаті у першому півріччі 1935 року план видобутку вугілля по Донбасу був виконаний всього на 63,5 відсотка, а заборгованість гірників перед промисловістю складала 2 мільйони тонн. Не без клопотання Саркісова на проведення підготовчих робіт державним планом 1934 року цільовим призначенням були передбачені значні кошти, але з ряду причин, в основному через відсутність достатнього фінансування, запланований обсяг підготовчих робіт систематично не виконувався, що, природно, гальмувало видобуток.

Народним комісаріатом важкої промисловості, до складу якого в 30-і роки входила вугільна промисловість, разом з Донецьким обкомом вживалася низка заходів, спрямованих на підвищення видобутку вугілля. До таких, насамперед, можна віднести і переведення режиму роботи шахт з п'ятиденки на шестиденку і застосування відрядно-прогресивної системи оплати праці для ІТП; збільшення норм виробітку в зв'язку зі стахановським рухом, спробу застосувати на практиці теорію "концентрації гірничих робіт", згідно з якою видобуток вугілля повинен був проводитися в мінімальній кількості вибоїв при одночасному різкому підвищенні видобутку в одному вибої. Але ніякими організаційними заходами неможливо було замінити планомірного розвитку вугільної промисловості в межах економічних можливостей, якщо при цьому ставилась єдина мета – дати вугілля зараз будь-якою ціною і в кількості, запланованій державою на рівні, вищому можливого.

Чи міг колишній семінарист Саркісов, який вперше побачив шахту в Донбасі і не мав ніякого уявлення про технологію її роботи, зрозуміти фактичну ситуацію у вугільній промисловості? Безумовно, ні. Але він був поставлений керівником, і методи для досягнення поставленої партією мети йому були вже відомі: репресії і ще раз репресії. Голова облвиконкому М.Г. Іванов стверджував, що безпосередньо Саркісовим виявлені десятки "фактів" саботажу і шкідництва на промислових підприємствах Донбасу. Ось один з таких "фактів".

На шахті "Дзержинка" в кінці 1935 року виникла пожежа. Хоч причини її тільки розслідувалися, працівники НКВС заарештували робітника Бугайова, який опинився першим біля джерела пожежі. Щоб звинувачення мало переконливіший вигляд, було сфальсифіковано звинувачення цілої групи працівників цього підприємства, які були засуджені як члени "підпільної троцькістської організації", за завданням якої Бугайов, нібито, вчинив "шкідництво".

Прамнек, також посланець Москви, який змінив Саркісова на посаді першого секретаря Донецького обкому партії в своїй доповіді на третьому пленумі повідомив, що лише за 1936 рік на 231 шахті змінено 162 перших керівника. З 1121 начальника дільниці звільнено з роботи 1034, з 8334 підземних десятників змінено 4013. Тільки по тресту "Донбасантрацит" на всіх 14 шахтах були звільнені директори, 13 головних інженерів.

У 1935-1936 роках була проведена чергова чистка партії з одночасним обміном партійних документів. І якщо в результаті чистки 1933 року з партії виключено 19 відсотків складу Донецької обласної парторганізації, то в 1936 році - значно більше. І вони, як правило, стали першими кандидатами на арешти в 1937-1938 роки. Але ще до початку масових арештів в області було засуджено 1200 спеціалістів-гірників. На шахті 17/17-біс тресту "Сталінвугілля" начальники дільниць змінювалися по 5-10 разів на рік. Подібне становище було й на інших вугільних підприємствах.

У ніч з 30 на 31 серпня 1935 року на шахті "Центральна-Ірміно" теперішньої Луганської області молодий вибійник О.Г. Стаханов нарубав 102 тонни вугілля, виконавши 14,5 змінної норми. Така продуктивність була досягнута за рахунок ідеальної організації виробничого процесу, чого в звичайних виробничих умовах досягти було практично неможливо.

В таких же штучно створених умовах пізніше досяг своїх вершин машиніст депо станції

Слов'янськ П.Ф. Кривоніс, сталевар маріупольського заводу імені Ілліча М.М. Мазай, бригадир тракторної бригади Старобешівського району П.М. Ангеліна та інші. Звичайно, перші стахановці були або комуністами, або комсомольцями. І все було б не так погано, якби потім керівники всіх рівнів не почали змушувати рядових працівників давати такий же виробіток в далеко не ідеальних виробничих умовах.

Чи могли передбачати наслідки своїх рекордів Стаханов, Кривоніс, Мазай? Звичайно ж, ні. Ними керувало елементарне бажання більше заробити, прославитись і одержати пов'язані з цим певні блага.

Перший же секретар обкому партії повинен був знати, яку міну ці рекорди підкладають під подальший розвиток багатьох подій в країні. Але стахановський рух був ніби наочною ілюстрацією теорії "концентрації гірничих робіт". І вже з цієї причини Саркісов не міг протидіяти впровадженню в життя цього однобокого підходу до підвищення вуглевидобутку. 7 вересня бюро Донецького обкому партії на чолі з Саркісовим підтримало цей рекорд, а пленум рекомендував для поширення в інших галузях, що розглядалося як наказ.

В результаті за роки другої п'ятирічки у вугільній промисловості продуктивність збільшилася на 60 відсотків проти 23 в першій п'ятирічці, а у виробництві чавуну, відповідно на 120 відсотків проти 59. Але ці показники були досягнуті за рахунок спрацьовування засобів виробництва, в результаті уже в 1937 році Донбас недодав до плану 11 мільйонів тонн вугілля. З 1823 важких врубмашин через поломки і несвоєчасну організацію їхнього ремонту не працювало 545. З тієї ж причини з 246 механічних навантажувачів не діяло 98.

У роки другої п'ятирічки, які співпали з правлінням Донецькою областю Саркісовим, в Донбасі вступив до ладу діючих Краматорський завод важкого машинобудування, велось будівництво "Азовсталі", реконструювались Макіївський і Донецький металургійні заводи, будувалась нова залізнична магістраль, яка з'єднала Донбас з центральними районами країни, гігант хімічної промисловості в Горлівці. Це гігантське за масштабами будівництво вимагало не лише величезних інвестицій, але і робітників та спеціалістів.

Інвестувало індустріалізацію сільське населення. Основну робочу силу на будівництві промислових підприємств також складали колишні селяни, які залишили села у зв'язку з руйнуванням їхніх господарств.

Знання технічних дисциплін у випускників радянських вузів було на декілька порядків нижчим від знань спеціалістів дореволюційних випусків, оскільки до будь-якого навчання, починаючи з сільської початкової школи і закінчуючи університетами, допускалася не стільки здібна і обдарована молодь, скільки відібрана з нижчих прошарків населення з ідеологічних міркувань. Крім того, навіть необхідні роботи в умовах жорсткого планування фінансувалися лише частково.

Саме тому держава і вішала на шию своїх громадян відповідальність за виробничі аварії, невиконання завищених планів, випуск недоброякісної продукції. Об'єктивними ж причинами аварій, відхилень в технологічних процесах у більшості випадків були неукомплектованість потрібним верстатним устаткуванням, невистачання електроенергії, що спричиняло згорання двигунів, погана якість вогнетривів, що призводило до руйнування зводів, стін і головок мартенівських печей, та інші. Безперечно, значною мірою впливала і недостатня кваліфікація технічного керівництва і робітників, бо ніякими теоретичними знаннями не можна замінити багаторічну практику.

Чи усвідомлювали працівники НКВС, проводячи масові арешти, абсурдність своїх звинувачень, чи розуміли об'єктивну технічну ситуацію? В міру своєї технічної грамотності одні усвідомлювали, інші – ні. Але і першим, і другим об'єктивне розслідування не було потрібним. Перед ними було інше завдання: оформити слідчі документи, за будь-яку ціну добитися від заарештованого зізнання в своїй "провині". На відміну від працівників НКВС

товариші по праці будь-якого заарештованого знали причини, які призвели до конкретного негативного виробничого випадку, але захистити не могли, остерігаючись звинувачення в посібництві, що призвело б до арешту.

На жаль, рядові комуністи нерідко самі ставали ініціаторами, а то й провокаторами чергових арештів. В архівах партійної організації металургійного заводу проглядається певна тенденція. Там можна прочитати такі рядки: "Партійні збори ставлять, перед кожним комуністом завдання підвищувати класову пильність і невпинно працювати над виявленням і розвінчанням троцькістсько-націоналістичних елементів". "Партійні збори вимагають від уряду найсуворішої і найнещаднішої кари ворогам народу – фізичного знищення". "Чому не вживаються заходи до троцькіста Лапіса? Він працює начальником зміни в рельсопрокатному". "Я вимагаю розстрілу для ворогів народу". "Виключені з партії є нашими ворогами. За ними потрібно стежити".

Це реакція на арешти рядових членів партії. Парторг одного з цехів висловився ще чіткіше: "Кожен комуніст повинен бути чекістом". Такої категоричної вимоги до членів партії секретар цехової партійної організації висунути не міг. Для цього були відповідні вказівки вищих керівників. І не тільки вказівки, а й особистий приклад. У серпні 1933 року секретар обкому Саркісов дав вказівку начальникові ОДПУ по Донецькій області В. Іванову заарештувати директора тресту "Донплодоовоч" Гінзбурга. Цей арешт, ініційований Саркісовим і підтриманий Донецьким обкомом, потягнув за собою цілу серію арештів у Слов'янську, Макіївці, Артемівську, Луганську.

В умовах масової підозріливості будь-яке донесення, будь-який сигнал були обов'язковими для того, щоб слідчі органи розпочали слідство.

В часи, коли областю керував Саркісов, були проведені арешти груп людей серед працівників залізничних вузлів на станціях Ясинуватій, Красний Лиман. На початку 1936 року Донецьке управління НКВС сфабрикуваю групову справу по звинуваченню, в основному, спеціалістів німецької національності в шпигунстві і диверсіях на підприємствах, які працюють на оборонну промисловість. У другій половині 1936 року були заарештовані й звинувачені в диверсійно-повстанській діяльності німецькі спеціалісти, які працювали на підприємствах Костянтинівки, Краматорська, Слов'янська, Артемівська. Водночас було сфабриковано декілька групових справ по звинуваченню працівників сільського господарства в низькоякісному ремонті сільгоспінвентаря, саботажі і шкідництві. На січнево-лютневому пленумі ЦК КП(б)У в 1937 році з бездоказовим звинуваченням на адресу населення німецької національності виступив Саркісов: "Німці, які переплітаються з фашистами, розставили свою мережку по великих електростанціях Донбасу. 60 фашистських груп розкрито НКВС. Я думаю, що тут ми зобов'язані йти сміливіше у висилці багатьох німців з Донбасу. Вони нам не потрібні. Наші люди, господарники обійдуться без них. Скільки років, як вони засіли в Донбасі. Потрібно вислати німців. Безумовно, можуть бути винятки, але, як правило, від них потрібно позбавитись" [3]. За час правління Саркісова були проведені широкомасштабні репресії в Краматорську, Горлівці, на шахтах обласного центру, Амвросіївському цементному комбінаті. Практично в області не було жодного підприємства, де б працівники НКВС не проводили арештів. Заарештовувалися не лише виробничники за ті чи інші огріхи, але й філателісти, які листувалися з зарубіжними друзями за інтересами, есперантисти і т. д.

Таким чином, в свідомість населення закладалася підозріливість і недовір'я до найближчого оточення, а рядові члени партії зобов'язувалися під виглядом "пильності" займатися доносами. Таке свідоме руйнування загальнолюдської моралі поширювалось і на дітей.

Постановою ЦК ВКП(б) від 7 квітня 1934 року для дітей з 12-річного віку передбачалася повна відповідальність, аж до розстрілу. Саркісов знав про масштаби репресій, бо від начальника облуправління НКВС щодекадно отримував зведення з аналізом політичної і економічної обстановки в області. Очевидно, він не був задоволений масштабами репресій, бо

ще на початку своєї діяльності в Донбасі звертався до ЦК ВКП(б) з проханням про збільшення штату каральних органів, довівши його до масштабів Ленінградської області, Уралу чи Західного Сибіру.

З початку 1933 року до кінця першого кварталу 1937-го, тобто за час правління в області Саркісова, питома вага Донбасу у валовому продукті країни зросла з 5,3 до 6,8 відсотка. Видобуток вугілля у 1934 році складав 53,2 тисячі тонн, в 1936 – 66,8. Виплавка сталі збільшилася з 2,6 до 4 мільйонів тонн. Бюджет області збільшився в три з половиною рази. Але тим заарештованим, засланим і фізично знищеним не були потрібними ні ці мільйони, ні карбованці, ні новобудови. Їх життя було розтоптане. І байдуже для них, з чиєї провини – Саркісова чи вищого керівництва країни, чиї розпорядження він змушений був виконувати. Діяльність Саркісова в пам'яті мешканців Донбасу залишила більше трагічного, ніж принесла користі.

Обласний центр забудовувався не за якимось заздалегідь розробленим планом, а складався з окремих робітничих селищ, які в різний час утворювалися навколо шахт і промислових підприємств. Старожили Донецька знають, що в Донбасі переважаючими напрямками вітрів є південно-східні, і тому вибір напрямку забудови мав тут величезне значення. З визначенням міста на роль обласного центра була унікальна можливість виправити помилку, допущену ще в часи Юза, коли він почав житлове будівництво на північний захід від свого заводу. У Саркісова була реальна можливість позбавити мешканців Донецька від шкідливого впливу промислових підприємств на екологічну обстановку і знизити техногенне навантаження. Для цього необхідно було спрямувати розвиток міста на південний схід, в бік Старобешева. Таким чином, викиди Донецького і Макіївського металургійних заводів, Смолянинівського хімзаводу поширювались би в зону підприємств, а житло було б виведене з зони дії джерел забруднення. Цього зроблено не було, і в цьому провина насамперед Саркісова, оскільки нанесено непоправної шкоди здоров'ю багатьох поколінь дончан.

В період правління Саркісова в місті було розвинуте будівництво житла для робітників, яке й житлом назвати неможливо. Так, в районі нинішнього цирку в напрямку залізниці ще в післявоєнний час існував так званий "білий кар'єр" – сотні напівземлянок, викопаних на схилі яру. Стверждувати, що Саркісов зовсім не зважав на соціальну сферу, неможливо. Так, на житлове будівництво в 1934 році планувалося виділити 132 мільйони карбованців, на комунальне – 45 мільйонів, на благоустрій робітничих селищ – 17,7 мільйона, на будівництво лікувальних закладів – 165 мільйонів. В наступні роки на соцкультпобут суми дещо збільшилися. З 1931 по 1934 рік з населення області було утримано з зарплати у вигляді державної позики 383 мільйони карбованців. Іншими словами, "обранці" поліпшували свої житлово-побутові умови, залишаючи самим трудівникам поселення типу "білого кар'єру". До самої війни деякі робітничі селища в обласному центрі залишалися без електрики.

І в часи Саркісова, і у всі роки радянської влади кошти на розвиток житлового будівництва і об'єктів соцкультпобуту, хоч і були заплановані, ніколи не виділялися в повному обсязі. Але навіть і виділені не завжди освоювалися через слабкість будівельних організацій і їх зайнятість на реконструкції та будівництві промислових підприємств.

У 1935 році в області діяло 442 амбулаторії, 70 поліклінік, 10 санаторіїв, 15 дитячих поліклінік. В медицині було зайнято 33 тисячі осіб. Середній медичний персонал навчався в 15 медтехнікумах, а лікарів готував медичний інститут. Здавалося б, медицина в Донбасі була на високому рівні. На жаль, в лікарнях постійно не вистачало білизни, спеціального медичного транспорту. В ці роки в Сталіно були споруджені, як символи "прекрасного майбутнього", будинки, що прикрасили місто. Це оперний театр, кінотеатр ім. Т.Г. Шевченка, готель "Донбас", колишній Будинок піонерів по вулиці Артема, торговельний комплекс "Москва" та деякі інші.

Прикрашені колонами і пілястрами, скульптурами і барельєфами, декоративними карнизами і поясами, вони своїм зовнішнім виглядом справляли враження і повинні були уособлювати заможність і високий культурний рівень життя у майбутньому.

В роки правління Саркісова в Сталіно була частково заасфальтована вулиця Артема, відкриті нові маршрути трамваю, закладений парк культури і відпочинку імені Щербакова. З 1932 по 1934 рік у будівництво автошляхів вкладено 37 мільйонів карбованців. Здавалося б, ситуація не така вже й безнадійна. Але... Тільки у 1934 році населенням Сталіно відпрацьовано на будівництві трамвайних колій, водопроводу, каналізації і озелененні три мільйони трудоднів. Безплатно! Таке примусове залучення людей до неоплачуваної праці, навіть для благоустрою міста, є не чим іншим, як додатковою експлуатацією, яка й так сягнула високого рівня, враховуючи необхідність для населення значною мірою обслуговувати самих себе продуктами харчування з наділених городів. До цієї відкритої експлуатації слід ще додати опосередковану у вигляді підписки на щорічні державні позики, примусове збирання коштів на розвиток авіації, утримання за свої кошти різних товариств типу Червоного хреста, підтримку шахтарів-страйкарів у Великобританії тощо.

Згідно з дослідженнями академіка Струміліна, опублікованими в травні 1936 року в газеті "Правда", робітник за свою місячну зарплату міг купити 241 кілограм чорного хліба, 13 – масла, 19 – м'яса, 56 – цукру.

А в 1913 році місячна зарплата дозволяла тому ж робітникові купити 333 кілограми чорного хліба, 21 – масла, 53 – м'яса, 83 – цукру [4].

Таким чином, за показушним благополуччям приховувалась експлуатація людини державою, яка все посилювалася.

У 1934 році в області діяли 24 магазини типу "гастроном", розпочаті будівництвом або були споруджені великі універмаги в Маріуполі, Горлівці, Сталіно. Але купівельна спроможність населення була дуже низькою. Держава стримувала ріст заробітної платні з метою економії коштів для промислового будівництва і, що важливо, щоб не дати населенню можливості мати достатню кількість коштів, оскільки відсутність товарів за наявності грошей викликало б соціальні потрясіння.

Експлуатація на виробництві, необхідність безоплатно працювати на громадських роботах і виплачувати різні позики, утримувати громадські організації, які нічого не давали рядовому трудівникові, а також вирощувати продукти харчування накладалися на загрозу бути заарештованим. В оглядовій записці обласної прокуратури, направленій у 1934 році на адресу обкому партії констатується, що за неявку на засідання комісії з епідемзахворювань був заарештований начальник відділу робітничого постачання Амвросіївського району. Будьонівська рудрада на 7 діб заарештувала телефоністку за несвоєчасну відповідь на дзвінок абонента. Помічник начальника оперативного відділу Сталінської міліції якийсь Ляшенко перед арештом грамадян брав їх, відбирав цінні речі, які потім продавав або роздавав знайомим. Робітникові Берчуку відмовили у видачі паспорта, через що його вигнали з квартири, яку тут же зайняв помічник начальника 2-го відділення обласної міліції Халаджієв. Паспорт робітникові потім видали, але в квартирі залишився жити міліціонер. За невихід на примусові безоплатні роботи (на збирання врожаю в колгоспі) дружин їх чоловіки – робітники штрафувались на 30-75 карбованців.

Наведені факти мають місцеве значення, але ілюструють ту моральну атмосферу, в якій населення з волі влади було змушене жити й працювати. В архівах області не виявлено жодного документу, який би свідчив про необхідну реакцію на подібні факти першого секретаря обкому Саркісова. Крім доповідних записок прокуратури Саркісов знайомився зі звітами секретарів районних і значних парторганізацій підприємств. Крім того, за розпорядженням "зверху" обкоми інформувались і органами НКВС, які вносили свою частку в організацію репресій.

В таких умовах багато людей жило сподіваннями на краще майбутнє дітей. Зовні ці надії нібито виправдувались. На кінець 1934 року в Донбасі діяло дев'ять вищих навчальних закладів, 57 технікумів, 57 робфаків, понад 2,5 тисячі шкіл з понад 700 тисячами учнів.

Тільки в Сталіно під час правління Саркісова були відкриті медичний, індустріальний і педагогічний інститут. Робота всіх навчальних закладів контролювалась не лише відповідними управліннями навчального напрямку, але й прокуратурою, НКВС, не враховуючи, звичайно, партійних органів.

Ще в 1927 році Наркомат освіти УРСР видав секретну інструкцію про прийняття на навчання. Згідно з нею абітурієнти були розподілені на п'ять курій: робітники, селяни, трудова інтелігенція, службовці і кустарі. Для кожної з цих курій встановлювалася норма прийняття на навчання до всіх вузів у відсотковому відношенні. Пройшовши попередній відбір за соціальним походженням, жоден студент не міг бути впевненим, що в будь-який момент він не може бути відрахованим. Часто вирішення питання про одержання освіти було в руках неграмотних чиновників.

В результаті "чисток" 1933 року в Донецькій області був оновлений практично весь керівний склад системи народної освіти. А II обласна партійна конференція, яка проходила в січні 1934 року, систему освіти оголосила "фронтом гострої класової боротьби". Така гнітюча обстановка знайшла відображення і в резолюції Краматорської районної конференції учителів, де було поставлене завдання, щоб у другому навчальному півріччі розкрити всі негативні вчинки з боку учнів, які є пережитком класової боротьби, дій класового ворога в школі в справі виховання молодого покоління.

Наведені факти свідчать про щільність паркану, поставленого перед підростаючим поколінням на шляху до вищої освіти.

У 1933-1934 роках на стаціонарі Донецького металургійного інституту на першому курсі навчалося 214 студентів, на другому – уже 118, на третьому – 18, на четвертому – 5. На вечірньому відділенні відповідно 154, 131, 48, 20. Ось така проводилася селекція.

Природно, що Донбас постійно поповнювався молодими спеціалістами. Про їхню недостатню підготовку до самостійної роботи, свідчить такий факт. У 1930-1931 роках сюди прибуло 70 випускників вузів. З довідки, виданої підприємствами, куди вони були направлені, довідуємося, що 41 відсоток з них не відповідали вимогам, 27 – не мали достатньої практичної підготовки.

Можливо, що серед цих випускників був і Соломон Львович Хацкель, призначений начальником мартенівського цеху ДМЗ. За донесенням агентури НКВС і за відгуками колег він характеризувався як слабкий керівник. Якийсь "Соколов" прямо інформував НКВС, що Хацкель упоруватись з цехом не може, оскільки "його мозкова коробка дуже обмежена". Але замість того, щоб надати йому менш відповідальну роботу, головний механік заводу Острін бере Хацкеля своїм помічником.

Викликає подив підхід до комплектування кадрами органів служби безпеки в роки, коли областю керував Саркісов. Скажімо, в обласному управлінні НКВС кадрами керував якийсь Леонід Юхимович Авербах, який закінчив лише початкове єврейське казенне училище. У 1921 році він був виключений з партії за торгашество, але був прийнятий до органів ДПУ. Незважаючи на те, що два брати його дружини перебували в Америці (на ті часи страшна крамола), в 1928 році знову прийнятий до партії. У 1931 році одержав догану за спекуляцію спецвзуттям. За характеристикою 1932 року "ставить своє благополуччя насамперед, схильний до шкурництва, любить жити на широку ногу". Ось такому співробітникові було довірено комплектувати кадри обласного управління НКВС. Секретарем парторганізації управління і начальником секретно-політичного відділу був Матвій Михайлович Герзон, якому підпорядковувалося декілька відділів. Одним з них керував страшний садист Леонід Мойсейович Шейніс, виходець з родини значного торговельника. Незважаючи на розрив з партією більшовиків у 1922 році, був прийнятий на службу в органи безпеки. І хоч дядько на той час мешкав у США, в 1931 році знову став кандидатом у члени партії. Третім відділом керував Григорій Самійлович Пільдеш, виходець з родини торговельника, одружений з дочкою уругвайського

підданого. Прийнятий в Надзвичайну комісію в 1919 році, в той час, як його батько був заарештований за незаконні валютні операції. Мав дев'ятьох родичів у США й Румунії, у 1920 році сам нелегально з братом переходив кордон з Румунією, але повернувся. Характеризувався як кар'єрист, підлабузник, хвалько.

Після переведення Герзона до Києва його наступником став Соломон Ісакович Гольдман. Також син торговельника, що не завадило йому очолити парторганізацію і провідний відділ обласного управління. Перше відділення економічного відділу очолював Дмитро Сергійович Левітан, який у 20-і роки перебував під вартою за вимагання, а в 1921 році заарештовувався за спробу переходу державного кордону. З часом був підвищений за посадою і став начальником економічного відділу.

Очолював відділення оперативного обліку і за сумісництвом був секретарем обласної трійки якийсь Яків Володимирович Соломонович, син лісоторговельника. Цей, скажімо так, статист, писар, часто сам підписував доленосні для заарештованих документи замість начальника обласного управління.

Заступником начальника облуправління був Григорій Борисович Загорський, який працював у НК з 1919 року. Це не завадило (чи допомогло?) його батькові утримувати в 1919 році в Одесі власний готель.

Як могло статися, що за партійними мірками соціально небезпечні елементи (якщо згадати їх походження і моральне обличчя) посіли домінуюче становище в житті області? Однозначної відповіді на поставлене питання немає, але провина в цьому і Саркісова безперечна.

Другим негативним результатом управління Саркісова в Донецькій області є організація тут голодомору в 1932-1933 роках.

Третім – масові арешти населення. З суспільства вилучалася насамперед еліта, найздібніша і ініціативна його частина, що значно знизило інтелектуальний потенціал області.

Перерахунок бід, завданих Саркісовим і компанією, можна було б продовжити. Це і свідома боротьба з національною самосвідомістю, і руйнування одвічної моралі, способу життя і варварське ставлення до екології, природних ресурсів і експлуатація робітників, що постійно посилювалась, і переведення вільного селянства в напівкріпосний стан.

28 квітня 1937 року в спільній постанові РНК СРСР і ЦК ВКП(б) було відзначено, що найважливіші галузі господарства області працювали гірше, ніж у 1936 році. Особливо наголошувалося на невиконанні плану вуглевидобутку. На пленумі Донецького обкому партії, який проходив 24 травня 1937 року, Саркісов був увільнений з посади першого секретаря, але залишений у складі обкому і призначений директором комбінату "Донецьквугілля". 7 липня 1937 року на ім'я начальника 4-го відділу Донецького обласного управління НКВС Соломона Ісаковича Гольдмана був виписаний ордер на арешт Саркісова. При обшуку в його квартирі були вилучені два маузери, один браунінг, малокаліберна гвинтівка і орден Леніна. У своєму зверненні на ім'я Єжова Саркісов уже 16 липня пише: "Я хотів посиланнями на окремі позитивні роботи заплутати слідство". Це свідчить про те, що Саркісов спочатку заперечував будь-яку свою провину і до нього були застосовані недозволені методи ведення слідства. В іншому випадку він добровільно не міг би написати власноручне зізнання в тому, що є одним з головних організаторів "контрреволюційної фашистської банди троцькістів".

Слідство по звинуваченню Саркісова велося в Києві, і цим можна пояснити той факт, що постанову на його арешт і утримання під вартою виписано в Києві 17 липня 1937 року оперуповноваженим 4-го відділу управління держбезпеки НКВС УРСР Фраїмовичем за згодою начальника першого відділення четвертого відділу УДБ НКВС Борисова і затверджено начальником четвертого відділу УДБ НКВС Герзоном. Санкціонував арешт Саркісова і утримання його під вартою військовий прокурор Київського військового округу Дубілер.

19 липня відбувся цілодобовий допит Саркісова. В протоколі на 65 сторінках Саркісов

зізнається у всіляких гріхах політичного характеру, нібито здійснених ще в 20-х роках. Дає негативні свідчення на Троцького, Шляпникова, Сокольникова, Сапронова, Зінов'єва, Каменєва. Незважаючи на укомплектування обласних кадрів керівниками, присланими з Москви, як свій недолік відзначає, що розстановку кадрів у Донбасі проводив шляхом одержання їх з інших областей, мотивуючи це невистачанням кадрів у Донбасі. Саркісов зізнається в якомусь окозамилюванні в організації городництва, ніби не урядова постанова регламентувала цей захід. Зізнався також у шкідництві, яке проводилось у формі саботажу стахановського руху, зриві підготовчих робіт на шахтах, завалах гірничих виробок, штурмівщині, різкому підвищенні норм виробітку. Хоч усі ці негативні явища завдали трудящим великої шкоди, були регламентовані центром, а Саркісов тільки з жорстокістю втілював їх у життя. Прямі провини центрального керівництва перекладалися на місцевих керівників.

Слідство проводилось у липні і серпні 1937 року. У вересні Саркісов визнав себе винним за всіма епізодами звинувачення і в останньому слові на суді визнав, що заслуговує на вищу міру покарання. Суд засудив його до вищої міри покарання з конфіскацією майна. Вирок виконаний у Києві 2 вересня 1937 року.

На момент арешту Саркісов мав дружину Бар'ян-Ахназарову Євгенію Мартинівну, члена партії з 1917 року, яка працювала в Донецькому обкомі партії інструктором культосвітвідділу. Вона була заарештована одночасно з чоловіком і уже 4 листопада Особливою нарадою засуджена до 8 років ув'язнення за, нібито, активну участь у контрреволюційній групі, яка діяла на Донецькому металургійному заводі, і за прикриття контрреволюційної діяльності чоловіка. Відбувала термін в північних таборах. Звідси в 1943 році подавала скаргу на немотивованість вироку, за що відбула в таборі на рік довше. І в поданій скарзі, і в наступних звинувачувала в гріхах своїх тільки чоловіка. Лише після смерті Сталіна в 1955 році за рішенням Військової колегії Верховного Суду СРСР була реабілітована. Відразу ж після звільнення почала добиватися виплати їй компенсації за нібито конфісковане майно. Хоч у вироку Саркісова є рішення про конфіскацію майна, в справі немає документа, який би підтверджував його виконання. Незважаючи на це Євгенія Мартинівна до списку конфіскованого майна внесла столовий і чайний сервізи, срібні позолочені чарки, блюдця, кришталевий посуд та інше. Не забула й про дві пари шкарпеток, носові хусточки і навіть ремінець до годинника. Продемонструвавши в такий спосіб свою дріб'язковість, вона отримала компенсацію в сумі 23699 карбованців 57 копійок. Саме в таку суму оцінила система і життя чоловіка Євгенії Мартинівни, і страждання її самої.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. - Спр. 15412-2Ф, арк. 55-56.
2. Голод-33. К., 1991. – С. 220.
3. З архівів ВУЧК. – ГПУ. – НКВД. – КГБ. – К., 1995 – № 1/2.
4. Табачник Г. Останні господарі Кремля. – Харків, 1995. – С. 42.

Р.Д. Лях, Л.М. Добробог

СПЛЮНДРОВАНЕ ЖИТТЯ П.О.ІЩЕНКА

Іщенко-Зуб Петро Олександрович, 1904 року народження, с. Садки Бердичівського району Житомирської області, освіта вища, б/п. Завідуючий навчальною частиною вечірнього вчительського інституту. Проживав: м. Донецьк, Скотопрогонний корпус, буд. № 5. Заарештований 4 жовтня 1937 року. Трійкою УНКВС по Донецькій області 1 грудня 1937 року засуджений на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1953 році.

Іщенко-Зуб Петро Олександрович (архівно-слідча справа № 4939 в Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області), селянського походження, з 1925 по 1929 рік навчався у Волинському інституті народної освіти. Був заарештований органами НКВС 4 жовтня 1937 року та звинувачений в українському націоналізмі, участі в націоналістичній організації, в яку, нібито, був завербований "ворогом народу" Сиромолотом. У звинувальному висновку записано, що націоналістичні погляди сформувалися у Іщенка-Зуба ще за часів навчання в інституті. В організацію він вступив у 1936 році, працюючи виконуючим обов'язки доцента Сталінського педагогічного інституту та завідуючим навчальною частиною Сталінського вечірнього учительського інституту, особисто завербував 4-х чоловік. Згідно з архівно-слідчою справою Іщенко-Зуб себе винним визнав. У грудні 1937 року був засуджений трійкою Сталінського обласного управління НКВС до 10 років виправно-трудових таборів.

Покарання відбував в 3-му табірному пункті на ст. Азанка Свердловської області. 20 лютого 1939 року звернувся з великим листом (зошит на 14 аркушів) до секретаря ЦК КП(б)У Хрущова М.С. з проханням розібратися, спростував звинувачення. Випущений з табору в 1947 році. 21 березня 1949 року був знову заарештований. На той час працював учителем Шандриголівської середньої школи Краснолиманського району. Повторно був звинувачений в націоналізмі 19 липня 1949 року. Особливою нарадою МДБ СРСР засуджений на поселення без терміну.

Реабілітований 10 листопада 1953 року на підставі протесту заступника генерального прокурора СРСР А. Мишутіна.

Свого часу автори провели бесіду з П.О. Іщенком, яка викладена в цій статті.

– Нам стало відомо, що ви були організатором першого в нашому місті навчального закладу з підготовки вчителів. Розкажіть, як це було?

– Після закінчення аспірантури в Інституті історії української культури ім. Д.І. Багалія в Харкові у 1934 році я був направлений на роботу в Артемівський учительський інститут. У 1935 році мені було доручено організувати філіал інституту в Сталіно. Заняття з вечірньої форми навчання розпочалися 1 вересня в приміщенні школи № 3 на відділеннях історії, мови та літератури, фізико-математичному. Навчалися головним чином вчителі шкіл міста, які не мали вищої освіти.

– Як вирішувалися питання з кадрами?

– Для роботи у Сталінському вчительському інституті філіалі Артемівського вчительського інституту ми запросили викладачів вузів, технікумів, шкіл міста на умовах сумісництва: фізику викладав проф. Гончаров, російську мову - Г.І. Ріхтер, політекономію – Братовський з індустріального технікуму. Курс світової літератури викладав директор педагогічної станції (прообраз інституту вдосконалення вчителів) Є.Ф. Сиромолот. Російську літературу викладав учитель Є.О. Міхальський, історію педагогіки – викладач Мар'їнського педтехнікуму Л. Росинський, українську мову – вчитель Пономаренко, математику – вчитель Шевченко. Я вів

курс загальної історії. Більшість вчителів інституту були репресовані: Є.О. Міхальський, Є.Ф. Сиромолот, Л. Росинський, Пономаренко, Мартенс. Не уникнув цієї долі і я.

– Як це відбулося?

– Я завідував філіалом майже два роки. Коли в Сталіно з вересня 1937 року був відкритий педагогічний інститут (перший директор А.В. Євдокименко), я перейшов туди, викладав курс історії стародавнього світу. Завідування вчительським інститутом, який увійшов у систему пединституту, було покладено на П.А. Гіля.

4 жовтня я увійшов до Петра Абрамовича для узгодження навчальної роботи. Нашу бесіду перервав телефонний дзвінок. Петро Абрамович зблід, відповів: "Так, він зараз у мене". Через декілька хвилин увійшов молодий чоловік і звернувся до мене: "Ви Іщенко Петро Олександрович? Слідуйте за мною". Внизу мене вштовхнули в автомашину і привезли в будинок обласного управління НКВС. Так почалася моя 18-річна "табірна Одисея".

– В чому ж ви звинувачувались?

– Мене привели до слідчого. Ним був Сапожников, років 24-х. Він зустрів мене словами. "Але це не перша зустріч, ми вже зустрічалися". Він слухав мої лекції на факультеті особливого призначення, створеного в 1936 році для підвищення культурного рівня працівників НКВС. Для роботи на цьому факультеті було призначено приблизно 15 вчителів: математики, мови, історії, в т. ч. і я. Багатьох з них було репресовано.

"Цього разу питання буду задавати я. А ви на них давайте точні і повні відповіді, – продовжував слідчий. – Перш за все, розкажіть про свою контрреволюційну діяльність". Я відповів, що ніякої контрреволюційної діяльності не вів. Сапожников продовжував наполягати: "Хто вас завербував до контрреволюційної української націоналістичної організації, мета якої є відторгнення від Росії?" Я сказав, що такої організації не знаю. "Оце посидите в спецкорпусі, подумаєте і відповісте", – вибухнув Сапожников.

Камера була приблизно 6 м². В ній уже знаходились голова Артемівської міської ради, директор Харцизької МТС, художник оперного театру.

Кожної ночі мене викликали на допити. Одні і ті ж запитання: "Зізнайтесь у членстві в контрреволюційній організації. Коли вас завербували?" Допити продовжувалися два місяці вдень і вночі. Спати не давали.

– Чи застосовували до вас фізичні методи?

– Ні, хоча одного разу, під час допиту, слідчий опустив світло до рівня моїх очей і наказав дивитися на нього.

– За два місяці слідства вам ні разу вночі не вдалося поспати?

– Двічі. Перший раз під час мого допиту о другій ночі зайшов Співаковський, начальник слідчого відділу. "Ну що, розколовся?" – звернувся він до слідчого. "Ти закінчуй, ти не один, – це вже мені, – подумай. А перед чистосердечним зізнанням – відпочинь". Тоді я вперше одержав дозвіл "спати". Але мій сон був недовгим. Відкрився "вовчок": "На допит". Слідчий знову питає: "Так що, будемо зізнаватися?" Я відповів: "Ні в чому моєї провини немає". "Може ви припускалися націоналістичних поглядів", – підказує він. Я говорю: "Так, ідеалізував епоху палеоліту в Україні". Це зізнання швиденько було записано. Слідчий не помітив на моєму обличчі усмішки крізь сльози. Другий раз дозволили спати. І вдруге в ту ж саму ніч черговий викликав до слідчого. "Ти думаєш, ми не знаємо, що таке палеоліт? Все рівно посадимо", – вигукнув слідчий.

– Чи був вам пред'явлений ордер на арешт?

– Через місяць після арешту.

– Чим же закінчилося слідство?

– В грудні мене перевезли до в'язниці. Вона і зараз стоїть на тому ж місці, стараюсь обходити. Ніякого суду не було. Потім нас, засуджених, посадили у товарні вагони по 40 чоловік і повезли. У грудні 1937 року прибув до Сизрані, в табір пункту № 1 Азанча. Тут мені було оголошено, що я засуджений (заочно) "трійкою" Сталінського облуправління НКВС на десять років. Тут, у Азанчі, й пройшли мої гіркі роки каторги.

– Петре Олександровичу, розкажіть про умови ув'язнення.

Нас привезли в табірний пункт № 2. Це велика територія, відгороджена в два ряди проволокою. Працювали в лісі, на лісоповалі. Нас об'єднали в бригаду. Я попав у бригаду Логвинова із Макіївки. Умови в бараках були страшні. Сміття, годували баландою два рази в день. Хліб давали від виробітку, 300-400 грамів. Газети не дозволяли читати. Була в нас культурно-виховна частина. Вихователі з ув'язнених. З нами працювали лише по одній газеті "Уральский рабочий". Писати нам дозволяли, але всі листи перевірялися. Там були і жінки з дітьми. Окремо табір для малолітніх -- це діти репресованих, від 12 до 14 років, тільки хлопчики. Діти, працювали під охороною. Була в нас і майстерня з пошиву одягу, куди водили жінок під охороною на роботу.

– Як ви ставилися до Сталіна?

– Не тільки я, а й більшість ув'язнених вважали, що твориться безчинство, не відоме "вождю", що коли він дізнається про все, то відновить справедливість. Коли почалася Велика Вітчизняна війна, багато, в тому числі і я, подали заяви з проханням відправити на фронт. Але нам було відмовлено.

– Коли ж вас звільнили?

– Мене звільнено на початку квітня 1947 року "за хорошее поведение в быту". Приїхав у Сталіно, з трудом знайшов свою родину. Про моє повернення сусідка зразу ж донесла в міліцію. Треба було прописатися. Однак, у мене паспорт був без права проживання в обласних центрах. Через 24 години мені запропонували покинути Сталіно. Після довгих блукань у вересні 1948 року я приїхав у Краснолиманський район. Направили мене на роботу в Шандриголівську СШ. Директор Афанасій Федорович Шурінов узяв мене завучем. Я з задоволенням прийнявся за улюблену роботу, створив гурток художньої самодіяльності, живопису. До мене потяглися діти. Але... Весною 1949 року, коли ми з учнями оформляли клумбу, під'їхала машина, з неї вийшли два чоловіка і направилися до школи. У мене зробили обшук. Коли забирали, на порозі стояли учні та вчителі і плакали. Привезли в управління НКВС Сталіно.

Знову знайомі місця: кабінет слідчого та камера в підземеллі. Знову слідчий, цього разу капітан Пешкетов. Два місяці слідства, допити. Жодного факту звинувачення мені не пред'явлено. Капітан Пешкетов явно шукав, за що б зачепитися, щоб дати новий термін. В камері № 2 сиділи такі ж, як і я, "повторники", які відсиділи десять років. Нарешті Пешкетов оголосив, що я засуджений на поселення. Ким я був засуджений і за що, мені роз'яснено не було. Далі пішли етапи, пересильні в'язниці, місце поселення: с. Довгий Міст Довгомостовського району Красноярського краю (на самому півночі краю, в глухій тайзі). Привезли і сказали: "Живіть і працюйте". Два рази на місяць такі поселенці, як я, повинні були ходити в райвідділ МВС відмічатися. Ми всі "повторники". В основному це була інтелігенція, представники різних професій, від лікаря до генерала. Багато не могли працювати, жили на допомогу від родичів "з волі". Останні працювали хто де. Вчителів на роботу до школи не приймали: все ж колишні "вороги народу".

Я працював у районному будинку культури художником разом з професором Ленінградської консерваторії П.О. Вільфіусом. Заготовляли в тайзі будівельні матеріали для ветеринарної лікарні. Потім потрапив на "теплу роботу" – завідував комунальною лазнею. Разом зі мною працював генерал І.В. Калашников. У 1954 році мені дозволили працювати у сусідньому селі Турово в школі, викладав малювання, хімію.

У січні 1955 року одержав повідомлення з Прокуратури СРСР про реабілітацію. В 1956 році повернувся знову до сім'ї в Сталіно. Спробував звернутися до директора педінституту Ксенофонтова відносно роботи. Ввічливо, але відмовив. Працював до 1975 року завучем СШ РМ № 24 Донецька. Брав участь у роботі Інституту вдосконалення вчителів, виступав з доповідями на "педагогічних читаннях". Зібрав матеріал з історії краю. Займався живописом.

Петро Олександрович Іщенко помер 8 вересня 1993 року...
Та чи й жив він?

Джерела

1 Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Архівно-слідча справа № 4939-2ф.

В.О. Шевченко

ЗГАДАЙМО ТАТАРНИКОВА

Татарников Анатолій Степанович, 1905 року народження, с. Сарай Рузького району Московської області, росіянин, даних про освіту немає, член ВКП(б). Секретар Донецького обкому ЛКСМУ. Даних про місце проживання немає. Заарештований 23 квітня 1937 року. Військовою колегією Верховного Суду СРСР 19 вересня 1937 року засуджений до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1955 році.

До середини 30-х років комсомол був повністю інтегрований в репресивну командно-адміністративну систему, яка склалася в країні, став надійним опертям для культу особи, активним провідником нав'язаної Сталіним тези про посилення класової боротьби в процесі будівництва соціалізму. Все глибше закидаялися сіті для примарних ворогів народу, шпигунів, зрадників, диверсантів, зокрема й серед комсомольських працівників. Дивна логіка подій була такою, що рано чи пізно ці сіті неминуче повинні були захопити після рядових і саме керівництво комсомолом.

Так і вийшло. В ланцюгу політичних процесів, сфальсифікованих органами НКВС в 1935-1938 роках "комсомольська справа" майже не була поміченою. 21-28 серпня 1937 року відбувся пленум ЦК ВЛКСМ, порядок денний якого так і формулювався: "Про роботу ворогів народу всередині комсомолу". Від ЦК ВКП(б) на пленумі були присутніми "автори сценарію" та його "режисери" Л.М. Каганович, А.А. Андреєв, А.О. Жданов, Г.М. Маленков. Вони ж увійшли до складу комісії для вироблення рішення. Пленум, який тривав декілька днів, по суті, став судилищем над кількома керівними комсомольськими працівниками. Вони звинувачувались органами НКВС у створенні "об'єднання троцькістсько-правої організації молоді" з двома центрами – в Москві і в Україні, а також у всіх можливих гріхах, перерахування яких зайняло не одну сторінку постанови. Безглуздість висунутих звинувачень сьогодні поза сумнівом, тоді ж це був уже звичний набір ярликів, політичні процеси над старими більшовиками, партійними, радянськими, господарськими працівниками, відомими військовими і діячами культури. На пленумі було дано урок всім, хто сіяв, як тоді говорили, шкідливі, політично помилкові настрої, що ворогів в комсомолі немає.

Все це зовсім не означало, що досі ніякої роботи по виявленню "ворогів народу" комсомолом не проводилося. Ще на пленумі були зняті з роботи й заарештовані як "вороги народу" деякі секретарі обкомів, міськкомів комсомолу, редактори комсомольських газет, а також 35 членів і кандидатів в члени ЦК ВЛКСМ, члени бюро, секретарі ЦК ВЛКСМ С. Салтанов, Д. Лук'янов, Є. Файнберг, С. Андреєв, редактор "Комсомольской правды" В. Бубекін, секретар виконкому КІМу В. Чемоданов та інші.

Біда не минула й комсомолу Донбасу – найкрупнішої молодіжної організації України. Був заарештований перший секретар Донецького обкому ЛКСМУ Анатолій Степанович Татарников. Його дочка, Комунара, пройшла шляхом, второваним дітям більшості репресованих: з 1937 по 1946 рік виховувалася в Кардимівському дитячому будинку на Смоленщині. Потім працювала в Кемерові і Бішкеку. У неї уже свої діти і внуки. Але не заживає пережита в дитинстві моральна травма. В листі в Донецьк вона пише, що вся наша трагедія в тому, що батьки і діти надто вірили Сталіну.

Анатолій Татарников народився в 1905 році на Рязанщині. Це, як свідчать спогади і документи слідства, була непересічна особистість. У свої 17 літ він уже був комендантом міста

Моршанська на Тамбовщині. Умів організувати і повести за собою молодь, користувався в неї авторитетом. Татарникова обирали своїм секретарем комсомольці міст Кирсанова, Тамбова, Курська. В 1930 році ЦК ВЛКСМ направляє його на роботу до Ташкента. В 1932-му за пропозицією П.П. Постишева, з яким Татарников був знайомий з часів громадянської війни, Анатолія Степановича затверджують інструктором ЦК ВЛКСМ.

А потім була праця на Україні. Спочатку першим секретарем Харківського, з 15 квітня 1935 року — першим секретарем Донецького обкому комсомолу.

Як багато хто з його колег, Татарников самовіддано служив комуністичній ідеї, був непоганим організатором молоді. Звичайно, мав і вади, які, можливо, спричинилися "великим досвідом керівної роботи" в тоталітарній системі — був пихатим і не любив критики. Про це засвідчує один з документів. Але, безперечно, не заслуговував на те, щоб 21 липня 1937 року бути заарештованим і пройти всі кола пекла.

Архівна справа № 6702 на 276 аркушах донесла до сьогоднішнього дня свідчення про те, як система знущалася навіть з своїх відданих адептів. В справі міститься п'ять протоколів допитів Татарникова: від 22 липня, 25 липня, 10 серпня і 2 вересня (допитаний двічі) 1937 року. З протоколу першого допиту можна зробити висновок, що заарештований спочатку категорично заперечував свою причетність до контрреволюційної організації, яка йому приписувалась. Але під кінець допиту зламався і "вирішив розповісти правду". Татарников, сподіваючись, що йому збережуть життя, обмовив себе. В результаті – вища міра покарання. Вирок виконаний у Сталіно 20 вересня 1937 року. Машина була заведена, і зупинити її на місцевому рівні вже ніхто не міг і не хотів. Характерна деталь. Татарников ще перебував під слідством, а пленум Донецького обкому партії, який 22 серпня 1937 року розглядав питання про викриття в Донбасі троцькістських правих контрреволюційних організацій, поспішив заявити про те, що прямим відгалуженням очолюваних Саркісовим і Івановим троцькістсько-правих організацій була контрреволюційна організація ворогів народу і перероджених, очолювана колишніми працівниками обкому комсомолу Татарниковим та іншими, контрреволюційні шкідницькі групи в промисловості і сільському господарстві, фашистські організації в районах з німецьким населенням.

Тобто, з стенограми пленуму видно, що навіть керівна партія не могла захистити свого комуніста від необґрунтованих звинувачень. Тоді вважалося, що коли людина заарештована органами НКВС, значить, винна. Цей репресивний орган був всесильним ревнителем командно-адміністративної системи. Створювалось враження, що вся країна перебувала під його пильним контролем і будь-який громадянин, особливо комуніст, міг бути заарештованим щохвилини.

Виключення Татарникова 1 вересня 1937 року з партії і рішення пленуму обкому партії відкрили перед органами НКВС "зелене світло" і підвели Анатолія Степановича до трагічного кінця.

За дев'ять днів до розстрілу Татарникова була заарештована і його дружина Анастасія Іванівна, яка працювала актрисою лялькового театру Сталінського палацу піонерів.

В звинувальному висновку вказано, що вона є дружиною ворога народу, засудженого Військовою колегією Верховного Суду СРСР до розстрілу, як керівника антирадянської троцькістсько-терористичної організації серед молоді Донбасу, що сама вона систематично спілкувалася з іншими учасниками контрреволюційної організації, які відвідували квартиру Татарникових – Лезманом, Безногих, Ханчасом, Глєбовим, Цуріковим.

Тут же вказувалось, що під виглядом дружніх вечірок у Татарникових збиралися як названі особи, так і приїжджі члени контрреволюційно-троцькістського українського центру – Андреєв, Клинков. Татарникова, нібито, висловлювала в цьому товаристві своє незадоволення діями уряду.

Зважаючи на те, що Татарникова розглядалась як "соціально небезпечна", справа про її звинувачення була відіслана на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР.

21 жовтня 1937 року управління держбезпеки НКВС УРСР продублювало звинувальний висновок відносно Татарникової і відіслало його до Москви, де 2 листопада Особлива нарада при НКВС СРСР визначила дружині комсомольського функціонера вісім років виправно-трудових таборів.

Вісімнадцять років Татарников значився "ворогом народу". Лише в грудні 1956 року Головна військова прокуратура провела додаткове розслідування його справи і встановила, що основним документом його допиту був протокол від 25 липня 1937 року, де в розгорнутому вигляді викладена "контрреволюційна діяльність" секретаря обкому комсомолу. Татарников визнав себе винним, вказавши, що до контрреволюційної діяльності він був завербований у 1933 році секретарем ЦК ЛКСМУ Андрєєвим, від якого одержав доручення вести контрреволюційну роботу серед молоді, а також вербувати до організації нових осіб. За вказівкою Андрєєва нібито зв'язався з секретарями Донецького обкому партії А.Р. Вайновим та А.І. Холоходенком, залучив до контрреволюційної організації комсомольських працівників і активістів: М. Прокущенка, В. Глєбова, В. Воробйова, С. Некрасова, М. Лідермана, І. Соколова, С. Львова, Н. Цимбала, Я. Лезмана та інших. Нібито керував контрреволюційною молодіжною організацією в Донбасі разом з другим секретарем обкому комсомолу С. Безногих.

10 серпня 1937 року був проведений допит Татарникова за його проханням. На ньому заарештований повторив попередні зізнання і додатково заявив, що його батько служив у білій армії, що зі слів Андрєєва йому відомі учасники контрреволюційної організації Ф. Дубінін та Л. Колбеков.

На останньому допиті Татарников підтвердив сказане раніше й заявив, що про все це скаже й на суді.

Однак аналіз цих та інших документів показує, що зізнання Анатолія Степановича викликають серйозні сумніви. Якщо, скажімо, до контрреволюційної діяльності його залучив Андрєєв, то чому останній не був допитаний по справі Татарникова.

До того ж, секретар ЦК ЛКСМУ був також заарештований безпідставно, що 31 серпня 1955 року підтвердила Військова колегія Верховного Суду СРСР.

Визнали себе винними і вказали на Татарникова як на такого, що завербував їх до контрреволюційної організації завідуючий відділом робітничої молоді Донецького обкому ЛКСМУ М. Прокущенко, редактор газети "Комсомолец Донбасса" Г. Воробйов, завідуючий піонерським відділом обкому Глєбов. Але потім в неодноразових скаргах від своїх зізнань відмовились і заявили, що засудили їх безпідставно, що ніякою шкідницькою діяльністю вони не займались. Названі особи також в шістдесятих роках були реабілітовані.

Ознайомлення з архівною справою по звинуваченню секретаря Донецького обкому партії А.Р. Вайнова засвідчує, що як учасника контрреволюційної організації він Татарникова не називає. Не можуть бути покладеними в основу його звинувачення через їх неконфліктність і "зізнання" таких заарештованих, як другий секретар ЦК ЛКСМУ Н. Клинков, другий секретар Дніпропетровського обкому комсомолу Е. Гейро, перший секретар Київського обкому комсомолу Ф. Дубінін, секретар Вінницького обкому комсомолу В. Рожнов, редактор газети "Комсомолець України" М. Минаїн, секретар Чернігівського обкому комсомолу С. Єрохін, другий секретар Донецького обкому комсомолу С. Безногих. Вони засвідчили, що до контрреволюційної діяльності були залучені Андрєєвим, який назвав їм Татарникова як учасника організації.

Слід зазначити, що названі вище особи, за винятком Холоходенка, дали зізнання проти Татарникова лише після його арешту.

Вивчення архівних матеріалів також показало, що колишній начальник четвертого уп-

равління НКВС по Донецкій області Гольдман, який керував слідством по справі Татарникова, у 1942 році був засуджений до вищої міри покарання за підривну діяльність.

Стосовно колишнього начальника другого відділення четвертого відділу Рабіновича, Військова колегія Верховного суду СРСР у 1955 році виклювилася за притягнення його до відповідальності за фальсифікацію справ.

31 грудня 1955 року Анатолій Степанович Татарников був реабілітований. Через два місяці припинено справу через відсутність складу злочину і щодо його дружини.

Згідно з документами, які, на жаль, збереглися не повністю, лише по Донецькій області у 1936-1937 роках було репресовано 383 комсомольських працівники. Потрібно провести ще значну роботу, щоб детально і безсторонньо розібратися в складних трагічних подіях минулого, повернути добре ім'я тим, хто постраждав від тоталітарного режиму. Серед них і Анатолію Степановичу Татарникову.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 6702-2ф.

Б.Ф. Парсенюк

ФУНКЦІОНЕРКА

Медвинська Зінаїда Мойсеївна, 1899 року народження, с. Лукосине Лубенського району Полтавської області, єврейка, освіта середня, член ВКП(б). Партійний слідчий партколегії КПК Донецької області. Проживала: м. Донецьк, Ларинка, вул. Кооперативна, буд. № 14. Заарештована 12 вересня 1937 року. Особливою Нарадою при НКВС СРСР 2 листопада 1937 року ув'язнена до ВТТ на 8 років. Реабілітована 4 квітня 1956 року.

Батьки Зінаїди Мойсеївни Медвинської на початку XX сторіччя переїхали до Юзівки. Поселилися в центрі міста, по Першій лінії. Зіна спочатку навчалася в школі для бідних, а згодом за рахунок єврейського доброчинного товариства закінчила й гімназію.

В передреволюційні роки в Юзівці на Першій лінії розташувалася велика швацька майстерня, при якій існувала підпільна більшовицька група з 11 осіб. Дядько Медвинської, який працював у майстерні, нерідко зберігав у сім'ї Зінаїди підпільну літературу. Вплив дядька, знайомство з більшовицькою літературою, багато в чому визначили життєвий шлях дівчини.

На початку революції в Юзівці було багато партій і течій: більшовики й меншовики, есери й бундівці, сіоністи, анархісти тощо. Молодь відвідувала їхні збори, знайомилась з програмами. Крім, так би мовити, дорослих політичних організацій існувала ще спілка неповнолітніх трудівників, в якій активну роль грали два брати Шухмани, Коган, Перес, Воронов, Зельдін та інші. Члени спілки взагалі не ставили перед собою політичних цілей. Основним їхнім завданням було зростання власного добробуту. Привабливі ж більшовицькі гасла, в яких декларувалися, як першочергові, інтереси робітників, вступ старшого брата в 1919 році до лав Червоної армії розвіяли сумніви Зінаїди відносно того, до кого їй примкнути. Медвинська повірила в комуністичні ідеали раз і назавжди, оформивши своє членство в партії 15 березня 1920 року. А вже 7 квітня того ж року була обрана до складу районного комсомольського комітету. Тут треба сказати, що згідно з існуючим на той час правилом члени партії, яким не виповнилося 23-х років, повинні були працювати в комсомолі.

Комсомольці брали активну участь в громадсько-політичному житті міста, за завданням парторганізацій займалися ліквідацією неграмотності, турбувалися про поліпшення умов праці молоді, стежили за тим, щоб всі юнаки та дівчата були трудовлаштованими та щоб їхня праця належно оплачувалася, проводили культурно-масову роботу. Така діяльність не лише приносила задоволення, але й наповнювала життя відчуттям того, що ти потрібен людям. Комсомол для своїх членів був більше, ніж організацією. Це був клуб однодумців, де можна було знайти реальне застосування своїм можливостям і, головне, взаморозуміння.

Разом з тим, працюючи під керівництвом компартійних організацій, комсомольці дозволяли собі вчинки, які в усіх державах і у всі часи підпадають під дію карного кодексу. Участь у збройних пограбуваннях, які звалися реквізицією, бандитські нападки на селянські садиби з метою "викачування" хліба, розбещували молодь, давали їй впевненість у вседозволеності, а інколи й служили джерелом нелегального збагачування. Ці вчинки, освячені компартійним "так треба" і юнацьким романтизмом, схвалювалися не лише в своєму колі, а й привселюдно в молодіжній газеті "Юний шахтар", редактором якої був Григорій Михайлович Зельдін, згодом персональний пенсіонер союзного значення, ветеран партії.

Через багато років, спочатку ввійшовши до партійної міської еліти, а потім зазнавши утисків у сталінських таборах, Медвинська в чисельних бесідах з молоддю буде розповідати

як про найвище геройство своїх товаришів Махньова, Панкова, Маслюкова, комсомольців з Рутченківки, про їх участь у збройних пограбуваннях селянства та загибель від їхніх рук людей, які захищали своє майно, свою гідність.

Романтизуючи насильство, комсомольці наповнювали його практикою. Ставши згодом активними діячами партії, вони зберегли його навіть тоді, коли революція уже повністю перемогла.

В грецькій мові є таке слово terminus, що означає кордон, межу, прикордонний знак. В моральному плані - це кодекс норм, які неможливо порушити. Був такий кодекс і в Римі, і в Афінах. "Не переходь межу" - такий заповіт древніх. Але мораль взаємовідносин, вироблена людством, уже була порушена партійними функціонерами. І це завдасть безліч бід і окремим людям, і суспільству, й державі. Згодом багато хто з партійців це зрозуміє, але не такі, як Медвинська, яка уже ніколи не зможе засумніватися у вчинках, що диктувалися партією й були потрібними їй. Вона не зможе навіть або не захоче зрозуміти злочинних дій партії після замаху на В.І. Леніна і вбивства Урицького. Остання закликала до "червоного терору", в результаті якого розстріляні десятки ні в чому не винних людей.

Набуваючи досвіду роботи з масами і водночас впливу на маси, Медвинська "перекидається" з комсомолу в профспілкові організації, згодом – і в партійні. Для членів партії не було прийнятим відмовлятися від призначень, тому довелось Зінаїді Мойсеївні попрацювати і в Старобільську, і в Чернігові, і в Миколаєві, і ще в деяких містах. Формування Медвинської як партійного діяча відбувалося за умов, коли партія, захопивши владу, створювала свої владні структури, йшла до прямої неприкритої диктатури. 4 березня 1920 року Кропоткін писав до Леніна: "Тепер правлять в Росії не Ради, а партійні комітети. Якщо нинішня ситуація триватиме, то саме слово "соціалізм" перетвориться на прокляття".

В черговому місці своєї роботи Медвинська зустріла професійного партійного функціонера, яким стала й сама, Павла Федоровича Масленка, і зв'язала з ним свою долю. В 1932 році разом з чоловіком поселяється в Сталіно. Але б де і на якій посаді не працювала, Зінаїда Мойсеївна постійно і повільно пестувала в собі, як і інші члени партії, отруту безчестя. Повіривши з молодих років комуністичній моралі, згідно з нормами якої колективна мета могла досягатися будь-якими засобами, Медвинська та подібні до неї відмовились від гуманістичної моралі, яка оголошувала кожну особистість священною. Вимоги компартійної догми, що окрема особа повинна беззастережно підкорювати свої інтереси громадським, були прийняті нею як дозвіл без будь-яких сумнівів втручатися в людські долі. Особливо в період роботи в 1930-32 роках партслідчим міської контрольної комісії в Миколаєві і Сталіно. Надії партії Медвинська повністю виправдовувала, інакше б не могла бути призначеною в 1935 році партслідчим комісії партконтролю при ЦК ВКП(б) по Сталінській області.

Всі ми нині знаємо, які події відбувалися на Україні в тридцятих роках, і немає потреби наводити приклади діяльності Медвинської в той час. Фактом є лише те, що її робота задовольняла партію, і та ледь не щорічно підносила Зінаїду Мойсеївну на новий щабель влади. Медвинська не носила форми співробітника НКВС, не займала кабінету в прокуратурі, але мала величезну, ледь не всеосяжну владу, вирішуючи долі не лише окремих людей, але й трудових колективів.

"Приїзд партслідчого був схожим на буревій", – згадував пізніше відомий функціонер з міської парторганізації. Тільки цей буревій не трощив будівель, не викорчовував дерев, а калічив долі людей, залишаючи дітей без батьків, дружин без чоловіків. Свої дії такі, як Медвинська, звіряли лише з вказівками вищих партійних органів, іноді всупереч елементарній логіці. Так, для доповіді у вищу інстанцію Медвинська розслідувала справу про виключення з партії Петра Матвійовича Крохмальова. Маючи лише початкову освіту, цей чоловік обіймав посаду завгоспа шахти "Зуївка" Макіївського району. Звісно, з роботою не впорувався. Згідно з логікою на покарання заслуговували ті, хто призначив його на цю поса-

ду, а Крохмальова слід було не виключати з партії, а допомогти йому знайти роботу, яка б відповідала його можливостям.

Такою ж була ситуація у Василя Дмитровича Тютюнникова. Маючи лише початкову освіту, він працював директором обласної контори "Авторемонт". Повністю забезпечувати роботу не міг. З подачі Медвинської виключений з партії.

В результаті і Крохмальов, і Тютюнников, і багато інших, виключених з лав ВКП(б), стали першими кандидатами на арешт.

1 серпня 1937 року для Зінаїди Мойсеївни почався другий етап життя. Цього дня був заарештований її чоловік, який працював секретарем Сталінського міськкому партії.

Початок репресій був сприйнятий членами партії з розумінням. Вважалося, що, якщо людина заарештована, значить, винна. Але, коли почалися масові репресії, розуміння їх необхідності зникло, та залишилась надія, що, мовляв, конкретно мене вони не зачеплять, оскільки я нічого поганого відносно партії не зробив. З такою надією, очевидно, продовжували жити й працювати Медвинська та її чоловік.

На четвертий день після арешту Масленка була виключена з партії та знята з роботи його дружина. "За втрату пильності та зв'язок з ворогом народу". Це формулювання було дуже знайомим, адже Медвинська сама уже застосовувала його відносно інших. Тепер і її сім'ю, як і раніше інших, виселили з державної квартири. Довелося з двома дітьми, батьками та двоюрідною сестрою шукати притулку у людей.

11 вересня слідчий НКВС Пекарєв повідомив Зінаїду Мойсеївну, що тій дозволене побачення з чоловіком. Але замість побачення з чоловіком Медвинську заарештували, заодно відібравши й дітей. Чи зрозуміла вона в ті хвилини, що з нею повелися так само, як вона вчинила щодо Сави Бенціоновича Віскіна, провина якого полягала в "примирливому ставленні до протягування троцькізму" його дружиною і який був виключений з партії за наполяганням Медвинської.

Зінаїду Мойсеївну допитали лише один раз 1 жовтня і звинуватили лише в тому, що вона не викрила свого чоловіка як "ворога народу". Пояснення Медвинської заслуговують на дослівне цитування: "Я не брала участі у викритті і розвінчанні Масленка як ворога народу тому, що не знала про його ворожу діяльність. Сам факт, що я не знала про його ворожу діяльність, можна пояснити тим, що я втратила більшовицьку пильність, що я виявила політичну недалекоглядність і цим не виправдала довір'я партії".

В цих словах – мораль того часу.

Далі пішли звичайні будні ув'язненої: переповнені камери в'язниць, довгий шлях в товарняках невідомо куди і на який час. І все це при безперервних знущаннях охоронців, при повній невідомості про долю чоловіка та малих дітей. Єдине, в чому поталанило Медвинській, так це в тому, що вона потрапила не на лісорозробки, не на Крайню Північ, а відбула визначені їй 8 років в таборах Томської та Кемеровської областей. Їй не довелося побувати в місцях, де панував принцип: "Нам не потрібна твоя робота, а потрібні твої муки й смерть". Щодо іншого, то з Зінаїдою Мойсеївною було, як і з тими, кого вона свого часу привела до ув'язнення: відчуття голоду, приниження, тіснява. Свого часу вона, її товариші по комсомолу не хотіли бачити сліз пограбованих ними, а зараз адміністрація табору була глухою до їхніх страждань. Раніше вона і подібні до неї вирішували долю тієї чи іншої людини, а зараз їхні долі залежали від такого ж, як колись вони, малограмотного табірного оперуповноваженого.

Вісім років в ув'язненні – достатній термін, щоб зрозуміти, що розбій залишається таким, незалежно від того, проти кого спрямований: чи то комсомольцями й членами партії проти селянства та буржуазії, чи карними злочинцями проти таких же, як Медвинська, ув'язнених. Та не дійшла ця проста істина до Зінаїди Мойсеївни, бо підкріплювалась комуністичними догмами: нам – можна, їм – ні. І після реабілітації в 1956 році Медвинська знову добро-

вільно бере на себе роль проповідника комуністичних догм, з гордістю розповідаючи молоді, як вона свого часу в складі комсомольського загону йшла на квартири колишньої буржуазії, відбирала теплі речі, білизну, взуття. Як про саме собою зрозуміле розповідала вона і про те, що під час голоду 1921 року вона і її подібні користувалися міською комуністичною їдальнею, де подавали сніданок і обід з кількох страв, що її чоловік, секретар райкому партії, реквізував на селі дві бочки солоних огірків, два мішки борошна.

Подвійна мораль, яку після реабілітації Медвинська продовжувала прищеплювати юнакам та дівчатам, заохочувалась партією, яка від імені держави нагородила її декількома медалями, присвоїла звання "Ветеран партії", вручила знак "50 років перебування в КПРС".

Крім того, Зінаїда Мойсеївна почала щороку користуватися кращими санаторіями, проїзд куди оплачувала держава, одержувала, як пенсіонер союзного значення, підвищену пенсію, жила в комфортабельній квартирі, була закріплена за пільговими магазинами. За нею доглядали спеціально виділені люди, які стежили і за її здоров'ям, і за харчуванням, і за порядком в квартирі.

Відразу після звільнення з ув'язнення Медвинська почала розшукувати своїх дітей, які під час окупації були вивезені до Німеччини і там усиновлені. Зрозуміле, природне і священне почуття матері, яка хоче бачити поруч своїх дітей. Але чи то самі сини та дочка не захотіли повертатись, чи то тодішні радянські закони не дозволили цього зробити. Треба думати, що в душі Зінаїда Мойсеївна знаходила для дітей інші слова, більш людяні, материнські. Але в листах до сина на папір лягали ось такі: "Ми вільні люди у вільній країні. Ти повинен, Льоню, зробити висновок про необхідність якнайшвидше вирватися звідти, щоб пізнати дійсне життя країни, на яку спрямовані погляди підневільних людей, які прагнуть скинути з себе гніт рабства".

Діти Медвинської залишаться жити в Німеччині, займуть там належне місце.

Уже через три місяці після реабілітації Медвинська почне добиватися собі привілеїв. Вона звернеться до секретаря Донецького міськкому партії Титаренка з проханням про поліпшення житлових умов. Але так же, як свого часу партійний функціонер Медвинська не вникала в життєво важливі інтереси людей, так і партійний діяч уже третього покоління не захотів розмовляти з Зінаїдою Мойсеївною. Згодом вона все ж доб'ється всього, що було передбачено для репресованих законом. І навіть значно більшого. В черговий раз система буде на боці тих, хто насаджував подвійну мораль, партійні міфи. Як найдорожчу реліквію передасть Медвинська до обласного краєзнавчого музею фотознімки, на яких зображені її ідейні однодумці на чолі з "організатором усіх компартійних перемог" Й.В. Сталіним.

Вся діяльність Зінаїди Мойсеївни була спрямована на те, щоб володіти правом карати й прощати, користуватись всіма благами, присвоєними компартією, які вона розподіляла між своїми. Але хто може сказати, що така мета гідна людини? Один з великих стверджував, що є багато ідей, за які не жаль віддати життя, але немає жодної ідеї, за яку б можна було життя відібрати. А коли позбавляють життя мільйонів людей за одну панівну в даний час ідею, то це вже не боротьба ідей, а елементарний злочин.

Та повернемось до Медвинської. Вона прожила ледь не століття, померши на 93-му році. Поховали її за державний кошт. І не було за домовиною ні рідних, ні близьких, ні соратників. Нікому згадати про неї добрим словом.

Такий підсумок життя людини, яка з юних літ повірила в "комуністичні ідеали" і вірно їм служила.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Архівно-слідчі справи 3488-2ф та 4775-2ф.
2. Архів автора нариса. Запис бесід з З.М. Медвінською у 1989-1992 році.

О.Б. Добровольський, В.М. Мікушев

ПРОТИСТОЯННЯ

Кривава громадянська війна, "червоний" терор, розкриття і знищення на початку 20-х років багатьох національно-визвольних організацій в Україні начебто нівелюють українське суспільство, не лишаючи місця українській самобутності. Та незважаючи на це в 20-30-х роках під керівництвом Наркома просвіти УСРР з 1926 по 1933 роки Миколи Скрипника поширюється українізація, процес культурно-національного відродження, який починає викликати занепокоєння керівництва компартії СРСР.

У 1932 році в грудневому листі Сталіна до українського політбюро про хлібозаготівлю виникає тема "про перехід до справжньої більшовицької українізації". Скрипниківська українізація таким чином вважається не більшовицькою. Та ще в 1931 році свою "українізацію" розпочинає ДПУ, заарештовуючи у справі УНЦ (Український Національний Центр) керівника сектора Наркомпросу академіка Матвія Яворського, колишнього полковника Української Галицької армії Гр. Коссака, наукового діяча М. Мельника. У грудні 1932 – січні 1933 року у справі Української Військової організації, яка проходить складовою частиною справи УНЦ, заарештовано: помічника Скрипника М. Чеховича – функціонера КПЗУ (Комуністична партія Західної України) та КП(б)У, уповноваженого Наркомату зовнішніх справ УСРР К. Максимовича, доцента Н. Сияка, одного з колишніх керівників Галревкому 1920 року, заступника наркома землеробства СРСР Ф. Конара-Палашука, відомого функціонера КПЗУ і ОДПУ Ф. Бей-Орловського та багато інших.

У травні 1933 року по звинуваченню в причетності до діяльності УВО були також заарештовані відомий діяч КПЗУ, колишній комбриг січових стрільців УГА, розвідник ГРУ РСЧА І. Букшований, колишній нарком освіти, попередник М. Скрипника, А. Шумаський, один з діячів КПЗУ М. Теслюк та інші. І арешти продовжувалися, вони проходили не тільки у Києві, Харкові, але і в інших містах України.

На трибуні першотравневої демонстрації в Харкові 1933 року на площі Дзержинського світлини республіканських газет зберегли: Косіора, Постишева, Чубаря, Балицького, Сухомлина, Скрипника, Затонського, Любченка. Скрипник на цій трибуні останній раз. Йому лишилось жити трохи більше двох місяців. Іншим кілька років.

"Звістка про самогубство Миколи Скрипника надзвичайно приголомшила полковника" – згадує Ю. Бойко у своїй брошурі "Євген Коновалець і Осередньо-Східні землі", надрукованій у 1947 році до десятиріччя загибелі полковника Коновальця, командира корпусу січових стрільців, засновника УВО. "На зауваження секретаря, що Скрипник був ідейним комуністом і тому не слід звістку про його смерть так близько брати до серця, Коновалець лиш розпачливо махнув рукою: "Там при ньому були наші люди, що тепер буде з ними?" – сказав він. Після цих слів виникає запитання: певно в 30-і роки було національно-визвольне, націоналістичне підпілля в Україні і насамперед у Донбасі, яке розкривали працівники ДПУ і про яке пишуть деякі дослідники із числа української еміграції? На це запитання можуть відповісти тільки документальні матеріали.

В Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області зберігається карна справа № 30700-пф на Миколу Васильовича Зайця, 1896 року народження, який на момент арешту 1 лютого 1933 року працював завідувачем оперсектором відділення Цекомбанку в Артемівську Донецької області і був звинувачений по статті 54-11 КК УСРР в участі в контрреволюційній організації і проведенні підривної роботи, спрямованої на повалення радянської влади. Постановою трійки при Колегії ДПУ УСРР від 1 жовтня 1933 року засуджений до позбавлення волі на 10 років. Під час відбування покарання в Соловецьких таборах за

продовження контрреволюційної діяльності в 1937 році засуджений до розстрілу. Останнім його притулком, як і багатьох інших ув'язнених Соловецьких таборів, стало сумно відоме урочище Сандормох.

Перший протокол допиту датовано 2 лютого 1933 року. На допиті Заєць коротко розповів про себе: "У 1918 році був взятий до Галицької армії, пробув у ній до 1919 року, коли був полонений поляками, втік і переховувався, одночасно працював у сільському господарстві. В 1920 році прибув в СРСР і до 1928 року служив у Червоній армії, з 1928 по 1931 рік був студентом Київського інституту обміну і розподілу, з 1931 по 1932 рік працював на Артемівському м'ясокомбінаті, з 1932 – в комерційному банку".

Другий допит датований 11 лютого 1933 року. Тут Заєць доповнив попередні показання. В 1918 році він добровільно вступив до Січових стрільців в артполк, яким спочатку командував Роман Дашкевич, а потім Михайло Курах. Місяців через півтора-два після вступу до армії став помічником бунчужного, а згодом – бунчужним.

Разом з петлюрівськими військами один день брав участь у боях з Червоною армією, після чого захворів і був відправлений в тил.

Після розгрому Галицької армії потрапив у полон до поляків. При відправці полонених в табір утік і переховувався в Кам'янці-Подільському, де майже чотири місяці працював у приватній друкарні. Потім до амністування поляками галичан-українців, тобто до 1920 року, трудився в сільському господарстві.

В тому ж 1920 році прибув до Львова і готувався до здачі екзаменів екстерном у обсязі середньої освіти.

У 1922 році витримав екзамен за 7 класів гімназії і вступив до нелегального українського університету, де був зарахований слухачем юридичного факультету.

Через рік студентом цього університету Степаном Кошобою завербований до "Бойової організації", якою керував Олексій Яворський. Ця організація, за словами Коцюби, повинна була підтримувати революційний рух у Польщі.

Незабаром після вербовки з іншими членами організації був посланий до Варшави для організації втечі з в'язниці ув'язнених Багінського і Вечеркевича. Ці поїздки повторювалися 5-6 разів. Робота організації призупинилася...

Восени 1924 року з Варшави до Львова приїхав посол польського сейму Приступа, за ініціативою якого було скликано нараду активу "Бойової організації", що залишився, і намічено план подальших дій. На цій нараді, як значиться в протоколі, Заєць зрозумів, що "Бойова організація" є активним осередком "Української військової організації", яка ставила за мету шляхом озброєної боротьби створити Велику Самостійну Україну з території УСРР, Західної і Східної Галичини і Польської Волині.

Конкретних рішень на нараді не приймалося. А всю роботу по реалізації обговорених питань доручили обраній "п'ятірці", яка фактично очолювала організацію. До її складу входили Березинський, Файковський, Чорний, представник Волині і Заєць.

З протоколу допиту не зрозуміло, як Заєць дійшов висновку, що "Бойова організація" – це активний осередок "Української військової організації", однак в протоколі додаткових показань від 11 лютого 1933 року він уже стверджує, що так звана Львівська організація "Бойової організації" була активним осередком "Української військової організації", до складу якої входили головним чином колишні військовики Української Галицької армії і дрібна інтелігенція з середовища шовіністично налаштованої молоді. Названа "Бойова організація" мала на меті своїми "революційними" діями привернути увагу пролетаріату, ввійти в довіру КПЗУ і, скорегувавши згодом свою роботу з нею, підірвати її авторитет, розвалити.

З цією метою всі члени Львівської "Бойової організації" пробували офіційно влитись в КПЗУ. Коли ж цьому була дана рішуча відсіч, "Бойова організація" скинула з себе "революційну" маску і відкрито перейшла на платформу "Української військової організації".

Заслуговує на увагу зізнання Зайця про обставини, за яких він опинився в УСРР. "В середині грудня 1924 року мені стало відомо від Березинського і Файковського про приїзд до Львова з Києва якогось Ясенчука з відповідними директивами...

При обміні думками про подальшу роботу Файковським і Березинським було вирішено направити мене до Яворського в Київ для зв'язку. Разом з Ясенчуком ми потягом відбули зі Львова до станції Борщово. Спроба перетнути кордон цього разу не вдалась. Ми були затримані польською жандармерією в одному з сіл, точної назви не пам'ятаю. На допиті я свою спробу перетнути кордон пояснив тим, що сподівався в СРСР знайти роботу..."

За це Заєць відсидів під арештом 30 діб. А наприкінці квітня 1925 року йому з іншим зв'язковим Морозом вдалось пішки перетнути кордон біля Волочиська і з'явитись в Волочиський прикордонний загін, де було відомо про їх перехід через кордон. Там їм були видані необхідні документи для поїздки до Києва.

"В день нашого приїзду до Києва Яворский був у Харкові. Я з ним зустрівся наступного дня в конспіративній квартирі розвідупру по вулиці Воровського, 25, куди мене направив співробітник розвідупру Любомирський.

Всього в Києві я пробув тоді близько десяти днів. За цей час докладно розповів Яворському про ситуацію і про стан організації. Він дуже цікавився, якої про нього думки в Галичині, чи вважають його там революціонером, які стосунки з КПЗУ, розпитував про життя й роботу окремих членів організації.

Прямих своїх намірів про контрреволюційну роботу на території УСРР мені Яворский не висловлював і якихось конкретних завдань не давав. Мені він запропонував стати агентом розвідупру, переслідуючи таку мету: виконуючи завдання по лінії розвідупру, я повинен бути зв'язковим між ним і Львівською організацією.

По роботі в самій організації він дав мені таке завдання: вербувати нових членів, залучати зі складу колишньої "Бойової організації" людей для роботи в розвідупрі, для чого вони за відповідним інструктажем повинні будуть прибувати до нього в Київ.

З проведених з Яворським розмов і отриманих від нього завдань я зробив висновок, що його діяльність в розвідупрі є маскуванням для роботи по лінії "Української військової організації". Між іншим, він поділився зі мною, що має також зв'язок по не далекій дорозі через Харків, Москву, Варшаву з Бей-Федем. Зв'язок здійснювався через спеціальних кур'єрів.

Вербував мене в розвідупр, а також давав відповідний інструктаж Зеленін. Отримавши всі необхідні завдання як по роботі в розвідупрі, так і по лінії "Української військової організації", я у травні 1925 року був перекинутий біля Волочиська на польський бік. Одночасно зі мною був перекинутий і Козирчук. Пройшовши пішки дві станції, ми потягом направились: я – до Львова, Козирчук – в Коломию – Станіслав.

Приїхавши до Львова, я при зустрічі з Березинським і Файковським детально розповів про доручення Яворського і незабаром серед членів організації була розгорнута робота по вербовці в розвідупр і посилці з числа завербованих до Яворського. Насамперед були направлені Леонід Міхенко і Близнюк.

По суті, мною вербовки формально ніякої не проводилося, а просто було сказано про доручення Яворського. Людей до нього направляли в основному за їхнім бажанням. Старі члени організації почали направлятись для роботи на території УСРР, використовуючи для цього зв'язки з розвідупром.

Поїздки на територію України в більшості випадків були легальними і здійснювались за безпосереднього сприяння Бей-Федя й Приступи, що говорить про компетентність останніх відносно роботи по лінії "Української військової організації" на території УСРР. Серед інших членів організації на територію України виїхав і я. Ніяких інструкцій по роботі ні від кого не отримував, мабуть, тому, що всі знали, що я їду до Яворського, від якого їх і одержу.

Перед тим, як виїхати в УСРР, я, погодивши питання з Березинським, поїхав до Варшави

до Бей-Федя, а останній, знаючи, що я направляюсь в Київ до Яворського, влаштував мені відрядження, давши через Крилика в Данцігу візу від уповноваженого в польському полпредстві на в'їзд до СРСР, як радянському підданому. Крім документів, він дав мені також грошей на дорогу близько 50 доларів. Розписок на видачу грошей не брав. Маршрут на в'їзд в СРСР порекомендував мені такий: Данціг-Лібава-Рига-Москва-Харків-Київ. Ніяких вказівок по роботі на території України не давав.

У другій половині липня 1925 року я прибув до Києва і прийшов до Яворського. Останній мене тимчасово помістив у конспіративній квартирі розвідупра. Оскільки про свій приїзд Яворському не повідомляв, він при зустрічі здивувався і, жартома, сказав, що коли всі так почнуть приїздити до України, то нікому буде працювати в Галичині. Тут же додав, що для мене знайдеться "добра робота й тут. Мовляв, я буду в нього працювати на кордоні виключно по розвідупрівських справах" [1].

Судячи з протоколу допиту, Заєць починає працювати на підрозділ Головного розвідуправління РСЧА, а значить, якщо він входив до "Української військової організації" Є. Коновальця, стає подвійним провідником. В протоколі допиту від 15 лютого 1933 року він про це розповідає детальніше: "Не територію УСРР я був перекинутий через Данціг, де Крилик за розпорядженням Бей-Федя з Варшави дістав мені відповідні документи і оформив мій виїзд. Крилик в Данцігу очолював пост "Української військової організації".

Зустрівшись в Данцігу з Криликом, я від останнього дізнався, що він очікує також для переправлення в УСРР Олександра Мороза, який з Варшави від Бей-Федя і Приступи виїхав до Берліна.

Прибувши до Києва, я за сприяння Яворського був призначений на роботу в розвідупр, де спочатку виконував функції кур'єра, а місяців через 2-3 був призначений уповноваженим Кам'янець-Подільського розвідупра.

Крім працівників розвідупра мною за завданням Яворського були перекинуті на польський бік по два рази кожен – Сліпко з завданням прибути до Львова і Ружицький – до Станіслава.

Заслуговує на особливу увагу переправлення мною на польський бік людей у 1925-1926 роках, які іменували себе курсантами радпартшколи Харкова. Переправляв я їх за завданням Яворського і Леонтовича. Всього переправлено 20-22 особи. Всі вони уродженці і постійні мешканці Галичини, не знаю, ким і як прислані були до Харкова для проходження якихось спеціальних партійних курсів.

Серед інших я також у 1927 році подав заяву в секцію КПЗУ в Харкові про переведення мене з членів КПЗУ (членом такої я не був) в члени КП(б)У, посилаючись на те, що мене, як члена КПЗУ зі стажем з 1923 року, знають колишні члени КПЗУ, а тепер КП(б)У Яворський, Березинський, Фідек. Мене прийняли без рекомендацій в кандидати КП(б)У з 1927 року.

Паралельно з розвідупровською роботою резедентура розвідуправління, яка складалася головним чином з членів "Української військової організації", отримувала від Яворського систематичні завдання по роботі і по зв'язку останніх у Польщі і в УСРР".

Далі Заєць розповідає про нібито членів "Української військової організації", які мешкають на території УСРР, дає їм короткі характеристики. Серед них називає Ю.В. Ігнатюка, який мешкав у Артемівську і виїхав до Харкова, а також Мороза, який мешкає в Маріуполі.

З розвідупром Заєць співпрацював до 1928 року: "Після того, як я залишив розвідупр, Київський окрвійськкомат, на підставі клопотання розвідуправління, видав мені документи про те, що я служив у лавах РСЧА з 1920 до 1928 років, в той час як у Червоній армії я не служив" [2].

Крилик, який проходив по матеріалах допиту, був одним з керівників КПЗУ. І Крилик-Васильків, і Бей-Федь Орловський, вочевидь, функціонери КПЗУ, були заарештовані в 1933 році.

Судячи з матеріалів, Заєць дуже діяльно співпрацював з "Українською військовою орга-

нізацією", одночасно співпрацюючи з розвідуправлінням РСЧА. А, можливо це безмірна фантазія слідчих ДПУ? Тоді звідки стільки подробиць, прізвищ, фактів?

Дуже цікаві в цьому плані уривки з протоколу допиту Леоніда Андрійовича Міхенка, 1898 року народження, уродженця Тернополя, колишнього старшого унтер-офіцера австрійської армії і прапорщика галицької армії, фармацевта, члена КП(б)У з 1931 року, керівника сектору постачання Київської філії Всеукраїнського аптекоуправління від 17 лютого 1933 року: "В 1921 році, живучи в Тернополі, я був завербований Огаром Остапом в члени "Української військової організації". Разом зі мною до цієї організації був залучений мій товариш Ямрозек Іван. Роз'яснивши мету і завдання "Української військової організації", Огар повідомив нам, що до цієї роботи його залучив працівник радянського полпредства у Варшаві Максимович, який доручив йому зайнятись вербовкою по лінії "Української військової організації" – системою "трійок". З його ж слів нам стало відомо, що Максимович був ідейним керівником "Української військової організації" і одночасно її фінансував по лінії закупівлі необхідної зброї.

Відтоді наша "трійка" включилась в загальнопартизанську діяльність на території Тернопільського району, беручи участь в підпалах поміщицьких маєтків, пошкодженні мостів та інших диверсійних актах. Безпосередній зв'язок з керівництвом "Української військової організації" здійснював Огар через активного діяча "Української військової організації" у Львові, Гірняка Володимира, брата Гірняка Остапа, артиста театру "Березіль" в Харкові. Крім цього Огар не втрачав зв'язку з Максимовичем.

У кінці 1922 року я виїхав навчатись до Відня, де вступив до педінституту. Там став членом студентського товариства "Січ". Закінчивши рік навчання у Відні, повернувся до Тернополя для проходження необхідної фармацевтичної практики.

Приблизно у вересні 1923 року один з моїх знайомих по Тернополю художник Турин Микола якось повідомив, що зі мною хоче познайомитись якийсь Березинський зі Львова. Турін мене попередив, що з Березинським я можу сміливо розмовляти. Того ж дня через Туріна я зустрівся з Березинським, який назвався Біленьким. Березинський заявив, що йому відомо про мою роботу в "Українській військовій організації" по лінії Максимовича, запропонував надалі діяти під його керівництвом. Я погодився і для подальших переговорів був запрошений до Львова.

Через декілька днів я виїхав до Львова, де на явці в ресторані зустрівся з Березинським. Там він повідомив, що продовження моєї попередньої діяльності по лінії Огара–Максимовича буде протікати в нових формах, більш організованих, керованих КПЗУ, секцією "Бойова організація". З його розмови я зрозумів, що істотної різниці між діяльністю "Української військової організації" і "Бойової організації" не буде, і що їхня робота зводилась до одного.

Через якийсь час Березинський познайомив мене з одним з керівників цієї організації Яворським Олексієм. Останній запропонував мені зайнятися організацією переправочного пункту людей через кордон в СРСР на ділянці Тернопіль-Підволочиськ. Я погодився... Моя практична діяльність була здійснена, коли я протягом нетривалого часу створив у прикордонній смузі мережу перевізників. Для осіб, яких я перевозив на радянський бік, існував пароль між Яворським і радянською прикордонною охороною в Волочиську. Пароль щомісяця змінювався.

У жовтні 1924 року я виїхав до Праги для закінчення університету. Після закінчення навчання повернувся до Тернополя в червні 1925 року. На цей час припадає початок моєї роботи в розвідупрі. Яворський тоді був у Києві і листом через невідомого мені кур'єра викликав до себе.

Переправившись на радянський бік в районі Волочиська, я був зустрінутий Яворським, який очікував мене, як домовились, в прикордонному загоні. З ним я виїхав до Києва, де був завербований для роботи в розвідуправлінні. Після інструктажу, одержаного від начальника розвідупру Зеленіна, повернувся до Польщі. Моє завдання по лінії розвідупру зводились до збору різних даних про стан польської армії, станцій і т. ін., а також до приймання з радянсь-

кого боку відповідної партійної літератури і передачі її в КПЗУ" [3].

Допити Зайця 11 і 15 лютого 1933 року і Міхенка 17 лютого 1933 року проходили майже одночасно, тільки Зайця допитували в Артемівську, а Міхенка – в Києві. Однак в їх показаннях співпадали прізвища, розкривалась організація каналу нелегального зв'язку між Галичиною і УСРР. І якщо з протоколів відкинути суб'єктивне ставлення тих, хто допитував, до осіб, що проходять по матеріалах, і режисуру слідчих ДПУ, перед нами постане картина подій, що реально відбувались в 20-і роки. А як же діяла тоді "Українська військова організація"? Ю. Бойко, однопартієць Коновальця, в своїй брошурі пише, що "заснування "Української військової організації" було пов'язано з грандіозною концепцією підпільної революційної діяльності на всіх українських землях. Тому першим заходом для здійснення планів "Української військової організації" було направлення Коновальцем в різні куточки України старшин січового стрілецтва для революційної акції" [4].

Діяльність підпілля в Наддніпрянщині навіть перед керівними кадрами "Української військової організації", а пізніше ОУН, була щільно закрита завісою конспірації, тільки окремі люди більш-менш повно уявляли собі характер діяльності і персональний склад наддніпрянського підпілля. Уже в 1927-1928 роках Коновалець раз у раз посилав своїх людей на Наддніпрянщину. Перед ними не ставилось завдання якоїсь зовні ефектної діяльності. Підпільники їхали до Радянського Союзу як симпатики суспільного ладу, українізатори, як "комуністи", яких "переслідують" на "гнилому Заході" [5]. І для такої діяльності були всі підстави, оскільки ще на початку літа 1919 року уряд радянської України і командування Червоної армії були готові підписати договір з диктатором Петрушевичем (керівником уряду Західно-Української Народної Республіки) на цілком прийнятних, за оцінкою Михайла Лозинського (одного з діячів ЗУНР) умовах: розірвати союз з Петлюрою, відкликати в нього січових стрільців Євгена Коновальця, створити єдину армію при збереженні автономії Української Галицької армії, не втручатись у внутрішні справи ЗУНР. Через багато причин Петрушевич, незважаючи на пробільшовицькі погляди, не зважився тоді на такий крутий поворот. Однак Українська Галицька армія відмовилась воювати проти Червоної армії у вересні 1919 року. Коли південна група військ, основний кістяк якої складала 45-а радянська дивізія під командуванням Іони Якіра, була відрізана від основних сил, командуючий Українською Галицькою армією генерал Тарнавський наказав відвести частини Кревса на захід і без перепон пропустити радянські війська. Колишній артилерист Денис Онищук у спогадах, опублікованих на сторінках "Літопису "Червоної Калини" (1933 рік) писав, що галицькі стрільці вишикувались двома рядами по обидва боки дороги і в такий спосіб парадно пропускали більшовиків, які проходили серединою. Уже 17 вересня група, яка об'єдналась з 44-ю радянською дивізією, якою після загибелі 30 серпня М.О. Щорса командував І.М. Дубовий, вибили денікінців з Житомира, а 14 жовтня зайняли Київ.

До речі Іван Наумович Дубовий – син донецького шахтаря, закінчив Слов'янське реальне училище. У 1917 році був організатором загонів Червоної гвардії в Донбасі. З лютого 1918 року – командир червоногвардійського загону в Бахмуті, який брав участь у боях проти білокозачих військ генерала Калєдіна. У березні-травні 1918 року військовий комісар Юзівки, Новомакіївського району, потім комендант і начальник зв'язку Центрального штабу Червоної гвардії Донбасу.

Через деякий час ситуація на фронтах громадянської війни на території України складалася так: в кінці зими 1920 року, намагаючись врятувати свої частини від повного знищення, командування Галицької армії змушене було вступити в переговори з червоними. В результаті Українська галицька армія була перейменована в Червону українську галицьку армію. Її корпуси були переформовані в бригади, які увійшли до складу радянських дивізій: 1-а бригада до складу 44-ї дивізії, комдив Дубовий, 2-а бригада до складу 45-ї радянської дивізії, комдив Якір, 3-я бригада – в розпорядження 14-ї радянської армії, потім до складу 60-ї радянської дивізії.

В середині квітня Польська армія перейшла в наступ, прорвавши фронт Червоної армії, а 24 квітня 1920 року в результаті змови 2-а і 3-я галицькі бригади повернули багнети проти червоних, спробували з'єднатися з військами УНР, однак змушені були скласти зброю полякам. В результаті Галицька армія припинила своє існування, а її колишні військовики склали кістяк КПЗУ.

Всі попередні обставини сприяли налагодженню тісних контактів між Галичиною і УСРР в 20-х роках. КП(б)У через КПЗУ "експортувала" на захід ідею світової революції. КПЗУ навзамін користувалася всебічною підтримкою УСРР та і всього Союзу. Не залишались збоку від цих контактів і спецслужби. ГРУ РСЧА під прикриттям контактів компартій мало широкі канали отримання розвідінформації, своєрідний "прозорий" кордон. ДПУ ці обставини також використовувало для проведення розвідувальної і контррозвідувальної діяльності по виявленню контрреволюційних організацій і їх намірів. З протилежного боку "Українська військова організація", діючи з позицій і під прикриттям КПЗУ, отримувала вичерпну інформацію про становище в УСРР, могла по мірі можливості проводити роботу по підготовці бази для глибокого законспірованого підпілля. В матеріалах архівної справи № 5592-2Ф нами був виявлений факт, який підтверджує це. По справі проходила група осіб, які звинувачувалися в участі в контрреволюційній націоналістичній організації. Одним із звинувачуваних був Йосип Кузьмич Скотинський, уродженець села Воловичі на Вінниччині, колишній член уряду УНР, як він сам указав – "товариш міністра культів при Директорії УНР".

В протоколі допиту від 23 жовтня 1937 року Скотинський повідомляв, що в кінці 1933 року інститут залишив один студент, написавши контрреволюційного націоналістичного листа, за що потім був заарештований. Цей лист спричинив виявлення деяких студентів і викладачів як українських націоналістів, в результаті чого в січні 1934 року Скотинський з інституту (Артемівський педагогічний) був увільнений.

У брошурі Ю. Бойко знаходимо: "Робляться спроби (їх, здається, було всього дві) масового пропагандистського впливу листівками. Одну з них поширено в Донбасі. Її зміст показує, що авторство належить людині, яка тісно зв'язана з настроями мас в ССУЗ (середньосхідних українських землях). Спроби довели недоцільність таких методів впливу. НКВС якоюсь мірою ліквідувало наслідки цієї пропаганди, і чутки про цю пропагандистську акцію не поширились серед населення" [6].

Чи не про один і той же вплив ідеться в протоколі допиту Скотинського і брошурі Бойка? Якщо це так, то написання листівки було ініційовано членами "Української військової організації". Але найвірогідніше, що в цьому середовищі був інформатор "Української військової організації", оскільки сам текст був переданий за кордон і згодом опублікований на сторінках "Сурми".

Зі сказаного можна зробити висновок, що "Українська військова організація" Є. Коновальця мала певні можливості і позиції в Україні. Ті ж І.В. Заєць і Л.О. Міхенко, поза сумнівом, якийсь час брали участь в діяльності "Української військової організації", а потім могли бути використані як джерела інформації для "Української військової організації", згодом ОУН. Тільки в матеріалах справ не проглядається їхня антидержавна діяльність в підпіллі. Та і як уже нині доведено, самі справи були сфабриковані органами ДПУ.

В протоколі допиту від 31 березня – 5 квітня 1938 року Івана Наумовича Дубового, 1896 року народження, колишнього комдиву 44-ї радянської дивізії, на момент арешту 21 серпня 1937 року командуючого Харківським військовим округом, читаємо: "В Україну в 1934 році приїздив емісар "Української військової організації" Антон Крушельницький з особистим дорученням від керівника "Української військової організації" полковника Коновальця" [7]. Тут навіть термін проведення допиту красномовно свідчить про те, як здобувались слідчими НКВС матеріали карних справ. Дубовий став діючою особою у другому акті трагедії з участю "Української військової організації". Правда, тут буде використано все: і націоналізм, і

фашизм, і троцькізм, і бухарінщина. А дійовими особами цієї фантасмагорії стануть відомі політичні діячі України, багато командирів Червоної армії, співробітники НКВС. Однією з дійових осіб буде і Іона Еммануїлович Якір, колишній комдив 45-ї радянської дивізії, колишній командуючий Українським військовим округом.

Дубовий до призначення на посаду командуючого Харківським військовим округом був помічником командуючого "Українського військового округу - УВО". До речі, "Українська військова організація" в 1929 році була трансформована в Організацію українських націоналістів. Можливо, співробітники ДПУ, а потім НКВС, які з 1932 по 1938 рік займалися справою "Української військової організації" ("УВО") не знали про це? Швидше за все, їм було не до цього, коли величезною хвилею фабрикувалися тисячі, десятки тисяч карних справ, призначених для нагнітання страху терору і репресій, в суспільстві, в якому зріло масове незадоволення політикою правлячого режиму.

Після жорстокого придушення підпілля, зокрема й націоналістичного, на початку 20-х років важко навіть собі уявити серйозну підпільну організацію, яка б діяла поза контролем ДПУ-НКВС. В умовах тоталітарного режиму будь-яка спроба відкритого висловлювання незгоди з існуючим ладом, що властиво демократичній державі і передбачає наявність легальної опозиції, в СРСР 20-х і 30-х роках викликала негайну реакцію знищення. Разом з тим така ситуація в Україні тільки підігрівала відродження національної самосвідомості, яка й зіграла свою роль в певний момент. Завдяки цьому діяльність ОУН зримо і конкретно окреслилась в соціально-політичному житті Наддніпрянщини лише пізніше, коли в 1941-1943 роках німецькі війська окупували територію УРСР і кадри організованого українського націоналізму прийшли за ними з Заходу і почали створювати тут свої осередки і якоюсь мірою оволодівати українським соціально-політичним життям. Однак це вже інша тема, яка виходить за рамки тієї, про яку йшлося.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. № 30700-пф, арк. 24-28.
2. Там само. – Арк. 30-33.
3. Там само. – Арк. 37.
4. Бойко Ю. Євген Коновалець і середньо-східні землі. – Тернопіль, 1991. – С. 29-30.
5. Там само. – С. 33.
6. Там само. – С. 50.
7. Центральний архів ФСБ Російської Федерації. – Спр. № 23480, арк. 207.

Г.М. Захарова

ДВІЧІ "ШПИГУН" ЯКІВ МАЛИШЕВ

Малишев Яків Васильович, 1888 року народження, с. Чембаково Княгинівського району Нижньогородської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Другий механік електропідстанції Маріупольського порту. Проживав: м. Маріуполь-порт, вул. Шосейна, буд. № 4/2. Заарештований 29 квітня 1938 року. Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області 15 листопада 1938 року засуджений до розстрілу. Вирок приведено до виконання 17 листопада 1938 року. Реабілітований 25 грудня 1964 року.

Перед мною архівний документ – "Морська книжка" № 15529/5, видана Маріупольським торговельним портом 29 квітня 1927 року. Її власником був Яків Васильович Малишев, уродженець села Чембасове Нижньогородської губернії. Любов до моря привела його в приазовські краї. Освоївши таку важливу професію на судні, як механік, він спочатку став другим стармехом, а потім і старшим механіком.

Слідча справа по звинуваченню Малишева по статтях 54-6, 54-9 КК УРСР, які означають шпигунство і диверсію, що зберігається в архівах Служби безпеки України, розповіла про трагічну долю Якова Васильовича.

Жили Малишеви в районі порту. Їхній будинок № 4/2 стояв по вулиці Шосейній поблизу моря. Дружина Марія була за походженням італійкою і італійською підданою. В Маріуполі тоді була навіть вулиця Італійська, але в роки радянської влади її перейменували на вулицю Кузьми Апатова. На початку 90-х всім історичним вулицям центральної частини міста були повернені попередні назви. Так в Маріуполі знову з'явилася вулиця Італійська.

Дід дружини Малишева Марії був італійцем з Генуї, звали його Пелегрино Брудзоне. Він приїхав до Маріуполя, щоб так само, як і багато його земляків, накопичити капітал. Сім'я купила землю, почала вирощувати зернові. Слід сказати, що італійці були талановитими підприємцями. Багато з них стали серйозними торговельниками хлібом.

Два сини Брудзоне, Антон і Семен, одружилися в Маріуполі. В Семеновій родині народилися три сини і дві дочки. Одній з дочок, Марії, і судилося стати дружиною Якова Малишева, моряка закордонного плавання торговельного флоту.

У 1937 році розпочалися масові арешти. Майже весь командно-береговий склад Азовського пароплавства, порту, багато капітанів, матросів були знищені НКВС. З моряків неважко було "ліпити" і шпигунів, і диверсантів. Зустрілась людина біля прохідної пароплавства з іноземцем – ось і готовий шпигун. Або, перебуваючи в іноземному порту, поговорив на судні з інспектором по товару, – ось уже ти й шпигун іншої держави.

Якось на роботу не вийшов один з відомих в Маріуполі і поза його межами капітан порту Олександр Хищенко. Колись, в роки громадянської, він воював за встановлення радянської влади на Далекому Сході. За його голову білі обіцяли тисячі доларів. Тепер він зник в камерах НКВС. Був заарештований і механік земснаряду Петро Трушенко. Репресії посилювалися.

Глибокої ночі в дім Малишева постукали. Господар, який нещодавно повернувся з рейсу, сам відчинив двері. Прийшло троє - двоє в цивільному, один в формі НКВС. Пред'явили ордер на арешт, оформлений без санкції прокурора.

Прокурор Маріуполя, якийсь Білий, підписав ордер на арешт Малишева, коли той був уже у в'язниці. До речі, той Білий згодом був також заарештований органами НКВС "за шкідництво" і розстріляний.

Тільки-но почало світати, Малишева вивели з дому, перевернувши там все на світі. Марія Семенівна двічі чи тричі вистоювала довгу чергу до дверей Маріупольської в'язниці, яка місти-

лася тоді за пожежною вежею. Щоб потрапити до віконечка в'язниці, де приймали передачі, чергу потрібно було вистоювати з вечора. "Прізвище! – лунало з віконечка, коли наставав ранок. Потім: "Можна передачу!". Це означало, що заарештований ще тут, живий і є надія.

Марія Семенівна добилась прийому і потрапила до одного із слідчих НКВС. Сказала, що якщо не скажуть, де перебуває її чоловік Яків Малишев, поїде до Одеси в італійське консульство. В кінці жовтня 1938 року до будинку Малишевих під'їхала машина. З неї вийшли чєтверо в білих халатах. Вони почали говорити Марії Семенівні, що їй потрібно полікуватись. І як жінка не опиралась, її майже силоміць забрали. А через декілька днів абсолютно здорової вродливої молодої жінки не стало. Швидше за все загинула від рук НКВС.

Про смерть Марії Семенівни родичі повідомили старшому сину в Астрахань, де він навчався в мединституті. Приїхавши до Маріуполя, коли матір уже поховали, Євген почав вимагати лікарського висновку. Але йому порадили цими справами не займатись, бо … все може статись.

Слідчі Маріупольського управління НКВС вирішили зробити з Якова Малишева спочатку резидента італійської розвідки. Адже одруженій з італійкою, та й сестра його одружена з італійцем з острова Сардинія.

Яків Васильович на слідстві тримався стійко. Про це свідчать протоколи. Після арешту, тобто 29 квітня 1938 року, зафіксована анкета Малишева. Далі допит був аж 16 серпня. Очевидно, три з половиною місяці його викликали на допити, але він не називав жодних прізвищ і не визнавав себе "резидентом" Італії, як йому намагалися нав'язати слідчі Романцов, а потім Борисов. Лише 16 серпня пишется постанова про те, що за показаннями звинувачуваного Малишева проходить ряд осіб, причетних до шпигунської діяльності на користь італійських і японських розвідувальних органів.

У справі немає жодного зафіксованого допиту з "зізнаннями" Малишева, і ось така липова постанова. Вона підписана помічником оперуповноваженого II відділу Маріупольського міськвідділу НКВС Борисовим, а затверджена начальником відділу Гордієнком.

На допиті Малишев називає прізвище капітана пароплава "Плеханов", на якому він ходив до Італії, Маломужаєва. І ось уже в справі зберігається терміновий запит в НКВС Одеси відносно Маломужаєва, як агента розвідорганів Італії. Доля капітана була вирішена розчерком пера маріупольського енкаведиста. У виданому в Одесі "Мартирології" значиться прізвище Маломужаєва Володимира Миколайовича, 1902 року народження, розстріляного в 1938-му. На слідстві неможливо було назвати жодного імені, щоб з нього енкаведисти тут же зробили шпигуна, ворога радянської влади. Після безвинних запитань слідчий Борисов звертається до Якова Васильовича нібито ненароком: "Ви причетні до діяльності іноземних розвідувальних органів. Чи маєте намір давати правдиві показання слідству?".

Малишев відповідав: "Ні, я ніколи не був причетним до діяльності іноземних розвідувальних органів".

Слідчий наполягав: "Ви слідство обманюєте. Обліште упиратись. Вимагаю дати правдиві показання, інакше змушені будем розвінчати вас наявними у нас доказами".

Далі йдуть запитання, ніби це не допит слідчого НКВС, а бесіда двох друзів. Потім знову запитання, як удар обухом.

Є в справі і показання свідків. Якийсь Папарін працював електриком в Маріупольському порту. Викликаний слідчим Борисовим до міського відділу НКВС, він розповів таке: "Під час ремонту парового котла були шкідницьки відремонтовані клапани. Після пуску котла довелося знову ставити його на ремонт".

Інший свідок, тридцятилітня некваліфікована робітниця Корнєєва, дала показання: "Коли ремонтували паровий котел, то клапани відремонтували по-шкідницьки". Скажіть, шановний читачу, чи може некваліфікована робітниця розумітися на ремонті клапанів?

Слідчий Романцов провів очну ставку Малишева з Папаріним і Корнєєвою. Яків Васильович категорично заперечував поломку і шкідницький ремонт парового котла. Але обидва свідки наполягали: "Ні! Шкодив!".

Все відкриється лише в 1964 році, коли син Малишева буде вимагати перегляду "справи" батька. Але це буде потім. А поки що…

Важко читати архівні слідчі справи ДПУ-НКВС, які велися на ні в чому не винних людей. За скупими рядками протоколів бачаться біль і страждання, нестерпне приниження.

Якова Малишева судила трійка управління НКВС по Сталінській області. Заарештований ще 29 квітня, він, вимучений допитами, недоїданням і безсонням, діждався цього дня – 15 листопада 1938 року.

Отже, перше звинувачення Якова Васильовича полягало в тому, що він - резидент Італії. Докази? Вони записані слідчим НКВС Боржовим, що при ремонті котла під керівництвом Малишева втулки котла відремонтовані по-шкідницьки.

Було сфабриковано й друге звинувачення. Воно полягало в тому, що Яків Васильович, працюючи старшим механіком на судні "Бурят" Далекосхідного пароплавства, при його ремонті в днище поставив замість 25000 заклепок вдесятеро менше. За цим фактом слідчий почав стверджувати, що Малишев був резидентом Японії.

В справі відсутній протокол судового засідання. Однак там є один цікавий документ: "Цілком таємно". м. Харків, УРСР, Військовому прокурору Харківського військового округу.

Копія: начальнику в'язниці м. Маріуполя. При цьому направляється вам для безпосереднього розгляду карна справа по звинуваченню Малишева Якова Васильовича по ст. 54-6, 54-7 КК УРСР, яка надійшла нам від Маріупольського міськвідділу УДБ НКВС при відношенні від 31.08.38 р. за № 1684582.

Начальника Маріупольської в'язниці прошу перерахувати з цього числа Малишева Якова Васильовича, який утримується в Маріупольській в'язниці, за військовим прокурором Харківського військового округу, якому цього числа нами направлена справа Малишева. Додаток: згадана справа на 39 аркушах".

Тут же приписка від руки: "Пакет з особистими документами, з фотознімком, меддовідка. Прокурор Азовського і Доно-Кубанського басейнів Пономарьов". Далі підпис, штамп: "Секретно № 006766 від 08.09.1938 р." Два нулі в номері означали "Особливо секретно".

А в медичній довідці значилось таке: "Довідка дана Малишеву Якову Васильовичу, 50 років, у тому, що в даний час він здоровий і по етапу бути відправленим може. Лікар В. Савиков. Міськполіклініка 20.07.38 р.".

Як розповідали очевидці тих подій, що уціліли, подібні освідчення робилися за два-три дні до етапу. Для чого ще Малишева направляли до Харківської в'язниці і що там з ним робили? Ніяких документів про це в справі немає. Допити, очевидно, в Харківській в'язниці проводились. Є документ про те, що Харківське УНКВС направляє справу Малишева для розгляду до Сталінського НКВС.

Є в справі і тоненький цигарковий папірець з текстом: "Виписка з копії протоколу № 11 засідання Особливої трійки УНКВС по Сталінській області від 15 листопада 1938 року. Слухали: матеріали по звинуваченню Малишева Якова Васильовича, 1888 року народження. Постановили: Малишева Якова Васильовича розстріляти. Підстава (стоїть прочерк).

"Вивчення справи Малишева почалося лише в 1964 році, коли старший син Малишева Євген Якович, військовий лікар, почав розшукувати слідів батька. Все перевірялося дуже ретельно. Слідчі держбезпеки розшукали капітана далекого плавання судна "Бурят" В.А. Рилова. Той пам'ятав свого старшого механіка Малишева. А от ремонту судна та ще з заміною заклепок так і не запам'ятав. Його просто не було. Ремонт був сфабрикований, як і вся справа.

Джерела

1. Морська книжка, № 15529-5. Маріупольський торговельний порт, 1927 р.

2 Правда через годы. Пятый выпуск. - Донецк, КП «Регион», 2001 г.

Г.М. Захарова

ГЕНЕРАЛЬНИЙ КОНСТРУКТОР З СЕЛА ЧЕРДАКЛИ

Челпан Костянтин Федорович, 1899 року народження, грек, член ВКП(б). Головний конструктор Харківського заводу ім. Малишева. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений рішенням трійки Наркомату внутрішніх справ СРСР до розстрілу. Розстріляний 11 березня 1938 року. Реабілітований 6 серпня 1956 року.

Півтора року я листувалася з сином К.Ф. Челпана – Ленімиром Костянтиновичем, нині професором, доктором технічних наук.

З першим листом надіслала вирізку статті з газети "Приазовский рабочий". Тоді я розповіла про розстріл органами НКВС діда Челпана – Федора Михайловича. Від Ленімира Костянтиновича з Москви незабаром надійшла відповідь: "З болем сприймаю кожну, подібну до вашої, звісточку з далекого минулого. Що стосується мого батька Челпана Костянтина Федоровича, я можу багато в чому надати допомогу, оскільки маю достатньо матеріалу..."

Неодноразово чула висловлювання, що "копання" в справах слідства НКВС ніби нікому не потрібне, одержувала й анонімні листи з погрозами. Ні, не відплакали, не відстраждали ми ще 37-го року. Він назавжди залишився в серцях дітей, онуків тих, хто загинув невідомо де.

На одному з групових знімків, одержаних від Ленімира Костянтиновича, серед професорсько-викладацького складу кафедри двигунів внутрішнього згорання Харківського технологічного (нині політехнічного) інституту – декілька студентів-випускників. Один з них – Костя Челпан. В білій сорочці, без галстука. Йому двадцять п'ять років. Після закінчення Маріупольського реального училища Костя вступив до Харківського політехнічного. Та розпочалася громадянська війна, яка підхопила й молодого Челпана. Захищав Костя й батьківську землю, їхнє міцне на той час господарство в селі Чердакли, що на Маріупольщині. Революція, Ленін заявили: "Землю – селянам". Як же було не захищати таку владу? Якби хто сказав тоді Кості, що захищає він тих, хто відбере у його батька і в тисяч таких же селян землю, розкуркулить, призведе до голодної смерті його молодшу, яка тоді ще не народилася, сестричку. Що ця влада розстріляє добру половину його односельців з Чердакли, батька і його самого. Чи пішов би він захищати цю владу?

Дім, в якому народився Костя, стояв у степовому грецькому селі Чердакли. Його прадіди елліни, прийшовши з мусульманського Криму, розорювали землю, сіяли, вирощували худобу. Батько, Федір Михайлович, був добрим теслею, інструмент навіть з-за кордону виписав. Дім сам споруджував. І нині в Чердакли літні люди пам'ятають дім Челпанів. Були й свої млин, сараї з кошами для зерна та борошна. Коли навесні 1921 р. через недорід на селі багато хто потерпав від голоду, Федір Михайлович поділився зерном з односельцями. І вони не забули добра. Обкладений продподатками, яких нічим вже було сплатити, Челпан очікував арешту. Та односельці зібрали потрібну суму і врятували його.

Уже конфіскували млин. Був порожнім двір для худоби. Незабаром померла мати Костянтина. Юнак, який на той час вчився в Харкові, кликав батька до себе. Але той відмовився.

Востаннє Костянтин побував удома перед від'їздом у закордонне відрядження. Батько одружився вдруге. Говорили про колективізацію, яка почалася в країні. Федір Михайлович був категорично проти неї. І знову Костянтин кликав батька до міста, де жили й працювали старші його діти. На батькове запитання про його роботу відповідав коротко: "Добре, діла багато, одержав квартиру в центрі Харкова, син росте". Перед від'їздом сказав батькові: "Свою

долю я роблю сам. Як ти будував свій дім".

Коли пізніше Прокуратура Союзу РСР вивчала слідчу справу К.Ф. Челпана і працівники КДБ опитували тих, хто знав його, одна з сусідок по харківській квартирі розповідала. "Родина Челпана була дуже заможною. Костянтина Федоровича бачила рідко. Але квартира у них була дуже гарна. Я бувала в них. Дубові меблі. Піаніно. Килими на підлозі і на стінах. Дуже гарний кришталевий посуд, сервізи. У свята до них збиралися гості. Осіб до двадцяти. Бували гості з Москви і Києва. Багато книг".

До розповіді сусідки додам, що конфісковані у К.Ф. Челпана були повне зібрання творів Леніна (недарма сина назвав Ленімиром), Пушкіна, Лермонтова, Чехова, Толстого, Лєскова, технічні енциклопедії, вітчизняні й зарубіжні журнали. Його позбавили всього.

Безцінні всі фотознімки, документи, які надіслав з Москви Л. К. Челпан. Серед них і листи Костянтина Федоровича, які він писав з місць відряджень, зокрема з Ленінграда, Берліна, Ганновера, Кельна, Дюссельдорфа, Ньюкасла:

"Уже два дні, як я на заводі – писав він на початку 1929 року зі Людвігскавена, – і весь час розмовляю з ким-небудь. Голова все ніяк не звикне працювати по-німецьки. Звичайно, все, про що мені говорять, я розумію і сам можу пояснити свої думки словами й жестами, але голова весь час в напруженні, все тягне до російських зворотів..."

"Якщо вже поїхав, то треба використати час, як слід, – писав Костянтин Федорович 25 липня 1929 року із Кельна. – Ти, звичайно, знаєш, що, коли я чим-небудь займусь і зобов'язаний зробити, то роблю, наскільки вистачить сил. Певний час у мене був розрахований так, щоб вивчати основні заводи грунтовно, і ознайомитись з науковою роботою в моїй галузі..."

"Завтра зранку, – писав Челпан 27 жовтня 1929 року з Ньюкасла, що в Англії, – починаю регулярно відвідувати спеціальний курс по дизелях, лабораторію в інституті. В інституті також всі дуже люб'язно зустрічають. Правда, німецьку мову не люблять. Один їхній декан, який знає мову, і той говорить: "Знаєте, якщо ви в Англії, то говоріть зі мною краще по-англійськи". Одне слово, пробуду тут до кінця листопада, освоюсь з мовою і інститутом, потім поїду по деяких заводах, якщо дозволять кошти, або назад, прямо додому".

Як могло трапитись, що Німеччина, батьківщина дизелів, воювала танками з бензиновими двигунами. Чому, захопивши трофейну "тридцятьчетвірку", німці не змогли зробити подібну?

Сучасний спеціаліст по дезелях Дровотенко пише, що К.Ф. Челпан, вивчивши двигуни внутрішнього згорання, розумів, наскільки дизель економічніший карбюраторного. При тій же заправці танка радіус дій у нього більший. І ще одна важлива перевага – дизельне паливо не так легко загорається, як бензин, значить, менш пожежонебезпечний у бою.

Близько року Костянтин Федорович їздив по заводах Німеччини, Англії, Швейцарії. Судячи з листів, працював дуже напружено. Дивує ретельність, про яку він не без гумору пише додому з Англії: "...я сюди потрапив вдало, цілий тиждень ходив на виставку, де були представлені найбільш важливі англійські дизельні фірми. Я вперто морочив голову людям, і вони пояснювали мені своєю мовою і розхвалювали машини. Одне слово, коли я туди приходив, вони вже здалеку розкланювались і намагались де-небудь заховатись".

З вокзалу, ледь кинувши вдома валізи, і не відпустивши машину, яка його зустріла, поспішив на завод. На нього чекали в КБ.

Почалися нові розробки конструкцій двигунів внутрішнього згорання. Про те, як працював Челпан, його дружина Софія Мойсеївна розповість у проханні на ім'я Генерального прокурора СРСР Руденка в 1956 р. "Він хворів на туберкульоз легень і йому чотири роки час від часу робили піддування. Навіть лежачи в лікарні, не переставав працювати над створенням конструкції нового двигуна..."

Новий двигун... Про нього говорили в КБ всі. Сам Челпан заявив: "Ми сконструювали свій двигун, ні в чому не схожий на закордонний".

28 квітня 1933 р. на випробувальному стенді КБ заводу запрацював дослідний зразок

двигуна. Потім дизель зняли і встановили замість авіаційного (М-5) на швидкохідний танк (БТ-5). І пустили по заводу. Танк пішов, і як!

Пізніше спеціалісти напишуть про це: "...у світовому дизелебудуванні не було аналогів для створення на заводі танкового дизеля. Майстерність і сміливість в конструкції – на межі нахабства, але завдання було вирішене блискуче..."

В романі "Криголам" у колишнього російського розвідника Суворова є рядок: "У 1933 році німецький полковник Гудеріан відвідав радянський паровозобудівний завод у Харькові і дізнався, що крім паровозів, завод випускав сторонню продукцію – танки. Кількість танків, які випускаються, – 22 на день".

Але Челпану цього було мало. Він придумує нові випробування своєму мотору. В 1934 році двигун ставлять на важкий артилерійський тягач "Ворошиловець". Тягач пішов!

Мотор ставлять на два танки БТ-5, які відправляють для участі в листопадовому параді на Красній площі в Москві. Все пройшло благополучно.

Незабаром вийшла постанова ЦВК СРСР за створення потужних сучасних конструкцій машин нагородити найвищою нагородою – орденом Леніна з присвоєнням звання Головного конструктора Челпану Костянтину Федоровичу.

Уряд приймає рішення про будівництво нових спеціальних цехів по випуску танкових дизелів. Тепер уже авіаційні мотори танкам не були потрібні. Листи-клопотання готувалися всім КБ. До того часу Челпан зібрав навколо себе прекрасний колектив однодумців. Назву їх прізвища з слідчої справи Челпана: Г.І. Антекман, А.М. Шпунт, Ф.І. Лящ, А.М. Утевський, З.Б. Гуртовий, В.А. Бобрижний, І.А. Епштейн, А.А. Краснов, М.Б. Левітін, В.А. Барабоха, Д.А. Торнцев Всі вони були заарештовані разом з Челпаном як учасники антирадянської військової змови і шкідницької організації в військовій промисловості. Всі вони були потім забуті. Удосконалювали Т-34 уже інші люди.

Челпану були інкриміновані злочини, які підпадали під статті 54-6, 54-7, 54-9, 54-11 КК УРСР. Це шпигунство, терор, диверсія.

Годі шукати логіку в слідчій справі Костянтина Федоровича, як майже в будь-якій "справі" репресій тих років. Опис паперів, постанова про арешт, ордер на обшук і арешт за адресою: Харків, вул. Ромена Роллана, будинок 14. Постанову про арешт підписав військовий прокурор Харківського військового округу, військюрист 1-го рангу Блауберг.

Обшук проводився в присутності помічника коменданта В.І. Киряєва. На вилучений фотоапарат марки "Нагель", футляр від нього, орден Леніна № 980 зберігається в справі квитанція № 874.

Звичайна анкета заарештованного. Але з неї я дізналася про важливі подробиці: точну дату нарождення, місце народження, професію, дату закінчення інституту – 1923 рік. Членом ВКП(б) Челпан став у 1919 році, коли служив у Червоній армії. Далі він повідомляє слідчому, що з партії механічно вибув під впливом батька. Коли це відбулося, ми не знаємо. Можна допустити, що в бесідах з батьком про хибну політику уряду відносно селянства і відбувся поворот у свідомості Костянтина Федоровича. Повторно вступив до партії в 1937 році.

У справі міститься копія протоколу партзборів від 16 грудня 1937 року, коли його наступного після арешту дня було виключено з партії. Доповідав секретар партбюро Піддубний. Той самий, якого багато хто називає однодумцем Челпана. "Як активного учасника троцькістсько-бухарінської групи, як організатора шкідницької групи на заводі, що зривав урядові завдання по дизелебудуванню Челпана К.Ф. з партії виключити", – постановили ті збори. Все слідство в справі Челпана було підпорядковане одному завданню: викрити "злочинця", витиснути з нього "зізнання". .

19 грудня 1937 року, на п'ятий день після арешту, Челпан "щиро розкаявся" в своєму нібито здійсненому злочині проти комуністичної партії і радянського уряду. Які злочини здійснив, Костянтин Федорович не пише. Очевидно, слідчий продиктував йому свій текст і змусив підписати.

Потім минуло вісім днів. Якими вони були для Челпана? Він робить нову заяву: "Я був завербований до грецької контрреволюційної організації односельчанкою Фаїною Георгіївною Джигель, і отримав від неї завдання по шкідництву". Слід сказати, що Джигель працівники КДБ не знайшли.

Знову мовчання декілька днів. Потім - очні ставки. Це найдраматичніші сторінки "справи" Челпана. У справі Костянтина Федоровича у Харкові був заарештований С.Г. Ялі, уродженець Сартани, пізніше розстріляний. З ним і була очна ставка 19 січня 1938 року. Після звичайних запитань, чи знають вони один одного, слідчий Буркер звернувся до Челпана: "Ви одержували завдання від Джигель і Левкопулоса?" "Ні, не одержував", – відповів Челпан. "Ви передавали матеріали шпигунського характеру Левкопулосу?" – це знову слідчий. "Ні, не передавав". – "Хто вами завербований до грецької націоналістичної організації? "Я особисто нікого не залучав до роботи в організації", – відповів Костянтин Федорович.

Уже зломлений, Челпан знайшов у собі силу знов усе заперечувати. Очна ставка була припинена. Потрібно було знову "обробляти" заарештованного. Про це ми дізнаємося від тих, хто пройшов через суд у справі Челпана і чудом уцілів.

Директор заводу Бондаренко, земляк Челпана, на суді заявив, що знає Костянтина Федоровича, як гарного працівника, талановитого конструктора. Але ніхто не звернув увагу на таку заяву. І.П. Бондаренко був розстріляний.

До вищої міри покарання засуджені ще сім осіб. Дев'ять дістали різні терміни ув'язнення.

Челпана не судили. Що з ним сталося, тривалий час не знав ніхто. Родину Челпана з квартири вигнали, позбавили роботи і всього, що наживалося роками.

На запит Софії Мойсеївни до Прокуратури СРСР у 1956 році дали відповідь, що К.Ф. Челпан помер у таборі в 1942 році. Причина смерті – декомпенсований порок серця.

У справі ж зберігся такий документ: "Виписка з протоколу № 37 рішення наркому внутрішніх справ СРСР, генерального комісара держбезпеки тов. Єжова і прокурора СРСР тов. Вишинського від 04.02.38 р. Слухали: матеріали на звинувачуваного, представлені Укр. НКВС по Харківській області в порядку наказу НКВС СРСР № 00485 від 11.08.37 р. Постановили: Челпана Костянтина Федоровича розстріляти". Підписи Єжова і Вишинського, прізвища яких значаться в протоколі, відсутні, засвідчив документ підписом лише молодший лейтенант держбезпеки Янкелевич, який оформив виписку.

Саме ж рішення наркомату і НКВС СРСР не виявлене. Воно заховане поки що в невідомих архівах. У справі є лише маленький шматочок шиґаркового паперу з таким же текстом: "Мн,що нижче підписалися, комендант Харківського НКВС Зелений, військпрокурор ХВО, військовий юрист першого рангу Зав'ялов і начальник в'язниці УДБ молодший лейтенант держбезпеки Кулешов, цього числа в 22.36 на підставі розпорядження заст. начальника ХОУ НКВС майора держбезпеки тов. Райхсана від 10.03.38 виконали вирок щодо засудженого до вищої міри покарання – розстрілу – Челпана Костянтина Федоровича, 1899 р. народження".

Така драматична доля творця серця танка Т-34 Челпана Костянтина Федоровича. А дизель Челпана є й досі класичним зразком у вітчизняному і світовому дизелебудуванні.

Джерела

1. Правда через годы. Первый выпуск. – Донецк, «Лебедь», 1995 г.

І.В. Богінська

ЗА ЛЮБОВ ДО УКРАЇНИ

Шевченко Микола Савич, 1891 року народження, с. Заріччя Пирятинського району Полтавської області, українець, освіта вища, б/п. Педагог технікуму Наркомпобліку. Проживав: м. Донецьк, 7 Лінія, буд. № 34. Заарештований 5 грудня 1937 року. Трійкою УНКВС по Донецькій області 9 грудня 1937 року ув'язнений до ВТТ на 10 років. Реабілітований у 1956 році.

Репресії середини 30-х років мали на меті зміцнення особистої влади. Вони зачепили всі напрямки суспільного життя. Їх наслідки вимірюються мільйонами загублених і скалічених людських доль.

Особливо трагічна доля вчителів, яким тоді відводилася ледь не основна роль у вихованні нового покоління, що беззастережно визнавало б авторитет вождя, було покірним, слухняним. Тому сталінський режим не міг залишити без уваги ні систему освіти, ні соціальну категорію учительства. Політизація навчального процесу, заміна старих кадрів новими, слухнянішими, і як наслідок – зниження якісного рівня освіти – процеси, характерні для радянської школи 30-х років. В учителях (особливо старої школи) Сталін вбачав ідеологічних конкурентів режиму. В основному це були люди грамотні, багато хто з них мав вищу освіту. Життя на зіткненні епох сприяло практичному осмисленню минулого й теперішнього. Вчителі розуміли вади системи з її класовим підходом, нетерпимістю до інших ідеологічних поглядів. Нездатність політичного центру ідеологічно забезпечити спроможність режиму спричинила фізичне винищення людей мислячих, зокрема, й учителів. Серед них виявились і "члени контрреволюційних диверсійно-повстанських організацій", "українські націоналісти", "шкідники", "шпигуни". Покарання не було наслідком злочину, воно лише фіксувало приналежність до тієї соціальної категорії, яку режим вважав за потрібне знищити. Процес "відбору" здійснювався так. В біографіях учителів вишукувалися факти, які були неприйнятними на даний час. Це і соціальне походження, і служба в білій армії, і наявність родичів за кордоном тощо.

Викладача Миколу Савича Шевченка звинуватили в націоналізмі і заарештували в грудні 1937 року. До дня заарештування Шевченко працював у Сталінському педагогічному інституті, отож по його справі пройшло немало людей, які безпосередньо керували народною освітою в області.

Ось коротка біографічна довідка заарештованого. Микола Савич народився в сім'ї міщанина. Оскільки у батька своєї землі не було, а в сім'ї дев'ятеро дітей, старшим шоліта доводилось іти на заробітки до сусіднього села, щоб мати хоч трохи хліба. Нелегке матеріальне становище родини все ж не завадило Шевченку здобути пристойну освіту. Він закінчив міське училище, а також учительський інститут у Феодосії. З 1911 року до дня арешту займався педагогічною діяльністю, викладав математику. Мав учений ступінь кандидата математичних наук. Українець. Безпартійний. В старій армії служив прапорщиком, у білих на службі не був.

У даному разі трагедія викладача старої школи поглиблювалася його належністю до української нації. Так, у постанові про арешт від 26 листопада 1937 року читаємо: "Шевченко є учасником української контрреволюційної націоналістичної організації і за завданням організації проводив активну контрреволюційну діяльність, спрямовану на насильницьке відторгнення України від СРСР і створення Української буржуазної держави". Під таке форму-

лювання можна було підвести будь-якого українця. Націоналізм - універсальне тавро того часу, яке не мало ніякого конкретного змісту.

Шевченка заарештували 5 грудня 1937 року. Йому інкримінувалися зізнання заарештованих раніше співробітників Е.К. Дідича та Е.Т. Футоровича. Пізніше вони були розстріляні. Під час перших допитів 5 і 7 грудня 1937 року Шевченко повністю заперечував свою провину.

Але слідчі знали свою справу: за будь-яку ціну і будь-якими способами вони добивалися від заарештованого зізнання в "провині", оскільки в своїй діяльності керувалися "теорією" Вишинського, згідно з якою в справах про державні злочини головним і вирішальним доказом є зізнання самого звинувачуваного. Тоді ця "теорія" була виправданням свавілля, бо ціна "зізнання" була справді неймовірна: катування, фізичні й моральні тортури, погрози піддати репресіям близьких. Це створювало можливості обмов та самообмов. Так сталося і з Шевченком. Читаємо протокол чергового допиту: "Слідчий заявив мені, що НКВС веде рішучу боротьбу з усіма ворогами народу, і, в залежності від моїх зізнань, я буду фігурувати як свідок або як звинувачуваний" [1]. Спочатку Шевченко рішуче відмовлявся від зізнань. Але сидіння в одиночній камері, побиття, постійні погрози розстріляти зламали людину, змусили її стати на шлях самообмови. Під час очної ставки з Футоровичем 7 грудня 1937 року Шевченко змушений був сказати: "...ну нехай я буду винен. Я зізнаюсь, я дійсно був учасником української контрреволюційно-націоналістичної організації". На запитання слідчого, хто й коли залучив його до націоналістичної організації, Шевченко відповів, що, можливо, Футорович і Дідич завербували його до націоналістичної організації. Далі наведемо протокол дослівно, щоб показати, як з людини робили "ворога народу".

Слідчий: – Ви знову даєте неправдиву відповідь слідству. Визнаючи свою участь в організації, ви водночас робите вигляд, що не знаєте, хто вас завербував. Слідство вимагає, щоб ви припинили плутати й давали чесні відповіді. Хто й коли вас завербував до націоналістичної організації?

Шевченко: – Я не знаю, хто мене завербував до націоналістичної організації. Вважаю, що Футорович! Так я, вважаю, що мене завербував Футорович до організації, тому що він досвідчений методист...

Слідчий: – Що вам говорив Футорович про мету й завдання організації?

Шевченко: – Футорович нічого не говорив про мету й завдання організації.

Слідчий: -- Для чого ж він вас завербував до контрреволюційної націоналістичної організації?

Шевченко: – Мета організації мені була незрозумілою.

Слідчий: -- Не знаючи мету організації, як ви могли дати згоду?

Шевченко: – На це запитання я відповісти не можу.

І тоді Футорович "підказав" Шевченкові: "Я говорив Шевченкові, що націоналістична організація має на меті відділення України від Радянського Союзу і створення самостійної буржуазної республіки". "Так, - відповів Шевченко. – З такими поглядами Футоровича я солідаризувався". Слідчі "не помітили" протиріч в зізнаннях звинувачуваного. Визнання останнім солідарності з "націоналістичними" поглядами Футоровича означало, що слідчі зробили свою справу. "Цариця доказів" була одержана. Інших же доказів про належність Шевченка до української націоналістичної організації в справі немає.

Слідча справа № 14618 була направлена на розгляд Особливої трійки УНКВС по Сталінській області. Згідно з порядком, введеним 14 вересня 1937 року, справи осіб, які притягувалися з політичних звинувачень, розглядалися в позасудовому порядку. В даному випадку Шевченко був засуджений заочно, а про вирок дізнався на етапі до місця ув'язнення. Його засудили на 10 років ув'язнення у виправно-трудовому таборі і відправили на Коли-

му, де він повинен був працювати робітником на лісоповалі. Для людини, яка на час арешту мала вчений ступінь, іншої роботи не знайшлося.

Табір є негативним місцем для перевиховання будь-якої людини, оскільки в ньому вона не стає ні кращою, ні сильнішою. Звичайно, табірні долі неоднакові. І табір не зламав Шевченка, зміцнив у ньому спрагу до життя, змусив шукати правду в тих людей, які були далеко від неї.

Микола Савич неодноразово звертався до різних інстанцій з проханням переглянути справу. В його справі є апеляції до Наркома внутрішніх справ СРСР, Верховної Ради України, слідчої комісії при УНКВС Сталінської області, до генерального комісара державної безпеки СРСР та на інші адреси. Однак голос цієї людини тоді не був почутий, а постанови комісій по додатковому розслідуванню справи були однотипними: "Вирок Особливої трійки УНКВС по Сталінській області відносно Шевченка вважати вірним".

В кінці 30-х років серед учених-математиків світу був оголошений конкурс щодо доведення Великої теореми Ферма. Ця теорема мала більш, ніж вікову історію. Весь математичний світ працював над вирішенням цього питання. В табірних умовах часто напівголодний, знеможений тяжкою фізичною працею, Шевченко знайшов у собі сили займатися науковою діяльністю, запропонував метод доведення і часткове вирішення теореми. Про це повідомив в апеляції наркому внутрішніх справ СРСР Єжову з проханням вислухати його перед відповідною аудиторією. Заслуховувати Миколу Савича, звичайно, ніхто не став, а от його працю вилучили. Що стало з нею потім – невідомо, оскільки на прохання Шевченка про її повернення органи МДБ не реагували.

Десять років таборів не минули безслідно, Шевченко став інвалідом 2-ої групи. У грудні 1947 року його звільнили. Цілий рік діставався він до Сталіно, до своєї родини. Та не довго був на волі. В квітні 1949 року органи "згадали" про "активного" учасника української контрреволюційної націоналістичної організації" і знову заарештували його. Ніяких доказів провини заарештованого не було, тому допити зводилися до вияснення обставин минулої справи і біографічних даних. Звинувальний висновок у справі Шевченка, зроблений на матеріалах старої "справи", був переданий на розгляд Особливої наради МДБ СРСР. За її рішенням він був засланий на безстрокове поселення до Красноярського краю. Безвихідь змусила його знову апелювати до державного керівництва. Так, у скарзі на ім'я голови Ради Міністрів СРСР Маленкова відчувається волання душі, наповненої відчаєм і болем: "Тихо фізично я тут помираю, оскільки до фізичної праці я нездатен і допомоги ні від кого не одержую. Мені 63-й рік, я інвалід 2-ої групи, живу випадковими копійчаними заробітками". Ця апеляція відрізнялася від інших тим, що з нею Шевченко пов'язував надії на порятунок. У березні 1953 року помер Сталін. Помилково вважаючи, що зміни в сладі керівництва країною привели до корінних змін політичного курсу, Микола Савич у серпні 1953-го відправляє листа до Москви. Однак відповідь нічим не відрізнялась від попередніх: "Клопотання спецпоселенця Шевченка М.С. про перегляд його справи 1937 року і справи 1949 року про виселення його на спецпоселення залишити без задовільнення як необгрунтоване".

Доля цієї людини трагічна, як і доля всього покоління старої інтелігенції. Репресії середини 30-х здійснювалися в основному за рознарядками, планами, виходячи з загальних установок. І залежали від фанатичних чи кар'єристських старань слідчих, а не від скоєного чи нескоєного злочину.

Характер звинувачень, які використовувалися в процесі репресій, позбавлений будь-якої логіки і розвінчує надіндивідуальність терору середини 30-х переконливіше, ніж будь-які докази.

Що ж до зізнань репресованих в тих невірогідних злочинах, які їм інкримінувались і в яких вони свідчили один проти другого, то їх природа виявилася уже в другій половині 50-х років, коли почалась масова реабілітація тих, хто постраждав.

Справи № 14618 і № 6160, по яких проходив Шевченко, є результатом фальсифікації. Об'єктивних доказів провини в них немає.

У 1956 році Микола Савич Шевченко був реабілітований.

Його доля схожа на долю багатьох тисяч учителів, які постраждали в роки сталінщини. Спрямованість репресій проти вчителів мала на меті привести їх до сліпої покори, бездумного повторення всього, що говорилося "зверху".

Знищення вчительства – це самогубство для суспільства, оскільки в його особі знищується духовний і культурний генофонд. Ні терористів, ні шпигунів, ні диверсантів, ні таємних контрреволюціонерів серед учителів не було. Але були люди, яких система вважала за потрібне знищити "на законних підставах". Звідти і ті вибиті в прямому розумінні слідчими "зізнання".

Репресії середини 30-х спричинилися до духовних і моральних змін в середовищі представників даної професії. Суттєву негативну роль зіграв і комплекс антиінтелігентських настроїв, який формувався зверху. Вчителів старої школи ототожнювали з дворянами, поміщиками тощо. Але і серед учительства завжди були люди, які в умовах культу особи не втратили почуття власної гідності, не сприйняли ідеологічних догм режиму. Роль учителів в формуванні системи особистої влади має двоякий характер. З одного боку, саме вчителі складали значною мірою інтелектуальну основу режиму. З іншого – серед них та їх учнів виникла опозиція сталінізму.

Знищення вчителів, багато з яких становило квіт нації, спричинило штучну проблему вчительських кадрів, зниження якісного рівня освіти і, як наслідок, зниження освітнього і культурного рівня суспільства в цілому.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Справа Шевченка. Арк. 30-34.

В.М. Нікольський

СПРАВА ПРОТОІЄРЕЯ ПОЛІКАРПОВА

Полікарпов Дмитро Васильович, 1870 року народження, с. Ягідне Ставропольського району Самарської області, росіянин, освіта – духовна академія, б/п. Священик Свято-Преображенського собору. Проживав у м. Донецьку. Заарештований 19 липня 1926 року. Особливою Нарадою при Колегії ОДПУ 26 листопада 1926 року засланий до Казахстану строком на 3 роки. Реабілітований 4 серпня 1956 року.

З чисельних справ Архіву тимчасового зберігання документів Управління СБУ в Донецькій області нашу увагу привернула та, яка має реєстраційний номер 4391. Вона цікава не лише тим, що є типовою для тих років – на особливу увагу заслуговує сама особа, та, яка "фігурант" справи.

13 травня 1926 р. відділ культів адміністративного відділу Сталінського окружного виконкому одержав документ під назвою "Протест". На трьох сторінках дрібним почерком повідомлялося про провини настоятеля Свято-Преображенського собору у місті Сталіно протоієрея Дмитра Васильовича Полікарпова. Суть звинувачень зводилась до того, що 12 травня цей священик провів таємні збори церковної п'ятдесятки, на яких були присутніми особи, що не обиралися до цього органу. Особливе обурення авторів "протесту" викликало те, що на збори не запросили їх. Не рахуючись з елементарною логікою, вони повідомляли що повноваження членів п'ятдесяти (зокрема і їх) припинилися в зв'язку з закінченням терміну, на який обиралися. То в зв'язку ж з чим протест?

Ті, хто підписався (у справі названі їхні прізвища, але з моральних міркувань ми їх не перераховуємо), висували свої формальні вимоги. По суті, йшлося про внутрішні справи громади – управління господарством собору, фінансову звітність тощо.

За 23 дні розпочалися допити свідків. Першими вислухали заявників. Повторивши звинувачення, вони вперше назвали порядок денний тих "нелегальних" зборів: 1) визнання п'ятдесятки такою, що понад рік нічого не робила; 2) поповнення її складу новими тринадцятьма членами; 3) перевибори нового старости (питання відкладене); 4) про надання відпустки настоятелю Полікарпову; 5) поточні справи.

Як бачимо, лише людині упередженій такий порядок денний видається кримінальним або навіть "політично шкідливим". Очевидно, усвідомлюючи надуманість звинувачення, один зі "свідків" вигадує нове – "існування в церкві злодіїв, видача старостою під заставу золотих речей, грошей". Крім того, священик звинувачувався в тому, що називав віруючих не товаришами, а панами. Цей же "свідок" запропонував також провести допити інших громадян, які брали участь у зборах (домовласника, двох торгівців та двох конторських службовців). Протягом 5-6 червня допитані були два кустарі та один священик. Один з них зізнався, що позичив у церковного старости гроші, але ні про які застави чи проценти не йшлося. Священик Олександр Данилов сказав, що, згідно з церковними документами, дозволяється участь кліру в засіданнях п'ятдесятки та парафіяльної ради.

Таким чином, справа виявилась "побудованою на піску". Але при уважному вивченні протоколу допиту заявників виявилося, що майже всі вони раніше притягались ДПУ до відповідальності, але були випущені. Тут можна лише здогадуватись, що справа була заздалегідь спланована ДПУ. Детальніше вивчення матеріалів ще більше зміцнило наші підозри.

Аналіз документів об'єктивно вимагав від помічника уповноваженого окрвідділу ДПУ Северова, який проводив допити, справу припинити. Але той приймає рішення допитати

самого Полікарпова. Слідчий пропонує протоієрею розповісти автобіографію. Ось тут ми й дізнаємось, що для ДПУ Полікарпов був справжньою знахідкою, яка передбачала при "грамотному веденні справи" непогані перспективи.

Дмитро Полікарпов народився у 1870 р. в сім'ї псаломника (людини, що стояла знизу церковної ієрархії). У 1881 р. закінчив Самарську духовну семінарію і два роки працював наглядачем в Самарському духовному училищі. Потім два роки був священиком на селі. Восени 1896 р. прийнятий на історичне відділення Казанської духовної академії, яку закінчив у 1900 р. зі ступенем – кандидата богослов'я. Тоді ж поступив судовим священиком на яхту імператора Миколи II "Штандарт". Протягом шести років, разом з екіпажем, плавав по Чорному і Балтійському морях.

Маючи непересічні здібності, син псаломника протягом п'яти років (1906-1911) викладав Закон Божий у Морському кадетському корпусі. З 1911 по жовтень 1917 рр. був священиком у соборі Зимового Палацу. Постійно брав участь у церковних службах, де були присутніми імператор Микола II, його сім'я, вищі прошарки суспільства. Щороку запрошувався до резиденції царської сім'ї – Царського Села. Після революції протягом року працював законовчителем у Вищому жіночому училищі (до його закриття).

Полікарпов був нагороджений орденами святої Анни 2-го і 3-го ступеню, Володимира 4-го ступеню.

У 1918 р. священик став, як тоді говорили, приватною особою. Разом з дочкою і зятем (гірничим інженером) жив у Самарі, на Північному Уралі. Згодом переїхав на Донбас, де зять був призначений завідуючим гірничими роботами на Брянському руднику Луганського округу. Полікарпов же поселився в Сталіно, де у грудні 1925 р. був обраний настоятелем Свято-Преображенського собору.

Ось з такою неординарною людиною познайомився слідчий Сєверов. Того ж дня, одержавши, очевидно, вказівки начальства, слідчий провів другий допит Полікарпова. Цього разу йшлося про звинувачення, викладені в так званому "протесті". На запитання: на якій підставі на зборах були присутні особи, які не мали відношення до 50-ти, священик резонно відповів, що не зважився попрохати їх вийти, оскільки збори були відкритими.

Цією відповіддю можна було зняти всілякі сумніви: відкритість таємних зборів – безглузде звинувачення. Слідчий намагався врятувати становище, вимагаючи розповісти про "крамольну" проповідь священика 1-го травня. Відповідь була такою: "Я говорив лише на церковну тему, але відносно молоді сказав, що сини відійшли від віри батьків, до церкви не ходять і не вірять". Тоді Сєверов задав останнє запитання, розраховуючи приголомшити настоятеля своєю поінформованістю: "Чи говорили ви про те, щоб молодь не вступала до комуністичної партії, що ті, хто стають партійними, дурні. І при цьому показували на демонстрацію, що проходила мимо". Відповідь була такою: "Я вказував, що православні – в соборі, а люди невіруючі відзначають своє свято. Я заперечую заклики не вступати до партії".

В пошуках "доказів" слідчий в наступні дні допитував ще двох робітників, двох дияконів, одного священика. Один з них, тесля 57 років, з нижчою освітою, заявив таке: "Можу сказати, що Полікарпов Дмитро, соборський священик, в даний момент поширює неправдиві чутки шляхом проповідей, що ніби наша п'ятдесятка збирає гроші, але наша п'ятдесятка ніяких збирань не проводить. На проповідях говорить, що, мов, громадяни, нам Бог незабаром допоможе і настане наш час, наша влада; взагалі веде певну агітацію, це підтвердить цілий ряд парафіян (я потім назову цих громадян). Одним словом, духовенство собору захопило церковну владу в руки і крутить так, як їм захочеться. Одним словом, все духовенство неблагонадійне в політичному відношенні".

Ось так тесля з нижчою освітою не лише висунув бездоказове звинувачення, а й висловив політичне недовір'я всім священикам.

16 червня слідчий втретє допитує Полікарпова. Священик зажадав, щоб були допитані

названі ним п'ять свідків. Потім він сказав: "Що стосується моєї проповіді 9 червня, то вона полягає в тому, що Христос вознісся на небо, продовжує залишатися з нами, християнами, що Христос повернеться і буде з нами". Севєров звинуватив настоятеля в тому, що той під час поминання померлих називав Миколу II та його сім'ю. Полікарпов відповів, що так дійсно було, але в той момент служби, коли в алтарі перебувало лише духовенство й не було парафіян. "Духовенство може чути і може не чути, але я особисто для себе поминаю".

Через два дні підписується постанова про прийняття справи до провадження, хоч фактично уже з першого допиту справа велась. Полікарпову інкримінувались агітація проти радянської влади з метою її повалення, а також "нелегальні" збори.

Раніше ми уже виклали зміст документів, зібраних слідством до 18 червня, таким чином читач може сам переконатися в абсурдності звинувачень.

Принагідно скажемо, що автор ознайомився зі всіма справами 20-х років, які зберігаються в Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області, і в більшості з них були стандартні звинувачення, такі ж, як у випадку з Полікарповим.

19 червня підписується постанова про утримання Полікарпова під вартою в Будинку громадських примусових робіт.

22 червня віруючі збирають засновників та членів приходської ради православної громади Свято-Преображенського собору. На зборах були присутніми 44 особи. Вони заслухали доповідь уповноважених парафії про результати вивчення ними питання щодо арешту протоієрея. І прийняли одностайне рішення: просити місцеві органи громадянської влади звільнити Полікарпова. Складається відповідний протокол, під яким усі підписуються, зазначаючи свої домашні адреси.

25 червня парафія надсилає заяву прокурору Сталінського округу з проханням про звільнення Полікарпова з-під варти.

Потім прихожани складають прохання про звільнення священика до початку суду, оскільки вважають, що він взятий за доносом маловірних людей або заздрісників (підписами заповнено 6 аркушів). Цими ж днями були допитані ще три особи. Результат для слідчого такий самий – ніяких реальних доказів "агітації з метою повалення радянської влади". Потім протягом майже місяця справа не поповнюється жодним документом.

22 липня 1926 р. старший помічник окружного прокурора Бондаренко підписує відношення окрвідділенню ДПУ за № 83751. На думку автора це унікальний документ – жодного подібного немає в жодній зі справ 20-х років. Він заслуговує на те, щоб відтворити його повністю: "Повертаючи вам після знайомства з нею карну справу по звинуваченню Полікарпова Дмитра за ст. 73 КК по справі знаходжу таке: 1) за справою не видно, яким чином вона виникла, оскільки починається з опитування свідків; 2) з показань свідків видно, що 12.02.26 року були загальні збори релігійної громади, згідно ж з декретом Тимчасового робітничо-селянського Уряду України від 22 січня 1919 року громада своє питання має право вирішувати; 3) поминання колишніх князів і Миколи Романова за упокій згідно з показаннями дияконів, самого Полікарпова, оскільки ніхто з віруючих не чує – лише служителі культу при алтарі – контрреволюційним вважатися не може, бо не викликає обурення мас, а є лише внутрішнім переконанням Полікарпова; 4) спів у церкві "Да мовчить всяка тварь..." замість херувімської пісні, як показав диякон (...): дана пісня, яку виконував хор, приписуватись Полікарпову не може, до того ж, вона є за релігійним звичаєм заміною херувімської пісні у відомі дні посту та інші, а 1 травня було суботою, не першим днем Великодня, і згідно з тим же декретом 22 січня 1919 року по відділенню церкви від держави – оскільки не порушує громадського порядку і не є замахом на права громадян втручатися ми не можемо, до того ж пісня була слов'янською мовою; 5) показання свідка (...), де він указує, що Полікарпов під час проповіді 1 травня говорив, щоб діти не ходили з червоним прапором і що мова була спрямована проти 1-го трав-

ня, суперечить показанням всіх інших свідків, з якими необхідно дати очну ставку для встановлення факту; 6) з заяви дочки Полікарпова Д. і доданої довідки лікаря видно, що Полікарпов страждає від тяжкої неврастенії з явищами психічного пригнічення, що згідно зі ст. 150 КПК підлягає обговоренню при обранні міри переслідування; 7) в залежності від результатів очної ставки дати справі спрямування, якщо підтвердяться показання, що проповідь Полікарпова носила характер агітації проти влади або громадських організацій, могла б викликати недовір'я або обурення – справу направити по 73 ст. ч. І КК в порядку 215 ст КПК. На випадок непідтвердження, а згідно зі ст. 113 КПК слідчий повинен зібрати не лише викривальні, а й оправдальні або пом'якшуючі обставини, справу припинити. Одночасно з цим в порядку 151 ст. УПК пропоную обговорити питання про заміну міри переслідування, але не зв'язану з позбавленням волі. Якщо ж за вашим переконанням у даному випадку не можна змінити міри переслідування, мою пропозицію разом з вашою мотивованою постановою про незгоди направити до суду, якому підсудна справа, у даному випадку – окрсуду".

Ми навели документ в повному обсязі для того, щоб показати сміливість прокурора та його високу юридичну кваліфікацію, яка буквально розгромила документацію працівників ДПУ.

1 серпня 1926 р. Полікарпова допитав помічник уповноваженого секретно-оперативної групи Сталінського окрвідділу ДПУ Щербина. Далі в справі прізвище першого слідчого Северова не згадується. Мабуть, не виправдав довір'я. На допиті Полікарпов заявив, і це зафіксовано в протоколі: "Я ніколи не виголошував під час служби антирадянських проповідей".

Треба відзначити, що справа Полікарпова викликала великий інтерес "зверху". Ще 12 липня ДПУ УСРР в особі начальника секретно-оперативного управління Карлсона зажадало "спецконвоєм зі справою надіслати його в наше розпорядження, залишивши справу так, щоб не викликати особливого невдоволення віруючих".

3 серпня згаданий вище Щербина постановив "дану справу зі всім провадженням і особою Полікарпова направити в розпорядження ДПУ УСРР, згідно з запитом".

Про це рішення якимось чином стало відомо віруючим. Ось що доповідав начальству уповноважений секретно-оперативної групи окрвідділу ДПУ Ковгаров: "3 серпня 1926 р. в 5,5 години вечора викликали до відділу. Біля фасаду побачив збуджений натовп кількістю близько 400 осіб, з яким бесідував т. Щербина. Натовп вимагав негайно звільнити священика Полікарпова. Бив палками Єрусалимова та Устинова, які тримали двері, кидав камінням, дехто ввірвався до приміщення, попередньо розбивши голову фельд'єгерю Клименку, нанісши камінням удари Марченському та ін. Я був змушений вистрілити в повітря і наказав зробити те ж саме двом чи трьом з частини особливого призначення, щоб повернути натовп до двору, а також попередити розгром відділу і знищення справ, оскільки серед натовпу були люди, що підбурювали розгромити відділ повністю. Після окремих пострілів у повітря люди відійшли, а потім знову подалися вперед, в зв'язку з чим я змушений був залишити біля входу до комендатури декількох озброєних співробітників, а сам разом з 12 чи 15 колегами і представниками частини особливого призначення вискочив через вікно червоного кутка на 8-у лінію. Розсипавшись ланцюжком, ми почали кричати "розійдись", вистрілили разів 14 у повітря, після чого натовп за декілька хвилин розсіявся, і тут же на тротуарі біля відділу і на бруківці було затримано до 12-ти осіб. Серед них були ті, хто брав активну участь в організації цього безладдя".

Полікарпов уже був відправлений до Харкова – тодішньої столиці УСРР, в розпорядження ДПУ.

6 вересня 1926 р. уже згадуваний Щербина приймає в Сталіно постанову про те, що в зв'язку з відсутністю достатньої кількості доказів справа Полікарпова передається окружному прокурору для припинення. Через п'ять днів прокурор приймає рішення звільнити Полікарпова з-під варти.

Здавалося б, справедливість відновлена. Та не такою простою була ця організація ДПУ. Вона ніколи не випускала з своїх рук намічених жертв. Існувало два єзуїтські документи.

Постанова ВУЦВКу від 6 грудня 1922 р. та аналогічна постанова ЦВК СРСР від 28 березня 1924 р., згідно з якими вводилась така форма покарання, як позасудове рішення Особливої наради при колегії ОДПУ, що не передбачало участі в розгляді справи самого звинуваченого, прокурора і захисника.

Той же Щербина, того ж дня, 6 вересня, коли він прийняв постанову про припинення справи Полікарпова, приймає іншу постанову, де заявляє, що хоч по справі не зібрано достатньої кількості доказів, є агентурні дані, які підтверджують факти антирадянської пропаганди з боку звинувачуваного. Тому він постановив направити справу до Особливої наради при колегії ДПУ УСРР для адміністративного виселення за межі України, на три роки, оскільки Полікарпов "соціально небезпечний і може згодом проводити свою антирадянську діяльність по збудженню мас проти порядків управління і виховання таких у монархічному дусі". Того ж дня той же окружний прокурор Бойко затверджує подання окрвідділу ДПУ.

А потім події розвивалися уже за відомим сценарієм.

Полікарпова переводять до Харкова, через два тижні звільняють з-під варти, відібравши підписку про невиїзд.

1 листопада 1926 р. помічник уповноваженого секретного відділу ДПУ УСРР Петров постановив справу разом с особою звинувачуваного направити в розпорядження ОДПУ СРСР. Тут же вказано, що ця постанова погоджена з прокурором Наркомату юстиції УСРР Крайнім (в ті роки прокуратура була одним з відділів цього наркомату).

5 листопада 1926 р. комісар активного оперативного відділу ОДПУ СРСР здав Полікарпова коменданту Бутирської в'язниці в Москві.

Справа потрапляє до секретаря 6-го відділку секретно-оперативного відділу ДПУ Якимової, яка на підставі паперів, одержаних з Харкова, дійшла висновку, що "інкриміновані Полікарпову звинувачення за ст. 69 КК слідством доведені", тому вона вирішила передати справу на розгляд Особливої наради при колегії ДПУ. Відзначимо, що беззаконня тут проявилося двічі: звинувачуваному без участі прокурора перекваліфікували статтю, крім того, рішення прийнято секретарем відділу.

26 листопада 1926 р. згадана Особлива нарада, розглянувши серед десятків інших справу № 41628, постановила вислати Полікарпова до Казахстану. 25 січня 1927 р. він був направлений в розпорядження Кара-Калпакського відділу ОДПУ.

А далі машина переслідування працювала уже перевіреним шляхом. 7 червня 1929 р., за декілька днів до закінчення відбування терміну покарання Полікарповим, Особлива нарада в Москві переглянула цю справу. Цього разу це була 246-а справа, розглянута протягом одного засідання. Автоматично приймається така постанова: п'ятдесятилітнього Полікарпова, після відбуття терміну покарання, позбавити права проживання в Москві, Ленінграді, Ростові-на-Дону, відповідних губерніях і округах, в УСРР, з закріпленням за певним місцем терміном на три роки.

Останній документ справи вказує на те, що Полікарпов обрав місцем свого проживання Новгород, куди й відбув 22 серпня 1929 р.

З тим же звинуваченням в антирадянській пропаганді і тим же порядком були притягнуті до відповідальності священик Свято-Преображенського собору Данилов, диякон Волковниченко, помічник церковного старости Мезинов.

Сам же собор був відданий парафіянам іншої, так званої "живої" церкви, а пізніше – зруйнований. На його фундаменті побудували у 1928 році кінотеатр "Комсомолець" і кафе.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. - Архівно-слідча справа № 4391.

Г.М. Захарова

ГЕНЕРАЛ З МИНУЛИМ

"Латишев Георгій Олександрович, народився 16 листопада 1901 року в місті Маріуполі Донецької області.
Освіта: технічна військова академія в м. Москві.
Соціальне становище - сім'я робітника.
Дата смерті – помер у 1977 році.
На момент арешту – Проживав у місті Хабаровську. Місце роботи: Далекосхідний військовий округ. Посада – командир полку десантних військ, партійність – член ВКП(б).
Дата арешту – 5 липня 1938 року.
Ким заарештований і слідчий орган – НКВС".

Таку анкету заповнила у листопаді 1989 року в Маріупольському історико-просвітницькому правозахисному товаристві "Меморіал" вдова генерала Валентина Миколаївна Латишева. А далі – вже її розповідь.

Після закінчення громадянської війни, як такого, що проявив себе на військовій службі, Георгія Латишева направляють курсантом до Полтавської школи червоних командирів.

Потім була служба на Далекому Сході. Перед від'їздом заглянув до батьківського дому в Маріуполі. Прийшов і старший брат Олександр. Проговорили до ранку. Всіх турбувала міжнародна обстановка. Батька ще турбувало, чи зможе нинішня Червона армія дати відсіч ворогові? Георгій, без подробиць, розповів батькові про становище у військах. Воно не було таким уже й блискучим.

Тридцять сьомий Георгій Олександрович зустрів командиром Першого Ситинського стрілкового полку. Почалися арешти. Вони бували й раніше, але не так масово, як зараз. Не минало ночі, щоб когось не заарештовували, щоб хтось не зник після приїзду в полк представників НКВС.

Блюхер, повернувшись з Москви, розповів командирам про свій виклик до самого Сталіна, який при зустрічі встав з-за столу, обняв, розцілував. А коли прощалися, сказав, що сподівається на нього, як на єдино вірного захисника країни на Далекому Сході.

Незабаром був заарештований заступник Блюхера по розвідці Ян Карлович Берзін. Пізніше ми дізнаємось, що саме Берзін керував роботою радянського розвідника Ріхарда Зорге. Це він, "Старик", отримував шифровки від "Рамзая" з Японії і передавав Верховному Головнокомандуючому.

Не минуло й місяця, як був заарештований Блюхер. Але перед цим Василь Костянтинович викликав до себе Латишева. Розмова була короткою. "Я хочу тебе врятувати", – сказав без будь-яких пояснень. Декілька незначних слів на прощання, міцне чоловіче рукостискання. Більше вони вже ніколи не зустрічалися. Наступного ранку полковник Латишев одержав у штабі повідомлення про увільнення з посади командира полку і про направлення командиром батальйону 36-го стрілецького полку 12-ї десантної дивізії. Він усе зрозумів. Адже арештовували вищий командний склад.

Але біда не минула. 6 липня Латишев уже був у камері Хабаровської внутрішньої в'язниці органів НКВС. Як якогось злочинця, його заштовхнули до холодної камери. Звинувачення, пред'явлене на першому ж допиті, полягало в тому, що він, командир полку Латишев, готував замах на Сталіна, Ворошилова, Блюхера. Блюхер був відправлений до Москви, але слідчий ще не знав, в якій якості, от і "шив" справу про замах на нього. Латишев заперечував

усі звинувачення. Замах на Блюхера можна було пояснити хоча б тим, що той понизив його за посадою, але що на Сталіна і Ворошилова? На наступному допиті про змову проти Блюхера вже нічого не говорилось.

На допитах били до втрати свідомості. На одному з викликів слідчий хотів ударити Латишева пістолетом по голові. Той не втримався і з усієї сили вдарив слідчого в обличчя. Енкаведесник упав на підлогу. Латишев тільки встиг побачити, як відчинилися двері, і на нього навалилися служителі в'язниці.

Якось до камери заштовхнули побитого полковника Синявіна, з яким неодноразово зустрічалися на різних навчаннях. Синявін був розумним і вродливим. Тепер же його було не пізнати. Полковник розповів, що зустрічався з заарештованим генералом Покусом, колишнім командуючим Далекосхідною армією. Його звинуватили в тому, що Покус убив людину і присвоїв собі її прізвище. Генерал був на межі психічної адекватності. Він ходив по камері і весь час повторював: "Покус я, чи не Покус?"

Щоб переключатись, Георгій Олександрович читав вірші улюбленого поета Тютчева. Його не полишала надія.

На суді Латишев всі звинувачення повністю заперечував. Його звільнили з-під варти тут же. Випадок неймовірний.

Велику Вітчизняну Латишев пройшов "від дзвінка до дзвінка". Звільнившись з армії в званні генерала, повернувся до рідного Маріуполя.

Якось у лазні Латишев зустрів чоловіка, який у минулому був енкаведесником і вів його допити. Ось як розпорядилась доля. Енкаведесник впізнав Латишева, трохи зніяковів. "Якби ви опинились на моєму місці, робили б те ж саме", – сказав колишній слідчий. "Помиляєтесь, – заперечив Георгій Олександрович. – Перетворитися на звіра, забути про те, що я людина, мені не дано".

Джерела

1. Архів Маріупольського історико-просвітницького правозахисного товариства «Меморіал».
2. Правда через годы. Шестой выпуск. – Донецк, КП «Регион», 2002 г.

О.М. Бут

КОЛИ Б ВІН ЗНАВ, КУДИ ЇХАВ...

Димитріу Амфіктіон Матвійович, 1896 року народження, м. Стамбул (Туреччина), грек, освіта незакінчена вища, б/п. Літературний редактор грецького видавництва "Колективізтіс" у м. Маріуполі. Проживав: м. Маріуполь, вул. Апатова, буд. № 24. Заарештований 8 грудня 1937 року. НКВС СРСР та прокурором СРСР 15 січня 1938 року засуджений до розстрілу. Реабілітований 6 березня 1964 року.

Сталінські жорна перемололи життя уродженця Стамбула Амфіктіона Матвійовича Димитріу, який навесні 1916 року виїхав до нейтральної на той час Румунії. Двадцятирічний грек у такий спосіб хотів уникнути служби в турецькій армії. Коли ж румунська влада почала інтернувати всіх підданих інших держав, подався до Росії, де вже відбулася лютнева революція.

Так Амфіктіон Матвійович опинився спочатку в Одесі, а потім у Мелітополі, де працював учителем у грецькій школі. В 1919 році з Мелітополя шлях пролиг у Крим, де в Феодосії відкрилося грецьке консульство. Тут одержав паспорт, почав співробітничати з консульством. Потім був учителем, інструктором відділу народної освіти в Старому Криму, завідував спочатку Старокримською, а згодом Севастопольською грецькими школами.

Пізніше органи НКВС припишуть Димитріу перебування у Севастополі як час його завербування грецьким розвідником Симосом для шпигунської діяльності на користь Греції.

У вересні 1930 року Амфіктіон Матвійович був запрошений на роботу до Маріупольського грецького педагогічного технікуму, яку поєднував з читанням лекцій у місцевій радпартшколі. Пізніше слідчі НКВС йому припишуть, ніби з 1932 року він став одним з керівників антирадянської грецької націоналістичної організації, до якої був залучений агентом англійської розвідки Лео. По націоналістичній діяльності нібито був зв'язаний з Ф.Г. і С.Г. Ялі, А.А. Арихом, П.І. Богадицею, Г. Леонідасом, І. Левкопулосом, Г. Костоправом [1].

Радянське громадянство прийняв у 1926 році, хоч тоді всі установи й організації були відкритими для іноземних підданих. Ні до якої політичної партії не вступав, до грецьких організацій інтересу не виявляв. Так було і в 1917 році, коли Тимчасовий уряд підтримував "Союз еллінів" з центром у Таганрозі. Не викликав у нього симпатій і "Союз понтійських греків" у Закавказзі, який ставив за мету відібрати у Туреччини Понтос і приєднати його до Греції. Ця організація відроджувала прагнення до об'єднання понтійців. Правоохоронні органи вбачали, що націоналісти впроваджували в селах Донбасу мову демотики, незрозумілу грекам Приазов'я, з метою викликати невдоволення радянською владою. Запідозрювалась, насамперед, інтелігенція.

За висновком "режисерів" з НКВС активності націоналістів сприяв перехід Димитріу у 1935 році на роботу до грецького видавництва літературним редактором. Тут його 8 грудня 1937 року і заарештували маріупольські чекісти, одержавши санкцію обласного прокурора Р.А. Руденка лише 17 січня 1938 р. [2].

Як видно зі слідчої справи, Димитріу був заарештований без будь-яких підтверджень його вини. Звинувачення грунтувалося на його неконкретних і непереконливих зізнаннях 14 грудня 1937 року та на виписках з протоколів допитів Ф.Г. Ялі, М.Н. Тишляка, С.Г. Ялі, Т.Ф. Левкопулоса, Ф.Х. Самарчидіса, які називали і його членом націоналістичної організації.

Додатковим розслідуванням було виявлено, що "зізнання" Ф.Г. Димитріу, С.Г. Ялі, Левкопулоса, Тишляка, Самарчидіса не відповідали дійсності [3].

Ось характерний приклад. У справі Димитріу міститься виписка з допиту С.Г. Ялі 30 грудня 1937 року, проведеного заступником начальника третього відділу управління держбезпеки майором Самойловим, де сказано: "У 1931 році я працював в "Гідросталі" і був відряджений до Маріуполя заступником голови ЦК нацкому при Центральному виконавчому комітеті Рад УСРР Глинським. Тут познайомився з Димитріу". У цьому і весь доказ вини – зв'язку з одним з керівників націоналістичної організації. Ніяких фактів, які б підтверджували вину Димитріу в антирадянській діяльності, Ялі не приводить [4].

Не випадково справи на названих вище людей у 1957-1960 роках були припинені.

Георгій Салюс і Лео Леон Леонович, якими Димитріу нібито був залучений до антирадянської діяльності, до карної відповідальності не притягувались і в ході перевірки в архівах виявлено, що ніяких даних ні про їхню, ні про належність Димитріу до іноземних розвідувальних органів немає.

Свідки Б.Н. Орлов і А.С. Константинов, які добре знали Димитріу по роботі у видавництві, в процесі додаткового розслідування, охарактеризували його позитивно і заявили, що ніяких антирадянських розмов він не вів.

Зі справ по звинуваченню колишнього начальника управління НКВС по Донецькій області Д.М. Соколинського та начальника третього відділу Д.В. Орлова-Подольського, засуджених пізніше за підривну роботу в органах та порушення соцзаконності, видно, що названі чекісти і їхні підлеглі, проводячи слідство у справі Димитріу та інших фальсифікували звинувальні матеріали [5]. Це стало відомо після офіційного запиту випускника Київського інституту цивільного повітряного флоту, нештатного кореспондента грецької газети "Неос Дромос" Георгіоса Лазарідіса 8 грудня 1963 року донецькому обласному прокурору.

Те, що звернувся іноземець, стипендіат по партійній лінії, мало вплив на тодішню нову владу. Та до того ж цікавився долею політеміграната, члена Компартії іншої держави. В результаті перевіркою почала займатися прокуратура Київського військового округу. 6 березня 1964 року постанова НКВС і прокурора СРСР відносно Димитріу була відмінена [6]. Так був реабілітований ще один бранець тоталітарного режиму.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. № 18083-2ф, арк. 125.
2. Там само. – Арк. 1, 2.
3. Там само. – Арк. 125.
4. Там само. – Арк. 54.
5. Там само. – Арк. 126.
6. Там само. – Арк. 128 зв.

Б.Ф. Парсенюк

ДОЛЯ БРАТІВ

Шмідт Євген Якович, 1893 року народження, німець, безпартійний, освіта початкова. До арешту працював рахівником колгоспу імені К. Маркса в селі Ново-Бахметівка Артемівського району Донецької області. Заарештований 7 січня 1937 року. Звинувачений в службі під час громадянської війни в складі карального загону "Зальшшуп", в диверсійно-повстанській та підривній діяльності. Військовим трибуналом Харківського військового округу 10 червня 1937 року засуджений до 10 років позбавлення волі в ВТТ. Помер у таборах 28 листопада 1938 року. Реабілітований 24 грудня 1958 року за відсутністю складу злочину.

Шмідт Отто Якович, 1889 року народження, німець, безпартійний, освіта середня (економічна). Працював бухгалтером Олександрівської районної заготівельної контори Донецької області. Заарештований 27 лютого 1937 року по звинуваченню за статтями 17-54-9, 17-54-11, 54-10 КК УРСР. Військовим трибуналом Харківського військового округу 24 липня 1938 року засуджений до страти. Вирок виконаний у Маріуполі. Реабілітований 13 жовтня 1960 року.

Шмідт Іван Якович, 1906 року народження, німець, безпартійний, освіта початкова. До арешту 17 квітня 1938 року працював ветеринарним санітаром у колгоспі. Звинувачений в контрреволюційній агітації і в шкідництві, внаслідок якої в колгоспі загинуло 6 коней. 23 вересня 1938 року трійкою по Сталінській області засуджений до страти. Реабілітований у 1986 році.

На зламі XIX і XX століть в північно-західній частині сучасної території Донецької області в колонії Ново-Бахметівка жила звичайна німецька родина на прізвище Шмідт. В цій, як і в інших, розташованих по сусідству німецьких колоніях, мешкали не лише німці, а й українці, росіяни. Всі вони займалися хліборобством, народжували дітей, примножували своє багатство, яке потім передавали синам і дочкам, доживаючи віку біля одного з них та тішачись онуками й правнуками.

Ось згідно з таким одвіку заведеним порядком розраховували прожити життя і Яків та Луїза Шмідти з чотирма синами та трьома дочками. Одного сина, Отто, навчали за межами колонії, інші діти були поруч.

Біда прийшла в родину з початком Першої світової війни. Був призваний до війська первісток Яків, який потім, беручи участь в розв'язаній більшовиками громадянській війні, загинув в одному з боїв.

Син Євген ще до революції відділився від сім'ї. Пройшов також через перипетії громадянської війни – від мобілізації в Денікінську армію до служби в Червоній армії. Але повернувся додому, одружився і почав потихеньку піднімати господарство. Мав 17 десятин землі, двоє коней, одну корову, бричку. Плуга купили на двох, лобогрійку на трьох, а снопов'язку на п'ять господарств одну. З початком колективізації все своє добро віддав до колгоспу. Але спостерігаючи за безладдям, яке панувало в колективному господарстві, не міг утриматись, щоб не висловити серед односельців свій осуд. Та й пережитий голодомор 1933 року не

сприяв тому, щоб про новий метод господарювання відгукуватись позитивно. Заарештував Євгена НКВС у 1933 році, але незабаром і випустив. Цього разу пронесло. До 1936 року Євген Якович уже мав п'ятьох синів: Герхарда 1921 року народження, Петра – 1923, Євгена – 1925, Ернста - 1928, Отто – 1934. Сам працював рахівником у рідному селі Ново-Бахметівці Артемівського району. Та настав жахливий для всієї країни 1937 рік.

На цей час в НКВС уже були розроблені сценарії звинувачень. Так, працівників промисловості, як правило, звинувачували в троцькізмі, національні групи українців – в націоналізмі і спробах відділення України від СРСР, греків - в намаганні створити грецьку націоналістичну державу на території Радянського Союзу, поляків – в шпигунстві, і, звичайно, всіх звинувачували в агітації проти радянської влади, диверсіях і шкідництві.

Євген Якович Шмідт удруге був заарештований 7 січня 1937 року за звинуваченням в належності до контрреволюційної фашистської організації, яка ставила, нібито, своїм завданням повалення радянського ладу і відторгнення України від СРСР. Методи досягнення названих цілей працівниками НКВС визначені стандартні: шкідництво, диверсії, створення розгалуженої мережі осередків організації. На роль "організатора" в кабінетах НКВС був призначений колишній громадянин Німеччини, який мешкав в нашій країні, Юліус Людвигович Гефнер. За мірками НКВС він не міг не бути агентом. У 1919 році Гефнер служив у німецьких окупаційних військах, його частина дислокувалась у Слов'янську. На свою біду він зустрів там дівчину Оксану Ігнатенко, покохав її, і коли німці залишали Україну, не пішов з ними. Одружившись з Оксаною, жив у Слов'янську за своїми документами, працював у різних організаціях, двічі з'їздив до Німеччини. Мав трьох сестер, одна з яких жила в Німеччині, а дві – в Америці. Тобто, повний набір "компромату".

Заарештований у січні 1937 року Гефнер на перших допитах підтвердив, що дійсно бував у Німеччині, після повернення говорив знайомим, що життя там поліпшується, населені пункти охайні, люди культурні. У всіх своїх зізнаннях на слідстві Юліус Людвигович категорично заперечував звинувачення у антирадянських розмовах, намірах, а тим більше, в діях. Після багатомісячного ув'язнення до нього в камеру підсадили чоловіка, який назвався юристом. Він і порадив "зізнатися", оскільки, мовляв, тільки в цьому випадку можна розраховувати на лом'якшення вироку. І як дружню послугу написав слідчому від імені Гефнера листа з визнанням всіх висунутих проти нього звинувачень. Через декілька днів Гефнер уже власноручно напише тому ж слідчому відмову від "зізнання", складеного "юристом", але…

А тим часом НКВС уже густим неводом загрібало людей в основному німецької національності або тих, хто з ними контактував. Фактичними причинами для арештів була наявність до революції більш-менш значного майна, попередня судимість, наявність родичів за кордоном, отримання з-за кордону грошового переказу чи посилки, служба в царській або білій арміях, та інше. На кожного з заарештованих запитувалися характеристики з місця роботи, довідки про соціальне походження і майновий стан. Як правило, з роботи характеристики надходили позитивні або стримано-позитивні, крім характеристик від колгоспу імені Шмідта німецького села Беззаботівки, які підписувалися головою Муратовим, котрий всіх характеризував різко негативно. Водночас довідки від сільських рад містять не лише характеристику людини, а й повідомлення про те, з ким і коли вона зустрічалася, яке в неї було господарство до революції і чим вона займалася, яке у неї, за даними сільради, ставлення до радянської влади і т. д. Здебільшого ці довідки-характеристики різко негативно характеризували заарештованого.

Вивчаючи одну архівну справу по звинуваченню Шмідта, не можна позбутися враження, що НКВС тасував заарештованих, ніби карти в колоді. В результаті було об'єднано 41 особу в одну групу, названу справою "про німецьку контрреволюційну диверсійно-повстанську організацію, виявлену на підприємствах і в сільських пунктах Донбасу".

Керувало цією, нібито існуючою, організацією в інтерпретації НКВС німецьке консульство в Харкові через Гефнера, про якого уже йшлося, а безпосереднім керівником названий один з працівників Часов-Ярського рудоуправління. Прізвища цієї людини називати не варто, оскільки з'ясувалось, що ніякої організації не існувало, значить, не було і її керівника.

Але цього бідолагу "розговорили" в НКВС. Так, як Л.С. Шевчук, яка також звинувачувалася по цій справі, в своїй заяві про перегляд справи, відбувши повністю визначений їй термін – 10 років, писала: "Я не почувалася винною і не могла погодитися з висунутими проти мене звинуваченнями. Тоді слідчі викликали свідків, яких я ніколи не бачила і які відмовлялися говорити щось погане проти мене. Під час слідства мене буквально катували місяць і десять днів тримали в темній комірчині без їжі й не давали спати. Слідство тривало три місяці, за цей час мені вибили око, відірвали вирку, пошкодили хребет, в результаті я 13 місяців провела в лікарні при в'язниці з паралізованими ногами. Слідчі перетворили мене в повного інваліда, яким я є і зараз".

Цю свою заяву, надіслану на ім'я Генерального прокурора СРСР 20 травня 1956 року, Шевчук підтвердила і уточнила на допиті в червні 1956 року оперуповноваженим КДБ під час додаткового розслідування.

Запитання: Хто вів слідство в вашій справі?

Відповідь: Слідство велось Артемівським міськвідділом НКВС, слідчі Головарьов і Меткий.

Запитання: Хто з слідчих застосовував до вас незаконні методи?

Відповідь: Незаконні методи ведення слідства застосовував до мене Головарьов, який бив мене, пошкодив хребет, в результаті чого в мене відмовили ноги і я п'ять років провела в лікарнях при в'язницях.

Запитання: В якій лікарні ви перебували? Чи пам'ятаєте когось з лікарів, які вас лікували?

Відповідь: Лікувалась я в лікарні при Артемівській в'язниці. Лікував мене лікар Яковенко. Про стан мого здоров'я знав начальник в'язниці Зацепін...

Виділена за відомими лише співробітником НКВС ознаками, група, до якої потрапив і Є.Я. Шмідт, 9 червня 1937 року постала перед Військовим трибуналом Харківського військового округу і в закритому судовому засіданні, без прокурорського звинувачення і захисту була засуджена: 15 осіб – до розстрілу, 16 – до 10 років таборів і 9 – до 8 років. Всі з конфіскацією майна. І це незважаючи на те, що 8 осіб провини своєї не визнали, а четверо – визнали лише частково. Крім того, один із звинувачуваних перед судовим засіданням написав заяву до трибуналу про те, що з 1936 року він є секретним співробітником НКВС по своєму селу, пройшов відповідний інструктаж і провокував знайомих на ведення антирадянських розмов. Але Мавр зробив свою справу...

Ні заперечення своєї провини, ні зізнання в провокаціях не змогли пом'якшити рішення. В результаті держава "збагатилась" на 7638 карбованців 35 копійок за конфісковане у репресованих майно, 41 зруйновану і налаштовану проти влади родину та 100 малолітніх сиріт. На такому фоні доля Євгена Яковича Шмідта, звинуваченого у видуманих злочинах – службі в німецькому каральному загоні "Зальшуц" у 1918 році (а де термін давності?), в участі в 1935 році в диверсійно-повстанській організації, в підривній діяльності в колгоспі з метою його руйнування зсередини і фашистській пропаганді – засудженого до 10 років таборів, незважаючи на те, що винним себе не визнав, здається малопомітною часткою тієї трагедії, яка відбувалась у 1937 році з усім народом. Але у п'яти неповнолітніх дітей був відібраний батько, овдовіла дружина, у сім'ї відняли все нажите майно, продавши його за 281 карбованець 90 копійок.

Слідчим відділом УКДБ по Сталінській області через 20 років після суду і розстрілу невинних буде проведене додаткове розслідування по цій груповій справі. Будуть опитані колишні співробітники і знайомі засуджених, буде зроблена спроба розшукати їх, але серед живих виявиться одна Шевчук. За результатами цієї перевірки Військова колегія Верховного суду СРСР прийме рішення № 001001-р/37 від 24 грудня 1958 року, згідно з яким вирок Військового трибуналу відміняється і справа виробництвом припиняється, тобто всі 40 осіб визнавалися невинними.

Доля другого сина Якова Шмідта – Отто, 1889 року народження, спочатку складалась інакше, ніж у його старших братів. Після закінчення сільської школи він був направлений батьком до Тифлісу, де закінчив приватний ліцей за спеціальністю "бухгалтер широкого профілю" Там же, в Тифлісі, зустрів і покохав дівчину Паулину Христофорівну Ангальд. Після

закінчення навчання і одруження Отто повернувся до рідних країв, почав працювати в Барвенково за спеціальністю. Придбав будинок у селі, де мешкала його родина. Серед односельців виділявся освіченістю, привітністю і навіть одягом: носив костюми-трійки, шляпу. Отто був шанованою людиною, до нього звертались за порадою і допомогою. Сім'я Отто жила просто, найманих працівників не тримала, всю домашню роботу, зокрема й догляд за худобою, дружина, незважаючи на своє аристократичне походження і п'ятьох дітей, виконувала сама. Очевидно, статус спеціаліста з дореволюційною освітою, який користувався величезною повагою односельців, і наявність родичів дружини за кордоном і послужило причиною арешту Отто 5 лютого 1937 року. При арешті, як водиться, в будинку зробили обшук, хоч ні арешт, ні обшук не були санкціоновані прокурором. Така санкція дана аж 27 лютого, але допити почалися з першого ж дня після арешту. На третьому допиті 16 лютого від нього зажадали "зізнатись" в належності до контрреволюційної фашистсько-повстанської організації, що Отто Якович категорично заперечував і стверджував, що про існування такої вперше почув від працівників НКВС після свого арешту. Потім він через Сталіно був етапований до Маріуполя, де спочатку також відмовлявся робити неправдиві зізнання, компрометуючи і себе, й інших. Що з ним зробили, яких мук він зазнав, зараз могли б розповісти лише працівники НКВС, якщо вони ще живі. Але до членів родини дійшли чутки, що з нього позвірячому знущались і під час слідства він втратив розум. Цим чуткам можна повірити, ознайомлюючись з заявою, написаною ним власноручно 12 квітня 1937 року. В ньому Отто Якович зізнається і в участі в організації, і в отриманні завдання створити в Ново-Бахметівці штурмову групу та підготувати її до повстання в тилу Червоної армії під час війни СРСР з Німеччиною. І навіть згоджувався й надалі давати "правдиві" показання. Але навіть не зміст такої заяви (їх безліч в архівах Служби безпеки України), а її зовнішній вигляд привертає увагу. Перше враження, що його писала абсолютно неграмотна людина, що виписувала літери під диктовку. Висота літер різна, часто вони налізають одна на одну, рядок не витримується, папір декілька разів проткнутий пером. Так писати бухгалтер, якого спеціально навчали каліграфії, у нормальному стані не міг. На дводобовому, 13-14 квітня, допиті (наступного дня після написання заяви) він наговорює на себе таке, чого жодна грамотна в бухгалтерії людина не може навіть уявити. Так, він зізнався, що з шкідницькою метою, працюючи на день арешту бухгалтером заготконтори райспоживспілки, несвоєчасно запросив гроші від організацій, які отримали продукцію. Допускав дебіторську заборгованість з шкідницькою метою. Таким чином він, нібито, зривав видачу грошей заготівельникам для закупівлі продукції, в результаті чого заготконтора виробничий план 1936 року виконала лише на 84%.

У справі підшита й довідка Держбанку про кредиторську заборгованість заготконтори за 1936 рік, де фіксується декілька випадків затримки її платежів на термін від 1 до 8 діб. Але хіба це злочин? Тим більше, що в тій же довідці Держбанк повідомляє, що на момент платежів у підприємств-боржників не було коштів для розрахунку з заготконторою.

У 1960 році Тимофій Якимович Коробко, який в 1937-му працював головою райспоживспілки, а після арешту Шмідта призначений заступником голови райвиконкому, дасть показання прокуратурі, що шкідництва в діях Отто Яковича не було, що до службових обов'язків бухгалтера він ставився сумлінно. Отже, за недоліки в роботі підприємства бухгалтер-німець заарештовується і потім розстрілюється, а його начальник одержує підвищення по службі.

Раніше уже згадувалося, що сільради видавали на заарештованих різко негативні характеристики. У 1960 році, коли переглядалася справа цієї групи, секретар Олександрівської сільради Чулков свідчив: "Довідки були написані мною за пропозицією начальника НКВС Антоненка. Писались вони вночі і підписувались ним і головою сільради Коломакіним. Перевіркою майнового стану заарештованих ми не займались". В те, що Чулков не відав, що творив, віриться з трудом, бо в селі знають не лише майновий стан, але й те, хто і що позавчора на обід мав.

Одночасно він відзначив, що "в 1937 році майже всі чоловіки німецької національності в Олександрівському районі Сталінської області були заарештовані".

НКВС створював видимість існування в Донбасі широкої мережі контрреволюційних німецьких організацій, нібито керованих дипломатичними працівниками Німеччини. В Беззаботівці керівництво такою організацією було приписане Якову Миколайовичу Альбрехту, який у 1933 році нібито був завербований німецьким спеціалістом Ернстом Карлом, що працював за контрактом в Часов-Ярському рудоуправлінні. Цей Ернст перед своїм від'їздом до Німеччини зв'язав його, як значиться в слідчій справі, з іншим агентом німецької розвідки Гефнером. Останній же проходив по одній справі з Євгеном Яковичем Шмідтом, якому Військовий трибунал Харківського військового округу 24 липня 1937 року визначив вищу міру покарання.

Іван Якович Шмідт на момент арешту 17 квітня 1938 року працював ветеринарним санітаром у колгоспі. Мав дружину і двох синів: Рейнгальда – 2,5 року і Генхарда – 1 року двох місяців. У довідці, виданій сільрадою, зазначається, що батько Івана Яковича мав до революції 80 десятин землі, орендував ще 20-30 десятин, у нього було 12 коней, 6-7 корів і механічна молотилка на 8 кінських сил. Після революції це господарство було розподілене між синами. В тій же довідці зазначалося, що Іван Шмідт антирадянськи налаштований і одержував грошові перекази з Німеччини. В звинуваченні, підписаному оперуповноваженим 3-го відділення Одинчуком і начальником райвідділу НКВС стверджується, що Іван Якович Шмідт є активним учасником фашистсько-повстанської організації, яка проводила контрреволюційну пропаганду, відвідував фашистські зібрання, де обговорювалися методи боротьби з радянською владою. Як ветсанітар, навмисно неправильно лікував коней, в результаті чого восени 1937 року загинуло 6 тварин. Іван Якович "визнав" себе "винним" у всіх звинуваченнях, за що трійкою 23 вересня 1938 року засуджений до страти. Вирок був виконаний в Сталіно.

Але, як виявилось згодом, цей Іван Якович Шмідт не був братом Євгена і Отто. Просто співпадання майже всіх анкетних даних, включаючи дружину і двох синів. Іван Якович з родини, про яку йдеться, заарештованим не був. У 1941 році, коли почалась війна, його мобілізували в числі інших німців-чоловіків до так званої трудармії і відправили ешелоном на схід. Фашистська авіація розбомбила цей ешелон, і Шмідт разом з трьома земляками повернулися до рідних місць. Від співробітництва з окупаційним режимом Іван Якович відмовився і, щоб його не переслідували, дома не жив, переховувався. Діждався приходу Червоної армії і був мобілізований. Незабаром загинув у бою.

Така доля чотирьох синів Луїзи і Якова Шмідтів. Не кращим було за радянської влади і життя трьох дочок. Чоловік старшої, Євгенії, Родіон Іккерт, був заарештований. Заарештували і трьох зятів Євгенії та Родіона.

Середня сестра, Аделя Яківна, вийшла заміж за Альберта Фроста, який відбув трудармію, захворів, помер у засланні з голоду. Один з їхніх синів Евальд загинув в трудармії, другий, Отто, став інвалідом в трудармії.

Вся родина молодшої доньки Фріди померла в засланні в Алтайському краї.

Вся сім'я Шмідтів пройшла через приниження і злидні. Багато її членів загинули в засланні від голоду і хвороб. А хто вижив, змушений був пристосовуватися. Молодь, беручи шлюб, змінювала прізвища, які б звучали, як російські, їхні діти записувались росіянами, щоб мати змогу вступати до вищих навчальних закладів. Так поступово, під тиском урядових рішень з пам'яті радянських німців вибивалося все німецьке. Тому за першої ж змоги багато з них, щоб врятувати свою мову, культуру, традиції, почали виїздити на постійне місце проживання до Німеччини.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. Архівно-слідчі справи 13586-2ф та 27393-пф.

2. Архів автора нарису. Магнітофонний запис бесід із членами сім'ї Шмідт.

3. Сімейний архів В.Н. Шмідт.

Г.О. Бут, О.М. Бут

ЗА ЩО ПОМИРАЛИ?

Іван Федорович Левкопулос заарештований 14 грудня 1937 р. як один з керівників грецької контрреволюційної організації [1], що нібито діяла на користь однієї з іноземних держав. Інкримінувалося йому й знайомство в 1926 р. з Савою Юрійовичем Ялі, який працював тоді у відділі національних меншин при Всеукраїнському ЦВК, а пізніше був заарештований, та листування з грецьким посольством у Москві.

А уже 17 грудня уродженець Туреччини, вчитель 4-ої середньої школи і викладач педагогічного технікуму в Маріуполі зізнався слідству, що є націоналістом за переконанням, але ніякої контрреволюційної роботи в цьому напрямку не вів [2].

Далі протокол допиту був заповнений прізвищами греків, які посідали різні посади у письменницько-видавничих і журналістських колах (Лео–політемігрант, колишній редактор газети "Колективістіс". Георгій Леонідас – політемігрант, завідуючий навчальною частиною грецького педагогічного технікуму в Маріуполі. Амфіктіон Димитріу — літредактор грецького обласного видавництва. Федір Ялі – художник того ж видавництва, Федір Самарас – технічний редактор видавництва, Федір Самарчидіс – відповідальний секретар грецького видавництва "Піонерос"). Усі вони значились як керівні діячі націоналістичної організації. Далі йшов перелік завербованих до організації вчителів грецьких шкіл з сіл, розташованих поблизу Маріуполя (Степан Канасякаліді, Паніот Курумлі, Климентій Насуфіді). На цьому вичерпувалися зізнання Левкопулоса про його "контрреволюційну" діяльність.

Звичайно ж, слідство такий "компромат" не влаштовував. Йому потрібні були зізнання про розвідувальну роботу заарештованого. А саме від такого звинувачення Левкопулос категорично відмовився.

Оперуповноваженому 3-го відділення НКВС молодшому лейтенанту Горелику так і не вдалося підтвердити звинувачення, хоча протокол допиту він заповнив аж 24 аркуші великого формату

Таке "розслідування" не влаштувало начальників Горелика, щось не виходило зі звинуваченням.

Наступний протокол допиту, оформлений 26 травня 1938 р., тобто майже через півроку після першого. Слідство одержало додаткові прізвища націоналістів-контрреволюціонерів. Правда, без розвідувальної роботи.

І, зрештою, відбувся третій допит 3 грудня 1938 р. Для умотивування розвідувальної діяльності Левкопулоса до його справи була прилучена справа Антона Федоровича Маврокефаліді, уродженця Греції, колишнього завідувача магазином харчторгу в Маріуполі, від якого слідству вдалося добитися зізнання в одержанні завдання від капітана одного з грецьких теплоходів, що ніби заходив до Маріуполя для зв'язку з Левкопулосом.

До справи Левкопулоса пристебнули також справу Ахілеса Дмитровича Казмиріді, грецького підданого, працівника житлоуправління в Маріуполі. Доречним виявилося, що родич Казмиріді мешкав у Греції. Одним словом, 5 грудня 1938 р. помічник оперуповноваженого 3-го відділу управління НКВС по Сталінській області Малишкевич звів до однієї слідчої справи № 50955 справи ще 9 заарештованих, які звинувачувалися в участі у націоналістичній грецькій контрреволюційній організації, оскільки, як говорилося в постанові НКВС, вони здійснювали однорідні злочини.

Через півроку по даній справі управління НКВС по Сталінській області оформило звинувальний висновок і відправило його на розгляд військового трибуналу Харківського військового округу. Закрите судове засідання відбулося 13 червня 1939 року в Сталіно під головуванням бригвійськюриста Романовського. Один із звинувачуваних по справі Казмиріді не дожив до цього, помер у в'язниці [3].

В процесі судового засідання І.Ф. Левкопулос, А.Д. Мавросавос, Д.М. Мавросавос, А.Ф. Родітіс, І.Н. Тонціаді-Тонча, Д.П. Іосифіді, А.Ф. Маврокефаліді винними себе визнали повністю і побажали давати зізнання суду. Інші четверо підсудних – Н.С. Фанасіс, І.І. Христофоров, Г.А. Казмиріді і Ф.М. Принтезі, винними себе не визнали, наполігши на тому, що будуть давати суду нові зізнання. З цього випливає, що перша група вирішила не відмовлятися від раніше вибитих зізнань, щоб уникнути пережитих тортур, а також сподіваючись на те, що за рішенням суду будуть вислані з СРСР як іноземні піддані, а не покарані, як інші.

Друга ж група, ясно з усього, вирішила розповісти суду, як енкаведесники фабрикували справи націоналістів-шпигунів, які методи застосовували.

Ось деякі рядки з протоколу засідання трибуналу. Підсудний Мавросавос Анастас: завербував до контрреволюційної грецької націоналістичної організації 8 осіб, зокрема Принтезі.

Підсудний Принтезі: Показання підсудного Мавросавоса Анастаса брехливі, я з ним майже незнайомий і він завербувати мене до контрреволюційної організації не міг.

На запитання голови *підсудний Мавросавос Анастас* відповів: Принтезі я не вербував, я його обмовив. Від мене вимагав слідчий назвати, кого я завербував. Знаючи, що Принтезі заарештований, я вказав на нього.

Сьогодні неможливо без душевного сум'яття читати "зізнання" людей в тому, про що вони навіть уявлення не могли мати.

Левкопулос, "зізнався" Деоніс Мавросавос, давав мені завдання повідомляти йому шпигунські дані про кількість військових частин. Але він цих даних йому не передавав, бо й сам їх не знав. Член організації Попандопуло, читаємо далі, давав підсудному завдання під час війни отруювати продукти в буфеті, де підсудний працював. З пропозицією останній, мовляв, не погодився.

Про те, що його син був завербований Левкопулосом, підсудний не знав, оскільки ні син, ні Левкопулос йому про це не говорили.

Підсудний Радітіс сказав, що він навіть не знає, що таке контрреволюційна організація і дізнався про неї у в'язниці. До цього працював у доменному цеху металургійного заводу імені Ілліча, старався, зауважень по роботі не мав.

Тонціаді-Тонча також відповів, що він ні в чому не винен, винен лише в тому, що підписав протоколи допитів в НКВС, які написав слідчий. Ніким не був завербований і нікого не вербував.

Підсудний Христофоров сказав, що під час допитів його били [4], що ні в якій контрреволюційній організації він не перебував, а підписав протокол після тортур.

Те ж сказав і підсудний Казмиріді. Протягом січня-лютого над ним збиткувався слідчий Клепнер, вимагаючи зізнань в тому, що Казмиріді був членом контрреволюційної організації, а також у тому, хто завербував його і кого завербував він.

Ще більш викривальними для НКВС були показання підсудного грецькопідданого М. Фанасіса: "Під час допиту слідчий мені заявив, що я до складу контрреволюційної організації завербований Левкопулосом. Я не заперечував, але, знесилившись від побоїв, підписав ці показання, написані самим слідчим, не знаю з яких матеріалів. Побоями мене змусили підписати показання про якихось чотирьох грецьких капітанів, яких я в дійності ніколи не знав". На запитання голови підсудний Левкопулос відповів: "Я підтверджую свої показання, що Фанасіса я завербував до контрреволюційної організації. Очної ставки мені з ним не було (до речі, до справи Левкопулоса прилучений протокол нібито проведеної очної ставки). Завдань контрреволюційного порядку я Фанасісу не давав, оскільки він малограмотний і мало корисний".

У відповідь Фанасіс сказав, що Левкопулос його обмовляє.

Василь Принтезі також сказав, що він є жертвою обмови з боку слідчих, що сліди допитів

і зараз можна прочитати на його спині, що нікого з присутніх тут членів організації він до арешту не знав.

Після цього військовий трибунал відбув на тривалу нараду – 2,5 години.

Вирок був остаточний, жорсткий і оскарженню не підлягав. Левкопулос і Маврокефаліді засуджувалися до розстрілу. Зате Христофоров, Притензі, Казмириді з-під варти негайно звільнялись. Рідкісний в умовах тоталітаризму випадок. Ось що значить ризикнути, піти на рішучий крок, захищаючи самих себе. Інші заарештовані були засуджені до 10-15-20 років [5]. На всіх чекав Воркутинській табір НКВС, куди їх з Маріупольської в'язниці і етапували.

А майже через 20 років, 5 вересня 1957 року, Верховний Суд СРСР відмінив вирок військового трибуналу і реабілітував І.Ф. Левкопулоса та всіх інших, хто проходив по його справі. Багатьох посмертно.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Спр. 7643-2ф, т. 1, арк. 3.
2. Там само. – Арк. 142.
3. Там само. – Арк. 663, 685.
4. Там само. – Арк. 270; т. 3, арк. 277.
5. Там само. – Т. 2, арк. 677.

Б.Ф. Парсенюк

ЗВИЧАЙНИЙ ІНЖЕНЕР

У 1933 році після закінчення Московського автотранспортного інституту Валентин Миколайович Мухін у числі тисячі молодих спеціалістів розпорядженням С. Орджонікідзе був направлений на Маріупольський завод імені Ілліча, який тоді розбудовувався. Почав там працювати в технічному відділі. Отримав житло, одружився з працівницею цього ж підприємства Раїсою Петрівною Рудченко.

Маючи товариську вдачу, Мухін швидко влився в колектив, налагодив дружні стосунки з багатьма своїми співробітниками. З часом утворилася компанія з декількох сімей, які зустрічались у вільний час, проводячи його за бесідами, танцями, грою в преферанс.

Репресії 1937-1938 років безпосередньо членів цієї компанії не зачепили, хоч багато хто з працівників чисельного технічного відділу і був заарештований, серед них і близькі знайомі Мухіна – Костянтин Костянтинович Кафері і Юрій Шейн, німці за національністю. У 1937 році був висланий з Союзу як такий, що не мав радянського підданства знайомий сім'ї Мухіних, інженер-проектувальник металоконструкцій Борис Ахимович Сандіно, італієць за національністю, батько якого з родиною прибув до Російської імперії ще до революції. Сам Борис Сандіно народився уже в Росії, в 1935 році закінчив Маріупольський металургійний інститут, працював на заводі імені Ілліча. На вечоринці, влаштованій з нагоди від'їзду Сандіно, було домовлено, що той напише, як зустріне його фашистська Італія, як він влаштується на своїй історичній батьківщині. Мухін дійсно отримав з Італії два листи, в яких Сандіно повідомляв, що після незначної перепідготовки він склав іспит і працює на канатному заводі в Турині. З листів можна було зрозуміти, що матеріально сім'я забезпечена і що живе він цілком пристойно. Валентин Олександрович на листи не відповів, оскільки остерігався бути втягнутим у листування з тих міркувань, що працював на підприємстві, яке випускало військову продукцію. Але з часом надійшов ще один лист, написаний почерком Сандіно, але відправлений не з Італії, а з якоїсь залізничної станції Злинки. Цей лист містив набір не зв'язаних між собою фраз. У ньому чомусь пропонувалося пропрасувати папір гарячою праскою. Остерігаючись провокації, Мухін просто знищив листа.

Щодо роботи у Мухіна проблем не було. На виробництві він зарекомендував себе лише з позитивного боку, проявляючи високу технічну грамотність. Адміністрація цінила його, як спеціаліста, надала нову квартиру.

У 1937 році Мухін був призначений старшим конструктором металургійних печей і термообробки металів. Матеріально його родина була цілком забезпечена, що дозволяло їй умеблювати квартиру, систематично приймати гостей. Останніх приваблювала сюди ще й наявність потужного приймача, виготовленого руками Мухіна. Серед постійних відвідувачів тут бували уже згаданий Борис Сандіно, Леонід Якович Пушечников, Іван Поляков з дружинами.

28 серпня 1938 року дотримуючись "партійної пильності" (чи за завданням НКВС?) конструктор технічного відділу, член партії з 1919 року Руденко написав заяву-донос в НКВС про те, що Мухін ніколи не говорить про себе і тому, мовляв, необхідно поцікавитись не лише ним, а й його друзями. У своєму доносі Руденко інформував НКВС, що з приводу можливого повернення Сандіно в Союз Мухін заявив: "Яка ж розумна людина повернеться до нас з-за кордону, коли там живеться прекрасно". Обговорюючи відому пісню "Широка страна моя родная", Мухін нібито заявив: "Чого там сміятись, коли плакати хочеться".

Цей донос і сам факт систематичних контактів групи співробітників в невиробничій обстановці, помножені на близьке знайомство з тепер уже іноземцем Сандіно і заарештова-

ним у 1937 році Кафері послужили причиною того, що 23 червня 1941 року (другий день війни!) була підписана постанова про арешт Мухіна. Його забрали разом з кількома близькими друзями. Дружина, Раїса Петрівна, остерігаючись конфіскації майна та й власного арешту, встигла перенести деякі домашні речі до подруги. А в квартиру Мухіних відразу ж вселили іншу сім'ю. Незважаючи на військовий час і відсутність постійного заробітку, дружина Мухіна носила передачі до в'язниці аж до окупації Маріуполя фашистськими військами. Уже під німецькими бомбардуваннями Мухін разом з Пушечниковим був вивезений в Златоуст Челябінської області. Поляков же чомусь в цей етап не потрапив і був вивезений з в'язниці на розстріл, але ворожі літаки, що налетіли на той час, кулеметним вогнем розігнали конвой, і заарештовані встигли розбігтися. Потім Поляков повернувся до сім'ї і виїхав з дружиною й дітьми з території СРСР до приходу радянських військ.

До Златоусту ув'язнені прибули, але слідчі справи ще перебували в дорозі, тому було розпочато нове слідство по звинуваченню Мухіна в шпигунстві і антирадянській агітації. На декількох допитах, проведених слідчими в січні-березні 1942 року Валентин Олександрович повністю заперечував обидва звинувачення. Він зізнавався, що слухав музичні зарубіжні передачі по саморобному радіоприймачу, який здав "на зберігання" згідно з урядовою постановою, але заперечував будь-які розмови в своїй компанії на політичні теми. Визнаючи близьке знайомство з італійцем Сандіно і отримання від нього двох листів, Мухін заперечував відправлення своїх листів до Італії. Взагалі на всіх допитах, які проводилися до травня 1942 року, Мухін відповідав виважено й продумано. Ним не було назване жодне прізвище з метою компрометації, не визнане жодне звинувачення. Слідство вдалося до послуг "підсадної качки", якогось Кисельова, який сказав на допиті, що Мухін, перебуваючи з ним в одній камері, нібито послугувався німецькою мовою, слухав по радіо звернення Гітлера до українського народу і обговорював його зі співкамерниками. Двоє земляків Мухіна, які перебували в тій же в'язниці, не витримавши тортур, обмовили його, сказавши на допитах, що той брав участь в розмовах на політичні теми і критично відгукувався про радянську дійсність. Шпигунської діяльності Мухіна ніхто не підтвердив, що в сукупності з заперечуванням ним будь-якої провини змусило слідство відмінити звинувачення в зраді по ст. 54-1а КК УРСР. За пропозицією слідчого Особлива нарада при НКВС СРСР 24 лютого 1943 року визначила Мухіну відбувати 8 років у виправно-трудових таборах.

Оперативна частина в'язниці затримала відправку Мухіна до табору, оскільки було вирішено організувати вагоміше групове звинувачення в шпигунстві з допомогою архіву НКВС, що надійшов зі Сталіно. Для досягнення цього до Мухіна були застосовані тортури. Очевидно, й інші маріупольці цього не уникли.

16 травня 1942 року був замучений до смерті Пушечников. Багато років по тому Мухін розповідав дружині, що йому під час слідства довелося побувати у вузькій високій камері, яка мала форму витягнутого вгору яйця. В ній не було кутів, і навіть підлога була вигнута настільки, що ступні ніг весь час були в неприродньому стані. Але найбільшим катуванням для Мухіна було перебування в камері з неповнолітніми злочинцями. Ці діти, що не з своєї волі опинилися в карному середовищі, швидко звикали дивитися на світ очима двоногих хижаків, були нахабними і безжальними.

Діючи такими методами, працівники НКВС добилися від Мухіна самообмови і змогли передати до Військового трибуналу Північно-Уральського військового округу "зізнання" в тому, що він, виконуючи завдання "однієї іноземної розвідки", передавав Б. Сандіно дані про термічні печі, які проектувались; їх продуктивність, режими нагрівання, про розміри листів, які нагрівалися (броня для танків), вказував місця будівництва цих печей. За це, нібито, одержав 1300 карбованців. Після від'їзду Сандіно продовжував передавати шпигунські дані про конструкції башт танків, які виготовлялися на заводі, уже Кафері, засудженому до розстрілу ще в 1938 році, потім іншому працівникові технічного відділу, німцеві Шейну. А ці ж люди

самі працювали в технічному відділі, і через їхні руки проходили і названі, і інші дані секретного характеру.

Мухін "зізнався", що отримав від Кафері 1000 карбованців і 10000 доларів, які були покладені на його рахунок "в одному з відділень іноземного банку". За ці "злочини" трибунал у закритому засіданні, що проходило в приміщенні в'язниці, 23 червня 1944 року без участі звинувачення і захисту по ст. 54-1а КК УРСР засудив Мухіна на 25 років виправно-трудових таборів і 5 років позбавлення прав "без конфіскації майна через його відсутність".

Табірне життя Мухіна почалося в Комі АРСР. Рубав ліс, будував шахту, зимував у палатці. Навіть посуду засуджені не мали. Для отримання їжі підставляли хто шапку, хто полу піджака чи пальта. В таких умовах не вижив би, як і більшість з їхнього етапу, коли б по щасливій випадковості не був переведений до Воркути, де був прийнятий на роботу в проектну контору "Воркутавугілля".

Відновивши сили за допомогою вільнонайманих, з якими довелося працювати, Мухін швидко заявив про себе як всебічно знаючий фахівець. Так, він запропонував рецепт виготовлення мила з наявних компонентів, що в умовах воєнного часу полегшувало життя воркутян. Валентин Олександрович сконструював невеликий радіоприймач, за що ледь знову не був відправлений на загальні роботи, але все закінчилося проведенням декількох днів в карцері. Знайшов можливість випускати невеликими порціями для жінок губну помаду. Але основним завданням Мухіна було конструювання опалювальних систем. А це було особливо важливим за умов, коли заполярні підприємства не могли розраховувати на поставки котельного устаткування.

Відразу після війни Мухін написав до Верховного Суду СРСР заяву, де не лише заперечував свою провину, але і повідомляв про знущання, які чинилися під час слідства. Верховний Суд в листопаді 1946 року повідомив йому, що "Підстав для спростування вироку немає". Другу заяву такого ж змісту Мухін написав у 1951 році. В результаті вирок про 25-річне ув'язнення був скасований, а справа передана на дослідування. 14 жовтня 1951 року Мухін етапом під посиленим конвоєм з Воркути прибув до Сталіно і був відправлений в слідчу внутрішню в'язницю КДБ. Розслідування практично не велося до самої смерті Сталіна. В кінці 1953 року була допитана дружина Мухіна, викликана з села. Мету її виклику жінці не повідомили, як і не сказали про те, що чоловік уже два роки перебуває поруч в буквальному розумінні слова. 7 грудня 1953 року Мухіна звільнили з-під варти за недоведеністю складу злочину.

Останню спробу повністю реабілітуватись він зробив тільки в 1990 році, але й тоді прокуратурою Донецької області він був реабілітований лише за судимістю Особливою нарадою при НКВС СРСР від 24 лютого 1943 року. За іншою, основною судимістю, прокуратура залишила попереднє своє рішення – справа припинена за недоведеністю звинувачення.

4 березня 1957 року Мухін був прийнятий на роботу старшим інженером спеціального конструкторського бюро штабу воєнізованої гірничорятувальної частини Донбасу і вже через півтора місяці очолив спеціальне конструкторське бюро, яке підпорядковувалося Центральній науково-дослідній лабораторії з гірничорятувальної справи.

Через три роки він став заступником начальника лабораторії з наукової роботи. В 1969 році лабораторія стала Всесоюзним науково-дослідним інститутом гірничорятувальної справи, в якому Мухін очолив проектно-конструкторське бюро. Після звільнення Мухін уникав навіть натяку на будь-яку політичну діяльність.

Ним розроблено і подано на реєстрацію понад 40 заявок на винаходи і одержано 23 свідоцтва, зокрема одне оборонного характеру. Деякі винаходи спрямовувалися на поліпшення умов праці гірничих працівників, підвищення рівня техніки безпеки ведення гірничих розробок. Майже всі його технічні розробки впроваджені у виробництво, багато з них десятиліттями випускалися серійно на багатьох заводах країни, а прилад для перевірки шахтних саморяту-

вальників на герметичність виготовляється уже понад двадцять років. У 1967 році Мухіну було присвоєне почесне звання "Заслужений винахідник УРСР".

Державна система, визнаючи заслуги Мухіна як інженера, відкрито дискредитувала його як громадянина. Він жодного разу не був відряджений в службових справах за кордон, хоч багато хто із співробітників інституту, зокрема і його підлеглі, їздили за кордон систематично. Валентина Олександровича ж не випустили в 1966 році в Болгарію навіть як туриста.

Відчуваючи таке ставлення офіційних органів, Мухін навіть не пробував одержати наукове звання, хоч багато хто з його підлеглих стали кандидатами і навіть докторами наук. З цієї ж причини жодного свого винаходу не подав на реєстрацію від свого імені, включаючи до складу "співавторів" благонадійних співробітників.

Помер Валентин Олександрович Мухін 21 травня 1991 року. В останню путь його проводжав багаточисельний колектив гірничорятувальників, які віддавали данину пошани інженеру, що своїми творчими розробками врятував багато життів гірничих працівників і гірничих рятувальників.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа № 3847-2ф.
2. Правда через годы. Третий выпуск. – Донецк, КП «Регион», 1999 г.

ПОВЕРНУТІ ІМЕНА ПИСЬМЕННИКІВ

Чаша свавілля в тридцяті роки не минула й письменників. Їх творчість лише через роки повернулася до читачів, а імена Г. Баглюка, О. Селівановського, М. Чернявського, І. Приблудного, Я. Овчаренка, Г. Костоправа стали відомими новому поколінню.

Творчість Чернявського посідає почесне місце в історії української літератури поруч з відомими письменниками кінця XIX-початку XX століття. Вона охоплює 50 років (1887-1937) і стосується трьох історичних епох. Чернявський переклав українською мовою "Слово о полку Игореве".

Окремими виданнями вийшли три його збірки. У 1895 році в Харкові надруковані "Пісні кохання", а в 1898-му в Бахмуті – "Донецькі сонети" і в 1903 році в Києві – "Зорі". У 1927-1933 роках видавництво "Рух" опублікувало в Харкові десятитомник Чернявського, куди ввійшла більшість творів, написаних ним.

У 30-х роках письменник працював над великим романом "Море кличе", який так і не побачив світ. У 1937 році Чернявського заарештовують, він зникає з суспільного життя і з літератури. В 1946 році в родину прийшла довідка, що Чернявський помер в ув'язненні. Збірник "Поезії" побачив світ у Києві в 1959 році уже після смерті письменника.

Таке ж повідомлення про смерть Г. Костоправа – засновника грецької радянської літератури, відомого поета, корінного донбасівця – надійшло його дружині.

Свого часу вірші Костоправа публікувалися в журналі "Донбас" ("Літературний Донбас") і в багатьох донецьких газетах. Найкраща і остання прижиттєва книга "Калімера, зисимо" ("Здрастуй, життя") видана в 1937 році в Донбасі грецькою мовою.

Костоправ представляв літературний Донбас на 2-му з'їзді письменників України, був делегатом І Всесоюзного з'їзду письменників у Москві. Першим переклав грецькою мовою "Заповіт" Т.Г. Шевченка. В наші дні виходять його книги, літературознавчі статті.

Ім'я О. Селівановського 20 років не згадувалося в історії радянської літератури, хоч свого часу він вважався визнаним літературним трибуном.

У 1924 році дістав призначення в Донбас, де редагував газети "Луганська правда" та "Всесоюзна кочегарка", підтримував організацію пролетарських письменників "Забой", обирався її головою, а також очолював редколегію журналу "Забой". В 1924-1926 роках у цьому журналі публікувалися критичні статті і рецензії, присвячені творчості багатьох прозаїків і поетів.

У 1930 році опублікував першу збірку критичних статей "В літературних боях", у 1933-му – книгу "Поезія і поети" і в 1936 році – "Нариси з історії російської радянської поезії". Після реабілітації в Москві двічі виходила книга Селівановського "В літературних боях" – у 1959 і в 1963 роках.

З 1930 року головним редактором журналу "Забой" (згодом "Літературний Донбас", "Донбас") був Г. Баглюк. Він належить до ватажків донбаських літераторів 30-х років. Його вірші, такі, як "Комсомолочка", стали популярними піснями шахтарів. На сторінках місцевої преси і в столичних журналах Баглюк виступав також як автор статей і нарисів про життя Донбасу. Остання надрукована стаття Баглюка називалася "Донецька радянська література на новому етапі". Через 32 роки після смерті письменника в 1965 році стараннями донецьких літераторів побачила світ книга Баглюка "Синій засць".

Життя талановитого радянського поета І. Приблудного (Якова Петровича Овчаренка) тривало лише 32 роки, але він залишив яскравий слід у нашій вітчизняній літературі. У 1922 році Приблудний вступив до Вищого літературно-художнього інституту. Наступного року

доля звела його з С. Єсеніним і здружила з ним. Єсенін писав, що коли Приблудний збереже себе як поета, то буде сильнішим, ніж він, що вже й зараз відчувається. Однак творче життя Приблудного вмістилося, на жаль, в двох поетичних збірках – "Тополя на камені" в 1926 році та "З добрим ранком" 1931 рік. В літературних колах почалося цькування поета, яке закінчилось його арештом і трагічною загибеллю в 1937 році.

Приблудний, як і інші названі письменники, реабілітований посмертно. У 1985 році в Донецьку вийшла збірка його віршів. Через рік збірка Приблудного була опублікована в Москві.

Віддаймо ж цим талановитим людям наш останній борг. Прочитаймо їхні книги.

Джерела

1. Правда через годы. Пятый выпуск. – Донецк, КП «Регион», 2001 г.

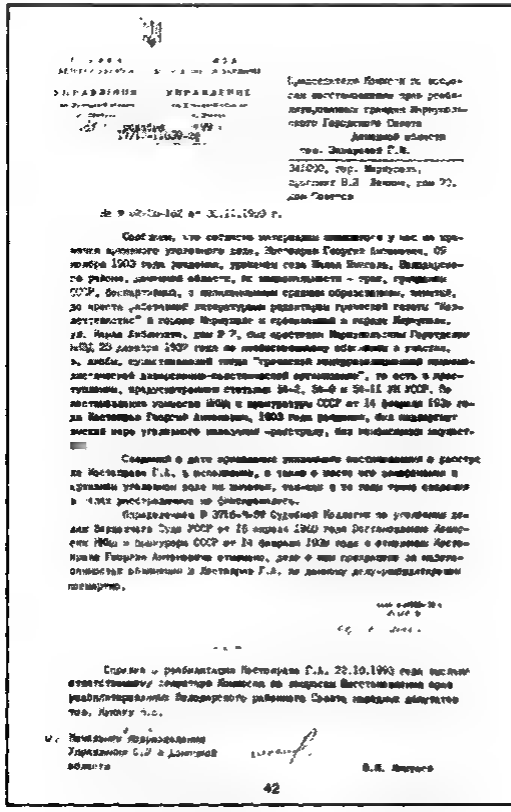

42

Довідка про реабілітацію Георгія Костоправа

О.Б. Добровольський, В.М. Мікушев

"ДИВЛЮСЬ Я НА НЕБО"

Петренко Олексій Пилипович, народився 17 березня 1895 року на хуторі Черевківка Слов'янського району Донецької області, українець, освіта нижча. Робітник хлорної групи заводу "Червоний хімік". Проживав: Донецька область, Слов'янський район, х. Черевківка. Заарештований 13 червня 1937 року. ВТ Харківського ВО 26 жовтня 1937 року засуджений до розстрілу. 24 січня 1938 року Верховний Суд СРСР розстріл замінив на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1994 році.

Петренко Антон Костянтинович, 1887 року народження, хутір Черевківка Слов'янського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Начальник відділу ПРВ на заводі ім. Сталіна. Проживав на х. Черевківка Донецької області. Заарештований 8 квітня 1938 року. Трійкою УНКВС Донецької області 23 квітня 1938 року засуджений до розстрілу. Майно конфісковано. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 листопада 1959 року.

Працюючи з архівними кримінальними справами реабілітованих громадян, ми звернули увагу на те, що при більш глибокому їх вивченні ці матеріали можуть повідомити про цікаві і давно втрачені історичні факти і події, які нібито не мають ніякого прямого відношення до репресій 30-х років. Так сталося і при розгляді кількох справ громадян Петренків, мешканців міста Слов'янська, насамперед Олексія Пилиповича та Антона Костянтиновича, які могли бути нащадками поета-пісняра Михайла Петренка.

Українська пісня "Дивлюсь я на небо…", без сумніву, облетіла всі континенти світу. Її знають не тільки українці, однак майже ніхто до 60-х років XX століття не здогадувався, що слова до неї народилися в одному з чудових міст Донецької області – Слов'янську.

У дорадянській українській літературі, зокрема в "Українській музі" Олекси Коваленка побічно говорилося, що поет Михайло Петренко народився й провів свою юність у Слов'янську на берегах тихої річки Торець. Там він закохався назавжди у свою Слобідську Україну, полюбивши її степ, безкрає й чарівне синє небо. На берегах Торця вслухався в українську пісню, тужливу й мелодійну. Спогади про козаччину, скасовану царицею Катериною, розповіді про напади татар, знайдений скарб під час копання льоху розбудили в юнакові поетичний талант. У тій же дорадянській літературі, як правило, згадувалося, що раніш виходили збірки "Сніп" і "Молодик" з надрукованими окремими віршами Михайла Петренка. І все…

Далі було провалля. Провалля забуття, спричинене не останньою мірою більшовицькою ідеологією. Майже ніхто, окрім хіба що сміливців-краєзнавців з рідного Петренкові Слов'янська, до 1960-х років не спробував на серйозній науковій основі дослідити поетову біографію.

Десь на рубежі 1950-1960 років Слов'янський педагогічний інститут дав зі свого кола групу студентів на чолі з викладачем даного закладу Надією Митрофанівною Корнієнко, які й почали по дещиці збирати інформацію про Михайла Петренка у його рідному Слов'янську. Допомагав їм у цьому слов'янський краєзнавець Андрій Іванович Абрамов, який ще до війни, наприкінці 20-х початку 30-х років записував розповіді у вигляді родинних переказів про ранні роки життя майбутнього поета. На жаль, ми не можемо сьогодні точно встановити, які

саме документи знайшла у рідних Петренка група ентузіастів Слов'янського педагогічного інституту. Достеменно відомо, що їм до рук потрапив документ, де зазначалося, що виділяється земля батькові поета – Миколі Петренку, "личному дворянину", датований 1809 роком. Однак "копати глибше" в плані відродження національних святинь України тоді було небезпечно.

У 70-80 роках плідно займався Петренком місцевий вчитель-краєзнавець Іван Микитович Овчаренко. Він вийшов на родину Шептіїв й розпочав активне листування з прямим нащадком поета, його правнучкою, Наталією Петренко-Шептій. На той час вона вже самостійно досліджувала долю свого знаменитого прадіда, зокрема, працюючи в архівах Харкова. Чималу допомогу в пошуках їм надавав ленінградський дослідник Петро Жур, автор книги "Третя зустріч" про приїзд в Україну після заслання Т.Г. Шевченка. Вже разом вони встановили етапи життєвої долі Михайла Петренка. На батьківщині, у Слов'янську, його творчість активно популяризували І.М. Овчаренко та вчитель української мови і літератури школи № 15 В.Д. Нестелєєва. Вінцем їх діяльності можна вважати відкриття у 1987 році меморіальної дошки на честь вшанування пам'яті поета й організацію кімнати-музею М. Петренка у школі № 15 міста Слов'янська педагогом Нестелєєвою.

У 1977 році у Слов'янську вийшла книга І.М. Овчаренко "Йому жити у віках". Це була перша й доволі вдала спроба узагальнити всі відомості про поета в одній, цілком йому присвяченій роботі. В ній було визнано, що рід Петренків походить із слобожанських козаків Ізюмського полку і мешкав у Слов'янську не менше двох з половиною століть. Після скасування на Слобожанщині полкового устрою батько майбутнього поета брав участь у військових кампаніях, за що й отримав "личное дворянство".

У 1817 році в сім'ї Петренка народився первісток Михайло.

Перші основи освіти майбутній поет отримав від матері "по-домашньому", потім було навчання у дворянина Яковенка й вчительки Бутровської.

Близько 1826-1830 рр. Михайло Петренко перебував в Ізюмі, вірогідно, на навчанні в трьохкласному училищі цього міста. Далі навчання в Харківській губернській гімназії, куди згодом приїде і його молодший брат Олексій.

До 1833 року Михайло Петренко входив до літературного гуртка Писаревського, головним об'єктом інтересів якого була народна пісня та література. Михайло був тоді ще молодим гімназистом і на нього не могло не справити відповідного враження знайомство з широким колом української громадськості Харкова. 1836-1841 роки – навчання на юридичному факультеті Харківського університету. Десь у цей час згоріла у Слов'янську батьківська садиба. Настали скрутні часи для сім'ї Петренків. Олексій, брат поета, змушений був покинути навчання в Харківській гімназії.

1841 року опубліковано перші твори Михайла Петренка в альманасі "Сніп" Олександра Корсуня, а 1843 року його друкують в "Молодику" Амвросія Метлинського. Всього до нас дійшло 19 поетичних творів Михайла Петренка, опублікованих протягом семи років (1841-1848 рр.).

П'єса "Панська любов" поки що не знайдена.

Період 1841-1843 років залишається темною плямою у життєписі поета. Найбільш вірогідно, що він у цей час перебував головним чином у батьків у Слов'янську. Після пожежі родинний достаток настільки підупав, що Петренки змушені були збудувати мазанку. На руках у батька залишалися молодші діти – Павло й Олексій. Сім'я конче потребувала допомоги Михайла. Свої вірші на той час він міг надсилати до Харкова, де в нього було багато університетських друзів, або інколи приїздити самому до Слобідської столиці. Незадіяний у громадському житті Харкова цих років, Петренко випадає із спогадів сучасників.

У 1847 році Київський генерал-губернатор Д. Бібіков надіслав цареві доповідну записку в справі Кирило-Мефодіївського братства, у якій серед інших значились імена Т.Г. Шевченка та М.М. Петренка.

За родинними переказами у червні 1859 року Петренко знайомиться з Т.Г. Шевченком на хуторі Лихвин. Шевченко гостював у нього. Вірш "Небо" з'явився у записній книжці Тараса Григоровича.

25 грудня 1862 року М.М. Петренко помирає. Поховано його у місті Лебедині. Могила, на жаль, до цього часу не розшукана. Лебединські дослідники встановили точно місце, де мешкав поет – це вулиця Димитрова, 12 (поблизу Миколаївської церкви). Сам будинок зберігся до цього часу (через певний період після смерті поета його купив купець Воскобойников).

У селі Сенькове Куп'янського району на Харківщині збереглися перекази про перебування у цих місцях Михайла Петренка. Можливо, саме там і було написано його вірш "Ходить хвиля по Осколу".

Можна спробувати навіть знайти зображення М.М. Петренка. Справа в тому, що під час перебування у 1859 році Т.Г. Шевченка в Україні він гостював у братів Залеських. На березі Псла художник Цеге фон Мантейфель створив картину "Пікнік". Це був колективний портрет знайомих Т.Г. Шевченка по Лебедину. Без сумніву, було там зображено й М.М. Петренка. Картина ця зникла під час війни 1941-1945 років, але ніде немає точних даних, що вона загинула. Можливо, знайдеться репродукція або сам оригінал мистецького твору, і тоді легко б можна було встановити, хто є з зображених на ній Михайло Петренко (учасники цього пікніка відомі). Вперше таку версію опублікував у Слов'янську його відомий краєзнавець Олексій Йосипович Духін.

Однак, на жаль, багато свідчень про життя поета втрачено. Не було остаточно встановлено і місце, де народився і провів перші роки свого життя майбутній поет. Ось що про це написав у своїй книзі "Йому жити у віках" І.М. Овчаренко: "Зараз у Слов'янську називають кілька місць, де за переказами знаходилась садиба Петренків і ті будинки, про які веде мову відомий літературознавець із Санкт-Петербурга П. Жур (хутір Торецький, вулиці Ізюмська і Шевченка)".

Ми звернулися до записок краєзнавця А.І. Абрамова, які зберігаються в Слов'янському краєзнавчому музеї. І тут з'ясувалося, що краєзнавець записував родинні перекази Петренків зі слів Антона Костянтиновича Петренка – онука рідного брата поета Павла, того самого Антона Костянтиновича, якого було репресовано у 1938 році і карна справа якого зберігається в Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. І стало вочевидь, що саме репресії перешкодили подальшому вивченню долі поета.

Родинні записи, які лишилися після Антона Костянтиновича Петренка, розповіли історію роду Петренків. "В XV-XVII ст. на правобережжі річки Торець, біля гирла річки Бакай було татарське поселення – називалося це місце Улус-Бакай. ("Улус-Бакай", що значить по-татарськи – селище біля брудної річки). До 1780 року на цьому місці жили татари. У 1815 році Слов'янська міщанська управа виділила наділ землі – три десятини у гирлі річки Бакай і правому боці річки Торець. Із запису в купчій на ім'я дворянина Петренка Миколи Гавриловича під загальною назвою – "Хутір Торецький".

Микола Гаврилович – мій прадід. На цьому наділі землі побудували будинок, сарай, конюшню, погріб, колодязь, посадили фруктовий сад. На правому березі річки Торець посадили осокори, побудували хату, сарай, конюшню…

1817 року в родині Петренків народився перший їх син Михайло.

У записах також сказано, що Антон Костянтинович Петренко успадковував будинок і наділ землі, який належав його прадіду, Миколі Петренку, батькові поета. Та адреса в записах відсутня. Тільки в одному документі збереглись дані про місце проживання Антона Костянтиновича Петренка – в анкеті заарештованого. В ній зазначається, що А.К. Петренко на момент арешту 8 квітня 1938 року мешкав на хуторі Черевківка Слов'янського району. Цей же хутір зазначається і як місце його народження. Таким чином, було встановлено точну адресу

А.К. Петренка, а також місце знаходження садиби, де народився майдутній поет. За наших часів це провулок Набережний, будинок № 1 міста Слов'янська. Саме там знаходився родинний будинок Петренків, який на початку 50-х років минулого століття було знесено.

Долі нащадків поета М.М. Петренка в основному склалися трагічно. Антон Костянтинович Петренко, що збирав записи про свого знаменитого предка, разом з сусідом і близьким родичем Павлом Марченком був розстріляний. Трійка обом винесла смертний вирок 23 квітня 1938 року. Згідно з тодішніми директивами, розстріли виконувалися протягом доби, тому й датою смерті обох можна вважати ніч на 24 квітня 1938 року. На півночі Сталінської (Донецької) області в`язнів утримували головним чином в Артемівську, тому, швидше за все, там в одній з розстрільних ям вони й залишилися лежати навіки. Лише дивом збереглися родинні документи та записи розповіді А.К. Петренка зроблені слов'янським краєзнавцем А.І. Абрамовим.

Така ж трагічна доля спіткала й іншого нащадка поета – Олексія Пилиповича Петренка, який також проживав на хуторі Черевківка. Його було заарештовано 13 червня 1937 року і звинувачено в участі в контрреволюційній повстанській організації. Ускладнювало його становище ще й те, що він був з дворянського роду та в період громадянської війни служив у білій армії. У цій кримінальній справі надаються дуже цікаві матеріали з історії роду поета Михайла Петренка. Сам же Олексій Пилипович у 1937 році був засуджений до 10 років. З ув'язнення він уже не повернувся...

Могили родини Петренків у вигляді комплексу поховань зберігалися приблизно до початку 50-х років. Вже після того, як територія, де вони знаходились, була виділена під забудову в окрему земельну ділянку іншому власнику, їх зрівняли. Довго ще кований із заліза могильний хрест лежав "нічийним" на межі...

Зараз знайдено й поки що не опубліковано архів роду Петренків. Це близько 40 світлин, 20 документів і майже 100 листівок. На сьогодні немає лише портретного зображення поета, як і поки що не встановлена могила, де він похований у Лебедині. У родини Петренків вцілів навіть домашній інтер'єр рубежів XIX й XX століть. Українська громадськість не повинна допустити того, щоб все це зникло.

Автор пісень "Дивлюсь я на небо" й "Взяв би я бандуру" заслужив на кращу пам'ять про себе, ніж та, на яку він приречений сьогодні.

Джерела

1. В. Мікушев, О. Добровольський. Михайло Петренко: «Дивлюсь я на небо...». – Слов'янськ, Печатный Двор, 2000 р.

2. І. Овчаренко. Йому жити у віках. – Слов'янськ, 1997 р.

3. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідчі справи № 36870-пф та № 10723-2ф.

В.О. Шевченко

ТРАГІЧНА ДОЛЯ ПАРТИЗАНСЬКОГО КОМАНДИРА

Шведов Олександр Антонович, 1911 р. народження, м. Донецьк, росіянин, член ВКП(б), освіта в/вища. Заст. голови облспоживспілки. Проживав у м. Донецьк, вул. 8 Березня, буд. № 13. Заарештований 20 вересня 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС Донецької області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 31 серпня 1944 року у м. Донецьку. Даних про місце поховання немає. Реабілітований у 1973 році.

У грудні 1941 року з Ворошиловграда в тил противника Сталінським обкомом партії був відряджений старший політрук Олександр Антонович Шведов. Виконавши завдання, він повинен був повернутися до своїх через лінію фронту. Однак обставини, що склалися, стали на заваді. Шведов залишився на окупованій території. В Сталіно Олександр Антонович зв'язався з підпільно-патріотичними групами Вербоноля, Власова, Батули і об'єднав їх в один партизанський загін.

Діючи в основному на території Центрально-Міського (нині Ворошиловський), Сталіно-Заводського (Ленінський) та Куйбишевського районів з початку 1942 по вересень 1943 року, тобто до дня визволення міста від фашистів, загін займався збиранням зброї і боєприпасів, звільняв військовополонених, надавав їм медичну допомогу і забезпечував ув'язнених необхідними документами. Крім того, друкувались і поширювались серед населення листівки, збиралися і переправлялися через лінію фронту дані про пересування і дислокацію ворожих військ.

Партизани діставали матеріали для виготовлення вибухівок, брали участь в нападі на вузол зв'язку в Сталіно-Заводському районі.

Загін мав декілька конспіративних квартир, де його члени розробляли плани дій, зберігали зброю, листівки.

Маючи машинку з німецьким шрифтом, партизанські умільці друкували на ній перепустки, проїзні документи, листівки, при нагоді діставали і справжні німецькі документи.

Найважливішим завданням загону було завдати окупантам якомога більше втрат. І він з цим завданням впорувався. До дня визволення Донбасу загоном було знищено 3 ешелони, 3 паровози, 59 вагонів і платформ, 37 автомашин, 3 гаражі, 3 склади боєприпасів, інші склади, сотні фашистських солдатів і офіцерів.

Як бачимо, партизанський загін під командуванням Шведова проводив активну бойову діяльність. Здавалося б, честь і хвала.

Та не так все повернулося. За доносом колишнього радянського розвідника, перевербованого абвером, про те, що Шведов зрадив загін, його командир восени 1943 року був заарештований органами НКВС.

Згідно з вироком, він визнаний винним у зраді Вітчизні за таких обставин. Восени 1941 року він за завданням органів радянської розвідки перейшов лінію фронту для встановлення зв'язку з представниками підпілля, яке діяло проти окупантів в Сталіно і на його околицях.

Згідно з одержаними установками після виконання завдання Шведов повинен був повернутися в розташування своїх військ. Однак завдання він не виконав, а залишився жити в окупованому Сталіно.

У травні 1942 року Шведов був заарештований поліцією. Там він дав згоду працювати на

неї як таємний агент № 7, одержавши завдання виявляти партизанів, комуністів, комсомольців, радянський актив і окремих патріотів.

Виконуючи своє зобов'язання, Шведов укорінив у патріотично налаштовані групи підпільників агента "СД" Сльозовського, агента поліції Дрьомова, вводив в оману керівників партизанських груп С. Цурканову, О. Власова, які, довірившись Шведову, повідомляли йому дані про склад підпільних формувань, їхнє озброєння, про заходи, що проводились проти окупантів.

Обіцяючи брати участь у акціях протесту, в призначений час до місця їх виконання не прибував, зобов'язань по їхньому забезпеченню не виконував. Зокрема, він не прибув на зв'язок з керівниками підготовленого збройного виступу в туркестанському батальйоні. В результаті половину батальйона німці розстріляли, а іншу загнали в глибокий тил.

Шведов, зазначається у вироку, завадив підпільнику Борисову вбити Сльозовського після того, як тому стало відомо про належність його до "СД".

У серпні 1943 року, уже заарештований, Шведов на допитах видав радянських патріотів Аверичева, Оленчука, Чібісова, Чистякову, які незабаром були розстріляні. За його ж доносом пройшли масові арешти учасників патріотичних груп, зокрема Власова, Доронцова.

Перед приходом частин Червоної армії Шведов організував збройний виступ проти німців, які знаходились на хуторі Флора (район Рутченково), не маючи ніяких даних про кількість противника, не поставив конкретного завдання перед наступаючими. В результаті один з атакуючих був убитий, а інші розійшлись. При цьому Шведов відібрав у них і заховав у себе зброю.

Після визволення Сталіно Шведов написав своєму керівництву донесення, де повідомив про ряд дій проти німців, яких фактично не чинив, зокрема, приписав собі здійснення деяких диверсійних актів.

В протесті ставилось питання про відмінення вироку відносно Шведова і припинення його справи через недоведеність звинувачень.

Звинувачення Шведова грунтувалося на недостатніх доказах. Олександр Антонович пояснював, що був засланий в тил ворога для зв'язку з командиром партизанського загону Войновим та збирання деяких даних про німецьких ставлеників в Сталіно і про настрої населення на окупованій території. Однак Войнова він не знайшов, а отримані з інших джерел дані не зумів передати своєму командуванню, оскільки не вдалося перейти через лінію фронту, незважаючи на трьохразову спробу.

У травні 1942 року, будучи заарештованим, Шведов згодився працювати на німців з тим, щоб ввести їх в оману і використати своє становище для боротьби з окупантами. Таким чином йому вдалося встановити зв'язок з окремими патріотами (Власовим, Цуркановою та іншими), з якими він добував зброю, поширював антифашистські листівки, залучав патріотів до партизанського загону. Знаючи про належність Сльозовського до органів "СД", мав намір використати цю ситуацію для боротьби з противником, а коли переконався в його профашистській орієнтації, доручив Наумову ліквідувати зрадника, але незабаром сам був заарештований.

На допитах Шведов не витримав тортур, зізнався, для чого, ким і як був засланий в тил противника, а також назвав деякі прізвища патріотів, яких до нього назвав Д. Новиков, що викрив і його, Шведова. З приводу невдалих акцій проти окупантів партизанський командир пояснив, що це було наслідком об'єктивних факторів, а не його провина, він же робив усе можливе для досягнення успіху.

Ось такі пункти звинувачення висунув військовий трибунал військ НКВС Сталінської області 19 червня 1944 року, згідно з яким Шведов Олександр Антонович, що народився в 1911 році в Юзівці, перебував на військовій службі з 1936 року і з червня 1941 року, мав військове звання старший політрук, за статтею 54-1"б" КК УРСР (зрада Батьківщині) засуд-

жений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок виконаний.

Відновленню справедливості значною мірою сприяв донецький письменник-документаліст В.В. Шутов, який, ретельно вивчивши, опрацювавши і проаналізувавши різні архівні документи, прийшов до висновку, що справа Шведова "зшита білими нитками".

Обгрунтувавши свою "довідку" по цій справі, він на початку 70-х років звернувся до військового трибуналу Київського військового округу з протестом, який був прийнятий до виробництва.

Незабаром, заслухавши доповідь члена військового трибуналу Київського військового округу підполковника Степанківського, пояснення старшого помічника військового прокурора КВО підполковника юстиції Новального, які обгрунтували протест, і прохання його задовольнити згідно з викладеними в ньому мотивами, 2 березня 1973 року військовий трибунал округу встановив, що, не погодившись з поясненнями О.А. Шведова, суд в основу звинувачення поклав пояснення свідків Власова, Цурканової та інших. За їхньою ж інформацією Шведов мав з ними зв'язок, постачав партизанам листівки, доставав зброю, радив здійснити певні акції проти окупантів, але особисто від участі в них ухилявся. Після того, як Шведов був затриманий, почались арешти і інших учасників підпілля.

Про це ж розповіли свідки Пономаренко, Покусай, Татько. А те, що після Шведова були заарештовані місцеві патріоти, підтвердили свідки Матвієнко, М. Харламова, К. Харламова. За словами М. Харламової до неї після арешту підпільника Борисова приходив невідомий, який заявив, що той йому повідомив про зраду Шведова. Водночас колишні партизани Чернова, Дьяков повідомили, що Шведов сприяв в переховуванні військовополонених, які вирвались з ворожих лабет. За їхньою заявою вони поширювали листівки і проводили підривну роботу проти окупаційної влади. За показаннями партизана Мозгового Шведов після арешту передав дружині записку, в якій просив попередити підпільників про провал і про необхідність патріотам, що залишились на волі, зникнути.

За свідченням Брущенка підпільників зрадив не Шведов, а одночасно з ним заарештований Новиков.

Як випливає з свідчень Тихонова, Шведов розповідав йому, що мав документ з поліції, який підтверджував службу в ній. Він же й розповів, що під керівництвом Шведова добував для партизанів зброю і боєприпаси.

В протесті відзначалось, що за таких обставин у суду не було підстав виносити звинувачення. Тим паче, що причина, через яку Шведов не встановив зв'язку з Войновим, слідством і судом не перевірена. А з документів Державного архіву Донецької області і показань свідка Клесова довідуємось, що командир партизанського загону, з яким Шведов за завданням радянської розвідки повинен був встановити зв'язок, на момент прибуття Олександра Антоновича загинув, а загін припинив існування.

Показання Шведова про його неодноразові спроби перейти лінію фронту підтверджуються свідченнями Тихонова і Оленчука.

Свідки Покусай, Цурканова, Чернова, Дьяков, Тихонов підтвердили роботу Шведова щодо постачання партизанів зброєю, боєприпасами, антифашистськими листівками, переховування радянських військовополонених, та іншого.

Слідством не спростовані показання Шведова про причину його неявки на місце виступу проти німців озброєної групи туркестанського батальйону, яким він повинен був керувати. Більше того, за словами Дьякова, Дьякової, Демченка Шведов 8 серпня 1943 року, тобто за два тижні до наміченого дня збройного виступу, був заарештований, а після втечі з-під охорони до початку вересня хворів.

Факт арешту Шведова 8 серпня 1943 року підтвердив Потьомін, який служив тоді в Сталіно перекладачем в ГФП-721 (таємна поліція). Цей же момент підтверджується копією телеграми ГФП-721 від 20 серпня 1943 року про оголошення розшуку Шведова.

Разом з тим, непереконливими були показання Олександра Антоновича в тій частині, де він визнавав, що під тортурами назвав карателям прізвища партизанів, яких уже видав Новиков, оскільки в цій частині дані Шведова в суді записані так, що їх можна трактувати, як перерахування прізвищ своїх знайомих.

За свідченням К. Харламової при попередній перевірці Борисов передав їй після арешту записку про те, що його, як партизана, видав Новиков. Шведов же представив німцям Борисова, як запеклого спекулянта.

Що не Шведов, а Новиков видав окупантам інших партизанів і патріотів, видно з показань свідків Брущенка, Цурканової, Чупеєва, Тихонова та інших, які дані ними в процесі додаткового розслідування і раніше. Свідок Кузнецова, крім того, пояснила, що лише здогадувалась про зраду Шведова, але переконливих фактів назвати не могла.

Пояснення Шведова відносно Сльозовського, а також Дрьомова про те, що про останнього дізнався лише у вересні 1943 року, і залучив його до участі в збройному повстанні проти німців, нічим не спростовані. При перевірці архівних матеріалів даних про належність Шведова й Дрьомова до німецької агентури не виявлено. Що ж стосується подання Шведовим своєму командуванню частково неправдивої доповіді про особисту участь в акціях проти окупантів, то в цих діях складу злочину не вбачалось.

Розглянувши матеріали справи і обговоривши докази, викладені в протесті, військовий трибунал Київського військового округу вирішив, що вони обгрунтовані, переконливі і повинні бути задоволеними згідно з зазначеними в ньому мотивами.

Керуючись ст. 393 КПК УРСР, військовий трибунал округу постановив:

"Вирок військового трибуналу військ НКВС Сталінської області від 15-19 червня 1944 року відносно Шведова Олександра Антоновича відмінити".

Таким чином, майже через тридцять років Шведов, як керівник Сталінського партизанського загону, був реабілітований посмертно. В цьому зв'язку комісія по додатковому виявленню і затвердженню партизанів і підпільників, які діяли в роки Великої Вітчизняної війни на території Сталінської (Донецької) області, починаючи з 1974 і впродовж багатьох років розглядає справи учасників партизанського загону під командування талановитого командира О.А. Шведова, формування якого воювало в особливо складних специфічних умовах відсутності лісових масивів і прифронтової смуги німецьких військ і завдавало втрат ворогу в живій силі й техніці.

Бойові дії загону і всього донецького підпілля сприяли тому, що окупантам не вдалося відбудувати жодної великої шахти чи заводу. Їм доводилося для своїх потреб завозити вугілля з Польщі, що створювало додаткові труднощі, відволікало залізничний транспорт від необхідних поставок на фронт.

Джерела

1. Державний архів Донецької області. – Фп. 5000, оп. 1, спр. 24, арк. 6
2. Там само. – Спр. 115, арк. 1-20.
3. Там само. – Спр. 295, арк. 12-13.
4. Там само. – Спр. 254, арк. 6. 24, 34.
5. Там само. – Спр. 316, арк. 100.
6. Там само. – Спр. 348, арк. 59-60.
7. Там само. – Спр. 388, арк. 77.
8. Там само. – Спр. 405. арк. 2, 11, 12, 28.
9. Там само. – Спр. 407, арк. 7-15.
10. Там само. – Спр. 413, арк. 95.
11. Там само. – Спр. 416, арк. 14, 16, 37.

Г.М. Захарова

ОСОБЛИВИЙ ТАБІР "ПЕРМ-36". У НЬОМУ ПЕРЕСТАЛО БИТИСЯ СЕРЦЕ ВАСИЛЯ СТУСА

Портрет Василя Стуса, виконаний художником Г.А. Домненком

Василь Семенович Стус народився 6 січня 1938 року у селі Рахнівка Гайсинського району Вінницької області. У 1940 році його батьки, Семен Дем'янович та Ілина Яківна, переїхали до міста Донецька. Тут і пройшли дитячі, юнацькі та зрілі роки майбутнього поета й громадського діяча.

З 1944 по 1954 роки навчався у середній школі № 75 м. Донецька. 1954 – 1959 роки – студент українського відділення історико-філологічного факультету Донецького педінституту. 1959 рік – учителював на Кіровоградщині, звідки незабаром призвали до служби в армії. У 1961 – 1963 роках Василь Семенович – викладач української мови та літератури СШ № 23 м. Горлівки, підземний плитовий шахти "Жовтнева" м. Донецька, літературний редактор українського випуску обласної газети "Социалистический Донбасс". У цей час починає друкувати свої твори у Донецьку та Києві.

З листопада 1963 року Василь Стус стає аспірантом Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України, звідки його відраховують 20 вересня 1965 року – майже одразу після його виступу під час перегляду фільму С. Параджанова "Тіні забутих предків" у кінотеатрі "Україна". Він, Іван Дзюба, В'ячеслав Чорновіл, Михайлина Коцюбинська, Зіновія Франко та інші закликали присутніх протестувати проти арештів майже двадцяти представників української інтелігенції.

12 січня 1972 року був заарештований за "антирадянську агітацію", а 7 вересня того ж року засуджений Київським обласним судом до п'яти років перебування в таборах суворого режиму та трьох років заслання. Ув'язнення В. Стус відбував у мордовських таборах, а заслання – в селищі Матросове Магаданської області.

У 1979 році повертається до Києва, де включається у роботу правозахисної Української Гельсінської групи. У травні 1980 року його знову заарештовують, інкримінуючи листування з Сахаровим, Лук'яненком та "усну агітацію". Незабаром відбувся суд, який засудив Василя Семеновича Стуса до 20 років таборів особливого режиму і 5 років заслання. Етапували його в табір ВС-389/36.

На запрошення Пермського відділу міжнародного правозахисного товариства "Меморіал" я побувала у меморіальному музеї політичних репресій і тоталітаризму "Перм-36", відомому всьому світові як табір ув'язнення українського поета Василя Стуса. Там відбулася міжнародна конференція з проблем історико-просвітницької роботи "Меморіалу".

Декілька слів про історію створення табору, розташованого у глухому селі Кучино Чусовської сільради, за 120 кілометрів від Пермі. На початку 70-х уряд починає жорстоко переслідувати тих, хто не підтримав ідеї комуністичної партії і її державну діяльність. Це стало причиною створення таборів, подібних Пермському.

Зараз табір відновлений за спогадами колишніх політв'язнів і охоронців. Чотири огорожі із колючого дроту і п'ята зовнішня – дерев'яна. (Декоративна, як нам пояснили. У сталінських таборах таких "декорацій" не було). Потім загородження у вигляді колючого дроту "путанки" Височенні, метрів п'ять, ворота у двір. За воротами протитаранний "йорж" із величезними шипами. "Темна ніч", – розповів нам директор музею В.А.Шмиров, це дротяна контактна система, яка спрацьовувала, якщо людина доторкнеться до загородження. Були установлені особливі фотоелементи "піон" по внутрішньому периметру огорожі і по зовнішньому від бараку. "Флокс" – так за лексиконом табірної адміністрації називався металошукач

на виході до двору для прогулянки на випадок, якщо ув'язнений захопить з собою на прогулянку щось металеве – ніж, цвях, – якщо знайде, звичайно. Вишки для охорони (вони відновлені у первісному вигляді) закриті огорожею і захищені металевою сіткою на випадок нападу.

І ось учасники конференції підходять до камери, де сидів Василь Стус. Це холодний цементовий ящик. Стус сидів разом з письменником Леонідом Бородіним. У кутку – два ліжка. Верхнє – Василя. Накрите тонким матрацом, тонюсінькою виношеною байковою ковдрою синього кольору. Ніяких особистих речей, все забиралося. Належав полосатий грубий одяг. Стрижка – наголо.

Під самою стелею невелике віконце, ніякого огляду. Поет не бачив навіть неба із камери! Щоб перешкодити будь-яким передачам із сусідньої камери, зовні на вікнах були ставні. Стуса виводили на прогулянку один раз на добу на сорок хвилин.Дворик для прогулянки – це залізна камера-колодязь, зверху – колючий дріт і обов'язково – охоронник. Виводили Стуса одного. Утекти з табору за 25 років ніхто навіть не пробував.

Перший раз Стуса заарештували 12 січня 1972 року у Львові. Як сказали на суді, за 14 антирадянських віршів. Вирок – п'ять років Мордовських концтаборів і три роки заслання на Колиму.

У серпні 1979 року Василь Стус повернувся до Києва і відразу ж прийшов до Української Гельсінської групи, яку очолював тоді правозахисник Микола Руденко. Незабаром були заарештовані Василь Овсієнко, Юрій Литвин, В'ячеслав Чорновіл – члени правозахисної організації.

"Психологічно я розумів, – писав пізніше Стус, – що тюремні двері уже відчинилися для мене, що днями вони знову зачиняться за мною – і зачиняться надовго!".

Новий арешт не заставив довго чекати. За Василем прийшли 14 травня 1980 року. Вночі відвезли до КДБ.

Суд проходив у Києві з 29 вересня по 3 жовтня. Стусу інкримінували листування з Андрієм Сахаровим, Петром Григоренком, Левком Лук'яненком. І, звичайно ж, – вільнолюбиві вірші.

У бюлетені "Правда людини" Харківської правозахисної групи (2000 р., № 25, 1-15 вересня, с. 8) було детально описано суд над Василем Стусом:

"З 29 вересня по 2 жовтня Київський міський суд під головуванням П.І. Фещенка розглядав справу члена Української групи "Гельсінкі" Василя Семеновича Стуса (1938 року народження), який звинувачувався по частині 2 ст. 62 КК УРСР. Обвинувач – прокурор Аржанов.

Незважаючи на протести і відмови Стуса, на суді був присутній призначений захисником адвокат В.В. Медведчук...".

Далі, цитуючи "Хроніку поточних подій" № 57 (Москва, Самвидав, 1980), бюлетень розповідає, що 25 вересня 1980 року дружина Стуса Валентина Попелюх телефонувала слідчому КДБ майору Селюку, але він їй нічого про дату суду не сказав. Пізно увечері 30 вересня, коли суд уже розпочався, Михайлині Коцюбинській, Світлані Кириченко – дружині політув'язненого Юрія Бадзьо і дружині Євгена Сверстюка А. Андрієвській надійшли повістки з викликом до суду як свідків на 1 жовтня. Від них дружина Василя і довідалася, що суд над чоловіком уже йде. Однак 1 жовтня до суду Валентину не пустили.

Виступаючи на суді, Коцюбинська назвала Стуса людиною з оголеною совістю, не здатним пройти повз навіть малу несправедливість: "Такі люди зустрічаються рідко, і я щаслива, що доля мене звела зі Стусом".

Відповідаючи на прохання адвоката Медведчука дати політичну характеристику Стусу, Коцюбинська відзначила глибоку гуманність і демократизм його поглядів:

"Йому абсолютно неприйнятний поверхневий націоналізм, якщо розуміти націоналізм в плані "неможливо любити людство, якщо не любиш перш за все рідну матір", він властивий

Стусу", закінчила Михайлина.

Стусу дозволили задати запитання свідку Коцюбинській:

– Чи відомо свідку, – сказав Стус, – що під час попереднього слідства до мене 8 серпня застосовували катування? Ось їх автор (Стус вказав на заступника начальника слідчого ізолятора КДБ, що стояв біля дверей).

Коцюбинська сказала, що їй про це нічого не відомо. Але коли про це говорить Василь Стус, то це тільки правда.

Свідок Світлана Кириченко розпочала свої свідчі показання з дозволу задати запитання Стусу: "Прошу суд запитати у Стуса, чи він визнає судовий процес законним".

Стус: "Не визнаю".

Кириченко: "У такому разі і я відмовляюся брати участь у цьому процесі", – і вийшла із залу суду.

Після нашвидкуруч зачитаного вироку суд було оголошено закритим. Стус вигукнув: "Палачі! Ви навіть останнього слова не дали мені!". І процитував Лермонтова: "И вы не смоете всей вашей черной кровью поэта праведную кровь!".

На останньому побаченні 4 жовтня 1980 року в Київському СІЗО з дружиною Валентиною Василь сказав їй: "Я не витримаю ці десять років!". Так воно і сталося.

В зону, уже названу як "Перм-36", Стуса привезли у грудні вісімдесятого. Везли у наглухо закритій тюремній машині. Уральські зими суворі, у машині – ніякого тепла. Сто двадцять кілометрів від Пермі, політичні замерзали. Вони не знали, куди їх везли й чи надовго. Не знали, що поряд річка Чусова, село Кучино і цвинтар, де багато з них будуть поховані.

Але, знаходячись в обставинах повної ізоляції, поет продовжував писати вірші і записи "Із тюремного зошита". Але багато віршів, названих Стусом "Птах душі"(більше 300), так і не побачили світ.

Коли і як встигав Стус творити – чудеса. Тому що, перебуваючи у таборі, ув'язнені повинні були цілодобово виконувати жорстку норму заданої роботи. Спочатку завдання приносили прямо в камеру. Потім були збудовані тісні бокси на дві людини, де був влаштований верстат. Там Стус і працював зі співкамерником Бородіним.

Не було ніяких стосунків з іншими ув'язненими. Вони не знали імен та звань табірної обслуги. Цілодобове освітлення і нагляд через "вічко". Параша в кутку. Миска баланди через віконце в дверях. За малу неповинність або порушення режиму – холодний цементовий карцер. Перша посилка із дому через п'ять років. Один лист за півроку.

Так сталінські табори з перенаселенням, голодом, терором карних злочинців і табірного начальства в брежнєвські роки були замінені одиночними камерами і холодними карцерами, постійним цілодобовим наглядом у "вічко" дверей. Недивно, що ув'язнені хворіли на душевне розладнання й інші хвороби, позв'язані також з нервами.

На початку 1985 року німецький письменник Генріх Бьолль висунув вірші Василя Стуса на Нобелівську премію. Перед кремлівськими правителями постала ділема: звільнити Стуса, як у свій час зробив Адольф Гітлер (коли Тадеушу Осецькому було присуджено Нобелівську премію, а той був ув'язнений), не хотілося. Заставити відмовитися від премії – весь світ би узнав про існування "тюрми народів". Та подальші події склалися за іншої "режисури".

Перебуваючи на волі після виходу із Мордовських таборів, Василь переніс тяжку операцію на шлунку. Ще не оговтавшись від операції, був заарештований вдруге. У нього постійно кровоточив шлунок від поганого харчування. Проти постійних нічних обшуків і більш суворого утримання у камері Василь Стус 28 серпня 1985 року оголосив сухе голодування. Його посадили в карцер. Почалася сильна кровотеча із горла. Ніхто не посилав за лікарем.

У карцері в ніч з 3 на 4 жовтня 1985 року Василь Стус помер.

Його поховали наспіх. Над могилою поставили стовпчик з номером 9. Поряд уже лежав Юрій Литвин.

Учасники конференції побували на Борисівському цвинтарі, де були поховані наші правозахисники і звідки вони були вивезені для перепоховання у Києві у кінці 1989 року. Їх не віддавали в Україну, тому що не вийшов строк ув'язнення. Будучи мертвими, вони ще продовжували бути в'язнями!

* * *

Уже в незалежній Україні В. Стуса було посмертно удостоєно Шевченківської премії і прийнято до Спілки письменників.

У грудні 1997 року "За визначні заслуги пред Українською державою у розвитку національної культури, громадянську мужність у відстоюванні ідеалів гуманізму і незалежності України" поета Стуса Василя Семеновича було посмертно нагороджено "Орденом князя Ярослава Мудрого" V ступеня.

Джерела

1. Василь Стус. І край мене почує. – Донецьк, «Донбас», 1992.

Відкриття меморіальної пам'ятної дошки Василеві Стусу на корпусі Донецького держуніверситету, де навчався поет у 50-ті роки.

І.Ф. Руденко-Запорожець

ВИХОВАННЯ ЖИТТЯМ

Парсенюк Борис Федотович, народився 29 червня 1931 року у с. Григорівка м. Донецьк, українець, освіта 9 класів, член ВЛКСМ. Учень 10 класу СШ № 70. Проживав: м. Донецьк, вул. Байдукова, буд. № 61. Заарештований 20 січня 1950 року. Судовою колегією у карних справах Донецького облсуду 10 березня 1950 року засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Визначенням Верховного Суду СРСР від 14 серпня 1954 року строк зменшений на 5 років ВТТ згідно з указом ПВР від 27 березня 1953 року. Звільнений із зняттям судимості. Реабілітований у 1989 році.

У кожного з нас бувають дати, після яких все круто змінюється в самому несподіваному напрямку. Для Бориса Парсенюка це був перший день 1946 року, коли він захворів на тиф. Майже два тижні був без свідомості, потім – лікарня, домашнє лікування. З настанням літа батьки вирішили відправити сина на село, де було легше з продуктами. Зібрали подарунки родичам, а щоб виправдати дорогу – передали для продажу на селі дефіцитні на той час соду та камсу.

Отоді школяр Борис і побачив справжнє сільське життя. Його вразила абсолютна бідність людей, які купували камсу поштучно та й розраховувались не грошима, яких не було, а борошном, яйцями і т. д. Все це приносилось родичам і було добавкою до столу.

Не бажаючи бути в родині зайвим ротом, хлопець попросився на роботу в колгосп, а свій заробіток попросив записувати на одного з членів сім'ї. Робочих рук у господарстві не вистачало, і Борисові охоче пішли назустріч. Але не селянська робота запам'яталась, а порядки, які панували в колгоспі. Так, з початком жнив люди були буквально заперті в селі, їх не випускали навіть в райцентр, на базар. У селі постійно перебували два "представники", які стежили за ходом збирання і вивозом зерна на елеватор. Крім постійних, часто навідувались "уповноважені" з області. Всі вони жили за рахунок колгоспу, для них влаштовувались в лісі чи біля річки гулянки зі спиртним та шашликами.

На прохання родичів Борис відносив на здавальний пункт молоко і яйця, яких у сім'ї не вистачало, допомагав непомітно знищувати фруктові дерева, оскільки вони обкладалися величезним податком. Раз він з одним чоловіком був посланий верхи на конях охороняти поля вночі. Під час об'їзду побачили двох односельчан, які накладали на віз необмолочені снопи. Ті пояснили, що роблять це вони не для себе, а, за дорученням голови колгоспу, для одного з районних керівників. Борис почав наполягати, щоб віз був доставлений у село і виставлений для загального огляду. Але поміркованість старшого переважила, грабіжники благополучно завершили розпочате. А зранку все село уже знало про нічну пригоду. Над Борисом нависла реальна загроза переслідування і він, за порадою родичів, терміново повернувся додому.

Під час тієї поїздки хлопцеві виповнилося лише п'ятнадцять років. Молодий розум ніяк не хотів миритися з тими несправедливостями, які побачив. І після повернення до Сталіно хлопець поділився своїми сюстепеженнями з товаришами, які також були з далеко не заможних родин.

Та і в сім'ї не дуже приховували від дітей житейські проблеми. То батько поділиться своїми враженнями від газетного повідомлення, що Радянський Союз передав Румунії близько трьохсот тисяч тонн зерна, а свій народ практично не бачить шматка хліба (йшов голодний 1947 рік), то мати розповість щось подібне.

Ось так з випадкових джерел, розмов старших і власних спостережень у Бориса і його друга Володі формувалася думка про несправедливе ставлення керівництва країни до своїх громадян. Розмови на ці теми поступово переходили у впевненість в необхідності щось робити. В результаті хлопці вирішили виготовити і поширити серед людей листівки відповідного змісту. Звичайний аркуш учнівського зошита розривався на вісім частин і кожен клаптик паперу заповнювався текстом. Підлітки навіть не додумалися поширювати листівки хоча б за межами школи. До речі, Борис навчався тоді в першій міській школі, що знаходилася біля бібліотеки імені Крупської, а Володя у вечірній, бо потрібно було допомагати родині.

Всього хлопці випустили три партії листівок критичного змісту. Дві з них поширили в школах, одну – в парку імені Щербакова. Старший брат Бориса випадково вдома знайшов ці листівки. Розповів батькові, і в сім'ї відбулася драматична сцена. Батько в громадянську воював за радянську владу, потім був першим організатором комнезаму в своєму селі, працював секретарем сільради. Але в 1930 році, не бажаючи брати участі в розкуркуленні, на власному досвіді переконавшись в безперспективності колгоспного способу ведення господарства, виїхав в Донбас, працював на машинобудівному заводі конторським службовцем, а потім і бухгалтером. Був заарештований і засуджений на три роки за, нібито, пограбування каси. У в'язниці пробув півроку і коли був спійманий справжній злодій – звільнений з повною реабілітацією. Тому не за чутками знав, що робить радянська влада зі своїми противниками і чим загрожують для сім'ї Борисові листівки. Відтоді Борис став ніби небезпечним членом родини. Відповідно й ставлення до нього змінилося. Не витримавши такої відчуженості, навіть ворожості з боку близьких, Борис навіть спробував піти з життя, випивши цілу пляшечку бабусиних крапель від серця. Вижив, але серце відтоді надірвав. Та батьки про цей вчинок сина ніколи не дізналися.

У 1949 році Борис закінчив дев'ятий клас. На цей час його дружба з Володею без видимих причин почала затухати.

Навчальний рік в десятому класі проходив звичайно, але для Парсенюка він став особливим. Ще перед цим два учні його школи, які потім вступили до військового училища, невідомо з якої причини гаряче заприятелювали з Борисом, ведучи з ним провокаційні розмови на предмет, що добре б, мовляв, створити партію для боротьби з існуючим ладом. Юнак зрозумів, що навколо нього затіяна смертельна гра, тому в школі був знервованим, ув'язувався в суперечки з учителями. Арешт відбувся двадцятого січня 1950 року. До класу зайшла завуч і покликала його до свого кабінету. Там уже на нього очікували два працівника КДБ. Потім вдома був обшук.

Підписуючи протокол обшуку, Борис дізнався, що його заарештовували слідчий Каминін і оперуповноважений Дорофеєв. Ввійшли до будинку держбезпеки, що знаходився по вулиці Артема, 42. Там Каминін сказав, що саме він буде вести слідство, але в найближчі дванадцять годин слідчі змінювалися щогодини. Допит проводився або одним слідчим, або групою з трьох-п'яти осіб. При цьому не давалося часу на обдумування відповідей. Заарештованому не давали змоги піднятися з прикріпленої до підлоги табуретки, не дали навіть ковтка води. Перший допит закінчився лише після того, як Борис, змучений фізично і морально, за вимогою Каминіна підписав протокол, навіть не читаючи. Уже в підвалі, де була в'язниця, його ретельно обшукали, відрізали з одягу металеві гудзики і гачки, зменшили зав'язки на нижній білизні, сфотографували в двох ракурсах, зняли відбитки пальців. До камери потрапив лише о третій ночі. З моменту арешту минуло лише п'ятнадцять годин.

Далі слідство вів Каминін. Він не бив, але нецензурними словами сипав, ніби з міхура. Логіка його мислення була приблизно такою:

– Ти був у колгоспі?

- Був.

– Після приїзду говорив, що колгоспні корови худі і мало дають молока, а ті, що в особистому користуванні, більш догодувані.

– Говорив.

– Ти згоден, що колгоспні корови державні?

– Згоден.

– Тоді так і запишемо: "Я свідомо зводив наклеп на державну власність, агітував за дрібнобуржуазний спосіб ведення господарства".

Одного разу слідчий наказав написати на папері імена своїх близьких знайомих. Було написано декілька прізвищ. Каминін зажадав поповнення списку. Тоді Борис дописав декілька літературних героїв. За це й був поміщений в кам'яний мішок, де навіть ноги в колінах зігнути було неможливо. Людина, потрапивши до такого темного і звуконепроникного пеналу, втрачала відчуття часу. Борису й через півстоліття сниться той пенал. Коли Парсенюк починав сперечатися з якогось питання, Каминін саджав його на самий кінчик табуретки і наказував сидіти нерухомо по декілька годин. Після такого сидіння все тіло замлівало, а в спину немов встромляли металевий розпечений лом. Наслідком стало хронічне захворювання спини.

В камері одночасно утримувалося від восьми до дванадцяти осіб. Люди спали прямо на підлозі. Вдень спати заборонялося під страхом бути покараним. На прогулянку виводили раз на день хвилин на двадцять. 12 березня 1950 року обласним судом Парсенюк був засуджений до 10 років ув'язнення у віддалених таборах Радянського Союзу і п'яти років позбавлення прав.

Після суду Борис провів у темній камері донецької в'язниці тижнів три. Потім був етапований до Дніпропетровської пересильної в'язниці. Під час етапу і Парсенюк, і інші в'язні були пограбовані злодіями. Відняті речі передавались конвоїрам, які замість отриманого майна купували їм їжу та горілку. При цьому речі оцінювались за копійки.

В пересильній в'язниці проводився обшук так брутально, що Парсенюк не витримав і подав якусь репліку. За це трьома наглядачами був жорстоко побитий. До тями прийшов лише в камері через день, а зміг підвестися з нар, і то з допомогою інших в'язнів, лише через декілька діб.

З Дніпропетровська був відправлений на будівництво Цимлянського комплексу. Під час цього етапу злодії також грабували. Харчі поїли, а речі програвали один одному в карти. Перед самим етапом Борис отримав істотну передачу від родичів, а залишилась лише торбинка пшона. Вже на місці це пшоно варилось по дві ложки через день, але й це було істотне доповнення до табірної баланди. Борис був зарахований до бригади вантажників. В таборі їх розташували у великій армійській палатці, оскільки більшість бараків лише будувалось. Годували ув'язнених тричі на день. Зранку видавалася ложка каші з наполовину очищеного вівса або чумизи, в обід – черпак супу, в якому крупинка за крупинкою ганяється, а ввечері – маленький шматочок іржавого оселедця і кварту кропу. Раз на день видавалося по чотириста грамів чорного гливкого хліба. Відчуття голоду не полишало людей ні вдень, ні вночі. Робота була дуже тяжкою. Борис ще не мав досвіду, тому працював зі всією сумлінністю, в той час, як дехто лише імітував працю. При своєму хворому серці і травмованому хребті, постійно голодуючи, він швидко почав здавати і через деякий час навіть лома в руках не міг тримати. Бригадир тоді перевів його робітником до геодезичної бригади. До речі, бригадир в умовах великої будови був для своєї бригади таким собі князьком. Від нього значною мірою залежало, яке завдання дістанеться, скільки люди зароблять, як часто користуватимуться лазнею, чи будуть вчасно отримувати одяг і т. ін. Для вирішення цих "завдань" кожен член бригади віддавав бригадиру не менше половини заробітку, ділився з ним присланими продуктами і одягом. Бригадир ніколи не працював з бригадою. Його завданням було дати хабара людині, від якої залежали певні блага. Таким чином, ув'язнені перебували під потрійним гнітом: держави, злодіїв, місцевих хабарників.

Парсенюк був прийнятий в центральну лабораторію бетонів і будівельних матеріалів техніком. Тут тільки четверту частину співробітників складали ув'язнені, а інші були молодими випускниками інститутів і технікумів. Борис подружився з випускницею технікуму Л., а оскільки розумів безперспективність цих стосунків, то почуття розвинутись не дозволив. А вона потім вийшла заміж за одного з інженерів будови, який став з часом відомим державним діячем.

Побутові табірні умови в кінці 1950 року змінилися на краще найнесподіванішим чином. Сюди прибув черговий етап ув'язнених, який складався з колишніх фронтовиків, засуджених за різні провини в кінці війни. Вони прибули сповнені чоловічої фізичної сили, в пристойному одязі. Першої ж ночі злодії, які відбували тут покарання, напали на їхній барак, але наткнулися на рішучу відсіч. Далі події розгорталися так. Не очікуючи захисту від адміністрації, прибулі вишикувалися на вході в робочу зону в дві шеренги, і всі змушені були пройти через цей коридор. З собою колишні фронтовики вивели декількох злодіїв і під страхом смерті змусили показувати "своїх". Відібраних в такий спосіб злодіїв відводили на майданчик і вбивали. Називалися різні цифри убитих: від ста до двохсот. Ті з злодіїв, які залишилися живими, побігли на вахту і попросили посадити їх до карцеру. Потім їх кудись вивезли, і в таборі встановився порядок.

Парсенюка переселили в барак до інженерно-технічних працівників. Там уже були не голі нари, а армійські ліжка з повним комплектом постільної білизни, яку міняли через кожні десять діб. З лабораторії до табору було передано листа з проханням дозволити Борису цілодобовий персональний вихід в робочу зону. Такі зміни не тільки полегшили його життя, а й запобігли розвитку психології хижака, що прагне вижити за будь-яку ціну. А реальні передумови соціальної деградації були досить переконливими.

Тільки у 1951 році було оголошено в пресі про будівництво Волго-Донського судноходного каналу і Цимлянського гідровузла. Через рік був зданий в експлуатацію перший енергоблок станції. З цієї нагоди частину ув'язнених залишили в таборі на вихідний, а на будові провели урочистий мітинг, який знімався документальними хронікерами. З трибуни лунали патріотичні промови про велич радянського народу, мудрість Сталіна та інше.

Була оголошена часткова амністія. Списки амністованих зачитувалися в таборі щоденно. Багатьом скоротили термін і відправили кого куди. Але жоден засуджений за політичною статтею не був звільнений і не одержав скорочення терміну.

Парсенюка відправили до селища Цимлянський і зарахували до бригади будівельників. Дізнавшись, що Борис працював у бетонній лабораторії, керівництво призначило його майстром формувальної дільниці. Потім його, як уже спеціаліста своєї справи, переводили в нові бригади, а коли Цимлянськ було побудовано, відправили на черговий етап. Цей етап був найтяжчим. У кузов вантажівки заставили залізти тридцять п'ять в'язнів і тримати свої речі над головою. Потім чергою з автомату поверх голів змусили не сісти, а впасти на підлогу один на одного. В дорозі, яка тривала годин з десять, не те, що встати, а й поворухнутись конвой не дозволяв! На місці призначення люди самостійно з машин злізти не могли. Їх стягували на землю, як лантухи с половою.

У березні 1953 року помер Сталін. У таборах цю звістку зустріли з радістю. Парсенюк єдиний раз за своє табірне життя придбав за тройну ціну пляшку вина і відзначив зі своїми товаришами по нещастю цю подію.

А потім доля закинула Б.Ф. Парсенюка на будівництво зрошувальної системи в Ростовську область. Порядки в тутешньому таборі були такими ж, як і в попередніх. Злодії тримали все у своїх руках, але, знаючи про побиття своїх одностайників у тих місцях, звідки прибув етап, нападати остерігалися. Та й прибулі вжили заходів щодо самозахисту. В цьому й Парсенюк відігравав не останню роль. До його голосу прислуховувались, оскільки багато етапників могли оцінити його організаторські здібності і рішучість у потрібний час.

Бориса зарахували до бригади, яка займалася, в основному, розвантажуванням барж. Бригадиром був ув'язнений з місцевих, який одержував задоволення від знущання з людей. Цей садист змушував людей працювати за принципом: "Непосильної ноші не буває!" Вибравши сприятливий момент, його "ненароком" штовхнули в проміжок між баржею і причалом. Крім можливості бути роздавленим, не виключалась і смерть від кулі конвою, оскільки перебування в річці розглядалось як спроба втечі. "Натяк" бригадир зрозумів.

Якось Парсенюка викликав начальник будівельного двору, колишній ув'язнений, і запропонував йому роботу начальника бетонного цеху. Свого часу Борис дружив з ув'язненим інженером-будівельником і багато чому від нього навчився. Зокрема, освоїв секрети обліку виконаних робіт, складання нарядів для нарахування зарплати. Ці знання виявилися дуже доречними для виробництва в цілому. Будівельний двір в результаті грамотного складання звітності почав систематично виконувати план, що позначилось і на заробітках.

Відносно благополучне буття ув'язненого знову було порушено черговим етапом. Цього разу до Ростова-на-Дону. Знову були бараки, будівництво.

Одного разу серед робочого дня начальник конвою викликав Парсенюка і відвів одного в табір. Біля клубу уже було декілька ув'язнених, які очікували суду. Виявилося, що на клопотання табірного керівництва ув'язнені, які відбули не менше третини свого терміну, можуть бути звільненими від подальшого відбування покарання за рішенням суду. З клубу виходили щасливі люди, які здобули несподівану волю. Але виходили й засмучені, кому у звільненні було відмовлено. На його щастя, Парсенюк був звільнений. Всі свої речі Борис роздав тим, хто залишався в таборі, сам залишився лише в тому, в чому був одягнутий.

Прибувши до Сталіно і зустрічаючи своїх колишніх однокласників, був вражений їхньою ворожістю в ставленні до нього. Тільки один не відвернувся, і їх дружба зберігалася до самої смерті цієї людини. Борис заочно закінчив будівельний технікум, вступив до інституту, але з невказаної причини був відрахований. Незважаючи на відсутність вищої освіти, займав керівні посади на промислових підприємствах, відчуваючи при тому постійне недовірливе ставлення до себе партійних організацій. Були й провокаційні перевірки з боку КДБ його лояльності до радянської влади. Реабілітація Парсенюка прийшла з Верховного Суду СРСР лише в 1991 році. У 1989 році, недопрацювавши до пенсійного віку півтора роки, Борис Федотович звільнився з роботи і зайнявся громадською діяльністю. Йому належать десятки публікацій у пресі про політичні репресії в СРСР. У 1995 році Парсенюк став членом Союзу журналістів. І зараз він продовжує займатися історико-просвітницькою і журналістською роботою.

Джерела

1. Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області. – Архівно-слідча справа № 28947-пф.

Б.Ф. Парсенюк

ДІАГНОЗ: ДУМАВ ІНАКШЕ

Батьки Василя Спиненка познайомилися під час війни, але одружились лише в 1946 році. Через рік народився первісток. Коли настав час, хлопчик пішов до школи, став піонером, а потім і комсомольцем. Особливими успіхами у навчанні не відзначався, хоч і здібностями Богом не був обділений. Любив і м'яча поганяти, і планеризмом захоплювався. Ще його відрізняло особливе відчуття справедливості. І хоч не був визнаним лідером, але оточення однолітків не цурався, користувався серед них авторитетом. І старостою класу обирався, й головою ради дружини школи.

Піонерську романтику 20-х уже змінили нудні збори, обов'язкова канцелярщина по збиранню звітів про проведену роботу. Винятками були лише походи до кінотеатрів, та й ті фігурували, як "заходи" у звітах комсомольської і піонерської організацій. Така розбіжність між справжнім життям і офіційною звітністю спричинилася до певної тріщини у Василевій свідомості, хоч зовні ще ніяк не проявлялася.

Закінчивши вісім класів, Василь поступив працювати учнем у механічну майстерню, а навчання продовжив у вечірній школі робітничої молоді. До набуття знань ставився сумлінно, що дозволило після закінчення школи відразу вступити до інституту на гірничий факультет. В майстерні ж встиг одержати лише другий робочий розряд. Як нерідко буває в колективах, робота між виконавцями там розподілялася не завжди справедливо, а від цього залежала зарплата. Василь, на той час неповнолітній, проявити своє ставлення до подібних фактів не міг, але в свідомості вони відклалися.

Близьке знайомство з шахтою принесло розчарування. Тому, провчившись в інституті близько року, Василь залишає навчання. Відразу ж військкомат у 1966 році призиває його в армію. Юнак потрапляє служити на Далекий Схід, в команду, яка обслуговувала учбовий танковий полігон. Тут солдат почав помічати, що хоч в офіційних звітах командування були добрі оцінки бойової підготовки, насправді під час перевірок стрільби на полігоні проводили спеціально відібрані екіпажі, що не відображало фактичного рівня бойової підготовки частини в цілому. На політзаняттях почав задавати "незручні" запитання політичного характеру, навіть не усвідомлюючи глибини порушуваних проблем. А весь вільний час віддавав читанню, відмовляючись навіть від увільнень, що, звичайно ж, повинно було впасти в око тим, хто за посадовим обов'язком повинен був стежити за моральним (особливо–політичним) станом військовиків.

24 липня 1962 року Василь був направлений до психіатричного відділення військової частини 86730/с, а 12 серпня того ж року військово-лікарняна комісія дійшла висновку, що Спиненко Василь Миколайович "перебуває в маніакальному стані і хворий на депресивний психоз". Звертає на себе увагу, що формула висновку військово-лікарняної комісії вимагала вказати, за чиїм розпорядженням військовик обстежується щодо його психічного стану. Але в названому висновку ні посади, ні прізвища ініціатора обстеження не вказано. Зате зроблений висновок: Спиненко на основі наказу міністра оборони СРСР № 224 від 1966 року на момент обстеження для доставки додому потребує двох супроводжуючих. Ось так утрьох вони й приїхали до Макіївки восени 1969 року. Переночувавши, двоє відбули назад, але перед тим відвели Василя до психлікарні, де той провів десять діб і був виписаний додому, оскільки ніякого психічного захворювання лікарі у нього не виявили.

У Макіївці почав працювати контролером у позавідомчій охороні, але його увага була повністю зосереджена на розробці теорії, згідно з якою людство розвивається не по спіралі, як писалося в офіційній літературі, а по синусоїді, і в певні проміжки часу прогресує, але,

сягнувши верхнього екстремуму, починає регресувати. Така точка зору на еволюцію людства не нова і її в різний час розробляло багато вчених.

Спиненко намагався встановити закономірність історико-соціологічних схем розвитку людства не з класових позицій, а в плані духовного світу людини, її самооцінки. З точки зору правлячого режиму за змістом в цій роботі були суттєві відхилення від офіційного прийнятих догм, а з точки зору законності були порушення правил. По-перше, нелегальність ведення наукових розробок (нехай навіть помилкових), тобто, була діяльність, не санкціонована режимом. По-друге, організація групи однодумців, яка складалася з чотирьох макіївців, товаришів Василя, і з трьох мешканців Нижнього Тагілу на чолі з однополчанином Спиненка Георгієм Михайловичем Давиденком, які об'єдналися в групу під назвою "Легіон інтелектуалів". По-третє, на думку розробників цієї теорії соціалістична система є явищем регресивним і знаходиться на ділянці синусоїда, яка прямує вниз. Ця система, як вважав Спиненко, а саме він був у групі головним теоретиком, в 1980-1985 роках вичерпає себе повністю і їй на зміну прийде інша суспільно-економічна формація. Це твердження не тільки заперечувало прогресивність соціалістичної системи, але й можливість побудови комуністичного суспільства, а це підривало саму основу існування влади комуністів.

Інтенсивне листування між Макіївкою і Нижнім Тагілом, широкий обмін думками і літературою, а також приїзд у 1970 році до Макіївки Давиденка не залишилися без уваги КДБ. Все це призвело до того, що 12 березня 1971 року Спиненко зі своїми однодумцями був заарештований.

Подальші події розвивались так: до травня в'язниця в Донецьку, потім – етап до Свердловська, а там – слідство з немилучними погрозами, переконування "зізнатись" в протиправній діяльності, оскільки, мовляв, суд "врахує щиросердні "зізнання". Слідство тривало цілих вісім місяців, частина з яких була витрачена на проведення психіатричної експертизи. Оскільки організована безпосередньо в Свердловську експертиза визнала Спиненка дієздатним, була проведена повторна у Центральному науково-дослідному інституті, який і видав потрібні документи для засудження. 16 листопада 1971 року Свердловський обласний суд у закритому засіданні виніс усій сімці вирок – від 5 до 2 років позбавлення волі. А Спиненка, як головного теоретика і ідеолога антирадянської групи, визнав психічно хворим і засудив до безтермінового утримання в психіатричній лікарні. Пробувши певний час у свердловській в'язниці, Василь був етапований до спеціальної психіатричної лікарні у місто Толгар (Казахстан). В цій лікарні був найжорстокіший режим утримання, який не можна порівняти з жодним закладом пеніціарної системи, навіть з каторгою. Головним завданням обслуговуючого персоналу тут було не лікування, а дотримання режиму. Ув'язнені утримувалися в камерах, закритих ззовні. Пересування навіть у межах відділення дозволялося лише зі згоди санітара. Прогулянка на вулиці була короткою, ніж у в'язницях. Часто заборонялося листування з родичами, а якщо й дозволялось, то вся кореспонденція проходила обов'язкову цензуру. Побачення дозволялися не частіше одного в місяць. Інколи допускалася робота, але монотонна і позбавлена будь-якої динаміки, що спричиняло гіподинамію. Як покарання, з ініціативи санітарів чи наглядачів, практикувалося побиття. Найстрашнішою карою була так звана "укрутка" – прив'язування хворого до ліжка на декілька днів. Весь цей час людина перебувала в жорстко фіксованому стані. І якщо "укрутку" можна було хоч якось пояснити необхідністю попередити причинення шкоди комусь чи й самому собі, то вміщення людини до брезентового мішка було відвертою тортурою. Ззаду цей мішок спеціальними пристосуваннями туго закручували, добиваючись щільного прилягання тканини до всього тіла. Потім брезент поливали водою, щоб ще посилити тиск на все тіло. Ті, хто пройшов через цю процедуру і залишився живим і через роки не може без жаху згадувати про пережите.

Нерідко, як засіб покарання, практикувалося використання лікарських препаратів. Ін'єкції сульфазину викликали різке підвищення температури, сильний фізичний біль, загальну слабкість.

В 50-х роках для лікування душевно хворих почали використовувати препарати групи транквілізаторів. У певних дозах вони чинили позитивний вплив, але ці ж препарати могли викликати різні захворювання або й цілком зруйнувати здоров'я. З жалем можна констатувати, що абсолютна більшість вміщених в психлікарні з політичних мотивів виходили звідти з розладнаною психікою і зруйнованим фізичним здоров'ям. Але за будь-яких умов людина, яка пройшла через спеціальну психіатричну лікарню, назавжди втрачала здатність сміятися. Її обличчя могло бути привітним, губи – зображувати сміх, але очі не сміялись. Як і в багатьох, хто побував у в'язницях і таборах.

Якщо не через усі, то через багато можливих і неможливих тортур пройшов і Спиненко за чотири з половиною роки перебування в "психушці" міста Толгара.

Весь цей час родина підтримувала його систематичними посилками і листами. Від нього також приходили листи, і по їхньому змісту було видно, що Василь не усвідомлює всієї глибини трагедії, яка відбувається з ним. "Лікування" загальмувало його розвиток, позбавило відчуття реальності. В листах додому, які проходили цензуру, дає пораду братові, як уникнути служби в армії. До речі, брат Володимир хотів стати професійним військовим і подав заяву про прийом до Донецького військово-політичного училища, але йому було відмовлено нібито через "трійку" з геометрії в атестаті зрілості, хоч того року був значний недобір до названого закладу.

На початку 1977 року Василь був доставлений до Макіївки і вміщений до психлікарні загального типу № 1. Режим утримання тут був дещо м'якшим, хоч скупченість, свавілля медпрацівників, зловживання медичними препаратами були такими ж.

В Макіївській психлікарні хворі залучалися до обов'язкової фізичної праці в майстернях. Але оскільки заклад цей був лікувального, а не виробничого призначення, то адміністрація мала змогу маніпулювати виробами, які виготовлялися в майстернях. Спиненко, ставши свідком зловживань, відкрито говорив про них, а не дочекавшись реагування, уже письмово звернув увагу керівних організацій на неподобства, що творилися в лікарні. Серйозна комісія, що прибула, виявила-таки негативні моменти в господарсько-виробничій діяльності і, очевидно, хтось був покараний. І вже тому доля Спиненка була вирішена. Незважаючи на те, що рішенням суду він був визнаний недієздатним і над ним було встановлене опікунство, тобто перед законом не відповідав за свої вчинки, адміністрація лікарні ініціювала, а суд Центрально-міського району Макіївки 29 липня 1981 року засудив його повторно до примусового лікування в спеціальній психлікарні за антирадянську діяльність.

А в 1993 році, коли Спиненко уже був звільнений з лікарні і намагався добитися передбаченої законом компенсації за час ув'язнення в психлікарні, Центрально-міський нарсуд відмовив йому у видачі документів, оскільки той, мовляв "за реєстрацією карних справ за 1980, 1981, 1982 і 1983 роки... не значиться".

І ще один показовий штрих. У довідці про реабілітацію, виданій прокуратурою Донецької області 4 січня 1994 року, вказується, що суд відбувся 29 липня 1981 року (значить, документи десь зберігаються). А в довідці УВС Донецької області від 1 вересня 1993 року стверджується, що Спиненко "значиться заарештованим 12 лютого 1982 року по статті 62 ч. 1 КК УРСР (антирадянська агітація і пропаганда) і направленим 22 лютого того ж року на лікування до республіканської психлікарні спеціального типу в Дніпропетровську. Впадає в око невідповідність дат у цих документах. До Дніпропетровської психлікарні Спиненко був доставлений на початку 1982 року. Віднісна близькість до Макіївки давала змогу родичам хоч би зрідка відвідувати його. В яких умовах він утримувався, достеменно не відомо. Але можна допустити, що його повсякденний стан був значно гіршим, ніж у товаришів по нещастю. Про це свідчить хоча б такий факт, що родичі ніколи не отримували побачення відразу після приїзду, як інші відвідувачі, а лише в кінці дня. Обслуговуючий персонал пояснював це необхідністю "підготувати" Василя Миколайовича. Спроби поговорити з медперсоналом про

стан близької людини наштовхувалися на завуальований допит самого родича. Лиш одного разу братові вдалося в неофіційній обстановці поговорити з лікарем, від якого й дізнався про деякі подробиці. Зі слів лікаря за Василем був встановлений суровий контроль як відносно його вчинків, так і висловлювань.

Як приклад, лікар навів такий факт. Побачивши в газеті знімок членів уряду на трибуні мавзолею під час якогось свята, Спиненко сказав: "Раньше на трибуні немає. Або захворів старий, або його вже зняли". В змісті висловленого немає жодної крамоли, але сам факт свідчить про те, що Спиненко не втратив спостережливості, в змозі тверезо мислити, продовжує цікавитись політикою, від чого його, власне, і "лікували".

Побачення проходили, як правило, в кімнаті, розділеній густою металевою сіткою. Тут було одночасно осіб по 25, тобто розмовляти, практично, було неможливо. Лиш раз рідним Спиненка вдалося поговорити з ним зблизька, але й тоді був присутнім наглядач.

До речі, Дніпропетровську спецлікарню відрізняла одна особливість: майже у всіх медпрацівників під білими халатами була армійська форма.

Потім Спиненко був переданий до Могилевської психлікарні. Пробувши там рік, він в черговий раз був етапований до психлікарні № 2 міста Макіївки. На початку 1986 року сюди прибув один з активістів руху, згодом відомого як міжнародне історико-просвітницьке товариство "Меморіал". Сам провівши не один рік у "психушках", цей посланець з Москви спробував з офіційних джерел (КДБ, суд, лікарня) встановити першопричину вміщення Спиненка до психлікарні і добиться його звільнення. Уже сам приїзд такої людини збентежив тих, з чиєї вини Спиненко провів багато років у психлікарні. Тільки такими міркуваннями можна пояснити, що 29 липня 1988 року карсуд Гірницького району Макіївки відмінив примусове лікування Спиненка. Але адміністрація психлікарні № 2 ще майже місяць утримувала його в стінах лікувального закладу, потім видала довідку про звільнення як звичайному карному злочинцеві. Провівши 17 років у найдрімучіших радянських джунглях, Спиненко вийшов з них зі своєрідною психологією. Так, відвідуючи офіційні установи, він міг висловити рішуче незадоволення, якщо той чи інший чиновник був у робочий час відсутнім на робочому місці. В громадському транспорті міг зробити зауваження пасажиру, який не оплатив проїзду. Така поведінка, взагалі-то нормальна з загальнолюдської точки зору, оточенням сприймалася вороже. Саме ця його риса та ще упереджене ставлення до колишнього багатолітнього пацієнта психлікарень стали причинами неможливості трудовлаштуватися, зайнятися активною громадською діяльністю. А підірване багаторічним ув'язненням здоров'я призвело до нервового перенапруження. Одне слово, життя цієї людини було зламане системою.

Джерела

1. Особистий архів В.М. Спиненка. Листування з питання реабілітації.

2. Прокопенко Н.С. "Безумная психиатрия". Секретні матеріали про застосування в СРСР психіатрії в каральних цілях. – Москва, 1997 р.

3. Архів автора нарису. Магнітофонний запис бесід з В.М. Спиненком та його братом Володимиром.

В.В. Постнова

СПОВІДЬ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Біркін В'ячеслав Васильович, народився 22 жовтня 1937 року у м. Краматорську Донецької області, росіянин. Студент третього курсу Харківського державного університету. Засуджений Харківським обласним судом 28 березня 1958 року по статті 54-10 ч. 1 КК УРСР до чотирьох років позбавлення волі. Відбував покарання у "Дубравлазі" (Мордовія), Воркуті. Звільнений 19 січня 1962 року після відбуття покарання. Реабілітований на підставі ст. 1 Закону УРСР "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні" від 17 квітня 1991 року.

...Нині В'ячеслав Васильович викладає історію у багатопрофільному ліцеї у Шахтарську. А всі, хто знайомий з ним, або чув про нього, знають, що і його власна біографія напрошується на окремий життєпис. Вона – справжня ілюстрація до того, чим жила наша Батьківщина у минулому сторіччі. Події сорокап'ятирічної давнини спонукали мене взятися за перо.

***

Вступив В'ячеслав Біркін на історичний факультет Харківського педінституту і відразу поринув у буремне студентсько-комсомольське життя. На другому і третьому курсі був комсоргом. Після першого їздив у Кокчетавську область на цілину. Щоправда, про те збирання цілинного врожаю враження неоднозначне.

– Врожай був небачений, вдень і вночі його вивозили машинами, але зберегти все було просто фізично неможливо, – розповідає В'ячеслав Васильович. – Я таких величезних зерен пшениці ніколи більше не бачив. Частину врожаю зсипали просто на землю, сподіваючись вивезти, але розпочалися дощі, сирі бурти почали "горіти" – пріти. Прохолодними ночами ми грілися, зариваючись у тепле зерно. Багато його так і було загублено: ні техніки, ні людей не вистачало. А народу на цілину приїхало багато.

Цілинникам довелося перенести чимало труднощів, особливо побутових. Однак хлопці все те сприймали нормально. Обурювало їх лише те, що годували щодня синьою перловкою, що аж пінилася. А працювати ж доводилося від зорі до зорі. Ось тоді й відбулося перше хрещення Біркіна як бунтівника. Бригада відмовилася працювати, добу простояла, а наступного дня в меню з'явилися картопля, пшоно. Щоправда, покарання за строптивість зачинщик отримав.

Це було перше хрещення, але не перший душевний гнів проти несправедливості. Ще в шкільні роки Біркін вів щоденник, у якому записував думки про необхідність змін у країні. Тоді ж він, перебуваючи в гостях на селі, написав вірш "У селі" про злиденне життя колгоспників. Зберігав до самого арешту. І, уявіть собі, воно проходило у справі як звинувачення.

***

Лекцію викладача про закриття XX з'їзду партії комсорг законспектував особливо ретельно. Йшлося про розвінчання культу особи Сталіна. В'ячеслава збентежило те, що він почув. Це ж були його настрої, про які він писав у щоденнику.

Прийшовши в гуртожиток, він стягнув зі стіни портрет Сталіна і під здивовані погляди сусідів розірвав його. Хлопці дивилися на Біркіна з острахом і підозрою. А в щоденнику з'явилися нові записи, зміст яких був той самий: боротися проти... радянських буржуїв. У ті роки ще не було понять "дисиденти", "шістдесятники".

Йшов 1957 рік! Однодумців у 20-річного юнака було небагато, але вони серйозно налаштувалися на зміни.

– Ми склали програму боротьби нашої групи, – розповідає В'ячеслав Васильович. Але страх ще жив у поведінці людей. Після пам'ятних репресій усі боялися відкрито говорити про свої наміри. Програму написали таємним письмом. Але своїм товаришам Анатолію Голощапову (він тоді служив на Балтиці), Павлові Таранову в Краматорськ та Миколі Гетало в Курган я написав листи, у яких, по суті, відправив конспект лекції. Цензура була у той час звичайною справою. Ось ці листи друзям були перехоплені органами.

В.В.Біркін розповідає, що тепер, через багато років, він по-іншому сприймає деталі деяких подій, які відбулися перед арештом. Наприклад, несподівано від Голощапова з Балтфлоту приїхав до Харкова у відпустку "дружок". Правда, форма на ньому сиділа, немов би з чужих плечей. Зупинився хлопець у готелі. У ті роки дістати номер у готелі було надзвичайно важко, а ось матросику "пощастило". Запросив він Славу у номер, викликав на відвертість. Хоч Біркін і відчув щось недобре, але досить відкрито розповідав про свої настрої, як йому здалося, однодумцеві. Але в душу все ж закрався неспокій, і, подумавши, повиривав він із щоденника особливо крамольні сторінки, заховав їх під газетою на тумбочці. Шкода було знищувати!

Ось ці листи друзям, "розвідка боєм" кадебешника та звичайні доноси сусідів по гуртожитку довели до фіналу – арешту. Нині здається неймовірним, що якогось жовторотого студента органи безпеки тримали під прицілом. Тоталітарний режим бездоганно діяв не лише в сталінські часи, а й у всі роки радянської влади.

У ту ніч 19 січня В'ячеслав аж до півночі засидівся за книгами – назавтра був екзамен. А рано-вранці у двері гучно постукали. Зайшли. Сунули до носу ордер на арешт. Обшук був недовгий: сторінки щоденника під газетою знайшли швидко, немов би вже знали, де вони лежать. А програму, яку хлопці, як справжні конспіратори, написали водяним "чорнилом", залишили на тумбочці, вирішивши, що це звичайні чисті аркуші паперу.

– Я до цього часу не наважуюся перечитати у харківських архівах КДБ свою "справу", – признається В'ячеслав Васильович. – Боюся взнати, що хтось із моїх однокурсників чи сусідів по кімнаті "стукав". Повірте, не хочу навіть через десятки років розчаруватися у цих людях.

...Вулицю, на якій у Харкові знаходився Комітет держбезпеки, називали у ті роки найдовшою у місті, тому що, проїжджаючи нею у "воронку" чи, як у випадку з Біркіним, на службовій "Волзі", мало хто швидко повертався. А то й зникали навіки. В'ячеслав "їхав" цією вулицею довгих чотири роки.

– Чомусь більше за все боявся, що мене почнуть бити, і я наговорю зайвого, назву імена хлопців, з якими складав програму нашої організації. – В'ячеслав показує копію вироку суду. – Адже організація групи – це вже інша стаття. Однак я прикинувся кустарем-одинаком. Ні з ким ні про що не зговорювався. до всього сам дійшов, вирішив боротися з "радянською буржуазією".

– Щоденні допити тривали більше трьох місяців. У камері зі мною сидів студент з фізмату Анатолій Простаков, який теж мріяв про зміни. Потім, у таборі, ми зустрінемося.

Біркіну суд виніс покарання за антирадянські настрої, наклеп на найсправедливіший устрій на планеті у вигляді позбавлення волі строком на чотири роки. Вирок, як згадує В'ячеслав Васильович, зачитували у залі, прикрашеному портретом Сталіна.

Ось витяг з вироку (мовою оригіналу):

"Подсудимый Биркин, являясь антисоветски настроенным, в течение 1954-1957 гг. вел дневники с записями антисоветского характера. В этих дневниках Биркин клеветал на советскую действительность, условия жизни трудящихся в СССР, на советскую избиратель-

ную систему и печать, высказывал антисоветские измышления о руководителях коммунистической партии и правительства, с антисоветских позиций описывал происходившие в 1956 г. события в Польше и Венгрии, клеветал на социалистическую систему.

В одной из записей в дневнике за 1957 г. Биркин выразил намерение бороться с существующей советской действительностью. В апреле 1954 г. Биркин написал стихотворение "В деревне" антисоветского содержания, клеветнического характера и хранил это стихотворение до дня ареста.

Свои антисоветские взгляды Биркин распространял среди своего окружения».

У столипінському вагоні відправили юного "політичного" у мордовські табори, у так званий "Дубравлаг".

- Довезли нас до пересильної в'язниці на станції Рузаєвка, а потім - до Потьми, - Розповідає В'ячеслав Васильович. – Від неї йде вузькоколійка, з обох боків якої знаходяться табори. Ліси навкруги, пісок. Деревообробний комбінат, де ми працювали, огороджений парканом. Охорона – з собаками. Ми одразу почали шукати земляків. Познайомився я там з Віктором Трофімовим із Харківського політеху, з групою Лева Краснопєвцева із МДУ. Лев – історик, кандидат наук, уже далеко не студент-романтик.

Потім Біркіна відправили до Воркути, де довелося довбати в одвічній мерзлоті трашнею для водоводу: глибиною шість метрів і шириною один метр. Там кинув палити. Не обійшла його й цинга.

Знайомство з ленінградцем Михайлом Молостовим також залишило у молодого Біркіна вдячну згадку. Словом, у Потьмі, Воркуті, Сасові він пройшов "дисидентський" факультет філософського ставлення до життя, до суспільного устрою.

І ось довгождана воля! Карбованець сімдесят на пять днів дороги та заробіток за чотири роки – 35 карбованців 42 копійки.

Про поновлення у Харківському університеті не могло бути й мови, так що повернувся В'ячеслав до родини у Краматорськ.

– Справедливості шукаю й понині, – так сказав В'ячеслав Васильович зовсім не про свою політичну й моральну реабілітацію. Це, слава Богу, уже, хоча й запізно, отримано.

Звичайно, після ув'язнення вже не було бажання ще раз смикати долю. В'ячеслав все ж отримав вищу освіту (з червоним дипломом), але вже у Донецькому університеті. Це був перший випуск ДонДУ.

Потім – освітянська нива.

– Мало хто знав у педучилищі, та й взагалі у Кіровському та Шахтарську, про моє ув'язнення. Бувало, гадали, що я комуніст, звертался за рекомендацією. Іноді викликали у Харцизьк до КДБ – на співбесіду. Нагадували про "недремне око".

Реабілітували Біркіна лише у 1991 році. Нині, у свої 66 років, В'ячеслав Васильович весь у праці. Слід сказати, що останнє десятиріччя було бурхливим і в партійно-політичному змісті. В Шахтарську до переходів Біркіна із однієї партії до іншої дехто ставиться скептично. Але, послухавши його, розумієш: він все ще у пошуках справедливості, у пошуках тієї сили, яка дійсно відбиває інтереси народу і бореться за них. Людина, повіривши у гасла та програмні заяви, через деякий час переконується, що все це – чиста демагогія.

І сьогодні наш земляк, рядовий вчитель історії, пропагує вищі ідеали – політичні, моральні. Перед нами спокійний, врівноважений, тактовний вчитель, який уміє вислухати, і якому є що розповісти. І учням на уроках, і всім, хто хоче розібратися у тому, що відбувається з нашою Батьківщиною. І приклади він наводить не з енциклопедії, а з власної біографії.

Джерела

1. Спогади та щоденник В.В. Біркіна.

Л.О. Федоренко

"МЕНЕ ЗВАТИ ВІЦЕНТОЮ"

Стіни кімнати № 302 Макіївського міськвиконкому, де протягом десятка років розміщувалася комісія з питань відновлення прав реабілітованих і в якій мені довелося працювати в період з 1995 по 2001 рік, чули багато драматичних історій, які розповідали ті, хто звертався з простим і природним проханням відновити добре ім'я рідної людини. Адже ім'я – це головна наша власність від народження. Ім'я – це те, за що борються, чим пишаються все життя, що передають у спадок потомкам. В імені концентруються духовні, моральні і навіть матеріальні цінності людини.

Найчастіше ті, хто звертався до нас в комісію, знали, що є Закон України "Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні", прийнятий 17 квітня 1991 року. Закон, який, на випадок його застосування, дає підставу для отримання пільг і компенсацій самим реабілітованим або членам їхніх родин. Такі виплати в економічно складний час перебудовного періоду та й наступних років зовсім не зайві для рядового громадянина. Однак нерідко в дні прийому доводилося чути: "Мені ніякі гроші не потрібні. Скажіть лише, що мій батько не винен, що він був чесною людиною". Самі-то вони були впевнені в несправедливості звинувачень, пред'явлених рідній людині, але хотілося вищої справедливості, хотілося, щоб про це, зрештою, заявила сама держава, щоб їхні власні діти змогли зберегти вже для своїх нащадків добре ім'я прадіда.

За великим рахунком люди приходили за відновленням історичної справедливості відносно конкретної особи. Для нас, членів комісії, це був момент істини. Пошуки документів тривали тижні, місяці, а часом і роки. Але кожен з цих днів все одно відчувався "моментом істини": державна машина займалася долею однієї людини, не гвинтиком у своєму заплутаному механізмі, а людиною, особистістю. Особистість проступала з народу, з мільйонних мас зі своїм прізвищем, роком і місцем народження, описом майна і переліком складу сім'ї.

За життя ця особистість була, можливо й не дуже помітною, не дуже "суспільно значимою". Але вона важлива і потрібна була своїй сім'ї, друзям, сусідам, трудовому колективу. Несправедливість історії руками держави знищила її. Людину позбавляли індивідуальності, імені, поставивши на мільйони одне й те ж тавро: ворог народу.

За поверненням імені прийшла в комісію і Валентина Вікторівна Кирилова.

– Я не хочу і не можу більше мовчати. У всіх моїх документах написано, що я Кирилова Валентина Вікторівна. Але ж це не так. Я Віцента Віцентіївна Шпонарська.

Рішуче повідомивши незнайомій людині те, про що десятиліттями боялася зізнатись навіть собі, жінка зробила паузу. Ще минула якась хвилина – і розпочалася розповідь.

– Мені було шість років, коли батька вперше заарештували. Але тоді його випустили. А уже в 1935 році відправили на заслання.

Далі її історію доповнять архівні довідки і документи, одержані з таких установ, як прокуратура, МВС, Служба безпеки.

Віцентій Іванович Шпонарський народився в 1896 році. До березня 1932 року він уже був головою великої родини. Разом з дружиною Марією Антонівною, яка була на три роки старшою від чоловіка, вони мали чотирьох дітей – Гелену, 1920 року народження, Анелю, 1922-го, Віцентіну – 1924-го і Аделію, яка народилась у 1926 році.

Звісно, щоб утримувати таку родину, потрібно було працювати та й працювати. І Шпонарський працював. У своєму одноосібному господарстві. Трудився, незважаючи на те, що за походженням був польським дворянином. Та й батько Віцентія Івановича, також колишній дворянин, не покладав рук у роботі. Саме як такий, що працював при батькові на сільгосп-

роботах. і значився заарештований Віцентій Шпонарський, звинувачений в агітації проти господарсько-політичних компаній на селі, які проводяться урядом.

Однак ця справа була припинена "за недоцільністю" і Шпонарський з-під варти звільнений. А перебував він під вартою п'ять-шість місяців. Але яких місяців! Сільськогосподарський рік за той час закінчився. Що могла виростити жінка без чоловіка з малолітніми дітьми на своїй селянській ниві, яку колгоспники називали куркульською? Тому подальші події цілком відповідали логіці того часу. Як доносять ті ж архівні довідки, в 1932 році за невиконання сільськогосподарської компанії господарство Шпонарського було продано сільрадою як куркульське. Документа або опису розпроданого майна в архівній карній справі немає, що цілком відповідало радянській логіці.

Важко уявити, як повинна була виживати обібрана до нитки родина. Та якось же вона виживала. Документи не відображають тих подій.

Наступного разу держава "згадала" про Шпонарського в січні 1935 року, відправивши його з родиною в адміністративному порядку з постійного місця проживання на спецпоселення. З рідної для поляка української землі в далеку північну сторону, Карелію. Прибув сюди спадковий дворянин як вантажник бази "Тугуда-1" Біломорського району Карельської АРСР. На цей час в сім'ї була вже п'ята дитина, син Едмунд.

– За півроку до нового батькового арешту уже в Карелії в мене народилася ще одна сестричка, Юзефа, – розповіла Валентина Вікторівна. – Старші сестри уже були добрими помічницями мамі. Сподівались, що, може, якось виживемо, збережемо сім'ю, але…

Йшов уже 37-й рік. Віцентія Івановича знову заарештували. Тепер його звинуватили в тому, що, перебуваючи на поселенні, вів контрреволюційну агітацію серед населення. Що це була за агітація, у справі не значиться.

"За постановою трійки НКВС Карельської АРСР від 29 грудня 1937 року з політичних мотивів (ст. 58-10 КК РРФСР – антирадянська агітація) підданий вищій мірі покарання – розстрілу", – так записано в документах В.І. Шпонарського. 21 січня 1938 року вирок було виконано.

Незабаром померла й мати. Не вижили також молодші діти.

Я і сестри, – ділилася спогадами Валентина Вікторівна, – остерігаючись нових розправ, переховувались в лісах, болотах. Потім старші пішли шукати собі роботу, а двох молодших у 1939 році помістили в дитячий будинок, який на початку війни переїхав до Омська.

А в 1944 році Віцентина уже навчалася в ремісничому училищі № 2. Там спадкоємну польську дворянку записали не Віцентиною Віцентіївною, а Валентиною Вікторівною, вважаючи, очевидно, що для сироти це не має значення.

Метаморфоза з іменем, яка сталася з волі старших і без будь-якого юридичного оформлення, для дівчинки послужила спонукою і до зміни прізвища.

В училищі день навчалися, а день працювали на військовому заводі, де, чомусь, часто "траплялися диверсії". Тільки й чути було, що когось заарештували, когось засудили, проти когось збирають підписи і потрібно виступити на зборах. Кожен новий арешт і кожне слідство травмували душу 16-річної дівчини. Вона усвідомлювала себе дочкою ворога народу і панічно боялася, що в один з днів її також звинуватять у диверсії й заарештують. І коли після закінчення училища випускникам дали першу відпустку з переведенням на інший військовий завод, дівчина вирішила втікати, що само по собі на ті часи було вже злочином. На неї оголосили розшук.

Де заховатися? Куди подітись? Звичайно ж, в Україну. До бабусі.

У далекій дорозі загубила останнє своє майно і довідку про закінчення училища – єдиний документ, який зв'язував Валентину-Віценту з її нелегким попереднім і тривожним сьогоднішнім життям.

Ось тобі, за порадою незнайомого чоловіка, якому, як батькові, розповіла дівчина про себе, вона й назвалася чужим прізвищем.

Забудь, ким була і хто твій батько, – наставляв втікачку практичний чоловік. Інакше пропадеш

Знала б тоді Валентина, як багато таких ось, що зреклися таємно чи озвучено своїх заарештованих, засуджених, розстріляних батьків і матерів, бредуть важкими дорогами життя не стільки в пошуках щастя, скільки бажаючи просто вижити. Той чоловік, що зустрівся їй на залізничній станції, мабуть, знав.

Разом з групою молодих людей, які від'їздили в рідну Україну, в Донбас вона, тепер уже не Шпонарська, а Симонова Валентина Вікторівна, приїхала до Краматорська, а звідти – до Макіївки. Тут була зарахована до ремісничого училища № 3, а після його закінчення направлена на роботу на металургійний завод.

Відбудовували виробництво, відновили й актовий запис про народження. Цей факт остаточно зробив осиротілу дочку ворога народу Віцентія Шпонарського молодою перспективною робітницею Валентиною Вікторовною Симоновою. А потім, по чоловікові, Кириловою.

Жила і працювала чесно. Була передовиком виробництва. Її портрет на заводських дошках пошани багатьом пам'ятається. Але ні-ні, та й здригнеться, бувало, душа: а що, як дізнаються, що не Кирилова вона, а Шпонарська. Одного разу надійшла інформація, що її будуть представляти до нагородження орденом. Радіти б цьому, а вона сама не своя ходила. Держава, яка розстріляла батька, помітила її і тепер буде нагороджувати. А якби дізналися, що вона дочка репресованого, не дали б нагороди? Тоді б недостойною виявилась?

І тоді, можливо, вперше за багато років їй захотілося повернути своє прізвище. Усвідомлення власної громадянської сили і якоїсь особливої особистої правоти витіснило з душі застаріле почуття страху. Якщо суджено відкритися тій таємниці, то нехай це станеться зараз, в момент найбільшої її життєвої висоти.

Орден той Кириловій вручили. Життя пішло далі, не давши виходу глибокій внутрішній драмі аж до останніх років, коли в Україні були прийняті закони "Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні" та "Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту".

Важко сказати, чи вивчала їх Валентина Вікторівна досконально, але те, що тепер вона перебуває під захистом нового часу й іншого підходу до оцінки історичних подій, відчула точно. І все ж зважитись прийти в комісію їй було нелегко. Насамперед тому, що жінка не уявляла механізму, який спрацьовує відносно реабілітації, відносно її самої.

Ми ж чітко уявляли схему дій. У даній ситуації весь попередній досвід потрібно було сконцентрувати на одній конкретній справі, дістатися до істини, розплутати закручений часом хід подій. Потрібна реабілітація репресованого, документальне підтвердження фактів про склад сім'ї, про перебування в дитячому будинку, про навчання в технічному училищі у воєнний час (що відразу дає підставу для набуття статусу учасника війни), пошук свідків... Якщо випаде з системи пошуку хоча б одна ланка, на будь-якому з етапів – і мета не буде досягнута. Найбільше ми боялися відповіді з якої-небудь з інстанцій з коротким формулюванням "архіви не збереглися".

З Карелії запитали особову справу спецпоселення В.І. Шпонарського і вона надійшла, збереглася. Удача, перераховані всі члени сім'ї. З обласних прокуратур і управлінь МВС надійшли довідки про реабілітації. "Безпідставно підданий вищій мірі покарання", - говориться в документі. Людину позбавили життя, не маючи на те підстав.

Реабілітований В.І. Шпонарський посмертно ще 2 квітня 1989 року, згідно зі статею 1 указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року "Про додаткові заходи по відновленню справедливості відносно жертв репресій, які мали місце в період 30-40-х і початку 50-х років". Співставляючи дати, можна сказати, що п'ять зайвих років прожила в тривогах Кирилова.

Слідів дитячого будинку, в якому виховувалась осиротіла дівчинка і де могло зберегтися її справжнє свідоцтво про народження, відшукати не вдалося. Зате надійшло підтвердження з технічного училища, що в них у воєнні роки навчалася Шпонарська Валентина Вікторівна. Дуже важливий документ!

Заручившись підтримкою Кіровського районного міста Макіївки управління соціального захисту населення щодо встановлення для Кирилової статусу учасника війни, почали готувати документи до суду. Він повинен був сказати своє вирішальне слово. Як свідки до участі в процесі були залучені старші сестри Валентини Вікторівни Гелена і Анелія, які мешкають нині на Житомирщині.

І ось... "Іменем України 26 серпня 1998 року Кіровський суд міста Макіївки Донецької області у складі голови суду Неженцевої Є.В. при секретарі Газарян К.В. ... вирішив встановити факт родинних відносин, що Кирилова Валентина Вікторівна є дочкою Шпонарського Віцентія Івановича".

Завершальним в цій історії було рішення комісії № 1 від 10 січня 1999 року, де пунктом 2 значиться: "На підставі ст. 3 Закону України від 17 квітня 1991 року "Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні відправлену примусово до Карелії на спецпоселення в складі сім'ї Шпонарську Віцентину Віцентіївну визнати реабілітованою".

Джерела

1. Правда через годы. Пятый выпуск. – Донецк, КП «Регион», 2001 г.

Ознакомлен [illegible]

МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ [illegible] ССР

№ [illegible] « 2 » ноября 1949 года — Сов. секретно

НАЧАЛЬНИКУ 1 ОТДЕЛА УПРАВЛЕНИЯ МВД СССР
ИСПРАВИТЕЛЬНО-ТРУДОВОГО ТОВ. ДЕНИСЕНКО

г. УХТА

29 июля 1949 года в 1 отдел [illegible] по [illegible] в Ваш адрес было выслано [illegible], в котором сообщалось, что [illegible] сведений о месте поселения высланного ЕРИТЕНКО Константина Федоровича, 19.. года рождения, уроженца города Мариуполь.

Дополнительно так же сообщаем, что ЕРИТЕНКО в 1941 году проживал в городе Ухта и был прописан по адресу [illegible] [illegible] работал [illegible] Ухтокомбината.

Кроме того в г. Ухта проживает его брат ЕРИТЕНКО Иван Федорович, 19.. года рождения, [illegible] [illegible] государственных преступников [illegible] [illegible].

С получением настоящего ПРЕДЛАГАЕМ:

1. Установить среди работников [illegible] охраны Ухтокомбината [illegible] и допросить их в качестве свидетелей [illegible] на местонахождение последнего и на [illegible] [illegible].

2. [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

[illegible] м. Донецьк вул. Щорса, 62 тел. 90-53-93

№ 7/36-А1.06-кф — «06» мая 1996 г.

Председателю Комиссии
Мариупольского городского совета по вопросам восстановления прав реабилитированных граждан

Захаровой Г.М.

341000, г. Мариуполь, пр-т Ленина, 70, Дом Советов, на № 11-134-15 от 17.04.1996 г.

Сообщаем, что по материалам [illegible] у нас на хранении архивного следственного дела на ГАДАНЧЕНКО Василия Дмитриевича, 1893 года рождения, уроженца города Мариуполь, Донецкой обл., украинец, гр-н СССР, беспартийный, с низшим образованием, женатый, до ареста временно не работал, проживал в гор. Мариуполе ул. Коммунальная, дом 82. Арестован Мариупольским ГО НКВД 12 сентября 1937 года по необоснованному обвинению в принадлежности к агентуре польских разведорганов и получении от них указаний по проведению разведывательной деятельности в пользу Польши и контрреволюционной агитации среди рабочих, то есть, в преступлениях, предусмотренных статьями 54-6, 54-9, 54-11 УК УССР.

По постановлению НКВД СССР и прокурора СССР от 29 декабря 1937 года ГАДАНЧЕНКО В.Д. был подвергнут В.М.Н. — расстрелу без конфискации имущества.

Сведений о месте расстрела, захоронения ГАДАНЧЕНКО В.Д. в деле нет. Смерть ГАДАНЧЕНКО В.Д. в сентябре 1993 года нами перерегистрирована в ЗАГСе Жовтневого района города Мариуполя и свидетельство о смерти выслано его внучке Гаданченко В.А.

Определением № 67/0-70 Военного трибунала Киевского Военного округа от 14 мая 1970 года ГАДАНЧЕНКО Василий Дмитриевич, 1893 г. рождения — РЕАБИЛИТИРОВАН. Справка о реабилитации была так же выслана его родственникам. Данных о конфискации, изъятии и описи имущества у ГАДАНЧЕНКО В.Д. при его репрессии в 1937 году какого-либо имущества, личных вещей, документов, фотокарточек в деле не имеется.

Начальник подразделения УСБУ по Донецкой области

СПИСКИ ГРОМАДЯН, ЩО БУЛИ РЕПРЕСОВАНІ НА ТЕРИТОРІЇ ОБЛАСТІ*

А

Абабченко Гаврило Кононович, 1891 р. народження, с. Антонівка Глухівського району Харківської області, українець, освіта початкова. До 1933 року – член ВКП(б). Вибійник шахти № 11. Проживав: Донецька область, Дзержинський район, шахта №11. Заарештований 28 лютого 1937 року. Засуджений 10 травня 1937 року на 4 роки виправно-трудових таборів (ВТТ) з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 26 листопада 1990 року.

Абаєв Іван Іванович, 1903 р. народження, Орловська область, Малоархангельський район, с. Архангельське, росіянин, освіта нижча, б/п. Горновий заводу "Сталь". Проживав: м. Донецьк, Донська сторона, 3-я дільниця, балаган № 56, кв. 1. Заарештований 24 лютого 1933 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1933 році.

Абазін Пилип Микитович, 1900 р. народження, Луганська область, Мостовський район, х. Булгаківка, українець, малограмотний, б/п. Хлібороб. Проживав: Луганська область, Мостовський район, х. Булгаківка. Надзвичайною сесією Старобільського окрсуду 21 листопада 1929 року засуджений на 5 років ВТТ з конфіскацією майна. Реабілітований у 1997 році.

Абаїмов Іван Андрійович, 1890 р. народження, в Усть-Камівському заводі Челябінської області, росіянин, освіта вища, б/п. Конструктор коксохімзаводу. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області. Заарештований 6 березня 1938 року. Трійкою УНКВС по Донецькій області засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вмер 26 вересня 1945 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1958 році

Абаканович В'ячеслав Григорович, 1910 р. народження, м. Валюпинчі, Білорусія, білорус, освіта неповна вища, безпартійний. Студент Донецького індустріального інституту. Проживав: м. Донецьк, Червоний провулок, буд. № 3. Заарештований 2 листопада 1936 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Абакумов Василь Ілліч, 1905 р. народження, Орловська область, Малоархангельський район, с. Удерово, росіянин, освіта нижча, до 1932 року – член ВКП(б). Робітник заводу ім. Ілліча. Проживав: Донецька область, м. Маріуполь, колонія "Б", буд. № 67, кв. 20. Заарештований 21 жовтня 1936 року. ВТ Харківського військового округу 25 червня 1937 року ув'язнений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на три роки. Реабілітований у 1995 році.

Абакумов Іван Лаврентійович, 1896 р. народження, Курська область, Біловський район, с. Щигольок, росіянин, освіта 2 класи, кандидат у члени ВКП(б). Червоноармієць 162-ї кабельно-сітьової роти 2-ї гвардійської армії. Заарештований 12 грудня 1943 року. Даних про винесення вироку немає. Реабілітований у 1944 році.

Абакумов Семен Кирилович, 1896 р. народження, Орловська область, Покровський район, с. Погудаївка, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Бригадир слюсарів Старомакіївського коксохімзаводу. Проживав: м. Макіївка, Стара хімколонія, буд. № 2, кв. 5. Заарештований 15 листопада 1937 року. Засуджений 22 листопада

* Списки (прізвища, імена, по батькові громадян, географічні назви, тощо) подаються за матеріалами архівно-слідчих справ, які знаходяться в Архіві тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області.

1937 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 11 березня 1964 року.

Абакумов Федір Іванович, 1895 року народження, Запорізька область, Мелітопольський район, с. Федорівка, росіянин, освіта середня, безпартійний. Проживав. м. Слов'янськ Донецької області Економіст-статистик силікатного заводу. Заарештований 12 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Абакумова-Єсипова Клавдія Степанівна, 1911 року народження, освіта нижча, кандидат у члени ВКП(б). Помічник фабрикатора заводу ім. Ілліча. Проживала: м. Маріуполь Донецької області, колонія "Б", буд. № 67, кв. 20. Заарештована 11 вересня 1937 року. Засуджена на 5 років ВТТ Реабілітована 30 листопада 1989 року.

Абалдін Ян (Іван) Петрович, 1891 року народження, м. Рига, Латвія, латвієць, малограмотний, безпартійний. Робітник заводу "Азовсталь". Проживав м. Маріуполь Донецької області, Лівий берег, барак № 1. Заарештований 4 грудня 1937 року. Засуджений 12 січня 1938 року до розстрілу. Вирок приведено до виконання 14 лютого 1938 року у м. Сталіно. Місце поховання не вказано. Реабілітований 17 жовтня 1989 року.

Абалмазов Олексій Микитович, 1906 року народження, м. Харків, українець, освіта 3 класи, безпартійний. Старшина в/ч ПАМ-38. Заарештований 9 травня 1944 року. ВТ військ УНКВС по Донецькій області засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років із конфіскацією майна. Реабілітований у 1994 році.

Абалмасов Олексій Дмитрович, 1993 року народження, с. В'язове Щигравського району Курської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Вахтер ВГВ заводу ім. Сталіна. Проживав: м. Краматорськ Донецької області, 18-а дільниця, буд № 97, кв. 4. Заарештований 3 грудня 1937 року. Засуджений 7 грудня 1937 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 18 серпня 1989 року

Абальмаз Анастас Михайлович, 1870 року народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, вул. Першотравнева, буд. № 65. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений 14 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 липня 1989 року.

Абальмаз Анастас Савелійович, 1898 року народження, грек, освіта 6 класів, безпартійний. Завідувач контори механічного цеху заводу ім. Куйбишева. Проживав за місцем народження. Заарештований 21 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 25 лютого 1961 року.

Абальмаз Георгій Анастасович, 1911 року народження, с. Ст. Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Дезинфекційний інструктор міськдезвідділу. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, вул. Першотравнева, буд. № 65. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 8 серпня 1989 року.

Абальмаз Григорій Костянтинович, 1896 року народження, с. Ст. Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Вантажник на бойні. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, вул. Кальчанська, буд. № 77. Заарештований 12 грудня 1937 року. Засуджений 28 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 1 жовтня 1960 року.

Абальмаз Ілля Георгійович, 1899 року народження, с. Ст. Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, безпартійний. Проживав: с. Ст. Крим Маріупольського району Донецької області. Ветеринарний фельдшер колгоспу ім. Челюскінців. Заарештований 19 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році

Абальмаз (Абельмаз) Микола Анастасович, 1904 року народження, с. Ст. Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Ломовик прокатного цеху заводу ім. Ілліча. Заарештований 17 січня 1938 року

Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Абашидзе Лев Григорович, 1910 р. народження, м. Томськ, грузин, освіта вища, безпартійний. Не працював. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Заарештований 29 квітня 1941 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1990 році.

Абашидзе Ніна Андріївна, 1884 р. народження, м. Самара, Росія, росіянка, освіта середня, безпартійна. Проживала: м. Маріуполь Донецької області. Заарештована 29 квітня 1941 року. Засуджена спецколегією Донецького облсуду до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітована у 1990 році.

Абашин Дмитро Петрович, 1890 р. народження, м. Донецьк, росіянин, закінчив сільську школу, безпартійний. Машиніст паровозу металургійного заводу ім. Сталіна. Проживав: м. Донецьк. Заарештований 23 червня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 26 липня 1942 року у в'язниці м. Златоуста. Реабілітований у 1942 році.

Абашин Євстафій Іванович, 1881 р. народження, с. Новоселівка В.-Новосілківського району Донецької області, українець, освіта нижча, до 1936 року – член ВКП(б). Черговий електрик Торезького машзаводу. Проживав: м. Дружківка Донецької області, вул. Цвинтарна, буд. № 57, кв. 16. Заарештований 29 червня 1937 року. Засуджений 9 вересня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 27 квітня 1961 року.

Абашин Спиридон Данилович, 1905 р. народження, Орловська область, Богородицький район, с. Давидівка, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Шофер швидкої допомоги. Проживав: Донецька область, м. Донецьк, вул. Велика Ларинська, буд. № 27. Заарештований 29 грудня 1932 року. Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УСРР 22 січня 1933 року на 3 роки заслання. Реабілітований у 1989 році.

Абашкін Вавило Варфоломійович, 1897 р. народження, х. Діва Оболевського району Ростовської області, росіянин, грамотний, безпартійний. Кочегар заводу "Головармліт". Проживав м. Харцизьк Донецької області. Заарештований 4 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Вмер 28 січня 1943 року у ВТТ. Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Абб Вільгельм Якович, 1886 р. народження, с. Фрідріхсфельд Молочанського району Дніпропетровської області, німець, освіта середня, безпартійний. Вчитель НСШ. Проживав у с. Лугове Волноваського району Донецької області. Заарештований 25 жовтня 1937 року. Засуджений 12 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 травня 1989 року.

Абб Володимир Якович, 1908 р. народження, с. Олександрівка Селидівського району Донецької області, німець, освіта 3 класи, безпартійний. Проживав: с. Олександрівка Селидівського району Донецької області. Тракторист колгоспу "Комсомолець". Заарештований 3 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році.

Абб Павло Васильович, 1917 р. народження, х. Арбейтсгейм Луганської області, німець, освіта 7 класів, безпартійний. Помічник комбайнера колгоспу ім. Тельмана. Проживав: х. Луговий Волноваського району Донецької області. Заарештований 8 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1996 році.

Абб Павло Якович, 1911 р. народження, с. Олександрівка Постишевського району Донецької області, німець, освіта неповна середня, безпартійний. Бригадир рільничої бригади колгоспу ім. К. Маркса. Проживав. с. Грунталь Дзержинського району Донецької області. Заарештований 10 серпня 1937 року. Засуджений 9 вересня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 31 липня 1989 року

Абб Яків Григорович, 1902 р. народження, кол. Фрідріхсфельд Молочанського району

Дніпропетровської області, німець, освіта нижча, безпартійний. Електрозварювальник заводу ім. Куйбишева. Проживав: м. Краматорськ Донецької області, пров. Торецький, буд. № 21. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 12 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 31 березня 1960 року.

Абб Яків Якович, 1879 р. народження, кол. Фрідріхсфельд Молочанського району Дніпропетровської області, німець, освіта нижча, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. К. Маркса. Проживав: с. Грунталь Дзержинського району Донецької області. Заарештований 7 жовтня 1937 року. Засуджений 9 жовтня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 31 липня 1989 року.

Аббас Олександр Михайлович, 1919 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, росіянин, освіта середня, безпартійний. Радіотехнік в/ч 42035. Проживав: м. Вінниця Вінницької області. Заарештований 3 березня 1950 року. ВТ в/ч 77757 підданий примусовому лікуванню у психлікарні з ізоляцією. Реабілітований у 1995 році.

Аббасов Миргадир Мир-Казим-Огли, 1890 р. народження, м. Ардобиль, Іран. Чистильник взуття. Проживав: м. Луганськ Луганської області. Заарештований 9 лютого 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до заслання на 5 років у Північний Казахстан. Реабілітований у 1989 році.

Абдракимов Мамет Теймурович, 1896 р. народження, м. Дельма, Іран, черкес, малограмотний, безпартійний. Тесля "Донобласхарчоторгу". Проживав: м. Донецьк. Заарештований 5 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1991 році.

Абдрахманов Шабардин, 1894 р. народження, с. Н. Альметове Блярського району, Татарстан, татарин, малограмотний, безпартійний. Вибійник 2-ї дільниці шахти № 6 "Червона Зірка" тресту "Будьонніввугілля". Проживав: м. Донецьк, шахта № 6 "Червона Зірка", вул. Клубна, буд. № 13, кв. 1. Заарештований 21 листопада 1937 року Засуджений 14 серпня 1938 року спецколегією Донецького обласного суду на 5 років ВТТ. Вмер у таборі 2 грудня 1941 року. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1965 році.

Абдиш Фроя Мусійович, 1907 р. народження, м. Урмія, Іран, асиріець, освіта 6 класів, безпартійний. Водій автобази "Донтрансу". Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Заарештований 16 березня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1956 році.

Абдюханов Абдрахман, 1876 р. народження, с. Грибанове Жовтневого району Горьківської області, татарин, освіта нижча, безпартійний. Сторож хлібної бази. Проживав: м. Макіївка Донецької області, 5-а Лінія, 6-й проспект, буд. № 237. Заарештований 31 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 27 липня 1961 року.

Абдюханов Адельша Хасянович, 1907 р. народження, м. Макіївка Донецької області, татарин, освіта нижча, безпартійний. Заготівельник фуражу "Доноблтрансвідділу". Проживав: м. Макіївка Донецької області. Заарештований 29 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1956 році.

Абдюханов Валіула (по батькові не вказано), 1890 р. народження, с. Грибанове Червоножовтневого району Горьківської області, татарин, освіта нижча, безпартійний. Завідувач відділу постачання ВКБ труболиварного заводу. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Заарештований 17 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1956 році.

Абдюханов Халілула, 1873 р. народження, с. Грибанове Жовтневого району Горьківської області, татарин, освіта нижча, безпартійний. Сторож "Доннархарчу". Проживав. м. Макіївка Донецької області, 6-а Лінія, 8-й проспект, буд. № 39. Заарештований 31 жовтня 1937 року. Засуджений 20 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 липня 1961 року.

Абдюханов Хас'ян Абдюханович, 1879 р. народження, с. Грибанове Жовтневого району Горьківської області, татарин, малограмотний

безпартійний. Приватний візниця. Проживав: м. Макіївка Донецької області, вул. Рибцева, буд. № 44. Заарештований 31 жовтня 1937 року. Засуджений 20 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 липня 1961 року.

Аббеліс Фрідріх Соломонович, 1892 р. народження, с. Ново-Приров, Чехословаччина, чех, освіта нижча, безпартійний. Прибиральник породи шахти № 4. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області. Заарештований 10 серпня 1941 року. Засуджений Військовим трибуналом Південнодонецької залізниці на 10 років ВТТ. 17 жовтня 1941 року вбитий при спробі до втечі. Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1991 році.

Абель Нерман Карлович, 1893 р. народження, м. Рига, Латвія, латиш, освіта середня, безпартійний. Завідувач базою аптекоуправління. Проживав: м. Артемівськ Донецької області, вул. Садова, буд. № 142. Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений 13 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведено до виконання 14 лютого 1938 року в м. Донецьку. Реабілітований 22 листопада 1989 року.

Абенд Петро Петрович, 1914 р. народження, с. Новозлатополь Новозлатопольського району Дніпропетровської області, німець, малограмотний, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. Димитрова. Проживав: кол. Новополь Старокерменчицького району Донецької області. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 12 лютого 1938 року НКВС СРСР та Прокурором СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 16 лютого 1964 року.

Аберліт Альфред Іванович, 1913 р. народження, с. Жолоби Малокурганського району Ростовської області, німець, грамотний, безпартійний. Мідник-заливник МТС. Проживав: с. Ціткінталь Харцизького району Донецької області. Заарештований 5 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році.

Аберліт Яків Петрович, 1915 р. народження, х. Новокарлівка Тельманівського району Донецької області, німець, освіта початкова, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. Блюхера. Проживав за місцем народження. Заарештований 4 грудня 1937 року. Засуджений 30 грудня 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 23 березня 1964 року.

Абермет Едуард Карлович, 1923 р. народження, с. Ксенівка Володарського району Донецької області, німець, даних про освіту та партійність немає. Колгоспник колгоспу "Зоря". Проживав: с. Ксенівка Володарського району Донецької області. Заарештований 4 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 12 березня 1942 року в Івдельлазі Свердловської області. Реабілітований у 1991 році.

Абермет Микола Вільгельмович, 1900 р. народження, с. Медівка Люксембурзького району Донецької області, німець, освіта 3 класи, безпартійний. Колгоспник колгоспу "Зоря". Проживав: с. Ксенівка Володарського району Донецької області. Заарештований 5 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Вмер 1 листопада 1942 року в Івдельлазі Свердловської області. Реабілітований у 1991 році.

Аберміт Альфред Іванович, 1913 р. народження, с. Жолобок Матвєєво-Курганського району Ростовської області, німець, освіта 4 класи, безпартійний. Мідник МТС. Проживав у с. Ціткінталь Харцизького району Донецької області. Заарештований 3 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Абібуляєв Зубеір (по батькові не вказано), 1919 р. народження, с. Мололер Джанкойського району Кримської АРСР, татарин, освіта середня, безпартійний. Робітник контори тресту "Донецьквуглепроект". Проживав: м. Донецьк. Заарештований 28 грудня 1948 року. Верховним судом УРСР засуджений на 6 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Абихвостов Федір Гнатович, 1906 р. народження, м. Артемівськ Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Електрик алебастрового комбінату. Проживав: м. Артемівськ Донецької області. Заарештований 22 червня 1941 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці на 10 років ВТТ. Вмер 17 січня 1942 року у колонії № 5

у м. Волгограді Волгоградської області. Реабілітований у 1992 році

Аблакатов Меліксадик Тамразович, 1890 р. народження, м. Замалан, Ірак, сірієць, малограмотний, безпартійний. Городник тресту "Донкархарч". Проживав: м. Рубіжне Луганської області. Заарештований 11 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1989 році.

Аблаков Галимзян Давлидзянович, 1908 р. народження, с. Новий Ташляр Чалчинського району (або с. Н. Пєшки Тумуткинського району), Татарстан, татарин, освіта нижча, безпартійний. Бригадир арматурників "Азотхімбуду", де й проживав у сел. Воробйовці, барак № 4, кв. 20. Заарештований 11 липня 1936 року. Спецколегією Донецького облсуду 16 вересня 1936 року був засуджений до позбавлення волі у ВТТ строком на 5 років. Особливою нарадою при МДБ СРСР як соціально-небезпечний елемент засланий у Комі АРСР строком на 10 років. Реабілітований у 1966 році.

Аблов Володимир Олександрович, 1871 р. народження, с. Приют В.-Балашовського повіту Саратовської області, росіянин, закінчив академію, безпартійний. Лікар центральної поліклініки. Проживав: м. Краматорськ, пр. Жовтневий, буд. № 163, кв. 4. Заарештований 3 серпня 1937 року. Засуджений 13 вересня 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведено до виконання 23 вересня 1937 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований 7 березня 1958 року.

Аболін Фріц Евальдович, 1895 р. народження, м. Цибель, Латвія, латиш, освіта нижча, безпартійний. Прожнвав: м. Горлівка, вул. Бульварна, буд. № 4, кв. 3. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 7 жовтня 1938 року Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 10 лютого 1960 року.

Аболтін Іван Петрович, 1898 р. народження, м. Рига, Латвія, латиш, грамотний, безпартійний. Проживав у с. Байрак Горлівського району Донецької області. Майстар ливарного цеху заводу ім Кірова. Заарештований 1 січня 1938 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Розстріляний 9 лютого 1938 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1989 році

Абольмаз Спиридон Антонович, 1912 р. народження, с. Старий Крим Володарського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, безпартійний. Старший повар 187-го полку ВО НКВС. Заарештований 20 липня 1938 року Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році

Абонін Олексій Миколайович, 1912 р. народження, Московська область, м. Москва, росіянин, освіта 5 класів, безпартійний. Лебідник коксового заводу № 22. Проживав: Донецька область, м. Маріуполь, гуртожиток коксозаводу № 22. Заарештований 6 січня 1936 року. Спецколегією Донецького облсуду 26 січня 1937 року ув'язнений на 5 років ВТТ з позбавленням прав на три роки. Реабілітований у 1992 році.

Абражаєв Іван Михайлович, 1900 р. народження, х. Катеринівка Злодіївської сільради Краснолиманського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Селянин-одноосібник. Проживав на хуторі Катеринівці Злодіївської сільради Краснолиманського району Донецької області. Заарештований 5 березня 1931 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 29 квітня 1931 року висланий у Північний край строком на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Абражан Іван Кирилович, 1921 р. народження, с. Землянки Макіївського району Донецької області, українець, освіта нижча, член ВЛКСМ. Червоноармієць 29-го окремого полку зв'язку. Заарештований 21 березня 1942 року. ВТ 7-ї окремої армії засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1994 році.

Абраменко Андрій Федорович, 1919 р. народження, с. Любівка Волноваського району Донецької області, українець, освіта 7 класів, член ВЛКСМ. Старший сержант винищувального загону 180-ї сл. Заарештований 4 березня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1942 році.

Абраменко Данило Петрович, 1876 р. народження, с. Федорівка Матвіїв-Курганського району Луганської області, українець, освіта сільська, безпартійний. Хлібороб. Проживав: колгосп «Надійка» Амвросіївського району Донецької області. Заарештований 8 листопада 1931 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 9

грудня 1931 року висланий у Північний край строком на три роки. Реабілітований у 1955 році.

Абраменко Іван Романович, 1914 р. народження, с. Архангельське Авдіївського району Донецької області, українець, освіта 8 класів, безпартійний. Командир відділення 782-го автотранспортного батальону. Заарештований 11 червня 1942 року. Військовим трибуналом Волховського фронту засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 6 березня 1943 року у ВТТ Ярославської області. Реабілітований у 1994 році.

Абраменко Іван Якович, 1892 р. народження, с. Івня Білгородського району Курської області, українець, освіта вища, б/п. Завідуючий будівельним цехом шахти ім. Дзержинського. Проживав: селище шахти ім. Дзержинського, буд. № 102, Дзержинського району Донецької області. Заарештований 6 листопада 1937 року. Засуджений 4 грудня 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Вмер 15 вересня 1942 року в ув'язненні. Місце поховання не вказано. Реабілітований 11 вересня 1959 року.

Абраменко Олексій Павлович, 1914 р. народження, с. Дилеївка Костянтинівського району Донецької області, росіянин, освіта середня, безпартійний. Червоноармієць 564-го сп. Заарештований 22 березня 1943 року. ВТ 1-ї гвардійської армії засуджений на 10 років ВТТ із позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1995 році.

Абрамзон Мендель Іцкович, 1899 р. народження, сел. Жагори, Польща, єврей, освіта нижча, безпартійний. Проживав у м. Артемівську Донецької області. Завідуючий магазином "Артемторгу". Заарештований 14 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Абрамов Борис Абрамович, 1899 р. народження, ст. Окпіца, Румунія, росіянин, освіта вища, б/п. Начальник відділу радіо-телеграф. Проживав у м. Авдіївці, буд. № 27, кв.1 та 6. Заарештований 11 грудня 1937 року. Даних про вирок немає. Реабілітований 10 грудня 1938 року.

Абрамов Борис Тихонович, 1888 р. народження, с. Дишня Орловської області, росіянин, освіта середня, безпартійний. Завідуючий лікарнею при заводі ім. Ворошилова. Проживав сел. Володимирівка Мар'їнського району Донецької області. Заарештований 23 вересня 1937 року. Трійкою УНКВС по Донецькій області засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 липня 1958 року.

Абрамов Дмитро Аркадійович, 1925 р. народження, м. Донецьк, росіянин, освіта 8 класів, член ВЛКСМ. Червоноармієць 8-ї стрілецької роти 3-го батальйону 248-го сп 31-ї сд. Заарештований 26 жовтня 1942 року. ВТ 31-ї сд засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1997 році.

Абрамов Евальд Емільович, 1913 р народження, с. Ст. Гуто Київської області, німець, освіта нижча, безпартійний. Вантажник шахти № 27. Проживав на шахті № 27, буд. 40, кв. 2, Сніжнянського району Донецької області. Заарештований 2 листопада 1837 року. Засуджений 21 листопада 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 18 жовтня 1959 року.

Абрамов Олександр Артемович, 1899 р. народження, м. Артемівськ Донецької області, єврей, освіта вища, б/п. Проживав у м. Донецьк. Юрист тресту "Будьонніввутіляя". Заарештований 3 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Абрамов Олександр Іванович, 1909 р. народження, с. Божедарівка Криворізького району Дніпропетровської області, українець, освіта 5 класів. В'язень ПФТ № 240 НКВС СРСР. Заарештований 17 березня 1945 року. ВТ гарнізону м. Донецьк Донецької області засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований в 1955 році.

Абрамов Порфирій Наумович, 1901 р. народження, м. Красний Лиман Донецької області, українець, освіта 3 класи, безпартійний. Червоноармієць 1116-го сп 333-ї сд. Заарештований 9 травня 1942 року. Даних про винесення вироку немає. Реабілітований у 1942 році.

Абрамович Григорій Васильович, 1904 р. народження, с. Санюки Єльського району Білору-

ся, білорус, освіта нижча, б/п. Каталь доменного цеху заводу ім. Сталіна. Проживав: м. Донецьк, 6-а Лінія, буд. № 5. Заарештований 22 лютого 1935 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР 26 червня 1935 року ув'язнений у ВТТ на 3 роки. Реабілітований у 1956 році.

Абрамович Іван Петрович, 1903 р. народження с Жванець, Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, українець, малограмотний, безпартійний Робітник цементного заводу. Проживав: сел. Амросіївка Донецької області, держцемзавод. Заарештований 19 жовтня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1939 році.

Абрамович Никодим Іванович, 1890 р. народження, с. Радуш Дрибинського району, Білорусія, поляк, освіта початкова, безпартійний. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Експедитор шахти № 8. Заарештований 16 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1963 році.

Абрамович Михайло Григорович, 1902 року народження, м. Шавли Ковельської області, Литва, єврей, освіта вища, член ВКП(б). Начальник відділу кадрів 1-ї будільниці на ст. Ясинувата. Проживав: Донецька область, ст. Ясинувата, держ. буд. № 63, кв. 26. Заарештований 9 серпня 1939 року. Засуджений 23 листопада 1937 року комісією НКВС СРСР та Прокурором СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 13 червня 1938 року. Місце смерті не вказано. Реабілітований 30 червня 1964 року.

Абрамович Яків Дмитрович, 1898 р. народження, Білорусія, Старобихівський район, с. Селіба, єврей, освіта нижча, безпартійний. Рахівник РВІ. Проживав: Донецька область, м. Волноваха. Заарештований 28 січня 1934 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1934 році.

Абрамович Яків Дмитрович, 1893 р. народження, Білорусія, Старобихівський район, с. Селіба, білорус, освіта 2 класи. Касир залізничної станції. Проживав: Донецька область, м. Волноваха, вул. Челюскіна, буд. № 27. Заарештований 19 жовтня 1936 року. Спецколегією Донецького облсуду 25 січня 1936 року засуджений на 7 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Абрамс Андрій Андрійович, 1872 р. народження, кол. Водяна Хортицького району Дніпропетровської області, німець, грамотний, безпартійний. Начальник поштового відділення Проживав с. Катеринівка № 1 Костянтинівського району Донецької області. Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений 12 січня 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 27 грудня 1957 року.

Абрамс Борис Генріхович, 1913 р. народження, м. Запоріжжя, німець, освіта нижча, колгоспник колгоспу ім. Тельмана. Проживав с. Катеринівка Костянтинівського району Донецької області. Заарештований 8 листопада 1937 року. Засуджений 21 листопада 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 21 листопада 1959 року.

Абрамс Генріх Генріхович, 1907 р. народження, сел. Дзержинськ Дзержинського району Донецької області, німець, освіта середня, безпартійний. Проживав: м. Дружківка Донецької області. Вчитель. Заарештований 22 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Вмер 12 січня 1944 року у ВТТ. Реабілітований у 1957 році.

Абрамс Давид Петрович, 1912 р. народження, кол. Катеринівка Костянтинівського району Донецької області, німець, малограмотний, безпартійний. Тракторист колгоспу "Правда". Проживав у колонії Романівка Дзержинського району Донецької області. Заарештований 1 грудня 1937 року. Засуджений 4 грудня 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 30 листопада 1967 року.

Абрамс Франц Генріхович, 1916 р. народження, м. Запоріжжя, німець, освіта неповна середня, безпартійний. Вчитель НСШ. Проживав с. Катеринівка Костянтинівського району Донецької області. Заарештований 12 листопада 1937 року. Засуджений 21 листопада 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 21 листопада 1959 року.

Абрамсон Гірш Нахталович, 1892 р. народження, с. Сморгонь, Польща, єврей, малограмотний, безпартійний. Сторож цинкового заводу.

Проживав, м. Костянтинівка, пр. Леніна, буд. № 45, Донецької області. Особливою нарадою при НКВС СРСР засуджений до розстрілу. Вирок приведено до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований 6 вересня 1989 року.

Абросін Григорій Іванович, 1899 р. народження, с. Погороднє Великохатського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Робітник хімзаводу № 6. Проживав: Донецька область, м. Костянтинівка, вул. Фрунзе, буд. № 113. Заарештований 20 лютого 1933 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Аброськін Іларіон Степанович, 1908 р. народження, Курська область, Новосільський район, с. Сетуха, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Бібліотекар 115-го окремого дивізіону ВО НКВС у м. Єнакієвому Донецької області. Заарештований 8 березня 1936 року. ВТ прикордонної та внутрішньої оборони УРСР 10 березня 1936 року ув'язнений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році.

Абрум Гасим Гайнулович, 1896 р. народження, с. Щугур Щугурського району, Татарстан, татарин, з освітою 4 класи, безпартійний. Проживав у м. Краматорську Донецької області. Не працював. Заарештований 24 липня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 15 листопада 1941 року при етапуванні на ст. Нижній Чирськ. Реабілітований у 1964 році.

Абузов Дмитро Олександрович, 1903 р. народження, с. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Жолобник заводу "Азовсталь". Проживав: м. Маріуполь, вул. Артема, буд. № 63. Заарештований 27 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 листопада 1959 року.

Абузов Іван Анастасович, 1924 р. народження, с. М. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, з нижчою освітою, безпартійний. Проживав: м. Ясинувата Донецької області. Муляр 2-і буддільниці. Заарештований 7 серпня 1941 року. Засуджений Військовим трибуналом Південнодонецької залізниці на 6 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1991 році.

Абузов Микола Харлампійович, 1889 р. народження, с. М. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Тесляр зернорадгоспу. Проживав за місцем народження. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений 28 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 11 липня 1945 року у ВТТ. Реабілітований 16 квітня 1959 року.

Абузов Олександр Гаврилович, 1881 р. народження, с. М. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, безпартійний. Сторож рибного тресту. Проживав: м. Маріуполь, 4-й провулок, буд. № 15, Донецької області. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений 29 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 11 серпня 1989 року.

Абушахманов Абдурахман (по батькові не вказано), 1891 р. народження, с. Грибанове Червоножовтневого району Горьківської області, татарин, з нижчою освітою, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Приватний візниця. Заарештований 29 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1956 році.

Ав Герберт Емільович, 1903 р. народження, Донецька область, Володарський район, с. Мар'янівка, німець, малограмотний, безпартійний. Вибійник шахти "Капітальна". Проживав: Донецька область, Володарський район, с. Мар'янівка. Заарештований 29 серпня 1935 року. Спецколегією Донецького облсуду 14 січня 1936 року засуджений на 5 років ВТТ з позбавленням прав на п'ять років. Реабілітований у 1991 році.

Авдзон Іван Фабіанович, 1880 р. народження, м. Сморгонь, Польща, білорус, до 1933 року – член ВКП(б), малограмотний. Бланкувальник шкіряного заводу № 10. Проживав: м. Костянтинівка, вул. Трудова, буд. № 271, Донецької області. Заарештований 9 листопада 1937 року. Засуджений 9 грудня 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований 4 жовтня 1989 року.

Август Георгій Едуардович, 1906 р. народження, с. Новеньке Німецького району Західно-

Сибірської області, німець, з нижчою освітою, безпартійний. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Слюсар-ремонтник заводу "Червоний Жовтень". Заарештований 16 березня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1989 році.

Август Федір Федорович, 1891 р. народження, кол. Альнасау Мелітопольського району Запорізької області, німець, освіта нижча, безпартійний, Коваль колгоспу ім. К. Маркса. Проживав у с. Новодмитрівці Костянтинівського району Донецької області. Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений 8 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 29 жовтня 1942 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований 27 грудня 1957 року.

Августин Корній Якович, 1900 р. народження, с. Вершинівка Тельманівського району Донецької області, німець, освіта початкова, безпартійний. Колгоспник колгоспу "Комінтерн". Проживав за місцем народження. Заарештований 6 березня 1937 року. Засуджений до розстрілу 23 липня 1937 року ВТ Харківського військового округу. Вирок приведено до виконання 9 липня 1937 року. Місце поховання не вказано. Реабілітований 24 січня 1995 року.

Авдан Григорій Костянтинович, 1900 р. народження, с. Чердакли Володарського району Донецької області, грек, з початковою освітою, безпартійний. В'язень ВТК НКВС у м. Маріуполі Донецької області. Заарештований 9 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області. Даних про вирок немає. Реабілітований 30 квітня 1989 року.

Авдан Олександр Дмитрович, 1907 р. народження, с. Чердакли Володарського району Донецької області, грек, грамотний, б/п. Тракторист колгоспу "Червоний партизан". Проживав за місцем народження. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений до розстрілу 5 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 30 квітня 1989 року.

Авдєєв Василь Миколайович, 1894 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, українець, освіта сільська, безпартійний. Шишельник хімзаводу. Проживав: м. Слов'янськ, вул. Садова, буд. № 45. Заарештований 5 червня 1932 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1932 році.

Авдєєв Дмитро Євтихійович, 1896 р. народження, м. Полтава Полтавської області, українець, з освітою 6 класів, безпартійний. Проживав: с. Сука Гора, Чехословаччина. Не працював. Заарештований 6 жовтня 1947 року. Засуджений ВТ Центральної групи військ на 15 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 7 січня 1949 року у Вітерчорлазі. Реабілітований у 1995 році.

Авдєєв Іван Олексійович, 1913 р. народження, с. Червоний Орач Горлівського району Донецької області, українець, малограмотний, безпартійний. Причіпляювач колгоспу ім. Войкова. Проживав за місцем народження. Заарештований 28 травня 1935 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Авдєєв Іван Семенович, 1882 р. народження, с. Спаське Медвенського району Курської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Сторож-охоронник міськвнуторгу. Проживав: м. Костянтинівка, Дмитрівське сел., вул. Українська, буд. № 162. Заарештований 11 жовтня 1937 року. Засуджений 14 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Вмер 23 липня 1942 року у місці ув'язнення Хабаровського краю, Н-Амурлаг. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Авдєєв Михайло Олексійович, 1895 р. народження, Херсонська область, м. Цюрюпинськ, українець, освіта неповна середня, до 1935 року – член ВКП(б). Начальник матеріальної служби господарчої частини залізничної станції. Проживав: Донецька область, м. Красний Лиман, залізничний буд. № 41. Заарештований 24 жовтня 1936 року. Лінійним судом Донецької залізниці 11 січня 1937 року засуджений на 2 роки ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Авдєєв Олександр Миколайович, 1898 р. народження, м. Касимов Рязанської губернії, українець, освіта сільська, безпартійний. Водій хімзаводу. Проживав: м. Слов'янськ, вул. Садова, буд. № 45. Заарештований 29 березня 1932 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1932 році.

Авдєєв Павло Костянтинович, 1900 р. народження, Чернігівська область, м. Борзя, українець, малограмотний, б/п. Селянин. Проживав. Донецька область, м. Донецьк. Заарештований 6 лютого 1931

року Особливою Нарадою при Колегії ДПУ УРСР 26 серпня 1931 року висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Авдєєв Петро Никифорович, 1899 р. народження, х. Аброч Новоазовського району Донецької області, українець, малограмотний, безпартійний. Робітник рибної контори ім. Мікояна. Проживав за місцем народження. Заарештований 29 липня 1937 року. Засуджений 28 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 8 років ВТТ. Реабілітований 22 серпня 1989 року.

Авдєєв Сергій Дмитрович, 1912 р. народження, м. Курськ Курської області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Штукатур залізничної станції. Проживав у м. Волноваха Донецької області, гуртожиток будівельної дільниці. Заарештований 28 квітня 1937 року. Засуджений 29 червня 1937 року лінійним судом Донецької залізниці на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 25 квітня 1990 року.

Авдєєв Сергій Іванович, 1902 р. народження, с. Брянкове Череповецького району Московської області, росіянин, освіта – сільська школа, безпартійний. Технік-оглядач дев'ятої будільниці. Проживав: м. Артемівськ Донецької області, барак НСЧ № 8. Заарештований 23 листопада 1937 року. Засуджений 29 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 2 грудня 1937 року у м. Донецьку. Міце поховання не вказано. Реабілітований 6 квітня 1990 року.

Авдєєв Федір Дмитрович, 1905 р. народження, с. Червоний Орач Артемівського району Донецької області, українець, з освітою 4 класи, безпартійний. Проживав: с. Червоний Орач Артемівського району Донецької області. Старший стрілочник залізничної станції Рота. Заарештований 21 листопада 1944 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1945 році.

Авдєєв Юхим Якович, 1886 р. народження, с. Лщинська Плота Солонцівського району Курської області, росіянин, безпартійний. Мідник заводу ім. Фрунзе. Прживав: м. Костянтинівка, Стара колонія, буд. № 27, кв. 1. Заарештований 3 грудня 1937 року. Засуджений 7 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 19 жовтня 1967 року.

Авдєєнко Олексій Федорович, 1907 р. народження, с. Покровське Матвієво-Курганського району Ростовської області, українець, освіта нижча, член ВКП(б). Проживав: м. Торез Донецької області. Машиніст водокачки. Заарештований 12 січня 1938 року. Засуджений ВТ Харківського військового округу на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1956 році.

Авдєєнко Йосип Трохимович, 1902 р. народження, с. Ганнівка Мар'їнського району Донецької області, українець, освіта 2 класи, безпартійний. Червонофлотець-кулеметник 3-го батальйону 7-ї бригади морської піхоти. Заарештований 2 лютого 1942 року. Засуджений ВТ Приморської армії на 10 років з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1998 році.

Аваджі Георгій Соломонович, 1892 р. народження, с. Чердакли Володарського району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Колгоспник колгоспу "Червоний партизан". Проживав за місцем народження. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року комісією НКВС СРСР та Прокурора СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 23 травня 1963 року.

Аваджі Дмитро Іванович, 1899 р. народження, с. Чердакли Володарського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Красний Лиман Донецької області. Вчитель СШ № 1. Заарештований 13 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1998 році.

Аваджі Іван Іванович, 1912 р. народження, с. Чердакли Володарського району Донецької області, грек, освіта 7 класів, член ВЛКСМ. Проживав: м. Красний Лиман Донецької області. Фільтрувальник заводу "Червоний хімік". Заарештований 14 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований у 1960 році.

Аваджі Костянтин Іванович, 1897 р. народження, с. Чердакли Володарського району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Вантажник контори "Заготзерно". Проживав: м. Красний Лиман Донецької області, вул. Шев-

ченка, буд. № 7. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 15 березня 1941 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований 30 жовтня 1956 року.

Авджі Спиридон Іванович, 1908 р. народження, с. Чердакли Володарського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Тесляр коксового заводу. Проживав: с. Македонівка Маріупольського району Донецької області. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 27 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований *І жовтня 1960 року.*

Авдієнко Омелян Федорович, 1888 р. народження, с. Автуничі Мошенської волості Городнянського повіту Чернігівської губернії, українець, освіта нижча, про партійність даних немає. Хлібороб-одноосібник. Проживав: х. Красна Криниця Гришинського району Артемівського округу. Заарештований 9 січня 1930 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1930 році.

Авдієнко Тимофій Дем'янович, 1893 р. народження, м. Селидове Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Робітник шахти "Вєтка". Поживав: м. Донецьк, вул. Петровського, буд. № 28, кв. № 11. Заарештований 14 травня 1937 року. Засуджений 22 липня 1937 року Донецьким облсудом на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований 8 вересня 1990 року.

Авдо Геворгіз сини Авдіго, 1912 р. народження, м. Урмія, Іран, асірієць, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Ровеньки Луганської області. Фотограф-кустар. Заарештований 21 лютого 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до заслання на 5 років до Казахстану. Реабілітований у 1989 році.

Авдишев Ісу (по батькові не вказано), 1899 р. народження, м. Шашур, Іран, асірієць, даних про освіту немає, безпартійний. Проживав: м. Луганськ Донецької області. Чистильник взуття. Заарештований 9 лютого 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до заслання на 5 років у Північний Казахстан. Реабілітований у 1989 році.

Авдошенко Пилип Ілліонович, 1910 р. народження, с. Охрамичі Караховського району Чернігівської області, українець, освіта нижча, безпартійний. Робітник цементного заводу. Проживав: м. Амвросіївка Донецької області. Заарештований 3 березня 1935 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 25 серпня 1935 року на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1991 році.

Авекін Дмитро Мефодійович, 1903 р. народження, с. Піщаний Брід Одеської області, українець, освіта середня, член ВКП(б). Директор Оленівських рудників тресту "Нерудсталь". Проживав: сел. Оленівських рудників Ольгинського району Донецької області. Заарештований *11 червня 1936 року. Засуджений 19 вересня 1937 року* виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Донецьку до розстрілу. Вирок приведено до виконання 20 вересня 1937 року у м. Донецьку. Реабілітований 5 жовтня 1957 року.

Авекіна Марія Павлівна, 1901 р. народження, с. Компаніївка Компаніївського району Миколаївської області, українка, освіта середня, безпартійна. Домогосподарка. Проживала: м. Донецьк, Скотопрогона площа, буд. № 5, кв. 16. Заарештована 12 вересня 1937 року. Засуджена 27 грудня 1937 року Особливою нарадою при НКВС на 8 років ВТТ. Реабілітована 7 грудня 1956 року.

Авенбург Матвій Олександрович, 1905 року народження, м. Єнакієве Донецької області, єврей, освіта вища, безпартійний. Директор Донецького "Доненерго". Проживав: ст. Рутченково, Хімселище, буд. № 130, кв. 2. Заарештований 9 вересня 1937 року. Засуджений 1 грудня 1937 року виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Донецьку до розстрілу. Вирок приведено до виконання 2 грудня 1937 року у м. Донецьку. Реабілітований 7 червня 1956 року.

Авербух Леонід Юхимович, 1896 р. народження, м. Галац, Румунія, єврей, освіта нижча, член ВКП(б). Начальник відділу резервів Донецького обласного управління НКВС. Проживав: м Донецьк, Комсомольский пр., буд. № 5, кв. 8. Заарештований 7 вересня 1937 року. Даних про вирок немає. Реабілітований 3 лютого 1939 року.

Аверкін Дмитро Іванович, 1892 р. народження, с. Веденка Задонського району Орловської області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Проживав: м. Єнакієве Донецької області. Вантажник лісового складу шахти № 1/2. Заарештований 31 серпня 1937 року. Засуджений трійкою

УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1968 році.

Аверкін Дмитро Прокопович, 1894 р. народження, с. Успенка Лівенського району Орловської області, росіянин, освіта 1 клас, безпартійний. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Маляр тресту "Доннархарч". Заарештований 23 червня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Аверков Ілля Іванович, 1914 р. народження, м. Макіївка Донецької області, росіянин, освіта вища, безпартійний. Проживав: с. Богатир В.-Новосілківського району Донецької області. Вчитель СШ. Заарештований 12 січня 1949 року. Особливою нарадою при МДБ СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1956 році.

Аверт (Еверт) Адольф Христианович, 1891 року народження, кол. Новодмитрівка Костянтинівського району Донецької області, німець, грамотний, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. К. Маркса. Проживав за місцем народження. Заарештований 14 грудня 1937 року. Засуджений 12 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 27 грудня 1957 року.

Авер'янов Михайло Матвійович, 1904 року народження, росіянин, освіта вища, член ВКП(б). Заступник завідуючого радторгвідділом Донецького обкому КП(б)У. Проживав: м. Донецьк, пр. Інститутський, 4-й буд. облвиконкому, кв. 23. Заарештований 1 травня 1937 року. Засуджений 10 липня 1937 року військовою колегією Верховного Суду СРСР у м. Харкові до ув'язнення строком на 8 років з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований 5 вересня 1956 року.

Авер'янов Сергій Федорович, 1914 р. народження, с. Дряглеве Нехайлівського району Волгоградської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Лісогон шахти № 8 ім. Сталіна. Заарештований 8 вересня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований у 1989 році.

Авілов Іван Іванович, 1882 р. народження, с. Приморсько-Ахтирське Ростовської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Робітник цегельного заводу. Проживав: с. Ялта Маріупольського району Донецької області. Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1939 року спецколегією Донецького облсуду на 7 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований 21 квітня 1992 року.

Авілов Никонор Сергійович, 1884 р. народження, с. Безготівка Валуйського району Курської області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Конюх меблевої фабрики. Проживав у Чистяковському районі Донецької області, меблева фабрика, буд. № 6, кв. № 6. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 21 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 15 грудня 1960 року.

Авілов Олександр Іванович, 1912 р. народження, с. Катеринівка Колиянського району Центрально-Чорноземної області, росіянин, освіта 3 курси інституту. Проживав: м. Донецьк, ДПС, барак № 2, кімната 2. Заарештовнний 13 червня 1934 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Аксентьєв Єлісей Олександрович, 1900 року народження, с. Ст. Керменчик Ст.-Керменчицького району Донецької області, грек, освіта 4 класи, безпартійний. Завідувач маг. № 47 харчоторгу. Проживав: м. Маріуполь, Правий берег, Стандартний буд. № 21, кв. 3. Заарештований 28 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 16 вересня 1960 року.

Авлуков Степан Павлович, 1905 р. народження, с. Нерозсвіталівка Курської області, росіянин, освіта 2 класи, безпартійний. Проживав: м. Іловайськ Донецької області. Машиніст залізничного депо. Заарештований 24 січня 1938 року. Виправданий Військовим трибуналом Південнодонецької залізниці. Реабілітований у 1955 році.

Автотін Іван Рейнович, 1857 р. народження, Латвія, латиш, неграмотний, безпартійний. Проживав у м. Донецьк. Укладальник цегли на цегельному заводі. Заарештований 11 червня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Автотін Петро Іванович, 1892 року народження, с. Кюги Вітебської губернії, Латвія, ла-

тиш, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Донецьк. Десятник цегельного заводу. Заарештований 11 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Вмер 27 жовтня 1942 року у ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Авраамов Євген Миколайович, 1892 р. народження, м. Миколаїв Миколаївської області, росіянин, освіта неповна вища, безпартійний. Завідувач фінвідділу заводу ім. Фрунзе. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області, колонія заводуду ім. Фрунзе, буд. № 84, кв. 10. Заарештований 13 вересня 1937 року. Засуджений 23 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 29 серпня 1962 року.

Авраїмов Борис Дмитрович, 1893 р. народження, с. Ст. Керменчик, Старокерменчицького району Донецької області, грек, неграмотний, безпартійний. Свинар колгоспу "Червоний Жовтень". Проживав за місцем народження. Заарештований 16 грудня 1937 року. Даних про вирок немає. Реабілітований 29 січня 1938 року.

Авраїмов Трифін Григорович, 1882 р. народження, с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, безпартійний. Тесляр колгоспу "Богатир". Проживав за місцем народження. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 28 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 14 жовтня 1961 року.

Авраїмов Юрій Олексійович, 1896 р. народження, с. Старий Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Проживав за місцем народження. Заарештований 16 грудня 1937 року Засуджений 15 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 16 вересня 1960 року.

Авраїмов Юрій Іванович, 1909 р. народження, с. Старий Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, грамотний, безпартійний. Проживав: с. Старий Керменчик Старокерменчицького району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Червоний Жовтень". Заарештований 16 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований у 1964 році

Авраменко Григорій Григорович, 1906 року народження, м. Дружківка Донецької області, українець, освіта нижча, член в ВЛКСМ. Електрик асбо-шиферного заводу. Проживав: м. Дружківка Донецької області, вул. Тургенєва, буд. № 3. Заарештований 26 березня 1931 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Авраменко Дмитро Герасимович, 1909 року народження, с. Вергилівка Ворошиловського району Луганської області, українець, освіта 3 класи, безпартійний. Проживав: с. Вергилівка Ворошиловського району Луганської області. Колгоспник колгоспу ім. Куйбишева. Заарештований 25 червня 1944 року. Військовим трибуналом військ НКВС Донецькій області засуджений на 20 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1956 році.

Авраменко Іван Іванович, 1910 р. народження, с. Ждани Чернушанського району Полтавської області, українець, даних про освіту немає, безпартійний. Проживав: с. Ніколайполь Костянтинівського району Донецької області Робітник радгоспу "Гірник". Заарештований 21 квітня 1945 року. Військовим трибуналом військ НКВС Донецькій області засуджений на 10 років ВТТ з позбавлення прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1960 році.

Авраменко Іван Михайлович, 1893 р. народження, с. Святогорівка Гришинського району Донецької області, українець, малограмотний, безпартійний. Хлібороб. Проживав: с. Вірівка Гришинського району Донецької області. Заарештований 7 березня 1931 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 28 березня 1931 року засланий у Північний край на три роки. Реабілітований у 1989 році.

Авраменко Кузьма Михайлович, 1893 р. народження, с. Пречистівка Мар'їнського району Донецької області, українець, малограмотний, безпартійний. Робітник радгоспу "Скотар". Заарештований 18 листопада 1932 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 23 грудня 1932 року засланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Авраменко Любов Захарівна, 1920 р. народження, м. Слов'янськ Донецької області, ук-

раїнка, освіта середня, член ВЛКСМ. Медсестра 968-го сп, 273-ї сд. Заарештована 29 жовтня 1941 року. Засуджена ВТ 7-ї запасної сб Сталінградського ВО до розстрілу. Розстріляна 9 січня 1942 року у м Сталінграді Сталінградської області. Реабілітована у 1945 році.

Авраменко Михайло Андрійович, 1919 року народження, с. Будище Городнянського району Чернігівської області, українець, освіта 4 класи, безпартійний. Проживав у с. Криворіжжі Добропільського району Донецької області. Колгоспник. Заарештований 24 березня 1942 року. ВТ військ НКВС Донецькій області засуджений до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1994 році.

Авраменко Михайло Прокопович, 1904 року народження, с. Землянки Макіївського району Донецької області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав: м. Ясинувата Донецької області. Черговий сортувальної гірки. Заарештований 24 жовтня 1943 року. Військовим трибуналом Південної залізниці засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1994 році.

Авраменко Михайло Тимофійович, 1881 року народження, с. Вергилівка Ворошиловського району Луганської області, українець, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Дебальцеве Донецької області. Компресорник залізничної станції. Заарештований 30 серпня 1941 року. Засуджений Президією Верховної Ради СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Авраменко Микола Семенович, 1899 року народження, с. Петринки Дубровинського району Оршанського округу, білорус. освіта нижча, до 1933 року член ВКП(б). Стругальник рембази шахтобуду. Проживав: м. Донецьк Донецької області, вул. Рикова, буд. № 7, кв. 2. Заарештований 20 березня 1937 року. Засуджений 20 квітня 1937 року спецколегією Донецького облсуду на 3 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 10 липня 1991 року.

Авраменко Олексій Андрійович, 1906 року народження, м. Новоєгорівськ Харківської області, українець, освіта нижча, безпартійний. Агент по постачанню пляшкового заводу. Проживав: м. Дружківка, вул. Шевченківська, буд. № 67. Заарештований 9 травня 1935 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1936 році.

Авраменко Олексій Микитович, 1893 року народження, с. Бирки Великобасанського району Харківської області, українець, освіта нижча, безпартійний. Каменяр ДРЕС. Проживав у сел Зудрес Харцизського району Донецької області. Заарештований 17 жовтня 1937 року. Засуджений 15 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 10 серпня 1989 року.

Авраменко Степан Анатолійович, 1889 року народження, с. Святогорівка Красноармійського району Донецької області, українець, неграмотний, безпартійний. Хлібороб. Проживав: хут. Білявський Олександрівського району Донецької області. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 5 березня 1930 року – заслань до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Авраменко Степан Федосійович, 1921 р. народження, с. Спаскове Андріївського району Донецької області, українець, освіта середня, безпартійний. Проживав: с. Лідіне Андріївського району Донецької області. Звідувач НСШ. Заарештований 15 березня 1948 року. Військовим трибуналом військ МВС Донецькій області засуджений на 25 років ВТТ з позбавлення прав на 5 років. Реабілітований у 1996 році.

Авраменко Стефан Леонтійович, 1903 року народження, с. Селидівка Сталінського району Донецької області, українець, освіта 3 класи, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. Леніна. Проживав за місцем народження. Заарештований 14 серпня 1937 року. Засуджений 19 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 8 вересня 1960 року.

Авраменко Тимофій Сергійович, 1916 р. народження, ст. Бриньківська Приморсько-Ахтарського району Краснодарського краю, росіянин, освіта середня, безпартійний. Проживав. м. Маріуполь Донецької області. Бригадир електриків доменного цеху заводу "Азовсталь". Заарештований 15 травня 1945 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1945 році.

Аврамець Іван Миколайович, 1911 року народження, с. Водяне Маріупольського району Донецької області, українець, освіта 3 класи, безпартійний. Конюх радгоспу "Гірник". Прожи-

вав. Донецька область, Старобешівський район, радгосп "Гірник". Заарештований 10 квітня 1932 року. Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 5 січня 1933 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Аврамець Микола Петрович, 1882 р. народження, с. Попівка Маріупольського району Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Хлібороб. Проживав: с. Грабове Старобешівського району Донецької області. Заарештований 10 квітня 1932 року. Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 5 січня 1933 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Аврамець Олексій Миколайович, 1913 року народження, с. Попівка Маріупольського району Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Хлібороб. Проживав: с. Грабове Старобешівського району Донецької області. Заарештований 10 квітня 1932 року. Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 5 січня 1933 року на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Аврамець Павло Миколайович, 1914 р. народження, с. Попівка Маріупольського району Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Хлібороб. Проживав: с. Грабове Старобешівського району Донецької області. Заарештований 10 квітня 1932 року. Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 5 січня 1933 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Аврамець Федір Петрович, 1904 р. народження, с. Водяне Куйбишевського району Дніпропетровської області, українець, грамотний, безпартійний. Тракторист радгоспу. Проживав у Володарському районі Донецької області, зернорадгосп № 3. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 9 жовтня 1938 року спецколегією Донецького облсуду на 10 років ВТТ з позбавлення прав на 5 років. Реабілітований 17 грудня 1992 року.

Авраміді Іоакім Савич, 1884 р. народження, м. Афіни, Греція, грек, освіта нижча, безпартійний. Робітник "Промартільмеханізації". Проживав: м. Маріуполь, вул. Портовська, буд. № 31. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 15 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 1 березня 1960 року.

Аврамов Амвросій Спиридонович, 1898 року народження, Донецька область, Великий Янісоль, росіянин, даних про освіту немає, безпартійний. Проживав за місцем народження. Заарештований 11 лютого 1933 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 11 лютого 1933 року на 10 років ВТТ. Вмер 28 жовтня 1934 року в ВТТ у Бамязі. Реабілітований у 1992 році.

Аврамов Василь Іванович, 1915 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Шофер шахти ім. К. Маркса. Проживав: м. Орджонікідзе, шахта К. Маркса, Стара колонія, буд. № 10. Заарештований 31 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 21 квітня 1989 року.

Аврамов Віктор Харлампійович, 1882 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Сторож зерносховища. Проживав за місцем народження. Заарештований 15 лютого 1937 року. Засуджений 8 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 22 серпня 1989 року.

Аврамов Георгій Васильович, 1891 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, грамотний, безпартійний. Проживав: с. Катик Чистяковського району Донецької області. Десятник дільниці "Донбасводтресту". Заарештований 5 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1962 році.

Аврамов Данило Юрійович, 1881 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, безпартійний. Проживав у с. Костянтинополі Маріупольського району Донецької області. Медфельдшер медпункту. Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Вмер 16 вересня 1943 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1957 році

Аврамов Іван Васильович, 1883 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, безпартійний. Хлібороб. Проживав: с. Мангуш Маріу-

польського району Донецької області. Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 6 квітня 1930 року до розстрілу. Вирок приведено до виконання 12 квітня 1930 року у м. Маріуполі. Реабілітований у 1989 році.

Аврамов Іван Миколайович, 1902 року народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча. Член КП(б)У. Проживав у с. Старокарань Старокарańського району Донецької області. Завідувач районним відділом охорони здоров'я. Заарештований 22 травня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 27 січня 1943 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1957 році.

Аврамов Іван Харлампійович, 1895 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Сторож риби. Проживав за місцем народження. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 28 січня Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 грудня 1960 року.

Аврамов Лазар Дмитрович, 1894 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. 17 партз'їзду. Проживав за місцем народження. Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений 8 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований 18 серпня 1989 року.

Аврамов Михайло Харлампійович, 1889 року народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Конюх колгоспу ім. Постишева. Проживав за місцем народження. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року комісією при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 31 серпня 1963 року.

Аврамов Миколя Степанович, 1907 р. народження, с. Старий Комар Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта початкова, безпартійний. Штурвальний колгоспу "Перемога Жовтня". Проживав за місцем народження Заарештований 18 грудня 1938 року Засуджений комісією при НКВС СРСР до розстрілу Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 27 березня 1964 року.

Аврамов Павло Іванович, 1875 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, грамотний, безпартійний Візника цегли заводу "Б". Проживав: м. Маріуполь Донецької області, вул. Цегельна, 40. Заарештований 8 грудня 1932 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 10 березня 1933 року – висланий у Казахстан на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Аврамов Трифін Іванович, 1890 р. народження, с. В. Янісоль Великоянісольського району Донецької області, Кучер аптеки. Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1961 році.

Аврамов Христофор Павлович, 1906 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району, грек, малограмотний, безпартійний. Колгоспник колгоспу "Ударник". Проживав: с. Урзуф, 2-й квартал. Заарештований 28 грудня 1932 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 10 березня 1933 року на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Аврамченко Григорій Олександрович, 1926 р. народження, с. Новоукраїнка Мар'їнського району Донецької області, українець, освіта 7 класів, безпартійний. Проживав: с. Новоукраїнка Мар'їнського району Донецької області. Не працював. Заарештований 19 жовтня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1943 році.

Аврамченко Степан Васильович, 1903 року народження, с. Новоукраїнка Мар'їнського району Донецької області, українець, освіта – сільська школа, б/п. Хлібороб. Проживав: с. Новоукраїнка Мар'їнського району Донецької області. Заарештований 20 січня 1933 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Авсюкевич Гіат Лаврентійович, 1891 року народження, кол. Повяж, Польща, поляк, малограмотний, безпартійний. Помічник машиніста паровоза у транспортному цеху шахти № 8 "Чулківка". Проживав: м. Донецьк, сел. Будьонівка, вул. Шевченка, буд. № 33, кв. 1. Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений 27 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 28 квітня 1989 року.

Ага Сергій Борисович, 1906 р. народження, м. Варшава, Польща, поляк, освіта середня, безпартійний. Бібліотекар технічної бібліотеки заводу ім. Кірова. Проживав: м. Макіївка, Стара Колонія, буд. № 25, кв. 11. Заарештований 25 вересня 1937 року. Засуджений 3 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до ув'язнення у ВТТ на 10 років. Реабілітований 12 липня 1956 року.

Агакулов Василь Лукич, 1900 р. народження, м. Бердянськ Запорізької області, українець, освіта нижча, б/п. Розчіплювач дворового цеху заводу ім. Ілліча. Проживав: м. Маріуполь, завод ім. Ілліча, колонія "А", буд. № 134, кв. 4. Заарештований 26 серпня 1937 року. Засуджений 1 листопада 1938 року ВТ Харківського ВО у м. Донецьку на 10 років ВТТ з позбавленням у правах на 5 років. Вмер 30 червня 1943 року у Севураллазі. Місце поховання не вказано. Реабілітований 12 січня 1955 року.

Агаллі Дмитро Володимирович, 1898 р. народження, м. Харцизьк Донецької області, грек, освіта неповна вища, безпартійний. Завідувач лабораторією заводу ім. Кірова. Проживав: м. Горлівка, вул. Старозаводська, буд. № 19, кв. 4 Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 7 лютого 1943 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований 3 липня 1958 року.

Аганесов Казар Іванович, 1900 р. народження, с. Рогва, Іран, вірмен, даних про освіту немає, безпартійний. Референт міськкомунгоспу. Проживав у Донецькій області. Заарештований 2 березня 1937 року. Засуджений 19 серпня 1939 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до заслання у північний Казахстан на 5 років. Реабілітований 22 серпня 1989 року.

Агап Петро Гаврилович, 1906 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Охоронник на заводі ім. Ілліча. Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС до розстрілу. Реабілітований у 1989 році.

Агапенко Лазар Дмитрович, 1894 р. народження, с. Янісоль Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Робітник зернорадгоспу "Шахтар". Проживав за місцем народження. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений 28 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 29 березня 1989 року.

Агапов Андрій Васильович, 1898 р. народження, х. Соїнськ Добрянського району Сталінградської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Проживав у Слов'янському районі Донецької області. Рахівник колгоспу "Правда". Заарештований 14 червня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1961 році.

Агапов Андрій Миколайович, 1889 р. народження, с. Костянтинополь В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Проживав у с. Костянтинополь Великоянісольського району Донецької області. Лаборант маслозаводу. Заарештований 24 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Агапов Василь Георгійович, 1916 р. народження, с. Бужерівка Сороцького району Молдавської РСР, росіянин, освіта 4 класи, безпартійний. Проживав у м. Дружківці Донецької області. Коваль заводу ім. Ворошилова. Заарештований 27 січня 1948 року. Засуджений Донецьким облсудом на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Агапов Гавриле Пилипович, 1911 р. народження, с. Костянтинополь В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Робітник радгоспу № 10 "Сухі Яли". Проживав за місцем народження. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений 29 січня 1938 року комісією при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 10 серпня 1963 року.

Агапов Георгій Гаврилович, 1888 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, безпартійний. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Робітник заводу ім. Ілліча. Заарештований 4 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1961 році.

Агапов Сава Лазарович, 1900 р. народження, с. Костянтинополь В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу ім Кірова. Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Агапов Феодосій Олександрович, 1903 року народження, с. Костянтинополь В.-Янісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: с. Костянтинополь Великоянісольського району Донецької області. Не працював. Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Вмер 4 лютого 1944 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1957 році.

Агарков Андрій Андрійович, 1903 року народження, с. Щербинівка Артемівського району Донецької області, українець, освіта 5 класів, безпартійний. Відповідальний виконавець фінсектору Краматорського "Індустробуду". Проживав: м. Слов'янськ, Колонтаївський пров., буд. № 17. Заарештований 28 липня 1932 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1932 році.

Агарков Андрій Андрійович, 1903 року народження, сел. Щербинівка Слов'янського району Донецької області, українець, освіта 4 класи, безпартійний. Касир-фінансист "Союзтеплобуду". Проживав: м. Слов'янськ, провулок Колонтаївський, буд. № 17, кв. 2. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 26 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований 19 травня 1960 року.

Агарков Андрій Ларіонович, 1860 року народження, х. Щербинівка Артемівського району Донецької області, українець, малограмотний, безпартійний. Не працював. Проживав: м. Слов'янськ Донецької області, вул. Східна, буд. № 58. Засуджений надзвичайної сесією Артемівського суду на 3 роки ВТТ умовно. Реабілітований у 1994 році.

Агарков Андрій Пилипович, 1897 року народження, с. Покровське Артемівського району Донецької області, українець, грамотний, безпартійний. Вантажник млину № 12. Проживав за місцем народження. Заарештований 2 грудня 1932 року. Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 22 січня 1933 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Агарков Віктор Іванович, 1894 року народження, с. Ліски Орловської області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Вантажник лісопильного заводу. Проживав: м. Дмитрієвськ Донецької області. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 18 квітня 1930 року – на 3 роки заслання. Реабілітований у 1989 році.

Агарков Іван Михайлович, 1908 року народження, м. Авдіївка Донецької області, українець, освіта нижча, член ВКП(б). Начальник відділу найму та звільнення 5-ї вагонної дільниці ст. Волноваха. Проживав: сел. Волноваха, вул. Деповська, буд. № 31. Заарештований 17 листопада 1937 року. Даних про вирок немає. Реабілітований 13 червня 1939 року.

Агарков Іван Петрович, 1902 року народження, с. Толстое Скороднянського району Курської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Єнакієве Донецької області. Вибійник шахти № 1-2. Заарештований 7 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Агарков Іван Федорович, 1889 року народження, с. Зайцеве Горлівського району Донецької області, українець, малограмотний, безпартійний. Проживав: х. Ближня Діліївка Дзержинського району Донецької області. Вибійник шахти "Центральна". Заарештований 4 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований у 1989 році.

Агарков Олександр Павлович, 1896 року народження, с. Донецьк Лівенського району Курської області, росіянин, освіта 3 класи, безпартійний. Старший агент передачі заводу коксохім. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, пл. Свободи, буд. № 119. Заарештований 5 лютого 1937 року. Засуджений 29 березня 1937 року спецколегією Донецького облсуду на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований 7 вересня 1993 року.

Агарков Семен Спиридонович, 1900 року народження, с. Святицьке Лівенського району Орловської області, росіянин, освіта сільська, без-

партійний. Десятник консервного виробництва. Проживав. с. Олексієво-Орлівка Чистяковського району Донецької області. Заарештований 5 серпня 1931 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1931 році

Агаркова Катерина Федорівна, 1918 року народження, с. Зайцеве Горлівського району Донецької області, українка, освіта 7 класів, безпартійна. Проживала: м. Микитівка Горлівського району Донецької області. Домогосподарка. Заарештована 3 березня 1944 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР – на 5 років поселення у Північно-Казахстанську область з конфіскацією майна. Реабілітована у 1956 році.

Агаркова Марта Андріївна, 1861 р. народження, х. Білий Белгородського району Курської області, росіянка, малограмотна, безпартійна. Проживала: м. Красний Лиман Донецької області. Не працювала. Заарештована 26 грудня 1941 року. Засуджена Військовим трибуналом 333-ї стрілецької дивізії до розстрілу з конфіскацією майна. Розстріляна 24 січня 1942 року. Реабілітована у 1993 році.

Агаркова Фекла Григорівна, 1895 р. народження, с. Заскевичі Ашмянського району Віленської області, росіянка, освіта 2 класи, безпартійна. Проживала: х. Красногорівка Авдіївського району Донецької області. Колгоспниця колгоспу "Новий устрій". Заарештована 12 липня 1944 року. Військовим трибуналом військ НКВС Донецькій області засуджена на 15 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1955 році.

Агатьєв Іван Леонтійович, 1902 р. народження, с. Жовте Олександрівського району Луганської області, українець, малограмотний, безпартійний. Проживав: сел. Родакове Луганської області. Промивальник залізничного депо. Заарештований 23 травня 1945 року. Засуджений ВТ Південнодонецької залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1994 році.

Агафонов Іван Андрійович, 1882 р. народження, сел. Рутченкове Донецької області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Без певного місця проживання та роботи. Заарештований 18 січня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1948 році.

Агафонов Іван Михайлович, 1885 р. народження, с. Матвіїв Курган Ростовської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Проживав: сел. Іловайське Донецької області. Вантажник багажного складу залізничної станції. Заарештований 5 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 13 червня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований у 1957 році.

Агафонов Костянтин Олексійович, 1887 року народження, м. Павловськ Воронізької області, росіянин, освіта неповна середня, безпартійний. Проживав у м. Донецьку Заступник уповноваженого контори "Укртекстильшвейторгу". Заарештований 19 вересня 1938 року. Засуджений Президією Верховної Ради СРСР на 15 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1955 році.

Агафонов Костянтин Олексійович, 1887 року народження, м. Павловськ Воронізької області, росіянин, освіта 7 класів, безпартійний. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Завідувач відділом постачання консервного заводу. Заарештований 4 листопада 1943 року. Засуджений Військовим трибуналом військ НКВС Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1946 році.

Агафоненко Олександр Олександрович, 1895 року народження, с. Катеринівка Павлоградського району Дніпропетровської області, українець, освіта середня, безпартійний. Вчитель НСШ у с. Мирна Долина Олександрівського району Донецької області. Проживав за місцем народження. Заарештований 3 листопада 1937 року. Засуджений 1 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 19 лютого 1969 року.

Агафонов Степан Іванович, 1913 р. народження, с. Чистоводівка Савінського району Харківської області, українець, освіта нижча, безпартійний. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Вантажник заводу ім. Кірова. Заарештований 28 лютого 1942 року. ВТ Чикського гарнізону засуджений на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1943 році.

Агафонов Федір Йосипович, 1900 р. народження, с. Холодне Роменського району Ростовської області, росіянин, освіта 6 класів, безпартійний. Проживав: м. Донецьк. Старший бух-

галтер головпоштамту. Заарештований 13 серпня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Агафонова Ольга Яківна, 1893 р. народження, м. Дніпропетровськ-обласний, українка, освіта нижча, безпартійна. Пенсіонерка. Проживала: м. Донецьк, 10 Лінія, буд. № 32. Заарештована 2 лютого 1934 року. Даних про засудження немає. Реабілітована у 1934 році.

Агафонова Емілія Костянтинівна, 1898 року народження, с. Кубишеве Матвієво-Курганського району Ростовської області, росіянка, освіта нижча, безпартійна. Проживала: м. Берлін, Німеччина. Домогосподарка. Заарештована 5 жовтня 1947 року. Засуджена Військовим трибуналом гарнізону м. Берліна, Німеччина, на 25 років ВТТ з позбавленням прав з конфіскацією майна. Реабілітована у 1995 році.

Агаянц Роман Григорович, 1891 р. народження, м. Кізляр Дагестанської області, вірмен, освіта нижча, безпартійний. Завідувач розрахункової контори Зудресу. Проживав: сел. Зудрес, кам'яне містечко, буд. № 3, кв. 5. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 29 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 29 вересня 1939 року.

Агбаш Єлизавета Лазарівна, 1909 р. народження с. Стара Гнатівка Маріупольського району Донецької області, гречанка, освіта 5 класів, безпартійна. Проживала у м. Маріуполі Донецької області. Інструктор МПВО. Заарештована 7 лютого 1944 року. Засуджена Військовою колегією військ НКВС Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітована у 1989 році.

Агбаш Іван Ілліч, 1911 р. народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 7 класів, безпартійний. Проживав у м. Донецьк. Боєць 2-го взводу ВГСО. Заарештований 2 січня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1992 році.

Агбаш Леонтій Ілліч, 1908 р народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта вища, безпартійний. Проживав у м. Краматорську Донецької області. Інженер-економіст "Індустрбуду". Заарештований 8 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Даних про приведення вироку до виконання немає. Вмер 21 травня 1945 року у ВТТ Місце смерті не вказано. Реабілітлований у 1958 році.

Агбаш Микола Ілліч, 1893 р. народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Маляр колгоспу «1-й Кириліівський». Проживав у с. Кириліівка Маріупольського району Донецької області. Заарештований 23 листопада 1937 року. Засуджений 2 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Агаванян Ваксен Григорович, 1911 р. народження, м. Ван, Туреччина, вірмен, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Донецьк. Буфетник буфету № 19. Заарештований 5 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1938 році.

Агєєв Іван Васильович, 1899 р. народження, с. Коноплянка Корсинського району Воронізької області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Апаратник азотного заводу. Проживав: м. Донецьк Донецької області, Нова колонія, буд. № 51, кв. 8. Заарештований 25 січня 1937 року. Засуджений 2 квітня 1937 року спецколегією Донецького облсуду на 3 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 3 лютого 1961 року.

Агєєв Костянтин Олексійович, 1911 р. народження, сел. Касли Верхньо-Уфалейського району Челябінської області, росіянин, освіта 5 класів, безпартійний. Утримувався у спецтаборі № 240 НКВС СРСР. Заарештований 23 листопада 1944 року. Засуджений ВТ гарнізону м. Донецьк Донецької області на 10 років ВТТ з позбавлення прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1957 році.

Агєєв Микола Федорович, 1903 р. народження, ст. Мар'їнська Цимлянського району Ростовської області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Проживав: м. Дзержинск Донецької області. Машиніст електровозу шахти ім. Дзержинського. Заарештований 2 серпня 1938 року. Засуджений УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення ви-

року до виконання немає. Реабілітований у 1961 році.

Агєєв Сергій Васильович, 1903 р. народження, м. Костянтинівка Березовської області Тульської області, росіянин, освіта середня, безпартійний. Слюсар заводу ім. Фрунзе. Проживав: Донецька область, м. Костянтинівка, буд. № 27. Заарештований 27 листопада 1932 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1932 році.

Агєєнко Харитон Іванович, 1873 р. народження, с. Красне Артемівського району Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Сторож "Капбуду". Проживав: м. Часів-Яр Артемівського району Донецької області. Заарештований 28 січня 1933 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Агібалов Павло Костянтинович, 1885 р. народження, с. Троїцко-Красинське, ст. Ахочівка, росіянин, освіта нижча, член КП(б)У. Вантажник литва заводу ім. Сталіна. Проживав: м. Донецьк, вул. 1-я Конторська, буд. № 12, кв. 6. Заарештований 3 грудня 1936 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 26 березня 1937 року на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1963 році.

Агруч Сава Іванович, 1905 р. народження, с. Ласпа Ст.-Каранського району Донецької області, грек, освіта вища, кандидат у член ВКП(б). Проживав у с. Ласпа Ст.-Каранського району Донецької області. Секретар сільради. Заарештований 11 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Агудов Яків Петрович, 1913 р. народження, с. Красноярськ Красноярського району Семипалатинської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Вибійник шахти "П'ятирічка" у Горлівському районі. Проживав: м. Горлівка, шахта ім. Леніна, артіль "П'ятирічка", буд. № 34. Заарештований 3 листопада 1937 року. Засуджений 28 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 18 вересня 1963 року.

Агудов Яків Петрович, 1913 р. народження, с. Красноярськ Красноярського району Семипалатинської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Кріпильник шахти № 12. Заарештований 24 вересня 1949 року. Засуджений Особливою нарадою при ДПУ СРСР на поселення у Красноярський край. Реабілітований у 1991 році.

Агупов Данило Федорович, 1897 р. народження, с. Кругле Ліворосошанського району Воронізької області, росіянин, освіта вища, член ВКП(б). Заступник завідувача облнаросвіти. Проживав: м. Донецьк, 9 Лінія, буд. № 83. Заарештований 30 березня 1937 року. Засуджений 10 липня 1937 року Військовою колегією Верховного Суду СРСР у м. Харкові до ув'язнення на 10 років з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований 15 жовтня 1955 року.

Агупова Зінаїда Іванівна, 1905 р. народження, с. Кругле Новоросошанського району Воронізької області, освіта неповна середня, росіянка, безпартійна. Бібліотекар обласної бібліотеки. Проживала: м. Донецьк, 9 Лінія, буд. № 83. Заарештована 12 вересня 1937 року. Засуджена 2 листопада 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років. Реабілітована 30 вересня 1955 року.

Агурбаш Антон Семенович, 1902 р. народження, с. Ялта Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Проживав у с. Ялта Маріупольського району Донецької області. Голова колгоспу заводу ім. Ілліча. Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Вмер 18 лютого 1943 року у ВТТ. Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Агурбаш Дмитро Семенович, 1914 р. народження, с. Ялта Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, безпартійний. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Молодший командир взводу 238-го стрілецького полку. Заарештований 24 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Агуріцев Анатолій Лефтерович, 1885 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, грамотний, безпартійний. Робітник радгоспу № 6. Проживав на хут. Ванарх Старобешівського району Донецької області. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуд-

жений 9 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 21 серпня 1943 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований 17 квітня 1958 року.

Агуріцев Василь Лефтерович, 1898 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи. Продавець продмагу. Проживав: майданчик "Каракуббуд" Старобешівського району Донецької області. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 11 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 6 вересня 1957 року.

Агуріцев Василь Миколайович, 1910 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Вальцювальник металургійного заводу ім. Кірова. Проживав: м. Макіївка, 18 Лінія, 4 проспект, вул. Орджонікідзе, буд. № 50. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 4 листопада 1964 року.

Агуріцев Георгій Лефтерович, 1888 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Конюх конного двору шахти ім. Орджонікідзе. Заарештований 8 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1959 році.

Агуріцев Костянтин Анатолійович, 1911 року народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Проживав: х. Ванарх Старобешівського району Донецької області. Агент по постачанню Каракубського рудоуправління. Заарештований 16 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Вмер 10 червня 1942 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1958 році.

Агуріцев Леонтій Анастасович, 1914 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, безпартійний. Проживав: х. Ванарх Старобешівського району Донецької області. Кочегар "Каракуббуду". Заарештований 16 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Вмер 29 січня 1944 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Агуріцев Микола Васильович, 1891 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Візниця Макіївської бази "Донплодоовочі". Проживав: м. Макіївка, 18 Лінія, 4 проспект, вул. Орджонікідзе, буд. № 50. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 4 листопада 1964 року.

Агуріцев Микола Георгійович, 1913 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Вибійник шахти ім. Орджонікідзе. Проживав на шахті Орджонікідзе Макіївського району Донецької області. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 20 лютого 1945 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований 10 вересня 1959 року.

Адам Георгій Альбертович, 1913 р. народження, х. Кринички Амвросіївського району Донецької області, німець, малограмотний, безпартійний. Проживав на х. Кринички Амвросіївського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Тельмана. Заарештований 24 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Адам Іван Карлович, 1886 р. народження, с. Кай Зельманського району Самарської області, німець, малограмотний, безпартійний. Робітник шахти. Проживав: Донецька область, Горлівський район, шахта № 9, Стандарт, буд. № 24, кв. 3. Заарештований 13 листопада 1936 року. Засуджений ВТ Харківського ВО 10 березня 1937 року на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1991 році.

Адам Іван Христофорович, 1914 р. народження, с. Балаганівка Мальчевського району Ростовської області, німець, освіта нижча, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. Кірова. Проживав: с. Божківка Снакієвського району Донецької

області. Заарештований 3 грудня 1937 року. Засуджений 30 грудня 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 4 травня 1960 року.

Адам Табіас Федорович, 1896 р. народження, с. Ольгінфельд Старобешівського району Донецької області, німець, освіта 5 класів, безпартійний. Проживав у с. "Каракуббуду" Старобешівського району Донецької області. Комірник "Каракуббуду". Заарештований 5 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році.

Адам Яків Федорович, 1891 р. народження, с. Ольгінфельд Олександрівського району Ростовської області, німець, освіта 4 класи, безпартійний. Проживав: сел. "Каракуббуду" Старобешівського району Донецької області. Комірник центрального складу "Каракуббуду". Заарештований 4 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1963 році.

Адаман-Пічахчі Анатолій Олександрович, 1911 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Електрик Краматорського заводу ім. Куйбишева. Проживав: м. Краматорськ, вул. Ст. Разіна, буд. № 18, кв. 14. Заарештований 31 грудня 1937 року. Засуджений 11 березня 1938 року Комісією НКВС СРСР та Прокурором СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 серпня 1965 року.

Адаманов-Пічахчі Валентин Олександрович, 1907 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, грек, освіта середня, безпартійний. Електрик гаража заводу ім. Орджонікідзе. Проживав: м. Краматорськ, Петрівка, буд. № 65, кв. 7. Заарештований 31 грудня 1937 року Засуджений 11 березня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Вмер 23 грудня 1946 року у ВТТ. Місце смерті не вказано Реабілітований 26 червня 1959 року.

Адаменко Віра Іванівна, 1915 р. народження, с. Корнєве Корнівського району Курської області, росіянка, даних про освіту немає, безпартійна. Проживала: с. Залізна Балка Горлівського району Донецької області. Колгоспниця колгоспу ім. Ворошилова. Заарештована 10 лютого 1945 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на поселення на 5 років у Північно-Казахстанську область. Реабілітована у 1953 році.

Адаменко Георгій Юхимович, 1901 р. народження, с. Боково-Платове Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Проживав м. Харцизьк Донецької області. Машиніст залізничного депо. Заарештований 12 січня 1938 року. Засуджений ВТ Донецької залізниці на 5 років ВТТ. Вмер 9 квітня 1941 року у ВТТ Луганської області. Реабілітований у 1991 році.

Адаменко Іван Антонович, 1914 р. народження, с. Залізна Балка Горлівського району Донецької області, українець, освіта 7 класів, безпартійний. Червоноармієць 1-го батальйону 72-го сп, 24-ї гв. сд. Заарештований 2 лютого 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1994 році.

Адаменко Яків Ларіонович, 1891 р. народження, с. Врадіївка Врадіївського району Одеської області, українець, освіта вища, безпартійний. Начальник руху транспортного цеху тресту "Сталінвугілля". Проживав: сел. Петрівка, пл. Тельмана, буд. № 3, Донецької області. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 4 травня 1938 року Особливою трійкою Донецької області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 23 травня 1938 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований 27 січня 1958 року.

Адаменко Яків Митрофанович, 1896 р. народження, с. Залізне Дзержинського району Донецької області, українець, грамотний, до 1933 року кандидат в чл. ВКП(б). Проживав на ст. Фенольна Дзержинського району Донецької області. Робітник хімзаводу. Заарештований 26 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Адамов Варлаам Семенович, 1878 р. народження, с. Старі Бобовичі Новозибківського району Чернігівської області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Сторож Покровського молитовного будинку у м. Риковому. Проживав. м Єнакієве,

вул Ткаченка-Петренка, 64. Заарештований 2 лютого 1933 року Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Адамов Йосип Федорович, 1884 р. народження, с Криворіжжя Гришинського району Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Бухгалтер тресту "Нерудсталь". Проживав: м. Часів-Яр, сел. Північне, вул. Шевченка, буд. № 14, Артемівського району Донецької області. Заарештований 27 листопада 1937 року. Засуджений 20 листопада 1937 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 5 січня 1960 року.

Адамовська Дарія Іванівна, 1915 р. народження, с Микольське Слов'янського району Донецької області, українка, освіта 4 класи, безпартійна. Проживала: с. Очеретине Олександрівського району Донецької області. Комбайнер МТС. Заарештована 28 серпня 1944 року. Засуджена Військовим трибуналом військ МВС Донецькій області на 15 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1992 році.

Адамовський Олександр Сазонович, 1906 року народження, с. Зачатівка Волноваського району Донецької області, українець, освіта сільська, безпартійний. Вальцювальник заводу ім. Ілліча. Проживав: с. Зачатівка Волноваського району Донецької області. Заарештований 4 листопада 1931 року. Засуджений судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 8 квітня 1932 року на 3 роки ВТТ умовно. Реабілітований у 1994 році.

Адамовський Гавриіло Степанович, 1911 року народження, с. Зачатівка Волноваського району Донецької області, українець, освіта 6 класів, безпартійний. Заступник командира гармати 1-ї батареї 147-го гаубичного артполку. Заарештований 31 серпня 1942 року. Засуджений ВТ 3-ї сд на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки Реабілітований у 1956 році.

Адамовський Георгій Мілентійович, 1900 року народження, с. Зачатівка Волноваського району Донецької області, українець, даних про освіту немає, безпартійний. Робітник заводу ім. Куйбишева Проживав: м. Маріуполь Донецької області, 1-а вулиця, буд. № 190. Заарештований 6 листопада 1931 року. Засуджений судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 8 квітня 1932 року – засланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1994 році.

Адамовський Іван Андрійович, 1894 р. народження, с. Індики Теофіпольського району Вінницької області, поляк, грамотний, безпартійний. Дезінфектор шахти № 21 ім. Будьонного. Проживав: м. Донецьк, Стандарт № 6, кв. 7. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР – ув'язнений на 10 років ВТТ. З-під варти із Карлопольлагу звільнений 5 листопада 1943 року. Реабілітований 18 травня 1989 року

Адамовський Гнат Георгійович, 1895 р. народження, с. Микольське Слов'янського району Донецької області, українець, освіта початкова, безпартійний. Проживав: с. Микольське Слов'янського району Донецької області. Не працював. Заарештований 23 лютого 1942 року. Засуджений ВТ 33-ї сд до розстрілу. Розстріляний 7 березня 1942 року. Місце смерті й поховання не вказано. Реабілітований у 1992 році.

Адамовський Микола Павлович, 1911 р. народження, с. Зачатівка Старокерменчицького району Донецької області, українець, освіта середня, безпартійний. Помічник лікаря медпункту. Проживав: с. Ново-Петриківка Старокерменчицького району Донецької області. Заарештований 2 червня 1936 року. Засуджений спецколегією облсуду 5 вересня 1936 року на 9 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1991 році.

Адамовський Степан Мелентійович, 1912 року народження, с. Зачатівка Старокерменчицького району Донецької області, українець, освіта 2 класи, безпартійний. Проживав за місцем народження. Вантажник залізничної станції. Заарештований 5 вересня 1940 року. Даних про вирок немає. Реабілітований 27 грудня 1940 року.

Адамовський Федір Зиновійович, 1909 р. народження, с. Микольське Слов'янського району Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Машиніст електрокрану у пресовому цеху № 1 заводу ім. Сталіно у м. Краматорську. Проживав: вул. Жовтнева, 50. Заарештований 15 серпня 1936 року. Засуджений спецколегією облсуду 1 листопада 1936 року на 6 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1967 році.

Адамс Джемс Джемсович, 1900 р. народження, м. Лондон, Англія, англієць, освіта нижча, член ВКП(б). Диспетчер морського порту. Проживав: м. Маріуполь, вул. Портова, буд. № 6, кв. 9. Заарештований 30 грудня 1937 року. Засуджений 27 вересня 1938 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 31 липня 1989 року.

Адамський Маріан Антонович, 1887 р. народження, с. Якимівка Одеської області, поляк, освіта вища, б/п. Проживав: м. Донецьк. Керівник проектного відділу тресту "Куйбишеввугілля". Заарештований 20 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Вмер 21 березня 1942 року у ВТТ. Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1958 році.

Адамчевський Фелікс Антонович, 1878 року народження, м. Варшава, Польща, поляк, освіта 4 класи, безпартійний. Пенсіонер. Проживав: х. Звірівка Постишевського району Донецької області. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений 16 січня 1938 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 22 серпня 1989 року.

Адамчук Миколя Іванович, 1894 р. народження, с. Гмелькатурка Холмського повіту Холмської губернії, Польща, росіянин, освіта 4 класи, безпартійний. Черговий по станції внутрізаводського транспорту цементного заводу. Проживав: м. Орджонікідзе, 42 Лінія, буд. № 10, Донецької області. Заарештований 16 серпня 1937 року. Засуджений 20 листопада 1937 року до розстрілу. Вирок приведено до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 6 лютого 1960 року.

Адасевич Вялер'ян Людвігович, 1909 року народження с. Бронниці Полонського району Вінницької області, поляк, малограмотний, безпартійний. Візниця хімзаводу № 6. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області, вул. Низова, буд. № 19. Заарештований 12 листопада 1937 року. Засуджений 9 грудня 1937 року до розстрілу. Вирок приведено до виконання 5 січня 1938 року Місце поховання не вказано. Реабілітований 17 жовтня 1989 року.

Аджавенко Антон Андрійович, 1892 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта початкова, безпартійний. Асфальтник будконтори міськради м. Маріуполя. Проживав: м. Маріуполь-порт, провулок Таганрозький, буд. № 17, кв. 21. Заарештований 13 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 26 квітня 1989 року.

Аджавенко Григорій Андрійович, 1883 року народження, с. Урзуф Першотравневого району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Столяр колгоспу "17 Партз'їзд" у с. Урзуф. Проживав за місцем народження Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений 10 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 14 травня 1968 року.

Аджавенко Іван Петрович, 1897 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім "2-ї п'ятирічки" Урзуфської міськради Маріупольського району Донецької області. Проживав за місцем народження. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 квітня 1989 року.

Аджемян Армінак Арутюнович, 1885 р. народження, м. Ван, Туреччина, вірмен, даних про освіту немає, безпартійний. Проживав: м. Донецьк. Буфетник павільйону безалкагольних напоїв. Заарештований 28 липня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Аджемян Тардт Арутюнович, 1902 р. народження, м. Ван, Туреччина, вірмен, освіта 3 класи, безпартійний. Проживав: м. Донецьк. Торговельний працівник контори "Доннархарч". Заарештований 16 жовтня 1943 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Адевкін (Одевкін) Іван Якович, 1896 р. народження, с. Вельяминове Корячівського району Брянської області, росіянин, малограмотний, безпартійний. Газівник заводу "Сталь". Проживав. м. Донецьк, Донська сторона, 4-а дільниця, буд. № 25, кв. 4. Заарештований 24 лютого 1933 року Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Адлер Мойсей Лазарович, 1892 р. народження, м. Краху, Польща (м. Краків), єврей, освіта неповна середня, безпартійний. Рахівник заводу ім. Сталіна. Проживав: м. Донецьк, 9 Лінія, буд. № 122. Заарештований 18 вересня 1937 року. Засуджений 3 грудня 1937 року до розстрілу. Вирок приведено до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований 31 січня 1958 року.

Адлер Фрідрих Генріхович, 1896 р. народження, м. Будапешт, Австро-Угорщина, німець, освіта нижча, член ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, Виконроб заводу "Доненерго". Заарештований 21 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Розстріляний 14 червня 1947 року у м. Донецьк Донецької області. Реабілітований у 1956 році.

Адольф Лук'ян Лук'янович, 1889 р. народження, с. Привільне Зельманівського району АРСР німців Поволжя, німець, малограмотний, безпартійний. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Кучер міськвно. Заарештований 6 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році.

Адров Дмитро Федотович, 1880 р. народження, с. Друге Муратове М.-Архангельського району Курської області, росіянин, неграмотний, б/п. Опалювач рудника "Червоний Профінтерн" де і проживав: Малі Тольові, буд. № 101. Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений 22 листопада 1937 року до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 29 березня 1989 року.

Азаренко Василь Сидорович (Федорович), 1889 р. народження, с. Забичане Костюківського району Білоруської РСР, білорус, малограмотний, безпартійний. Кріпильник шахти № 17/17. Проживав, м. Донецьк, Рутченково, Техколонія, буд. № 8, кв. 3. Заарештований 16 грудня 1936 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 19 березня 1937 року на 3 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1960 році.

Азаренко Емя Іванівна, 1900 р. народження, м. Каменськ Дніпропетровської області, німкеня, малограмотна, безпартійна. Проживала: м. Костянтинівка Донецької області. Домогосподарка. Заарештована 30 квітня 1944 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на поселення на 5 років у Сузунський район Новосибірської області. Реабілітована у 1957 році.

Азаренко Мінадора Федорівна, 1900 р. народження, с. Кащеївка Знаменського району Орловської області, росіянка, даних про освіту немає, безпартійна. Проживала: м. Маріуполь Донецької області. Майстер шиацької майстерні райкомбінату. Заарештована 18 грудня 1946 року. Засуджена Особливою нарадою при МДБ СРСР на поселення на 5 років у Північно-Казахстанську область з конфіскацією майна. Реабілітована у 1990 році.

Азарной (Азарнов) Яків Абрамович, 1897 року народження, м. Макіївка Донецької області (м. Ляди Могилевської області), єврей, освіта нижча, безпартійний. Службовець. Проживав: м. Дмитрієвськ, 9 Лінія, 12 проспект, буд. № 7. Працював у конторі "Трансбуду". Заарештований 22 січня 1931 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1956 році.

Азаров Олексій Олексійович, 1901 р. народження, с. Жиляєве Володарського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Вибійник шахти № 19/20. Проживав: м. Ханженкове, шахта № 19/20, буд. № 34, кв. 8, Макіївського району Донецької області. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 19 грудня 1937 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 18 березня 1960 року.

Азаров Іван Олексійович, 1884 р. народження, с. Мала Ринівка Володарського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Шляховий майстер шахти № 19/20. Проживав: м. Ханженкове, шахта № 19/20, буд. № 34, кв. 11, Макіївського району Донецької області. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 19 грудня 1937 року до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 17 січня 1938 року у м. Сталіно. Реабілітований 31 березня 1960 року.

Азаров Костянтин Ісаакович, 1908 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Студент Луганського робітфаку. Проживав: м. Маріуполь, 3-я вулиця Свободки, провулок № 72. Заарештований 28 червня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Азаров Павло Андрійович, 1911 р. народження, с. Макарове Михайлівського району Курської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Донецьк. Комірник Ворошиловської лікарні. Заарештований 6 серпня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Азаров Яків Семенович, 1905 р. народження, с. Будьоннівка Великотроїцького району Курської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Завідувач молочним складом. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Заарештований 25 травня 1935 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 23 вересня 1935 року на 4 роки ВТТ. Реабілітований у 1993 році.

Азамат Петро Петрович, 1924 р. народження, ст. Г. Афінська Північного району Краснодарського краю, росіянин, освіта середня, безпартійний. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Автомеханік автотранспортної контори № 1. Заарештований 1 березня 1957 року. Засуджений Донецьким облсудом на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1992 році.

Азберг Володимир Олександрович, 1902 року народження, м. Лібава, Латвія, латиш, освіта середня, безпартійний. Технік-прокатник заводу ім. Ілліча. Проживав: м. Маріуполь, завод ім. Ілліча, колонія "А", буд. № 71, кв. 3. Заарештований 25 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 6 листопада 1959 року.

Азіс Жан Миколайович, 1897 р. народження, м. Здірин, Литва, латиш, освіта нижча, до 1931 року – член ВКП(б). Вибійник шахти ім. Калініна. Проживав: м. Горлівка Донецької області, Нова колонія, буд. № 159, кв. 4. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений 13 січня 1938 року до розстрілу. Вирок приведено до виконання 14 лютого 1938 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований 23 вересня 1960 року.

Азманов Емануїл Емануїлович, 1903 р. народження, с. Довжанка Ровеньківського району, область не вказано, грек, освіта нижча, безпартійний. Проживав. сел. Лутугіна Чистяковського району Донецької області. Електрослюсар шахти ім. Лутугіна. Заарештований 1 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Азнауров Христофор Сергійович, 1892 року народження, м. Ахальціх Грузинської РСР, вірмен, малограмотний, безпартійний. Проживав м. Донецьк. Буфетник "Особторгу". Заарештований 6 червня 1946 року. Військовим трибуналом гарнізону м. Донецьку. Виправданий. Реабілітований у 1946 році.

Азюковська Феодора Савеліївна, 1885 р. народження, с. Новомихайлівка Ольгинського району Донецької області, українка, неграмотна, безпартійна. Проживала у м. Донецьку. Не працювала. Заарештована 5 травня 1947 року. Засуджена Донецьким облсудом на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітована у 1991 року.

Азюковський Іван Самсонович, 1914 р. народження, с. Новомихайлівка Ольгинського району Донецької області, українець, освіта 2 класи, безпартійний. Проживав: м. Донецьк. Столяр шахти № 5. Заарештований 22 лютого 1947 року. Засуджений Донецьким облсудом на 3 роки ВТТ з конфіскацією майна. Реабілітований у 1991 році.

Айвараджі Василь Іванович, 1907 р. народження, с. Ст. Керменчик, Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Візниця артілі "Транспортник". Проживав: м. Маріуполь, сел. Паркове, 5-й квартал, буд. № 5. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року до розстрілу. Вмер 18 липня 1945 року в ув'язненні. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 29 липня 1958 року.

Айвараджі Іван Федорович, 1878 р. народження, с. Ст. Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Пенсіонер. Проживав: м. Маріуполь, сел. Паркове, 5-й квартал. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року до розстрілу. Вмер 8 грудня 1943 року в ув'язненні. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 29 липня 1958 року.

Айвараджі Ілля Маркович, 1898 р. народження, с. Ст. Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта 3 класи, безпартійний. Проживав за місцем народження. Конюх радгоспу "Макбуд". Заарештований 10 січня 1938

року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 8 грудня 1943 року у ВТТ Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1958 році.

Айварджі Ілля Маркович, 1898 р. народження, с. Ст Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Конюх радгоспу "Макбуд". Проживав за місцем народження. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 11 травня 1989 року.

Айварджі Марко Костянтинович, 1896 року народження, с. Ст. Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, грамотний, безпартійний. Бригадир колгоспу ім. Калініна. Проживав за місцем народження. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 13 серпня 1960 року.

Айварджі Семен Маркович, 1896 року народження, с. Ст. Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Голова колгоспу "Червоний Жовтень". Заарештований 10 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 23 жовтня 1938 року. Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1964 році.

Айвараджі Федір Іванович, 1903 року народження, с. Старий Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Хлібороб. Проживав за місцем народження. Заарештований 13 березня 1931 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1931 році.

Айдін Григорій Максимович, 1873 року народження, с. Великий Янісоль Великоянісольського району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Сторож. Проживав за місцем народження Заарештований 9 серпня 1937 року. Засуджений 20 серпня 1937 року строком на 10 років ВТТ Вмер 21 жовтня 1942 року у Івдельлазі Свердловської області. Реабілітований 16 травня 1989 року.

Айдін Михайло Семенович, 1900 року народження, с. Великий Янісоль, Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Інструктор РайЗУ. Проживав за місцем народження. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 29 січня 1938 року до розстрілу. Вмер 19 лютого 1945 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований 3 вересня 1958 року

Айдін Федір Максимович, 1888 року народження, с. Великий Янісоль, Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, безпартійний. Проживав у с. Великий Янісоль Великоянісольського району Донецької області. Пастух "Заготскоту". Заарештований 17 січня 1938 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Вмер 30 серпня 1943 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1957 році.

Айзен Яків Якович, 1924 року народження, с. Мала Орлівка Орджонікідзевського району Донецької області, німець, освіта нижча, безпартійний. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу ім. Тельмана. Заарештований 6 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 7 листопада 1941 року при етапуванні у Івдельлазі Свердловської області. Реабілітований у 1963 році.

Айзенберг Володимир Янкелевич, 1913 року народження, с. Юзефуф Пулавського району Люблінської області, Польща, єврей, освіта 6 класів, безпартійний. Червоноармієць батальйону зв'язку 289 стрілецької дивізії. Заарештований 6 січня 1942 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Айзенберг-Мордухай Яків Ізраїлович, 1908 року народження, м. Бердичів Житомирської області, єврей, освіта неповна середня, безпартійний. Проживав: м. Артемівськ Донецької області. Бухгалтер артілі "Артемвуття". Заарештований 30 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Азенберг Морец Лейбович, 1897 року народження, м. Лодзь, Польща, єврей, закінчив КУНЗ, член ВКП(б). Викладач історії ВКП(б) робітфаку заводу ім. Кірова. Проживав: м. Макіївка, Північна колонія, вул. Постишева, буд. № 213, кв. 1. Заарештований 20 листопада 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року на 5 років ВТТ. Реабілітований 10 січня 1940 року.

Айзеншток Ганна Савеліївна, 1889 року народження, м. Новомосковськ Дніпропетровської області, єврейка, освіта вища, безпартійна. Проживала у м. Маріуполі Донецької області. Лікар-терапевт поліклініки заводу ім. Ілліча. Заарештована 20 квітня 1938 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітована у 1989 році.

Айзлер Еміль Павлович, 1907 року народження, с. Мойсеївка Шумарського району Волинської області, німець, малограмотний, безпартійний. Колгоспник колгоспу ім. Тельмана. Проживав: с. Коптєве Добропільського району Донецької області. Заарештований 30 жовтня 1937 року. Засуджений 30 грудня 1937 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 вересня 1989 року.

Айко Павло Костянтинович, 1914 року народження, с. Першотравневе Першотравневого району Донецької області, грек, освіта середня, безпартійний. Слюсар заводу ім. Ілліча. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Заарештований 1 серпня 1949 року. Засуджений Донецьким облсудом на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1990 році.

Айнагоз Георгій Савич, 1895 року народження, с. Малий Янісоль Володарського району Донецької області, грек, малограмотний, безпартійний. Коваль МТС. Проживав: с. Малий Янісоль Володарського району Донецької області. Заарештований 30 квітня 1934 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1956 році.

Айнагоз Георгій Савич, 1895 року народження, с. Малий Янісоль Володарського району Донецької області, грек, грамотний, б/п. Коваль зернорадгоспу. Проживав за місцем народження. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року до розстрілу. Вмер 28 листопада 1943 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований 26 березня 1959 року.

Айнагоз Григорій Анастасович, 1903 року народження, с. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, безпартійний. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Майстер заводу пластмас. Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС до розстрілу. Вмер 14 березня 1944 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Айратеров Нумруд Карапетович, 1913 року народження, м. Урміє, Іран, асірієць, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Ясинувата Донецької області. Чистильник взуття. Заарештований 6 вересня 1947 року. Засуджений Донецьким облсудом на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1991 році.

Айріх Карл Іванович, 1912 року народження, м. Енгельс, АРСР німців Поволжя, німець, освіта нижча, б/п. Городник колгоспу ім. К. Лібкнехт. Проживав: с. Кіндратівка Костянтинівського району Донецької області. Заарештований 8 грудня 1937 року. Засуджений 30 грудня 1937 року до розстрілу. Вмер у ВТТ. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 27 грудня 1989 року.

Айріх Миколя Христианович, 1914 року народження, сел. Щербинівка Дзержинського району Донецької області, німець, освіта нижча, член ВЛКСМ, машиніст коксовиштовхувача Дзержинського хімзаводу. Проживав у м. Дзержинську, хімколонія № 21. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 8 січня 1938 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 8 квітня 1955 року.

Айріх Фрідріх Якович, 1903 року народження, с. Стариця Красноярського району АРСР німців Поволжя, німець, освіта середня, безпартійний. Проживав у сел. Щербинівка Дзержинського району Донецької області. Десятник шахти ім. Дзержинського. Заарештований 2 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1963 році.

Айріх Христиан Христианович, 1890 р. народження, с. Стариця Новоузенського повіту Самарської губернії, німець, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Керівник конторою та базою "Заготзерно". Заарештований 16 жовтня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 2 листопада 1938 року. Місце поховання не вказано. Реабілітований у 1989 році.

Айріх Христиан Христианович, 1915 року народження, с. Фенольне Дзержинського району Донецької області, німець, освіта нижча, безпартійний. Проживав: с. Скотовата Авдіївського району Донецької області. Огнядач вагонів на залізничній станції. Заарештований 3 вересня 1941 року За-

суджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1965 році.

Айслер Павло Павлович, 1905 року народження, с. Мосіївка Шомирського району Житомирської області, німець, освіта нижча, безпартійний. Проживав сел. Нова колонія Краснюармійського району Донецької області. Породник шахти № 3. Заарештований 3 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Айтул Володимир Іванович, 1911 року народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, безпартійний. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Політрук команди в'язниці. Заарештований 6 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Айтул Леонтій Федорович, 1913 року народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, член ЛКСМУ. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Наглядач в'язниці та проколонії НКВС. Заарештований 6 лютого 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1958 році.

Айтул Федір Савич, 1883 року народження, с. Чермалик Приморського району Донецької області, освіта нижча, безпартійний. Охоронник на заводі ім. Ілліча. Проживав: м. Маріуполь, сел. Шевченка, 1-а вугільна балка, буд. № 9. Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року до розстрілу. Вмер у ВТТ 12 грудня 1941 року. Місце смерті не вказано. Реабілітований 11 січня 1989 року.

Айхель Карл Лаврентійович, 1911 року народження, с. Великоруське Калачівського району Омської області, німець, грамотний, безпартійний. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Кріпильник шахти "Грузька". Заарештований 25 серпня 1941 року. Засуджений Військовим трибуналом військ НКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1994 році.

Аква Йосип Пилипович, 1898 року народження, с. Красно-Аринівка Ровенського району Куйбишевської області, німець, малограмотний, безпартійний. Вантажник шахти ім. К. Маркса. Проживав: м. Орджонікідзе, шахта ім. К. Маркса, казарма № 18, кв. 6. Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений 4 грудня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 грудня 1962 року.

Аксьонов Василь Петрович, 1908 року народження, с. Чернухине Ворошиловського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Електромеханик 9-ї дистанції зв'язку ст. Дебальцеве. Проживав: ст. Дебальцеве, залізничний буд. № 203, кв. 15. Заарештований 28 серпня 1936 року. Військовою сесією лінійного суду Донецької залізниці у спец. справах на ст. Дебальцеве 14 листопада 1936 року засуджений на 2 роки ВТТ без позбавлення прав. Реабілітований у 1958 році.

Акименко Василь Іванович, 1916 року народження, с. Іванівка Новокалітвенського району Воронізької області, українець, малограмотний, безпартійний. Вантажник морського порту. Проживав у м. Маріуполі, гортожиток хлібної гавані № 2. Заарештований 27 січня 1937 року. Засуджений 3 квітня 1937 року на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 17 січня 1997 року.

Акименко Єфроснія Яківна, 1903 року народження, с. Новопавлівка Краснолуцького району, українка, малограмотна, безпартійна. Допогосподарка. Проживала: ст. Мочалинська Південної залізниці, залізничний будинок. Заарештована 5 жовтня 1931 року. Даних про засудження немає. Реабілітована у 1932 році.

Акименко Іван Костянтинович, 1893 року народження, с. Княгинівка Краснолуцького району, українець, малограмотний, безпартійний. Стрілочник ст. Мочалинська Південної залізниці. Проживав: ст. Мочалинська, залізничний буд. Заарештований 7 жовтня 1931 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1932 році.

Акименко Іван Кузьмич, 1875 року народження, хут. Веселий Сніжнянського району Донецької області, українець, освіта нижча. Сторож пекарні при шахті № 21. Проживав за місцем народження. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 26 грудня 1937 року до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 23 листопада 1989 року.

Акименко Іван Макарович, 1908 року народження, с. Троїцке Неклинівського району Ростовської області, росіянин, освіта 2 класи, безпартійний. Оглядач вагонів ВРП ст. Іловайська. Проживав: кол. Федорівка, колонія № 8 Харцизського району Донецької області. Заарештований 23 грудня 1936 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області 9 жовтня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1960 році

Акименко Йосип Іванович, 1894 року народження, с. Великоандріївка Сніжнянського району Донецької області, українець, освіта нижча, безпартійний. Проживав: с. Веселе Сніжнянського району Донецької області. Кріпильник шахти № 32/33. Заарештований 24 березня 1938 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Вмер 29 листопада 1944 року у ВТТ. Реабілітований у 1958 році.

Акименко Михайло Йосипович, 1922 року народження, с. Веселе Сніжнянського району Донецької області, українець, освіта 7 класів, безпартійний. Репатріант у спецтаборі НКВС у м. Ебесфельде. Заарештований 26 червня 1946 року. Військовим трибуналом 6-ї артдивізії 3-ї ударної армії засуджений на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1995 році.

Акименко Надія Леонідівна, 1915 року народження, сел. Шахти "Трудівська" Петровського району Донецької області, росіянка, даних про освіту немає, безпартійна. Проживала у м. Харцизську Донецької області. Робітниця контори "Заготзерно". Заарештована 25 січня 1947 року. Засуджена Особливою нарадою при МДБ СРСР на поселення на 5 років у Північно-Казахстанську область. Реабілітована у 1990 році.

Акименко Федір Іванович, 1886 року народження, с. Новопавлівка Гришинського району Донецької області, українець, грамотний, безпартійний. Одноосібник. Проживав за місцем народження. Заарештований 9 лютого 1932 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 3 травня 1932 року – висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Акимов Борис Миколайович, 1876 року народження, м. Кронштадт Ленінградської області, українець, освіта вища, безпартійний. Проживав: м. Артемівськ Донецької області. Не працював. Заарештований 27 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Акимов Василь Іванович, 1902 року народження, с. Дмитрівка Вознесенського району Одеської області, українець, освіта нижча, безпартійний. Слюсар щебзаводу. Проживав на ст. Орлова Слобода Харцизького району Донецької області. Заарештований 27 грудня 1937 року. Засуджений 30 грудня 1937 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 29 вересня 1989 року.

Акимов Володимир Фролович, 1919 року народження, м. Дружківка Донецької області, росіянин, освіта 9 класів, безпартійний. Начальник артпостачання 430-го окремого винищувального протитанкового дивізіону, 388-ї стрілецької дивізії. Заарештований 24 липня 1945 року. Засуджений Військовим трибуналом 15-ї армії на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1956 році.

Акимов Григорій Іванович, 1907 року народження, с. Ямполівка Лиманського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Моторист літака заводу ім. Сталіна. Проживав у м. Краматорську, аеропорт Донецької області. Заарештований 15 вересня 1937 року. Засуджений 18 квітня 1938 року на 15 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований 1 листопада 1960 року.

Акимов Іван Іванович, 1927 року народження, м. Горлівка Донецької област, росіянин, освіта 5 класів, безпартійний. Проживав у м. Грозному. Учень РУ-4. Заарештований 11 червня 1946 року. Засуджений Військовим трибуналом 6-ї артдивізії у м. Бранденбурзі, Германія, на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1994 році.

Акимов Ісаак Петрович, 1889 р. народження, ст. Митакинська Тарасівського району Каменської області, росіянин, освіта нижча, безпартійний. Проживав: с. Новокалинове Макіївського району Донецької області. Сторож шахти "Новокалинова". Заарештований 4 травня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1957 році.

Акимов Микола Степанович, 1897 р. народження, с. Андріївка Балаклеївського району Харківської області, українець, освіта нижча, безпартійний. Заступник начальника експлуатаційного відділення Південнодонецької залізниці. Проживав. м. Дебальцеве. Засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 30 жовтня 1938 року у м. Донецьку. Місце поховання не вказано. Реабілітований 14 квітня 1958 року.

Акимов Яків Кузьмич, 1906 р. народження, с. Біле Луганського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, кандидат у члени КП(б)У. Референт Макіївського міськфінвідділу. Проживав: м. Макіївка, 22 Лінія, 8 проспект, будинок міськкрадли, 5 під'їзд, кімната 29. Заарештований 3 грудня 1933 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1934 році.

Акимченко Іларіон Григорович, 1900 р. народження, с. Олександропіль Межевського району Дніпропетровської області, українець, малограмотний, б/п. Робітник заводу "Брухту". Проживав: с. Сантуринівка Костянтинівського району Донецької області. Заарештований 5 жовтня 1932 року. Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 29 квітня 1933 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Акінжалов Єгор Миколайович, 1911 р. народження, с. Виканешта Акимовського району Дніпропетровської області, українець, освіта 4 класи, б/п. Навалювідбійник шахти № 1 ім. Челюскінців. Проживав у м. Донецьк, шахта № 1, за породою буд. № 122-3. Заарештований 23 листопада 1937 року. Засуджений 13 грудня 1937 року на 10 років у ВТТ. Реабілітований 21 травня 1959 року.

Акінча Іван Гнатович, 1882 р. народження, м. Вільно, Польща, білорус, освіта нижча, б/п. Десятник будівельників «Масложиркомбінату». Проживав: м. Слов'янськ, «Масложиркомбінат», барак № 2. Заарештований 13 вересня 1937 року. Засуджений 1 жовтня 1937 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 11 листопада 1960 року.

Акішин Кирило Федорович, 1892 р. народження, м. Донецьк Донецької області, українець, освіта середня, б/п. Проживав у м. Донецьк. Бухгалтер артілі інвалідів "Росторгхарчу". Заарештований 9 вересня 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1993 році.

Акіянин Михайло Іванович, 1902 р. народження, сел. Шаманівське В.-Устюгинського повіту Вологодської губернії, росіянин, грамотний, чл КП(б) У. Проживав у с. М. Янісоль Володарського району Донецької області. Директор Володарського зерорадгоспу. Заарештований 20 серпня 1936 року. Засуджений Судовою колегією Донецького обласуду 14 березня 1939 року на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1958 році.

Аккер Леонід Васильович, 1908 р. народження, м. Орджонікідзе, Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Орджонікідзе Донецької області. Слюсар шахти "Юнком". Заарештований 15 травня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Аккер Федір Васильович, 1897 р. народження, х. Жданівка Макіївського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Єнакієво, шахта "Юнком", буд. № 2, кв. 2. Слюсар шахти "Юнком". Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений 23 листопада 1937 року до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 12 червня 1959 року.

Аккерман Іван Генріхович, 1910 р. народження, Одеська область, Березанський район, с. Любін, німець, освіта 4 класи, б/п. Проживав: Донецька область, м. Костянтинівка, вул. Плотіна, буд. № 33. Візниця на склозаводі. Заарештований 17 грудня 1936 року. Засуджений ВТ Харківського ВО у м. Костянтинівці 10 червня 1937 року на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1960 році.

Акмухамотова Олександра Андріївна, 1903 р. народження. с. Шантурове Щегровського району Курської області, росіянка, неграмотна, б/п. Проживала у м. Макіївці, Донецької області. Свердлівниця заводу ім. Кірова. Заарештована 25 вересня 1941 року. Засуджена ВТ військ НКВС Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітована у 1992 році.

Акользін Іван Єгорович, 1897 р. народження, х. Осиповський Ростовської області, росіянин,

освіта нижча, б/п. Проживав у сел. шахти Дзержинського району Донецької області. Коногон шахти ім. Ворошилова. Заарештований 2 серпня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Акопян Шаваш Гнатович, 1909 р. народження, с. Сульда Ахиркалацького району Грузинської РСР, вірмен, освіта 7 класів, б/п. Проживав: м. Чистякове Донецької області. Не працював. Заарештований 11січня 1944 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1944 році.

Акоп'янц Георгій Єфремович, 1914 р. народження, с. Паракар Вакшанського району Закавказької АРСР, вірмен, освіта 4 класи, б/п. Проживав у сел. Іловайськ, Донецької області. Перукар. Заарештований 10 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Акоп'янц Ваган Асвадурович, 1901 р. народження, м. Тахталу, Туреччина, вірмен, малограмотний, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе, 32 Лінія, буд. № 62. Не працював. Заарештований 22 вересня 1937 року. Засуджений 14 жовтня 1937 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 вересня 1989 року.

Акріт Митрофан Георгійович, 1881 р. народження, с. Чермалик Сартанського району, Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у м. Маріуполі, кол. "Б", буд. № 135, кв. 5. Сторож ФЗУ заводу ім. Ілліча. Заарештований 29 жовтня 1937 року. Засуджений 14 листопада 1937 року до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований 10 вересня 1956 року.

Акріт Харлампій Петрович, 1914 р. народження, с. Чермали Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав у м. Маріуполі, вул. Велика Садова, буд. № 45. Літературний працівник видавництва "Колективізис". Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Акрітов Антон Федорович, 1896 р. народження, с. Улакли, Великоянісольського району, Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Проживав у м. Донецьк, Донецької області, 9 Лінія, буд. № 55. Сторож-кучер "Сталіногазу". Заарештований 26 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 червня 1989 року.

Акрітов Василь Спиридонович, 1890 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у м. Маріуполі, вул. Пролетарська, буд. № 90. Охоронник складу "Райспожиспілки". Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 16 лютого 1938 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 4 вересня 1989 року.

Акрітов Георгій Михайлович, 1901 р. народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав у м. Артемівську Донецької області, вул. Благовєщенська, буд. № 25. Бухгалтер нафтобази. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 18 червня 1960 року.

Акрітов Григорій Юрійович, 1896 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народженням. Колгоспник колгоспу ім. Челюскінців. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 25 березня 1961 року.

Акрітов Ісаак Федорович, 1895 р. народження, с. Улакли Великоянісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область, Селидівський район, радгосп "Брезберг", буд. № 5. Робітник радгоспу "Брезберг". Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений 23 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 19 липня 1989 року

Акрітов Костянтин Юрійович, 1870 р. народження, с. Стара Гнатівка Старокараньского району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у с. Мала Гнатівка Старокараньского району Донецької області. Без певних занять. Заарештований 17 грудня 1937 року Дати вироку немає. Вмер 19 вересня 1938 року у Маріупольській в'язниці. Реабілітований 29 квітня 1996 року.

Акрітов Микола Павлович, 1911 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Старий Крим, вул. Гранітна, буд. № 4, Слюсар заводу ім. Ілліча. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 квітня 1989 року.

Акрітов Олексій Петрович, 1905 р. народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав: с. Ялта Маріупольського району Донецької області. Голова сільради. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 15 лютого 1938 року до розстрілу. Вмер 19 січня 1943 року у в'язниці. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 15 лютого 1958 року.

Акрітов Юрій Костянтинович, 1891 р. народження, с. Стара Гнатівка Старокарансього району Донецької області, малограмотний, б/п Проживав у с Мала Гнатівка. Колгоспник колгоспу "Агрокомбінат" у с. Мала Гнатівка, де і проживав. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 3 січня 1938 року до розстрілу. Вирок приведений до виконання 31 січня 1938 року. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований у 1985 році.

Акритов Андрій Павлович, 1902 р. народження, с. Ст Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 1 клас, б/п. Проживав за місцем народження. Кантувальник на заводі ім. Куйбишева. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 15 лютого 1938 року до розстрілу. Вмер у в'язниці 9 жовтня 1945 року. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 16 квітня 1959 року.

Акритов Василь Філахтович, 1880 р. народження, с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Герзамет". Заарештований 19 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Акритов Георгій (Григорій) Кирилович, 1876 р. народження, Донецька область, м. Маріуполь, грек, даних про освіту немає, б/п. Проживав у Донецькій області, м. Маріуполь, вул Кальміуська, буд. № 6. Член артілі ім. Леніна. Заарештований 17 жовтня 1930 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1931 році.

Акритов Григорій Федорович, 1911 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Тракторист колгоспу "13 річниця Жовтня". Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 11 лютого 1938 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 15 грудня 1956 року.

Акритов Іван Васильович, 1895 р. народження, с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Одноосібник. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 8 квітня 1961 року.

Акритов Костянтин Іванович, 1896 р. народження, с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта початкова, б/п Проживав у с.В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області. Інспектор держбанку. Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1961 році.

Акритов Олексій Христофорович, 1899 р. народження, с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав у с. В. Янісоль, В. Янісольського району, Донецької області. Ветсанітар колгоспу "Партизан". Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1959 році.

Акритов Пантелій Федорович, 1878 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Робітник радгоспу. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 серпня 1989 року.

Акритов Федір Іванович, 1900 р. народження. с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с.

В Янісоль. В -Янісольського району, Донецької області. Голова колгоспу "Червоний партизан". Заарештований 15 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1958 році.

Аксаметний Микола Іванович, 1904 р. народження, х. Кузнецове Хомутовської сільради Новоазовського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у х. Кузнецовому Хомутовської сільради. Заарештований 25 січня 1933 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР на 3 роки заслання. Реабілітований у 1989 році.

Аксельрод Леонід Самійлович, 1908 р. народження, м. Донецьк, єврей, освіта 2 класи, чл. ВКП(б). Проживав у м. Донецьку. Комендант УНКВС по Донецькій області. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Аксельрод Михайло Абрамович, 1911 р. народження, с. Котляревського Донецької області, єврей, освіта вища, чл. ВКП(б). Ст. референт відділу пропаганди Радянської частини СК по Австралії. Заарештований 27 лютого 1948 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1949 році.

Аксененко Гаврило Никифорович, 1884 р. народження, с. Селець Красногорівського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. шахти "Давидівка" Чистяковського району Донецької області. Кріпильник шахти № 1. Заарештований 12 вересня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Аксененко Єгор Тимофійович, 1909 р. народження, с. Никифорівка Амросіївського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Часів-Яр Артемівського району Донецької області, барак № 14. Візниця заводу ім. Артема. Заарештований 16 лютого 1933 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 3 лютого 1933 року на 3 роки концтабору. Реабілітований у 1989 році

Аксенченко Василь Макарович, 1905 р. народження, с. Ново-Знаменка Олександрівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Голова будкому доломітного комбінату. Заарештований 3 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1963 році.

Аксьонов Борис Васильович, 1893 р народження, м. Донецьк, росіянин, освіта нижча, б/п Проживав у м. Снакісвому Донецької області. Машиніст електровозу металургійного заводу. Заарештований 3 березня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Аксьонов Никифор Степанович, 1902 р. народження, сел. Рутченково (м. Донецьк) Донецької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. Моспіне Макіївського району Донецької області. Не працював. Заарештований 14 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Аксьонов Федір Сергійович, 1877 р. народження, х. Рудаков Литвинівського району Ростовської області, малограмотний, б/п. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Кочегар коксохімзаводу. Заарештований 23 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 7 грудня 1941 року при етапуванні. Місце не вказано. Реабілітований у 1963 році.

Аксьонова Агафія Василівна, 1904 р. народження, с. Зайцеве Горлівського району Донецької області, росіянка, малограмотна, б/п. Проживала: х. Бахмутка Горлівського району Донецької області. Не працювала. Заарештована 13 січня 1945 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Донецькій області на 7 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1958 році.

Аксюзов Федір Костянтинович, 1882 р. народження, Донецька область, Старо-Микільський район, с. М. Янісоль, грек, малограмотний, б/п Проживав за місцем народження Одноосібник. Заарештований 9 жовтня 1932 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 21 листопада 1932 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році

Аксюк Микола Петрович, 1908 р. народження, Полтавська область, Зіньківський район, с Тарасівка, українець, освіта нижча, б/п Прожи-

вав у Донецькій області, м. Горлівка, шахта № 19. Слюсар шахти № 19. Заарештований 27 листопада 1932 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 27 липня 1933 року з позбавленням прав на проживання у 12 населенних пунктах на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Аксюта Михайло Федорович, 1923 р. народження, с. Малі Солонці, Новосанжарівського району Полтавської області (м. Краматорськ Донецької області), болгарин, освіта середня, б/п. Проживав нелегально в Румунії. Заарештований 13 грудня 1947 року. Засуджений ВТ окремої механізованої армії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1959 році.

Аксючиць Йосип Данилович, 1899 р. народження, Мінська губернія, Борисівський повіт, с. Вардоличі, білорус, освіта нижча, б/п. Проживав: ст. Мушкетово Донецької області, залізничний буд. № 32. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 29 травня 1931 року засланий до Північного краю на 5 років. Реабілітований у 1989 році.

Акрило Урхо Іванович, 1907 р. народження, м. Форша, Фінляндія, фін, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Краматорськ Донецької області. Робітник заводу ім. Куйбишева. Заарештований 19 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Акулов Юхим Улянович, 1872 р. народження, с. Оджанка Кіровського району Миколаївської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, сел. Трубне, буд. № 40. Охоронець заводу ім. Куйбишева. Заарештований 30 вересня 1937 року. Засуджений 13 жовтня 1937 року на 10 років ВТТ. Реабілітований 7 серпня 1989 року.

Акулов Улян Пилипович, 1882 р. народження, Орловська губернія, Карачевський повіт, с. Мале, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у Донецькій області, Амросіївський район, ст. Кутейникове. Приватний візниця. Засуджений судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 18 лютого 1931 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Акулова Ганна Федорівна, 1902 р. народження, с. Біленьке Донецької області, українка, малограмотна, б/п. Проживала у м. Костянтинівці Донецької області. Домогосподарка. Заарештована 1 листопада 1947 року. Засуджена Донецької облсудом на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітована у 1993 році

Акусов Петро Єфремович, 1900 р народження, с. Краснівка Волноваського району Донецької області, українець, освіта середня, даних про партійність немає. Проживав: м. Волноваха, Донецької області. Бухгалтер "Райспоживспілки". Заарештований 4 квітня 1945 року. Засуджений ВТ гарнізона м. Донецьк Донецької області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1956 році.

Алабаш Григорій Христофорович, 1909 р. народження, с. Ялта Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Ялта Маріупольського району Донецької області.Тракторист МТС. Заарештований 2 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Алабаш Іван Кузмич, 1892 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, шахта № 8 "Вєтка", буд. № 29, кв. 12. Вантажник контори "Харчоторгу". Заарештований 27 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 24 липня 1959 року.

Алабаш Павло Кузьмич, 1903 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: сел. Рутченкове, с. Червоноармійське, шахта № 30. Вахтовий пожежної команди селища. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року до розстрілу. Вмер у в'язниці 5 січня 1945 року. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 2 грудня 1958 року.

Алабаш Пантелій Федорович, 1904 р. народження, с. Ялта Маріупольського району Донецької області, грек, освіта початкова, б/п. Проживав у с. Ялта Маріупольського району Донецької області. Завгосп колгоспу ім. Ілліча. Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних

про виконання вироку немає. Реабілітований у 1960 році

Алабаш Пилип Кузьмич, 1900 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. Курахівбуд В.-Янісольського району Донецької області. Робітник Курахівбуду. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 28 січня 1938 року до розстрілу. Вмер у в'язниці 5 січня 1945 року. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 2 грудня 1958 року.

Алабаш Юрій Ілліч, 1889 р. народження, с. Ялта Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Червоний борець". Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 25 березня 1961 року.

Алаєв Антон Павлович, 1894 р. народження, українець, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Одноосібник. Заарештований 9 грудня 1932 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 27 липня 1933 року на 3 роки ВТТ умовно. Реабілітований у 1990 році.

Алай Георгій Васильович, 1882 р. народження, с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області. Хлібороб. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 22 квітня 1931 року засланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Алай Георгій Васильович, 1882 р. народження, с. Янісоль Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Сторож огороду. Заарештований 9 серпня 1937 року. Засуджений 4 вересня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 8 років ВТТ. Реабілітований 4 серпня 1989 року.

Алакоз Володимир Юрійович, 1909 р. народження, с. Улакли Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Черговий слюсар шахти ім. Румянцева. Заарештований 1 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Алакоз Григорій Юрійович, 1917 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 6 класів, б/п. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Учень слюсаря шахти ім. Румянцева. Заарештований 1 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Алакоз Іван Васильович, 1886 р. народження, с. Улакли, Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Горлівці, Донецької області, шахта ім. Румянцева, буд. № 1, кв. 6. Кучер конного двору шахти ім. Румянцева. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 березня 1989 року.

Алакоз Іван Никифорович, 1905, р. народження, с. Улакли Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав у с. Богатир, Великоянісольського району, Донецької області. Директор СШ. Заарештований 2 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Вмер 9 березня 1945 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1956 році.

Алакоз Каліст рат Никифорович, 1909 р. народження, с.Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник артілі "13 річниця Жовтня". Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 5 жовтня 1957 року.

Алакоз Костянтин Архипович, 1881 р. народження, с. Богатир, В.-Янісольського району, Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області. Хлібороб. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 13 березня 1930 року засланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Алакоз Максим Гаврилович, 1893 р. народження, с. Улакли, В.-Янісольського району, Донецької області, грек, освіта 4 класи. Проживав у сел. Першотравень "Курахівбуду" Донецького

району. Робітник "Курахівбуду". Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 6 травня 1989 року.

Алакоз Митрофан Дмитрович, 1900 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Робітник "Курахівбуду". Заарештований 12 грудня 1937 року. Засуджений 16 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 28 квітня 1989 року.

Алакоз Павло Іванович, 1879 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 1 клас, б/п. Проживав: м. Донецьк, сел. шахти "Нікополь-Маріупольська", гуртожиток № 12. Тесля шахти "Нікополь-Маріупольська". Заарештований 27 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 22 червня 1989 року.

Алакоз Степан Дмитрович, 1896 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Красногорівка Мар'їнського району Донецької області. Робітник заводу. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 25 серпня 1989 року.

Алакоз Федір Никифорович, 1906 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Тракторист колгоспу ім. Сталіна. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер у в'язниці 9 березня 1945 року. Місце смерті та поховання не вказано.Реабілітований 19 грудня 1956 року.

Алакозов Анастасій Дмитрович, 1877 р. народження, Маріупольський округ, с. Мангуш, грек, освіта нижча, б. п. Проживав: Маріупольський округ, Мангушський район, с. Мангуш, Куркуль. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 7 квітня 1930 року заслання до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1930 році.

Алакозов Василь Семенович, 1907 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с.Мангуш Маріупольського району Донецької області. Тракторист колгоспу ім. Боброва. Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1963 році.

Алакозов Георгій Дмитрович, 1890 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 6 класів, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Не працював. Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Вмер 14 жовтня 1943 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Алакозов Григорій Миколайович, 1911 р. народження, с. Новий Богатир Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, чл. ВЛКСМ. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Наглядач в'язниці. Заарештований 5 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Алакозов Дмитро Анастасович, 1908 р. народження, с. Мангуш, Маріупольського району, Донецької області,грек, освіта н/середня, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Продавець пивного магазину. Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1956 році.

Алакозов Іван Дмитрович, 1904 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Радіотехнік Мангуської МТС. Заарештований 24 грудня 1937 року. Засуджений 29 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер у в'язниці 27 грудня 1944 року. Місце смерті не вказано Реабілітований 19 грудня 1956 року.

Алакозов Іван Федорович, 1897 р. народження, с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області, Рад. Колонія, кар'єр № 3, буд. № 173. Заарештований 30 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Да-

них про виконання вироку немає. Реабілітований 30 вересня 1961 року.

Албаут Микола Семенович, 1893 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав у с. Стила Старобешівського району Донецької області Тваринник колгоспу ім. Шевченка. Заарештований 19 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Реабілітований у 1989 році.

Албаут Олександр Семенович, 1909 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Стила Старобешівського району Донецької області. Бригадир колгоспу "Іскра". Заарештований 27 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований у 1966 році.

Албеєв Микола Маркович, 1895 р. народження, с. Н. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Харцизьку Донецької області. Слюсар заводу "Червоний фітінг". Заарештований 9 січня 1938 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 5 лютого 1943 року у ВТТ. Реабілітований у 1958 році.

Албрехт Леопольд Федорович, 1917 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав у м. Костянтинівці Донецької області. Робітник шкірозаводу. Заарештований 4 лютого 1938 року. Засуджений Особливою наралою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Албул Мартин Опанасович, 1883 р. народження, с. Калнабалд Кадіївського району Херсонської губернії, італієць, грамотний, б/п. Проживав: м.Чистякове, сел. Челюскінців, вул. Пролетарська, буд. № 33. Заарештований 12 грудня 1937 року. Засуджений 28 грудня 1938 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 8 років ЗТТ. Реабілітований 26 червня 1959 року.

Алдонов Ілсіф Михайлович, 1895 р. народження, с. Орлово-Медвеже Лівинського району Орловської області, росіянин, освіта 3 класи, б/п. Проживав у м. Чистяковому Донецької області Прохідник шахти № 17 "Схід". Заарештований 6 листопада 1945 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 15 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1955 році.

Алдохін Іван Архипович, 1887 р. народження, с. Велико-Камишеваха Петровського району Харківської області, росіянин, освіта 3 класи, б/п. Проживав у м. Краматорську Донецької області Працював грабарем міськкомгоспу. Заарештований 10 лютого 1940 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР 10 липня 1940 року на 5 років ВТТ. Реабілітований 11 серпня 1989 року.

Алдошин Іван Романович, 1896 р. народження, с. Зуївка Дебальцевського району Донецької області, українець, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав на ст. Постишеве, сел. Челюскіна, вул. Блюхера, буд. № 56. Майстер поточного ремонту паровозів. Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений 23 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вмер у в'язниці 23 березня 1944 року. Реабілітований 20 лютого 1957 року.

Алеборн Олександр Андрійович, 1883 р. народження, с. Гельцель Зельманського району АРСР німців Поволжя, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Орджонікідзевський район, сел. Шлакобетонне, казарма № 7, кв. 8. Кур'єр шахти ім. К. Маркса. Заарештований 27 листопада 1937 року. Засуджений 28 листопада Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 20 липня 1989 року.

Алейников (Олійников) Никін Миколайович, 1891 р. народження, м. Новочеркаськ Ростовської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у м. Торезі Донецької області. Бухгалтер шахти ім. Кисельова. Заарештований 7 січня 1950 року. Засуджений Особливою нарадою при МДБ СРСР на поселення до Карагандинської області. Строк не вказаний. Реабілітований у 1989 році.

Алдошин Федір Герасимович, 1876 р. народження, с. Пиріжкове Орловської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. шахти ім. Ворошилова Дзержинського району Донецької області. Садівник школи шахти ім. Ворошилова. Заарештований 4 вересня 1937 року. Засуджений 25 вересня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 23 червня 1989 року.

Алекалі (Олекальн) Отто Фрідріхович, 12 р. народження, м. Луганськ, німець, освіта жча, б/п. Проживав у сел. Несвітевичеве Личанського району Луганської області. Інструкр фізкультури шахти ім. Тітова. Заарештовай 3 квітня 1938 року. Засуджений трійкою НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. абілітований у 1955 році.

Алеко Олексій Іванович, 1909 р. народжен, с. Вергуни Черкаського району Київської обсті, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у л. Часів-Яр, Краматорські кар'єри буд. № 43. абар-бригадир кар'єрів заводу ім. Сталіна. Заештований 19 липня 1937 року. Засуджений 25 ресня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій бласті на 10 років ВТТ. Вмер 25 вересня 1938 оку у Буржелдорлазі НКВС СРСР. Реабілітоваий 29 грудня 1966 року.

Алеко Григорій Іванович, 1918 р. народення, с. Вергуни Черкаського району Київсьої області, українець, освіта 3 класи, б/п. Червоармієць РСЧА. Заарештований 17 вересня 941 року. Засуджений ВТ гарнізону м. Челябіська на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 оки. Реабілітований у 1942 році.

Алекса Борис Адамович, 1904 р. народженя, м. Орджонікідзе Донецької області, поляк, всіта нижча, б/п. Проживав у м. Орджонікідзе. ол. ім. Фрунзе, буд. № 306, кв. 2. Коваль метаургійного заводу. Заарештований 19 грудня 937 року. Засуджений 9 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 2 лютого 1961 року.

Александренко (Олександренко) Андрій Прокопович, 1898 р. народження, м. Бахмут, українець, освіта середня, б/п. Проживав у м. Бахмут, Верхнє-Миколаївська СП, буд. № 91. Не працював. Засуджений надзвичайною трійкою Особливого відділу 13 армії 21 листопада 1920 року до розстрілу. Вирок приведений до виконання 21 листопада 1920 року. Реабілітований у 1994 році.

Александрина (Олександрина) Ганна Тихонівна, 1888 р. народження, с. Новотроїцьке Ольгинського району Донецької області, українка, освіта середня, чл. ВКП(б). Проживала у с. Новотроїцьке Ольгинського району Донецької області. Директор НСШ. Заарештована 21 жовтня 1943 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітована у 1991 році.

Александров Андрій Олексійович, 1894 р. народження, м. Харків, росіянин, освіта н/середня, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Пом. головного бухгалтера горілчаного заводу. Заарештований 17 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований у 1989 році.

Александров Андрій Іванович, 1912 р. народження, м. Слов'янськ Донецької області, росіянин, освіта нижча, чл. ВКП(б). Командир роти 4 сп. Заарештований 13 березня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році.

Александров Борис Миколайович, 1908 р. народження, ст. Люботин Південної залізниці, область не вказана, українець, освіта середня, член ВКП(б). Проживав у м. Слов'янську Донецької області. Парторг залізничного депо. Заарештований 14 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році.

Александров Василь Дмитрович, 1901 р. народження, с Довге Вище-Должанського району Курської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Візниця заводу "Азовсталь". Заарештований 12 лютого 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1964 році.

Александров Гаврило Минович, 1915 р. народження, с. Старий Комар В.-Новосілківського району Донецької області, грек, малокрамотний, б/п. Проживав на х. "Дніпроенергія", В.-Новосілківського району Донецької області. Колгоспник. Заарештований 21 жовтня 1947 року. Засуджений ВТ гарнізону м. Сталіно на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1955 році.

Александров Григорій Семенович, 1898 р. народження, с. Костянтинополь В.-Янісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народженням. Одноосібник. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 23 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 11 серпня 1989 року.

Александров Єгор Васильович, 1887 р. народження, с. Хликіне Михайлівського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Яківлівка Донецької області. Не працював. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений 13 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 14 лютого 1938 року у м. Донецьку Реабілітований 22 листопада 1989 року.

Алесандров Іван Дмитрович, 1915 р. народження, с. Алєсівка Краматорського району Донецької області, українець, освіта середня, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Майстер дільниці "Союзтеплобуд" ОБМУ-10. Заарештований 18 квітня 1944 року. Засуджений ВТ військ МВС по Донецькій області на 20 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1956 році.

Александров Іван Тимофійович, 1894 р. народження, с. Слов'яно-Сербське Кадіївського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав м. Дебальцеве Донецької області, залізничний буд. № 54, кв. 1. Слюсар машзаводу. Заарештований 29 листопада 1937 року Засуджений 2 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 30 березня 1961 року.

Александров Іван Тимофійович, 1924 р. народження, с. Єрепкіне Жовтневого району, Татарстан, росіянин, освіта 7 класів, б/п. Проживав у сел. шахти № 5 Донецької області. Лісогон на шахті № 5. Заарештований 12 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1941 році.

Александров Іван Федорович, 1899 р. народження, с. Ізгож'є Ново-Ржевського району Псковської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, 9 Лінія, 3-й проспект, буд. № 50, кв.10. Контролер ВТК Макіївського металургійного заводу. Заарештований 29 вересня 1937 року. Засуджений 22 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 29 березня 1989 року

Александров Ілля Дмитрович, 1894 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав: с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області. Каменолом гранітних кар'єрів заводу "Азовсталь". Заарештований 26 квітня 1935 року. Засуджений народним судом Об'єднаної камери м. Маріуполя 29 липня 1935 року на 3 роки в'язниці. Реабілітований у 1960 році.

Александров Костянтин Олександрович, 1896 р. народження, с. Татарки Осьминської сільради колишньої Смоленської губернії, даних про національність немає, освіта нижча, б/п. Проживав у м Ровеньки. Завідуючий м'ясною лавкою шахти 7-8 м. Красний Луч. Заарештований 7 квітня 1932 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1932 році.

Александров Федосій Олександрович, 1898 р. народження, с. Зибке Анучфріївського району Харківської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав на шахті № 18 Сніжнянського району Донецької області. Візниця шахти № 18. Заарештований 23 червня 1937 року. Засуджений 10 серпня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вирок приведений до виконання. Реабілітований 26 червня 1959 року.

Александрова Ніна Іполитівна, 1896 р. народження, м. Петраков, Польща, росіянка, освіта середня, б/п. Проживала у м. Краматорську Донецької області. Бібліотекар коксохімзаводу. Заарештована 5 квітня 1948 року. Засуджена Ста-Донецьким облсудом на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1995 році.

Александрович Сергій Олександрович, 1902 р. народження, м. Шахтинськ Азово-Чорноморського краю, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав у м. Маріуполі, вул.1-а Слобідська, буд. № 195. Начальник 7-ї дистанції колії. Заарештований 28 листопада 1937 року. Засуджений 13 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 16 листопада 1937 року у м. Донецьку Реабілітований 29 квітня 1958 року.

Александрович Степан Семенович, 1898 р. народження, с. Мозолі Толочинського району Вітебської області, білорус, освіта н/середня, б/п. Проживав: м. Донецьк, Комірник міськвійськкомату. Заарештований 17 серпня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 20 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5

років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1992 році

Алексашин Андрій Макарович, 1902 р. народження, с. Челмиш Севського району Брянської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Орджонікідзе Донецької області, колонія ім. Горького, буд. № 10. Кочегар металургійного заводу. Заарештований 14 грудня 1937 року. Засуджений 25 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 20 жовтня 1989 року.

Алексашин Павло Іванович, 1910 р. народження, с. Язикове Малоархангельського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Микитівці Горлівського району Донецької області. Кочегар залізничного депо. Заарештований 14 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Алексєєв Андрій Іванович, 1905 р. народження, х. Задунайський Тельманівського району Донецької області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у сел. Кутейникове Амвросіївського району Донецької області. Робітник радгоспу "Металіст". Заарештований 22 липня 1949 року. Засуджений ВТ військ МВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1966 році.

Алексєєв Андрій Петрович, 1899 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, кандидат у чл. ВКП(б). Проживав у с. Андріївці Старобешівського району Донецької області. Машиніст молотарки колгоспу "Червона Зірка". Заарештований 24 червня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Вмер 23 серпня 1949 року у Сєвпечлазі, Комі АРСР. Реабілітований у 1991 році.

Алексєєв Василь Петрович, 1894 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: м. Макіївка, постбудка. Десятник по ремонту колії на ст. Мишине. Заарештований 29 грудня 1937 року. Засуджений 15 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 березня 1989 року.

Алексєєв Віктор Григорович, 1923 р. народження, м. Єнакієве, росіянин, освіта вища, член ВКП(б). Проживав у м. Жданові Донецької області. Начальник планового відділу заводу шлакових матеріалів. Заарештований 12 червня 1950 року. Засуджений ВТ військ МВС по Донецькій області на 12 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Алексєєв Віктор Іванович, 1887 р. народження, с. Речиця Лівинського району Курської області, росіянин, грамотний, б/п. Проживав на шахті ім. Ворошилова Дзержинського району Донецької області, вул. Шевченка, буд. № 167, кв. 3. Прибиральник породи на шахті ім. Ворошилова. Заарештований 4 грудня 1937 року. Засуджений 7 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 27 лютого 1943 року у Печерлазі. Реабілітований 13 березня 1989 року.

Алексєєв Григорій Петрович 1920 р. народження, м. Ленінград, росіянин, освіта середня, б/п. Командир автовзводу 796 БАО. Заарештований 20 вересня 1941 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 20 січня 1942 року у в'язниці м. Донецьку. Реабілітований у 1994 році.

Алексєєв Данияо Тимофійович, 1896 р. народження, с. Іванівка Межівського району Дніпропетровської області, українець, освіта середня, б/п. Проживав у с. Дмитрівці Петропавлівського району Донецької області. Технік-лісівник дистанції залізниці. Заарештований 15 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1938 році.

Алексєєв Дмитро Кузьмич, 1904 р. народження, с. Алексєєвка Задонського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, до 1935 року чл. ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, бугор "Ольга", буд. № 101, кв. 4. Слюсар заводу ім. 15-річчя ЛКСМУ. Засуджений 27 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 30 березня 1989 року.

Алексєєв Євдоким Григорович, 1906 р. народження, с. Берестове Куйбишевського району Ростовської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. Шахти Чистяковського району Донецької області. Електрослюсар шахти № 3-біс. Заарештований 19 червня 1938 року. Засуджений

трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований у 1989 році.

Алексєєв Єгор Миколайович, 1910 р. народження, с. Альшанка Обоянського району Курської області, росіянин, освіта нижча, чл. ВЛКСМ. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Водій залізничної станції. Заарештований 4 січня 1938 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1992 році.

Алексєєв Іван Олексійович, 1920 р. народження, с. Кисиліне Демидівського району Смоленської області, росіянин, освіта середня, б/п. Червоноармієць окремої мінометної дивізії. Заарештований 13 лютого 1942 року. Засуджений ВТ 88-го корпусу на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1994 році.

Алексєєв Іван Петрович, 1910 р. народження, с. Гущине Курської області, росіянин, освіта 2 класи, б/п. Вагар заводу ім. Ілліча. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, Садки, вул. Біологічна, буд. 8. Заарештований 24 лютого 1936 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 27 травня 1936 року на 7 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Алексєєв Ілля Іванович, 1912 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Тракторист-комбайнер зернорадгоспу. Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1960 році.

Алексєєв Ілля Тимофійович, 1900 р. народження, с. Іванівка Межівського району Дніпропетровської області, українець, освіта вища, б/п. Проживав на ст. Постишеве Донецької області. Ст. інженер залізничного депо. Заарештований 20 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1938 році.

Алексєєв Кузьма Юрійович, 1893 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав у с. Урзуф Маріупольського району Донецької області. Жерстянщик колгоспу "2-а П'ятирічка". Заарештований 25 квітня 1945 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Вмер 12 березня 1947 року у ВТТ Полтавської області. Реабілітований у 1991 році.

Алексєєв Лука Олексійович, 1894 р. народження, с. Іванівка Межівського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Робітник депо станції Гришине. Проживав: м. Гришино, вул. Комінтерна, буд. № 18. Заарештований 28 лютого 1933 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 16 березня 1933 року на заслання у Північний край строком на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Алексєєв Микола Григорович, 1925 р. народження, с. Степанівка Андріївського району Донецької області, українець, освіта 6 класів, б/п. Червоноармієць роти автоматників 906 сп 243 сд. Заарештований 10 травня 1943 року. Засуджений ВТ 3-ї гв. армії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1996 році.

Алексєєв Микола Семенович, 1918 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, 17 Лінія, буд. № 93. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений 11 березня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер у в'язниці 14 жовтня 1944 року. Реабілітований 22 жовтня 1958 року.

Алексєєв Михайло Григорович, 1880 р. народження, м. Луганськ, українець, освіта 7 класів, б/п. Зав. буфетом шахти № 8 "Чулківська". Проживав: м. Донецьк, вул. Горького, буд. № 11, кв. 1. Заарештований 21 листопада 1937 року. Засуджений 20 липня 1940 року судовою колегією Донецького облсуду на 5 років ВТТ. Реабілітований 21 квітня 1961 року.

Алексєєв Михайло Лаврентійович, 1885 р. народження, м. Артемівськ Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Артемівськ Донецької області. Маляр Артемторгу. Заарештований 25 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Вмер 17 лютого 1943 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1956 році.

Алексєєв Михайло Михайлович, 1888 р. народження, м. Казань, Татарстан, росіянин, освіта н/вища, б/п. Відповідальний виконавець машзаводу. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області, гортожиток № 25. Заарештований 22 груд-

ня 1937 року. Засуджений 23 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 11 серпня 1989 року.

Алексєєв Микита Єлисейович, 1887 р. народження, с. Іванівка Межівського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Оленівці Ольгинського району Донецької області. Візниця. Заарештований 4 грудня 1937 року. Засуджений 4 березня 1939 року спецколегією Донецького облсуду на 4 роки ВТТ. Реабілітований 17 лютого 1992 року.

Алексєєв Никифор Олександрович, 1885 р. народження, с. Пустинка Гришинського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народженням. Одноосібник. Заарештований 26 листопада 1932 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 1 січня 1933 року на 3 роки заслання у Північний край. Реабілітований у 1989 році.

Алексєєв Олександр Васильович, 1889 р. народження, Тверська губернія, м. Твер, росіянин, освіта середня, член ВКП(б). Проживав у м. Маріуполі, вул. Портова, буд. № 11, кв. 5. Викладач обласних курсів пропагандистів. Заарештований 17 вересня 1936 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 14 липня 1937 року на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1961 році.

Алексєєв Олексій Федорович, 1909 (1910) р. народження, сел. Діївка Дніпропетровської області, або с. Куровечки Волочинського району Вінницької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у м. Дебальцевому. Автозварювальник дебальцівської дільниці "Південбуд". Заарештований 14 листопада 1933 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1934 році.

Алексєєв Олексій Костянтинович, 1907 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав у сел. Старобешевому Старобешівського району Донецької області. Тракторист зернорадгоспу. Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 2 січня 1943 року у ВТТ. Місце смерті не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Алексєєв Опанас Миколайович, 1910 р. народження, с. Косонтове Білу-Калитвенського району Ростовської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав у сел. Старобешевому Донецької області. Не працював. Заарештований 4 жовтня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 13 травня 1946 року у ВТТ Хабаровського краю. Реабілітований у 1992 році

Алексєєв Павло Костянтинович, 1895 р. народження, с. Волоконівка, Воронізької області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у Донецькій області, ст. Криндичівка. Приймальник палива. Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 12 вересня 1931 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1960 році.

Алексєєв Семен Петрович, 1885 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району, Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Макіївці, 17 Лінія, 1 проспект, буд. № 89. Сторож мехлікарні. Заарештований 26 грудня 1937 року. Засуджений 15 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 21 березня 1942 року у в'язниці. Місце смерті не вказано. Реабілітований 26 червня 1959 року.

Алексєєв Тимофій Семенович, 1903 р. народження, с. Свариш, Ленінградської області, росіянин, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав на ст. Красноармійська, залізничний буд. № 149, кв. 5. Заарештований 15 листопада 1937 року. Засуджений 6 вересня 1938 року військовою колегією Верховного Суду СРСР до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 6 вересня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 12 жовтня 1993 року.

Алексєєв Пилип Пилипович, 1897 р. народження, с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Проживав у с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області. Комбайнер МТС. Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році

Алексєєв-Писаренко Володимир Павлович, 1900 р. народження, с. Ново-Троїцьке Селидівського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у с. Ново-Троїцькому, Селидівського району Донецької області Хлібороб. Засуджений спецколегією Донецького облсу-

ду 9 серпня 1930 року на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Алексєєва Агафія Кузьмівна, 1902 р. народження, с. Богатир Гришинського повіту, росіянка, малограмотна, б/п. Проживала: с. Богатир Гришинського повіту Донецької області. Заарештована 19 вересня 1920 року. Даних про вирок немає. Реа-білітована у 1920 році.

Алексєєва Поліна Павлівна, 1918 р. народження, с. Свободне Волноваського району Донецької області, українка, даних про освіту немає, б/п. Проживала: с. Прохорівка Волноваського району Донецької області. Завідуюча медичною дільницею. Заарештована 26 грудня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1944 році.

Алексєєва Раїса Пилипівна, 1909 р. народження, м. Горлівка Донецької області, німкеня, освіта 7 класів, б/п. Рахівник підсобного господарства військторгу. Заарештована 14 квітня 1945 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1945 році.

Алексєєвський Всеволод Михайлович, 1890 р. народження, Польща, м. Вільно, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав у м. Москві, вул. Енгельса, буд. № 11. Інженер-технолог "Хімпроекту". Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 22 квітня 1931 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Алексєєвський Євген Михайлович, 1911 р. народження, с. Філософове Орловської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м. Донецьк, шахта 17-17-біс, гуртожиток № 315. Студент Донецького гірничого інституту. Заарештований 9 травня 1935 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1935 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Олександр Семенович, 1880 р. народження, м. Маріуполь, Донецька область, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області, 1-а Слобідка, буд. № 169. Завідуючий їдальнею заводу "Азовсталь". Заарештований 30 грудня 1932 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1933 році

Алексєєнко (Олексієнко) Олексій Григорович, 1925 р. народження, м. Київ, Київської області, українець, освіта н/середня, б/п. Проживав у м. Слов'янську Донецької області. Не працював. Заарештований 11 вересня 1941 року. Засуджений ВТ Південної залізниць на 8 років з позбавленням прав на 5 років. Вмер 25 квітня 1948 року у Севєровостлазі Магаданської області. Реабілітований у 1992 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Андрій Васильович, 1892 р. народження, с. Суходольськ Долинського району Кіровоградської області, українець, освіта середня, б/п. Фельдшер. Проживав: м. Донецьк, шахта № 8, вул. Степна, буд. № 302. Заарештований 29 серпня 1936 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР 26 жовтня 1936 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Панас Антонович, 1901 р. народження, с. Успенка Амвросіївського району Донецької області, українець, освіта 3 класи, член ВКП(б). Проживав у с. Успенка Амвросіївського району Донецької області. Директор радгоспу "Перемога соціалізму". Заарештований 16 жовтня 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 15 років каторжних робіт. Реабілітований у 1954 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Василь Никифорович, 1904 р. народження, с. Пислятине Клімовицького району Могилевської області, БРСР, білорус, освіта вища, канд. у чл. ВКП(б). Директор середньої школи. Проживав у с. Оленівці Ольгинського району Донецької області. Заарештований 13 вересня 1937 року. Засуджений 8 грудня 1937 року трійкою УНКВС по Донецької області на 10 років ВТТ. Реабілітований 22 жовтня 1957 року.

Алексєєнко (Олексієнко) Григорій Васильович, 1904 р. народження, с. Олександрівка-1 Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п. Проживав у с. Григорівка-1 Донецької області. Майстер заводу ім. 15-річчя ЛКСМУ. Заарештований 18 серпня 1944 року. Засуджений ВК Верховного Суду СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Іван Андрійович, 1904 р. народження, с. Червоне Артемівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Вагар ст. Артемівськ. Проживав: м. Артемівськ, вул. Заоважна, буд. № 28. Заарештований 7 березня 1933 року. Особливою Нарадою при Колегії ДПУ УРСР 27 березня 1933 року висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1934 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Іван (Івій) Максимович, 1871 р. народження, хут. Олексієнко Катеринської с/ради, М. Курганського району, українець, малограмотний, б/п, Селянин. Проживав: хут. Крестуха Старобешівського району. Заарештований 17 жовтня 1930 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1931 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Іван Хомич, 1884 р. народження, с. Воскресенка Полозького району Дніпропетровської області, українець, малограмотний, б/п Проживав у сел. шахти "Первомайка" Будьоннівського району Донецької області. Конюх шахти № 11-21. Заарештований 18 липня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований у 1960 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Ілля Павлович, 1882 р. народження, с. Федорівка Артемівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Секретар станції. Проживав: м. Артемівськ Донецької області, вул. Вокзальна, буд. 6. Заарештований 17 вересня 1935 року. Засуджений лінійним судом Донецької залізниці 11 серпня 1935 року на 4 роки ВТТ. Реабілітований у 1991 році

Алексєєнко (Олексієнко) Леонід Якович, 1917 р. народження, с. Червоне Артемівського району Донецької області, українець, освіта середня, б/п. Проживав. м. Артемівськ Донецької області Робітник залізничного транспорту. Заарештований 28 вересня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1943 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Макар Пантелійович, 1882 р. народження, с. Клименкове (Клименки) Кобеляцького району Полтавської області, українець, малограмотний, б/п. Прибиральник на ст. Моспине, Південнодонецької залізниці. Проживав на ст. Іловайська, вул. Пролетарська, буд. № 57. Заарештований 12 липня 1937 року. Засуджений 7 листопада 1937 року лінійним судом Південнодонецької ззалізниці на на 7 років ВТТ. Реабілітований 15 квітня 1964 року.

Алексєєнко (Олексієнко) Лука Максимович, 1875 р. народження, хут. Алексєєнко Катеринінської сільради, Матвієво-Курганського району, українець, малограмотний, б/п. Кустарчоботар. Проживав у хут. Крестуха Катеринно-Хопрівської сільради Стильського району Донецької області. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Мойсей Маркович, 1879 р. народження, с. Попівка Каре-Костянтинівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Селянин. Проживав: с. Попівка Каре-Костянтинівського району Донецької області. Заарештований 27 жовтня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Петро Кирилович, 1901 р. народження, с. Пруси Ракитянського району Київської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Рутченкове (Донецьк) Донецької області. Десятник артілі "Вантажник". Заарештований 28 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований у 1964 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Степан Федорович, 1900 р. народження, с. Костянтинополь В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Колгоспник колгоспу ім. Кірова. Проживав за місцем народження. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 29 січня 1938 року Комісією НКВС СРСР та Прокурором СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 31 листопада 1964 року.

Алексєєнко (Олексієнко) Улян Іванович, 1891 р. народження, с. Крутовишна Велико-Богочанського району Полтавської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Костянтинівка Донецької області. Охоронник артілі ім Горького. Заарештований 23 червня 1941 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 5 років ВТТ. Вмер 19 квітня 1942 року у Печорлазі, Комі АРСР. Реабілітований у 1995 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Федір Антонович, 1900 р. народження, с. Тернова Балка Кіровського району Одеської області, українець, освіта нижча, б/п. Запальник шахти № 10 "Чекіст". Проживав: м. Донецьк, Стандарт, 10, відд. 8. Заарештований 17 вересня 1935 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Федір Єпіфанович, 1886 р. народження, с. Балка Таврійська губернія, українець, освіта нижча, б/п. Хлібороб. Проживав: с. Балка Донецької області. Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 22 липня 1930 року на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1992 році.

Алексєєнко (Олексієнко) Федір Петрович, 1906 р. народження, хут. Олексієнко Катеринінської сільради Матвієво-Курганського району Таганрозького округу, українець, освіта нижча, б/п. Селянин-хлібороб. Проживав: х. Хрестуха Стильського району Донецької області. Заарештований 20 листопада 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Алексенцев Олександр Сазонович, 1905 р. народження, м. Шахти Ростовської області, українець, освіта середня, кандидат у чл. ВКП(б). Проживав: м. Макіївка Донецької області. Заст. голови міськради. Заарештований 23 листопада 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 20 років ВТТ. Реабілітований у 1964 році.

Алексін Григорій Петрович, 1900 р. народження, м. Жмеринка Вінницької області, українець, освіта вища, член ВКП(б). Робітник шахти № 5/6. Проживав: м. Донецьк, Соцмістечко, 3-й корпус, кв. 45. Заарештований 19 вересня 1936 року. Особливою Нарадою при НКВС СРСР 26 жовтня 1936 року ув'язнений на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1956 році.

Аленгоз Олександр Савич, 1897 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Колгоспник колгоспу "Іскра". Проживав за місцем народження. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 29 грудня 1960 року.

Аленгоз Антон Костянтинович, 1913 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав у с. Стила Старобешівського району Донецької області. Тракторист колгоспу ім. Шевченка. Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований у 1989 році.

Аленгоз Іван Федорович, 1901 р. народження. с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Візник хлібозаводу. Проживав: сел. Мосліне Макіївського району Донецької області, хут. Удесве, буд. № 39. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 15 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований 14 жовтня 1961 року.

Аленгоз Іван Федорович, 1919 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Шофер автомайстерень у м. Полтаві Полтавської області. Заарештований 12 серпня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Аленгоз Петро Пилипович, 1904 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, з освітою 3 класи, б/п. Колгоспник колгоспу ім. Сталіна. Проживав: с. Стила Старобешівського району Донецької області. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про вирок немає. Реабілітований 1959 року.

Аленгоз Семен Федорович, 1899 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта початкова, б/п. Каменолом у кар'єрах "Каракуббуду", де і проживав. Заарештований 24 грудня 1937 року. Засуджений 10 лютого 1938 року Комісією НКВС та Прокурором СРСР до розстрілу. Вирок приведено до виконання 10 лютого 1938 року. Місце поховання не вказано. Реабілітований 2 грудня 1971 року.

Алерборн Іван Адамович, 1888 р. народження, с. Гельчень Зельманівського району Самарської області, німець, освіта неповна середня. Фуражир колгоспу "Активіст". Проживав: кол. Нью-Йорк Дзержинського району Донецької області. Заарештований 18 грудня. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 21 квітня 1989 року.

Алерт Іван Володимирович, 1907 р. народження, с. Троїцькопівка Челябінської області, німець, неграмотний, б/п. Фурніст на склозаводі. Проживав: м. Костянтинівка, сел. Дмитрівське, вул. Пролетарська, буд. № 337. Засуджений 12 січня 1937 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 27 грудня 1957 року.

Алефіренко Петро Григорович, 1895 р. народження, с. Райгородок Слов'янського району Донецької області. Українець, освіта 3 класи, канд. у чл. ВКП(б). Проживав: с. Пискунівка Донецької області. Колгоспник колгоспу "Червоний партизан". Заарештований 7 лютого 1942 року. ВТ військ

НКВС Луганської області засуджений на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Альохін Антон Семенович, 1888 р. народження, с. Нижньогурове Радянського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Коваль металургійного заводу. Проживав: м. Донецьк, Донська сторона, землянка № 17. Заарештований 26 листопада 1937 року. Засуджений 20 лютого 1939 року Донецьким облсудом на 7 років ВТТ. Реабілітований 22 травня 1986 року.

Альохін Дмитро Дмитрович, 1884 р. народження, с. Луганське Горлівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Сторож контори "Укрводбуду". Проживав за місцем народження. Заарештований 15 грудня 1932 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1933 році.

Альохін Дмитро Дмитрович, 1884 р. народження, с. Луганське Горлівського району Донецької області, українець, освіта середня, б/п. Бібліотекар. Проживав за місцем народження. Заарештований 3 грудня 1941 року. Засуджений ВТ 74-ї сд до розстрілу. Розстріляний 19 грудня 1941 року. Реабілітований у 1994 році.

Альохін Дмитро Сергійович, 1902 р. народження, с. Григорівка Лисичанського району Луганської області. Завідуючий райкомунгоспом. Проживав: м. Красний Лиман Донецької області. Заарештований 24 червня 1938 року. Засуджений ВТ Харківського ВО на 20 років ВТТ. Вмер 17 квітня 1940 року в ВТТ Магаданської області. Реабілітований у 1960 році.

Альохін Іван Васильович, 1895 р. народження, с. Мала Калитва Ростовської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Механік підсобного відділу Азотно-тукового заводу. Заарештований 28 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1958 році. Вмер 5 квітня 1941 року в ВТТ. Місце смерті не вказано.

Альохін Олексій Дмитрович, 1904 р. народження, с. Луганське Єнакіївського району Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Дебальцеве Донецької області. Курси ваговиків. Заарештований 7 листопада 1943 року. ВТ військ НКВС по Донецькій області засуджений на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1956 році.

Альохін Тимофій Андрійович, 1907 р. народження, с. Гнилуша Задонського району Воронізької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Стрілочник транспортного цеху електростанції. Проживав: с. Зудрес Харцизького району Донецької області. Заарештований 6 травня 1947 року. Донецьким облсудом засуджений на 7 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Алехнович Степан Адамович, 1900 р. народження, с. Єрмаки Вінницької губернії, Польща, білорус, освіта нижча, член ВКП(б). Старший зміни пожежної команди. Проживав: м. Краматорськ, 18 дільниця, буд. № 30/52, кв. 12. Заарештований 27 грудня 1937 року. Засуджений 9 лютого 1938 року Особливою Нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 жистопада 1959 року.

Альошин Василь Пилипович, 1911 р. народження, с. Меркулове Махівського району Орловської області, росіянин, освіта 5 класів, б/п. Слюсар заводу № 144. Проживав: м. Донецьк. Заарештований 23 липня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1948 році.

Альошин Матвій Матвійович, 1906 р. народження, с. Шитова Мосальського району Калузької губернії, росіянин, освіта 3 класи, член ВКП(б). Машиніст підіймальних машин шахти № 8. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Заарештований 26 грудня 1949 року. Засуджений Особливою нарадою при МДБ СРСР на поселення у Карагандинську область. Термін не вказано. Реабілітований у 1956 році.

Альошин Семен Микитович, 1890 р. народження, с. Образцове Карачевського району Орловської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: м. Микитівка Горлівського району Донецької області. Конюх радгоспу. Заарештований 17 жовтня 1941 року. Засуджений ВТ 12-ї армії Південного фронту до розстрілу. Розстріляний 23 жовтня 1941 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1992 році.

Альошин Харитон Ілліч, 1897 р. народження, с. Жарини Рославльського району Смоленської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк. Кріпильник шахти № 6/12 ім. Кона.

Заарештований 11 лютого 1946 року. Даних про вирок немає Реабілітований у 1946 році.

Альошкін Михайло Іванович, 1888 р. народження, с. Желяєве Орловського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м Костянтинівка Донецької області. Слюсар керамічного заводу. Заарештований 17 квітня 1938 року Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1958 році Вмер 26 березня 1942 року у ВТТ.

Альошичев Павло Ілліч, 1909 р. народження, Орловська округа, Наришкинский район, с. Григорове, росіянин, освіта 7 класів, б/п. Козак дивізіону зв'язку 1-го кінного корпусу. Заарештований 6 березня 1933 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1933 році.

Алі Ахбар син Алі, 1889 р. народження, м. Занян, Персія, тюрк, неграмотний, б/п. Проживав: м. Донецьк. Буфетник їдальні № 111 "Доннаркарчу". Заарештований 6 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1941 році.

Алі-Нурла-Заде (по батькові не вказано), 1886 р. народження, м. Арзабиль, Ірак, перс, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Красноармійск Донецької області. Сторож радгоспу "Червоноармієць". Заарештований 12 червня 1944 року. ВТ військ НКВС по Донецькій області засуджений до розстрілу. Розстріляний 28 грудня 1944 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1993 році.

Алімахін Іван Костянтинович, 1924 р. народження, м. Артемівськ Донецької області, українець, освіта 7 класів, б. л. Червоноармієць 75-го гв. окремого батальйону зв'язку, 1-го гомк. Заарештований 17 травня 1943 року. ВТ 1-го окремого механізованого корпусу Південно-Західного фронту засуджений на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1968 році

Алімов Олексій Григорович, 1889 р. народження, с. Будьоннівка Будьоннівського району Донецької області, росіянин, неграмотний, б/п Рибак рибозаводу. Проживав за місцем народження Заарештований 25 серпня 1937 року. Засуджений 10 жовтня 1937 року Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу Реабілітований 23 листопада 1961 року.

Алімов Василь Олексійович, 1894 р народження хут. Єлань Тарасівського району Ростовської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: хут. Єлань Тарасівського району Ростовської області. Лісокультмайстер 15-ї дистанції колії Заарештований 21 квітня 1945 року ВТ Північнодонецької залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1989 році

Алімов Григорій Іванович, 1881 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Пенсіонер Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1959 році.

Алімов Дем'ян Федосійович, 1910 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Слюсар заводу ім. Ілліча. Заарештований 19 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1961 році.

Алімов Захар Миколайович, 1887 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Робітник друкарні. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, вул. Апатова, буд. № 168. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 1 жовтня 1960 року

Алімов Ісай Артемович, 1903 р. народження, с. Осипівка Обливського району Ростовської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Ворошилова Дзерджинського району Донецької області. Черговий станції шахти ім. Ворошилова. Заарештований 2 вересня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році

Алімов Лазар Гиятович, 1896 р народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 5 класів, б/п Тесля будконтори Маріупольської міськради. Проживав м Маріуполь, вул. Апатова, буд. № 178 Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений 10 січня 1938 року комісією НКВС СРСР та Прокурором СРСР до

розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 26 березня 1966 року.

Алімов Микола Григорович, 1888 р. народження, Маріупольський округ Будьоннівський район, с. Будьоннівка, українець, про освіту немає даних. Хлібороб. Проживав: Маріупольський округ, Будьоннівський район, с. Будьоннівка. Заарештований 25 січня 1928 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1928 році.

Алімов Микола Григорович, 1888 р. народження, с. Будьоннівка Новоазовського району Донецької області, росіянин, освіта 2 класи, б/п, рибак рибколгоспу ім. Куйбишева. Проживав: с. Будьоннівка, вул. Шевченка, буд. № 8, Новоазовського району Донецької області. Заарештований 25 листопада 1937 року. Засуджений 5 листопада 1937 року трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер в ув'язненні 17 січня 1941 року. Місце смерті не вказано. Реабілітований 20 грудня 1958 року.

Алімов Петро Миколайович, 1884 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Заправник тракторів у колгоспі "Правда". Проживав за місцем народження. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 травня 1959 року.

Алімов Федосій Миколайович, 1882 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Візниця "Союзпортторгу". Проживав: м. Маріуполь, вул. Лікарняна, буд. № 41. Заарештований 21 листопада 1937 року. Засуджений 10 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 21 серпня 1989 року.

Аліменко Іполіт Дмитрович, 1895 р. народження, с. Городище Крупецького району Курської області, росіянин, освіта 1 клас, б/п. Проживав х. Голубівка Олександрівського району Донецької області Коваль колгоспу "14 років Жовтня". Заарештований 7 січня 1946 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1947 році.

Алінов Василь Григорович, 1879 р. народження, с. Будьоннівка Будьоннівського району Донецької області, росіянин, б/п, малограмотний. Проживав за місцем народження. Колгоспник. Заарештований 2 липня 1939 року. Донецьким облсудом засуджений на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1961 році.

Аліпа Пантелій Антонович, 1894 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, освіта нижча, б/п. Візниця "Заготзерна". Проживав за місцем народження. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 28 жовтня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 11 листопада 1960 року.

Аліпа Федір Хомич, 1896 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, Конюх "Заготзерна". Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1959 році. Вмер 21 лютого 1944 року в ВТТ. Місце не вказано.

Алісеєв Олександр Антонович, 1898 р. народження, м. Сороки (Румунія), українець, освіта 2 класи, б/п. Інспектор по заготівлях Ясинуватської контори "Райтрансторгхарчу". Проживав у м. Авдіївці. Заарештований 5 листопада 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 27 березня 1975 року.

Алішевська Олена Йосипівна, 1922 р. народження, в Німеччині, освіта нижча, б/п. Проживала: на х. Гурти Горлівського району Донецької області. Колгоспниця колгоспу ім. Петровського. Заарештована 26 вересня 1941 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітована у 1989 році.

Алішевський Йосип Йосипович, 1919 р. народження, с. Кемпен м. Кекно (Німеччина), німець, даних про освіту немає, б/п. Проживав: х. Гурти Горлівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Петровського. Заарештований 26 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1964 році. Вмер 16 листопада 1941 року на х. Ляпичевому при етапуванні. Обставини не вказані.

Аліфанов Михайло Трохимович, 1904 р. народження, ст. Харцизьк Харцизького району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Елект-

ромонтер. Проживав. м. Амвросіївка, вул. Свердлова, буд. № 37, кв. 4. Заарештований 5 вересня 1937 року Засуджений трійкою УКНВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 23 серпня 1945 року в ув'язненні. Реабілітований 18 липня 1957 року.

Аліфіренко Олександр Григорович, 1907 р. народження, с. Райгородок Слов'янського району Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п. Червоноармієць 788 ап, 262 сд. Заарештований 10 грудня 1942 року. ВТ 262 сд на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1998 році.

Аліфіренко Ніна Михайлівна, 1912 р. народження, м. Краматорськ Донецької області, українка, освіта 7 класів, б/п. Проживала. м. Краматорськ Донецької області. Агент по постачанню заводу ім. Куйбишева. Заарештована 3 квітня 1947 року. Засуджена Донецьким облсудом на 10 років ВТТ. Реабілітована у 1989 році.

Аллай Федір Георгійович, 1903 р. народження, с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Економіст коксохімзаводу ім. Кірова. Проживав: сел. Рутченково, вул. Акулова, буд. № 2, кв. 3, Донецької області. Заарештований 26 грудня 1937 року. Засуджений 15 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 4 серпня 1989 року.

Аллерт Анафаніїл Якович, 1913 р. народження, с. Йосипівка Дніпропетровської області, німець, освіта 7 класів, б/п Інспектор автозаводу ім. Молотова. Проживав: м. Макіївка, Соцмістечко, буд. № 22. Заарештований 15 листопада 1937 року. Засуджений 20 листопада 1937 року трійкою УНКВС Донецької області до розстрілу. Реабілітований 11 серпня 1989 року.

Алмазов Микола Іванович, 1893 р. народження, м. Лібава, Латвія, латиш, освіта н/середня, член ВКП(б), безробітний. Проживав у м Горлівці, вул. Леніна, буд. № 6, кв. 14. Заарештований 5 грудня 1937 року. Засуджений 13 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведено до виконання 14 лютого 1938 року в м. Донецьку. Реабілітований 17 жовтня 1989 року.

Алпанов Іван Опанасович, 1890 р. народження, с. Лощенці Кременецького району Волинської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Привілля Слов'янського району Донецької області. Завідуючий клубом. Заарештований 9 березня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1942 році.

Алпатов Єгор Сергійович, 1912 р. народження, с. Нижня Озерка Щигровського району Центрально-Чорноземної області, росіянин, освіта нижча, б/п. Визниця "Союзтрансу" ст Костянтинівка. Проживав: м. Костянтинівка, гуртожиток "Союзтранс", барак № 2. Заарештований 9 березня 1933 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 27 березня 1933 року ув'язнений у концтабір на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Алтабаєв Олексій Андрійович, 1883 р. народження, с. Хмельове Тамбовської області, росіянин, освіта початкова, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Слюсар склозаводу. Заарештований 28 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про засудження немає. Вмер 16 жовтня 1943 року в ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1958 році.

Алтанець Олексій Мойсейович, 1907 р. народження, с. Булахівка Павлівського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: ст. Цукуриха Донецької області. Робітник залізничної станції. Заарештований 19 грудня 1943 року. Засуджений ВТ Південнодонецької залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1994 році.

Алтанець Павло Мойсейович, 1918 р. народження, с. Ново-Лозове Синельниківського району Харківської області, українець, освіта 9 класів, б/п. Учень 10-го класу Ханжонківської СШ № 1. Проживав: м. Макіївка, сел. Ханжонковє, колонія № 9, буд. № 12, кв. 1. Заарештований 11 січня 1937 року. Засуджений 22 квітня 1937 року спецколегією Донецького облсуду на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 5 лютого 1974 року.

Алтухов Олександр Матвійович, 1898 р. народження, с. Давидівка Бельського району Гродненської області, білорус, освіта нижча, б/п. Вантажник шахти 9/43. Проживав. м. Чистякове, Новобудова, буд. № 8. Заарештований 3 листопада 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при

НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 10 жовтня 1959 року

Алтухов Іван Трохимович, 1888 р. народження, с. Боркі Суджанського району Курської області, росіянин, освіта н/середня, б/п. Слюсар заводу імені Сталіна. Проживав: м. Донецьк, сел. Мушкетове, вул. Радянська, буд. № 8. Заарештований 28 лютого 1936 року. Спецколегією Донецького обласного суду 27 травня 1936 року ув'язнений на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1960 році.

Алтухов Микола Павлович, 1908 р. народження, с. Добровілля Радянського району Західної області, росіянин, освіта нижча, б/п. Митрошник алебастрового заводу. Проживав: с. Деконське Артемівського району Донецької області. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 28 грудня 1937 року Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 11 серпня 1989 року.

Алтин Іван Миколайович, 1913 р. народження, с. Н. Каракуба Старокерменчицького району Донецької області, з середньою освітою, б/п. Слюсар моторно-ремонтного заводу. Проживав за місцем народження. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений 28 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 31 липня 1989 року

Алтин Михайло Леонтійович, 1908 р. народження, с. Стара Каракуба Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав м. Волноваха Донецької області. Робітник паровозного депо. Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Розстріляний 13 червня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований у 1954 році.

Алтин Порфирій Леонтійович, 1910 р. народження, с. Нова Каракуба Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав м. Волноваха Донецької області. Робітник залізничного депо. Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 13 червня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований у 1954 році.

Алтин Харлампій Єфремович, 1880 р. народження, с. Каракуба Старокерменчицького району, Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Чабан колгоспу ім. Будьонного. Проживав за місцем народження. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений 15 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 14 серпня 1989 року

Алтинов Григорій Герасимович, 1905 р. народження у с. Улакли Андріївського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: сел. Емігрантівка Мергеньського району, Манчжурія. Чоботар. Заарештований 31 серпня 1945 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1945 році.

Алтиппара Захар Анатолійович, 1911 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Їздовий радгоспу "Металург". Проживав за місцем народження. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 11 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 11 серпня 1989 року.

Алтиппара Захар Дмитрович, 1897 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Завідуючий магазином зернорадгоспу "Шахтар". Проживав у Курахівадресі, сел. Первомайське. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений 5 лютого 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 4 листопада 1964 року.

Алтиппара Євстафій Федорович, 1907 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав: сел. Пантелеймонівка Макіївського району Донецької області, Робітник заводу ім. Карла Маркса. Заарештований 8 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Вмер 4 лютого 1946 року в ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Алтиппара Іван Анатолійович, 1895 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району, Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Робітник радгоспу № 4. Проживав за місцем народження. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 28 лютого 1938 року Комісією НКВС СРСР та Прокурором СРСР до розстрілу. Даних

про виконання вироку немає. Реабілітований 28 квітня 1989 року.

Алтинпара Іван Миколайович, 1898 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Їздовий у колгоспі ім. Сталіна. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 28 листопада 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Вмер 17 лютого 1942 року в ув'язненні. Реабілітований 15 червня 1955 року. .

Алтинпара Іван Федорович, 1905 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Проживав: сел. Пантелеймонівка Макіївського району Донецької області. Конструктор заводу. Заарештований 8 січня 1938 року. Засуджений Особливою Нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1957 році. Вмер 4 лютого 1946 року в ВТТ.

Алтинпара Костянтин Іванович, 1890 р. нарождения, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Робітник "Курахівбуду". Проживав: хут. Петрівка В.-Янісольського району Донецької області. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений 28 жовтня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 21 квітня 1960 року.

Алтинпара Федір Анатолійович, 1906 р. нарождения, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Робітник перевалочного пункту "Харчоторгу". Проживав: сел. Петрівка В.-Янісольського району Донецької області. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений 31 січня 1938 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 14 липня 1989 року.

Алтинпара Феофан Іванович, 1878 р. народження, с Улакли В.-Янісольського району, Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п Проживав: с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області. Сторож артілі інвалідів. Заарештований 29 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС при НКВД СРСР до розстрілу. Даних при виконання немає. Реабілітований у 1989 році

Алтин-Пара Опанас Михайлович, 1902 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Завідуючий розрахунковим столом шахти № 5. Проживав: м. Донецьк, шахта № 5 ім. Костюра, буд. № 37, кв. 1 Заарештований 23 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 29 серпня 1944 року. Місце смерті не вказано. Реабілітований 11 січня 1958 року.

Алутін Пилип Іванович, 1910 р. народження, с. Гниле Золотушинського району Курської області, росіянин, грамотний, б/п. Проживав у Донецькій області, Орджонікідзевський район, шахта "Червоний Жовтень", гуртожиток № 1. Вибійник шахти "Червоний Жовтень". Заарештований 16 березня 1937 року. Засуджений Донецьким облсудом на 6 років ВТТ з позбавленням прав на три роки. Реабілітований 25 січня 1990 року.

Алфіренко Савелій Никифорович, 1878 р. народження, сел. Ольховське Куйбишевського району Ростовської області, українець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Єнакіїве Донецької області. Не працював. Заарештований 4 травня 1945 року. Засуджений ВТ військ НКВС Донецької області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1989 році.

Алфьоров Андрій Андрійович, 1908 р. народження, с. Малахове Боківського району Азово-Черноморського краю, росіянин, освіта 3 класи, б/п. Проживав: сел. Румянцеве, буд. № 3, кв. 3, Горлівського району Донецької області. Вибійник шахти ім. Румянцева. Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 21 травня 1959 року

Алфьоров Антон Антонович, 1905 р. народження, у Польщі. Даних про національність, освіту та партійність немає. Без певного місця проживання та роботи. Заарештований 16 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1960 році.

Алфьоров Володимир Миколайович, 1902 р. народження, м. Орел Орловської області, росіянин, освіта вища, б/п. Без певних занять та місця проживання. Заарештований 17 серпня 1945 року. Вмер 19 вересня 1945 року у лікарні ст. Ясинувата. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1995 році.

Алфьоров Георгій Миколайович, 1883 р. на-

родження, с. Верхососенне Дросковського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Сніжне Донецької області, вул. Стара Баварівка, буд. № 34. Завідуючий овочевою базою. Заарештований 19 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 22 серпня 1989 року.

Алфьоров Павло Олександрович, 1890 р. народження, м. Донецьк, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Завідуючий виробництвом чугуноливарного заводу. Проживав: м. Донецьк, 13 Лінія, буд. № 81. Заарештований 2 грудня 1934 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР 14 жовтня 1935 року засланий у Омську область на 3 роки. 14 червня 1936 року заслання замінено на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1956 році.

Алфьоров Петро Іванович, 1894 р. народження, Донецька область, ст. Мар'янська, росіянин, освіта домашня, б/п. Сортувальник заводу ім. Кірова. Проживав: Донецька область, м. Макіївка, вул. Заводська Соболівка, буд. № 126, кв. 4. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 16 лютого 1930 року засуджений на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Алфьорова Олександра Василівна, 1918 р. народження, с. Камишеваха Ізюмського району Харківської області, українка, освіта нижча, б/п. Проживала: м. Іловайське Донецької області. Не працювала. Заарештована 29 листопада 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1944 році.

Алфьорова Ганна Георгіївна, 1923 р. народження, с. Верхососенне Дросковського району Орловської області, росіянка, освіта середня, б/п. Проживала: м. Сніжне Донецької області. Майстер взуттєвої фабрики. Заарештована 26 липня 1944 року. Засуджена ВТ військ НКВС Донецької області на 10 років ВТТ. Реабілітована у 1992 році.

Алхазов Петрус Георгійович, 1881 р. народження, м. Урмія, Іран, асирієць, неграмотний, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Чистильник взуття. Заарештований 16 березня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Алхімов Георгій Уляновіч, 1899 р. народження, м. Донецьк Донецької, росіянин, освіта 6 класів, б/п. Проживав: м. Донецьк Донецької області. Плановик у конторі будматеріалів. Заарештований 5 жовтня 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС Донецької області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 20 лютого 1945 року в ВТТ. Реабілітований у 1994 році.

Алчєєв Авраам Іванович, 1896 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Постишеве Донецької області. Вантажник радгоспу "Перемога". Заарештований 9 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1958 році.

Алчєєв Захар Федорович, 1907 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: м. Комар В.-Янісольського району Донецької області. Продавець магазину. Заарештований Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Алчєєв Андрій Митрофанович, 1905 р. народження, с. Н. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав: с. Н. Комар В.-Янісольського району Донецької області. Ветсанітар колгоспу "Шлях соціалізму". Заарештований 2 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований у 1961 році.

Алчєєв Андрій Юрійович, 1887 р. народження, с. Ст. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Садівник колгоспу "Червоний Комар". Заарештований 10 серпня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 28 серпня 1937 року у м. Донецьку. Реабілітований 11 жовтня 1989 року.

Алчєєв Іван Степанович, 1896 р. народження, с. Старий Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Пастух. Заарештований 1 грудня 1947 року. Засуджений ВТ гарнізону м. Донецьк Донецької області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1995 році.

Алчєєв Ілля Ананійович, 1888 р. народжен-

ня, с. С. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. С. Комар В.-Янісольського району Донецької області, Колгоспник колгоспу "Перемога Жовтня". Заарештований 6 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС до розстрілу. Реабілітований у 1989 році.

Алчиєв Микола Лаврентійович, 1907 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району, Донецької області, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Красногорівка Мар'їнського району Донецької області. Робітник лісового складу. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 31 травня 1989 року.

Алчиєв Пантелій Левтерович, 1902 р. народження, с. Н. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, грамотний, б/п. Проживав м. Донецьк, Нестеровка, буд. №325. Автогенник ЦРМ Донецького металургійного заводу. Заарештований 27 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 листопада 1964 року.

Алчиєв Федір Леонтійович, 1892 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, фільтрувальна станція, барак № 4. Робітник Донецької фільтрувальної станції. Заарештований 27 грудня 1937 року. Засуджений Комісією при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 25 грудня 1965 року.

Алчиєв Юхим Юрійович, 1896 р. народження, с. Комар В. Новосілківського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Червоний Комар". Заарештований 21 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 23 жовтня 1958 року.

Алимов Панас Іванович, 1898 р. народження, с. Попівка Бердянського району Дніпропетровської області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Начальник залізничної станції. Заарештований 21 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1938 році.

Алимов Панас Іванович, 1898 р. народження, с. Попівка Бердянського району Дніпропетровської області, українець, освіта 2 класи, б/п. Проживав: м. Артемівськ Донецької області. Вартовий залізничної станції. Заарештований 27 жовтня 1943 року. ВТ Північнодонецької залізниці виправданий. Реабілітований у 1948 році.

Алимов Григорій Олександрович, 1906 р. народження, м. Красноармійськ Донецької області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м. Красноармійськ Донецької області. Машиніст депо. Заарештований 22 вересня 1943 року. Засуджений ВТ Південнодонецької залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1993 році.

Альбаков Федір Михайлович, 1885 р. народження, ст. Зайловська Черкаського округу, росіянин, освіта нижча, б/п. Головний бухгалтер заводу ім. Рикова. Проживав. м. Рикове Донецької області, вул. Свердлова, 13, кв. 36. Заарештований 17 грудня 1932 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Альбермах(г) Федір Власович, 1880 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Проживав на заводі Ілліча, колонія "А", буд. № 209-2. Сторож у м. Маріуполі. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений Комісією НКВС та Прокурором СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 березня 1989 року.

Альбертовский Антон Тимофійович, 1901 р. народження, с. Зелений Гай Стобинського повіту, Польща, поляк, освіта 1 клас, до 1934 року член ВКП(б). Проживав у м. Моспіне Макіївського району Донецької області. Тесля шахтобуду. Заарештований 29 вересня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 31 жовтня 1989 року. Розстріляний 5 січня 1938 року у м. Сталіно.

Альбов Василь Корнійович, 1900 р. народження, с. Колєве Єнакіївського району Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п. Проживав. м. Горлівка Донецької області. Солдат 4 стр роти,

101 сп. Був заарештований. Здався у полон німцям. ВГ 2 сд. засуджений заочно до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1995 році.

Альбрехт Ганна Петрівна, 1904 р. народження, м. Краматорськ Донецької області, німкеня, освіта нижча, б/п. Проживала: сел. Часів-Яр, Північне сел., вул. Пролетарська, буд. № 5, Артемівського району Донецької області. Домогосподарка. Заарештована 12 вересня 1937 року. Засуджена Особливою Нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітована 23 березня 1966 року.

Альбрехт Іван Якович, 1908 р. народження, с. Дмитрівка Костянтинівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Робітник заводу. Заарештований 28 жовтня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 грудня 1957 року.

Альбрехт Генріх Августович, 1895 р. народження, с. Неверівка Володарського району Одеської області, німець, малограмотний, б/п. Приватний візниця заводу "Автоскло" № 25. Проживав: м. Костянтинівка, сел. Миколаївське, вул. Самарська, буд. № 72. Заарештований 27 жовтня 1936 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР 28 липня 1937 року ув'язнений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1960 році.

Альбрехт Генріх Готфрідович, 1912 р. народження, с. Зонненталь Кропоткінського району Орджонікідзевського краю, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Карла Маркса Орджонікідзевського району Донецької області. Робітник шахти ім. Карла Маркса. Заарештований 8 серпня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1965 році.

Альбрехт Іван Якович, 1908 р. народження, хут. Стародмитрівка Костянтинівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Візниця на заводі ім. Фрунзе. Проживав м. Костянтинівка, збірний буд. № 30. Заарештований 14 грудня 1933 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 25 лютого 1934 року з-п.д варти звільнений. Реабілітований у 1934 році.

Альбрехт Карл Якович, 1899 р. народження у колонії № 5 Люксембурзького району Дніпропетровської області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: хут. Розівка Тельманівського району Донецької області. Ветсанітар колгоспу "Розівка". Заарештований 11 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Альбрехт Олександр Якович, 1910 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, німець, грамотний, б/п. Проживав: с. Ново-Дмитрівка Костянтинівського району Донецької області. Завідуючий школою колгоспу ім. К. Маркса. Заарештований 11 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 грудня 1957 року.

Альбрехт Фрідріх Іванович, 1883 р. народження, с. Йосипівка Новомосковського району Дніпропетровської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Луганське Луганської області. Конюх. Заарештований 10 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Розстріляний 1 квітня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований у 1959 році.

Альбут Йосип Калинович, 1893 р. народження, с. Ясинове 2-е Любатинського району Одеської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: хут. Сербине Макіївського району Донецької області. Десятник по вентиляції шахти № 7. Заарештований 21 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Альмаш Іван Іванович, 1895-(1890) р. народження, с. Уварщанд, Угорщина, Тисе-Канар, Кишвард-Яреш повіт, Саболс-Меді губ., угорець, малограмотний, б/п. Хлібороб. Проживав у колонії Розенфельд Свободненської сільради Старокарапського району Донецької області. Заарештований 6 грудня 1932 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Альперович Борис Зельманович, 1903 р. народження, м. Красне Вілейського повіту Вілейської губернії, єврей, даних про освіту немає, б/п. Працівник ларка. Проживав м. Артемівськ, вул. Харківська, 71. Заарештований 7

лю ого 1925 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1956 році

Альперович Самуїл Якович, 1900 р. народження, с. Гравіш Борисівського району Мінської області, єврей, освіта початкова, член ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, Стандарт, буд. № 47, кв 2. Пом завідуючого магазином заводу ім Сталіна. Заарештований 29 червня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 24 січня 1961 року

Альстер (Ольстер) Оскар Симонович, 1909 р. народження, м. Краків, Польща, єврей, осв та вища, б/п. Проживав: м. Донецьк. Вчитель СШ № 24 та 89. Заарештований 3 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1943 році.

Альтговзен Імануїл Володимирович, 1906 р народження, с. Іванівка Краснолуцького району Ворошиловградської області, єврей, освіта середня, б/п. Ст. бухгалтер "Індустрбуду" Проживав: м. Краматорськ, 16-а дільниця, буд. № 9. Заарештований 14 травня 1936 року. Виїзної сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Донецьку 26 березня 1937 року ув'язнений на 10 років з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1958 році.

Альтер Ісаак Вульфович, 1922 р. народження, м. Донецьк, єврей, грамотний, член ВЛКСМ Червоноармієць 3 батальону 1167 сп. Засуджений ВТ 354-ї сд Приморської армії на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Альтман Белла-Года Лейбівна, 1899 р. народження, м. Ніжин Чернігівської області, єврейка, освіта середня, б/п. Проживала: м. Донецьк. Домогосподарка. Заарештована 3 січня 1938 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітована у 1957 році.

Альтман Яків Іванійлович, 1896 р. народження, м Чернігів Чернігівської області, єврей, даних про освіту немає, член ВКП(б). Проживав у м Донецьку, вул. Кобозєва, буд. № 68. Батальйонний комісар. Заарештований 3 листопада 1937 року Засуджений Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Харкові до розстрілу. Розстріляний 3 січня 1938 року Реабілітований 17 грудня 1957 року.

Альтухова Тамара (Надія) Арсентіївна, 1922 р. народження, с. Розливка Руднянського району Донецької області, росіянка, освіта середня, б/п Проживала: м. Дзержинск Донецької області. Не працювала. Заарештована 16 вересня 1947 року Даних про вирок немає. Реабілітована у 1948 році

Альтшулер Григорій Наумович, 1901 р. народження, с. Гарцеве Стародубського району Чернігівської області, єврей, освіта вища, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе, вул. Межова, буд № 78 Інженер-технолог заводу № 23 Заарештований 14 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 12 вересня 1942 року в ув'язненні. Місце смерті не вказано. Реабілітований 12 липня 1956 року.

Альтшуль Наум Григорович, 1903 р. народження, м. Київ, єврей, освіта н/середня, член ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, буд. ВНКА № 1, кв. 17. Засуджений Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Києві до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведено до виконання 22 серпня 1938 року у м. Києві. Реабілітований 17 листопада 1956 року.

Альфер Ганна Василівна, 1905 р. народження, м. Вілейка Вілейської області, Польща, білоруска, освіта – гімназія, б/п. Не працювала. Проживала: м. Вілейка, Польща, вул. Паремська, буд. № 59. Заарештована 28 квітня 1934 року. Даних про засудження немає. Реабілітована у 1934 році.

Альфер Ганна Василівна, 1905 р. народження, м. Вілейка, Польща, білоруска, освіта середня, б/п. Проживала: м. Краматорськ, сел. Жовтневе, вул. Сталіна, буд. № 3, кв. 16. Бухгалтер машзаводу ім. Орджоникідзе. Заарештована 3 серпня 1937 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років у ВТТ. Реабілітована 24 липня 1956 року.

Альфер Павло Антонович, 1893 р. народження, м. Вілейки Білоруської РСР, білорус, освіта початкова, б/п. Проживав м. Красний Лиман, вул. Свободи, буд. № 6. Головний бухгалтер міськдержбанку. Заарештований 3 серпня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 8 вересня 1959 року.

Альянах Михайло Іванович, 1888 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав м. Маріуполь, вул. Мала Садова, буд. № 21. Педагог у школі № 40. Заарештований 7 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 березня 1989 року.

Альянах Микола Костянтинович, 1881 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 5 класів, б/п. Проживав у м. Маріуполі, вул. Артема, буд. № 158. Завгосп рембази "Донтрансу". Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Альянах Федір Ілліч, 1905 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Тракторист колгоспу ім. Кірова. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 30 березня 1961 року.

Аляб'єв Павло Юхимович, 1911 р. народження, с. Ксенівка Щигрівського району Курської області, росіянин, освіта 3 класи, б/п. Проживав м. Донецьк. Бутник шахти "Ново-Мушкетове". Заарештований 25 серпня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1992 році.

Амаєв (Амоєв) Анастас Григорович, 1890 р. народження, с. Урзуф Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Юріївка Маріупольського району Донецької області. Сторож Білосарайського рибного заводу. Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 березня 1989 року.

Аман Йосип Йосипович, 1912 р. народження, с. Кельцемент Зельманівського району, АРСР німців Поволжя, німець, освіта 7 класів, б/п. Проживав м. Орджонікідзе Донецької області. Прибиральник породи шахти ім. Карла Маркса. Заарештований 9 вересня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Амелехін Микола Іванович, 1885 р. народження, с. Василівка Свердловського району Орловської області, росіянин, освіта 3 класи, до 1932 року член ВКП(б). Кріпильник на шахті "Комсомолець". Проживав м. Горлівка Донецької області, шахта "Комсомолець", буд. № 365. Заарештований 6 жовтня 1936 року. Даних про засудження немає. 13 жовтня 1936 року закінчив життя самогубством у в'язниці Горлівського МВ НКВС. Реабілітований у 1936 році.

Амелін Анатолій Гаврилович, 1907 р. народження, м. Маріуполь, росіянин, освіта вища, б/п. Помічник начальника цеху Костянтинівського хімзаводу. Проживав м. Костянтинівка. Заарештований 23 березня 1931 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Амелін Василь Вісаріонович, 1902 р. народження, с. Маслівка Сонцівського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Робітник шахти № 18. Проживав: м. Макіївка Донецької області, шахта № 18, буд. № 9, кв. 6. Заарештований 27 січня 1935 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР 28 червня 1935 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Амелін Володимир Микитич, 1906 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Ув'язнений у в'язниці м. Маріуполя Донецької області. Заарештований 7 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 4 серпня 1989 року.

Амелін Дмитро Опанасович, 1989 р. народження, с. Тернівка Павлоградського району Дніпропетровської області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області. Вибійник на шахті "Червоний Профінтерн". Заарештований 26 серпня 1941 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1990 році.

Амелін Захар Миколайович, 1902 р. народження, с. Кармани Білевського району, Московської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Начальник дільниці шахти № 12. Заарештований 22 лютого 1949 року. Засуджений Особливою нарадою при

МДБ СРСР на поселення. Місце і строк не вказано. Реабілітований у 1957 році.

Амелін Олександр Антонович, 1916 р. народження, на руд. «Вєтка» Донецької області, росіянин, член ВЛКСМ, освіта 7 класів. Проживав м. Орел Орловської області. Працював шофером ОВ НКВС Орловської області. Заарештований 11 січня 1940 року. Даних про вирок немає. Реабілітований 14 січня 1940 року.

Амелін Семен Йосипович, 1906 р. народження, м. Авдіївка Донецької області, українець, освіта середня, б/п. Червоноармієць 6-го залізничного полку Заарештований 27 лютого 1945 року. Засуджений ВТ Південнодонецької залізниці на 7 років ВТТ з позбавлення прав на 3 роки. Реабілітований у 1994 році.

Амелін Федір Андрійович, 1889 р. народження, с. Верхнє-Сергіївка Покровського району Курської області, росіянин, грамотний, б/п. Проживав на шахті № 30, Стандарт 5, кв. 8. Тесляр шахти № 30 тресту "Чистяковантрацит". Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 квітня 1989 року.

Амелін Федір Лаврентійович, 1906 р. народження, с. Протасове Колп'ссенського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Ворошилова Дзержинського району Донецької області. Помічник начальника дільниці шахти ім. Ворошилова. Заарештований 4 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Амеліна Вероніка Трохимівна, 1900 р. народження, с. Шатилове Тимського району Курської області, росіянка, освіта нижча, б/п. Домогосподарка. Проживала: м. Макіївка Донецької області, шахта № 18, буд. № 9, кв. 6. Заарештована 27 січня 1935 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР 28 червня 1935 року на 5 років ВТТ. Реабілітована у 1990 році.

Амеліна Єлизавета Михайлівна, 1895 р. народження, с. Марієнталь Ростовського району Азово-Черноморського краю, німкеня, неграмотна, б/п. Проживала: м. Єнакієве Донецької області. Вантажник магазину нафтобази Заарештована 29 лютого 1944 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітована у 1992 році.

Амеліна Оксана Петрівна, 1911 р. народження, с. Зайцеве Горлівського району Донецької області, малограмотна, б/п. Проживала: с. Ленмістечко Дзержинського району Донецької області. Робітниця шахти ім. Ворошилова Заарештована 16 жовтня 1941 року. Засуджена ВТ 12-ї армії Південного фронту до розстрілу. Розстріляна 23 жовтня 1941 року. Місце не вказано. Реабілітована у 1995 році.

Амітон Григорій Матвійович, 1901 р. народження, с. Красносілка, Запорізький повіт, єврей, освіта 2 класи, б/п. Кучер фірми "Колтроленко". Проживав: м. Маріуполь Донецької області, М. Садова, буд. № 6. Заарештований 28 вересня 1933 року. Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 25 лютого 1934 року – висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1998 році.

Амореттї (Амаретті) Олександр Миколайович, 1876 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, італієць, освіта нижча, б/п. Комісіонер по хлібу. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, вул. Енгельса, 35. Заарештований 25 вересня 1933 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 25 лютого 1934 року виправданий. Справу припинено. Реабілітований у 1998 році.

Амореттї Олександр Миколайович, 1876 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, італієць, освіта початкова, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Продавець контори "Гастроном". Заарештований 13 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Вмер 28 травня 1938 року у в'язниці м. Маріуполя Донецької області. Реабілітований у 1962 році.

Амуркіна-Михайлівська Агафія Іванівна, 1913 р. народження, с. Ольховатка Орджонікідзевського району Донецької області, росіянка, освіта нижча, б/п. Проживала: с. Ольховатка Орджонікідзевського району Донецької області. Домогосподарка. Заарештована 25 травня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1955 році.

Ананчук Іван Андрійович, 1892 р. народження, с. Коземирове Ольшанського району Одеської області, українець, малограмотний, б/п.

Проживав: м. Слов'янськ, гортожиток масложиркомбінату, буд. № 9. Старший фільтрувальник масложиркомбінату. Заарештований 10 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 7 січня 1960 року.

Ананьєв Борис Миколайович, 1904 р. народження, м. Ростов-на-Дону Азово-Чорноморського краю, росіянин, освіта вища, кандидат у члени ВКП(б). Проживав: м. Артемівськ, ст. ім. Кагановича, сел. ВРЗ. Технічний директор ВРЗ. Заарештований 21 травня 1937 року. Засуджений Виїзною сесією Військової колегії Суду СРСР у м. Донецьку до розстрілу з конфіскацією майна. Розстріляний 30 жовтня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 20 листопада 1958 року.

Ананьєв Дмитро Іванович, 1908 р. народження, м. Орел Орловської області, росіянин, освіта 5 класів, б/п. Без певного місця проживання. Не працював. Заарештований 5 липня 1937 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 26 січня 1990 року.

Ананьєв Іван Юхимович, 1897 р. народження, с. Ново-Олександрівка Старобешівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Слюсар трамвайного парку. Проживав: м. Донецьк, Путилівка, вул. Крупської, буд. № 284. Заарештований 16 жовтня 1936 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 20 січня 1937 року на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1961 році.

Ананьєв Костянтин Трохимович, 1904 р. народження, с. Анадоль Волноваського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Пекар у хлібопекарні с. Анадоль. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Комісією при НКВС до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 9 березня 1963 року.

Ананьєв Михайло Іванович, 1908 р. народження, м. Харків Харківської області, українець, освіта с/технічна, член ВКП(б). Проживав ст. Іловайська, залізничний буд. № 116, кв. № 1. Інженер по устаткуванню ВРП ст. Іловайська. Заарештований 29 грудня 1937 року. Виїзною сесією лінійного суду Південнодонецької залізниці ст. Іловайська виправданий. Реабілітований 19 березня 1955 року.

Ананьєв Семен Давидович, 1912 р. народження, с. Дволужне Уразівського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Слов'янськ Донецької області. Робітник толевого заводу. Заарештований 11 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Анастасіаді Андрій Костянтинович, 1911 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. К. Лібкнехта, буд. № 2. Пекар артілі "Харчова". Заарештований 31 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 4 грудня 1959 року.

Анастасіаді Іван Костянтинович, 1903 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. К. Лібкнехта, буд. № 2. Пекар залізничної пекарні № 4. Заарештований 31 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 березня 1960 року.

Анастасов Ілля Борисович, 1910 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта вища, б/п. проживав: м. Макіївка Донецької області. Інспектор державної плодоовочевої інспекції. Заарештований Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1975 році.

Анастасопулов Павло Георгійович, 1883 р. народження, м. Спарта, Греція, грек, освіта нижча, б/п. Проживав на шахті 19/20 Горлівського району, гортожиток № 19, кімн. 22. Кріпильник шахти. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Анацький Олексій Наумович, 1903 р. народження, с. Ямпіль Харківської області, українець, освіта 2 класи, б/п. Проживав у радгоспі № 2, хут. Петренків Амвросіївського району Донецької області. Робітник радгоспу № 2 "Каракуббуду". За-

арештований 16 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 30 березня 1989 року.

Анацький Василь Ілліч, 1919 р. народження, с. Діброва Краснолиманського району Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п Червоноармієць 4-го Червонопрапорного полку військ НКВС. Заарештований 7 травня 1942 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1958 році

Анацький Іван Григорович, 1913 р. народження, с. Діброва Краснолиманського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Червоноармієць 77 сп, 80 сд. Заарештований 12 травня 1942 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 7 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Анацький Ларіон Іванович, 1882 р. народження, с. Ямпіль Лиманського району Артемівського округу, українець, малограмотний, б/п Мастильник залізничного депо. Проживав: с Ямпіль Лиманського району Артемівського округу. Заарештований 16 грудня 1932 року Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 29 березня 1933 року на 5 років ВТТ Реабілітований у 1989 році.

Анацький Микола Григорович, 1912 р. народження, м. Донецьк, сел. Мушкетове Донецької області, член ВЛКСМ. Червонофлотець радіорозвідувального загону Чорноморського флоту. Заарештований 22 серпня 1936 року. ВТ Чорноморського флоту 27 вересня 1936 року засуджений на 4 роки ВТТ. Вмер 30 травня 1938 року у Севвостлазі Магаданської області. Реабілітований у 1994 році

Ангальдт Матвій Матвійович, 1905 р. народження, с. Антонівка Єремівського району Саратовської області, німець, даних про освіту немає, б/п. Проживав: сел. Діконське Артемівського району Донецької області. Формувальник заводу ім. Будьонного Заарештований 3 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 12 листопада 1941 року при етапуванні на х Логівському, область не вказано. Реабілітований у 1995 році

Ангельд Іван Матвійович, 1913 р. народження, с. Антонівка Самарської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: сел Діконське Артемівського району Донецької області. Візниця заводу ім. Будьонного Заарештований 23 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році

Ангелін Георгій Митрофанович, 1912 р народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Проживав: с. Старобешеве, кв. 8. Сторож у Оленівських кар'єрах. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 28 березня 1989 року.

Ангелін Георгій Дмитрович, 1900 р. народження, с. Стара Карань Ст.-Каранського району, Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав на шахті Димитрівка, м. Постишеве, кіний двір міжрайторгу. Завгосп межрайторгу шахти № 5/6. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 14 квітня 1961 року

Ангелін Георгій Семенович, 1896 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, 3 Лінія, 2-й Проспект, буд. № 14, кв. 22. Експедитор міськкоммунгоспу Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 11 вересня 1959 року. Вмер 15 березня 1938 року в ув'язненні. Місце смерті не вказано.

Ангелін Деонісій Семенович, 1898 р народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п Проживав: с. Старобешево, кв. 7, Старобешівського району Донецької області. Заарештований 15 грудня 1937 року. Даних про засудження немає Реабілітований 29 травня 1955 року

Ангелін Дмитро Семенович, 1903 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта н/вища, б/п Проживав: м. Донецьк, Петрівка, вул. Гельмана, буд. № 19. Юрист-адвокат колегії заступників Заарештований 24 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Реабілітований 23 січня 1959 року. Вмер 4 серпня 1945 року в ув'язненні. Місце смерті не вказано

Ангелін Митрофан Іванович, 1911 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Запорожець". Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 10 жовтня 1938 року. Реабілітований у 1989 році.

Ангелін Іван Кірсанович, 1910 р. народження, с. Новобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Каменолом в "Каракуббуді". Заарештований 24 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 28 квітня 1989 року.

Ангелін Ілля Акимович, 1875 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Проживав: м. Донецьк, 2-а Олександрівка, буд. № 11. Даних про засудження немає. Реабілітований 29 травня 1955 року.

Ангелін Максим Кузьмич, 1895 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, освіта 4 класи, б/п. Проживав: сел. Моспіне Макіївського району Донецької області. Заарештований 29 грудня 1937 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про засудження немає. Реабілітований 11 листопада 1960 року.

Ангелін Михайло Семенович, 1900 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Ворошилова. Заарештований 13 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1960 році.

Ангелін Миколя Михайлович, 1916 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Каменолом Каракубського рудоуправління. Заарештований 21 січня 1938 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Даних про виконання немає. Вмер 9 жовтня 1946 року у ВТТ Місце не вказано Реабілітований у 1959 році.

Ангелін Павло Кузьмич, 1892 р народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Запорожець". Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 8 вересня 1960 року.

Ангелін Павло Никифорович, 1894 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Сталіно, сел. Калинівське, кар'єр, землянка № 2. Охоронник "Міськхарчоторгу". Заарештований 30 грудня 1937 року. Засуджений Комісією НКВС СРСР та Прокурором СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 9 серпня 1973 року.

Ангелін Павло Семенович, 1906 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, грамотний, б/п. Проживав сел. Гольма Горлівського району Донецької області Вантажник доломітного комбінату. Заарештований 2 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Ангелін Петро Іванович, 1918 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта початкова, б/п. Червоноармієць. Заарештований 6 лютого 1943 року. Засуджений ВТ 12 гв. сд на 10 років ВТТ з позбавлення прав на 3 роки. Реабілітований у 1994 році.

Ангелін Семен Артемович, 1870 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: м. Сталіно, Петрівка, шахта № 4/21, вул. Бубнова, 135 і вул. Тельмана, буд. № 9 Не працював. Заарештований 19 грудня 1937 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 березня 1989 року

Ангелін Федір Іванович, 1906 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Прожи-

вав с Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Запорожець". Заарештований 6 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований у 1989 році

Ангелін Федір Хрисанфович, 1903 р. народження. с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у рудоуправлінні "Каракуббуду". Зв'язківець у "Каракуббуді". Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 6 травня 1989 року.

Ангеліс Федір Павлович, 1919 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Боєць 3 АТК Північно-Кавказького УАС НКВС. Заарештований 9 грудня 1945 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1946 році.

Ангеліс Іван Федорович, 1889 р. народження, с. Новокаракуб Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Новокаракуб Старокерменчицького району Донецької області. Заст. голови колгоспу "Червоний партизан". Заарештований 9 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Ангеловський Петро Федорович, 1909 р. народження, с. 1-а Миколаївка Ново-Василівського району Запорізької області, болгарин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь Ста-Донецької області. Каменяр на заводі ім. Ілліча. Заарештований 24 січня 1938 року. Засуджений спецколегією Сталінського облсуду на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1960 році.

Ангельєв Митрофан Спиридонович, 1893 р. народження, с. Стара Карань Донецької області, грек освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Без визначених занять. Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 23 квітня 1956 року.

Ангельєв Филимон Степанович, 1889 р. народження, с. Стара Карань Старокаранського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Бухгалтер податкового відділу райфінвідділу. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою Нарадою при НКВС до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 14 червня 1960 року.

Антольдт Фрідріх Матвійович, 1901 р. народження, колонія "Лашино" Олександропольського району Харківської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав у колонії Олександрополь Дзержинського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Нейланд". Заарештований 13 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 28 квітня 1989 року.

Ангер'яс Іван Капитонович, 1892 р. народження, Ліфляндської губернії, Естонія, естонець, освіта середня, член ВКП(б). Проживав: м Донецьк. Не працював. Заарештований 17 березня 1938 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 17 листопада 1938 року у м Донецьку. Реабілітований у 1956 році.

Ангольт Валентин Йосипович, 1903 р. народження, с. Ямна Славгородського району Омської області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: сел. Деконське Артемівського району Донецької області. Візниця на заводі ім. Ворошилова. Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 17 жовтня 1938 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1964 році.

Андерс (Андрес) Андрій Андрійович, 1911 р. народження, кол. Кондратівка Костянтинівського району Донецької області, німець, грамотний, б/п. Проживав: с. Новодмитрівка Костянтинівського району Донецької області. Тракторист колгоспу ім. К. Маркса. Заарештований 14 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 17 липня 1945 року в ув'язненні. Місце смерті не вказано. Реабілітований 27 грудня 1957 року

Андерс (Андрес) Генріх Іванович, 1885 р. народження, с. Танцурівка Запорізької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав с. Кіндратівка Костянтинівського району Донецької області Бухгалтер сільпо. Заарештований 10 серпня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС

СРСР до розстрілу. Вмер 28 травня 1942 року в ув'язненні. Місце смерті не вказано. Реабілітований 31 січня 1958 року.

Андерс (Андрес) Генріх Іванович, 1885 р. народження, Катеринославська губернія, кол. Канцерівка, німець, освіта нижча, б/п. Селянин. Проживав Артемівський округ, Костянтинівський район, кол. Кіндратівка. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ВДПУ 29 січня 1930 року – висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Андерсон Янс Янцевич, 1887 р. народження, Курляндська губернія, Латвія, латиш, освіта нижча, член ВКП(б). Проживав: с. Ворошиловка Маріупольського району Донецької області. Голова колгоспу "Зоря". Заарештований 4 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 10 лютого 1989 року.

Анділахай Микола Костянтинович, 1876 р. народження, с. Стара Карань Старокарансько-го району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Стара Карань Старокарансько-го району Донецької області. Бджоляр колгоспу "Незаможник". Заарештований 12 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1989 році.

Анділахай Михайло Дмитрович, 1900 р. народження, с. Нова Карань Старокарансько-го району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Рядовий колгоспник колгоспу "2-я п'ятирічка". Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений рішенням НКВС та Прокурором СРСР до розстрілу. Реабілітований 29 березня 1989 року.

Анділахай Федір Акимович, 1895 р. народження, с. Гнатівка Старокарансько-го району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Бухгалтер радгоспу "Пролетарій". Заарештований 15 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Андреєв Анатолій Дмитрович, 1895 р. народження, м. Сталінград Сталінградського округу, росіянин, даних про освіту немає, б/п. Завідуючий експедицією рудоуправління. Проживав: ст. Сердита Донецької області. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ВДПУ 3 лютого ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Андреєв Андрій Агапович, 1882 р. народження, м. Сніжне Донецької області, росіянин, освіта вища, б/п. Головний механік тресту. Проживав: м. Сніжне Донецької області. Заарештований 10 квітня 1931 року. Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 27 червня 1931 року на 3 роки ВТТ умовно. Реабілітований у 1990 році.

Андреєв Андрій Петрович, 1920 р. народження, с. Тишки Лубенського району Полтавської області, українець, освіта середня, б/п. Проживав: с. Олександрівка Ольгинського району Донецької області. Вчитель СШ. Заарештований 11 березня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1992 році.

Андреєв Андрій Федорович, 1878 р. народження, с. Підгорівка Старобільського району Луганської області, українець, освіта нижча, б/п. Сторож контори. Проживав: м. Макіївка Донецької області, 8 Лінія, 7 проспект, буд. № 23. Заарештований 7 червня 1935 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 28 вересня 1935 року на 8 років ВТТ. Вмер 25 серпня 1942 року в ув'язненні. Місце не вказано. Реабілітований у 1991 році.

Андреєв Аркадій Олександрович, 1908 р. народження, хут. Переязівський Ростовської області, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області, начальник планового відділу металургійного заводу. Заарештований 22 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Вмер 9 березня 1944 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1956 році.

Андреєв Василь Гнатович, 1893 р. народження, с. Н. Степанівка Олександрівського району Донецької області, українець, малограмотний, член ВКП(б). Проживав: с. Н. Степанівка Олександрівського району Донецької області. Коваль колгоспу "За культурне життя". Заарештований 18 грудня 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з

позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1994 році.

Андреєв Василь Сергійович, 1894 р. народження, м. Нарва, Естонія, естонець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Артемівськ Донецької област. Секретар артілі "Артемвзуття". Заарештований 15 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Вмер 25 серпня 1943 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1958 році.

Андреєв Василь Филонович, 1885 р. народження, с. Павлищ Онуфріївського району Полтавської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав на ст. Святогірська. Область не вказано. Кулійний майстер 2-й дистанції залізничної колії. Заарештований 13 січня 1938 року. Виправданий ВТ Північнодонецької залізниці. Реабілітований у 1955 році.

Андреєв Володимир Іванович, 1905 р. народження, хут. Селько Сонцівського району Курської області, українець, грамотний, б/п. Проживав: сел. Червоне містечко Костянтинівського району Донецької області. Робітник хімзаводу. Заарештований 14 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 12 жовтня 1989 року.

Андреєв Єгор Іванович, 1920 р. народження, с. Бурначек Токарівського району Тамбовської області, росіянин, освіта 7 класів, член ВЛКСМ. Сержант. Заарештований 8 липня 1942 року. Засуджений ВТ 30-ї армії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1942 році.

Андреєв Іван Григорович, 1882 р. народження, м. Артемівськ, освіта нижча. Інших біографічних даних немає. Безробітний. Проживав: Заартемівка, В. Миколаївська вулиця, буд. № 4. Заарештований 31 жовтня 1929 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1930 році.

Андреєв Іван Тимофійович, 1909 р. народження, м. Горлівка Донецької області, українець, освіта середня, б/п. Новобранець 80 артполку. Проживав: м. Горлівка Донецької області, 15 Лінія, буд. № 29. Заарештований 25 червня 1932 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 26 жовтня 1932 року – позбавлений прав на проживання у 12 містах на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Андреєв Іван Петрович, 1876 р. народження, м. Слов'янськ Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Хлібороб. Проживав: м. Слов'янськ, вул. Шевченка, 58. Заарештований 1 лютого 1932 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 7 червня 1933 року звільнений з-під охорони, позбавлений права проживання у 12 пунктах на протязі останнього строку. Реабілітований у 1990 році.

Андреєв Ілля Олексійович, 1891 р. народження, с. Степанівка Андрієвського району Донецької області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Степанівка Андрієвського району Донецької області. Швець колгоспу ім. Калініна. Заарештований 26 квітня 1945 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1994 році.

Андреєв Макар Іларіонович, 1893 р. народження, с. Остановка Віленської губернії, Польща, білорус, освіта нижча, б/п. Проживав у Сніжнянському районі Донецької області. Кріпильник шахти № 21. Заарештований 4 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1962 році.

Андреєв Митрофан Іванович, 1899 р. народження, м. Таганрог Ростовської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Інвалід. Заарештований 12 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. В 1941 році при етапуванні пропав без вісти. Реабілітований у 1947 році.

Андреєв Митрофан Іванович, 1899 р. народження с. Дмитрівка Таганрозького району Ростовської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Рибак спецторгу. Заарештований 21 березня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 7 квітня 1945 року у ВТТ Орловської області. Реабілітований у 1991 році.

Андреєв Михайло Андрійович, 1901 р. народження, с. Литовка Локнянського району Західної області, росіянин, освіта сельска, б/п. Кус-

тар-одинак Проживав: м. Донецьк, 7 Лінія, ЖАКТУ № 10 Заарештований 4 червня 1934 року Даних про засудження немає. Реабілітований у 1934 році

Андреєв Михайло Васильович, 1892 р. народження, м. Ленінград Ленінградської області, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Проживав: м. Артемівськ, вул. Аретма, буд. № 31, кв. 1. Пом. начальника служби колії по кадрах Північнодонецької залізниці. Заарештований 8 грудня 1937 року. Засуджений виїзною сесією Військової колегії Суду СРСР у м. Сталіно на 15 років в'язниці з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований 28 липня 1957 року.

Андреєв Микита Григорович, 1898 р. народження, с. Диківка Знаменського району Одеської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Тесляр шахти Н. Чайкине. Заарештований 30 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1990 році.

Андреєв Микола Іванович, 1918 р. народження, м. Донецьк, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Червоноармієць 1 понтонного полку у м. Київі. Заарештований 4 квітня 1939 року. ВТ Київського ВО засуджений на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Вмер 26 лютого 1942 року у Севвостлазі Магаданської області. Реабілітований 3 жовтня 1994 року.

Андреєв Олександр Михайлович, 1894 р. народження, ст. Андріївка Сальського округу Донської області, росіянин, освіта вища, б/п. Старший лікар 74 сп. 6 червня 1921 року з-під варти утік. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1997 році

Андреєв Пантелій Костянтинович, 1898 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у Старобешівському районі Донецької області, майданчик Каракуббуду. Підмитальник 3-ї дільниці рудоуправління. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 31 січня 1944 року у в'язниці. Реабілітований 20 серпня 1959 року.

Андреєв Паскаль Михайлович, 1888 р. народження, м. Четалоджа, Болгарія, болгарин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Красногірка Краматорського району Донецької області. Не працював. Заарештований 15 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних при виконання вироку немає. Реабілітований у 1962 році.

Андреєв Петро Олександрович, 1910 р. народження, с. Зототий Колодязь Краматорського району Донецької області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав: м. Дружківка, сел. Яківське, вул. Пушкінська, буд. № 37. Модельник на заводі. Заарештований 2 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 12 жовтня 1955 року.

Андреєв Петро Іванович, 1875 р. народження, м. Артемівськ Донецької області, українець, освіта средняя, б/п. Проживав: м. Артемівськ Донецької області, пр. Ростовський, буд. № 25. Сторож лісового складу ПЧ-9 Північнодонецької залізниці. Заарештований 27 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований 26 квітня 1989 року.

Андреєв Прокіп Іванович, 1894 р. народження, с. Банівка Бердянського району Дніпропетровської області, болгарин, малограмотний, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Робітник Донпівденьгазу КХЗ. Заарештований 26 травня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Андреєв Семен Іванович, 1902 р. народження, с. Золотий Колодязь Краматорського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Вантажник шахти "Кіндратівка". Заарештований 28 серпня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1963 році.

Андреєв Степан Антонович, 1887 р. народження, с. Степанівка Краматорського району Донецької області, українець, грамотний, б/п. Проживав: с. Суворе Костянтинівського району Донецької області. Тимчасово не працював. Заарештований 9 грудня 1937 року. Не засуджений. Реабілітований 29 липня 1991 року.

Андреєв Тимофій Мефодійович, 1902 р. народження, Брянська губернія, Севський повіт,

с Пилипівка, даних про національність немає, освіта сільська, член КП(б)У. Співробітник органів ЧК-ДПУ. Проживав: ст. Мушкетово Донецької області, залізничний буд. № 7. Надзвичайної сесією Донецького міжрайсуду 16 квітня 1931 року засуджений на 1 рік примусових робіт за місцем служби. Реабілітований у 1955 році.

Андреєв Тихін Іванович, 1902 р. народження, с Казанське Лівенського району Орловської губернії, росіянин, освіта нижча. До 1933 року чл. ВКП(б). Проживав: сел. шахти № 3/4, Макіївського району Донецької області. Кріпильник шахти № 3/4. Заарештований 21 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1960 році.

Андрейцев Михайло Михайлович, 1918 р. народження, с Котурове Рогатинського району Станіславської області, українець, освіта 6 класів, б/п. Проживав: м. Харцизьк Донецької області. Робітник "Донбасзеленбуду". Заарештований 16 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. В жовтні 1941 року при етапуванні пропав без вісти. Реабілітований у 1955 році.

Андреїч Петро Григорович, 1908 р. народження, с. Платонівка Волноваського району Донецької області, українець, освіта – сільська школа, б/п. Робітник заводу "Азовсталь". Проживав: м. Маріуполь, 4-а Слободка, буд. № 7. Заарештований 24 грудня 1932 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Андрейча Андрій Аврамович, 1906 р. народження, с Платонівка Волноваського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у сел. Волноваха, вул. Первомайська, буд. № 34. Помічник машиніста ст. Волноваха. Заарештований 27 лютого 1937 року. Засуджений лінійним судом Донецької залізниці на ст. Волноваха на 3 роки з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 25 квітня 1990 року.

Андрейчев Сергій Дмитрович, 1908 р народження, с. Дуванка Олександрівського району Донецької області, українець, освіта нижча Проживав на шахті № 19 тресту "Чистяковантрацит". буд. № 35, кв. 4. Десятник на шахті № 19 Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 11 квітня 1989 року.

Андрес Майя Львівна, 1917 р народження, м. Саратов Саратовської області, єврейка, освіта середня, б/п. Проживала м. Харків Харківської області. Студентка інституту іноземних мов. Заарештована 11 лютого 1942 року Засуджена ВТ Чорноморської групи військ до розстрілу. Розстріляна 3 листопада 1942 року у м. Донецьку. Реабілітована у 1992 році.

Андресюк Клим Йосипович, 1891 р. народження, с. Бержиці, Чехословаччина, чех, грамотний, б/п. Проживав: сел. Кіндратівка Горлівського району Донецької області. Машиніст підйомної машини шахти "Кіндратівка". Заарештований 23 вересня 1941 року. Даних про вирок немає Реабілітований у 1955 році.

Андржевський Казимир Антонович, 1870 р. народження, с. Щербинівка Костянтинівського району Артемівського округу, поляк, даних про освіту немає, б/п. Колишній шахтовласник. Заарештований. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 12 травня 1930 року звільнений та справу припинено. Реабілітований у 1930 році.

Андріанов Георгій Михайлович, 1909 р. народження, с. Демидово Кременчуцького району Полтавської області, українець, освіта середня, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Начальник міського радіовузла Заарештований 8 липня 1944 року. Засуджений ВТ гарнізону м. Донецьк Донецької області на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1948 році.

Андріанов Михайло Степанович, 1889 р. народження, с. Оріховатка Слов'янського району Донецької області, українець, даних про освіту немає, б/п. Хлібороб. Проживав. с. Петрівка Слов'янського району Донецької області. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ 9 лютого 1931 року на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1995 році

Андріанов Петро Степанович, 1892 р. народження, Донецька область, Слов'янський район, с. Оріховатка, росіянин, про освіту немає даних, б/п. Проживав: Донецька область, Слов'янський район, с. Оріховатка. Колгоспник колгоспу ім. Сталіна. Трійкою при Колегії ДПУ УРСР 9 травня 1931 року справу припинено. Реабілітований у 1931 році.

Андріас Адольф Готфрідович, 1903 р. народження, кол. Олександрофельд В.-Янісольського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав у с. М.Орловка, Чистяковського району Донецької області. Тракторист колгоспу ім. Тельмана. Заарештований 17 січня 1937 року. Засуджений ВТ Харківського ВО у м. Артемівську на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований 3 червня 1959 року.

Андріас Марія Василівна, 1872 р. народження, Сталінградська область, Камишинський район, с. Ново-Вадзе, німкеня, малограмотна, б/п. Проживала: Луганська область, Лисичанський район, с. Массарот. Заарештована 28 листопада 1932 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 21 січня 1933 року виправдана. Реабілітована у 1933 році.

Андрієвська Єлизавета Іванівна, 1923 р. народження, м. Донецьк, українка, освіта середня, член ВЛКСМ. Проживала: с. Артемівка Печенізького району Харківської області. Не працювала. Заарештована 8 квітня 1943 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Харківській області на 10 років ВТТ з конфіскацією майна. Реабілітована у 1993 році.

Андрієвський Владислав Францевич, 1900 р. народження, с. Середнєноворад – Волинського району Київської області, поляк, освіта початкова, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Претензіоніст "Харчоторгу". Заарештований 19 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Вмер 14 жовтня 1943 року у ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Андрієвський Георгій Васильович, 1902 р. народження, м. Золотоноша Полтавської губернії, українець, освіта середня, б/п. Проживав: м. Часів Яр, сел. шамотного заводу, буд. № 18, Артемівського району Донецької області. Заарештований 28 листопада 1932 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1932 році.

Андрієвський Григорій Єфремович, 1889 р. народження, с. Покров-Копані Херсонського району Херсонської області, українець, грамотний, б/п. Проживав у м. Херсон. Не працював. Заарештований 19 червня 1944 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1945 році.

Андрієвський Георгій Васильович, 1902 р. народження, м. Золотоноша Полтавської області, українець, освіта н/середня, б/п. Проживав у м. Часів Яр, Новошамотний завод, Артемівського району Донецької області. Заступник головного бухгалтера Новошамотного заводу. Заарештований 26 січня 1937 року. Засуджений виїзною сесією ВТ Харківського ВО у м. Донецьку до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання у м. Донецьку 13 вересня 1937 року. Реабілітований 13 серпня 1957 року.

Андрієнко Олександр Олександрович, 1915 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Донецьк. Скупщик домашніх речей "Донпромскупторгу". Заарештований 5 липня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1991 році.

Андрієнко Олександр Васильович, 1897 р. народження, с. Халдіївка Корюківського району Чернігівської області, українець, освіта нижча. Проживав у Зудресі, н. містечко, барак № 24, кв. 2, Харцизького району Донецької області. Робітник "Зудресбуду". Заарештований 28 вересня 1937 році. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 11 червня 1958 року.

Андрієнко Іван Опанасович, 1899 р. народження, м. Херсон Херсонської області. Проживав: с. Орловка Авдіївського району Донецької області. Шорник заводу № 73. Заарештований 17 вересня 1939 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1939 році.

Андрієнко Петро Іларіонович, 1895 р. народження, Донецька область, Краматорський район, с. М. Василівка, українець, малограмотний, б/п. Колгоспник. Проживав: Донецька область, Краматорський район, с. М. Василівка. Заарештований 13 березня 1933 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 26 квітня 1933 року на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Андрієнко Прокіп Іларіонович, 1890 р. народження, с. М. Василівка Краматорського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у колгоспі ім. М. Горького Краматорського району Донецької області. Колгоспник. Заарештований 28 вересня 1937 року. Засуджений

трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 12 жовтня 1989 року.

Андрієнко Семен Тихонович, 1911 р. народження, с. М. Давидівка Краматорського району Донецької області, українець, грамотний, б/п. Проживав: с. Благодатне Краматорського району Донецької області. Хлібороб. Заарештований 13 березня 1933 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 26 квітня 1933 року ув'язнений у концтабір строком на 3 роки. Реабілітований у 1955 році.

Андрієнко Степан Денисович, 1889 р. народження, м. Камишине Лубенського округу, українець, закінчив міністерське училище, б/п. Проживав: точної адреси немає. Робітник Краматорського ЦРК. Заарештований 2 грудня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Андрійченко Андрій Омелянович, 1911 р. народження, с. Червонолільське Слов'янського району Донецької області, українець, освіта 2 класи, б/п. Червоноармієць 4 взводу 1 роти 60 отаб. Заарештований 10 вересня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1942 році.

Андрійченко Антон Сергійович, 1882 р. народження, с. Грузинка Лозо-Олександрівського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав на роз'їзді Камишацький. Сторож на станції Камишацька. Заарештований 2 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Андрійченко Іван Никифорович, 1888 р. народження, с. Оленівка Артемівського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Слюсар по ремонту вагонів ВРП ст. Часів Яр. Проживав: с. Оленівка Артемівського району Донецької області. Заарештований 4 листопада 1936 року Лінійним судом Донецької залізниці на ст. Артемівськ 19 січня 1937 року ув'язнений у ВТТ строком на 2 роки. Реабілітований у 1955 році.

Андрійченко Іван Якович, 1920 р. народження, с. Ворошиловка, Ст.-Керменчицького району Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п. червоноармієць 254 сп, 39 сд. Заарештований 4 жовтня 1941 року. Засуджений ВТ 39 сд на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 4 роки. Реабілітований у 1994 році.

Андрійченко Марфа Олександрівна, 1921 р. народження, с. Петропавлівка Вовчанського району Харківської області, українка, освіта 7 класів, б/п. Проживала: м. Артем Дзержинського району Донецької області. Не працювала. Заарештована 6 лютого 1942 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Харківській області до розстрілу. Розстріляна 21 березня 1942 року у м. Харкові Харківської області. Реабілітована у 1993 році.

Андрійченко Олександр Якович, 1910 р. народження, с. Оленівка Артемівського району Донецької області, українець, освіта середня. Мол. сержант 104 мотострілецького полку, 104 танкової дивізії. Заарештований 20 серпня 1941 року. Засуджений ВТ 104 танкової дивізії до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1992 році.

Андрижевський Вільгельм Владиславович, 1907 р. народження, м. Вітебськ Вітебської області, поляк, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області, вул. Театральна, буд. № 7. Механік машзаводу. Заарештований 14 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання у м. Донецьку 5 лютого 1938 року. Реабілітований 20 вересня 1989 року.

Андромиров Василь Єгорович, 1880 р. народження, Греція, м. Салоніки, грек, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область, м. Костянтинівка, вул. Червона, буд. № 30. Робітник заводу "Червоний Жовтень". Заарештований 2 травня 1936 року. Спецколегією Донецького облсуду 11 липня 1936 року засуджений на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Андросов Олександр Захарович, 1901 р. народження, Чернігівська область, м. Глухове, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: Донецька область, м. Іловайськ, вул. Першотравнева, буд. № 155. Стрілочник залізниці. Заарештований 10 травня 1935 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР 21 серпня 1935 року засуджений на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Андросов Іван Опанасович, 1870 р. народження, м. Гайворон Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Успенка Амро-

сіївського району Донецької області, вул. Червона Механік-кустар. Заарештований 10 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Андросов Федір Кузьмич, 1898 р. народження, с. Біломісне Белгородського району Курської області, росіянин, освіта 3 класи, до 1941 року чл. ВКП(б). Проживав у м. Красний Лиман Донецької області. Машиніст паровозу. Заарештований 6 листопада 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1992 році.

Андрощук Пилип Севастянович, 1903 р. народження, с. Казіне Ізяславського району Вінницької області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав: м. Слов'янськ Донецької області, пл. Миру, буд. № 5. Столяр меблевої артілі "Перемога праці". Заарештований 25 жовтня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 29 березня 1990 року.

Андрунін Володимир Васильович, 1872 р. народження, м. Одеса Одеської області, українець, освіта середня, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, вул. Портова, буд. № 25. Завідуючий відділом портуправління. Заарештований 13 жовтня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Андрусенко Яків Дмитрович, 1896 р. народження, м. Харків Харківської області, українець, грамотний, чл. ВКП(б). Проживав: с. Скотовата Макіївського району Донецької області. Селянин. Заарештований 13 січня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Андруський Макар Дем'янович, 1899 р. народження, Дніпропетровська область, Ново-Московський район, с. Корносівка, українець, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область, Горлівський район, с. Калинове. Вантажник рудника. Заарештований 31 березня 1932 року Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 22 липня 1932 року засланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Андруховський Василь Васильович, 1906 р. народження, с. Жванець Кам'янець-Подільського округу, українець, малограмотний, б/п. Проживав на шахті № 9, буд. № 51, Чистяковського району Донецької області. Вантажник шахти № 9/43. Заарештований 3 жовтня 1937 року Засуджений НКВС СРСР та Прокурором СРСР до розстрілу. Розстріляний 5 січня 1938 року Реабілітований 22 жовтня 1966 року.

Андрущенко Максим Трохимович, 1892 р. народження, с. Рябинівка Полтавського повіту Полтавської губернії, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, 9-та Лінія, буд. № 103 Хлібний інспектор Донецької райкоопспілки. Заарештований 18 січня 1931 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Андрюшин Дмитро Микитович, 1900 р. народження, м. Горлівка Донецької області, українець, освіта 6 класів, б/п. Проживав у м. Іловайську Донецької області. Робітник вагонного депо. Заарештований 28 грудня 1951 року. Засуджений лінійним судом Південної залізниці на 7 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1988 році.

Андрушкевич Маріян Гнатович, 1892 р. народження, м. Варшава. Польща, поляк, освіта вища, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області, шахта "Калітальна", буд. № 5, кв. 23 Завідуючий проектним бюро тресту "Радянськвугілля". Заарештований 29 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання у м. Донецьку 5 січня 1938 року. Реабілітований 15 грудня 1939 року.

Андрюшкевич Микола Петрович, 1897 р. народження, м. Дружківка Донецької області, українець, освіта середня, до 1935 року чл. ВКП(б). Проживав: м. Дружківка, вул. Чайковського, буд. № 3. Змінний технік Торецького заводу. Заарештований 31 жовтня 1937 року. Засуджений вироком Донецького облпрокурора на 10 років ВТТ Реабілітований 17 лютого 1990 року

Андрюшкін Петро Ілліч, 1886 р. народження, Донецька область, Макіївський район, с. Макіївка, українець, малограмотний, б/п. Проживав. Донецька область. Макіївський район, сел. Макіївка. Хлібороб. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 12 березня 1930 року засланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Андрюшенко Лев Павлович, 1881 р. народження, Донецька область, с. Макіївка, украї-

нець, освіта нижча, б/п. Проживав: Сталінський округ, сел. Макіївка. Одноосібник. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 4 квітня 1930 року засланий до Північного краю на 2 роки. Реабілітований у 1989 році.

Андрюшенко Федір Васильович, 1903 р. народження, м. Макіївка Донецької області, українець, освіта 2 класи, б/п. Ув'язнений ПФТ – 240 у м. Донецьку. Заарештований 18 вересня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1995 році.

Андрюшенко Володимир Пилипович, 1892 р. народження, с. Бельманки, Царе-Костянтинівського району Донецької області, українець, освіта сільська, б/п. Проживав: м. Маріуполь, завод ім. Ілліча, сел. Апатове, 3-я вулиця, буд. № 14. Кучер кінного двору заводу ім. Ілліча. Заарештований 9 червня 1935 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 23 вересня 1935 року на три роки ВТТ у віддалених місцях. Реабілітований у 1955 році.

Андрюшенко Григорій Митрофанович, 1899 р. народження. Донецька область, Царе-Костянтинівський район, с. Готгуль, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Донецьк, колонія Ольга. Експедитор заводу ім. Рикова. Заарештований 10 грудня 1932 року. Трійкою при Колегії ДПУ УРСР 9 травня 1933 року виправданий. Реабілітований у 1933 році.

Андрющенко Григорій Митрофанович, 1899 р. народження, с. Гайчуль Куйбишевського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, завод ім. 15 років ВЛКСМ, колонія Ольга, буд. № 97, кв. 9. Рахівник шахти при заводі ім. 15 років комсомолу. Заарештований 16 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 березня 1989 року.

Андрющенко Михайло Омелянович, 1910 р. народження, с. Гайчуль Куйбишевського району Дніпропетровської області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у сел. шахти ім. Єжова. Вибійник шахти ім. Єжова. Заарештований 8 вересня 1938 року. Засуджений УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований у 1959 році.

Андрющенко Іван Павлович, 1907 р. народження, с. Бельманка Першотравневого району Дніпропетровської області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав на ст. Ханжонкове Донецької області. Залізничник шахти № 13. Заарештований 16 вересня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 16 жовтня 1938 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1964 році.

Андрющенко Костянтин Данилович, 1897 р. народження, Запорізька область, Терпеніївський район, с. Федорівка, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Макіївка, 14 лінія, 12 проспект, буд. № 189. Монтер цеху № 15 хімзаводу. Заарештований 20 вересня 1933 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 19 грудня 1933 року засланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Андрюхов Роман Семенович, 1897 р. народження, с. Чернея Рогнединського району Брянської області, росіянин, освіта 7 класів, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Не працював. Заарештований 16 вересня 1946 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1947 році.

Андуров Олександр Петрович, 1911 р. народження, м. Одеса Одеської області, росіянин, освіта вища, б/п. Ув'язнений ПФС № 240 НКВС СРСР. Заарештований 18 грудня 1944 року. Засуджений ВТ гарнізона м. Донецьку на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Вмер 9 вересня 1945 року у Севвостлазі Магаданської області. Реабілітований у 1992 році.

Аненкова Олександра Федорівна, 1913 р. народження, м. Донецьк, росіянка, освіта 2 класи, б/п. Проживала: м. Ясинувата Донецької області. Офіціантка фабрики-кухні. Заарештована 1 серпня 1944 року. Засуджена Військовою колегією Верховного Суду СРСР на 20 років каторжних робіт. Реабілітована у 1955 році.

Анінкеєв Василь Іванович, 1907 р. народження, с. Буланівка В.-Троцького району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. Алмазному Артемівського району Донецької області. Десятник кар'єру. Заарештований 12 січня 1938 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці на 6 років ВТТ з позбавленням прав на 4 роки. Вмер 2 листопада 1942 року у Севвостлазі. Реабілітований у 1992 році.

Анікеєв Михайло Олександрович, 1888 р. народження Донецька область, Красноармійський район, с. Гришине, українець, освіта нижча, б/п. Проживав Донецька область, Красноармійський район, с. Гришине. Засуджений Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 30 листопада 1930 року на 5 років ВТТ Реабілітований у 1990 році

Анікеєнко Олексій Миколайович, 1897 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, росіянин, освіта нижча, до 1935 року чл. ВКП(б) Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Нормувальник заводу ім. Куйбишева. Заарештований 22 квітня 1938 року Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 6 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1993 році.

Анікеєнко Михайло Якович, 1902 р. народження, с. Гвоздикове Сновського району Чернігівської області, українець, малограмотний, б/п Проживав у м. Орджонікідзе Донецької області, вул. Партизанська, буд. № 83. Вантажник металургійного заводу. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований 12 вересня 1989 року.

Анікієв Євген Кіндрятович, 1897 р. народження, с. Гришине Постишевського району Донецької області, українець, освіта 2 класи, б/п. Проживав на шахті 5/6 ім. Димитрова, Нова Колонія, буд. № 45, кв. 3. Вибійник шахти ім. Димитрова. Заарештований 10 січня 1937 року. Засуджений ВТ Харківського ВО до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований 20 березня 1958 року

Анікієнко Іван Михайлович, 1901 р. народження, с. Мар'ївка Каховського району Херсонської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Краматорську, вул. Литвинова, буд. № 46. Відрубувальник заводу ім. Сталіна. Заарештований 3 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 21 вересня 1989 року.

Анікін Миколя Миколайович, 1884 р. народження, с. Будьоннівка Будьоннівського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Будьоннівка, вул. Політвідділська, буд. № 13. Бригадир колгоспу ім. 1-ї Будьоннівської Ради. Заарештований 11 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ Реабілітований 7 червня 1955 року.

Анікіна Єфросинія Миколаївна, 1908 р. народження, с. Зайцеве Горлівського району Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п Проживала у сел. Ртутного рудника Горлівського району Донецької області. Комірниця шахти № 2-біс Заарештована 26 червня 1945 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР заслана на поселення на 5 років у Північно-Казахстанську область Реабілітована у 1956 році.

Анінченко Михайло Андрійович, 1913 р. народження, с. Дробишеве Лиманського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав на шахті Чегори, колонія Будьонного, буд. № 5, Дзержинського району Донецької області. Десятник шахти Чегори Заарештований 10 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 26 червня 1959 року

Аніпченко Максим Олександрович, 1887 р. народження, х. Сонцеве Старокерменчицького району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав на х. Сонцевому Старокерменчицького району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Перемога". Заарештований 10 листопада 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 15 років каторжних робіт Реабілітований у 1992 році.

Анісімов Аркадій Анисимович, 1901 р. народження, м. Кривий Ріг Дніпропетровської області, єврей, освіта вища, чл. ВКП/б/ Проживав м. Донецьк. Голова облплану. Заарештований 21 червня 1939 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1940 році.

Анісімов Василь Федорович, 1903 р. народження, с. Россош Реп'євського району Воронізької області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав у сел. шахти № 35 Харцизького району Донецької області. Робітник шахти № 35. Заарештований 21 листопада 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 20 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1975 році

Анісімов Іван Овсійович, 1899 р. народження, с. Єлланове Должинського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, чл. ВКП(б)

Проживав с. Степанівка Краматорського району Донецької області. Заступник директора Степанівської МТС. Заарештований 2 грудня 1937 року Засуджений ВТ Харківського ВО у м. Донецьку на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років Реабілітований 19 грудня 1956 року

Анісімов Іван Степанович, 1909 р. народження, с. Нікольське Должанського району Курської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав у сел. "Червоний Жовтень" Макіївського району Донецької області. Вибій-ник шахти № 19-2. Заарештований 28 вересня 1938 року Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1959 році.

Анісімов Іван Федорович, 1907 р. народження, с. Білогорівка Ямського району Донецької області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав: с. Білогорівка Ямського району Донецької області. Колгоспник. Заарештований 14 вересня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1990 році.

Анісімов Митрофан Федорович, 1895 р. народження, с. Россош Реп'євського району Воронізької області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав у сел. шахти № 35 Харцизького району Донецької області. Робітник шахти № 35. Заарештований 18 грудня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 15 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1975 році.

Анісімов Олександр Володимирович, 1891 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь. В Садова, буд. № 70. Начальник електромеханічних майстерень РЕС "Союзекскавація". Заарештований 20 листопада 1935 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1936 році.

Анісімов Олександр Ілліч, 1917 р. народження, с. Авдотине Старобешівського району Донецької області, українець, освіта 7 класів, чл. ВЛКСМ. Помічник командира взводу 6 роти 2 батальйону сп 22 осб. Заарештований 15 листопада 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1941 році.

Анісімов Федір Петрович, 1876 р. народження, с. Білогородівка Артемівського району Донецької області, українець, освіта нижча, член КП(б)У. Проживав у сел. Авдіївці, вул. Калініна, буд. № 20. Майстер депо ст. Ясинувата. Заарештований 23 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 16 грудня 1937 року у м. Донецьку Реабілітований 29 березня 1957 року

Анісімова Ганна Василівна, 1909 р. народження, с. Шалімівка Вороновського району Курської області, росіянка, малограмотна, б/п. Проживала: м. Макіївка Донецької області. Прибиральниця на заводі. Заарештована 28 липня 1941 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітована у 1966 році.

Анісімова Марія Степанівна, 1902 р. народження, с. Білогородівка Ямського району Донецької області, українка, неграмотна, б/п. Проживала у с. Білогородівці Ямського району Донецької області. Колгоспниця колгоспу "Шевченківська праця". Заарештована 15 квітня 1945 року. Засуджена ВТ Київського ВО на 10 років ВТТ з конфіскацією майна. Реабілітована у 1993 році.

Анісімова Марфа Самсонівна, 1879 р. народження, с. Малоіванівка Слов'яносербського повіту, українка, неграмотна, б/п. Проживала: сел. Авдіївка Донецької області, вул. Калініна, буд. № 20 (вул. Ворошилова). Домогосподарка. Заарештована 25 жовтня 1937 року. Даних про вирок немає. Реабілітована 1 березня 1955 року.

Анічкіна Софія Дмитрівна, 1921 р. народження, м. Донецьк, росіянка, освіта середня, чл. ВЛКСМ. Проживала: м. Донецьк. Хронометрист заводу № 73. Заарештована 6 жовтня 1941 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляна 18 жовтня 1941 року у м. Донецьку. Реабілітована у 1948 році.

Аннщенко (Онищенко) Акафій Іванович, 1898 р. народження, с. Слизавето-Миколаївка Амвросіївського району Донецької області, українець, освіта початкова, б/п. Проживав у с. Слизавето-Миколаївці Амвросіївського району Донецької області. Ст. стрілочник залізничної станції. Заарештований 30 вересня 1945 року Засуджений ВТ Південної залізниці на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Анищенко (Онищенко) Захар Федорович, 1891 р. народження, с. Верхнє Лисичанського району Луганської області, українець. Даних про освіту та партійність немає. Проживав у м. Донецьку Начальник відділу капбудівництва. Заарештований 31 січня 1937 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду до розстрілу, потім розстріл замінений на 20 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований 29 вересня 1956 року

Анищенко (Онищенко) Захар Федорович, 1891 р. народження, с. Верхнє-Лисичанського району Луганської області, українець, освіта вища, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Начальник ВКР тресту "Макіїввугілля". Заарештований 4 лютого 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 25 років ВТТ. Реабілітований у 1956 році.

Анищенко (Онищенко) Йосип Мойсейович, 1895 р. народження, сел. Ново-Іванівка Амросіївського району Донецької області, українець, освіта початкова, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Червоний колос". Заарештований 17 серпня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає Реабілітований 30 березня 1989 року.

Анищенко (Онищенко) Денис Денисович, 1919 р. народження, сел. Мушкетове Донецької області, українець, освіта 7 класів, б/п. Проживав у м. Донецьку. Електрослюсар "Доненерго". Заарештований 21 вересня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1992 році.

Анищенко (Онищенко) Микола Євтійович, 1906 р. народження, м. Орджонікідзе Донецької області, українець, освіта 5 класів, б/п. Санітар 183 польового пересувного шпиталю. Заарештований 15 листопада 1941 року. Засуджений ВТ 50 армії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 13 вересня 1942 року у Привоволзькому ВТК. Реабілітований у 1994 році

Анищенко (Онищенко) Павло Іванович, 1896 р. народження, с. Миколаївка Амросіївського району Донецької області, українець, освіта 2 класи, б/п. Проживав у с. Миколаївці Амросіївського району Донецької області. Зчеплювач вагонів залізничної станції. Заарештований 27 вересня 1941 року. Засуджений ВТ Південної залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Вмер 16 січня 1942 року у Печорлазі Комі АРСР. Реабілітований у 1991 році

Анкін Федір Петрович, 1902 р. народження, Курська область, с. Пруди, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, сел Олексіївка. Машиніст хімзаводу Заарештований 5 лютого 1935 року Засуджений спецколегією Донецького облсуду 9 травня 1935 року на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1992 році

Анненко Василь Васильович, 1899 р. народження, сел. Широке Дніпропетровської області, українець, освіта вища, б. п. Проживав у м. Донецьку, вул. Артема, буд. № 72, кв. 17. Головний інженер міжміської телефонної станції Заарештований 6 листопада 1937 року Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 червня 1958 року.

Анненко Іван Миколайович, 1914 р. народження, с. Параскавлівка Артемівського району Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п. Червоноармієць 9 роти 366 сп. Заарештований 5 листопада 1943 року. Засуджений ВТ 126 сд на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1997 році.

Анненков Андрій Єгорович, 1883 р. народження, с. Крестище Радянського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п Проживав у сел. шахти Ново-Бутівка Макіївського району Донецької області. Робітник шахти "Ново-Бутівка". Заарештований 16 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Анненков Єгор Іванович, 1911 р. народження, с. Добре Сонцівського району Курської області, росіянин, освіта 4 класи, чл. ВКП(б). Проживав у м. Іловайську Донецької області Машиніст паровозу. Заарештований 13 жовтня 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1945 році

Анненков Федір Іванович, 1904 р. народження. с. Добрий Колодязь Сонцівського району

Курської області, росіянин, малограмотний, чл ВКП(б) Проживав у м. Ясинувата, Донецької області Робітник кварцитного кар'єру. Заарештований 29 вересня 1944 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ Реабілітований у 1968 році.

Аносов Андрій Андрійович, 1893 р. народження, с. Ново-Данилівка Акимівського району Дніпропетровської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав у Макіївському районі, ст. Ханжонкове, колонія "Червоний Жовтень", буд. № 17, кв. 3. Візниця артілі "Харцизьктранс". Заарештований 16 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Вмер 11 липня 1943 року у Амурлазі Хабаровського краю. Реабілітований 16 травня 1989 року.

Аносов Василь Дмитрович, 1914 р. народження, с. Плоті-Кривцова Курської області, росіянин, освіта 7 класів, б/п. Проживав у Трубселищі Макіївського району Донецької області. Токар заводу ім. Куйбишева. Заарештований 19 вересня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 7 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Аносов Івян Якович, 1898 р. народження, с. Козінка Воловського району Курської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: Макіївка, будмайданчик, землянка № 84. Слюсар "Макіївбуду". Заарештований 4 липня 1937 року. Засуджений ВТ Харківського ВО на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років Реабілітований 3 червня 1992 року.

Аносова Ірина Федорівна, 1914 р. народження, с. Знаменкове Волноваського району Донецької області, українка, неграмотна, б/п. Проживала у м. Дзержинську Донецької області. Робітниця шахти № 10. Заарештована 20 березня 1945 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на поселення на 5 років у Південно-Казахстанську область. Реабілітована у 1956 році.

Анопченко Іван Степанович, 1906 р. народження, м Артемівськ Донецької області, українець, освіта 7 класів, б/п. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Черговий станції. Заарештований 24 вересня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1943 році.

Анохін Андрій Павлович, 1905 р. народження, с. Старі Форостяні Давидівського району Воронізької області, росіянин, освіта нижча, до 1933 року чл. ВКП(б) Проживав: м. Дебальцеве, 2-й майданчик, барак № 6, Донецької області Конюх будільниці № 11. Заарештований 1 листопада 1937 року. Засуджений лінійним судом Північнодонецької залізниці на 6 років ВТТ Реабілітований 11 жовтня 1991 року.

Анохін Володимир Андрійович, 1914 р. народження, с. Ново-Грязне Сосновського району Тамбовської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у сел. Катик Донецької області. Головний механік шахтоуправління № 5 Заарештований 22 січня 1949 року. Особливою нарадою при МДБ СРСР засланий на поселення у Красноярський край. Строк не вказаний. Реабілітований у 1989 році.

Антоненко Григорій Федосійович, 1911 р. народження, х. Воронцовка Новогородівського району Кіровоградської області, українець, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Ясинувата Донецької області. Комірник хлібозаводу № 1. Заарештований 5 січня 1949 року Заарештований ВТ гарнізона м. Донецьку на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1955 році.

Анохін Ларіон Сергійович, 1893 р. народження, с. Тарасівка Костянтинівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Зудресі Харцизького району Донецької області, Кам'яне містечко, буд. № 13, кв. 2. Заарештований 28 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 12 липня 1956 року.

Анохін Микола Миколайович, 1902 р. народження, с. Самофалове Сосновського району Курської області, росіянин, освіта лікбез, б/п. Проживав: м. Горлівка Донецької області, 16 Лінія, буд. № 92, кв. 2. Кріпильник шахти № 8 ім. Сталіна. Заарештований 4 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 30 березня 1961 року

Анохін Микола Михайлович, 1924 р. народження, с. Архангельське Глазунівського району Курської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у м. Харцизьку Донецької області Формувальник заводу "Головенергобуд". Заарештований 12 лютого 1947 року. Засуджений

Донецьким облсудом на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1991 році

Анохін Петро Сергійович, 1875 р. народження, с. Тарасівка Костянтинівського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Завгосп школи. Заарештований 3 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вмер 19 січня 1944 року у в'язниці. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 26 червня 1959 року.

Анохін Трохим Костянтинович, 1907 р. народження, с. Тарасівка Костянтинівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Костянтинівці Донецької області. Водій санстанції. Заарештований 24 вересня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1944 році.

Анохін Федір Сергійович, 1888 р. народження, с. Тарасівка Костянтинівського району Донецької області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживаву м. Зудресі, Кам'яне містечко, буд. № 16, кв. 1. Тесля на Зудресі. Заарештований 28 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 15 травня 1958 року.

Аношин Іван Олексійович, 1903 р. народження, с. Терпіння Мелітопольського району Запорізької області, українець, освіта 7 класів, б/п. Проживав у м. Красний Лиман Донецької області. Бухгалтер пункту "Заготзерно". Заарештований 8 березня 1943 року. Даних про вирок немає. Вмер 10 червня 1943 року у в'язниці м. Саратова. Реабілітований у 1995 році.

Аношенко Іван Лукич, 1902 р. народження, с. В'язівськ Петровського району Київської області, українець, освіта неповна вища, б/п. Проживав у м. Артемовську Донецької області. Комерційний директор тресту "Донбасвуглерозвідка". Заарештований 17 листопада 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Вмер 24 листопада 1948 року у ВТТ Донецької області. Реабілітований у 1992 році.

Аноян (Аноняк) Абрам Олексан'євич, 1890 р. народження, с. Автван Салівського повіту, Іран, вірмен, малограмотний, б/п. Проживав у м. Краматорську Донецької області. Майстер "Крамхарчоторгу". Заарештований 19 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1956 році.

Анпілогов Микола Васильович, 1906 р. народження, с. Нікольське Поніровського району Курської області, росіянин, освіта середня, член ВКП(б). Проживав у м. Макіївці Донецької області. Старший оперуповноважений міськвідділу НКВС-НКДБ. Заарештований 30 жовтня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1944 році.

Ансімов Іван Іванович, 1891 р. народження, с. Ляпигіне Старооскольського району Курської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Начальник будвідділу шахти № 9. Заарештований 30 квітня 1945 року. Засуджений військовим прокурором Київського ВО на 5 років ВТТ з конфіскацією майна. Реабілітований у 1992 році.

Ансон Оскард Францевич, 1884 р. народження, с. Брини Курляндської губернії, Латвія, латиш, освіта середня, б/п. Проживав: Донецька область, м. Макіївка, шахта ім. Леніна, буд. № 26. Журналіст на шахті ім. Леніна. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 7 лютого 1958 року.

Антипенко Василь Андрійович, 1890 р. народження, с. Ольшівка Ольшівського району Чернігівської області, українець, освіта сільська, б/п. Проживав: м. Постишеве, Донецької області. Візник промартілі "Металіст". Заарештований 8 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований у 1958 році.

Антипенко Катерина Андріївна, 1894 р. народження, м. Одеса Одеської області, про національність даних немає, освіта 6 класів, б/п. Проживала у м. Горлівці. Конторщиця. Заарештована 5 травня 1921 року. Даних про винесення вироку немає. Реабілітована у 1921 році.

Антипов Василь Максимович, 1912 р. народження, м. Орджонікідзе Донецької області, росіянин, освіта 7 класів, б/п. Ст. сержант артдивізіону, 68-ї мотострілецької бригади. Заарештований 24 березня 1943 року. Засуджений ВТ 68 мсб на 10

років Вмер 1 січня 1944 року у Каменлазі Ростовської області. Реабілітований у 1995 році.

Антипов Іван Сидорович, 1909 р. народження, с. Миколаївка Петропавлівського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області, колонія Шевченка, барак № 192. Кооператор артілі при "Макбуді". Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 30 травня 1989 року.

Антипов Лаврентій Онисимович, 1908 р. народження, с. Миколаївка Петропавлівського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, колонія Шевченка, барак № 192. Грабар артілі "Вантажграбар". Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 10 вересня 1956 року

Антипов Максим Пилипович, 1895 р. народження, с. Миколаївка Петропавлівського району Дніпропетровської області, українець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Макіївка, колонія Шевченка, барак № 192. Грабар артілі "Вантажграбар". Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 17 січня 1938 року Реабілітований 14 січня 1958 року

Антипов Михайло Іванович, 1905 р. народження, с. Звіровичі Краснінського району Західної області, росіянин, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав: м. Слов'янськ, вул. Свободи, буд. № 57. Начальник планового сектору комунального управління. Заарештований 10 травня 1936 року. Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Донецьку 26 березня 1937 року засуджений на 10 років з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1958 році.

Антипов Семен Онуфрійович, 1891 р. народження, с Миколаївка Петропавлівського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, колонія Шевченка, барак № 192. Грабар у артілі "Вантажграбар". Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 13 березня 1938 року. Реабілітований 13 березня 1989 року.

Антипов Сергій Васильович, 1898 р. народження, м. Таганрог Ростовської області, росіянин, освіта нижча, до 1924 року чл. ВКП(б). Проживав: сел. Сніжне, Верхня колонія тресту, Сніжнянського району Донецької області Плановик транспортного цеху тресту "Сніжнянськантрацит". Заарештований 31 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 березня 1938 року у м. Сталіно. Реабілітований 26 червня 1959 року

Антипов Сидір Кирилович, 1891 р. народження, с. Миколаївка Петропавлівського району Дніпропетровської області, українець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Макіївка, колонія Шевченка, барак № 192. Грабар артілі "Вантажграбар". Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 30 березня 1961 року.

Антипов Федір Карпович, 1898 р. народження, м. Ізюм Харківської області, українець, освіта 6 класів, б/п. Проживав: м. Горлівка, шахта "Комсомолець", вул. Ленінська, буд. № 288, кв. 1. Вибійник шахти "Комсомолець". Дата арешту не вказана. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 7 січня 1960 року.

Антипов Феодор Опанасович, 1902 р. народження, с. Янине Юр'ївського повіту Рязанської губернії, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Проживав у м. Горлівці Донецької області. Перший секретар міськкому КП(б)У. Заарештований 5 квітня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1940 році.

Антипова Зінаїда Онисимівна, 1910 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, українка, освіта нижча, б/п. Проживала: м. Слов'янськ, вул. Свободи, буд. № 57. Манікюрниця м'ясокомбінату. Заарештована 12 вересня 1937 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітована 23 квітня 1957 року.

Антифєєв Євген Володимирович, 1914 р. народження, с. Кутейникове Амвросіївського району Донецької області, росіянин, освіта 5 класів, б/п. Червоноармієць транспортної роти 1143 сп

Заарештований 24 червня 1942 року. Засуджений ВТ 341 сд до розстрілу. Розстріляний 13 липня 1942 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1994 році

Антон Анфольс Іванович, 1910 р. народження, с. Тарасівка Костянтинівського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Костянтинівка, вул. Ленінська, буд. № 36. Вантажник заводу "Металобрухт". Заарештований 20 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 8 квітня 1961 року.

Антон Василе Миколайович, 1913 р. народження, с. Концешт, район Мушел, Румунія, румун, освіта 6 класів, б/п. Утримувався у таборі № 280 НКВС СРСР. Робітник заводу № 110. Заарештований 7 вересня 1944 року. Засуджений Верховним Судом СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році.

Антон Іван Іванович, 1900 р. народження, колонія Карлеруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, освіта 8 класів, б/п. Проживав у м. Кутаїсі Грузинської РСР. Вчитель німецької мови індустріального інституту. Заарештований 26 жовтня 1936 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 11 квітня 1937 року на 6 років ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Антон Йосип Теобальдович, 1893 р. народження, с. Кардерусь Липневського району Одеської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Охоронник міськхарчторгу. Заарештований 4 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Антон Рафаїл Іванович, 1897 р. народження, с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. шахти Донецької області. Візник контори "Донбасжитлолбуд" шахти "Червоний Профінтерн". Заарештований 21 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1965 році.

Антон Рафаїл Іванович, 1911 р. народження, м. Россош Воронізької області, німець, освіта (самоучка), б/п. Проживав у м. Микитівка Горлівського району Донецької області. Водій складу " Укрбудматеріали". Заарештований 8 липня 1941 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду до розстрілу. Розстріляний 10 жовтня 1941 року у м. Донецьку. Реабілітований у 1991 році.

Антон Юлій Леопольдович, 1904 р. народження, м. Першотравневськ Одеської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь, Правий Берег, буд. № 2, кв. 1. Рахівник заводу "Азовсталь". Заарештований 9 серпня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 лютого 1956 року

Антоненко Андрій Тимофійович, 1922 р. народження, м. Донецьк Донецької області, українець, освіта 7 класів, б/п. Писар штабу 1-го стрілецького батальйону, 446 сп, 81 сд військ МДБ (в/ч 3149). Заарештований 21 лютого 1948 року. Засуджений ВТ 81 сд військ МДБ Українського ВО на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1958 році

Антоненко Василь Дмитрович, 1905 р. народження, м. Ясинувата Донецької області, українець, освіта вища, чл. ВКП(б). Проживав: м. Ясинувата, сел. Першотравневе, буд. № 9, кв. 13. Заступник начальника паровозного депо ст. Волноваха. Заарештований 22 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований 29 березня 1957 року.

Антоненко Василь Тимофійович, 1905 р. народження, с. Ямпіль Краснолиманського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав м. Красний Лиман, буд. № 109, кв. 19. Колійний майстер МПС-10 Північнодонецької залізниці. Заарештований 30 листопада 1937 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 4 березня 1958 року

Антоненко Гаврило Федорович, 1893 р. народження. Київська область, Білоцерківський район, с. Карамиші, українець, освіта середня, б/п. Проживав: Донецька область, м. Макіївка, 11 РЖ буд. № 43. Тесля 8-го будтресту. Заарештований 5 серпня 1931 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році

Антоненко Григорій Йосипович, 1895 р. народження, с. Н. Стародуб Петровського району

Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у Донецькій області, Снижнянський район, шахта № 32, буд. № 2. Кучер шахти № 22. Заарештований 23 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 4 листопада 1989 року.

Антоненко Іван Іванович, 1878 р. народження, с. Старомихайлівка Мар'їнського району Донецької область, українець, малограмотний, б/п. Проживав у с. Старомихайлівка Мар'їнського району Донецької області. Конюх колгоспу "Червона Армія". Заарештований 5 квітня 1932 року. Особливою нарадою при Колегії ГПУ УРСР 31 серпня 1932 року справу припинено. Реабілітований у 1932 році

Антоненко Іван Сазонович, 1891 р. народження, с. Трушниці Чернігівського району Київської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Слюсар шахти ім. Орджонікідзе. Заарештований 28 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Антоненко Іван Свиридович, 1875 р. народження, с. Блестове Попорицького району Чернігівської області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав: Донецька область, Амвросіївський район, х. Оленівка. Грабар кар'єру. Заарештований 1 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 8 вересня 1960 року.

Антоненко Йосип Фокович, 1889 р. народження, м. Бахмач Чернігівської області, українець, освіта нижча, до 1922 року чл. ВКП(б). Проживав у м. Донецьк. Вчитель військової підготовки СШ № 19. Заарештований 28 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1959 році.

Антоненко Купріян Авксентійович, 1905 р. народження, с. Горіле Акимівського району Дніпропетровської області, українець, освіта початкова, б/п. Проживав: м. Донецьк, Будьонівка, вул. Крупської, буд. № 10, кв. 1. Вантажник коксохімзаводу № 9. Заарештований 25 серпня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Вмер 4 серпня 1943 року у Севжелдорлазі Комі АРСР. Реабілітований 21 квітня 1989 року.

Антоненко Корній Миронович, 1895 р. народження, с. Куколівка Олександрівського району Дніпропетровської області, українець, даних про освіту немає, б/п. Проживав у сел. Ганзівка Макіївського району Донецької області. Вибійник шахти ім. Орджонікідзе. Заарештований 17 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1962 році.

Антоненко Максим Юхимович, 1885 р. народження, с. Крупичпіль Ічнянського району Чернігівської області, українець, грамотний, кандидат у члени ВКП(б). Проживав у м. Костянтинівці, Красне містечко, буд. № 25, кв. 49. Зав. складом сирого скла на заводі "Автоскло". Заарештований 22 серпня 1936 року. Засуджений Військовою колегією Верховного Суду СРСР 26 березня 1937 року на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1964 році.

Антоненко Максим Іванович, 1903 р. народження, с. Блестове Папорицького району Чернігівської області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав у Донецькій області, Амвросіївському районі, х. Оленівка. Заарештований 1 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 8 вересня 1960 року.

Антоненко Костянтин Йосипович, 1886 р. народження, с. Зелене П'ятихацького району Дніпропетровської області, українець, освіта 3 класи, б/п. Проживав: м. Чистякове Донецької області. Інвалід. Не працював. Заарештований 30 червня 1946 року. Засуджений ВТ військ МВС по Донецькій області на 6 років ВТТ. Реабілітований у 1995 році.

Антоненко Яків Петрович, 1879 р. народження, Дніпропетровський округ, Микаївський район, с. Іванівка, українець, освіта середня, б/п. Проживав у Донецькій області, Донецького району, с. Запоржжя. Селянин. Заарештований 16 листопада 1929 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році

Антонеску Степан Іванович, 1893 р. народження, м. Бухарест, Румунія, румун, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Донецьку, сел. Пути-

лівське вул Залізнична, буд. № 6. Бригадир цеху № 7 на обороному заводі м. Сталіно. Заарештований 10 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 8 років ВТТ. Вмер 10 травня 1939 року у місці ув'язнення. Реабілітований 14 квітня 1989 року.

Антонець Василь Семенович, 1893 р. народження, с. Ольгинка Ольгинського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Оглядач вагонів залізничної станції Заарештований 11 липня 1937 року Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 31 травня 1989 року.

Антонець Василь Семенович, 1893 р. народження, Донецька область, Павлівський район, с. Ольгинка, українець, малограмотний, б/п. Проживав у Донецькій області, Павлівський район, с. Ольгинка. Хлібороб. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 17 лютого 1930 року на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1989 році

Антонець Микола Володимирович, 1887 р народження, м. Полтава Полтавської області, українець, освіта вища, б/п. Проживав у м. Артемівську, вул. III Інтернаціоналу, буд. № 34, кв. 3. Начальник санітарної інспекції Півд.-Дон. залізниці. Заарештований 8 грудня 1937 року. Засуджений виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м Донецьку до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 6 вересня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 24 листопада 1959 року.

Антонець Степан Григорович, 1916 р. народження, с. Ольгівка Амросіївського району Донецької області, українець, освіта середня, б/п. Проживав у м Артемівську, гуртожиток керамiко-механічного технікуму. Студент 4-го курсу Артемівського керамiко-механічного технікуму. Заарештований 3 лютого 1937 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 2 роки ВТТ. Реабілітований 28 червня 1963 року.

Антонець Пилип Васильович, 1895 р. народження, м. Харцизськ Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області, ст. Байрак. Вагонний диспечер. Заарештований 16 грудня 1937 року Засуджений особливою трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 29 січня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 29 вересня 1960 року.

Антоник Петро Петрович, 1895 р народження, Гродненської губернії, Польща, білорус, освіта нижча, чл. ВКП/б/ Проживав у сел Ново-Гапурівка, вул. Д. Бєдного, буд. № 2, Орджонікідзевського району Донецької області Кочегар-водоогрядач метал заводу. Заарештований 20 серпня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку Реабілітований 18 лютого 1959 року.

Антоніо Дмитро Петрович, 1901 р. народження, Ростовська область, м. Таганрог, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав Донецька область, м. Артемівськ, вул. Садова, буд. № 137. Бухгалтер друкарні. Заарештований. Надзвичайною сесією Артемівського округу 6 січня 1926 року виправданий. Реабілітований у 1926 році.

Антоніо Іван Георгійович, 1897 р. народження, с. Волонтерівка Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Контрольний майстер ВТК заводу ім Ілліча. Заарештований 29 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 1 вересня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 18 березня 1960 року.

Антонов Антон Авраамович, 1871 р. народження, Донецька область, В. -Янісольський район, с. Комар, грек, освіта нижча, б/п Проживав у Донецькій області, В -Янісольський район, с. Комар. Хлібороб. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 1 березня 1930 року засланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Антонов Антон Іванович, 1895 р. народження, с. Маріївка Одеської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у Донецькій області, с. Баржанівка, Півн.-Дон. залізниці, будка шляхова. Колійний обхідник. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений особливою трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 2 лютого 1990 року

Антонов Архип Антонович, 1911 р народження, с. Новобешеве Старобешівського

району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у м. Макіївка, сел. Ханжонкове, 13 колонія, буд. № 3. Вибійник на шахті ім. Кірова. Заарештований 30 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 13 березня 1989 року.

Антонов Олександр Федорович, 1887 р. народження, м. Донецьк, українець, освіта середня, б/п. Проживав: м. Микитівка Горловського району Донецької області. Завідуючий групою дрібних шахт. Заарештований 15 січня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1959 році.

Антонов Антон Федорович, 1889 р. народження, с. Анадоль Волноваського району Донецької області, грек, освіта нижча, кандидат у чл. ВКП(б). Проживав у с. Карань Ст.-Каранського району Донецької області. Машиніст елеватора. Заарештований 27 квітня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 4 роки ВТТ. Реабілітований у 1993 році.

Антонов Василь Семенович, 1910 р. народження, с.Новобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у с. Новобешеве Старобешівського району Донецької області. Голова колгоспу "Вільне життя". Заарештований 4 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1965 році.

Антонов Георгій Михайлович, 1911 р. народження, с. Гут Богодухівського району Харківської області, українець, освіта 4 класи, б/п. Проживав у Донецькій області, Костянтинівський район, радгосп № 9. Поштар. Заарештований 28 серпня 1936 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Антонов Григорій Якович, 1900 р. народження, м. Дебальцеве Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області. Начальник поштових вагонів залізничної станції. Заарештований 13 вересня 1944 року. Засуджений ВТ Півн.-Дон. залізниці на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Вмер 15 квітня 1951 року у ВТТ Читинської області. Реабілітований у 1968 році

Антонов Захар Феофілович, 1915 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Візник "Головспирту". Заарештований 6 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Антонов Іван Юхимович, 1880 р. народження, с. Беклемищеве Орловської області, росіянин, даних про освіту немає, б/п. Проживав м. Горлівка, НЗЮ, буд. № 9, кв. 12. Заарештований 14 січня 1935 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР 25 серпня 1935 року до ВТТ на 3 роки. Реабілітований у 1965 році.

Антонов Іван Іванович, 1886 р. народження, с. Казанка Казанського району Дніпропетровської області, українець, грамотний, до 1941 року чл. ВКП(б). Проживав на ст. Караванна Донецької області. Колійний майстер. Заарештований 29 червня 1945 року. Засуджений ВТ Півд.-Дон. залізниці на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1993 році.

Антонов Іван Іванович, 1912 р. народження, м. Дебальцеве Донецької області, українець, освіта 7 класів, б/п. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області. Не працював. Заарештований 23 березня 1944 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1944 році.

Антонов Іван Терентійович, 1907 р. народження, область не вказана, Урицький район, с. Шахове, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, Дурна Балка, № 239. Колгоспник. Заарештований 9 травня 1932 року. Особливою нарадою при ДПУ УРСР 3 жовтня 1932 року виправданий. Реабілітований у 1932 році.

Антонов Ілля Федорович, 1881 р. народження, с. Анадоль, Волноваського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у Донецькій області Старокарапського району, сел. Ст. Карань. Опалювач на станції. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 11 квітня 1989 року.

Антонов Лазар Парфентійович, 1897 р. народження, с. Костянтинополь В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п

Проживав м. Донецьк. Пекар хлібозаводу № 3. Заарештований 4 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році

Антонов Лев Йосипович, 1911 р. народження, м Горлівка Донецької області, росіянин, освіта 8 класів, б/п Командир відділення Кронштадтського сп – м. Кронштадт, сп, частина 2015. Заарештований 30 січня 1935 року. Засуджений ВТ Червонопрапорного Балтійського флоту 19 лютого 1935 року на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Здійснив втечу 20 квітня 1935 року з Ветлужько-Унженського табору. Реабілітований у 1972 році.

Антонов Максим Захарович, 1881 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, 7 лінія, 2 проспект, буд. № 13. Візниця транспортної артілі. Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 вересня 1989 року.

Антонов Михайло Антонович, 1897 р. народження, с. Анадоль Волноваського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у Донецькій області, Волноваський район, с. Ст. Карань. Коваль служби колії. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 листопаду 1961 року.

Антонов Миколя Єгорович, 1924 р. народження, с. Веселе Сніжнянського району Донецької області, українець, освіта 7 класів, чл. ВЛКСМ. Солдат 113-ї окремої стрілецької Сахалінської бригади. Заарештований 27 лютого 1947 року. Засуджений ВТ 113-ї осб на 15 років каторжних робіт зпозбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1992 році.

Антонов Миколя Іванович, 1914, народження, Донецька область, Горлівський район, шахта ім Дзержинського, росіянин, малограмотний, б/п Ув'язнений ВТТ у Донецькій області, Горлівського району, сел. Щербинівка. Заарештований 13 січня 1937 року. Засуджений спецколегією Харківського облсуду на 3 роки ВТТ. Реабілітований 22 вересня 1993 року.

Антонов Миколя Федорович, 1911 р. народження, с. Новобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Проживав: м. Макіївка, радгосп "Грузький" № 3 Робітник радгоспу. Заарештований 30 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований 14 лютого 1963 року.

Антонов Михайло Миколайович, 1902 р. народження, с. Брагіне Тельчинського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, б/п Проживав у м. Макіївці Донецької області. Десятник шахти ім. Єжова. Заарештований 21 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Антонов Михайло Федорович, 1908 р. народження, х. Рязанкін, Нижнє-Чирського району Північно-Кавказького краю, росіянин, малограмотний. Прибиральник породи на шахті № 5 Сорокинського рудника, де і проживав у кв. № 805. Заарештований 20 січня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Антонов Миколя Антонович, 1908 р. народження, с. Новобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області Кріпильник шахти "Грузька". Заарештований 3 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Антонов Павло Данилович, 1808 р. с. Старогнатівка Старокараського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Робітник шахти "Щеглівка". Заарештований 11 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Антонов Петро Михайлович, 1889 р. народження, с. Гришине Постишевського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав на х. Солоний Червоноармійського району Донецької області. Рахівник колгоспу "Комінтерн". Заарештований 3 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований у 1959 році

Антонов Петро Миколайович, 1895 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського

району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Робітник "Макбуду". Заарештований 16 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1961 році.

Антонов Федір Миронович, 1888 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Конюх радгоспу № 3 "Грузький". Заарештований 3 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований у 1963 році

Антонов Феофіл Захарович, 1884 р. народження, с. Старобешевее Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: м. Макіївка, 6 лінія, 3 проспект, буд. № 63. Візниця на базі № 85 "Головспирт". Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 20 січня 1961 року.

Антонов Юрій Ісаакович, 1894 р. народження, с. Богатир. В -Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м Маріуполі Донецької області. Продавець магазину № 54 "Донпромторгу". Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Розстріляний 13 червня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований у 1959 році.

Антонова Анастасія Василівна, 1894 р. народження, с. Білогорівка Ямського району Донецької області, українка, неграмотна, б/п. Проживала у с. Білогорівці Ямського району Донецької області. Колгоспниця колгоспу "Шевченкова праця". Заарештована 5 червня 1945 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітована у 1993 році.

Антонова Антоніна Іллівна, 1898 р. народження, м. Торжок Калінінської області, росіянка, освіта вища, б/п. Прживала у м. Ново-Горлівка, Житловий майданчик АТЗ, буд. № 6, кв. 26. Начальник науково-дослідного відділу АТЗ. Заарештована 19 жовтня 1936 року. Засуджена спецколегією Донецького облсуду 11 лютого 1937 року на 6 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітована у 1965 році.

Антонова Марія Семенівна, 1908 р. народження, м. Севастрполь Кримської АРСР, росіянка, грамотна, б/п. Проживала м. Донецьк Пенсіонерка. Заарештована 24 липня 1952 року Засуджена Особливою Нарадою при МДБ СРСР на 5 років заслання до Кустанайської області. Реабілітована у 1989 році.

Антонцев Іван Якович, 1900 р. народження, м. Макіївка Донецької області, росіянин, освіта 2 класи, чл. ВКП(б). Проживав м. Донецьк, 17 Лінія, буд. № 38. Керуючий трестом "Дзержинськвугілля". Заарештований 23 листопада 1936 року. Засуджений Військовою колегією Верховного Суду СРСР у м. Харкові 10 липня 1937 року до розстрілу. Вирок приведений до виконання 10 липня 1937 року у м. Харкові. Реабілітований у 1957 році.

Антонцев Іван Якович, 1900 р. народження, м. Макіївка Донецької області, росіянин, про освіту даних немає, чл. ВКП/б/. Проживав: м Донецьк. Керуючий трестом "Сніжнянантрацит". Заарештований 23 листопада 1936 року Засуджений виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Донецьку 10 липня 1937 року до розстрілу. Реабілітований у 1957 році

Антонцев Микола Тихонович, 1905 р. народження, м. Донецьк, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав у м. Прага, Чехословаччина. Не працював. Заарештований 24 травня 1945 року Засуджений ВТ військ НКВС Українського ВО на 10 років ВТТ з конфіскацією майна Реабілітований у 1993 році.

Антоньєв Олександр Вікторович, 1907 р. народження, с. Стила Старобешівського району, Донецької області, грек, освіта 3 класи,б/п. Проживав у с. Стила Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Іскра" Заарештований 2 лютого 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1962 році.

Антоньєв Григорій Михайлович, 1894 р. народження, с. Старогнатівка, Старокарапського району Донецької області, грек, освіта середня духовна, б/п. Проживав за місцем народженням. Робітник артілі ім. Ворошилова. Заарештований 11 листопада 1937 року Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований 27 березня 1989 року

Антоньєв Іван Васильович, 1890 р. народження, х. РоманенкоТельманівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав м. Маріуполь, пер. Прохідний, буд. № 8. Відповідальний виконавець групи обліку фондів коксохіммонтажу Заарештований 16 грудня 1937 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований 26 березня 1959 року.

Антоньєв Ісаак Іванович, 1898 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, даних про освіту немає, б/п. Проживав у с. Стила Старобешівського району Донецької області Колгоспник колгоспу ім. Шевченка. Заарештований 28 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1962 році.

Антоньєв Федір Антонович, 1899 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Робітник радгоспу "Гірник". Заарештований 28 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Антоньєв Федір Вікторович, 1903 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Стила Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Іскра". Заарештований 29 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу Реабілітований у 1989 році.

Антонюк Олександр Григорович, 1906 р. народження, с. Войтки Гродненської губернії, білорус, малограмотний,б/п. Проживав у м. Донецьку, Смолянинова гора, буд. № 101, кв. 1. Робітник заводу ім. Сталіна. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований 5 березня 1960 року

Антонюк Василь Григорович, 1903 р. народження, с. Томашівка Люблінської губернії, Польща, українець, освіта середня, до 1935 року чл. ВКП(б). Проживав у м. Артемівську Донецької області Помічник завідуючого курсів соцпраці заводу ім. Орджонікідзе. Заарештований 24 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу Реабілітований у 1961 році.

Антонюк Іван Тимофійович, 1917 р. народження, с. Вербит Львівської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав на х. Василівка Горлівського району Донецької області. Конюх шахти "Комсомолець". Заарештований 6 вересня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1996 році

Антонюк Іван Трифонович, 1905 р. народження, с. Троща Липовецького району Вінницької області, українець, освіта середня, б/п. Проживав у с. Катеринівці Мар'їнського району Донецької області. Інструктор-методист Мар'їнського райвно Донецької області. Заарештований 14 листопада 1935 року Засуджений спецколегією Донецького облсуду 4 лютого 1936 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1963 році.

Антосюк Іван Кирилович, 1906 р. народження, с. Лозоватки Грушевського району Одеської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. шахти № 27 Сніжнянського району Донецької області. Вантажник вугільного складу шахти № 27. Заарештований 23 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1961 році.

Антохіев Артем Тихонович, 1920 р. народження, с. Волонтерівка Волонтерівського району Молдавської РСР, молдаванин, освіта 7 класів, б/п. Проживав у сел. шахти "Червона Зірка" Чистяковського району Донецької області Прибиральник породи шахти "Червона Зірка". Заарештований 23 червня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році

Антохін Михайло Тимофійович, 1909 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, росіянин, даних про освіту немає, кандидат у чл ВКП(б). Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Завідуючий майстернею заводу ім. Ілліча. Заарештований 30 вересня 1943 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1957 році.

Антощенко Марко Якович, 1890 р. народження, с. Корсунь Орджонікідзевського району Донецької області, українець, освіта вища б/п Проживав у м. Горлівці Донецької області На-

чальник відділу капітальних робіт шахти ім. Сталіна. Заарештований 3 травня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Антошенко Петро Овсійович, 1927 р. народження, м. Рослов Смоленської області, росіянин, освіта 3 класи, б/п. Проживав у с. Петропавлівці Чистяковського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Ворошилова. Заарештований 9 травня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Ануфрієв Іван Георгійович, 1891 р. народження, с. Кам'яний Брід Луганської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Зудрес Харцизського району Донецької області. Майстер ЦММ. Заарештований 16 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Ануфрієнко Микола Платонович, 1885 р. народження, с. Весела Гора Камено-Бродського району Донецької області, українець, самоучка, б/п. Проживав на ст. Ворошиловград, залізнична будка № 40. Сторож 15-ї дистанційної колії. Заарештований 13 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 26 листопада 1959 року.

Анучин Володимир Анатолійович, 1895 р. народження, м. Варшава, Польща, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м.Чистякове, 1-а Вокзальна, буд. № 5. Помічник керівника паливної групи тресту "Чистяковантрацит". Заарештований 26 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований 20 березня 1967 року.

Анушевський Віктор Іванович, 1894 р. народження, сел. Ново-Миколаївського заводу Брадського району Східно-Сибірського краю, поляк, освіта вища, б/п. Проживав: м. Донецьк, вул. Артема, буд. № 43. Керівник планового сектору "Донбліпроекту". Заарештований 4 серпня 1937 року. Засуджений Комісією НКВС СРСР та Прокурора СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 січня 1938 року. Реабілітований 28 серпня 1964 року.

Анущенко Григорій Лук'янович, 1888 р. народження, с. Кривець Буцького району Київської області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у Донецькій області, Харцизський район, Зудрес, буд. № 15, кв. 5. Майстер вуглеподачі Зуївської гідроелектростанції. Заарештований 28 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 8 років ВТТ. Реабілітований 8 вересня 1960 року.

Анфілов Василь Іванович, 1877 р. народження, м. Дніпропетровськ, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. Амросівці Донецької області. Технік житлового будівництва 11 дистанційної залізничної колії. Заарештований 30 листопада 1943 року. Засуджений ВТ Південної залізниці на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1992 році.

Анцелович Михайло Юхимович, 1899 р. народження, м. Жмеринка Вінницької області, єврей, освіта вища, б/п. Проживав: м. Артемівськ, вул. Рождественська, буд. № 18, кв. 39. Завідуючий курсами техмінімуму служби руху залізниці ім. Кагановича. Заарештований 1 грудня 1937 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 5 березня 1940 року.

Анцис Маріам Лазарівна, 1899 р. народження, м. Лубар Вінницької області, єврейка, освіта вища, чл. ВКП(б). Проживала у м. Маріуполі, вул. К. Лібнехта, буд. № 9. Швачка пункту № 2 швейної фабрики. Заарештована 21 вересня 1937 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ, потім ВТТ змінено на заслання до Красноярського краю на 5 років. Реабілітована 11 травня 1955 року.

Анциферов Василь Іванович, 1919 р. народження, с. Боброва Поноровського району Курської області, росіянин, освіта 9 класів, член ВЛКСМ. Проживав у м. Горлівці Донецької області. Плановик шахти ім. Сталіна. Заарештований 31 серпня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Анциферов Давид Васильович, 1910 р. народження, с. Злодіївка Краснолиманського району Донецької області, (с. Кінцеве Саженського району Курської області), росіянин. Освіта 5 класів, чл. ВКП(б). Проживав ст. Лиха Воронізької області. Приймальник вантажу, мол. сержант 125 оп НКВС. Заарештований 8 лютого 1946 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1946 році.

Анциферов Костянтин Гнатович, 1902 р. народження, Донецька область, Олександрівський район, с. Нікольське, українець, малограмотний, б/п Одноосібник. Проживав: Донецька область, Олександрівський район, с. Нікольське. Засуджений судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 16 червня 1930 року. висланий в Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Анциферов Костянтин Гнатович, 1902 р. народження, с. Нікольське Олександрівського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав: хутор Пасічний Олександрівського районану Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Крупської. Заарештований 17 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС Донецької області на 10 років ВТТ. Реабілітований 28 жовтня 1971 року.

Анциферов Микола Гаврилович, 1897 р. народження, с. Олександрівка Костянтинівського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, до 1936 року член ВКП(б). Проживав: м. Слов'янськ, вул. Дзержинського, буд. № 3, Донецької області. Робітник. Заарештований 25 липня 1937 року. Засуджений лінійним судом Південнодонецької зплізниці. на 8 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Анциферов Олександр Гаврилович, 1919 р. народження, сел. Ясногорівка Краматорського району Донецької області, українець, освіта 7 класів, б/п. Проживав у сел. Ясногорівці, вул. Леніна, буд. № 20. Учень розточувальника заводу ім. Сталіна. Заарештований 23 січня 1937 року. Не засуджений. Реабілітований 14 березня 1937 року.

Анциферова Антоніна Гаврилівна, 1922 р. народження, м. Краматорськ Донецької області, українка, освіта 7 класів, б/п. Проживала: м. Краматорськ Донецької області. Не працювала. Заарештована 11 вересня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1943 році.

Анчаков Андрій Васильович, 1983 р народження, Курська губернія, Щигровський повіт, с Мелехове, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Десятник металургійного заводу. Проживав м. Донецьк, вул. Велика Ларінська, буд. № 26. Заарештований 17 серпня 1932 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 22 січня 1933 року засуджений на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році

Анчиковський Чеслав Антонович, 1895 р народження, с. Турось Кольжинського повіту. Польща, поляк, освіта неповна середня, б/п. Проживав: м. Слов'янськ, вул. Юних Комунарів, буд. № 64. Заступник головного бухгалтера заводу ім. Артема. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу . Вирок приведений до виконання 5 лютого 1938 року в м. Донецьку Реабілітований 12 серпня 1989 року.

Анчишкін Микола Олександрович, 1893 р народження, с. Генда Ревельського повіту, Естонія, естонець, освіта середня, б/п. Проживав с. Улакли Донецької області. Кошторисник "Курахівбуду". Заарештований 21 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році.

Анцевич Давид Юрійович, 1898 р. народження, м. Друкенгоф, Латвія, латиш, грамотний, б/п. Проживав: м. Донецьк, вул. Гоголя, буд. № 12. Робітник заводу ім. Сталіна. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведенний до виконання в м. Донецьку 14 лютого 1938 року. Реабілітований 21 листопада 1989 року.

Анюхін Никифор Андріянович, 1874 р. народження, с. Беззаботівка Олександрівського району Донецької області, росіянин, неграмотний, б/п. Проживав: с. Беззаботівка Олександрівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу " Звільнена праця". Заарештований 23 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Апанасевич Степан Йосипович, 1908 р. народження, с. Капланівичі, Польща, білорус, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Маріуполі, завод ім. Ілічча, колонія № Б 78. Слюсар-електрик заводу ім. Ілічча. Заарештований 20 листопада 1937 року. Засуджений постановою НКВС СРСР і Прокуром СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 30 травня 1989 року.

Апанасова Ангеліна Іванівна, 1921 р. народження, місце народження не вказано, росіянка, даних про освіту немає, б/п. Проживала с. Звіреве Горлівського району Донецької області. Зубний лікар. Заарештована у 1941 році. Дата не вказана. Засуджена ВТ Північнодонецької залізниці на 10 років ВТТ. Реабілітована у 1940 році

Апанович Василь Павлович, 1903 р. народження, с. Бродяжа Брест-Литовського повіту Гродненської губернії, Польща, українець, освіта нижча, б/п. Бригадир машинного залу заводу "Азовсталь". Проживав: м. Маріуполь, Індивідуальне селище заводу "Азовсталь", буд. № 116. Заарештований 15 серпня 1936 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР 23 вересня 1936 року ув'язнений у ВТТ на 3 роки. Реабілітований у 1956 році

Апатенок (Апитенок) Франц Іванович, 1893 р. народження, с. Берняка Верхлянської волості Віленської губернії, Польща, поляк, освіта нижча, член КП(б)У. Робітник шахти № 21. Проживав: шахта № 21 Чистяковського району Донецької області. Заарештований 21 вересня 1935 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Апашенцев Олександр Іванович, 1893 р. народження, м. Ізюм Харківської області, українець, освіта незакінчена вища, б/п. Проживав: с. Сонцеве Старобешівського району Донецької області. Лікар. Заарештований 7 квітня 1938 року. Засуджений ВТ Харківського ВО до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1958 році.

Апетенок (Апатенок) Франц Іванович, 1893 р. народження, с. Берняка Верхлянської волості Віленської губернії, Польща, поляк, освіта початкова, до 1935 року член ВКП(б). Проживав: м. Сніжне, шахта № 21, буд. 9, кв. 11, наваловідбійник шахти № 21. Заарештований 24 серпня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 16 жовтня 1937 року в м. Донецьку. Реабілітований 12 червня 1959 року.

Апоз'янц Аведіс Абрамович, 1869 р. народження, с. Ходигур Ерзерумської губернії, Туреччина, вірмен. освіта нижча, б/п. Проживав: с. Нижня Кринка Харцизького району Донецької області. Лікар. Заарештований 23 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році.

Апольський Порфирій Григорович, 1888 р. народження, с. Довгалівка Нриящького району Полтавської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Оленівка Донецької області. Завгосп лікарні Оленівських кар'єрів. Заарештований 27 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Реабілітований у 1989 році

Апонницький Олексій Павлович, 1898 р. народження, Пензенська область, м. Чембара, росіянин, освіта нижча, б/п. Шляховий майстер шахти № 11. Проживав: Донецька область, Ново-Смолянинівський рудник. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 21 березня 1930 році на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1989 року

Апонницький Петро Павлович, 1906 р. народження, Тамбовська область, м. Кирсанов, росіянин, освіта нижча, б/п. Вибійник шахти № 11. Проживав: м. Донецьк, вул. Карагандинська, буд. № 32, кв. 1. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 21 березня 1930 року засланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Апостолов Василь Дмитрієвич, 1896 р. народження, с. Старий Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: у м. Макіївці, вул. Кошобинського, буд. № 33 (233), бригадир мулярів на заводі безалкогольних напоїв. Заарештований 31 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. З під варти звільнений 29 червня 1946 року. Реабілітований у 1989 році.

Апостолов Григорій Олексійович, 1894 р. народження, с. Коларівка Коларівського району Дніпропетровської області, болгарин, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Цупки Харцизького району Донецької області. Робітник радгоспу № 4. Заарештованний 19 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 18 жовтня 1943 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Апостолов Іван Васильович, 1899 р. народження, с. Коларівка Коларівського району Дніпропетровської області, болгарин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області, освіта нижча. Слюсар коксохімзаводу. Заарештований 22 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1963 році

Апостолов Іван Ілліч, 1906 р. народження, м. Старий Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Ув'язнений ВТК у м. Маріуполі Донецької об-

ласті Заарештований 5 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Апостолов Іван Федорович, 1886 р. народження, с. Старий Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Бригадир виноградарів колгоспу ім. Калініна Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 27 червня 1989 року.

Апостолов Ілля Федорович, 1887 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. Франко, буд. № 22. Цирульник у артілі "Азовець". Заарештований 21 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 23 травня 1989 року.

Апостолов Костянтин Миколайович, 1898 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. Пушкінська, буд. № 26. Візниця-одноосібник. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 18 листопада 1957 року.

Апостолов Павло Миколайович, 1896 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу ім. Ворошилова. Заарештований 24 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 квітня 1961 року.

Апостолов Петро Васильович, 1895 р. народження, с. Коларівка Коларівського району Дніпропетровської області, болгарин, грамотний, б/п. Проживав у селищі радгоспу № 4 В.-Янісольського району Донецької області. Помічник механіка радгоспу "Металург". Заарештований 26 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Апостолов Федір Петрович, 1877 р. народження, м. Ворошиловград Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав м. Орджонікідзе, вул. Ткаченка-Петренка, буд. № 70. Слюсар металургійного заводу Заарештований 11 листопада 1937 року. Засуджений трійкою НКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 29 січня 1938 року. Місце смерті не вказано. Реабілітований 29 квітня 1989 році.

Апостолова Любов Євтропівна, 1895 р. народження, с. Пристроми Переяславського району Київської області, українка, освіта вища, б/п. Проживала: кол. Нью-Йорк Дзержинського району Донецької області, ЖБК, буд. № 26, кв. 1. Вчителька української мови США. Заарештована 16 вересня 1937 року. Засуджена Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітована 29 березня 1957 року.

Априщенко Федір Олексійович, 1886 р. народження, Донецька область, Чистяковський район, с. Ольховик, росіянин, освіта середня, член ВКП(б). Проживав: Донецька область, Чистяковський район, ст. Чистякове Електромеханік рудоуправління. Заарештований 3 серпня 1933 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 17 грудня 1933 року засуджений на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Апришко Володимир Якович, 1886 р. народження, с. Амросіївка Амросіївського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область Чистяковський район, радгосп "Строганове". Скотар радгоспу ім. Фрунзе. Заарештований 7 серпня 1937 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований 20 червня 1991 року.

Апришко Михайло Степанович, 1897 р. народження, с. Благодатне Амросіївського району Донецької області, українець, освіта початкова, чл. ВКП(б). Проживав: х. Уляніївка Амросіївського району Донецької області. Директор свинорадгоспу № 7. Заарештований 23 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 17 листопада 1944 року у ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Апухтін Михайло Пимонович, 1912 р. народження, с. Вишнє-Рютець Медвинського району Курської області, росіянин, неграмотний, б/п. Червоноармієць 1154 сп 344 сд. Заарештований 8 травня 1942 року ВТ Західного фронту на 10

років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1998 році.

Апухтін Тихін Гаврилович, 1902 р. народження, с. Стрелицьк Оболиського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав Донецька область, Горлівський район, шахта № 19-20, барак № 16, кв. 2. Заарештований 4 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 11 листопада 1959 року.

Арабаджі Віктор Ілліч, 1952 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Не працював. Заарештований 6 травня 1981 року. Донецьким облсудом засуджено на лікування у психлікарні спеціального типу. Реабілітований у 1992 році.

Арабаджі Володимир Пантелійович, 1907 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. Комсомольська, буд. № 9. Слюсар заводу "Азовсталь". Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 31 травня 1987 року.

Арабаджі Георгій Васильович, 1900 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав: с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області. Ланковий колгоспу "Челюскінець". Заарештований 20 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Арабаджі Георгій Лукич, 1898 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Водій автогаража будівництва "Азовсталь". Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 1 жовтня 1960 року.

Арабаджі Георгій Спиридонович, 1890 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Відмітчик контори гранітних кар'єрів заводу ім. Ілліча. Заарештований 9 серпня 1937 року Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вирок приведений до виконання 23 серпня 1937 року у м. Сталіно. Реабілітований 18 листопада 1957 року.

Арабаджі Герасим Борисович, 1902 р. народження, с. Ст. Керменчик, Керменчицького району Донецької області, грек, освіта 7 класів, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Рахівник шахти "Щеглівка". Заарештований 2 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Вмер 14 березня 1945 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1959 році

Арабаджі Герасим Лукич, 1900 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, з сільською освітою, б/п. Проживав: с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області. Рахівник колгоспу "Челюскінець". Заарештований 19 березня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Арабаджі Дмитро Васильович, 1905 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Нарізувальник муфт на заводі ім. Куйбишева. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 7 травня 1960 року.

Арабаджі Дмитро Фотійович, 1898 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області. Бригадир у колгоспі "Челюскінець". Заарештований 25 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Арабаджі Іван Васильович, 1911 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження Колгоспник колгоспу ім. "17 Партз'їзду". Заарештований 25 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Реабілітований 31 травня 1989 року

Арабаджі Іван Юхимович, 1885 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав м. Маріуполь Донецької області, вул. Комсомольська, буд. № 9. Не працював. Заарештований 11грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 31 травня 1989 року

Арабаджі Іван Самійлович, 1907 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 5 класів, б/п. Проживав за місцем народження. Експедитор кар'єра заводу "Азовсталь". Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 30 травня 1956 року.

Арабаджі Іван Федорович, 1873 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Проживав: Донецька область, м. Маріуполь, вул. Підгірна, буд. № 2 Завідуючий магазином № 2 заводу ім. Ілліча. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 1 жовтня 1960 року.

Арабаджі Ілля Спиридонович, 1899 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району, Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Візниця на заводі ім. Ілліча. Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 29 березня 1989 року

Арабаджі Ісидір Іванович, 1883 р. народження, Маріупольський округ, Мангуський район, с. Старий Крим, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: Маріупольський округ, Мангуський район, с. Старий Крим. Хлібороб. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 12 березня 1930 року – заланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Арабаджі Ісидір Іванович, 1888 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, даних про освіту немає, б/п. Проживав за місцем народження. Не працював. Заарештований 19 грудня 1937 року. Не засуджений. Реабілітований 3 червня 1937 року.

Арабаджі Миколя Григорович, 1875 р. народження, с. Ст. Керменчик Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Ст. Керменчик Старокерменчицького району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Калініна Заарештований 11 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Арабаджі Миколя Самійлович, 1922 р. народження, сел. Старий Крим Приморського району Донецької області, грек. Освіта 3 класи, б/п. Проживав: м. Куйбишев Куйбишевської області. Слюсар нафтопереробного заводу. Заарештований 19 квітня 1951 року. Засуджений ВТ військ МДБ по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1955 році.

Арабаджі Михайло Іванович, 1909 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 6 класів, б/п. Проживав за місцем народження. Помічник повара їдальні заводу "Азовсталь". Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 18 листопада 1945 року у в'язниці. Місце смерті не вказано. Реабілітований 17 жовтня 1959 року.

Арабаджі Михайло Федородич, 1892 р, народження, м. Маріуполь Донецької області, грек, освіта середня, б/п, Проживав: м. Маріуполь, 1-а Слобідка, буд. № 153. Буфетник залізничої станції. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітовний 31 травня 1989 року.

Арабаджі Пантелей Спиридонович, 1873 р. народження, Маріупольський округ, Мангуський район, с. Ст. Крим, грек, даних про освіту немає, б/п. Проживав: Маріупольський округ, Мангуський район, с. Ст. Крим. Хлібороб. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 12 квітня 1930 року заланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році

Арабаджі Пантелей Спиридонович, 1878 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського

району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав м. Маріуполь, вул. Комсомольська, буд. № 9. Обліковець господарства "Союзборошно". Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає Реабілітований 11 серпня 1989 року

Арабаджі Сава Миколайович, 1897 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Каменяр у кар'єрі заводу "Азовсталь". Заарештований 20 грудня 1937 року. Засуджений Комісією при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 10 серпня 1963 року.

Арабаджі Федір Самійлович, 1909 р. народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Моторист гранітних кар'єрів. Заарештований 17 жовтня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 30 травня 1956 року.

Арабаджі Пилип Костянтинович, 1906 р. народження, с. Старо-Керменчик В.-Новосілківського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Перукар комунгоспу. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 травня 1960 року

Арабаджі Харлампій Олександрович, 1895 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав с. Старий Крим, вул. Артема, буд. № 113, Маріупольського району Донецької області. Швець швейної фабрики. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 14 квітня 1942 року у в'язниці. Місце смерті не вказано. Реабілітований 26 березня 1959 року.

Арабоджі Мин Миколайович, 1904 р., народження, с. Старий Крим Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Проживав за місцем народження. Підручний зварювальника на заводі ім. Ілліча. Заарештований 8 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 4 січня 1945 року у в'язниці Місце смерті не вказано. Реабілітований 27 серпня 1959 року

Арамбалик Іван Павлович, 1893 р. народження, с. Ст. Гнатівка, Ст.-Керменчицького району Донецької області, грек, освіта неповна вища, б/п. Проживав: м Краматорськ, селище Жовтневе, вул. Сталіна, буд. № 3, кв. 19. Економіст головконтори заводу ім. Орджонікідзе. Заарештований 10 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ Реабілітований 29 жовтня 1959 року.

Арамбалик Павло Васильович, 1914 р. народження, Донецька область, м. Маріуполь, грек, освіта середня, член ВЛКСМ. Студент агротехнікуму. Проживав. Донецька область, Ст.-Каранський район , с. Старогнатівка. Заарештований 22 грудня 1934 року. Спецколегією Донецького облсуду засуджений 13 травня 1935 року на 7 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1993 році.

Аранович Євгенія Михайлівна, 1922 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, єврейка, грамотна, член ВЛКСМ Проживала: м. Костянтинівка Донецької області. Контролер ВТК коксохімзаводу. Заарештована 8 жовтня 1945 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР заслана на поселення у Північно-Казахстанську область на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1956 році.

Арановський Зиновій Григорович, 1896 р. народження, с. Гладоси Хмелівського району Одеської області, єврей, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Артемівськ Донецької області. Бухгалтер райтехконтори Головпостачу. Заарештований 2 вересня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Арапов Василь Андрійович, 1910 р. народження, м. Ташкент, росіянин, освіта нижча, б/п Проживав: м. Донецьк, Калинівка, гурт. № 173. Помічник машиніста врубової машини шахти № 7/8. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про при-

ведення вироку до виконання немає. Реабілітований 20 червня 1989 року

Арапов Іван Миколайович, 1888 р. народження, сел. Кизил Солкамського повіту Пермської губернії, росіянин, освіта – залізнична школа. Проживав: м. Маріуполь, вул. Карла Лібкнехта, буд. № 49. Керуючий 6-ю персвіральною палатою. Зарештований 7 квітня 1930 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1930 році.

Арахсанов Лідя (по батькові не вказано), 1902 р. народження, с. Конота Мало-Дербентського району Калмицької АРСР, калмик, неграмотний, б/п. Червоноармієць 44 гв. сп. Зарештований 27 жовтня 1942 року. Засуджений ВТ 15 гв. сд до розстрілу. Розстріляний 26 листопада 1942 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1995 році. Реабілітована 31 січня 1995 року.

Арбузов Микола Васильович, 1898 р. народження, м. Суми Сумської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Бухгалтер заводу ім. Фрунзе. Зарештований 28 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Вмер 7 серпня 1945 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1957 році.

Ардашников Захар Пимонович, 1907 р. народження, с. Медвідь Могилевського району Могилевської області, білорус, малограмотний, б/п. Проживав: м. Горловка Донецької області. Вибійник шахти "Комсомолець". Зарештований 6 вересня 1941 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з конфіскацією майна. Реабілітований у 1996 році.

Арент (Арендт) Олександр Андрійович, 1912 р. народження, с. Сонцеве Старобешівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: с. Сонцеве Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Тельмана. Зарештований 3 травня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1959 році.

Арендт Олександр Мартинович, 1902 р. народження, колонія Сонцеве Старобешівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: колгосп "Роте Фане" Харцизького району Донецької області, колгоспник. Зарештований 16 вересня 1937 року. Засуджений НКВС СРСР та Прокурором СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 16 травня 1989 року.

Арендт Едуард Генріхович, 1890 р. народження, с. Сонцеве Старобешівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: за місцем народження. Колгоспник колгоспу ім. Карла Лібкнехта. Зарештований 11 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 листопада 1961 року.

Арент Іван Андрійович, 1896 р. народження, с. Сонцеве Старобешівського району Донецької області, німець, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Сонцеве Старобешівського району Донецької області. Колгоспник. Зарештований 17 серпня 1941 року. Даних про вирок немає. У 1941 році при етапуванні пропав без вісти. Реабілітований у 1990 році.

Ареп'єв Григорій Якович, 1915 р. народження, с. Караворове Краського району Орловської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м. Чистякове Донецької області. Навалювідбійник шахти "Головтоп" РРФСР. Зарештований 31 жовтня 1950 року. Особливою нарадою при МДБ СРСР засланий на поселення у Красноярський край. Строк не вказаний. Реабілітований у 1989 році.

Арессєєв (Алексєєв) Олександр Григорович, 1893 р. народження, с. Степанівка Андріївського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Сабірабад Андріївського району Донецької області. Бухгалтер рибзаводу. Зарештований 20 березня 1935 року. Засуджений ВТ військ МВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1955 році..

Арешидзе Валеріан Георгійович, 1898 р. народження, с. Палєва Шорувинського району Грузинської РСР, грузин, освіта вища, б/п. Проживав: м. Краматорськ, 16 дільниця, буд. "А"-7, кв. 36. Помічник начальника механічного цеху № 4 НКМЗ ім. Сталіна. Зарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений ВТ Харківського ВО на 15 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований 27 квітня 1955 року

Аржанов Олександр Михайлович, 1894 р. народження, станиця Філіпівська Цимлянського району Ростовської області, росіянин, закінчив сільську школу, б/п. Проживав: м. Дзержинськ Дзержинського району Донецької області. Вантажник на шахті ім. Дзержинського. Заарештований 25 червня 1939 року. ВТ Кавказського ВО 8 травня 1940 року виправданий. Реабілітований у 1940 році

Аржановський Григорій Симонович, 1891 р. народження, х. Аржанівський Усть-Грязнівської сільради Чернишівського району, А. Ч. К., росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Дзержинський район, шахта ім. Ворошилова, вул. Петровського, буд. № 271, кв. 4. Машиніст турбокомпресора на шахті ім. Ворошилова. Заарештований 24 грудня 1937 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 2 березня 1938 року. Реабілітований 21 березня 1989 року.

Арзамаський Петро Тимофійович, 1913 р. народження, с. Піски Ізюмського району Харківської області, українець, освіта середня, б/п. Проживав: м. Красний Лиман Донецької області. Директор райпромкомбінату. Заарештований 7 березня 1943 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1943 році.

Арико Петро Хомич, 1912 р. народження, с. Бакшти Бакштовської волості, Новий Валожен, Віленської губернії. Польща, поляк, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Слюсар енергобюро заводу "Азовсталь". Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 29 квітня 1989 року.

Аринкін Олексій Васильович, 1883 р. народження, Донецька область, Артемівський район, с. Званівка, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: Харківська область, м. Пісочки. Агент по постачанню будпрому. Заарештований 27 грудня 1932 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 1 травня 1933 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Арих (Аріх) Костянтин Федорович, 1877 р. народження, с. М. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав м. Маріуполь, Новоселівка, вул. Лінна, буд. № 4. Працівник їдальні. Заарештований 18 грудня 1937 року. Не засуджений. Реабілітований 15 січня 1938 року.

Арих Олексій Олексійович, 1905 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, грек, освіта вища, чл. ВКП(б). Проживав: м. Горлівка, вул. Радянська, палац культури. Директор палацу культури ім. Леніна. Заарештований 24 липня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 12 листопада 1945 року у в'язниці. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 12 березня 1959 року.

Арих Христофор Митрофанович, 1885 р. народження, с. (назва нерозбірлива), В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав у с. В. Янісоль В.-Янісольського району. Колгоспник колгоспу "Червоний партизан". Заарештований 25 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Арістов Микола Васильович, 1906 р. народження, Іван-Пром. область, Кінишевський район, с. Борок, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Маріуполь, вул. Адфахи, буд. № 46. Агент по відвантаженню "Центробкоопу". Заарештований 30 серпня 1931 року. Народним судом м. Маріуполя 25 вересня 1931 року виправданий. Реабілітований у 1931 році.

Аріх Іван Сергійович, 1903 р. народження, с. М. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, грамотний, б/п. Проживав: с. Янісоль Володарського району Донецької області. Завідуючий фермою колгоспу "Червона нива". Заарештований 9 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Аріх Мина Сергійович, 1905 р. народження, с. М. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Комірник хлібозаводу № 2. Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Вмер 9 липня 1944 році у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1959 році

Аріх Микола Федорович, 1875 р. народження, с. Чермалик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав м. Маріуполь, вул. Садова, буд. № 83. Не працював. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 30 вересня 1959 року.

Аріх Павло Костянтинович, 1905 р. народження, с. М. Янісоль Володарського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Тракторист М.-Янісольської МТС. Заарештований 21 грудня 1937 року. Засуджений комісією НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 6 травня 1963 року.

Аріх Сергій Лазаревич, 1903 р. народження, с. В. Янісоль В.-Янісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Червоний партизан". Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 31 травня 1960 року.

Арихбаєв Василь Павлович, 1884 р. народження, м. Маріуполь Донецької області, грек, освіта вища, б/п. Проживав: м. Донецьк, 8 Лінія, буд. № 148. Ветлікар м. Донецьку і завідувач міською ветлікарнею. Заарештований 26 грудня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1932 році.

Аркадьєв Михайло Іванович, 1894 р. народження, м. Новоросійськ, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, Ново-Чайкине, сел. ім. Коціора, буд. № 93. Керівник духового оркестру та хору школи № 4. Заарештований 1 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 27 січня 1938 року. Реабілітований 9 травня 1963 року.

Аркадьєва Ганна Михайлівна, 1896 р. народження, х. Російський Ставропольського району Ординкідзівського краю, росіянка, неграмотна, б/п. Проживала: м. Макіївка Донецької області. Робітниця на шахті "Чайкине". Заарештована 14 березня 1944 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Донецькій області на 15 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1955 році.

Аркмайнель Альфред Карлович, 1894 р. народження, м. Вітебськ, БРСР, латиш, освіта нижча, до 1922 року член ВКП(б). Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області, 14 Лінія, буд. № 6. Кочегар хімзаводу. Заарештований 25 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 4 серпня 1989 року.

Армаганов Авак Оганесович, 1890 р. народження, м. Дильман, Іран, вірмен, малограмотний, б/п. Проживав: м. Краматорськ Донецької області. Не працював. Заарештований 8 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1956 році.

Армбристер Андрій Карлович, 1905 р. народження, м. Костянтинівка Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Скловар пляшкового заводу. Заарештований 3 березня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Вмер 30 листопада 1938 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Армбристер Карл Карлович, 1898 р. народження, с. Краснояр Марксштадського району АРСР німців Поволжя, німець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Пресувальник заводу "Автоскло № 25". Заарештований 11 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1959 році.

Арнаутов Олександр Іванович, 1905 р. народження, с. Ялта Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. В. Садова, буд. № 26. Завідуючий ВТК промартілі "Зірка". Заарештований 24 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Реабілітований 7 грудня 1955 року.

Арнаутов Григорій Васильович, 1906 р. народження, Софіївка Андрієвського району Донецької області, болгарин, неграмотний, б/п. Проживав: м. Волноваха Донецької області. Бригадир городньої бригади радгоспу "Транспорт-

ник". Заарештований 19 квітня 1945 року. Засуджений ВТ Південнодонецької залізниці на 7 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1994 році.

Арнаутов Іван Васильович, 1869 р. народження, Донецька область, Мангуський район, с. Ялта, грек, освіта середня, б/п. Проживав: Донецька область, м. Маріуполь, вул. Леніна, буд. № 75. Садівник кооперативу. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР ~14 квітня 1930 року засланий у Глухівський округ на 3 роки. Реабілітований у 1994 році.

Арнаутов Іван Васильович, 1870 р. народження, с. Ялта, Маріупольського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. Леніна, буд. № 77. Лаборант у "Держхлібінспекції". Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 11 квітня 1989 року.

Арнаутов Михайло Васильович, 1872 р. народження, с. Ялта Маріупольського району Донецької області, грек, освіта – духовна семінарія, б/п. Проживав: м. Маріуполь, вул. К.Лібкнехта, буд. № 62. Священик. Заарештований 19 вересня 1937 року. Засуджений трійкою НКВС по Донецькій області до розстрілу. Вирок приведено до виконання 1 березня 1938 року в м. Донецьку. Реабілітований 5 листопада 1959 року.

Арнольд Олександр Кіндратович, 1901 р. народження, с. Медовка Люксембургського району Дніпропетровської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: х. Балицький Володарського району Донецької області. Моторист Маріупольського райуправління "Донбасводтресту" у Володарському районі. Заарештований 27 жовтня 1936 року. Спецколегією Донецького облсуду 20 березня 1937 року засуджений на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 4 роки. Реабілітований у 1964 році.

Арнольд Андрій Федорович, 1907 р. народження, колонія Високопілля Благодатської сільради Краматорського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Комбайнер Степанівської МТС Краматорського району . Заарештований 11 вересня 1937 року. Засуджений Комісією при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 27 березня 1964 року.

Арнольд Василь Іванович, 1918 р. народження, с. Високопілля Краматорського району Донецької області, німець, освіта початкова, б/п. Проживав за місцем народженням. Заправник тракторів у артілі ім. Тельмана. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 25 травня 1989 року.

Арнольд Давид Іванович, 1904 р. народження, колонія Високопілля Краматорського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Костянтинівка, вул. Ливарна, буд. № 13. Кочегар заводу "Автоскло". Заарештований 27 квітня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 18 грудня 1963 року.

Арнольд Іван Іванович, 1918 р. народження, с. Високопілля Краматорського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народженням. Тракторист колгоспу ім. Тельмана. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 квітня 1989 року.

Арнольд Іван Федорович, 1909 р. народження, колонія Високопілля Краматорського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Працював на рядових роботах у колгоспі ім. Тельмана. Заарештований 4 червня 1937 року. Засуджений трійкою НКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 18 грудня 1963 року.

Арнольд Кіндрат Кіндратович, 1894 р. народження, с. Медовка Люксембурзького району Дніпропетровської області, німець, освіта середня, б/п. Проживав. м. Маріуполь Донецької області. Спеціаліст з якості елеватора "Заготзерно". Заарештований 30 серпня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1991 році.

Арнольд Фіна Карлівна, 1897 р. народження, колонія Високопілля Краматорського району

Донецької області, німкеня, освіта 4 класи, б/п. Проживала за місцем народження. Колгоспниця колгоспу ім. Тельмана. Заарештована 11 вересня 1937 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітована 27 березня 1989 року.

Арнольд Яків Іванович, 1911 р. народження, колонія Високопілля Краматорського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Костянтинівка, вул. Ливарна, буд. № 13, вантажник в "Донтрансі". Заарештований 24 вересня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований 16 травня 1969 року

Ароновський Яків Аронович, 1909 р. народження, м. Донецьк, єврей, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк. Товарознавець міськпромторгу. Заарештований 9 травня 1942 року Особливою нарадою при НКВС СРСР виправданий. Реабілітований у 1943 році.

Арсеніс Костянтин Іванович, 1882 р. народження, сел. Крива Коса Будьоннівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Будьоннівка, вул. Комунарів, буд. № 41. Комірник радгоспу ім. Р. Люксембург. Заарештований 25 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 12 серпня 1943 року у в'язниці. Місце смерті не вказано. Реабілітований 10 квітня 1959 року.

Арсеньєв Олександр Михайлович, 1913 р. народження, м. Феодосія, Кримська АРСР, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Вантажник заводу ім. Кірова. Заарештований 30 вересня 1941 року. Засуджений ВТ Південного фронту на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1994 році.

Арсентьєв Євген Степанович, 1919 р. народження, м. Донецьк, українець, освіта 7 класів, б/п. Червоноармієць. Заарештований 8 липня 1942 року. Засуджений ВТ 30-ї армії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1942 році.

Арсеньєв Федір Захарович, 1899 р. народження, с. Кирнювичі Якимовицького району Західної області, росіянин, самоучка, б/п. Проживав м. Артемівськ, Східний провулок, буд. № 15. Робітник 5-ї будільниці Донецької залізниці. Заарештований 20 травня 1935 року. Лінійним судом Донецької залізниці на станції Артемівськ засуджений на 2 роки. Реабілітований у 1967 році.

Артамонов Андрій Якович, 1922 р. народження, с. Кінь-Колодязь Хлівенського району Воронізької області, росіянин, освіта н/вища, б/п. Проживав: м. Донецьк. Бригадир рослинництва радгоспу № 3 "Городний". Заарештований 22 серпня 1952 року. Засуджений Донецьким облсудом на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1988 році.

Артамонов Василь Кирилович, 1906 р. народження, с. Бегоша Крупецького району Курської області, росіянин, освіта вища, член ВКП(б). Проживав: сел. Будьоннівське Ста-Донецької області. Заступник директора МТС. Заарештований 29 квітня 1938 року. Засуджений Президією Верховної Ради СРСР на 20 років ВТТ. Реабілітований у 1957 році.

Артамонов Микола Силайович, 1923 р. народження, с. Степанівка Андріївського району Донецької області, українець, освіта 9 класів, б/п. Проживав: м. Красноармійськ Донецької області. Бухгалтер динасового заводу. Заарештований 27 квітня 1951 року. Засуджений ВТ Київського ВО на 7 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1994 році.

Артамонов Терентій Терентійович, 1883 р. народження, Запорізька область, м. Бердянськ, українець. Про освіту немає даних, б/п. Проживав: Маріупольський округ, Будьоннівський район, сел. Широкине. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 8 лютого 1930 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Артеменко Василь Євтійович, с. Могриці, Миропольського району Сумської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Тесля зал. дистанції колії. Заарештований 26 січня 1945 року ВТ Півн. залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1994 році.

Артеменко Євтій Йосипович, 1888 р. народження, с. Могриці Миропільського району Харківської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Костянтинівка, заводський будинок № 34. Тесля заводу "Червоний Жовтень". Заарештований 20 квітня 1937 року Засудже-

ний спецколегією Донецького облсуду на 6 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований 26 березня 1992 року.

Артеменко-Малихіна Фекла Трохимівна, 1917 р. народження, с. Довгеньке Іюмського району Харьківської області, українка, освіта 5 класів, б/п Проживала: сел Кірова, Краснолиманського району Донецької області. Домогосподарка. Заарештована 6 червня 1942 року. Даних про вирок немає. Літом 1942 року при етапуванні пропала без вісті Реабілітована у 1955 році.

Артеменко Микола Петрович, 1916 р. народження, с. Гаврилівка Воронцовського району Одеської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м Часів-Яр Донецької області, барак № 33, заводу № 2. Газівник керамічного заводу № 2. Заарештований 15 липня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 15 травня 1989 року.

Артеменко Петро Іванович, 1874 р. народження, м. Валки Харківської області, українець, грамотний, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області, вул. Партизанська, буд. № 52. Заарештований 14 листопада 1937 року . Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстріллу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 15 травня 1989 року.

Артеменко Олександр Прокопович, 1895 р. народження, с. Головківка Ново-Празького району Кіровоградської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Орловське Сергіївського району Луганської області. Вантажник тресту "Серговугілля". Заарештований 1 лютого 1940 року. Засуджений 23 грудня 1940 року Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітований 26 лютого 1990 року.

Артеменко Федір Гнатович, 1891 р. народження, Смоленська область, Шумяцький район, с. Починки, росіянин, освіта нижча, до 1933 року чл. ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, шахта "Лідіївка", колонія № 4, буд. № 23, кв. 3. Врубмашиніст шахти № 2/7 "Лідіївка". Заарештований 15 серпня 1936 року. Спецколегією Донецького облсуду 7 жовтня 1936 року засуджений на 4 роки ВТТ Реабілітований у 1991 році.

Артемов Георгій Якович, 1897 р. народження, Північно-Кавказький край, Нижньо-Чирський район, х. Ново-Дербеньок, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: Північно-Кавказький край, Нижньо-Чирський район, х Ново-Дербеньок. Санітар мясорадгоспу "Червона Зірка". Заарештований 12 грудня 1932 року Засуджений трійкою при Колегії ДПУ УРСР 29 квітня 1933 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконення немає. Реабілітований у 1989 році.

Артемов Димитро Васильович, 1909 р народження, ст. Микитівка Горлівського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, б/п Проживав: м. Дебальцеве, хут. Толстовка, буд. № 13. Плановик-економіст вагонного депо ст. Дебальцеве. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 лютого 1957 року.

Артемов Іван Васильович, 1905 р народження, с. Круте Свердловської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області, ув'язнений 44-ї будколонии. Заарештований 4 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 червня 1989 року

Артемов Іван Антонович, 1889 р. народження, Донецька область, Старобешівський район, с. Покрово-Киреївка, українець, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область, Старобешівський район, с. Покрово-Киреївка. Хлібороб. Засуджений судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 16 лютого 1930 року до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1990 році.

Артемов Митрофан Петрович, 1889 р. народження, с. Слонівка Слонівського району Курської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: м. Дзержинськ, шахта ім. Артема, вул. К. Маркса, буд. № 60, кв. 4. Слюсар шахти ім. Ворошилова. Заарештований 12 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 30 червня 1960 року.

Артем'єв Василь Іванович, 1916 р. народження, с. Б.-Панфіловська Верхньо-Томського району Архангельської області, росіянин, освіта 7 класів, б/п. Проживав: сел. шахти № 9/10 Чистяковського району Донецької області. Бурильник

шахти № 9/10. Заарештований 2 лютого 1947 року. Засуджений ВТ гарнізона м. Донецьку на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Вмер 7 січня 1948 року в Воркутлазі. Реабілітований у 1995 році.

Артенс Павло Іванович, 1907 р. народження, с. Савенко Ново-Удельського району Самарської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Краматорськ, 18 дільниця, буд. № 62/19. Токар-розточувальник механу № 4 НКМЗ ім. Сталіна. Заарештований 22 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 6 квітня 1989 року.

Артес Андрій Іванович, 1913 р. народження, с. Федорівка Костянтинівського району Донецької області, німець, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Федорівка Костянтинівського району Донецької області Колгоспник колгоспу ім. Клари Цеткін. Заарештований 20 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 28 жовтня 1938 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1989 році.

Артес Бруно Августович, 1924 р. народження, ст. Берестова Ямського району Донецької області, німець, даних про освіту немає, б/п. Проживав: ст. Берестова Ямського району Донецької області Тракторист колгоспу "Прогрес". Заарештований 3 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 5 січня 1942 року у ВТК № 5 м. Сталінграда. Реабілітований у 1964 році.

Артес Василь Людвигович, 1905 р. народження, кол. Берестова Артемівського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Прогрес". Заарштований 16 травня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 31 грудня 1960 року.

Артес Василь Емануїлович, 1896 р. народження с. Клейн-Нейдорф Таврійського району Миколаївської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав. м. Артемівськ Донецької області. Начальник заводу алебастрового комбінату. Заарештований 2 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 16 квітня 1942 року у в'язниці № 1 м. Челябінська. Реабілітований у 1955 році.

Артес (Аретес) Генріх Густавович, 1898 р. народження, кол. Берестова Артемівського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження Колгоспник колгоспу "Прогрес". Заарештований 15 травня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 25 лютого 1961 року.

Артес Густав Густавович, 1896 р. народження, кол. Берестова Артемівського району Донецької області, німець, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав за місцем народження. Голова колгоспу "Прогрес". Заарештований 15 травня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 8 квітня 1961 року.

Артес Густав Іванович, 1896 р. народження, кол. Берестова Артемівського району Донецької області, німець, освіта 3 класи, б/п. Проживав за місцем народження Агроном колгоспу "Прогрес". Заарештований 7 липня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 4 жовтня 1962 року.

Артес Людвиг Густавович, 1905 р. народження, кол. Берестова Артемівського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Прогрес". Заарештований 21 червня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований 25 лютого 1961 року.

Артес Людвиг Людвигович, 1877 р. народження, к. Миколайфельд Молочанського району Дніпропетровської області, німець, освіта середня, б/п. Проживав: кол. Берестова Артемівського району Донецької області. Тесля колгоспу "Прогрес". Заарештований 11 червня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 4 жовтня 1962 року

Артес Радіон Іванович, 1906 р. народження, кол. Федорівка Костянтинівського району Донецької області, німець, освіта нижча, б. п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу ім. К. Цеткін. Заарештований 2 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при

НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 серпня 1960 року

Артес Ельвіра Петрівна, 1915 р. народження, с. Новожилінське Сахновщанського району Харківської області, німкеня, освіта 5 класів, б/п Проживала: с. Курахівське Красноармійського району Донецької області. Повар їдальні заводу "Динас". Заарештована 4 вересня 1941 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітована у 1995 році.

Артес Едуард Якович, 1904 р. народження, с. Малий Узень Ново-Узенського району колишньої Самарської губернії, німець, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Ясинувата Донецької області. Механік млина. Заарештований 15 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 24 лютого 1965 року.

Артес Яків Густавович, 1906 р. народження, кол. Берестова Артемівського району Донецької області, німець, освіта середня, б/п. Проживав: с. Закітне Краснолиманського району Донецької області. Вчитель НСШ. Заарештований 4 серпня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 7 липня 1961 року.

Артикул Павло Каленикович, 1894 р. народження, с. Ст. Бабіни Уманського району Київської області, українець, освіта н/вища, б/п. Проживав: м. Донецьк, Смолянка. Керівник драмгуртка при клубі. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 4 лютого 1931 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Артимович Василь Максимович, 1892 р. народження, с. Фаліш Стрийського повіту, Галичина, українець, освіта середня, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області. Вчитель СШ № 14. Заарештований 11 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу Даних про виконання вироку немає. Вмер 19 березня 1943 року у ВТТ. Місце не вказано Реабілітований у 1957 році.

Артишук Іван Пилипович, 1889 р. народження, с. Добрі Води Більського повіту Гродненської губернії, Польща, білорус. освіта домашня, б/п. Проживав: сел. Авдіївка, 11 вулиця, буд. № 47 Помічник машиніста паровозу Заарештований 6 грудня 1937 року. Засуджений Особливою трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Вмер 6 березня 1942 року у в'язниці Місце смерті не вказано. Реабілітований 26 квітня 1957 року.

Артюх Семен Єлисейович, 1907 р. народження, с. Олексіївка В.-Анісольського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п Красноармієць 216 сп. Заарештований 29 січня 1942 року. Засуджений ВТ 5-ї дивізії військ НКВС на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1994 році.

Артюх Семен Ілліч, 1898 р. народження, с. Олексіївка В.-Анісольського району Донецької області, українець, грамотний, б/п. Проживав: с. Преображенка Селидівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Хвиля Революції". Заарештований 30 липня 1941 року Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років Реабілітований у 1994 році.

Артюхов Василь Олександрович, 1898 р. народження, Курська губернія, м Курськ, про національність немає даних, освіта середня, б/п. Проживав: м. Горлівка. Вчитель. Заарештований 5 травня 1921 року. Даних про засудження та змісту вирока немає. Реабілітований у 1921 році.

Артюхов Василь Олександрович, 1897 р. народження, м. Курськ Курської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м. Донецьк. Бухгалтер фінбухгалтерії заводу № 73. Заарештований 27 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Артюхов Григорій Сергійович, 1900 р. народження, Донецька область, Олександрівський район, с. Нововасилівка, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Олександрівський район, х. Льняний. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 12 липня 1930 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Артюхов Петро Григорович, 1882 р. народження, х. Мисюра-Артюхівка Олександри-

ського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Куртівка Костянтинівського району Донецької області. Касир колгоспу "Заповіт Ілліча". Заарештований 17 квітня 1938 року. Засуджений трійкою НКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1959 році

Артюхов Петро Григорович, 1896 р. народження, с. Лобки Хомутовського району Курської області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: м. Костянтинівка, Пляшкова колонія, буд. № 40, кв. 2. Тесля пляшкового заводу. Заарештований 9 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 5 травня 1960 року.

Артюхов Петро Денисович, 1904 р. народження, с. Шляхове Сахновщанського району Харківської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Дзержинськ Донецької області. Прийомальник вугілля шахти ім. Ворошилова. Заарештований 4 липня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1962 році.

Артюхов Федір Петрович, 1905 р. народження, х. Мисюра Олександрівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Слюсар заводу "Автоскло" № 25. Заарештований 4 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Вмер 14 березня 1942 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1956 році.

Артюшенко Михайло Павлович, 1903 р. народження, м. Краматорськ Донецької області, українець, освіта 7 класів, б/п. Червоноармієць 1-го взводу 1-ї окремої штрафної роти 44-ї гв. сд. 23 травня 1943 року перейшов на бік противника, оголошений в розшук. ВТ 1-ої гв. армії засуджений заочно до розстрілу. Реабілітований у 1943 році

Артюшихін Олександр Йосипович, 1883 р. народження, Івано-Вознесенська область, с. Белавіне, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Слов'янськ, вул. Ковальська, буд. № 29 Заарештований 13 травня 1936 року Спецколегією Донецького облсуду засуджений 29 липня 1936 року на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1990 році

Артюшков Іван Миколайович, 1898 р. народження, рудник Ясинівський Макіївського району Донецької області, росіянин, освіта вища, чл. ВКП(б). Начальник шахти № 11. Заарештований 15 листопада 1937 року Засуджений спецколегією Донецького облсуду до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 10 березня 1938 року у м. Донецьку Місце поховання не вказано Реабілітований 30 листопада 1959 року.

Арутюнов Семен Сливович, 1901 р. народження, м. Урни, Іран, асірієць, неграмотний, б/п. Проживав: м. Краматорськ Донецької області. Чистильник взуття. Заарештований 19 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1960 році.

Арутюнянц (Макар'ян) Арсен Мартеросович, 1896 р. народження, с. Караклух Мікоянського району Вірменської РСР, іранець, малограмотний, б/п. Проживав: м. Донецьк. Продавець. Заарештований 11 липня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до заслання на 5 років до Північного Казахстану. Реабілітований у 1989 році.

Архангельський Сергій Михайлович, 1899 р. народження, м. Орел Курської області, росіянин, освіта середня, член ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, урядовий будинок, під'їзд № 2, кв. 20. Уповноважений РНК по Донецькій області. Заарештований 25 квітня 1937 року. Засуджений виїзною сесією ВК Верховного Суду СРСР у м. Донецьку до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 20 вересня 1937 року у м. Донецьку. Реабілітований 13 червня 1956 року.

Архарін Олександр Димитрович, 1915 р. народження, с. Стрельня Бабинського району Московської області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області. Пожежник заводу ім. Орджонікідзе. Заарештований 10 вересня 1941 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році

Архаров Олександр Максимович, 1898 р. народження, м. Конін Калізької губернії, Польща, росіянин, освіта – лікбез, чл. КП(б)У. Проживав: м. Красногорівка, 10 Лінія, буд. № 10, кв. 3, Мар'їнського району Донецької області. Змінний майстер шамотного заводу. Заарештований 23 червня 1936 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР 16 серпня 1936 року ув'язнений у ВТТ на 5 років. Реабілітований у 1959 році.

Архаров Олександр Максимович, 1898 р. народження, м. Конін, Польща, росіянин, освіта 4 класи, до 1936 року чл. ВКП(б). Проживав: м. Красногорівка Мар'їнського району Донецької області. Робітник шамотного цеху заводу ім. Леніна. Заарештований 12 березня 1949 року. Особливою нарадою при МДБ СРСР засланий на поселення. Місце виселення не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Архарова Олександра Юхимівна, 1892 р. народження, с. Стаканове Броківського району Житомирської області, росіянка, неграмотна, б/п. Проживала: м. Маріуполь Донецької області. Підсобна робітниця заводу "Азовсталь". Заарештована 9 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1948 році.

Архієресв Всеволод Олександрович, 1884 р. народження, Ленінградська область, м. Ленінград, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав: Донецька область, м. Слов'янськ, вул. Садова, буд. № 9. Старший інженер-монтажник "Словбуду". Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 24 квітня 1931 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Архипкін Василь Григорович, 1900 р. народження, м. Донецьк, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, Стандарт, буд. № 87, кв. 2. Електрослюсар Донецького металургійного заводу. Заарештований 28 вересня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 13 жовтня 1938 року. Місце смерті не вказано. Реабілітований 29 квітня 1983 року.

Архипов Іван Матвійович, 1908 р. народження, с. Долматове Старожилівського району Московської області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Донецьк, сел. ш. № 10, гуртожиток № 2. Прибиральник породи ш. № 10. Заарештований 23 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 12 липня 1989 року.

Архипов Іван Федорович, 1898 р. народження, м. Миколаїв, українець, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, вул. М. Горького, буд. № 38. Директор рудоуправління "Нерудсталь". Заарештований 7 липня 1937 року. Засуджений виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Донецьку до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 21 вересня 1937 року у м. Донецьку. Реабілітований 21 березня 1956 року.

Архипов Олександр Васильович, 1906 р. народження, м. Новоозовськ Донецької області, росіянин, освіта нижча, член ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, Будьоннівка, сел. ш. № 9 "Капітальна". Вантажник вугілля. Заарештований 22 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 4 листопада 1939 року.

Архипов Яків Федорович, 1904 р. народження, с. Масальське Ліворосошанського району Воронізької області, росіянин, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав: м. Донецьк. Заступник начальника комбінату "Донбасвугілля". Заарештований 30 травня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1940 році.

Арцибарський Тимофій Купріянович, 1903 р. народження, с. Михайлівка Васильківського району Дніпропетровської області, українець, грамотний, б/п. Проживав: м. Харцизьк Донецької області. Кочегар заводу "Головармлит". Заарештований 5 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Вмер 7 грудня 1944 року у ВТТ. Місце смерті й поховання не вказано. Реабілітований у 1959 році.

Арцибашев Іван Іванович, 1895 р. народження, с. Русько-Денисове Лисогірської сільради Матвієво-Курганського району Північно-Кавказького краю, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: с. Степанівка Чистяковського району Донецької області. Приватний візниця на своєму коні у радгоспі "Грушовий". Заарештований 10 жовтня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1934 році

Арцибашева Олена Іванівна, 1899 р. народження, с. Новотроїцьке Маріупольського

району Донецької області, німкеня, самоучка, б/п. Проживала: сел. Мосгіне Макіївського району Донецької області. Домогосподарка. Заарештована 22 березня 1944 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР заслана на поселення на 5 років. Місце заслання не вказано. Реабілітована у 1993 році

Арциз Йосип Станіславович, 1884 р. народження, с. Вавфивці Меховського району Келецької області, Польща, поляк, освіта нижча, б/п. Проживав: м Артемівськ Донецької області, вул. Красноармійська, буд. № 79. Чоботяр артілі ім. Артема. Заарештований 2 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 17 жовтня 1989 року.

Аршава Анатолій Андрійович, 1898 р. народження, Чернігівська губернія, Стародубський повіт, с. Чаус, українець, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область, Волноваський район, с. Карань. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 12 квітня 1931 року виправданий. Справу припинено і здано до архіву. Реабілітований у 1931 році.

Аршинников Ілля Васильович, 1901 р. народження, м. Лебедин Сумської області, українець, освіта вища, б/п Проживав: сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Лікар-хірург райлікарні. Заарештований 1 березня 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1965 році.

Аршинов (Сичов) Микола (Андрій) Семенович (Михайлович), 1893 р. народження, х. Жуковського Нехаївського району Сталінградського краю, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Рутченкове (Донецьк) Донецької області. Кучер шахти № 29. Заарештований 16 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Вмер 20 квітня 1944 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1957 році

Ар'єв Яків Зельманович, 1884 р. народження, м Жданов Донецької області, єврей, освіта вища, член ВКП(б). Вчитель СШ № 7. Заарештований 21 липня 1949 року. Засуджений Донецьким облсудом на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1991 році.

Асадуласв Нурум Луманович, 1901 р. народження, Казанська губернія, Буянський кантон, с. Старий Чингилі, татарин, даних про освіту немає, член ВКП(б). Проживав. Донецька область, точна адреса не вказана. Вибійник шахти "Ново-Чайкіне". Заарештований 25 лютого 1935 року. Трійкою УНКВС по Донецькій області 31 грудня 1937 року засуджений до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає Реабілітований у 1980 році.

Асанович Василь Семенович, 1913 р. народження, с. Нова Осата Олександрівського району Київської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Новоросійське м Донецька Донецької області. Електрослюсар шахти ім. Кагановича. Заарештований 1 травня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1941 році

Асаул Євдокія Іванівна, 1904 р. народження, с. Решетилівка Решетилівського району Полтавської області, українка, освіта вища, б/п. Проживала: сел. Авдіївка Донецької області. Вчителька залізничної школи № 7. Заарештована 13 грудня 1944 року. Засуджена ВТ Київського ВО на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки з конфіскацією майна. Реабілітована у 1991 році.

Асаєвич Матвій Матвійович, 1880 р. народження, Польща, Віленська губернія, білорус, освіта нижча, б/п. Проживав. м. Макіївка, 11 лінія, 3 проспект, буд. № 61. Машиніст шахти ім. Леніна. Заарештований 30 вересня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 14 липня 1989 року

Асанович Андрій Олександрович, 1903 р. народження, с. Відзи, Латвія, поляк, освіта середня, чл. ВКП(б). Проживав. м. Донецьк, Смолянка, 9 колонія, буд. № 21. Слюсар коксових печей коксохімзаводу. Заарештований 28 вересня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 7 червня 1960 року

Асдонницький Кузьма Павлович, 1887 р. народження, м. Горький Горьківської області, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав: м. Серго Донецької області, приміщення міської ветлікарні. Завідуючий ветлікарнею. Заарештований 19 жовтня 1937 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду до розстрілу з конфіскацією майна Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 грудня 1959 року

Асєєв Василь Федорович, 1893 р. народження, с. Лубянка Медвенського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Краматорськ, вул. Тимірязєва. Буд. № 3. Робітник заводу ім Куйбишева. Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 24 липня 1989 року

Асєєв Гавриле Мартинович, 1893 р. народження, с. Волобуївка Ізюмського району Харківської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Краматорськ, Медова гора, барак № 3. Машиніст крану металургійного заводу. Заарештований 24 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 17 листопада 1989 року.

Асєєв Дмитро Васильович, 1911 р. народження, Курська область, Льговський район, с. Черемошки. Заарештований 12 березня 1933 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 27 березня 1933 року заслання в Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Асєєв Марко Васильович, 1900 р. народження, с. Сватове Луганської області, українець, освіта нижча, б/п Проживав: с. Сватове Луганської області. Слюсар паровозного депо. Заарештований 22 серпня 1945 року ВТ Північнодонецької залізниці на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1958 році.

Асєєв Микола Васильович, 1897 р. народження, м. Моршанське Тамбовської області, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав: сел. Буроз Макіївського району Донецької області. Технічний інспектор тресту "Радянськвугілля". Заарештований 31 березня 1938 року. Засуджений ВТ Харківського ВО до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1992 році.

Асельборн Микола Іванович, 1896 р. народження, м. Марієнталь, АРСР німців Поволжя, німець, малограмотний, б/п. Проживав: на роз'їзді № 413 кілометр Волноваського району Донецької області. Бригадир 6 дистанції залізничної колії. Заарештований 18 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Асингіров Лазар Томович (Томанович), рік народження не вказаний, м. Урмія, Іран, асірієць, неграмотний, б/п. Проживав: м. Красний Луч Луганської області. Чистильник взуття. Заарештований 11 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році.

Асингіров Ховшаб Гулєєвич, 1898 р. народження, с. Талака Башкаланського округу Туреччина, асірієць, неграмотний, б/п. Проживав: м. Сніжне Донецької області. Чистильних взуття. Заарештований 14 лютого 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду на 6 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Вмер 31 грудня 1939 року у Самарській ВТК Куйбишевської області. Реабілітований у 1955 році.

Аскело Ісхар (по батькові не вказано), 1901 р. народження, м. Рахва, Ірак, асірієць, малограмотний, б/п. Проживав: м. Макіївка Донецької області. Продавець. Заарештований 17 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Асламов Микола Іванович, 1924 р. народження, с. Старий Дубовий Хлевінського району Воронізької області, росіянин, освіта 8 класів, б/п. Проживав: сел. шахти № 15, Сніжнянського району Донецької області. Не працював. Заарештований 4 травня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1942 році

Аславов Аркадій Тимофійович, 1922 р народження, м. Донецьк, українець, освіта вища, б/п Проживав: м. Донецьк. Студент індустріального інституту. Заарештований 19 лютого 1944 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 8 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1989 році.

Асланов Арсентій (Парфентій) Ілліч, 1865 р. народження, Донецька область, м. Маріуполь, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Маріуполь, вул. Кальміуська, буд. № 20. Садівник. Заарештований 16 жовтня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Асланов Олексій Васильович, 1910 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 7 класів, б/п. Проживав: с. Старобешеве, буд. Федорова, кв. 1. Рахівник їдальні Старобешівської райспоживспілки. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 13 березня 1989 року.

Асланов Василь Євстафійович, 1912 р. народження, с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області, грек, н/середня освіта, кандидат в чл. ВКП(б). Проживав: с. Богатир, В. Янісольського району Донецької області, директор НСШ. Заарештований 18 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1955 році.

Асланов Василь Ілліч, 1901 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Старобешеве, 5 квартал. Тракторист колгоспу ім. Кагановича. Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений комісією при НКВС СРСР і Прокурора СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 серпня 1965 року.

Асланов Георгій (Григорій) Петрович, 1878 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Стара Карань, Старокарань ського району. Рахівник Старокаранської СШ. Заарештований 30 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 10 квітня 1938 року.

Асланов Іван Миколайович, 1903 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта 5 класів, б/п. Проживав м. Маріуполь, Слобідка, буд. № 103. Слюсар силового цеху заводу "Азовсталь". Заарештований 21 листопада 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Вмер 3 вересня 1943 року у засланні. Місце смерті не вказано. Реабілітований 3 вересня 1958 року.

Асланов Іван Федорович, 1882 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: с. Каракуба Старобешівського району Донецької області. Не працював. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 серпня 1989 року.

Асланов Іван Хомич, 1884 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: с. Старобешеве, вул. Клубна, буд. № 33, кв. 2. Працівник кочегарки шахти № 6 "Червона Зірка". Заарештований 9 грудня 1934 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1995 році.

Асланов Мирон Семенович, 1896 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта середня, б/п. Проживав: м. Донецьк. Плановик тресту "Облмлин". Заарештований 2 січня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабі-літований у 1938 році.

Асланов Платон Георгійович, 1901 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Мангуш Маріупольського району Донецької області. Тракторист колгоспу ім. Постишева. Заарештований 5 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1961 році.

Асланов Семен Федорович, 1864 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Не працював. Заарештований 15 грудня 1937 року. Не засуджений. Реабілітований 3 червня 1955 року.

Асланов Сергій Петрович, 1884 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав: с. Стила Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Шев-

ченка. Заарештований 27 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році

Асланов Тимофій Андрійович, 1893 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта початкова, б/п. Проживав: м. Донецьк, вул. Горького, буд. № 45. Старший майстер цеху водопостачання заводу ім. Сталіна. Заарештований 30 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 30 грудня 1960 року.

Асмінський Микола Опанасович, 1913 р. народження, м. Конотоп Сумської області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Електрик ОВПК № 9 хімзаводу. Заарештований 5 листопада 1948 року. Засуджений ВГ Донецького гарнізону на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1997 році.

Асмолов Гнат Васильович, 1895 р. народження, с. Новопавлівка Межівського району Дніпропетровської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Постишевський район, х. Табурний, радгосп ім. 1 Травня. Робітник радгоспу. Заарештований 26 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 9 травня 1963 року.

Асмолова Зінаїда Василівна, 1925 р. народження, с. Коженівка Хомутовського району Курської області, росіянин, освіта 7 класів, б/п. Проживав: м. Донецьк. Бібліотекар школи № 62. Заарештований 4 березня 1948 року. Засуджений Верховним Судом УРСР на 10 років ВТТ з конфіскацією майна. Реабілітований у 1991 році.

Асосков Олександр Ілліч, 1903 р. народження, м. Конотоп Чернігівської області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Макіївський район, шахта "Іван", буд. № 21, кв. 1. Майстер депо хімзаводу № 5. Заарештований 6 серпня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 8 років ВТТ. Реабілітований 10 листопада 1955 року.

Асосков Олександр Ілліч, 1903 р. народження, м. Конотоп Чернігівської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав м. Макіївка Донецької області. Бригадир слюсарів трубозаводу. Заарештований 2 серпня 1949 року. Особливою нарадою при МГБ СРСР засланий на поселення до Красноярського краю. Строк не вказаний. Реабілітований у 1989 році.

Асса Федір Гнатович, 1906 р. народження, м. Слов'янськ Донецької області, українець, освіта 3 класи, б/п. Ув'язнений спецтабору № Д-40 НКВС СРСР у м. Слов'янську Донецької області. Заарештований 8 травня 1942 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Ассиновський Леопольд Соломонович, 1900 р. народження, м. Сморгонь, Польща, єврей, освіта вища, б/п. Проживав: м. Новогорлівка, колонія азотно-тукового заводу, будинок адміністрації. Технічний директор азотно-тукового комбінату. Заарештований 2 листопада 1936 року. Виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР у м. Харкові 10 липня 1937 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок приведений до виконання 10 липня 1937 року у м. Харкові. Реабілітований у 1957 році.

Астапов Василь Данилович, 1892 р. народження, с. Чегари Дзержинського району Донецької області, українець, грамотний, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Серп та молот". Заарештований 5 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 20 серпня 1959 року.

Астапова Марія Федорівна, 1921 р. народження, с. Ракзинка Щигрівського району Курської області, росіянка, освіта середня, б/п. Проживала: м. Донецьк. Агент по постачанню "Вугілляшпроекту". Заарештована 11 листопада 1944 року. Засуджена Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітована у 1993 році.

Астаф'єв Петро Миколайович, 1886 р. народження, м. Крапивна Московської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м. Маріуполь Донецької області. Землевпорядник міськземвідділу. Заарештований 3 травня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Астаф'єв-Авруськ Сергій Васильович, 1879 р. народження, с. Сороходуби Тульчинського району Вінницької області, українець, освіта середня, б/п. Проживав: м. Іловайськ Донецької області, бухгалтер відділу кіно-фототресту. Заарештований 13 лютого 1938 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1940 році.

Астахов Андрій Юхимович, 1887 р. народження, с. Водоп'янове Водоп'янівського району Воронізької області, росіянин, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Краматорськ Донецької області. Бухгалтер держцемзаводу. Заарештований 7 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 14 листопада 1941 року при етапуванні на ст. Нижньо-Чирській, область не вказана. Реабілітований у 1964 році.

Астахов Григорій Свиридович, 1909 р. народження, с. Ольгівка Комаринського району Західної області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Горлівка Донецької області. Вибивальник ртуті заводу № 3 ртутного комбінату. Заарештований 7 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 14 листопада 1941 року при етапуванні на ст. Демчино, область не вказана. Реабілітований у 1964 році.

Астахов Михайло Васильович, 1911 р. народження, с. Крещенки Хлевінського району Воронізької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк. Машиніст врубмашини шахти № 12-18. Заарештований 19 червня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецьким облсуду на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1959 році.

Астахов Никонор Олександрович, 1892 р. народження. Тульська область, Єфремівський район, с. Хрущівка, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область, м. Донецьк, вул. Червоний Фронт, буд. № 5, кв. 1. Слюсар шахти № 8. Заарештований 15 грудня 1935 року. Спецколегією Донецького облсуду 15 лютого 1936 року засуджений на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Астахова Єфросинія Гаврилівна, 1914 р. народження, с. Василівка Ямського району Донецької області, українка, освіта вища, до 1942 року член ВКП(б). Проживала м. Харцизськ, Донецької області. Завідуюча мобілізаційним відділом райвиконкому. Заарештована 9 березня 1944 року. Засуджена ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1994 році.

Астахович Йосип Антонович, 1898 р. народження, с. Нові Дунці Любанського району, БРСР, поляк, освіта нижча, б/п. Без визначеного м.ця проживання та роботи. Заарештований 25 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Асташев Іван Іванович, 1906 р. народження, с. Нова Сторонка Єрмолінського району Смоленської області, росіянин, грамотний, б/п. Проживав: колгосп ім. Шмідта Донецької області. Електрослюсар шахти № 6. Заарештований 6 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований у 1989 році.

Асташев Олександр Іванович, 1885 р. народження, м. Тула Тульської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав: м. Харків, вул. Свердлова, буд. № 42. Помічник начальника складу "Вохімзбут". Заарештований 6 листопада 1935 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Аствасатурянц Арам (по батькові не вказано), 1889 р. народження, с. Іклагладжа, Урмія, Іран, вірмен, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе Донецької області. Десятник шпякового будівництва. Заарештований 7 лютого 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1938 році.

Астрядінов Макар Данилович, 1898 р. народження, с. Лосєве Сімелізького району Воронізької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Снижнянський район, вул. Стандартна, буд. № 23, кв. 12. Комендант гуртожитку шахти № 27. Заарештований 29 січня 1937 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду у м. Донецьку на 4 роки ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 7 серпня 1959 року.

Астров-Шумілов Костянтин Петрович, 1900 р. народження, Махачкала Дагестанської АРСР.

рос янин, освіта середня, член ВКП(б). Проживав м Красний Луч Луганської області, вул. Радянська, буд № 42. Начальник ОО ТБАБ при Полтавським міським відділі НКВС. Після демобілізації не працював. Заарештований 26 липня 1937 року Засуджений ВТ прикордонної та внутрішньої охорони УРСР на 8 років ВТТ. Вмер 16 березня 1942 року у Ссвжелдорлазі Ком АРСР. Реабілітований 13 липня 1994 року.

Аталасов Володимир Гнатович, 1891 р. народження, м. Здунська Воля, Польща, поляк, освіта нижча, член ВКП(б). Проживав: м. Донецьк, Смол. Гора, вул. Футбольна, буд. № 1, кв. 3. Коваль листопрокатного цеху заводу ім. Сталіна. Заарештований 28 вересня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вирок приведений до виконання 5 січня 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований 17 квітня 1959 року.

Атаманенко Іван Михайлович, 1906 р. народження, с. Фірсівка Нововоронцовського району Херсонської області, українець, освіта нижча, б/т. Проживав хут. Золотарівка Харцизького району Донецької області. Навалювідбійник шахти "Донгоп". Заарештований 2 лютого 1948 року. Засуджений Донецьким облсудом на 7 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1989 році.

Атаманенко Михайло Максимович, 1897 р. народження, с. Олександро-Оряовка Чистяковського району Донецької області, даних про національність немає, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Член колгоспу. Заарештований 11 жовтня 1932 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1932 році.

Атаманов Григорій Харлампійович, 1907 р. народження, с. Богатир, В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Конюх у радгоспі "Богатир". Заарештований 28 грудня 1937 року. Засуджений комісією НКВС СРСР та Прокурора СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 серпня 1963 року.

Атаманов Кирило Кіндратович, 1907 р. народження, с Курінки Волочиського району Кам`янець-Подільської області, українець, освіта 4 класи, до 1940 року кандидат в чл. ВКП(б). Старшина 1 батареї 692 артполку 240 сд. Заарештований 25 жовтня 1942 року . Засуджений ВТ 38-ї армії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1991 році

Атаманов Микола Аврамович, 1903 р. народження, с. Ст Гнатівка Волноваського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Секретар сільради Заарештований 15 грудня 1937 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 10 грудня 1959 року

Атаманов Микола Єгорович, 1912 р. народження, с. Пально-Касимівка Черкаського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Червоноармієць 1 роти 562 осб, 277 сд. Заарештований 6 серпня 1943 року Даних про вирок немає. Реабілітований у 1943 році.

Атаманов Сергій Георгійович, 1912 р. народження, м. Новосибірськ Західно-Сибірського краю, росіянин, освіта 9 класів, б/п. Командир відділення частини 3258 (дальновимірювач корабля "Лідер", Ленінград). з 1935 року служив на ліпкорі "Марат". Заарештований 30 жовтня 1936 року. ВТ Червонопрапорного Балтійського флоту 20 листопада 1936 року засуджений на 3 роки без позбавлення прав з засланням у ВТТ. Реабілітований у 1963 році.

Атаманов Пилип Авраамович, 1900 р. народження, с. Ст. Гнатівка Старокарансього району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Чабан. Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 6 квітня 1989 року.

Атаманов Юрій Олексійович, 1905 р. народження, с. Сугрів Львівської губернії, Польща, українець, малограмотний, до 1933 року чл. ВКП(б). Проживав: м. Макіївка Донецької області. Слюсар заводу ім. Кірова. Заарештований 13 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу Даних про виконання немає. Реабілітований у 1961 році.

Атаманчук Лев Гнатович, 1884 р народження, с. Романівка Тернопільського району, Польща, українець, освіта нижча, до 1934 року член ВКП(б). Ув'язнений БудВГК при заводі № 144 у м. Донецьк Донецької області Заарешт-

тований 13 червня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1969 році

Атаманчук Михайло Назарович, 1882 р. народження, с. Збрижа, Кам'янець-Подільський округ, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Маріуполь, колонія "Б", буд. № 189, кв. 24. Заарештований 5 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 30 червня 1989 року.

Атаманюк Василь Тарасович, 1883 р. народження, с. Іванівці Тиврівського району Вінницької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Макіївський район, Нова Колонія, буд. № 60, кв. 8. Кочегар на шахті "Ново-Чайкіне". Заарештований 29 квітня 1936 року. Засуджений спецколегією Донецького облсуду 16 липня 1936 року на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1965 році.

Атанов Олексій Назарович, 1903 р. народження, с. Кшень Радянського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Макіївка, Нова Колонія, буд. № 2. Слюсар вагонного парку станції Мішине, залізниці заводу ім. Кірова. Заарештований 1 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 23 травня 1989 року.

Атаносов Хритстофор Опанасович, 1888 р. народження, Болгарія, болгарин, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Олександрівка Луганського району Луганської області. Огородник колгоспу. Заарештований 19 лютого 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1956 році

Атаринов Петро Іванович, 1906 р. народження, с. Богатир Великоанісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Робітник радгоспу "Вибійник". Заарештований 23 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 26 листопада 1959 року

Атрушкевич Іван Романович, 1907 р народження м Валуйки Курської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у м. Маріуполі Казарма колійного майстра Колійний майстер 7 дистанції колії. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Вмер 6 серпня 1943 року у Безимянлазі. Реабілітований 26 лютого 1959 року.

Ау Іван Едуардович, 1888 р народження, с. Андріїв Житомирського району Вінницької області, німець, неграмотний, б/п. Проживав у колонії Грунталь Дзержинського району Донецької області. Рядовий колгоспник колгоспу ім. К. Маркса. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 березня 1989 року

Ау Ольга Едуардівна, 1897 р. народження, колонія Чернікова Черніківського району Київської області, німкеня, малограмотна, б/п. Проживала у колонії Грунталь Дзержинського району Донецької області. Городниця колгоспу ім. К. Маркса. Заарештована 13 вересня 1937 року. Засуджена трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітована 28 квітня 1989 року.

Аугенберг Олександр Іванович, 1893 р. народження, м. Лібава Курляндської губернії, Латвія, латиш, освіта середня, б/п. Проживав: с. Оленівка Донецької області. Поїздний диспетчер кар'єрів. Заарештований 14 червня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Аузін Ян Андрійович, 1889 р народження, х. Свеккс Ліфляндської губернії, Латвія, латиш, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. шахти ім. Шевченка Артемівського району Донецької області. Кочегар соляної шахти. Заарештований Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Розстріляний 9 лютого 1938 року у м. Донецьку. Реабілітований у 1989 році

Ауссем Оксана Вікторівна, 1914 р народження, м. Вільне, Польща, росіянка, освіта середня, б/п. Проживала: м. Шнакдеберг, Польща

Не працювала. Заарештована 25 вересня 1946 року. Засуджена ВТ 7-ї мехармії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітована у 1994 році.

Ауст Густав Якович, 1906 р. народження, с. Золотуха Андріївського району Омської області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Орджонікідзе, вул. Вокзальна, буд. № 63. Розвізник вугілля на власному коні у залізничному цеху тресту "Орджонікідзевугілля". Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 травня 1989 року.

Ауст Іван Петрович, 1908 р. народження, с. Розівка Дзержинського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: с. Розівка Дзержинського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Р. Люксембург. Заарештований 27 травня 1938 року. Засуджений спецколегією Донецького обласуду на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1963 році.

Ауст Отто Фрідріхович, 1908 р. народження, с. Розівка Горлівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав у м. Моспіне Макіївського району Донецької області. Коваль на шахті № 7. Заарештований 17 листопада 1937 року. Засуджений комісією НКВС та Прокурора СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 6 жовтня 1970 року.

Ауст Петро Петрович, 1908 р. народження, колонія Баддя Старобешівського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: с. М. Костянтинівка Старобешівського району Донецької області. Конюх колгоспу ім. Третього Інтернаціоналу. Заарештований 21 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 листопада 1961 року.

Ауст Едуард Петрович, 1899 р. народження, колонія Шахова Горлівського району, або колонія Розівка, Н'ю-Йоркської сільради Горлівського району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав, колонія Леонідівка Н'ю-Йоркської сільради Горлівського району Донецької області. Табельник колгоспу ім. К. Лібкнехта. Заарештований 2 грудня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1934 році.

Ауст Едуард Петрович, 1899 р. народження, колонія Юліта Краснолуцького району Донецької області, німець, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Дзержинськ, пер. Першотравневий, буд. № 4. Бригадир підсобного господарства "Доннархарчу". Заарештований 14 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 15 жовтня 1959 року.

Ауст Яків Петрович, 1912 р. народження, с. Розівка Дзержинського району Донецької області, німець, малограмотний, б/п. Проживав: с. Розівка Дзержинського району Донецької області. Колгоспник колгоспу ім. Р. Люксембург. Заарештований 27 травня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Аустрін Ян Францович, 1897 р. народження, х. Аргул, Латвія, Курляндська губернія, Фрідріх-Шторгений повіт, латиш, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область Горлівський район, ст. Магдалинівка. Обхідник колії залізниці. Заарештований 10 грудня 1937 року. Засуджений лінійним судом Південно-донецької залізниці на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований 10 вересня 1994 року.

Афанасіаді Георгій Опанасович, 1893 р. народження, м. Салоніки, Греція, грек, освіта середня, б/п. Заарештований у Маріуполі 15 серпня 1937 року. Не працював. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 1 вересня 1989 року.

Афанасенко (Опанасенко) Федір Олексійович, 1894 р. народження, с. Пазирці Куртівського району Одеської області, українець, освіта сільська, б/п. Проживав: м. Костянтинівка Донецької області. Агент по постачанню заводу "Червона Зірка". Заарештований 19 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій

області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1990 році

Афанасьєв Василь Акимович (Анисимович), 1884 р. народження, с. Придеси Мантурівського району Курської області, росіянин, грамотний, б/п. Проживав: сел. Буроз Макіївського району Донецької області. Десятник лісового складу шахти "Капітальна". Заарештований 30 квітня 1938 року. Засуджений тр.йкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1958 році.

Афанасьєв Василь Йосипович, 1883 р. народження, с. Роговці Тимського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Перевалочне Радянського району Курської області. Пенсіонер. Заарештований 5 вересня 1940 року. Даних про вирок немає. Вмер 5 жовтня 1940 року у в'язниці № 1 м. Донецьку. Реабілітований 27 липня 1994 року.

Афанасьєв Іван Васильович, 1890 р. народження, с. Репінська Плата Тимського району Центрально-Чорноземної області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: 108 верста, (м. Краматорськ), Красногорка, Ясногорка, буд. Приходько І.Г. Робітник транспортного цеху КДМЗ (Краматорського машинобудівного заводу). Заарештований 4 квітня 1932 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1932 році.

Афанасьєв Іван Степанович, 1890 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: сел. Щербинівка Дзержинського району Донецької області. Бухгалтер техпостачу тресту "Дзержинськвугілля". Заарештований 26 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Афанасьєв Іван Сергійович, 1883 р. народження, Артемівський округ, Попаснянський район, с. Калинівське, українець, освіта сільська школа, б/п. Проживав м. Кривий Ріг, вул. Кладбищенська, № 41. Вибійник на шахті "Альберт". Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 24 січня 1930 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Афанасьєв Іван Трохимович, 1902 р. народження, с. Білокуракіне Білокуракінського району Луганської області, українець, освіта 4 класи, б/п. Проживав: м. Слов'янськ Донецької області. Заступник головного бухгалтера авторемзаводу. Заарештований 30 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 30 грудня 1941 року при етапуванні. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований у 1964 році.

Афанасьєв Костянтин Клавдійович, 1899 р. народження, ст. Аксайська Північно-Кавказького краю, росіянин, освіта вища, чл. ВКП(б). Проживав: м. Костянтинівка, пер. Лермонтовський, на розі Ново-Садової. Викладач комуністичного медробітфаку. Заарештований 27 вересня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Афанасьєв Костянтин Клавдійович, 1899 р. народження, ст. Аксайська Ростовської області, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав: м. Костянтинівка, вул. Ленінська, буд. № 55. Завідуючий учбовою частиною торговельного учбового комбінату. Заарештований 27 квітня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 26 травня 1960 року.

Афанасьєв Митрофан Зиновійович, 1903 р. народження, м. Белгород Курської області, росіянин, освіта – піхотна школа, б/п. Проживав: м. Слов'янськ, вул. Шевченка, буд. № 8. Не працював. Заарештований 23 лютого 1937 року. Засуджений ВТ Харківського військового округу у м. Слов'янську на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований 10 квітня 1958 року.

Афанасьєв Михайло Якович, 1907 р. народження, Тамбовський округ, м. Кірсанов, росіянин, закінчив школу 1-го ступеня, б/п. Проживав: Донецька область, Новосмолянинівський рудник. Робітник шахти № 11. Особливою нарадою при колегії ДПУ УРСР 21 березня 1932 року засланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований у 1989 році.

Афанасьєв Микола Юхимович, 1904 р. народження, Донецька область, с. Калинівське, українець, освіта середня, до 1932 р. член ВКП(б). Проживав: Донецька область, м. Дебальцеве, вул. Крупської, буд. № 35. Студент залізничного технікуму. Заарештований 28 квітня 1935 року

Військовим судом Південнодонецької залізниці 14 вересня 1935 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1994 році.

Афанасьєв Микола Іванович, 1899 р. народження, Брянська область, м. Брянськ, росіянин, освіта середня, до 1927 року член ВКП(б). Проживав: Донецька область, м. Костянтинівка, Червоне містечко, буд. № 235, кв. 1. Токар хімзаводу. Заарештований 14 серпня 1936 року. Особливою нарадою при НКВС СРСР 26 жовтня 1936 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Афанасьєв Петро Микитович, 1897 р. народження, с. Калинівське Орджонікідзевського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Дебальцеве Донецької області. Електромонтер будинку культури. Заарештований 9 вересня 1941 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1959 році.

Афанасьєв Порфирій Петрович, 1886 р. народження, Донецька область, Амросіївський район, с. Мануйлівка, українець, про освіту даних немає, б/п. Проживав: Донецька область, Чистяковський район, с. Мануйлівка. Заарештований 25 жовтня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1931 році.

Афанасьєв Тихін Іванович, 1909 р. народження, Курська область, Ізмайлівський район, с. Мульгіне, росіянин, освіта 2 класи, чл. ВЛКСМ. Проживав: м. Донецьк, Рутченкове, вул. Ст. Спасальна, буд. № 11, кв. 7. Вибійник шахти № 17/17-біс. Заарештований 26 липня 1936 року Спецколегією Донецького облсуду 5 вересня засуджений на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1990 році.

Афанасьєва Клавдія Митрофанівна, 1915 р. народження, с. Озеро Курської області, росіянка, освіта 3 класи, б/п. Проживала: м. Дебальцеве Донецької області. Не працювала. Заарештована 22 травня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1943 році

Афендиков Андрій Іванович, 1901 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав м. Волноваха Донецької області. Бухгалтер райспоживспілки. Заарештований трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Афендиков Антон Федорович, 1903 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: с. Стила Старобешівського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "Червоний орач". Заарештований 21 лютого 1938 року. Виправданий трійкою УНКВС по Донецькій області Реабілітований у 1956 році

Афендиков Опанас Федорович, 1906 р. народження, с. Стила Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Тракторист колгоспу "Червоний орач". Заарештований 22 лютого 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Розстріляний 10 жовтня 1938 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1963 році.

Афендиков Борис Костянтинович, 1902 р. народження, с. Ст. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Н. Комар, В.-Янісольського району Донецької області. Колгоспник колгоспу "3-й рік П'ятирічки". Заарештований 2 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1960 році.

Афендиков Георгій Дмитрович, 1893 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Інспектор держстраху. Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений Верховним Судом УРСР на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1966 році.

Афендиков Дмитро Хрисанфович, 1906 р. народження, с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 3 групи, б/п Проживав за місцем народженням. Працівник радгоспу "Богатир". Заарештований 20 грудня 1937 року. Не засуджений Реабілітований 3 червня 1955 року.

Афендиков Іван Миколайович, 1908 р. народження, с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав на шахті № 5/6 Постишевського

району Донецької області. Візниця на овочевій базі міжрайторгу сел. шахти № 5/6 Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений комісією НКВС та Прокурора СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований 31 грудня 1968 року.

Афендиков Гиат Дмитрович, 1897 р. народження, с. Богатир В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта сільська школа, б/п. Проживав. сел. Красний Лиман Лиманського району Донецької області. Експедитор по доставці товарів сільпо. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 16 червня 1960 року.

Афендиков Лаврентій Іванович, 1890 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Комар В.-Янісольського району Донецької області. Не працював. Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Вмер 2 вересня 1942 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1958 році.

Афендиков Кирило Іванович, 1888 р. народження, с. Ст. Комар, В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Перемога Жовтня". Заарештований 18 грудня 1937 року Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 11 лютого 1961 року.

Афендиков Мефодій Павлович, 1912 р. народження, с. Богатир В.- Янісольського району Донецької області, грек, освіта 2 класи, б/п. Проживав за місцем народження. Тракторист. Заарештований 28 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 30 березня 1989 року.

Афендиков Микола Іванович, 1882 р. народження. с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с Комар В -Янісольського району Донецької області. Тесля колгоспу " Перемога Жовтня". Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу Даних про виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Афендиков Микола Якович, 1896 р народження, Донецька область, В - Янісольський район, с. Комар, грек, освіта сільська, б/п Одноосібник. Проживав за місцем народження Заарештований 11 квітня 1931 року. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 29 червня 1931 року засланий у Північний край на 3 роки Реабілітований у 1989 році.

Афендиков Миколя Якович, 1896 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Проживав: м. Макіївка, коксохімбуд, дільниця №4, буд. № 12, кв. 21. Газівник коксохімзаводу № 4. Заарештований 16 грудня 1937 року Не засуджений. Вмер 2 грудня 1938 року у лікарні в'язниці м. Донецьку. Реабілітований 2 червня 1955 року.

Афендиков Олександр Іванович, 1889 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав: с. Комар В.-Янісольського району Донецької області. Свинар колгоспу "Червоний Комар". Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Місце не вказано. Реабілітований у 1957 році.

Афендиков Олексій Пилипович, 1890 р. народження, с. Ст. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Перемога Жовтня". Заарештований 21 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років. Реабілітований 6 травня 1989 року.

Афендиков Павло Григорович, 1889 р. народження, с. Мангуш Маріупольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Мангуш Маріупольського району Донецької області. Садівник-виноградар колгоспу ім. ДПУ. Заарештований 5 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1960 році.

Афендиков Пантелій Костянтинович, 1902 р. народження, с. Ст. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав у с. Н. Комар В.-Янісольського району Донецької області. Тракторист колгоспу "3-й рік п'ятирічки". Заарештований 2

січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1959 році

Афендиков Федір Костянтинович, 1897 р. народження, с. Ст. Комар В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав у с. Н. Комар В.-Янісольського району Донецької області. Конюх колгоспу "3-й рік п'ятирічки". Заарештований 2 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році

Афендулов Ілля Дмитрович, 1890 р. народження, с. Ст. Карань Старокараиського району Донецької області, грек, освіта початкова, б/п. Проживав: хут. Новоселівка Старокараиського району. Завмаг при 1-му відділенні зернорадгоспу. Заарештований 11 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 березня 1982 року.

Афендулов Ілля Іванович, 1898 р. народження, с. Чермелик Маріупольського району Донецької області, грек, освіта вища, б/п. Проживав м. Маріуполі, пр. Революції, буд. № 70. Викладач курсів майстрів заводу "Азовсталь". Заарештований 16 грудня 1937 року. Не засуджений. Вмер 3 жовтня 1938 року у в'язниці м. Маріуполя Донецької області. Реабілітований 30 квітня 1996 року.

Афендулов Павло Іванович, 1887 р. народження, с. Стара Карань Старокараиського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав м. Макіївка Донецької області. Кучер шахти "Капітальна". Заарештований 3 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1961 році

Афендулов Павло Савич, 1904 р. народження, с. Ст Карань Старокараиського району Донецької області, грек, освіта середня технічна, б/п Проживав у м. Серго, колонія Ново-Чотирнадцята, буд. № 15. Інспектор промбанку Заарештований 21 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 березня 1989 року.

Афендулов Савелій Федорович, 1896 р. с. Ст. Карань Старокараиського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області. Кучер нічного санаторію заводу "Азовсталь". Заарештований 25 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Афендулов Павло Юрійович (Григорович), 1913 р. народження, с. Стара Карань Тельманівського району Донецької області, грек, освіта середня, до 1943 року член ВКП(б). Проживав в с. Стара Карань Тельманівського району Донецької області. Агроном радгоспу імені Дзержинського. Заарештований 23 березня 1944 року. Засуджений Військовим трибуналом військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1955 році.

Афенка Пантелій Пилипович, 1898 р. народження, с. Улакли Великоянісольського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав у с. Улакли Великоянісольського району Донецької області. Колгоспних колгоспу ім. Сталіна. Заарештований 22 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований у 1989 році.

Афенкін Антон Акимович, 1913 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 3 класи, б/п. Проживав у сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області. Робітник радгоспу № 15 "Донецькхарчоторгу". Заарештований 13 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1963.

Афенкін Георгій Акимович, 1915 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у сел. Моспіне Донецької області Електрослюсар брикетної фабрики Заарешто-

ваний 3 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1963 році.

Афенкін Микола Акимович, 1901 р. народження, сел. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 7 класів, б/п. Проживав на ст. Мінчугове Донецької області. Плановик вапняного заводу "Донбасжитлобуд". Заарештований 13 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1963 році.

Афенкін Роман Ілліч, 1912 р. народження, с. Новобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта н/середня, б/п. Робітник Моспінської брикетної фабрики. Без певного місця проживання. Заарештований 4 березня 1936 року. Засуджений Донецьким облсудом 21 серпня 1936 року на 5 років у ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1963 році.

Афенкін Яків Ілліч, 1908 р. народження, с. Новобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, до 1935 року чл. ВКП(б). Проживав м. Донецьк. Робітник шахти № 16/17. Заарештований 7 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1961 році.

Афенченко Віра Павлівна, 1901 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, гречанка, освіта 6 класів, б/п. Проживала: м. Донецьк. Завідуюча пересувною бібліотекою ім. Крупської. Заарештована 13 серпня 1948 року. Засуджена Донецьким облсудом на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітована у 1989 році.

Афенченко Сергій Ілліч, 1905 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта вища, б/п. Проживав: м. Донецьк. Плановик магазину "Союзтекстильшвейторг". Заарештований 13 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1963 році.

Афенченко Митрофан Григорович, 1906 р. народження, с. Улакли Великоновосілківського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, 8 лінія, буд. № 7. Касир-інкасатор Донецького центрального телеграфа. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 березня 1989 року.

Афенченко Семен Ілліч, 1902 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Донецьк, вул. Ленінська, буд. № 43. Старший бухгалтер облспоживспілки. Заарештований 19 січня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Вмер 9 серпня 1945 року у в'язниці. Місце смерті та поховання не вказано. Реабілітований 15 жовтня 1959 року.

Афенченко Федір Лукич, 1898 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, освіта 6 класів, б/п. Проживав у м. Красноармійську Донецької області. Телеграфіст залізничної станції. Заарештований 13 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Афенченко Юрій Лукич, 1883 р. народження, с. Улакли В.-Янісольського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав: Донецька область, сел. Рутченкове вул. Крупської, буд. № 3, кв. 9. Тесля хімзаводу ім. Кірова. Заарештований 19 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 5 березня 1960 року.

Афінський Оланас Іванович, 1886 р. народження, с. Санос, Греція, грек, малограмотний, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області, вул. Торгова. Робітник майстерні "Азовкоопремонт". Заарештований 15 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 22 серпня 1989 року.

Афонін Віктор Семенович, 1885 р. народження, с. Протасове Малахівського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Ку-

чер шахти № 19/20. Заарештований 5 липня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Афонін Георгій Олександрович, 1912 р. народження, м. Орджонікідзе Донецької області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області. Технік електрогосподарства 5-го паровозного відділення залізничної станції. Заарештований 28 липня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році.

Афонін Григорій Іванович, 1876 р. народження, с. Чернухіне Городищевського району Луганської області, росіянин, б/п. Проживав: м. Дебальцеве Донецької області. Тесля шахти ст. Баранська. Заарештований 1 лютого 1940 року. Засуджений 16 липня 1940 року Особливою нарадою при НКВС СРСР до заслання у Краснодарський край на 5 років. Реабілітований 25 жовтня 1989 року.

Афонін Єгор Григорович, 1872 р. народження, Донецька область, Алчевський район, с. Чернухіне, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Алчевський район, с. Чернухіне. Робітник будмайданчика 8 будбюро. Заарештований 10 березня 1933 року. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 20 квітня 1933 року засланий до Північного краю на 5 років. Реабілітований у 1990 році.

Афонін Євстратій Степанович, 1882 р. народження, Донецька область, Алчевський район, с. Чернухіне, українець, освіта сільська школа, б/п. Проживав: Луганський округ, Алчевський район, с. Чернухіне. Слюсар залізничного депо. Судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 3 березня 1930 року засуджений на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Афонін Костянтин Андрійович, 1907 р. народження, с. Бадечеве Бежецького району Калінінської області, росіянин, освіта 3 класи, б/п. Проживав на х. Ян Волноваського району Донецької області. Селянин-одноосібник. Заарештований 6 листопада 1943 року. Засуджений ВТ військ МВС по Донецькій області на 15 років каторжних робіт з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1956 році.

Афонін Лука Федорович, 1894 р. народження, с. Чернухіне Ворошиловградського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області. Оглядач вагонів залізничної станції. Заарештований 28 квітня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання немає. Реабілітований у 1956 році.

Афонін Марко Федотович, 1889 р. народження, Донецька область, Ворошиловградський район, с. Чернухіне, даних про освіту немає, чл. ВКП(б). Проживав: Донецька область, м. Дебальцеве, вул. Водна, буд. № 8, кв. 4. Комірник на залізничній станції. Заарештований 29 серпня 1936 року. Засуджений лінійним судом Донецької залізниці 23 жовтня 1936 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1992 році.

Афоніна Мотря Олексіївна, 1907 р. народження, Московська область, росіянка, освіта нижча, б/п. Проживала у м. Слов'янську Донецької області. Провідник залізничних вагонів. Заарештована 20 вересня 1941 року. Засуджена ВТ Південнодонецької залізниці на 7 років ВТТ. Реабілітована у 1991 році.

Афонін Нестор Якович, 1887 р. народження, Донецька область, Алчевський район, с. Чернухіне, українець, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Дебальцеве, 11-тий майданчик, буд. Левіна. Бухгалтер будівельно-монтажної дільниці. Заарештований 10 березня 1933 року. Засуджений судовою трійкою при Колегії ДПУ УРСР 20 квітня 1933 року на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Афонін Никифор Григорович, 1897 р. народження, с. Чернухіне Городищенського району Луганської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: м. Дебальцеве Донецькій області. Тесля шахти ст. Баранська. Заарештований 1 лютого 1940 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР 16 липня 1940 року на 5 років ВТТ. Реабілітований 25 жовтня 1989 року.

Афонін Микола Васильович, 1896 р. народження, ст. Авдіївка Сталінського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, чл. ВКП(б). Проживав на ст. Постишево, залізничний буд. № 45. Заступник начальника паровоз-

ного депо ст. Постишево. Заарештований 31 жовтня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 квітня 1957 року.

Афонін Семен Кузьмич, 1911 р. народження, с. Новотроїцьке Селидівського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Пустинка Селидівського району Ста-Донецької області. Хлібороб-одноосібник. Заарештований 18 жовтня 1941 року. Засуджений ВТ 296 сд до розстрілу. Розстріляний 6 листопада 1941 року. Місце не вказано. Реабілітований у 1995 році.

Афонін Яків Григорович, 1867 р. народження, с. Чернухіне Алчевського району Донецької області, українець, малограмотний, б/п. Проживав: Алчевський район, с. Чернухіне, вул. Шевкіна, буд. Ф.А. Афоніна. Без певних занять. Заарештований 10 березня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1955 році.

Афонін-Краснов Ілля Михайлович, 1893 р. народження, Луганська область, Слов'яно-Сербський повіт, с. Чернухіне, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав. Кримська АРСР, Новочеркаський район, х. Пухляково. Службовець школи виноробства. Заарештований 28 листопада 1933 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 28 лютого 1934 року на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1998 році.

Афонченко Іван Андрійович, 1900 р. народження, с. Расховець Сватівського району Курської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Дебальцевому Донецької області. Директор головного буфету залізничної станції. Заарештований 25 жовтня 1938 року. Засуджений ВТ Північнодонецької залізниці на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Реабілітований у 1955 році.

Ахбаш Дмиро Опанасович, 1919 р. народження, с. В. Каракуба Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 7 класів, б/п. Проживав у с. В. Каракуба Старобешівського району Донецької області. Рахівник МТС. Заарештований 20 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 10 років ВТТ. Реабілітований у 1959 році.

Ахбаш Ілля Димитрович, 1911 р. народження, с. Роздольне Старобешівського району Донецької області, грек, освіта початкова, б/п. Проживав: м. Донецьк. Робітник тресту "Донбасшляхбуд". Заарештований 8 вересня 1949 року. Особливою нарадою при МДБ СРСР засланий на поселення до Красноярського краю. Строк не вказаний. Реабілітований у 1963 році.

Ахбаш Ілля Іванович, 1893 р. народження, с. В. Каракуб Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Конюх-чабан у радгоспі. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Комісією при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 серпня 1963 року.

Ахбаш Костянтин Димитрович, 1896 р. народження, Донецька область, Стильський район, с. Каракуб, грек, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, Сталінський район, с. В. Каракуб. Хлібороб. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 13 листопада 1931 року засланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований у 1990 році.

Ахбаш Опанас Димитрович, 1888 р. народження, с. Старобешеве Старобешівського району Донецької області, грек, грамотний, б/п. Проживав за місцем народження. Сторож радгоспу № 6. Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 6 жовтня 1961 року.

Ахбаш Степан Георгійович, 1898 р. народження, с. В. Каракуб, Старобешівського району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Маріуполі Донецької області, пер. Карантинний, буд. № 14. Фотограф портретної майстерні "Фотокінотресту". Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 квітня 1961 року.

Ахбаш Степан Іванович, 1903 р. народження, с. В. Какакуба Старобешівського району Донецької області, грек, освіта 4 класи, б/п. Проживав за місцем народженням. Вантажник магазину "Донхарчоторг". Заарештований 18 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведен-

ня вироку до виконання немає. Реабілітований 7 серпня 1989 року

Ахмедов Каландар (по батькові не вказано), 1924 р. народження, с. Каракалпинськ Пахтакорського району Самаркандської області, узбек, освіта 5 класів, б/п. Проживав у Болгарії. Не працював. Заарештований 13 травня 1945 року. Засуджений ВТ гарнізона м. Донецьку на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років з конфіскацією майна. Реабілітований у 1991 році.

Ахкоз Михайло Антонович, 1895 р. народження, с. Комар В.-Янісольського району Донецької області, Колгоспник колгоспу "Перемога Жовтня". Заарештований 17 січня 1938 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Ахламов Микола Андрійович, 1901 р. народження, м. Москва Московської області, росіянин, освіта середня, чл. ВКП(б). Проживав: м. Донецьк. Завідуючий торгвідділом "Рибзбуту". Заарештований 17 лютого 1940 року. Засуджений Донецьким облсудом на 15 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки з конфіскацією майна. Реабілітований у 1955 році.

Ахмаков Дмитро Лазаревич, 1887 р. народження, м. Лясковиць, Болгарія, болгарин, освіта 6 класів, б/п. Проживав у м. Артемівську Донецької області. Городник радгоспу ім. Артема. Заарештований 22 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1989 році.

Ахметов Мунір (по батькові не вказано), 1892 р. народження, с. Нижня Чернина Шугурського району Татарської АРСР, татарин, освіта 4 класи, б/п. Проживав у м. Краматорську Донецької області. Бригадир бетонників машзаводу ім. Орджонікідзе. Заарештований 7 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Вмер 30 грудня 1941 року у ВТТ. Місце смерті й поховання не вказано. Реабілітований у 1964 році.

Ахонін Никандр Онисимович, 1895 р. народження, ст Дебальцево Орджонікідзевського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав на ст. Дебальцево, вул. Леніна, буд № 7, кв. 1. Інструктор 5-ї вагонної дільниці. Заарештований 18 грудня 1937 року. Засудженим не був. Реабілітований 28 серпня 1940 року.

Ахпаш Ілля Антонович, 1892 р. народження, с. Ст. Гнатівка Старокарапського району Маріупольського округу Донецької області, грек, освіта нижча, б/п. Проживав у с. Студенок, Садово-городня школа, Радянський провулок, буд. № 44, Лиманського району Донецької області. Рядовий колгоспник колгоспу ім. Паризької Комуни. Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 10 жовтня 1955 року.

Ахпаш Леонтій Юрійович, 1906 р. народження, с. Ст. Гнатівка Старокарапського району Донецької області, грек, освіта лікбез, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Зірка". Заарештований 17 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 7 серпня 1989 року.

Ахпаш Мина Юрійович, 1907 р. народження, с. Ст. Гнатівка Старокарапського району Донецької області, грек, малограмотний, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу "Паризька Комуна". Заарештований 16 грудня 1937 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 21 серпня 1989 року.

Ахпаш Павло Іванович, 1911 р. народження, с. Старо-Гнатівка Старокарапського району Донецької області, грек, освіта 8 класів, член ВЛКСМ. Командир взводу 101 сп. Заарештований 19 липня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1939 році.

Ахрамеєв Федір Никонорович, 1911 р. народження, с. Сопич Червоного району Сумської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав. м. Горлівка Донецької області. Слюсар заводу № 64 Заарештований 17 вересня 1941 року Даних про вирок немає. Вмер 25 квітня 1942 року у в'язниці № 1 м. Сталінграда. Реабілітований у 1963 році.

Ахранович Франц Іванович, 1901 р. народження, с. Глибоке Віленської губернії, Польща,

литовець, освіта вища, б/п. Проживав: м. Артемівськ Донецької області. Старший інженер з експлуатації відділу шосейних доріг. Заарештований 22 січня 1938 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про виконання вироку немає. Реабілітований у 1962 році.

Ахременко Григорій Мойсейович, 1926 р. народження, с. Новоандріївка Ольгинського району Донецької області, українець, освіта 2 класи, б/п. Красноармієць 88 зсп, 38 зсб. Заарештований 18 січня 1944 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1944 році.

Ахтеров Павло Олексійович, 1930 р. народження, м. Горлівка Донецької області, росіянин, освіта вища, б/п. Проживав: м. Слов'янськ Донецької області. Газорятувальник заводу поліхлорвінілових плівок. Заарештований 7 липня 1981 року. Засуджений Донецьким облсудом на 7 років ВТТ з наступним засланням на 5 років. У 1989 році виїхав у США. Реабілітований у 1991 році.

Ахтирський Євген Омелянович, 1906 р. народження, м. Дмитрівськ Донецької області, росіянин, освіта середня, чл. ВКП(б). Начальник відділення 3 відділу 1 ОКА. Заарештований 5 липня 1938 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1938 році.

Ахтирський Юхим Андрійович, 1892, с. Беззаботівка Олександрівського району Донецької області, українець, даних про освіту немає, б/п. Проживав: м. Барвенкове Харківської області. Черговий залізничної станції. Заарештований 14 березня 1942 року. Засуджений ВТ 57 армії на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1959 році.

Ахтирський Леонід Акимович, 1895 р. народження, с. Олександрівка Першожовтневого району Харківської області, українець, малограмотний, б/п. Проживав у с. Запаро-Мар'їнка Олександрівського району Донецької області. Бригадир свиноферми колгоспу ім. Ворошилова. Заарештований 1 березня 1942 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Луганській області до розстрілу. Розстріляний 11 липня 1942 року у м. Луганську Луганської області. Реабілітований у 1993 році.

Ахтирський Макс Никифорович, 1886 р. народження, Мелітопольський округ, с. Борисівка, українець, освіта нижча, б/п. Проживав Донецька область, м. Маріуполь, вул. Садова, буд. 50. Заарештований 21 травня 1929 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1929 році.

Ачкасов Олексій Степанович, 1906 р. народження, м. Харків Харківської області, українець, освіта середня, б/п. Проживав у м. Артемівську Донецької області. Старший інженер техвідділу паровозної служби управління Північнодонецької залізниці. Заарештований 30 квітня 1938 року. Засуджений ВТ Харківського ВО на 15 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1957 році.

Ачкасов Василь Пилипович, 1924 р. народження, с. Ачкасове Ізмайлівського району Орловської області, росіянин, освіта 5 класів, б/п. Проживав у м. Єнакієвому Донецької області. Машиніст електровоза шахти "Червоний Профінтерн". Заарештований 30 вересня 1941 року. Засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР на 5 років ВТТ. Реабілітований у 1990 році.

Ачкасов Гларіон Семенович, 1901 р. народження, с. Торське Краснолиманського району Донецької області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Артемівську Донецької області. Контролер мікводоводу. Заарештований 4 листопада 1939 року. Донецьким облсудом засуджений 16 квітня 1940 року на 5 років ВТТ з позбавленням прав на 2 роки. Реабілітований у 1992 році.

Ачкасов Микола Леонтійович, 1908 р. народження, Центрально-Чорноземна область, Щигровський район, с. Букріївка, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав: Донецька область, м. Макіївка, 5 Лінія, буд. 100. Заарештований 30 листопада 1932 року. Засуджений Особливою нарадою при Колегії ДПУ УРСР 26 березня 1933 року на 3 роки ВТТ. Реабілітований у 1989 році.

Ачкасова Парасковія Андріївна, 1925 р. народження, с. Пузачі Мантурівського району Курської області, росіянка, освіта 7 класів, б/п. Проживала у м. Жданові Донецької області. Машиністка електрокрана заводу ім. Ілліча. Заарештована 12 червня 1951 року. Засуджена ВТ військ МДБ по Донецькій області на 25 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітована у 1956 році.

Ачкеєв Гнат Якович, 1884 р. народження, с. Ямпіль Краснолиманського району Донецької області, українець, освіта 2 класи, б/п. Проживав у с Ямполі Краснолиманського району Донецької області. Не працював. Заарештований 17 березня 1943 року. Засуджений ВТ військ НКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Вмер 20 травня 1943 року у ВТТ. Місце не вказано. Реабілітований у 1995 році

Ашефін Василь Семенович, 1924 р. народження, м. Слов'янськ Донецької області, українець, освіта 6 класів, б/п. Червоноармієць 564 сп. Заарештований 15 червня 1943 року. Засуджений ВТ 195 сд на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1993 році.

Ашихман Олександр Олексійович, 1914 р. народження, с. Русько- Бродн Русько-Бродського району Орловської області, росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Орджонікідзе Донецької області. Лісогон шахти Донкому. Заарештований 25 серпня 1941 року. Засуджений ВТ Південної залізниці на 8 років ВТТ. Вмер 16 грудня при етапуванні у м. Артемівську Донецької області. Реабілітований у 1991 році.

Ашихмін Леонід Миколайович, 1936 р. народження, с. Махове Колпнянського району Орловської області, росіянин, освіта середня, б/п. Проживав у м. Макіївці Донецької області. Помічник машиніста паровозу на заводі ім. Кірова. Заарештований 5 листопада 1962 року. Засуджений Донецьким облсудом на 1 рік ВТТ. Реабілітований у 1991 році.

Ашла Олександр Миколайович, 1886 р. народження, с. Сартана Маріупольського району Донецької області, грек, грамотний, б/п. Проживав за місцем народженням. Не працював. Заарештований 1 грудня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу з конфіскацією майна. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 17 липня 1989 року.

Ашомка Никифор Ісаакович, 1901 р. народження, с. Машеве Семенівського району Чернігівської губерні, українець, освіта нижча, б/п. Проживав. Щербинівка, Стандартні будинки, № 4. Інспектор 7-го району ДІК «Донвугілля». Заарештований 6 січня 1933 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1933 році.

Ашуркін Конон Никифорович, 1873 р народження, Донецька область, Риківський район, с. Ольховатка, росіянин, про освіту немає даних, б/п. Проживав: Донецька область, Риківський район, с. Ольховатка. Середняк. Заарештований 26 жовтня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1930 році

Ашуркін Матвій Хомич, 1881 р народження, Донецька область, Риківський район, с Ольховатка, росіянин, про освіту даних немає, б/п Проживав: Донецька область, Риківський район, с. Ольховатка. Селянин. Заарештований 26 жовтня 1930 року. Даних про засудження немає. Реабілітований у 1930 році.

Ашуркін Федір Єлізарович, 1906 р. народження, с. Ольховатка Орджонікідзевського району Донецької області, росіянин, малограмотний, б/п. Проживав у с. Ольховатка, Орджонікідзевського району Донецької області. Лісогон рудника "Булавін". Заарештований 6 червня 1942 року. Даних про вирок немає. Реабілітований у 1998 році.

Ашурков Дмитро Дем'янович, 1911 р. народження, с. Федорівка Донецької області, українець, освіта 4 класи, б/п. Червоноармієць 82 гв. сд. Заарештований 24 грудня 1944 року. Засуджений ВТ 82 гв. сд на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 3 роки. Вмер 6 листопада 1945 року у Котласлазі Горьківської області. Реабілітований у 1993 році.

Ашурков Іван Дем'янович, 1907 р. народження, с. Федорівка Краматорського району Донецької області, українець, освіта нижча, б/п. Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу ім. Кагановича. Заарештований 14 серпня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області на 10 років ВТТ. Реабілітований 9 лютого 1961 року.

Ашурков Сергій Олексійович, 1890 р. народження, х. Олександро-Кондрючівський Новочеркаського району (область не вказано), росіянин, освіта нижча, б/п. Проживав у м. Сніжному, вул. Леніна, буд. № 16. Інструментальник ЦММ. Заарештований 27 липня 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 18 листопада 1957 року.

Аюпова Клавдія Платонівна, 1904 р. народження, сел. шахти ім. Леніна Горлівського

району Донецької області, росіянка, малограмотна, б/п Проживала в сел. шахти ім. Леніна Горлівського району Донецької області. Банщиця шахти № 5. Заарештована 6 вересня 1941 року. Даних про вирок немає. Реабілітована у 1941 році

Аянот Іван Петрович, 1877 р. народження, с. Н. Каракуб Старокерменчицького району Донецької області, грек, освіта нижча, б/п Проживав за місцем народження. Колгоспник колгоспу ім. "Ворошилова". Заарештований 27 листопада 1937 року. Засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Даних про приведення вироку до виконання немає. Реабілітований 27 вересня 1962 року.

МІСЦЕ ПОХОВАННЯ ГРОМАДЯН – ЖЕРТВ РЕПРЕСІЙ

С.Ф. Блідмов

ТУТ БУДЕ СПОРУДЖЕНО ПАМ'ЯТНИК

"Рутченківське поле" – так називають донеччани місце поховання сотень людей, які стали жертвами сталінських репресій. Знаходиться воно у південно-західній частині Донецька, на пустирі що роз'єднує селище шахти № 19 та житловий масив "Текстильник". Про нього в обласній пресі написано чимало статтей журналістів та активістів товариства «Меморіал», серед яких і Б.Ф. Парсенюк (на фото – справа). Саме завдяки їх зусиллям і увічнюється одне із місць поховання жертв політичних репресій – Рутченківське поле.

У 1998 році це місце було віддане під будівництво гаражів для особистого транспорту. Перші ж забудовники на виділеній їм ділянці виявили у землі людські кістки.

Члени товариства "Меморіал", а згодом група студентів історичного факультету Донецького національного університету, розпочали розкопки. Було виявлено рештки сотень осіб. Причому тут були знайдені рештки не лише з кульовими отворами в черепних коробках. Біля окремих поховань були розкопані фрагменти милиць, кисневих подушок, стетоскоп тощо. Члени товариства "Меморіал" розшукали людей, які розповіли, що тут поховали поранених бійців Червоної армії, котрих не встигли евакуювати перед приходом фашистської армії.

Працівники правоохоронних органів – прокуратури та міліції – провели експертизу та іншу слідчу роботу.

7 липня 1989 року комісія по забезпеченню прав реабілітованих та створенню пам'ятників жертвам репресій Донецької міськради винесла постанову про визнання перепоховання лише жертв репресій 30 – 40-х років. Розкопки було припинено. Визначено було площу, але конкретної межі місць поховань не встановлено.

Перепоховання людських решток, розкопаних для потреб слідства, було здійснено восени 1999 року з одночасним проведенням багатолюдного мітинга-реквієма.

Короби з рештками 530 репресованих під траурну музику та рушничний салют поховані у двох паралельних довгих могилах, у східній частині яких встановлено гранітний камінь з написом: "Тут буде споруджено пам'ятник жертвам репресій у Донбасі 1930 р. – 40 р.".

ЗМІСТ

ВІД ОБЛАСНОЇ РЕДКОЛЕГІЇ
О.М. Бут, П.В. Добров. **Слово до читача**.....5

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ
В.М. Нікольський. **Правда через роки (Вступна стаття)**.....9

РОЗДІЛ ДРУГИЙ
В.О. Шевченко. **Мовою документів**.....75

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ
Нариси про репресованих
З.Г. Лихолобова. Долі командирів індустрії в тридцяті роки.....365
О.М. Бут. Тріумф і трагедія генерала від металургії.....383
В.С. Бондаренко. Замість нового призначення – катівня НКВС.....392
О.М. Бут, П.В. Добров. "Будьоннівська справа": міфи і реальність.....395
Г.М. Захарова. Двічі "ворог народу".....402
О.М. Бут. Людина великої мужності.....405
О.М. Бут, Є.В. Зозуля. Нова генерація господарників під жорнами репресій.....407
І.М. Благовєщенська, В.М. Єльський. Талановитий учений.....415
О.М. Бут. Хлібороб.....425
Б.Ф. Парсенюк. Доля секретаря обкому.....427
Р.Д. Лих, Л.М. Добробог. Сплюндроване життя П.О. Іщенка.....439
В.О. Шевченко. Згадаймо Татарникова.....442
Б.Ф. Парсенюк. Функціонерка.....446
О.Б. Добровольський, В.М. Мікушев. Протистояння.....450
Г.М. Захарова. Двічі "шпигун" Яків Малишев.....458
Г.М. Захарова. Генеральний конструктор з села Чердакли.....461
І.В. Богінська. За любов до України.....465
В.М. Нікольський. Справа протоієрея Полікарпова.....469
Г.М. Захарова. Генерал з минулим.....474
О.М. Бут. Коли б він знав, куди їхав.....476
Б.Ф. Парсенюк. Доля братів.....478
Г.О. Бут, О.М. Бут. За що помирали?.....483
Б.Ф. Парсенюк. Звичайний інженер.....486
С.А. Гітіс. Повернуті імена письменників.....490
О.Б. Добровольський, В.М. Мікушев. "Дивлюсь я на небо".....492

В.О. Шевченко. Трагічна доля партизанського командира....496
Г.М. Захарова. Особливий табір "Перм-36". У ньому перестало битися серце Василя Стуса....500
І.Ф. Руденко-Запорожець. Виховання життям....504
Б.Ф. Парсенюк. Діагноз: думав інакше....509
В.В. Постнова. Сповідь вільної людини....513
Л.О. Федоренко. "Мене звати Віцентою"....516

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ
Списки громадян, що були репресовані на території області....521

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ
Місце поховання громадян – жертв репресій....644
С.Ф. Бліднов. Тут буде споруджено пам'ятник....644

Науково-документальне видання

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Книга перша

Мова українська та російська (у документах)

Редактор – С.Ф. Бліднов

Художник Ю.І. Бірюков
Набір та верстка – В.І. Бліднова та С.О. Саввіна

Здано до набору 17.01.03. Підписано до друку 28.07.04.
Формат 70x100 1/16. Папір офсетний. Гарнітура TimesNew.
Умовн.-друк. арк 51,24. Обл.-вид. арк 67,35.
Тираж 3000 прим. Замовлення № 74.

Видавництво КП "Регіон",
83048, м. Донецьк, пр. Тітова, 86, оф. 807.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 1893.

Виготовлено з готових плівок оригінал-макету
АТЗТ "Видавництво "Донеччина".
83118, м. Донецьк, Київський пр., 48.